فاسئلوا أهل الذكر إن كنتم لا تعلمون

احسن الفتاویٰ

پښتو ترجمه

تالیف

فقیه العصر مفتی اعظم

حضرت مفتی رشید احمد صاحب رحمه الله تعالیٰ

مکتبه فریدیه

محله جنگی پشاور

قال الله تبارک وتعالی

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿فَسْئَلُوٓا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم

إِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَال (الحدیث)

احسن الفتاوی

دریم جلد

(له باب الامامة والجماعة څخه تر آخر د باب صدقة الفطر پورې)

تالیف فقیه العصر مفتی اعظم حضرت مفتی رشید احمد صاحب رحمه الله تعالی

ناشرین

مولوی محمد ظفر ((حقانی)) ، مولوی امیر الله ((شیرانی))

د ملاویدو پته

مکتبه فریدیه محله جنګی نعمه خوانی پیښور

د کتاب نوم احسن الفتاوی (دریم جلد) (له باب الامامة والجماعة څخه تر آخر د باب صدقة الفطر پورې)
د مؤلف نوم فقیه العصر مفتی اعظم حضرت مفتی رشید احمد صاحب رحمه الله تعالی
پښتو ترجمه او کمپوز قاری عبدالقیوم (لوګری)
ډیزاین، اصلاح او نظر ثانی حافظ محمد ولی (بغلانی)
د چاپ کال ۲۰۱۲
د چاپ شمیر ۱۰۰۰ ټوکه
ناشرین مولوی محمد ظفر ((حقانی)) مولوی امیر الله ((شیرانی))
د ملاویدو پته مکتبه فریدیه محله جنګی قصه خوانی پېښور
د مکتبې مسؤل مولوی محمد ظفر ((حقانی)) صاحب

باب الامامة و الجماعة

د سهار د جماعت په وخت کښې د سُنتو ادا کول

سوال چه د سهار جماعت ولاړ وي نو د سُنتو ادا کول جائز دي او که نه؟ که چیرته ئې څوک ادا نه کړي نو د لمر تر ختو دې مخکښې ادا کړي او که وروسته؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته په التحیاتو کښې له جماعت سره د شریکیدو امید وي نو سُنت دي ادا کړي لیکن له جومات څخه د باندې او یا د پردې مثلا مته او داسې نورو شاته په صف کښې د سُنتو ادا کول یا د صف شا ته پرته له کومې پردې څخه ادا کول ئې مکروه دي لهذا که چیرته له جومات څخه د باندې یا د متې او داسې نورو شا ته د ادا کولو ځای نه وي نو نه دې ادا کوي همدارنګه که چیرته په تشهّد کښې د شریکیدو امید نه وي نو بیا دې هم نه ادا کوي او د لمر تر ختو وروسته دې ادا کړي د لمر تر ختو وروسته ئې ادا کول افضل دي لیکن ضروري نه دي. د ډیرو فقهاوو قول دی چه که چیرته په دویم رکعت کښې دشریکیدو هیله نه وي نو سُنت[1] دې نه ادا کوي. لیکن له فتاوی شامي څخه د لومړني قو غوره والی څرګندیږي. والتفصیل[2] في العامیة باب ادراك الفریضة.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ ذی القعده ۷۲ هجری

د نوافلو یا سنتونو د ادا کولو په حالت کښې د جماعت دریدل

سوال یو څوک په نفلو یا سنتو باندې ولاړ وي چه په دې حالت کښې جمع ودریږي نو څه حکم دی چه څه باید وکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې دا تفصیل دی چه د جماعت تر شروع کیدلو وروسته په نوافلو یا سنتو باندې شروع کول په دې شرط صحیح دي چه د لومړي رکعت د فوت کیدو یا تیریدو ویره نه وي برته د سهار له سنتو څخه که چیرته د جماعت تر دریدو مخکښې ئې په نوافلو یا سنتو باندې شروع کړې وي نو د یوه قول پر بناء لومړی رکعت په سجدې سره تر مقید کیدو مخکښې دې لمونځ مات کړي او له جماعت سره دې شریک شي لیکن صحیح دا ده چه که چیرته لومړی رکعت په سجدې سره مقید شوی وي او که نه وي. په هر حال کښې دې دوه رکعته پوره کړي بیا دې په جمع کښې شامل شي که چیرته د ماسپښین څلور رکعته سنت ئې ادا کول نو د یوه قول له مخې دې څلور رکعتونه تول پوره کړي لیکن صحیح قول دا دی چه په دوه رکعتونو باندې

---

[1] یعني په داسې حالت کښې سُنت مه شروع کوئ که مو خو مړ سروع کړل نو ماتول ئې جائز نه دي ۱۲ منه

[2] په باب الوتر و النوافل کښې په مفصل سره دلائل راغلي ۱۲ منه

دي نو ... البت که چیرته دریم رکعت ته ولاړ شوی دي نو دي سلام واړوي په جماعت کښې دې شریک شي او سلام دې د یوه قول پر بناء دې په سجدې سره تر مقید کولو مخکښې دې تشهد ته لاړ شي که نې دریم رکعت په سجدې وګرځوي. لیکن را جح قول دا دی چه څلور رکعته دې پوره کړي. یعني که چیرته د سنتو تر شروع کیدلو مقید کړی وي او که نه د جُمعې د سنتو هم همدا حکم دی. او که چیرته تر خطبې وروسته خطبه شروع شي نو په دوه رکعتونو باندې دې سلام واړوي لیکن د خطبې تر شروع کیدو وروسته مخکښې دریم رکعت شروع کړی وي نو څلور دې پوره کړي. په هیڅ یوه صورت کښې هم د سنتو شروع کول جائز نه دي والتفصیل فی الشامیة باب ادراك الفریضة.

فقط والله تعالی اعلم ۱۶ ذی القعده ۷۲ هجری

د فرض لمانځه د ادا کولو په وخت کښې د جماعت دریدل

سوال: یوه سړي فرض لمونځ کاوه چه په دې حالت کښې جماعت ودرید. ده ته څه حکم دی چه څه باید وکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د لومړي رکعت تر سجدې مخکښې امام تکبیر تحریمه ووائي نو لمونځ دې مات کړي په امام پسې دې اقتداء وکړي.

که چیرته ئې د لومړي رکعت سجده کړې وي نو په سهار او ماښام کښې دې لمونځ مات کړي او په امام پسې دې اقتداء وکړي او په نورو لمونځونو کښې دې دوه رکعته پوره کړي بیا دې سلام وګرځوي

که چیرته ئې د دویم رکعت سجده کړې وي نو لمونځ دې نه ماتوي بلکه په سهار او ماښام کښې دې خپل لمونځ پوره کړي په امام پسې دې اقتداء نه کوي. په نورو لمونځونو کښې دې دوه رکعته پوره کړي بیا دې په امام پسې اقتداء وکړي.

که چیرته ئې د دریم رکعت سجده کړې وي نو بیا دې خپل فرض پوره کړي او په امام پسې دې د نفلو اقتداء وکړي

قال ابن عابدین رحمه الله تعالی: حاصل هذه المسئلة شرع فی فرض فاقیم قبل ان یسجد للاولی قطع واقتدی فان سجد لها فان فی رباعی اتم شفعاً واقتدی ما لم یسجد للثالثة فان سجد اتم واقتدی متنفلاً الا فی العصر وان فی غیر رباعی قطع واقتدی ما لم یسجد للثانیة فان سجد لها اتم ولم یقتد اه ح وقال ایضاً تحت (قوله لا اقامة المؤذن) فکأنه قال المراد بالاقامة الشروع فی الفریضة فی مصلاه لا اقامة المؤذن الخ (شامیة ج۱)

فقط والله تعالی اعلم ۱۶ ذی القعده ۱۳۷۲ هجری

د ږيرې خريونكي يا لنډوونكي امامت

سوال د ږيرې په خريونکي يا لنډوونکي پسې د لمانځه ادا کول څه حکم لري؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ږيرې له قبضې څخه کمول حرام دي بلکه دا له نورو کبيره گناهونو څخه هم بده گناه ده. ځکه چه د دې گناه په ښکاره سره د کولو له وجې د اسلام د دين ښکاره سپکاوی دی له الله او د هغه له رسول ﷺ څخه د بغاوت د ښکارولو اعلان دی د دې لپاره حضراتو فقهاوو رحمهم الله دا فيصله ليکلې ده چه کوم سړی په رمضان شريف کښې په ښکاره توگه وخوري يا وڅښي هغه واجب القتل دی. ځکه چه په ښکاره توگه د شريعت مخالف کوي د نبي کريم ﷺ ارشاد دی چه کلّ امتي معافی الا المجاهرين (زما ټول امت د عفو لائق دی ليکن په ښکاره گناه کوونکي د معافي لائق نه دي)

دويم فرق دا دی چه نورې گناوې په کوم خاص وخت کښې تر سره کيږي ليکن د ږيرې د خريلو گناه هر وخت ورسره لگيدلی وي. چه ويده وي نو بيا هم په گناه کښې وي تر دې پورې چه په لمانځه او داسې نورو عباداتو کښې د مشغوليدو په حالت کښې هم په دې گناه کښې گرفتار وي. د لوط عليه السلام د قوم په عذاب کښې د گرفتارۍ له اسبابو څخه د ږيرې خريل هم دی (در منثور)

لنډه دا چه د ږيرې خريونکی يا لنډوونکی فاسق دی او د فاسق امامت مکروه تحريمي دی. د دې لپاره داسې سړی امام جوړول جائز نه دي. که چيرته يو څوک په زوره امام جوړ شي يا د جوماتونو منتظمينو امام جوړ کړ او په لرې کولو باندې ئې څوک قدرت و نه لري نو بيا دې په کوم بل جومات کښې نيک امام وگوري. که چيرته دا هم ميسر نه شي نو جماعت دې نه پريږدي بلکه په فاسق پسې دې لمونځ وکړي. د دې وبال، گناه او عذاب به د جوماتونو په منتظمينو وي.

صلّی خلف فاسق او مبتدع نال فضل الجماعة (در مختار) و فی الشامية افاد ان الصلوة خلفهما اولی من الانفراد لکن لاينال کما ينال خلف تقی ورع (شامية ج۱) وقال النبی ﷺ صلّوا خلف کلّ برّ و فاجر.

فقط والله تعالی اعلم ۲۶ ذی قعده ۷۱ هجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال زيد وائي چه د ږيرې په خريونکي او لنډوونکي پسې لمونځ مکروه تنزيهي دی له دې وجې په داسې سړي پسې خلک بايد لمونځونه وکړي. حواله په شامي او فتح القدير باندې ورکوي آيا د زيد دا خبره صحيح ده؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د امام مالک رحمه الله مذهب او يو روايت له امام احمد رحمه الله څخه دا

دی چه په فاسق پسې لمونځ با لکل صحیح کیږي نه. د احنافو په نزد لمونځ خو صحیح کیږي لیکن سره له کراهیته. د تنزیهي او تحریمي کراهت په باره کښې اگر که فقهاوو رحمهم الله خه اختلاف کړی دی لیکن راجح قول د تحریمي کراهت دی. د لمانځه غونډي اهم عبادت کښې احتیاط لازم دی. د محرم او مبیح تر منځ د تعارض (ټکر) په وخت کښې د اصولو له مخې د محرم ترجیح تاکلی دی. خصوصاً په داسې حال کښې چه د ځینو ائمه وو په نزد لمونځ با لکل کیږي نه. او فرض نه ادا کیږي له اختلاف څخه ځان ساتنه او د تر ټولو اهم ترین فرض ادا کیدنه علی وجه الکمال (په پوره توگه)، بلکه له فرض څخه په یقیني توگه د غاړې خلاصولو لپاره ضروري ده چه فاسق سړی هیڅکله امام جوړ نه کړی شي. د دې لپاره د موجود وخت محققین حنفي علماء کرام په کراهت تحریمي باندې متفق دي.

قال فی الشامیة و اما الفاسق فقد عللوا کراهة تقدیمه بأنه لا یهتم لامر دینه و بان فی تقدیمه للامامة تعظیمه و قد وجب علیهم اهانته شرعًا ولا یخفی انه اذا کان اعلم لا تزول العلة فانه لا یؤمن ان یصلی بهم بغیر طهارة فهو کالمبتدع تکره امامته بکل حال بل مشی فی شرح المنیة علی ان کراهة تقدیمه کراهة تحریم لما ذکرنا قال ولذا لم تجز الصلوة خلفه اصلا عند مالك فلذا حاول الشارح فی عبارة المصنف و حمل الاستثناء علی غیر الفاسق و الله اعلم (رد المحتار ج۱) په فتح القدیر او شامي کښې د تنزیهي کراهت قول هیڅکله نشته. د زید قول محض افتراء او بهتان دی. یا دا چه زید د در مختار د متن او په شرح کښې ئې څه فرق نه شي کولی. د جهالت له وجې د متن او شرحې په خلطولو (گډولو) سره غلطه نتیجه ترې باسي په متن کښې یواځې د "یکره" لفظ دی. د تنزیهاً لفظ شارح ور زیات کړی دی لیکن د متن له (الا ان یکون ـ الخ) څخه د شارح فاسق لره مستثنی کول ښکاره دلیل دی چه د شارح له خوا څخه د (تنزیهاً) لفظ هم د غیر فاسق په اړه دی د شامي له مذکوره عبارت یعني (فلذا حاول الشارح ـ الخ) د دې وضاحت کوي

لنډه دا چه په تنویر الابصار کښې د یکره لفظ مطلق دی چه متبادر ئې مکروه تحریمي دی (کما صرح به القهام). او د در مختار له عبارت څخه د تحریمي کراهت مفهوم را ووځي او په رد المحتار کښې د تحریمي کراهت تصریح ده په فتح القدیر. عالمگیری او داسې نورو کښې هم د یکره لفظ مطلق دی او د فقهاوو رحمهم الله تصریح ده چه د کراهت د اطلاق په وخت کښې تحریمي کراهت مراد وي

البته که چیرته فاسق امام جوړ شي نو به هغه پسې لمونځ کول له یواځې لمونځ کولو څخه

افضل دی قال النبي ﷺ صلوا خلف كل بر وفاجر. وفي شرح العنوير عن النهر عن المحيط صلى خلف فاسق او مبتدع نال فضل الجماعة وفي الشامية افادان الصلوة خلفهما اولى من الانفراد لكن لا ينال كما ينال خلف تقي ورع - الخ د امّت علماوو په حجاج بن يوسف پسې لمونځونه کول او د حضرت عثمان رضي الله عنه د مقتل په زمانه کښې په باغيانو پسې د لمانځه د ادا کولو حکم پخپله له حضرت عثمان رضي الله عنه څخه ثابت دي ليکن پخپل اختيار سره فاسق لره امام جوړول جائز نه دي که چيرته د جومات منتظمينو کوم فاسق سړي لره امام جوړ کړ او په بل ځای کوم صالح او نيک امام ميسر نه شي نو جماعت دي نه پريږدي بلکه د فاسق په اقتداء کښې دي لمونځ ادا کړي د فاسق د امام جوړولو عذاب به د جومات په منتظمينو وي فقط والله تعالى اعلم ١٣ ربيع الآخر ٧٢ هجری

چه د ږيرې له خريلو توبه وباسي نو تر څو پورې چه ئې ږيره پوره نه وي راغلې تر هغه وخته ئې امامت مکروه دی

سوال يو سړی ږيره خريله او اوس ئې له زړه نه توبه ايستلې ده او د ږيرې د پريښودلو عزم ئې کړی دی آيا په دې حالت کښې چه توبه ئې ايستلې ده ليکن ږيره ئې لا تر اوسه نشته او نه ئې د ږيرې د زر را شنه کولو وس شته. د امام په جوړلو کښې به ئې کراهت وي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د توبې باوجود د داسې سړي امامت له دوو وجهو څخه مکروه دی يو دا چه په ده باندې تر اوسه پورې د صلاح (نيکۍ) اثر ښکاره نه دی دا فيصله نه شي کيدلی چه په راتلونکي کښې به د دې کبيره ګناه څخه د ځان ساتنې اهتمام کوي او که نه؟ بله دا چه کومو خلکو ته چه د ده د توبې علم نه وي هغوی په مغالطه کښې لويږي او دا فکر کوي چه فاسق سړی لمونځ راکوي فقط والله تعالى اعلم ٧ رمضان المبارك ٦٧ هجری

په فاسق پسې ادا شوی لمونځ واجب الاعاده نه دی

سوال آيا هغه لمونځ چه په فاسق پسې شوی وي بيرته را ګرځول ئې واجب دي او که نه؟ په شامي کښې دي چه (كل صلوة اديت مع الكراهة تجب اعادتها) له دې څخه څرګنده شوه چه د لمانځه بيرته را ګرځول واجب دي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې اعاده نشته د حضرت عثمان رضي الله عنه د مقتل په وخت کښې صحابه کرامو رضي الله عنهم په باغيانو پسې لمونځونه کول له هيڅ ځای څخه اعاده د لمانځه بيرته را ګرځول ثابته نه ده د نبي کريم ﷺ په ارشاد (صلوا خلف كل بر وفاجر) کښې هم د اعادې يادونه نشته او نه فقهاوو رحمهم الله په دې مسئله کښې د اعادې حکم ورکړی دی پاتې شوه د (كل صلوة

الصميمع الكراهة تجب اعادتها) كليّ سره د تعارض خبره. نو د دې لاندېنې خوابونه ګډلی سي

۱ علامه ابن عابدين رحمه الله د جماعت د پرېښودلو تر څنګ د بې واخې لمونځ کولو کې د لمانځه د عدم اعاده د وجوب توجيه داسې بيان کړې ده الاان يدعى تخصيصها بان مرادهم بالواجب والسنة التي تعاد بتركه ما كان من ماهية الصلوٰة واجزائها. (شامية باب واجبات الصلوٰة) د مذکوره اعتراض په خواب کښې دا هم ويل کېدلی شي چه په فاسق پسې ادا شوي لمانځه کښې د لمانځه په ماهيت او اجزاوو کښې د کوم يوه ترک يا پرېښودنه نشته. د دې لپاره واجب الاعاده نه دی حالانکه په دې کښې د لمانځه له ماهيّت څخه د کوم کار ترک نه ليدل کيږي لکه څرنګه چه پخپله علامه شامي رحمه الله په آخر د بحث کښې دا اشکال ښکاره کړی دی

۲ اعاده په هغه صورت کښې لازمه ده چه په اعاده کښې کوم کراهت نه وي. په فاسق پسې په ادا شوي لمانځه کښې د جماعت له بهتري څخه د بې واخې لمونځ کولو غير بهتري خو اته د رجوع کراهت دی د دې لپاره د صلوٰة خلف الفاسق اعاده نشته په دې خواب کښې دا اشکال دی چه که چيرته اعاده په جماعت سره ممکنه وي نو هغه دې بايد واجب وي حالانکه د دې هيڅ ثبوت نشته

۳ د حديث دا جزئيه چه (صلوا خلف كل بر وفاجر) او د امت د اجماع پر بناء مستثنی ده په دې کښې دا حکمت تر سترګو کيږي چه د فاسق د اقتداء په نه کولو کښې د فتنې او ګډوډۍ خطر دی. او تر اقتداء وروسته اګر د خطر نسبتاً کم دی ليکن حرج دی څکه چه دا کار ډېر واقع کيږي

فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۳ ربيع الآخر ۷۳ هجری

چه مسافر امام څلور رکعته وکړي نو د مقيم مقتدي لمونځ نه کيږي

سوال مسافر امام که چيرته څلور رکعته پوره وکړي نو د مقيم مقتدي لمونځ ور پسې صحيح کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د مسافر امام آخري دوه رکعته نفل دي او د مقتدي فرض د مفترض اقتداء په متنفل پسې د لزوم له وجې د مقتدي لمونځ نه کيږي البته که چيرته مفتي آخري دوه رکعته له خان سره وکړي او د امام د اقتداء لحاظ و نه ساتي نو لمونځ ئې صحيح کيږي

لما في شرح التنوير ولو نوى الاقامة لا لتحققها بل ليتم صلوة المقيمين لم يصر مقيماً وفي الشامية (قوله لم يصر مقيماً) فلو اتم المقيمون صلوتهم معه فسدت لانه اقتداء المفترض بالمتنفل ظهيرية اى اذا قصدوا متابعة اما لو نووا مفارقته ووافقوه صورة فلا فساد افاده الخير الرملي (شامي ج)

فقط والله تعالىٰ اعلم ۲ ذي الحجة ۱۳۷۲ هجری

راتب (تاکل شوی) امام د امامت ډیر حقدار دی

سوال په جومات کښې يو تاکل شوی امام شته په ناڅاپي توګه که چیرته تر ده زيات عالم شخص جومات ته راشي نو د امامت حقدار کوم يو دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب راتب امام احق (ډیر حقدار) دی لمافی شرح التنویر واعلم ان صاحب البیت ومثله امام المسجد الراتب اولی بالامامة من غیر مطلقاً وفی الشامیة (قوله مطلقاً) ای وان کان غیرہ من الحاضرین من هو اعلم واقرأ منه.(ردالمحتار ج۱)

فقط والله تعالی اعلم　　۲۰ ذی الحجة ۱۳۷۳ هجری

د غیر معذور اقتداء په معذور پسې جائزه نه ده

سوال : د غیر معذور سړي لمونځ په معذور پسې صحيح ده او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب: صحيح نه دی. قال فی التنویر فی موانع الاقتداء ولا طاهر بمعذور.(رد المحتار ج۱،ص۵۴۲)　　فقط والله تعالی اعلم　　۱۱ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

په رکوع او سجدې باندې د قادر سړي اقتداء په عاجز پسې جائزه نه ده

سوال : په رکوع او سجدې باندې د قادر سړي لمونځ په اشارې سره لمونځ کوونکي سړي پسې صحيح دی او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب صحيح نه دی قال فی التنویر فی موانع الاقتداء وقادر علی رکوع و سجود بعاجز عنهما.(ردالمحتار ج۱،ص۵۴۲)　　فقط والله تعالی اعلم　　۱۱ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

د متوضي (اودس کوونکي) اقتداء په متيمم پسې جائزه ده

سوال متوضي سړی په متيمم پسې اقتداء کولی شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب هو کولی ئې شي قال فی التنویر وصح اقتداء متوضئ لاماء معه بمتیمم.(ردالمحتار ج۱،ص۵۵۰)　　فقط والله تعالی اعلم　　۱۱ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

د مسح کوونکي سړي امامت جائز دی

سوال د عذر له وجې په کوم غړي باندې په مسح کوونکي سړي پسې د غړيو د پريمينځونکي سړي لمونځ صحيح کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب: هو! صحیح کیږي. قال فی التنویر و صح اقتداء متوضئ لا ماء معه بمتیمم و غاسل بماسح. (ردالمحتار ج۱، ص۵۵۰)
فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۱ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

په ناستې سره د لمونځ کوونکي امامت جائز دی

سوال: د ولاړ سړي اقتداء په ناست پسې د حنفیه وو په نزد جائزه ده او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب: هو! جائزه ده. قال فی التنویر و صح الاقتداء (الی قوله) و قائم بقاعد. (ردالمحتار ج۱، ص۵۵۰) نبي کریم ﷺ په مرض الموت کښې صحابهٔ کرامو ﷺ ته په ناستې لمونځ ورکړی وو.
فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۱ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

د امام لپاره په زوره ویل د تکبیرونو سنت دي

سوال: امام که چیرته د انتقالاتو تکبیرونه او تکبیر تحریمه ډیر سوکه وواثي نو په لمانځه کښې کوم فرق راځي او که نه او د جهر اندازه څومره ده؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: د امام لپاره جهر په تکبیرونو کښې سنت دی نو څکه په پریښودلو سره ئې سجدهٔ سهو نشته. البته د سنت د پریښودلو ګناه پکښې شته. او د جهر اندازه دا ده چه د لومړي صف ټولو خلکو ته ئې آواز ورسیږي.

قال فی شرح التنویر فی سنن الصلوة و جهر الامام بالتکبیر بقدر حاجته للاعلام بالدخول و الانتقال و کذا بالتسمیع و السلام و فی الشامیة و اشار بقوله و الانتقال الی ان المراد بالتکبیر هنا ما یشمل تکبیر الاحرام و غیره و به صرح فی الضیاء. (ردالمحتار ج۱، ص۴۴۳) و ایضاً فی فصل القراءة من الشامیة قال فی الخلاصة و الخانیة عن الجامع الصغیر ان الامام اذا قرأ فی صلوة المخافة بحیث سمع رجل او رجلان لا یکون جهراً و الجهر ان یسمع الکل آه ای کل الصف الاول لا کل المصلین بدلیل ما فی القهستانی عن المسعودیة ان جهر الامام اسماع الصف الاول آه. (الی قوله) فقط ظهر بهذا ان ادنی المخافة اسماع نفسه او من بقربه من رجل او رجلین مثلاً و اعلاها مجرد تصحیح الحروف کما هو مذهب الکرخی و لا تعتبر هنا فی الاصح و ادنی الجهر اسماع غیره ممن لیس بقربه کاهل الصف الاول و اعلاه لا حد له فافهم و اغتنم هذا تحریر هذا المقام فقد اضطرب فیه کثیر من الافهام. (ردالمحتار ج۱، ص۴۹۹)
فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۰ صفر ۱۳۷۶ هجری

د رکعتونو په تعداد کښې د مقتديانو د اختلاف حکم

سوال د ماسپښين په لمانځه کښې مقتديانو اختلاف وکړ. ځينې وائي چه څلور رکعته شول او ځينې وائي چه درې شول امام به د کومو په خبره باندې عمل کوي؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب قال فی الهندية فی اٰخر الفصل السابع من الباب الخامس من کتاب الصلوٰة:

۱- لو وقع الاختلاف بين الامام و القوم فقال القوم صليت اربعاً ان کان الامام علی اليقين لا يعيد الصلوٰة بقولهم و ان لم يکن علی يقين يعيد الصلوٰة بقولهم.

۲- ولو اختلف القوم فقال بعضهم صلّی ثلاثا و قال بعضهم صلّی اربعا والامام مع احد الفريقين يؤخذ بقول الامام و ان کان معه واحد کذا فی الخلاصة.

۳- و اذا لم يکن مع الامام واحد و اعاد الامام الصلوٰة و اعاد القوم معه مقتدين به صح اقتداءهم به کذا فی المحيط.

۴- ولو استيقن واحد من القوم انه صلّی ثلاثاً و استيقن واحد انه صلّی اربعاً و الامام و القوم فی شك ليس علی الامام والقوم شئ کذا فی الخلاصة ولا يستحب للامام الاعادة و علی المُتيقن بالنقصان الاعادة

۵- ولو کان الامام استيقن انه صلّی ثلاثا و واحد استيقن بالتمام کان عليه ان يعيد بالقوم ولا اعادة علی الذی تيقن بالتمام هکذا فی المحيط.

۶- ولو استيقن واحد من القوم بالنقصان و شك الامام و القوم فان کان ذٰلك فی الوقت اعادها احتياطاً و ان لم يعيدوا فلا شئ عليهم الا اذا استيقن عدلان بالنقصان و اخبرا بذٰلك کذا فی الخلاصة. (عالمگيرية ج۱، ص۱۲۸)

۷- وايضاً فيها فی اٰخر الباب الثانی عشر عن الظهيرية قال محمد بن الحسن رحمه الله فاعيد بقول واحد عدل بکل حال کذا فی التاتارخانية. (عالمگيرية ج۱، ص۱۲۸)

والروايات المذکورة کلها مسطورة ايضاً فی ردالمحتار قبيل باب صلوٰة المريض ج۱، ص۷۰۰.

له دغو روايتونو څخه لاندينۍ خبرې را ووتلې

۱- بهتره دا ده چه په هر صورت کښې د يوه عادل سړي په خبره د لمانځه اعاده وشي (د اووم روايت له مخې)

۲ . که چیرته ځینو ته د اتمام (پوره والي) یا نقصان (کموالي) یقین وي نو چا ته چه په کوم طرف یقین وي په هر حال دې پخپل یقین عمل وکړي اګر که یو اخې پاتې شي (للروایة الخامسة والرابعة والشق الآخر من الاولی) او په متردّدینو باندې د عدلینو (د دوه عادلانو) په قول سره اعاده دی (للروایة السادسة والشق الآخر من الاولی) د یوه متیقن په قول سره اعاده نشته (للروایة السادسة) البته که چیرته امام ته په نقصان باندې یقین وي نو د ده په قول باندې په متردّدینو باندې اعاده شته اګر که یو عادل ئې په خلاف باندې ټینګ ولاړ وي. (للروایة الخامسة) د عدلینو په مقابله کښې یو اخې د امام قول حجت نه دی. (کماهومفهوم الروایة الثانیة)

۳ - که چیرته ګڼ شمیر کسان په دې باندې ټینګ وي چه لمونځ پوره نه دی او ګڼ شمیر په دې باندې ټینګ وي چه پوره دی او پاتې کسان متردّد (په شک کښې وي) نو په متردّدینو باندې به د امام په قول باندې عمل کول واجب وي. اګرکه له امام سره یو اخې یو سړی وي او له بلې خوا سره دیر کسان وي. (للروایة الثانیة) که چیرته امام پخپله متردّد وو نو د (اذاتعارضاتساقطا) لاندې به په متردّدینو باندې اعاده نه وي. په دواړو خواوو کښې د ګڼ شمیر کسانو تر شته والي وروسته قلت او کثرت اعتبار نه لري (لانه لااعتبار للکثرة الحجة بل لقوتها).

۴ - که چیرته امام ته د اتمام یقین وي لیکه سره له دې ئې د احتیاط له مخې لمونځ بیرته را وګرځاوه نو د متردّدینو (شکمنو) او په کموالي باندې د ټینګو خلکو اقتداء صحیح ده. (للروایة الثالثة). وجه دا ده چه د امام په خیال کښې اګر که دا اعاده واجبه نه ده لیکن د مقتدیانو په خیال کښې واجبه ده. پس په نقصان باندې ټینګ ولاړ خلک د امام لمونځ هم فرض ګڼي له دې وجې اقتداء صحیح ده.

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۲ صفر ۷۶ ہجری

هل تجب الاعادة علی من سها خلف الامام

سوال: ما قولکم رحمکم الله فیما اذا سها المقتدی خلف الامام هل یعید الصلوٰة بطریق جبر النقصان ام لا بینوا بالدلائل الشافیة والعبارات الواضحة.

الجواب و منه الصدق و الصواب : قال فی الفتح (قوله سهوه وحدة کان مخالفاً) ای فی نفس ما یؤدیه مع الامام حکماً وان کان سهوه بعد فراغ الامام الخ (فتح القدیر ج ۱، ص ۳۶۲) و قال فی الشامیة مهمه (قوله لا بسهوه اصلا) لا قبل السلام للزوم مخالفة الامام و لا بعده لخروجه من الصلوٰة بسلام الامام (الی قوله) بل الاولی التمسک بما روی ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنهما عنه ﷺ لیس علی من خلف الامام سهو الخ (تنبیه) قال

في النهر ثم مقتضى كلامهم انه يعيدها لثبوت الكراهة مع تعذر الجابر. (ردالمحتار ج۱ ص۳۰۶)

اقول مفاد عبارة الشامية ان مدار وجوب الاعادة على ثبوت الكراهة مع تعذر الجابر و ما ذكره ابن عابدين رحمه الله في تعليل التعذر اولاً اورد عليه اشكالاً من النهر ثانياً ولذا قال بل الاولى التمسك بما روى الخ فكانه ما رضي بالتعليل المذكور و اما تعليل ابن همام رحمه الله فاعترض عليه ايضاً الفاضل الچلپي في حاشيته على العناية فلمالم يثبت تعذر الجابر وال الامر الى التمسك بالنص الناقص للقياس فهيهنا موجوب الاعادة والحديث ايضاً يدل على عدم الاعادة لانه لم يرتفع السهو عن المأموم و عفاه الشرع فلا وجه لايجاب الاعادة عليه على ان صاحب النهر ما اتى برواية من المذهب و ما ذكرنا من المشائخ بل اجل شيئاً من فحوى كلامهم وهو كما ترى لان سكوتهم عن وجوب الاعادة يدل على عدمه. فان السكوت في معرض البيان بيان و لذا ذكره ابن عابدين رحمه الله معزياً الى النهر بحثاً فقط و لم يفت به كما هو دأب المحققين فانهم قد يذكرون شيئاً على طريق البحث المحض ولا يفتون به.

والحاصل ان الاعادة ليست بواجبة ومعهذا ان احتاط واعاد فقد احسن.

فقط والله تعالى اعلم ۲۲ ربيع الاول ۱۳۷۷ هجرى

د هغه چا د امامت حکم چه لاس ئې په وزر کښې پرې وي

سوال څه فرماني د دين متين علماء کرام په دې مسئلې کښې چه د زيد کيڼ لاس له څنګلې څخه پورته پرې دى ليکن د قرآن قاري هم دى. د سُنتو مطابق ئې ږيره هم شته. واده ئې هم کړى دى او د فقهي له علم څخه هم خبر دى. آيا په ده پسې لمونځ کيږي او که نه؟ که چيرته کيږي نو کراهت پکښې شته او که نه؟ که د وخت ضرورت وي او که نه وي لمونځ خلکو ته ورکوى شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لکه څرنګه چه له داسې دول معذور څخه خلک طبعاً کرکه کوي. همدارنګه پوره اودس کول ئې هم ممکن نه وي د دې لپاره د بل روغ امام په موجودوالي کښې د ده امامت مکروه تنزيهي دى که چيرته تر ده زيات د امام مستحق څوک موجود نه وي نو بيا هيڅ کراهت پکښې نشته

قال في شرح التنوير تكره خلف امرد وسفيه ومفلوج وابرص شاع برصه و قال ابن عابدين رحمه الله و كذلك اعرج يقوم ببعض قدمه فالاقتداء بغيره اولى تاتارخانية. و كذا اجذم برجندي. و مجبوب و حاقن و من له يد واحد فتاوى الصوفية عن التحفة و الظاهر ان العلة النفرة و لذا قيد الابرص بالشيوع ليكون ظاهراً و

لعدم امکان اکمال الطهارة ایضاً فی المفلوج و الاقطع و المجبوب. وفی العلائیة هذا ان وجد غیرهم و الا فلا کراهة بحر بحثاً وفی الشامیة (قوله ان وجد غیرهم) ای من هو احق بالامامة منهم. (قوله بحر بحثاً) قد علمت انه موافق للمنقول عن الاختیار وغیره. (رد المحتار ج۱، ص۵۲۸) قال الرافعی رحمه الله تعالیٰ الظاهر وجهه عدم امکان اکمال الطهارة فی المجبوب ولعله عدم تأتی الاستبراء فی الاستنجاء فربما کانت طهارة ناقصة. (التحریر المختار ج۱، ص۷۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ صفر ۱۳۸۶ هجری

د امام تر لومړي سلام وروسته اقتداء صحيح نه ده

سوال څه فرمائي د دين مشران او بزرگان د لاندينی مسئلې په اړه چه يوه سړي د امام يوې خوا ته تر سلام اړولو وروسته تکبير تحريمه ووايه او اقتداء ئې پسې وکړه نو اقتداء خو ئې نه صحيح کيږي ليکن خپل لمونځ به څنګه ادا کوي؟ آيا همدغه تکبير تحريمه ئې صحيح کيږي او که به ئې له سره وائي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د مقتدي د تکبير تحريمه تر پای ته رسولو مخکښې که چيرته امام يوې خوا ته سلام واړاوه اګر که ئې تر اوسه عليکم لا نه وي ويلی نو اقتداء نه صحيح کيږي تکبير تحريمه به له سره وائ او لمونځ به کوي. که چيرته ئې تکبير تحريمه له سره و نه وايه نو لمونځ ئې نه کيږي

قال فی العلائية وتنقضی قدوة بالاول قبل عليکم علی المشهور عندنا وعليه الشافعية وفی الشامية (قوله وتنقضی قدوة بالاول) ای بالسلام الاول قال فی التجنيس الامام اذا فرغ من صلوته فلما قال السلام جاء رجل واقتدیٰ به قبل ان يقول عليکم لا يصير داخلاً فی صلوته لان هذا سلام. (رد المحتار ج۱، ص۴۳۶) وفی التنوير واذا فسد الاقتداء لا يصح شروعه فی صلوة نفسه علی المذهب. (رد المحتار ج۱، ص۴۰۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ ربيع الاول ۱۳۸۶ هجری

د مقتدي تر کيښناستلو مخکښې که امام دسلام اړولو حکم؟

سوال يوه سړي تکبير تحريمه ووايه او له امام سره په داسې حال کښې شريک شو چه امام په آخري قعده کښې وو مقتدي لا ناست نه وو چه امام سلام واړاوه آيا د نوموړي مقتدي اقتداء صحيح کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هو اقتداء ئې صحيح کيږي قال فی شرح التنوير وتنقضی قدوة بالاول قبل عليکم علی المشهور عندنا وعليه الشافعية. (رد المحتار ج۱، ص۴۳۶)

فقط والله تعالی اعلم ۲رجب المرجب ۸٦ ھجری

(له دې ځخه زیات واضح دلیل په تتمه کښې دی)

پرته له جومات ځخه په بل ځای کښې بې له عذره د جماعت د لمانځه ادا کول بدعت دي

سوال محترم مولانا صاحب دامت برکاتهم. السلام علیکم و رحمة الله و برکاته!
یوه مسئله جومات ته د حاضریدو او د جماعت د لمانځه په اړه د حل غوښتونکې ده. له یوې زماني راهیسې مې صحت خراب شوی دی. اکثره وخت په یو نه یوه تکلیف کښې خو مبتلا وم چه له وجې ئې کمزوري او سستي ډیره را ته پیدا شوې ده. د ګرمۍ او یخنۍ هم برداشت نه شم کولی او تر ډیر لرې پورې د تګ له وجې مې زړه تکان کوي. جومات مې له کور ځخه تقریباً دوه یا یونیم فرلانګ (یو فرلانګ ۲۲۰ ګزه دی) لرې دی. چه تر څو پورې قوي او صحت مند وم نو جومات ته تلم او اوس د پورتنۍ عذر له وجې نه شم تللی او په کور کښې لمونځ ادا کوم. که چیرته یو بل څوک هم پیدا شي نو د جماعت لمونځ ادا کوم. یا هغه خلک (که چیرته پیدا شي) له ځان سره شریکوم کوم چه د لمانځه عادتي نه دي او د لمانځه د وختونو هم ډیر پابند نه دي. یا د کلي خلک پخپله راځي. دا خلک هغه دي کوم چه په پابندۍ سره نه راځي بلکه یو ځای په ناڅاپي توګه یا د وخت د تنګي له وجې راځي. که چیرته دوی له ما سره په جماعت کښې شریک نه شي نو پخپله ځان خانته خپل لمونځونه ادا کوي او ځي.

یا د ګاډي د دریدو د ځای د نژدې والي له وجې کوم مسافر د لمانځه په وخت کښې راشي له ما سره شریکیږي دا خبره اکثره په مازدیګر، ماښام او ماسخوتن کښې وي.

د عادت له مخې هره ورځ د مازدیګر او ماښام تر منځ د دین د خبرو لپاره څو ملګري سره یو ځای کیږي او همدلته د مازدیګر او ماښام لمونځونه په جماعت سره ادا کوي.

جُمعې په ورځ د مازدیګر او ماښام تر منځ تر نورو ورځو څه ډیر خلک جمع کیږي. د مازدیګر او ماښام لمونځونه په جماعت سره ادا کیږي. دا خلک کوم چه سره یو ځای کیږي اکثره په دفترونو کښې کارونه کوي او یا تاجران دي او له لرې لرې کلیو ځخه راځي کوم چه پخپله خو نه د لمانځه د وختونو پابند وي او نه جومات ته د تلو عادي دي او زمونږ د کلي هم نه دي. الا ما شاء الله.

ما خو څو ځلې اعلان وکړ چه دلته راتلونکي ملګري دې د مازدیګر لمونځ په جومات کښې ادا کړي او بیا دې راشي او د ماښام د لمانځه لپاره دې پنځه دقیقې مخکښې له دې ځایه لاړ شي چنانچه د کلي خلک او یو څو نور کسان همداسې کوي. پاتې کسان چه کوم پاتې کیږي هغوی خپل جماعت ادا کوي په پاتې شویو کسانو کښې هم یو څو ملګري د همدې کمزورۍ او د کوم بل

عذر له وجې مجبور دي

په پورتنيو امورو کښې د هرې يوې برخې په اړه شرعي جواز او نه جواز ځخه مو خبر کړئ. الله تعالی دې د خير بدله درکړي

الجواب باسم ملهم الصواب عن ابن مسعود رضي الله عنه قال لقد رأيتنا و ما يتخلف عن الصلوٰة الا منافق قد علم نفاقه او مريض ان كان المريض ليمشي بين رجلين حتى يأتي الصلوٰة وقال ان رسول الله ﷺ علمنا سنن الهدى و ان من سنن الهدى الصلوٰة في المسجد الذي يؤذن فيه. الحديث (رواه مسلم) وفي الشامية ان مذهب الامام الحلواني انه بذلك (بان يجمع باهله في بيته) لا ينال ثواب الجماعة وانه يكون بدعة و مكروهاً بلا عذر. (الى قوله) وسيأتي في الامامة ان الاصح لو اجمع باهله لا يكره و ينال فضيلة الجماعة لكن جماعة المسجد افضل. (رد المحتار ج۱، ص۳٦۸) ثم نقل في باب الامامة عن القنية اختلف العلماء في اقامتها في البيت و الاصح انها كاقامتها في المسجد الا في الافضلية. (رد المحتار ج۱، ص۵۱٦) وفيها ايضاً (قوله ولو فاتته ندب طلبها) ولا يجب عليه الطلب في المساجد بلا خلاف بين اصحابنا بل ان اتى مسجداً للجماعة آخر فحسن و ان صلى في مسجد حيه منفرداً فحسن و ذكر القدوري يجمع باهله و يصلي بهم يعني و ينال ثواب الجماعة كذا في الفتح و اعترض الشرنبلالي بان هذا ينافي وجوب الجماعة و اجاب ح بان الوجوب عند عدم الحرج و في تتبعها في الاماكن القاصية حرج لا يخفى. (رد المحتار ج۱، ص۵۱۸)

له پورتنيو روايتونو ځخه څرګنده شوه چه د غير معذور سړي لپاره د جومات جماعت ته حاضريدل ضروري دي په کلي کښې د جومات د موجودوالي تر څنګ په کور کښې د جماعت په ادا کولو سره د جماعت ثواب نه ورکول کيږي بلکه دا فعل بدعت او مکروه تحريمي دی با لخصوص د دې په عادت جوړولو کښې کراهت نور هم سخت دی البته که چيرته د جومات جماعت د کوم عذر له وجې فوت شي نو په کور کښې د جماعت په ادا کولو سره هم د جماعت فضيلت تر لاسه کيږي

په ظاهره د شامي له عبارت (وسيأتي في الامامة ان الاصح ۔ الخ) ځخه څرګنديږي چه پرته له عذر ځخه په کور کښې د جماعت د ادا کولو جواز مختلف فيه دی او د صحيح روايت له مخې جائز دی ليکن دا صحيح نه ده ځکه چه د شامي په باب الامامة کښې د فتح القدير په حوالې سره په راغلي جزئيې کښې د دې تصريح ده چه دا په هغه وخت کښې جواز لري چه کله د کلي په جومات کښې جماعت د کوم عذر له وجې فوت شوی وي لهذا د قنيه جزئيه (واختلف العلماء في اقامتها في البيت ۔ الخ) هم په دې باندې محمول ليږي همدارنګه د قنيه د جملې سياق هم دا واني چه دلته د جماعت د

کیدو شرائط بیانیږي او مقصود دا دی چه د صحیح روایت له مخې د جماعت د اقامت لپاره جومات د شرط په درجه کښې نه دی پس له دې څخه پرته له عذر څخه پرته له جوماټ څخه په بل خای کښې د جماعت جواز پرته له کراهت څخه ثابت نه شو که چیرته د روغو خلکو لپار په هر خای کښې د جماعت د کیدو جواز و منل شي نو حضراتو فقهاوو رحمهم الله چه د ترک جماعت د عذرونو چه کوم تفصیل بیان کړی دی هغه ټول له منځه ځي او بې کاره کیږي. با لفرض که چیرته د دې جزئیې دلالت پرته له عذر څخه په جواز باندې تسلیم هم شي نو له دې څخه په دې باندې همیشه والی او عادت جوړولو جواز هیڅکله نه راووځي.

له جوماټ څخه پرته په بل خای کښې د جماعت د ادا کولو د کراهت یوه وجه دا هم ده چه دا د جوماټونو د ورانیدو سبب ګرځي په (قرون مشهودلها بالخیر) بلکه تر دې وروسته هم د امت په اسلافو کښې بې له عذره پرته له جوماټ څخه په نورو ځایونو کښې د جماعت د ادا کولو په خانګړې توګه د عادت له مخې ئې مثال نه تر سترګو کیږي. یواځې په یقیني توګ منافق او یا سخت مریض له جماعت څخه خان پاتې کوي. لکه څرنګه چه د صحیح مسلم په مذکوره روایت کښې تیر شو. په صحیح البخاري کښې روایت دی چه نبي کریم ﷺ دا اراده ښکاره کړه چه چا ته د امام حم ورکړم او پخپله د داسې خلکو کورونو ته لاړ شم څوک چه د جماعت د لمانځه لپاره نه راځي. او هغوی پخپلو کورونو کښې بند کړم او کورونو ته ئې اور ور واچوم. که چیرته په غیر مسجد کښې د جماعت اقامت روا وای نو آیا د هغو مخالفت کوونکو لپاره به دا عذر قبل نه وای چه هغوی په کور کښې جماعت کړی دی

لنډه دا چه د صحیحو حدیثونو او د أمت د اسلافو له تعامل او د فقهاوو رحمهم الله علیهم څخه دا ثابتیږي چه په جوماټ کښې له جماعت سره د لمانځ ادا کول ضروري دې البته معذور خلک تري مستثنی دي دا خو عامه کلیّه وه. مخکښې د سوال د خانګړتیا په اړه څو خبرې وراندې کیږي

۱ . په مجلس کښې شریکیدونکو خلکو ته یواځې په جوماټ کښې د لمانځه ترغیب ورکول یا د هغه د فضیلت بیانول کافي نه دې بلکه د مسئلې له ټول حقیقت څخه ئې خبرول ضروري دي چه د غیر معذور سړي لپاره جوماټ ته تګ ضروري او پرته له جوماټ څخه ئې بل خای لمونځ مکروه تحریمي او بدعت دی بلکه پخپلو خاصو خلکو باندې په کومو باندې چه شریعت د زور او جبر کولو نه یواځې اختیار ورکړی دی بلکه امر ئې کړی دی چه هغوی ته دې د جوماټ په جماعت کښې د شمولیت حکم وشي

۲ . معذور خلک دې په ښکاره خای کښې د جماعت د ادا کولو په خای په کوم بند خای کښې جماعت ادا کړي. په ښکاره خای کښې د معذورو خلکو له جماعت څخه لاندیني قباحتونه دي.

پیدا کیږي

۱ - په دې کښې ډېر هغه خلک چه معذور نه دي هم د سستۍ یا له مسئلې څخه د ناخبرتیا له وجې شاملیږي کوم چه د هغوی لپاره ناجائز دی. د دوی د دې ګناه سبب د معذورو خلکو همدا ډله جوړیږي

۲ - خلک په دې عادي کار سره پرته له عذر څخه د جماعت د جواز په غیر جومات باندې دلیل او سند جوړوي خصوصاً په داسې حال کښې چه د یوه مقتدي فعل دی. عوام ته حجت او سند وي دې تفصیل ته هیڅوک فکر نه کوي چه دا فعل په عذر سره کیږي او که پرته له عذر څخه پس په دې عادي او دائمي فعل له وجې چه څومره خلک په غلط فهمۍ کښې په مبتلا کیدو سره ناجائز کار کوي د هغوی د ګناه سبب همدغه فعل جوړ شو او د عوامو په ګناه کښې د مبتلا کیدو سبب پیدا کول پخپله ګناه ده فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ رجب ۸۷ هجری

د تنډو الله یار د دار العلوم ځواب

حامداً ومصلیاً ومسلماً د فقهاوو د تصریح په مطابق ځینې عذرونه جماعت ته د حاضریدو ساقطوونکي دي چه له هغو څخه مرض. سخته یخني او سخته ګرمي چه له هغه څخه د مرګ یا مرض اندیښنه وي. او شیخوخة (ای اذا صار شیخاً کبیراً لا یستطیع المشی) یعنې دومره بوډا توب چه په لارې تلی نه شي له دې برسیره نور هم مختلف عذرونه دي کوم چه تر شلو پورې رسیږي چه تفصیل ئې علامه شامي په ج۱. ص۴۱۰ کښې ذکر کړی دی او د مراقي الفلاح په ۱۷۸ مخ کښې موجود دی د ټولو عذرونو د تفصیل دلته ضرورت نشته له یادو شویو عذرونو څخه ځینې عذرونه داسې دي چه عام او دائمي ګرځي لکه شیخوخة (ډیر بوډاتوب) دې درجې ته رسیدل چه تګ سخت شي نو د داسې سړي لپاره حکم دی چه په کور باندې لمونځ ادا کړي او د جماعت د ثواب د حاصلولو لپاره داسې خلک په جماعت کښې شریک کړي چه د جومات جماعت ته نه ځي تر څو چه د جماعت له ثواب څخه محروم پاتې نه شي او نور عذرونه لکه د یخنۍ. ګرمي او مرض عذرون دا حالت یو شان نه پاتې کیږي بلکه په هغو کښې د کموالي. زیاتوالي. وجود او عدم په اعتبار سره فرق موجود وي لهذا چه کله دا عذرونه پاتې نه وي یا دومره کم شي چه جومات ته په تلو سره د تکلیف یا مرګ ویره نه وي نو جومات ته تلل په واجب وي. لهذا په صورت مسئوله کښې چه په کومې زمانې یا وختونو کښې د تکلیف د پیښیدو اندیښنه وي جومات ته په نه حاضریدل څه پروا نه لري لیکن په طبعیت کښې د بشاشت (تکره والي) د پیدا کیدو او د ضرر او تکلیف د اندیښنې دنشتوالي په صورت کښې جومات ته د تللو حکم دی همدارنګه په کوم وخت کښې پرته

له سټریږي څخه د سورلۍ انتظام وي نو باید چه جومات ته سړی لاړ شي جومات ته نه حاضریدل په کلي توګه غوره کول په هیڅ ډول سره مناسب نه دي څکه چه کله کله د طبعیت د تازه والي یا د سورلۍ د انتظام له وجې په تلو کښې سختي نه وي همدارنګه نور خلک په عملي توګه په دې باندې پوهیدلی شي چه اصل حکم جومات ته د تللو دی او جومات ته نه تلل د عذر له وجې دی همدارنګه د خلکو له غلط فهمۍ څخه د را ایستلو لپاره څینې کارونه غوره کړئ یو دا چه په هغه ځای باندې کوم چه د لمانځه لپاره جوړ شوی وي دا اعلان ولګوئ چه کوم خلک جومات تللی شي په هغو باندې جومات ته تلل لازم دي. زیاتی ثواب یواځې په جومات پورې اړه لري صرف معذورین ترې مستثنی دي.

دویم دا چه په کومه ورځ خلک زیات را جمع شي په ژبې سره هم اعلان وکړئ چه د لمانځه وخت راغی ټول خلک جومات ته لاړ شئ څکه چه کیدلی شي داسې یو څوک به هم راغلی وي چه له مخکښینې اعلان څخه ناخبره وي. همدارنګه کوم خپلوان چه مو تر اثر لاندې وي هغو ته جومات ته د تلو حکم وکړئ او اعلان باید دومره مخکښې وشي چه په وخت سره جومات ته په رسیدو سره تکبیر اولی ونیسي.

او په کور باندې د عذر په حالت کښې چه کوم جماعت ادا کیږي په دې کښې د عذر د خاوند په شریکیدو کښې څه مضائقه نشته او غیر معذورینو ته جومات ته د تلو تلقین وکړئ لیکن د کومې خاصې مجبورۍ یا سستۍ له وجې چه بیا هم شریک شي نو د هغه ذمه وار به هغه پخپله وي. او په دې کښې د کلي خلک او د نورو ځایو خلک سره برابر دي. د معذورینو لپاره رخصت دی. او د غیر معذورینو جومات ته حاضریدل مطلوب دي. او د دفترونو د خلکو د جماعت د لمانځه نه پابند والی د جماعت مسقط نه دی. د دې ثواب به هغوی پخپله ورکوي او له تنها لمونځ کولو څخه دا بهتره ده چه په همدې جماعت کښې شریک شي په دې سره د مسئوله صورتونو ثوابونه وشول. والله اعلم بالصواب

الجواب صحیح

کتبه محمد وجیه غفر له

ظفر احمد عثمانی عفا عنه ۲۵ رجب ۱۳۸۷ هجری دار العلوم ټنډو الله یار، ضلع حیدرآباد

د امام په لمانځه کښې د کراهت له وجې د مقتدیانو لمونځ هم مکروه کیږي

سوال که چیرته د امام لمونځ مکروه شي نو آیا د مقتدیانو لمونځ هم مکروه کیږي او که نه؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب د مقتدیانو لمونځ د امام د لمانځه تابع دی د دې لپاره د امام به

لمانځه کښې د کراهت د واقع کیدو له وجې د مقتدیانو لمونځ هم مکروه کیږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ٤ ذیقعده ٨٦ هجری

امام چه په کوم حالت کښې څوک پیدا کړي باید اقتداء وریسې وکړي

سوال زید په داسې وخت کښې راغی چه د ماسپښین جماعت ولاړ وو. زید چه کله اودس وکړ نو امام په سجده کښې وو. نو آیا زید ته د تکبیر تحریمه په ویلو سره په سجده کښې له امام سره یو ځای کیدل واجب دي او که به د امام تر دریدو پورې انتظار کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له امام سره باید په سجده کښې شریک شي. دا یواځې د سجدې خصوصیت نه دی بلکه امام چه په کوم حالت کښې پیدا شي په هم هغه حالت کښې دې ورسره شریک شي. پرته له کومې وجې ځنډ یا تاخیر ګناه ده.

عن علی و معاذ بن جبل رضی الله تعالیٰ عنهما قالا قال رسول الله ﷺ اذا اتی احدکم الصلوٰة والامام علی حال فلیصنع کما یصنع الامام. رواه الترمذی. و عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا جئتم الی الصلوٰة ونحن سجود فاسجدوا ولا تعدوه شیئًا الحدیث. (رواه ابو داؤد) وفی العلائیة ولو ادرکه راکعاً اوساجداً ان اکبر رأیه انه یدرکه اتی به ای بالثناء و فی الشامیة (قوله او ساجداً) ای السجدة الاولیٰ کما فی المنیة و اشار بالتقیید راکعاً اوساجداً الی انه لو ادرکه فی احدی القعدتین فالاولیٰ ان لا یأتی لتحصیل فضیلة زیادة المشارکة فی القعود و کذا لو ادرکه فی السجدة الثانیة و تمامه فی شرح المنیة. (رد المحتار ج۱، ص۳۵۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲٦ ذی قعده ۱۳۵٦ هجری

د خنثی (نر ښځي) امامت صحیح نه دی

سوال د هجړا (نرښځي) امامت صحیح دی او که نه؟ او که څوک اقتداء پسې وکړي نو آیا لمونځ ئې کیږي او که نه؟ په داسې حال کښې چه نرښځی د شریعت متابع. لمونځ کوونکی او دیندار وي او ږیره ئې هم د شریعت مطابق پریښې وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته په نرښځي کښې د نارینه وو علامه زیاته وي نو امامت ئې صحیح دی او که چیرته ښځینه علامه پکښې زیاته وي یا ئې دواړه علامې برابرې وي نو بیا ئې امامت صحیح نه دی بلکه د خپلو همجنسو هم امام نه شي جوړیدلی البته د ښځو اقتداء وریسې صحیح ده

قال فی الدر ولا یصح اقتداء رجل بامرأة و خنثی و صبی مطلقاً ولو فی جنازة و نفل علی الاصح و فی الشامیة

(قوله ولا يصح اقتداء الخ) والخنثى البالغ تصح امامته للانثى مطلقاً فقط لا للرجل ولا لمثله لاحتمال انوثته و ذكورة المقتدي ويصح اقتدائه بالرجل لا بمثله ولا بانثى مطلقاً لاحتمال ذكورته الخ (ردالمحتار ج۱،ص۵۷۰)

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی الحجة ۱۳۸٦ھـ هجری

خنثى يا نربنځى به تر هلكانو په شا ته صف كښې دريږي

سوال د نربنځي امامت خو جائز نه دی ليکن په لومړي صف کښې ئې دريدل څرنګه دي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته په نربنځي کښې د نارينه علامه زياته وي نو په لومړي صف کښې دريدلی شي او که چيرته د ښځي علامې پکښې زياتې وي نو د ښځو په صف کښې به دريږي که چيرته دواړه علامې برابرې وي نو بيا ئې د دريدلو ځای د ښځو او هلکانو تر منځ دی يعنې د هلکانو شا ته او له ښځو څخه به مخکښې دريږي

قال في التنوير فيقف بين صف الرجال والنساء، وفي الشامية اذ لو وقف مع الرجال احتمل انه انثى او مع النساء احتمل انه رجل. (رد المحتار ج۵،ص۵۱۳) وفي التنوير ويصف الرجال ثم الصبيان ثم الخناثى ثم النساء.(ردالمحتار ج۱،ص۵۳۳)

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی الحجة ۱۳۸٦ھـ هجری

ركوع يا سجدې ته تر امام مخكښې د تللو حكم

سوال که چيرته مقتدي د لمانځه په کوم حرکت کښې له امام څخه وړاندې والی وکړي يعنې رکوع يا سجدې او داسې نورو ته تر امام مخکښې لاړ شي نو لمونځ ئې کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته امام په رکوع يا سجده کښې په مقتدي پسې ورسيده نو لمونځ ئې کيږي ليکن له امام څخه وړاندې والی مکروه دی او که چيرته دومره مخکښې تر امام سجدې ته تللی وي چه په بيرته را ولاړيدو سره له امام سره په قيام کښې شريکيدلی شوای نو د قيام خوا ته د مقتدي بيرته راګرځيدل واجب دي

قال في الشامية الخامس ان يأتي بهما قبله ويدركه الامام فيهما وهو جائز لكنه يكره (ردالمحتار ج۱، ص۴۵٦) وفي العلائية لو رفع الامام رأسه من الركوع او السجود قبل ان يتم المأموم التسبيحات الثلاث وجب متابعته وكذا عكسه فيعود وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله وكذا عكسه) وهو ان يرفع المأموم رأسه من الركوع او السجود قبل ان يتم الامام التسبيحات ح (قوله فيعود) اي المقتدي لوجوب متابعته لا مامه

اکمال الرکوع و کراهة مسابقته له فلو لم یعد ارتکب کراهة التحریم. (ردالمحتار ج۱، ص۴۶۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ صفر ۱۳۸۷ھ ہجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال په شامي کښې ليکلي دي چه که چيرته يو چا رکوع او سجده دواړه له امام څخه مخکښې ادا کړل نو هغه به د يوه رکعت قضائي را اړوي. او که چيرته ئې يواځې رکوع لم امام څخه مخکښې ادا کړه نو د څلورو رکعتونو قضائي به راوړي حالانکه په لومړي صورت کښې چه کومه وجه ليکل شوي ده په دې صورت کښې هم بعينه هم هغه وجه موجوده ده. د دې لپاره په دې صورت کښې هم بايد د يوه رکعت قضائي لازمه واى. د شامي د دې ځاى په ملاحظه کولو سره په دواړو صورتونو کښې فرق ولې کئ؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: صحيح دا ده چه په دغو دواړو صورتونو کښې د دوه رکعتونو قضائي راوړي

قال الرافعي رحمه الله فيما ذكره من توجيه الزامه بركعة نظر و ذلك انه في الاولى لم يعتبر ركوعها و لا سجودها لكونهما قبل الامام و يعتبر قيامها لكونها معه فكأنه لم يأت بهما فليحقان من الثانية بها و يلغو قيام الثانية لكونه حصل قبل اتمام الاولى فبقي عليه الثانية ثم قيامه في الثالثة معتبر لانه مع الامام و الركوع و السجود لا يعتبران لانهما قبله فيلتحقان من الرابعة اليها و يلغو قيام الرابعة لحصوله قبل تمام الثانية[1] فبقي عليه الرابعة ايضاً فيلزمه ركعتان نظير ما قيل في الوجه الثالث و ايضا اذا لزمه ركعتان لو سجد قبله فقط لزمتاه فيما لو سجد و ركع قبله بالاولى و ما ذكره من التوجيه هو المذكور في الخانية ثم توجيه الوجه الرابع محل نظر و تأمل و ذلك انه حيث لغا ركوع و سجود الاولى ينبغي ان يلتحقا من الثانية بها و يبطل قيام الثانية لوقوعه عقب قيام الاولى فتلزمه الثانية ثم اذا قام الى الثالثة مع الامام كان قيامه معتبراً و يلغو ركوعها و سجودها ثم اذا اتى بالرابعة التحق ركوعها و سجودها بالثالثة و يبطل قيامها و حينئذٍ يلزمه الثانية و الرابعة حسبما قيل في الوجه الثالث. (التحرير المختار ج۱، ص۷۷)

دا حکم په هغه حالت کښې دى چه په څلورو رکعتونو کښې مقتدي له امام څخه وړاندې والى کړى وي که چيرته ئې يواځې په اول رکعت کښې وړاندې والى کړى وي نو په دواړو صورتونو کښې به د يوه رکعت قضائي راوړي همدارنګه د امام تر فارغيدو وروسته د قضائي حکم هلته دى

---

[1] لعله من سهو الناسخ و الصحيح الثالثة. ۱۲ رشيد احمد

چه په وخت سره په غلطۍ باندې خبر نه شي او که نه نو حکم دا دی چه پاتې شوی رکن دې لومړی ادا کړي او بيا دې په پاتې لمانځه کښې د امام متابعت وکړي که چيرته ئې په قصد سره د دې په خلاف وکړل نو لمونځ کيږي ليکن ګنهګار به وي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ ذی القعده ۹۸ھ ہجری

د مقتدي له اولې قعدې څخه د دريدلو حکم

سوال که چيرته امام په اوله قعده کښې کښيني او مقتدي په ناڅاپي توګه ودريږي نو په دې اړوند څه حکم دی؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په مقتدي باندې قعدې ته بيرته را ګرځيدل واجب دي. **قال ابن عابدين رحمه الله في الفتح والبحر وغيرهما من باب سجود السهو ان المؤتم لو قام ساهياً في القعدة الاولى يعود يقعد لان القعود فرض عليه بحكم المتابعة (الى قوله) القول الذی يظهر انهم ارادوا بالفرض الواجب (رد المحتار ج۱،ص۳۲۹)** فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ صفر ۱۳۷۸ھ ہجری

د اوږدې مودې تر امامت وروسته د کفر داقرار حکم

سوال يوه سړي تر ډيرې مودې پورې امامت کاوه. اوس پخپله د **خپل کفر** اقرار کوي او وائي چه ما د کفر په حالت کښې لمونځونه کول آيا په مقتديانو باندې د **دومره اوږدې** مودې د لمونځونو بيرته را ګرځول واجب دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته د هغه په کفر باندې پرته له اقرار څخه بل کوم دليل نه وي نو د اقرار له وخت څخه دی کافر او مرتد ګڼل کيږي په تيرې شوې زمانې کښې د ده په اقتداء کښې شوي لمونځونه صحيح دي.

قال في شرح التنوير ولو زعم انه كافر لم يقبل منه لان الصلوٰة دليل الاسلام واجبر عليه وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله لان الصلوٰة دليل الاسلام) اى دليل على انه كان مسلماً وانه كذب بقوله انه صلى بهم وهو كافر وكان ذلك الكلام منه ردة فيجبر على الاسلام. (ردالمحتار ج۱،ص۵۵۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم غرة جمادی الاولیٰ ۱۳۸۶ھ ہجری

تر يوې مودې وروسته خرګنده شوه چه امام کافر دی

سوال يوه سړي تر يوې اوږدې مودې پورې امامت کاوه. اوس له قرائنو څخه معلومه شوه چه کافر دی ليکن هغه د خپل کفر اقرار نه کوي بلکه خپل ځان مسلمان بولي. ليکن خلک د هغه په

خبره اعتماد نه کوي او خيال ئې دا دی چه دی د نفاق له وجې خپل خان مسلمان ښکاروي نو آيا خومره لمونځونه چه د داسې امام په اقتداء کښې ادا شوي وي د هغو بيرته را ګرځول واجب دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرته د شواهدو او قرائنو له مخې د هغه د کفر ظن غالب وشي نو په هغه پسې د شوي لمونځونو بيرته را ګرځول واجب دي

قال فی شرح التنویر و اذا ظهرت حدث امامه و کذا کل مفسد فی رأی مقتد بطلت فیلزم اعادتها و فی الشامیة (قوله و کذا کل مفسد فی رأی مقتد) اشار الی ان الحدث لیس بقید فلو قال المصنف کما فی البحر و لو ظهر ان بامامه ما یمنع صحة الصلوٰة لکان اولی لیشمل ما لو اخل بشرط او رکن و الی ان العبرة برأی المقتدی حتی لو علم من امامه ما یعتقد انه مانع و الامام خلافه اعاد (قوله بطلت) ای تبین انها لم تنعقد ان کان الحدث سابقاً الخ (قوله فیلزم اعادتها) المراد بالاعادة الاتیان بالفرض بقرینة قوله بطلت لا المصطلح علیها و هی الاتیان بمثل المؤدی لخلل غیر الفساد (ردالمحتار ج۱، ص۵۵۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۴ جمادی الاولی ۱۳۸۶ھـ هجری

د لويانو په صف کښې د کوچنيانو د دريدلو حکم

سوال: څه فرمائي د دين علماء کرام او د شرع متين مفتيان عظام په دې مسئله کښې چه نابالغه هلکان د بالغانو سره د لمانځه په يوه صف کښې دريدلی شي او که نه او آيا هغه نابالغه هلکان کوم چه څه نا څه پوهه ولري يعنې د لمانځه وختونه. د رکعتونو شمير. د لمانځه د ادا کولو کيفيت او داسې نور پيژني نو د هغو خانته حکم دی او که د ټولو يو حکم دی همدارنګه په لومړي. دويم او دريم صف کښې هم کوم فرق شته او که د ټولو صفونو حکم يو دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته يواځې يو نابالغ هلک وي نو هغه بايد له بالغانو سره په يوه صف کښې ودرول شي. که چيرته نابالغه هلکان زيات وي نو دهغوی شا ته درول مستحب دي واجب نه دي ليکن په دې زمانه کښې هلکان بايد د لويانو په صف کښې ودرول شي ځکه چه د دوه ې زياتو هلکانو يو ځای له جمع کيدلو څخه خپل لمونځونه خرابوي بلکه د بالغانو په لمونځونو کښې هم خلل پيدا کوي

قال العلامة الرافعی رحمه الله (قوله ذکره فی البحر بحثا) قال الرحمتی ربما یتعین فی زماننا ادخال الصبیان فی صفوف الرجال لان المعهود منهم اذا اجتمع صبیان فاکثر تبطل صلوٰة بعضهم ببعض و ربما تعدی ضررهم الی افساد صلوٰة الرجال. انتهی (التحریر المختار ج۱، ص۷۳)

چونکه دا قول مطلق دی چه له دې وجې په لومړي، دویم او دریم صف کښې کوم فرق نشته. دا حکم د هغو هلکانو په اړه دی کوم چه د لمانځه، اوداسه او داسې نورو په تمیز باندې پوهیږي زیات واړه هلکان د نارینه وو په صف کښې درول مکروه دي بلکه جومات ته ئې راوستل هم جائز نه دي فقط والله تعالی اعلم ۲۹ ربیع الاول ۹۳ هجری

د مقتدي په فتحې سره لمونځ نه فاسدیږي

سوال څه فرماني علماء کرام او مفتیان عظام په دې مسئله کښې چه که چیرته د امام وروسته تر دې چه دومره قرائت ئې کړی وي چه لمونځ پرې روا کیږي. قرائت هیر شي او رکوع هم نه کوي او بل آیت ته هم توپ نه اچوي بلکه بار بار همدغه آیت را ګرځوي او د مقتدي په فتحه ورکولو باندې ئې هم عمل و نه کړ د دې لپاره مقتدي څو څو خله فتحه ورکړه آیا په دې صورت کښې لمونځ فاسدیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ نه فاسدیږي. البته امام ته داسې کول مکروه تحریمي دي همدارنګه مقتدي ته هم په فتحه ورکولو کښې بیړه کول مکروه دي.

کما فی الدر، بخلاف فتحه علی امامه فانه لا یفسد مطلقاً لفاتح و اخذ بکل حال آه وفی الحاشیة ای سواء قرأ الامام قدر ما تجوز به الصلوة ام لا انتقل الی اٰیة اخری ام لا تکرر الفتح ام لا هو الاصح نهر وبعد اسطر (تتمة) یکره ان یفتح من ساعته کما یکره للامام ان یلجئه الیه بل ینتقل الی اٰیة اخری لا یلزم من وصلها ما یفسد الصلوة او الی سورة اخری او یرکع اذا قرأ قدر الفرض کما جزم به الزیلعی وغیره وفی روایة قدر المستحب کما رجحه الکمال بانه الظاهر من الدلیل واقره فی البحر والنهر ونازعه فی شرح المنیة ورجح قدر الواجب لشدة تأکده (رد المحتار ج۱، ص۵۸۲) فقط والله تعالی اعلم ۲۱ ذی قعده ۱۳۹۳ هجری

د مقتدي له تشهد یا درود څخه تر فارغیدو مخکښې د امام سلام اړول

سوال امام سلام واړاوه او د مقتدي تشهد لا پوره شوی نه دی نو آیا مقتدي به تشهد پوري کوي او سلام به اړوي او که به له امام سره سلام اړوي؟ او که چیرته مقتدي تشهد او درود ووائي بیا سلام واړوي نو آیا د مقتدي په لمانځه کښې کوم کراهت راځي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې په مقتدي باندې د تشهد پوره کول او د درود په پریښودلو سره د امام متابعت کول پرې واجب دي له تشهد څخه په فارغیدو دې سلام واړوي او درود دې نه وائي د تشهد پرېښودل مکروه تحریمي دی همدارنګه په درود کښې په مشغولیدو سره په سلام کښې تاخیر کول یا د رکوع او سجدې د تسبیحاتو په پوره کولو کښې له

امام څخه وروسته پاتې کیدل مکروه تحریمي دي

قال فی شرح التنویر واعلم انه مما یبتنی علی لزوم المتابعة فی الارکان انه لو رفع الامام رأسه من الرکوع او السجود قبل ان یتم المأموم التسبیحات الثلاث وجب متابعته و کذا عکسه فیعود و لا یصیر ذلك کوعین بخلاف سلامه او قیامه لثالثة قبل اتمام المؤتم التشهد فانه لا یتابعه بل یتمه لوجوبه و لو لم یتم جاز و لو سلم والمؤتم فی ادعیة التشهد تابعه لانها سنة والناس عنه غافلون. وفی الشامیة (قوله و لو لم یتمه جاز) ای صح مع کراهة التحریم کما افاده ح الخ. (قوله فی ادعیة التشهد) یشمل الصلوة علی النبی ﷺ و به صرح فی شرح المنیة. (ردالمحتار ج۱، ص۴۶۳)

فقط والله تعالی اعلم — ۲۷ ذی قعده ۱۳۸۶ھجری

د شافعیانو او اهل حدیثو امامت

سوال: آیا د حنفیانو لمونځونه په شافعیانو یا اهلِ حدیثو پسې کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته دا یقین ئې وي چه امام د لمانځه په ارکانو او شرائطو کښې د نورو مذهبونو رعایت کوي نو اقتداء ورپسې پرته له کراهت څخه جائزه ده. او که چیرته ئې د نه رعایت کولو یقین وي نو په داسې چا پسې ادا شوی لمونځ به صحیح نه وي. او د چا چه حال معلوم نه وي په هغه پسې اقتداء مکروه ده. نن صبا ډیر غیر مقلدین یواځې دا نه چه د مذاهبو د رعایت خیال نه ساتي بلکه مذاهب غلط بولي او په قصد سره د دوی خلاف کار کوي. او دا کار ثواب ګڼي د دې لپاره د داسې خلکو له اقتداء څخه حتی الامکان ځان ساتنه لازمه ده. لیکن د ضرورت په وخت به دوی پسې لمونځ ادا کړئ او جماعت مه پرېږدئ. قال فی العلائیة عن البحر ان تیقن المراعاة لم یکره او عدمها لم یصح وان شك کره. (ردالمحتار ج۱، ص۵۲۶)

دا تفصیل په هغه وخت کښې دی چه دا امام صحیح العقیده وي. که چیرته ئې عقیده فاسده وه. مقلدینو ته ئې مشرکین ویل او سلفو ته ئې ښکنځا کوله نو د داسې چا امامت په هر حال مکروه تحریمي دی

فقط والله تعالی اعلم — ۲۹ ربیع الآخر ۹۵ھجری

د نوکر یا ملازم لپاره د جماعت پرېښودل جائز نه دي

سوال: زید چیری مزدور دی. جماعت د لمانځه لپاره جوماب ته ځي خو افسران یا مالکان ئې وائي چه د کار په وخت کښې د لمانځه ادا کول ضروري نه دي د دې لپاره چه په دې سره مالک نه توان رسیږي شرعاً به دې باره کښې څه حکم دی بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د افسر خو په وخت د جماعت پرېښودل جائز نه دي داسې افسر ما

مننک سخت گنهکار دی کوم مزدور یا ملازم ته چه په جماعت سره د لمانځه د ادا کولو اجازه نه وي نو هغه ته د داسې ملازمت یا مزدورۍ پرېښودل واجب دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ صفر ۱۳۹۲ هجری

د رياحي ((باد خارجيدونکی)) مريض لپاره د جماعت پرېښودل جائز دي

سوال یو سړی د رياحي تکلیف مریض دی د ده غالب ګومان دی چه که چیرته د جماعت د لمانځه لپاره جومات ته لاړ شي نو باد یا ریح ئې ووځي نو په داسې صورت کښې په داسې سړي باندې جماعت واجب دی او که نه؟ که چیرته دی په کور کښې لمونځ ادا کړي نو د جماعت ثواب ورکول کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې حالت کښې په ده باندې به د جماعت د پرېښودلو ګناه نه وي بلکه د یواځې لمانځه په ادا کولو سره هم ده ته د جماعت ثواب ورکول کیږي

قال في الشامية معزيا الى نور الايضاح واذا انقطع عن الجماعة لعذر من اعذارها وكانت نيته حضورها لولا العذر يحصل له ثوابها آه والظاهر ان المراد به العذر المانع كالمرض والشيخوخة والفلج بخلاف نحو المطر والطين والبرد والعمى تأمل (ردالمحتار ج ۱، ص ۵۱۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ جمادی الآخر ۱۳۹۲ هجری

د جومات په جماعت کښې د ښځو شریکیدل مکروه دي

سوال ښځو ته د جُمعې یا اخترونو یا د پنځګوني لمونځونو په جماعت سره په جومات کښې دننه یا د جومات په بام یا په کوم بل ځای کښې د پردې شا ته یا په مدرسه کښې کومه چه له جومات سره لګیدلې وي په نارینه امام پسې د لمانځه ادا کول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ښځو لپاره په جماعت کښې شریکیدل مکروه تحریمي دي قال في شرح التنوير ويكره حضورهن الجماعة ولو لجمعة وعيد ووعظ مطلقا ولو عجوزا ليلا على المذهب المفتى به لفساد الزمان (ردالمحتار ج ۱، ص ۵۲۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ رجب ۱۳۸۷ هجری

دوړو متیازو، غټو متیازو یا د زیاتې لوږې له وجې د جماعت د پرېښودلو حکم

سوال که چیرته د جماعت لمونځ ولاړ وي او دې خوا ته زیاته لوږه وي او خوراک هم بالکل تیار وي. یا چا ته غټې یا وړې متیازې وراغلې وي نو کوم یو به وړاندې کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په نوموړي صورت کښې د خوراک، غټو او وړو متیازو حاجت به

وړاندې کوي

قال في الدر فلا تجب على مريض (الى قوله) او مدافعة احد الاخبثين و ارادة سفر و قيامه بمريض و حضور طعام تتوقه نفسه ذكره الحدادي الخ (ردالمحتار ج۱،ص۵۲۰)

فقط والله تعالى اعلم ۲۳ ذى قعده ۱۳۹۷ هجرى

يواځې د نامحرمو ښځو امامت مکروه تحريمي دی

سوال زيد يواځې د ښځو امامت کوي آيا داسې کول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د ښځو له پردي سړي سره لمونځ کول مکروه تحريمي دي په داسې حال کښې چه له هغوی سره کوم محرم نارينه يا محرمه ښځه نه وي که چيرته له دوی ځخه کوم يو په جماعت کښې شريک وي نو بيا پروا نه لري ليکن بيا به هم د زمانې د فساد له وجې احتياط ضروري دی

قال في الدر و يكره حضورهن الجماعة ولو جمعة وعيد و وعظ مطلقاً ولو عجوزاً ليلاً على المذهب المفتى به لفساد الزمان (الى) كما تكره امامة الرجل لهن في بيت ليس معهن رجل غيره ولا محرم منه كأخته او زوجته او امته اما اذا كان معهن واحد ممن ذكر او امهن في المسجد لا يكره بحر (ردالمحتار ج۱،ص۵۲۹)

تر اذان وروسته په جومات کښې يواځې لمونځ کول او تلل

سوال د کوم کار د بيړې لکه سفر يا کوم بل ضروري کار له وجې تر آذان وروسته په جومات کښې د يواځې لمانځه په ادا کولو سره له جومات ځخه تلل او د جماعت پريښودل په داسې حال کښې چه جماعت ناوخته ادا کيږي جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرته د جماعت په انتظار کښې معتد به حرج (معقول تکليف) وي نو د جماعت پريښودل جائز دي.

قال في التنوير فتسن او تجب على الرجال العقلاء البالغين الاحرار القادرين على الصلوة بالجماعة من غير حرج. (رد المحتار ج۱،ص۵۱۸)

فقط والله تعالى اعلم ۱۵ ذى قعده ۱۳۸۷ هجرى

د جومات د لرې والي له وجې د جماعت د پريښودلو حکم

سوال د زيد کور له جومات ځخه لرې دی، د تيز تلونکي لپاره د پنځلسو دقيقو لار ده. د پنځګوني لمونځونو په ادا کولو سره ډير ضروري کارونه پاتې کيږي او ساړه هم زيات دي نو په دې صورت کښې که چيرته زيد د پنځګوني لمونځونو له جماعت سره په ادا کولو کښې کوتاهي

وکړي نو ګنهګار خو به نه وي. په عذر سره یا بې له عذره؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لکه څرنګه چه په پنځلسو دقیقو کښې تیز تلونکی سړی یو میل مسافه وهلی شي او اوبو چه یو میل لرې وي نو د اوداسه لپاره تر هغه ځایه تلل ضروري نه دي بلکه تیمم کول صحیح دي له دې څخه ثابته شوه چه د یو میل مسافې په طی کولو کښې حرج دی او حرج د جماعت د لمانځه ساقطوونکی دی

قال فی التنویر فتسن او تجب علی الرجال العقلاء البالغین الاحرار القادرین علی الصلوة بالجماعة من غیر حرج.(ردالمحتار ج۱،ص۵۱۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ذی قعده ۱۳۸۷ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال : له کور څخه چه جومات په څومره فاصلې کښې وي نو د جماعت د لمانځه ادا کول واجب نه وي. که چیرته سورلی وي نو بیا په وجوب کښې کوم فرق راځي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب . په عامو ښارونو او قصباتو کښې چه په عمومي توګه د محله یا کلي څومره اندازه وي که چیرته جومات له دې اندازې څخه په زیاتې فاصلې باندې وي نو د جماعت لپاره تلل واجب نه دي. په دې کښې د سورلی وجود او نه وجود سره برابر دی.

قال فی العلائیة فتسن او تجب ثمرته تظهر فی الاثم بترکها مرة علی الرجال العقلاء البالغین الاحرار القادرین علی الصلوة بالجماعة من غیر حرج وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله ولو فاتته ندب طلبها) فلا تجب علیه الطلب فی المساجد بلا خلاف بین اصحابنا بل ان اتی مسجداً للجماعة اخر فحسن وان صلّی فی مسجد حیه منفرداً فحسن، وذکر القدوری یجمع اهله و یصلّی بهم یعنی و ینال ثواب الجماعة کذا فی الفتح، واعترض الشرنبلالی بان هذا ینافی وجوب الجماعة و اجاب ح بان الوجوب عند عدم الحرج و فی تتبعها فی الاماکن القاصیة حرج لایخفی.(ردالمحتار ج۱،ص۵۱۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۹ هجری

د خصّي سړي امامت

سوال کوم سړی چه په جبر او زور سره خصّي شوی وي امامت ئې جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له خصّي څخه طبعاً څه نا څه انقباض (قبض) وي د دې لپاره د داسې سړي امامت مکروه تنزیهي دی البته که چیرته له دده څخه زیات مستحق امام موجود نه وي نو بیا هیڅ کراهت نشته کما قالوا فی المجبوب. فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ جمادی الآخر ۸۸ هجری

امام د سُنتو تر ادا کولو مخکښې د جماعت لمونځ ورکولی شي

سوال د ماسپښین د جماعت وخت پوره شو. نو آیا د ساعت په اعتبار سره امام باید لومړی د ماسپښین سُنت ادا کړي او که خلکو ته د جمعې لمونځ ورکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په امام باندې د ټاکل شوي وخت رعایت کول لازم دي د دې لپاره امام دې له جماعت څخه مخکښې له سُنتو څخه د فارغیدو اهتمام وکړي. که چېرته کله کله د عذر له وجې تاخیر ترې وشي نو مقتدیان باید امام ته د سُنتو د ادا کولو وخت ورکړي که چیرته داسې و نه شول او د سنتو له ادا کولو مخکښې ئې لمونځ ورکړ نو صحیح دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ ذی قعده ۸۸ هجری

د امام په پورته منزل کښې د دریدلو حکم

سوال: یو جومات درې پوړه دی، په منځني پوړ کښې امام دریږي. په کښتني او پورتني منزل کښې مقتدیان دریږي. نو آیا په کښتني پوړ کښې د مقتدیانو لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ په نوموړې طریقې باندې د لمانځه ادا کول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: اقتداء صحیح کیږي لیکن امام باید په کښتني پوړ کښې ودریږي په پورتني منزل کښې دې پرته له ضرورت څخه نه دریږي. د جومات د اصل وضع (جوړښت) او د امت د متوارث (په میراث کښې د پاتې شوي) عمل په خلاف دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۱ رمضان المبارک ۸۸ هجری

د جومات په پورتني منزل یا پوړ کښې د جماعت ادا کول

سوال یو جومات دوه منزله دی. په کښتني منزل کښې حبس (هوا بنده) وي د دې لپاره د گرمی په موسم کښې که چیرته په پورتني منزل کښې جماعت وشي نو کوم قباحت خو به پکښې نه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د جومات په سر باندې مستقل مسقّف منزل نه وي نو په داسې حالت کښې پرته له ضرورت څخه د جومات بام ته ختل او د حبس او داسې نورو له وجې په بام باندې یواځې لمونځ کول یا جماعت کول مکروه دي البته په جومات کښې د ننه د ځای د نشتوالي له وجې د څه مقتدیانو په بام باندې لمونځ کول مکروه نه دي

قال فی الهندیة فی الباب الخامس من کتاب الکراهیة الصعود علی سطح کل مسجد مکروه ولهذا اذا اشتد الحر یکره ان یصلّوا بالجماعة فوقه الا اذا ضاق المسجد فحینئذ لا یکره الصعود علی سطحه للضرورة کذا فی

الفرائب(عالمگیریة ج۱ص۳۲۲)

نوموړی صورت له دې څخه څه مختلف دی خکه چه په دې کښې د جومات پورتنی منزل مسقف دی او د لمانځه په نیت باندې جوړ شوی دی. لهذا په دې کښې هغسې کراهت نشته. لیکن له نفس کراهت څخه خالي هم نه دی د دې لپاره کښتنی منزل پرېښودل او په پورتني منزل کښې د جماعت ادا کول د جومات د اصل وضع (جوړښت) او د امت د متوارث عمل په خلاف دی همدارنگه د جومات کښتنی منزل له جماعت څخه خالي پاتې کېدل د جومات د ادب او احترام خلاف دی. البته د حبس او داسې نورو عذرونو له وجې پرته له کراهت څخه جائز دی.

فقط والله تعالی اعلم ۱۱ رمضان المبارك ۸۸ هجری

په رکوع کښې د شریکېدو صحیح طریقه

سوال یو سړی په داسې حالت کښې په جماعت کښې شریکېږي چه کله امام د رکوع په حالت کښې وي نو داسې سړی څه باید وکړي؟ که چیرته خاص په زړه کښې د لمانځه نیت وکړي څکه چه په ژبې سره ویل خو یواځې مستحب دی. تکبیر تحریمه ووائي. د دویم تکبیر په ویلو سره فوراً رکوع ته لاړ شي. لږ غونډې توقف او قیام هم و نه کړي. او په دې وخت امام په رکوع کښې وي لیکن مقتدي تر شریکېدو وروسته فوراً ودرېږي نو آیا دا ویل کیږي چه دا رکعت مقتدي ونیو. تر تکبیر تحریمه وروسته د لاسونو تړل ضروري دي او که نه او همدارنگه تر تکبیر تحریمه وروسته د یو ځل یا درې ځلې د تسبیح ویلو په اندازه درېدل ضروري دي او که نه؟ په رکوع کښې له امام سره مطلق شریکېدل کافي دي او که تر دومره ځنډ پورې له امام سره په رکوع کښې پاتې کېدل ضروري دي چه یو ځل یا درې ځله د رکوع تسبیح وویلی شي. لنډه دا چه دا ولیکئ چه په داسې حالت کښې مقتدي د کوم کار په تر سره کولو کښې رکعت پیدا کولی شي او له کومو کارونو پرته رکعت نه شي تر لاسه کولی او د کومو کارونو کول ضروري نه دي؟ په دې مسئلې باندې د نه پوهېدو له وجې اکثره خلک غلطي کوي. د دې لپاره د پوښتنې ضرورت پېښ شو؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په نوموړي صورت کښې رکعت پیدا کیږي. صحیح طریقه ئې دا ده چه د قیام په حالت کښې تکبیر تحریمه وویل شي بیا فوراً د دویم تکبیر له ویلو پرته رکوع ته لاړ شي تر تکبیر تحریمه وروسته دې لاسونه نه تړي. په رکوع کښې له امام سره لږ غونډې شریکېدل هم کافي دي تر دې پورې که چیرته مقتدي په داسې حالت کښې د رکوع لپاره ټیټ شو چه امام له رکوع څخه د پورته کېدو په حال کښې وو لیکن امام لا پوره نه وو درېدلی چه د مقتدي لاسونه زنگنونو ته ورسېدل نو په دې صورت کښې مقتدي دا رکعت پیدا کړ د دې لپاره مقتدي ته په

رکوع کښې : یو ځل تسبیح ویلو په اندازه پاتې کیدل واجب دي، تر دې وروسته د مورد تسبیحاتو په برېښودلو سره د امام متابعت پرې واجب دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ ذی القعده ۸۸ هجری

د رشوت خور سړي امامت

سوال یو سړی حکومتي افسر دی او رشوت هم اخلي په داسې سړي پسې لمونځ جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب رشوت اخیستونکی فاسق دی. د دې لپاره په داسې سړي پسې لمونځ مکروه تحریمي دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ رجب ۸۹ هجری

د تلویزون د کتونکي امامت

سوال په داسې امام پسې اقتداء کول چه تلویزون ګوري جائز دي او که نه؟ همدارنګه د تلویزون کتل څنګه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تلویزون کتل ناروا دي او په داسې امام پسې اقتداء مکروه تحریمي ده لیکن لمونځ کیږي بیرته را ګرځول ئې ضروري نه دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ صفر ۹۰ هجری

د داسې سړي د امامت حکم چه په کور کښې ئې شرعي پرده نه وي

سوال که چیرته د امام صاحب ښځه شرعي پرده نه کوي نو آیا د داسې سړي امام جوړول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د کوم سړي په کور کښې چه د شرعي پردې اهتمام نه وي هغه فاسق دی. داسې سړی امام جوړول جائز نه دي. امامت ئې مکروه تحریمي دی البته څوک چه په ښځو باندې د پردې د کولو قدرت و نه لري د هغه امامت بې له کراهت څخه جائز دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ ربیع الآخر ۸۹ هجری

د مقتدي د تشهد تر پوره کیدو مخکښې امام پورته شو

سوال : یو مقتدي دي خپل تشهد پوره کړي او ودریږي او که د امام اطاعت وکړي؟ په داسې حال کښې چه امام د مقتدي د تشهد تر پوره کیدو مخکښې ودریږي. مقتدي د لمانځه له پیل څخه امام سره شریک دی بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب مقتدي دې تشهّد پوره کړي بیا دې ودریږي قال في الشامية تحت (قوله ومتابعة الامام) والحاصل ان متابعة الامام في الفرائض والواجبات من غير تأخير واجبة فان عارضها واجب لا ينبغي ان يفوته بل يأتي به ثم يتابع كما لو قام الامام قبل ان يتم المقتدي التشهد فانه يتمه ثم يقوم لان الاتيان به لا يفوت المتابعة بالكلية وانما يؤخرها والمتابعة مع قطعه تفوته بالكلية فكان تأخير احد الواجبين مع الاتيان بهما اولى من ترك احدهما بالكلية الخ (ردالمحتار ج ۱، ص ۳۳۲)

فقط والله تعالى اعلم ۲۳ رجب ۱۳۸۹ هجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال: زيد مقتدي د اولي قعدې تشهد لا نه وو پوره کړی چه امام ودريده. په دې موده کښې چه مقتدي خپل تشهد پوره کاوه نو امام له رکوع څخه خپل سر را پورته کړ او له زيد څخه د امام رکوع تير شو. نو آيا زيد به څه ډول خپل لمونځ پوره کوي او لمونځ ئې څنګه صحيح کيږي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په داسې صورت کښې دې مقتدي تشهّد او نور واجبات او فرائض په امام پسې وروسته ادا کوي نو لمونځ ئې صحيح کيږي.

قال في الشامية فان عارضها واجب لا ينبغي ان يفوته بل يأتي به ثم يتابع كما لو قام الامام قبل ان يتم المقتدي التشهد فانه يتمه ثم يقوم. (ردالمحتار ج ۱، ص ۴۲۹)

فقط والله تعالى اعلم ۷ جمادى الاولى ۱۳۹۲ هجری

د بدعتي سړي امامت

سوال: په بدعتي پسې لمونځ جائز دی او که نه او آيا داسې سړی د امامت قابل دی او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نن صبا د مبتدعه ډلې عقائد د شرک تر اندازې پورې رسيدلي دي. د دې لپاره په هغوی پسې لمونځ نه کيږي. البته که چيرته کوم بدعتي شرکيه عقائد و نه لري بلکه موحد وي يواځې د دريمې، څلويښتمې او داسې نورو غونډې بدعاتو کښې مبتلا وي نو امامت ئې مکروه تحريمي دی

قال في الشامية فهو (الفاسق) كالمبتدع تكره امامته بكل حال. (ردالمحتار ج ۱، ص ۵۲۳) وقال العلامة الحلبي رحمه الله بعدما حرر من ان كراهة تقديم الفاسق كراهة تحريم ويكره تقديم المبتدع ايضاً لانه فاسق

من حيث الاعتقاد وهو اشد من الفسق من حيث العمل لان الفاسق من حيث العمل يعترف بانه فاسق ويخاف ويستغفر بخلاف المبتدع والمراد بالمبتدع من يعتقد شيئاً على خلاف ما يعتقده اهل السنة والجماعة وانما يجوز الاقتداء به مع الكراهة اذا لم يكن ما يعتقده يؤدي الى الكفر عند اهل السنة اما لو كان مؤديا الى الكفر فلا يجوز اصلاً الخ (غنية ص ۴۸۰)

که چيرته کوم صحيح العقيده امام پيدا شي نو د بدعتي په اقتداء کښې لمونځ مه کوئ او که نه په هغه پسې لمونځ وکړئ او جماعت مه پرېږدئ. د بدعتي په اقتداء کښې اګر که ادا شوی لمونځ مکروه تحريمي دی ليکن بيرته را ګرځول ئې واجب نه دي. دا د داسې بدعتي حکم دی چه مشرک نه وي د شرکي عقائدو د درلودونکي حکم پورته ليکل شوی دی چه په هغه پسې قطعاً لمونځ کيږي نه فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ ربيع الآخر ۹۱ هجری

له اصفرار (د لمر د زيړوالي) څخه مخکښې چه جماعت نه کيده نو يواځې دې لمونځ وکړي

سوال: د مازديګر لمونځ دلته په يوه جومات کښې ډير ناوخته کيږي. د ماښام او مازديګر تر منځ کله يو ساعت پاتې وي او کله نيم ساعت او کله له دې څخه کم وخت پاتې وي چه جماعت درېږي. نو که چيرته يو څوک له دې وجې څخه په داسې جماعت کښې نه شريکيږي نو ګنهګار به وي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د لمر تر اصفرار پورې تاخير جائز دی. تر دې وروسته تاخير مکروه تحريمي دی لهذا د لمر تر اصفرار مخکښې که چيرته جماعت نه قائميده نو يواځې دې لمونځ وکړي له مشاهدې څخه ثابته شوې ده چه په کراچۍ کښې د لمر اصفرار له غروب څخه تقريباً پنځلس دقيقې مخکښې وي. د مکروه وخت تفصيل د احسن الفتاوی په دويم جلد کښې ملاحظه کړئ فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ رجب ۹۰ هجری

د مقتدي په قصد سره تشهد نه لوستل

سوال که چيرته يو څوک په امام پسې قصداً التحيات او درود شريف و نه وائي نو لمونځ ئې کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب درود شريف سُنت دی او التحيات واجب دی منفرد يا امام چه په قصد سره واجب پرېږدي نو لمونځ ئې واجب الاعاده دی او که سهواً ترې پاتې شي نو سجدهٔ سهو واجبه ده ليکن په مقتدي باندې سهواً د واجب د پرېښودلو سره نه سجدهٔ سهو شته او نه د لمونځ

بیرته را گرخول له دې څخه څرګنده شوه چه د مقتدي د واجبو پرېښودل کوم جابر نه لري لهذا په قصد سره د واجبو پرېښودل به د اعاده موجب نه وي. برسیره پر دې فقهاوو رحمهم الله تعالی د امام په متابعت کښې د واجبو د پرېښودو په بحثونو کښې چیرته هم د اعاده حکم نه دی لیکلی حالانکه د دې په ځینو مواقعو کښې په ارکانو کښې تکرار او په هغو کښې تقدیم او تاخیر هم شته. له دې څخه هم همدغه مفهوم را ووځي چه د مقتدي قصد د اعاده د بیرته را ګرځولو موجب نه دی. سره له دې په اعاده کښې احتیاط دی. د مقتدي سهو د اعاده د نه موجب کیدو باندې فقهاوو رحمهم الله بحث لیکلی دی نو په عمد کښې خو به په طریقهٔ اولی سره بحث وي. لهذا اعاده بهتره ده.

فقط والله تعالی اعلم ۱۵ جمادی الآخر ۹۱ هجری

د مودودي عقائدو د درلودونکي امامت

سوال: له جماعت اسلامي سره د تعلق درلودونکي حافظ پسې د قرآن کریم اوریدل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د داسې سړي امامت مکروه تحریمي دی. که چیرته په فرائضو کښې د صحیح عقیدې خاوند امام میسر نه شي نو په همدې امام پسې دې وکړي. لیکن تراویح دې په هر صورت کښې د ده په اقتداء کښې نه کوي. چه صحیح امام پیدا نه شي نو تراویح تنها تنها ادا کړئ. د مودودي عقائدو د تفصیل لپاره د بنده رساله "مودودي صاحب او تخریب اسلام" د احسن الفتاوی په اول جلد کښې وګورئ.

فقط والله تعالی اعلم ۱۸ رمضان المبارك ۱۳۹۱ هجری

د قضائي له ادا کولو پرته که په جماعت کښې د شریکیدلو حکم

سوال: یو سړی د ترتیب خاوند دی. هغه په سهو سره له جماعت سره لمونځ شروع کړ. د لمانځه په منځ کښې ور یاد شو چه زه خو د ترتیب خاوند یم. اوس د ده لپاره څه حکم دی؟ آیا لمونځ ئې له دې جماعت سره کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته له جماعت سره تر شریکیدو مخکښې ئې قضائي لمونځ په زړه وو نو په جماعت کښې دې نه شریکیږي بلکه لومړی دې قضائي وکړي لیکن په جوماتو کښې د لمانځه د قضائي ګناه لره د پټ ساتلو لپاره لازم دي چه له سهار او مابنام پرته په نورو وختونو کښې دې له جماعت سره د نفلو په نیت شریک شي وروسته دې اول قضائي لمونځ وکړي او بیا دې د وخت لمونځ وکړي او که چیرته سهواً په جماعت کښې شامل شي نو له امام سره دې دا لمونځ پوره کړي. دا لمونځ ئې نفل وګرځیده. له دې وروسته دې قضائي لمونځ وکړي. بیا دې له

امام سره ادا شوی د وخت لمونځ دوباره ادا کړي

قال في الشامية (قوله للخبر المشهور من نام عن صلوة) تمام الحديث او نسيها فليصلها اذا ذكرها الا وهو يصلي مع الامام فليصل التي هو فيها ثم ليقض التي تذكرها ثم ليعد التي صلى مع الامام ح عن الدر. (رد المحتار ج، ص ۶۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۰ صفر ۱۳۹۱ هجری

د خپلي ښځې د خواهش د پوره کولو لپاره د جماعت د پرېښودلو حکم

سوال آذان شوی دی او سړي ته خپله ښځه وائي چه تر لمانځه مخکښې زما خواهش پوره کړه. که چیرته د ښځې خواهش پوره کړي نو جماعت فوت کیږي. په دې صورت کښې دې سړی څه کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته خاوند ته هم تر دې حده میلان (خواهش) پیدا شو چه په لمانځه کښې ئې پوره توجه نه پاتې کیده نو د جماعت پرېښودل جائز دي. ځان دې فارغ کړي او په پوره اطمینان دې لمونځ وکړي. او که چیرته خاوند تر دې اندازې پورې خواهش نه درلود نو یواځې د ښځې په وینا سره د جماعت پرېښودل جائز نه دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ ذی الحجه ۱۳۹۱ هجری

د امام لپاره د محراب له منځنۍ برخې څخه بلې خوا ته دریدل مکروه دي

سوال : امام ته د لمانځه لپاره د محراب منځنۍ برخه پرېښودل او ښې یا کینې خوا ته دریدل څنګه دي او که چیرته د محراب د ننه منبر لګیدلی وي لکه څرنګه چه په اکثرو جوماتونو کښې لیدل کیږي نو په دې صورت کښې امام باید په کوم ځای کښې ودریږي. مسئله واضحه کړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب له محراب څخه مقصود دا دی چه امام د[1] صف خاص په منځنۍ برخه کښې ودریږي او دا سُنّت دی. البته که چیرته محراب په صحیح توګه د صف په منځنۍ برخه کښې واقع وي ن د محراب عین منځنۍ برخه پرېښودل او ښې یا کینې خوا ته دریدل مکروه دي که د محراب د ننه منبر و او که نه وي. په هر حال دې د محراب وچ په منځ کښې باید ودریږي په ډیرو جوماتونو کښې لیدل شوي دي چه امام د منبر د ځای په پرېښودلو سره د پاتې محراب په منځ کښې دریږي. دا مکروه ده د دې اصلاح لازم دی. او د دې مسئلې خپرونه ضروري ده. بلکه له دې څخه هم زیات د جوماتونو په تعمیر او جوړولو کښې د دې اصلاح سخت ضرورت دی چه د نبر ځای په ښي طرف پرېږدي د جومات په وچ منځ کښې داسې محراب جوړ کړي چه محراب د

جومات په عین منځنۍ برخه کښې راشي یعنې چیرته چه امام دریږي له هغه ځای څخه د جومات د دوارو خواوو مسافه او فاصله سره برابره وي.

قال ابن عابدین رحمه الله قال فی المعراج وفی مبسوط بکر السنة ان یقوم فی المحراب لیعتدل الطرفان ولو قام فی احد جانبی الصف یکره (ردالمحتار ج۱،ص۵۲۱) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ محرم ۱۳۹۲ھ ہجری

له امام څخه مخکښې سلام گرځول مکروه دي

سوال : څه فرمائي علماء کرام په دې مسئله کښې چه یوه مقتدي له امام څخه مخکښې سلام واړاوه. آیا په دې صورت کښې د مقتدي لمونځ وشو او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : لمونځ ئې وشو لیکن داسې کول مکروه تحریمي دي البته که چیرته د داسې سختې مجبورۍ له مخې ئې سلام وګرځاوه کوم چه په لمانځه کښې د تشویش سبب جوړیده نو د لمانځه بیرته را ګرځول واجب نه دي. لانه ترك واجب متابعة الامام لواجب اٰخر وهو اصلاح الصلوٰة والتحرز عن کراهة اداء الصلوٰة مع المشوش.

دلته دا سوال پیدا کیږي چه په قصد سره د امام د متابعت واجب د پریښودلو له وجې دا لمونځ به واجب الاعاده وي او که نه؟ په دې اړه کوم صریح حکم نه دی لاس ته راغلی. البته د مقتدي په سهو سره د واجب په پریښودلو سجدهٔ سهو نه واجبیږي چه له دې څخه څرګندیږي چه د عمد او قصد په صورتکښې هم د لمانځه بیرته را ګرځول واجب نه دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ ذی قعده ۱۳۹۲ھ ہجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال : که چیرته د جماعت په لمانځه کښې کوم مقتدي له امام څخه مخکښې سهواً سلام واړوي نو لمونځ ئې کیږي او که نه؟ که چیرته هغه پرته له دې چه کوم مفسدِ صلوٰة خبره ئې کړې وي له امام سره یو ځای سلام وګرځوي نو څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د امام متابعت واجب دی. د دې لپاره له امام څخه په قصد سره وړاندې والی مکروه تحریمي دی. البته په سهو سره یا د عذر له مخې د بې اودسه کیدو او داسې نورو له ویرې وړاندې والی مکروه نه دی.

قال فی شرح التنویر ولو اتمه قبل امامه فتکلم جاز و کره وقال ابن عابدین رحمه الله ای لو اتم المؤتم التشهد بأن اسرع فیه وفرغ منه قبل اتمام امامه فاتی بما یخرجه من الصلوٰة کسلام او کلام او قیام جاز ای صحت صلوٰته لحصوله بعد تمام الارکان (الی قوله) وانما کره للمؤتم ذلك لترکه متابعة الامام بلا عذر فلو به

كخوف حدث او خروج وقت جمعة او مرور مار بين يديه فلا كراهة. كما سيأتي قبيل باب الاستخلاف. (رد المحتار ج۱،ص۳۰)
فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الآخر ۱۳۹۸ هجری

د تور خضاب لګوونکي سړي امامت

سوال: کوم حافظ صاحب چه ږیرې ته تور خضاب ورکوي آیا هغه د تراویح لمونځ ورکولی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د تور خضاب لګوونکی فاسق دی. لهذا د داسې امام په اقتداء کښې د تراویحو ادا کول مکروه تحریمي دي. که چیرته نیک امام نه وي نو تراویح دې یواځې یواځې ادا کړي.
فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ شعبان ۱۳۹۲ هجری

د امام په ټاکنه کښې د نیکو خلکو د رائې ډیروالی معتبر دی

سوال: که چیرته د جومات اکثره مقتدیان او د کلي او کمیټي اکثره غړي یو امام له جومات خخه لرې کړي او کوم بل د هغه په ځای وټاکي. نو په داسې صورت کښې د رأیو اکثریت ته به کتل کیږي او که د اقلیت زورواکي به منل کیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته دواړه امامان په علم، فضل، ورع او تقوی کښې سره برابر دي نو په قوم کښې د نیکانو خلکو اکثریت ته به اعتبار ورکول کیږي.

قال في الدر فان استووا يقرع بين المستويين او الخيار الى القوم فان اختلفوا اعتبر اكثرهم ولو قدموا غير الاولى اساءوا بلا اثم. (رد المحتار ج۱،ص۵۲۲)
فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ ذی قعده ۱۳۹۳ هجری

د ولد الزنا (حرامي) امامت

سوال: د ولد الزنا امامت او همدارنګه په کوم دیني منصب باندې ئې لګول څه حکم لري؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ولد الزنا د پلار د نشت والي له وجې صحیح تربیت نه وي شوی، همدارنګه له ده څخه طبعاً نفرت وي د دې لپاره امامت ئې مکروه تنزیهي دی. او که چیرته په هغه کښې د کراهت دا علت پیدا نه شي بلکه عالم او متقي وي نو کراهت نه پاتې کیږي بلکه د نورو په نسبت د ده امامت افضل دی او په نورو دیني منصبونو کښې ئې هم همدغه حکم دی

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله و ولد الزنا) اذ ليس له اب يُربّيه و يؤدبه و يعلّمه فيغلب عليه الجهل بحر او لنفرة الناس عنه. (رد المحتار ج۱،ص۵۲۵) و نقل عن البحر و الاختيار و لو عدمت اي علة الكراهة بان كان

الاعرابی الفضل من الحضری و العبد من الحر و ولد الزنا من ولد الرشدة و الاعمی من البصیر فالحکم بالضد (رد المحتار ج۱،ص۵۲۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۵ جمادی الاولیٰ ۱۳۹٤ ھجری

د امام شا ته د مؤذن د ځای معلومول جائز نه دي

سوال : د مؤذن د ځای ټاکل په امام پسې جائز دی او که نه؟ په ځینو جوماتونو کښې د امام شا ته د مؤذن ځائ نماز خپور وي، په دې ځای باندې بل لمونځ کوونکی نه شي دريدلی. آيا داسې کول جائز دي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په جومات کښې د هيچا لپاره د ځای ټاکل جائز نه دي. مؤذن که چيرته له امام سره نژدې ځای غواړي نو تر نورو لمونځ کوونکو دې مخکښې راشي. او که نه نو چه چيرته ځای ورته پيدا شي هم هلته دې اقامت وائي. د اقامت لپاره اوّل صف او له امام سره د نژدې والي کوم قيد نشته. فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۵ رجب ۱۳۹٤ ھجری

امام دې رکوع او سجده مختصره کوي

سوال : امام او منفرد په رکوع او سجدې کښې څو څو ځله تسبيحات بايد ووائي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: منفرد ته اجازه ده که درې ځله تسبيحات وائي او که پنځه يا اوه يا تر دې زيات څو چه طاق وي. البته امام دې زيات تسبيحات نه وائي بلکه د دې لحاظ به ساتي چه مقتديان په اطمينان سره درې ځله تسبيحات پوره کړي.

قال فی الشامیة وصرحوا بانه یکرہ ان ینقص عن الثلاث وان الزیادة مستحبة بعد ان یختم علی وتر خمس او سبع اوتسع مالم یکن اماما فلا یطول. (ردالمحتار ج۱،ص۴۶۱) وایضاً فیها تحت مطلب فی اطالة الرکوع للجائی وفی المنیة و یکرہ للامام ان یعجلهم عن اکمال السنة و نقل فی الحلیة عن عبد الله بن المبارک و اسحٰق و ابراهیم والثوری انه یستحب للامام ان یسبح خمس تسبیحات لیدرک من خلفه الثلاث.اه (ردالمحتار ج۱، ص۴۶۲) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۰ جمادی الآخر ۱۳۹٤ ھجری

له ښنګرو ښځه د پايڅو يا اوربه خولو کښته ساتونکي سړي امامت

سوال : څه فرمائي د دين علماء کرام په دې مسئله کښې چه د يوه جومات مشر يا صدر پرتوګ داسې اغوندي چه اوربه خولې يا پايڅې ئې تر ښنګرو کښته وي. که چيرته نوموړي ته دا معلومه شي چه امامت ده ته پاتې دی نو خامخا حاضريږي او که نه نو په څو څو لمونځونو کښې موجود نه

وي د کرم او مهرباني. له مخې چه کومه شرعي فيصله ده هغه را وليکئ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تر ښنګرو کښته د پايڅو زړول جائز نه دي په دې باندې ډېر وعيدونه راغلي دي.

عن ابي هريرة ﷺ ان رسول الله ﷺ قال لا ينظر الله يوم القيامة الى من جر ازاره بطراً متفق عليه و عنه ﷺ قال قال رسول الله ﷺ ما اسفل من الكعبين من الازار في النار. رواه البخاري (مشکوٰة ج۲، ص۳۷۳)

د لوط عليه السلام په قوم باندې چه د کومو بد اعماليو له مخې عذاب راغی د هغو له جملې څخه له ښنګرو څخه د پايڅو کښته ساتل هم دي. (در منثور) د دې لپاره د داسې سړي امام جوړول جائز نه دي.

فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۷ ربيع الآخر ۱۳۹۳ هجری

په امام باندې د مقتديانو د بې احتياطۍ اثر لوېږي

سوال له امام څخه په لمانځه کښې اکثره غلطۍ پېښېږي. آيا ځيني غلطيو له وجوهاتو څخه يوه وجه دا هم ده چه په مقتدي کښې غلطي وي او که څنګه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : مقتدي چه په اوداسه او داسې نورو کښې احتياط و نه کړي نو په امام باندې ئې اثر لويدل په حديثو سره ثابت دي.

عن شبيب بن ابي روح عن رجل من اصحاب رسول الله ﷺ ان رسول الله ﷺ صلى صلوٰة الصبح فقرأ الروم فالتبس عليه فلما صلى قال ما بال اقوام يصلون معنا لا يحسنون الطهور و انما يلبس علينا القرآن اولٰئك رواه النسائي (مشکوٰة ص۳۹)

فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۸ جمادى الآخر ۱۳۹۳ هجری

د انعامي بانډ د ساتونکي امامت

سوال آيا داسې سړی د امامت لائق دی چه پرائز بانډ ساتي او په هغه باندې د انعام روپۍ لاس ته راوړي او دا انعام د سود له روپو څخه تقسيميږي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : انعامي بانډ له دې وجې چه د سود او جواري مجموعه ده، حرام دی د دې لپاره د انعامي بانډ ساتونکی فاسق دی او امامت ئې مکروه تحريمي دی

فقط والله تعالىٰ اعلم ۵ شوال ۱۳۹۴ هجری

د اوداسه د ماتيدو له وجې چه يو څوک له صف څخه ووځي نو دا خالي ځای به څرنګه ډکيږي

سوال که چيرته يو څوک په لومړي صف کښې د اوداسه د ماتيدو له وجې شا ته صفونه

وخيري او ووخي نو په دې صورت کښې د شا ته صف والا پخپله د هغه خای ډکولی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په وروستني صف باندې واجب دی چه پخپله مخته لاړ شي او دا خالي خای ډک کړي. که چیرته دوی داسې و نه کړي نو وروسته راتلونکی سړی دې د صف له مخې تیر شي او دا خالي خای دې ډک کړي که چیرته د صف له مخې څخه د تیریدو لار نه وي نو صف دې خیرې کړي او هغه خای دې ډک کړي.

د صف د خالي ځای د ډکولو لپاره د لمونځ کوونکي له مخې تیریدل جائز دي

سوال : که چیرته د چا اودس مات شي نو آیا د لمونځ کوونکو په مخ کښې تیریدل جائز دي او که نه؟ او د اوداسه په کولو سره به دا سړی خپل ځای ته راځي او که به شا ته دریږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د لمانځه د اصلاح لپاره د لمونځ کوونکو په مخ کښې تیریدل جائز دي. لهذا د تګ په وخت کښې دې د لمونځ کوونکو له مخې تیر شي او په بیرته راتلو سره که هغه ځای خالي پاتې وو نو بیا دې هم د دوی له مخې تیر شي او هغه ځای دې ډک کړي. بلکه که له مخې څخه د تیریدو لار نه وي نو صف هم خیرې کولی شي.

قال في العلائية ولو كان فرجة فللداخل ان يمر على رقبة من لم يسدها لانه اسقط حرمة نفسه وقال ابن عابدين رحمة الله عليه قال في القنية قام في اخر الصف في المسجد بينه وبين الصفوف مواضع خالية فللداخل ان يمر بين يديه ليصل الصفوف لانه اسقط حرمة نفسه فلا يأثم المار بين يديه دل عليه ما ذكر في الفردوس برواية ابن عباس رضي الله تعالى عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من نظر الى فرجة في صف فليسدها بنفسه فان لم يفعل فمر مار فليتخط على رقبته فانه لا حرمة له (الى قوله) واذا كان له ذلك فله ان يمر بين يديه بالاولى فافهم. (ردالمحتار ج۱، ص۵۹۵) فقط والله تعالى اعلم ۱۳ ذی قعده ۱۳۹۴ هجری

مقتدي چه له امام څخه مخکښې ودریږي نو لمونځ ئې نه کیږي

سوال : په جومات کښې د جماعت په دوران کښې په دویم پوړ کښې لمونځ کوونکی له امام څخه لږ مخکښې ودریده. آیا لمونځ ئې کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته د مقتدي پونده د امام له پوندې څخه مخکښې وي نو لمونځ ئې نه کیږي. که چیرته ئې پوندې سره برابرې وي نو بیا کیږي اګر که د مقتدي د پښو ګوتې د امام له ګوتو څخه مخکښې وي. البته که چیرته د مقتدي او امام په پښو کښې دومره زیات فرق وو چه د دواړو د پوندو د برابر والي تر څنګ د مقتدي د پښو اکثره برخه د امام له پښو څخه

مخکښې وي نو لمونځ نه کیږي.

قال العلاء رحمه الله في شروط الامامة وعدم تقدمه عليه بعقبه. قال ابن عابدين رحمه الله فلو ساواه جاز و ان تقدمت اصابع المقتدی لکبر قدمه علی قدم الامام ما لم یتقدم اکثر القدم کما سیأتی (رد المحتار ج۱ ص۵۳۷) وذکر التفصیل فی بیان مقام المقتدی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ رمضان المبارک ۱۳۹۴ هجری

د نابالغ مقتدي په اقتداء سره د جماعت ثواب حاصلیږي

سوال څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په اړه چه په بالغ امام پسې د دولسو دیارلسو کالو هلکانو اقتداء وکړه. نو آیا جماعت ادا کیږي او د جماعت ثواب ورکول کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په امام پسې که چیرته یو نابالغ هلک هم اقتداء وکړه نو دې ته جماعت ویل کیږي او د جماعت پوره ثواب ورکول کیږي په دې شرط چه هلک عاقل وي.

قال فی العلائیة و اقلها اثنان واحد مع الامام ولو ممیزا. قال ابن عابدین رحمه الله لحدیث اثنان فما فوقهما جماعة اخرجه السیوطی فی الجامع الصغیر و رمز لضعفه قال فی البحر لانها مأخوذة من الاجتماع و هما اقل ما یتحقق به وهذا فی غیر جمعة آه ای فان اقلها فیها ثلاثة صالحون للامامة سوی الامام ومثلها العید الخ (قوله و لو ممیزا) ای ولو کان الواحد المقتدی صبیا ممیزا قال فی السراج لو حلف لا یصلی جماعة وام صبیا یعقل حنث آه ولا عبرة بغیر عاقل بحر قال ط و یؤخذ منه انه یحصل ثواب الجماعة باقتداء المتنفل بالمفترض لان الصبی متنفل الخ (رد المحتار ج۱ ص۵۱۷) فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ محرم ۱۳۹۵ هجری

یواځې چه یوه ښځه یا یو هلک مقتدي وي نو چیرته به ئې دروي؟

سوال زید پخپل کور کښې په جماعت سره لمونځ ادا ګوي. که چیرته مقتدي یواځې یو نابالغ هلک یا یوه ښځه وي یا ښځه او هلک دواړه اقتداء وکړي نو چیرته به دریږي؟ په محرمې ښځې او غیر محرمې کښې فرق شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هلک دې د امام ښي طرف ته ودریږي او ښځه دې د امام شا ته. که ښځه محرمه وي او که نامحرمه د دواړو یو حکم دی.

قال فی العلائیة (ویقف الواحد) و لو صبیا اما الواحدة فتتأخر (محاذیا) ای مساویا (لیمین امامه) علی المذهب. وفی الشامیة خلافا لما عن محمد رحمه الله من انه یجعل اصابعه عند عقب الامام. بحر. (رد المحتار ج.

ص۵۲۰) فقط والله تعالی اعلم ۱۷ ربیع الآخر ۱۳۹۵ھجری

نامحرمو ښځو ته د لاس ورکوونکي سړي امامت

سوال کوم سړی چه نامحرمو ښځو ته لاس ورکوي په هغه پسې د لمانځه ادا کول څنګه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: نامحرمو ښځو ته لاس ورکوونکی سړی فاسق دی د دې لپاره د داسې سړي امامت مکروه تحریمي دی.

فقط والله تعالی اعلم ۱۷ ربیع الاول ۱۳۹۵ھجری

مقتدي چه یو سړی او یو هلک وي نو صف به څنګه جوړوي؟

سوال څه فرمائي علماء کرام په دې مسئله کښې چه په جومات کښې د جماعت په وخت له امام پرته یو سړی او یو نابالغ هلک موجود دی نو د دوی صف بندي په څه ډول باید وشي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: سړی او نابالغ هلک دې دواړه څنګ په څنګ ودریږي

قال فی شرح التنویر ثم الصبیان ظاهره تعددهم فلو واحدا دخل الصف وفی الشامیة ذکر فی البحر بحثا قال وکذا لو کان المقتدی رجلا وصبیا یصفهما خلفه لحدیث انس ﷺ فصففت انا والیتیم وراءه والعجوز من ورائنا.(ردالمحتار ج۱،ص۵۳۲)

فقط والله تعالی اعلم ۴ رمضان ۱۳۹۵ھجری

که په پیل کښې یواځې یو مقتدي وو او د سجدې په حالت کښې نور راغلل

سوال: په جومات کښې امام یواځې له یوه مقتدي سره لمونځ کاوه. د آخري رکعت د سجدې په حالت کښې نور څو مقتدیان را ورسیدل آیا دا خلک په همدې حالت کښې د امام ښی او کیڼ خوا ته دریږي او که د امام له سجدې څخه د پورته کیدو انتظار به کوي تر څو چه امام مخکښې شي او بیا دوی له مخکښې څخه د موجود مقتدي سره یو ځای صف جوړ کړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په امام پسې دې د صف په جوړولو شره د سجدې په حالت کښې شریک شي له سجدې څخه تر را پورته کیدو وروسته دې اولنی مقتدي هم شا ته راشي

قال فی التنویر ویقف الواحد محاذیا لیمین امامه (الی ان قال) والزائد خلفه وفی الشامیة وفیه اشارة الی ان الزائد لو جاء بعد الشروع یقوم خلف الامام ویتأخر المقتدی الاول.(ردالمحتار ج۱،ص۵۳۰)

فقط والله تعالی اعلم ۴ رمضان المبارک ۱۳۹۵ھجری

په امام باندې د ټاکل شوي وخت پابندي لازمه ده

سوال په عمومي توګه په جوماتونو کښې چه کله امام د ګړۍ په صحيح وخت باندې خان نه رسوي نو لمونځ کوونکي اعتراض کوي او دوه درې دقيقې انتظار ورته سخت شي. په داسې حال کښې چه د لمانځه د انتظار حديث او دا چه تر آذان وروسته د ټول وخت په هر يوه ساعت کښې د جماعت اجازه شته. او د وخت ټاکنه محض د آسانتيا لپاره دی تر څو چه لمونځ کوونکی په همدې وخت سره يو ځاى شي. دا کار د دوی د خيالاتو تائيدوونکی نه دی.

پوښتنه دا ده چه:

۱ - آيا امام ته انتظار بايد وشي او که نه؟ او څومره انتظار بايد وشي؟

۲ - آيا په امام باندې د ګړۍ داسې پابندي چه دوه يا درې دقيقې هم و نه ځنډيږي د شريعت له مخې ضروري ده؟

۳ - کوم امام چه اکثره دوه يا څلور دقيقې ناوخته راځي هغه په کومې خبرې کښې احتياط ضروري دی؟

۴ - کوم لمونځ کوونکي چه د امام په تاخير باندې په جومات کښې شور او غوغا جوړوي د هغو څه حکم دی؟ بينوا توجروا.

۵ - د نبي کريمﷺ په زمانه کښې او په قرونِ اولی کښې څه ډول عمل کيده؟

۶ - فقهاء کرام په دې مسئله کښې څه وائي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د نبي اکرمﷺ په مبارکه زمانه او قرونِ اولی کښې همدارنګه د فقهاؤ رحمهم الله په دور کښې نه دُنيوي شغل زيات وو او نه ګړۍ وې. د دې لپاره د جماعت اصول په هغه کښې دا وو چه د وخت له داخليدو وروسته به آذان کيده او تر آذان وروسته به چه کله لمونځ کوونکي ډير سره را جمع شول نو جماعت به قائميده.

په دې زمانه کښې يوې خوا ته په دُنيوي مشغوليتونو کښې مصروفيت د انهماک (محو کيدل) په درجه کښې دی او بلې خوا ته له دين څخه د غفلت او بې شوقي له مخې د ګړيو يا ساعتونو له سهولت څخه استفاده کول ضروري ښکاری دی. له دې امله نن صبا د حالاتو له مخې د ګړۍ له مخې د وخت ټاکنه او د امام لپاره د ټاکل شوي وخت پابندي ضروري ده. د نبي کريمﷺ او صحابهٔ کرامو رضوان الله تعالی عليهم اجمعين په زمانه کښې به د خلکو د اجتماع لحاظ کيده. او اوس چونکه د ګړۍ په ټاکل شوي وخت باندې لمونځ کوونکي سره يو ځاى کيږي. له دې امله دا خبره هم د دې تقاضا کوي چه له ټاکلي وخت څخه تاخير و نه شي بر سيره پر دې د قرونِ اولی امامانو تنخواوې نه اخيستلې او د دې زمانې امام يو تنخواه لرونکی ملازم يا نوکر دی له دې وجې هم په ده باندې د ټاکلي وخت پابندي لازمه ده. البته په لمونځ کوونکو باندې هم د لاندېنو خبرو خيال

سائل ضروري دي.

۱ - که چیرته کله کله د بشریت د تقاضا له وجې امام خلوریشتخه دقیقې ناوخته شي نو د بې صبرۍ، چیغو او نارو په ځای له صبر او تحمل (برداشت) څخه کار واخلئ. او دا تاخیر په کوم عذر باندې محمول کړئ. امام ته له بد رد ویلو او پیغور څخه پرهیز وکړئ.

۲ - که چیرته امام همیشه د ناوخته راتلو عادي وي نو بیا ئې په نرمۍ سره د پوه کولو کوشش وکړئ

۳ - که چیرته د پوهولو ترڅنګ دامام عادت بدل نه شي نو د جومات منتظمین ئې بیا معزولولی شي لیکن په دې صورت کښې هم د امام په اړه بده وینا او د هغه غیبت هیڅکله جائز نه دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ شوال ۱۳۹۵ هجری

وارثانو ته د برخې نه ورکوونکي امامت

سوال: څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیان کرام په دې مسئله کښې چه یو سړی زید نومی وفات شو او په اولاد کښې ئې درې هلکان او یوه نجلۍ پاتې شول. نوموړی (زید) د پاکستان له جوړیدو څخه څو کاله وړاندې وو چه فوت شوی وو. لیکن جائیداد ئې د خپل اولاد په نامه نه وو منتقل کړی. د پاکستان په جوړیدو کښې چه کله په شرعي توګه د وراثت تقسیمول منظور شو نو د متوفی زید جائیداد د هغه په اولاد باندې د تقسیمولو په وخت کښې ئې مشر زوی (خالد) وویل چه زمونږ خور هنده د وراثت حقداره نه ده. لکه څرنګه چه زمونږ پلار د پاکستان له جوړیدو څو کاله مخکښې وفات شوی دی. په هغه وخت کښې نجلۍ د قانون له مخې د وراثت حقداره نه وه. نو په دې صورت کښې د هنده په نام جائیداد منتقل نه شو. اوس پوښتنه دا ده چه که چیرته په عدالت کښې دعوی وکړي نو د شریعت له مخې هنده خپله برخه اخیستلی شي او که نه؟ او خالد چا چه خپله خور له برخې څخه محرومه کړې ده د هغه شرعاً څه حکم دی؟ که چیرته د جومات امام وي نو په هغه پسې د لمونځ کولو څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: هنده خپله برخه په هر صورت کښې اخیستلی شي. خالد د قرآني حکم د خلاف ورزي له وجې فاسق او ظالم دی. له دې امله امامت ئې مکروه تحریمي دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ محرم ۱۳۹۶ هجری

کوم امام چه د حروفو په صحیح مخارجو باندې قادر نه وي د هغه امامت

سوال: یو سړی ښه تلاوت نه کوي او څه حروف ئې هم نه صحیح کیږي. ځینې خلک وائي چه له امامت څخه باید معزول شي. هغه دا وائي چه ما چونکه نوي غاښونه لګولي دي نو ځکه د تارونو

په وجې مې آواز لږ غونډې دروند دی. باقې پاتې شوه د حروفو د نه صحیح کیدلو اشکال نو په دې کښې دی واني چه زه ټول حروف صحیح ادا کوم آیا د داسې سړي امامت صحیح دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته امام حروف له خپلو مخارجو څخه په صحیح توګه ادا کوي او نژدې اوریدونکي ټول حروف په ښه توګه صحیح کولی شي نو دا امام د امامت حقداره دی او باید چه پخپلې وظیفې باندې برقراره پاتې شي. او که چیرته د حروفو په طریقې سره له خپلو مخارجو څخه د ادا کولو قدرت و نه لري، که دا نه قدرت د نوي غاښونو له وجې وي یا کوم بل سبب وي او نژدې اوریدونکي ټول حروف په ښه، صافه او واضحه توګه نه شي صحیح کولی نو د داسې سړي امامت صحیح نه دی.

قال فی شرح التنویر و لا غیر الالثغ به ای بالالثغ علی الاصح کما فی البحر عن المجتبی و حرر الحلبی و ابن الشحنه انه بعد بذل جهده دائماً حتماً کالامی فلا یؤم الا مثله ولا تصح صلوته اذا امکنه الاقتداء بمن یحسنه او ترک جهده او وجد قدر الفرض مما لا لثغ فیه هذا هو الصحیح المختار فی حکم الالثغ و کذا من لا یقدر علی التلفظ حرف من الحروف او لا یقدر علی اخراج الفاء الا بتکرار. (ردالمحتار ج۱،ص۵۴۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ محرم ۱۳۹۶ ہجری

د بانک دنوکر یا ملازم امامت

سوال: د اوقافو د وزارت ملازمین امامان د کومو چې ډیرې له موټې څخه کم دي. همدارنګه د بانک د ملازمینو حفاظو او قراوو په همدې ډیرې لنډوونکي په اقتداء کښې لمونځونه کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا ږیره لنډوونکی په بانک کښې د ملازمت له وجې سود خوره هم دی، دا دواړه ګناهونه هر یو د فسق موجب دی. د دې لپاره د ده امامت مکروه تحریمی دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ صفر ۱۳۹۶ ہجری

حنبلي امام چه قصر و نه کړي نو د مقتدي لمونځ واجب الاعاده دی

سوال په جماعت کښې یو عربي حنبلي وو. لمونځونه به ئې ورکول. مونږ هم مسافر وو او دی هم مسافر وو یوه ورځ هغه وویل چه نن زه پوره لمونځ درکوم ځکه چه زمونږ په مذهب کښې د قصر یواځې جواز دی او ضروري نه دی لکه د روژې غونډې له دې امله زه نن خامخا پوره لمونځ درکوم په هر حال هغه پوره لمونځ راکړ آیا زمونږ لمونځونه وربېسې وشول او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . په داسې امام پسې د لمانځه ادا کول جائز نه وو. قصر واجب دی. د قصر په نه کولو سره مقتدیان ګنهګاره شول. په دوی باندې توبه لازمه ده او د دې لمانځه بیرته راګرځول واجب دي فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ ربیع الاول ۱۳۹۶ هجری

د داسې سړي امامت چه قضائي لمونځ ئې په ذمّې باندې وي

سوال زید د ترتیب خاوند دی او په یوه جومات کښې امام دی. په ناڅاپي توګه ئې یو لمونځ قضا شو. د بل لمانځه د جماعت وخت راغی لیکن ده لا د مخکښیني لمانځه قضائي نه ده را ګرځولې د دې لپاره زید د همدې وخت لمونځ خلکو ته ورکړ او د نورو څلورو لمونځونو تر ورکولو وروسته ئې قضائي لمونځ وکړ. نو آیا په دې صورت کښې د مقتدیانو په لمونځونو کښې کوم فرق راځي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې مقتدیان باید امام ته لومړی د قضائي لمانځه د را ګرځولو موقع ورکړي. یا نوموړي امام ته لازمه ده چه امامت و نه کړي. بلکه کوم بل څوک د امامت لپاره مخکښې کړي. او دی دې د قضائي لمانځه تر را ګرځولو وروسته په جماعت کښې شامل شي. او که چیرته سره له دې زید لمونځ ورکړ نو د ده د لمانځه غوندې د مقتدیانو لمونځونه هم موقوف دي. که چیرته د قضاء شوي لمانځه څخه مخکښې د داسې پنځو لمونځونو وختونه تیر شول چه د هغو د ادا کولو په وخت کښې قضائي لمونځ ور په زړه وو نو د ټولو لمونځونه صحیح شول.

قال فی التنویر وتذکر فائتة علیه او علی امامه وهو صاحب ترتیبه وقال ابن عابدین رحمه الله ای تذکر المصلی فائتة علیه ان کان منفرداً او اماماً او علی امامه ان کان مقتدیاً وقوله وهو ای من علیه الفائتة مطلقاً و فی السراج ثم هذه الصلوة لا تبطل قطعاً عند ابی حنیفة رحمه الله بل تبقی موقوفة ان صلی بعدها خمس صلوات وهو یذکر الفائتة تنقلب جائزة. (ردالمحتار ج۱، ص۵۲۹)

په دې عبارت کښې د امام د یادونې په صورت کښې د مقتدیانو د لمانځه کوم جلا او بیل حکم نه دی بیان شوی. له دې څخه ثابته شوه چه د امام غوندې د مقتدیانو لمونځ هم بالآخره صحیح کیږي. د متابعت د قانون مقتضی هم همدغه ده.

لیکن امام باید هیڅکله داسې و نه کړي ځکه چه که چیرته په دې وخت کښې امام یا له مقتدیانو څخه څوک مړ شي نو د قضائي د پاتې کیدلو عذاب به په امام باندې وي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ شوال ۱۳۹۸ هجری

د کوم امام په ذمې باندې چه د وتر قضائي پاتې وي د هغه امامت

سوال زيد په يوه جوماتې کښې امام دی. د شپې په آخره برخه کښې د نه را ويښيدو له وجې وتر ترې قضا شو او داسې وخت را ويښ شو چه د سهار د جماعت وخت نژدې وو. د دې لپاره ئې د وترو د قضائي ګرځولو پرته ئې د سهار لمونځ ورکړ. دويمه ورځ ئې د اشراق په وخت کښې د وترو قضائي را وګرځوله نو آيا د مقتديانو لمونځونه صحيح شول او که نه؟ که چيرته په دويمه ورځ د سهار تر لمانځه مخکښې د وترو قضائي وګرځوي نو بيا ئې څه حکم دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د امام غونډې د مقتديانو لمونځونه هم موقوف وو د وترو له قضائي څخه مخکښې د شپږو لمونځونو په تيريدو سره د ټولو لمونځونه صحيح شول په دې شرط چه د دغو لمونځونو د ادا کولو په وخت کښې ئې قضائي په ياد وي که چيرته ئې دويمه ورځ د لمر تر ختلو مخکښې د وترو قضائي کړې وای نو د امام او مقتدي د ټولو په دې منځ کښې ادا شوي لمونځونه باطليدلی

خبرداري امام ته داسې کول جائز نه دي که چيرته په دې دوران کښې امام يا کوم مقتدي مړ شي نو د قضائي لمونځونو د پاتې کيدلو عذاب به په امام باندې وي.

فقط والله تعالیٰ اعلم يوم العاشوراء ۱۴۰۰ هجری

د مقتدي لپاره د امام د تکبير تحريمه تر ختميدو مخکښې د تکبير ويلو حکم

سوال زيد له امام سره تکبير تحريمه شروع کړ ليکن د امام له تکبير څخه مخکښې ئې تکبير پای ته ورساوه آيا لمونځ ئې وشو او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د زيد لمونځ و نه شو ځکه چه د تکبير تحريمه تر پوره کيدو وروسته لمونځ شروع کيږي نو چاچه د امام د تکبير تحريمه تر پوره کيدو مخکښې خپل تکبير پوره کړ د هغه له امام څخه مخکښې لمونځ شروع شو. له دې امله د ده اقتداء نه صحيح کيږي که چيرته په همدې تحريمه باندې يو اخې لمونځ وکړي نو هغه هم نه کيږي

قال فی شرح التنوير ولا يصير شارعاً بالمبتدأ فقط کالله اکبر وباکبر فقط هو المختار فلو قال الله مع الامام واکبر قبله اوادرک الامام راکعاً فقال الله قائماً واکبر راکعاً لم يصح فی الاصح. (رد المحتار ج۱، ص۳۲۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ ذی قعدہ ۱۳۹۸ هجری

د يو چا لپاره په جماعت کښې تاخير کول جائز نه دي

سوال اکثره ناپوهه متوليان د جوماتو متصرفين په عالم امام باندې حکومت کوي مثلاً د

لمانځه په تاکل شوي وختونو کښې چه کله امام په لمانځه باندې د شروع کولو اراده کوي نو متولي واني چه امام صاحب! لږ ودرېږه فلانی نه دی راغلی. آیا دا انتظار جائز دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د لمونځ کوونکو تر یو ځای کیدو وروسته د کوم چا په انتظار کښې د جماعت ځنډول جائز نه دي. البته که چیرته کوم سړی شریر (بد چلن) وي او له هغه خطر وي نو د هغه له شر څخه د بچ کیدو لپاره تاخیر کیدلی شي

قال ابن عابدين رحمه الله في اذان البزازية لو انتظر الاقامة ليدرك الناس الجماعة يجوز ولو احد بعد الاجتماع لا الا اذا كان داعراً شريراً اهـ (ردالمحتار ج۱، ص۳۶۲) فقط والله تعالى اعلم ۲۹ صفر ۱۳۸۸ هجری

هغه فصل (جلا والی) چه د اقتداء لپاره مانع دی

سوال: څه فرمائي د دي علماء کرام په دې مسئله کښې چه د عیدګاه د احاطې په دننه او د باندې په صفونو کښې څومره فاصله د اقتداء لپاره مانع نه ده. د عیدګاه د احاطې څخه د باندې څلور خوا ته سړکونه دي. خلک سړکونه پرېږدي کله کله له ۱۵ فټ څخه تر ۲۵ فټه پورې په فاصله کښې صفونه جوړوي. په داسې د دغو خلکو لمونځونه کیږي؟ که چیرته نه کیږي نو د صحیح صفونو جوړولو طریقه څه ده؟ د احاطې په دننه او د باندې د صفونو د جوړولو صحیح طریقه را ولیږئ تر څو چه د چاپولو په صورت کښې د عامو خلکو د معلوماتو لپاره تقسیم کړی شي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د عیدګاه د احاطې په دننه د صفونو په منځ کښې فاصله (جلاوالی) د اقتداء د صحت مانع نه دی اګر که څومره زیاته وي. لیکن پرته له ضرورت څخه په منځ کښې خالي ځای پرېښودل مکروه تحریمي دی. سره له دې لمونځ کیږي. البته که چیرته په عیدګاه کښې کوم بیاله وي نو هغه به د اقتداء مانع وي چه تفصیل ئې له عیدګاه څخه د باندې د صف جوړولو په بیان کښې راځي.

له عیدګاه څخه د باندې د اقتداء د صحت لپاره دا شرط دی چه د سجدې له ځای څخه د دوه صفونو په اندازه (تقریباً دوه نیم متره) خالي ځای نه وي. او دومره لویه لاره په منځ کښې نه وي چه په هغې باندې غواوې، ګاډي یا په سامان بار شوی خر تیریدلی شي. او د خالي اوبو د تیریدو په برابر سوروره کومه بیاله هم نه وي. که چیرته په منځ کښې د دوه صفونو ځای خالي پاتې شي، یا بیاله یا سړک په منځ کښې راشي چه ډک نه شي کړی نو له دې څخه د وروسته دریدونکو صفونو اقتداء به صحیح نه وي. له دې امله د دوی د اختر لمونځ نه صحیح کیږي.

قال العلاء رحمه الله في موانع الاقتداء او طريق تجري فيه عجلة آلة يجرها الثور او نهر تجري فيه السفن ولو

زورقاً ولو فی المسجد او خلاء ای فضاء فی الصحراء او فی مسجد کبیر جداً کمسجد القدس یسع صفین فما کثر الا اذا اتصلت الصفوف وفی الشامیة (قوله او طریق) ای نافذ ابو السعود عن شیخه ط قلت ویفهم ذلك من التعبیر عنه فی عدة کتب بالطریق العام وفی التاتارخانیة الطریق فی مسجد الرباط والخان لا یمنع لانه لیس بطریق عام (قوله تجری فیه عجلة) ای تمر به عبر فی بعض النسخ والعجلة بفتحتین وفی الدرر هو الذی تجری فیه العجلة و الاوقار آه وهو جمع وقر بالقاف قال فی المغرب واکثر استعماله فی حمل البغل او الحمار کالوسق فی حمل البعیر (قوله ولو زورقاً) بتقدیم الزاء السفینة الصغیرة کما فی القاموس وفی الملتقط اذا کان کاضیق الطریق یمنع و ان بحیث لا یکون طریق مثله لا یمنع سواء کان فیه ماء او لا وقال ابو یوسف رحمه الله النهر الذی یمشی فی بطنه حمل وفیه ماء یمنع وان کان یابساً واتصلت به الصفوف جاز آه اسمٰعیل (قوله ولو فی المسجد) صرح به فی الدرر و الخانیة وغیرهما (قوله او فی مسجد کبیر جداً الخ) قال فی الامداد والفاصل فی مصلی العید لا یمنع وان کثر و اختلف فی المتخذ لصلوٰة الجنازة وفی النوازل جعله کالمسجد والمسجد وان کبر لا یمنع الفاصل الا فی الجامع القدیم بخوارزم فان ربعه کان علی اربعة آلاف اسطوانة وجامع القدس الشریف اعنی ما یشتمل علی المساجد الثلاثة الاقصی والصخرة والبیضاء کذا فی البزازیة ومثله فی شرح المنیة. (ردالمحتار ج۱، ص۵۲۴)

فقط والله تعالی اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۶ ھجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال د جومات په صحن کښې حوض دی. د دې حوض شا ته یو څوک ودریده او په امام پسې ئې اقتداء وکړه نو لمونځ ئې کیږي او که نه؟ په جومات کښې یا له جومات څخه د باندې د صفونو تر منځ چه څومره خالي ځای وي نو اقتداء نه صحیح کیږي؟ په تفصیل سره ئې بیان کړئ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته حوض ۱۰۰ لاسه - ۲۲۵ مربع فټ - ۲۰/۹ مربع متر یا له دې څخه زیات وي نو د حوض شا ته د دریدونکو خلکو اقتداء نه صحیح کیږي البته که چیرته د حوض په ټولو خواوو کښې له یوې خوا سره د شا ته دریدونکو خلکو صفونه سره لګیدلي وي نو اقتداء صحیح ده

جومات. عیدګاه. د جنازې ځای. له ۲۲۰۰ مربع فټ - ۴۵۱ ۲۳۴ مربع متر څخه وړه کوټه یا کمره او تر دې څخه کوچنی صحن. په دغو ټولو ځایونو کښې چه د صفونو تر منځ څومره لوبه فاصله وي نو اقتداء صحیح ده لیکن پرته له ضرورت څخه خالي ځای پرېښودل مکروه تحریمي

دی لیکن سره له دې لمونځ کیږي البته که چیرته په منځ کښې ۲۰/۹ مربعه متره حوض یا دومره لویه پیاله چه د هغه په منځ کښې اوبه تلی شي نو شا ته ئې اقتداء صحیح نه ده لیکن دا چه که چیرته له یوې خوا څخه صفونه سره لګیدلي وي نو اقتداء صحیح کیږي.

په خلاص میدان ۲۳۴/۴۵۱ مربع متر یا تر دې لوئې کوټې یا لوی صحن کښې د اقتداء د صحت لپاره دا شرط دی چه په منځ کښې لاندیني خنډونه نه وي.

۱ - دومره لویه لار چه په هغې کښې غوا، ګاډی یا له سامان څخه بار خر تیریدلی شي البته که چیرته دا لاره عامه نه وي بلکه له کومې خوا څخه بنده وي نو د اقتداء د صحت لپاره مانع نه ده

۲ - ۲۰/۹ مربع متر حوض یا دومره لویه پیاله چه د هغه په اوږدوالي کښې اوبه تیریدلی شي.

۳ - د دوه صفونو په اندازه (تقریباً ۸ فټه - ۲/۴۴ متر) خالي ځای.

دا درې واړه خنډونه په دې صورت کښې دي چه له هیڅ یوې خوا څخه صفونه سره لګیدلي نه وي که چیرته له کومې خوا څخه د دغو خنډونو تر شا پورې صفونه سره لګیدلي وي نو اقتداء صحیح کیږي.

قال فی شرح التنویر و یمنع من الاقتداء طریق تجری فیه عجلة آلة یجرها الثور او نهر تجری فیه السفن ولو زورقا ولو فی المسجد او خلاء ای فضاء فی الصحراء او فی مسجد کبیر جداً کمسجد القدس یسع صفین فاکثر الا اذا اتصلت الصفوف و فی الشامیة (قوله او طریق) ای نافذ ابو السعود عن شیخه ط قلت و یفهم ذلك من التعبیر عنه فی عدة کتب بالطریق العام و فی التاتارخانیة الطریق فی مسجد الرباط و الخان لا یمنع لانه لیس بطریق عام (قوله تجری فیه عجلة) ای تمر به عبر فی بعض النسخ و العجلة بفتحتین و فی الدرر هو الذی تجری فیه العجلة و الاوقار آه وهو جمع وقر بالقاف قال فی المغرب و اکثر استعماله فی حمل البغل او الحمار کالوسق فی حمل البعیر. (قوله او نهر تجری فیه السفن) ای یمکن ذلك ومثله یقال فی قوله تجر فیه عجلة ط. واما البرکة او الحوض فان کان بحال لو وقعت النجاسة فی جانب تنجس الجانب الأخر لا یمنع ولا منع کذا ذکره الصفار اسمٰعیل عن المحیط و حاصله ان الحوض الکبیر المذکور فی کتاب الطهارة یمنع ای مالم تتصل الصفوف حوله کما یأتی (قوله ولو زورقاً) بتقدیم الزاء السفینة الصغیرة کما فی القاموس و فی الملتقط اذا کان کاضیق الطریق یمنع و ان بحیث لا یکون طریق مثله لا یمنع سواء کان فیه ماء او لا و قال ابو یوسف رحمه الله النهر الذی یمشی فی بطنه جمل و فیه ماء یمنع و ان کان یابساً و اتصلت به الصفوف جاز آه اسمٰعیل (قوله ولو فی المسجد) صرح به فی الدرر و الخانیة و غیرهما (قوله او فی مسجد کبیر جداً الخ) قال فی الامداد و الفاصل فی مصلی العید لا یمنع و ان کثر و اختلف فی المتخذ لصلوٰة الجنازة و فی النوازل جعله کالمسجد و المسجد و ان کبر لا یمنع الفاصل الا فی الجامع القدیم

بخوارزم فان ربعه كان على اربعة آلاف اسطوانة وجامع القدس الشريف اعلى ما يشتمل على المساجد الثلاثة الاقصى والصخرة والبيضاء كذا فى البزازية ومثله فى شرح المنية. واما قوله فى الدرر لا يمنع من الاقتداء الفضاء الواسع فى المسجد وقيل يمنع آه فانه وان افاد ان المعتمد عدم المنع لكنه محمول على غير المسجد الكبير جداً كجامع خوارزم والقدس بدليل ما ذكرناه وكون الراجح عدم المنع مطلقاً يتوقف على نقل صريح فالمهم (تتمه) فى القهستانى البيت كالصحراء والاصح انه كالمسجد ولهذا يجوز الاقتداء فيه بلا اتصال الصفوف كما فى المنية آه ولم يذكر حكم الدار فليراجع لكن ظاهر التقييد بالصحراء والمسجد الكبير جداً ان الدار كالبيت تأمل. ثم رأيت فى حاشية المدنى عن جواهر الفتاوى ان قاضى خان سئل عن ذلك فقال اختلفوا فيه فقدره بعضهم بستين ذراعاً وبعضهم قال ان كانت اربعين ذراعاً فهى كبيرة والا فصغيرة هذا هو المختار آه (رد المحتار ج۱ ص۵۷۴) وفى المتانة معزيا لجواهر الفتاوى سئل قاضيخان رحمه الله تعالى عن الدار ان له حكم المسجد ام حكم الصحراء فى حكم اتحاد المكان واختلافه؟ قال اختلفوا فيه بعضهم قالوا ان كان ستين ذراعاً فى ستين ذراعاً بذراع شاهجهان فهى كبيرة والا فصغيرة وبعضهم قالوا ان كان اربعين ذراعاً فى اربعين ذراعاً فهى كبيرة والا فصغيرة هذا هو المختار. هكذا فى الفتاوى. (المتانة فى مرمة الخزانة ص۱۹۱)

فقط والله تعالى اعلم — ۴ جمادى الآخر ۱۳۹۹ هجرى

د استخلاف (خليفه نيولو) شرائط

سوال که چيرته د امام اودس مات شي او د لمانځه لپاره خليفه جوړول غواړي نو د دې څه صورت دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د استخلاف درې شرطونه دي.

۱ - د بناء د صحت هغه ټول شرائط چه تفصيل ئې په پورتني مسئله کښې بيان شو (په تبويب کښې دا مسئله د لمانځه په مفسدات کښې "د بناء د صحت شرائط" په عنوان سره راغلې ده) البته د خليفه تر ټاکل کېدو وروسته نور شرائط يواځې د امام د بناء لپاره دي. د خليفه او مقتديانو د لمانځه لپاره نه دي که چيرته تر دې وروسته امام امام کوم کار داسې وکړ چه د لمانځه منافي يا تکرر نو د خليفه او مقتديانو لمونځ صحيح کيږي

۲ - که چيرته پ جومات يا ۳۲۰۰ مربع فټ - ۲۲۴ ۴۵۱ مربع متر څخه وړه کوټه يا تر دې څخه په کوچني صحن (سرائے) کښې جماعت کېده نو د امام به له دې ځای څخه تر وتلو مخکښې خليفه ټاکل کيږي او که چيرته په خلاصه فضا يا د مذکوره رقبې په اندازه يا له دی څخه د لويې

کوټې یا لوی صحن کښې وي نو د قبلې په طرف کښې له ستره څخه، که ستره نه وي نو د سجدې له ځای څخه تر تیریدو مخکښې او په پاتې دریو خواوو کښې له صفونو څخه تر تیریدو مخکښې خلیفه ټاکل کیږي.

۳ - په خلیفه کښې د امامت صلاحیت وي، یعنې ښځه یا نابالغ هلک نه وي.

د خلیفه لپاره دا شرط نه دی چه هغه به یو اځې امام ټاکي، بلکه که چیرته مقتدیانو یو چا لره مخکښې کړ یا کوم سړی پخپله خلیفه جوړ شي نو بیا هم جائز دي بهتره دا ده چه امام پخپله یو چا لره خلیفه وټاکي. مسبوق هم خلیفه جوړیدلی شي که چیرته خلیفه ته پاتې رکعتونه معلوم نه وي نو امام دې د ګوتو په اشارې سره ورته ووائي، که قرائت پاتې وي نو په خوله دې لاس کښیږدي او اشاره دې ورته وکړي. که سورۀ فاتحه پاتې وه نو له کوم ځایه ئې چه فاتحه پریښې وي له هغه ځای څخه دې مخکښې یو یا دوه کلمې په لوړ آواز سره ووائي، د رکوع لپاره دې په زنګنونو. د سجدې لپاره دې په تندي. د سجدۀ تلاوت لپاره دې په تندي او ژبې. د سجدۀ سهو لپاره دې په سینه باندې لاس کښیږدي او خلیفه دې پوه کړي بیا له اوداسه څخه تر فارغیدو پورې که چیرته جماعت پای ته نه وو رسیدلی نو په خلیفه پسې دې اقتداء وکړي او که رسیدلی وو نو یو اځې دې خپل لمونځ پوره کړي. د اقتداء په صورت کښې به پاتې شوي رکنونه مخکښې ادا کړي او بیا دې له امام سره شامل شي.

که چیرته اوبو د جومات په داخل کښې وي نو د خلیفه د جوړولو ضرورت نشته. امام دې اودس وکړي او بیا دې خپل ځای ته راشي امامت دې وکړي. مقتدیان دې تر دې وخته انتظار ورته وکړي لیکن په دې صورت کښې هم استخلاف جائز دی که چیرته امام د خلیفه د یوه رکن تر ادا کولو مخکښې اودس وکړ او راغی نو خلیفه دې بیرته شا ته شي او اصل امام دې امامت وکړي په دې شرط چه امام له جومات څخه وتلی نه وي. که چیرته اوبو له جومات څخه د باندې وي نو بهتره دا ده چه یو څوک خلیفه وټاکي او پخپله دې له سره لمونځ وکړي. البته که چیرته وخت تنګ وي نو استخلاف او بناء واجبه ده.　　فقط والله تعالی اعلم　　۱۹ شعبان ۱۳۸۸ هجری

د امام لپاره د محراب په منځ کښې د دریدلو حکم

سوال: د امام دمحراب په منځ کښې په دریدلو سره لمونځ مکروه کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب امام دې پښې له محراب څخه د باندې ږدي. پرته له عذر څخه په محراب کښې دننه د پښو کیښودل مکروه تنزیهي دي د کراهت په وجه کښې دوه قولونه دي

۱ - په محراب کښې په دریدو سره د دواړو خواوو په مقتدیانو باندې د امام حالت مشتبه کیږي. له دې امله که چیرته اشتباه نه پیدا کیدله نو په دې صورت کښې هیڅ کراهت نشته وهو

لمختار ابن همام و صاحب الحلیة رحمهما الله تعالی.

۲ . له اهلِ کتابو سره د تشبّه له وجې په دې بناء باندې په دوارو خواوو کښې د مقتدیانو لپاره د هیڅ دول اشتباه د نه لویدو تر څنګ هم د امام په محراب کښې دریدل مکروه تنزیهي دی و هو قول الاکثر. البته د ځای د تنګۍ او داسې نورو عذرونو له وجې وي نو په اتفاق سره هیڅ کراهت پکښې نشته

قال العلاء رحمه الله في مکروهات الصلوة وقیام الامام في المحراب لا سجوده فیه و قدماه خارجه لان العبرة للقدم مطلقاً وان لم یشتبه حال الامام ان علل بالتشبه ولا الاشتباه فلا اشتباه في نفي الکراهة (الی قوله) و هذا کله عند عدم العذر کجمعة و عید فلو قاموا علی الرفوف و الامام علی الارض او في المحراب لضیق المکان لم یکره وقال ابن عابدین رحمه الله صرح محمد رحمه الله في الجامع الصغیر بالکراهة ولم یفصل فاختلف المشائخ في سببها فقیل کونه یصیر ممتازاً عنهم في المکان لان المحراب في معنی بیت آخر و ذلک صنع اهل الکتاب و اقتصر علیه في الهدایة و اختاره الامام السرخسي و قال انه الاوجه و قیل اشتباه حاله علی من في یمینه و یساره فعلی الاول یکره مطلقاً و علی الثاني لا یکره عند عدم الاشتباه و اید الثاني في الفتح بان امتیاز الامام في المکان مطلوب و تقدمه واجب و غایته اتفاق الملتین في ذلک و ارتضاه في الحلیة و ایده لکن نازعه في البحر. (الی قوله) و في حاشیة البحر للرملي الذي یظهر من کلامهم انها کراهة تنزیه تأمل آه (رد المحتار ج. ص ۶۰۲)

فقط والله اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۳۹۲ هجری

د کرفیو (حکومتي بندیز) په حالت کښې جومات ته تلل

سوال څه فرمائي علماء کرام چه د کرفیو په وختونو کښې خلک جوماتونو ته د جماعت د لمانځه لپاره باید لاړ شي او که په کورونو کښې لمونځونه ادا کولی شي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته فوځیانو د لمانځه لپاره جومات ته خلک له تللو څخه منع کړی نو جومات ته تلل ضروري نه دي. په کور کښې دې له جماعت سره لمونځ ادا کړي. د قانون خلاف ورزي او خپل ځان او عزت په خطر کښې اچول جائز نه دي

فقط والله اعلم ۷ جمادی الاولی ۱۳۹۷ هجری

د امام لپاره تحمید (ربنا ولک الحمد) ویل افضل دي

سوال امام دې تر (سمع الله لمن حمده) وروسته (ربنا ولک الحمد) هم وائي او که (ربنا ولک الحمد) نه

يو اخې مقتدي وائي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. د امام د تحميد د ويلو په اړه دواړه قولونه راغلي دي ليکن ويل ئې ورته بهتر دي.

قال فی شرح التنویر فی سنن الصلوٰۃ و التسمیع للامام و التحمید لغیرہ و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله لغیرہ) ای لمؤتم و منفرد لکن سیأتی ان المعتمد ان المنفرد یجمع بین التسمیع و التحمید و کذا الامام عندهما وهو روایة عن الامام جزم بها الشرنبلالی فی مقدمته. (ردالمحتار ج۱، ص۳۲۵)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ جمادی الآخر ۱۳۹۷ھ

د امام لپاره آمين ويل سنت دي

سوال: امام به تر سورة فاتحه وروسته آمين وائي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د امام او مقتدي دواړو لپاره آمين ويل سنت دي. قال فی التنویر و امّن الامام سرّاً کمأموم و منفرد و فی الشامیة هو سنّة للحدیث الاٰتی المتفق علیه کما فی شرح المنیة وغیرہ (ردالمحتار ج۱، ص۳۵۹)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ جمادی الآخر ۱۳۹۷ھ

د "السلام" د لفظ له امام څخه مخکښې پای ته رسول مکروه دي

سوال: آيا مقتدي به د امام د "السلام" د لفظ له ويلو سره به فوراً سلام ګرځوي او که څه ځنډ وروسته؟ د جوماتونو اکثره امامان د "الله" لفظ ډير زيات اوږدوي. آيا مقتدي به ئې همدومره اوږدوي او هغوی دواړو خواوو ته د امام له سلام څخه مخکښې د سلام الفاظ پای ته رسولی شي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په اوّل سلام کښې د "السلام" د لفظ په ويلو سره لمونځ پای ته رسيږي. د دې لپاره د لومړي سلام د ميم ټکی له امام څخه مخکښې ويل مکروه دي له دې وروسته د نور سلام د مخکښې ويلو د کراهت کومه وجه نه معلوميږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ جمادی الآخر ۹۷ ہجری

د ښځو جماعت مکروه تحريمي دی

سوال په بهشتي زيور کښې مې ويلي دي چه په ښځې پسې اقتداء صحيح ده او تر نن ورځې ما دا اوريدلي وو چه ښځه امام نه شي جوړيدلی د دې تحقيق بيان کړئ چه آيا ښځه په کوم خاص لمانځه کښې امام جوړيدلی شي او که نه؟ له وضاحت سره ئې بيان کړئ تر څو چه مسئله مو به

زهن کښې کښېني بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ښځه د ښځو امام جوړيدلی شي. ليکن جماعت ئې مکروه تحريمي دی

قال فی العلائیة و یکره تحریماً جماعة النساء ولو فی التراویح فی غیر صلوة الجنازة (الی قوله) فان فعلن تقف الامام وسطهن فلو تقدمت اثمت و فی الشامیة (قوله فلو تقدمت اثمت) افاد ان وقوفها وسطهن واجب کما صرح به فی الفتح و ان الصلوة صحیحة و انها اذا توسطت لا تزول الکراهة و انما ارشدوا الی التوسط لانه اقل کراهیة من التقدم کما فی السراج بحر. (ردالمحتار ج۱،ص۵۲۹)

فقط والله تعالیٰ اعلم غرۂ محرم ۱۳۹۸ھ

امام د سهار په لمانځه کښې د دُعاء قنوت د ويلو په ځای غلی پاتې شو

سوال زما يو ملګری حنفي دی. په جومات کښې امام شافعي دی. خلک هم اکثره شافعيان دي د سهار په لمانځه کښې د امام د غير حاضري له وجې جماعت همدې حنفي ملګري ورکړ نو په دويم رکعت کښې خو د شافعي امام دُعاء نه کوي. ليکن تر رکوع وروسته د مقتديانو لپاره درېږي او انتظار کوي آيا دا صحيح ده او که نه او زمونږ لمونځونه کوم چه په ده پسې مو کړي دي شوي دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : که چيرته دی غلی نه درېږي بلکه کومه دُعاء وائي نو لمونځ کيږي د غلي اوسيدو په صورت کښې د ده هم او د مقتديانو لمونځ هم واجب الاعاده دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ محرم ۹۸ هجری

په مسافر باندې دمقيم امام په اقتداء کښې څلور رکعتونه فرض دي

سوال مسافر مقتدي په مقيم امام پسې خو څلور رکعته ادا کوي. او په ده باندې دوه رکعتونه فرض دي ليکن چه کله امام د څلورو رکعتونو نيت کوي ځکه چه د مقتدي نيت د امام د نيت تابع وي نو آيا د خدای پاک سفري حکم يا رعايت ماتيږي او که پخپل حال پاتې کيږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د امام د تابع والي له وجې په مسافر باندې هم څلور رکعته فرض کيږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ صفر ۱۳۹۸ھ

د راتلونکو سړی لپاره د قرائت يا رکوع د اوږدولو حکم

سوال که چيرته امام د لمونځ کوونکو د راتلو له وجې قرائت يا رکوع اوږد کړی تر څو چه

لمونځ کوونکی په رکوع کښې شامل شي نو آیا ګنهګاریږي او که نه؟ په شامي کښې دي چه فا لحاصل ان التأخیر القلیل لاعانة اهل الخیر غیر مکروه الخ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته امام کوم لمونځ کوونکي لره وپیژانده او د هغه په خاطر نې قرائت یا رکوع اوږد کړ نو مکروه تحریمي دی. البته پرته له پیژندلو په اوږدوالي کښې کوم کراهت نشته

قال ارح التنویر رحمه الله و کره تحریماً اطالة رکوع او قراءة لادراك الجائی ای ان عرفه والا فلا بأس به ولو اراد التقریب الی الله تعالیٰ لم یکره اتفاقاً لکنه نادر وتسمی مسألة الریاء فینبغی التحرز عنها. (ردالمحتار ج۱، ص۳۶۲) فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ صفر ۱۳۹۸ه

د ځای د تنګوالی له وجې د امام لپاره د صف په منځ کښې د دریدلو حکم

سوال د هجوم له وجې که چیرته د صفونو توازن قائم نه وي، امام او مقتدي په یو برابر سره ودریږي یعني کوچنی جومات لوئیږي چه مخکښینی جومات ئې یواځې ښی خوا ته راغلی او د موجوده جومات عین محراب ته مخامخ یواځې امام خپل ښي او کیڼ طرف ته دوه دوه کسان ودروي اوجماعت وکړي کوم چه په اوس وخت کښې خارجي ځای د جومات د پوړیو لاره ده. په داسې صورت کښې د جماعت څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب بې له ضرورته داسې کول مکروه دي لیکن د ځای د تنګوالي له وجې که چیرته وشي نو له کراهت پرته جائز دي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ ذوالحجة ۹۷ هجری

د ماسپښین، ماښام او ماسخوتن نه وروسته د امام مقتدیانو ته مخ اړول د سنتو خلاف دی

سوال دلته ډیر عالمان اوسیږي کوم چه د ماسپښین، ماښام او ماسخوتن تر فرضو وروسته مقتدیانو ته مخ اړوي او دعاء کوي. دا کار څنګه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د سنتو خلاف دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ذی القعده ۹۸ هجری

د نورو خلکو په لمانځه باندې د راوستو په غرض د جومات د جماعت پریښودلو حکم

سوال زمونږ د کالج (پوهنتون) جومات سږ کال په رمضان المبارک کښې د پوره جوړیدو نه

وروسته لمونځونه پکښې شروع شول له دې جومات څخه مخکښې مونږ په هاستل (لیلیه) کښې یوه کوټه د لمانځه لپاره مخصوصه کړې وه او هلته مو د جماعت لمونځونه کول ما به چه کومو هلکانو د سهار لمونځونه کول په باقاعده توګه مې له خوبه را ویښول چه کله جومات جوړ شو نو ما جومات تلل شروع کړل او د لیلیې د هلکانو را پورته کول مې پریښودل همدارنګه مې د لمانځه په دې ځای کښې د هر لمانځه لپاره آذان کاوه. تقریباً په سلو کښې شپیته ۶۰ کسانو لمونځ کاوه زما هلته جومات ته د تګ له وجې ځینې هلکان په لمانځه کښې سست شول او یو نیم لمونځونه ئې پریښودل. هغه هلکان دې جومات ته نه راتلل او دا به ئې ویل چه څوک دومره لرې تللی شي. او بیا ئې دا د لمانځه ځای (کوټه) هم جومات ته د منتقل کولو اجازه نه ورکوي ظاهره خبره ده چه د لمانځه لپاره په ټاکل شوې کوټې کښې د جومات ثواب نه حاصلیږي. اوس ستاسو له حضور څخه دا پوښتنه ده چه آیا زه بیا د لمانځه په هغې کوټې کښې آذان ورکول. د هلکانو را پورته کول شروع کړم او د جومات ثواب پریږدم او که په جومات کښې له پابندۍ سره لمونځونه وکړم او د هلکانو پروا و نه ساتم؟ آیا دلته د جماعت او جومات ثواب حاصلیږي؟ چه کله زمونږ سبقونه پای ته ورسیږي او لاړ شو نو دا د لمانځه عارضي ځای هم ختمیږي. دا شی مې په ذهن کښې پاتې شوی دی چه هلکان جومات ته په تلو سره د پنځه وخته لمانځه لپاره تیار نه دي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تاسو په جومات کښې خپل لمونځ کوئ. د خپل وس او طاقت مطابق نورو ته هم جومات ته د تلو تلقین او تبلیغ کوئ او د عادت مطابق د لمانځه لپاره ئې پورته کوه. د دې تر څنګ که چیرته څوک نه ځي نو د هغه فکر مه کوئ.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ صفر ۱۳۹۹ھ

د شافعي امام په اقتداء کښې رفع یدین مه کوئ

سوال زید د مذهب له مخې حنفي دی هغه د جماعت لمونځ په یوه داسې امام پسې کوي کوم چه شافعي یا حنبلي دی له دې امله زید نه آمین په زوره وائي او نه رفع یدین کوي چونکه دا خو د امام اتباع یا تقلید نه دی نو په داسې صورت کښې د زید لمونځ صحیح شو او که نه؟ او همدارنګه که چیرته شافعي یا حنبلي په حنفي امام پسې لمونځ وکړي او هغوی د امام د اتباع په خلاف رفع یدین وکړي او آمین په زوره ووائي نو د دې څه صورت دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب. په دغو امورو کښې د امام متابعت لازم نه دی لهذا د حنفي لمونځ په شافعي پسې او د شافعي لمونځ په حنفي پسې صحیح دی حنفیان دې رفع یدین نه کوي

قال العلاء رحمه الله تعالیٰ ولو زاد تابعه الی ستة عشر لانه مأثور وفی الشامیة (قوله ولو زاد تابعه الخ) لانه تبع لامامه فتجب علیه متابعته وترک رأیه برأی الامام لقوله علیه الصلوٰة والسلام انما جعل الامام لیؤتم به

فلا تختلفوا عليه فما لم يظهر خطؤه بيقين كان اتباعه واجباً ولا يظهر الخطا فى المجتهدات فاما اذا خرج عن قول الصحابة فقد ظهر خطؤه بيقين فلا يلزمه اتباعه فلهذا لو اقتدى بمن يرفع يديه عند الركوع او بمن يقنت فى الفجر او بمن يرى تكبيرات الجنازة خمساً لا يتابعه لظهور خطئه بيقين لان ذلك كله منسوخ بدائع (رد المحتار ج۱ ص۴۸۰) فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۷ صفر ۱۳۹۹ھ

د مقتدي د دريو تسبيحاتو تر پوره کولو مخکښې د امام د پورته کيدلو حکم

سوال څه فرمائي د دين علماء کرام او د شرع متين مفتيان کرام په دې مسئله کښې چه مقتدي څه نره په رکوع يا سجدې کښې پيدا کړ تر او سه پورې هغه لا درې تسبيحات يا ئې هيڅ نه دي ويلي چه امام ودريده نو اوس مقتدي څه بايد وکړي. درې تسبيحات پوره کړي او که د امام متابعت وکړي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د يوې تسبيح په اندازه په رکوع او سجده کښې پاتې کيدل واجب دي او د دريو تسبيحاتو په اندازه سنت دي له دې امله د وجوب په اندازه يعنې د يوې تسبيح د ويلو په اندازه تر پاتې کيدلو وروسته د امام متابعت کول واجب دي.

قال فى العلائية و اعلم انه مما يبتنى على لزوم المتابعة فى الاركان انه لو رفع الامام رأسه من الركوع و السجود قبل ان يتم المأموم التسبيحات الثلاث وجبت متابعته و قال ابن العابدين رحمة الله عليه تحت (قوله و اعلم الخ) و يسبح فيه ثلاثاً فانه سنة على المعتمد المشهور فى المذهب لا فرض ولا واجب كما مر فلا يترك المتابعة الواجبة لاجلها تأمل. (رد المحتار ج۱ ص۴۶۳) فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۰ جمادى الاولىٰ ۱۳۹۹ھ

امام چه اوله قعده پريږدي او جګ شي نو په مقتدي باندې ئې متابعت لازم دى

سوال امام په هيره سره اوله قعده پريښودله او سيده ودريده. نو آيا مقتدي به التحيات وائي سه به درېږي او که د التحيات په پريښودو سره د امام په متابعت که به درېږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې په مقتديانو باندې د امام متابعت لازم دى تشهد دې پرېږدي او و دې درېږي

كما فى الشامية عن شرح المنية تجب متابعته للامام فى الواجبات فعلاً و كذا تركاً ان لزم من فعله مخالفة للامام فى الفعل كتركه القنوت او تكبيرات العيد او القعدة الاولىٰ او سجود السهو او التلاوة فيتركه المؤتم ايضاً. (رد المحتار ج۱ ص۴۳۹) فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۰ شعبان ۱۳۹۹ھ

امام چه تر آخرۍ قعدې وروسته پورته شي نو مقتدي به ئې متابعت نه کوي

سوال تر آخرۍ قعدې وروسته امام په هېره سره ودرېده. د فتحې په ورکولو سره هم کښې نه ناست او دوه رکعتونه ئې پوره کړل سجدهٔ سهوه ئې وکړه په دې صورت کښې مقتديان بايد څه وکړي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په امام باندې د قعدې خوا ته بېرته را گرځېدل لازم دي مقتدي دې د هغه متابعت نه کوي بلکه په کښيناستو سره به د امام د بېرته را گرځېدو انتظار کوي که چېرته له سجدې څخه مخکښې د قعدې خوا ته را وگرځېده نو له هغه سره دې سجده سهو وکړي او سلام دې وگرځوي او که نه نو له ځان سره دې سلام واړوي خپل لمونځ دې ختم کړي

قال فی شرح التنویر وان قعد فی الرابعۃ مثلاً قدر التشهد ثم قام عاد وسلم ولو سلم قائما صح ثم الاصح ان القوم ینتظرونه فان عاد تبعوہ وان سجد للخامسة سلموا لانه تم فرضه اذ لم یبق علیه الا السلام (الی قوله) وسجد للسهو فی الصورتین لنقصان فرضه بتأخیر السلام فی الاولی وترکه فی الثانیة وفی الشامیة (قوله اذ لم یبق علیه الا السلام) اشار به الی ان معنی تمام فرضه عدم فساده والا فصلوته ناقصة کما یأتی فی قوله لنقصان فرضه بتاخیر السلام الیه اشار فی البحر. (رد المحتار ج۱ ص۶۰۰)

فقط واللّٰه تعالی اعلم ۱۰ شعبان ۱۳۹۹ ھجری

مسافر امام چه تر اولې قعدې وروسته پورته شي نو مقتدي به څه کوي؟

سوال يو مسافر امام چه په څلور رکعتيزه لمانځه کښې تر اولې قعدې وروسته ودرېږي نو مقيم مقتديان به څه کوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : مقتديان به د امام د بېرته را گرځېدلو انتظار کوي که چېرته امام د دريم رکعت له سجدې څخه مخکښې بېرته را وگرځي نو له هغه سره دې سجدهٔ سهو وکړي او د هغه تر سلام وروسته دې خپل لمونځونه پوره کړي او که چېرته امام د دريم رکعت سجده وکړه نو مقتدي به پخپل سر ودرېږي او خپل لمونځ دې پوره کړي په باتې لمانځه کښې دې د امام اقتداء نه کوي که چېرته ئې اقتداء وکړه نو لمونځ ئې فاسدېږي

قال فی شرح التنویر ولو نوی الاقامة لا لتحقیقها بل لیتم صلوۃ المقیمین لم یصر مقیما. وفی الشامیة (قوله لم یصر مقیما) فلو اتم المقیمون صلوتهم معه فسدت لانه اقتداء المفترض بالمتنفل ظهیریة ای اذا قصدوا متابعته اما لو نووا مفارقته ووافقوه صورۃ فلا فساد افاده الخیر الرملی. (رد المحتار ج۱ ص۶۰۰) قلت وامّا انتظارهم عود الامام فظاهر کما نصوا علیه فی المسبوق اذا قام امامه بعد القعدۃ الاخیرۃ

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ رجب ۱۳۸۶ هجری

د ګډ سړي د امامت حکم

سوال آیا ګډ سړی امامت کولی شي او که نه؟بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ګډ سړي امامت جائز دی لیکن له داسې سړي څخه په عمومي توګه د خلکو په طبعیت کښې انقباض (قبض او کرکه) وي د دې لپاره مکروه تنزیهي دی که چیرته د چا د علم او تقوی له وجې له هغه څخه د خلکو انقباض او کرکه نه وه نو تنزیهي کراهت هم نشته

قال ابن عابدین رحمه الله (قوله ومفلوج وابرص شاع برصه) وكذلك اعرج يقوم ببعض قدمه فالاقتداء بغيره اولى تاتارخانية.(الى قوله) والظاهر ان العلة النفرة.(رد المحتار ج۱،ص۵۲۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ شوال ۱۳۹۹ هجری

د پتلون اغوستونکي سړي امامت

سوال یو سړی په پتلانه کښې خلکو ته لمونځ ورکوي آیا په پتلون اغوستونکي سړي پسې لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته پتلون چُست (په بدن پورې داسې لګیدلی وي چه د غړیو هیئت له ورایه ښکاریده) یا ئې ښنګري پکښې پټ وو نو د لمانځه بیرته را ګرځیدل واجب دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ربیع الآخر ۱۴۰۰ هجری

بې پردې ښځو ته د سبق ور ښوونکي امامت

سوال زید وائي چه بې پردې ښځو ته که بالغې وي یا مراهقې (بلوغ ته نژدې). لیدونکي وي او که ړندې. نرسانې وي او که ښځینه ډاکترانې یا د هوائي جهاز نوکرانې. په خان ته ځای کښې وي او که په عامه مجمع کښې. د مکتب. پوهنتون په کوټو کښې وي یا د جومات په حجرې کښې د جماعت په شکل کښې وي یا د کور په دننه کښې ځان ځانته. نامحرمه سړی عالِم وي یا مفتي. پیر وي یا مرید. ځوان وي او که بوډا (زوړ) ړوند وي او که بینا یعني په یوه صورت کښې هم څوک ښځو ته سبق نه شي ور ښودلی په داسې حال کښې چه بکر د دې اجازه ورکوي.

د بکر دلیل دا دی چه تر څو پورې دا بې پردې ښځې له شرعي احکامو څخه خبرې نه شي تر هغو پورې د هغوی پرده ناممکنه ده او که چیرته دوی له نظره وغورځول شي. له دیني زده کړې څخه د دې لپاره بې برخې سي چه دوی بې پردې دي نو دا صحیح نه ده نور دا چه دا نرسانې. ښځینه ډاکترانې. د هوائي جهاز نوکرانې او داسې نورې چه پردې نه کوي د پردې د کولو په شرط

سره له دیني زده کړو ښځه بې برخې پاتې کیږي په داسې حال کښې چه په عملي توګه د دې تجربه شوې ده چه داسې ښځو ته چه کله دیني زده کړې ورکړ شوې دي نو له همدغو بې پردې ښځو ښځه خیني تهجد ګذاره جوړې شوې دي.

د زید دلیل دا دی چه شرعي حدود د هیڅ له خانه د پیدا شوې مجبورۍ له وجې نه شي ماتیدلی بې پردګي یو له خانه پیدا شوی اضطرار (بې وسي) دی. شرعاً د داسې اضطرار هیڅ اهمیت نشته که چیرته په دې ډول سره عوام له خانه د داسې افعالو مرتکب وګرځي چه په هغو سره د دوی په مشکلاتو کښې لا زیاتوالی راشي نو په راتلونکي کښې هرې داسې مجبورۍ ته د اضطرار نوم ورکول کیږي او شرعي حدود تر پښو لاندې کیږي نو شرعي وجود بیا نه پاتې کیږي حالانکه د پردې غرض او غایه د صنفي اختلاف (د نر او ښځې ګډوډ والی) له منځه ورل دي. که چیرته دا اختلاط برقراره پاتې شي نو د پردې اصل مقصد ختمیږي. په داسې حال کښې چه د ښځې او نر اختلاط د دې لپاره جائز نه دی ګڼل شوی چه په دې سره د دواړو صنفونو سفلي جذبات (شهواني خواهشات) لوړیږي. که چیرته اختلاط د دې لپاره ضروري وګرځي چه د نه اختلاط له وجې له دیني زده کړو ښځه محرومي منخ ته راځي نو بیا په دنیوي مخلوطې زده کړې کښې هیڅ قباحت (بدوالی) نه پاتې کیږي ځکه چه خیني خلک د ښځې او نر اختلاط د دنیوي زده کړې لپاره ضروري ګڼي او تاسو ئې د دیني زده کړې لپاره ضروري ګڼئ. نو د شرعي حدودو په ماتولو کښې تاسو دواړه سره برابر یئ اګر که مو غرضونه مختلف دي. چیرته چه بې پردې ښځې له شرعي احکامو ښځه تر خبریدو وروسته خیني ښځې تهجد ګذاره جوړې شوې دي هلته د لوی عمر درلودونکي استاذان له کم عمرو نجونو سره د زنا د ګناه تر ارتکابه پورې رسیدلي دي. د څو ښځو د تهجد ګذاره کیدو د ثواب په مقابله کښې د یوې زنا کیدنه ډیر سنګین او داسې جُرم دی چه د معافي وړ نه دی. همدارنګه په خیر القرون کښې نبي کریم ﷺ حضرت عائشې رضی الله عنها ته له رانده صحابي حضرت عبد الله ابن اُم مکتوم رضی الله عنه څخه د پردې د کولو ویلي وو. نن په دې خوارلسمې پیړۍ په معاشره کښې خو باید د پردې لا زیات اهتمام وشي.

که چیرته د زید استدلال صحیح وي نو نور وضاحت غوښتونکې خبره دا ده چه بې پردې ښځو ته سبق ور ښوونکي لره د جومات امام او خطیب جوړول او په هغه پسې د لمانځه ادا کول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د زید خیال او استدلال صحیح دی. ښځو ته دیني زده کړې د ښځو په واسطه سره یا د پردې شا ته ورکول کیدلی شي بر سیره پر دې په اردو یا پښتو کښې د مستندو کتابونو په مطالعه کولو سره دا ضرورت پوره کیدلی شي بې پردې ښځو ته مخامخ سبق ور ښوونکي فاسق دی. په داسې چا پسې لمونځ مکروه تحریمي دی او د داسې سړي امام او

خطیب جوړول جائز نه دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ شعبان ۱۴۰۰ هجری

د مقتدي د قنوت تر پای ته رسیدو مخکښې امام رکوع ته لاړ

سوال: که چیرته په رمضان المبارک کښې د وترو په لمانځه کښې یو څوک له امام سره دُعاء قنوت پوره کولی نه شوای بلکه امام صاحب دعاء قنوت ډیر زر پوره کوي او رکوع ته خي نو په داسې صورت کښې د مقتدي لپاره څه حرج شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د مطلقې کومه دُعاء یا د معروفې دعاء د کومې برخې په ویلو سره واجب ادا کیږي. مشهوره دُعا پوره لوستل مسنون دي لیکن واجب نه دے لهذا که چیرته د دعاء قنوت تر پوره کیدو مخکښې امام رکوع ته لاړ شي نو مقتدي لپاره د قنوت پریښودل او د امام متابعت کول واجب دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ شوال ۱۳۹۸ هجری

په تکبیر اولی کښې د شریکیدو حد یا اندازه

سوال: په جماعت کښې د تکبیر تحریمه په شریکیدو کښې چه کوم فضیلت راغلی دی هغه تر څه وخته پورې دی. که چیرته یو څوک د لومړي رکعت په رکوع کښې له امام سره یو ځای شي نو هغه دا فضیلت ورکول کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې مختلف اقوال دي. د سورۀ فاتحه د نیولو قول راجح دی. قال في الشامية وفي التاتارخانية عن المنتقى وقيل بأدراك الركعة الاولى وهذا اوسع وهو الصحيح اهـ وقيل بأدراك الفاتحة وهو المختار خلاصة. (رد المحتار ج۱، ص۳۹۱) قلت لفظ المختار اٰكد من لفظ الصحيح لان الاختيار يستلزم التصحيح والتصحيح لا يستلزم الاختيار.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ شعبان ۱۴۰۰ هجری

بسم الله الرحمن الرحيم

ان رسول الله ﷺ اقبل من نواحي المدينة يريد الصلوة فوجد الناس قد صلوا

فمال الى منزله فجمع اهله فصلى بهم

الوصية الاخوانية

فی حکم الجماعة الثانية

په جومات کښې د دويم جماعت حکم

سوال څه فرمائي علماء کرام او فقهاء عظام په دې مسئلې کښې چه که چيرته په يوه جومات کښې دوه يا درې ځله جماعت وشي او لمونځ کوونکي هم د همدې محلې. کلي يا ښار وي. دا څو ځله جماعت د عذر له وجې وي يا پرته له عذر څخه. او دا تکرار د هميشه لپاره کيږي يا کله کله په ناڅاپي توګه. نو آيا دا لمونځ مکروه دی او که نه؟ که چيرته مکروه وي نو تنزيهي دی او که تحريمي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د جماعت د تکرار صورتونه مختلف دي او حکم ئې هم مختلف دی لهذا د هر صورت حکم بيل بيل بيانيږي.

۱ - جومات د لارې وي. يعنې لمونځ کوونکي ئې معين نه وي.

۲ - په دې جومات کښې مؤذن او امام معين (ټاکلي) نه وي.

۳ - په جومات کښې له کليوالو څخه پرته بل چا جماعت کړی وي.

۴ - په جومات کښې د کلي خلکو پرته له اعلان يا آذان څخه جماعت کړی وي.

په دغو څلورو صورتونو کښې د جماعت تکرار (اګر که د آذان او اقامت له تکرار سره وي) په اجماع سره جائز بلکه افضل دی.

۵ - په جومات کښې د کلي خلکو د آذان له اعلان سره جماعت کړی وي او دويم جماعت هم له آذان سره وشي.

۶ - په نوموړي صورت کښې د جماعت تکرار پرته له آذان څخه وشي او جماعت په لومړني هيئت باندې وشي يعنې له محراب څخه عدول (له محراب څخه بلې خوا ته. څنګ ته کيدل) و نه شي.

په دغو دواړو صورتونو کښې په اتفاق سره تکرار د جماعت مکروه تحريمي دی.

۷ - په مذکوره صورت کښې دويم جماعت په لومړني هيئت باندې و نه شي يعنې له محراب څخه عدول وشي. امام د جومات په منځ کښې په محراب کښې يا د محراب په برابر و نه دريږي په

دې حالت کښې کراهت د شیخینو تر منځ مختلف فیها دی

قال فی شرح التنویر (٥) ویکره تکرار الجماعة باذان و اقامة فی مسجد (١) لا فی مسجد طریق (٢) او مسجد لا امام له و لا مؤذن قال فی الشامیة (قوله و یکره) ای تحریماً لقوله الکافی لا یجوز و المجمع لا یباح و شرح الجامع الصغیر انه بدعة کما فی رسالة السندی (قوله باذان و اقامة) عبارته فی الخزائن اجمع مما هنا و نصها (٥) و یکره تکرار الجماعة فی مسجد محلة باذان و اقامة (٣) الا اذا صلی بهما فیه اولاً غیر اهله (٣) او اهله لکن بمخافتة الأذان و لو کرر اهله بدونهما (١) او کان مسجد طریق جاز اجماعاً (٢) کما فی مسجد لیس له امام و لا مؤذن و یصلی الناس فوجاً فوجاً فان الافضل ان یصلی کل فریق باذان و اقامة علیحدة کما فی امالی قاضیخان آه نحوه فی الدرر و المراد بمسجد المحلة ماله امام و جماعة معلومون کما فی الدرر و غیرها قال فی المنبع (١) و التقیید بالمسجد المختص بالمحلة احتراز عن الشارع و بالأذان الثانی احتراز عما اذا صلی فی مسجد المحلة جماعة بغیر اذان حیث یباح اجماعاً آه ثم قال فی الاستدلال علی الامام الشافعی النافی للکراهة ما نصه ولنا انه علیه الصلوة و السلام کان خرج لیصلح بین قوم فعاد الی المسجد و قد صلی اهل المسجد فرجع الی منزله فجمع اهله و صلی و لو جاز ذلك اختار الصلوة فی بیته علی الجماعة فی المسجد و لان فی الاطلاق هکذا تقلیل الجماعة معنیً فانهم لا یجتمعون اذا علموا انها لا تفوتهم و اما مسجد الشارع فالناس فیه سواء و لا اختصاص له بفریق دون فریق آه و مثله فی البدائع (٥ تا ٤) و مقتضی هذا الاستدلال کراهة التکرار فی مسجد المحلة و لو بدون آذان (٥ تا ٤) و یؤیده ما فی الظهیریة لو دخل جماعة المسجد بعد ما صلی فیه اهله یصلون وحداناً و هو ظاهر الروایة آه و هذا مخالف لحکایة الاجماع المارة (٦) و عن هذا ذکر العلامة الشیخ السندی رحمه الله تلمیذ المحقق ابن الهمام فی رسالته ان ما یفعله اهل الحرمین من الصلوة بائمة متعددة و جماعات مترتبة مکروه اتفاقاً و نقل عن بعض مشائخنا انکاره صریحاً حین حضر الموسم بمکة ١٠٠٥ه منهم الشریف الغزنوی (٦) و ذکر انه افتی بعض المالکیة بعدم جواز ذلك علی مذهب العلماء الاربعة ٠٦) و نقل انکار ذلك ایضاً عن جماعة من الحنفیة و الشافعیة و المالکیة حضروا الموسم ١٠٥١ه (٦) و اقره الرملی فی حاشیة البحر لکن یشکل علیه ان نحو المسجد المکی او المدنی لیس له جماعة معلومون فلا یصدق علیه انه مسجد محلة بل هو کمسجد شارع (١) و قد مر انه لا کراهة فی تکرار الجماعة فیه اجماعاً فلیتأمل هذا. (رد المحتار ج باب الامامة)

و ایضاً فی الشامیة فی باب الأذان (٥ تا ٤) و روی عن انس رضي الله عنه ان اصحاب رسول الله ﷺ کانوا اذا فاتتهم الجماعة فی المسجد صلوا فی المسجد فرادی (الی ان قال) و فی اخر شرح المنیة و عن ابی حنیفة و لو کانت الجماعة

اكثر من ثلاثة يكره التكرار والا فلا (٤) وعن ابى يوسف اذا لم تكن على الهيئة الاولى لا تكره والا تكره وهو الصحيح وبالعدول عن المحراب تختلف الهيئة كذا فى البزازية آه وفى التاتارخانية عن الولوالجية وبه نأخذ

(ردالمحتار ج، باب الأذان)

په شامي کښې چه کومه جزئيه له خزائن او منبع څخه منقوله ده په هغې کښې د کلي په جوماتونو کښې د جماعت د تکرار روا والی له آذان پرته په اجماع سره بیان شوی دی لیکن دا صحیح نه دی ځکه چه د کلي په جومات کښې پرته له آذان څخه د جماعت د تکرار دوه صورتونه دي

۱ - په لومړني هیئت باندي ۲ - د لومړني هیئت پر خلاف

لومړنی صورت په اتفاق سره مکروه دی ځکه چه د امام ابو یوسف په نزد د تکرار د جواز لپاره له محراب څخه عدول (څنګ ته کیدل) ضروري دی. (لکه څرنګه چي تیر شو) برسیره پر دې د مکې او مدینې په جوماتونو کښې د تکرار په کراهت باندې د څلورواړو مذاهبو د فقهاوو رحمهم الله اجماع لیکل شوې ده. په دغو دواړو جوماتونو کښې به پرته له آذان څخه تکرار په لومړني هیئت باندې کیده. لکه څرنګه چه د شامي له عبارت څخه هم ظاهره ده. شامي دې جوماتونو لره په شرعي جوماتونو کښې په داخلولو سره د تکرار په نه جواز باندې اشکال وراندې کول هم د دې ښکاره دلیل دی چه د کلي په جومات کښې د جماعت تکرار هیڅکله جائز نه دی

په دویم صورت کښې اختلاف دی.د امام صاحب په نزد مکروه دی. چنانچه شامي د ظهیریه د روایت په نقل کولو سره د اجماع قول فاسد ګڼلی دی. په هر حال دغو دواړو صورتونو ته په اجماع سره جائز ویل صحیح نه دي. بلکه لومړنی صورت په اتفاق سره مکروه او په دویم صورت کښې اختلاف دی

د امام ابو یوسف رحمه الله له قول "عدول عن المحراب" څخه مراد حقیقي محراب نه دی بلکه د محراب محاذات (د محراب په برابر) مراد دی اګر که د جومات په صحن کښې هم وي ځکه چه د لومړني لمانځه په محراب کښې کیدل ضروري نه دي بلکه د محراب په محاذات کښې ئې کول مسنون دي لهذا کوم لمونځ چه له محراب سره په محاذاتو کښې وي هغه به په لومړني هیئت باندې وي د لومړني هیئت د تغیر لپاره ضروري ده چه د محراب له محاذاتو څخه عدول (څنګ ته کیدل) وي

قال فى الشامية (قوله ويقف وسطاً) قال فى المعراج وفى مبسوط بكر السنة ان يقوم فى المحراب ليعتدل الطرفان ولو قام فى احد جانبى الصف يكره (الى ان قال) قال عليه الصلوة والسلام توسطوا الامام اخوا يطا فيها (تنبيه) يفهم من قوله او الى سارية كراهة قيام الامام فى غير المحراب (الى قوله) السنة ان يقوم الامام ازاء

وسط الصف الا ترى ان المحاريب ما نصبت الا وسط المساجد وهي قد عينت لمقام الامام اهـ (رد المحتار ج ۲)
ايضا فيها (قوله لان الاعتبار للقدم) يكره للامام ان يقف في غير المحراب الا لضرورة (رد المحتار ج ۲)

له مذكوره جزئياتو څخه څرګنده شوه چه له محراب څخه مراد د محراب محاذات دي د امام په عين محراب کښې د دريدلو سنيت او له عين محراب څخه د عدول د كراهت هيڅوک قائل نه دي په اتفاق سره د محراب محاذات مسنون دی

لنډه دا چه له اوه وارو صورتونو څخه په لومړي څلورو صورتونو کښې د جماعت تكرار افضل دي او په پنځم او شپږم صورت کښې په اتفاق سره مكروه تحريمي دی د تحريمي كراهت تصريح د شامي په عبارت کښې ليكل شوی دی

په اووم صورت کښې د جماعت تكرار د محراب له محاذاتو څخه د عدول په حالت کښې د شيخينو اختلاف دی او د اختلاف په حالت کښې د ترجيح يا تطبيق ضرورت دی. په شرح التنوير کښې د ترجيح اصول په دې الفاظو سره راغلي (واختلف فيما اختلفوا فيه والاصح كما في السراجية وغيرها انه يفتى بقول الامام على الاطلاق ثم بقول الثاني - الى قوله - وصحح في الحاوي القدسي قوة المدرك).

(شرح التنوير مطلب رسم المفتي) لهذا د سراجيه د قانون مطابق ښكاره ده چه د امام صاحب قول مفتى به دی. او كه چيرته د حاوي قدسي په قانون باندې عمل وشي نو بيا هم د امام صاحب قول مختار (غوره شوی) دی. د دې لپاره چه د امام صاحب د قول د عقلي او نقلي دلائلو څخه قوت ظاهر دی. عقلي دليل په شامي کښې دی. (ولان في الاطلاق - الخ) او نقلي دلائل دا دي:

۱..الحديث المرفوع الذي مر في عبارة الشامية.

۲..قول انس رضي الله عنه الذي نقله العلامة الشامي وفيه بيان تعامل الصحابة رضي الله عنهم.

۳..عن ابي بكرة ان رسول الله ﷺ اقبل من نواحي المدينة يريد الصلوة وقد صلوا فمال الى منزله فجمع اهله فصلى بهم. (رواه الطبراني في الكبير والاوسط قال الهيثمي رجاله ثقات)

۴..عن ابراهيم النخعي قال قال عمر رضي الله عنه لا يصلى بعد صلوة مثلها. (ابن ابي شيبه)

۵..عن خرشة الحر ان عمر رضي الله عنه كان يكره ان يصلى بعد صلوة الجمعة مثلها. (رواه الطحاوي باسناد صحيح)

لاندېني دوه روايتونه په ظاهره د امام رحمه الله د دلائلو په خلاف ښكاريږي

۱..عن ابي سعيد رضي الله عنه قال جاء في المسجد رجل وقد صلى رسول الله ﷺ فقال ايكم يتجر على هذا فقام رجل وصلى معه. (رواه الترمذي)

... عن انس رضی الله عنه تعليقاً و ابی يعلی موصولاً انه جاء انس رضی الله عنه الى مسجد قد صلی فيه فاذن و اقام و صلی جماعة (بخاری)

د دغو آثارو خواب په طحاوي په حاشيه تابع الآثار کښې دا ډول راغلی دی

وما ورد من قوله ﷺ من يتصدق الا يدل على جواز التكرار المتكلم فيه وهو الاقتداء المفترض بالمفترض بل الاقتداء المتنفل بالمفترض و لا يحكم بكراهته بل ورد في جوازه حديث آخر من قوله عليه الصلاة والسلام اذا صليتما في رحالكما ثم اتيتما صلوة قوم فصليا معهم و اجعلا صلاتكما معهم سبحة كما هو ظاهر و ما روى البخاری تعليقاً عن انس رضی الله عنه محمول على مسجد الطريق او نحوها مما نقل فيه الفرض عنه الاذان و الامر وهو مكروه عند العامة آه (تابع الآثار) فلعله يحمل على مسجد الطريق ايضاً اعلاء تحفة قوله لما نقله العامی من حكاية تعامل الصحابة رضی الله عنهم.

لنده دا چه د دلائلو په لحاظ سره د امام صاحب قول تر ټولو قوي دی برسيره پر دې د الترجيح للمحرم د اصولو له مخي هم د امام صاحب قول راجح ښکاريږي. پس د ترجيح په اصولو کښې د هر حيثيت له لحاظه د امام صاحب رحمه الله قول مفتی به او مختار (غوره شوی) دی

دتطبيق صورت

امام ابو يوسف رحمه الله د تحريمي کراهت نافي (نه منونکی) دی او حضرت امام د تنزيهي کراهت ثابتوونکی دی په دې باندې دليل دا دی چه په شامي کښې ئې پنځم صورت ت مکروه تحريمي ويلي ده. له دې څخه خرګنده شوه چه په کومو صورتونو کښې چه د کراهت نفی شوې ده په هغو کښې د تحريمي کراهت نفی دی (للعقابل الظاهر) همدارنګه له مطلق کراهت څخه مراد کراهت تحريمي وي (كما هو مصرح في كتب المذهب) نو د نفی په وخت کښې هم د همدغه تحريمي کراهت نفی ثابتيږي. وروسته د تنزيهي کراهت د نفی لپاره د کوم مستقل دليل ضرورت دی په لومړي څلورو صورتونو کښې د تکرار د افضليت بهتري تصريح د تنزيهي کراهت په عدم نشتوالي باندې دليل دی. د کراهت له نفی څخه کراهت تحريمي منتفي شو او د افضليت په دليل سره تنزيهي کراهت منتفي شو او استحباب ثابت شو. د دې برعکس په اووم صورت کښې د تحريمي کراهت انتفاء دی او د تنزيهي کراهت په نفی باندې هيڅ دليل نشته بلکه له ظهيريه څخه منقول په ظاهر الروايه کښې د کراهت ثبوت دی لهذا د تحريمي کراهت نفی او د تنزيهي کراهت ثبوت سکاره دی نو خرګنده شوه چه د امام صاحب ثابت و د امام ابو يوسف صاحب په نفی کښې هيڅ تعارض نشته. په دې صورت کښې له حرمين او مسجد څخه د [illegible] شوې اجتماع د [illegible]

کنلو، هم ضرورت نشته. ځکه چه مطلق پرته له له آذانه تکرار د جماعت، لره په (علی هیر الهیئة الاولی) باندې محمولیږي او له (جاز اجماعاً) او (یباح اجماعا) څخه مرراد جواز سره له کراهت تنزیهي دی. د تحریمي کراهت نفی مقصود دی. د جواز او اباحت اطلاق په تنزیهي کراهت باندې هر وخت کیږي

قال فی الشامية و قد يقال اطلق الجائز و اراد به ما يعم المكروه ففي الحلية عن اصول ابن حاجب انه قد يطلق و يراد به ما لا يمتنع شرعاً و هو يشمل المباح والمكروه والمندوب والواجب آه لكن الظاهر ان المراد المكروه تنزيهاً لان المكروه تحريماً ممتنع شرعاً لازماً. (ردالمحتار ج۱)

وفی شرح التنوير و يجوز بلا كراهة الاصبي مراهق و عبد و فی الشامية (قوله بلا كراهة) ای تحريمية لان التنزيهية ثابتة لما فی البحر عن الخلاصة ان غيرهم اولى منهم. (ردالمحتار ج۱)

له پورتني تقریر څخه څرګنده شوه چه په شپږم صورت کښې هم کراهت تحریمي دی. د امام ابو یوسف خاص له اووم صورت یعنې په لومړي هیئت باندې تکرار کښې د تحریمي کراهت نفی کول په دې باندې ښکاره دلیل دی چه شپږم صورت یعنې پرته له آذانه په لومړني هیئت باندې تکرار په اتفاق سره د پنځم صورت غوندې مکروه تحریمي دی.

با لفرض که چیرته اباحت (روا والی) په متبادرې نفی باندې محمول شي د امام ابو یوسف په نزد د تنیهي کراهت د نشتوالي قول تسلیم شي نو بیا هم د تکرار مندوب والی او استحباب لکه څرنګه چه نه له کوم دلیل څخه ثابت دی او نه پخپله له امام ابو یوسف رحمه الله څخه منقول دی. لهذا د کراهت له نفی څخه د ثواب اثبات نه لازمیږي.

قال فی الشامية فی بيان كراهة الاقتداء فی النفل على سبيل التداعی و يمكن ان يقال الجماعة فيه غير مستحبة ثم ان كان احياناً كما فعل عمر رضی الله عنه كان مباحاً غير مكروه (الى قوله) فان نفی النسبة لا يستلزم الكراهة الخ (ردالمحتار ج۱)

لنډه دا چه په تکرار کښې د امام ابو یوسف په نزد هیڅ ثواب نشته او د امام صاحب رحمه الله په نزد کراهت پکښې دی او په په نه کولو کښې د امام صاحب په نزد ثواب دی او د امام ابو یوسف په نزد هیڅ نقصان ئې نشته تر دې پورې چه له ثواب څخه بې برخه والی هم نشته. په دې لحاظ سره د تکرار نه کول بهتر شو. ځکه چه په تکرار کښې د ګټې کوم ثبوت نشته بلکه د کراهت احتمال دی او د تکرار په نه کولو کښې کوم نقصان نشته بلکه د ثواب اُمید دی دا ټول تحقیق في نفسه دی او که نه نو د خارجي مفاسدو له مخې د تکرار هیڅکله اجازت نه شي ورکول کیدلی که چیرته د امام ابو یوسف په مخکښې دا مفاسد راتللی نو هیڅکله به ئې د جواز قول نه وای کړی (هکذا افاد حکيم الامة قدس سرهٗ).

د زماني انقلاب

د شريعت حکم دا دی چه جماعت دې په جوماتونو کښې قائم شي. پرته له عذر څخه پرته له جومات څخه په بل ځای کښې جماعت کول خصوصاً عادت جوړول ئې مکروه او بدعت دی په خير القرون کښې د دې هيڅ مثال نه پيدا کيږي. په تگ باندې د نه قدرت لرونکي مريض نه بغير يواځې داسې خلک به د جومات له جماعت څخه پاتې کيدل چه د هغوی نفاق او منافقت مشهور او معروفه وو.

قال عبد الله رضي الله عنه لقد رأيتنا وما يتخلف عن الصلوة الا منافق قد علم نفاقه او مريض ان المريض ليمشي بين رجلين حتى يأتي الصلوة وقال ان رسول الله ﷺ علمنا سنن الهدى وان من سنن الهدى الصلوة في المسجد الذي يؤذن فيه (رواه مسلم)

وعن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ فقد ناسا في بعض الصلوات فقال لقد هممت ان امر رجلا يصلي بالناس ثم اخالف الى رجال يتخلفون عنها فأمر بهم فيحرقوا عليهم بحزم الحطب بيوتهم. الحديث (رواه مسلم)

البته د کوم عذر له وجې که چيرته د جومات جماعت فوت شي نو په کور کښې دې بيا جماعت وشي. لکه څرنگه چه په پورتني مضمون کښې له گڼو احاديثو او د صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم له تعامل څخه ثابته شوه.

ليکن د زماني انقلاب وگورئ چه پرته له عذر څخه په کورونو کښې د جماعت عام رواج جوړ شوی دی. علماء، صلحاء، مقتداء او د خواصو او عوامو مرجع هم په دې بدعت کښې مبتلا دي. د کومو عمل چه د نورو لپاره د لارې مشال دی. او بلې خوا ته په جوماتونو کښې د دويم جماعت هم عام رواج جوړ شوی دی چه لاندينې قبائح (بدی) پکښې دي:

۱ - د نبي کريم ﷺ او حضراتو صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم د لارې مخالفت.

۲ - د جماعت تقليل او تهاون (کموالی او سپکوالی)

۳ - له اصلي جماعت سره په شريکيدو کښې تکاسل (سستي) او د دې د عادت جوړيدو سبب.

۴ - له جماعت څخه د مخالفت د گناه اظهار (ښکارونه).

۵ - د افتراق (خپل منځي جلاوالي) صورت او د دې سبب.

لنډه دا چه د بدعت د زماني ستم ظريفي (په توکو توکو کښې ظلم) دی چه د شريعت د حکم بالکل برخلاف د جومات جماعتونه په کورونو کښې شروع شو او د کورونو جماعت په جوماتونو کښې ورکړي. الله تعالى دې مسلمه أمت ته د سنت د اتباع او له بدعتونو څخه د اجتناب (پرهيز) توفيق فالله المستعان ولا حول ولا قوة الا به.

رشيد احمد

۲۳ ربيع الآخر [illegible] هجري

وما توفیقي الا بالله علیه توکلت والیه أنیب

د حضرت مفتي محمد شفیع صاحب رحمه الله د (لاوډ سپیکر) متعلق په رساله باندې بعضې علماؤ اعتراضات کړي وو، په هغې باندې د فکر کولو او اظهار نظر لپاره مفتي صاحب له دې عاجز بنده نه درخواست وکړو، نو ما دهغه درخواست په سلسله کښې دا رساله ترتیب کړه او ومې لیکله

امام الکلام فی تبلیغ صوت الامام

په لمانځه کښې د مکبر الصوت (د آواز د لوړولو) د آلې د استعمال حکم

نحمده ونصلي علی رسوله الکریم

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

اما بعد: د مکبر الصوت په اړوندې رسالې (مؤلفه مخدومي حضرت مولانا مفتي محمد شفیع صاحب مد ظله) او په دې باندې د څینو علماوو نیوکې مؤلف مد ظله د تنقیح (څیړنه او له عیبونو څخه پاکونه) او تحقیق په غرض سره بنده ته سپارلې ده چه منشأ ئې یو اځې حسن ظن یعنې په ما نیک ګومان دی او که نه حقیقت دا دی چه چیرته زما غوندې فقید العلم او چیرته د علماوو د لیکنو تنقیح او په هغو کښې محاکمه. په هر صورت امتثالاً للامر (د حکم د منلو له وجې) له علمي کمزورۍ سره. د ډیر مصروفیت تر څنګ چه کوم شی مې په کمزوري ذهن کښې راشي کاغذ او دفتر ته ئې حواله کوم. فمن الجهد ومنه الاصابة لومړی د اصل رسالې څیړنه کیږي او تر هغې وروسته د نورو علماوو د نیوکو تجزیه کیږي. والله المستعان.

د رسالې تنقیح (څیړنه)

قوله په دغو دواړو مثالونو (د لاس یا سر په اشارې سره د سلام خواب ورکول او د روپۍ د بې کاره یا ناچله کیدو په اړه د سوال خواب په اشارې سره ورکول) کښې د لمانځه نه د خارج سړي خواب او اتباع موجود دی (الی قوله) د لمانځه نه د خارج سړي خواب یا اتباع د لمانځه لپاره مفسد ګڼل د هغه د عملِ کثیر په کیدو باندې مبني دی الخ (۳مخ)

اقول خواب او اتباع له يوه او بل سره د مترادف په ګڼلو په دواړو باندې يو حکم لګول شوی دی حالانکه د دواړو په حقيقت کښې هم فرق دی او د دواړو حکم هم جلا جلا دی د خارج سړي اتباع په هر صورت کښې د لمانځه فاسدوونکی دی. که په هغه کښې عملِ قليل وي او که عمل کثير (الا ان يکون امتثالا لامر الشارع فلا يفسد وان کان عملا کثيرا) او خواب په اشارې سره مفسد والی د عملِ کثير په کيدو باندې موقوف دی. په ذکر شوي دواړو مثالونو کښې اتباع نشته بلکه خواب دی د دې لپاره چه د دې د فاسديدو علت عملِ کثير کيدل بيان شوي دي د خارج سړي (له لمانځه د باندې د سړي) اتباع په هر صورت کښې مفسد والی له لاندينې جزئياتو څخه ثابت دی

۱ - ليس فيها (الى الاجابة بالرأس واليد) امتثال امر (تنبيه ذوی الافهام ص۱۴۰) له دې څخه څرګنده شوه چه که چيرته په دې کښې د امر امتثال (د حکم منل) او د خارج اتباع وای نو مفسد به وای اګر که عمل قليل وي ليکن چونکه په دې کښې د خارج اتباع نشته يوازې خواب په اشارې سره دی او په کم عمل سره دی نو ځکه لمونځ نه فاسديږي.

۲ - اذا قيل لمصلٍ تقدم فتقدم او دخل فرجة الصف احد فجاذب المصلي توسعةً له فسدت صلوته (الى قوله) الاولى لو قيل بالتفصيل بين کونه امتثل امر الشارع فلا تفسد وبين کونه امتثل امر الداخل مراعاة لخاطره من غير نظر الى امر الشارع فتفسد (طحطاوي على شرح التنوير ج۱،ص۲۴۶) تقدم او تاخر (وړاندې والی او وروسته والی) او خصوصاً توسعه (فراخوالی) عملِ قليل دی د دې تر څنګ که چيرته د شارع د امر د امتثال (د حکم د منلو) په غرض سره نه وي بلکه اتباع او امتثال له خارج څخه وي نو دا مفسد ګڼل شوی دی.

قوله په دې اتباع کښې چه چيرته عمل کثير نه تر سترګو کيږي او د غير الله د امر اتباع مقصود نه وي نو يوازې له دې وجې څخه چه د کوم خارج سړي په وينا سره يا د هغه د اشارې په کولو باندې نقل او حرکت وشي نو د لمانځه فاسدوونکی ورته ويل صحيح نه دي (۴مخ)

اقول پورته بيان شوی دی چه د خارج په اتباع کښې په عملِ کثير او عملِ قليل کښې هيڅ فرق نشته که چيرته د خارج له اتباع څخه د شارع د امر امتثال مقصود وي نو په هر حال مفسد نه دی (ولو کان عملاً کثيراً کدوران الصفوف عند سماع خبر تحويل القبلة وغيره من الجزئيات) او که چيرته د شارع د امر امتثال مقصود نه وي نو د خارج اتباع په هر صورت کښې د لمانځه مفسد دی (ولو کان عملاً قليلا کمامر).

قوله د مکبر الصوت د آلې په اواز باندې د تکبير تحريمه او د انتقاليه تکبيراتو په ادا کولو کښې د لمانځه له اعمالو پرته بل عمل نشته. نه قليل او نه کثير (نه کم او نه زيات) ۴مخ

اقول: د خارج د اتباع مفسد والی په دې باندې موقوف نه دی چه په هغه کښې دې د لمانځه له اعمالو پرته نور عملونه پیدا شي بلکه د لمانځه په اعمالو کښې د خارج سړي اتباع مفسد دی و **هوظاهرجداً** پس دلمانځه د فاسد والي بناء دلمانځه له اعمالو څخه د عمل خارج والی نه دی بلکه د غیر شارع د امر منل د لمانځه د فساد بناء دی. لهذا مذکوره عبارت بې ګټې او محض حشو دی.

قوله او د دې (آلې) د آواز په اتباع کښې د دې لرې احتمال هم نشته چه د دې آلې په خاطر سره یا د دې اتباع کیږي. دلته خو پرته د خدای د امر له اتباع څخه د بل هیڅ شي احتمال نشته الخ (۴ مخ)

اقول: دا کار له قیاس څخه لرې نه دی لیکن د غزي، حموي، شامي او داسې نورو فقهاوو د خیال تغلیط (غلط ګڼل) هم آسانه خبره نه ده. **فليحرر**

قوله: په مطلقه توګه د کوم خارج سړي اتباع د لمانځه مفسد نه شي کیدلی تر څو پورې چه یا خو په هغه کښې عملِ کثیر پیدا نه شي او یا په هغه کښې د غیر الله د امر اتباع مقصود وي (۵مخ)

اقول: پورته دوه خلې ولیکل شو چه د خارج سړي د اتباع مفسد والی یواځې په دې باندې موقوف دی چه په هغه کښې د شارع د حکم منل نه وي. د عمل په کموالي او ډیر والي پورې اړه نه لري. د شارع د امر منل مفسد نه دی **(ولوكان العمل كثيراً)** او د غیر الله اتباع او امتثال مفسد دی **(ولو كان العمل قليلاً)**.

قوله: پخپله علامه شامي پخپلې رسالې "ذوی الافهام" کښې چه خاص ئې په همدې مسئلې د مکبر یا مبلغ لپاره لیکلې ده. اګر که د لمانځه د خارج په آواز باندې تکبیر تحریمه لره ئې د حموي په حوالې سره مفسد لیکلی دی لیکن له دې سره سره ئې په دې رسالې کښې دا هم لیکلي دي چه **(و نقل عن ذلك الكتاب ان الاجابة بالرأس لا بأس بها و لم ار من صرح بخصوص مسألتنا سوى ما مر عن الحموي وهذا الفرع اشبه بها من غيره لان الاجابة فيها بالفعل آه)**. **(الى قوله)** له دې څخه څرګنده شوه چه علامه شامي ته هم مکبر د لمانځه د خارج سړي د آواز اتباع ته د لمانځه د مفسد په ویلو باندې اطمینان نشته. بلکه د دې خلاف ته ترجیح حاصل دی. (۵مخ)

اقول نوموړی مضمون لره علامه شامي یواځې د بحث له مخې ذکر کړی دی **(كما هو دأب المحققين فانهم يذكرون في اثناء تحقيقهم امورا كثيرة بحثا فقط ولا يفتون بها)**. له دې څخه هیڅکله نه

[1] - سيأتي تحريرنا في آخر هذا التحرير ان شاء الله تعالى ۱۲ منه

تاثیري چه علامه شامي، حموي او غزي په تحقیق باندې مطمئن نه دی او د دې خلاف ته ترجیح ورکوي که چیرته داسې وای نو بخپله د خپلې رسالې "تنبیه ذوی الافهام" په آخر کښې به ئې د حموي په موافق فتوی نه ورکوله

ونصه ومن ذلك ان بعضهم يجهر بالتكبير عند احرام الامام من غير قصد الاحرام ليعلم الناس وربما يفعل ذلك وهو قاعد او منحن ثم يدخل بعد ذلك فى صلوة الامام ولا شك حينئذٍ ان من لم يكن قريباً من الامام يأخذ من ذلك المبلغ فلا يصح شروعه لانه لم يدخل فى تكبيرة فى الصلوة فيكون الاقتداء بمن لم يدخل الصلوة وهو لا يصح كما مرّ. ومن ذلك ان بعضهم يكون اعمى وهو بعيد عن الامام فيقعد رجل الى جانب ذلك ان بعضهم يكون اعمى وهو بعيد عن الامام فيقعد رجل الى جانب ذلك المبلغ الاعمى ويعلمه بانتقالات الامام والاعمى يرفع صوته ليعلم المأمومين كما شاهدت ذلك فى مسجد دمشق وعلى ما مر تكون صلوة المبلغ فاسدة لاخذه من الخارج وكذلك صلوة من اخذ من ذلك المبلغ. (تنبيه ذوى الافهام ص ۱۳۲)

په دغو دواړو جزئیو کښې علامه شامي د غزي او حموي په تحقیق باندې فتوی ورکوي د تولې رسالې له مطالعې څخه دا خبره څرګندیږي چه د دې تولې رسالې خلاصه او نتیجه همدغه د حموي تحقیق دی په رد المحتار کښې هم شامي همدې لره اختیار کړی دی علامه شامي د بحث په توګه (وهذا الفرع اشبه بها من غيره ـ الخ) څخه چه کوم اشکال ذکرکړی دی د هغه ځواب ظاهر دی چه اجابت په سر یا په لاس کښې امتثال او اتباع نشته بلکه ځواب دی او د تبلیغ (رسونې) په مسئله کښې اتباع او امتثال دی. (فافترقا). شامي په دواړو مسئلو کښې د شبهې وجه (لان الاجابة فيهما بالفعل) سره بیان کړې دی لیکن د هغه نظر د مذکوره فرق خوا ته نه دی تللی

قوله او په دې رسالې کښې تر دوو صفحو وروسته ئې د دې تصریح کړې ده چه د حموي تخریج په یوه داسې اصولو باندې مبني دی چه صحیح نه دی د هغه الفاظ دا دي (اذا علمت هذا ظهر لك ما فى كلام الحموى ـ الى قوله ـ على انه تخريج على غير صحيح. (تنبيه ص ۱۳۲) (۵ مع)

اقول په دې کښې مصنف مد ظله ته التباس ورلویدلی دی دا د بحث لاندې مسئلې سره هیڅ تړاو نه لري بلکه له یوې بلې مستقلې مسئلې پورې تعلق لري او دا خبره د تنبیه له رسالې څخه با لکل څرګندیږي

قوله لیکن په دې رسالې کښې بیا هم علامه شامي دا لار ښوونه ورکړې ده چه د لمانځه نه د خارج سړي په آواز باندې تکبیر تحریمه او داسې نورو له وېلو څخه باید احتراز وشي او دا هم هغه فیصله ده کومه چه احقر بخپله رسالې مکبر الصوت کښې اختیار کړې ده چه څرنګه د لمانځه د

فساد مظنه او احتمال هم وي هلته دې بايد له دې څخه احتراز وشي ځکه چه په لمانځه کښې د مکبر الصوت د آلې استعمال مناسب نه دی (۵ مخ)

اقول شامي د احتراز روايت لره بيان کړی نه دی بلکه د لمانځه د فساد حکم ئې ورکړی دی د دې برعکس د مکبر الصوت په رساله کښې د لمانځه د صحت فيصله ورکړ شوې ده او احتراز اولی (بهتر) او د آلې استعمال يواځې نامناسب ګڼل شوی دی.

قوله (له امام څخه پرته بل چا ته فتحه ورکول) تر دې عنوان لاندې مؤلف مد ظله غير امام ته فتح ورکول د لمانځه په حق کښې د فساد ذريعه د جوړيدو لپاره درې قيدونه بيان کړي دي.

۱ د امام په استفتاح (فتحه غوښتنې) باندې چه خارج سړي فتحه ورکړي.

۲ - خارج سړی د ور ښوولو په نيت سره فتح ورکړي. محض د خپل تلاوت په نيت سره نه وي.

۳ - د ور ښوونکي د پوره ور ښوولو په ذريعې سره امام ته خپله غلطي ظاهره شي. داسې نه وي چه د هغه په شروع کولو سره امام ته خپله ور په زړه شي. د دغو شرطونو د اثبات لپاره مؤلف مد ظله لاندينې جزئيات ليکلي دي

۱.. وفي الدر المختار وفتحه على غير امامه الا اذا اراد التلاوة وكذا الاخذ الا اذا تذكر فتلا قبل تمام الفتح.

۲.. قال الشامي (قوله الا اذا تذكر) قال في القنية فان اخذ في التلاوة قبل تمام الفتح لم تفسد والا تفسد وفي المبسوط للسرخسي بعد قوله تفسد به صلوة المصلي لانه تعليم وتعلم.

۳.. (ثم قال) وانما هذا اذا اراد ان يفتح على غير امامه فحينئذ ينبغي ان ينوي التلاوة دون التعليم فلا يضره ذلك.(مبسوط ج۱،ص۱۹۲)

۴.. قال في البدائع لان فتحه بعد استفتاحه جواب وهو من كلام الناس فيوجب الفساد وان كان مرة واحدة هذا اذا فتح على المصلي عن استفتاح واما اذا فتح عليه من غير استفتاح لا تفسد صلوته بمرة واحدة وانما تفسد عند التكرار لانه عمل ليس من اعمال الصلوة.(بدائع الصنائع ج۱،ص۲۳۶)

۵.. وفي البحر واراد من الفتح على غير امامه تلقينه على قصد التعليم واما ان قصد قراءة القرآن فلا تفسد عند الكل.

۶.. (وقال بعد ذلك) وفي القنية ارتج على الامام ففتح عليه من ليس في صلوته وتذكر فاذا اخذ قبل تمام الفتح لم تفسد والا تفسد لان تذكره يضاف الى الفتح.(بحر ج۲،ص۷)

اقول د اصل کتابونو خوا ته له مراجعت څخه ښکاره شوه چه د دغو جزئياتو په مفهوم کښې مؤلف مد ظله ته التباس شوی دی. چنانچه اوله. دريمه. څلورمه. پنځمه جزئيه مؤلف مد ظله د

امام د لمانځه په حکم پورې متعلق بللی دی حالانکه په دغو کښې پخپله د فاتح د لمانځه حکم بیانیږي لهذا له مذکوره شروطو څخه دویم شرط ثابت نه شو همدارنګه خلورمه جزئیه د مذهب په خلاف ده. ملاحظه کړئ بحر الرائق ۲. ۷ مخ او کبیري ۴۱۷ مخ. پس لومړی شرط هم ثابت نه شو او د دویمې او شپږمې جزئي په اړه علامه شامي فرمائي:

قال فی الحلیة وفیه نظر لانه ان حصل التذکر والفتح معاً لم یکن التذکر ناشئاً عن الفتح ولا وجه لافساد الصلوٰة بتأخر شروعه فی القراءة عن تمام الفتح وان حصل التذکر بعد الفتح قبل اتمامه فالظاهر ان التذکر ناشئ عنه ووجبت اضافة التذکر الیه فتفسد بلا توقف للشروع فی القراءة علی اتمامه آه. ملخصاً قلت والذی ینبغی ان یقال ان حصل التذکر بسبب الفتح تفسد مطلقاً ای سواء شرع فی التلاوة قبل تمام الفتح او بعده لوجود التعلم وان حصل تذکرہ من نفسه لا بسبب الفتح لا تفسد مطلقاً الخ

خلاصه دا چه تذکر ناشي له فتحې څخه دی نو په هر صورت لمونځ فاسدیږي اګر که د فاتح په شروع کولو سره هم امام ته خپله ور په زړه شي او هغه فوراً مخکښې د فتح له پوره کیدو څخه ویل شروع کړی وي. پس دریم شرط هم سالم پاتې نه شو.

قوله او که چیرته ئې قرآنکریم یاد وو لیکن محض د امداد لپاره قرآن کریم مخې ته خلاص ایښی وي چه که ضرورت پیدا شي نو په دې باندې د نظر له اچولو څخه به آیت را په زړه شي دا صورت په اجماع سره مفسد نه دی. (۷مخ)

اقول: د دې دعوی د اثبات لپاره چه څومره جزئیات وړاندې شوي دي د هغو ټولو مفهوم دا دی چه که چیرته د قرآن حافظ قرآن ته وګوري او لمونځ ورکړي لیکن قرآنکریم په لاس پورته نه کړي نو لمونځ نه فاسدیږي. له دې څخه دا نه ثابتیږي چه د ضرورت په وخت کښې که چیرته له قرآنکریم څخه د ور په زړه کیدو لپاره کار واخلي نو لمونځ نه فاسدیږي بلکه بلکه د دې ظاهر دا دی چه پرته د تذکر (ور په یادیدو) له استفادې څخه چه قرآن ته سړی وګوري نو لمونځ نه فاسدیږي که چیرته د تذکر صورت فرض کړی شي نو دا د شامي د ۵۸۲ مخ د پورتنی یادې شوې جزئیې (ان حصل التذکر بسبب الفتح ـ الخ) سره به معارض (ټکر) وي

قوله تذکر یعنې د بل چا د خبرې په اوریدو سره کوم شی په یادیدل دې لره له عمل څخه خارج او نه فاسدوونکی بللی دی (۸ مخ)

اقول د شامي د ۵۸۲ مخ له جزئیې څخه پورته ثابته شوه چه تذکر ناشي عن الفتح مفسد دی

قوله علامه عيني او حافظ ابن حجر او امام طحاوي د دې واقعې (تحويل قبله) څخه د دې خبرې استنباط کړی دی چه لمونځ کوونکي ته له لمانځه نه خارج سړي څخه کوم دول استفاده کول مطلقاً د فساد موجب نه دی (۹ مخ)

اقول : دومره اندازه اطلاق او وسعت نه ترې څرګنديږي خصوصا په داسې حال کښې چه حافظ ابن حجر په دې واقعه کښې د څه تاويلونو په کولو باندې مجبوريږي.

تر دې ځايه پورې د مکبر الصوت د رسالې په دلائلو پورې اړوند د ضرورت په اندازه خبره وشوه. لهٰذا په نوموړې رسالې باندې له نيوکو سره تعرض تر سره کيږي په نفس مسئلې باندې تحقيق په آخر کښې ليکل کيږي.

د مفتي عطاء محمد په نيوکې باندې تبصره

د مکبر الصوت په رساله کښې له تنبيه ذوی الافهام څخه را نقل شوې جزئيه (**ولم ار من صرح بخصوص مسألتنا سوی ما مرّ عن الحموی**) په باره کښې مفتي عطا محمد صاحب ليکي چه دا عبارت د تبليغ په مسئلې پورې اړه نه لري بلکه له دې څخه مراد نژدې مذکورې مسئلې د امتثال امر الغير (د غير د امر منلو) يو مثال (**اذا قال له تقدم فتقدم ـ الخ**) دی.

بنده په پوره غور سره دا ځای وکوت او يو بل د اعتماد وړ عالِم ته مې هم ور وښود ليکن په ذهن کښې دا راغی چه په اصل رسالې کښې چه د دې جزئيې کوم مفهوم ليکل شوی دی هم هغه صحيح دی. د مفتي عطا محمد د بيان شوي مفهوم هيڅ ګنجائش نشته. برسيره پر دې په مذکوره جزئيه کښې **مسألتنا** لفظ هم د دې وضاحت کوي چه د دې محمل هغه مسئله ده کومه چه د رسالې اصل موضوع ده. او د کوم چه پورته عنوان قائم شوی دی يعنې د تبليغ مسئله. د شامي د دې قول په اړوند تحقيق پورته ليکل شوی دی.

د قاضي شمس الدين صاحب په تنقيد (نيوکې) باندې تبصره

قوله **بر تقدير تسليم نبودن آواز مکبر الصوت آواز اصلی متکلم درين تحرير مدير المحصرت از مسئله صدای چرا ګريز فرموده اند.**

اقول د دې ځواب مؤلف مد ظله پخپلې مخکښينۍ مطبوعه رسالې کښې داسې ليکلی دی چه د سجدې په مسئله کښې يو عبادت يعنې د سجدهٔ تلاوت مستقل ايجاب دی کوم چه د فقهاوو د تصريح مطابق د سجدې د صحيح تلاوت يا د هغې په اوريدو باندې موقوف دی او د بدائع الصنائع د تصريح مطابق د صدې صوت ته تلاوت نه شي ويل کيدلی او که يو څوک د لمونځ نه

ژبې څخه سجدۂ تلاوت واوري نو هغه اګر که تلاوت دی لیکن صحیح تلاوت نه دی خکه چه مجنون یا لیونی د تلاوت اهلیت نه لري. د دې لپاره له هغه څخه د سجدې د آیت په اوریدو باندې سجده نه واجبیږي. (بدائع الصنائع ج۱. ص۱۸۲)

په خلاف د دې مسئلې چه په مقتدي باندې د امام اتباع او له هغه سره رکوع او سجدې ته تلل له مخکښې څخه لازم او واجب دي. د مکبر آواز د دې د واجب والي سبب یا علت نه دی بلکه د مکبر آواز یواځې د امام د انتقال خبر ورکوونکی دی او د امام په انتقالي حرکاتو باندې خبریدل لکه څرنګه چه عامه توګه د امام په آواز سره کیږي. همدارنګه کله کله د مخکښیني صف له نقل او حرکت څخه کله کله له سیوري او داسې نورو څخه هم کیږي. اوکله کله دمکبر په لوړ آواز سره د تکبیر په ویلو سره او کله کله د مکبر الصوت په آلې سره هم کیږي. په هر حال اتباع یواځې د امام وي کوم چه د اقتداء په سبب سره له مخکښې څخه په ده باندې لازم وو. د مکبر الصوت د آواز په اوریدلو یا نه اوریدو باندې د دې مدار نه دی. د دې لپاره د صدي د آواز وجوب په سجده کښې نه معتبرول بل شی دی او د دې په ذریعې سره د امام په انتقال باندې د استدلال په کولو سره نقل او حرکت کول بل شی دی اه.

احقر په دې تقریر باندې اشکال لري. د دې لپاره چه د مسئلې او حکم د موقع او محل تعلّم له خارج څخه هم مفسد دی. (کما سیأتي) په حقیقت د فرق وجه دا څرګندیږي چه د سجدې وجوب د تلاوت په صحت باندې مبني دی کوم چه په نیت پورې موقوف دی او تلاوت کوونکی د صدي د آلې د استعمال نیت نه لري. پس د صدي آله د غیر مختاروالي له وجې د صدي صوت (آواز) د تلاوت کوونکي د صوت په حکم کښې خو راځي لیکن پرته د استعمال له نیت څخه د پیدا کیدو په سبب سره تلاوت ورته نه ویل کیږي. د دې برعکس د اقتداء د صحت لپاره د تکبیر نیت شرط نه دی بلکه نفس تکبیر هم ضروري نه دی. د امام د فعل اقتداء کافي دی. پس د صدي د آلې آواز د امام د صوت په حکم کښې دی لیکن امام د دې آلې په استعمالولو سره د دې آواز د پیدا کولو نیت نه دی کړی او د اقتداء د صحت لپاره دا نیت شرط نه دی.

قوله اگر در میان صفوف جماعت کلان بر جای بلند یک خواننده طوطی نشسته باشد و صلاحیت نقل تکبیرات امام دارد و چون امام تکبیرۂ تحریمه گوید آن طوطی تکبیر او شنیده بآواز بلند فوراً نقل آن آواز کند مقتدیان بعید این جماعت که در انتظار تکبیرۂ تحریمه امام بامر الهی اند و خواهند که بامر الهی باقتداء امام تکبیر گویند لیکن حال امام بوجه دوری از امام ازین مقتدیان مستور است و آواز تکبیر امام نیز باین مقتدیان نمی رسد و چون آواز طوطی شنیدند پس با خبر شده تکبیر پس امام خود گفته تحریمه بستند و از

آواز این طوطی محل کر شلندن که اکنون امام تکبیر گفته است و درین جا هر گز احتمال نیست که کسی وقعت این طوطی مسکین در نظر می دارد و بپاس خاطر او تکبیر می گوید و کلام طوطی کلام طوطی است نه کلام الناس هم نیست پس مطابق اصول زرین بیان فرموده آنحضرت نماز همه مقتدیان صحیح باشد زیرا که در تکبیر گفتن این طوطی نیز نه عمل قلیل و کثیر است و نه کلام الناس.

اقول طوطي نه د صدي او مكبر الصوت غوندې يوه غير مختاره آله ده چه فعل ئې د مستعمل خوا ته منتقل شي او صوت ته ئې د امام د صوت په حكم كښې وويل شي او نه طوطي انسان دی چه په مستقله توگه د هغه په خبر باندې اعتماد وشي. په معاملاتو كښې هم د طوطي په خبر باندې د اعتماد اجازه نه شته او دلته خو مسئله د دياناتو ده. د بيوع. اجاراتو او داسې نورو عقدونو د طوطي په ذريعې سره عدم انعقاد او د دې بر عكس د مكبر الصوت د آلې په ذريعې سره د هغو انعقاد دومره بيّن او واضح (ښكاره) دی چې هيڅوک هم له دې څخه د انكار جرئت و نه شي كړی

د نفس مسئلې تحقيق

د مصلی (لمونځ كوونكي) له خارج سره د معاملې مختلف صورتونه دي:

۱ - اجابت با لقول.

۲ - اجابت با لعمل الكثير، دا دواړه د لمانځه مفسد دي.

۳ - اجابت با لعمل القليل كا لاجابة باشارة الرأس او اليد. دا د لمانځه مفسد نه دی

۴ - تذكر. (ور په زړه كول) په دې اړه د شامي تحقيق تير شو چه كه چيرته تذكر ناشي عن فتح الخارج وي نو مفسد به وي او كه نه وي نو مفسد به نه وي. ليكن په دې كښې د بنده شرح صدر نشته لومړی د دې لپاره چه په عامو كتابونو كښې (الا اذا تذكر قبل تمام الفتح) مطلق دی دويم د دې لپاره چه تعلم د عمل كثير د كيدو پر بناء مفسد گڼل شوی دی او د تذكر عمل كثير كيدل معرض خفاء كښې دی دريم د دې لپاره چه د شامي په تحقيق باندې خيني مواقع داسې پيښيږي چه په هغو كښې د لمانځه اصلاح ناممكن گرځي. او لمونځ كوونكی د لمانځ د عمل په ابطال باندې مجبوريږي مثلا لمونځ كوونكي ته په قيام. قعود يا د لمانځه په نورو اركانو څخه په يو ركن كښې سهو واقع شي خارج فتحه وركړه او په دې باندې لمونځ كوونكي ته پخپله هم ور په زړه شو اوس د دې لمانځه د پوره والي هيڅ طريقه ممكنه نه ده نه پخپل تذكر ناشي عن فتح الخارج باندې عمل كولی شي او نه تر تذكر وروسته په قصد سره كوم ركن پريښودلی شي پس د لمانځه نه باطلولو پرته بله لاره نه لري (و قال الله تعالى لا تبطلوا اعمالكم) پس په دې باندې عمل كول متعين شو

۵ ۔ د خارج اتباع او متثال تطییباً لخاطره (د هغه د زړه د خوشحالی لپاره) دا د لمانځه مفسد دی

۶ ۔ تعلم القرآن یا تعلم المسئله (د قرآن یا د مسئلې زده کړه) دا هم د لمانځه مفسد دی

۷ ۔ تعلم محل المسئله (د مسئلې د ځای زده کړه) د کوم شي تعلیم لره چه شامي په اعلام او تذکیر سره تعبیر کړی دی. لکه تقدم، تاخر، توسعه. د قبلې د تحویل واقعه له پورتني جزئیاتو څخه څرګندیږي چه دا مفسد نه دي.

وفي العلائية لو اشتبه على المريض اعداد الركعات والسجدات لنعاس يلحقه لا يلزمه الاداء ولو اداها بتلقين غيره ينبغي ان يجزيه كذا في القنية وقال في الشامية تحته قد يقال انه تعليم وتعلم وهو مفسد كما اذا قرأ من المصحف او علمه انسان القراءة وهو في الصلوة ط وقد يقال انه ليس بتعليم وتعلم بل هو تذكير و اعلام فهو كاعلام المبلغ بانتقالات الامام فتأمل.(ردالمحتار ج۱،ص۶۱۳)

په دې کښې هم تصریح ده چه د مسئلې د محل تعلم مفسد نه دی. د تبلیغ په مسئله کښې هم د مسئلې د محل تعلم دی. د نفس مسئلې تعلم نه دی. په دې لحاظ سره په دې کښې باید تعلم له خارج څخه مفسد و نه بلل شي. د شامي په مذکوره عبارت کښې (**فهو كاعلام المبلغ**) هم د دې پوره وضاحت کوي لیکن په تنبیه ذوی الافهام کښې د غزي او حموي د تحقیق مطابق شامي د تبلیغ په مسئله کښې له خارج څخه تعلّم لره مفسد ګڼلی دی. پس د تعارض د لرې کولو دا صورت په ذهن کښې راځي چه د تقدم، تاخر، توسعه او داسې نور د عدم فساد وجوهات مختلف بیان شوي دي ځینو د منصوص علی خلاف القیاس کېدلو حکم لګولی دی اوځینو د لمانځه د اصلاح ضرورت بللی دی. او ځینو د شارع د امر منل ګڼلی دی. د دغو مختلفو تعبیراتو نتیجه تقریباً یوه ده لهذا منصوص علی خلاف القیاس او د لمانځه د اصلاح د ضرورت په لحاظ ساتلو سره د شارع د امر د منلو مفهوم دا ټاکل کیږي چه په دې خاصې موقع باندې د لمانځه د اصلاح د ضرورت په خاطر د شارع امر وارد شوی وي او د دې امتثال (منل) مقصود وي. د تبلیغ په مسئله کښې تعلم من الخارج نه منصوص علی خلاف القیاس دی او نه په دې کښې د لمانځه د اصلاح ضرورت دی د دې لپاره دا ضرورت په تعلم من الداخل څخه پوره کېدلی شي او نه په دې باره کښې په خاصه توګه د شارع امر وارد شوی دی چه منل نې مقصود وي د مریض په اړه د قنیې جزئیه (**ولو اداها بتلقين غيره ينبغي ان يجزيه**) هم د لمانځه د اصلاح په ضرورت باندې مبني دی شامي چه کوم د دې علت بیان کړی دی هغه صحیح نه معلومیږي د دې لپاره لومړی خو دې ته تذکیر وئل لرې خبره ده دویم دا چه د تذکیر په اړه د شامي خپله فیصله پورته ولیکل شوې ده چه تذکر ناشی عن التذکر

وي نو مفسد دی. دریم د شامي دا توجیه د دې مستلزم دی چه د تبلیغ په مسئله کښې تعلم من الخارج دې جائز شي بلکه تقریباً د دې تصریح دی چه کوم چه پخپله د شامي فیصله د مندرجه تنبیه په خلاف ده. ممکنه ده چه په تعامل سره شامي همدې خوا ته اشاره کړې وي. لنده دا چه د تبلیغ په مسئله کښې تلقن من الخارج د لمانځه مفسد دی.

د مکبّر الصوت آله

په حقیقت کښې دلته دوه جلا جلا مسئلې دي یوه مسئله د استعمال د جواز ده او بله د لمانځه د صحت ده. د بنده په خیال کښې د دغو دواړو سوالونو ځوابونه مختلف دي. یعنې د مکبر الصوت د آلې استعمال په لمانځه کښې مکروه دی. لیکن د دې تر څنګ که چیرته چا اقتداء وکړه نو لمونځ ئې صحیح کیږي. د استعمال کراهت د دې لپاره دی چه پرته له ضرورت څخه د تبلیغ مسنونه او معتمد علیه او یقیني طریقې په پریښودلو سره د ناقابلِ اعتماد طریقې غوره کول صحیح نه دي. البته په عوامو کښې د جهل، ناپوهې زیاتوالی او د اهلیت د نشتوالي یا له کومې بلې وجې څخه د مکبرینو معقول انتظام نه وي نو د ضرورت له مخې د مکبر الصوت د آلې په استعمال کښې مضائقه نشته. تر خپله وسه پورې احتراز ترې اولی او احوط دی.

دویمه مسئله د لمانځه د صحت ده. چه په دې کښې د لاندینې وجوهاتو پر بناء بنده هم د مکبر الصوت د رسالې او د دیوبند د نورو اکابرینو (مشرانو) له رأیې سره موافق دی او د لمانځه د صحت قائل دی

۱ - د مکبرالصوت آواز عین دمتکلم آواز دی او که د بل چا؟ د دې تر اوسه پورې سائنسدانانو فیصله نه ده کړې. د اختلاف په صورت کښې د (الیقین لا یزول بالشك) په قاعده د دې آلې صوت عین د متکلم صوت ګڼل کیږي. ځکه چه د متکلم د صوت وجود یقیني او د مغائر د صوت وجود مشتبه دی. خصوصا په داسې حال کښې چه د شریعت د احکامو مدار په ظاهر باندې دی. نه چه په فلسفیه تدقیقاتو باندې او ظاهره دا ده چه کله امام خبره کوي نو دا آواز د هم هغه دی.

۲ - که چیرته دا صوت (آواز) د متکلم د آواز غیر فرض کړی شي نو د مکبر الصوت آله محض یوه غیر مختاره آله ده. لهذا د دې غږ به د متکلم د غږ په حکم کښې وي.

۳ - فقهاوو رحمهم الله د اقتداء د عدم صحت صورتونه په ډیر تفصیل سره بیان کړي دي لیکن د صدې د غږ د اقتداء فساد ئې هیچرته نه دی بیان کړی. دا هم نه شي ویل کیدلی چه د مصنفینو ذهن د صدې د غږ خوا ته نه دی تللی د دې لپاره د سجدهٔ تلاوت په بحث کښې ټول مصنفین په دې باندې بحث کوي. پس د سجدهٔ تلاوت په باب کښې د ټولو مصنفینو دا بیانول او د اقتداء په بحث کښې قاطبهٔ ټول فقهاء له دې څخه په مکمله توګه سکوت اختیارول او دې خوا ته د هیڅا هم توجه

نه کول سره له دې چه مسئله محتمل الوقوع ده او دا نسبت د سجدهٔ تلاوت د وقوع زیات نژدې احتمال لري د دې خبرې واضح دلیل دی چه د صوت صدي اقتداء صحیح ده.

۴. په جوماتونو کښې د محرابونو او منارو په ذریعې سره د غږ د تبلیغ (رسونه) تعامل او توارث را روان دی خصوصاً د ټهټه قدیمي تاریخي جومات کښې د معماري د فن اعجوبه به ډیرو حضراتو لیدلې وي چه د خطیب آواز د منارو یا گنبدو په ذریعه تر څومره لرې پورې په واضحه توگه رسیږي د گنبدونو په ذریعه په رسیدونکي آواز کښې تر ټولو نژدې احتمال دا دی چه صدی دی لیکن تر ننه پورې په هیڅ یوې زمانې کښې په دې باندې اشکال نه دی وړاندې شوی که چیرته بالفرض د گنبدونو د آواز صدي نه کیدل هم تسلیم شي نو بیا هم کم تر کمه د صدي والي احتمال خو ضرور شته د کوم چه مقتضیٰ دا وه چه د دین علماء کرام دې خوا ته متوجه شوي وای او د دې د صدي والي او نه صدي والي تحقیق ئې کړی وای. د عدم تحقیق په صورت کښې د لمانځه د اهمیت له مخې به ئې له دې څخه احتراز ضروري گڼلی او د لمانځه د فساد حکم ئې صادر کړی وای لیکن تر ننه پورې هیڅ یوه عالم دې خوا ته قطعاً هیڅ کتنه نه ده کړې. چه له دې څخه څرگنده شوه چه د صدي د غږ اتباع د لمانځه مفسد نه دی او دا له توارث څخه ثابت دی

فقط وهذا ما جاء فی نظری القصیر والعلم عند الله اللطیف الخبیر.

غرهٔ محرم ۸۱ هجری، یوم الجمعة

وما توفيقي الا بالله عليه توكلت واليه أنيب

نيل السعادة با لاقتداء فی الصلوة المعادة

په لمانځه کښې د نقص د واقع کېدو له وجې چه جماعت دوباره وشي نو په هغې کښې د نوي مقتدي د شريکېدو حکم

په هغه لمانځه کښې چه د واجبو د ترک له وجې بیرته له سره ګرځول کیږي د نوي مقتدي لپاره د شریکیدلو حکم

د يوې اهمې مسئلې په اره د دوه حضراتو متضاد ځوابونه ستاسو په خدمت کښې دي له حضرت ځخه هيله ده چه د دغو په ملاحظه کولو سره فيصله وکړي او له خپل ژور تحقيق ځخه مونږ مستفيد وګرځوي ((له مظفر نګر (انډيا) ځخه))

سوال د واجبو د ترک پر بناء چه کله د لمانځه اعاده کيږي نو نوی راغلی سړی په دې دويم جماعت کښې شريکيدلی شي او که نه؟ په امداد الفتاوی کښې د نوي راغلي سړي د شرکت جواز مذکور دی او د امداد الفتاوی په حاشيه باندې شرکت د غير د قول مطابق غوره ګڼل شوی دی او دليل ني دا بيان کړی دی چه دويم لمونځ مستقل لمونځ نه دی لهذا د مستقلو لمونځ کوونکو اقتداء نه صحيح کيږي عرض دا دی چه د شرکت جواز مختار (غوره) دی او که نه جواز؟ له تفصيل سره ځواب وليکئ ډيره مهرباني به مو وي ۹۵/۱۱/۲۰هجري

لوموړی ځواب حامداً ومصلياً د مجتهدينو په خبرو کښې د پلټنې تر ځنګ د نوي راغلي مقتدي د شرکت يا نه شرکت تصريح لاس ته را نه غی. غالباً دا مسئله په دې باندې متفرع ده چه دويم لمونځ نفل دی که فرض. د دې فيصله حضرت علامه ابن عابدين شامي رحمه الله په دې الفاظو سره کړې ده

يؤخذ من لفظ الاعادة ومن تعريفها عامر انه ينوي بالثانية الفرض لان ما فعل اولاً هو الفرض فاعادته فعله ثانيا اما على القول بان الفرض يسقط بالثانية فظاهر واما على القول الأخر فلان المقصود من تكرارها ثانياً جبر نقصان الاولى فالاولى فرض ناقص والثانية فرض كامل مثل الاولى ذاتاً مع زيادة وصف الكمال ولو كانت الثانية نفلاً لزم ان تجب القراءة في ركعاتها الاربع آه (رد المحتار باب قضاء الفوائت ص۴۹۷)

د فقهاوو په تعبیراتو کښې خامخا اختلاف شته. څینو (سقط بالاول) او څینو (یکون الفرض هو الثانی) څخه تعبیر کړی دی لیکن علامه شامي رحمه الله د تحقیق مطابق دا اختلاف د تعبیراتو دی، حقیقي نه دی ځکه چه (سقوط الفرض بالثانیة) مطلب دا نه دی چه په لومړي لمانځه سره د فرض سقوط با لکل شوی نه دی او په دویم لمانځه باندې په داسې ډول موقوف وو چه که چیرته با لفرض دویم ځل دا فعل نه وای شوی نو لومنځ کوونکی به خارج عن الصلوة نه وای بلکه مطلب دا دی چه د فرضو د سقوط حکم موقوف دی په عدم اعاده باندې (د شامي نظائر په باب قضاء الفوائت کښې راغلي، او چه که اعاده وشوه نو دا فرض نفل وګرځیدل لکه څرنګه چه که چیرته یو څوک د ماسپښین لمونځ وکړي او بیا د جُمعې په لمانځه کښې شریک شي فرض ئې د امام ابو حنیفه او امام ابو یوسف رحمهما الله په نزد په نفلو بدلیږي. چنانچه که چیرته د جُمعې په لمانځه کښې له هغه څخه کوم رکن فوت شي نو د ماسپښین د لمانځه بیرته را ګرځول به پرې لازم وي او د فرضو سقوط په اول لمانځه سره او دویم جابر (پتی) دی دا قول هم د دویم لمانځه د نفل کیدو په لاره کښې مستلزم نه دی ځکه چه د دې معنٰی د علامه شامي رحمه الله د تحقیق مطابق دا دی چه د فرضو سقوط د دویم لمانځه په شروع کولو باندې موقوف نه دی بلکه که چیرته اعاده و نه شي نو د فرضو سقوط سره له نقصانه شوی دی اوس د دې نقصان د پوره کولو په خاطر د لومړي لمانځه ذات له کمال سره را ګرځول کیږي. په کومې طریقې سره چه په آخري قعدې باندې ارکان پوره کیږي د فرضو سقوط په کوم بل شي باندې موقوف نه دی لیکن د سجدهٔ سهو د سلام نه وروسته تر آخره پورې چه کومه حصّه ده هغه به فرض واقع کیږي. چنانچه که څوک په دې حالت کښې اقتداء وکړي په اتفاق سره به د هغه اقتداء صحیح وي نو دا (دویم لمونځ) د سجدهٔ سهو مثال لري (کما فی رد المحتار جابر للاول بمنزلة الجبر بسجود السهو) چونکه د سجدهٔ سهو په صورت کښې له لمانځه سره منافي یا تکر کوم عمل نه دی تر سره شوی د دې لپاره شارع علیه السلام د دې سجدې او تشهد زیاتوالی د سهو په محل پورې د مربوط په ګڼلو سره د نقصان د جبر لپاره کافي اعتبار کړ او د اعاده په صورت کښې د لمانځه سره منافي عمل تر سره شوی دی لهذا د دې زیاتوالي بنا په اصل لمانځه باندې ممکن پاتې نه شو د دې لپاره ئې د نوي تکبیر تحریمه سره مستقل لمونځ لره جابر قبول کړ د څلور رکعته لمانځه لپاره څلور رکعته او د درې رکعتونو لپاره درې رکعته لمانځه تعدد یواځې صورةً دی که چیرته د نقصان د جبر (پتی) لپاره محض زیاتوالی مطلوب وای نو دوه رکعته لمونځ مشروع دی. د هر لمانځه لپاره به دوه رکعته لمونځ جابر کیدلی شوای معاده لمونځ لترک الواجب د پاتې شوي واجب قائم مقام دی او د ټولو لمونځونو واجبات مساوي دي نو د هر

لمانځه لپاره به صرف یوه اندازه قیاس ته نژدې وو لیکن داسې نه دی نو څرګنده شوه چه محض زیاتوالی مطلوب نه دی بلکه زیاتوالی سره د ذات له اتحاده مجبور او جابر مطلوب دی مثلاً د ماسپښین د لمانځه د ذات وجود له څلوره رکعتو څخه کېږي له دې امله لجبر النقصان لپاره هم څلور رکعته مطلوب شول غرض دا چه مؤداة با لفعل الثاني مماثل با لفعل الاولى في سائر الاجزاء مطلوب کېدل دلیل دی چه دویم لمونځ د لومړي لمانځه غوندې تر وقوع وروسته فرض دی. د ذات له ذاتیاتو او ذاتي صفاتو څخه که چیرته کوم یو معدوم شي نو ذات هم باقي نه پاتې کېږي او که چیرته په عارضي صفتو کښې خلل واقع شي نو ذات باقي پاتې کېږي لیکن په اوصافو کښې د دې خلل د واقع کېدو نقص خص د ذات خوا ته راجع کېږي. بیا که چیرته دا نقصان پوره کېږي نو دا جبر نقصان پرته د ذات له واسطې څخه ممکن نه دی دا تصریح هم مخې ته نه ده راغلې چه په دویم لمانځه کښې د نفلو نیت کول ګرځي په طحطاوي علی مراقی الفلاح کښې (نَفْلٌ جَابِرٌ) راغلی دی د دې معنې به د تطبیق په صورت کښې دا وي چه کله د لمانځ شرطونه او ارکان پوره شي نو اوس دوباره شروع په فعل باندې فرض نه دی بلکه غیر فرض دی. (چونکه د ځینو په نزد اعاده واجبه ده او د ځینو په نزد مستحبه او ځینو د فی الوقت او بعد الوقت تفصیل کړی دی د دې لپاره ئې د نفلو لفظ ذکر کړ کوم چه دواړو ته شامل دی) د اول لمانځه نقصان لره پوره کوي لهذا دا د فعل د ابتداء پسې د فرض د واقع کېدو منافي نه دی. په مسافر باندې د جُمعې لمونځ فرض نه دی لیکن چه کله ئې ادا کړي نو فرض واقع کېږي چنانچه مسافر ابتداءً په اتفاق سره صحیح دی. حاصل دا چه ځینو تر اعاده مخکښې اولنی لمونځ او ځینو د بعد الاعاده په اعتبار سره دویم لمونځ په مسقطة الفریضه سره تعبیر کړی دی. د ټولو مآل یو دی (کما فی رد المحتار وبهذا ظهر التوفیق بین القولین وان الخلاف بینهما لفظی). تر دې وضاحت وروسته د نوي راغلي مقتدي د عدم شرکت قول په غوره ګڼلو کښې تأمل دی. د عدم شرکت قول ته د غلط ویلو جرئت خو نه شي کېدلی عارف با لله حضرت مولانا مفتي عزیز الرحمٰن صاحب فتوی په عدم شرکت باندې دی او د حکیم الامت حضرت مولانا القاري اشرف علي صاحب نور الله مرقدهما فتوی په شرکت باندې دی دواړه حضرات مې مقتدایان دي او ممکنه ده بلکه ظن ده چه حضرت مفتي صاحب رفعت درجاتهم په مخکښې ډېر قوي دلیل وي چه د هغه په مخکښې د خاکسار دا لیکنه با لکل هیڅ وي لیکن چونکه د حضرت مفتي صاحب دلیل مستور دی او د حکیم الامت مدت فیوضهم فتوی دلیل او ماخذ ظاهر دی د دې لپاره د شرکت قول لره غوره ګڼل قریب الفهم (پوهېدو ته نژدې) معلومېږي د عدم شرکت دلیل د دویم لمانځه غیر مستقل والی لیکل شوی دی د مستقل او غیر مستقل لمانځه د تقسیم شرعي ماخذ او تعریف. بیا تعریف شوی د مستقل لمونځ کوونکو به غیر

مستقل لمونځ کوونکو پسې د اقتداء د عدم جواز ثبوت د بیان محتاج دی حضرت محشی صاحب ژوندی دی او لري هم نه دی دا به د هغه خدمت ته وړاندې کړو فقط والله تعالیٰ اعلم

حررہ العبد............علی عنه ۹۵/۱۱/۲۲هجری

دویم ځواب له محشی ځخه

د علامه شامي رحمه الله تحقیق دا دی چه اصل لمونځ او را ګرځول شوی لمونځ دواړه فرض دي لیکن په دي تحقیق کښي حضرت علامه منفرد (یواځي) دی لکه څرنګه چه پخپله هغه د بحث په پای نه رسولو سره لیکلي دي چه (**هذا نهاية ما تحرر لي من فتح الملك الوهاب فاغتنمه فانه من مفردات هذا الكتاب ـ آه**). لیکن غوره قول هغه دی کوم چه علامه طحطاوي د مراقی الفلاح په حاشیه باندي لیکلي دي چه (**و المختار ان المعادة لترك الواجب نفل جابر و الفرض سقط بالاولى**). حضرت اقدس تهانوي قدس سره د حضرت علامه شامي د تحقیق مطابق فتوی لیکلي ده او حضرت مفتي عزیز الرحمن صاحب او حضرت مفتي کفایت الله صاحب. حضرت مفتي عبد الرحیم صاحب د ضحضوي د قول مطابق فتوی ورکړي ده دا وخت د مظاهر العلوم او دار العلوم فتوی هم همدغه ده اوس تر سو فیصله وکړئ چه ډیروالی کومي خوا ته دی پاتي شو دا بحث نو دا د نظر یوه خاصه نقطه را ایستل شوې ده. د دویم نقطهٔ نظر درلودونکي هم داسې بحثونه کوي. (**فاين المفر و الله اعلم بحقيقة الحال**). زما د بحث په څو څو خله ویلو باندې هم سر خلاص نه شو. (**لعل الله يحدث بعد ذلك امراً**).

کتبه..............عفا الله عنه. ۹۵/۱۱/۲۷هجری

د ځواب ځواب د لومړي ځواب ورکوونکي له خوا

نحمده و نستعينه و نصلي على رسوله الكريم د علامه شامي رحمه الله عبارت (**هذا نهاية ما تحرر لي ـ الخ**) مطلب دا دی چه د دواړو قولونو په تطبیق کښي حضرت علامه رحمه الله منفرد یواځي دی نه چه د دوهم لمانځه په فرض ګڼلو کښي منفرد دی حضرت علامه حلبي پخپل شرح کبیري کښي د لمانځه د واجبونو په شروع کښي فرمایلي دي (**ومن المشائخ من قال يلزمه ان يعيد و يكون الفرض هو الثاني**) او پخپله علامه شامي رحمه الله د ابو الیسر قول را نقل کړی دی او ابن الهمام د فتح القدیر ملا صاحب دوهم لمانځه لره د فرض په ګڼلو کښي عدم سقوط الفرض بالاولی په اول لمانځه سره د فرض نه سقوطالي ګڼلي دی لیکن له ترک څخه د اشکال په ظاهرولو (**الا ان يقال المراد ان ذلك امعان ـ الخ**)

خواب ورکړ همدارنګه په خواب کښې منقول عبارت کښې **(و اما على القول بان الفرض يسقط با لثانية)** مصرح دی.بيا د علامه شامي رحمه الله انفراديت په څه وجه تاکل کيدلی شي

د اول تفصيلي خواب تر ملاحظې وروسته د طحطاوي له عبارت څخه دا معنی مراد اخيستل چه دويم لمونځ وروسته له وقوع څخه فرض نه دی پرته له دليل څخه دې ته مختار ويل چا ته نبه ښکاريږي. د طحطاوي په مذکوره عبارت کښې د معاده د نفل خبره کوم چه تر وقوع وروسته متصف بالفعل کيدو باندې دال دی نه ذکر کول او نفل مصدر لره ذکر کول کوم چه يواځې په حدوث باندې دال دی په تير شوي خواب نمبر ۱ کښې د مذکور تاويل مؤيد دی. د مجرد اولی د فرضيت د دليل **(لان الفرض لا يتكرر)** په باره کښې په طحطاوي شرح درمختار کښې **(وفيه نظر)** مذکور دی.

کثرت په هغه وخت کښې راجح وي چه د جانبينو دلائل سره مساوي وي او هر يوه د جانبينو دلائل معلوم وي. د دې شاهد د خليفه هارون الرشيد د خلافت د دورې يوه واقعه ده چه غله د مال د اخيستلو اقرار وکړ. د مجلس ټولو فقهاوو د لاس د پرې کولو حکم ورکړ ليکن امام ابو يوسف رحمه الله د لاس له پريکولو څخه انکار وکړ او وئې ويل چه د مال په اخيستلو سره لاس نه پرې کيږي د غلا اقرار ضروري دی بيا هغه په معلومولو باندې د غلا اقرار هم وکړ نو د ټولو فقهاوو اتفاق راغی چه اوس خو د لاس پرې کول ضروري وګرځيد ليکن امام ابو يوسف رحمه الله وفرمايل چه اوس نې هم لاس نه پرې کيږي. په لومړي اقرار سره ضمان واجب شوی وو، بيا د غلا په اقرار سره ضمان ساقطوي لهذا اقرار به نه اوريدل کيږي. د امام ابو يوسف رحمه الله دليل که چيرته دغو فقهاوو ته نه وای رسيدلی نو ټول به پخپلو رايو باندې قائم اوسيدل او د دوی د ټولو دا اتفاق صواب نه وو.

د دويم نقطهٔ نظر درلودونکو بحث چه ليکل شوی وای نو مهرباني به مو وای. هغه که چيرته قوي وای نو تسليم شوی به وای او کم تر کمه د مستقل لمانځه الخ د بيان ثبوت خو مطلوب وو دا خو چه ليکل شوی وای بخل مناسب نه دی.

د مفر ضرورت نشته چه د هغه د پلټلو فکر وکړی، د ماوي ضرورت دی هغه بحمد الله ميسر دی. فقط والله تعالیٰ اعلم　حررهٔ العبد..........................عفی عنه ۱۳/۱۲/۱۵هجری

الجواب باسم ملهم الصواب:

د مسئلې د اهميت او په دې کښې د اکابرو علماوو د اختلاف او بحث له مخې په دې اړوند د فقهاء کرامو رحمهم الله عبارتونه لږ غوندې په تفصيل سره وړاندې کيږي.

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ فی منحۃ الخالق علی البحر الرائق فی باب قضاء الفوائت ومن صرح بہ ایضاً فعل مثلہ بعدہ لخلل غیر الفساد و عدم صحۃ الشروع فھو خارج عن الاقسام الثلاثۃ کما انبہ علی المحقق ابن الھمام فی التحریر لکن قال العلامۃ ابن امیر حاج فی شرحہ ان ھذا مبنی علی ما علیہ البعض والا فقول المیزان الاعادۃ فی عرف الشرع اتیان بمثل الفعل الاول علی صفۃ الکمال بان وجب علی المکلف فعل موصوف بصفۃ الکمال فاداہ علی وجہ النقصان و ھو نقصان فاحش یجب علیہ الاعادۃ و ھو اتیان مثل الاول ذاتاً مع صفۃ الکمال آہ یفید انہ اذا فعل ثانیاً فی الوقت او خارج الوقت یکون اعادۃ کما قال صاحب الکشف آہ و نحوہ فی شرح اصول فخر الاسلام للشیخ اکمل الدین فانہ قال ولم یذکر الھیئۃ الاعادۃ وھی فعل ما فعل اولاً مع ضرب من الخلل ثانیاً و قیل ھو اتیان مثل الاول علی وجہ الکمال لانھا ان کانت واجبۃ بان وقع الاول فاسداً فھی داخلۃ فی الاداء او القضاء و ان لم تکن واجبۃ بان وقع الاول ناقصاً لا فاسداً فلا یدخل فی ھذا التقسیم لانہ تقسیم الواجب و ھی لیست بواجبۃ و بالاول یخرج عن العھدۃ و ان کان علی وجہ الکراھۃ علی الاصح فالفعل الثانی بمنزلۃ الجبر کالجبر بسجود السھو آہ و ھو موافق لکلام المیزان حیث لم یقیدھا بالوقت و مخالف لہ حیث صرح بعدم وجوبھا وفی شرح التحریر ھل تکون الاعادۃ واجبۃ فصرح غیر واحد من شراح اصول فخر الاسلام بانھا لیست بواجبۃ وان بالاول یخرج عن العھدۃ و ان کان علی وجہ الکراھۃ علی الاصح و ان الثانی بمنزلۃ الجبر و الاوجہ الوجوب کما اشار الیہ فی الھدایۃ وصرح بہ بعضھم کالشیخ حافظ الدین فی شرح المنار و ھو موافق لما عن السرخسی و ابی الیسر من ترک الاعتدال تلزمہ الاعادۃ زاد ابو الیسر و یکون الفرض ھو الثانی و علی ھذا یدخل فی تقسیم الواجب ثم نقل عن شیخہ ابن الھمام لا اشکال فی وجوب الاعادۃ اذ ھو الحکم فی کل صلوۃ ادیت مع کراھۃ التحریم و یکون جابراً للاول لان الفرض لا یتکرر و جعلہ الثانی یقتضی عدم سقوطہ بالاول و ھو لازم ترک الرکن لا الواجب الا ان یقال المراد ان ذلک امتنان من اللہ تعالی اذ یحتسب الکامل و ان تأخر عن الفرض لما علم سبحانہ انہ سیوقعہ آہ الول و یظھر ی التوفیق بان المراد بالوجوب الافتراض فی عبارۃ الشیخ اکمل الدین لانہ ذکر وجوبھا عند وقوع الاول فاسداً ولا شبھۃ فی انھا حینئذ فرض و ذکر عدم الوجوب عند وقوع الاول ناقصاً لا فاسداً ولا شبھۃ فی عدم افتراضھا حینئذ وعلی ھذا یحمل کلام شراح اصول فخر الاسلام فلا ینافی ذلک ما اشار الیہ فی الھدایۃ و صرح بہ فی شرح المنار من ان الاوجہ الوجوب لان المراد بہ الوجوب المصطلح لا الافتراض۔ (البحر الرائق ج۲ ص۸۰)

و قال الشيخ زين الدين ابن نجيم رحمۃ اللہ علیہ والاعادة فعل مثله فی وقته لخلل غير الفساد وعدم صحة الشروع وهو المراد بقولهم كل صلاة اديت مع كراهة التحريم فسبيلها الاعادة فكانت واجبة فلذا دخلت فی المأمور به (البحر الرائق ج۲،ص۸۰)

و قال ملك العلماء الكاسانی رحمۃ اللہ علیہ فان كان المتروك فرضاً تفسد الصلوة وان كان واجباً لا تفسد ولكن تنتقص وتدخل فی حد الكراهة. (بدائع الصنائع ج۱،ص۱۶۷)

و قال العلامة الحلبی رحمۃ اللہ علیہ فی الشرح الكبير و من المشائخ من قال يلزمه ان يعيد و يكون الفرض هو الثانی والمختار ان الفرض هو الاول والثانی جبر للخلل الواقع فيه بترك الواجب قال الشيخ كمال الدين ابن الهمام لا اشكال فی وجوب الاعادة اذهو الحكم فی كل صلوة اديت مع كراهة التحريم ويكون جابراً للاول لان الفرض لا يتكرر و جعله الثانی يقتضی عدم سقوطه بالاول وهو لازم ترك الفرض لا الواجب انتهى. (الشرح الكبير ص۲۸۸)

و قال فی العلائية و كذا كل صلوة اديت مع كراهة التحريم تجب اعادتها و المختار انه جابر للاول لان الفرض لايتكرر قال فی الحاشية (قوله والمختار انه) ای الفعل الثانی جابر للاول بمنزلة الجبر بسجود السهو وبالاول يخرج عن العهدة وان كان على وجه الكراهة على الاصح كذا فی شرح الاكمل على اصول البزدوی ومقابله ما نقلوه عن ابی اليسر من ان الفرض هو الثانی واختار ابن الهمام الاول قال لان الفرض لا يتكرر و جعله الثانی يقتضی عدم سقوطه بالاول اذهو لازم ترك الركن لا الواجب الا ان يقال المراد ان ذلك امتنان من الله تعالى اذ يحتسب الكامل وان تأخر عن الفرض لما علم سبحانه انه سيوقعه آه. يعنی ان القول بكون الفرض هو الثانی يلزم عليه تكرار الفرض لان كون الفرض هو الثانی دون الاول يلزم منه عدم سقوطه بالاول وليس كذلك لان عدم سقوطه بالاول انما يكون بترك فرض لا بترك واجب وحيث استكمل الاول فرائضه لا شك فی كونه مجزئاً فی الحكم وسقوط الفرض به وان كان ناقصاً بترك الواجب فاذا كان الثانی فرضاً يلزم منه تكرار الفرض الا ان يقال الخ فافهم. (رد المحتار ج۱،ص۴۲۶)

وفی الدر المختار فی باب قضاء الفوائت والاعادة فعل مثله فی وقته لخلل غير الفساد لقولهم كل صلوة اديت مع كراهة التحريم تعاد ای وجوباً فی الوقت و اما بعده فندباً. قال ابن عابدين رحمۃ اللہ علیہ تحت (وله فی وقت) ثم اعلم ما ذكرهنا فی تعريف الاعادة هو ما مشى عليه فی التحرير وذكر شارحه ان التقييد بالوقت قول البعض و

الا فی المیزان الاعادة فی عرف الشرع اتیان بمثل الفعل الاول علی صفة الکمال بان وجب علی المکلف فعل موصوف بصفة الکمال فاداه علی وجه النقصان و هو نقصان فاحش یجب علیه الاعادة و هو اتیان مثل الاول ذاتا مع صفة الکمال آه (ثم قال بعد اسطر) و ان کان علی وجه الکراهة علی الاصح فالفعل الثانی بمنزلة الجبر کا لجبر بسجود السهو آه ثم قال تحت (قوله ای وجوبا فی الوقت) و قال فی شرح التحریر و هل تکون الاعادة واجبة فصرح غیر واحد من شراح اصول فخر الاسلام بانها لیست بواجبة و انه بالاولی یخرج عن العهدة و ان کان علی وجه الکراهة علی الاصح و ان الثانی بمنزلة الجبر و الاوجه الوجوب کما اشار الیه فی الهدایة و صرح به النسفی فی شرح المنار و هو موافق لما عن السرخسی و ابی الیسر من ترک الاعتدال تلزمه الاعادة و زاد ابو الیسر و یکون الفرض هو الثانی و قال شیخنا المصنف یعنی ابن الهمام لا اشکال فی وجوب الاعادة اذ هو الحکم فی کل صلوة ادیت مع کراهة التحریم و یکون جابرا للاول لان الفرض لا یتکرر و جعله الثانی یقتضی عدم سقوطه بالاول و فیه انه لازم ترک الرکن لا الواجب الا ان یقال الخ (ثم قال) و من هذا یظهر انا اذا قلنا الفرض هو الاول فالاعادة قسم آخر غیر الاداء و القضاء و ان قلنا الثانی ففی احدهما آه القول فتلخص من هذا کله ان الارجح وجوب الاعادة (الی ان قال) و قد نقل الخیر الرملی فی حاشیة البحر عن خط العلامة المقدسی ان ما ذکره فی البحر یجب ان لا یعتمد علیه لاطلاق قولهم کل صلاة ادیت مع الکراهة سبیلها الاعادة آه قلت ای لانه یشمل وجوبها فی الوقت و بعده ای بناء علی ان الاعادة لا تختص بالوقت و ظاهر ما قدمناه عن شرح التحریر ترجیحه و قد علمت ایضا ترجیح القول بالوجوب فیکون المرجح وجوب الاعادة فی الوقت و بعده و یشیر الیه ما قدمناه عن المیزان من قوله یجب علیه الاعادة و هو اتیان مثل الاول ذاتا مع صفة الکمال ای کمال ما نقصه منها و ذلک یعم وجوب الاتیان بها کاملة فی الوقت و بعده کما مر. و قال ایضا تحت (تنبیه) و یؤخذ من لفظ الاعادة و من تعریفها بما مر انه ینوی بالثانیة الفرض لان ما فعل اولاً هو الفرض فاعادته فعله ثانیاً اما علی القول بان الفرض یسقط بالثانیة فظاهر و اما علی القول الآخر فلان المقصود من تکرارها ثانیاً جبر نقصان الاولی فالاولی فرض ناقص و الثانیة فرض کامل مثل الاولی ذاتاً مع زیادة وصف الکمال و لو کانت الثانیة نفلاً لزم ان تجب القراءة فی رکعاتها الاربع و ان لا تشرع الجماعة فیها و لم یذکروه و لا یلزم من کونها فرضاً عدم سقوط الفرض بالاولی لان المراد انها تکون فرضاً بعد الوقوع اما قبله فالفرض هو الاولی و حاصله توقف الحکم بفرضیة الاولی علی عدم الاعادة و له نظائر کسلام من علیه سجود السهو یخرجه خروجاً موقوفاً و کفساد

الوقتية مع تذكر فائتة كما سيأتي و كتوقف الحكم بفرضية المغرب في طريق المزدلفة على عدم اعادتها قبل الفجر وبهذا ظهر التوفيق بين القولين وان الخلاف بينهما لفظي لان القائل ايضاً بان الفرض هو الثانية اراد به بعد الوقوع ولا لزم الحكم ببطلان الاولى بترك ماليس بركن ولا شرط كما مرّ عن الفتح ولزم ايضاً انه يلزمه الترتيب في الثانية لو تذكر فائتة و الغالب على الظن انه لا يقول بذلك احد ونظير ذلك القراءة في الصلوة فان الفرض منها آية والثلاث واجبة والزائد مسنة وما ذاك الا بالنظر الى ما قبل الوقوع بدليل انه لو قرأ القرآن كله يقع الكل فرضاً و كذا لو أطال القيام او الركوع او السجود و هذا نهاية ما تحرر لي من فتح الملك الوهاب فاغتنمه فانه من مفردات هذا الكتاب والله تعالى اعلم بالصواب. (رد المحتار ج١ ص٤٦٩)

د حضراتو فقهاء كرامو رحمهم الله په منقوله عباراتو باندې د غور له كولو څخه څرګنديږي چه غوره قول دا دى چه صلوٰة المعاده تر واقع كيدو مخكښې واجب دى او وروسته تر ايقاع فرض دى. اعرابي سړي د اعتدال تارک ته د نبي كريمﷺ ارشاد (فصل فانك لم تصل) هم په دې باندې دليل دى چه صلوٰة معاده فرض دى. تاسو لومړنى لمونځ غير معتبر بللى او د دويم لمانځه حكم مو وركړى او دا مو معتبر ګڼلى دى. د مذكور قول له ترجيح څخه پرته دې ته د تطبيق صورت هم ويل كيدلى شي. د غير واجب. واجب او فرض په اقوالو كښې تطبيق په پورتني عبارتونو كښې تير شول. پاتې شو د نفل قول البته په دې كښې نفل په معنىٰ د واجب اخيستل كيدلى شي. چنانچه وتر له د نوافلو په باب كښې ذكر شوى دى او په غير رمضان كښې د جماعت كراهت او په ټولو ركعتونو كښې ئې د قرائت وجوب او داسې نورو احكامو كښې هم په حكم د نوافلو دى. خصوصا واجب بايجاب العبد باندې د نفلو اطلاق عام دى (كالصلوٰة المنذورة وركعتي الطواف) چونكه د صلوٰة المعاده وجوب هم په فعل د بنده سره دے د دې لپاره دا واجب په اصطلاح كښې خاص په نفلو سره تعبيريږي. غرض دا چه د ترجيح او تطبيق د دواړو صورتونو مقتضى دا ده چه لومړى لمونځ ناقص فرض دى او صلوٰة معاده هم د لومړي لمانځه غوندې فرض سره له زياتوالي د صفت كمال دى. د دې لپاره د نوي راغلي سړي اقتداء په صحيح وي.

د (الفرض لا يتكرر) ځواب دا دى چه د كامل فرض تكرار جائز نه دى (لانه يراد بالمطلق الفرد الكامل)

تنقيد (نيوكه)

مجيب اول لومړنى ځواب وركوونک، چه كوم تر اعاده مخكښې د ادا شوي لمانځه په اړه فرض بللى دى چه او چه كله اعاده وشي نو دا فرض محول الى النفل شو. په دې كښې تامل دى

خکه چه فقهاء کرامو دا تصریح کړي ده چه صلوة معاده په مثل د اولی دی مع صفه زیادة الکمال پس که چیرته دا ومنل شي تر اعاده وروسته لومړنی لمونځ نفل ګرځي نو په لازمي توګه به دا هم منل کیږي چه صلوة معاده کوم چه د لومړي په شان دی هغه به هم نفل وي مجیب چه کوم مثال وړاندي کړی دی چه ک چیرته یو شوک د ماسپښین لمونځ وکړي او بیا په جمعه کښې شریک شي نو د امام ابو حنیفه او امام ابو یوسف رحمهما الله په نزد فرضیت باطلیږي او نفلیت پاتې کیږي دا د دي لپاره صحیح نه ده چه د جمعې په ورځ د ظهر (ماسپښین د لمانځه) حکم د عجز او تخلف په وخت کښې دی چه کله ئې جمعه ادا کړه نو د عجز او تخلف تحقق پاتې نه شو د دې لپاره صرف د جمعې لمانځه د صحت حکم وشو او کوم لمونځ ئې چه د ماسپښین په نیت سره ادا کړی وو هغه نفل وګرځیدل همدارنګه دلته دوه خان خانته لمونځونه دي او په صلوة معاده کښې خاص د یوه لمانځه اعاده وي لهذا دا قیاس مع الفارق دی. مجیب مخته په تلو سره پخپله مؤداة با لفعل الاول و الثاني لره متحد با لذات ګڼلی دی او دلومړي لمانځه په نفل ګڼلو سره ئې په اول او ثاني کښې اتحاد بالذات نه پاتې کیږي فافهم وتدبر.

د مجیب ثاني د لومړي لمانځه او معاده لمانځه د دواړو د فرضیت په قول کښې علامه شامي رحمه الله لره منفرد بلل او په دې باندې د علامه شامي په قول (هذا ما تحرر لي۔ الخ) خخه استدلال صحیح نه دی خکه چه دا د قول تحقیق په اړه نه دی بلکه د بحث په آخر کښې چه کوم د تطبیق صورت بیان شوی دی دهغه په اړه دی چنانچه پخپله علامه شامي رحمه الله په رد المحتار او منحة الخالق کښې او علامه حلبي رحمه الله په کبیري کښې د دویم لمانځه د فرضیت په اړه د خو حضراتو قولونه را نقل کړي دي د دې لپاره دا خرګند کیدلی شي چه علامه شامي پخپله یو شي لره د ګڼو کسانو له خوا خخه حکایةً ذکر کړي او بیا دا ووائي چه دا زما له تفرداتو خخه دی

د حضرت مخدوم محمد هاشم ټهټوي رحمه الله تحقیق

د دولسمې هجري پیړۍ مشهور فقیه النفس حضرت مخدوم محمد هاشم ټهټوي رحمه الله شخصیت د کوم تعارف (پیژندګلوي) محتاج نه دی لیکن حقیقت دا دی چه د ده په فتاوو او فقهي خیړنو کښې د ده تبحر او تعمق (ژوروالي) تر مشاهدې وروسته خرګندیږي چه د ده د خیړنو له مطالعه کولو پرته د ده تعارف ناقص بلکه کا لعدم دی د بحث لاندې مسئلې په اړه له ده خخه دوه فتواوې نقل کیږي

سوال بعد از خروج وقت جبر نقصان مستحب است یا واجب؟

جواب هر دو روایت است ۔ و الاصح الوجوب کما فی مسائل شتی من شرح المنية

سوال: در جبر نقصان نماز مغرب و وتر اگر سهواً بر سه رکعت نه نشست چه کند، سهو دهد یا جبر باز گرداند؟

جواب: باز گرداند. (بیاض هاشمی قلمی جلد اول باب قضاء الفوائت ص۱۳۰)

خلاصه

په صلوة معاده کښې د شریکیدونکي د لمانځه د صحت قول ارجح او اوسع دی او د عدمِ صحت قول احوط دی. د جماعت د ډیر والي په حالت کښې د نوي راغلي مقتدي لپاره دا پوهیدنه سخته ده چه دا اولنی جماعت دی او که معاده. لهذا په داسې صورت کښې د عدمِ صحت په قول کښې تنګي او حرج ښکاره دی البته که چیرته کوم مقتدي ته د دې علم وشي یعنې په دې پوه شي چه دا صلوة معاده دی نو هغه ته عمل په احوط سره بهتر دی. فقط والله تعالیٰ اعلم

رشید احمد ۱٤ محرم ۹٦ هجری

وما توفيقي الا بالله عليه توكلت واليه أنيب

که جيري د جماعت په لمونځ کښي ښځه له سړي سره او يا له سړي نه وړاندي ودريږي او امام د ښځي د جماعت نيت کړي وي نو د سړي لمونځ نه کيږي ، ليکن په حرمينو شريفينو کښي د جماعت په وخت کښي بعضي ښځي د سړو په صف کښي ودريږي، او همدارنګه د سړيو له صف نه وړاندي صف جوړوي ، په دي صورت کښي سړو ته پريشاني پيدا کيږي چه جماعت لمونځ څنګه اداء کړي، د دي عمومي بلوی په نظر کښي نيولو سره له دي سره د متعلقه سوال په جواب کښي خصوصي توجه او تحقيق او د سړو د لمونځ له فساد څخه د بچ کولو په تدبير باندي د غور کولو اساس پيدا شو او ،الحمد لله ، محقق حل پيدا شو ((چه په همدي رساله کښي ذکر شوي دي)).

المشكوة لمسئلة المحاذات

په حرمين شريفينو کښي د ښځو د محاذاتو د مسئلي حل

سوال په حرمين شريفينو کښي په عامه توګه ښځي د نارينه وو په صف کښي شامليږي په دي صورت کښي لاندیني پوښتني پيدا کيږي

۱ - که چيرته امام د ښځو د امامت نيت نه وي کړی نو د يوي ښځي هم لمونځ نه صحيح کيږي. که د نارينه وو په صف کښي شامل شي يا له نارينه وو څخه جلا د ښځو لپاره په مخصوص ځای کښي ودريږي

۲ - که چيرته امام د ښځو د امامت نيت کړی وي نو د دي ښځي دوارو خواوو ته او شا ته ني يا لکل ورسره برابر د دريدونکو نارينه وو لمونځ فاسديږي

۳ - که چيرته ښځي له دريو څخه زياتي په يوه صف کښي ودريږي نو په هغو پسي چه د نارينه وو څومره صفونه وي د هيڅ يوه هم لمونځ نه صحيح کيږي. که صفونه په همدي طرف کښي وي يا د کعبي مبارکي په نورو طرفونو کښي وي. همدارنګه دا اشکال يو اځي په دي صورت کښي نه دی چه له دريو څخه زياتي ښځي د نارينه وو په صف کښي ودريږي بلکه کومي ښځي چه په جلا ځای کښي دريږي د هغو شا ته هم له جومات څخه د باندي د نارينه وو صفونه دريږي. د دغو ټولو لمونځونه هم بايد صحيح نه شي.

د دغو ټولو اشکالاتو حل وليکئ او مونږ خوشحاله کړئ د مسئلي د اهميت. ابتلاء عام او د حرمين شريفينو د مقدسو لمونځونو د حفاظت له مخي پوره څيرنه او د مسئلي هر اړخيز وضاحت په کولو سره د وخت اهم ضرورت پوره کړئ والاجر عند الله الکريم

الجواب باسم ملهم الصواب لومړی به دي اړوند د فقهاوو عبارات لکل کيږي و سر دي

وروسته له دغو عباراتو څخه ثابتيدونکي حکمونه ليکل کيږي

۱. قال في التنوير واذا حاذته (ولو بعضو واحد وخصه الزيلعي بالساق والكعب الشرح) امرأة مشتهاة ولا حائل بينهما (اقله قدر ذراع في غلظ اصبع او فرجة تسع رجلاً الشرح) في صلاة مطلقة مشتركة تحريمة واداءً واتحدت الجهة فسدت صلاته ان نوى (اللامام وقت شروعه لا بعده الشرح) امامتها والا فسدت صلاتها. (رد المحتار ج.ص۵۷۳)

۲. قال ابن عابدين رحمه الله (قوله وخصه الزيلعي الخ) حيث قال المعتبر في المحاذاة الساق والكعب في الاصح وبعضهم اعتبر القدم اه فعلى قول البعض لو تأخرت عن الرجل ببعض القدم تفسد وان كان ساقها وكعبها متأخراً عن ساقه وكعبه وعلى الاصح لا تفسد وان كان بعض قدمها محاذياً لبعض قدمه بان كان اصابع قدمها عند كعبه مثلاً تأمل هذا ومقتضى قوله وخصه الزيلعي ان قوله ولو بعضو واحد خارج عما ذكر الزيلعي فيكون قولاً ثالثاً في المسألة كما فهمه في البحر وظاهر كلام الزيلعي انه ليس في المسألة قول ثالث والا لذكره بل المراد بالعضو من المرأة قدمها ومن الرجل اي عضو كان على ما صرح به في النهاية ونصه وشرطنا المحاذاة مطلقاً لتتناول كل الاعضاء او بعضها فانه ذكر في الخلاصة حالاً على فوائد القاضي ابي علي النسفي رحمه الله المحاذاة ان يحاذي عضو منها عضواً من الرجل حتى لو كانت المرأة على الظلة ورجل بحذائها اسفل منها ان كان يحاذي الرجل شيئاً منها تفسد صلاته وانما عين هذه الصورة لتكون قدم المرأة محاذية للرجل لان المراد بقوله ان يحاذي عضو منها هو قدم المرأة لا غير فان محاذاة غير قدمها لشيء من الرجل لا يوجب فساد صلاته نص على هذا في فتاوى الامام قاضيخان في اواسط فصل من يصح الاقتداء به ومن لا يصح وقال المرأة اذا صلت مع زوجها في البيت ان كان قدمها بحذاء قدم الزوج لا تجوز صلاتهما بالجماعة وان كان قدماها خلف قدم الزوج الا انها طويلة تقع رأس المرأة في السجود قبل رأس الزوج جازت صلاتهما لان العبرة للقدم الا ترى ان صيد الحرم اذا كان رجلاه خارج الحرم ورأسه في الحرم يحل اكله وان كان على العكس لا يحل انتهى كلام النهاية ونقله في المعراج والدرة وفي القهستاني المحاذاة ان تساوي قدم المرأة شيئاً من اعضاء الرجل فالقدم مأخوذ في مفهومه على ما نقل عن المطرزي فمساواة غير قدمها لعضوه غير مفسدة اه فقد ثبت بما ذكرناه وجود المحاذاة بالقدم في مسألة الظلة المذكورة خلافاً لما زعمه في البحر وانه لا فرق بين التعبير بالعضو وبالقدم خلافاً لما زعمه في البحر ايضاً وانه لو اقتدت به متأخرة عنه بقدمها صحت صلاتهما وان لزم منه محاذاة بعض اعضائها لقدمه او غيره في حالة الركوع او السجود لان المانع ليس محاذاة اي عضو منها لاي عضو منه ولا محاذاة قدمه

لای عضو منها بل المانع محاذاتها لما ذکر لا لای عضو منه. (رد المحتار ج۱، ص۵۳۵)

۳.. قال فی الشامیة تحت (قوله او فرجة تسع رجلا) قال فی السراج ولو قامت وسط الصف تفسد صلوٰة واحد عن یمینها و واحد عن یسارها و واحد خلفها بازائها دون الباقین فقد شرط ان یکون من خلفها محاذیا لها للاحتراز عن وجود الفرجة و کذا صرح به الزیلعی والحاکم الشهید اھ ملخصا و قدمنا نحوه قریبا عن النهر و افاد فی النهر ایضا ان اشتراط المحاذاة للفساد لیس خاصا بتقدم المرأة الواحدة بل الصف من النساء کذلک ای فیما لم یحاذهن صفوف الرجال فلا فساد والحاصل ان المراد من افساد صلاة من خلفها ان یکون محاذیا لها من خلفها ای بان یکون مسامتا لها غیر منحرف عنها یمنة او یسرة قدر مقام الرجل لا مطلق کونه خلفها. (رد المحتار ج۱، ص۵۳۶)

۴.. قال الرافعی رحمہ اللہ (قوله و مراد البحر من تعیین الحمل علی المحاذاة ما ذکرنا الخ) علی[1] ان مراد صاحب البحر ما ذکره ابن عابدین لا یندفع به الاشکال بخلافه علی ما ذکره المحشی والحاسم لمادة الاشکال ان یقال ان التقدم مفسد اخر ولو مع وجود فرجة و یمنع صحة اقتداء الرجل کالنهر الفاصل و الطریق فکما انهم لم یجعلوا الفرجة معتبرة فی مسألة النهر مثلا فکذلک فی مسألة تقدم المرأة اھ (التحریر المختار ج۱، ص۶۲)

۵.. قال فی الشامیة تحت (قوله فسدت صلاتها) وظاهر عود الضمیر فی صلاتها علی المرأة المحاذیة ای لامام اولمقتد انها لو اقتدت غیر محاذیة لاحد صح اقتداءها وان لم ینوها الا اذا نوی امامة النساء کما فی القهستانی و حینئذ فلا یشترط لصحة اقتداء المرأة نیة الامام امامتها الا اذا کانت محاذیة و الا فلا یشترط و قدم المصنف فی بحث النیة ان فیه اختلافا قدمنا هناک عن الحلیة انه یشترط ان لا تتقدم بعد فتحاذی احدا من امام او مأموم فان تقدمت و حاذت لا یبقی اقتداءها ولا تتم صلاتها اھ و ذکر فی النهایة هنا ایضا ان هذا قول ابی حنیفة الاول و ظاهره ان قوله الاخیر اشتراط النیة مطلقا و العمل علی المتأخر کما لا یخفی و لهذا اطلق فی متن المختار قوله ولا تدخل المرأة فی صلوٰة الرجال الا ان ینویها الامام و مثله فی متن المجمع. (رد المحتار ج۱، ص۵۳۶)

۶.. قال فی العلائیة و الا ینوها فسدت صلاتها کما لو اشار الیها بالتأخیر فلم تتأخر لترکها فرض المقام و قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ (قوله کما لو اشار الیها بالتأخیر الخ) قال فی الفتح و فی الذخیرة و المحیط اذا حاذته بعد ما شرع و نوی امامتها فلم یمکنه التأخیر بالتقدم خطوة او خطوتین للکراهة فی ذلک فتأخیرها بالا

۱. کذا فی الاصل و لعل الصحیح ان مراد صاحب البحر الخ ۱۲ رشید احمد

لاشارۃ و ما اشبہ ذلک فاذا فعل فقد اخر فیلزمہا التأخر فان لم تفعل فقد ترکت حینئذ فرض المقام فتفسد صلاتہا دونہ آہ واستفید من قولہ بعد ما شرع انہا لو حضرت قبل شروعہ ونوی امامتہا محاذیاً لہا وقد اشار الیہا بالتأخر تفسد صلاتہ فالاشارۃ بالتأخر انما تنفع اذا حضرت بعد الشروع ناویاً امامتہا قال ط و الظاہر ان الامام لیس بقید آہ ای فلو حاذت المقتدی بعد الشروع و اشار الیہا بالتأخر ولم تتأخر فسدت صلاتہا دونہ.(ردالمحتار ج۱،ص۵۲۹)

۶.. قال فی العلائیۃ و یمنع الاقتداء صف من النساء بلا حائل قدر ذراع او ارتفاعہن قدر قامۃ الرجل مفتاح السعادۃ وفی الشامیۃ،قولہ صف من النساء) المراد بہ ما زاد علی ثلاثۃ نسوۃ فانہ یمنع اقتداء جمیع من خلفہ و الا ففیہ تفصیل بدلیل ما قدمنا حاصلہ عن البحر و ہو ما اتفقوا علی نقلہ عن اصحابنا من ان المرأۃ الواحدۃ تفسد صلاۃ رجلین من جانبیہا و رجل خلفہا و الثنتین صلوۃ الاثنین من جانبیہما و الاثنین خلفہما و الثلاثۃ صلٰوۃ اثنین من جانبیہن و صلوۃ ثلاثۃ من خلفہن الی اٰخر الصفوف و لو کان صف من النساء بین الرجال و الامام لا یصح اقتداء الرجال بالامام و یجعل حائلاً و ایضاً فیہا بحث (قولہ بلا حائل) وحاصل انہ اذا کان صف النساء امام صف الرجال یمنع الا اذا کان احد الصفین علی حائط مرتفع قدر قامۃ او کان بینہما حائل مقدار مؤخر رحل البعیر او خشبۃ منصوبۃ او حائط قدر ذراع وھذا مخالف لما فی الخانیۃ و البحر وغیرہما وہو قوم صلوا علی ظہر ظلۃ فی المسجد و بحذائہم من تحتہم نساء اجزأہم صلاتہم لعدم اتحاد المکان بخلاف ما اذا کان قدامہم نساء فانہا فاسدۃ لانہ تخلل بینہم وبین الامام صف من النساء، وہو مانع من الاقتداء آہ وفی الولوالجیۃ قوم صلوا علی ظہر ظلۃ المسجد و تحتہم قدامہم نساء لا تجزیہم صلاتہم لانہ تخلل صف من النساء فمنع اقتداءہم و کذا الطریق آہ فہذا باطلاقہ صریح بان الارتفاع غیر معتبر فی صف النساء وفی المعراج عن المبسوط فان کان صف تام من النساء و وراءہن صفوف الرجال فسدت تلک الصفوف کلہا استحساناً و القیاس ان لا تفسد الا صلوۃ صف واحد ولکن استحسن لحدیث عمر رضی اللہ عنہ مرفوعاً و موقوفاً علیہ من کان بینہ وبین الامام نہر او طریق او صف من النساء فلا صلوۃ لہ آہ فہذا صریح فی ان الحائل غیر معتبر فی صف النساء و الا لفسدت صلوۃ الصف الاول من الرجال فقط لکونہ صار حائلاً بین من خلفہ و بین صف النساء کما ہو القیاس فظہر ان ما ذکرہ الشارح من اعتبار الحائل او الارتفاع انما ہو فیما دون الصف التام من النساء کا لواحدۃ و الثنتین آہ اما الصف فہو خارج عن القیاس اتباعاً للاثر ہا ما ظہر فتدبر و اللہ اعلم.(رد المحتار

ج۱ص۵۲۶)

۸.. قال الرافعي رحمه الله (قوله يمنع الفساد جميع من خلفه الخ) تقدم عن النهر ان اشتراط المحاذاة للفساد ليس خاصاً بتقدم المرأة الواحدة بل الصف من النساء كذلك اي لهم لم يحاذهن صفوف الرجال فلا فساد آه (التحرير المختار ج۱ص۵۶)

۹.. قال الرافعي رحمه الله (قوله فهذا صريح في ان الحائل غير معتبر الخ) هو صريح في ان الصف الاول من الرجال لا يعد حائلاً ولا يمكن ان يقال غيره من الحوائل مثله لنقل اهل المذهب ان الحائل يمنع الفساد كعبارة مفتاح السعادة وما نقله ط عن ابي السعود في اول مسألة المحاذاة بقوله ولو كان وراءهن حائط خلفه صفوف لا تفسد صلاتهم على الاصح ولو كان وراءهن صف من الرجال ثم الحائط ثم الصفوف فسدت صلاة الكل آه و حينئذ يقيد اطلاق ما في الخانية وغيرها بما في مفتاح السعادة. (التحرير المختار ج۱ص۵۶)

۱۰.. قال عبد الرحمن الجزيري الحنابلة. قالوا يشترط ان ينوي الامام الامامة في كل صلوة و تكون نية الامامة في اول الصلوة الخ. (الفقه على المذاهب الاربعة ج۱ص۲۱۸)

له پورتني عباراتو څخه لاندیني امور ثابت شول

که چیرته امام د لمانځه د شروع په وخت کښې د ښځو د امامت نیت کړی وي نو

۱ . که چیرته یوه یا دوه ښځې د نارینه وو په صف کښې ودریږي نو د همدغو ښځو لمونځ کیږي لیکن د هغو دواړو خوا ته لګیدلي او د هغو شا ته سیده په اول صف کښې د دریدونکو نارینه وو لمونځ نه کیږي (العبارة الثالثة والسابعة)

البته که چیرته د ښځې او نارینه تر منځ د یوه سړي د دریدو ځای خالي وي یا د یوه لاس په اندازه اوږده او د یوې ګوتې په برابر ډبله سُتره ودرول شي یا د زیلعي د تصحیح مطابق د ښځې پنډۍ او ښنګرې د نهایه. خلاصه. نسفي. خانیه سراج. قهستاني. مطرزي او داسې نورو د اختیار مطابق د ښځې پوره پښه د نارینه له پښې څخه شا ته وي نو د نارینه لمونځ کیږي د شامي له تحریر څخه د دویم قول ترجیح څرګندیږي (العبارة الاولى والثانية)

که چیرته د نارینه پښه د ښځې له پښې څخه لوړه وي نو په دې باره کښې کومه صریحه جزئیه مې تر نظر نه ده تیره شوې البته په دویم عبارت کښې د مذکوره قاعدې مطابق په دې صورت کښې هم د نارینه لمونځ صحیح کیږي

د نارینه د لمانځه د صحت پورتني مذکوره ټول صورتونه د هغه نارینه لپاره دي چه د ښځو سره

یا کینې خوا ته دریدلی وي، د ښځې شا ته د دریدونکي سړي لپاره هم کومه سُتره یا داسې نور گټمن کیدلی شي او که نه؟ د دې تصریح چیرته حاصل نه شو. په ظاهره دا فیصله په دې باندې موقوفه ده چه د ښځې شا ته د دریدونکي نارینه د لمانځه د نه صحیح کیدو علت محاذات دی او که د ښځې وړاندې والی.

که چیرته محاذات علت وګڼل شي نو د ښځې په ډولو خواوو کښې د دریدونکو نارینه وو غوندې دلته هم د یوه لاس غوندې لوړ او د یوې ګوتې په اندازه ډبله ستره باید کافي شي. لیکن د محاذات په قول باندې څو اشکالات شته. و لذلك قال المحقق و الحاسم لمادة الاشكال ان يقال ان التقدم مفسد آخر الخ. (العبارة الرابعة)

همدارنګم د محاذاتو د عرفي ترجمې مطابق هم د محاذاتو قول صحیح نه معلومیږي. لهذا دلته د عدم صحت علت محاذات ن دی بلکه د ښځې تقدم (وړاندې والی) دی. د دې لپاره یواځې د یوې ګوتې په اندازه سُتره به کافي نه وي.

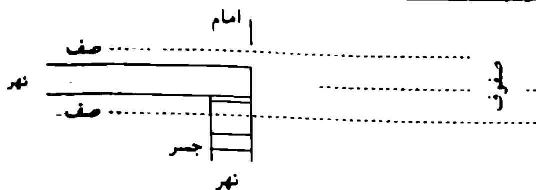
بیا دا سوال پیدا کیږي چه د ښځو د صف شا ته د حائل د شته والي په صورت کښې د اختلاف چه کوم تفصیل په خلورم نمبر کښې راغي آیا دلته د یوې یا دوو ښځو د تقدم په صورت کښې به هم هغه اختلاف وي؟ په ظاهره داسې معلومیږي چه چونکه د ښځو د پوره صف په نسبت د یوې یا دوو ښځو تقدم اهون (سپک) دی. چنانچه د ښځې د پوره صف تقدم د صفونو تر آخره پورې مؤثر د او د یوې یا دوه ښځو تقدم یواځې تر یوه صف پورې مؤثر دی. د دې لپاره په خلورم نمبر کښې د مذکور تفصیل مطابق د حائل (پردې) یا لوړوالي په موجودوالي کښې په اتفاق سره باید د لمانځه د صحت حکم وشي. د شامي رحمه الله هم همدغه رایه ده. (العبارة السابعة)

۲ - نارینه لمونځ شروع کړ او وروسته یوه ښځه د ده په محاذاتو کښې ودریده او نارینه هغې ته د شا ته کیدلو اشاره وکړه لیکن هغه شا ته نه شوه نو د نارینه لمونځ کیږي او د ښځې نه کیږي. او که چیرته د لمانځه تر شروع کولو مخکښې نارینه ښځې ته د شا ته کیدلو ووائي او هغه شا ته نه شي نو له دې سره سره په دې حالت کښې نارینه لمونځ شروع کړ نو د نارینه لمونځ نه کیږي او د ښځې کیږي. (العبارة السادسة)

۳ - که چیرته له دوه ښځه د زیاتو صف وي که له نارینه وو سره یو ځای وي یا جلا نو د هغو دوارو خواوو ته او شا ته په سیده لیکه کښې د صفونو تر آخره پورې د دریدونکو نارینه وو د یوه هم لمونځ نه کیږي (العبارة السابعة)

په اووم عبارت کښې د شامي رحمه الله دا تحقیق لیکلی دی چه د خلورو ښځو د صف شا ته د دریدونکو نارینه وو د پوره صفونو لمونځ نه کیږي یعنې د هغو نارینه وو هم لمونځ نه کیږي کوم

چه د دغو ښځو شا ته په سیده لیکه کښې تر آخره پورې نه وي.
لیکن حقیقت دا دی چه د دریو او له دریو څخه د زیاتو ښځو په حکم کښې کوم فرق نشته. لکه څرنګه چه د دریو ښځو صف یواځې د هغو نارینه وو د اقتداء لپاره مانع ده کوم چه د هغوی شا ته د دوی په برابري کښې دي همدارنګه د څلورو یا تر څلورو زیاتو ښځو صف هم یواځې د هغوی شا ته د هغوی په برابري کښې د دریدونکو د اقتداء لپاره مانع ده. کوم نارینه چه د هغوی په برابري نه وي د هغوی لمونځ کیږي. (العبارة الثالثة والثامنة)
علامه شامي رحمه الله ته د بحر له عبارت څخه اشتباه ور لویدلې ده. په بحر کښې د دریو ښځو د محاذاتو د حکم تر بیانولو وروسته دا عبارت دی (ولو كان صف من النساء بين الرجال والامام لا يصح اقتداء الرجال بالامام ويجعل حائلا) د دریو ښځو تر حکم وروسته د ښځو د صف په ذکر کولو سره دا اشتباه وشوه چه دلته له دریو څخه زیاتې ښځې مراد دي او (لا يصح اقتداء الرجال) په اطلاق سره ئې دا و فهموله چه کوم نارینه د ښځو په برابري شا ته نه دي د هغو اقتداء هم صحیح نه ده.
حالانکه د بحر د عبارت دا مطلب نه دی. حقیقت دا دی چه په بحر کښې لومړی د نارینه وو په صف کښې د شاملیدونکو ښځو حکم بیان کړی دی تر دې وروسته (ولو كان صف من النساء ـ الخ) سره د ښځو د مستقل صف حکم بیانول غواړي. که دا صف د دریو ښځو وي یا تر دې د زیاتو ښځو. چونکه په عامه توګه ټول صفونه په اوږدوالي کښې برابر وي د دې لپاره په ظاهره مستقل صف او د هغو شا ته د نارینه وو صف پخپل منځ کښې سره برابر وي په دې بناء باندې ئې د نارینه وو د صف په حکم کښې تفصیل و نه لیکه. خصوصاً په داسې حال کښې چه د ښځو شا ته په صف کښې تفصیل لیکل شوی دی. د دې لپاره د دویم ځل لپاره د هغې د اعاده کولو ضرورت نه دی ګڼل شوی، چه کله دریو ښځو لره هم فقهاوو رحمهم الله تعالی صف ګڼلی دی نو بیا په دریو او څلورو کښې فرق څه شی دی؟
لنډه دا چه په دریو او څلورو ښځو کښې فرق نه معقول دی او نه منقول او نه د بحر له عبارت څخه مفهومیږي د دې برعکس عدم فرق معقول هم دی او منقول هم كما مر في العبارة الثالثة والثامنة.
پرته له دې څخه د ښځو صف ئې د طریق او نهر په حکم کښې بللی دی او دا دواړه یواځې د هغې برخې د اقتداء لپاره مانع دی کوم چه د دوی شا ته وي او د نورو برخو لپاره مانع نه دی مثلا

د ښځو صف د طريق او نهر په حکم کښې تر راوستلو وروسته يو بل بحث مخې ته راځي او هغه دا چه د ښځو د صف شا ته د هغوی په برابري کښې د لومړي صف د نارينه وو لمونځونه خو د ښځې د تقدم يا د محاذاتو په علت سره نه صحيح کيږي (کمامر في المرأة القائمة في صف الرجال) ليکن د دويم او دريم صف لپاره له صحت اقتداء څخه مانع د ښځو د صف وړاندې والی دی کوم چه د طريق او نهر په حکم سره دی لهذا چه کله دويم او دريم صف د ښځو په برابري سري ښې او کينې خوا ته لوی شوی وي او د صف له دې زياتې شوې برخې څخه واخله تر امام پورې په صفوفو کښې حقيقةً او حکماً اتصال موجود وي يعني له اقتداء څخه هيڅ شی مانع نه وي لکه څرنګه چه په پورتنی نقشې کښې ښکاريږي نو د دې پوره صف لمونځ بايد صحيح شي فليحرر

۴ - د ښځو د صف شا ته يو لاس يا له دې څخه زيات لوړ کوم حائل وي او تر هغه شا ته د نارينه وو صف وي يا د نارينه وو صف د ښځو له سرونو څخه زيات په لوړ مقام باندې وي. په دغو دواړو صورتونو کښې د اقتداء د صحت په اړه د فقهاوو رحمهم الله عبارتونه مختلف دي په مفتاح السعادة او در مختار کښې د صحت قول ليکل شوی دی او په خانيه. بحر. ولوالجيه او داسې نورو کښې په صراحت سره او په معراج او مبسوط کښې دلالةً د عدم صحت ليکنه شوې ده او طحطاوي له ابو السعود څخه د صحت د قول صحيح والی را نقول کړی دی کوم چه د نقل القولين متضمن دی علامه شامي رحمه الله د عدم صحت قول په اختيارولو سره د مفتاح السعادة او در مختار د عبارت تقييد کړی دی او رافعي رحمه الله د صحت د قول په اختيارولو سره د خانيه او داسې نورو عبارتونو لره مقيد ګڼلی دی (العبارة السابعة والتاسعة)

لنډه دا چه شامي او رافعي رحمهما الله دواړو په مختلفو عبارتونو کښې د تطبيق د کوشش کولو تر څنګ ښځې منځ کښې مختلف دي

د فقهاوو په مذکوره عبارتونو کښې د غور له کولو څخه ثابتيږي چه دا دواړه قولونه مستقل ګنجائش نه تر سترګو کيږي پرته له دې څخه د طحطاوي له ابو السعود څخه د دواړو قولونو را

نقل کول پورته تیر شو لهذا په دواړو قولونو کښې د تطبیق په ځای د ترجیح ضرورت دی.
د غور او فکر تر کولو وروسته د عدم صحت قول ته ترجیح معلومیږي ځکه چه دا د اکثرو قول دی. پرته له دې څخه د قیاس علی الطریق و النهر هم همدغه مقتضی ده اگر که ابو السعود د صحت قول ته اصح ویلي دي. والله اعلم.

د صحت په قول کښې شرط دا دی چه حائل د ښځو د صف شا ته او د نارینه وو د اول صف مخې ته وي که چیرته د نارینه وو د اولني صف مخې ته حائل نه وي بلکه د دویم یا دریم صف مخې ته وي نو د یوه صف لمونځ هم نه کیږي. (العبارة التاسعة)

د نارینه وو صف د ښځو له سر څخه پورته وي نو په دې کښې د مذکور شرط صراحت نشته په ظاهره د حائل او لوړوالي تر منځ کوم فرق نه معلومیږي لهذا په دې کښې به هم هغه شرط وي چه تر ښځو شا ته د نارینه وو اولنی صف په لوړوالي کښې وي. که چیرته لومړنی صف کښته وي او تر اول صف وروسته نور صفونه په لوړوالي باندې وي نو بیا هم د یوه صف لمونځ نه کیږي

که چیرته امام د ښځو د امامت نیت و نه کړي

۵ - کومې ښځې چه د نارینه وو په صف کښې دریږي د هغو لمونځونه نه کیږي. د دغو ښځو دواړو خواوو ته او شا ته د دریدونکو نارینه وو لمونځونه صحیح کیږي ښځه که یوه وي یا له یوې څخه زیاتې وي. (العبارة الاولی والسادسة)

که چیرته له دوه څخه زیاتې ښځې د نارینه وو په صف کښې ودریږي او د هغو شا ته د هغوی په برابرې کوم نارینه نه وي نو دواړو خواوو ته د محاذات له وجې د دوو ښځو لمونځونه په اتفاق سره نه صحیح کیږي. د منځنی ښځو د لمانځه حکم په صراحت سره تر نظره تیر نه شو د قاعدې مطابق د هغو د لمانځه په صحت کښې به هم هغه اختلاف وي کوم چه په شپږم نمبر کښې راځي

۶ - کومې ښځې چې جلا یا خانته ولاړې وي د هغو لمنونځونه صحیح کیږي او که نه؟ په دې باره کښې د حضرت امام اعظم رحمه الله دوه قولونه دي. آخري قول دا دی چه لمونځونه ئې نه کیږي. همدغه راجع او مفتی به قول دی (العبارة الخامسة)

ایا د امام لپاره د ښځو د امامت نیت ضروري دی او که نه؟

د امام اعظم رحمه الله مسلک پورته لیکل شوی دی چه د ده آخري او راجع قول دا دی چه د ښځو د امامت نیت ضروري دی که چیرته امام د ښځو د امامت نیت و نه کړي نو د ښځو لمونځ نه کیږي د نورو امامانو په نزد د ښځو د امامت نیت شرط نه دی. په لسم عبارت کښې د حنبلیانو په نزد مطلقاً د امامت نیت ضروري بلل شوی دی له دې څخه به ځانگړې توگه د ښځو د امامت د ...

شرطيت نه ثابتيږي. له دې څخه څرګندېږي چه د حرمين شريفينو امام د ښځو د امامت نيت نه کوي. د نور تثبّت لپاره بنده په دې باره کښې له شيخ عبد العزيز ابن باز څخه استفتاء وغوښته هغ په ځواب کښې په صراحت سره ليکلي دي چه د مونږ په نزد د ښځو د امامت نيت ضروري نه دی. د (اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والافتاء) فتوی پخپلو ټکو کښې په لاندې ډول ده.

بسم الله الرحمن الرحيم

المملكة العربية السعودية

رياسة ادارات البحوث العلمية والافتاء والدعوة والارشاد

فتوى رقم ۱۳۶۰ وتاريخ ۱۳۹۶/۱/۲۵ هجرى

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده وبعد:

فقد اطلعت اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والافتاء على ما ورد الى سماحة الرئيس العام من المستفتي رشيد احمد والمحال الى اللجنة من الامانة العامة لهيئة كبار العلماء. والسؤال: ان النساء اذا صلين في جماعة الرجال فهل تشترط لصحة اقتدائهن نية الامام امامتهن بالخصوص ام تكفي نية الامامة مطلقاً من غير تفصيل بين الرجال والنساء او تلزم على الامام نية الامامة مطلقاً.

وبعد دراسة السؤال اجابت بما يلي:

نية الامام للامامة كافية للرجال والنساء اللذين يصلون خلفه ولا داعي لافراد النساء بنية تخصهن لعدم الدليل الذي يدل على ذلك وقد كن يصلين مع رسول الله ﷺ ولم ينقل انه خصهن بنيته.

وصلى الله وسلم على نبينا محمد واله وصحبه

اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والافتاء

عضو	نائب رئيس اللجنة	الرئيس
عبدالله بن عبدالرحمن الغديان	عبدالرزاق عفيفي	عبدالعزيز بن عبدالله بن باز

له دې څخه دا هم څرګندېږي چه د حرمين شريفينو امامان د ښځو د امامت نيت نه کوي، د هغو په مذهب کښې نيت ضروري نه دی او دا هم څرګنده ده بلکه د بنده خپله تجربه ده چه د نورو مذهبونو د رعايت په اړوند کوم درخواست (عريضه. هيله) د هغوی په نزد نه اورېدل کيږي. لهذا د ښځو د امامت نيت نه کولو په صورت کښې چه کوم حکمونه پورته بيان شول په حرمين شريفينو کښې د هغو په مطابق عمل بايد وشي

د تحقیق (څېړنې) خلاصه

که چیرته امام د ښځو د امامت نیت و نه کړي

د حرمین شریفینو امام د ښځو د امامت نیت نه کوي د دې لپاره چه کومې ښځې د نارینه وو په صف کښې دریږي د هغو لمونځونه نه کیږي. د دغو ښځو دواړو خواوو ته او شا ته ئې د دریدونکو نارینه وو لمونځونه کیږي اگر که ښځې دري یا له دریو څخه هم زیاتې وي

کومې ښځې چه جلا ولاړې وي د حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله په مذهب کښې د هغو هم لمونځونه نه کیږي لیکن یو قول چونکه د جواز هم راغلی دی د دې لپاره په ښځو باندې په حرمین شریفینو کښې له جماعت سره د ادا شوي لمونځونو قضائي واجبه نه ده. البته قضائي را گرځول ئې بهتر دي. د لمانځه غوندې په اهم او قیمتي عبادت کښې د احتیاط همدغه غوښتنه ده.

که چیرته امام د ښځو د امامت نیت وکړي

که چیرته کله دا ثابته شي چه د حرمین شریفینو امام د ښځو د امامت نیت کوي نو د ښځو لمونځ په هر حال کښې صحیح کیږي که جلا ولاړې وي او که له نارینه وو سره یو ځای.

که چیرته د نارینه وو په صف کښې یوه یا دوه ښځې ودریږي نو د هغو دواړو خواوو ته لگیدلي او شا ته ئې یو اخې په لومړي صف کښې د دوی په برابر د دریدونکو نارینه وو لمونځونه نه کیږي د دویم او دریم صف د نارینه وو کیږي

د ابتلاء په وخت کښې د ښي او کیڼې خوا نارینه د خپلو لمونځونو حفاظت په دې دول کولی شي چه د خپل ځان او ښځې تر منځ د یوه لاس په برابر اوږد او د یوې گوتې په اندازه ډبل کومه لښته یا لرگی او داسې نور ودروي یا دومره مخکښې ودریږي چه د ښځې د پښو گوتې د نارینه له پوندې څخه شا ته پاتې شي یا دې د پښو لاندې یو داسې شی کښیږدي چه له ښځې څخه دومره لوړ شي چه د نارینه پښه د ښځې له ښنگري څخه پورته شي او د زیلعي د تصحیح مطابق دا هم کافي ده چه د ښځې پنډۍ او ښنگره د نارینه له پوندې څخه شا ته وي. او د ښځې شا ته د لاس په اندازه لوړه تخته یا کوم بل شی ودروي یا د ښځې له سر څخه په زیات لوړوالي باندې ودریږي

که چیرته له دوه څخه د زیاتو ښځو صف وي که له نارینه وو سره یو ځای وي او یا جلا وي نو د هغوی شا ته د هغوی په برابري تر آخره په ټولو صفونو کښې د دریدونکو نارینه وو لمونځونه نه کیږي که له نارینه وو سره یو ځای وي نو د ښي او کیڼې خوا د دریدونکو نارینه وو هم لمونځونه

نه کیږي.

که چیرته د ښځو د صف شا ته د نارینه وو د اول صف مخې ته د یوه لاس په اندازه لوړ کوم حائل وي یا د نارینه وو لومړی صف د ښځو له سر څخه زیات په لوړ مقام باندې وي نو د نارینه وو د لمانځه صحت مختلف فیه دی. د صحت قول اوسع او د عدم صحت ارجح او احوط دی دا اختلاف په هغه صورت کښې دی چه د ښځو د صف شا ته د د نارینه وو د اول صف مخې ته کوم حائل وي یا د نارینه وو اول صف په ښه لوړوالي باندې وي که چیرته د لومړي صف مخې ته کوم حائل نه وي یا د لومړي صف نه وروسته د کوم بل صف مخې ته حائل یا په لوړوالي باندې و[illegible] یوه صف لمونځ هم نه کیږي.

د اشتباهاتو ازاله

۱ - پوته د اللجنة الدائمة للبحوث العلمية و الافتاء (ریاض) له لیکنې څخه دا ثابته شوه چه د حرمین شریفین د امامانو په نزد د ښځو د امامت نیت ضروري نه دی. په دې باندې چا ته دا خیال لویدلی شي چه بنائي هغوی د حنفي مذهب د رعایت له مخې د ښځو د امامت نیت وکړي. د دې خواب دا دی چه د بل مذهب د رعایت د اهتمام سعادت یواځې حنفیه وو ته حاصل دی، د غیر مقلدینو او د حرمینو د امامانو د بل مذهب له رعایت څخه بې غوري بلکه په قصد سره مخالفت ئې عام مشهور او معروف دی. سره له دې دوه مثالونه وړاندې کیږي:

۱ - د هغوی په مذهب کښې د وترو په دویم رکعت باندې سلام ګرځول واجب نه دي، یواځې افضل دی او په حنفي مذهب کښې ناجائز دی او همدارنګه د وترو واجب نه ادا کیږي. د دې مقتضی خو دا وه چه په رمضان شریف کښې د وترو په جماعت کښې د احنافو د رعایت له مخې ئې په دویم رکعت باندې سلام نه وای ګرځولی لیکن دا خلک په دویم رکعت باندې خامخا سلام اړوي او احنافو ته د جلا جماعت اجازه هم نه ورکول کیږي. بلکه دوی په شرکت باندې مجبوریږي. فتنه او فساد او د احنافو د لمانځه بربادي قبلوي لیکن د بل مذهب رعایت ورته مشکل دی.

۲ - د حج په موسم کښې په منی، عرفات او مزدلفه کښې د حج امام قصر کوي حالانکه د هغوی په نزد دلته قصر واجب نه دی بلکه سنت دی او په حنفي مذهب کښې د غیر مسافر لپاره قصر جائز نه دی. د دې باوجود امام قصر کوي. د احنافو د لمانځه هیڅ پروا ورسره نشته ما یو خل د حرم شریف امام ابو السمح څخه هیله وکړه چه تاسو په ګاډي کښې د سفر د مسافې په اندازه جګړه ولګوئ او بیا عرفات ته راشئ نو مونږ ته به هم ستاسو په اقتداء کښې د لمانځه د ادا کولو شرف حاصل شي لیکن هغه دې ایثار (قرباني) ته هم تیار نه شو چه په دې کښې هغه ته د سوی ذرې

غونډي تکليف هم نه وو.

۲ - د ځينو دا خيال دی چه د حرمينو امامان د ښځو د عدم امامت نيت نه کوي او د ښځو د لمانځه د صحت لپاره همدومره کافي ده. دا خيال صحيح نه دی. په شامي کښې د دې ترجيح ليکل شوی دی چه د امامت د نيت نه نفی کول کافي نه دي بلکه د امامت د نيت ايجاد ضروري دی

۳ - ځينو دا خيال ښکاره کړی دی چه امام ته دا علم وي چه ښځې په ما پسې اقتداء کوي بس همدومره کافي ده. دا خيال هم صحيح نه دی. امام ته د ښځو د اقتداء علم کافي نه دی بلکه د ښځو د امامت نيت شرط دی. په علم او نيت کښې فرق ښکاره دی. قال فی التنوير لا (يشترط لصحة الاقتداء نية شرح) امامة المقتدی لو ام رجالا وان ام نساء أفان اقتدت به محاذية لرجل فی غير صلوة جنازة فلا بد من نية امامتها وان لم تقتد محاذية اختلف فيه. (رد المحتار ج۱، ص۲۹۵) د لو ام له لفظ سره د نيت د اشتراط له بحث څخه ثابته شوه چه علم د اقتداء د نيت قائم مقام نه دی. چنانچه په يوه منفرد (تنها لمونځ کوونک) پسې يوه چا په جهري لمانځه کښې اقتداء وکړه او دی پرې پوه هم شو نو تر څو پورې چه منفرد د امامت نيت و نه کړي تر هغو پورې په زوره قرائت ويل پرې نه واجبيږي.

تنبيه د حرمينو د امامانو د ښځو د امامت نيت نه کول بهتر دي ځکه چه په دې صورت کښې د جلا يا بيل دريدونکو ښځو لمونځونه مشتبه شول چه له دې څخه ځان ساتنه د هغو ښځو په اختيار کښې ده چه په جماعت سره لمونځ و نه کړي کوم چه د دوی لپاره افضل هم دی. او د ښځو د امامت په نيت کښې دا فساد دی چه د ښځو د محاذاتو يا تقدم په صورت کښې د نارينه وو لمونځ نه کيږي او له دې څخه ځان ساتنه نوره هم سخته ده. د نارينه وو د حرم شريف لمونځونه له فساد څخه د ساتنې په فکر کښې په دې ليکنه کښې د محنت او ستړيې محرک جوړ شو. تقبل الله جهد المقل ولاحول ولا قوة الا به.

(اشکال او ځواب ئې په تتمه کښې دي)

۹ جمادی الآخر ۹۶ هجری

کان النبی صلی الله علیه وسلم
اذا صلی صلوة اقبل علینا بوجهه (رواه البخاری)

انصراف الامام الی جهة الانام

په دې رساله کښې دا خبره ثابته شوې ده چه امام وروسته د سحر او مازدیگر له لمونځ نه اوراد او دعاګانې هماغه ځای کښې کیناستلو سره وئیل پکار دی، نو د دې لپاره د ښي یا چپ طرفته د مخ ګرزولو په ځای مقتدیانو ته مخامخ کیناستل مسنون دی.
تنبیه په دې تحریر کښې په خو ځایونو کښې د اجتماعی اورادو او دعاګانو ذکر دې. په دې کښې تفصیل دا دې چه صورة اجتماعی هیئت جائز دې. دامام او مقتدیانو ترمینځ ارتباط بدعت دې. د دې مدلل تحقیق په «زبدة الکلمات» رساله کښې دې.

د سهار او مازدیګر تر لمونځونو وروسته د امام د انحراف هیئت

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه د سهار او مازدیګر تر لمانځه وروسته امام ښي خوا ته مخ اړوي او کښیني او مقتدیانو ته مخ اړوي؟ یو مولوي صاحب فرمائي چه ښي خوا ته مخ ګرځول او کښیناستل مستحب دي او مقتدیانو ته مخامخ کیدل د استحبابو خلاف دی آیا د دې مولوي صاحب دا خیال صحیح دی؟ بینوا توجروا.
الجواب باسم ملهم الصواب د لاندیني حدیثونو څخه د تیامن (ښي خوا ته د ګرځیدلو) شبهه کیدلی شي

عن انس ﷺ قال کان النبی ﷺ ینصرف عن یمینه. (رواه مسلم)

وعن البراء ﷺ قال کنا اذا صلینا خلف رسول الله ﷺ احببنا ان نکون عن یمینه یقبل علینا بوجهه (رواه مسلم)

لیکن د دغو حدیثونو دا مطلب نه دی چه نبي کریم ﷺ تر لمانځه وروسته ښي خوا ته مخ اړاوه او کښیناسته بلکه د حدیثو شراح د دې دویم مختلف مفهوم بیان کړی دی چنانچه علامه علي قاري رحمه الله د لومړي حدیث په شرح کښې وائي

(کان النبی ﷺ) ای احیاناً (ینصرف) ای عن مصلاه (عن یمینه) فی شرح السنة روی عن علی ﷺ انه قال اذا کانت حاجته عن یمینه اخذ عن یمینه وان کانت عن یساره اخذ عن یساره فقلت اذا کان المصلی له حاجة

ينصرف الى جانب حاجته فان استويا الجانبان فينصرف الى اي جنب شاء والتيمن الى لان النبي ﷺ كان يحب التيامن في كل شئ وكان يقبل على الناس اذا لم يرد الخروج من المسجد بوجهه من جانب يمينه. (مرقاة ج ص۲۵۲)

او د دويم حديث په شرح کښې ليکي: (يقبل علينا بوجهه) اى عند السلام اولا قبل ان يقبل على من على يساره وقيل معناه يقبل علينا عند الانصراف.(مرقاة ج۲، ص۲۵۲)

حاصل دا شو چه نبي کريم ﷺ به له مصلى څخه جګ شو او بل خاى ته به ئې تشريف يووړ د وخت او په جومات کښې د کښيناستو په صورت کښې به د مقتديانو خوا ته په مخ ګرځولو کښې به ئې تيامن خوښاوه يعنې په ښي طرف باندې به ئې مقتديانو ته مخ را واړاوه. نه دا چه ښي خوا ته به ئې مخ اړاوه او کښې به ناست. البته ځينو فقهاوو رحمهم الله له دويم حديث څخه ښي خوا ته د مخ ګرځولو مفهوم هم ترې اخيستى دى.

كما في شرح المنية ونصه فاذا تمت صلوة الامام فهو مخير ان شاء انحرف عن يساره وجعل القبلة عن يمينه وان شاء انحرف عن يمينه وجعل القبلة عن يساره وهذا اولى لما في مسلم عن حديث البراء كنا اذا صلينا خلف النبي عليه السلام احببنا ان نكون عن يمينه حتى يقبل علينا بوجهه فان مفهومه ان وجهه عند الاقبال عليهم كان يقابل من هو عن يمينه وذلك انما يكون اذا كان المسجد عن يمينه و القبلة عن يساره (كبيرى ص۳۴۰) وفي مراقي الفلاح ان الامام انحرف عن يساره وجعل القبلة عن يساره وهذا اولى لما في مسلم كنا اذا صلينا خلف رسول الله ﷺ احببنا ان نكون عن يمينه حتى يقبل علينا بوجهه الخ

سره له دې دغو حضراتو دويم مفهوم هم ذکر کوي. چنانچه علامه حلبي رحمه الله د پورتني مفهوم تر بيانولو وروسته فرمائي: وقيل معناه حتى يقبل علينا بوجهه قبل من هو عن يساره فيفيد الانصراف عن يمينه لا انه يجلس منحرفا بل يستقبلهم في القعود بعد الانصراف عن يمينه كما في حديث انس رضي الله عنه في مسلم ايضا كان النبي ﷺ ينصرف عن يمينه (الى قوله) والمراد من الانصراف الالتفات عن جهة الصلوة وهي القبلة اعم من ان يجلس بعده اولا. (كبيرى ص۳۴۰)

لنډه دا چه د دې حديث په مفهوم کښې ګڼ شمير احتمالات دي. پس که چيرته احياناً ښي خوا ته مخ اړول هم تسليم شي نو د جواز ئې ثابتيږي نه استحباب د ده ﷺ عام شريف عادت مقتديانو ته د مخ ګرځولو وو.

كما روى الامام البخارى رحمه الله عن سمرة بن جندب رضي الله عنه قال كان رسول الله ﷺ اذا صلى صلوة اقبل

علیہا بوجهه قال العلامة القاری رحمه الله قال الابهری والصحیح ان معناه انه علیه الصلوٰة والسلام کان اذا فرغ من الصلوٰة استقبل المأمومین. (مرقاة ج۲،ص۳۵۲)

د فقهاوو رحمهم الله کلام

حضرات فقهاء رحمهم الله فرمائي چه له فرائضو څخه تر فارغیدو وروسته امام په همدې هیئت باني پاتې کیدل بدعت دي د دې لپاره امام به خپل هیئت بدلوي چه د دې مختلف صورتونه دی یعنې یا خو دې له مصلی څخه جګ شي او لاړ دې شي یا دې ښی یا کیڼې خوا ته د مقتدیانو خوا ته واوړي او کښیني. که چیرته تر لمانځه وروسته سنتونه وي نو د هغو د ادا کولو لپاره دې له مصلی څخه مخکښې یا وروسته یا ښي او کیڼې خوا ته حرکت وکړي امام په همدې هیئت باندې مخامخ قبلې ته په پاتې کیدلو کښې نوي راغلي سړي ته د جماعت د بقاء اشتباه ورلویدلی شي او د دې ویره ده چه اقتداء پسې وکړي او لمونځ ئې صحیح نه شي د دې لپاره د امام خپل هیئت نه بدلول مکروه دي

قال العلامة الکاسانی رحمه الله اذا فرغ الامام من الصلوٰة فلا یخلوا اما ان کانت صلوٰة لا تصلی بعدها سنة کالفجر والعصر فان شاء الامام قام وان شاء قعد فی مکانه یشتغل بالدعاء لانه لا تطوع بعدها تین الصلاتین فلا بأس بالقعود الا انه یکره المکث علی هیئته مستقبل القبلة لما روی عن عائشة رضی الله عنها ان النبی ﷺ کان اذا فرغ من الصلوٰة لا یمکث فی مکانه الا مقدار ان یقول اللّٰهم انت السلام ومنك السلام تبارکت یاذا الجلال والاکرام و روی جلوس الامام فی مصلاه بعد الفراغ مستقبل القبلة بدعة ولان مکثه یوهم الداخل انه فی الصلوٰة فیقتدی به فیفسد اقتداؤه فکان المکث تعریضاً لفساد اقتداء غیره به فلا یمکث ولکنه یستقبل القوم بوجهه ان شاء ان لم یکن بحذائه احد یصلی لما روی ان النبی ﷺ کان اذا فرغ من صلاة الفجر استقبل بوجهه اصحابه وقال هل رأی احد کم رؤیا کأنه کان یطلب رؤیا فیها بشری بفتح مکة فان کان بحذائه احد یصلی لا یستقبل القوم بوجهه لان استقبال الصورة فی الصلوٰة مکروه لما روی ان عمر رضی الله تعالیٰ عنه رأی رجلا یصلی الی وجه غیره فعلاهما بالدرة وقال للمصلی استقبل الصورة وللأخر استقبل المصلی بوجهك وان شاء انحرف لان با لانحراف قال بعضهم ینحرف الی الیسار لیکون یساره الی الیمین وقال بعضهم هو مخیر ان شاء انحرف یمنة و ان شاء یسرة وهو الصحیح لان ما هو المقصود من الانحراف وهو زوال الاشتباه یحصل بالامرین جمیعا. وان کانت صلوٰة بعدها سنة یکره له المکث قاعداً و کراهتهٔ مرویة عن الصحابة رضی الله عنهم روی عن ابی بکر و عمر رضی الله تعالیٰ عنهما انهما کانا اذا فرغا من الصلوٰة قاما کانهما علی الرضف ولان المکث یوجب اشتباه الامر علی

الداخل فلا يمكث ولكن يقوم ويتنحى عن ذلك المكان ثم يتنفل لما روى عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ انه قال ايعجز احدكم اذا فرغ من صلوته ان يتقدم او يتأخر وعن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما انه كره للامام ان يتنفل في المكان الذي ام فيه ولان ذلك يؤدي الى اشتباه الامر على الداخل فينبغي ان يتنحى ازالة الاشتباه او استكثارا من شهوده على ماروي ان مكان المصلي يشهد له يوم القيامة. (بدائع الصنائع ج۱، ص۱۶۰)

غرض دا چه د هیئت په بدلولو سره اصل مقصد د اشتباه لرې کول دي کوم چه په پورتني ټولو صورتونو کښې حاصليږي د دې لپاره د امام له مصلٰی څخه جګیدل او تلل یا ښي او کیڼې خوا ته د مقتدیانو خوا ته ګرځیدل او کښیناستل في نفسه د دې مقصد د حاصلیدو په لاره کښې دا ټول صورتونه برابر دي. لیکن د ځینو وجوهاتو پر بناء مقتدیانو ته د مخ اړولو صورت راجح دی.

د ترجیح وجوه

۱ - د نبي کریم ﷺ عام مبارک عادت مقتدیانو ته د مخ اړولو وو. كما روينا عن سمرة بن جندب رضي الله عنه قال كان رسول الله ﷺ اذا صلى صلوة اقبل علينا بوجهه. (رواه البخاري)

ولما روي ان النبي ﷺ كان اذا فرغ من صلوة الفجر استقبل بوجهه اصحابه الخ (بدائع الصنائع)

۲. قال في الهندية ويستقبل بوجهه اذا لم يكن بحذائه مسبوق فان كان ينحرف يمنة او يسرة والصيف و الشتاء سواء هو الصحيح كذا في الخلاصة. (عالمگیریة ج۱، ص۷۷)

له دې عبارت څخه ثابته شوه چه اصل حکم مقتدیانو د مخ اړولو دی او ښي یا کیڼې خوا ته انحراف د مسبوق د محاذاتو د عارض (پیښیدو) په حالت کښې دی. په امداد الفتاوی کښې له حنبلي فقهي څخه هم یواځې مقتدیانو ته د مخ اړولو صورت منقول دی. و نصه و يكره للامام استقبال القبلة بل يستقبل المأمومين لما تقدم انه ينحرف اليهم اذا سلم. (امداد الفتاوی ج۱، ص۵۰۰)

۳ - په تیامن او تیاسر (ښي او کیڼې خوا ته په ګرځیدلو) کښې له ځینو مقتدیانو څخه د اعراض (مخ اړولو) صورت منځ ته راځي کوم چه د مسلمان د حرمت په خلاف دی. کعبې ته د شا ګرځولو او مقتدیانو د مخ اړولو حکمت حضرات فقهاء رحمهم الله دا بیانوي چه د مسلمان حرمت د کعبې له حرمت څخه زیات دی. په تیامن او تیاسر کښې اګر که د شا ګرځولو غوندې قباحت نشته لیکن څه اندازه اعراض خامخا پکښې شته

۴ - شرعاً تر سلام وروسته د امام او مقتدیانو رابطه بالکل ختمیږي. د دې لپاره تر سلام وروسته مجلس د عام مجلس غوندې دی او په عام مجلس کښې د تقابل په ځای دیو چا څنګ ته

کیدل (مجلس ته څنګ اړول) عیب جن او د مجلس د آدابو په خلاف ګڼل کیږي.

لنډه دا چه نبی خوا ته له ګرځیدلو څخه مقتدیانو ته مخ ګرځول اولی او بهتر دي. حضراتو فقهاؤ رحمهم الله چه چیرته د تیامن بهتري بیان کړې ده هغه د تیاسر (کیڼې خوا ته د ګرځیدلو) په نسبت ئې بیان کړی دی. کما هو ظاهر من عبارة الحلبي رحمه الله. استقبال له تیامن څخه هم بهتر دی.

بلکه په دې زمانه کښې د لاندینې وجوهاتو پر بناء تیامن مکروه او بدعت دی.

۱ - نن صبا د تیامن دومره التزام لګول شوی دی چه د هغه په تارک باندې بد رد ویل کیږي. حالانکه یو مندوب کار د التزام له وجې مکروه ګرځي.

قال ابن مسعود رضي الله عنه لا يجعل احدكم للشيطان شيئاً من صلوته يرى ان حقاً عليه ان لا ينصرف الا عن يمينه لقد رأيت رسول الله ﷺ كثيرا ينصرف عن يساره (متفق عليه) قال الطيبي وفيه ان من اصر على امر مندوب وجعله عزما ولم يعمل بالرخصة فقد اصاب منه الشيطان من الاضلال. (مرقاة ج۲، ص۳۵۳)

۲ - په دې زمانه کښې له فرائضو څخه تر فارغیدو وروسته هم له دُعا څخه تر فارغیدو پورې امام او مقتدیان پخپل منځ کښې رابطه سره ساتي. په اورادو او دعاګانو کښې د اشتراک او اجتماع صورت وي. له مقتدیانو سره د دې تعلق مقتضی دا ده چه له ځینو مقتدیانو څخه د اعراض صورت نه تر سترګو کیږي.

كما لا يجوز الاعراض عن البعض في صورة التعليم قال في اعلاء السنن شارحاً لكيفية انصرافه ﷺ واذا اراد تعليم القوم استقبلهم جميعا وجعل ظهره نحو القبلة ولا يجرى احتمال التعليم في الوجهين الاولين (التيامن والتياسر) لان فيهما الاقبال على البعض دون البعض وهذا يخالف ما ثبت في حديث الحسن بن على رضى الله تعالى عنهما عند الترمذى في شمائله من عادته ﷺ انه كان ﷺ يعطى كل جلسائه نصيبه حتى لا يحتسب جليسه ان احدا اكرم عليه منه. (اعلاء السنن ج۳، ص۱۸۹)

۳ - په اورادو او دُعا کښې له مقتدیانو سره د اشتراک مقتضی دا ده چه مقتدیانو ته مخ واړول شي لیکن د دې تر څنګ تیامن ته له ترجیح ورکولو څخه ثابتیږي چه په دې کښې د زیاتی خصوصیت او زیات ثواب عقیده لري. لهذا دا عمل بدعت ګرځي.

د دې لپاره حضراتو فقهاوو رحمهم الله چه چیرته هم د اجتماعي دُعا یادونه کړې ده هلته ئې یواځې د استقبال صورت بیان کړی دی. تیامن او تیاسر ئې نه دی ذکر کړی او چه چیرته له استقبال سره د تیامن او تیاسر مذکور دی هلته د اجتماعي دُعا ذکر نشته.

قال العلامة الشرنبلالي رحمه الله ويستحب للامام بعد سلامه ان يتحول الى يساره لتطوع بعد الفرض و

ان یستقبل بعدہ الناس یستغفرون اللہ و یقرؤن اٰیۃ الکرسی و المعوذات و یسبحون اللہ ثلاثا و ثلاثین و یحمدونہ کذلک و یکبرونہ کذلک ثم یقولون لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک و لہ الحمد و ھو علی کل شیء قدیر، ثم یدعون لانفسھم و للمسلمین رافعی ایدیھم ثم یمسحون بھا وجوھھم فی اٰخرہ (نور الایضاح ص۹۰)

په مذکوره عبارت کښې په اجتماعي صورت کښې اوراد او دعا راغلې ده د دې لپاره نې د تیامن او تیاسر صورتونه بیان نه کړل بلکه یواځې ئې د استقبال ذکر کړی دی. په مراقی الفلاح کښې په دې مقام باندې تیامن. تیاسر او ذهاب (تلل) هم مذکور دی. له دې څخه ثابته شوه چه د ذهاب (تللو) غوندې تیامن او تیاسر هم په دې صورت کښې دی چه کله د امام او مقتدیانو تر منځ کومه رابطه نه وي. د اجتماعي دعا تبدیع (بدعت والی) په زبدة الکلمات کښې دی

۴. نن صبا په عمومي توګه دا خبره اوریدل کیږي چه اکثره خلک په دې حالت کښې قبلې ته شا اړول مکروه بولي او امام په تیامن باندې مجبوره کوي. دا په دین کښې زیاتی او بدعت دی

روی الامام ابن ماجۃ رحمہ اللہ عن عراک عن عائشۃ رضی اللہ عنھا قال ذکر عند رسول اللہ ﷺ قوم یکرھون ان یستقبلوا بفروجھم القبلۃ فقال اراھم قد فعلوھا استقبلوا بمقعدتی القبلۃ.

د دې روایت یو تاویل دا هم شوی دی چه خلک د غټو او وړو متیازو برسیره په نورو حالاتو کښې هم قبلې ته مخ او شا ګرځول مکروه ګڼل. په دین کښې د دې غلو (زیاتوالی) د اصلاح او د باطل ګومان د تردید په غرض سره نبي کریم ﷺ ارشاد وفرمایه چه په مجلس کښې زما د ناستې ځای قبلې ته مخامخ جوړ کړئ (هدیة المجتبی)

غرض دا چه امام په سهار او مازدیګر کښې تر لمانځه وروسته مقتدیانو ته باید مخ واړوي او کښیني البته که چیرته امام ته مخامخ په لومړي صف کښې کوم مسبوق وي نو هغه ته مخامخ کښیناستل مکروه دي لهذا په دې صورت کښې دې یا تیامن او یا تیاسر وکړي که چیرته د لومړي صف شا ته په کوم بل صف کښې مسبوق وي نو هغه ته د مخامخ کښیناستو په جواز کښې اختلاف دی علامه شامي رحمہ اللہ جواز ته ترجیح ورکړی دی چنانچه د کراهت د قول تر نقل کولو وروسته فرمائي

واستظھر ابن امیر حاج فی الحلیۃ خلاف ھذا القال الذی یظھر انہ اذا کان بین الامام و المصلی بحذائہ رجل جالس ظھرہ الی المصلی لا یکرہ للامام استقبال القوم لانہ اذا کان سترۃ للمصلی لا یکرہ المرور ورائہ فکذا ھنا وقد صرحوا بانہ لو صلی الی وجہ انسان و بینھما ثالث ظھرہ الی وجہ المصلی لم یکرہ و لعل محمداً رحمہ اللہ تعالی لم یقیدہ بذلک للعلم بہ. (رد المحتار ج۱ ص۳۲۲) فقط واللہ تعالی اعلم ۱۰ ذی قعدہ ۱۳۹۷ھ ہجری

الحاق

عقد الامام البخاري رحمه الله باب يستقبل الامام الناس اذا سلم، واورد لاثباته ثلاثة احاديث: قال الحافظ العسقلاني رحمه الله وسياق سمرة ظاهر انه كان يواظب على ذلك قيل الحكمة في استقبال المأمومين ان يعلمهم ما يحتاجون اليه فعلى هذا يختص بمن كان في مثل حاله ﷺ قصد التعليم والموعظة. (فتح الباري ج۲، ص۲۷۷) وذكر الحافظ العيني رحمه الله ايضاً نحو ذلك من الحكمة والاختصاص. (عمدة القاري ج۶، ص۱۳۶) و قال الشيخ الجنجوهي رحمه الله اراد بذلك الباب اثبات ان ذلك جائز لا ضير فيه واما اثبات المداومة عليه وانه السنة فغير مقصود ههنا وان كان صحيحا في نفسه. (لامع الدراري ج۳، ص۲۰۰) وقال الشيخ انور رحمه الله اعلم ان الامام اذا اراد الانصراف الى بيته سلم وانصرف وان اراد القعود فالسنة له ان يستقبل القوم وبه جزم المصنف رحمه الله وصرح به الجوزجاني في مبسوطه واما التيامن او التياسر المعمول بهما في زماننا فليسا من السنة في شيء وانما هما عند ارادة الانصراف الى البيت لا عند الجلوس بعد الصلوة فعن علي رضي الله عنه عند الترمذي انه قال ان كانت حاجته عن يمينه اخذ عن يمينه وان كان حاجته عن يساره اخذ عن يساره فهما عند الانصراف لحاجته وما عن البراء ابن عازب رضي الله عنه عند ابي داؤد من حبهم بكونهم في ميمنة النبي ﷺ فهو لان يقع بصره عليهم عند التسليم اولاً لا عند الجلوس بعد الصلوة دائما وغلط فيه الناس عن عبارات بعض المتأخرين مع انهم ارادوا بيان الجواز الفقهي لمحلوه على بيان السنة فان كنت تريد السنة فالسنة في الاستقبال وان كنت تريد الجواز[1] فافعل ما شئت. (فيض الباري ج۲، ص۳۱۶)

له دغو عبارتونو څخه ثابته شوه چه د امام بخاري. عسقلاني، عيني. حضرت ګنګوهي او حضرت کشميري رحمهم الله تعالى په نزد يواځې استقبال مسنون دی. د عسقلاني او عيني په عبارت کښې ياد شوی حکمت د تمريض په صيغې سره راغلی دی. دې لره د اختصاص وجه ګڼل معقول نه دی. د دې لپاره چه د مقتديانو له حالاتو څخه خبرداري او د هغوی اصلاح د هر امام په ذمه دی. حضرت ګنګوهي قدّس سرّه اګر که له ترجمة الباب څخه د سنيت اثبات غير مقصود ګڼلی دی ليکن سره له دې ئې د نفس سنيت تصريح کړې ده په حاشيه د لامع الدراري او اعلاء السنن کښې د انصراف په احاديثو کښې ئې مختلف احتمالات او د هغو لاندې مختلف خيالات ليکلي دي وفي ما ذكرنا كفاية ونسأل الله هداية. وله الحمد في البداية والنهاية.　　فقط والله تعالى اعلم.

۱۲ ذي الحجة ۱۴۰۰ هجری

---

۱ - تيامن او تياسر في نفسه جائز دی ليکن دا سنت ګڼل او سنيت په دې کښې منحصر بلل. په دې باندې اصرار او د استقبال له سنت څخه انکار هم دارنګه د اجتماعي اورادو او دُعا نه خنګ له مقتديانو څخه اعراض بدعت دی ۱۲ منه

باب المسبوق و اللاحق

له مقتدي څخه يوه سجده پاتې شوه

سوال: زيد له امام سره يوه سجده وکړه او دويمه سجده ئې و نه کړه يعنې په دويمې جدې کښې ويده شو او تر سجدې وروسته ئې سترګې خلاصې شوې نو له امام سره ئې قيام وکړ. نو آيا د زيد لمونځ وشو او که نه؟ که چيرته نه وي شوی نو لمونځ به څه ډول ادا کوي. له سره دې شروع کړي او که په آخر کښې د امام تر سلام وروسته د. يوې سجدې په کولو سره سجدهٔ سهو وکړي. نو که داسې وکړي آيا لمونځ ئې صحيح کيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا سړی لاحق دی. په ده باندې واجبه وه چه د سترګو تر خلاصيدو وروسته ئې سجده کړې وای او بيا ئې د امام متابعت کړی وای. په دې وخت کښې ئې چه سجده و نه کړه نو د امام تر سلام ګرځولو وروسته د يوې سجدې په کولو. د التحياتو په ويلو او سلام ګرځولو سره ئې لمونځ صحيح کيږي. ليکن د واجبو په ترک (پريښيدو) سره ګنهګاريږي. سجدهٔ سهوه پرې واجبه نه ده څکه چه په مقتدي باندې د واجبو په ترک سره سجدهٔ سهو يا د لمانځه بيرته را ګرځول نه واجبيږي.

نقل فی الشامیة عن البحر وحکمه انه یبدأ بقضاء ما فاته بالعذر ثم یتابع الامام ان لم یفرغ وهذا واجب لا شرط حتی لو عکس یصح فلو نام فی الثالثة واستیقظ فی الرابعة فانه یأتی بالثالثة بلا قراءة فاذا فرغ منها صلی مع الامام الرابعة وان فرغ منها الامام صلاها وحده بلا قراءة ایضاً فلو تابع الامام ثم قضی الثالثة بعد سلام الامام صح واثم اھ (رد المحتار ج۱،ص۵۵۶) فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان المبارک ۱۳۸۷ هجری

د امام په متابعت کښې په مسبوق باندې هم تشهّد واجب دی

سوال: آيا په مسبوق باندې هم د امام په متابعت کښې د تشهّد لوستل واجب دي؟ که چيرته ئې و نه وائي نو آيا لمونځ ئې کيږي او که نه. او آيا ګنهګاريږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د امام په متابعت کښې په مسبوق باندې هم تشهّد واجب دی. په پريښودو سره ئې ګنهګاريږي ليکن لمونځ ئې کيږي.

لما جاء فی واجبات الشامیة والحاصل ان متابعة الامام فی الفرائض والواجبات من غیر تأخیر واجبة. (رد المحتار ج۱،ص۴۳۰) وفی العلائیة بخلاف سلامه او قیامه لثالثة قبل اتمام المؤتم التشهد فانه لا یتابعه بل یتمه لوجوبه ولو لم یتم جاز. وفی الشامیة وشمل باطلاقه ما لو اقتدی به فی اثناء التشهد الاول او الاخیر الخ

(قوله ولو لم یتم جاز) ای صح مع کراهة التحریم کما افاده ح الخ (ردالمحتار ج۱،ص۴۶۳) وفی سجود السهو من الشامیة عن شرح المنیة عن القنیة من ادرك الامام فی القعدة الاولی فقعد معه فقام الامام قبل شروع المسبوق فی التشهد فانه یتشهد تبعاً لتشهد امامه آه (ردالمحتار ج۱،ص۶۹۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳۸۸ هجری

د مسبوق په کښیناستو سره امام له اولې قعدې څخه پورته شو

سوال که چیرته د کوم سړي په کښیناستو سره امام له اولې قعدې څخه پورته شي او دا سړی التحیات و نه شي ویلی نو شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې دې مسبوق التحیات پوره کړي او بیا دې ودریږي. پرته د تشهّد له پوره کولو څخه د امام متابعت کول مکروه تحریمي دی لیکن لمونځ ئې کیږي په آخري قعدې کښې د شریکیدونکي سړي هم همدا حکم دی چه د مسبوق د التحیات تر پوره کیدو مخکښې امام سلام واړوي نو دی دې تشهد پوره کړي او بیا دې ودریږي

قال فی الدر بخلاف سلامه او قیامه لثالثة قبل اتمام المؤتم التشهد فانه لا یتابعه بل یتمه لوجوبه ولو لم یتم جاز وفی الشامیة (قوله فانه لا یتابعه الخ) ولو خاف ان تفوته الرکعة الثالثة مع الامام کما صرح به فی الظهیریة وشمل باطلاقه مالو اقتدی به فی اثناء التشهد الاول او الاخیر فحین قعد قام امامه او سلم ومقتضاه انه یتمّ التشهد ثم یقوم ولم اره صریحا ثم رأیته فی الذخیرة ناقلاً عن ابی اللّیث المختار عندی انه یتم التشهد وان لم یفعل اجزأه آه ولله الحمد (قوله ولو لم یتم جاز) ای صحّ مع کراهة التحریم کما افاده ح (ردالمحتار ج۱،ص۴۶۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ جمادی الآخر ۱۳۸۸ هجری

د مسبوق له امام سره د آخرې قعدې د نه کولو حکم

سوال زید مسبوق له امام سره په آخره قعده کښې کښې نه ناست. ودریده او څلور رکعتونه ئې پوره کړل. په آخره قعده کښې تر ناستې وروسته ئې سجدهٔ سهو وکړه نو آیا د زید لمونځ کیږي او که نه؟ او په قصد سره یا سهواً د امام د متابعت نه کولو به څه ډول ګناه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د امام د التحیاتو په اندازه له کښیناستو څخه مخکښې مسبوق چه کومه قرائت. قیام او داسې نور ادا کړي دي هغه معتبر نه دي دتشهّد له اندازې څخه د امام له التحیات ویلو څخه فارغوالی مراد نه دی بلکه دومره وخت تېرې مراد دی چه په هغه کښې په زر نه

او وي مسبوق کښې رکعتونو دوه یا یوه په چیرته که شي کیدلی ویل التحیات کښې وخت زر
دامام د تشهد په اندازه سره تر کښیناستو وروسته مسبوق په ولاړ ي د (قدر ما تجوز به الصلوٰة) قرائت
کړی وي نو لمونځ ئې کیږي او که نه نو نه کیږي. اوکه چیرته په دریو یا څلور رکعتونو کښې
مسبوق وي نو د هغه دلمانځه د صحت لپاره دا شرط نه دی. البته ضروري ده چه د امام د التحیاتو
په اندازه سره تر کښیناستو وروسته هم د مسبوق د قیام څه برخه پیدا شي اګر که د قدر ما تجوز به
الصلوٰة قرائت ئې پکښې نه وي کړی په دې شرط چه تردې وروسته په دوه رکعتونو کښې سورۂ
فاتحه او یو بل سورت ولولي.
په قصد سره د امام متابعت نه کول ګناه ده. او داسې کول مکروه تحریمي دي سجدۂ سهو په
هیڅ صورت کښې پرې واجب نه دی ځکه چه د مقتدي ترکِ واجب د سجدۂ سهو موجب نه دی.

قال فی العلائیة ولو قام قبل السلام هل یعتد بادائه ان قبل قعود الامام قدر التشهد لا و ان بعده
نعم و کره تحریماً الا لعذر. وفی الشامیة (قوله لا) ای لا یعتد بما اداه قبل قعد امامه من قیام و قراءة و
انما یعتد بما اداه بعده قال فی الفتح ولو قام قبله ای قبل قدر التشهد قال فی النوازل ان قرأ بعد فراغ
الامام من التشهد ما تجوز به الصلوٰة جاز و الا فلا. هذا فی المسبوق بر کعة او رکعتین فان کان بثلاث
فان وجد منه قیام بعد تشهد الامام جاز و ان لم یقرأ لانه سیقرأ فی الباقیتین و القراءة فرض فی
رکعتین آه (رد المحتار ج۱، ص۵۵۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ شعبان ۱۳۸۸ ہجری

مسبوق باید دپاتې لمانځه لپاره کله ودریږي؟

سوال مسبوق د خپل پاتې لمانځه د پوره کولو لپاره څه وخت باید ودریږي؟ د امام نبي خوا
ته له سلام ګرځولو سره سره او که وروسته او که دواړو خواوو ته تر سلام ګرځولو وروسته؟ بینوا
توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب مسبوق دې د امام دواړو خواوو ته تر سلام ګرځولو دومره وروسته
باید ودریږي چه دا څرګنده شي چه د امام په ذمې باندې سجدۂ سهو نشته

قال فی الهندیة: و ینبغی للمسبوق ان یمکث ساعة بعد سلام الامام لجواز ان یکون علی الامام سهو.
(عالمگیریة ج۱، ص۹۱) وفی العلائیة وینبغی ان یصبر حتی یفهم انه لا سهو علی الامام. (رد المحتار ج۱، ص۵۵۵)
فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۲ ہجری

امام چه پنځم رکعت ته پورته شي نو مسبوق به څه کوي؟

سوال: لاندینۍ فتوی د تصدیق غوښتونکې ده
که چیرته امام په څلورم رکعت باندې تر کښیناستو وروسته د پنځم لپاره ودرېږي نو مسبوق به د هغه متابعت نه کوي بلکه غلی به کښیني او انتظار به کوي، که چیرته امام بیرته را وګرځي نو مسبوق به سجدهٔ سهو ورسره وکړي او د امام تر سلام ګرځولو وروسته به ودرېږي او که چیرته امام بیرته را و نه ګرځي نو مسبوق دې خپل لمونځ پوره کړي. لیکن وروسته په داسې حال کښې مسبوق تر اوسه لا یو رکعت نه دی ادا کړی د امام لمونځ له کومې وجې څخه فاسد شي نو د مسبوق لمونځ فاسدېږي او که چیرته مسبوق یو رکعت ادا کړی وي او تر دې وروسته د امام لمونځ فاسد شي یا نفل وګرځي د مسبوق په لمانځه باندې د دې هیڅ اثر نه لویږي. (الدر المختار ج۱، ص۵۷۱/ البحر الرائق ج۱، ص۲۰۹) او که چیرته امام د آخري ناستې تر کولو مخکښې پنځم رکعت ته ولاړ شي نو بیا به هم مسبوق انتظار کوي، که چیرته امام د پنځم رکعت له سجدې څخه مخکښې را وګرځي نو مسبوق دې تر سجدهٔ سهو وروسته د امام په سلام ګرځولو سره ودرېږي او خپل لمونځ دې پوره کړي لیکن په دې صورت کښې که چیرته امام را و نه ګرځي نو د ټولو لمونځونه باطلیږي. (امداد الفتاوی ج۱، ص۲۴۰) او په دواړو صورتونو کښې که چیرته مسبوق د امام له انتظاره پرته خپل لمونځ پوره کول شروع کړي نو دا مکروه تحریمي دی څکه چه که چیرته امام د پنځم رکعت له سجدې څخه مخکښې را وګرځي او مسبوق تر اوسه فارغ شوی نه وي نو اوس دې له امام سره شي او تر سجدهٔ سهو وروسته د امام په سلام ګرځولو سره دې ودرېږي او خپل لمونځ دې پوره کړي او که چیرته له امام سره شامل نه شي نو د خپل لمانځه په آخر کښې په هغه باندې سجدهٔ سهو لازمه ده.

الجواب باسم ملهم الصواب: په پورتنۍ لیکنه کښې لاندیني نقصانات دي:

۱ - د مسبوق لپاره د امام د انتظار حد نه دی ټاکل شوی. دی باید د امام د پنځم رکعت تر سجدې پورې انتظار وکړي.

۲ - د امام تر آخرې قعدې وروسته د دریدو په صورت کښې نې لیکلي دي چه "که چیرته مسبوق ودریږي او یو رکعت وکړي تر دې وروسته د امام لمونځ فاسد شي یا نفل وګرځي نو د مسبوق په لمانځه باندې د دې هیڅ اثر نه لویږي" په دې کښې دا غلطي ده چه تر آخري قعدې وروسته د نفل ګرځیدلو هیڅ احتمال نشته، دا احتمال د آخري ناستې د پرېښودلو په صورت کښې دی.

۳ - له امداد الفتاوی څخه چه د بطلان کوم حکم را نقل شوی دی له دې څخه د فرضیت بطلان مراد دی د دې تفصیل دا دی چه دامام لمونځ نفل وګرځید کوم مدرک مقتدي چه سلام وګرځوي که د امام د پنځم رکعت له سجدې څخه مخکښې سلام وګرځي او که وروسته په هر صورت کښې

نې لمونځ باطلیږي. قال ابن عابدین رحمه الله (تتمه) یتفرع ایضاً علی قوله و العبرة للامام ما فی البحر عن الخانیة لو تشهد له التعدی و سلم قبل ان یقید الخامسة بالسجدة ثم قیدها بها فسدت صلوتهم جمیعاً. (رد المحتار ج۱، ص۵۹۹) مدرک یا مسبوق دواړه چه د امام اتباع وکړي نو لمونځ ئې نفل ګرځي. قال ابن عابدین رحمه الله قبیل باب الاستخلاف فان قیدها بسجدة انقلبت صلوته نفلاً فان ضم الیها سادسة ینبغی للمسبوق ان یتابعه ثم یقضی ما سبق به و تکون له نافلة کالامام و لا قضاء علیه لو افسده لانه لم یشرع فیه قصداً. رحمی (ردالمحتار ج۱، ص۵۶۰) مسبوق چه پاتې لمونځ انفرادا شروع کړي نو لمونځ ئې فاسدیږي لانه قام الی قضاء ما سبق به قبل تشهد الامام.

۴ - په پنځم رکعت کښې د امام د اتباع حکم نه دی لیکل شوی. په دې کښې دا تفصیل دی چه امام تر آخرې قعدې وروسته ودریږي او مسبوق ئې متابعت وکړي نو د ده لمونځ له همدې وخت څخه فاسدیږي. او که امام بې له آخرې ناستې څخه ودریږي نو د پنځم رکعت په سجدې سره د امام، مسبوق او مدرک د ټولو لمونځونه نفل وګرځیدل. قال فی العلائیة و لو قام امامه لخامسة فتابعه ان بعد القعود تفسد و الا لا حتی یقید الخامسة بسجدة و فی الشامیة ٠قوله و الا لا) ای و ان لم یقعد و تابعه المسبوق لا تفسد صلوته لان ما قام الیه الامام علی شرف الرفض و لعدم تمام الصلوة فان قیدها بسجدة انقلبت صلوته نفلاً فان ضم الیها سادسة ینبغی للمسبوق ان یتابعه ثم یقضی ما سبق به و تکون له نافلة کا لامام. (ردالمحتار ج۱، ص۵۶۰)

فقط والله تعالی اعلم ۱۱ ذیقعده ۱۳۹۲ هجری

امام چه تر آخرې قعدې وروسته ودریږي او مسبوق ئې متابعت وکړي نو د مسبوق لمونځ فاسد شو

سوال تر آخرې ناستې وروسته امام په سهو سره ودریده او مسبوق هم ورسره ولاړ شو. د فتحې تر حاصلیدو وروسته امام بیرته را وګرځید او د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ پوره کړ مسبوق هم له امام سره سجدهٔ سهو وکړه او د امام تر سلام اړولو وروسته ئې خپل پاتې لمونځ پوره کړ نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې د مسبوق لمونځ په دریدو سره فاسد شو. په ده باندې لازمه وه چه ناست وای او د امام د بیرته را ګرځیدو انتظار ئې کړی وای

قال فی شرح التنویر قبیل باب الاستخلاف و لو قام امامه لخامسة فتابعه ان بعد القعود تفسد و الا لا حتی یقید الخامسة بسجدة و فی الشامیة (قوله ان بعد القعود) ای لعود الامام القعدة الاخیرة (قوله تفسد) ای صلوة

المسبوق لانه اقتداء فی موضع الانفراد ولان اقتداء المسبوق بغیره مفسد کما مرّ (قوله والا) ای وان لم یقعد تابعه المسبوق لا تفسد صلوته لان ما قام الیه الامام علی شرف الرفض ولعدم تمام الصلوٰة فان قیدها بسجدة انقلبت صلوته نفلاً فان ضم الیها سادسة یندب للمسبوق ان یتابعه ثم یقضی ما سبق به وتکون له نافلة کالامام ولا قضاء علیه لو افسدہ لانه لم یشرع فیه قصداً رحمتی. (ردالمحتار ج۱، ص۵۶۰)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۹ شعبان ۱۳۹۹ ہجری

د لاحق د فوت شوي لمانځه تر پوره کیدو مخکښې چه امام سلام واړوي

سوال لاحق ,هغه مقتدي چه د لمانځه په سر او آخر کښې شریک وي او په منځ کښې د څه عذر له وجې څه لمونځ ځنې تیر شي, د اوداسه لپاره لاړ چه کله راغی نو یو رکعت ترې تیر شوی وو او امام په آخره قعده کښې وو نو آیا لاحق به اول یو رکعت ادا کوي او که له امام سره په آخره قعده کښې شریکیږي او د امام تر سلام وروسته به خپل رکعت ادا کوي؟ ځکه چه که چیرته لومړی خپل رکعت ادا کوي نو امام سلام اړوي او لمونځ پای ته رسوي. په دې صورت کښې شرعاً څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته دا سړی د بناء له شرائطو څخه خبر نه وي یا ئې د شرائطو پابندي و نه کړه نو دی لاحق نه دی بلکه مسبوق دی. د دې لپاره نیت دې وکړي له امام سره دې شریک شي او تر دې وروسته دې فوت شوي رکعتونه ادا کړي. البته کوم سړی چه د بناء له شرائطو څخه خبر وي او د دغو شرائطو پابندي هم وکړي نو دی لاحق دی. لاحق به لومړی فوت شوی رکعت ادا کوي بیا ئې که امام ونیو نو په لمانځه کښې دې ورسره شریک شي او که نه نو یواځې دې لمونځ پوره کړي.

قال فی العلائیة ویبدأ بقضاء ما فاته عکس المسبوق ثم یتابع امامه ان امکنه ادراکه والا تابعه ثم صلی ما نام فیه بلا قراءة وفی الشامیة (قوله ان امکنه ادراکه) قید لقوله ویبدأ ثم یتابع وقوله والا تابعه الخ تصریح بمفهوم هذا الشرط ولیس بصحیح والصواب ابدال قوله ان امکنه ادراکه بقوله ان ادرکه مع اسقاط ما بعده من التعبیر ان یقول ویبدأ بقضاء ما فاته بلا قراءة عکس المسبوق ثم یتابع امامه ان ادرک ثم ما سبق به الخ ففی شرح المنیة وحکمه انه یقضی ما فاته اولاً ثم یتابع الامام ان لم یکن قد فرغ وفی الفتح اذا توضأ ورجع یبدأ بما سبقه الامام به ثم ان ادرک الامام فی شئ من الصلوٰة یصلی معه اھ وفی البحر وحکمه انه یبدأ بقضاء ما فاته بالعذر ثم یتابع الامام ان لم یفرغ وهذا واجب لا شرط حتی لو عکس یصح الخ. (ردالمحتار ج۱، ص۵۵۴)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۳ جمادی الاولی ۱۳۹۶ ہجری

مسبوق به د امام په آخري قعدې کښې تر تشهّد وروسته څه وائي؟

سوال مسبوق به د امام په آخري قعده کښې درود شريف او دُعا هم وائي او که څنګه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: مسبوق به د امام په آخري قعده کښې درود شريف او دُعا نه وائي بلکه له تشهّد څخه تر فارغيدو وروسته به غلی اوسي يا دي کلمۂ شهادت او يا دې د التحيات دوباره ووائي تر ټولو بهتره دا ده چه تشهّد سوکه سوکه ووائي تر څو چه د امام له سلام سره يو ځای له التحياتو څخه فارغ شي

قال فی شرح التنویر واما المسبوق فیترسل لیفرغ عن دلام امامه وقیل یتم وقیل یکرر کلمة الشهادة وفی الشامیة (قوله فیترسل) ای یتمهل وهذا ما صححه فی الخانیة وشرح المنیة فی بحث المسبوق من باب السهو بأن الاقوال مصحح ایضاً قال فی البحر وینبغی الافتاء بما فی الخانیة کما لا یخفی ولعل وجهه کما فی النهر انه یقضی اٰخر صلوته فی حق التشهد ویأتی فیه بالصلوة والدعاء وهذا لیس اٰخرًا قال ح وهذا فی قعدة الامام الاخیرة کما هو صریح قوله لیفرغ عند سلام امامه واما فیما قبلها من القعدات فحکمه السکوت کما لا یخفی اه و مثله فی الحلیة (قوله وقیل یکرر کلمة الشهادة) کذا فی شرح المنیة والذی فی البحر و الحلیة و الذخیرة یکرر التشهد تأمل (ردالمحتار ج۱، ص۴۷۷)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۳ شعبان ۱۳۹۷ ہجری

د مُدرک او مسبوق لپاره د ثناء (سبحٰنک اللّٰهم الخ) حکم

سوال مدرک او مسبوق چه په لمانځه کښې د امام د قرائت له شروع کولو څخه وروسته شريک شي نو د ثناء ويل ورته جائز دي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب د امام له جهري قرائت سره دې ثناء نه وائي. که چیرته مسبوق وو نو چه کله پاتې لمونځ ادا کوي نو هلته دې وائي په سرّي لمانځه کښې دې له امام سره هم ووائي او چه کله پاتې لمونځ پوره نو هلته دې هم دوباره ووائي

قال فی التنویر الا اذا کان مسبوقاً وامامه یجهر بالقراءة فلا یأتی به وفی الشامیة وینبغی التفصیل ان الامام یجهر لا یثنی وان کان یسرّ یثنی فکان المعتمد ما مشی علیه المصنف فافهم. (رد المحتار ج۱، ص۴۵۶) و قال الحلبی رحمه الله فی الغنیة والمسبوق یأتی بالثناء اذا ادرک الامام حالة المخافتة ثم اذا قام الی قضاء ما سبق به یأتی به ایضاً کذا ذکره فی الملتقط و وجهه ان القیام الی قضاء ما سبق کتحریمة اخری للخروج به فاحکم الاقتداء الی حکم الانفراد الخ (کبیری ص۲۹۰)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۱ رمضان المبارک ۱۳۹۷ ہجری

مسبوق د امام له سرّي قرائت سره يو ځاى ثناء ويلى شي

سوال: امام چه د سرّي لمانځه قرائت شروع كړى وي تر دې وروسته يو څوک په لمانځه كښې شريک شي نو حكم خو دا دى چه هغه دې په دې حالت كښې ثناء ولولي. په دې باندې دا اشكال واردېږي چه كله د امام د سرّي قرائت په وخت كښې مقتدي ته د سورة فاتحه ويل جائز نه دي نو ثناء به ولي ورته جائزه وي. تسلي بخښونكى ځواب راكړئ؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په جهري قرائت كښې خو په مقتدي باندې د قرائت د اورېدو لپاره انصات (چُپوالى) فرض دى ليكن په سرّي قرائت كښې د انصات حكم د دې لپاره دى چه د امام قرائت د مقتدي قرائت دى. چونكه د امام ثناء د مقتدي ثناء نه ده د دې لپاره به مقتدي ثناء لولي

قال ابن عابدين رحمه الله وعلله في الذخيرة بما حاصله ان الاستماع في غير حالة الجهر ليس بفرض بل يسن تعظيماً للقراءة فكان سنة غير مقصودة لذاتها وعدم قراءة المؤتم في غير حالة الجهر لا لوجوب الانصات بل لان قراءة الامام له قراءة واما الثناء فهو سنة مقصودة لذاتها وليس ثناء الامام ثناء للمؤتم فاذا تركه يلزم ترك سنة مقصودة لذاتها للانصات الذى هو سنة تبعاً بخلاف تركه حالة الجهر اه (ردالمحتار ج۱، ص۳۵٦)

فقط والله تعالى اعلم ٦ شوال المكرم ۱۳۹۹ هجرى

راجحه خبره دا ده چه ثناء و نه وائي كه په جهري قرائت كښې وي يا په سرّي كښې. تفصيل ئې په تتمه كښې دى.

د درېو ركعتونو مسبوق به اوله قعده كله كوي؟

سوال: يو سړى د څلور ركعتيزه لمانځه په څلورم ركعت كښې له امام سره شريک شو او پاتې لمونځ ئې په دې ډول ادا كړ چه په لومړي ركعت كښې ئې د قعدې په ځاى په دويم ركعت باندې قعده وكړه. آيا لمونځ ئې وشو او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: بهتره دا ده چه مسبوق له يوه ركعت څخه وروسته قعده وكړي. كه چيرته تر دوه ركعتونو وروسته قعده وكړي نو بيا هم پروا نه لري.

قال في العلائية ويقضى اوّل صلوته في حق قراءة وآخرها في حق تشهد فمدرك ركعة من غير فجر يأتي بركعتين بفاتحة وسورة وتشهد بينهما وبرابعة الرباعي بفاتحة فقط ولا يقعد قبلها، وقال ابن عابدين رحمه الله هذا قول محمد رحمه الله كما في مبسوط السرخسي وعليه اقتصر في الخلاصة وشرح الطحاوى والاسبيجابي والفتح والدرر والبحر وغيرهم. (الى قوله) وفي الفيض عن المستصفى لو ادركه في ركعة الرباعي يقضي ركعتين بفاتحة وسورة ثم يتشهد ثم يأتي بالثالثة بفاتحة خاصة عند ابي حنيفة وقالا ركعة بفاتحة وسورة وتشهد ثم ركعتين اولاهما

بفاتحة وسورة وثانيهما بفاتحة خاصة اه وظاهر كلامهم اعتماد قول محمد رحمه الله. (قوله ولتشهد بينهما) قال في شرح المنية و لو لم يقعد جاز استحسانا لا قياسا و لم يلزمه سجود السهو لكون الركعة اولى من وجه اه. (رد المحتار ج۱، ص۵۸۸)

فقط والله تعالى اعلم ۸ ربيع الآخر ۱۳۹۸ ھجری

د لاحق لپاره د امام تر متابعت وروسته د فوت شوی لمانځه د ادا کولو حکم

سوال: لاحق د مسبوق غوندې چه کوم لمونځ ترې پاتې وو هغه ئې د امام تر فارغيدو وروسته ادا کړ آيا لمونځ ئې وشو او که نه؟ په داسې حال کښې چه ده بايد لومړی فوت شوی لمونځ ادا کړی وای او بيا له امام سره شريک شوی وای. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په لاحق باندې واجب دې چه لومړی خپل فوت شوی لمونځ ادا کړي او بيا له امام سره شريک شي. که چيرته داسې و نه کړي نو گنهگاريږي. په مقتدي باندې د واجبو پريښودل د بيرته را گرځولو موجب نه دی.

قال شارح التنوير رحمه الله ويبدأ بقضاء ما فاته عكس المسبوق ثم يتابع امامه ان امكنه ادراكه والا تابعه ثم صلى ما نام فيه بلا قراءة وقال ابن عابدين رحمه الله وفي البحر وحكمه انه يبدأ بقضاء ما فاته بالعذر ثم يتابع الامام ان لم يفرغ وهذا واجب لا شرط حتى لو عكس يصح فلو نام في الثالثة و استيقظ في الرابعة فانه يأتي بالثالثة بلا قراءة فاذا فرغ منها صلى مع الامام الرابعة وان فرغ منها الامام صلاها وحده بلا قراءة ايضاً فلو تابع الامام ثم قضى الثالثة بعد سلام الامام صح وأثم. (رد المحتار ج۱، ص۵۵۴)

فقط والله تعالى اعلم ۱۷ جمادى الآخر ۱۳۹۹ ھجری

لاحق به فوت شوې لمونځ سره له سُنتو او آدابو ادا کوي

سوال: لاحق چه کله د پاتې شوي لمانځه قضاء را گرځوي نو آيا يواځې دې فرائض او واجبات ادا کړي او له امام سره دې د شامليدلو کوشش کوي او که هر رکن به سره له سُنتونو او آدابو ادا کوي اگر که په دې منع کښې د امام د سلام گرځولو ويره وي؟

الجواب باسم ملهم الصواب: لاحق به فوت شوی لمونځ سره له سُنتو او آدابو ادا کوي. تر دې وروسته که امام په لمانځه کښې پيدا کړي نو ورسره شريک دې شي او که نه نو يواځې دې خپل لمونځ پوره کړي.

قال في الهندية: اللاحق اذا عاد بعد الوضوء ينبغي له ان يشتغل اولا بقضاء ما سبقه الامام بغير قراءة يقوم مقدار قيام الامام وركوعه وسجوده ولو زاد او نقص فلا يضره هكذا في شرح الطحاوي. (عالمگيرية ج۱، ص۹۲)

فقط والله تعالى اعلم ۱۸ جمادى الآخر ۱۳۹۹ ھجری

وما توفيقي الا بالله عليه توكلت واليه أنيب

القول السافر

عن حكم المسبوق خلف المسافر

((په مسافر امام پسې مسبوق مقيم (مقتدي) باقي پاتې ركعتونه څنګه اداء كړي؟))

نادره څېړنه د مقيم مسبوق په مسافر امام پسې د اقتداء په اړه

سوال له مسافر امام سره مقيم مقتدي د ماسپښين په دويم ركعت كښې شريک شو نو پاتې ركعتونه به څه ډول ادا كوي؟ د دې ځاى علماء كرامپه دې كښې اختلاف كوي. لهذا مدلل او مفصل ځواب وليكئ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: دا سړى به ولاړيږي او په لومړي ركعت كښې به سورۀ فاتحه او يو سورت لولي او بيا دې قعده وكړي او بيا دې په دوه ركعتونو كښې يواځې سورۀ فاتحه ولولي او د آخري دوه ركعتونو په منځ كښې به قعده نه كوي. دا مسئله د فحول علماوو تر منځ معركة الآراء (اختلافي) ده. په دې اړوند د علم او معرفت د همدغو خزانو ليكنې احقر ته له پير شير محمد شاه صاحب مدظلهم د ګهوټكي (سندهـ) اوسيدونكي له خوا لاس ته راغلې چه د علم د خاوندانو د تحقيق د شوق او ذوق په خاطر ئې قلم ته حواله كوم.

استفتاء: **له شيخ رشيد احمد دهلي صاحب څخه**

څه فرمائي د دين علماء كرام د دې مسئلې په باره كښې چه په مسافر امام پسې مقيم مقتدي څلور ركعتيزه لمونځ اد اكوي. نوموړى مقتدي له نوموړي امام سره په اول ركعت كښې شريک شو نو مقتدي به خپل لمونځ څرنګه پوره كوي او كوم مقتدي چه په دويم ركعت كښې شريک شي نوهغه به ئې څنګه پوره كوي او كوم مقتدي چه په التحيات كښې له امام سره شريک شي نو هغه به ئې څه ډول پوره كوي؟بينوا توجروا.

الجواب: **له حضرت مولانا خليل احمد سهارنپوري قدّس الله سرّه څخه**:

د دې مسئلې تحقيق په دې باندې منحصر دى چه لومړى دا ثابته شي چه مقتدي په كوم وخت كښې مدرک دى. په كوم وخت كښې مسبوق يا لاحق او په كوم وخت كښې مسبوق او لاحق دى؟ ـس څرګنده دې وي چه كوم مقيم مقتدي چه په لومړي ركعت كښې په مسافر امام

پسې اقتداء وکړي هغه لاحق دی. چنانچه د درمختار د دې قول په شرح کښې دي **(و مقیم ائتم بمسافر)** د رد المحتار ملا صاحب لیکي: **قوله ومقیم ای فهو لاحق بالنظر الی الاخیرتین.** همدارنګه په دې باندې د لاحق تعریف هم صادقیږي. چنانچه په در مختار کښې دي **واللاحق من فاتته الرکعات کلها او بعضها لکن بعد اقتدائه بعذر - الخ** نو دا مقتدي لاحق دی. نو چه کله د امام له لمانځه ځنې جلا شي خپل دوه رکعته دې بې له قرائت ځنې ادا کړي. چنانچه په دُرمختار کښې دي **وحکمه کمؤتم فلا یأتی بقراءة ولا سهو - الخ.** بناءً علیه دا مقتدي چا چه په لومړي رکعت کښې اقتداء کړی دی په اعتبار د دوو آخرنیو رکعتونو صرف لاحق دی او په لومړیو دواړو صورتونو کښې (په داسې حال کښې چې په دویم رکعت کښې ئې اقتداء کړې وي یا ئې په تشهّد کښې اقتداء کړې وي) په دغو دواړو صورتونو کښې صرف مسبوق دی په دویم صورت کښې په دریو رکعتونو کښې مسبوق دی او په دریم صورت کښې په څلورو رکعتونو کښې مسبوق دی. چنانچه په دې باندې د مسبوق تعریف صادقیږي **والمسبوق من سبقه الامام بها او ببعضها (درمختار)** لهذا دا مقتدي له اقتداء ځنې په جلا کیدو سره منفرد ګرځي دې ته په کار دي چه په لومړي رکعت کښې ثناء. تعوذ او سورۀ فاتحه او یو بل سورت ووائي او که چیرته په ټولو رکعتونو کښې مسبوق وي نو دوه رکعته دې له سورت سره وکړي او پاتې دوه رکعته دې بې له سورته وکړي یعنې یواځې دې سورۀ فاتحه ولولي (که د دریو رکعتونو مسبوق وي او که د څلورو رکعتونو)، په درمختار کښې دي **والمسبوق من سبقه الامام بها او ببعضها و هو منفرد حتی یثنی و یتعوذ و یقرأ و ان قرأ مع الامام لعدم الاعتداد بها لکراهیتها مفتاح السعادة فیما یقضیه ای بعد متابعته لامامه.** او په عالمګیري [1] کښې دي:

و تجیء الطائفة الثانیة الی مکان صلوتهم فمن کان مسافراً یصلی رکعة بقراءة لانه مسبوق و من کان مقیماً یصلی ثلاث رکعات الاولی بفاتحة الکتاب و سورة لانه کان مسبوقاً فیها و فی الاخریین بفاتحة الکتاب علی الروایات کلها. والله تعالی اعلم وعلمه احکم (املاه بلسانه خلیل احمد عفی عنه)

۲۷ ربیع الثانی ۱۳۳۳ هجری

الجواب صحیح عنایت الهي عفه عنه

مسئلة في الشامیة تحت قوله لانهم لاحقون او عند کلامه المقیم خلف المسافر حتی یقضی ثلاثا بلا قراءة ان کان من الطائفة الاول و بقراءة ان کان من الثانیة. رشید احمد لدهیانوی.

د مذکوره فتوی په اړه د حضرت مولانا عزیز الرحمن صاحب قدس سرّه خط شیخ رشید احمد دهلوي ته:

بسم الله الرحمن الرحیم.................... له طرفه د بنده عزیز الرحمن عفي عنه

د نباغلي محترم شیخ رشید احمد صاحب مد فیوضهم له برکته ډک خدمت ته. وروسته مسنون سلام له تحفې ښخه عرض دا دی چه تاسو کومې لیکنې په مسافر امام پسې د مقیم د اقتداء د مسئلې په اړوند پریښې دي هغه مې ولیدل او اصل روایت عالمگیري مې هم وکوت. په صلوة الخوف کښې فتح القدیر او پخپله شامي هم همدا حکم لیکلي دي. له دې څخه دا شبهه پیدا کیږي چه دا حکم د کلي قاعدې په خلاف کوم چه د مسبوق لاحق لپاره مقرره ده د کوم چه تفصیل ما مخکښې لیکلی دی. بنائي چه د صلوة الخوف لپاره ځانګړې وي. یا په دویم روایت باندې بناء ده کوم چه په مسافر پسې د مقیم په اقتداء کښې ده کوم لره چه ځینو مشائخو اعتبار ورکړی دی. هغه دا چه مقیم دې په مسافر پسې خپل پاتې دوه رکعتونه په قرائت سره پوره کړي. لیکن دا د اصح خلاف ده. کذا في الهدایة وغیرها. باقي په عالمگیري کښې د علی الروایات کلها د ویلو مطلب دا دی چه دا موقع د خوف (ویرې) په لمانځه کښې ټول روایتونه په همدې ډول دي چه دویمه ډله دې خپل رکعتونه له قرائت سره پوره کړي اگر که قاعده د مسبوق لاحق په خلاف ده. لیکن د روایت له اتباع څخه دا حکم ورکړ شوی دی. والله اعلم. او په عالمگیري کښې د یوه رکعت په فاتحه او له یوه سورت سره تر ادا کولو وروسته دا لیکل چه لانه کان مسبوقا فیها د دې تائید وونکی دی چه مسبوق یواځې په همدې یوه رکعت کښې دی او که نه نو په آخر کښې به ئې لیکلي وو چه لانه مسبوق فیها اي في جمیع الرکعات او کومه کلي قاعده چه احقر د شامي په حوالې سره نقل کړې وو هغه صاحب فتح القدیر هم د مسبوق او لاحق په بحث کښې دا ډول لیکلی دی او دا تصریح ئې کړې ده چه کوم سړی چه مسبوق هم وي او لاحق هم وي هغه دې د احقر د وړاندې شوي ترتیب مطابق خپل رکعتونه پوره کړي او کوم تطبیق چه حضرت مولانا خلیل احمد صاحب لیکلی دی په هغه مې سر خلاص نه شو. په دې کښې تأمل دی. ما حضرت مولانا محمود الحسن صاحب او مولانا انور شاه کشمیري صاحب ته هم ور وښود، ټولو حضراتو د غور تر کولو وروسته دا وفرمایل چه د قاعده کلیه اقتضاء هغه ده کومه چه مخکښې لیکل شوې دي. بنده په دې تأمل کښې وو چه بله ورځ یوه صاحب حافظ عبد الرحمن منداوري بعینه هم هغه سوال لیکلی او د هغه لاندې ئې د حضرت مولانا گنگوهي رحمه الله خواب را نقل کړی دی کوم چه سره د لږ غوندې تغیر د احقر د خواب مطابق دی. بنده له هغه څخه د خط په ذریعې سره پوښتنه وکړه چه له تاسو سره د حضرت گنگوهي قدس سرّه اصل فتوی موجوده ده او که تاسو له کوم بل ځای څخه را نقل کړې ده؟ که چیرته موجوده وي نو هغه را ولیږئ

او تر کتلو وروسته به بیرته در لیږل کیږي. دهغه سوال او ځواب بعینه د ملاحظې په غرض سره درخي. د هغه غرض هم د اختلاف رفع کول دي. ځکه چه هغه یو بل ځواب د دې په خلاف د علم الفقه له کتاب څخه نقل کړی دی هغه ټول ستاسو خدمت ته در لیږل کیږي. انتهٰی.

د اصل مجیب مولانا خلیل احمد صاحب سهارنپوري قدس سرّه خط د شیخ رشید احمد صاحب دهلوي په نامه.

زما عنایت فرما ښاغلی محترم شیخ رشید احمد صاحب!

السلام علیکم. ستاسو له مهربانی نه ډک لیک په مسافر پسې د مقیم د اقتداء په اړه له لیکنو سره را ورسید. ما په غور سره دا ټولې لیکنې وکتلې. د هغو له کتنې څخه معلومه شوه چه ټولو لویو او ورو حضراتو ته په دې مسئله کښې د دُرمختار او شامي له هغه عبارت څخه کوم چه د مسبوق او لاحق په بحث کښې لیکلی دی. دوکه ور لویدلې ده. د دې اشتباه وجه دا ګرځیدلې ده چه فقهاوو په مسافر پسې د مقیم د اقتداء مسئلې لره دومره په مختلفو ځایونو او په مظانِ بعیده وو کښې لیکلې ده چه د هغو خوا ته د چا خیال او فکر هم نه وي. چنانچه په صلوٰة الخوف، سجدهٔ سهو. صلوٰة المسافر او د مسبوق او لاحق په بحث کښې ئې دا مسئله لیکلې ده. چونکه په دې مسئله کښې د مسبوق و لاحق خوا ته تبادر دی لهذا دې مجمل عبارت ته په کتو سره مفتیان حضرات اکتفاء کوي او د نورو غیر متبادره ځایونو خوا ته التفات او پلټنه نه کوي. مخکښې زما پخپله مسلک هم د دې عبارت پر بناء هغه وو کوم چه د نورو ټولو حضراتو دی. لیکن د غور تر کولو وروسته زما په خیال کښې بدلون راغی او دا خیال راغی چه مقیم په مسافر پسې چه کله په لومړي رکعت کښې اقتداء وکړي نو د آخرنیو دوه رکعتونو په اعتبار سره د قرائت په حق کښې د لاحق په حکم کښې دی لیکن چه کله په دویم رکعت یا په التحیاتو کښې اقتداء وکړي نو په دغو دواړو صورتونو کښې هغه محض منفرد د مسبوق په حکم کښې دی او د لاحق په حکم کښې بالکل نه وي چونکه په دې مسئله کښې ګڼ شمیر علماء کرام زما ددې خیال په خلاف دي لهذا زه غواړم چه خپله مُدعا سره له ټولو استدلالاتو په تفصیل سره ولیکم او د حضراتو علماء کرامو په خدمت کښې ئې وړاندې کړم او دا هیله ترې وکړم چه که چیرته دا صحیح وي نو قبوله ئې کړئ او که نه وي نو چه کومه خبره صحیح او محققه وي په دلائل سره مې پرې خبر کړئ زه به انشاء الله تعالٰی د حق له قبلولو څخه د ذرې غوندې هم انحراف او انکار و نه کړم. والله ولي التوفیق وبیده ازمة التحقیق.

د نزاع او اختلاف ځای دا دی چه مقیم په مسافر پسې په څلور رکعتیزه لمانځه کښې که په اول

رکعت کښې اقتداء وکړي او که په دويم يا په تشهُد کښې هغه د آخرنيو دوه رکعتونو په اعتبار سره مسبوق دی يا لاحق دی. او يا لاحق او مسبوق دواړه دی پس څرګنده دې وي چه د محققينو فقهاؤ له تصريحاتو څخه ثابته ده چه په مسافر پسې مقيم اګر که په اول رکعت کښې اقتداء کړې وي نه حقيقةً مسبوق دی او نه حقيقةً لاحق. بلکه ځينې فقهاؤ ده ته مثلِ مسبوق (د مسبوق غوندې) وائي او ځينې مثلِ لاحق ورته وائي او لومړنی قول لره محققينو فقهاوو صحيح ګڼلی دی اول خو د مسبوق د لفظ او د لاحق د لفظ مدلول او د هغو تعريف ښځيله په دې دلالت کوي څکه چه مسبوق هغه دی له چا څخه چه امام تول رکعتونه يا ځينې رکعتونه مخکښې ادا کړي وي او ظاهره ده چه دا مفهوم او تعريف په خلف المسافر باندې ددوه آخرنيو رکعتونو په اعتبار سره صادق نه راځي او لاحق هغه دی چه دځيلو فوت شوي رکعتونو کوم چه ورروسته د امام له اقتداء څخه د کوم عذر له وجې فوت شوي وي په ادا کولو سره له امام سره برابريږي. او په مقيم خلف المسافر باندې دا مفهوم هم نه صادقيږي څکه چه هغه د امام د لمانځه په اندازه د اقتداء نيت کړی وو هغه نې پوره کړ او له هغو څخه يو رکعت هم نه دی ترې فوت شوی او دوه آخري رکعتونه نه د امام په لمانځه کښې وو او نه ده په هغو کښې اقتداء کړې وه او نه هغه د امام په ملګرتيا او متابعت کښې اداشول. لهذا دا مقيم حقيقةً لاحق هم نه شي کيدلی. پرته له دې څخه د فقهاوو رحمهم الله عبارات په دې باندې شاهد دي. د دُرمختار په باب د سجود السهو کښې ليکلي دي: والمسبوق يسجد مع امامه مطلقاً سواء کان السهو قبل الاقتداء او بعده ثم يقضي ما فاته ولو سها فيه سجد ثانياً و کذا اللاحق لکنه يسجد في اٰخر صلاته ولو سجد مع امامه اعاده والمقيم خلف المسافر کالمسبوق وقيل کاللاحق. علامه طحطاوي په دې باندې ليکي: قوله کالمسبوق فيلزمه السجود وصححه في البدائع لانه انما اقتدیٰ بالامام بقدر صلوٰة الامام فاذا انقضت صلوٰة الامام صار منفرداً فيما وراء ذٰلك وانما لا يقرأ فيما يتم لان القراءة فرض في الاوليين وقرأ الامام فيهما (بحر) له دې عبارت څخه د دريواړو مسبوق، لاحق او مقيم خلف المسافر له يوه او بل سره تقابل (مخامخيدل) او همدارنګه د تشبيه او مماثلت (يو شان والی) واضح دليل دي چه مقيم خلف المسافر نه حقيقةً مسبوق دی او نه حقيقةً لاحق البته وروسته د امام تر لمانځه منفرد ګرځي لکه څرنګه چه مسبوق هم منفرد ګرځي. اوس په دې باندې دا اعتراض کيده چه کله ده لره په دوه رکعتونو کښې منفرد وګڼلو نو په دې صورت کښې د قرائت د پريښودلو هيڅ وجه نشته د دې نې دا ځواب ورکړ چه لکه څرنګه فرض قرائت په دوه اولنيو رکعتونو کښې د ده له خوا څخه امام ادا کړی دی له دی وجې څخه دی دې په دې ځای کښې قرائت نه کوي او د بدائع عبارت دا دی: واما المقيم اذا اقتدیٰ بالمسافر ثم قام الی اتمام صلاته وسها هل يلزمه سجود السهو

ذکرہ فی الاصل وقال انہ یتابع الامام فی سجود السہو واذا سہا فیما یتم فعلیہ سجود السہو ایضاً وذکر الکرخی فی مختصرہ انہ کاللاحق لا یتابع الامام فی سجود السہو وذا سہا فیما یتم لا یلزمہ سجود السہو لانہ مدرک لاول الصلوٰۃ فکان فی حکم المقتدی فیما یؤدیہ بتلک التحریمۃ کاللاحق ولہذا لا یقرأ کاللاحق والصحیح ما ذکر فی الاصل لانہ ما اقتدی بامامہ الا بقدر صلوٰۃ الامام فصار منفرداً فیما وراء ذلک وانما لا یقرأ فیما یتم لان القراءۃ فرض فی الاولیین وقد قرأ الامام فکانت قراءۃ لہ. او صاحب د ردالمحتار له بحر څخه د نقل په توګه ليکي:

قولہ والمقیم الخ ذکر فی البحر ان المقیم المقتدی بالمسافر کالمسبوق انہ یتابع الامام فی سجود السہو ثم یستقبل بالامام. واما اذا قام الی اتمام صلوتہ وسہا ذکر الکرخی انہ کاللاحق فلا سجود علیہ بدلیل انہ لا یقرأ وذکر فی الاصل انہ یلزمہ السجود وصححہ فی البدائع لانہ انما اقتدی بالامام بقدر صلوٰۃ الامام فاذا انقضت صار منفرداً وانما لا یقرأ فیما یتم لان القراءۃ فرض فی الاولیین وقرأ الامام فیہما له دغو عبارتونو څخه دمقیم خلف المسافر حقیقةً مسبوق او لاحق نه کیدل واضح شو. همدارنګه صاحب رد المحتار وروسته د عباراتو له نقل کولو څخه دا هم ليکي: قال فی النہر وبہذا علم انہ کاللاحق فی حق القراءۃ فقط. دې عبارت دمسئلې له څيړې څخه با لکل پرده پورته کړه او دا ترې ثابته شوه چه د ده قرائت پرېښودل د ده په حکم د مسبوق کېدل کښي نه کيدل مزاحم نه دی بلکه دی يواځې د قرائت په باره کښې د لاحق په حکم کښې ګڼل کيږي. په پاتې ټولو احکامو کښې دی د مسبوق غوندې منفرد دی. دغو عبارتونو څرګنده کړه چه دی د منفرد په کېدو سره به لومړی آخري رکعتونه[1] د مسبوق غوندې ادا کوي نه د لاحق غوندې. همدغه مضمون لره صاحب د هدائې ليکي: واذا صلی المسافر بالمقیم رکعتین سلم واتم المقیمون صلاتہم لان المقتدی التزم الموافقۃ فی الرکعتین فینفرد فی الباقی کالمسبوق الا انہ لا یقرأ فی الاصح لانہ مقتد تحریمۃً لا فعلا والفرض صار مؤدًی فیترکہا احتیاطاً بخلاف المسبوق لانہ ادرک قراءۃ نافلۃ فلم یتأد الفرض فکان الاتیان اولی. صاحب د هدائې علامه برهان الدين مرغيناني رحمه الله د مذکور اعتراض په ځواب کښې د خپل عادت مطابق د تدقيق لار غوره کړې دی او د قرائت د پرېښودلو وجه ئې دا ښوولې ده چه مقیم خلف المسافر په اعتبار د تکبير تحريمه سره مقتدي دی او په اعتبار دفعل سره مقتدي نه دی تحريمةً په اقتداء باندې په نظر کولو سره ده ته قرائت ويل په داسې حال کښې چه د امام اولني لمونځ ئې پيدا کړی وي مکروه تحريمي دي او

[1] معني اولنو رکعتونو لره کوم چه د لاحق په حکم کښې د ګڼونکو په خيال کښې آخرني رکعتونه دي ۱۲ رشید احمد

د فعل له مخې په نه مقتدي توب باندې په نظر کولو سره د ده لپاره قرائت مستحب دی او چه کله يو کار د مستحب او حرامو تر منځ راشي نو د احتياط له مخې ئې پرېښودل لازميږي. په خلاف د مسبوق چه هغه فرض قرائت نه دی پيدا کړی بلکه نفل قرائت ئې پيدا کړی دی. لهذا ده ته د قرائت پرېښودل ناجائز دي. صاحبِ فتح القدير وائي

قوله احتياطاً فانهم بالنظر الى الاقتداء تحريمةً حيث[1] ادركوا اول صلوٰة الامام يكره القراءة تحريماً وبالنظر الى عدمه فعلاً اذ لم يفتهم مع الامام ما يقضون وقد ادركوا فرض القراءة تستحب واذا دار الفعل بين وقوعه مستحباً او محرماً لا يجوز فعله بخلاف المسبوق فانه ادرك القراءة نافلة.

اګر که د بدائع، طحطاوي، شامي او داسې نورو له عبارتونو څخه څرګنده وه ليکن د هدايې عبارت نور زياتی وضاحت وکړ چه هغه مقيم خلف المسافر چا چه په تحريمه کښې اقتداء کړې وي، په هرو دوه رکعتونو آخرنيو کښې د مسبوق په مثل سره منفرد دی او د صحيح قول په مطابق لاحق نه دی. او سره د منفرد والي ده ته د يوه عارض له وجې د قرائت د پرېښودلو حکم دی. چه له دې څخه صاف څرګنديږي چه د ده د قرائت پرېښودل د ده د لاحق والي مقتضٰى نه دی او د ده له لاحق سره مماثلت (يو شان والی) يواځې د قرائت د پرېښودلو په حکم کښې دی نه په نورو حکمونو کښې. څکه چه په نورو احکامو کښې دا سړی منفرد په مثل د مسبوق دی. همدارنګه د ترکِ قرائت دا حکم په همدې مقيم مقتدي بالمسافر سره مخصوص دی چا چه پخپل امام پسې په تحريمه کښې اقتداء کړې وي. او چا چه په تحريمه کښې اقتداء نه وي کړې او د امام اول لمونځ ئې نه وي نيولی بلکه په دويم رکعت يا په تشهّد کښې شريک شوی وي نو د هغه دا حکم نه دی چه هغه دې هم قرائت نه وائي بلکه د هغه لپاره به د مذکوره قاعدې مطابق قرائت کول مستحب وي. څکه چه د ده لپاره له قرائت څخه مانع په تحريمه کښې اقتداء وه او د يو رکعت يا دوه رکعتونو د مسبوق په حق کښې هغه مانع پورته کيږي کوم چه د قرائت د کراهت تحريم موجب وو. يواځې استحباب باقي پاتې شو. پرته له دې څخه په دې باندې نور ګڼ شمير عبارتونه او روايتونه دلالت کوي. د فتح

---

[1] - الظاهر ان هذا ليس قيداً الكراهة بالنظر الى الاقتداء تحريمةً لان من لم يدرك اول صلوٰة الامام بل ادرك الركعة الثانية او التشهد فهو ايضاً مقتد تحريمةً فراده والله اعلم لان المقصود فههنا بيان حكم مدرك الامام المسافر في الركعة الاولى لا لان المدرك بعدها ليس بمقتد تحريمةً. فالقيد لبيان الواقع لا للاحتراز ولما كان ذلك كذلك يرد عليه انه يقتضي ان لا يقرأ في الاخريين المقيم المقتدي بالمسافر بعد الاولى ايضاً وكذا المقتدي بالمقيم اذا كان مسبوقاً بغلا بركعات فصاعداً ويمكن الجواب بانا لما استطعنا اعتبار الاقتداء تحريمةً لاداء القراءة الواجبة في الاوليين لا يعود اعتبارة في الاخريين. والله اعلم"
رشيد احمد لدهيانوي.

القدير په صلوٰة الخوف کښې دي
قوله لانهم مسبوقون ويدخل في حكمه المقيم خلف المسافر حتى يقضي ثلاث ركعات بلا قراءة ان كان من الطائفة الاولى وبقراءة ان كان من الثانية. په فتاوی عالمگيري کښې دي. وان كان الامام مسافراً والقوم مقيمين ومسافرين صلى الامام بالطائفة الاولى ركعة ثم انصرفوا بازاء العدو وجاءت الطائفة الثانية وصلى بهم ركعة فمن كان مسافراً خلف الامام يقضي الى تمام صلاته ركعة ومن كان مقيماً يقضي الى تمام ثلاث ركعات ثم ينصرفون بازاء العدو ورجع الطائفة الاولى الى مكان الامام فمن كان مسافرا يصلي ركعة بغير قراءة لانه مدرك اوّل الصلوٰة ومن كان مقيماً يصلي ثلاث ركعات بغير قراءة في ظاهر الرواية فاذا اتمت الطائفة الاولى صلاتهم ينصرفون بازاء العدو وتجيء الطائفة الثانية فمن كان مسافراً يصلي ركعة بقراءة لان مسبوق وان كان مقيماً يصلي ثلاث ركعات الاولى بفاتحة الكتاب وسورة لانه كان مسبوقاً فيها وفي الاخريين بفاتحة الكتاب على الروايات كلها.

د عالمگيري په دې عبارت کښې چه حضرت مفتي عزيز الرحمن صاحب کوم اشکال وړاندي کړی دی اوويلي ئې دي لانه كان مسبوقا فيها لره مقدم (وړاندي) بيان کړی دی. که چيرته په آخرنيو دوه رکعتونو کښې هم مسبوق وای نو دا دليل به ئې په دې موقع باندې نه بيانولی بلکه وفي الاخريين بفاتحة الكتاب على الروايات كلها ترليکلو وروسته به ئې ليکلي وای. د دې اشکال خواب د ناچيزه بنده له ليکنې څخه بالکل صاف او ښکاره شوی دی هغه دا دی چه په لومړي رکعت کښې چه تر هغه وروسته د لانه كان مسبوقاً فيها دليل ليکلی دی هغه سړی حقيقةً مسبوق دی خکه چه تردې وروسته ئې دا دليل ليکلی دی او چونکه په دوه آخرنيو رکعتونو کښې حقيقةً مسبوق نه دی د دې لپاره ئې تردې وروسته دا دليل نه دی ليکلی که چيرته ئې تر رکعتينو وروسته دا دليل ليکلی نو واهمه به پيدا شوې وای چه مقيم په درې واړو رکعتونو کښې حقيقةً مسبوق دی والحال انه ليس كذلك كما حققناه من قبل. د بنده له تير تحقيق څخه ښکاره شوه چه مقيم خلف المسافر نه حقيقةً مسبوق دی او نه حقيقةً لاحق بلکه هغه په پاتې رکعتونو کښې منفرد خو په حکم دې مسبوق کښې دی. پس په کومو عبارتونو کښې چه ده ته لاحق يا مسبوق ويل شوي دي هغه مجاز اطلاق دی چنانچه د دُرِ مختار د لاحق او مسبوق په بحث کښې ليکلي دي والاحق من فاتته الركعات كلها او بعضها بعذر كغفلة وزحمة او وبق حدث ومقيم ائتم بمسافر. او په شامی کښې دي و مقيم ائتم الخ اي فهو لاحق بالنظر الى الاخريين وقد يكون مسبوقاً ايضا كما اذا فاته اول صلاة امامه المسافر

(طحطاوي) په دغو دوارو عبارتونو کښې مقيم مقتدي با لمسافر باندې د لاحق د لفظ اطلاق شوی دی پس دا اطلاق مجاز دی. له دې ښخه دا مراد دی چه هغه د قرائت د پريښودلو په حکم کښې په مرتبه د لاحق کښې دی. دا عبارت دی چه د ديوبند د عالي مدرسې مفتي مولانا عزيز الرحمن صاحب سلمه ويلي دي چه مقيم په مسافر امام پسې که په تحريمه کښې اقتداء وکړي يا وروسته د رکعت له تيريدو ښخه په هر حال کښې په ټولو احکامو کښې لاحق دی او دعوی ئې کړې ده چه قاعدهٔ کليه ده او د شبهې په توگه ئې دا هم فرمايلي دي چه په صلوة الخوف کښې چه کوم حکم ليکل شوی دی هغه بنائي له صلوة الخوف سره د کلي قاعدې په خلاف مخصوص وي ليکن د کلي قاعدې او د اختصاص دعوې دليل ته احتياج لري. حالانکه د دې د ثابتوونکی دليل نه لري برسيره پر دې له تيرو عباراتو او تصريحاتو ښخه څرگنده شوې ده چه دا قضيه جزئيه ده چه مراد ترې هغه مقيم دی چا چه په اول رکعت کښې اقتداء کړې وي او څوک چه د يوه يا دوه رکعتونو مسبوق وي هغه هيڅکله په دې کښې داخل نه دی. همدارنگه د طحطاوي مطبوعه مصر له عبارت ښخه صاف واضح دی. **قوله ومقيم ائتم بمسافر فهو لاحق بالنظر للاخيرتين وقد يكون مسبوقاً كما اذا فاته اول صلوة امامه المسافر.** د مقيم مقتدي چه په مسافر پسې ئې اقتداء کړې وي دوه حالتونه ئې بيان کړل. لومړی دا چه چا په لومړي رکعت کښې اقتداء کړې وي هغه ته د دوه آخرنيو رکعتونو په اعتبار سره لاحق وويل. ويم حالت هغه حالت دی له چا ښخه چه د مسافر امام د لمونځ اوله برخه تيره شوې وي که په دويم رکعت کښې ئې اقتداء کړې وي يا د دويم رکعت په تشهّد کښې. داسې څوک ئې يواځې مسبوق وگانه. له دې ښخه څرگنده شوه چه **مقيم ائتم بمسافر** قاعدهٔ کليه نه ده بلکه د دې ځای له مقيم ښخه هغه څوک مراد دی چا چه په اول رکعت کښې اقتداء کړې وي. چنانچه دې خوا ته ما پخپلې لومړنۍ ليکنې کښې اشاره کړې وه. او شامي د طحطاوي دې عبارت لره نقل کړی دی ليکن د اصل په خلاف په دې کښې د ايضاً لفظ زائد دی. په طحطاوي کښې دي چه **وقد يكون مسبوقاً** او په شامي کښې له طحطاوي ښخه نقل دی. **وقد يكون مسبوقاً ايضاً** او دا د ايضاً لفظ خلجان (گډوډي) او موهم (وهم اچوونکی) او د مقصود خلاف وو. د دې ئې هم توجيه کړې ده چه مزاحم د منلو په شرط مقصود نه دی ليکن حضرت مفتي صاحب د دې توجيه نه ده کړې د ښنو اذکياؤ [1] دا خيال هم اوريدل شوی دی هغوی فرمائي چه د خوف د لمانځه مشروعيت په خلاف د قياس دی لهذا په دې باندې نور لمونځونه نه شي قياس کيدلی. نو کوم حکم چه د خوف په لمانځه کښې دی ضروري نه ده چه په نورو لمونځونو کښې دې هم وي. گورئ تگ را تگ

[1] - يعني حضرت حكيم الامت قدس سره كما سياتي عن امداد الفتاوی ۱۲ رشيد احمد

او داسې نور کارونه د خوف په لمانځه کښې روا دي او په نورو لمونځونو کښې روا نه دي بلکه د لمانځه مفسد دي. د دې منع خواب دا دی چه دا منع به هلته د منلو وړ کیدلی شي چه کله استدلال یواځې د خوف له لمانځه څخه وي او په حقیقت کښې استدلال له هغو روایتونو څخه دی په کومو کښې چه په مسافر امام پسې مقیم مقتدي د مسبوق په شان ګڼل شوی دی. او د صلوة الخوف روایتونه د تائید او تقویت په توګه لیکل شوي دي. برسیره پر دې د خوف په لمانځه کښې چه کوم کارونه پرته د لمانځه له جنس څخه جائز ګرځیدلي دي هغه کارونه دي د کومو چه د خوف او ویرې په وخت کښې ضرورت ورته پیښیږي. دا هیڅکله نه دي چه د خوف ټول کارونه په خلاف د قیاس د ضرورت له مخې روا شوي دي. او مبحوث فیه افعال له دغو افعالو څخه نه دي چه مشروعیت ئې د خوف د ضرورت له وجې په خلاف د قیاس واقع شوي دي لهذا دا خیال هم په دې بحث کښې کار نه شي ورکولی. سره له دې با لفرض و التسلیم هیڅ حکم معدول عن القیاس پرته له نص څخه نه شي کیدلی نو خامخا د داسې نص موجودوالی ضروري دی کوم چه دخوف په لمانځه کښې د لاحق د حکم لپاره صارف عن القیاس وي. که چیرته کوم نباغلي ته معلومه وي نو د مهربانۍ له مخې دې ما ته هم اطلاع راکړي او ما دې د خپلې ښیګړې شکر ګذار جوړ کړي. حضرت مفتي صاحب د خپلې لیکنې په آخر کښې یوه فتوی چه د حضرت سیّدي و مولائي حضرت مولانا رشید احمد صاحب خوا ته ئې منسوب کړي ده او یو د علم الفقه خواب کوم چه غالباً د مولانا عبد الشکور لکهنوي صاحب تالیف دی. نقل کړی دی. چه کله یو حکم له د فقهې له صحیحو او صریحو روایتونو له مخې ثابت شي نو د هغه په اړه د څه لیکلو او عرض کولو ضرورت نه پاتې کیږي. **فقط** ولله تعالیٰ اعلم. (املاه بلسانه الاحقر خلیل احمد وفقه الله لمزود غد)

الول ونقل عن العلامة المخدوم محمد هاشم التتوی (قدس سرهٗ) مثل قول مولانا خلیل احمد (قدس سرهٗ) وزاد فیه جواب شبهةٍ و نصهٗ فان قلت قد ذکر ایضاً صاحب المحیط و السراج و الجوهرة ان الامام اذا جعل الناس فی صلوة اربع طوائف فصلی لکل طائفة رکعة فصلوة الاولی و الثالثة فاسدة لانهم انصرفوا عن القبلة فی غیر اوان الانصراف و صلوة الثانیة و الرابعة صحیحة و یقرأ کل طائفة فیما سبقت ولا یقرأ فیما لحقت فاذا عادت الطائفة الثانیة صلوا الرکعة الثالثة و الرابعة بغیر قراءة لانهم فیهما لاحقون ثم الرکعة الاولی بقراءة لانهم فیها مسبوقون فکان هذا مناقضا لما ذکرتموه اولا (ای الروایة التی اوردها مولانا خلیل احمد رحمه الله من الهندیة نقلها المخدوم رحمه الله من الجوهرة و المحیط و الظهیریة و الخزانة) قلنا لا مناقضة لان هذه المسألة الاخیرة مصورة فیما اذا کان الامام و المقتدون مقیمین کما صرح به فی تلک الکتب فکان ذلک مسألة المسبوق

صار لاحقاً بخلاف ما ذكرنا اولاً فانه مصور فيما اذا كان الامام مسافراً والمقتدى المسبوق مقيما. فكان اختلاف الاجوبة لاختلاف موضوع المسألة فليتأمل اھ

ارسل الى تحرير المخدوم قدس الله تعالى سره مولانا احمد الهلالى ناقلاً عن كراسة ابيه مولانا محمد الهلالى رحمهما الله تعالى.

حضرت حكيم الامت قدس سرہ په دې مسئلې باندې تر اوږده بحث وروسته فرمائي. تر دې وروسته دا واقعه وشوه چه د داسې صورت په اړه مقيم مقتدي د يوه رکعت تر کيدو وروسته په دويم رکعت کښې يا تر دويم رکعت هم وروسته په مسافر امام پسې اقتداء کړې وي. د سهارنپور په مدرسه کښې يوه فتوىٰ ليکل شوې ده چه دا سړى لاحق نه دى بلکې مسبوق دى نو دا سړى به پخپل لمانځه کښې قرائت لرونکي رکعتونه مخکښې کوي (يعنې په کومو رکعتونو کښې چه قرائت فرض دى، په آخرنيو کښې قرائت فرض نه دى بلکه مستحب دى رشيد احمد) او د ديوبند په مدرسه کښې دا فتوىٰ ليکل شوې ده چه دا سړى لاحق هم او مسبوق هم دى د دې لپاره دې قرائت لرونکي رکعتونه مخکښې کړي پس کوم ترتيب ته چه بنده جائز او غير اولى ويلى دى هغه د سهارنپور په فتوىٰ کښې واجب دى او کوم ته چه بنده صرف اولى ويلى دى هغه په دې فتوىٰ کښې ناجائز دى او دديوبند فتوىٰ د مشهور موافق دى کتونکي دې د دې زياتى تحقيق د خپل اطمينان له خايه وکړي او که چيرته تر تحقيق وروسته د هيڅ يوه قول ترجيح ثابت نه شي نو د اختلافي مسائلو غوندې په هيڅ يوې خوا باندې دې په قصد سره يا د عدم تحقيق له وجې اتفاقاً او عادتاً په عمل کوونکي باندې ملامتي نه وائي او د هغه په عمل باندې دې د صحت حکم ولګوي. او دا به زما د لومړي قول سره موافقه وي يعنې د دواړو د جواز د کوم شي په اړه چه د دې فصل مباحث دي. او تر تحقيق وروسته هم هغه شق د عمل او تعليم لپاره ټاکل کيږي او د دواړو خواوو ځينې برخې خو استنباطات دي کوم چه د دويمې توجيه د احتمالاتو له وجې حجت نه دي او ځينې برخې ئې صريح دي. چنانچه د مظاهر العلوم دليل د عالمګيري د خوف د لمانځه هغه روايت دى کوم چه د دې فصل تر ټولو په اولني سوال کښې مذکور دى چه په هغه کښې دا عبارت دى. و **تجيئ الطائفة الثانية الى مكان صلوتهم فيصلون ثلاث ركعات الاولى بفاتحه الكتاب و سورة لانهم مسبوقون فيها و الاخرين بفاتحة الكتاب** چه له دې څخه څرګنده شوه چه تر لومړي رکعت وروسته شامليدونکى مقيم په مسافر امام پسې مسبوق دى او د خوف د لمانځه د خصوصيت هيڅ وجه نشته او د دار العلوم صريح دليل د شامي دا روايت دى **وقد يكون (اى المقيم المؤتم بالمسافر) مسبوقاً ايضاً كما اذا فاته اول صلوة امامه المسافر** ط ج۱ ص۱۲۱ **احكام المسبوق والمدرك واللاحق.** ليکن

د مظاهر العلوم په دلیل کښې د نهر له یوې جزئیې ښخه (نقلها الشامی رشید احمد) کوم چه د همدې فصل په تر ټولو آخري سوال کښې منقول دی چه په هغه کښې دا عبارت دی والمسبوق ان ادرک رکعة من الشفع الاول فهو من اهل الاولی و الا فمن الثانیة. (ج،۱ ص،۸۸۶ صلوة الخوف) دا شبهه ولویدله چه کله ځرنګه چه د نهر دا حکم چه د اولې شفعې د دویم رکعت پیدا کوونکی ئې له اولې طائفې ښخه وګڼل او د همدې لپاره له قرائت ښخه منع شوي دي. چنانچه اوله طائفه په پاتې لمانځه کښې قرائت نه کوي لانه لاحق حقیقة کمدرک الرکعة الاولی او حکماً کمدرک الرکعة الثانیة من الشفعة الاولی) د دې سرې حقیقةً عدم مسبوقیت او د نورو مسبوقینو خوا ته د منع قرائت دا تعدیه (پرېښودل او لازم فعل لره متعدي جوړول) د هیچا په نزد مستلزم نه دی ګرځیدلی. همدارنګه د عالمګیري دا حکم چه د دویم رکعت میندونکی دې په پاتې لمانځه کښې قرائت کوي. د دې سرې حقیقةً عدم لاحقیت او د نورو لاحقینو خوا ته د قرائت دا تعدیه هم باید مستلزم و نه ګڼل شي بلکه د نهر په جزئیه کښې دې سرې ته حکماً لاحق وایو او د عالمګیري په جزئیه کښې دې سرې ته حکماً مسبوق وایو او چه کله د نهر حکم د خوف له لمانځه سره خاص کیږي لعدم التعدیة همدارنګه د عالمګیري حکم ته هم د خوف له لمانځه سره مخصوص وایو او دواړه حکمونه به په کوم استحسان باندې مبني وي کوم چه مونږ ته نه دی ښکاره شوی او دا دواړه جزئیې په مقیم خلف المسافر او د خوف په لمانځه پورې په متعلق کیدو کښې شریک هم دي پس د دواړو شقونو به یو حالت وي. پس هغه مقدمه مخدوشه شوه چه د خوف د لمانځه د خصوصیت هیڅ وجه نشته. ۱۲ (د امداد الفتاوی حاشیه مبوب ج۱. ص ۳۵۰)

اقول: د نهر د جزئیې دا مطلب نه دی چه په دویم رکعت کښې شریکیدونکی دې په پاتې دریو رکعتونو کښې قرائت نه کوي او په دې حکم کښې هغه د خوف د لمانځه د اولې طائفې غوندې دی بلکه مقصود دا دی چه په تګ او راتګ او په آخرنیو کښې د قرائت په نه کولو کښې د اولې طائفې غوندې دی نه چه په مسبوقه رکعت کښې هم وهذا ظاهر جداً. د فتح القدیر دوه جزئیې هم د دې تائید کوي

ولو جعلهم ثلاث طوائف (ای فی صلوة المغرب) و صلی بکل طائفة رکعة فصلاة الاولی فاسدة و صلاة الثانیة و الثالثة صحیحة و یصلی ما قدمنا و تقضی الثانیة الثالثة اولاً بلا قراءة لانهم لاحقون فیها و تشهدو ثم الرکعة الاولی بقراءة لانهم مسبوقون (وبعد سطرین) لو جعلهم اربعاً فی الرباعیة و صلی بکل رکعة فسدت صلوة الاولی و الثالثة دون الثانیة و الرابعة ثم تقضی الطائفة الثانیة الثالثة و الرابعة اولاً بغیر قراءة ثم الاولی بقراءة و الطائفة الرابعة تقضی رکعتین بقراءة و یتخیر فی الثالثة لانهم مسبوقون بثلاث رکعات. (فتح القدیر

ج۲، ص۳۲۲) وکذا فی الهندیة ایضاً. د مخدوم محمد هاشم تهتوي قدس سرّه په فتوی کښې هم دا جزئیه له محیط. سراج او جوهره ځخه تیره شوې ده.

همدارنګه د نهر دا جزئیه د مقیم خلف المسافر په اړه نه ده. لومړی د دې لپاره چه په مسافر پسې د دویم رکعت د میندونکی شمار به له دویمې طائفې ځخه وي. ده لره له اولې طائفې ځخه شمارول هیڅ معنی نه لري او دا (والا - ای ان لم یدرك الرکعة الثانیة - فمن الثانیة) په خلاف دی. او دویم د دې لپاره چه که چیرته د نهر جزئیه له خلف المسافر سره متعلق وبلله شي نو دا به بعینه د عالمګیري د جزئیې مفهوم په ځای کړي. په دواړو کښې به هیڅکله کوم فرق پاتې نه شي. حالانکه د دواړو په حکم کښې کلي تباین دی چه د نهر په جزئیه کښې په دریو رکعتونو کښې د ترک قرائت حکم متصوّر دی او د عالمګیري په جزئیه کښې د دریو رکعاتونو د قرائت نه کولو حکم دی. غرض دا چه د نهر جزئیه نه د خوف له لمانځه سره مخصوص دی او نه هم د خلف المسافر کیدو کښې د عالمګیري له جزئیې سره مشترکه ده. پس د مظاهر العلوم په دلیل کښې چه د نهر له جزئیې ځخه کومه شبهه پیدا شوې وه هغه پورته شوه. برسیره پر دې د سهارنپور په تحقیق کښې د خوف د لمانځه له جزئیې پرته نور هم ډیر دلائل دي چه د هغو ځوابونه نه دي ورکړ شوي بلکه د حضرت مولانا خلیل احمد صاحب قدس سرّه د تصریح مطابق اصل دلائل نور دي. د صلوة الخوف جزئیه محض د تائید له مخې لیکل شوې ده. د دې په مقابله کښې د دار العلوم د دلیل ځواب د مظاهر العلوم په لیکنه کښې موجود دی. او د مخدوم محمد هاشم تهتوي قدس سرّه ځواب د مظاهر العلوم له ځواب سره موافق والی پورته تیر شوی دی. پس چه کله د دلائلو له تحقیق ځخه د مظاهر العلوم ځواب راجح ثابت شو نو د عمل او تعلیم لپاره به همدا ځواب متعیّن کیږي. فقط.

ولله الحمد علی توفیقه لهذا التحریر وهو علی ما یشاء قدیر فاغتنمه وتفکر ولعل الحق لایعدوه فتشکر. و هذا ما جاء فی فهم هذا الفقیر والعلم عند الله اللطیف الخبیر.

رشید احمد ۱۰ ربیع الآخر ۷۹ هجری

باب مفسدات الصلوة و المكروهات

په سجده کښې له زمکې څخه د دواړو پښو د پورته کولو حکم

سوال په لمانځه کښې د سجدې په حالت کښې که چیرته د چا دواړه پښې له زمکې څخه جلا شي نو لمانځه د فساد په حکم سره د دې لمانځه بیرته را ګرځول واجب دي او که نه؟ همدارنګه که چیرته د لمانځه په فسد حکم وشي نو په کوم بناء باندې، سره له دلیله د مفصل خواب غوښتونکی یم؟ بینوا توجروا۔

الجواب باسم ملهم الصواب: د سجدې په حالت کښې د پښو په زمکې باندې د کیښودلو په باره کښې درې قولونه دي: فرض ، واجب، سنت. د وجوب قول راجح دی. په دواړو پښو کښې د یوې پښې چه هره یوه برخه وي د یوې تسبیح په اندازه لګول ئې په زمکې باندې کافي دي. پس که چیرته یو څوک د یوې تسبیح په اندازه له دواړو پښو څخه د یوې پښې چه هره یوه برخه وي په زمکې باندې کښېږدي نو واجب ئې ادا کیږي. که چیرته ئې په همدومره اندازه هم و نه لګوي نو د واجبو د ترک له وجې به ئې لمونځ واجب الاعاده وي. څرګنده دې وي چه د پښې د شا طرف یا یواځې یوه پښه پرته له عذر څخه په زمکې باندې په کیښودلو سره واجب خو ادا کیږي لیکن مکروه دی. د دې لپاره چه د دواړو پښو په زمکې باندې لګول او د ګوتو مخونه د قبلې خوا ته اړول سنتِ مؤکد دي.

قال ابن عابدین رحمه الله: والحاصل ان المشهور فی کتب المذهب اعتماد الفرضیة والارجح من حیث الدلیل و القواعد عدم الفرضیة و کذا قال فی العنایة و الدرر انه الحق ثم الاوجه حمل عدم الفرضیة علی الوجوب والله اعلم (وبعد اسطر) قال فی الفیض ولو وضع ظهر القدم دون الاصابع بان کان المکان ضیقاً او وضع احداهما دون الاخری لضیقه جاز کما لو قام علی قدم واحد و ان لم یکن المکان ضیقا یکره آه (الی قوله) المصرح به ان توجیهها (الاصابع) نحو القبلة سنة یکره ترکها کما فی البرجندی و القهستانی. (رد المحتار ج۱ ص۳۶۷)

فقط والله تعالی اعلم ۲ ربیع الاول ۱۳۸۶ هجری

په لمانځه کښې د ستر د ښکاریدلو حکم

سوال آیا د داسې صدرۍ په اغوستلو سره لمونځ کیږي او که نه چه رکوع او سجدې ته د تلو په وخت کښې تر نامه لاندې ځای ښکاره شي کوم چه پټول ئې فرض دي او که ئې څوک ورسره وکړي نو آیا بیرته را ګرځول ئې پرې واجب دي او که نه؟ چه د ستر څومره اندازه ښکاره شي نو

لمونځ نه ورسره کیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته له داسې صدري سره د علم درلودلو باوجود لمونځ ادا کړي. یا د غفلت له وجې د ستر د پټولو اهتمام و نه کړي او د اندام څلورمه برخه ښکاره شي نو لمونځ نه کیږي اګر که د ډیر لږ لپاره هم ښکاره شي. او که چیرته بې له اختیاره ستر ښکاره شي نو په دې کښې دا تفصیل دی چه که چیرته تر درې ځله سبحان ربی الاعلی ویلو په اندازه اندام ښکاره پاتې شي نو لمونځ نه کیږي او که تر څلورمې حصې کمه اندازه وي یا تر درې ځله سبحان ربی الاعلی ویلو څخه د کم وخت لپاره ښکاره شي نو لمونځ نې کیږي کوم اندام چه ښکاره شي د هغه څلورمه برخه معتبره ده. او که یو اندام څو ځایه ښکاره وي او د ټولو ځایونو په یو ځای کولو سره د اندام څلورمه برخه ترې جوړیدله نو لمونځ فاسدیږي او که چیرته د ګن شمیر اندامونو څه څه ځایونه ښکاره وي نو ټولو په یو ځای کولو سره د تر ټولو کوچني اندام څلورمه برخه جوړیدله نو د لمانځه لپاره مفسد دی د نامه له محاذاتو څخه واخله تر عانه پورې څلور واړه خواوې یو اندام ګڼل کیږي عانه له نامه څخه لاندې له ګرد یا ګول لیکې څخه شروع کیږي

فی شرح التنویر و تجمع بالاجزاء لو فی عضو واحد والا فبالقدر فان بلغ ربع ادناها کاذن منع وفی الشامی فی بیان اعضاء عورة الرجل الثامن ما بین السرة الی العانة مع ما یحاذی ذلک من الجنبین والظهر والبطن (رد المحتار ج۱ص۲۸۰) فقط والله تعالی اعلم ۲۶ محرم ۱۳۸۷ هجری

د پورتنی مسئلې نور تحقیق

سوال په خدمت د مخدومې حضرت مفتي رشید احمد صاحب مد ظلهم

السلام علیکم و رحمة الله و برکاته هیله ده چه صحت مو ښه وي او د عافیت په جامو کښې پټ یاست یوه تحقیق غوښتونکې پوښتنه مو خدمت ته در وړاندې کوم د محقق خواب په لیکو سره په ما احسان وکړئ د ظاهري او باطني مرضونو څخه د شفاء لپاره د دُعا ګانو په کولو سره نوره زیاته ښیګړه را سره وکړئ فقط و السلام

عبد الستار طلبه دار الافتاء خیر المدارس ملتان ۱۱ ۵ ۹۵ هجري

په اصلي بهشتي زیور کښې دي چه

مسئله که چیرته د لمانځه د ادا کولو په وخت کښې د بدن یا ورانه څلورمه برخه ښکاره شي او تر دومره څنډه ښکاره پاتې شي په څومره څنډ کښې چه درې ځله سبحان الله ویل کیدلی شي نو لمونځ له منځه ځي (حصه دوم ص۱۳)

په دې مسئلې کښې د تحقیق وړ خبره دا ده چه د ډیرې زمانې دا اندازه درې ځله سبحان الله

لوستل، صحیح ده او که نه؟ له منحة الخالق څخه په ظاهره څرګندیږي چه دا درې خله تسبیحات د رکوع یا د سجدې تسبیحات دي هغه عبارت دا دی:

(وقدر الکثیر ما یؤدی فیه رکن) ای بسنته کما قیده فی المنیة قال شارحها ابن امیر حاج ای عما له من السنة ای عما هو مشروع فیه من الکمال الشئ کالتسبیحات فی الرکوع و السجود مثلاً وهو تقیید غریب و وجهه قریب ولم اقف علی التقیید بکونه قصیراً او طویلاً اه ای تقیید الرکن ای هل المراد منه قدر رکن طویل بسنته کالقعود الاخیر او القیام المشتمل علی قراءة المسنون او قدر رکن قصیر کالرکوع او السجود بسنته ای قدر ثلاث تسبیحات و بالثانی جزم البرهان الحلبی فی شرح المنیة حیث قال و ذلک مقدار ثلاث تسبیحات اه فافادان المراد القصر رکن و کأنه لانه الاحوط والله اعلم. (منحة الخالق حاشیة البحر الرائق ج۱، ص۲۸۴)

الغرض منیه. کبیري. منحة الخالق او داسې نورو له عباراتو څخه د بنده په نیمګړې پوهه کښې چه کوم تحقیق راځي ائمهٔ ثلاثه په دې باندې متفق دي چه د عورت بربنډیدل. په نجاست باندې دریدل. له امام څخه مخکښې کیدل او داسې نور کارونه د لږ وخت لپاره پیدا کیدل د حرج او تکلیف د دفع کیدو په غرض سره معاف دي. هو! که چیرته دا کارونه د زیاتې مودې لپاره باقي پاتې شي نو لمونځ فاسدیږي.

د ډیرې مودې (زمن کثیر) تحقیق

زمنِ کثیر (ډیره موده) د امام محمد رحمه الله په نزد دا ده چه په همدې حالت دې انکشاف (بربنډوالي) او داسې نورو کښې بالفعل یو رکن ادا کړی شي او د شیخینو رحمهما الله په نزد بالفعل د رکن ادا کول ضروري نه دي بلکه بالفعل د رکن د ادا کیدو یا دومره وخت چه په هغه کښې رکن ادا کیدلی شي. زمن کثیر دی. اوس چونکه د لمانځه رکنونه ځیني اوږده دي لکه آخري قعده او ځیني لنډ دي لکه رکوع او سجده نو د شیخینو د مذهب د تحقیق لپاره د دې تشریح ضروري ده چه اوږده رکن د ادا کیدو بالقوة زمانه معتبره ده او که د لنډ رکن د ادا کیدو نو فقهاوو حضراتو د احتیاط له مخې دویم احتمال را اخیستی دی. فافادان المراد القصر رکن و کأنه لانه الاحوط (منحة کمامر. لیکن د دې تشریح تر څنګ د شیخینو په مذهب کښې اوس هم ابهام باقي دی ځکه چه د لنډ رکن لکه د رکوع د ادا کیدلو درې صورتونه دي:

۱. د فرضیت او رکنیت د درجې ادا کیدنه

۲. په تعدیل او واجب اطمینان سره ادا کول

۳. له مسنون ذکر سره د رکوع ادا کول

له دغو احتمالاتو څخه حضراتو فقهاوو دریم احتمال متعین کړی دی لکه څرنګه چه په منیه او

داسې نورو کښې تصریح پرې شوې ده په در مختار او شامي کښې دي چه قدر اقامة کل رکن بسنته په البحر الرائق مع منحة الخالق کښې دي چه **وقدر الكفرض ما يأتى فيه رکن بسنته كما الطول المتنى** آه په دې تفصيل او تشریح سره د شیخینو له مذهب څخه دا محقله او منقحه شوه چه زمن کثير ،ډېره موده، دومره وخت دی چه په هغه کښې رکوع یا سجده د هغو له مسنون ذکر سره ادا کېدلی شي او دا د درې خله رکوع یا سجدې د تسبيحاتو د ويلو زمانه ده خکه چه د رکوع او سجدې ذکر د رکوع او سجدې مشروع او مسنونو تسبیحاتو ذکر دی، نه د سبحان الله ذکر پس د رکوع له مسنون او مشروع ذکر سره د ادا کولو زمانه درې خله د سُبحان ربی العظيم د ويلو زمانه کیدلی شي پس همدغه زمن کثير دی د لمانځه په باره کښې پخپله د لمونځ کوونکي لپاره د تسبيح چه کوم عمومي لفظ ذکر شوی دی له هغه څخه مراد همدغه د رکوع او سجدې تسبیحات دي خکه چه په لمانځه کښې همدغه تسبیحات مشروع او روا دي د لمانځه په سنتونو کښې فرماني چه و **التسبيح فيه ثلاثاً** د سجدې په اړه فرماني چه **والتسبيح فيه ثلاثاً** آه (در مختار) مراد ترې همدغه مخصوصه تسبیح ده د ارکانو د تعدیل او اطمینان په متعلق لیکي **اى تسكين الجوارح قدر تسبيحة فى الركوع والسجود آه (در مختار) وقال فى العناية ومقدار الطمانينة مقدار تسبيحة آه وفى شرح الوقاية وقدر مقدار تسبيحة آه**

په دغو عبارتونو کښې له تسبيحه څخه مراد د رکوع یا سجدې تسبيحه ده نه سبحان الله **كما قال فى عمدة الرعاية اى قدر الاطمينان الواجب مقدار تسبيحة واحدة من تسبيحات الركوع و السجود آه (شرح وقاية سعيدى ص۱۶۲)** پس همدارنګه په دې مقام باندې له ثلاث تسبيحاتو څخه مراد د رکوع او سجدې تسبيحات دي لهذا له دې عموم څخه په مراداخيستلو سره په اولی ،يعني سبحان الله، اکتفاء کول د کتنې محل دی همدارنګه سُبحانه یا سبحانک له سبحان الله څخه هم مختصر دی بيا دا ولې مراد نه ترې وا نه خيستل شي؟

که چېرته کوم فقيه پرته له سنتو څخه رکن لره په سبحان الله سره مقدر کړی دی نو له دې څخه له سنتو سره رکن لره هم په سبحان الله سره مقدر کول نه لازميږي خکه چه د لنډ رکن په منځ کښې هيڅ ذکر د فرض او واجبو په درجه کښې فرض او و جب نه دي د دې لپاره له خارج څخه په سبحان الله سره د تعيين حاجت وي نيکن قدر اداء رکن بسنته چه تشريح ئې **اى عالم من الشئلة** دی او د کوم چه توضيح ئې **اى عما هو مشروع فيه من الكمال الشئى** دی او د کوم چه تمثيل ئې **كالتسبيح لمعل الركوع و السجود** دی د دې د اندازه کولو په سبحان الله سره څه حاجت او ضرورت دی؟ همدارنګه وا نه هم

کتل کیږي چه له دغو دوارو څخه افقه او اقدم کوم یو دی؟ فقط

الجواب باسم ملهم الصواب وعلیکم السلام و رحمة الله و برکاته، الحمد لله په خیر او عافیت کښي یم په رالیږل شوي مسئله کښي ستاسو تحقیق صحیح دی. ستاسو لپاره له زړه څخه ډیر کوم او د خان لپاره هم د دعا غوښتونکی یم فقط و السلام علیکم

رشید احمد ۱۳ محرم ۹۸ هجری

په لمانځه کښي د ښځي د ښنګرو د ښکاره پاتي کیدلو حکم

سوال د لمانځه په حالت کښي که چیرته د ښځي ښنګری ښکاره پاتي شي نو آیا لمونځ ني کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب قاعده دا ده چه که چیرته سهواً د اندام څلورمه برخ د دري څله سبحان ربّی الاعلی ویلو په اندازه بربنډ پاتي شي نو لمونځ فاسدیږي او که قصداً څوک د اندام څلورمه برخه د یو ثانیي په اندازه بربنډ پریږدي نو لمونځ ني فاسدیږي د اندام له څلورمي برخي څخه کم د ستر بربنډیدل که قصداً وي یا سهواً. د دري څله تسبیحاتو د ویلو له اندازي څخه کمه موده یو یا زیاته په هر حال لمونځ نه پرې فاسدیږي ښنګري له پنډۍ سره جه یو خاې شي نو یو اندام دی او د څلورمي برخي څخه کمه اندازه ده له دې وجې لمونځ کیږي

قال فی العلائیة و یمنع کشف ربع عضو قدر اداء رکن بلا صنعه و قال ابن عابدین رحمه الله تعالی فلو به فسدت فی الحال عندهم قنیة قال ح ای وان کان اقل من اداء رکن أقو فی الخانیة اذا طرح المقتدی فی الزحمة امام الامام او فی صف النساء او مکان نجس او حول عن القبلة او طرحوا الازار او سقط عنه ثوبه او انکشف عورته فمکث اذا تمکث فلک اعطی صلوته وان قل و الا فان ادی رکنا فکذلک و الا فان مکث بعذر لا تفسد فی قولهم و الا ففی ظاهر الروایة عن محمد تفسد اه (رد المحتار ج۱ ص ۳۷۹) و قال بعد ذکر الاعضاء الثمانیة من عورة الرجل و فی الحرة فظهر الثمانیة و یزاد علیها ستة عشر الساقان مع الکعبین الخ (رد المحتار ج۱ ص ۳۸۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲ رجب ۱۳۸۶ هجری

په نري ټیکري کښي لمونځ نه کیږي

سوال که چیرته ښځه نري ټیکری په کمیس واغوندي او لمونځ ورسره وکړي نو لمونځ ني کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په داسي نري ټیکری کښي لمونځ نه کیږي جه له هغه څخه د ویښتانو تور والی ښکاریږي همدارنګه داسي کمیس چه د ښځي ... نري ... ریږي

لمونځ ئې نه ورسره کیږي

قال في شرح التنوير وللحرة جميع بدنها حتى شعرها النازل في الاصح خلا الوجه والكفين فظهر الكف عورة على المذهب والقدمين على المعتمد (رد المحتار ج۱،ص۳۷۶) وقال في الشامية (قوله لا يصف ما تحته) بأن لا يرى منه لون البشرة احترازا عن الرقيق ونحو الزجاج (ردالمحتار ج۱،ص۳۸۱)

فقط والله تعالی اعلم ۸ ربیع الاول ۱۳۸۷ھ هجری

په تنګ او چُست لباس یا جامو کښې لمونځ مکروه دی

سوال: نن صبا مغرب وهلې ښځې داسې تنګې او چُستې جامې اغوندي چه د مخفي (پټ) اندامونو صورت او شکل ئې په جوته ښکاریږي. آیا ښځې ته د خپلو اندامونو دا ډول ښکارول جائز دي؟ او آیا د نورو خلکو ورته کتل جائز دي؟ او آیا په داسې جامو کښې د دوی لمونځونه کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: داسې چُسته او تنګه جامه اغوستل چه د مخفي یا پټو اندامونو شکل ترې ښکاریږي حرام دي. په دې توګه د مخفي اندامونو ښکارول هم حرام او ورته کتل هم حرام دي اګر که بې له شهوته وي. داسې جامې که چیرته دومره ډبلې وي چه د بدن رنګ ترې نه ښکاریده نو اګر که د لمانځه فرض ئې ادا کیږي لیکن په حرامو جامو کښې لمونځ مکروه او بیرته را ګرځول به ئې واجب وي. د ښځو د جامو په نسبت د نارینه وو چُست او تنګ پتلون زیات خطرناک دی ځکه چه ښځې اکثره خپلې تنګې او چُستې جامې په ټیکري باندې پټوي او لمونځ کوي نو په دې کښې کراهت نشته.

قال ابن عابدين رحمه الله ولا يضر التصاقه اى بالألية مثلاً وقوله وتشكله من عطف المسبب على السبب وعبارة شرح المنية اما لو كان غليظاً لا يرى منه لون البشرة الا انه التصق بالعضو وتشكل بشكله فصار شكل العضو مرئياً فينبغى ان لا يمنع جواز الصلوة لحصول الستر اه. قال ط وانظر هل يحرم النظر الى ذلك المتشكل مطلقاً او حيث وجدت الشهوة اه. قلت سنتكلم على ذلك في كتاب الحظر والذى يظهر من كلامهم هناك هو الاول. (ردالمحتار ج۱،ص۳۸۱) فقط والله تعالی اعلم ۲۴ صفر ۱۳۸۱ھ هجری

د نارینه لپاره په لمانځه کښې د ښنګرو پټولو حکم

سوال: په لمانځه کښې که چیرته ښنګري پټ وي نو په دې سره په لمانځه باندې څه اثر لویږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د نارينه لپاره په لمانځه او بغير له لمانځه څخه په دواړو حالتونو کښې د ښنگرو پټولو ناجائز او گناه ده. په حديث کښې په دې باندې د جهنم وعيد راغلی دی په لمانځه کښې د نه د گناه ارتکاب نوره هم بده ده. په لمانځه کښې د ښنگرې په پټولو سره اگر که لمونځ کيږي ليکن د متکبرينو د شعار والي له وجې مکروه دی او لمونځ واجب الاعاده دی **قال الطحطاوي رحمه الله في المكروهات وكلما هومن عادة اهل التكبر.(طحطاوي على المراقي ص۱۸۹)**

نبي کريم ﷺ د ښنگرو پټول، د ډيرې خريل او ساز او سروز د هغو بدو عملونو په فهرست کښې شمار کړي دی د کومو په وجه چه د لوط عليه السلام په قوم باندې عذاب راغی (در منثور) **فقط والله تعالیٰ اعلم.** ۲۵ جمادی الاولیٰ ۹۶ھ ہجری.

په ناپاکه ځای باندې خادر غوړول او په هغه باندې د لمانځه د ادا کولو حکم

سوال: که چيرته يو څوک په ناپاک ځای باندې څادر يا بل شی وغوړوي او لمونځ پرې وکړي نو آيا لمونځ ئې کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ ئې کيږي خو په دې شرط چه څادر دومره ډبل وي لاندينی نجاست ترې ښکاره نه شي

قال ابن عابدين رحمه الله ولو كان رقيقًا وبسطه على موضع نجس ان صلح ساترًا للعورة تجوز الصلوة كما في البحر عن الخلاصة.(ردالمحتار ج۱،ص۲۷۴) **فقط والله تعالیٰ اعلم** ۲۷ شوال ۱۳۹۱ ہجری

په ناپاک ځای باندې د شيشې په غوړولو سره په هغې باندې د لمانځه د ادا کولو حکم

سوال په کوم ناپاک ځای باندې د شيشې غوړول او په هغې باندې د پاسه لمونځ کول صحيح دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه تر شيشې لاندې ناپاکي ښکاريږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ کيږي **قال العلامة ابن عابدين رحمه الله وفي القنية لو صلى على زجاج يصف ما تحته قالوا جميعًا يجوز.اه(ردالمحتار ج۱،ص۲۷۴)**

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ ربيع الآخر ۱۳۹۷ ہجری

د وترو په دويم رکعت کښې سلام گرځول او د نفلو د نيت تړلو حکم

سوال په هيره سره چا دوه رکعته وتر وکړل او سلام ئې واړاوه او د نفلو نيت ئې وتاړه بيا ور

په زړه شو چه ما خو په دوه رکعته باندې سلام اړولی دی. فوراً ئې نيت مات کړ او ودريده او د سوره بل رکعت په ادا کولو سره ئې سجده سهو وکړه او لمونځ ئې پوره کړه. نو آيا ئې وتر ئې وشو او که نه؟ او که به ئې بيرته له سره ادا کوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د وترو له سره ادا کول واجب دي. البته که چيرته ئې د نفلو نيت نه وای ترلی او نور ئې هم کوم کار يا خبره د لمانځه فاسدوونکی نه وای کړی نو د سجدهٔ سهو په کولو سره به ئې لمونځ صحيح وای

قال في الهندية ومن صلى من المغرب ركعتين وقعد قدر التشهد وزعم انه اتمها فسلم ثم قام فكبر ونوى الدخول في سنة المغرب وقد سجد للسنة او لا فصلوٰة المغرب فاسدة لانه صار منتقلاً من الفرض الى النفل قبل فراغه اما اذا سلم وتذكر انه لم يتم فحسب ان صلوٰته فسدت فقام او كبر للمغرب ثانياً وصلى ثلاثاً ان صلى ركعة وقعد قدر التشهد اجزأه المغرب والا فلا.(عالمگيرية ج ۱،ص ۱۰۵)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ذيقعده ۱۳۸۶ هجری

د فرضو په دريم رکعت د سلام اړولو حکم

سوال: زيد په هيره سره د فرضو په دريم رکعت باندې سلام واړاوه او په دُعا کښې مشغول شو اللّٰهم انت السلام - الخ ئې ويل ئې پای ته رسولی وو چه ور په زړه شو چه په دريم رکعت کښې مې سلام اړولی دی فوراً ودريده او يو بل رکعت ئې ادا کړ بيا ئې سجدهٔ سهو وکړه او خپل لمونځ ئې پوره کړ آيا لمونځ ئې وشو او که نه؟ په داسې حال کښې چه نه ئې له قبلې څخه سينه گرځولې ده او نه ئې له چا سره خبرې کړې دي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! لمونځ ئې شوی دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ذيقعده ۴۹ هجری

يوې خوا ته تر سلام گرځولو وروسته د لمونځ کوونکي تر مخ تيريدل جائز دي

سوال زيد يوې خوا ته سلام اړولی وو چه بکر ئې تر مخ تير شو نو آيا بکر گنهګاريږي او که نه؟ يو ديني عالم وائي چه دواړو خواوو ته سلام گرځول واجب دي. لهذا بکر گنهګاريږي نو آيا د نوموړي دا وينا صحيح ده؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې بکر نه گنهګاريږي ځکه چه لمونځ په لومړي سلام سره پای ته رسيږي بلکه د السلام د لفظ په ويلو سره يعنې د عليکم تر ويلو مخکښې څخه هم مخکښې لمونځ پای ته رسيږي دواړه سلامونه واجب دي ليکن دويم سلام د لمانځه نه د باندی

جلد سوم 10

واجب دی د دې لپاره که چیرته څوک د لومړي سلام تر السلام ویلو وروسته او تر علیکم مخکښې اقتداء وکړي نو اقتداء ئې صحیح نه ده

کما فی الدر المختار ولفظ السلام مرتین فالثانی واجب علی الاصح. برهان. دون علیکم وتنقضی قدوۃ بالاول قبل علیکم علی المشهور عندنا وعلیه الشافعیة وفی الشامیة قوله (وتنقضی قدوۃ بالاول) ای بالسلام الاول قال فی التجنیس الامام اذا فرغ من صلوته فلما قال السلام جاء رجل واقتدی به قبل ان یقول علیکم لا یصیر داخلاً فی صلوته لان هذا سلام الا تری انه لو اراد ان یسلم علی احد فی صلوته ساهیاً فقال السلام ثم علم فسکت تفسد صلوته اھ رحمتی. (رد المحتار ج۱ ص۴۳۶) فقط والله تعالی اعلم ۱۱ محرم ۱۳۸۷ھ هجری

په لمانځه کښې د اسویلي راتللو حکم

سوال: د لمانځه په دوران کښې که چیرته چا ته اسویلی ورشي کوم چه آواز ترې پیدا شي نو آیا لمونځ ئې صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. لمونځ کیږي لیکن تر خپله وسه پورې آواز باید بند کړئ.

فقط والله تعالی اعلم ۲۸ شعبان ۱۳۹۴ھ هجری

لستوني چه پورته وي لمونځ ورسره مکروه تحریمي دی

سوال زید د اوداسه لپاره لستوني پورته کړي وو. اوس د رکعت د تیریدو له ویرې ئې په بیړه پرته د لستونو د کښته کولو په جماعت خان شامل کړ. نو آیا لمونځ ئې مکروه کیږي او که نه؟ که چیرته مکروه وي نو مکروه تنزیهي دی او که تحریمي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: بې له کومې وجې له پورته شویو لستونو سره لمونځ ادا کول مکروه تحریمي دي. او که چیرته د لمانځه نه مخکښې چا د کوم کار یا اوداسه لپاره لستوني پورته کړي وو او په همدې ډول ئې لمونځ شروع کړ یا ئې هیئت هم همداسې وو نو بیا ئې په کراهت کښې اختلاف دی په هر صورت بهتره دا ده چه په لمانځه کښې په کم عمل سره لستوني کښته کړي

قال فی شرح التنویر وکره کفه ای رفعه ولو لتراب کمشمر کم او ذیل. وقال ابن عابدین رحمه الله ای کما لو دخل فی الصلوۃ وهو مشمر کمه او ذیله واشار بذلک الی ان الکراهة لا تختص بالکف وهو فی الصلوۃ کما افاده فی شرح المنیة لکن قال فی القنیة واختلف فیمن صلی وقد شمر کمیه لعمل کان یعمله قبل الصلوۃ او هیئته ذلک اھ ومثله ما لو شمر للوضوء ثم عجل لادراک الرکعة مع الامام واذا دخل فی الصلوۃ کذلک وقلنا با لکراھة فالافضل ارخاء کمیه فیها بعمل قلیل او ترکهما لم ارہ والاظهر الاول بدلیل قوله الآتی ولو سقطت

فللنسوته فاعادتها افضل تأمل هذا و قید الکراهة فی الخلاصة و المنیة بان یکون رافعا کمیه الی المرفقین و ظاهره انه لا یکره الی ما دونهما قال فی البحر و الظاهر الاطلاق لصدق کف الثوب علی الکل آه و کذا قال فی شرح المنیة الکبیر ان التقیید بالمرفقین اتفاقی قال و هذا لو شمرهما خارج الصلوة ثم شرع فیها کذلک اما لو شمر و هو فیها تفسد لانه عمل کثیر. (رد المحتار ج۱، ص۵۹۹) و قال ایضاً تحت (قوله ای رفعه) و حرر الخیر الرملی ما یفید ان الکراهة فیه تحریمیة. (ج۱، ص۵۹۸) فقط والله تعالی اعلم ۱۹ محرم ۱۳۸۷ هجری

سجدې ته د تلو په وخت د جامو را ټولول مکروه تحریمي دي

سوال: ځینې خلک د عادت له مخې سجدې ته د تلو په وخت کښې پرتوګ پورته کوي یا ئې را ټولوي آیا دا مکروه تنزیهي دی او که تحریمي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: مکروه تحریمي دي.

قال فی العلائیة و کره کفه ای رفعه ولو لتراب کمشمر کم او ذیل و قال ابن عابدین رحمه الله ای سواء کان من بین یدیه او من خلفه عند الانحطاط للسجود بحر و حرر الخیر الرملی ما یفید ان الکراهة فیه تحریمیة. (رد المحتار ج۱، ص۵۹۸) فقط والله تعالی اعلم ۷ جمادی الاخر ۱۳۸۷ هجری

د نیم لستوني لرونکي کمیس کښې لمونځ مکروه نه دی

سوال: د نیم لستوني لرونکي کمیس په اغوستو سره لمونځ ادا کول څنګه دي؟ د داسې خلکو د صف له منځ څخه باید و ایستل شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د نیم لستوني لرونکي کمیس په اغوستو سره لمونځ کولو کښې هیڅ کراهت نشته. البته که چیرته دا کمیس له ثیاب بذله (د کار او مزدوری جامه) څخه وشمیرل شي او په عام مجلس کښې ئې اغوستل معیوب ګڼل کیده نو بیا مکروه دی. په هر صورت د داسې خلکو له صف څخه ایستل جائز نه دي. فقط والله تعالی اعلم ۲۹ جمادی الاخر ۱۳۹۱ هجری

رومال او عقال په سدل (زوړندیدلو) کښې داخل نه دي

سوال: په سر باندې رومال اچول او په عقال باندې ئې تړل لکه څرنګه چه د عربو طریقه ده آیا دا په سدل کښې شمارېږي او که نه؟ او همدارنګه په دې سره لمونځ مکروه کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د سدل په باره کښې چه علامه شامي رحمه الله کوم تفصیل لیکلی دی: هغه حاصل دا دی چه د [illegible] ئې درې وجې دي

۱ - له اهل کتاب سره تشبّه (مشابهت)
۲ - دعورت (ستر) د ښکاریدو ویره او دا داسې کیدلی شي چه یواځې په سر باندې څادر واچوي او را وئې زړوي او پرتوګ او داسې نور نه وي.
۳ - لبس غیر معتاد (داسې شی اغوستل چه په خلکو کښې عام رواج نه وي) رومال په سر باندې اچول او په عقال باندې ئې تړل دا معتاد اغوستل دي. په دې کښې د عورت د ښکاریدو هم ویره نشته او له اهل کتابو سره تشبّه هم پکښې نشته د دې لپاره په دې کښې هیڅ کراهت نشته فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ جمادی الآخر ۱۳۹۱ هجری

د لمونځ کوونکي په مخ کښې ناست سړی جګیدلی او تللی شي

سوال: که چیرته یو څوک د لمونځ کوونکي په مخ کښې ناست وي نو آیا هغه جګیدلی او تللی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو، تللی شي قال فی رد المحتار تحت عنوان (تتمة) عن القنیة اراد المرور بین یدی المصلی فان کان معه شیء یضعه بین یدیه ثم یمر ویأخذه ولو مر اثنان یقوم احدهما امامه و یمر الآخر ویفعل الآخر هکذا و یمران. (رد المحتار ج۱،ص۵۹۵) فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ صفر ۱۳۸٦ هجری

د لمونځ کوونکي له مخې په څومره فاصلې سره تیریدل جائز دي؟

سوال: څه فرمائي د دین علماء کرام او مفتیان عظام د دې مسئلې په اړه چه د لمونځ کوونکي مخې ته د دریو یا څلورو صفونو په پریښودلو سره تیریدل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته په دومره کوچني جومات یا کوټه یا صحن (سرائې) کښې ئې لمونځ کاوه چه د هغه ټوله رقبه ۱۲۰۰ لاسه - ۲۳۴،۴۵۱ مربع متر څخه کمه وي نو د لمونځ کوونکي له مخې تیریدل په مطلقه توګه ناجائز دي که نژدې ورسره تیر شي یا لرې په هر حال کښې ئې ګناه شته البته که چیرته په خلاصه فضاء یا له ۲۳۴،۴۵۱ مربع متره یا له دې څخه لوی جومات یا لویه کمره یا کوټه یا لوی صحن کښې لمونځ کوي نو د سجدې ځای ته په کتو سره مخته ترکومه ځایه پورې چه با لتبع نظر رسیږي تر هغه ځایه پورې تیریدل ناجائز دي له دې اندازې څخه هغې خوا ته تیریدل جائز دي بنده د دې اندازه لګولی ده نو د سجدې له ځای څخه د یوه صف په برابر راغی لهذا د لمونځ کوونکي د دریدو له ځایه د دوه صفونو په اندازه تقریبا اته فټه - ۲،۴۲ متره پریښودل او بیا تیریدل جائز دي

قال شارح التنویر فی مفسدات الصلوٰة و مرور مار فی الصحراء او فی مسجد کبیر بموضع سجوده فی الاصح او

مرورہ بین یدیه الی حائط القبله فی بیت و مسجد صغیر فانه کبقعة واحدة وفی الشامیة (قوله فی الاصح) هو ما اختارہ شمس الائمة و قاضی خان و صاحب الهدایة و استحسنه فی المحیط و صححه الزیلعی و مقابله ما صححه التمرتاشی و صاحب البدائع و اختارہ فخر الاسلام و رجحه فی النهایة والفتح انه قدر ما یقع بصرہ علی المار لو صلی بخشوع ای رامیاً ببصرہ الی موضع سجوده وارجع فی العنایة الاول الی الثانی بحمل موضع السجود علی القریب منه و خالفه فی البحر و صحح الاول و تکلمت فیما علقته علیه عن التجنیس ما یدل علی ما فی العنایة فراجعه. (قوله فی بیت) ظاهرہ ولو کبیراً و فی القهستانی و ینبغی ان یدخل فیه ای فی حکم المسجد الصغیر الدار و البیت (قوله و مسجد صغیر) هو اقل من ستین ذراعاً و قیل من اربعین و هو المختار کما اشار الیه فی الجواهر قهستانی. (رد المحتار ج۱، ص۵۹۳) وقال الرافعی (قوله ظاهرہ ولو کبیراً الخ) لکن ینبغی تقییده بالصغیر کما تقدم فی الامامة تقیید الدار بالصغیرة حیث لم یجعل قدر الصفین مانعا من الاقتداء بخلاف الکبیرة و فی المتانة معزیا لجواهر الفتاوی سئل قاضی خان رحمه الله عن الدار ان له حکم المسجد ام حکم الصحراء فی حکم اتحاد المکان و اختلافه قال اختلفوا فیه بعضهم قالوا ان کان ستین ذراعا فی ستین ذراعا بذراع الشاهجهان فهی کبیرة والا فصغیرة و بعضهم قالوا ان کان اربعین ذراعاً فی اربعین ذراعاً فهی کبیرة و الا فصغیرة هذا هو المختار هکذا افتاه. (المتانة فی مرمة الخزانة ص۱۹۱) فقط والله تعالی اعلم ۱۴ ذی قعده ۱۳۸۶ھ

له رومال یا همسا خخه د ستري جوړولو حکم

سوال: كه چيرته يو سړى د لمونځ كوونكي له مخې د تيريدو لپاره د هغه مخې ته خپل رومال را وزړوي يا خپله همسا ودروي او تير شي نو آيا دا ورته جائز دي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: علامه شامي رحمه الله فرمائي چه ما ته په دې باره كښې كومه صريحه جزئيه لاس ته نه ده راغلې ونصه ولذا كان معه عصا لا تقف على الارض بنفسها فامسكها بيده و مر من خلفها هل يكفى ذلك لم اره. (ردالمحتار ج۱، ص۵۹۵) په ظاهره خو ئې له جواز خخه هيڅ مانع نشته. لهذا د ضرورت په وخت كښې ئې گنجائش شته. بالخصوص په داسې حال كښې چه لرگى په زمكې باندې اچول يا خط ايستل هم د سترې لپاره كافي دي. برسيره پر دې په لوى جومات او بيابان كښې د سجدې له ځاى سره د تيريدو د كراهت د تخصيص قول هم مصحح دى. د ضرورت په وخت كښې په دې باندې د عمل كولو گنجائش شته. فقط والله تعالى اعلم. ۲۹ رمضان ۹۸ هجري

د ضرورت په وخت کښې د سترې مختلف صورتونه

سوال: که چیرته لمونځ کوونکی خپلې مخې ته خپل بیګ یا کومه جامه او داسې نور کښیږدي نو آیا په دې صورت کښې ئې له مخې تیریدل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ستره باید کم تر کمه یو لاس لوړه وي. له دې څخه د سترې په کم لوړوالي کښې اختلاف دی راجح قول دا دی چه د ذراع (شرعي ګز یعنې یو لاس) په اندازه ستره پیدا نه شي نو کمه ستره هم کار ورکوي. د ضرورت په وخت کښې د سترې څو صورتونه دي مثلا.

۱ - یو داسې شی چه لوړوالی ئې تر ذراع کم وي.

۲ - همدا او داسې نور زوړندول که چیرته و نه شي دریدلی

۳ - د لمانځه مخې ته د لیکې ایستل

همدا او لیکه په اوږدوالي یعنې قبلې خوا ته کینبودل یا کش کول زیات بهتر دي. اګر که په ساره باندې هم جائز دي.

۴ - جائ نماز (مصلّی) غوړول او په هغې باندې لمونځ کول.

۵ - که چیرته دوه سړي تیریدل غواړي نو یو دې د لمونځ کوونکي مخې د شا په اړولو سره ودریږي او بل دې تیر شي. بیا دې دا بل د لمونځ کوونکي مخې ته د شا په اړولو سره ودریږي او هغه بل دې تیر شي.

۶ - یو مصحّح قول دا هم دی چه ۳۲۰۰ مربع فټ - ۳۳۴/۴۵۱ مربع متر یا له دې څخه په لوی جومات یا بیابان کښې د سجدې له ځای څخه لر مخکښې تیریدل بې له سترې څخه جائز دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ رمضان ۱۳۹۸ھ

په مسجدِ حرام کښې د لمونځ کوونکي له مخې څخه د تیریدلو حکم

سوال: څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه په مسجدِ حرام کښې د لمونځ کوونکي له مخې څخه تیریدل څنګه دي؟ آیا د دې حکم د نورو جوماتونو غوندې دی او که له نورو څخه مختلف دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې مسئله کښې مسجدِ حرام کوم تخصیص نه لري بلکه د نورو لویو لویو جوماتونو غوندې په دې کښې د لمونځ کوونکي د دریدو له ځایه د دوه صفونو په اندازه مسافه پریښودل او تیریدل جائز دي په دې حد کښې د ننه تیریدل جائز نه دي لیکن طواف کوونکي د سجدې له ځای څخه لر مخکښې تیریدلی شي

قال فی الشامیة (تنبیه) ذکر فی حاشیة المدنی لا یمنع المار داخل الکعبة وخلف المقام وحاشیة المطاف

لما روی احمد وابو داؤد عن المطلب بن ابی وداعة انه رأی النبی ﷺ یصلی مما یلی باب بنی سهم والناس یمرون بین یدیه ولیس بینهما سترة وهو محمول علی الطائفین فیما یظهر لان الطواف صلوٰة فصار کمن بین یدیه صفوف من المصلین انتهی ومثله فی البحر العمیق وحکاه عز الدین بن جماعة عن مشکلات الآثار للطحاوی ونقله المنلا رحمه الله فی منسکه الکبیر ونقله سنان افندی ایضاً فی منسکه اھ وسیأتی ان شاء الله تعالیٰ تأییده ذلک فی باب الاحرام من کتاب الحج. (رد المحتار ج۱، ص۴۹۳) وقال الرافعی رحمه الله تعالیٰ (قوله لا یمنع المار داخل الکعبة الخ) المرور بین یدی المصلی فی موضع سجوده داخل الکعبة لا شک فی کراهته وان وراءه او خلف المقام او حاشیة المطاف فلا تیوهم فیه الکراهة حیث کان لا فی موضع السجود هذا معلوم من کلام المصنف فان المسجد کبیر ولا حاجة حینئذ الی حمل الوارد علی الطائفین. (التحریر المختار ج۱، ص۸۳)

قلت حمل الوارد علی الطائفین محمول علی ان منع المرور غیر مختص بموضع السجود بل هو قدر ما یقع بصره علی المار لو صلی بخشوع ای رامیاً ببصره الی موضع سجوده فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ محرم ۱۳۹۹ھ

د اودس د ماتیدو له وجې د لمونځ کوونکو له مخې د تیریدلو حکم

سوال: زید لومړی په جماعت کښې شریک وو چه باد ئې ووت. اوس د زید لپاره د لمونځ کوونکو له مخې په تیریدو سره د اوداسه لپاره وتل جائز دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه د صفونو له منځه وتل مشکل وي. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! جائز دي. بلکه صف په منځ باندې د ځیرلو په ځای د صف له مخې تیریدل اهوَن (سپک)، او بهتر دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ رجب ۱۳۹۹ھ

د جومات په بام باندې د لمونځ کولو حکم

سوال: د ګرمۍ له وجې د جومات په بام باندې لمونځ کول سره له دې چه لاندې ځای موجود وي جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: فی الهندیة فی الباب الخامس من الکراهیة الصعود علی سطح المسجد مکروه ولهذا اذا اشتد الحر یکره ان یصلوا بالجماعة فوقاً الا اذا ضاق المسجد فحینئذ لا یکره الصعود علی سطحه للضرورة کذا فی الغرائب اھ. له دې ځخه څرګندیږي چه د جومات په بام یا چت باندې لمونځ کول مکروه دي لیکن د فقهې په نظر سره په دې کښې دا تفصیل شته چه کله پورته مسقف منزل (پوړ) نه وي نو بام ته ختل او لمونځ ادا کول په هر صورت کښې مکروه دي او که چیرته پورته هم مسقف

منزل وي نو په دې يواځې لمونځ کول بې له کراهته جائز دي او په کښتني منزل کښې د ځای د شنه والي په صورت کښې په پورته منزل کښې له جماعت سره لمونځ کول مکروه دي. هذا عندی ولعل عند غیری احسن منه. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ صفر ۸۸ هجری

د لمونځ کوونکي عکس په آئينه يا هنداره کښې د ښکاريدلو حکم

سوال د جومات مخې ته له ديوال سره الماری لګيدلي دي چه په هغو کښې د قرآنکريم نسخې کېښودل کيږي او په الماريو کښې شيشې لګيدلي دي. کوم سړی چه په لومړي صف کښې د غو الماريو ته مخامخ ودريږي نو عکس ئې په شيشه کښې راځي. داسې عکس نه لکه څرنګه چه د مخ د کتو په آئينه کښې په نظر راځي بلکه داسې عکس دی لکه څرنګه چه په اوبو کښې سړي ته خپل عکس په نظر راځي. پوښتنه دا ده چه داسې عکس په لمانځه کښې کوم کراهت پيدا کوي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرته په لمانځه کښې د هغه خوا ته توجه اوړي او په خشوع کښې خلل پيدا کوي نو داسې شيشه لګول مکروه دي. او که نه نو پخپله په دې کښې کوم کراهت نشته لکه څرنګه چه د لمونځ کوونکي سيوری د لمانځه په حالت کښې د هغه مخې ته راتلل د کراهت موجب نه دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ رجب ۱۳۸۷ ھ

په وريښمينو جامو کښې لمونځ مکروه دی

سوال که چيرته نارينه سره زر يا وريښم واغوندي او لمونځ وکړي نو آيا لمونځ ئې کيږي او که نه؟ د دار العلوم ديوبند د فتاویٰ په اووم او اتم جلد ص۲۳۵ کښې ليکلي دي چه "سره زر او وريښم اغوستل او لمونځ کول مکروه تحريمي دي او لمونځ را ګرځول واجب دي" په دې باره کښې ستاسو تحقيق څه دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: لمونځ کيږي. قال فی الشامیة وستر عورته ولو بما لا یحل لبسه کثوب حریر وان اثم بلا عذر کالصلوٰة فی الارض المغصوبة. (رد المحتار ج۱، ص۴۰۴) ليکن د کبيره ګناه د ارتکاب په حالت کښې لمونځ ادا کول مکروه تحريمي دي. همدارنګه د کراهت وجه دا هم ده چه دا د متکبرينو او فاسقانو لباس دی. له دې امله د داسې لمانځه بيرته را ګرځول واجب دي

لما فی مکروهات الصلوٰة من الهدایة والصلوٰة جائزة فی جمیع ذٰلك لاستجماع شرائطها وتعاد علی وجه غیر مکروه وهٰذا الحکم فی کل صلوٰة ادیت مع الکراهة. (فتح القدیر ج۱، ص۴۰۴)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ شوال ۱۳۸۷ ھ

د اوږي يا پياز د خوړلو په صورت کښې په کور کښې هم لمونځ مکروه دی

سوال : د اوږي يا پياز په خوړلو سره که سړی پخپل کور کښې لمونځ ادا کړي نو آيا مکروه به وي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د پياز يا اوږي تر خوړلو وروسته د خولې د بد بوئي له لرې کولو پرته په کور کښې هم لمونځ مکروه دی. ځکه چه دا د خدائي دربار د عظمت (لوئي) خلاف دی او له بد بوئي څخه ملائکو ته تکليف وي د دې لپاره نبي کريمﷺ د اوم پياز له خوړلو څخه منع فرمايلې ده.

عن علي رضی الله تعالیٰ عنه قال نهی رسول الله صلی الله علیه و سلم عن اکل الثوم الا مطبوخاً رواه الترمذی.(مشکٰوة ج۱،ص۳٦۷) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱٤ محرم ۱۳۸۸ لـــــه

د لمانځه په حالت کښې د سيګريټو او نسوارو په جيب کښې کيښودل جائز نه دي

سوال : په جومات کښې ځينې خلک سګريټ يا نسوار له ځان سره په جيب کښې وباسي او په صحن کښې ئې ږدي، د دې شرعاً څه حکم دی؟ د بدبويه شيانو په جومات کښې کيښودل څنګه دي؟ يا په جيب کښې له داسې شيانو سره لمونځ کول څرنګه دي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : داسې بد بويه شيان جومات ته راوړل يا د لمانځه په حالت کښې په جيب کښې ساتل جائز نه دي. البته لمونځ ورسره کيږي. **فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ رجب ۱۳۸۷ لـــــه**

په لمانځه کښې د تګ کول حکم

سوال : په لمانځه کښې تګ کول په کوم صورت کښې مفسد دي؟ په تفصيل سره ئې وليکئ. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : **قال فی شرح التنوير (فروع)مشی مستقبل القبلة هل تفسد ان قدر صف ثم وقف قدر رکن ثم مشی و وقف کذٰلك وهکذا لا تفسد و ان کثر ما لم يختلف المکان و قيل لا تفسد حالة العذر ما لم يستدبر القبلة استحساناً ذکره القهستانی و فی الشامية (قوله ما لم يختلف المکان) ای بأن خرج من المسجد او تجاوز الصفوف لو الصلوة فی الصحراء فحينئذٍ تفسد کما لو مشی قدر صفين دفعة واحدة قال فی شرح المنية و هذا بناء علی ان الفعل القليل غير مفسد ما لم يتکرر متوالياً و علی ان اختلاف المکان مبطل ما لم يکن لاصلاحها و هذا اذا کان قدامه صفوف و اما ان کان اماماً فجاوز موضع سجوده فان بقدر ما بينه و بين الصف الذی يليه لا تفسد و ان کثر فسدت. و ان منفرداً فالمعتبر موضع سجوده فان جاوزه فسدت**

الا قلا و الميت للمرأة كالمسجد عند ابي علي النسفي و كالصحراء عند غيره اه و قال تحت (قوله و قيل لا تفسد حالة العذر) و ذكر في الحلية ايضاً في فصل المكروهات ان الذي تقتضيه القواعد الملهمية المستندة الى الادلة الشرعية و وقع به التصريح في بعض الصور الجزئية ان المشي لا يخلو اما ان يكون بلا عذر او بعذر فالاول ان كان كثيراً متوالياً تفسد و ان لم يستدبر القبلة. و ان كان كثيراً غير متوال بل تفرق في ركعات او كان قليلاً فان استدبرها فسدت صلوته للمنافي بلا ضرورة و الا فلا و كره لما عرف ان ما افسد كثيره كره قليله بلا ضرورة و ان بعذر فان كان للطهارة عند سبق الحدث او في صلوة الخوف لم يفسدها و لم يكره قل او كثر استدبر اولا و ان لغير ما ذكر فان استدبر معه فسد معه قل او كثر و ان لم يستدبر فان قل لم يفسد و لم يكره و ان كثيراً متلاحقاً افسد و اما غير متلاحق ففي كونه مفسداً او مكروهاً خلاف و تأمل اه ملخصا قال في هذا الباب و الذي يظهر ان الكثير الغير المتلاحق غير مفسد و لا مكروه اذا كان لعذر مطلقاً. (رد المحتار ج۱، ص۵۸۷) و في باب الاستخلاف من العلائية استخلف ما لم يجاوز الصفوف لو في الصحراء ما لم يتقدم لحد السترة او موضع السجود على المعتمد كالمنفرد و ما لم يخرج من المسجد او الجبانة او الدار لو كان يصلّيه و في الشامية (قوله ما لم يتقدم الخ) تخصيص لما في المتن كالهداية و حاصله ان حد الصفوف ان ذهب يمنة او يسرة او خلفاً و اما ان ذهب اماما لحد السترة او موضع السجود ان لم تكن سترة قال في الفتح انه الاوجه و في البدائع انه الصحيح قال في البحر فما في الهداية من ان الامام اذا لم يكن بين يديه سترة فالمعتبر مشيه مقدار الصفوف خلفه ضعيف اه لكن قال الخير الرملي ان اغلب الكتب على اعتماد ما في الهداية فكيف يكون ضعيفاً (قوله كالمنفرد) فان المعتبر فيه موضع سجوده من الجوانب الاربع الا اذا مشى امامه و بين يديه سترة فيعطى لداخلها حكم المسجد بحر عن البدائع (قوله او الدار) كذا اطلقها في الزيلعي و البحر و الظاهر ان المراد منها الصغيرة لما قدمناه في موانع الاقتداء ان الصغيرة كالمسجد و الكبيرة كالصحراء و ان المختار في تقدير الكبيرة اربعون ذراعاً تأمل. (رد المحتار ج۱، ص۵۶۳) و قال الرافعي رحمه الله (قوله هو اقل من ستين ذراعاً) و في حاشية عبد الحليم الصغير ما يكون اقل من جريب كما في البرجندي اه و الجريب ستون ذراعاً في ستين بذراع كسرى سبع قبضات تأمل. (التحرير المختار ج۱، ص۸۴)

د پورتني عباراتو خلاصه دا ده

۱ - پرته له عذر څخه متوالي (پرله پسې) ډیر تګ کول مفسد دي
۲ - پرته له عذر څخه غیر متوالي (چه پرله پسې نه وي)، تګ که کم وي یا زیات د لمانځه مفسد

نه دی. مکروه دی. البته اختلاف مکان (د ځای بدلول) مفسد دی.

۳ - د اوداسه د عذر له وجې او د خوف په لمانځه کښې تګ په هر صورت کښې نه مفسد دی او نه مکروه.

۴ - له مذکوره عذر پرته د کوم بل عذر له وجې ډیر متوالي تګ مفسد دی.

۵ - د عذر له وجې ډیر غیر متوالي تګ یا کم تګ نه مفس دی او نه مکروه.

۶ - له قبلې څخه انحراف د اوداسه د عذر او د خوف د لمانځه نه پرته په هر حال کښې د لمانځه مفسد دی.

۷ - د دوه صفونو په اندازه تګ مشيِ کثیر (ډیر تګ) دی او له دې څخه کم تګ مشيِ قلیل (کم تګ) دی.

۸ - د عدمِ اختلاف مکان (د ځای د نه بدلولو) څخه مراد دا دی چه له جومات یا ۹۰ مربع فټه ۸/۳۲ مربع متر څخه کوچني مکان څخه د باندې و نه ووځي. که چیرته تر دې په لوی ځای یا صحراء یعنې بیابان کښې وي نو مقتدي دې د ځلور واړو خواوو له صفونو څخه تجاوز نه کوي. که چیرته ستره نه وه د سجدې له ځای څخه دې مخته نه تیریږي. او د یوه قول مطابق د امام او د هغه شا ته صف تر منځ چه څومره مسافه وي امام دې دومره نه مخته کیږي. دریم قول دا دی چه د شا ته ټولو صفونو په اندازه دې مخته نه ځي. او منفرد دې ځلورو خواوو ته د سجدې د ځای په برابر ځای څخه تجاوز نه کوي. البته که چیرته مخې ته سُتره وي نو د مخې خوا ته له سُترې څخه به مخته نه ځي.

د رافعي په عبارت کښې له ستون الی ستون څخه ځرګندیږي چه له اربعون ذراعاً څخه هم اربعون فی اربعون مراد دی. لیکن د عامو کتابونو د عباراتو متبادر مفهوم ځلویښت مربع لاسه دی.

۹ - له مشيِ غیر متوالي څخه مراد دا دی چه د زیاتې اندازې له تګ څخه مخکښې کم تر کمه د رکن په اندازه توقف وکړي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ ربیع الآخر ۸۹ هجری

په لمانځه کښې بې له ضرورته ځان ګرول مکروه تحریمي دي

سوال : په لمانځه کښې د ځان د ګرولو څه حکم دی؟ آیا جائز دی او که مکروه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بې له ضرورته یو ځل ځان ګرول مکروه تحریمي دي او بیرته را ګرځول ئې واجب دي که چیرته یو داسې ضرورت پیښ شي پرته د ځان له ګرولو په لمانځه کښې خشوع نه پیدا کیږي نو یو یا دوه ځلي ګرول بې له کراهته جائز دي او درې ځله د سبحان ربی الاعلیٰ ویلو په اندازه وخت کښې درې ځله په ضرورت سره ګرول هم مفسد دی.

فی مکروهات الصلوٰۃ من العلائیۃ وعبثہ بہ ای بثوبہ و بجسدہ للنھی الا لحاجۃ و قال ابن عابدین رحمہ اللہ (قولہ للنھی) و ھو ما اخرجہ القضاعی عنہ ﷺ ان اللہ کرہ لکم ثلاثا العبث فی الصلوٰۃ و الرفث فی الصیام و الضحک فی المقابر و ھی کراھۃ تحریم کما فی البحر (قولہ الا لحاجۃ) کحک بدنہ لشیء اکلہ و اضرہ و سلت العرق یؤلمہ و یشغل قلبہ وھذا لو بدون عمل کثیر. (رد المحتار ج ۱، ص ۵۹۹) وفی مکروهات المراقی کعبثہ بثوبہ و بدنہ لانہ ینافی الخشوع الذی ھو روح الصلوٰۃ فکان مکروھا. (الی قولہ) و رای علیہ الصلوٰۃ و السلام رجلاً یعبث بلحیتہ فی الصلوٰۃ فقال لو خشع قلبہ لخشعت جوارحہ وقال الطحطاوی رحمہ اللہ (فکان مکروھا) ای تحریماً افادہ السید وغیرہ (طحطاوی علی المراقی ص ۱۸۹) وقال فی الہدایۃ ویکرہ للمصلی ان یعبث بثوبہ او بجسدہ وفی الشرح والصلوٰۃ جائزۃ فی جمیع ذلک لاستجماع شرائطھا و تعاد علی وجہ غیر مکروہ وھذا الحکم فی کل صلوٰۃ ادیت مع الکراھۃ وقال ابن الہمام رحمہ اللہ (قولہ و تعاد) صرح بلفظ الوجوب الشیخ قوام الدین الکاکی فی شرح المنار و لفظ الخبر المذکور تحریم فتجب الاعادۃ او تنزیہ فتستحب. (فتح القدیر ج ۱، ص ۲۹۵) له مطلق کراهت څخه کراهت تحریمي مراد وي. پورته له شامي څخه په حواله او له طحطاوي څخه په حواله د سيّد او داسې نور د تحريمي کراهت تصريح تير شو. فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۴ رمضان المبارک ۱۳۸۷ھ ہجری

پرله پسې درې ځله ځان ګرول د لمانځه فاسدونکی دی

سوال: د فتاوی عالمګيري له عبارت څخه دا ثرګنديږي چه په يوه رکن کښې درې ځله د ځان په ګرولو سره لمونځ فاسديږي. که چيرته يو څوک د خارښ مرض ولري د هغه لپاره څه حکم دی؟ په داسې حال کښې چه پرته له ځان ګرولو طاقت نه ورځي څکه چه دی معذور دی. شرعاً د داسې سړي لپاره څه حکم دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په مطلقه توګه درې ځله په ځان ګرولو سره لمونځ نه فاسديږي بلکه دا هلته مفسد دی چه هر ځل لاس پورته کړي. که چيرته هر ځل جلا جلا لاس پورته نه کړي بلکه په يو ځل لاس پورته کولو سره درې ځله ځان وګروي نو لمونځ نه فاسديږي. **کذا ذکرہ ابن عابدین** رحمہ اللہ ونصہ قال فی الفیض الحک بید واحدۃ فی رکن ثلاث مرات یفسد الصلوٰۃ ان رفع یدہ فی کل مرۃ و فی الجوہرۃ عن الفتاوٰی اختلفوا فی الحک ھل الذھاب و الرجوع مرۃ او الذھاب مرۃ و الرجوع اخری. (رد المحتار ج ۱، ص ۵۹۹) همدارنګه که چيرته درې ځله ځان داسې وګروي چه د دريم لاس بېورولو څخه مخکښې د درې ځله سبحان ربی الاعلی د ويلو په اندازه وخت تېر شي نو په دې ډول سره درې ځله ګرول هم د لمانځه فاسدونکی نه دی لان المفسد ھو کون الحرکات الثلاث متوالیۃ کما فی الشامیۃ ج ۱، ص ۵۹۹

د زیاتې مجبورۍ په حالت کښې لمونځ په داسې توګه مختصر کیدلی شي چه یواځې فرائض او واجبات باندې اکتفاء وکړي او سنتونه او آداب پریږدي. په قیام کښې ثناء، تعوّذ او تسمیه پریږدي. سورۀ فاتحه او تر دې وروسته تر دیرشو حروفو پورې قرائت وکړي، رکوع او سجده یواځې د یو ځل تسبیح په اندازه ادا کړي او په آخري قعده کښې یواځې تشهّد او تر تشهّد وروسته اللهم صل تر علی محمد پورې ولولي او سلام واړوي. د امام شافعي رحمه الله په نزد دومره اندازه درود شریف فرض دی. بهتره دا ده چه تر سلام اړولو مخکښې د ربّ اغفرلي غوندې لنډه دُعا هم ووائي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ شوال ۸۷ هجری

د عملِ کثیر تعریف

سوال: د عملِ کثیر کوم چه د لمانځه فاسدوونکی دی د هغه تعریف څه دی؟ که چیرته ئې د مثال له مخې واضح کړئ نو په پوهیدو کښې به ئې آساني وي. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د عملِ کثیر په تعریف کښې پنځه قولونه دي.

۱ - داسې عمل چه کوونکي ته له لرې څخه د کتونکي غالب ګومان دا وي چه دا سړی په لمانځه کښې نه دی. په کوم عمل سره چه په لمانځه کښې د نه مشغول والي غالب ګومان نه وي بلکه شبهه وي نو هغه عملِ قلیل دی.

۲ - کوم کار چه د عادت له مخې په دواړو لاسونو تر سره کیږي لکه د پرتوګانښ تړل او د پګړۍ تړل دا عملِ کثیر دی اګر که ئې څوک په یوه لاس سره هم تر سره کړي. او کوم عمل چه د عادت له مخې په یوه لاس تر سره کیږي که هغه په دواړو لاسونو هم تر سره کړي نو قلیل دی لکه د پرتوګانښ خلاصول او خولۍ له سره کښته کول.

۳ - د دریو پرله پسې حرکتونو یعنې د درې ځله سبحان ربی الاعلیٰ د ویلو په اندازه په وخت کښې کوم کار وشي نو دا عملِ کثیر دی او که نه نو قلیل دی.

۴ - داسې عمل کثیر دی کوم چه د کوونکي داسې مقصود وي چه دا په مستقل مجلس کښې تر سره کوم لکه د لمانځه په حالت کښې چه کوچنی د ښځې تی وروي.

۵ - د لمونځ کوونکي په رأیه پورې موقوفه ده. هغه چه کوم عمل کثیر وبولي هغه کثیر دی.

لومړني درې قولونه زیات مشهور دي او په حقیقت کښې د درې واړو حاصل یو دی. د دې لپاره په دویم او دریم قول کښې د مذکوره عمل کوونکي ته په کتو سره د کتونکي غالب ګومان کیږي چه په لمانځه کښې نه دی.

قال فی العلائیة ویفسدها کل عمل کثیر لیس فی اعمالها ولا لاصلاحها وفیه اقوال خمسة اصحها مالا یشك

بسببه الناظر من بعيد فى فاعله انه ليس فيها و ان شك انه فيها ام لا فقليل قال فى الشامية (قوله وفيه اقوال خمسة اصحها ما لا يشك الخ) صححه فى البدائع و تابعه الزيلعى و الولوالجى و فى المحيط انه الاحسن و قال الصدر الشهيد انه الصواب و فى الخانية و الخلاصة انه اختيار العامة و قال فى المحيط و غيره رواه الثلجى عن اصحابنا حلية. القول الثانى ان ما يعمل عادة باليدين كثير و ان عمل بواحدة كالتعمم و شد السراويل و ما عمل بواحدة قليل و ان عمل بهما كحل السراويل و لبس القلنسوة و نزعها الا اذا تكرر ثلاثا متوالية و ضعفه فى البحر بانه قاصر عن افادة ما لا يعمل باليد كالمضغ و التقبيل. الثالث الحركات الثلاث المتوالية كثير و الا فقليل. الرابع ما يكون مقصوداً للفاعل بان يفرد له مجلساً على حدة قال فى التاتارخانية و هذا القائل يستدل بامرأة صلت فلمسها زوجها او قبلها بشهوة او مص صبى ثديها و خرج اللبن تفسد صلاتها. الخامس التفويض الى رأى المصلى فان استكثره فكثير و الا فقليل قال القهستانى و هو شامل للكل و اقرب الى قول ابى حنيفة فانه لم يقدر فى مثله بل يفوض الى رأى المبتلى اه. قال فى شرح المنية و لكنه غير مضبوط و تفويض مثله الى رأى العوام مما لا ينبغى و اكثر الفروع او جميعها مفرع على الاولين و الظاهر ان ثانيهما ليس خارجاً عن الاول لان ما يقام باليدين عادة يغلب ظن الناظر انه ليس فى الصلوة و كذا قول من اعتبر التكرار ثلاثاً متوالية فانه يغلب الظن بذلك فلذا اختاره جمهور المشائخ اه. (ردالمحتار ج۱، ص۵۸۳)

فائده: په ځينو عبارتونو کښې د ثلاث حركات متواليه په ځاى ثلاث حركات فى ركن دى. په دې کښې له ركن څخه مراد مقدارِ ركن (د ركن اندازه) دى. يعني په څومره وخت کښې چه درې ځله سبحان ربى الاعلى ويل كيدلى شي ظاهره ده چه په همدومره وخت کښې درې حركتونه تر سره شي نو هغه به متواليه وي. داسې هم ويل كيدلى شي چه د ركن له يو والي سره توالي هم شرط دى. البته په كوم اوږده ركن کښې د دريو حركتونو داسې واقع كيدل چه آخري حركت د ركن په اندازه تر وخت وروسته وي فاسدوونكى نه دى. لومړنى قول كوم چه د ټولو اصل او تر ټولو صحيح دى د هغه په مطابق هم درې پرله پسې حركتونه د لمانځه فاسدوونكى دى. ځكه چه د دريو غير متواليه حركتونو ليدونكي ته د دې غالب گومان نه كيږي چه په لمانځه کښې نه دى. اگر كه دا درې واړه حركات په يوه ركن کښې هم وي. خصوصاً چه كله ركن اوږد وي او د حركاتو تر منځ وقفه هم زياته وي

فقط والله تعالى اعلم ۱۶ جمادى الثانى ۱۳۸۹ هـ

په لمانځه کښې په دواړو لاسونو سره د خولې په سرولو حكم

سوال: د لمانځه په دوران کښې كه چيرته د سجدې په حالت کښې خولې له سره ولويږي نو په

دوارو لاسونو سره ئې بیرته په سرول لمونځ فاسدوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته داسې خولۍ وي چه عادةً په یوه لاس سره په سرول کیده نو لمونځ نه فاسدیږي او که چیرته داسې خولۍ وي چه عادةً په دوارو لاسونو سره په سرول کیده نو لمونځ فاسدیږي ځکه چه دا عمل کثیر دی.

قال فی العلائیة ویفسدها کل عمل کثیر لیس فی اعمالها ولا لاصلاحها وفیه اقوال خمسة اصحها ما لا یشك بسببه الناظر من بعید فی فاعله انه لیس فیها و ان شك انه لیس فیها وفی الشامیة القول الثانی ان ما یعمل عادة بالیدین کثیر وان عمل بواحدة کالتعمم و شد السراویل وما عمل بواحدة قلیل و ان عمل بهما کحل السراویل ولبس القلنسوة ونزعها الا اذا تکرر ثلاثاً متوالیة (وبعد اسطر) عن شرح المنیة والظاهر ان ثانیهما لیس خارجاً عن الاول لان ما یقام بالیدین عادة یغلب ظن الناظر انه لیس فی الصلوة (رد المحتار ج، ص ۵۸۳)

فقط والله تعالی اعلم ۷ صفر ۱۳۹۰ هجری

لمانځه په حالت کښې د مار د وژلو حکم

سوال: زید د لمانځه په دوران کښې یو مار وواژه او خپله سینه ئې له قبلې و نه ګرځوله. د مار تر وژلو وروسته ئې خپل لمونځ پوره کړ. نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ په داسې حال کښې مار هم د قبلې خواته و تښتي، دیخوا اخوا نه وي ګرځیدلی. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د مار په وژلو کښې ئې که چیرته عملِ کثیر تر سره کړی وي. یعني له دوه څخه زیات ګذارونه ئې کړي وي یا د قبلې خوا ته ئې دومره تګ کړی وي چه د سجدې له ځای څخه مخکښې تیر شوی وي نو لمونځ ئې فاسد شو او که داسې نه وي نو نه فاسدیږي. که چیرته له مار څخه د تکلیف ویره وه نو په لمانځه کښې په عملِ قلیل سره وژل بې له کراهته جائز دی او که نه نو مکروه دی. د تکلیف د ویرې په حالت کښې که چیرته په عملِ قلیل سره ئې وژل ممکن نه وي نو د لمانځه ماتول جائز دي. د سجدې له ځایه د تجاوز کولو مذکور حکم د منفرد (یواځې لمونځ کوونکي) لپاره دی. د مقتدي لمونځ هلته فاسدیږي چه کله د مخې تر دوه صفونو پورې لاړ شي او د امام لمونځ هلته فاسدیږي چه د ده او په ده پسې د اولني صف تر منځ د مسافې په اندازه تګ وکړي

قال فی العلائیة لا یکره قتل حیة او عقرب ان خاف الاذی (الی قوله) مطلقاً ولو بعمل کثیر علی الاظهر لکن صحح الحلبی الفساد وفی الشامیة (قوله لکن صحح الحلبی الفساد) حیث قال تبعاً لابن الهمام فالحق فیما یظهر هو الفساد والامر بالقتل لا یستلزم صحة الصلوة مع وجوده کما فی صلوة الخوف بل الامر فی مثله لاباحة مباشرته

ان کان مفسداً للصلوٰة اھ و نقل کلام ابن الهمام فی الحلیة و البحر و النهر و القروہ علیه و قالوا ان ما ذکرہ السرخسی رکة فی النهایة بانه مخالف لما علیه عامة رواة شروح الجامع الصغیر و مبسوط شیخ الاسلام من ان الکثیر لا یباح اھ (رد المحتار ج۱، ص۶۱۰) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۵ ذی قعدہ ۱۳۵۹ھ

په لمانځه کښې د لا حول ویلو حکم

سوال که چیرته یو څوک د عادت له وجې هر وخت لا حول و لا قوۃ وائي داسې سړی که چیرته په لمانځه کښې هم په ناڅاپي توګه د کوم خیال له وجې لا حول ووائي نو لمونځ ئې ماتیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د دُنیائي کارونو په اړه د کومې وسوسې د راتلو له وجې لا حول ووائي نو لمونځ ئې فاسدیږي او که د آخرت د کارونو په اړه ئې ووائي نو نه فاسدیږي. **قال** فی العلائیة ولو حوقل لدفع الوسوسة ان لامور الدنیا تفسد لا لامور الآخرة (رد المحتار ج۱، ص۵۸۱) له دې څخه څرګنده شوه چه که چیرته پرته له نیت څخه هم له ژبې څخه نوموړي الفاظ ووځي نو لمونځ ماتیږي فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۹ شعبان ۱۳۸۸ھ

د سینما په بام باندې د لمانځه ادا کول مکروه تحریمي دي

سوال: د سینما په بام یا چت باندې د لمانځه ادا کول څنګه دي؟ آیا لمونځ بې له کراهته پکښې ادا کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هلته دغسې تلل هم حرام دي نو لمونځ خو په طریقهٔ اولی سره مکروه تحریمي دی د دې لپاره چه دا ځای د لهو او لعب او د شیطانانو د یو ځای کیدلو ځای دی. کما قالوا فی الصلوٰة فی معابد الیهود والنصارٰی که چیرته دا عمارت د سینما په روپو یا ګټې باندې یا له کوم بل دول حرام باندې جوړ شوی وي نو د دې ځای د استعمالولو ګناه به هم وي او په لمانځه کښې به د نور کراهت باعث وي. د داسې لمانځه په هر حال بیرته را ګرځول واجب دي

قال شارح الهدایة فی مکروهات الصلوٰة والصلوٰة جائزة فی جمیع ذٰلك لاستجماع شرائطها و تعادعلی وجه غیر مکروہ و هٰذا الحکم فی کل صلوٰة ادیت مع الکراهة. (فتح القدیر ج۱، ص۲۹۸)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۷ شعبان ۱۳۸۸ھ هجری

د مصلیٰ چه یو کونج مردار وي نو لمونځ پرې کیږي

سوال د ځای نماز یا مصلیٰ یو کونج مردار شو نو آیا د دې کونج په پرینښودلو سره په نورو

ځایونو باندې یا ئې په دویم کونج باندې لمونځ کیږي او که نه؟ او که د دې کونج د ناپاک والي له وجې به ټول جای نماز یا مصلیٰ ته ناپاکه وایو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې صورت کښې لمونځ کیږي. یواځې د دواړو پښو، دواړو لاسونو. زنګنونو او سجدې د ځای پاکوالی شرط دی.

في شروط الصلوة من التنوير هي طهارة بدنه من حدث وخبث وثوبه ومكانه وفي الشرح اي موضع قدميه او احداهما ان رفع الاخرى وموضع سجوده اتفاقا في الاصح لا موضع يديه وركبتيه على الظاهر الا اذا سجد على كفه وقال ابن عابدين رحمه الله في شرح قول الشارح وكذا ما يتحرك بحركته اي هي متصل به يتحرك بحركته (الى قوله) بخلاف ما لم يتصل كبساط طرفه نجس وموضع الوقوف والجبهة طاهر فلا يمنع مطلقاً (قوله ومكانه) فلا تمنع النجاسة في طرف البساط ولو صغيراً في الاصح (قوله على الظاهر) اي ظاهر الرواية كما في البحر لكن قال في منية المصلي قال في العيون هذه رواية شاذة اه وفي البحر واختار ابو الليث ان صلوته تفسد وصححه في العيون اه وفي النهر وهو المناسب لاطلاق عامة المتون وايده بكلام الخانية فلت وصححه في متن المواهب ونور الايضاح والمنية وغيرها فكان عليه المعول وقال في شرح المنية وهو الصحيح لان اتصال العضو بالنجاسة بمنزلة حملها وان كان وضع ذلك العضو ليس بفرض. (ردالمحتار ج۱ ص۲۷۳)

فقط والله تعالی اعلم ۲۸ شوال ۱۳۸۸ هجری

په لمانځه کښې د خندلو حکم

سوال: یو سړی له جماعت سره لمونځ کوي. په ناڅاپه توګه ئې وخندل، غاښونه ئې ښکاره شول لیکن غږ ئې ورسره و نه ووت. په دې صورت کښې د نوموړي لمونځ شو او که فاسد شو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته په خندا کښې یواځې غاښونه ښکاره شي او آواز با لکل و نه ووځي نو نه اودس ماتیږي او نه لمونځ له منځه ځي. او که چیرته دومره آواز تري ووځي چې پخپله یا با لکل ور نژدې سړی ئې هم واوري نو لمونځ ئې ماتیږي، اودس ئې نه ماتیږي او که چیرته دومره په زوره وخاندي چه د مجلس خلک ئې واوري نو اودس ئې هم ماتیږي په دې شرط چه بالغ وي د نابالغ اودس په خندا سره نه ماتیږي.

قال صاحب التنوير في نواقض الوضوء وقهقهة بالغ، وفي الشامية واحترز به عن الضحك وهو لغة اعم من القهقهة واصطلاحاً ما كان مسموعاً له فقط فلا ينقض الوضوء بل يبطل الصلوة وعن التبسم وهو ما لا صوت

فيه اصلا بل تبدو اسنانه فقط فلا يبطلهما وتمامه في البحر ولم ار من ذكر الجواز بغير ومقتضى تعريف الضحك بما كان مسموعاً له فقط ان القهقهة ما يسمعها غيره من اهل مجلسه فهو جهر انه لا خصوص من عن يمينه او عن يساره لان كل ما ان مسموعاً له يسمعه من عن يمينه او يساره تأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۱۳۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ محرم ۱۳۸۹ ہجری

په داسې پلاستيک باندې د لمانځه حکم چه لاندينی طرف ئې مردار وي

سوال د پلاستيک او نائلون په يو ځای کولو سره يو څادر چا تيار کړی دی کوم چه ښه پريړ يا ربل هم دی او اوبو نه جذبوي. آيا داسې څادر که چيرته د لاندې له خوا څخه ناپاکه شي يا په ناپاک او شکمن ځای باندې وغوړول شي او لمونځ پرې ادا کړی شي نو جائز دی او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . هر هغه شی چه د هغه په يوې خوا باندې لګيدلی نجاست بلې خوا ته سرايت و نه کړي د هغه په پاک طرف باندې لمونځ صحيح دی همدارنګه په ناپاکې يا شکمنې زمکې باندې داسې پلاستيک غوړل او لمونځ پرې کول جائز دي بلکه په داسې شفاف پلاستيک باندې هم لمونځ جائز دی چه تر هغه لاندې نجاست ښکاريږي. كما قالوا في الزجاج البته که چيرته جامه دومره باريکه يا نرۍ وي چه له هغې څخه د زمکې نجاست ښکاريده يا د نجاست بدبوئي محسوسيدله نو په هغې باندې لمونځ صحيح نه دی.

قال في الشامية عن البدائع لو صلى على حجر الرحى او باب او بساط غليظ او مكعب اعلاه طاهر و باطنه نجس عند ابي يوسف لا يجوز نظراً الى اتحاد المحل فاستوى ظاهره و باطنه كالثوب الصفيق وعند محمد يجوز لانه صلى في موضع طاهر كثوب طاهر تحته ثوب نجس بخلاف الثوب الصفيق لان الظاهر نفاذ الرطوبة الى الوجه الآخر اه وظاهره ترجيح قول محمد وهو الاشبه (وبعد سطر) وذكر في المنية وشرحها اذا كانت النجاسة على باطن اللبنة او الآجر فوصلى على ظاهرها جاز وكذا الخشبة ان كانت غليظة بحيث يمكن ان تنشر نصفين فيما بين الوجه الذي فيه النجاسة والوجه الآخر والا فلا اه. وذكر في الحلية ان مسألة اللبنة والآجر على الاختلاف المار بينهما وانه في الخانية جزم بالجواز وهو اشارة الى اختياره وهو حسن متجه وكذا مسألة الخشبة على الاختلاف وان الاشبه الجواز عليها مطلقاً ثم ابدى اوجه فراجعه. وايضاً فيها ايضاً (قوله ومبسوط على [illegible] الخ) عن شرح المنية وكذا الثوب اذا فرش على النجاسة اليابسة فان كان رقيقاً يشف ما تحته او توجد منه رائحة النجاسة على تقدير ان لها رائحة لا تجوز الصلوة عليه وان كان غليظاً بحيث لا يكون كذلك جازت اه. (رد محتار ج۱، ص۵۸۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ ربيع الاول ۱۳۸۹ ہجری

د الله اکبر په ځای الله آکبار د ویلو حکم

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه د یوه جومات امام الله اکبر داسې ادا کوي چه د بَر په ځای بار په ذهن کښې راځي. د ده خپل او د مقتدیانو د لمونځونو حکم څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: علامه شامي رحمه الله له حلیه او داسې نورو څخه نقل کړی دی چه په تکبیر کښې د اسم ذات الله او د اکبر الف کشول یا پورته کول د لمانځه فاسدوونکی دی. او لام دومره کشول چه یو بل الف ترې پیدا شي مکروه دی. همدارنګه د هاء کشول مکروه دی. د باء د کشولو په مفسد والي کښې اختلاف دی. او په راء باندې د پیښ په کشولو سره لمونځ فاسدیږي.

لیکن د جهل او ناپوهی د غلبې له وجې د متاخرینو دا فیصله ده چه داعراب او مد غلطي د لمانځه مفسد نه دی. البته که چیرته یو څوک سره له خبرتیا داصلاح کوشش نه کوي نو د هغه لمونځ نه کیږي. او غلط ادا کوونکی امام جوړول په هر صورت ناجائز دی. پرته له داسې مجبوری څخه چه صحیح ادا کوونکی بل څوک موجود نه وي. دد ې تفصیل زما په رساله "الارشاد الی مخرج الضاد" کښې دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ١٨ رجب ٨٩ هجری

د سلام علیکم د ویلو حکم

سوال د یوه جومات امام د السلام علیکم په ځای سلام علیکم وائي، یعنې الف لام نه ادا کوي د داسې امام په اړه د شریعت څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: سلام علیکم له دې وجې چه د سنتو خلاف دی مکروه دی. امام باید پوه کړی شي چه د دې تصحیح وکړي.

قال فی الشامیة (قوله هو السنة) قال فی البحر و هو علی وجه الاکمل ان یقول السلام علیکم و رحمة الله مرتین فان قال السلام علیکم او السلام اوسلام علیکم اوعلیکم السلام اجزأه و کان تارکاً للسنة وصرح فی السراج بکراهة الاخیر اه قلت تصریحه بذلک لا ینافی کراهة غیره ایضاً مما خالف السنة. (رد المحتار ج۱، ص۴۹۱) فقط والله تعالیٰ اعلم ١٨ رجب ١٣٨٩ هجری

د سپي یا ښځې د لمانځه مخې ته په تیریدو سره لمونځ نه ماتیږي

سوال یو مولوي صاحب وائي چه د لمونځ کوونکي مخې ته چه سپی یا خر یا ښځه راشي نو لمونځ فاسدیږي او په دې باندې د مشکوة حواله ورکوي د ده دا وینا صحیح ده او که نه؟ که چیرته دا حدیث صحیح وي نو مطلب ئې څه دی؟ او که دا حدیث جعلي. متروک یا ضعیف دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب

۱۔۔ عن عائشة ﷺ قالت اعدلتمونا بالکلب و الحمار لقد رأیتنی مضطجعة علی السریر فیجیء النبی ﷺ فیتوسط السریر فیصلی فاکره ان اسنحه فانسل من قبل رجلی السریر حتی انسل من لحافی. (بخاری ج۱،ص۷۲)

۲۔۔ عن أم سلمة رضی الله تعالیٰ عنها قالت کان یفرش لی حیال مصلی رسول الله ﷺ کان یصلی وانی حیاله (طحاوی ج۱،ص۲۲۳)

۳۔۔ عن میمونة بنت الحارث ﷺ قالت کان فراشی حیال مصلی النبی ﷺ فربما وقع ثوبه علی وانا علی فراشی. (بخاری ج۱،ص۷۳)

۴۔۔ عن عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما قال اقبلت راکباً علی حمار اتان و انا یومئذ قد ناهزت الاحتلام و رسول الله ﷺ یصلی بالناس بمنی الی غیر جدار فمررت بین یدی بعض الصف فنزلت و ارسلت الاتان ترتع ودخلت فی الصف فلم ینکر ذلک علیّ احد. (بخاری ج۱،ص۷۱)

۵۔۔ عن الفضل بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما قال زار رسول الله ﷺ عباساً فی بادیة لنا ولنا کلیبة وحمارة ترعی فصلی النبی ﷺ العصر وهما بین یدیه فلم یزجرا ولم یؤخرا. (نسائی ج۱،ص۱۲۲/ابو داؤد ج۱،ص۱۰۲)

په لومړيو دريو حديثونو کښې دي چه د حضرت عائشه. حضرت ام سلمه او حضرت ميمونه رضي الله تعالى عنهنّ بسترې به په مختلفو وختونو کښې د نبي کريم ﷺ د مصلّی مخې ته وې او دﷺ به د هغو خوا ته مخ اړاوه او لمونځ به ئې کاوه

په څلورم حديث کښې دي چه د لمانځه په حالت کښې د نبي کريم ﷺ له مخې خره تيره شوه ليکن دﷺ په دې باندې هيڅ و نه ويل

په پنځم حديث کښې دي چه يو ځل نبي کريم ﷺ لمونځ کاوه او سپي او خره ئې مخې ته ولاړې وې

له دغو حديثونو څخه ثابته شوه چه د ښځې يا سپي يا خره مخې ته په راتلو سره لمونځ نه ماتيږي او په کوم حديث کښې چه د لمانځه د فساد حکم دی هغه منسوخ دی. ځکه چه ترې دې حديث پورتني حديثونه وروسته دي د تاخير دليل ئې دا دی چه لومړني درې حديثونه حضرت عائشه. حضرت امّ سلمه او حضرت ميمونه رضي الله تعالى عنهنّ د نبي کريم ﷺ تر وفات وروسته روايت کوي له دې څخه ثابته شوه چه د دغو ازواج مطهراتو رضي الله عنهنّ په نزد د ښځې مخته راتلل د لمانځه مفسد نه دی او له کوم حديث څخه چه د دې ثبوت لاس ته راځي هغه منسوخ دی باقي پاتې شو د خره او سپي حکم نو د حديث د راوي حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنهما

فتوی دا ده چه د خره او سپي مخې ته راتلل د لمانځه مفسد نه دي. عن عكرمة قال ذكر عند ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ما يقطع الصلوة قالوا الكلب والحمار فقال ابن عباس اليه يصعد الكلم الطيب وما يقطع هذا ولكنه يكره (طحاوي ج۱،ص۲۲۲) پخپله د حديث د راوي د خپل روايت په خلاف فتوی ورکول د حديث په نسخ باندې دليل دی

د نسخ د قول په ځای دا خواب هم ورکول کيږي چه دلمانځه له قطع څخه مراد دا دی چه دا شيان د توجه پرې کوونکي دي اوپه خشوع کښې خلل پيدا کوي.د دې لپاره د ښځې خوا ته طبعي ميلان وي. او دخره او سپي د شرارت له وجې د هغو خوا ته توجه وي د حضرت ابن عباس رضى الله عنهما قول ولكنه يكره څخه هم همدغه ثابتيږي فقط والله تعالى اعلم ۲۸ رجب ۸۹ هجری

د عکسونو یا تصویرونو په ځای کښې لمونځ مکروه تحریمي او واجب الاعاده دی

سوال: په کوم کور کښې چه تصوير وي په هغه کښې لمونځ مکروه او واجب الاعاده دی او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په تصوير لرونکي ځای کښې لمونځ مکروه تحريمي دی او بيرته را گرځول ئې واجب دي.

فى مكروهات الصلوة من التنوير ولبس ثوب فيه تماثيل وان يكون فوق رأسه او بين يديه او بحذائه تمثال واختلف فيما اذا كان خلفه والاظهر الكراهة.(ردالمحتار ج۱،ص۶۰۶)

وفى قضاء الفوائت من الشامية عن البحران من ترك واجبا من واجباتها او ارتكب مكروها تحريميا لزمه وجوبا ان يعيد فى الوقت فان خرج الوقت ولا يجب جبر النقصان بعدة فلو فعل فهو افضل اه وبعد اسطر واما كونها واجبة فى الوقت مندوبة بعده كما فهمه فى البحر وتبعه الشارح فلا دليل عليه وقد نقل الخير الرملي فى حاشية البحر عن خط العلامة المقدسي ان ما ذكره فى البحر يجب ان لا يعتمد عليه لاطلاق قولهم كل صلوة اديت مع الكراهة سبيلها الاعادة اه. قلت اى لانه يشمل وجوبها فى الوقت وبعده اى بناء على ان الاعادة لا تختص با لوقت وظاهره ما قدمناه عن شرح التحرير ترجيحه وقد علمت ايضا ترجيح القول بالوجوب فيكون المرجح وجوب الاعادة فى الوقت وبعده ويشير اليه ما قدمناه عن الميزان من قوله يجب عليه الاعادة وهو اتيان مثل الاول ذاتا مع صفة الكمال اى كمال ما نقصه منها وذلك يعم وجوب الاتيان بها كاملة فى الوقت وبعده كما مر ثم هذا حيث كان النقصان بكراهة تحريمية بما فى مكروهات الصلوة من فتح القدير ان الحق التفصيل بين كون

تلك الكراهة كراهة تحريم فتجب الاعادة او تنزيه فتستحب اذ اى تستحب فى الوقت و بعده ايضاً.(رد المحتار ج۱،ص۴۷۹)وفى الهداية فى مكروهات الصلوة ويكره ان يكون فوق رأسه فى السقف او بين يديه او بحذائه تصاوير او صورة معلقة (الى قوله) و الصلوة جائزة فى جميع ذلك لاستجماع شرائطها و تعاد على وجه غير مكروه و هذا الحكم فى كل صلوة اديت مع الكراهة و فى الفتح (قوله و تعاد) صرح بلفظ الوجوب الشيخ قوام الدين الكاكى فى شرح المنار و لفظ الخبر المذكور اعنى قوله و تعاد يفيدة ايضاً على ما عرف و الحق التفصيل بين كون تلك الكراهة كراهة تحريم فتجب الاعادة او تنزيه فتستحب فان كراهة التحريم فى رتبة الواجب فان الظنى ان افاد المنع بدلالة قطعية اعنى بطريق الحقيقة مجرد عن القرائن الصارفة عنه فالثابت كراهة التحريم و ان افاد الزام الفعل كذلك فالوجوب و ان افاد ندب المنع فتنزيهية او الفعل فالمندوب و لذا كان لازمهما معنًى واحدًا وهو ترتب الاثم بترك مقتضاهما.(فتح القدير ج۱،ص۲۹۶)

فقط والله تعالى اعلم ۱۳ ربيع الاول ۱۳۹۰ هجرى

په مغصوبه زمکې باندې لمونځ مکروه تحريمي دی

سوال ديو د غير مسلم (کافر) په زمکې باندې د هغه له اجازې پرته جومات جوړ شوی دی. په داسې جومات کښې لمونځ کول څنګه دي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا ځای جومات نه دی. پرته د مالک له اجازې څخه په داسې ځای باندې لمونځ ادا کول مکروه تحريمي دیَ.

قال العلامة المرغينانى رحمه الله فى مكروهات الصلوة من شرح البداية و الصلوة جائزة فى جميع ذلك لاستجماع شرائطها و تعاد على وجه غير مكروه و هذا الحكم فى كل صلوة اديت مع الكراهة.(فتح القدير ج۱، ص۳۹۸)

فقط والله تعالى اعلم ۲٤ صفر ۱۳۹۱ هجرى

په لمانځه کښې د نارينه پښه د ښځې له سر سره د لګيدلو حکم

سوال که چيرته د ښځې سر د نارينه له پښو سره د سجدې په وخت کښې ولګيږي او په نارينه يا ښځې با دواړو کښې شهوت پيدا شي نوآيا د نارينه لمونځ يا دښځې لمونځ فاسديږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دښځې په سر باندې په لازمي توګه ټيکری وي. د نارينه پښه د ښځې په ټيکري باندې لګيږي کوم چه په هيڅ حال کښې هم د لمانځه فاسدوونکی نه دی البته که چيرته پرته له حائل څخه مس راشي نو د دې دا حکم دی چه که چيرته په نارينه کښې شهوت پيدا

شي نو د نارینه او ښځې دواړو لمونځ فاسدیږي او که چیرته یواځې په ښځې کښې شهوت پیدا شي نو د هیڅ یوه لمونځ هم نه فاسدیږي. د فقهې په کتابونو کښې په دې ځای باندې د بلا حائل قید نه دی ترسترګو شوی لیکن د حرمتِ مصاهرت او د رجعت په ثبوت کښې دا قید ښکاره دی د دې لپاره دلته به هم د دې قید لحاظ کیږي. لان العلة کونه من دواعی الجماع یو قول دا هم دی چه د نارینه بې له حائل څخه په شهوت سره مسّ هم د ښځې د لمانځه فاسدوونکی نه دی

قال فی الدر او مسها بشهوة او قبلها بدونها فسدت لا لو قبلته ولم یشتهها والفرق ان فی تقبیله معنی الجماع

وفی الشامیة عن البحر عن شرح الزاهدی انه لو قبل المصلیة لاتفسد صلوتها ومثله فی الجوهرة وعلیه فلافرق

(ردالمحتار ج۱ ص۵۸۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ شعبان ۱۳۹۲ هجری

له ټائي سره لمونځ مکروه تحریمي دی

سوال: ټائي او هر هغه شی چه د یهودو او نصاراوو مذهبي نښه وي مسلمان ته ئې اغوستل جائز اي او که نه؟ او چه څوک ئې وتړي نو لمونځ ئې ورسره کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د مسلمان لپاره د نورو قومونو مخصوص لباس. طور طریقه غوره کول په هر حالت کښې ناجائز او حرام دي. د نبي کریمﷺ ارشاد دی چه من تشبه بقوم فهو منهم په لمانځه کښې د داسې لباس اغوستل نور هم ډیر بد دی په داسې لباس کښې لمونځ مکروه تحریمي او واجب الاعاده دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ ربیع الآخر ۱۳۹۲ هجری

په حرامو روپو سره اخیستل شوي جامو کښې لمونځ مکروه تحریمي دی

سوال: څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیان عظام د لاندینی مسئلې په اړه چه زید د یوې دیني مدرسې زده کوونکی دی. هغه د لوی اختر په موقع باندې د مدرسې لپاره د قربانۍ د څرمنو کار کوي. په دې کښې چه کومه څرمن په رسید سره یا بې له رسیده لاس ته ورځي دی لږ زیات بدلون پکښې کوي او د خپلې اندازې مطابق پخپل جائز مصرف کښې ئې لګوي. مثلاً کالي یا خادر یا بل شی خان ته پرې اخلي اوس د پوښتنې وړ خبره دا ده چه له دغو شیانو سره د ده لمونځ به جائز وي او که نه؟ د دې ځای د علماوو په دې کښې اختلاف دی. د صحیح خواب په راکولو سره خان د اجرِ عظیم مستحق وګرځوئ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د دې لباس استعمال د زید لپاره حرام دی او په دې کښې ئې لمونځ د مکروه تحریمي کیدو له وجې واجب الاعاده دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ذوالحجة ۱۳۹۲ هجری

په حرامو روپو سره په اخيستل شوي غالى يا قالينې باندې لمونځ مکروه تحريمي دى

سوال له حرام مال لکه سودي کارو بار يا د شرابو کاروبار کوونکى که چيرته جومات ته قالينه يا غالى واخلي تر څو چه لمونځ پرې وشي نو آيا په داسې غالى باندې لمونځ جائز دى او که نه؟ په داسي حال کښې چه په واپس کولو کښې ئې د فتنې او فساد ويره وي. شرعاً په دې کښې څه حکم دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په داسې قالينې باندې لمونځ مکروه تحريمي او واجب الاعاده دى داسې قالينه دې کوم مسکين ته بايد په صدقه کښې ورکړل شي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۱ صفر ۱۳۹۴ھ ہجری

د غلا په جامو کښې لمونځ مکروه تحريمي دى

سوال زيد يو رومال واخيست. زيد ته دا معلومه نه وه چه دا د غلا مال دى. تر اخيستنې څو ورځې وروسته په ښکاره توګه څرګنده شوه چه دا رومال د غلا له مالونو څخه دى. زيد په نوموړي رومال کښې تر اوسه يعنې تر معلوميدو وروسته هم لمونځ ورسره کوي. د شريعت له مخې به د زيد لمونځ څنګه وي؟ بينوا با لدليل توجروا عند الجليل

الجواب باسم ملهم الصواب : د غلا تر معلوميدو وروسته په دې رومال کښې لمونځ مکروه تحريمي دى او دا لمونځ واجب الاعاده دى. فقط والله تعالیٰ اعلم غرۂ محرم ۱۳۹۳ھ ہجری

په تندي باندې چه د پګړى ول يا بله کومه جامه پرته وي په داسې حالت کښې د سجدې حکم

سوال د امام صاحب په تندي باندې پګړى دومره کښته راځي چه تندى ئې پکښې پټيږي او د تندي د پټيدو په صورت کښې سجده نه ادا کيږي. د داسې امام د امامت څه حکم دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تندي له پټوالي سره سجده ادا کيږي ليکن داسې کول مکروه تنزيهي دي البته که چيرته ئې د پګړى هغه برخه په زمکې پورې لګوله کومه چه تر تندي پورته په سر باندې وي او تندى په زمکې باندې و نه لګيږي نو سجده ئې نه ادا کيږي.

قال شارح التنوير يكره تنزيها بكور عمامته الا لعذر وان صح عندنا بشرط كونه على جبهته كلها او بعضها كما مر اما اذا كان الكور على رأسه فقط وسجد عليه مقتصرا اى ولم تصب الارض جبهته ولا انفه على القول به

لا یصح لعدم السجود علی محله.(ردالمحتار ج۱،ص۴۶۸) فقط والله تعالی اعلم ۱۶ شوال ۱۳۹۳ھ ہجری

د قضاء حاجت د تقاضا په حالت کښې لمونځ مکروه تحریمي دی

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیانِ عظام په دې مسئله کښې چه یو چا ته د لمانځه په وخت کښې د غټې یا وړې متیازې ضرورت پېښ شي اوس که چیرته هغه خپل حاجت پوره کوي نو د لمانځه د قضاء کیدو اندېښنه ده. یا کم تر کمه جماعت خو خامخا ترې تیریږي نو آیا دا سړی باید څه وکړي؟ یعنې حاجت دې پوره کړي او که په بیړه سره دې او په بیړه د اوداسه په کولو سره لمونځ ادا کړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د لمانځه د قضاء کیدو ویره وه نو لمونځ دې ادا کړي او که چیرته د قضاء کیدو ویره نه وي یو اخې د جماعت د تیریدو ویره وه نو له قضاء حاجت څخه دې خان فارغ کړي او بیا دې لمونځ وکړي په داسې حالت کښې لمونځ کول مکروه تحریمي دي او که ئې وکړي نو بیرته را ګرځول ئې پرې واجب دي که چیرته د لمانځه تر شروع کولو وروسته قضاء حاجت ورته پیدا شي نو بیا هم په دې حال کښې لمونځ کول مکروه تحریمي دي. په ده باندې واجب دي چه لمونځ دې مات کړي او له قضاء حاجت نه تر فراغت وروسته دې لمونځ وکړي

کما فی مکروهات الصلوة من التنویر وصلوته مع مدافعة الاخبثین وفی الشامیة قال فی الخزائن سواء کان بعد شروعه او قبله فان شغله قطعها ان لم یخف فوت الوقت وان اتمها اثم اه. (وبعد سارین) بقی ما اذا خشی فوت الجماعة ولا یجد جماعة غیرها فهل یقطعها کما یقطعها اذا رأی علی ثوبه نجاسة قدر الدرهم لیغسلها اولا کما اذا کانت النجاسة اقل من الدرهم و الصواب الاول. (ردالمحتار ج۱،ص۶۰۰) قلت و الاقرب انه لا یجب غسل قدر الدرهم من النجاسة کما فی انجاس الشامیة فلا یحل قطع الصلوة لغسلها.

فقط والله تعالی اعلم ۲۷ ذیقعده ۱۳۹۴ھ ہجری

په لمانځه کښې د کوم بزرګ د قبر نقشه یا عکس د مخته راتللو حکم

سوال که چیرته په کاغذ باندې د کوم ولي الله د قبر نقشه وي. دې کاغذ لره مخته کېښودل او لمونځ کول څنګه دي په داسې حال کښې چه نیت ئې ولی الله ته د تقرب (نزدیکت) نه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال ابن عابدین رحمه الله قال فی الحلیة وتکره الصلوة علیه (ای علی القبر) و الیه لورود النهی عن ذلک. (ردالمحتار ج۱،ص۳۸۶) وفی الدر اولغیر ذی روح لا یکره لانها لا تعبد وفی الشامیة

فان قيل عبد الشمس والقمر والكواكب والشجرة الخضراء قلنا عبد عينه لا تمثاله فعلى هذا ينبغي ان يكره استقبال عين هذه الاشياء معراج اى لانها عين ما عبد بخلاف ما لو صوّرها واستقبل صورتها.(رد المحتار ج۱،ص۶۰۴)

له دغو عبارتونو څخه ښکاره شوه چه اګر که د قبر لمونځ کوونکي ته مخامخ کېدل مکروه دي لیکن د قبر د نقشې مخې ته راتلل تاوان نه رسوي ځکه چه د قبر د نقشې هیڅوک عبادت نه کوي البته که چیرته په کوم قوم کښې د دې رواج وي نو په دې کښې هم کراهت ثابتیږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ ذی الحجة ۱۳۹۴ هجری

په توشکې (نیالی) باندې د سجدې حکم

سوال په شفاخانو کښې د کټونو په سر توشکې (نیالی) ډیرې ډبلې یا پریړې وي. آیا په هغو باندې د سجدې په کولو سره خو په لمانځه کښې کومه خرابي نه راځي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته نیالی د سر پوره وزن برداشت کړي نو په دې صورت کښې لمونځ صحیح کیږي او که چیرته ئې برداشت نه کړي بلکه دومره پوست وي چه سر کښته پکښې روان وي نو لمونځ نه صحیح کیږي

قال فی شرح التنویر وان یجد حجم الارض وفی الشامیة تفسیره ان الساجد لو بالغ لا یتسفل رأسه ابلغ من ذلك.(ردالمحتار ج۱،ص۳۶۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ محرم ۱۳۹۵ هجری

په لمانځه کښې پرته له عربي ژبې په نورو ژبو سره دُعا کول مکروه دي

سوال که چیرته یو چا په لمانځه کښې له عربي ژبې پرته په بلې ژبې باندې دُعا وکړه نو لمونځ ئې صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې درې قولونه دي. حرام. مکروه تحریمي. مکروه تنزیهي د کراهت تحریمي قول راجح او اوسط دی لهذا د داسې لمانځه بیرته را ګرځول واجب دي قال شارح التنویر رحمه الله ودعاء بالعربیة وحرم بغیرها.نهر.وقال ابن عابدین رحمه الله بعد ذکر الاقوال ولا یبعد ان یکون الدعاء بالفارسیة مکروها تحریما فی الصلوة وتنزیها خارجها فلیتأمل ولیراجع.(ردالمحتار ج۱،ص۴۸۶) د لمانځه نه د باندې په بلې ژبې سره دعاء مکروه تنزیهي دی دا په هغه صورت کښې چه د زړه په توجه کښې د عربي او غیر عربي دُعاء دواړه سره برابري وي که چیرته غیر عربي دُعا د زیاتې توجه سبب وي نو په هغې کښې هیڅ کراهت نشته بلکه همدا افضله ده

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ ذی قعده ۱۳۹۵ هجری

په لمانځه کښې بې له قصده د چا له خولې د کوم لفظ د راوتلو حکم

سوال: يو سړی په لمانځه کښې په حديث النفس باندې مبتلا شو. او په دې حالت کښې ئې له ژبې څخه د اردو، فارسي يا عربي ژبې کوم شعر يا نثر يواځې دوه يا درې لفظونه را ووتل. نو آيا لمونځ ئې وشو او که نه؟ که چيرته چا ته د جماعت په لمانځه کښې دا صورت پيښ شي نو څه به کوي؟ لومړی لمونځ به کا لعدم گڼي او له سره به نيت تړي او پاتې لمونځ به د امام له سلام گرځولو وروسته پوره کوي او که له امام سره يو ځای خپل لمونځ پوره کړي او بيا وروسته د فرض پوره لمونځ بې له جماعته يواځې ادا کړي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په لمانځه کښې په اردو يا فارسي ژبې سره د دُعاء يا حمد او ثناء الفاظ ويل مکروه تحريمي دي. او دا لمونځ واجب الاعاده دی. له عربي دُعاء يا حمد او ثناء له بې ځايه الفاظو څخه بايد احتراز وشي. ليکن د نه احتراز په صورت کښې د لمانځه اعاده واجبه نه ده. له دعاء او حمد او ثناء څخه پرته کوم بل ټکی ويل کوم چه د کلام الناس (د خلکو د خبرو) له جملې څخه وي د لمانځه مفسد دی. که په هرې ژبې سره هم وي.

د لمانځه د فساد په صورت کښې دې بيرته له سره له تکبير تحريمه څخه لمونځ شروع کړي او تير شوي رکعتونه دې د امام له فراغته وروسته ادا کړي. البته د کراهت تحريمي په صورت کښې دې دا لمونځ له امام سره پوره کړي بيا دې وروسته بيرته را وگرځوي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ربيع الآخر ۱۳۹۹ هجری

په انفرادي (يواځې) لمانځه کښې هم د ښځې محاذات مکروه دی

سوال: که چيرته په جماعت کښې ښځه د نارينه با لکل مخې ته نه، او کيڼې خوا ته لگيدلې و نه دريږي بلکه د يوه نارينه ځای خالي وي هلته ودريږي نو آيا د نارينه لمونځ کيږي؟ بې له جماعته که چيرته يوه ښځه او نارينه په يوې کوټې کښې فرض لمونځونه کوي نو آيا بيا به هم د ښځې او نارينه تر منځ به د يوه سړي غوندې ځای خالي پريښودل کيږي؟ که چيرته نارينه نفل لمونځ کوي او ښځه هم نفل لمونځ کوي نو محرم نارينه او ښځه با لکل څنگ په څنگ دريدلی شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: لمونځ ئې کيږي ليکن د ښځې او نارينه متصل (سره لگيدلي) دريدل مکروه دي.

قال في الدر لمحاذاة المصلية لمصل ليس في صلوتها مكروهة لا مفسدة فتح. (ردالمحتار ج۱ ص۵۳۷)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱ شعبان ۱۳۹۳ هجری

د بناء دصحت شرائط

سوال: که چیرته یو څوک د ماښام یا کوم بل وخت لمونځ کوي. دوه یا درې رکعتونه ئې کړي وي چه اودس ئې مات شي او د دوباره اوداسه لپاره لاړ شي نو پوره لمونځ به کوي او که دوه یا یو رکعت کوم چه ترې تیر شوي وي هغه به ادا کوي؟ په کومو کومو صورتونو کښې بناء جائزه ده؟ په تفصیل سره ئې بیان کړئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د بناء د جواز لپاره دیارلس (۱۳) شرطونه دي

۱ - په بې اودسي یا د بې اودسي په سبب کښې د انسان کوم دخل نه وي که چیرته ئې په قصد سره خپل اودس مات کړي یا چا زخمي کړ او وینه ئې و ایستله نو بناء نه شي کولی. ځکه چه په لومړي صورت کښې پخپله حدث او په دویم صورت کښې د حدث سبب یعنې زخم د انسان له خوا شخه دی. په توخي سره د باد وتل د بناء مانع دی. او د پرنجي له وجې د بادو وتل د بناء لپاره مانع کیدل مختلف فیه دی.

۲ - حدث د لمونځ کوونکي له بدن څخه وي. که چیرته له خارج څخه په ده باندې کوم نجاست ولویږي نو بناء ئې صحیح نه ده.

۳ - حدث د غسل موجب نه دي که چیرته په لمانځه کښې خوب ورشي او احتلام شي نو بناء ئې صحیح نه ده.

۴ - حدث نادر الوجود نه وي لکه قهقهه یا بیهوشي.

۵ - له حدث سره کوم رکن نه ادا کول. که چیرته د سجدې په حالت کښې بې اودسه شي نو او د سجدې د پوره کولو په نیت سره سر پورته کړي. یا اوداسه ته په تلو تلو کښې په قرائت کښې مشغوله پاتې شي نو بناء نه شي کولی.

۶ - د تګ په حالت کښې کوم رکن نه ادا کول. لکه تر اوداسه وروسته په را ګرځیدو کښې قرائت کول البته په تګ او راتګ کښې تسبیح ویل د بناء مانع نه دی.

۷ - د لمانځه سره منافي (تکر) کوم عمل نه کول مثلاً تر قدرتي بې اودسي وروسته په قصد سره خان بې اودسه کول یا خبرې کول یا له کوهي څخه اوبو را ایستل او داسې نور

۸ - بې ضرورته کار نه کول مثلاً د اوداسه لپاره نژدې ځای پریښودل او تر دوه صفونو څخه زیات لرې تلل. البته که چیرته په نژدې ځای کښې ډیره ګڼه ګوڼه وه یا د نسیان له وجې لرې لاړ شي نو بیا پروا نه لري

۹ - بې له ضرورته د درې خله سبحان ربی الاعلی ویلو په اندازه ځنډ نه کول د ګڼه ګوڼې له وجې یا له زخم او داسې نورو څخه د وینې د نه بندیدلو له وجې ځنډ تاوان نه کوي.

د اوداسه سنتونه دې هم په ځای کړي. که چیرته د اوداسه په یواځې څلورو فرائضو اکتفاء

وکړي نو بناء جائزه نه ده.

۱۰ - د مخکښیني حدث نه ظاهریدل. مثلاً په موزو باندې د مسح د موده پای ته رسیدل. د تیمم کوونکي اوبو لیدل، د مستحاضه د وخت خارجیدل

۱۱ - د ترتیب خاوند ته د قضائي لمانځه نه ور په زړه کیدل. البته که چیرته د ور په زړه کیدو په صورت کښې ئې قضائي لمونځ و نه کړ بلکه په وختي لمانځه ئې بناء وکړه، بیا نور څلور یعني ټول شپږ لمونځونه ئې قضاء شول نو په کوم لمانځه ئې چه بناء کړي وي هغه ئې صحیح کیږي

۱۲ - که چیرته مقتدي یا امام بې اودسه شي او هغه خلیفه ونیو او له اوداسه څخه تر فارغیدو پورې جماعت پای ته و نه رسید او د اوداسه ځای په داسې ځای کښې وي چه له هغه ځایه اقتداء صحیح نه وي نو دا شرط دی چه دا امام یا مقتدي داسې ځای ته به راځي او بناء به کوي له کومه ځایه چه اقتداء صحیح کیږي. که چیرته د اوداسه ځای د اقتداء وړ وي، یا تر اوداسه مخکښې جماعت پای ته ورسیږي، یا منفرد بې اودسه شي نو په دغو دریواړو صورتونو کښې دوی ته اختیار دی چه د اوداسه په ځای کښې بناء کوي او که خپل مخکښیني ځای ته راځي. د اوداسه په ځای کښې بناء کول افضل دي.

۱۳ - که چیرته امام بې اودسه شي نو د داسې سړي خلیفه نه جوړول ه د امامت صلاحیت و نه لري. دا هم د لمانځه په منافیو کښې داخل دی. چه بیان ئې په اووم نمبر شماره کښې تیر شو. لیکن د خفاء له وجې دا مستقل ذکر شو. په حقیقت کښې شرائط دولس دي

په مذکوره شرائطو سره بناء اګر که جائزه ده لیکن استیناف اله سره لمونځ کول، بهتر دی. البته که چیرته وخت تنګ وي نو بناء افضله ده بلکه که زیات تنګ وي نو بناء واجبه ده. د استیناف لپاره ضروري ده چه لومړنی لمونځ په سلام یا کوم بل منافي کار سره ختم کړي. بیا دې له سره نوی لمونځ شروع کړي. بې له سلام اړولو یا د لمانځه له کوم منافي کار کولو څخه استیناف صحیح نه دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ شعبان ۱۳۸۸ هجری

د ویده سړي خوا ته د مخ په اړولو سره د لمونځ کولو حکم

سوال یو سړی ویده دی. د هغه مخې ته پرته له ستړې درولو لمونځ جائز دی او که نه؟ که چیرته همداسې پروت وي او ویده نه وي نو بیا ئې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دواړو صورتونو کښې لمونځ جائز دی. البته که چیرته د لمانځه خوا ته په توجه کښې د خلل پیدا کیدو ویره وه نو بیا مکروه دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ رمضان ۱۳۸۸ هجری

په لمانځه کښې د ضرورت له وجې د کميس صحيح کول مکروه نه دي

سوال: يو امام صاحب چه کله هم له سجدې څخه را ولاړيږي نو په يوه لاس يا دواړو لاسونو سره د شا له خوا لمن را نيسي او صحيح کوي ئې. آيا داسې کول صحيح دي او که څنګه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د کميس د صحيح کولو ضرورت په عمومي توګه له دوو وجهو څخه پيښيږي يو دا چه لمن له کمربند سره پورته بنده شي کوم چه د ځينو طبعيتونو لپاره د تشويش او په خشوع کښې د خلل سبب ګرځي. دويمه وجه دا وي چه د ځينو خلکو لمن د دوو کوناټيو تر منځ ننوځي او بنده شي. د کوم داسې ضرورت له وجې د لمن را نيول او صحيح کولو کښې کوم کراهت نشته. البته د دې لپاره يو لاس کافي دی. د دويم لاس استعمالول مکروه دي. او بې له ضرورته د يوه لاس استعمالول هم مکروه تحريمي دي. او د داسې لمانځه اعاده واجبه ده.

قال فی التنویر و کرہ کفه و عبثه به و فی الشامیة (قوله و عبثه) هو فعل لغرض غیر صحیح ال فی النهایة و حاصله ان کل عمل هو مفید للمصلی فلا بأس به اصله ما روی النبی ﷺ عرق فی صلوته فسلت العرق عن جبینه ای مسحه لانه کان یؤذیه فکان مفیدا و فی زمن الصیف کان اذا قام من السجود نفض ثوبه یمنة او یسرة لانه کان مفیدا کی لا تبقی صورة فاما ما لیس بمفید فهو العبث اه. و قوله کی لا تبقی صورة یعنی حکایة صورة الالیة کما فی الحواشی السعدیة. (رد المحتار ج۱ ص۵۹۹) فقط والله تعالی اعلم ۱۶ جمادی الاخر ۱۳۹۹ هجری

په لمانځه کښې له اوږې څخه د څادر د لويدلو حکم

سوال: د لمانځه په حالت کښې که چيرته څادر يا ټيکرې له کيڼې اوږې څخه ولويږي نو آيا په ښي لاس سره ئې بيرته خپلې کيڼې اوږې باندې اچولی شي او که به ئې پخپل حالت پريږدي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: بايد بيرته اوږې ته واچول شي په لمانځه کښې د څادر يا جامو زوړنديدل د تشويش باعث دی او د تشويش اچوونکي شي د لرې کولو لپاره يو ځل يا دوه ځلې لاس ښوروول جائز دي کحرکة الید لسلت العرق وتسویة الحصا للسجود همدا رنګه د څادر زوړندوالی په سدل کښې د داخليدو له وجې مکروه دی او د مکروه اصلاح په عملِ قليل سره مندوب دی کما قالوا فی ارخاء الکمین المشمرتین. فقط والله تعالی اعلم. ۲۷ جمادی الاولی ۹۸ هجری

په لمانځه کښې د پرتوګانې د سمولو حکم

سوال: که چيرته په لمانځه کښې د پرتوګانې د خلاصيدلو انديښنه وي نو آيا په دواړو لاسونو سره ئې نړلی او ټنګولی شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : لومړی دې په يوه لاس سره يو طرف تنګ کړي. بيا دې د درې خله سبحان ربی الاعلی د ويلو په اندازه تر توقف کولو وروسته دويم طرف په بل لاس صحيح کړي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ جمادی الاولی ۱۳۹۸ هجری

په جومات کښې له مزريو جوړې شوې خولۍ کيښودل او په هغو کښې د لمونځ کولو حکم

سوال څه فرمائي د دين علماء کرام او د شرع متين مفتيان عظام د دې مسئلې په باره کښې چه اکثره خلک د ثواب په نيت سره په جومات کښې د مزري توپۍ د لمونځ کوونکو د استعمال لپاره ږدي چه سر تور سر خلک ئې د لمانځه په وخت کښې په سروي آيا دا کار شرعاً جائز دی او که نه؟ که چيرته جائز نه وي نو د مهربانۍ له مخې وجوه ئې وليکئ. بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د مزريو خولۍ په جومات کښې کيښودل جائز نه دي او له هغو سره لمونځ کول مکروه دي. د دې وجوهات په لاندې ډول دي

۱ - داسې خولۍ په جومات کښې کيښودل د جومات د ادب او احترام خلاف دی. بالخصوص چه کله ئې تارونه را ووځي او په جومات کښې خواره شي او په هغو تپلې خيره تر سترګو کيږي او د خولو او خيرو بدبوئي ترې راځي. آيا يو څوک دې ته تيار دی چه داسې خولۍ د خپل کور ښائست جوړ کړي؟ که چيرته نه دی نو د خدای د کور لپاره څنګه جائز ګڼل کيدلی شي

۲ د دې ډول ضرورياتو په جومات کښې په کيښودلو سره د عوامو ذهن ته دا ورځي چه هغوی جوماتونه د عبادت ګاه په ځای د خيراتي او رفاهي اداري ګڼي او دا د جومات د مقصد په خلاف دی او په دې کښې د جومات توهين دی.

۳ - د کوم لباس به اغوستو سره چه انسان کوم مجلس ته په ورتګ شرميږي نو په داسې لباس کښې لمونځ کول مکروه تنزيهي دی او په دې باندې دوام او هميشوالی مکروه تحريمي ته نژدې دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ جمادی الاخر ۱۳۹۸ هجری

د باران له وجې د لمانځه د ماتولو حکم

سوال د جومات په صحن کښې مو د باندې د جماعت لمونځ ادا کاوه چه ډير تيز باران شروع شو نو آيا د لمانځه په ماتولو سره د ننه په جومات کښې د لمانځه ادا کول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د باران له وجې د لمانځه ماتول جائز نه دی البته له باران څخه که چيرته د کوم مرض ويره وی. يا د امدوالي له وجې د درې نيمو ماشو ۲.۴۰۲ ۳ ګرامه سنو زرو د

قيمت په برابر مالي نقصان وو نو داسې سړی لمونځ ماتولی شي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ رجب ۱۳۹۸ هجری

په لمانځه کښې د غاړې د تازه کولو حکم

سوال څه فرمائي د دې علماء کرام په دې مسئله کښې چه تنحنح بعنې د غاړې تازه کول د لمانځه مفسد دی او که نه؟ که چيرته نه دی نو آيا مطلقاً مفسد نه دی او که څه تفصيل پکښې شته؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته د طبعي ضرورت له وجې بې له اختياره توخی راشي يا د کوم صحيح مقصد له وجې غاړې تازه کړي مثلاً د قرائت لپاره د غږ صافول. يا امام ته تنبيه ورکول. يا چا ته د دې اطلاع ورکول مقصود وي چه زه په لمانځه باندې يم نو لمونځ نه فاسديږي.

قال العلائی رحمه الله تعالیٰ فی مفسدات الصلوٰة والتنحنح بحرفین بلا عذر اما به بان نشأ من طبعه فلا او بلا غرض صحیح فلو لتحسین صوته او لیهتدی امامه او للاعلام انه فی الصلوٰة فلا فساد علی الصحیح. و قال ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ (قوله بحرفین) یعلم حکم الزائد علیهما بالاولی لکن یوهم ان الزائد لو کان بعذر یفسد و یخالفه ظاهر ما فی النهایة عن المحیط من انه ان لم یکن مدفوعا الیه بل لاصلاح الحلق لیتمکن من القراءة ان ظهر له حروف نحو قوله اُح اُح و تکلّف لذلک کان الفقیه اسمٰعیل الزاهد یقول یقطع الصلوٰة عندهما لانها حروف مهجاة اهای والصحیح خلافه کما یأتی (قوله بان نشأ من طبعه) ای بان کان مدفوعاً الیه. (ردالمحتار ج. ص ۵۸۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۰ محرم ۱۳۹۹ هجری

په سهو سره سلام ګرځول او د بل لمانځه نيت تړل

سوال زيد مسبوق له امام سره يو ځای سلام واړاوه په داسې حال کښې چه زيد درې رکعتونه کړي وو تر دعاء وروسته زيد سنتونه شروع کړل. د سنتو تر تکبير تحريمه ور ياد شو چه ما له امام سره په دريو رکعتونو باندې سلام اړولی دی زيد يو بل رکعت ادا کړ او سجدهٔ سهو ئې وکړه نو آيا لمونځ ئې صحيح شو او که بيرته را ګرځول ئې پرې واجب دي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د سنتو د تکبير تحريمه په ويلو سره د فرضو تحريمه باطله شوه د دې لپاره دا لمونځ صحيح نه شو. بيرته را ګرځول ئې فرض دي

قال فی العلائیة و لا تبطل بنیة القطع ما لم یکبر بنیة مغایرة. و قال ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ و کذا بنیة الانتقال الی غیرها ط (قوله ما لم یکبر بنیة مغایرة) ان یکبر ناویاً بالنفل بعد شروع الفرض و عکسه او الفائتة

بعد الوقتية وعكسه او الاقتداء بعد الانفراد وعكسه واما اذا كبر بنية موافقة كأن نوى الظهر بعد ركعة الظهر من غير تلفظ بالنية فان النية الاولى لا تبطل ويبنى عليها ولو بنى على الثانية فسدت الصلوة (رد المحتار ج۱، ص۶۱۰) وفى العلائية ويفسدها انتقاله من صلوة الى مغايرها ولو من وجه حتى لو كان منفرداً فكبر ينوى الاقتداء او عكسه صار مستأنفاً بخلاف نية الظهر بعد ركعة الظهر الا اذا تلفظ بالنية فيصير مستأنفاً مطلقاً. و قال ابن عابدين رحمه الله (قوله ويفسدها انتقاله الخ) اى بان ينوى بقلبه مع التكبيرة الانتقال المذكور قال فى النهر بان صلى ركعة من الظهر مثلاً ثم افتتح العصر او التطوع بتكبيرة فان كان صاحب الترتيب كان شارعاً فى التطوع عندهما خلافاً لمحمد او لم يكن بان سقط للضيق او للكثرة صح شروعه فى العصر لانه نوى تحصيل ما ليس بحاصل لخرج عن الاول فمناط الخروج عن الاول صحة الشروع فى المغاير ولو من وجه فلذا لو كان منفرداً فكبر ينوى الاقتداء او عكسه او امامة النساء فسد الاول وكان شارعاً فى الثانى وكذا لو نوى نفلاً او واجباً او شرع فى جنازة فجئ باخرى فكبر ينويهما او الثانية يصير مستأنفاً على الثانية كذا فى فتح القدير اهـ (قوله او عكسه) بالنصب عطفاً على منفرداً ح (قوله بخلاف نية الظهر الخ) ى نيته مع التكبيرة كما مر قال فى البحر يعنى لو صلى ركعة من الظهر فكبر ينوى الاستئناف للظهر بعينها لا يفسد ما اداه ويحتسب بتلك الركعة حتى لو صلى ثلاث ركعات بعدها ولم يقعد فى اخرها حتى صلى رابعة فسدت الصلوة ولغت النية الثانية. (قوله مطلقاً) اى سواء انتقل الى المغايرة او المتحدة لان التلفظ بالنية كلام مفسد للصلوة الاولى فصح الشروع الثانى. (رد المحتار ج۱،ص۵۸۳) فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۵صفر ۱۳۹۹ھجری

له لمانځه خخه تر فارغيدو وروسته په اوداسه كښې د شک حکم

سوال كه چيرته يو سړي نه تر لمانځه وروسته شک ور ولويږي چه زما اودس وو او كه نه وو نو داسې سړي په حق كښې څه حکم دی؟ لمونځ ئې شوی دی اوكه بيابه ئې كرځوي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې اړه كومه صريحه جزئيه مې له نظره نه ده تيره شوې. د اليقين لا يزول الا باليقين مقتضىٰ خو دا ده چه اودس ئې نشته څكه ئې لمونځ صحيح نه دی. ليكن له لمانځه خخه تر فارغيدو وروسته دا د وقوع الشك فى اركان الصلوة بعد الفراغ غوندې شو كوم چه معتبر نه دی. له دې څخه څرګنده شوه چه دا لمونځ صحيح دی. سره له دې بيرته را ګرځول ئې احوط دی فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۶جمادى الآخر ۱۳۹۹ھجری

د سرې په ورکړل شوي وښو باندې د لمانځه حکم

سوال زما د کلي د جومات په صحن کښې کوم چه له جومات سره لګيدلی دی. د جومات موجوده منتظمينو د پخولو په خاې د انسان يا حيواناتو د مرادريو سره اچوه او وابنه پرې را شنه کوي او ظاهره خبره ده چه د وښو د تازه ساتلو لپاره هر وخت اوبو ورکوي. آيا دا خاې د لمانځه لپاره صحيح دی او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې وښو باندې د دوو صورتونو له مخې لمونځ صحيح کيدلی شي يو دا چه سره بالکل خاوره وګرځي او د خاننه وجود ئې بالکل په نظر را نه شي دويم صورت دا چه دا وابنه دومره ګڼ او لوی لوی وي تر سرې پورې د لمونځ کوونکي د لمانځه کوم غړی يا اندام و نه رسيږي په سرې سره نجسې شوي اوبو چه کله په وښو لګيدلي وي هغه اوبو چه کله له وښو څخه وچې شي نو وابنه پاکيږي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ شوال ۱۳۹۹ هجری

د باد بندولو په صورت کښې د لمانځه حکم

سوال په ګيډه کښې د خرابۍ له وجې که چيرته د بادو په ذريعې سره بار بار اودس مات شي نو د دې بادو د بندولو په صورت کښې څوک د فرضو يا تراويحو لمونځ ورکولی شي؟ او آيا په همدې حالت کښې خپل لمونځ کولی شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته په بل وخت کښې په اطمينان سره د لمونځ کولو موقع تر لاسه کيږي نو د بادو په بندولو سره لمونځ کول مکروه تحريمي دي که چيرته منفرداً په لنډه توګه په اطمينان سره لمونځ کولی شي نو بيا دې له جماعت سره دې نه کوي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان المبارك ۱۴۰۰ ه

چه پاکې جامې نه وي نو په ناپاکو جامو کښې دې لمونځ وکړي

سوال د زيد جامې ناپاکې شوې او د لمانځه وخت راغی او اوبو نشته چه پرې ئې مينځي آيا لمونځ دې قضاء کړي او که له ناپاکو جامو سره دې لمونځ وکړي شرعاً د دې څه حکم دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په اوس وخت کښې دې لمونځ په ناپاکو جامو کښې ادا کړي ليکن بيا دې وروسته که چيرته د بل لمانځه د وخت په منځ کښې د جامو د لاس ته راتلو غالب ګومان وي نو دا وخت لمونځ ادا کول فرض نه دي سره له دې بهتره دا ده چه اوس دې هم لمونځ وکړي او وروسته دې قضائي هم راوړي كما قالوا في العاجز عن القيام ويغلب على ظنه القدرة بعده.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ ذيقعده ۱۴۰۰ ه

په لمانځه کښې په پرنجې باندې د الحمد لله ویلو حکم

سوال یو چا ته په لمانځه کښې پرنجی وراغی او هغه په قصد سره یا بې له قصده الحمد لله ووایه نو آیا دا جائز دی او که مکروه او که لمونځ پرې فاسدیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : تر پرنجیدو وروسته په الحمد لله ویلو سره لمونځ نه فاسدیږي لیکن قصداً دې باید سری نه وائي.

قال فی الهدایة ومن عطس فقال له آخر یرحمك الله وهو فی الصلوة فسدت صلوته، وفی الشرح لانه یجری فی مخاطبات الناس فکان من کلامهم بخلاف ما اذا قال العاطس او السامع الحمد لله علی ما قالوا لانه لم یتعارف جواباً. (شرح الهدایة ج۱،ص۱۳۶) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ صفر ۱۴۰۱هـ

د چا په پرنجیدو سره په لمانځه کښې د یرحمک الله د ویلو حکم

سوال زید لمونځ کاوه او د کوم لمونځ کوونکي یا نه لمونځ کوونکي پرنجی ئې واورید او یرحمک الله ئې په قصد سره یا بې له قصده وویل پرنجیدونکي سړي که الحمد لله ویلي وي یا ئې نه وي ویلي په دغو ټولو صورتونو کښې څه حکم دی؟ آیا یرحمک الله ویل جائز دي او که مکروه او که مفسد؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دغو ټولو صورتونو کښې د یرحمک الله د ویونکي لمونځ فاسدیږي.

قال العلائی رحمه الله فی مفسدات الصلوة وتشمیت عاطس بیرحمك الله ولو من العاطس لنفسه لا. (رد المحتار ج۱،ص۵۸۰) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ صفر ۱۴۰۱هـ

د زلة القاري مسائل

د دوه رکعتونو د قرائت تر منځ د یوه واړه سورت پرېښودل مکروه دي

سوال په لومړي رکعت کښې چه کوم سورت ویل شوی وي تر هغه وروسته په دویم رکعت کښې به سرې متصل سورت وائي او که یو یا دوه سورتونه په منځ کښې پرېښودلی هم شي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته په لومړي رکعت کښې تر ویل شوي سورت وروسته په سورت دومره اوږد وي چه څومره اوږدوالی د دویم رکعت لپاره مکروه دی نو د هغه پرېښودل بې له کراهته جائز دی اوکه نه نو د یوه سورت په منځ کښې پرېښودل مکروه دي د دوه یا زیاتو سورتونو په پرېښودلو کښې کوم کراهت نشته

قال شارح التنویر رحمه الله تعالی ویکره الفصل بسورة قصیرة وقال ابن عابدین رحمه الله تعالی اما بسورة طویلة بحیث یلزم منه اطالة الرکعة الثانیة اطالة کثیرة فلا یکره شرح المنیة کما اذا کانت سورتان قصیرتان. (ردالمحتار ج۱ ص۵۱۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲۴ رمضان ۱۳۹۸ھ

په لومړي رکعت کښې د سورة الناس ویل

سوال یوه سړي په غلطۍ سره په لومړي رکعت کښې سورة ناس وواېه نو اوس به په دویم رکعت کښې څه وائي؟ له دې څخه د مخکښیني سورت ویل خو مکروه دي او د یوه سورت تکرار هم مکروه دی په داسې مجبورۍ کښې به سړی څه کوي؟ په دویم رکعت کښې به سورة فلق وائي او که په دې کښې به هم سورة ناس وائي؟ په دې باره کښې شرعي حکم صادر کړئ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دویم رکعت کښې به هم سورة ناس وائي د سهو په حالت کښې د سورت تکرار مکروه نه دی

قال فی الفتح قرأ فی الاولی بقل اعوذ برب الناس یقرأ فی الثانیة هذه السورة ایضاً. (فتح القدیر ج۱ ص۲۳۳) و فی شرح التنویر لا بأس ان یقرأ سورة ویعیدها فی الثانیة. وفی الشامیة افاد انه یکره تنزیها وعلیه یحمل جزم القنیة بالکراهة ویحمل فعله علیه الصلوة والسلام لذلك علی بیان الجواز. هذا اذا لم یضطر فان اضطر بان قرأ فی الاولی قل اعوذ برب الناس اعادها فی الثانیة ان لم یختم نهر لان التکرار اهون من القراءة منکوساً بزازیة و اما لو ختم القرآن فی رکعة فیأتی قریباً انه یقرأ من البقرة. (ردالمحتار ج۱ ص۵۱۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ شعبان ۱۳۷۴ھ

په لومړي رکعت کښې د سورۀ الناس شروع کولو او بيرته پريښودل ئې مکروه دي

سوال امام په غلطۍ سره په لومړي رکعت کښې سورۀ ناس شروع کړ ليکن فوراً ئې بيرته پريښود او سورۀ فلق ئې ووايه. آيا په دې صورت کښې کوم کراهت شته او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د سورۀ ناس تر شروع کولو وروسته ئې بيرته پريښودل مکروه دي. سورۀ ناس دې پوره کړي او په دويم رکعت کښې به هم بايد همدغه سورت ووائي

قال في الفتح ولو قصد سورة وافتتح غيرها فاراد تركها الى المقصود كره ذلك ولو كان حرفاً واحداً.(فتح القدير ج۱،ص۲۴۳) فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۵شعبان ۱۳۷۴ھ

په دويم رکعت کښې د مخکښيني سورت تر شروع کولو وروسته پريښودل مکروه دي

سوال امام صاحب په لومړي رکعت کښې سورۀ تبت ووايه او په دويم کښې ئې اذا جآء سورت شروع کړ ليکن يو آيت ئې لا نه وو پوره کړی چه بيرته ئې پريښود او سورۀ اخلاص ئې ووايه. د دې شرعي څه حکم دی؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دويم رکعت کښې ئې بايد هم هغه سورۀ اذا جآء پوره کړی وای. د هغه بيرته پريښودل او سورۀ اخلاص شروع کول مکروه دي.

في شرح التنوير عن القنية قرأ في الاولى الكافرون وفي الثانية الم تر او تبت ثم ذكر يتم وقيل يقطع ويبدأ و في الشامية افاد ان التنكيس او الفصل بالقصيرة انما يكره اذا كان عن قصد فلو سهوا فلا كما في شرح المنية و اذا انتفت الكراهة فاعراضه عن التي شرع فيها لا ينبغي وفي الخلاصة افتتح سورة وقصد سورة اخرى فلما قرأ اية او ايتين اراد ان يترك تلك السورة ويفتتح التي ارادها يكره اه وفي الفتح ولو كان اي المقروء حرفاً واحداً. (ردالمحتار ج۱،ص۵۱۰) فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۵شعبان ۱۳۷۴ھ

له يوه سورت څخه بل سورت ته د تللو حکم

سوال د يوه سورت پريښودل او د بل سورت ته په تلو سره لمونځ صحيح کيږي او که نه؟ او په دې کښې فرض او نفل څه فرق سره لري او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ کيږي ليکن په قصد سره داسې کول مکروه دي د فرائضو

او نوافلو په دې کښې یو حکم دی
قال ابن الهمام رحمه الله قال فی الخلاصة هذا کله فی الفرائض اما فی النوافل فلا یکره و عندی فی الکلیة نظر فانه ﷺ نهی بلالاً عن الانتقال من سورة الی سورة و قال له اذا ابتدأت بسورة فاتمها علی نحوها حین سمعه ینتقل من سورة الی سورة فی التهجد (فتح القدیر ج۱، ص۲۴۳) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ شعبان ۱۳۷۴ هجری

په لمانځه کښې د ترتیب په خلاف قرائت مکروه دی

سوال په لمانځه کښې د پای له خوا د قرآن مجید په ویلو سره سجدهٔ سهو لازمیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب سجدهٔ سهو نه لازمیږي. البته په قصد سره داسې کول مکروه دي. سهواً مکروه نه دي که چیرته په یوه رکعت کښې په قصد سره داسې وکړي نو په فرضو او نفلو دواړو کښې مکروه دي او که چیرته په دویم رکعت کښې مخکښینۍ سورت ووائي نو بیا یواځې په فرضو کښې مکروه دی او په نفلو کښې نه دی.

قال فی الهندیة و اذا قرأ فی رکعة سورة و فی الرکعة الاخری او فی تلک الرکعة سورة فوق تلک السورة یکره و کذا اذا قرأ فی رکعة آیة ثم قرأ فی الرکعة الاخری او فی تلک الرکعة آیة اخری فوق تلک الآیة (الی قوله) هذا کله فی الفرائض اما فی السنن فلا یکره. (عالمگیریة ج۱، ص۷۸) و فی الشامیة ان التنکیس او الفصل بالقصیرة انما یکره اذا کان عن قصد فلو سهوا فلا و ایضاً فیها تحت (قوله ولا یکره فی النفل شیء من ذلک) و اعترض ح ایضاً بانهم نصوا بان القراءة علی الترتیب من واجبات القراءة فلو عکسه خارج الصلوٰة یکره فکیف لا یکره فی النفل تأمل و اجاب ط بان النفل لاتساع بابه نزلت کل رکعة منه فعلا مستقلاً فیکون کما لو قرأ انسان سورة ثم سکت ثم قرأ ما فوقها فلا کراهة فیه. (ردالمحتار ج۱، ص۵۱۱) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ شعبان ۱۳۷۴ هـ

قرآنکریم ته په کتو سره قرائت د لمانځه فاسدونکې دې

سوال په لمانځه کښې چه د قرآنکریم له مخې په قرائت کولو سره لمونځ فاسدیږي او که نه؟ په داسې حال کښې چه پاڼې نې وا نه ړوي که چیرته فاسدیږي نو وجه به ئې څه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په لمانځه کښې د قرآنکریم له مخې په تلاوت کولو سره لمونځ فاسدیږي اگر که پاڼې نې وا نه ړوي څکه چه دا له خارج نه لمانځه څخه د باندې، څخه تلقن دی کوم چه مفسد دی لکه څرنگه چه له خارج سرې څخه د فتحې اخستل د لمانځه مفسد دی

فی مفسدات الصلوٰة ملشرح التنویر و قراءته من مصحف ای ما فیه قرآن مطلقاً لانه تعلم الخ و قال ابن

عابدين رحمه الله انه تلقن من المصحف فصار كما اذا تلقن من غيره (ردالمحتار ج،ص۵۸۲)

فقط والله تعالىٰ اعلم   ۲۵ جمادى الاخره ۱۳۸۷ ھ

په قرائت کښې د فاحشې غلطۍ او بيرته ئې د صحيح کولو حکم

سوال که چيرته يو څوک په غلطۍ سره ووائي ليکن بيا ئې فوراً بيرته صحيح کړي نو آيا ئې لمونځ ئې کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هو، لمونځ ئې کيږي

في الهندية: ذكر في الفوائد لو قرأ في الصلوة بخطأ فاحش ثم رجع و قرأ صحيحاً قال عندي صلوته جائزة

(عالمگيرية ج،ص۸۲)   فقط والله تعالىٰ اعلم   ۵ شعبان ۱۳۸۷ ھ

د سورت په مينځ کښې د يوه ايت د پاتې کيدلو حکم

سوال امام صاحب د ماسخوتن د لمانځه په لومړي رکعت کښې **لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ** ووايه له **رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا** خخه ئې تر **الْقَيِّمَةِ** پورې و نه وايه او له **وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ** خخه ئې د سورت تر آخره پورې نور تول ووايه تر لمانځه وروسته يوه نباغلي ورته وويل چه لمونځ دې بيرته را وگرخول شي خکه چه په يل کښې د درې آيتونو په اندازه قرائت نه دی شوی امام صاحب وويل چه ما سوا خي نو آيت پريښی دی پاتې سورت مې تول ووايه او لمونځ کيږي په دې باره کښې څه فتوی ده چه آيا لمونځ به بيرته را گرخول کيږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ شوی دی د بيرته را گرځولو ضرورت ئې نشته بې له عذره داسې کول مکروه دي

قال في الشامية انتقل في الركعة الواحدة من اية الى اية يكره و ان كان بينهما ايات بلا ضرورة فان سها ثم تذكر يعود مراعاة لترتيب الايات. شرح المنية (ردالمحتار ج۱،ص۵۱۰) دا حکم هلته دی چه کله د دويم آيت له مخکښيني آيت سره د لګولو په صورت کښې معنی فاسده نه شي لکه څرنګه چه د سوال په صورت کښې دی که چيرته ئې معنی فاسده شي نو په دې کښې دا تفصيل دی چه په لومړي آيت باندې د وقف د کولو په صورت کښې لمونځ کيږي او که چيرته ئې پرته له وقف څخه دويم آيت ورسره ولګاوه نو لمونځ نه کيږي   فقط والله تعالىٰ اعلم   ۲۳ ذی الحجة ۱۳۸۹ ھ

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال امام صاحب سوره غاشيه شروع کړ د (تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً) خخه وروسته ئې خو آيتونه بربېښودل او له (فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ) خخه ولوست آيا په دې صورت کښې لمونځ کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته په ايتونو باندې بې له وقف خخه مخکښې (فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ) روايه نو د معنى د فساد له وجې لمونځ فاسد شو. که وقف وکړي نو لمونځ صحيح دی د يوه آيت په ځای د بل آيت په ويلو کښې دا تفصيل دی چه په معنى کښې فساد را نه شي نو په اتفاق سره لمونځ صحيح دی او که چيرته په معنى کښې فساد راشي نو په لومړي آيت باندې د وقف د کولو په صورت کښې په اتفاق سره لمونځ کيږي او که وقف و نه کړي نو په دې کښې اختلاف دی صحيح خبره دا ده چه لمونځ فاسد يږي

قال فی الخانية وان ذکر اية مکان اية ان وقف علی الاولی وقفاً تاماً وابتدأ بالثانية لا تفسد صلوته کما لو قرأ (وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ) ووقف ثم ابتدأ (لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيْ كَبَدٍ) لا تفسد صلوته وکذا لو قرأ (اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ) ووقف ثم قرأ (اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ) وان لم يقف وقرأ موصولا ان لم تغير الاولی بالثانية کما لو قرأ (اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَزَاءَنِ الْحُسْنٰى) او قرأ (وَوُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ) (اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ حَقًّا) لا تفسد صلوته وان تغير المعنی بان قرأ (اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ وَّاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ) او قرأ (اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ) او قرأ (وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا) تفسد صلوته لانه اخبر بخلاف ما اخبر الله تعالی به وقال بعضهم لا تفسد صلوته لعموم البلوی والاول اصح. (وقال قبيل هذا) وعن ابی يوسف رحمه الله فيه روايتان والصحيح هو الفساد لانه اخبر بخلاف ما اخبر الله تعالی به. (خانية علی هامش الهندية ج ص ۱۵۰)

وفيها (وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقٰى) قرأ (الْاَتْقٰى) بالتاء وقال ان وصل به (الَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى) تفسد صلوته وان لم يصل ووقف ثم ابتدأ با (لَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى) لا تفسد صلوته وکذا لو قرأ (وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى الَّذِيْ). (سَيُجَنَّبُهَا الْاَشْقَى الَّذِيْ) ان وصل به (الَّذِيْ يُؤْتِيْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى) تفسد صلوته والا فلا. (خانية علی هامش الهندية ج ص ۱۴۶)

وفی العلائية وصح الباقانی الفساد ان غير المعنی نحو (رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ) للاضافة کما لو بدل کلمة بکلمة وغير

المعنی نحو (اِنَّ الْفُجَّارَ لَفِیْ جَنّٰتٍ) وقال ابن عابدین رحمة الله علیه وقید الفساد فی الفتح وغیره عما اذا لم یقف وقفاً تاماً اما لو وقف ثم قال لَفِیْ جَنّٰتٍ فلا تفسد الخ (ردالمحتار ج۱،ص۵۹۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الثانی ۱۳۹۹ هجری

د (اَشقی) په ځای د (اَتقی) د ویلو حکم

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیان کرام په دې مسئله کښې چه یوه سړي د جُمعې لمونځ وکاوه او په اول رکعت کښې ئې سورهٔ اعلی وواېه او د هغه د آیت (سَیَذَّکَّرُ مَنْ یَّخْشٰی وَیَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَی الَّذِیْ یَصْلَی النَّارَ الْکُبْرٰی) په ځای (وَیَتَجَنَّبُهَا الْاَتْقَی الَّذِیْ یُؤْتِیْ مَالَهٗ یَتَزَکّٰی وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهٗ مِنْ نِّعْمَةٍ تُجْزٰی - الی آخر سورة اللیل) وواېه بیا ئې بېرته له دې چه صحیح ئې کړي رکوع ته لاړ آیا لمونځ ئې صحیح شو او که نه. او آیا د بېرته را ګرځولو ضرورت ئې شته او که نه؟ له حوالې سره ځواب راکړئ.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چېرته ئې په یَخْشٰی باندې وقف کړی وي نو لمونځ شوی دی او که وقف ئې نه وي کړی نو نه دی شوی.

وفی العلائیة وصحح الباقانی الفساد ان غیّر المعنی نحو رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ للاضافة کما لو بدل کلمة بکلمة وغیر المعنی نحو اِنَّ الْفُجَّارَ لَفِیْ جَنّٰتٍ وقال ابن عابدین رحمة الله علیه وقید الفساد فی الفتح وغیره عما اذا لم یقف وقفاً تاماً اما لو وقف ثم قال لَفِیْ جَنّٰتٍ فلا تفسد الخ (ردالمحتار ج۱،ص۵۹۳)

د دویم رکعت د مکروه اوږدوالي اندازه

سوال: په دویم رکعت کښې له لومړي رکعت څخه اوږد سورت ویل مکروه دي د دې زیاتوالي اندازه څه ده؟ څومره آیتونه چه زیات وي نو لمونځ مکروه کیږي؟ همدا رنګه دا کراهت په نوافلو کښې هم شته او که یواځې په فرائضو کښې دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په فرائضو کښې په اتفاق سره او په نوافلو کښې د راجح روایت له مخې د دویم رکعت اوږدوالی مکروه تنزیهي دی. د اطالې (اوږدوالي) په اندازه کښې تر ټولو راجح او آسانه قول دا دی چه په دواړو سورتونو کښې فرق ښېن او ښکاره وي

قال فی العلائیة واطالة الثانیة علی الاولی یکره تنزیهاً اجماعاً ان بثلاث آیات ان تقاربت طولاً وقصراً والا اعتبر الحروف والکلمات واعتبر الحلبی فحش الطول لا عدد الآیات واستثنی فی البحر ما وردت به السنة واطلق فی النفل عدم الکراهة مطلقاً و ان باقل لا یکره لانه عَلَیْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلام صلی با لمعوذتین و قال ابن

عابدین رحمه الله بعد نقل کلام الحلبی و الذی تحصل من مجموع کلامه و کلام القنیة ان اطلاق کراهة اطالة الثانیة بثلاث آیات مقید بالسور القصیرة المتقاربة الآیات لظهور الاطالة حینئذٍ فیهما اما السور الطویلة او القصیرة المتفاوتة فلا یعتبر العدد فیهما بل یعتبر ظهور الاطالة من حیث الکلمات و ان اتحدت آیات السورتین عدداً هٰذا ما فهمته و الله تعالی اعلم. (قوله و استثنی فی البحر ما وردت به السنة) ای کقراءته عَلَیهِ الصَّلَاة وَالسَّلَام فی الجمعة والعیدین فی الاولی بالاَعْلٰی فی الثانیة بالغَاشِیَة فانه ثبت فی الصحیحین مع ان الاولی تسع عشرة آیة و الثانیة ستة و عشرون و علی ما مرّ عن شرح المنیة لا حاجة الی الاستثناء لان هاتین السورتین طویلتان ولا تفاوت ظاهر بینهما من حیث الکلمات و الحروف بل هما متقاربان. و قال تحت (قوله مطلقاً) و الاصحّ کراهة اطالة الثانیة علی الاولی فی النفل ایضاً الحاقا ه بالفرض فیما لم یرد به تخصیص من التوسة کجوازه قاعداً بلا عذر و نحوه و اما اطالة الثالثة علی الثانیة و الاولی فلا تکره لما انه شفع اٰخر اه. (رد المحتار ج۱ ص۵۰۰)

د علامه ابن عابدین رحمه الله په سورهٔ اعلی او سورهٔ غاشیه کښې د حروفو او کلماتو په اعتبار سره تفاوت لره غیر ظاهر ګڼل غیر ظاهر دی. ظاهره دا ده چه د حلبي رحمه الله د تقریر مطابق په اوږدو سورتونو کښې دومره اندازه تفاوت غیر ظاهر دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ رمضان ۱۳۹۸ھ

باب الوتر و النوافل

په وترو کښې د دُعاء قنوت په ځای د بلې دُعا د ویلو حکم

سوال یو سړی وائي چه په وترو کښې د دُعا قنوت ویل ضروري نه دي او نه د دعاء قنوت زده کول ضروري دي له دُعاء قنوت پرته هم لمونځ کیږي آیا دا خبره صحیح ده؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د وترو په دریم رکعت کښې تر سورت وروسته یوه دُعاء واجبه ده که چیرته هیڅ یوه دُعاء هم و نه وائي نو د لمانځه بیرته را گرځول واجب دي چه هره یوه دُعاء یعني (اللّٰهم انا نستعینك - الخ) یا کومه بله دُعاء ووائي نو لمونځ صحیح کیږي البته مشهوره دُعاء یعني (ربنا اٰتنا - الخ) ویل مسنون دي د مسنونې دُعا نه زده کول یا سره له یادولو نې په قصد سره پرېښودل گناه ده.

قال شارح التنویر رحمه الله فی واجبات الصلوٰة و قراءة قنوت الوتر و هو مطلق الدعاء و فی الشامیة ای القنوت الواجب یحصل بای دعاء کان قال فی النهر واما خصوص اللّٰهم انا نستعینك فسنة فقط حتی لو اتی بغیره جاز اجماعاً (ردالمحتار ج۱،ص۳۴۷) و ایضاً فی باب الوتر من شرح التنویر و قنت فیه ویسن الدعاء المشهور. وفی الشامیة و من لا یحسن القنوت یقول ربنا اٰتنا فی الدنیا حسنة الاٰیة و قال ابو اللیث یقول اللّٰهم اغفر لی یکررها ثلاثاً و قیل یقول یارب ثلاثاً ذکره فی الذخیرة اھ.(ردالمحتار ج۱،ص۶۲۴)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ جمادی الثانی ۱۳۷۵ هجری

د قنوت د تکبیر د پاتې کیدلو حکم

سوال په وترو کښې که چیرته د قنوت تکبیر پاتې شي نو سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ددې په وجوب کښې اختلاف دی په شامیه کښې نې عدم وجوب ته ترجیح ورکړې دی سره له دې د سجدهٔ سهو په کولو کښې احتیاط دی اودنه کولو گنجائش شته

(قوله و کذا تکبیر قنوته) ای الوتر قال فی البحر فی باب سجود السهو مما الحق به ای بالقنوت تکبیرة و جزم الزیلعی بوجوب السجود بترکه وذکر فی الظهیریة انه لو ترك لا روایة فیه و قیل یجب السجود اعتباراً بتکبیرات العید و قیل لا اھ و ینبغی ترجیح عدم الوجوب لانه الاصل و لا دلیل علیه بخلاف تکبیرات العید اھ (رد المحتار ج۱،ص۳۴۷)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ صفر ۱۳۷۶ هجری

د دُعاء قنوت تکرار

سوال په وترو کښې د دُعاء قنوت د دوه ځلې په ويلو سره سجدهٔ سهو واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په وترو کښې يوه غير معينه دُعاء وجبه ده او کومه ماثوره دُعاء چه په عامه توګه په وترو کښې لوستل کيږي سنت ده له دې پرته نورې دُعاګانې هم له نبي کريمﷺ څخه ثابتې دي. لهذا په دې موقع باندې چه څومره دُعاء ګانې ولوستل شي يا نې تکرار وشي نو په هر صورت سجدهٔ سهو نه واجبيږي فقطوالله تعالیٰ اعلم ۲۷ربيع الاول ۱۳۸۹ ہجری

له دُعاء قنوت څخه د څه برخې د پريښودلو يا د هغې د تکرار حکم

سوال که چيرته په وترو کښې دُعاء قنوت نيمه ولوستل شي يا تر هيريدو وروسته بيا له سره شروع شي او پوره ولوستل شي نو آيا په دغو دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب له قنوت څخه کومه مختصره برخه يا ټوله اوږده ولوستل شي نو واجب ادا کيږي معروفه دُعاء پوره لوستل سنت دي. واجب نه دي لهذا د دې دُعاء د کومې برخې پريښودل يا د ټولې دُعاء په دوباره لوستلو سره سجدهٔ سهو نه واجبيږي

فقطوالله تعالیٰ اعلم ۹محرم ۱۳۹۰ ہجری

په پنځه وخته لمونځونو کښې ټول سنتونه له نبي کريمﷺ څخه ثابت دي

سوال يو سړی پنځه وخته لمونځونه کوي او تهجد هم ادا کوي. ليکن سنتونه نه کوي او وائي چه له نبي کريمﷺ څخه د سنتونو د کولو يا حکم ورکولو هيڅ ثبوت نشته. هيڅ عالم نې نه شي ثابتولی د نومورې د شريعت له مخې څه حکم لرې؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب کوم سړی چه وائي چه نبي کريمﷺ سنتونه نه دي کړي هغه جاهل دی له نبي کريمﷺ څخه د سنتونو د ادا کولو او امت ته د ترغيب ورکولو او د خپنو سنتونو په پريښودلو باندې وعيد له صريحو او صحيحو احاديثو څخه ثابت دي

۱..عن عائشة رضي الله عنها كان النبي ﷺ يصلي قبل الظهر اربعاً وبعدها ركعتين وبعد المغرب ثنتين وبعد العشاء ركعتين وقبل الفجر ركعتين. (رواه مسلم وابو داؤد وابن حنبل)

۲..عن ابي ايوب رضي الله عنه كان يصلي النبي ﷺ بعد الزوال اربع ركعات فقلت ما هذه الصلوة التي تداوم عليها فقال هذه ساعة تفتح ابواب السماء فيها فاحب ان يصعد لي فيها عمل صالح فقلت الى كلهن قراءة قال نعم

فقلت بتسليمة واحدة ام بتسليمتين فقال بتسليمة واحدة. (رواه الطحاوی وابی داؤد والترمذی وابن ماجة)

قال فی الشامیة رووه من غیر فصل بین الجمعة والظهر فیکون سنة کل واحدة منها اربعاً.

۳.. روی ابن ماجة رحمة الله علیه باسناده عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما کان النبی ﷺ یرکع قبل الجمعة اربعا لا یفصل فی شیء منهن. (ابن ماجة)

۴.. عن ابی هریرة رضی الله عنه انه ﷺ قال من کان منکم مصلّیا بعد الجمعة فلیصل اربعاً. (رواه مسلم)

۵.. عن عائشة رضی الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ من صابر علی الثنتی عشرة من السنة بنی الله له بیتاً فی الجنة اربع رکعات قبل الظهر ورکعتین بعدها ورکعتین بعد المغرب ورکعتین بعد العشاء ورکعتین قبل الفجر. (رواه الترمذی وابن ماجة)

۶.. روی الجماعة الّا البخاری رحمة الله علیه من حدیث ام حبیبة رضی الله عنها انها سمعت رسول الله ﷺ یقول ما من عبد مسلم یصلّی فی کل یوم الثنتی عشرة رکعة تطوّعا من غیر الفریضة الا بنی الله له بیتاً فی الجنة. زاد النسائی والترمذی اربعاً قبل الظهر ورکعتین بعدها ورکعتین بعد المغرب ورکعتین بعد العشاء ورکعتین قبل صلوة الغداة.

۷.. لا تدعوا رکعتی الفجر ولو طردتکم الخیل. (رواه ابو داؤد)

۸.. رکعتا الفجر خیر من الدنیا وما فیها. (رواه مسلم)

۹.. لم یکن النبی ﷺ علی شیء من النوافل اشد تعاهداً منه علی رکعتی الفجر. (رواه البخاری)

۱۰.. قال علیه الصلوة والسلام من ترک اربعاً قبل الظهر لم تنله شفاعتی. (شامیة ج۱)

۱۱.. واما الاربع قبل العشاء فاخرج ابن عابدین رحمة الله علیه فی حاشیته علی البحر المسماة بمنحة الخالق فیها حدیثاً وایضا یستدل علیها بعموم قوله علیه السلام بین کل اذانین صلوة بین کل اذانین صلوة بین کل اذانین صلوة لمن شاء. (رواه الجماعة) واما کونها اربعاً فیتمشی علی قول ابی حنیفة رحمة الله علیه حیث قال ان الافضل فی صلوة اللیل کونها اربع رکعات او بالقیاس علی صلوة الظهر والعصر والوجه ظاهر.

فقط والله تعالی اعلم ۱۹ صفر ۱۳۷۵ هجری

مؤکد سنتونه او نفل په یوه سلام سره د ادا کولو حکم

سوال د لاندینی فتوی په باره کښی خپل تحقیق او خیرنه ولیکئ
که چیرته یو څوک د ماسپښین یا ماښام تر فرضو وروسته دوه رکعته سنت له دوو رکعته نفلو سره یو ځای کړی او په یوی تحریمی او یوه سلام سره ئې ادا کړی نو آیا جائز دی او که نه" سنو

توجروا

جواب هو صحیح دي که نیت دي سنتو وکړي یا د نفلو. یا د مطلق لمانځه نیت وکړي سنت نې هم ادا کیږي او نفل نې هم د دې تحقیق له تفصیل سره په غنیة المستملي شرح د منیه المصلي کښې دی همدارنګه په رد المحتار او داسې نورو کښې هم شته

قال فی الدر المختار وست بعد المغرب لیکتب من الاوابین (الی قوله) وهل تحسب المؤكدة من المستحب ویؤدی الکل بتسلیمة واحدة اختار الكمال نعم وفی رد المحتار بعد ذکر الاختلاف واختار هو انه اذا صلی اربعاً بتسلیمة او تسلیمتین وقع عن السنة والمندوب وحقق ذلك بما لا مزید علیه واقره فی شرح المنیة والبحر والنهر. انتهی.

د پورتني تحقیق په اړه ستاسو څه رایه ده؟ بینوا بیاناً شافیاً

الجواب و منه الصدق و الصواب پورتنی تحقیق صحیح دی لیکن له اختلاف څخه د وتو په خاطر جلا جلا ادا کول ئې بهتر دي. د یو ځای کولو د عدمِ جواز په صورت کښې سندي دی د در مختار په دې جزئي سره دې تاسو ته شبهه نه در لویږي چه **صلی اربعا فوقع رکعتان بعد طلوعه (ای الفجر) لا تجزیه عن رکعتیها علی الاصح تجنیس، لان السنة ما واظب علیه الرسول ﷺ بتحریمة مبتدأة و کذا فی الشامیة ایضاً ورجحه.** (ردالمحتار ج۱،ص۶۳۲) ځکه چه د سهار په سنتو کښې مواظبت بتحریمة مبتدأة ثابت دی او په صورت مسئوله کښې مواظبت علی عدم الضم ثابت نه دی **(بعد الظهر رکعتین واربع رکعات)**. دواړه قسمه روایتونه دي. په څلور رکعتیزه روایت کښې د **(بتسلیمتین)** تصریح نشته او متبادر **(بتسلیمة واحدة)** دی.

په دوه رکعته نفلو کښې تر قعدې وروسته سهواً د دریدلو حکم

سوال د دوه رکعته نفلو نیت ئې وتاړه او تر قعدې وروسته په سهو سره ودیده او د دریم رکعت سجده ئې لا نه وه کړي چه ور یاد شو نو بیرته را ګرځیدل بهتر دي او که څلور رکعته به پوره کوي؟ بینوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب د دویمې شفعې پوره کول بهتر دي د دې لپاره چه بیرته را ګرځیدو کښې د دویمې شفعې باطلوالی لازمیږي سره له دې د دویمې شفعې پوره کول ضروري نه دي ځکه چه د اتمام وجوب مقید دی په قصداً شروع کولو سره او په صورت مسئوله کښې په قصد سره شروع وجود نه لري **(لزم نفل شرع فیه قصداً)**. (شرح التنویر باب النوافل) زیاتي دلائل او تفصیل په **(باب الصلوة وما یتعلق بها)** کښې د فساد د توهم پربناء تر عنوان لاندې ئې ملاحظه کړئ.

(مرتب) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ رجب ۱۳۷۵ھ ہجری

د وترو له قنوت سره د قنوت نازله د یو ځای کولو حکم

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه که چیرته یو څوک په وترو کښې د دُعاء قنوت سره قنوت نازله هم ووائي نو لمونځ ئې صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په وترو کښې (اللّٰهم انا نستعینك ـ الخ) او (اللّٰهم اهدنا ـ الخ) ویل ماثور دي. له دغو دواړو سره نوره دُعاء که هم وغواړي نو یو ځای کولی ئې شي

قال ابن عابدین رحمه الله: قال فی شرح المنیة و الصحیح ان عدم التوقیت فیما عدا المأثور لان الصحابة رضی الله عنهم اتفقوا علیه و لانه ربما یجری علی اللسان ما یشبه کلام الناس اذا لم یوقت ثم ذکر اختلاف الالفاظ الواردة فی اللّٰهم انا نستعینك الخ ثم ذکر ان الاولی ان یضم الیه اللّٰهم اهدنی الخ و ان ما عدا هذین فلا توقیت فیه و منه ما عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما انه کان یقول بعد عذابك الجد بالکفار ملحق اللّٰهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات و المسلمین و المسلمات و الّف بین قلوبهم و اصلح ذات بینهم و انصرهم علی عدوك و عدوهم اللّٰهُمّ العن کفرة الکتاب الذین یکذبون رسلك و یقاتلون اولیائك اللّٰهُمّ خالف بین کلمتهم و زلزل اقدامهم و انزل علیهم بأسك الذی لا یرد عن القوم المجرمین. (ردالمحتار ج۱، ص۶۲۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ شوال ۱۳۸۶ھ ہجری

په وترو کښې د دوه تشهدونو ثبوت

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه د وترو درې رکعتونه که چیرته په یوه سلام سره ادا شي نو د وترو به یوازې په آخري رکعت کښې تشهّد ویل کیږي اؤ که په دویم رکعت کښې هم باید وویل شي لکه څرنګه چه د ماښام د درې رکعته فرض لمانځه کښې چه په دویم او دریم رکعت کښې تشهّد ویل کیږي.

زید وائي چه په دریو رکعته وترو کښې یوازې په آخري رکعت کښې یو ځل د تشهّد ویل له نبي کریم ﷺ (فداه ابي و امي) څخه ثابت دی. د پوښتنې وړ خبره دا ده چه یو داسې صحیح حدیث چه پکښې دوه ځلې تشهّد ثابت وي یعني دا چه رسول الله ﷺ به چه کله وتر ادا کاوه نو په دویم او دریم رکعت دواړو کښې د تشهّد ویل ترې ثابت وي. ولیکئ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په لاندیني حدیثونو کښې د دوه ځلې تشهّد ویلو صراحت شته

۱. عن عائشة رضی الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ الوتر ثلاث کثلاث المغرب. رواه الطبرانی فی الاوسط.

۲..عن الفضل بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما قال قال رسول الله ﷺ الصلوۃ مثنی مثنی تشهد فی کل ركعتين الحديث (مشکوۃ ص۷۷) دا حديث اگر که د نوافلو په باره کښې دی لیکن په هرو دوه رکعتونو کښې د تشهّد ویلو عموم وتر ته هم شامل دی.

۳..عن عبدالله بن مسعود ﷜ قال الوتر ثلاث كوتر النهار صلوة المغرب. (رواه الطحاوی) فيه دلالة على ان الوتر ثلاث ركعات وتشبيهه بصلوة المغرب يفيد وجوب القعدة على الركعتين ايضاً كما فى المشبّه به و يشعر بمنع نقصه عن الثلث ايضاً كما فى المغرب وهذا اثر صحيح موصول.

۴..عن حفص بن سليمان عن ابان بن ابي عياش عن ابراهيم عن علقمة عن عبدالله رضى الله تعالى عنه قال ارسلت امى ليلة لتبيت عند النبى ﷺ فتنظر كيف يوتر فصلى ما شاء الله ان يصلى حتى اذا كان اخر الليل واراد الوتر قرأ بسبّح اسم ربك الاعلى فى الركعة الاولى وقرأ فى الثانية قل يايّها الكافرون ثم قعد ثم قام ولم يفصل بينهما بالسلام ثم قرأ بقل هو الله احد حتّى اذا فرغ كبر ثم قنت فدعا بما شاء الله ان يدعو ثم كبر وركع الخ اخرجه الحافظ ابن عبد البر فى الاستيعاب له ولم يتكلم عليه بشىء. (اعلاء السنن ج۶ ص۵۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ رمضان ۱۳۸۶ هجری

د وترو جماعت د رمضان له میاشتې سره تخصیص

سوال: له رمضان څخه پرته په ټول کال کښې د وترو جماعت ولې نه کیږي. د دې څه علت دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د وترو جماعت د تراویحو د جماعت تابع دی. د دې لپاره دا له رمضان سره مخصوص دی.

قال ابن عابدين رحمه الله الذى يظهر ان جماعة الوتر تبع لجماعة التراويح وان كان الوتر نفسه اصلاً فى ذاته لان سنة الجماعة فى الوتر انما عرفت بالاثر تابعةً للتراويح. (رد المحتار ج۱ ص۶۶۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ رمضان ۱۳۸۶ هجری

د سنتو او نوافلو لپاره د مطلق لمونځ نیت کافي دی

سوال د جُمعې تر فرضو وروسته د سنتو او نوافلو په نیت کښې دا ویل مستحب دي چه تر جمعې وروسته سنت ادا کوم یا د همدې وخت نوم واخلي مثلاً په دې توګه چه څلور رکعته تر جمعې وروسته سنت ادا کوم مخ مې د قبلې په لور الله اکبر- او په زړه کښې به څه اراده کوي. تر جمعې د وروسته وخت او که د همدې وخت؟ او د جُمعې تر فرضو مخکښې په سنتو کښې به جمعه

یادوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په سنتو او نوافلو کښې مطلق د لمانځه نیت کافي دی که هغه د جُمعې سنت وي یا د نورو وختونو سنت یواځې په زړه کښې نیت کافي دی. په ژبې سره څه ویل ضروري نه دي که ئې څوک ووائي نو بهتر دي.

قال في التنوير والمعتبر فيها عمل القلب اللّازم للارادة وهو ان يعلم بداهة اى صلوة يصلى والتلفظ بها مستحب وقيل سنة (الى قوله) وكفى مطلق نية الصلوة لنفل وسنة وتراويح وفي الشرح على المعتمد اذ تعيينها بوقوعها وقت الشروع والتعيين احوط.(ردالمحتار ج۱،ص۲۸۸)

فقط والله تعالى اعلم ۸ ربیع الاول ۱۳۸۸ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال له زید څخه د ماسپښین تر فرضو مخکښې څلور سنتونه پاتې شول. د جماعت تر پای ته رسیدو وروسته زید د دوه رکعته سنتو نیت وکړ او په لمانځه ئې شروع وکړه. تر قعدې وروسته سهواً ودریده او د څلورو رکعتو نیت ئې وکړ. نو آیا دا د څلورو مخکښینیو سنتونو په ځای دریږي او که د دوو وروستنیو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په سنتو او نفلو کښې پرته د رکعتونو له تعین څخه د مطلق لمانځه نیت کافي دی لهذا څلور مخکښیني سنتونه ادا شول. دوه وروستني دې بیا وکړي

قال في التنوير وكفى مطلق نية الصلوة لنفل وسنة وتراويح.وفي الشامية بأن يقصد الصلوة بلا قيد نفل او سنة او عدد.(ردالمحتار ج۱،ص۲۸۸) فقط والله تعالى اعلم ۲٦ جمادى الاولى ۱۳۹۰ هجری

که چیرته د ماسپښین څلور مخکښیني سنتونه پاتې شي نو د وخت په دننه کښې ئې بیرته را گرځول سنت مؤکد دي

سوال د جُمعې او ماسپښین څلور مخکښیني مؤکد سنتونه که چیرته له چا څخه پاتې شي نو تر فرضو وروسته ادا کول به ئې سنتِ مؤکد وي او که به نفل وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تر فرائضو وروسته ادا کول ئې هم سنتِ مؤکد دي.

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله على انها سنة) اى اتفاقاً وما في الخانية وغيرها من انها نفل عنده سنة عندهما فهو من تصرف المصنفين لان المذكور في المسألة الاختلاف في تقديمها او تأخيرها والاتفاق على قضائها وهو اتفاق على وقوعها سنة كما حققه في الفتح وتبعه في البحر والنهر وشرح المنية.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ شوال ۱۳۸۶ هجری

چه تر وترو وروسته د فرض لمانځه فساد معلوم شي نو د وترو بیا اعاده نشته

سوال زید د ماسخوتن تر سنتو وروسته څلور رکعته فرض یواځې ادا کړ لیکن په هیره سره ئې د څلورو په ځای دوه رکعته وکړل او د سنتو او وترو تر ادا کولو وروسته ور په زړه شو چه فرض خو مې دوه رکعته ادا کړي دي. نو اوس د سنتو او وترو هم بیرته را ګرځول ضروري دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : وتر د فرضو تابع نه دي لیکن دوه رکعته مؤکد سنت د فرضو تابع دي لهذا د فرضو د نه صحیح والي له وجې د وترو بیرته را ګرځول لازم نه دي. او دوه رکعته سنت به را ګرځوي

قال فی الشامیة عن ح لو صلی العشاء بلا وضوء والوتر والسنة به یعید العشاء والسنة لا الوتر. (رد المحتار ج۱،ص۶۸۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ صفر ۱۳۸۸ هجری

تر وترو وروسته معلومه شوه چه په فرض لمانځه کښې ئې سجدهٔ سهو نه ده کړې

سوال زید لمونځ ورکړ او سجدهٔ سهو پرې واجبه شوې وه. لیکن د ناپوهي له وجې ئې سجدهٔ سهو و نه کړه چه کله مقتدیان له سنتو. نفلو او وترو څخه فارغ شول نو بناغلي زید صاحب پوه شو چه په ما باندې خو سجدهٔ سهو واجبه وه. بیا هغه دویم جماعت ورکړ. نو د پوښتنې وړ خبره دا ده چه مقتدیانو چه کوم سنت او داسې نور ادا کړي دي آیا هغه به هم اوس له فرضو سره بیرته را ګرځوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دوه رکعته سنتِ مؤکد دې دوباره ادا کړي. وتر چونکه مستقل لمونځ دی د دې لپاره دې هغه نه را ګرځوي

قال فی الشامیة لو صلی العشاء بلا وضوء والوتر والسنة به یعید العشاء والسنة لا الوتر لانه اداه ناسیاً ان العشاء فی ذمته فسقط الترتیب افاده ح. (رد المحتار ج۱،ص۶۸۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ ربیع الاول ۱۳۹۰ هجری

چه فرض صحیح شوی نه وي اداء شوې نو وروستني سنت دې دوباره ادا کړي

سوال د چا د ماسخوتن فرض صحیح نه شو. مثلاً سجدهٔ سهو پرې واجبه وه او هیره ئې وه او تر سلام وروسته تر نور لمانځه یعني سنت. نوافل او وترو وروسته ور په زړه شو نو د فرضو تر ګرځولو وروسته د سنتونو. نوافلو او وترو اعاده هم لازمه ده او که نه؟ همدارنګه که چیرته وتر په

غلطی سره دوه رکعته ادا کړي او وروسته ئې نفل هم کړی وي او تر نفلو وروسته ور په زړه شي چه وتر خو مې دوه رکعته کړي. نو آیا د نفلو اعاده هم واجبه ده او که یواځې به وتر بیرته را گرځوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تر فرضو وروسته سنتونه د فرضو تابع دي لهذا د دغو سنتونو اعاده ضروري ده. د وترو او نوافلو اعاده ضروري نه ده.

قال فی الشامیة لو صلی الوتر ناسیاً انه لم یصل العشاء ثم صلاها لا یعید الوتر لقولهم انه لو صلی العشاء بلا وضوء والوتر والسنة به یعید العشاء والسنة لا الوتر لانه اداه ناسیاً ان العشاء فی ذمته فسقط الترتیب افاده ح.(ردالمحتار ج۱،ص۶۸۱) فقط والله تعالی اعلم ۲۲ ربیع الاول ۱۳۸۹ هجری

د فرضو یا تراویحو د یواځې ادا کوونکي لپاره د وترو په جماعت کښې د شریکیدو حکم

سوال: که چیرته یو څوک د فرضو د جماعت تر پای ته رسیدو وروسته راشي او فرض یواځې ادا کړي او په تراویحو کښې شریک شي نو د وتر له جماعت سره ادا کولی شي او که نه؟ همدارنگه که چیرته د تراویحو جماعت هم ترې تیر شوی وي نو د وترو په جماعت کښې شریکیدلی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د شامي د تحریر مطابق که چیرته فرض او تراویح یا ئې صرف فرض منفرداً ادا کړی وي نو د وترو په جماعت کښې شرکت مکروه دی. او که چیرته ئې فرض په جماعت سره کړی وي لیکن تراویح ئې یواځې کړي وي نو وتر له جماعت سره ادا کولی شي.

قال فی العلائیة ولو لم یصلّها ای التراویح بالامام او صلّاها مع غیره له ان یصلی الوتر معه بقی لو ترکها الکل هل یصلّون الوتر بجماعة فلیراجع وقال ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله ولو لم یصلها الخ) رأیت القهستانی ذکر تصحیح ماذکره المصنف ثم قال لکنه اذا لم یصل الفرض معه لا یتبعه فی الوتر اه فقوله ولو لم یصلّها ای و قد صلی الفرض معه لکن ینبغی ان یکون قول القهستانی معه احترازاً عن صلوتها[1] منفرداً اما لو صلّاها جماعة مع غیره ثم صلی الوتر معه لا کراهة تأمل.(قوله بقی الخ) الذی یظهر ان جماعة الوتر تبع لجماعة التراویح وان کان الوتر نفسه اصلاً فی ذاته لان سنة الجماعة فی الوتر انما عرفت بالاثر تابعه للتراویح علی انهم اختلفوا فی افضلیة صلاتها بالجماعة بعد التراویح کما یأتی.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳)

---

[1] - الضمیر عائد الی الفرض فکان ینبغی تذکیره و کذا فی قوله صلّاها والله اعلم. ۱۲ رشید احمد

وقال الرافعی رحمہ اللہ (قوله الذی یظهر ان جماعة الوتر تبع لجماعة التراویح) الذی یظهر ان جماعته تبع لجماعة الفرض لا التراویح فان المفهوم من قول المصنف ولا یصلی الوتر الخ انه یصلی جماعة فی رمضان فیحمل بعمومه حتی یوجد ما یقتضی تخصیصه عما اذا صلی التراویح جماعة نعم التقیید بما اذا صلی الفرض جماعة نقله القهستانی (التحریر المختار ج۱، ص۹۳)

لیکن د علامه حلبي رحمہ اللہ تحقیق دا دی چه په هر صورت کښې د وترو په جماعت کښې شاملیدلی شي. البته که چیرته یو څوک فرض هم په جماعت سره ادا نه کړي نو دا هغه دې تراویح او وتر له جماعت سره نه کوي. په دې صورت کښې د تراویحو له جماعت څخه ممانعت مصرح دی. د وترو صراحت نه دی تر سترګو شوی. لیکن ظاهره خبره ده چه د دې هم همدغه حکم دی څکه چه د وترو جماعت د فرضو او تراویحو د جماعت تابع دی.

قال الحلبی رحمہ اللہ فی شرح المنیة الصغیر فاتته ترویحة او ترویحتان وقام الامام الی الوتر یوتر مع الامام ثم یقضی ما فاته واذا لم یصل الفرض مع الامام قیل لا یتبعه فی التراویح ولا فی الوتر وکذا اذا لم یصل معه التراویح لا یتبعه فی الوتر والصحیح انه یجوز ان یتبعه فی ذلك كله حتی لو دخل بعد ما صلی الامام الفرض وشرع فی التراویح فانه یصلی الفرض اولاً وحده ثم یتابعه فی التراویح. وفی القنیة لو ترکوا الجماعة فی الفرض لیس لهم ان یصلوا التراویح جماعة. (صغیری ص۲۱۰) وفی الدر فمصلیه وحده یصلیها معه وفی الشامیة اما لو صلیت بجماعة الفرض وکان رجل قد صلی الفرض وحده فله ان یصلیها مع ذلك الامام لان جماعتهم مشروعة فله الدخول فیها معهم لعدم المحذور. (ردالمحتار ج۱، ص۶۶۳) د علائیه او شامي له دغو عبارتونو څخه ثابته شوه چه چا فرض له جماعت سره نه وي ادا کړي نو تراویح له جماعت سره ادا کولی شي. د دې مقتضی هم همدغه ده چه په دې صورت کښې چه وتر دې له جماعت سره جائز شي څکه چه تراویح د فرضو تابع دي او وتر خانته مستقل لمونځ دی. قال العلامة الطحطاوی رحمہ اللہ (قوله فلیراجع) قضیة التعلیل فی المسألة السابقة لقولهم لانها تبع ان صلی الوتر بجماعة فی هذه الصورة لانه لیس بتبع للتراویح ولا للعشاء عند الامام رحمہ اللہ. (طحطاوی علی الدر ج۱، ص۲۹۷) چه کله د فرضو د جماعت پرېښوونکی د تراویح په جماعت کښې شریکیدلی شي نو د مستقل لمانځه یعني وترو په جماعت کښې خو په طریقهٔ اولی سره شرکت جائز دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ رجب ۱۳۸۶ هجری

که د فرضو او وترو جلا جلا امامان وي نو کراهت نه لري

سوال چه یو امام فرض لمونځ ورکړي او بل امام د وترو لمونځ ورکړي نو آیا داسې کول څه

حکم لري؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بې له کراهته جائز دي. لما نقلنا في المسألة السابقة عن الشامية يلمعی ان يکون قول القهستاني معه احترازاً عن صلوتها منفرداً اما لو صلاها جماعة مع غيره ثم صلى الوتر معه لا كراهة تأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۶۶۳) فقط والله تعالى اعلم ۲ رجب ۱۳۸۶ هجری

د سهار د جماعت په وخت کښې د سنتو ادا کول

سوال : چه کله د سهار جماعت ودريږي نو آيا سنت څوک ادا کولی شي او که نه؟ که ئې ادا کولی شي نو په کوم صورت کښې به ئې ادا کوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : چه له امام سره په تشهّد کښې د شريکيدو هيله ئې وي نو سُنت دې ادا کړي. څومره چه کيدلی شي د جماعت له ځای څخه دې جلا او ګوښې ادا کړي. که چيرته له جومات څخه د باندې کوم ځای نه وي نو د کوم ديوال يا ستنې شا ته دې ادا کړي. د صف شا ته ئې پرته له کوم حائل څخه ادا کول مکروه تحريمي دي. البته که جومات دوه برخې وي نو په دويمې برخې کښې ئې د ادا کولو ګنجائش شته.

قال في شرح التنوير واذا خاف فوت ركعتي الفجر لاشتغاله بسنتها تركها لكون الجماعة اكمل والا بان رجا ادراك ركعة في ظاهر المذهب وقيل التشهد واعتمده المصنف والشرنبلالي تبعاً للبحر لكن ضعفه في النهر. لا يتركها بل يصليها عند باب المسجد ان وجد مكانا والا تركها لان ترك المكروه مقدم على السنة. وفي الشامية (قوله لكن ضعفه في النهر) قلت لكن قواه في فتح القدير (الى قوله) لان المدار هنا على ادراك فضل الجماعة وقد اتفقوا على ادراكه بادراك التشهد فيأتي بالسنة اتفاقاً كما اوضحه في الشرنبلالية ايضاً واقره في شرح المنية و شرح نظم الكنز وحاشية الدر لنوح افندی وشرحها للشيخ اسمٰعيل ونحوه في القهستاني وجزم به الشارح في مواقيت الصلوة (قوله عند باب المسجد) اي خارج المسجد كما صرح به القهستاني وقال في العناية لانه لو صلاها في المسجد كان متنفلاً فيه عند اشتغال الامام بالفريضة وهو مكروه فان لم يكن على باب المسجد موضع للصلوة يصليها في المسجد خلف سارية من سواري المسجد واشدها كراهة ان يصليها مخالطاً للصف مخالفاً للجماعة والذي يلي ذلك خلف الصف من غير حائل اه ومثله في النهاية والمعراج وقال تحت (قوله والا تركها) اذا كان للمسجد موضعان والامام في احدهما ذكر في المحيط انه قيل لا يكره لعدم مخالفة القوم وقيل

یکره لانهما کمکان واحد قال فاذا اختلف المشائخ فیه فالافضل ان لا یفعل قال فی النهر و فیه افادة انها تنزیهیة اھ لکن فی الحلیة قلت وعدم الکراهة اوجه للآثار التی ذکرناها اھ. (رد المحتار ج۱، ص۲۱)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۱ رمضان المبارک ۱۳۹۳ ہجری

د سهار د سنتو په داسې ځای کښې ادا کول چه د امام قرائت اوریدل کیږي

سوال که چیرته داسې جومات وي چه بله برخه و نه لري او په هغه کښې د سهار جماعت ولاړ وي نو د سهار سنت به سړی چیرته ادا کوي؟ که چیرته د صف شا ته ادا شي نو قرائت اوریدل کیږي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د سهار سنت باید په کور کښې ادا شي او بیا جومات ته لاړ شي خصوصاً په داسې حال کښې د جماعت د دریدو وخت پوره شوی وي که چیرته ئې په کور کښې ادا نه کړي نو له جومات څخه دې د باندې ادا کړي که چیرته د باندې هم ځای نه وي نو په جومات کښې دې د کوم دیوال یا ستني شا ته ادا کړي. د امام د قرائت په اوریدلو کښې کوم حرج نشته. د صف شا ته پرته له کوم حائل څخه د سنتو ادا کول مکروه تحریمي دي.

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۶ رمضان المبارک ۱۳۹۳ ہجری

د نفلو په دویم رکعت کښې د قعدې د هیریدلو حکم

سوال : له زید څخه د نفلو آخري قعده پاتې شوه او د دریم رکعت تر سجدې وروسته ور په زړه شو. آیا د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ کیږي او که نه؟ او که به بیرته را ګرځول ئې پرې واجب دي؟ که چیرته آخره قعده وکړي او بیا سهواً ودریږي او دریم رکعت هم ادا کړي او بیا ور په زړه شي نو څه حکم به ئې وي آیا په دې صورت کښې هم په سجدهٔ سهو سره ئې لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په لومړي صورت کښې که چیرته د دریم رکعت تر سجدې مخکښې ور یاد شي نو قعدې ته بیرته را وګرځي او که چیرته د دریم رکعت تر سجدې وروسته ور په زړه شي نو یو بل رکعت دې هم ور سره یو ځای کړي او څلور دې پوره کړي په آخر کښې دې سجدهٔ سهو وکړي که چیرته په همدې دریم رکعت باندې سجدهٔ سهو وکړي او سلام وګرځوي نو لمونځ فاسدیږي. دوه رکعته بیرته ادا کول پرې واجب دي

په دویم صورت کښې په سجدهٔ سهو سره دوه رکعتونه صحیح کیږي چونکه د دریم رکعت خوا ته په سهو سره تللی دی د دې لپاره د هغه په ماتولو سره د دویمې شفعې قضاء پرې نه واجبیږي په

دې صورت کښې بهتره دا ده چه څلور رکعته پوره کړي د څلورو رکعتونو د پوره کولو په صورت کښې سجدهٔ سهو واجبه نه ده.

قال فی التنویر وقضی رکعتین لونوی اربعا ونقض فی الشفع الاوّل او الثانی وفی العلائیة ای وتشهد للاوّل و الا یفسد الکل اتفاقاً، والاصل ان کل شفع صلوٰة الا بعارض اقتداء لو نذر او ترک قعود اول، وفی الشامیة (قوله او الثانی) ای و کذا یقضی رکعتین لو اتم الشفع الاول بقعدته ثم شرع فی الثانی فنقضه فی خلاله قبل القعدة فیقضی الثانی فقط لتمام الاول لکن ینبغی وجوب اعادة الاوّل لترک واجب السلام مع عدم الجبار بسجود سهو کما هو الحکم فی کل صلوٰة ادیت مع ترک واجب (قوله او ترک قعود اول) لان کون کل شفع صلوٰة علی حدة یقتضی افتراض القعدة عقیبه فیفسد بترکها کما هو قول محمد و هو القیاس لکن عندهما لما قام الی الثالثة قبل القعدة فقد جعل الکل صلوٰة واحدة شبیهة بالفرض و صارت القعدة الاخیرة هی الفرض و هو الاستحسان و علیه فلو تطوع بثلاث بقعدة واحدة کان ینبغی الجواز اعتبارا بصلوٰة المغرب لکن الاصح عدمه لانه قد فسدما اتصلت به القعدة و هو الرکعة الاخیرة لان التنفل بالرکعة الواحدة غیر مشروع فیفسد ما قبلها. (رد المحتار ج۱،ص۶۲۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ شوال ۱۳۹۹ هجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال: که چيرته يو څوک د نفلو په دويم رکعت باندې قعده و نه کړي او سهواً ودريږي او د دريم رکعت تر سجدې وروسته ور ياد شي او څلورم رکعت ورسره يو ځای کړي په آخر کښې سجدهٔ سهو وکړي نو آيا د ده دوه رکعتونه شول او که څلور؟ د نفلو په هرو دوه رکعتونو باندې قعده فرض ده. له دې څخه معلوميږي چه په دې صورت کښې دوه رکعتونه ئې صحيح کيږي. آيا دا صحيح ده او که څنګه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د قياس مقتضیٰ خو دا ده چه ټول لمونځ دې فاسد شي. اوله شفع د فرض قعدې د پريښودو له وجې او دويمه شفع د دې لپاره چه هغه په اولې شفع باندې مبني ده و المبنی علی فاسد فاسد ليکن د استحسان له مخې څلور واړه رکعتونه صحيح دي. د دې لپاره چه د دويمې شفع په شروع کولو سره له فرائضو سره د تشبّه له وجې د نوافلو د اولې قعدې فرضيت په وجوب باندې تبديل شو او د واجبو د نقصان پوره والی په سجدهٔ سهو سره وشو

چونکه فرائض تر څلورو زيات نه دي. د دې لپاره په نوموړي صورت کښې استحساناً صحت يواځې له څلورو رکعتونو سره مخصوص دی. له څلورو څخه د زياتو رکعتونو د ادا کولو په صورت کښې لمونځ فاسديږي. همدارنګه د دريو رکعتونو په ادا کولو سره هم لمونځ فاسديږي

ځکه چه په دې کښې اګر که د ماښام له لمانځه سره تشبّه شته لیکن د نفلو یو رکعت غیر مشروع دی او دا یو رکعت ما قبل لره هم فاسدوي.

والاصل ان کل شفع صلوٰۃ الا بعارض اقتداء لو نذر او ترک قعود اول. وفی الشامیة (قوله او ترک قعود اول) لان کون کل شفع صلوٰۃ علی حدة یقتضی افتراض القعدة عقیبه فیفسد بترکها کما هو قول محمد وهو القیاس لکن عندهما لما قام الی الثالثة قبل القعدة فقد جعل الکل صلوٰۃ واحدة شبیهة بالفرض و صارت القعدة الاخیرة هی الفرض و هو الاستحسان و علیه فلو تطوع بثلاث بقعدة واحدة کان ینبغی الجواز اعتبارا بصلوٰۃ المغرب لکن الاصح عدمه لانه قد فسد ما اتصلت به القعدة و هو الرکعة الاخیرة لان التنفل بالرکعة الواحدة غیر مشروع فیفسد ما قبلها. ولو تطوع بست رکعات بقعدة واحدة قیل یجوز و الاصح لا. فان الاستحسان جواز الاربع بقعدة اعتبارا بالفرض و لیس فی الفرض ست رکعات تؤدی بقعدة فیعود الامر الی اصل القیاس کما فی البدائع. (ردالمحتار ج۱، ص۶۴۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ ذیقعده ۱۳۹۹ هجری

د وترو د آخري قعدې د هیریدلو حکم

سوال: که چیرته د وترو آخري قعده و نه کړي او څلورم رکعت هم ادا کړي. بیا ور یاد شي نو د سجدهٔ سهو تر کولو وروسته وتر وشول او که دوباره ادا کول ئې واجب دي؟ او که چیرته آخري قعده وکړي او څلورم رکعت ته ودریږي او تر سجدې وروسته ور په زړه شي نو آیا بیا هم د سجدهٔ سهوې په کولو سره ئې وتر ادا کیږي او که نه؟ په دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته په وترو کښې آخره قعده و نه کړي او څلورم رکعت ادا کړي نو وتر ئې نه ادا کیږي. بلکه دا رکعتونه نفل ګرځي. د سجدهٔ سهو ضرورت نشته او د وترو له سره ادا کول واجب دي. لکه څرنګه چه د فرضو آخره قعده څوک و نه کړي او پنځم رکعت ادا کړي نو د دې رکعت له ضائع کیدو څخه د ساتنې لپاره شپږم رکعت هم ورسره یو ځای کیږي. او دا ټول رکعتونه نفل ګرځي.

قال فی التنویر ولو سها عن القعود الاخیر عاد ما لم یقیدها بسجدة و ان قیدها تحول فرضه نفلاً برفعه وضم سادسة ان شاء ولا یسجد للسهو علی الاصح. (ردالمحتار ج۱، ص۶۹۸)

او که چیرته د وترو تر آخري قعدې وروسته ئې څلورم رکعت ادا کړ نو وتر ئې صحیح شول بهتره دا ده چه یو بل رکعت هم ورسره یو ځای کړي تر څو چه دوه رکعته ئې نفل شي کما فی التنویر و

ان قعد فى الرابعة ثم قام عاد وسلّم وان سجد للخامسة سلّموا وضم اليها سادسة لتصير الركعتان نفلاً وسجد للسهو.(ردالمحتار ج۱،ص۵۰۰)

په دواړو صورتونو کښې وتر په فرضو باندې قياس کيږي ځکه چه وتر هم عملاً فرض دي. كما قال صاحب التنوير هو فرض عملاً.(ردالمحتار ج۱،ص۶۲۱)

فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۰شوال ۱۳۸۷ هجرى

د سهار سنتونه څلور رکعته ادا کول

سوال: يو چا د سهار د سنتو آخره قعده و نه کړه و د دريم رکعت تر ادا کولو وروسته ور ياد شو او څلورم رکعت ئې هم ورسره يو ځاى کړ او سجدهٔ سهو ئې وکړه خپل لمونځ ئې پاى ته ورساوه. نو آيا سنت ئې وشول او که نه؟ يعنې دوه رکعته سنت او دوه رکعته نفل او که څلور واړه نفل وګرځيدل او سنت به بيا له سره ادا کوي؟ شرعاً د دې په حکم دی؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې صورت کښې دوه رکعته سنت شول او دوه رکعته نفل شول. چونکه دا نفل قصداً نه دي ادا شوي نو د دې لپاره په مکروه وخت کښې ئې راتلل څه پروا نه لري.

فائده: په نوموړي صورت کښې څلورم رکعت يو ځاى کول واجب دي. ځکه چه په دريم رکعت باندې په سلام ګرځولو سره لمونځ فاسديږي او اوله شفع څرنګه چه په قصد سره شروع شوې ده د دې لپار د هغې پوره کول واجب دي. فاسدول ئې جائز نه دي. البته که چيرته د سهار په فرضو کښې دا صورت پيښ شيو نو بهتره دا ده چه په دريم رکعت باندې سلام وګرځول شي او څلورم ورسره يو ځاى نه کړي ځکه چه د قعدې په پريښودو سره لمونځ نفل شو نو د نفلو اوله شفع په قصد سره نه ده شروع شوې. لهذا پوره کول ئې واجب نه دي. او په مکروه وخت کښې اګر که د داسې نوافلو پوره کول جائز دي ليکن ترک ئې بهتر دي.

که چيرته د مازديګر د لمانځه آخره قعده پاتې شي او د پنځم رکعت سجده وکړي نو شپږم رکعت ورسره يو ځاى کول واجب نه دي. په پنځم رکعت باندې په سلام ګرځولو سره لمونځ فاسديږي او دا فاسدول جائز دي. لما ذكرنا فى صلوٰة الفجر. البته په مازديګر کښې د شپږم رکعت يو ځاى کول بهتر دي ځکه چه د آخرې قعدې په پريښودو سره فرض په نفلو بدل شول. نو دا په مکروه وخت کښې را نه غلل. ځکه چه کراهت خو د مازديګر تر فرضو وروسته وي او په نوموړي صورت کښې خو تر اوسه فرض نه دی ادا شوی. له دې امله پوره کول ئې اولى يعنې بهتر دي كذا فى الشامية وغيرها.

فقط والله تعالىٰ اعلم ۶ذى الحجة ۸۸ هجرى

د اشراق، ځابنت او اوّابینو رکعتونه

سوال: د اشراق، ځابنت او اوّابینو کم تر کمه او له زیات نه زیات څو څو رکعتونه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اشراق او ځابنت کم تر کمه دوه دوه رکعته دي اشراق له زیات څخه زیات څلور رکعته دی او ځابنت له زیات نه زیات دولس رکعته. اوّابین سره له مؤکدو سنتو کم تر کمه شپږ او له زیات نه زیات شل رکعته دی.

عن انس رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من صلّی الفجر فی جماعة ثم قعد یذکر الله حتی تطلع الشمس ثم صلی رکعتین کانت له کاجر حجة و عمرة قال قال رسول الله ﷺ تامة تامة تامة. (ترمذی ج۱، ص۱۰۹) عن نعیم بن عمار رضی الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ یقول یقول الله عز وجل یا ابن آدم لا تعجزنی من اربع رکعات فی اول نهارك اکفك آخره. (ابو داؤد ج۱، ص۱۲۹) وفی العلائیة عن المنیة اقلها (صلوة الضحی) رکعتان و اکثرها اثنا عشر و اوسطها ثمان وهو افضلها کما فی الذخائر الاشرفیة لثبوته بفعله و قوله علیه السلام واما اکثرها فبقوله فقط. وفی الشامیة (قوله و اکثرها اثنا عشر) لما رواه الترمذی و النسائی بسند فیه ضعف انه ﷺ قال من صلی الضحی ثنتی عشرة رکعة بنی الله له قصراً من ذهب فی الجنة و قد تقرر ان الحدیث الضعیف یجوز العمل به فی الفضائل شرح المنیة. (رد المحتار ج۱، ص۶۳۹) عن محمد بن عمار بن یاسر قال رأیت عمار بن یاسر رضی الله عنه یصلی بعد المغرب ست رکعات و قال رأیت حبیبی ﷺ یصلی بعد المغرب ست رکعات و قال من صلی بعد المغرب ست رکعات غفرت له ذنوبه و ان کانت مثل زبد البحر. للطبرانی. (جمع الفوائد ج۱، ص۲۰۱) عن عائشة رضی الله عنها عن النبی ﷺ قال من صلی بعد المغرب عشرین رکعة بنی الله له بیتا فی الجنة. (ترمذی ج۱، ص۹۰/ابن ماجة ص۹۸)

فقط والله تعالی اعلم ۲ محرم ۱۳۸۸ هجری

دوه رکعته مؤکد سنتونه په اوّابینو کښې داخل دي

سوال: د اوّابینو نوافل له کم نه کم او له زیات نه زیات څو رکعته دي؟ په بهشتي زیور کښې لیکلي دي چه د ماښام له فرضو او سنتو نه وروسته له کم نه کم شپږ رکعته او له زیات نه زیات شل رکعته چه ادا شي نو دې ته اوّابین ویل کیږي. او په حاشیه باندې ئې دا عبارت لیکلی دی چه: یستحب ست بعد المغرب الخ (شرح التنویر ج۱، ص۵۰۰) په عامه توګه دا مشهوره ده چه د ماښام له دوه سنتو څخه پرته د اوابینو نوافل کم تر کمه شپږ رکعته دي او دبهشتي زیور له پورتني ذکر شوي عبارت څخه هم همدا څرګندیږي لیکن د ځینو حضراتو علماوو دا خیال دی چه د ماښام د دوه

رکعته سنتو څخه پرته د اوابینو نوافل یواځې څلور رکعته دي شپږ نوافل چه کو مشهور دي په هغو کښې دوه رکعته د ماښام سنت هم شامل دي یعنې د ماښام له فرضو او سنتو څخه علاوه د اوابینو کم تر کمه څلور رکعته نوافل ادا کول کافي دي آیا دا خیال صحیح دی؟ په دې دول سره د اوابینو کم تر کمه تعداد شپږ رکعته جوړیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من صلی بعد المغرب ست رکعات لم یتکلم فیما بینهن بسوء عدلن له بعبادة ثنتی عشرة سنة. (رواه الترمذی ج۱، ص۹۰) وعن عائشة رضی الله عنها عن النبی ﷺ قال من صلی بعد المغرب عشرین رکعة بنی الله له بیتاً فی الجنة. (رواه الترمذی ج۱، ص۹۰) قال علی القاری رحمه الله المفهوم أن الرکعتین الراتبتین داخلتان فی الست و کذا فی العشرین المذکورة فی الحدیث الأتی قاله الطیبی. (مرقاة ج۳، ص۱۱۳) وفی شرح التنویر و ست بعد المغرب لیکتب من الاوابین بتسلیمة او ثنتین او ثلاث والاول ادوم واشق وهل تحسب المؤکدة من المستحب ویؤدی الکل بتسلیمة واحدة اختار الکمال نعم. وفی الشامیة (قوله اختار الکمال) ذکر الکمال فی فتح القدیر انه وقع اختلاف بین اهل عصره فی ان الاربع المستحبة هل هی اربع مستقلة غیر رکعتی الراتبة او اربع بهما وعلی الثانی هل تؤدی معهما بتسلیمة واحدة اولا فقال جماعة لا واختار هو انه اذا صلی اربعاً بتسلیمة او تسلیمتین وقع عن السنة والمندوب وحقق ذلک بما لا مزید علیه واقره فی شرح المنیة والبحر والنهر. (ردالمحتار ج۱، ص۶۳۱)

د پورتني حدیثونو او شامي له عبارت څخه ثابته شوه چه د اوابینو تعداد کم تر کمه شپږ او له زیات نه زیات شل رکعته دي. او د ماښام دوه رکعته سنت په اوابینو کښې داخل دي. د بهشتي زیور په حاشیه کښې له لیکل شوي عبارت څخه هم همدغه ثابتیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ شوال ۱۳۸۸ هجری

د اشراق، څاښت او تهجد وختونه

سوال: د لاندیني نوافلو وختونه په وضاحت سره وښایئ:

۱ - د اشراق وخت د لمر تر ختلو څو دقیقې وروسته شروع کیږي؟ او آخري وخت ئې د لمر تر ختلو څو ساعته وروسته پورې دی؟

۲ - د څاښت وخت د لمر تر ختلو څو ساعته وروسته شروع کیږي او آخري وخت تر څو ساعته وروسته پورې وي؟

۳ - د تهجد وخت د لمر تر ډوبیدو څو ساعته وروسته شروع کیږي او د لمر تر ختلو څو ساعته مخکښې پورې پاتې وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب ۱ - تر لمر ختلو وروسته چه کله په لمر کښې دومره تیزوالی راشي چه تر ډیره پورې کتل ورته سخت شي نو د اشراق وخت له همدې ځایه شروع کیږي د دې اندازه په هرځای او هرموسم کښې مختلف وي. ما پخپل کتاب "صبح صادق" کښې د اشراق د وختونو نقشه هم لیکلې ده. دا کتاب ځانته هم شائع شوی دی او د "احسن الفتاویٰ" په دویم جلد کښې هم شته.

د اشراق وخت تر نصف النهاره پورې وي. لیکن په ابتداء کښې ئې ادا کول بهتر دي

۲ - د څاښت وخت د اشراق تر لمانځه وروسته متصل شروع کیږي او تر نصف النهاره پورې پاتې وي او د څاښت تر ټولو بهترین وخت د ورځې د څلورمې برخې تر تیریدو وروسته دی

قال فی العلائیة وندب اربع فصاعداً فی الضحیٰ علی الصحیح من بعد الطلوع الی الزوال ووقتها المختار بعد ربع النهار.(ردالمحتار ج۱،ص۶۳۹)

۳ - د تهجد وخت د ماسخوتن تر لمانځه وروسته تر صبح صادق پورې دی. د لمر له ډوبیدو څخه د ماسخوتن د وخت شروع او له صبح صادق څخه تر لمر ختلو پورې د وخت په ساعتونو سره تعین نه شي کیدلی ځکه چه دا وخت په هر ځای او هر موسم کښې مختلف وي. البته له یوه ساعت څخه هیڅکله نه کمیږي. د مختلفو ځایونو د ماسخوتن او د صبح صادق د ختونو نقشه زما په کتاب "صبح صادق" کښې ملاحظه کړئ.

کو سړی چه د شپې په یوه دریمه کښې په تهجدو باندې مشغول والی غواړي نو د هغه لپاره بهتره دا ده چه شپه په دریو برخو وویشي په منځنۍ برخه کښې تهجد وکړي او په اولې او دریمې برخې کښې آرام وکړي. او که وغواړي چه نیمه شپه تهجد وکړي نو د هغه لپاره دویمه نیمائي بهتره ده.

که چیرته د تهجد لپاره د نه را ویښیدلو ویره وه نو د ماسخوتن تر لمانځه وروسته او له وترو څخه مخکښې دوه رکعته د تهجدو په نیت وکړي او ویده شي او د بیا جګیدلو او تهجدو د ادا کولو اراده دې هم لري. که چیرته ویښ هم نه شو نو د تهجدو ثواب ورکول کیږي

لحدیث ثوبان رضی اللہ عنہ مولیٰ رسول الله ﷺ قال کنا فی سفر فقال ان هذا السفر جهد و ثقل فاذا اوتر احدکم فلیرکع رکعتین فان استیقظ والا کانتا له.(شرح معانی الآثار ج۱،ص۱۶۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ ربیع الثانی ۱۳۹۶ هجری

د نوافلو جماعت په رمضان شریف کښې هم مکروه دی

سوال عموماً زمونږ مشران علماء کرام له شبینه څخه خلک منع کوي او د کراهت په وجوهاتو کښې یوه وجه دا هم بیانوي چه د نوافلو جماعت مکروه دی لیکن یو عالم فرمائي چه د نوافلو

جماعت له رمضان څخه پرته په بل وخت وخت کښې مکروه دی. په رمضان شریف کښې مکروه نه دی. د هغه لیکنه مې در ولیږله. هیله ده چه داد بخښونکې ځواب را ته ولیږئ

فی الدر ولا یصلی الوتر ولا التطوع بجماعة خارج رمضان ای یکره ذلك لو علی التداعی بان یقتدی اربعة بواحد وفی الرد عن البدائع ان الجماعة فی التطوع لیست بسنة الا فی قیام رمضان (وبعد اسطر) والنفل بالجماعة غیر مستحب لانه لم تفعله الصحابة فی غیر رمضان. (ردالمحتار ج۱، ص۶۶۲) وفی الفتح عن کافی الحاکم ویکره صلوة التطوع جماعة ما خلا قیام رمضان. (فتح القدیر ج۱، ص۳۳۸) وفی الموطاء للامام محمد قال محمد وبهذا نأخذ لا بأس بالصلوة فی شهر رمضان ان یصلی الناس بامام تطوعاً لان المسلمین قد اجمعوا علی ذلك. (موطاء امام محمد ص۱۱۱)

په پورتنیو عبارتونو کښې د تطوع، نفل او قیام رمضان الفاظ دي. د هغو له جملې څخه د تطوّع او نفلو عموم ظاهر دی. همدارنګه قیام رمضان هم له تراویحو سره مخصوص نه دی بلکه نفل هم پکښې شامل دي.

قال الحافظ العینی ومعنی من قام رمضان من قام بالطاعة فی لیالی رمضان ویقال یرید صلوة التراویح وقال بعضهم لا یختص ذلك بصلوة التراویح بل فی ای وقت صلی تطوعاً حصل له ذلك الفضل. (عمدة القاری ج۱، ص۲۳۳) وقال ایضاً فی باب فضل من قام رمضان قال الکرمانی اتفقوا علی ان المراد بقیامه صلوة التراویح. قلت قال النووی المراد بقیام رمضان صلوة التراویح ولکن الاتفاق من این اخذه بل المراد من قیام اللیل ما یحصل به مطلق القیام سواء کان قلیلاً او کثیراً. (عمدة القاری ج۱۱، ص۱۲۴) وقال الحافظ العسقلانی والمراد من قیام اللیل ما یحصل به مطلق القیام کما قدمناه فی التهجد سواء وذکر النووی ان المراد بقیام رمضان صلوة التراویح یعنی انه یحصل بها المطلوب من القیام لا ان قیام رمضان لا یکون الا بها واغرب الکرمانی فقال اتفقوا علی ان المراد بقیام رمضان صلوة التراویح. (فتح الباری ج۴، ص۲۱۷)

الجواب باسم ملهم الصواب په دې لیکنه کښې د ځینو اکابرو د یوه زاړه تحریر مضمون را نقل شوی دی چه ځواب ئې د هم هغه وخت مختلفو علماوو لیکلی وو په حنفي مذهب کښې له امام نه بغیر چه څلور مقتدیان وي نو دا جماعت په اتفاق سره مکروه دی او مقتدیان چه درې وي نو په کراهت کښې ئې اختلاف دی له یوه یا دوو مقتدیانو سره جماعت اګر که بې له کراهته جائز دی لیکن په دې کښې هم د جماعت بهتري او ثواب نشته

قال فی العلائیة یکره ذلك لو علی سبیل التداعی بان یقتدی اربعة بواحد کما فی الدر وقال ابن

عابدین رحمہ اللہ اما اقتداء واحد بواحد او اثنین بواحد فلا یکرہ و ثلاثة بواحد فیه خلاف بحر عن الکافی وهل یحصل بهذا الاقتداء فضیلة الجماعة ظاهر ما قدمناه من ان الجماعة فی التطوع لیست بسنة یفید عدمه تامل. (رد المحتار ج۱ ص۶۶۳)

و قال الطحطاوی و التداعی بسببه الاجتماع لان اجتماعهم علی ذلک یدعو من یراهم الی الدخول معهم. (طحطاوی علی الدر المختار ج۱ ص۲۹۷)

دا حکم د رمضان او غیر رمضان دواړه لپاره عام دی قال ابن عابدین رحمہ اللہ فی مطلب فی احیاء لیالی العیدین و النصف من شعبان و عشر ذی الحجة و رمضان- و فی الامداد و یحصل القیام بالصلوٰة نفلاً فرادی من غیر عدد مخصوص و بقراءة القرآن و الاحادیث و سماعها و بالتسبیح و الثناء و الصلوٰة و السلام علی النبی ﷺ ثم قال (تتمة) اشار بقوله فرادی الی ما ذکره بعد فی متنه من قوله و یکره الاجتماع علی احیاء لیلة من هذه اللیالی فی المساجد و تمامه فی شرحه و صرح بکراهة ذلک فی الحاوی القدسی و قال ما روی عن الصلوات فی هذه الاوقات یصلی فرادی غیر التراویح. (رد المحتار ج۱ ص۶۴۲)

و قال الحلبی رحمہ اللہ و اعلم ان النفل بالجماعة علی سبیل التداعی مکروه علی ما تقدم ما عدا التراویح و صلوٰة الکسوف و الاستسقاء فعلم ان کلا من صلوٰة الرغائب لیلة اول جمعة من رجب و صلوٰة البراءة لیلة النصف من شعبان و صلوٰة القدر لیلة السابع و العشرین من رمضان بالجماعة بدعة مکروهة و قال حافظ الدین البزازی شرعا فی نفل فافسداه و اقتدی احدهما بالأخر فی القضاء لا یجوز لاختلاف السبب و کذا اقتداء الناذر لا یجوز و عن هذا کره الاقتداء فی صلوٰة الرغائب و صلوٰة البراءة و لیلة القدر. (شرح المنیة ص۴۱۱) په دغو عبارتونو کښې په رمضان او غیر رمضان دواړو کښې د نوافلو د جماعت کراهت مصرّح دی

و قال الامام الکاسانی رحمہ اللہ اذا صلّوا التراویح ثم ارادوا ان یصلوها ثانیاً یصلّون فرادی لا بجماعة لان الثانیة تطوع مطلق و التطوع المطلق بجماعة مکروه. (بدائع الصنائع ج۱ ص۲۹۰)

و نقل ابن نجیم رحمہ اللہ عن الخلاصة و لو صلوا التراویح ثم ارادوا ان یصلوا ثانیاً یصلون فرادی. (البحر الرائق ج۲ ص۶۸) و قال ایضاً و انما لم یذکرها (التراویح) مع السنن المؤکدة قبل النوافل المطلقة لکثرة شعبها و لاختصاصها بحکم من بین سائر السنن و النوافل و هو اداء الجماعة. (البحر الرائق ج۲ ص۷۰) و قال ایضاً فی الاشباه یکره الاقتداء فی صلوٰة الرغائب و صلوٰة البراءة و لیلة القدر. (الاشباه و النظائر ج۲ ص۲۰۹)

و قال الشیخ الحموی اداء النفل بجماعة علی سبیل التداعی مکروه الا ما استثنی کصلوٰة التراویح (الاشباه

ج۱،ص۲۱۹)

و قال العلامة البابرتی رحمه الله ذكر التراويح فی فصل علی حدة لاختصاصها بما ليس لمطلق النوافل من الجماعة.(عناية علی هامش الفتح ج۱،ص۳۳۳)

وفی الهندية: ولو صلی التراويح ثم ارادوا ان يصلوها ثانياً يصلون فرادی كذا فی التاتارخانية.(عالمگيرية ج۱،ص۱۱۶)

و فی البزازية صلوها بجماعة ثم ارادوا اعادتها بالجماعة يكره بل يصلون فرادی لان النفل بجماعة علی التداعی يكره الا بالنص.(بزازية علی هامش الهندية ج۴،ص۲۹)

و قال العلامة طاهر بن عبد الرشيد البخاری ولو زاد علی العشرين بالجماعة يكره عندنا بناءً علی ان صلوٰة التطوع بالجماعة مكروهة.(خلاصة الفتاوی ج۱،ص۶۳)

و قال العلامة الطحطاوی رحمه الله و هی (الجماعة) سنة عين الا فی التراويح فانها فيها سنة كفاية ووتر رمضان فانها فيه مستحبة و اما وتر غيره و تطوعه فمكروهة فيهما علی سبيل التداعی. (طحطاوی علی المراقی ص۱۵۶)

و فی شرح التنوير و لا تقضی اذا فاتت اصلا ولو وحده فی الاصح و قال الطحطاوی و قيل يقضيها منفرداً. (طحطاوی علی الدر المختار ج۱،ص۲۹۶)

و فی شرح التنوير لو تركوا الجماعة فی الفرض لم يصلّوا التراويح جماعة لانها تبع و قال ابن عابدين رحمه الله ای لان جماعتها تبع لجماعة الفرض فانها لم تقم الا بجماعة الفرض فلو اقيمت بجماعة وحدها كانت مخالفة للوارد فيها فلم تكن مشروعة.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳)

و فی شرح التنوير بقی لو تركها الكل هل يصلون الوتر بجماعة فليراجع و قال ابن عابدين رحمه الله الذی يظهر ان جماعة الوتر تبع لجماعة التراويح وان كان الوتر نفسه اصلا فی ذاته لان سنة الجماعة فی الوتر انما عرفت بالاثر تابعة للتراويح.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳)

له دي څخه ثابته شوه چه د تراويحو او وترو جماعت هم با لتبع ،د فرضو د متابعت له وجې، مشروع دی. مطلقاً نه دی نو د نوافلو جماعت خو به په طريقهٔ اولی سره روا نه وي لانها ادنی حالا منهما بلكه نوافل په خوک په نذر سره هم په خان واجب كړی نو بيا ئی جماعت روا نه دی بلكه تر دي هم پورته خبره دا ده چه د نوافلو ئي په جماعت سره په خان نذر كړی وی نو بيا هم له كراهت

نسخه خالي نه دی

قال فی شرح التنویر وفی الاشباہ عن البزازیۃ یکرہ الاقتداء فی صلوٰۃ رغائب و براءۃ و قدر الا اذا قال نذرت کذا رکعۃ بہذا الامام جماعۃ اھ قلت و تتمۃ عبارۃ البزازیۃ من الامامۃ ولا ینبغی ان یتکلف کل ھذا التکلف لامر مکروہ و قال ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ (قولہ قلت الخ) لم ینقل عبارۃ البزازیۃ بتمامہا و نصہا ولا ینبغی ان یتکلف لالتزام ما لم یکن فی الصدر الاول کل ھذا التکلف لاقامۃ امر مکروہ و ھو اداء النفل بالجماعۃ علی سبیل التداعی فلو ترک امثال ھذہ الصلوات تارک لیعلم الناس انہ لیس من الشعار فحسن اھ و ظاھرہ انہ بالنذر لم یخرج عن کونہ اداء النفل بالجماعۃ. (رد المحتار ج۱، ص۶۶۴) و قال الرافعی (قولہ لم ینقل عبارۃ البزازیۃ بتمامہا الخ) و صدرھا و عن ھذا کرہ الاقتداء فی صلوٰۃ الرغائب و صلوٰۃ البراءۃ و لیلۃ القدر و لو بعد النذر الا اذا قال نذرت کذا رکعۃ بہذا الامام بالجماعۃ لعدم امکان الخروج عن العہدۃ الا بالجماعۃ ولا ینبغی الخ (التحریر المختار ج۱، ص۷۳) و قال الطحطاوی (قولہ لامر مکروہ) فیہ منافاۃ للاستثناء فان مقتضاہ عدم الکراھۃ الاقتداء فلا منافاۃ (طحطاوی علی الدر ج۱، ص۲۹۷)

قال ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ شکوا اھل صلوا تسع تسلیمات او عشراً یصلون تسلیمۃ اخری فرادی فی الاصح للاحتیاط فی اکمال التراویح و الاحتراز عن التنفل بالجماعۃ. (رد المحتار ج۱، ص۶۶۱)

و قال الشیخ عبد الحق الدھلوی رحمۃ اللہ علیہ اذا فاتت التراویح ھل تقضی بعد وقتہا بالجماعۃ او بغیر الجماعۃ فالجواب لا تقضی بجماعۃ (ما ثبت بالسنۃ ص۹۳) و قال ایضاً اذا شکوا انہم صلوا تسلیمات او عشراً اختلف المشائخ فیہ (الی قولہ) و الصحیح انہم یصلون تسلیمۃ اخری فرادی حتی یقع الاحیاط فی السنۃ باتمامہا و یقع الاحتراز عن اداء النافلۃ بجماعۃ غیر التراویح (ما ثبت بالسنۃ آخر الفصل الاول من بیان شہر رمضان) و قال ایضاً و قال مالک و یروی عن الشافعی ایضاً انہا ست و ثلاثون او تسع و ثلاثون مع الوتر فہو عمل اھل المدینۃ خاصۃ و کان سبب ذلک ان اھل مکۃ یطوفون بالبیت اسبوعاً و یصلون رکعتی الطواف بین ترویحتین و اھل المدینۃ لما ارادوا ادراک ھذہ الفضیلۃ صلوا بین ذلک اربع رکعات و یسمونہا السنۃ عشریۃ و استمر عادتہم علی ذلک الی الآن و قد یروی ذلک عن عمر و علی رضی اللہ تعالی عنہما لکنہ غیر مشہور عنہما فان صلی غیرھم ایضاً لا باس و یستوی فیہ الامام و غیرہ و ینبغی ان یصلوا فرادی لان التنفل بجماعۃ فی غیر التراویح مکروہ عندنا لکن اھل المدینۃ یصلونہا بجماعۃ و التنفل بجماعۃ لا یکرہ عندھم قال الشیخ القاسم الحنفی من معاصری علماء مصر التنفل بجماعۃ مکروہ لانہ لو کان مستحباً لکانت الفضل کالمکتوبات و لو کانت الفضل

لکان المتهجدون القائمون باللیل یجتمعون فیصلّون جماعة طلباً للفضیلة فلما لم یرو ذلك عن رسول الله ﷺ والصحابة رضوان الله علیهم اجمعین علم انه لا فضل فی ذلك (ما ثبت بالسنة ص۸۸)

وقال الامام السرخسی رحمه الله فانها عشرون رکعة سوی الوتر عندنا وقال مالك السنة فیها ستة وثلاثون قیل من اراد ان یعمل بقول مالك ویسلك مسلکه ینبغی ان یفعل کما قال ابو حنیفة رحمه الله یصلی عشرین رکعة کما هو السنة ویصلی الباقی فرادی کل تسلیمتین اربع رکعات وهذا مذهبنا. وقال الشافعی لا بأس بأداء الکل بجماعة کما قال مالك بناء علی ان النوافل بجماعة مستحبة عنده وهو مکروه عندنا. والشافعی قال النفل بالفرض لانه تبع له فیجری مجری الفرض فیعطی حکمه ولنا ان الاصل فی النوافل الاخفاء فیجب صیانتها من الاشتهار ما امکن وفیما قاله الخصم الاشتهار فلا یعمل به بخلاف الفرائض لان مبناها علی الاعلان والاشتهار وفی الجماعة اشتهار فکان احق، ویوضح ما قلنا ان الجماعة لو کانت مستحبة فی حق النوافل لفعله المتهجدون القائمون باللیل لان کل صلوة جوزت بالانفراد وبالجماعة کانت الجماعة فیها افضل ولم ینقل اداءها بالجماعة فی عصره ﷺ ولا فی زمن الصحابة رضی الله تعالی عنهم ولا فی زمن غیرهم من التابعین رحمهم الله تعالی فالقول بها مخالفة لامة اجمع وهذا باطل. (مبسوط ج۲،ص۱۴۴)

وفی شرح التنویر والافضل فی النفل غیر التراویح المنزل الا لخوف شغل عنها وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله غیر التراویح) ای لانها تقام بالجماعة ومحلها المسجد واستثنی فی شرح المنیة ایضاً تحیة المسجد وهو ظاهر واقول ویستثنی ایضاً رکعتا الاحرام والطواف فان الاولی تصلی فی مسجد عند المیقات ان کان کما فی اللباب والثانیة عند المقام وکذا رکعتا القدوم من السفر بخلاف انشائه فانها تصلّی فی البیت کما یأتی وکذا نفل المعتکف وکذا ما یخاف فوتها بالتأخیر وکذا صلوة الکسوف لانها تصلّی بجماعة. وعلی هامش الشامیة قوله وکذا صلوة الکسوف لانها تصلّی بجماعة وجد هنا فی نسخة المؤلف لکن بغیر خطه ما نصه وکذا سنة الجمعة القبلیة لان الافضل فی الجمعة التبکیر قبل الوقت فیلزم وقوع سنتها فی المسجد فصارت جملة المستثنیات تسعة. (رد المحتار ج۱،ص۶۳۸) وفی شرح التنویر وکل ما شرع بجماعة فالمسجد فیه افضل قاله الحلبی. (ردالمحتار ج۱،ص۶۶۰)

له دغو صریحو او ډیرو نصوصو څخه ثابته شوه چه په کومو عبارتونو کښې چه په رمضان شریف کښې له جماعت سره د تطوّع، نفل او قیام رمضان الفاظ راغلي دي له هغو څخه تراویح مراد دي بالخصوص په داسې حال کښې چه په کومو کتابونو کښې چه دا الفاظ راغلي دي پخپله

په همدغو کتابونو کښې په رمضان کښې هم د نوافلو د جماعت کراهت صراحت شته برسیره پر دې په دغو عبارتونو کښې (لانه لم تفعله الصحابة رضي الله عنهم فی غیر رمضان- او -لان المسلمین قد اجمعوا علی ذلك) هم مستقل دلیل دی چه دلته له نفل او تطوع څخه مراد تراویح دي. د دې لپاره پرته له تراویحو څخه د نورو نوافلو جماعت په رمضان کښې له حضراتو صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم او تابعینو او د دین له امامانو رحمهم الله تعالی څخه ثابت نه دي بلکه د دې په خلاف د جماعت په نه کولو باندې اجماع ده.

کما قدمنا نص الشیخ التهلوی و الامام السرخسی رحمهما الله تعالی و قال الشاه ولی الله رحمه الله تعالی و زادت الصحابة و من بعدهم فی قیام رمضان ثلاثة اشیاء. (۱) الاجتماع له فی مساجدهم و ذٰلك لانه یفید التیسیر علی خاصتهم و عامتهم. (۲) واداءه فی اول اللیل مع القول بان الصلوٰة آخر اللیل مشهودة و هی افضل کما نبه عمر رضي الله عنه لهذا التیسیر الذی اشرنا الیه. (۳) و عدده عشرون رکعة. (حجة الله البالغة ج۲، ص۱۸) له اول اللیل او عشرون رکعة څخه ثابته شوه چه په جومات کښې به اجتماع د خلکو سره یو ځای کیدل، به یواځې د تراویحو لپاره وه.

وقال الامام الطحاوی رحمه الله حدثنا روح بن الفرج قال حدثنا یوسف ابن الفرج قال حدثنا یوسف بن عدی قال حدثنا ابو الاحوص عن مغیرة عن ابراهیم قال کان المتهجدون یصلون فی ناحیة المسجد و الامام یصلی بالناس فی رمضان. (شرح معانی الآثار ج۱، ص۱۴۲) و نقل الحافظ العینی رحمه الله عن البیهقی عن السائب بن یزید الصحابی رضي الله عنه قال کانوا یقومون علی عهد عمر رضی الله تعالی عنه بعشرین رکعة و علی عهد عثمان و علی رضی الله تعالی عنهما مثله. (عمدة القاری ج۵، ص۲۶۷)

باقي پاتې شو د قیام رمضان په اړه د حافظ عیني او حافظ عسقلاني تحقیق. البته دا تر بحث لاندې مسئلې پورې هیڅ اړه نه لري. ځکه چه له دې تحقیق څخه مقصود دا دی چه په حدیث کښې د قیام لیل چه کوم فضیلت راغلی دی هغه له تراویحو سره مخصوص نه دی. بلکه عام دی لیکن د فقهاؤ رحمهم الله په عباراتو کښې په کوم ځای کښې چه په رمضان کښې له جماعت سره قیام مذکور دی هلته یواځې او یواځې تراویح متعین دي او دا تعین پخپله د همدغو فقهاؤ له عباراتو څخه ثابتیږي کمامر.

له دې څخه هم پورته خبره دا ده چه فقهاؤ رحمهم الله تعالی په دې باندې تنصیص فرمایلی دی چه قیام لیل او تراویح دواړه مترادف لفظونه دي لکه څرنګه چه د فقهي کتابونه هدایه. فتح القدیر. عنایه. خانیه. مبسوط. بدائع الصنائع او داسې نورو له تتبع څخه دا ښکاریږي د

اوږدوالي له ويرې دا نصوص نه را نقل کيږي ومن شاء فليراجع. بلکه د حضراتو محدثينو اکثريت هم له قيام ليل څخه تراويح مراد اخلي با لخصوص په قيام با لجماعت کښې خو تول د تراويحو په مراد اخيستلو باندې متفق دي. چنانچه علامه عيني رحمه الله د قيام په بهترې کښې خو مطلق قيام ته ترجيح ورکړی دی. کما مرّ نصه ليکن له قيام با لجماعة څخه هغه هم تراويح مراد اخلي. چنانچه د (صلّوا ايها الناس في بيوتکم فان افضل الصلوة صلوة المرء في بيته الا الصلوة المکتوبة) لاندې فرماني:

و استثنى من عموم الحديث عدة من النوافل ففعلها في غير البيت اکمل و هي ما تشرع فيها الجماعة کا لعيدين والاستسقاء والکسوف. (وبعد اسطر) قال الامام حميد الدين العزيز نفس التراويح سنة اما اداءها با لجماعة فمستحب (و بعد اسطر) و في جوامع الفقه التراويح سنة مؤکدة و الجماعة فيها واجبة و في الروضة لاصحابنا ان الجماعة فضيلة و في الذخيرة و في الذخيرة لاصحابنا عن اکثر المشائخ ان اقامتها با لجماعة سنة على الکفاية. (عمدة القاري ج۵ ص۲۶۷)

د موطاء امام مالک رحمه الله د عبارت (لا بأس في شهر رمضان ان يصلي الناس تطوّعا بامام لان المسلمين قد اجمعوا على ذٰلك ورأوه حسنا) په تشريح کښې مولانا عبد الحی لکهنوي رحمه الله فرماني:

(قوله تطوعاً) اطلاق التطوع على التراويح باعتبار انها زائدة على الفرائض الخ (قوله على ذٰلك) اى على صلوتهم بامامهم في ليالي رمضان في زمان الخلفاء عمر و عثمان و على فمن بعدهم الى يومنا هذا (قوله و رأوه حسناً) لما يدل عليه قول عمر نعمت البدعة. (التعليق الممجد ص۱۴۰)

لنډه دا چه د فقهاؤ په عباراتو کښې په رمضان شريف کښې له جماعتِ تطوّع څخه د تراويحو جماعت مراد دی.

قال الشاه انور رحمه الله قال الفقهاء ان الجماعة في النوافل مکروهة الا في رمضان مع ان مرادهم التراويح لا غير فافهم فان العلم لا يحصل الا بعد السير. (فيض الباري ج۲ ص۴۲۳)

په آخر کښې د نوافلو په جماعت سره د ادا کولو د بدعت په اړه حضرت مجدّد الف ثاني رحمه الله شکايت ملاحظه کړئ.

(افسوس هزار افسوس! بعضی از بدعتها که در سلاسل ديگر اصلاً موجود نيست، درين طريقهٔ علّيه احداث نموده اند و نماز تهجّد را بجماعت می گذارند از اطراف و جوانب دران وقت مردم از برای نماز تهجد جمع می گردند و بجمعيت تمام ادا می نمايند و اين عمل مکروه هست بکراهتِ تحريمه، جمعی از فقهاء که تداعی شرط کراهت داشته اند جواز جماعت نفل را مقيد بناحيهٔ مسجد ساخته زياده از سه کس را بالاتفاق مکروه گفته اند. (مکتوبات نمبر ۱۳۱، ص ۲۳۷، دفتر اول)

مخدوما مکرما! احداث و ابداع را درین طریقه علیه بحیثیتی رواج داده اند که اگر مخالفان گویند که درین طریقه التزام بدعت است و اجتناب از سنت هم گنجائش دارد، نماز تهجد را بجمعیت تمام ادا می نمایند و این بدعت را در رنگ سنت تراویح در مسجد رواج و رونق می بخشند، و این عمل را نیک می دانند، و مردم را بران ترغیب می کنند، و حال آنکه اداء نوافل را بجماعت فقهاء شکر الله تعالی سعیهم مکروه گفته اند اشد کراهت، و جمعی از فقهاء که تداعی شرط کراهت در جماعت نفل داشته اند جواز جماعت نفل را مقید بناحیهٔ مسجد ساخته اند و زیاده از سه کس را باتفاق مکروه گفته اند. (مکتوبات نمبر ۱۶۸، ص ۲۸۰، دفتر اول)

فقط والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۸ ذیقعده ۱۳۸۵ هجری

د سهار د سنتو قضائي

سوال . که چیرته یواځې د سهار سنت له چا څخه پاتې شي نو د لمر تر ختلو مخکښې ئې ادا کول بې له کراهته جائز دي او که نه؟ د ناجائز والي په باره کښې خو ئې چه کوم حدیث را نقل کړئ نو ډیره مهرباني به مو وي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د لمر تر ختلو مخکښې ئې ادا کول جائز نه دي. عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما قال سمعت غیر واحد من اصحاب النبی ﷺ منهم عمر بن الخطاب رضي الله عنه و کان من احبهم الیّ انّ رسول الله ﷺ نهی عن الصلوة بعد الفجر حتی تطلع الشمس و عن الصلوة بعد العصر حتی تغرب الشمس. (ترمذی ج۱، ص۴۲) په صحیح البخاري کښې هم د دې مضمون حدیث له حضرت ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت دی. (بخاري ج۱. ص۸۲).

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال سهار مې د جنابت غسل هیر شو اود سهار لمونځ مې ادا کړ د لمانځ تر ادا کولو وروسته را یاد شو نو اوس د دې لمانځه قضائي را باندې لازمه ده؟ که لازمه وي نو آیا یواځې به فرض را ګرځوم او که سنت هم؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته دې د لمرتر ختلو مخکښې په بیره د غسل کولو په صورت کښې سنت او فرض دواړه ادا کولی شوای نو دواړه ادا کړئ او که نه نو یواځې فرض ادا کړئ او سنت پریږدئ که چیرته وخت زیات تنګ وي نو به فرض لمانځه کښې دننه سنت او مستحبات هم پریږدئ که چیرته قضاء شي نو په دې صورت کښې که مو په همدې ورځ تر ماسپښین مخکښې قضائي را ګرځوله نو سنت هم را وګرځوئ او که نه نو یواځې د فرضو قضائي را وګرځوئ که چیرته تنها سنت قضاء شي تر فرض وروسته او د لمر تر ختلو مخکښې ئې ادا کول

جائز نه دي له طلوع څخه وروسته تر زوال پورې ادا کول ئې بهتر دي ليکن ضروري نه دي

قال في الدر نسي المضمضة او جزءاً من بدنه فصلى ثم تذكر فلو نفلاً لم يعد لعدم صحة شروعه و في الشامية. (قوله لعدم صحة شروعه) اي و النفل انما تلزم اعادته بعد صحة الشروع فيه قصداً و سكت عن الفرض لظهور انه يلزمه الاتيان به مطلقاً.(ردالمحتار ج۱،ص۱۳۳) وقال في شرح التنوير ولا يقضيها الا بطريق التبعية لقضاء فرضها قبل الزوال لا بعده في الاصح لورود الخبر بقضائها في الوقت المهمل بخلاف القياس فغيره عليه لا يقاس وفي الشامية (قوله ولا يقضيها الا بطريق التبعية) اي لا يقضي سنة الفجر الا اذا فاتت مع الفجر فيقضيها تبعاً لقضائه لو قبل الزوال و اما اذا فاتت وحدها فلا تقضى قبل طلوع الشمس بالاجماع لكراهة النفل بعد الصبح و اما بعد طلوع الشمس فكذلك عندهما و قال محمد احب الي ان يقضيها الى الزوال كما في الدرر (قوله لورود الخبر) وهو ما روى انه ﷺ قضاها مع الفرض غداة ليلة التعريس بعد ارتفاع الشمس كما رواه مسلم في حديث طويل.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۲) فقط والله تعالى اعلم ۲۹ ذيقعده ۱۳۸۸ هجری

د استخارې حقيقت

سوال: په بهشتي زيور کښې د استخارې د لمانځه دا طريقه ليکل شوې ده چه اولمړی دوه رکعته نفل بايد وشي او بيا د زړه په ښې توجه سره دا دُعاء ووائي چه (اللّٰهم اني استخيرك بعلمك۔ الخ) او چه کله (هذا الامر) ته را ورسيږي نو د هغه کار د کوم کار لپاره چه استخاره کوي خيال دي په زړه کښې راولي. تر دې وروسته دې په پاکې او صافې بسترې باندې په ښې اړخ چه مخ ئې قبلې خوا ته وي په اوداسه سره څملي. چه کله را ويښ شي نو چه کومه خبره ئې په زړه کښې مضبوطه راشي نو هم هغه بهتره ده او بايد و ئې کړي که چيرته په يوه ورځ کښې څه ورښکاره نه شي او د زړه خلجان او ترددّ له منځه لاړ نه شي نو دويمه ورځ دې هم همداسې وکړي په همدې ډول تر اوه ورځو پورې وکړي انشاء الله خامخا د دې کار ښه والی او بد والی به ورمعلوم شي۔

په معلم الحجاج کښې مفتي سعيد احمد صاحب د استخارې طريقه دا ليکلې ده چه دوه رکعته لمونځ وکړئ په اول رکعت کښې سورة الکافرون او په دويم رکعت کښې سورة اخلاص او ترسلام وروسته د حق تعالى حمد او ثناء وکړئ. درود شريف ووايئ او دا دُعاء په ډيرې عاجزۍ خشوع او خضوع سره ووايئ (اللهم اني استخيرك بعلمك ۔ الخ) او چه کله (هذا الامر) ته ورسيږئ نو د هغه شي خيال په زړه کښې راولئ د کوم شي لپاره چه استخاره کوئ تر دې وروسته چه په کوم طرف باندې د زړه ميلان وو هغه کار بهتر دی د هغه موافق عمل بايد وکړئ که چيرته په يو ځل مو

تسلي و نه شي نو بيا تر اوه خله پورې همداسې وکړئ انشاء الله رجحان او تسلي به در حاصله شي
په استخاره کښې اصل شی همدا دی چه تردّد (شک اوشبهه) رفع شي او يوې خوا ته ترجيح حاصل
شي د خوب ليدل او داسې نور ضروري شيان نه دي.

په مناجات مقبول کښې چه چيرته د استخاره دُعاء ليکل شوې ده دا ئې ليکلي دي چه کله د
کوم اراده وکړئ نو بايد چه دوه رکعته نفل ادا کړئ، بيا دا دُعاء ووايئ چه (اللّٰهم انی استخيرک
بعلمک الخ).

مرشدي و سيدي حضرت حکيم الامت قدس الله سرّه العزيز وروسته ليکلي دي چه له استخاره
څخه مقصود يواځې د خير غوښتنه ده نه استخبار (د ښه يا بد کار د ښرګندولو خبر) و ئې فرمايل
چي د استخارې حقيقت دا دی چه استخاره يوه دُعاء ده چه له هغې څخه مقصود يواځې په خير
باندې د اعانت طلب دی. يعنې د استخارې په ذريعې سره بنده خدای تعالی ته دا دُعاء کوي چه زه
څه کوم په هغه کښې خير راپيښ کړه. او کوم کار چه زما لپاره خير نه وي له هغه څخه مې وساته.
پس چه کله څوک استخاره وکړي نو د دې ضرورت نشته چه دا فکر وکړي چه زما د زړه زيات
ميلان کومې خوا ته دی. بيا چه د کوم کار خوا ته ميلان وي په هغه عمل وکړي او په هغه کښې د
خان لپاره خير مقدر وګڼي بلکه دی اختيار لري چه د نورو صالحو پر بناء چه په کوم کار کښې
ترجيح (غوره والی) ويني په هغه دې عمل وکړي او په هغه کښې دې خپل خير وګڼي خکه چه په
لومړې صورت کښې الهام لره شرعي حجت ګڼل لازميږي او لازم صحيح نه دی له دې امله ملزوم هم
صحيح نه دی. پس حاصل دا شو چه له استخارې څخه مقصود يواځې د خير غوښتنه ده نه
استخبار (بوادر النوادر ج۲. ص۴۲۴. انفاس عيسیٰ حصه دويم ص۲۵۳. ۵۰۱).

د يوښتنې وړ امور دا دي چه:

۱ - آيا استخاره لکه څرنګه چه د ځينو حضراتو معمول ده په همدې دول کول ئې ضروري دي
چه تر ماسخوتن وروسته دوه رکعته نفل ادا شي او د استخارې دُعاء وويل شي او په پاکې بسترې
باندې په اودسه سره څملي او که په شپه يا ورځ کښې چه کله ئې خوښه وي استخاره کولی شي؟
۲ - چه کله د حضرت حکيم الامت د تحقيق مطابق استخاره يواځې د خير غوښتنه ده نه د خير
غوښتنه (استخبار) او نه په استخاره کښې خوب ليدل يا د تردّد رفع کيدل او يوې خوا ته ترجيح
ورکول ضروري دي نو آيا په دې صورت کښې هم د استخارې د لمانځه او دُعاء نه وروسته په
پاکې بسترې باندې قبلې ته مخامخ ويده کيدل شته؟ آيا دا کافي نه ده چه په شپه يا ورځ کښې چه
کله څوک وغواړي (په دې شرط چه مکروه وخت نه وي) دوه رکعته نفل ادا کړي او له خشوع او
خضوع سره په عربي يا په کومې بلې ژبې سره د استخارې دُعاء وکړي او که څنګه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د صحاح په حديث کښې يو اخې تر دوه رکعته نفلو وروسته د دُعاء حکم دی البته د ابن السني په روايت کښې د قلبي وارد زړه ته د څه شي د ور لويدلو اعتبار هم مذکور دی نور تفصيلات د علماؤ له خانه بيانونه دي د هغو رعايت ضروري نه دی دُعاء په عربي کښې بايد وشي که چا ته سخته وي نو پخپله ژبه دې دُعاء وکړي

د حضرت تهانو رحمه الله تحقيق صحيح دی په زړه کښې په وارد شوي کار باندې عمل کول ضروري نه دي بلکه په اسبابو او موانعو دې هم نظر ساتي که چيرته په زړه کښې د ورود روايت صحيح تسليم شي نو هغه به د سبب په درجه کښې اعتبار لري نه د لزوم په درجه کښې

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله ومنها ركعتا الاستخارة) عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه قال كان رسول الله ﷺ يعلمنا الاستخارة في الامور كلها كما يعلمنا السورة من القرآن يقول اذا هم احدكم بالامر فليركع ركعتين من غير الفريضة ثم ليقل اللّٰهم اني استخيرك بعلمك الخ رواه الجماعة الا مسلماً شرح المنية. (وبعد اسطر) وفي الحلية ويستحب افتتاح هذا الدعاء وختمه بالحمدلة والصلوة وفي الاذكار انه يقرأ في الركعة الاولى الكافرون وفي الثانية الاخلاص اه وعن بعض السلف انه يزيد في الاولى وربك يخلق ما يشاء ويختار الى قوله يعلنون وفي الثانية وما كان لمؤمن ولا مؤمنة الأية وينبغي ان يكررها سبعاً لما روى ابن السني يا انس اذا هممت بامر فاستخر ربك فيه سبع مرات ثم انظر الى الذي سبق الى قلبك فان الخير فيه ولو تعذرت عليه الصلوة استخار بالدعاء الخ ملخصاً وفي شرح الشرعة المسموع من المشائخ انه ينبغي ان ينام على طهارة مستقبل القبلة بعد قراءة الدعاء المذكور فان رأى في منامه بياضاً او خضرة فذلك الامر خير وان رأى فيه سواداً او حمرة فهو شر ينبغي ان يجتنب اه. (رد المحتار ج۱، ص۶۶۳) فقط والله تعالى اعلم ۲۵ ذيقعده ۱۳۸۸ هجری

د کسوف لمونځ تر مازديگر وروسته مکروه دی

سوال د کسوف لمونځ يعنې د لمر د نيولو لمونځ تر مازديگر وروسته ادا کول څرنگه دي په داسې حال کښې چه کسوف تر مازديگر وروسته شروع شي. بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د کسوف. خسوف او داسې نور لمونځونه په مکروه وخت کښې ادا کول جائز نه دي که چيرته په مکروه وختونو کښې کسوف يا خسوف واقع شي نو د لمانځه په ځای بايد په دُعاء گانو خلک مشغول شي .

قال في الدر في غير وقت مكروه وقال ابن عابدين رحمه الله لان النوافل لا تصلى في الاوقات المنهي عن الصلوة فيها وهذه نافلة جوهرة ومامر عن الاسبيجابي من جعله الوقت مستحباً قال في البحر لا يصح قال طول

الحموی عن البرجندی عن الملتقط اذا انکسفت بعد العصر او نصف النهار دعوا و لم یصلّوا. (رد المحتار ج۱، ص۷۸۴)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۳۰ محرم ۱۳۸۹ هجری

د ماښام تر لمانځه مخکښې د تحية الوضوء او تحية المسجد د لمونځونو حکم

سوال څه فرمائي د دين علماء کرام او د شرع متين مفتيان عظام د لاندينۍ مسئلې په باره کښې چه تحية الوضوء او تحية المسجد د ماښام تر آذانه پنځه دقيقې مخکښې ادا کول بې له کراهته جائز دي او که نه؟ او په همدغو دواړو لمونځونو کښې د کوم سورت تخصيص شته او که نه؟ مثلاً ځينې خلک تر سورهٔ فاتحه وروسته سورهٔ اخلاص درې درې ځله لولي. آيا د دې څه اصل شته؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تر مازديګر وروسته تر لمر ډوبيدو پورې د نفل لمانځه ادا کول جائز نه دي البته د لمر تر ډوبيدو وروسته د ماښام تر لمانځه مخکښې په لنډه توګه دوه رکعته نفل جائز دي ليکن بهتره دا ده چه د ماښام تر لمانځه مخکښې نفل و نه کړي او که ئې وکړي نو د کوم سورت تخصيص پکښې نشته.

قال ابن عابدين رحمۃ اللہ علیہ و افاد فی الفتح و اقره فی الحلية و البحر ان صلوة ركعتين اذا تجوز فيهما لا تزيد على اليسير فيباح فعلهما و قد اطال فی تحقيق ذلک فی الفتح فی باب الوتر و النوافل. (رد المحتار ج۱، ص۳۴۹)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۴ صفر ۱۳۸۹ هجری

تر صبح صادق وروسته تحية الوضوء او تحية المسجد جائز نه دي

سوال څه فرمائي علماء کرام او مفتيان شرع متين په دې مسئله کښې چه د صبح صادق په وخت کښې د سهار تر آذان وروسته تحية المسجد او تحية الوضوء د سهارله دوه رکعته مؤکدو سنتو نه مخکښې جائز دي او که مکروه تحريمي يا مکروه تنزيهي دي؟ ځينې علماء وائي چه د صبح صادو په وخت کښې تر آذان وروسته دوه رکعته تحية المسجد او تحية الوضوء ادا کولی شي دا خبره تر کومه خايه صحيح ده؟ د کرم او مهربانۍ له مخې زر تر زره خواب راکړئ

الجواب باسم ملهم الصواب تر صبح صادق وروسته د تحية المسجد او تحية الوضوء ادا کول جائز نه دي له دوه رکعته مؤکدو سنتو نه بغير هر ډول نوافل مکروه دي په مکروه وختونو کښې په جومات کښې کښيناستل او د ذکر په کولو سره د تحية المسجد ثواب ورکول کيږي

نقل ابن عابدين رحمۃ اللہ علیہ عن القهستاني و ركعتان او اربع و هي افضل لتحية المسجد الا اذا دخل فيه بعد الفجر او العصر فانه يسبح و يهلل و يصلي على النبي صلی اللہ علیہ وسلم فانه حينئذ يؤدي حق المسجد كما اذا دخل للمكتوبة

فانه غير مامور بها حينئذٍ كما في العمر تاشي آه (ردالمحتار ج۱ ص۶۳۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ جمادی الاخره ۱۳۸۹ هجری

د تحية الوضوء او تحية المسجد د لمونځونو تفصيل

سوال چه كله يو څوک جومات ته داخل شي او اودس هم د جومات د اوداسه په ځاى كښې وكړي نو آيا لومړى به تحية الوضوء ادا كوي او كه تحية المسجد په داسې حال كښې د دواړه د ادا كولو اراده ئې كړې وي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب جومات ته په داخليدو سره دې دوه ركعته لمونځ وكړي نو هغه د تحية الوضوء او تحية المسجد د دواړو قائم مقام ګرځي بلكه جومات ته په داخليدو سره چه سرې كوم لمونځ هم وكړي نو تحية المسجد ئې په ضمن كښې ادا كيږي همدارنګه د اوداسه د لمدوالي تر وچيدو مخكښې چه كوم لمونځ سرى ادا كړي نو تحية الوضوء ئې هم ادا كيږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۹ هجری

د پورتني سوال په اړه يو بل سوال

سوال تاسو ليكلي دي چه جومات ته تر داخليدو وروسته چه څوک فرض لمونځ وكړي نو دا د تحية المسجد قائم مقام ګرځي يو عالم فرمائي چه كه چيرته په دې لمانځه كښې د تحية المسجد نيت وشي نو تحية المسجد ئې ادا كيږي او كه نيت و نه كړي نو نه ادا كيږي آيا دا صحيح ده؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب علامه شامي رحمه الله په دې باندې تر مفصل كلام نه وروسته ليكي چه د جومات د تعظيم طلب بې له نيت څخه هم ساقطيږي البته ثواب په نيت پورې موقوف وي ليكن د بنده په خيال كښې راجحه خبره دا ده چه د جومات د تعظيم نيت وكړي. د تحية المسجد د سنتو نيت دې نه كوي خكه چه په دې صورت كښې بيا د لمانځه په صحت كښې اختلاف دى

فقط والله تعالیٰ اعلم يوم العرفه ۱۴۰۰ هجری

د تحية الوضوء وخت د اندامونو تر وچيدلو مخكښې دى

سوال كه چيرته يو څوک په كور كښې اودس وكړي او جومات ته لاړ شي نو تحية الوضوء ادا كولى شي او كه نه؟ مشهوره ده چه كله اندامونه وچ شي نو تحية الوضوء نه شي ادا كيدلى د دې شرعاً څه حكم دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تحية الوضوء وخت د اندامونو تر وچيدلو مخكښې دى

قال فی شرح التنویر و ندب رکعتان بعد الوضوء یعنی قبل الجفاف کما فی الشرنبلالیة عن المواهب. (رد المحتار ج ۱، ص ۶۳۹) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۵ محرم ۱۳۹۵ ہجری

په کښیناستو سره تحیة المسجد نه ساقطیږي

سوال زید جومات ته لاړ او په دې خیال سره کښیناست چه د جماعت وخت نژدې دی لیکن وروسته څرګنده شوه چه څه وخت لا پاتې دی. د دې لپاره ئې دوه رکعته نفل لمونځ ادا کړ آیا تحیة المسجد ئې ادا شو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تر کښیناستلو مخکښې تحیة المسجد ادا کول بهتر دي لیکن په کښیناستو سره تحیة المسجد نه ساقطیږي. د دې لپاره که چیرته تر کښیناستو وروسته زر تر زره جماعت ودریږي نو دا فرض د تحیة المسجد قائم مقام ګرځي. او که چیرته جماعت ته څه وخت پاتې وو نو بیرته دې ودریږي او تحیة المسجد دې ادا کړي.

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۹ ہجری

تحیة المسجد د وخت له لمونځونو سره مخصوص نه دی

سوال آیا تحیة المسجد یواځې په داسې وخت کښې مسنون دی چه کله سړی د پنځه وخته لمونځونو لپاره جومات ته ځي او که هر کله چه د کوم کار لپاره سړی جومات ته ځي نو په هر حال کښې به تحیة المسجد ادا کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: له مکروه وختونو نه بغیر چه کله هم سړی جومات ته داخلیږي نو تحیة المسجد به ادا کوي. دا لمونځ د وخت له لمونځونو سره تعلق نه لري. بلکه د پنځه وخته لمونځونو لپاره خو جومات ته په داخلیدو سره تر کښیناستو مخکښې یا تر کښیناستو وروسته زر تر زره که د وخت فرض یا سنت شروع کړي نو دا لمونځ د تحیة المسجد قائم مقام ګرځي د مستقل تحیة المسجد حکم یواځې په هغه صورت کښې دی چه کله جومات ته پرته د لمانځه له نیت څخه داخلیږي البته که چیرته د لمانځه په نیت سره داخل شي لیکن په جماعت کښې ځنډ وي او د سنتو او داسې نورو هم د زر ادا کولو قصد و نه لري نو تحیة المسجد دې مستقل ادا کړي

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۹ ہجری

په ورځ کښې یو ځل تحیة المسجد سنت مؤکد دی

سوال که چیرته د کوم کار له وجې سړی بار بار جومات ته داخلیږي نو آیا هر ځل تحیة المسجد ورته مسنون دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په ورځ کښې یو ځل د تحیة المسجد ادا کول سنت مؤکد دی. که ئې یو ځل مړي ځل داخلیدو کښې ادا کوي یا په آخر کښې که چیرته په همدې ورځ په جومات کښې هر یو لمونځ ادا کړي نو د تحیة المسجد سنت ادا کیږي.

قال فی التنویر و یسن تحیة المسجد و فی الشامیة کتب الشارح فی هامش الخزائن ان هذا رد علی صاحب الخلاصة حیث ذکر انها مستحبة و فی العلائیة و تکفیه لکل یوم مرة قال ابن عابدین رحمه الله ای اذا تکرر دخوله لعذر وظاهر اطلاقه انه مخیر بین ان یؤدیها فی اول المرات او آخرها .(ردالمحتار ج۱،ص۶۳۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری

د تحیة المسجد قائم مقام تسبیحات

سوال: زید د ضروري کار له مخې جومات ته ځي. دومره فرصت نه لري چه اودس وکړي او تحیة المسجد ادا کړي نو آیا د څه ذکر په کولو سره د تحیة المسجد ثواب ورکول کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د با لکل محروم او بې برخې را وتلو په ځای باید یو څه خو وکړي اګر که خو ځله (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر) هم ووائي.

نقل فی الشامیة عن الضیاء و قال بعضهم من دخل المسجد و لم یتمکن من تحیة المسجد اما لحدث او لشغل او نحوه یستحب له ان یقول سبحان الله و الحمد لله و لا إله الا الله و الله اکبر. قاله ابو طالب المکی فی قوت القلوب اه وقدمنا نحوه عن القهستانی.(ردالمحتار ج۱،ص۶۳۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری

څلور رکعته نفل لمونځ په دریم رکعت کښې د ماتولو حکم

سوال: که چیرته یو څوک څلور رکعته نفل شروع کړي او بیا ئې په دریم یا څلورم رکعت کښې مات کړي نو آیا د څلور رکعتونو قضائي به را ګرځوي او که یوائې د دوه رکعتونو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د څلوروا ړو رکعتونو قضائي پرې واجبه ده. دویمه شفع د فاسدولو له وجې او اوله شفع د ترکِ سلام د جبرِ نقصان لپاره.

قال فی الدر و قضی رکعتین لو نوی اربعاً غیر مؤکدة علی اختیار الحلبی وغیره و نقض فی خلال الشفع الاول او الثانی ای و تشهد للاوّل و الّا یفسد الکل اتفاقاً و الاصل ان کل شفع صلوة و فی الشامیة. (قوله او الثانی) ای و کذا یقضی رکعتین لو اتم الشفع الاوّل بقعدته ثم شرع فی الثانی فقطعه فی خلاله قبل القعدة فیقضی الثانی

فقط لعامر الاول لکن یلمنی وجوب اعادة الاول لترك واجب السلام مع عدم الجهارة بسجود سهو کما هو الحکم فی کل صلوة اديت مع ترك واجب ولا يخالف ذلك کلامهم هنا لان کلامهم فی لزوم القضاء وعدمه بناء علی الفساد وعدمه والاعادة لعل ما ادی صحیحا مع الکراهة مرة ثانية بلا کراهة. (رد المحتار ج ۱ ص ۴۴۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ جمادی الاولی ۱۳۸۹ھ هجری

مخکښيني سنت چه پاتې شي نو تر وروستني سنتو دې وروسته ادا کړي

سوال که چیرته له چا څخه د ماسپښين څلور رکعته مخکښيني سنت پاتې شي نو تر فرضو وروسته چه کوم دوه رکعت نور سنت دي آیا تر دغو سنتو به ئې مخکښې ادا کوي او که وروسته؟ بله پوښتنه دا ده چه اوس په دا سې حال کښې چه له خپله خایه خو بې خایه شوي دي نو آیا حیثیت به ئې د سنت مؤکدو وي او که د نفلو؟ او دا هم واضحه کړی چه آیا اوس دا سنت اداء ګڼل کیږي او که قضاء؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له فرضو وروسته دې لومړی دوه رکعته سنت ادا کړي بیا دې د څلورو مخکښینو سنتو قضائي را وګرځوي د خپل اصل ځای څخه د بې خایه کیدو تر څنګ د وخت په دننه کښې د هغو قضاء سنت مؤکده ده

قال فی الدر بخلاف سنة الظهر و کذا الجمعة فانه ان خاف فوت رکعة یترکها و یقتدی ثم یأتی بها علی انها سنة فی وقته ای الظهر قبل شفعه عند محمد رحمه الله وبه یفتی جوهرة. وفی الشامية (قوله وبه یفتی) اقول وعليه المتون لکن رجح فی الفتح تقدیم الرکعتین قال فی الامداد وفی فتاوی العتابی انه المختار وفی مبسوط شیخ الاسلام کان اذا فاتته الاربع قبل الظهر یصلیهن بعد الرکعتین وهو قول ابی حنیفة رحمه الله وکذا فی جامع قاضی خان اه (رد المحتار ج ۱ ص ۶۶۴)

فقط والله تعالی اعلم ۳ رجب ۱۳۸۹ھ هجری

که چیرته د جُمعې مؤکد سنتونه پاتې شي نو کله به ئې ادا کوي؟

سوال د جمعې تر لمانځه مخکښې څلور رکعته سنت که چیرته تر خطبې مخکښې ادا نه شي کړی نو تر فرضو وروسته به لومړی د هم دغو څلورو سنتونو قضائي را ګرځوي او که تر جمعې وروسته سنتونه به یو ځل ادا کوي او بیا به هم دغه څلور سنتونه را ګرځوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د سنتو او نفلو په لمانځه کښې د وخت د تعین نیت ضروري نه دی د دې لپاره تر فرضو وروسته مطلقاً نه رکعته سنت ادا کول کافي دي د مخکښینو او وروستنو د تعین حاجت نشته که چیرته څوک تعین وکړي نو بیا دې لومړی تر فرضو وروسته سنتونه ادا

کړي او بيا دې مخکښې باتي شوي سنت اداکړي فقط والله تعالی اعلم ۹ رجب ۱۳۹۷ هجری

د جُمعې تر لمانځه وروسته د رکعتونو تعداد

سوال: د جُمعې تر فرضو وروسته چه کوم شپږ رکعته سنت ادا کيږي د هغو په باره کښې ځينې علماء دا خبره کوي چه وروستني دوه رکعته مستحب دي. دا خبره تر کومه ځايه صحيح ده؟ د حنفي کتابونو له مخې رڼا پرې واچوئ. برسيره پر دې چه آيا نبي کريم ﷺ او صحابهٔ کرامو ﷺ د جُمعې تر لمانځه وروسته شپږ رکعته سنتونه کړي دي او که څلور؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د جُمعې تر لمانځه وروسته په مرفوع حديث کښې څلور رکعته راغلي دي او له حضرت علي ﷺ څخه شپږ رکعته مروي دي. لهذا شپږ ادا کول افضل دي. لومړی څلور مؤکد سنتونه او بيا دوه رکعته غير مؤکد.

قال العلاء رحمه الله وسن مؤکداً اربع قبل الظهر واربع قبل الجمعة واربع بعدها بتسليمة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۳۰) و قال ابن نجيم رحمه الله و الدليل على استنان الاربع بعدها ما فى صحيح مسلم عن ابى هريرة ﷺ مرفوعاً اذا صلى احدکم الجمعة فليصل بعدها اربعا و فى رواية اذا صليتم بعد الجمعة فصلوا اربعا وذکر فى البدائع انه ظاهر الرواية وعن ابى يوسف رحمه الله انه ينبغى ان يصلى اربعاً ثم رکعتين وذکر محمد رحمه الله فى کتاب الاعتکاف ان المعتکف يمکث فى المسجد الجامع مقدار ما يصلى اربعاً او ستاً الخ وفى الذخيرة والتجنيس و کثير من مشائخنا على قول ابى يوسف رحمه الله فى منية المصلى و الافضل عندنا ان يصلى اربعاً ثم رکعتين و قال ابن عابدين رحمه الله فى منحة الخالق قال فى الذخيرة و عن على ﷺ انه يصلى ستاً رکعتين ثم اربعاً وعنه رواية اخرى انه يصلى بعدها ستا اربعا ثم رکعتين وبه اخذ ابو يوسف والطحاوى و کثير من المشائخ رحمهم الله تعالى وعلى هذا قال شمس الائمة الحلوانى رحمه الله ويبين تقديم المثنى ولکن الافضل تقديم الاربع کيلا يصير متطوعاً بعد الفرض مثلها اه (البحر الرائق ج۲، ص۴۹) و قال الحلبى رحمه الله و عند ابى يوسف رحمه الله السنة بعد الجمعة ست رکعات و هو مروى عن على ﷺ و الافضل ان يصلى اربعا ثم رکعتين للخروج عن الخلاف (غنية ص۳۴۲) فقط والله تعالى اعلم ۲۲ جمادى الاخره ۱۳۸۹ هجرى

نوافل په کور کښې ادا کول بهتر دي

سوال: د جوماتونو په دننه کښې د فرض تر ادا کولو وروسته د مدرسې په صحن کښې کوم چه له جوماتونو سره لګيدلی دی د سنتونو او نوافلو په ادا کولو کښې له جوماتونو څخه زيات ثواب ورکول کيږي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب نوافل او سنتونه په کور کښې ادا کول بهتر دي په دې شرط چه په لاره کښې د کوم مشغولیت ویره نه وي. که چیرته په کور کښې کوم کار د خشوع او خضوع په مخ کښې خنډ وو نو بیا په جومات کښې ئې ادا کول بهتر دي

قال فی شرح التنویر و الافضل فی النفل غیر التراویح المنزل الا لخوف شغل عنها و الاصح افضلیة ما کان اخشع واخلص. وفی الشامیة (قوله و الافضل فی النفل الخ) شمل ما بعد الفریضة و ما قبلها لحدیث الصحیحین علیکم بالصلوٰة فی بیوتکم فان خیر صلوٰة المرء فی بیته الّا المکتوبة و اخرج ابو داؤد و صلوٰة المرء فی بیته افضل من صلوته فی مسجدی هٰذا الا المکتوبة و تمامه فی شرح المنیة و حیث کان هٰذا افضل یراعی مالم یلزم منه خوف شغل عنها لو ذهب لبیته او کان فی بیته ما یشغل باله ویقلل خشوعه فیصلیها حینئذٍ فی المسجد لان اعتبار الخشوع ارجح. (ردالمحتار ج۱، ص۶۳۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ رجب ۱۳۸۹ هجری

د جُمعې د سنتونو نیت

سوال تر جُمعې مخکښې او وروستنې سنتونو په نیت کښې به جُمعه ویل کیږي او که ماسپښین؟ زید کوم چه یو عالِم دی وائي چه دا سنتونه د ماسپښین دي. د جُمعې یواځې دوه فرض دي شرعاً د زید قول صحیح دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د جُمعې و ماسپښین جلا جلا سنتونه مذکور دي قال فی العلائیة و سن مؤکدا اربع قبل الظهر و اربع قبل الجمعة و اربع بعدها بتسلیمة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۳۰) البته په نیت کښې ئې د ماسپښین یا جُمعې ذکر کول ضروري نه دي. د ټولو سنتونو او نفلونو همدا قاعده ده چه په هغو کښې د وخت نیت ضروري نه دی فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ ربیع الاول ۱۳۹۱ هجری

پخپلې ذمې باندې د جُرمانې په توګه نفل واجبول

سوال بکر پخپل خان باندې د جُرمانې په توګه وویل چه که چیرته فلانی کار وکړم نو د جُرمانې په توګه به سل رکعته نفل وکړم او خیال ئې هم دا و چه دا سل رکعته را باندې واجبیږي آیا د بکر په دې خیال سره دا سل رکعته نفل پرې واجب شول او که څنګه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هر هغه لفظ چه پخپل خان باندې وجوب او الزام ثابتوي له هغه څخه نذر منعقد کیږي او په هغه باندې وفا کول واجب ګرځي د جُرمانې په توګه لفظ له همدې جُملې څخه دی د جُرمانې واجب الاداء والی ښکاره دی د دې لپاره سل رکعته نفل پرې واجب شوي دي که ئې د وجوب خیال وو یا نه وو فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ ذیقعده ۱۳۹۱ هجری

د قنوت تکبیر واجب نه دی

سوال: آیا په وترو کښې دُعاء قنوت ویل واجب دی او که یواځې تکبیر ئې واجب دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په وترو کښې تر تکبیر وروسته د کومې دُعا ویل واجب دي او مشهوره دعاء قنوت سنت دی. تر قنوت مخکښې تکبیر واجب نه دی بلکه سنت دی.

فی واجبات العلائیة و قراءة قنوت الوتر و هو مطلق الدعاء و کذا تکبیر قنوته. و فی الشامیة (قوله وهو مطلق الدعاء) ای القنوت الواجب یحصل بای دعاء کان، قال فی النهر و اما خصوص اللّٰهم انا نستعینك فسنة فقط حتی لو اتی بغیره جاز اجماعاً (قوله و کذا تکبیر قنوته) ای الوتر قال فی البحر فی باب سجود السهو و مما الحق به ای بالقنوت تکبیره وجزم الزیلعی بوجوب السجود بترکه وذکر فی الظهیریة انه لو ترکه لا روایة فیه وقیل یجب السجود اعتباراً بتکبیرات العید وقیل لا اھ. وینبغی ترجیح عدم الوجوب لانه الاصل ولا دلیل علیه بخلاف تکبیرات العید اھ (ردالمحتار ج۱،ص۴۴۶)　　فقط والله تعالیٰ اعلم　　۲۶ جمادی الآخرہ ۱۳۹۲ھجری

د قنوت په تکبیر کښې د لاسونو د پورته کولو ثبوت

سوال: د وترو په لمانځه کښې په آخري رکعت کښې چه کوم لاسونه پورته کیږي د دي په اړه دا ولیکئ چه دا په کوم حدیث سره ثابت دي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: له حضرت عمرو عبد الله بن مسعود رضی الله عنهما څخه ثابت دي او د غیر مدرک با لقیاس کیدو له وجې د مرفوع حدیث په حکم کښې دی. برسیره پر دې له ابن عمر رضی الله عنهما څخه حقیقةً مرفوع حدیث هم راغلی دی

عن الاسود عن عبدالله ﷺ انه کان یقرأ فی اٰخر رکعة من الوتر قُل هُو الله احد ثم یرفع یدیه فیقنت قبل الرکعة رواه الامام البخاری فی جزء رفع الیدین و قال صحیح. (اعلاء السنن ج۶، ص۵۳) عن ابی عثمان کان عمر ﷺ یرفع یدیه فی القنوت اخرجه البخاری ایضاً فی الجزء المذکور وصححه وعنه ایضاً باسناد صحیح قال کنا و عمر ﷺ یؤم الناس ثم یقنت بنا عند الرکوع یرفع یدیه حتی یبدو کفاه و یخرج ضبعیه اخرجه البخاری ایضاً فی الجزء المذکور. (اعلاء السنن ج۶،ص۵۳)

عن ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنهما قال ارأیتم قیامکم عند فراغ الامام من السورة هذا القنوت و الله انه لبدعة ما فعله رسول الله ﷺ غیر شهر ثم ترکه. ارأیتم رفعکم ایدیکم فی الصلوٰة و الله انه لبدعة ما زاد رسول الله ﷺ علی هذا قط فرفع یدیه حیال منکبیه رواه الطبرانی فی الکبیر و فیه بشر ابن حرب ضعفه احمد و

ابن معین و ابو زرعة و ابو حاتم و النسائی و وثقه ایوب و ابن عدی. (مجمع الزوائد) فلعلها لحدیث حسن (اعلاء السنن ج۳ ص۱۰۸)

له آخري حدیث څخه دا هم ثابته شوه چه په قنوت کښې د دُعاء په توګه د لاسونو پورته کول هم نشته قال فی الاعلاء واما قوله ارأیتم رفعکم ایدیکم فی الصلوة والله انه لبدعة ففیه دلیل علی کراهة اطالة رفع الیدین فی القنوت کما ترفعان فی الدعاء خارج الصلوة ولیس معناه ان مطلق رفع الیدین للقنوت بدعة لان قوله ما زاد رسول الله ﷺ علی هذا قط فرفع یدیه حیال منکبیه یفید سنیة رفعهما له فی الجملة ولا بد من التغایر فی الرفع الذی جعله بدعة و الذی اثبته فالظاهر انه کره اطالة رفعهما کما ترفعان فی الدعاء خارج الصلوة و اثبت رفعهما حیال المنکبین سنة لیس هو الا الرفع القصیر الذی یکون قبل القنوت فان الرفع الطویل فی الدعاء لا یکون بحیال المنکبین بل انما هو بحذاء الوجه او الصدر کما مرّ فی بابه هذا و قد تقدم ان نفس رفع الیدین للقنوت ثابت عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما جعله بدعة فالظاهر انه اراد ما قلنا ان اطالة الرفع بدعة والحدیث یفید بمفهومه ثبوت رفع الیدین للقنوت عن النبی ﷺ مرفوعاً والله تعالی اعلم. (اعلاء السنن ج۳ ص۱۰۸) فقط والله تعالی اعلم ۱۵ رجب ۱۳۹۲ هجری

په غیر مؤکد سنتونو کښې په لومړۍ قعده کښې درود، دُعاء او په دریم رکعت کښې ثناء لوستل بهتر دي

سوال چه کله یو څوک د مؤکدو سنتو یا غیر مؤکدو څلور رکعته نیت وتړي نو آیا په اولې قعدې کښې به درود شریف او دُعاء وائي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په غیر مؤکدو سنتو کښې په دویم رکعت باندې درود شریف او دُعاء لوستل او د دریم رکعت په شروع کښې د ثناء ویل افضل دي په مؤکدو سنتونو کښې به درود شریف نه وائي که چیرته ئې سهواً ووائي نو سجدهٔ سهو واجبیږي البته د جُمعې[1] تر فرضو وروسته چه کوم سنت دي د هغو په اولې قعدې کښې د درود شریف لوستل جائز دي په دې سره سجده سهو نه واجبیږي د دې لپاره اګر که دا څلور رکعته مؤکد دي لیکن څلور واړه په یوه سلام سره ادا کول مؤکد نه دي

قال فی شرح التنویر ولا یصلی علی النبی ﷺ فی القعدة الاولی فی الاربع قبل الظهر والجمعة وبعدها ولو صلی

[1] د جمعې د وروستو سنتونو حکم هم د مخکښنو سنتونو غوندې دی تفصیل به تتمه کښې دی

ناسیا فعلیه السهو وقیللا. شمنی ولا یستفتح اذا قام الی الثالثة منها لانها کنها اشبهت الفریضة وفی الموالی من ذوات الاربع یصلی علی النبی ﷺ و یستفتح و یتعوذ ولو نذراً لان کل شفع صلوة و قیل لا یأتی فی الکل و صححه فی القنیة. وفی الشامیة (قوله ولا یصلی الخ) اقول قال فی البحر فی باب صفة الصلوة ان ما ذکر مسلم فیما قبل الظهر لما صرحوا به من انه لا تبطل شفعة الشفیع بالانتقال الی الشفع الثانی منها ولو افسدها قضیٰ اربعاً و الاربع قبل الجمعة بمنزلتها و اما الاربع بعد الجمعة فغیر مسلم فانها کغیرها من السنن فانهم لم یثبتوا لها تلک الاحکام المذکورة اه ومثله فی الحلیة وهذا مؤید لما بحثه الشرنبلالی من جوازها بتسلیمتین لعذر. (قوله وقیل لا الخ) قال فی البحر ولا یخفی ما فیه والظاهر الاول زاد فی المنح ومن ثم عولنا علیه وحکینا ما فی القنیة بقیل. (ردالمحتار ج۱، ص۶۳۳) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ ذیقعده ۱۳۹۶ هجری

د سنتو او فرضو تر منځ د فصل (جلاوالي) حکم

سوال : که چیرته یو څوک د ماسپښین مخکښیني سنتونه وکړي او جومات ته لاړ شي او جماعت ته وخت پاتې وي نو آیا تحیة المسجد یا نور نوافل ادا کولی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د مخکښینیو سنتونو او فرضو تر منځ نفل کولی شي البته د سنتو او فرضو تر منځ بې له عذره داسې کار کول چه د تحریمه خلاف وي د ثواب کموونکی دی. څینو خو د سنتو ساقطوونکی بللی دی لیکن دا خبره صحیح نه ده د وروستني سنتونو هم همدغه حکم دی والتفصیل فی العلائیة والشامیة ج۱، ص۶۳۶. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۷ هجری

په صلوة التسبیح کښې په دویم او څلورم رکعت کښې قیام ته د تلو په وخت کښې د تکبیر حکم

سوال په صلوة التسبیح کښې خلک د لومړي او دریم رکعت تر دواړو سجدو وروسته د الله اکبر په ویلو سره کښیني او تسبیحات وائي تر دغو رکعتونو وروسته د دویم او څلورم رکعت لپاره د پورته کیدو په وخت کښې به هم تکبیر وائي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې وخت کښې تکبیر ویل ثابت نه دي همدارنګه د سجدې او قیام تر منځ ناسته شرعاً معتبره نه ده کجلسة الاستراحة. لهذا له سجدې څخه تر قیامه پورې انتقال د حکم له مخې یو دی د دې لپاره د قاعدې مطابق د یوه انتقال لپاره به یو تکبیر ویل کیږي د تکبیر تکرار روا نه دی فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ رمضان ۱۳۹۸ هجری

د صلوة التسبیح په قومه کښې د لاسونو تړل مسنون دي

سوال یو عالم فرمائي چه په صلوة التسبیح کښې تر رکوع وروسته چه کله څوک په ولاړې تسبیحات وائي نو په دې حالت کښې دې باید لاسونه تر نامه لاندې ونړي آیا دا خبره صحیح ده بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په هر اوږد قیام کښې د لاسونو تر نامه لاندې تړل مسنون دي د دې کلیې لاندې د صلوة التسبیح په قومه کښې به هم د لاسونو تړل مسنون وي

قال العلائی رحمه الله لا یسن (الوضع) فی قیام بین رکوع وسجود لعدم القرار ولا بین تکبیرات العید لعدم الذکر ما لم یطل القیام فیضع. سراجیة. و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله لعدم القرار) لیس علی اطلاقه لقولهم ان مصلی النافلة ولو سنة یسن له ان یأتی بعد التحمید بالادعیة الواردة نحو ملء السموات والارض الخ واللهم اغفر لی وارحمنی بین السجدتین بحر. و مقتضاه انه یعتمد بیدیه فی النافلة ولم ار من صرح به تأمل لکنه مقتضی اطلاق الاصلین المارین ومقتضاه انه یعتمد ایضاً فی صلوة التسابیح ثم رأیته ذکره ط والرحمتی والسائحانی بحثا. (قوله ما لم یطل القیام فیضع) ای فان اطاله لکثرة القوم فانه یضع. (رد المحتار ج۱، ص۴۵۵)

وقال الطحطاوی رحمه الله وظاهره یعم ای قیام طال وعلیه فیضع فی قیام صلوة التسابیح الذی بین الرکوع والسجود. (طحطاوی علی الدر ج۱، ص۲۱۸) فقط والله تعالی اعلم ۲۸ رجب ۱۳۸۹ هجری

د نفلو د ادا کولو په حالت کښې د سهار کیدلو حکم

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه یو سړی په نفلو باندې ولاړ وو چه سهار شو نو آیا دا نفل ئې صحیح شو او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب د سهار تر ختلو وروسته پرته د سهار له سنتو څخه نور نوافل او واجب لغیره مکروه دي البته که چیرته یو څوک په نفلو ولاړ وي او سهار شي نو دا نفل صحیح دي او پوره کول ئې افضل دي

قال فی الشامیة (قوله قصداً) احترز به عما لو صلی تطوعاً فی آخر اللیل فلما صلی رکعة طلع الفجر فان الافضل اتمامها لان وقوعه فی التطوع بعد الفجر لا عن قصد ولا ینوبان عن سنة الفجر علی الاصح. (رد المحتار ج۱، ص۳۴۸) فقط والله تعالی اعلم ۲ شعبان ۱۳۹۷ هجری

په مکروه وخت کښې د شروع شوي نفلو حکم

سوال یو چا په مکروه وخت کښې نفل شروع کړل. وروسته ورته معلومه شوه چه د مکروه وخت

دی. نو آیا دا نفل به پوره کوي او که ماتوي به ئې؟ که چیرته ئې مات کړي نو آیا قضائي به ئې واجبه وي او که نه؟ او که چیرته ئې په همدې وخت کښې پوره کړي نو په بل وخت کښې به ئې بیا هم قضاء واجبه وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په مکروه وخت کښې نفل په شروع کولو سره واجبیږي. لیکن په دې وخت کښې ئې ماتول واجب دي او په بل وخت کښې به ئې قضائي را ګرځوي. که چیرته ئې په همدې وخت کښې پوره کړي او مات ئې نه کړي نو ګنهګار به وي. لیکن واجب ئې ادا شول او قضاء پرې لازمه نه ده.

قال فی التنویر ولزم نفل شرع فیه قصداً ولو عند غروب وطلوع واستواء فان افسده حرم الا بعذر ووجب قضائه وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله الا بعذر) استثناء من قوله حرم ای انه عند العذر لا یحرم افساده بل قد یباح ویستحب ویجب کما قدمه فی اخر مکروهات الصلوة ومن العذر اذا کان شروعه فی وقت مکروه ففی البدائع الافضل عندنا ان یقطعها وان اتم فقد اساء ولا قضاء علیه لانه اداها کما وجبت فاذا قطعها لزمه القضاء قال فی البحر وینبغی ان یکون القطع واجباً خروجاً عن المکروه تحریماً ولیس بابطال للعمل لانه ابطال لیؤدیه علی وجه اکمل فلا یعد ابطالاً. (ردالمحتار ج۱،ص۶۳۹) فقط والله تعالی اعلم ۱۷ محرم ۱۳۹۸ هجری

د دوه یا دریو کسانو د نفلو جماعت شروع کول او وروسته د زیاتو خلکو شریکیدل

سوال: یو یا دوه کسان له امام سره د نوافلو په جماعت کښې شریک وو لیکن وروسته څه نور خلک هم شریک شول نو آیا دا جماعت مکروه شو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: کوم مقتدیان چه له شروع څخه وو په هغوی باندې هیڅ کراهت نشته. وروسته چه له څلورو څخه زیات چه کوم خلک شریک شي نو کراهت به په هغوی باندې وي.

قال ابن عابدین رحمه الله لو اقتدی به واحد او اثنان ثم جاءت جماعة اقتدوا به قال الرحمتی ینبغی ان تکون الکراهة علی المتأخرین اه (ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳). فقط والله تعالی اعلم ۲۶ شوال ۱۳۹۸ هجری

تر تهجدو مخکښې ویده کیدل ضروري نه دي

سوال: آیا د تهجدو د لمانځه لپاره د ماسخوتن تر لمانځه وروسته ویده کیدل شرط دي؟ که چیرته یو څوک ټوله شپه په وینښه تیروي یاد شپې اکثره برخې په وینښه تیروي لکه څرنګه چه په عامه توګه د علم طالبان دشپې تر ډیره پورې کښیني او مطالعې کوي که چیرته هغوی د شپې په

آخري برخه کښې لمونځ وکړي نو آیا تهجد به ورته ویل کیږي او که نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب تر تهجدو مخکښې ویده کیدل ضروري نه دي پرته له ویده کیدل هم د تهجدو لمونځ کیږي فقط والله تعالی اعلم ۲۳ محرم ۱۳۹۹ هجری

د وترو په رکعتونو کښې د شک په صورت کښې د دُعاء قنوت دوه ځلې د ویلو حکم

سَوال عمرو ته په وترو کښې شک ور ولویده چه دا دویم رکعت دی او که دریم د دې لپاره ئې په دې رکعت کښې هم قنوت ووایه او کښیناست. تر دې وروسته ئې یو بل رکعت هم ورسره یو ځای کړ او په دې کښې ئې هم قنوت ووایه. په آخر کښې ئې سجدهٔ سهو وکړه نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب لمونځ ئې صحیح شو. د قنوت تکرار صحیح دی.

قال في العلائية قنت في اولى الوتر او ثانيته سهواً لم يقنت ثالثته اما لو شك انه في ثانيته او ثالثته كرره مع القعود في الاصح والفرق ان الساهي قنت على انه موضع القنوت فلا يتكرر بخلاف الشاك ورجح الحلبي تكراره لهما. وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله ورجح الحلبي تكراره لهما) حيث قال الا ان هذا الفرق غير مفيد اذ لا عبرة بالظن الذي ظهر خطؤه واذا كان الشاك يعيد لاحتمال ان الواجب لم يقع في موضعه فكيف لا يعيد الساهي بعد ما تيقن ذلك وقد صرح في الخلاصة عن الصدر الشهيد بان الساهي يقنت ثانياً فان كان ما مر رواية فهي غير موافقة للدراية اه قلت وكذا رجحه في الحلية والبحر بنحو ما مر. (رد المحتار ج۱ ص۶۲۸)

فقط والله تعالی اعلم ۲۶ محرم ۱۳۹۹ هجری

د اشراق د لمانځه ثبوت

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیانِ عظام د لاندینی مسئلې په باره کښې چه اشراق او څاښت دواړه د یوه لمانځه نومونه دي او که جلا جلا لمونځونه دي؟ د فقهې په عامو کتابونو کښې د صلوة الضحی ذکر دی لیکن د اشراق د لمانځه په یوه کتاب کښې هم کومه یادونه نه تر لاسه کیږي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب اشراق او څاښت دواړه جلا جلا لمونځونه دي. د هر یوه ثبوت په احادیثو کښې موجود دی په الکوکب الدرري کښې دي چه.

قوله باب ما جاء في صلوة الضحى وقت الضحى من وقت ارتفاع الشمس الى الزوال وهو نصفان الضحوة

الکبریٰ والضحوۃ الصغریٰ فالاولیٰ الاخر منه والثانیة الاول منه واکثر اطلاق الضحیٰ علی الاول والغرض من وضع الباب الرد علی من لم یره ثابتاً بالسنة وقال ان صلوٰۃ الضحیٰ بدعة لکن لا اختلاف فی صلوٰۃ الضحوۃ الصغریٰ التی نسمیها صلوٰۃ الاشراق بل الاختلاف فی الاخریٰ (الکوکب الدری ج۱،ص۱۹۲)

په لامع الدراري کښې تر دې هم زيات تفصيل موجود دی د فقهې د کتابونو له جملې څخه هم په حاشية الطحطاوي علي الدر کښې د اشراق د لمانځه ذکر موجود دی.

ونصه (قوله وندب اربعاً) هو المعتمد وقیل لا تندب ومن ثمراتها انها تقوم مقام صلوٰۃ اللیل وتورث الغنی والبرکة فی الرزق ویؤدی بها صدقات مفاصل الانسان المأمور بها فی حدیث کل سلامی من الناس علیه صدقة والمستحب ان یقرأ فی الاولیٰ والشمس وضحٰها وفی الثانیة والضحیٰ کما ورد فی الحدیث وهی غیر صلوٰۃ الاشراق وهی رکعتان کما ورد فی بعض الاٰثار (طحطاوی علی العلائیة ج۱،ص۱۸۷)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۰ ربیع الاول ۱۳۹۹ هجری

د څلور رکعته نفل لمانځه د نیت په ترڅلو سره دوه رکعته واجبيږي

سوال: که چیرته یو څوک د څلور رکعته نفلو نیت وتړي بیا په دوه رکعتونو باندې سلام واړوي آیا پاتې دوه رکعتونه ئې په ذمې باندې واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د څلور رکعته نفلو د نیت په ترڅلو سره یواځې دوه رکعته واجبيږي د دې لپاره په دوه رکعتونو باندې سلام اړول جائز دي. پاتې دوه رکعتونه پرې واجب نه دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۱ رجب ۱۳۹۹ هجری

د دُعاء قنوت د ثبوت حواله

سوال: په وترو کښې د مروّج دُعاء قنوت ثبوت د احنافو په نزد له حوالې سره ضرورت دی ډيره مهربانه به مو وي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: المدونة الکبریٰ ج۱،ص۱۰۰، الاعتبار للحازمی معزیاً الی مراسیل ابو داؤد ص۹۰، اعلاء السنن ج۶،ص۶۸، طحاوی ج۱،ص۱۲۲.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ رجب ۱۳۹۹ هجری

په نفلو کښې چه سجدهٔ سهو و نه کړي نو بیرته راگرځول ئې واجب دي

سوال: په نفل لمانځه کښې په چا سجدهٔ سهو واجبه وه لیکن ترې هیره شوه او و نې نه کړه بل وخت ورياد شو نو آیا د هغو نفلونو قضائي پرې واجبه ده او که نه؟ ځینې خلک وائي چه د نفلو قضائي خو نشته لیکن کله چه شروع پرې وشي نو بیا ئې پوره کول واجب دي شرعاً د دې څه حکم

دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: دا نفل واجب الاعاده دی یعنې بیرته را ګرځول ئې واجب دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ رجب ۱۳۸۹ هجری

د وترو فدیه هم واجبه ده

سوال: آیا د وترو فدیه به هم ورکول کیږي په داسې حال کښې چه مړي د فرض لمونځونو د فدیه ورکولو وصیت کړی وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! د وترو فدیه هم واجبه ده.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری

تر قنوت وروسته درود شریف لوستل افضل دي

سوال: د وترو په لمانځه کښې تر قنوت وروسته درود شریف باید وویل شي او که نه؟ په فتاوی هندیه ص ۱۱۱ الباب الثامن فی صلوٰۃ الوتر کښې لیکلي دي چه ولا یصلی علی النبی ﷺ فی القنوت وهو اختیار مشائخنا کذا فی الظهیریة. در مختار او شرح طحطاوي په قنوت کښې درود ویلو ته ترجیح ورکړی دی او لیکلي ئې دي چه تر قنوت وروسته درود شریف ویل مستحب دي. راجح قول ولیکئ. انشاء الله عند الله به ماجور وګرځئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د استحباب قول راجح او مفتی به دی. کما صرح به فی العلائیة.

فقط والله تعالیٰ اعلم ٤ محرم ۱٤۰۰ هجری

په ناپاکو جامو سره د ادا شوي نفلونو اعاده واجبه نه ده

سوال په ناپاکو جامو کښې د ادا شویو نفلونو اعاده واجبه ده او که نه؟ که چیرته واجبه وي نو آیا په همدې صورت کښې د فرائضو او واجباتو اعاده هم شته او د نوافلو هم شته؟

الجواب باسم ملهم الصواب د فرائضو او واجباتو اعاده په هر صورت کښې فرض او واجبه ده د مؤکدو سنتو د وخت په دننه کښې ضروري ده لیکن وروسته نه. او د نفلو اعاده په وخت کښې د ننه هم ضروري نه ده ځکه چه نوافل تر شروع کیدو وروسته واجبیږي او په صورت مسئوله کښې د نوافلو له سره شروع صحیح نه ده فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ ذی الحجة ۱۳۹۰ هجری

وتر که چیرته تر تراویحو مخکښې ادا شي نو اعاده ئې واجبه نه ده

سوال د رؤیت هلال د اطلاع په نه حاصلیدو باندې له ۲۹ شعبان نه وروسته په راتلونکې شپه

کښې د ماسخوتن لمونځ او وتر د معمول مطابق خلکو ادا کړل وروسته خبر راغی چه د رمضان شریف میاشت ولیدل شوه د دې لپاره تراویح ادا کړئ نو په داسې صورت کښې به آیا تارینه وتر په جماعت سره دوباره ادا کوي او ښځې به ئې په کور کښې له سره ادا کوي او که څنګه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې صورت کښې د وترو اعاده نشته **قال في التنوير ووقتها بعد صلوٰة العشاء قبل الوتر وبعده.(ردالمحتار ج۱،ص۶۵۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۶شوال ۱۳۹۷ هجری**

په فرضو باندې د نفلو بناء مکروه ده

سوال: زید فرض پوره کړل او په آخر کښې سلام و نه ګرځاوه بلکه په همدې حال کښې ئې د سنتو یا نفلو په نیت سره نور دوه رکعته ادا کړل او په آخر کښې ئې سلام وګرځاوه. نو آیا د ده فرض لمونځ او د سنتو یا نفلو دوه رکعته ادا شول او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په فرضو باندې د نفلو بناء مکروه ده همدارنګه په دې کښې په قصد سره د سلام په ځنډولو سره د فرضو بیرته را ګرځول واجب دي د نفلو دوه رکعته وشول لیکن مؤکد سنت ادا نه شو

لانها شرعت بتحريمة مبتدئة. قال في الشامية ان بناء النفل على النفل يصيره صلوٰة واحدة بخلاف بناء النفل على الفرض ولذا كان البناء فيه مكروهاً لان النفل صلوٰة اخرى غير الفرض (وبعد سطر) لما بنى النفل عمداً صار مؤخراً للسلام عن محله عمداً والعمد لا يجبره سجود السهو بل تلزمه الاعادة.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ رمضان المبارك ۹۷ هجری

د فرضو او سنتو تر منځ د وعظ او تبلیغ حکم

سوال: څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیانِ عظام د دې مسئلې په باره کښې چه زمونږ په جومات کښې دا رواج دی چه هره ورځ د ماسپښین د فرضو تر ادا کولو فوراً وروسته امام صاحب د ریاض الصالحین یو حدیث شریف سره له لنډ تشریح د پنځو دقیقو په اندازه بیانوي لکه څرنګه چه که چیرته یو سړی هغه ټولې ماثوره دعاګانې کومې چه په حدیث سره ثابتې دي تر فرضو وروسته د فرضو او سنتو تر منځ ووائي نو په هغو باندې هم پنځه دقیقې لګیږي یا لکه څرنګه چه یو سړی د خپل معمول اوراد او وظائف د فرضو او سنتو تر منځ وائي نو بیا هم پنځه دقیقې لګیږي نو مونږ خلک (د همدې جومات منتظمین) د ماثوره دعاګانو او مخصوصه اورادو په ځای د فرضو او سنتو تر منځ پنځه دقیقې د دینِ متین د تبلیغ او د مسلمانو عوامو د نفعې

لپاره لګوو ځکه له سنتو او نفلو نه وروسته هیڅوک نه پاتې کیږي. نو ځیني خلکو اعتراض کوي چه دا طریقه د سنتو د تاخیر له وجې ناجائزه ده او کوم خلک چه په دې درس کښې شرکت نه کوي د هغو په لمانځه کښې خلل پیدا کیږي. په داسې حال کښې چه د لمونځ کوونکو خلکو ځنګ ته په جهر سره د تلاوت اجازه نشته. **فهذا الدرس اولی ان یترک بعد الفرض.** یعنې دا درس خو په طریقهٔ اولی سره تر فرضو وروسته باید ترک شي.

ستاسو له حضور څخه هیله ده چه په دې مسئله کښې زمونږ لاربنوونه وکړئ چه مونږ تر فرضو وروسته او تر سنتو مخکښې دې تبلیغ ته دوام ورکړو او که و نې دروو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د اورادو او ماثوره تسبیحاتو وخت ترسنتو وروسته دی. تر فرائضو وروسته ډیرې لنډې دعاوې ماثورې دي. همدارنګه په دې وخت کښې د ماثوره دعاګانو په ځای کوم بل عمل احداث فی الدین (په دین کښې د نوي شي پیدا کول) دی. برسیره پر دې تر فرائضو متصل وروسته د کتاب په اورولو کښې دا قباحت (بدي) هم شته چه د مسبوقینو په لمانځه کښې خلل پیدا کیږي. لهذا د تبلیغ دا سلسله د مازدیګر یا سهار تر لمانځه وروسته باید وي.

فقط والله تعالی اعلم ۱۳/رجب، سنه ۹۸ هـ:

بسم الله الرحمن الرحيم

اجعلوا اٰخر صلٰوتكم بالليل وترًا (رواه البخاري)

اعدل الانظار فی الشفع بعد الایتار

تر وترو وروسته د دوه رکعته نفلو حکم

سوال . کوم نوافل چه تر وترو وروسته ادا کیږي آیا هغه په حدیثو سره ثابت دي؟ او آیا دا په ناستې سره ادا کول مسنون او افضل دي او که په ولاړې؟ په دې باره کښې د ائمه وو مذهب څه دی او د احنافو په نزد مفتٰی به قول کوم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : له ډیرو صریحو او مشهورو قوله او فعلي حدیثونو څخه دا ثابته ده چه د وتر لمونځ د شپې تر ټولو لمونځونو باید مؤخر شي. څو حدیثونه ملاحظه کړئ

۱.. عن عائشة رضی الله تعالٰی عنها قالت کان رسول الله ﷺ یصلی من اللّیل حتّٰی یکون اٰخر صلٰوته الوتر، قال النووی فی شرحه فیه دلیل لما قدمناه من ان السنة جعل اٰخر صلٰوة اللیل وترا وبه قال العلماء کافة وسبق تأویل الرکعتین جالساً. (مسلم ج۱، ص۲۵۵)

۲.. عن نافع عن ابن عمر رضی الله تعالٰی عنهما عن النبی ﷺ اجعلوا اٰخر صلٰوتکم باللّیل وتراً. (مسلم ج۱، ص۲۵۷) واخرج السیوطی عن ابن عمر رضی الله تعالٰی عنهما معزیاً الی الصحیحین وابی داؤد برمز صحیح اجعلوا اٰخر صلوتکم باللیل وتراً. (الجامع الصغیر ج۱، ص۹) واخرج مثله المناوی معزیا الی الشیخین (کنوز الحقائق علی هامش الجامع الصغیر ج۱، ص۸)

۳.. عن نافع عن ابن عمر رضی الله تعالٰی عنهما ان رجلاً سأل النبی ﷺ عن صلٰوة اللیل فقال مثنٰی مثنٰی فاذا خشیت الصبح صل رکعة توتر صلاتك. (طحاوی ج۱، ص۱۳۹)

۴.. روی الامام احمد فی مسنده عن ابن عمر رضی الله تعالٰی عنهما انهٗ کان اذا سئل عن الوتر قال اما انا فلو اوترت قبل ان انام ثم اردت ان اصلی باللیل شفعت بواحدة ما مضی من وتری ثم صلیت مثنٰی مثنٰی فاذا قضیت صلٰوتی اوترت بواحدة لان رسول الله ﷺ امرنا ان نجعل اٰخر صلٰوة اللیل الوتر قال فی مجمع الزوائد فیه ابن اسحٰق وهو مدلس وهو ثقة وبقیة رجاله رجال الصحیح اھ. (نیل الاوطار ج۳، ص۵۲) واخرج الطحاوی مثله

فی شرح معانی الآثار ج۱،ص۱۶۷۔

۵..وفی الصحیح لمسلم عن ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنھما قال من صلی من اللیل فلیجعل آخر صلوتہ وترا فان رسول اللہ ﷺ کان یأمر بذلک.(مسلم ج۱،ص۲۵۴)

له ابن عمر څخه همدا روايت په صحيح مسلم كښې په څو نورو طريقو او الفاظو سره هم مروي دی من شاء فليراجع. وتر لره با لكل په آخر كښې د ادا كولو روايتونه دومره ډير دي چه د هغو په يو خاى كولو سره د طوالت او اوږدوالي ويره مانع ده دې كثرت ته كتو سره د تواتر شبهه لويږي د دغو روايتونو د صحت، شهرت او قوت پر بناء باندې د ځينو حضرانو حتّی چه د ځينو صحابة كرامو ؓ هم دا مسلک پاتې شوی دی چه تر وترو وروسته نفل اداكول د وترو ماتوونكی دی او په دې صورت كښې د وترو اعاده واجبه ده. چنانچه امام طحاوي رحمه الله فرمائي

قال ابو جعفر فذھب قوم الی ان الوقت الذی ینبغی ان یجعل فیہ الوتر ھو السحر وانہ لا یتطوع بعدھا وان من تطوع بعدہ فقد نقضہ وعلی ان یعید وترا آخر واحتجوا فی ذلک بتأخیر رسول اللہ ﷺ الوتر الی آخر اللیل وبما روی عن جماعۃ من اصحابہ من بعدہ انھم کانوا یرون ان من تطوع بعد وترہ فقد نقضہ.(شرح معانی الآثار ج۱،ص۱۶۷)

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما مذهب مونږ وروسته ذكر كړی دی چه هغه د وترو د ماتوالي قائل وو اگر که قوي مسلک دا دی چه تر وترو وروسته د نفلونو ادا كول د وترو ناقض نه دی ليكن كه چيرته د وترو د تاخير لپاره كوم صريح روايت هم نه وي نو بيا به هم دومره علماء په ځانګړې توګه حضرت ابن عمررضی الله تعالی عنهما د وترو د ماتوالي مسلک لره اختيارول د وترو د تاخير اهميت او د دې د شهرت د اثبات لپاره كافي وزن لري دا څو پريږده چه په دې باندې صريح روايتونه هم موجود دي

په لاندينې روايتونو كښې تر وترو وروسته د ركعتينو (دوه ركعتونو) ذكر دی ځينو محدثينو په هغو باندې د "ركعتين بعد الوتر" عنوان قائم كړی دی

۱..عن ابی سلمۃ قال سألت عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنھا عن صلوۃ رسول اللہ ﷺ فقالت کان یصلی ثمان رکعات ثم یوتر ثم یصلی رکعتین وھو جالس فاذا اراد ان یرکع قام فرکع ثم یصلی رکعتین بین النداء والاقامۃ من صلوۃ الصبح.(صحیح مسلم ج۱،ص۲۵۴) وذکر نحوہ الامام النسائی فی باب اباحۃ الصلوۃ بین الوتر وبین رکعتی الفجر.(نسائی ج۱،ص۱۸۰)

۲..عن ابی سلمۃ قال حدثتنی عائشۃ ؓ قالت کان رسول اللہ ﷺ یوتر بواحدۃ ثم یرکع رکعتین یقرأ فیھما وھو جالس فاذا اراد ان یرکع قام فرکع.(ابن ماجۃ ص۸۳)

۳..وفي حديث طويل عن زرارة رضى الله تعالى عنه ثم يصلي ركعتين بعد ما يسلم (اي عن صلوة الوتر) وهو قاعد (صحيح مسلم ج۱، ص۲۵۶)

۴..عن ام سلمة ﷺ ان النبي ﷺ كان يصلي بعد الوتر ركعتين وقد روي نحوهذا عن ابي امامة وعائشة وغير واحد عن النبي ﷺ. (ترمذي ج۱، ص۴۹)

۵..عن ام سلمة رضى الله تعالى عنها ان النبي ﷺ كان يصلي بعد الوتر ركعتين خفيفتين وهو جالس. (ابن ماجة ص۸۳)

۶..وقد عقد الامام ابو جعفر الطحاوي باباً في التطوع بعد الوتر ذكر فيه اختلاف العلماء واخرج احاديث منها حديث ثوبان مولى رسول الله ﷺ قال كنا في سفر فقال ان هذا السفر جهد وثقل فاذا اوتر احدكم فليركع ركعتين فان استيقظ والا كانتا له. (شرح معاني الأثار ج۱، ص۱۶۸)

پورته چه ځومره روايتونه نقل شوي دي اګر که له هغو ښخه په رکعتين بعدالوتر باندې استدلال شوی دی لیکن حقیقت دا دی چه د هغو له جملې ښخه پرته له لومړي حدیث ښخه بل له یوه ښخه استدلال تام نه دی ځکه چه په دغو کښې دا قوي احتمال موجود دی چه دا دوه رکعتونه دې د سهار سنتونه وي. د دې احتمال په موجودوالي کښې له دغو حدیثونو ښخه د وترو او د سهار د سنتو تر منځ په دوه رکعتونو باندې استدلال صحیح نه دی. لانه اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال.

او په شپږم حديث کښې (فاذا اوتر) کښې د (اراد ان يوتر) تاويل کيدلی شي کما فی قوله تعالی (اذا قمتم الى الصلوة فاغسلوا وجوهكم۔الخ) د وترو د تاخير په اړه د ډيرو او مشهورو حديثو وجود په دې تاويل باندې قوي قرينه ده. حکیم الامت حضرت تهانوي قدّس سرّه د داسې کسانو لپاره کوم چه د شپې په آخره برخه کښې د نه را ويښيدلو شکايت کاوه د ماسخوتن تر لمانځه وروسته تر وترو مخکښې د تهجد لاربنوونه کوله. وعظ کساء النسآء او ملفوظات کمالات اشرفيه اول باب ص۲۴۲. ملفوظ ۱۰۲۰ ملاحظه کړئ له دې ښخه ثابته شوه چه حضرت تهانوي قدس سرّه هم په حدیث کښې (اذا اوتر) لفظ لره د (اراد ان يوتر) په معنی سره ګڼلی دی

په ناستې سره د ادا کولو روايتونو لره په وتر على الدابة غوندې قبل التاکد يا په سفر او داسې نورو عذرونو باندې محمول کیدلی شي البته صرف يو حديث د عائشې ﷺ کوم چه په اوله شمیره کښې ذکر ده په دې کښې د سهار د سنتو مراد اخيستلو احتمال نشته د دې لپاره د دغو نوافل ثبوت خو شته ليکن خبره دا ده چه نبي کريم ﷺ دا په کومې اندازې سره ادا کړي دي په دې باره کښې تر ټولو مخکښې د غور وړ خبره دا ده چه لکه ځرنګه چه تر نورو لمونځونو مخکښې يا وروسته ده نور نوافل ادا کړي دي دا دوه نفلونه ئې په هغه ډول نه دي ادا کړي د علامه

نووي رحمه الله د تصريح مطابق ده ﷺ دا نفل يواځې دوه يا درې ځلې ادا کړي دي ولم يواظب عليها بل فعله مرة او مرتين او مرات قليلة.(مسلم مع نووی ج۱،ص۲۵۴)
په اصل کښې دا نوافل تر وترو وروسته کله کله ده د جواز د بيانولولپاره ادا کړي دي اګر که بهتره او اولي دا ده چه تر وترو وروسته نفل و نه شي. د وترو دتاخير روايتونه. خصوصاً هغه روايتونه چه په هغو کښې د وترو د تاخير امر موجود دی مثلاً (اجعلوا اخر صلاتکم من الليل وترا) او داسې نورو څخه په صحابهٔکرامو کښې دا غلط فهمي کيدلی شي چه وتر لره تر ټولو لمونځونو آخر ګرځول واجب دي (کما هو مقتضی الامر) د دې غلط فهمۍ د لرې کولو لپاره محسن اعظم ﷺ عملي سبق ورکړ او دا ئي خلکو ته وښودله چه دلته خبره د اولويّت او استحباب ده نه د وجوب. په دې باندې دا شبهه کيدلی شي چه د (کان يصلّي) الفاظ په دوام او عادت يا کم تر کمه په ډيروالي باندې دلالت کوي علامه نووي ددې ځواب ورکړی دی چه له دې څخه په دوام او تکرار باندې استدلال صحيح نه دی.

و نصه قلت و الصواب ان هاتين الرکعتين فعلهما ﷺ بعد الوتر جالساً لبيان جواز الصلوة بعد الوتر و بيان جواز النفل جالساً ولم يواظب على ذلك بل فعله مرة او مرتين او مرات قليلة ولا تغتر بقولها کان يصلّي فان المختار الذی عليه الاکثرون و المحققون من الاصوليين ان لفظة کان لا يلزم منها الدوام ولا التکرار و انما هی فعل ماض يدل على وقوعه مرة فان دل دليل على التکرار عمل به و الا فلا يقتضيه بوضعها و قد قالت عائشة رضی الله عنها کنت اطيب رسول الله ﷺ لحله قبل ان يطوف ومعلوم انه ﷺ لم يحج بعد ان صحبته عائشة رضی الله عنها الا حجة واحدة وهی حجة الوداع فاستعملت کان فی مرة واحدة الخ.(مسلم ج۱،ص۲۵۴)

مذاهب الائمة رحمهم الله تعالى:

قاضي عياض د امام اوزاعي او امام احمد مذهب دا نقل کړی دی چه هغوی د حضرت عائشې رضی الله عنها د حديث پر بناء وروسته تر وترو دوه رکعته نفل مباح ګڼلي دي ليکن د امام احمد دويم قول کوم چه زيات مشهور دی هغه دا دی چه (لا افعله ولا امنع عنه) امام مالک به له دغو نوافلو څخه انکار کاوه.

قال النووی هذا الحديث اخذ بظاهره الاوزاعی و احمد فيما حکاه القاضی عنهما فاباحا رکعتين بعد الوتر جالساً وقال احمد لا افعله ولا امنع عنه قال (القاضی) وانکره مالک. او پخپله قاضي عياض د مشهورو روايتونو پر بناء د رکعتين بعد الوتر روايت تر ديد بـ ... کاوه

قال النووي واما ما اشار اليه القاضي عياض من ترجيح الاحاديث المشهورة ورد رواية الركعتين جالساً فليس بصواب الخ.(مسلم ج۱،ص۲۵۴)

عامو محدثینو او د حدیثو شراحانو د امام مالک رحمه الله مذهب همدا بیان کړی دی چه هغه به د "رکعتین بعد الوتر" د جواز منکرو وو لیکن د مالکي فقهي کتاب "الشرح الصغیر" کښې علامه دردیر له دوه شرطونو سره دمالکیه وو د مذهب جواز را نقل کړی دی. یو شرط دا چه د وترو تر شروع کولو مخکښې د دغو نوافلو د ادا کولو نیت و نه لري. دویم دا چه هغه په وتر پسې متصل ادا نه کړي.

قال (وجاز) من صلی الوتر اول الليل او آخره (نفل بعده) اذا لم يوصله به (الى ان قال) (ان لم ينوه) اى النفل (قبل الشروع فيه) (ثم قال بعد اسطر) فالحاصل ان جواز النفل بعد صلوة الوتر مقيد بقيدين ان لا ينوى قبل شروعه فيه النفل بعده وان لا يوصله به.(الشرح الصغير ج۱،ص۴۱۲)

د امام شافعي رحمه الله مسلک معلوم نه شو. البته په التعلیق الممجد ص۱۴۴ کښې د ابن عبد البر په حواله د عدم نقض الوتر با لنوافل بعده په مسئله کښې امام شافعي، امام مالک، اوزاعي، امام احمد، ابو ثور، علقمه، ابو مجلز، طاؤس او نخعي رحمهم الله تعالی مسلک د امام ابو حنیفه د مسلک موافق بیان کړی دی. له دې څخه څرګندیږي چه د دوی مسلک د امام صاحب رحمه الله مسلک ته ور نژدې دی.

امام محمد رحمه الله د امام اعظم مسلک دا بیان کړی دی چه با لخصوص تر وترو وروسته د دوه رکعتونو هیڅ ثبوت نشته. داسې خو تر وترو وروسته چه څومره نوافل څوک غواړي کوي دي، په دې سره په وترو هیڅ اثر نه لویږي. **قال امامنا محمد لا نرى ان يشفع الى الوتر بعد الفراغ من صلوة الوتر ولكنه يصلي بعد وتره ما احب ولا ينقض وتره وهو قول ابي حنيفة رحمه الله.(موطاء للامام محمد ص۱۴۴)**

امام طحاوي د "**التطوع بعد الوتر**" عنوان قائم کړی عدم نقض الوتر ئې ثابت کړی او په آخر کښې فرمائي. **و هذا القول الذى بينا قول ابي حنيفة و ابي يوسف و محمد رحمهم الله تعالى.(شرح معاني الآثار ج۱، ص۱۶۶)**

له دې څخه ثابته شوه چه زمونږ د درې ګونو امامانو مختار هم همدغه دی چه تر وترو وروسته نوافل ادا نه شي د دې لپاره د فقهي او فتاواوو په هیڅ یوه کتاب کښې هم ددغو نوافلو ذکر نشته دا خبره مقلدینو په خصوصي توګه د توجه وړ ده څکه چه د مقلد لپاره د امام قول حجت دی د حدیثو بحث مونږ محض تبرعاً ولیکه او که نه نو د مقلدینو لپاره همدا حجت کافي دی چه د مذهب په کتابونو کښې د دغو نوافلو هیڅ ذکر نه تر سترګو کیږي

صنیع المحدثین رحمهم الله تعالی

د حضراتو محدثینو رحمهم الله صنیع احسان او ښه کار کړدګي، هم کله کله د لویو او اهمو مسائلو غوټې خلاصوي د دې لپاره مذکوره مسئله په دې لحاظ سره هم د توجه وړ ده د رکعتین بعدالوتر د صریحو او محتملو روایتونو په ذکر کولو کښې حضرات محدثین دوه ولې دي یوه ډله هغه خلک دي کوم چه د رکعتین بعد الوتر باب ئې قائم کړی او تر هغه لاندې ئې دا حدیثونه ذکر کړي دي لکه اماما بو جعفر الطحاوي په شرح معانی الآثار کښې د التطوع بعد الوتر عنوان لګولی دی او امام نسائي د (باب اباحة الصلوٰة بين الوتر و بين ركعتي الفجر) عنوان قائم کړی دی. او د محدثینو بلې ډلې د نقض الوتر با لنوافل بعده یا د بل کوم عنوان لاندې دا احادیث ذکر کړي دي په دې تولو طریقو سره په بحث کښې اګر که د حدیثو امامامن مختلف دي لیکن د بحث په مدار کښې سره متفق دي، چنانچه ځینو تر وترو وروسته د نوافلو سنیت یا استحباب والی مدار جوړ کړی او بحث ئې نه دی کړی بلکه نقض الوتر با لنوافل بعده او عدمه لره ئې مدار جوړ کړی او بحث ئې کړی دی. له دې څخه هم دا معلومیږي چه د محدثینو په نزد هم د دغو نوافلو حیثیت یواځې د جواز او عدم نقض وتر دی. د استحباب ئې هیڅوک قائل نه دي

جمهورو محدثینو د وترو د تاخیر د مشهورو روایتونو په مقابله کښې د رکعتین بعد الوتر روایت لره د ردولو په ځاے د تطبیق صورت اختیار کړی دی (و هو الطريق الاول عند التعارض) چنانچه د تطبیق لاندیني صورتونه ئې بیان کړي دي.

۱ - دا نوافل تر وترو وروسته د جواز د بیان لپاره ادا شوي دي او دا ضرورت د (امرنا ان نجعل اخر صلوٰة الليل الوتر) غوندې روایتونو کښې د امر د صیغې پر بناء مخته راغی نبي کریم ﷺ له خپل عمل څخه وښوده چه د وترو د تاخیر امر د استحباب لپاره دی نه د وجوب لپاره.

۲ - د ثوبان رضی الله عنه د حدیث له مخې د ځینو علماوو دا خیال دی چه کوم حضرات د سفر یا کوم بل عذر له وجې د سهار په وخت کښې د تهجد لپاره نه شي جګیدلی هغه دې د شپې په اوله برخه کښې تر وترو وروسته دوه رکعته ادا کړي بیا که چیرته د تهجدو لپاره ویښ شو نو ښه تر ښه او که نه نو دا دوه رکعته به د ده لپاره د تهجدو قائم مقام وګرځي لیکن په دې تطبیق کښې د اول اللیل او آخر اللیل تر منځ د فرق وجه ظاهره ده او په دې حدیث کښې د (فاذا اوتر) تاویل په (اراد ان یوتر) سره او د دې صورت په اړوند د حضرت تهانوي قدس سره ارشاد پوره لیکل شوی دی

۳ - په اعلاء السنن کښې ئې یوه بله لطیفه توجیه بیان کړي ده حيث قال قال العبد الضعيف معناه اوتروا بالليل مرة لا مرتين ليكون اخر صلوتكم بالليل وترا فان من اوتر مرتين فلم يجعل اخر صلوتها

للیل شفعا یؤیده ما اخرجه الطحاوی رحمه الله ان اباهریرة رضی الله عنه قال لو جمع بصلاته ابعرة فالحتهما ثم جشت بعیرین فالختهما الیس کان یکون ذلک وترا قال وکان یعرب به مثلا لنقض الوتر. (اعلاء السنن ج۲، ص۸۰)

۴ قال فی الفتح الملهم قال الشیخ الانور و الوجه فیهما انه ﷺ انما صلاهما جالسا لیدل علی اعرتة الوتر لصلوة اللیل صورة عدد هذا ایضا (کأن هذا الجلوس اعلام بانتهاء قیام اللیل) ولیدل علی ان من اسقطها فلذلک الیه اه (فتح الملهم ج۲، ص۲۹۳)

د تطبیق دغو دوارو آخري صورتونو لره د (فاذا خشیت الصبح فصل رکعة توتر لک صلاتک). (طحاوی ج۱، ص۱۳۶) ردوي. لهذا د تطبیق صحیح صورت صرف دا دی چه د جواز د بیان لپاره کله کله ده مبارک دا نفل ادا کړي دي او اصل قاعده دا ده چه وتر په آخر کښې ادا شي.

د بحث خلاصه

مستحبه او افضله طریقه دا ده چه څومره نوافل ادا کول وغواړي له وترو څخه دې مخکښې ادا کړي او وتر په آخر کښې ادا کړي او تر وترو وروسته نوافل ادا نه کړي. که چیرته ئې ادا کړي نو مباح دي لیکن نه د دوه رکعتونو کوم تخصیص شته او نه دا نوافل له وترو سره کوم تعلق لري بلکه د عامو مباحو وختونو غوندې چه څومره نوافل وغواړي ادا دې کړي. کما مرّ عن الامام محمد عن امامنا الاعظم رحمهما الله تعالی.

له پورتني ذکر شوي تفصیل څخه څرګنده شوه چه د ځینو علماء کرامو له دې بحث څخه چه دا نوافل په ولاړې ادا کول بهتر دي او که په ناستې. دا نتیجه اخیستل صحیح نه دي چه هغوی د دې د استحباب قائل دي بلکه د دوی د بحث مقصد دا دی چه که چیرته څوک په خلاف اولی باندې عمل وکړي او دا نوافل ادا کړي نو هغه دې په ولاړې وکړي او که په ناستې؟

دناستې په اړه ذکرشوي حدیثونه په دوه ډوله دي. یو هغه ډول چه په هغه کښې د پوره لمانځه په ولاړې د ادا کولو ذکر دی. دویم هغه چه په هغو کښې لومړی په ناستې سره د شروع کولو او بیا دریدل او رکوع ته د تللو بیان دی لیکن دا احادیث فعلي دي. بلې خوا ته هغه قولي حدیثونه دي چه په هغوکښې ناست لپاره دولاړسړي دنیم اجر ورکولو تصریح دی له هغو څخه څو حدیثونه ذکر کیږي

۱.. عن عمران بن حصین رضی الله تعالی عنه قال سألت رسول الله ﷺ عن صلوة الرجل وهو قاعد فقال من صلی قائما فهو افضل ومن صلاها قاعدا فله نصف اجر القائم. (ترمذی ج۱، ص۸۰)

۲.. عن عمران بن حصین رضی الله تعالی عنه و کان مبسورا قال سألت رسول الله ﷺ عن صلوة الرجل قاعدا فقال ان صلی قائما فهو افضل و من صلی قاعدا فله نصف اجر القائم و من صلی نائما فله نصف اجر

القاعد رواه البخاری (اعلاء السنن ج۷، ص۳۴)

۴. اخرج النسائی رحمه الله فی باب فضل صلوة القائم علی صلوة القاعد عن عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما قال رأیت النبی ﷺ یصلی جالساً فقلت حدثت انک قلت ان صلوة القاعد علی النصف من صلوة القائم وانت تصلی قاعداً قال اجل ولکنی لست کاحد منکم. (نسائی ج۱، ص۱۶۲)

دا مبارک حدیثونه یوه کلي قاعده بیانوي لهذا د ترجیح د اصولو مطابق دې قاعدې لره به په جزئي واقعې باندې ترجیح وي. همدارنګه دا احادیث قولي دي او د قولي حدیث په فعلي حدیث باندې ترجیح منل شوی او مسلم دی. لهذا په دوی کښې د تخصیص په ځای دا زیات بهتر دی چه فعلي احادیث د جواز په بیان باندې محمول کړی شي. با لخصوص په داسې حال کښې چه په آخري حدیث کښې دا تصریح دی چه په قعود کښې هم پوره ثواب د نبي کریم ﷺ خصوصیت وو. د امت لپاره هغه قاعدهٔ کلیه ده چه (للقاعد نصف اجر القائم) د امام العصر حضرت ګنګوهي او حکیم الامت حضرت تهانوي قدس سرهما هم همدا فتوی ده. (فتاوی رشیدیه ص۳۰۱. امداد الفتاوی ج۱. ص۳۰۳. ۳۰۵) د حضرت مولانا محمد اسحق هم همدا خوښ وو کما فی ناشئة اللیل (حاشیة فتاوی رشیدیه ص۳۰۱) فقط وهذا ما اظهر لفکر السقیم وفوق کل ذی علم علیم.

الحاق

۱ - بنده د (اوتر) معنی (ارادان یوتر) لیکلې. بحمد الله تعالی وروسته له متقدمینو څخه هم د دې ثبوت لاس ته راغی. (السنن الکبری للبیهقي ج۳. ص۳۳. مرقاة ج۳. ص۱۷۷. کشف الستر للعلامة انور شاه)

۲ - بنده رکعتین جالساً د سهار په سنتو باندې محمول کړی دی. بحمد الله وروسته په حدیث کښې هم د سهار د سنتو جالساً تصریح لاس ته راغی. جالسا بین الاذانین. (ابوداؤد ج۱، ص۱۳۶)

۳ - د اول نمبر حدیث درې خوابونه ورکړل شوي دي (۱) منسوخ دی. (بیهقي ج۳. ص۳۴. مرقاة ج۳. ص۱۷۷) (۲) قاضي عیاض فرمائي چه د وترو د تاخیر د حدیثونو په مقابله کښې دا حدیث غیر مقبول دی. (نووي ج۱. ص۲۵۴) (۳) د جواز د بیان لپاره کله کله د دې وقوع شوې دی وهو الصحیح کما قدمنا واختاره ائمة الحدیث والفقه.

۴ - امام ابن همام رحمه الله تصریح کړې ده چه تر وترو وروسته نفل ادا کول د استحبابو خلاف دی (فتح القدیر ج۱. ص۳۱۲. آخر باب صلوة الوتر)

فصل في التراويح

په تراویحو کښې په سورهٔ بقره باندې د ختم کولو حکم

سوال: چه کله منکوساً (د پای له خوا) د قرآنکریم لوستل مکروه دی نو په تراویحو کښې ختم ولې په سورهٔ بقره باندې کیږي؟

الجواب باسم ملهم الصواب: دا جزئیه له قاعدې څخه مستثنی ده لکه څرنګه چه په لومړي رکعت کښې سورهٔ اعلی او په دویم کښې د سورهٔ غاشیه لوستل د ماثور والي له وجې بې له کراهت څخه جائز دي حالانکه د سورهٔ غاشیه آیتونه زیات دي.

قال فی شرح التنویر و یکره الفصل بسورة قصیرة و ان یقرأ منکوساً الا اذا ختم فیقرأ من البقرة و فی الشامیة عن شرح المنیة عن الولوالجیة من یختم القرآن فی الصلوٰة اذا فرغ من المعوذتین فی الرکعة الاولیٰ یرکع ثم یقرأ فی الثانیة بالفاتحة و شیء من سورة البقرة لان النبی ﷺ قال خیر الناس الحال المرتحل ای الخاتم المفتتح اھ (ردالمحتار ج۱،ص۵۱۰)

همدارنګه تنکیس (د پای له خوا د قرآن لوستل) په فرائضو کښې مکروه دی. په نوافلو کښې نه دی. **کما صرح به فی الهندیة** په دې بناء باندې د شارح التنویر د استثناء **(الا اذا ختم)** محمل به دا وي چه په فرائضو کښې ئې قرآن کریم ختم کړی وي. یا دا چه تراویحو ته **(من حیث الجماعة)** له فرائضو سره مشابهت دی. د عالمګیري په **(واذا کرر اٰیة واحدة مرارا فان کان فی التطوع الذی یصلی وحدة فذلك غیر مکروه)** کښې د **وحدة** لفظ په دې باندې دلالت کوي چه تراویح د جماعت له حیثیته د فرضو په حکم کښې دی. فقط و الله تعالی اعلم

(له دې څخه د رجوع تفصیل په تتمه کښې دی)

۲۵ شعبان ۷ۤ۶ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال: په تراویحو کښې یوه حافظ په اتلسو رکعتونو کښې د قرآنکریم ختم وکړ په نولسم رکعت کښې ئې یوه رکوع د سورهٔ بقره تلاوت کړ. په شلم رکعت کښې ئې بیا له **(الٓمٓ)** څخه په **(هم المفلحون)** باندې قرآنکریم ختم کړ. یا ئې په شلم رکعت کښې د سورهٔ بقره آخري رکوع تلاوت کړ آیا په تراویحو کښې د قرآنکریم داسې ختم کول خو به د سنتو خلاف نه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا طریقه د سنتو خلاف ده مسنونه طریقه دا ده چه په نولسم رکعت کښې تر سورۀ و الناس پورې ووائي او په شلم رکعت کښې د سورۀ بقره له شروع څخه برخه ولولي

نقل ابن عابدین رحمه الله عن شرح المنیة عن الولوالجیة من یختم القرآن فی الصلوة اذا فرغ من المعوذتین فی الرکعة الاولی یرکع ثم یقرأ فی الثانیة بالفاتحة وشیء من سورة البقرة لان النبی ﷺ قال خیر الناس الحال المرتحل ای الخاتم المفتتح اه (ردالمحتار ج۱ ص۵۱۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ٤ ذی قعده ۱۳۹۸ هجری

(له دې څخه د رجوع تفصيل په تتمه کښې دی)

په تراویحو کښې د سورۀ اخلاص تکرار

سوال: په تراویحو کښې نن صبا د قل هو الله احد درې ځله تکرار مروّج شوی دی. آیا داسې کول جائز دي او که ناجائز؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په فرائضو کښې د سورت تکرار مکروه تنزیهي دی لیکن په نوافلو کښې مکروه نه دی.

قال فی الشامیة افاد انه یکره تنزیهاً (ج۱ ص۵۱۰) وقال فی شرح المنیة قراءة قل هو الله احد ثلث مرات عند ختم القرآن لم یستحسنها بعض المشائخ وقال الفقیه ابو اللیث هذا شیء استحسنه اهل القرآن و ائمة الامصار فلا بأس به الا ان یکون الختم فی المکتوبة فلا یزید علی مرة وایضاً فیه ویکره تکرار قراءة السورة فی الفرض و لا یکره تکرار السورة فی التطوع لان باب النفل اوسع. لیکن له لاندینې عبارتونو څخه څرګندیږي چه په دې باره کښې تراویح هم د جماعت له وجې د فرائضو په حکم کښې دی.

قال فی الهندیة واذا کرر آیة واحدة مرارا فان کان فی التطوع الذی یصلی وحده فذلک غیر مکروه وان کان فی الصلوة المفروضة فهو مکروه له دې څخه څرګنده شوه چه کله نفل یواځې ادا کیږي په هغه کښې تکرار مکروه نه دی

وقال فی شرح التنویر ویکره الفصل بسورة قصیرة وان یقرأ منکوساً الا اذا ختم فیقرأ من البقرة (الی قوله) ولا یکره فی النفل شیء من ذلک. په آخر کښې د نوافلو د حکم د مصرح والي تر څنګ په (الا اذا ختم) سره استثناء د دې دلالت کوي چه تراویح د فرضو په حکم کښې دی.

پس د شرح المنیة په عبارت کښې له تطوع څخه مراد منفرداً اخیستل کیږي لیکن داسې تطبیق هم کیدلی شي چه په شرح التنویر کښې په (الا اذا ختم) ... ختم فی الفرض مراد وي او په

عالمګيري کښې د (فی التطوع الذی یصلی وحدہ) قيد احترازي نه وي بلکه واقعي وي څکه چه عموماً نوافل منفرداً ادا کيږي لنډه دا چه د تکرار ثبوت له قرون مشهود لها بالخير څخه قطعاً نشته او په کراهت او عدم کراهت کښې شک او تردد دی ددې لپاره د دې ترک يعنې نه کول بهتر دي خصوصاً چه کله ئې التزام کيږي نو کراهت ئې يقيني او ترک ئې لازم دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ شعبان ۱۳۷۴ ہجری

په څلورو رکعتونو تراويحو کښې چه اوله قعده پاتې شي نو دوه رکعته وشول

سوال: ولو صلی اربعاً بتسلیمة ولم یقعد فی الثانیة ففی الاستحسان لا تفسد وهو اظهر الروایتین عن ابی حنیفة و ابی یوسف رحمهما الله تعالیٰ و اذا لم تفسد قال محمد بن الفضل تنوب الاربع عن تسلیمة واحدة وهو الصحیح کذا فی السراج الوهاج وهکذا فی فتاویٰ قاضیخان وعن ابی بکر الاسکاف انه سئل عن رجل قام الی الثالثة فی التراویح ولم یقعد فی الثانیة قال ان تذکر فی القیام ینبغی ان یعود ویقعد ویسلم وان تذکر بعد ما سجد للثالثة فان اضاف الیها رکعة اخریٰ کانت هذه الاربعة عن تسلیمة واحدة و ان قعد فی الثانیة قدر التشهد اختلفوا فیه فعلی قول العامة یجوز عن تسلیمتین وهو الصحیح هکذا فی فتاویٰ قاضیخان. (عالمگیریة ج۱ ص۱۱۸)

په دې باندې د قياس په کولو سره څرګنديږي چه کله چيرته د سهار په لمانځه کښې قعده هيره شي او د دريم رکعت سجده وشي نو د څلورم رکعت په يو ځای کولو سره نفل څلور رکعته نه شول بلکه دوه رکعته شول همدارنګه په ماسپښين کښې له پنځم رکعت سره د شپږم رکعت په يو ځای کولو سره د شپږو رکعتونو په ځای څلور رکعته نفل شول حالانکه په عامو کتابونو کښې په سهار کښې د څلورو او په ماسپښين کښې د شپږو نفلو کيدل مذکور دي په دې باره کښې چه کوم تحقيق وي له هغه څخه مو خبر کړئ والاجر عندالله الکریم.

الجواب ومنه الصدق و الصواب د فتاویٰ عالمګيري جزئيه په نورو کتابونو کښې هم راغلي ده چه مطلب ئې دا نه دی چه دوه رکعته صحيح شوه او دوه رکعته فاسد شول بلکه مطلب ئې دا دی چه دوه رکعته تراويح (سنت مؤکده) شول او دوه رکعته نفل شول نه دې وجې ئې (تنوب الاربع عن تسلیمة واحدة) وويل او که نه نو بايد چه (صحت الرکعتان) ئې ويلي وای

ومن الدلیل علیٰ صحة الاربعة ما فی شرح التنویر ان کل شفع صلوٰة الا بعارض اقتداء او نذر او ترک قعود اول. (ردالمحتار ج۱ ص۶۲۸)

فان قلت ان هذا اذا کان نوی اربعاً لما فی الشامیة (بعد ذکر الخلاف فی العود و عدمه بترک القعود الاول ومن

النفل والخلاف فیہا انما ھو فی بطلۃ الاربع فان نوی فیہ فتین عاداتفاقاً.(ج۱،ص۰۰)
فالجواب انہم وان اتفقوا علی الحکم بالعود ولکنہم لم یصرحوا بالفساد فی صورۃ عدم العود بل عدم
الفساد مصرح فی الجزئیۃ المذکورۃ فی السوال ای قولہ انہ سئل عن رجل الخ

الحاصل مقصد دا دی چه دا د خلورو تراویحو قائم نه ګرځي بلکه د دوه تراویحو قائم مقام ګرځي لکه څرنګه چه د ماسپښین په لمانځه کښې پنځم او شپږم رکعت د دوه رکعته وروستنیو مؤکدو سنتونو قائم مقام نه ګرځي. دا مطلب نه دی چه د هغو نفلیت له منځه تللی دی حالانکه په دې صورت کښې ئې آخره قعده کړي ده او دریدلی دی چه خلور فرض ئې هم صحیح شول او دوه نفل ئې هم صحیح شول لیکن چونکه د وروستنیو دوه سنتونو په مستقل تکبیر تحریمه سره ادا کول سنت دي د دې لپاره دا دوه رکعته دهغو قائم مقام نه ګرځي.

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال: په تراویحو کښې په دویم رکعت باندې چه قعده هیره شي او سهواً دریم او څلورم رکعت هم ادا کړي نو لمونځ ئې صحیح شو او که نه؟ که چیرته صحیح شوی وي نو څلور شول او که دوه؟ که چیرته دوه صحیح وي نو لومړني دوه صحیح دي او که وروستني؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: دویمه شفع تراویح شوه او اوله شفع نفل شوه او په تراویحو کښې نه شماریږي.

قال الامام قاضیخان رحمہ اللہ اذا صلی الامام اربع رکعات بتسلیمۃ واحدۃ ولم یقعد فی الثانیۃ فی القیاس تفسد صلوتہ وھو قول محمد وزفر رحمہما اللہ تعالی وفی الاستحسان وھو اظہر الروایتین عن ابی حنیفۃ و ابی یوسف رحمہما اللہ تعالی انہا تنوب عن تسلیمۃ او تسلیمتین قال الفقیہ ابو اللیث رحمہ اللہ تنوب عن تسلیمتین لان الاربع لما جاز وجب ان ینوب عن تسلیمتین کمن اوجب علی نفسہ ان یصلی اربع رکعات بتسلیمتین فصلی اربعاً بتسلیمۃ واحدۃ ذکر فی الامالی عن ابی یوسف رحمہ اللہ انہ یجوز فکذا ھہنا و کذا لو صلی الاربع قبل الظہر ولم یقعد علی رأس الرکعتین جاز استحساناً وقال الفقیہ ابو جعفر و الشیخ الامام ابوبکر محمد بن الفضل رحمہم اللہ تعالی فی التراویح تنوب الاربع عن تسلیمۃ واحدۃ وھو الصحیح لان القعدۃ علی رأس الثانیۃ فرض فی التطوع فاذا ترکہا کان ینبغی ان تفسد صلوتہ اصلاً کما ھو وجہ القیاس و انما جاز استحساناً فاخذنا بالقیاس قلنا بفساد الشفع الاول واخذنا بالاستحسان فی حق بقاء التحریمۃ واذا بقیت التحریمۃ صح شروعہ فی الشفع الثانی وقد اتمہا بالقعدۃ فجاز عن تسلیمۃ واحدۃ وعن ابی بکر الاسکاف رحمہ اللہ انہ سئل عن

رجل قام الی الثالثة فی التراویح و لم یقعد فی الثانیة (الی قوله) فان هذه الاربعة عن ترویحة واحدة یعنی عن الرکعتین. (خانیة بهامش الهندیة ج۱،ص۲۴۰) وقال العلامة الکاسانی رحمه الله فاما اذا لم یقعد فسدت صلوته عند محمد رحمه الله وعند ابی حنیفة و ابی یوسف رحمهما الله تعالی تجوز واصل المسألة یصلی التطوع اربع رکعات اذا لم یقعد فی الثانیة قدر التشهد وقام واتم صلوته انه یجوز استحسانا عندهما ولا یجوز عند محمد قیاسا ثم اذا جاز عندهما فهل یجوز عن تسلیمتین او لا یجوز الا عن تسلیمة واحدة الاصح انه لا یجوز الا عن تسلیمة واحدة لان السنة ان یکون الشفع الاول کاملا و کماله بالقعدة ولم توجد والکامل لا یتأدی بالناقص. (بدائع الصنائع ج۱،ص۲۸۹)

په خانیه کښې د اولې شفع له فساد څخه د تراویحو د وقوع فساد مراد دی. **مطلقاً د لمانځه** فساد ترې مراد نه دی. پخپله په خانیه کښې له فقیه ابو جعفر او امام ابو بکر محمد بن الفضل رحمهما الله څخه **(تنوب الاربع عن تسلیمة واحدة)** او له ابو بکر الاسکاف رحمه الله له دې جُملې **(فان هذه الاربعة عن ترویحة واحدة)** څخه ثابتیږي چه څلور واړه رکعتونه صحیح دي لیکن له تراویحو څخه یواځې دوه شمیرل کیږي او په بدائع الصنائع کښې د اولې شفع د کمال له نفی څخه هم ثابته شوه چه اوله شفع فاسده نه ده بلکه ناقصه ده د دې لپاره په تراویحو کښې نه شماریږي.

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ صفر ۷۶ھ هجری

تراویح په سهو سره څلور رکعته ادا کول

سوال : زید د تراویحو په دوه رکعتونو باندې کښیناست او سهواً ودریده او څلور رکعته ئې پوره کړل نو آیا تراویح ئې څلور رکعته شول او که دوه؟ او سجدهٔ سهو پرې واجبه ده او که نه؟ که چیرته په دوه رکعتونو باندې ناست نه وای نو بیا به ئې څه حکم وو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته په دوه رکعتونو باندې تر کښیناستو وروسته دریدلی وي نو تراویح ئې څلور رکعته شول. د سجدهٔ سهو ضرورت نشته او که چیرته تر دوه رکعتونو وروسته نه وي کښیناستلی نو دوه رکعته وشول. په دې صورت کښې سجدهٔ سهو واجبه ده. لومړي دوه رکعتونه به را ګرځوي او تلاوت شوی قرآنکریم به هم له سره را ګرځوي.

فقط والله تعالی اعلم ۱۲ شوال ۱۳۸۷ھ هجری

په یوې قعدې سره د درې رکعته تراویحو حکم

سوال امام د تراویحو په دویم رکعت باندې پرته د قعدې له کولو څخه سهواً ودریده. درې

ناسو رکعتونه ئې ادا کړل او سجدهٔ سهو ئې وکړه نو آیا دوه رکعتونه ئې صحیح شول او که نه؟ ناسو رکعتونه ئې ادا کړل او سجدهٔ سهو ئې وکړه نو آیا دوه رکعتونه ئې صحیح شول او که نه؟ په عالمګیري په حوالې سره لیکلي ویلي وو چه دوه رکعتونه و نه شول لیکن په یوه کتاب کښې د عالمګیري په حوالې سره لیکلي دي چه په دې صورت کښې دوه رکعته کیږي په دې باندې د غور په کولو سره څه لیکنه وکړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب اګر که یو قول د جواز هم شته لیکن د عدم جواز قول ارجح دی د عالمګیري د باب النوافل په آخر کښې دواړه قولونه راغلي دي لیکن د همدې باب په شروع کښې ئې عدم جواز ته ترجیح ورکړی دی.

ونصها ولو صلی التطوع ثلاث رکعات ولم یقعد علی رأس الرکعتین الاصح انه تفسد صلوته. (عالمګیریة ج۱، ص۱۱۳) همدارنګه په شامیه او خانیه او داسې نور کښې ئې د فساد لوری راجح ګڼلی دی **قال فی الشامیة تحت (قوله او ترک قعود اول) فلو تطوع بثلاث بقعدة واحدة کان ینبغی الجواز اعتبارا بصلوٰة المغرب لکن الاصح عدمه لانه قد فسد ما اتصلت به القعدة وهو الرکعة الاخیرة لان التنفل بالرکعة الواحدة غیر مشروع فیفسد ما قبلها. (ردالمحتار ج۱، ص۶۲۸)**

پورتني عبارتونه اګر که په نوافلو پورې اړه لري لیکن د تراویحو هم همدا حکم دی چنانچه له څلورو څخه زیات رکعتونه په یوې قاعدې سره د ادا کولو په صورت کښې علامه شامي رحمه الله یوه جزئیه د نوافلو په اړه او بله جزئیه د دې په خلاف د تراویحو په اړه نقل کړې دی او دې لره د تصحیح په اختلاف باندې محمول کړی دی.

ونصه (قوله فاکثر) هذا خلاف الاصح کما قدمناه عن البدائع والخلاصه وفی التاتارخانیة لو صلی التطوع ثلاثا ولم یقعد علی الرکعتین فالاصح انه یفسد ولو ستا او ثمانیا بقعدة واحدة اختلفوا فیه والاصح انه یفسد استحسانا وقیاسا اهـ لکن صححوا فی التراویح انه لو صلاها کلها بقعدة واحدة وتسلیمة انها تجزء عن رکعتین فقد اختلف التصحیح. (ردالمحتار ج۱، ص۶۵۲) وقال ایضاً فی شرح قول العلائی والاثابت عن شفع واحد به یفتی لم ار من صرح بهذا اللفظ هنا وانما صرح به فی النهر عن الزاهدی فیما لو صلی اربعا بتسلیمة وقعدة واحدة واما اذا صلی العشرین جملة کذٰلک فقد قاسه علیه فی البحر نعم صرح فی الخانیة وغیرها بانه الصحیح مع انا قدمنا عن البدائع والخلاصة والتاتارخانیة انه لو صلی التطوع ثلاثا او ستا او ثمانیا بقعدة واحدة فالاصح انه یفسد استحسانا وقیاسا وقدمنا وجهه فقد اختلف التصحیح فی الزائد علی الاربعة بتسلیمة وقعدة واحدة هل یصح عن شفع واحد او یفسد فلیتنبه. (ردالمحتار ج۱، ص۶۶۱)

او علامه قاضي خان رحمه الله خو صراحةً د تراویحو او نفلو دواړو په اړه د عدم جواز ترجیح را

نقل کړی دی چنانچه د تراویحو په بیان کښې فرمائي: وان صلی ثلاث رکعات بتسلیمة واحدة فهو علی وجهین اما ان قعد فی الثانیة او لم یقعد (الی قوله) وان لم یقعد فی الثانیة ساهیا او عامدا لا شك ان فی القیاس وهو قول محمد وزفر رحمهما الله تعالی واحدی الروایتین عن ابی حنیفة رحمه الله تفسد صلوته ویلزمه قضاء رکعتین لا غیر واما فی الاستحسان هل تفسد صلوته فی قول ابی حنیفة وابی یوسف رحمهما الله تعالی اختلفوا فیه قال بعضهم تفسد ولا یجزء عن شیء وقال بعضهم یجزء عن تسلیمة واحدة وعلی هذا الخلاف اذا تنفل بثلاث رکعات ولم یقعد فی الثانیة علی قول الفریق الاول لا یجزیه وجه قول الفریق الثانی ان التطوع معتبر بالمکتوبة ولو صلی المغرب ثلاث رکعات ولم یقعد فی الثانیة یجوز فکذا التطوع یجوز عن تسلیمة لانه لم یضم الرابعة الی الثالثة وجه من قال انه لا یجوز عن شیء وهو الصحیح انه ترك القعدة المشروعة وهو القعدة علی رأس الثانیة والقعدة علی رأس الثالثة غیر مشروعة فی التطوع فصار کأنه لم یقعد اصلا فلا یجوز بخلاف ما اذا صلی اربعاً ولم یقعد علی رأس الثانیة لان القعدة علی رأس الرابعة مشروعة لهار بعد (خانیة علی هامش العالمگیریة ج۱،ص۲۴۱)

فقط والله تعالی اعلم ۱۷ رمضان ۱۳۹۸ هجری

قاري او سامع (فاتح) ته څه ورکول او څه اخیستل حرام او په داسې قاري پسې تراویح ناجائز دي

سوال: په رمضان شریف کښې د قرآنکریم په ختم باندې قاري او سامع د څه معاوضې یادونه و نه کړي. د کلي او جومات خلک همداسې د دوی څه خدمت وکړي یا د جامو څه جوړې ورکړي. آیا دا جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د خدمت تر نامه لاندې د نقدو روپو یا جامو او داسې نور ورکول هم معاوضه ده او د اجرت د معلومولو په نسبت نوره هم بده ده. ځکه چه په دې کښې دوه ګناهونه دي. یو د قرآن د اورولو په سر د أجرت اخیستلو ګناه او بل د أجرت د جهالت ګناه.

ځینې خلک وائي چه قاري او سامع هم د خدای لپاره کار کوي او مونږ هم د الله لپاره د دوی خدمت کوو. معاوضه مو مقصود نه دی. د داسې حیله ګرو د نیتونو د معلومولو لپاره حضراتو فقهاوو دا امتحان لګولی دی چه که چیرته قاري او سامع ته هیڅ هم ور نه کړل شي نو هغه په راتلونکي کښې هم په همدې جومات کښې به د خدمت لپاره تیار وي او که نه وي؟ او د کلیوالو لپاره دا امتحان دی چه که چیرته دا قاري او سامع جومات ته را هم نه شي نو بیا هم دا خلک د هغوی خدمت کوي او که نه؟ اوس د دې زمانې خلک تاسو په دې نقشې کښې راولئ. قاري او

سامع ته که چیرته له جومات څخه څه په لاس ور نه شي نو په راتلونکي د هغه جومات خوا ته مخ هم نه اړوي او د جوماتوالو دا حال دی چه کوم قاري یا سامع د دوی په جومات کښې کار نه کوي هغوی که هر څومره محتاج وي نو د دوی د هغوی په بد حالي باندې هیڅ رحم نه راځي له دې څخه ثابته شوه چه د جانبینو نیت د معاوضې (اجرت) دی او د خدای پاري دعوې دروغ دي لهذا دا دواړه اوریدونکي او اوروونکي تول سخت ګنهګار او فاسق دي او د داسې قاري امامت مکروه تحریمي دی

په فرائضو کښې د فاسق د امامت دا حکم دی چه که چیرته صالح امام میسّر نه شي یا د فاسق امام د لرې کولو قدرت نه وي نو د هغه په اقتداء کښې باید لمونځ وشي او د جماعت پریښودل جائز نه دي لیکن د تراویحو دا حکم دی چه په هیڅ حال کښې هم د فاسق په اقتداء کښې تراویح جائز نه دي. که چیرته صالح او نیک حافظ پیدا نه شي نو په واړه سورتونو باندې تراویح باید وشي. که چیرته د کلي په جومات کښې داسې حافظ تراویح ورکوي نو فرض په جومات کښې په جماعت سره ادا کړئ او تراویح په ګوښې ځای کښې له ځان سره ادا کړئ

بالفرض که چیرته د کوم قاري متصود معاوضه او اجرت نه وي نو بیا هم د لین دین او عرف و رواج له وجې د هغه څه نا څه توقع وي او چه څه پیدا نه کړي نو افسوس ورځي. دا د نفس اشراف دي کوم چه دا هم حرام دي

که چیرته کوم قاري د نفس له اشرافو څخه هم پاک تصوّر شي نو بیا هم په دې لین دین کښې عام رواج شوی فعل له حرامو سره مشابهت او د هغه تائید کیږي بر سیره پر دې د دیني غیرت خلاف هم دی. د دې لپاره په هر صورت له دې څخه په بشپړه توګه اجتناب (ځان ساتنه)، واجب دی.

فقط والله اعلم ۲۳ شوال ۱۳۸۶ هجری

د قرآنکریم د ختم په وخت کښې امام او مؤذن ته د څه ورکولو حکم

سوال په عامو جوماتونو کښې دا دستور دی چه په رمضان شریف کښې د قرآن د ختم په موقع کښې له خلکو څخه چنده را ټولیږي او بیا په هغې باندې مټائي یا نور خواږه تقسیمیږي او امام او مؤذن ته د امداد په توګه څه تحفه ورکول کیږي آیا امام او مؤذن ته داسې روپۍ اخیستل جائز دي؟ او که چیرته د چندې په ځای په بلې کومې ذریعې سره ورکړل شي نو بیا ئې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د لاندیني وجوهاتو پر بناء د امام او مؤذن لپاره دا عطیات که د نقدو په شکل کښې وي یا د جامو او داسې نورو په شکل کښې وي جائز نه دي

۱ په عمومي توګه د چندې په وصولولو کښې داسې طریقې غوره کیږي چه انسان د څه نا څه

په ورکولو مجبوره کیږي. د دې لپاره دا وصولې شوې روپۍ حرامې دي تر څو پورې چه د ورکوونکي د طیبِ خاطر یقین نه وي له هغه څخه څه اخیستل جائز نه دي

۲ - په چنده ورکوونکو کښې د بانکونو او بیمه ملازمین (نوکران) او په نورو حرامو ذریعو سره د ګټې لاس ته راوړونکي ډیر وي.

۳ - دا رسم د عام والي له وجې یو ډول معاوضه ګرځیدلې وي چه تفصیل ئې د مخکښیني سوال په ځواب کښې لیکل شوی دی. د امام او مؤذن لپاره اګر که تنخواه اخیستل جائز دي لیکن د دې روپو مقدار مجهول دی د دې لپاره دا راکړه ورکړه ناجائزه ده

۴ - که چیرته امام په واقعي توګه دا روپۍ معاوضه نه بولي. نو امتحان کول ئې د مخکښیني سوال په ځواب کښې لیکل شوی دی نو بیا د اشراف نفس له وجې حرامې دي.

۵ - که چیرته با لفرض اشراف نفس هم نه وي نو بیا په دې سره د غلط رېم او ناجائزې معاملې تائید کیږي. د دې لپاره ناجائزه ده.

که چیرته دا عطیه له چندې څخه نو بیا هم د دریو وروستنیو وجوهاتو پر بناء ناجائزه ده.

که چیرته د کلي یا جومات خلک په رښتیا هم د امام او مؤذن امداد کول غواړي نو جائز صورت ئې دا دی چه د هغوی تاکلې تنخواوې دې زیاتې کړي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ شوال ۱۳۸۶ هجری

د سامع یا فاتح اُجرت

سوال: سامع ته اجرت اخیستل جائز دي او که نه؟ زید وائي چه جائز دي او د امداد الفتاویٰ د اول جلد حواله پرې ورکوي. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: امداد الفتاویٰ دا کار تعلیم ګڼلی دی او په دې باندې د اجرت جواز لیکلی دی لیکن صحیح دا ده چه دا تعلیم نه دی بلکه تذکیر دی. دویم که چیرته تعلیم هم ومنل شي نو دا په هغه ضروري تعلیم کښې نه راځي په کوم باندې چه د اُجرت د جواز فتویٰ ده چه کله په تراویحو کښې پخپله د قرآنکریم ختم ضروري نه دی د دې لپاره په دې باندې اجرت اخیستل هم جائز نه دي. نو قاري ته تعلیم یا تذکیر ورکول دومره ضروري څنګه کیدلی شي چه په هغه باندې اجرت اخیستل جائز شي. له دې امله د قاري غوندې سامع ته هم د اجرت اخیستل جائز نه دي که اجرت ئې تاکلی وي او که نه وي تاکلی یا د امداد او خدمت تر نامه لاندې وي په هر حال ناجائز دي بلکه په نه تاکلو کښې نور قباحت دا دی چه په دې کښې اجرت مجهول دی د دې لپاره دا نوره هم زیاته سخته ګناه ده فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ رمضان المبارک ۱۳۹۲ هجری

نابالغ سامع لره په لومړي صف کښې د درولو حکم

سوال: د تراویحو په جماعت کښې په ځینو ځایونو کښې سامع نابالغه هلک وي او د سامع په لومړي صف کښې درول ضروري وي. آیا په دې صورت کښې نابالغ هلک په لومړي صف کښې درول به جائز وي او که کوم کراهت پکښې شته؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نابالغ بې له ضرورته هم د بالغانو په صف کښې دریدلی شي او د ضرورت له مخې خو په طریقهٔ اولی سره جائز دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۱ رجب ۱۳۸۷ هجری

د فرضو له ادا کولو پرته د وترو په جماعت کښې شریکیدل صحیح نه دي

سوال: زید په داسې وخت کښې راغی چه د وترو جماعت ولاړ وو نو آیا زید د اوداسه په کولو سره د وترو په جماعت کښې شامل شي او که د ماسخوتن فرض او تراویح ادا کړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: لومړی دې فرض ادا کړي بیا دې د وترو په جماعت کښې شامل شي او تر دې وروسته دې بیا تراویح ادا کړي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ شوال ۱۳۸۷ هجری

د تراویحو له ادا کولو پرته د وترو په جماعت کښې شریکیدل

سوال: بکر داسې وخت راغی چه د تراویحو جماعت په ختمیدو وو. بکر د اوداسه په کولو سره د ماسخوتن فرض لمونځ او سنت مؤکده ادا کړل نو د تراویحو جماعت پای ته ورسیده او د وترو جماعت ودریده. نو آیا بکر د تراویحو له ادا کولو بغیر د وترو په جماعت کښې شریک شي او که خپلې تراویح دې وکړي؟ که چیرته څه تراویح پاتې شي او بیا د وترو جماعت ودریږي نو په جماعت کښې به شریکیږي او که خپلې پاتې تراویح به له ځان سره ادا کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د وترو په جماعت کښې دې شریک شي او تر وترو وروسته دې تراویح ادا کړي که چیرته څه تراویح ئې پاتې وي نو هغه دې هم د وترو تر جماعت وروسته وکړي

قال فی الدر ووقتها بعد صلوٰة العشاء الی الفجر قبل الوتر وبعده فی الاصح فلو فاته بعضها وقام الامام الی الوتر اوتر معه ثم صلی ما فاته وفی الشامیة ای علی وجه الافضلیة. (ردالمحتار ج۱ ص۶۵۹)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ شوال ۱۳۸۷ هجری

د ږیرې د لنډوونکي پسې د تراویحو حکم

سوال: زید د یوه جومات امام دی هغه خپله ږیره کله کله په ماشین سره او کله په بیاتي سره کموي او برابروي یعنې ږیره ئې له یوه موټي څخه کمه ده که چیرته څوک پوښتنه تري وکړي چه تاسو خپله ږیره د یوه موټي په اندازه یا له موټي څخه زیاته ولې نه پریږدئ نو په خواب کښې وائي

چه د ږیرې یواځې په مخ باندې ښکاریدل ضروري دي، یو موټی یا له موټي څخه د زیاتې ږیرې پرېښودل ضروري نه دي. د مسمی زید د دې ځواب شرعي حیثیت څه دی او آیا په داسې امام پسې لمونځ جائز دی او که نه؟

بکر هم د قرآن حافظ او ډیر خوږ آواز ئې دی او دی هم خپله ږیره کموي او د زید غوندې دی په صورت او سیرت کښې د شریعت تابع حافظان ډیر پیدا کیږي لیکن که چیرته د کوم جومات د انتظامیې څو غړي بکر لره په تراویحو کښې د قرآنکریم د اوروړلو لپاره وټاکي نو آیا په نوموړي پسې لمونځ جائز دی او که نه؟ څوک چه د جومات د انتظامیې یا کمیټې د صدر یا غړیتوب له وجې د شریعت د تابع حفاظو په ځای د بکر غوندې حافظ وټاکي په داسې حال کښې چه هغه ته مسئله هم ور ښوول شوې وي، د کمیټې د داسې غړو څه حکم دی؟ داسې حفاظ یا امامان کوم چه ږیرې له یوه موټي څخه کموي او په تراویحو یا پنځه ګوني لمونځونو کښې امام جوړیږي د هغو لپاره د مقدس شریعت څه حکم دی؟ آیا د جوماتونو یا عربي مدارسو د انتظامي کمیټې د مشر یا متولي یا مهتمم په صورت او سیرت کښې تر خپله وسه د شریعت تابع والی ضروري دی او که نه؟د (وَمَا كَانُوٓا أَوۡلِيَآءَهُۥٓۚ إِنۡ أَوۡلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُتَّقُونَ) (پ۹،سورة انفال) مفهوم به څه وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ږیره له یوه موټي څخه کمول په اتفاق سره حرام دي بلکه د شریعت د ښکاره بغاوت له وجې له نورو کبیره ګناهونو څخه هم سخته ګناه ده. **قال فی شرح التنویر واما الاخذ منها وهی دون ذلك (القبضة) کما یفعله بعض المغاربة ومخنثة الرجال فلم یبحه احد.**(ردالمحتار ج۲،ص۱۲۲)

لهذا زید فاسق دی او په ده پسې لمونځ مکروه تحریمي دی چه د شریعت تابع حافظ هم پیدا نه شي نو بیا هم فاسق لره په تراویحو کښې امام جوړول جائز نه دي. په فرائضو کښې چه صالح امام پیدا نه شي نو جماعت به نه پرېږدئ بلکه په همدې فاسق پسې لمونځ ادا کړئ لیکن په تراویحو کښې د فاسق اقتداء په هیڅ صورت کښې هم جائزه نه ده. د صالح حافظ د نه پیدا کیدو په صورت کښې تراویح په وړو سورتونو سره ادا کړئ که چیرته د جومات منتظمین د ږیرې لنډوونکی هم وټاکي نو بیا هم د داسې سړي په اقتداء کښې تراویح ادا کول جائز نه دي. داسې غړي کوم چه په مسئلې باندې د پوهیدلو تر څنګ هم د فاسق امام په ټاکل کیدو باندې ټینګار کوي نو هغه خپله هم فاسقان دي. د جومات یا کلي په خلکو باندې فرض دي چه داسې بې دینه غړي د جومات د منتظمینو له مجلس څخه فوراً برطرفه کړي. دا خلک د دې منصب اهل نه دي که چیرته کلیوال په دې باندې قدرت و نه لري نو په حکومت باندې فرض دي چه داسې خلک له داسې مقدس منصب څخه برطرفه کړي او مناسبه سزا ورکړي

د جوماتونو او عربي مدارسو غړیو ته په پټه او ښکاره کښې د شریعت تابع والی ضروري دی

که چیرته کوم غړی د شریعت تابع نه وي هغه واجب العزل دی

تر تراویحو وروسته د دُعاء حکم

سوال د تراویحو په پای ته رسیدو باندې له وترو څخه مخکښې د اجتماعي دُعاء په صورت کښې د لاسونو پورته کول څنګه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې اړه کومه صریحه جزئیه نشته البته د دُعاء بعد الصلٰوة په کلیه کښې داخله ده. ځکه چه تراویح مستقل لمونځ دی. لهذا د انفراداً دُعاء ګنجائش شته له امام سره د اجتماعي په صورت کښې دُعاء بدعت ده. چه په لوړ آواز سره وي نو بل بدعت دی او که په التزام سره وي نو د دریو بدعتونو مجموعه ده. له دې څخه ځان لازمه ده.

والله تعالیٰ اعلم ۲۶ شوال ۱۳۸۸ هجری

د دوو سورتونو تر مینځ د بسم الله حکم

سوال پوره کلام پاک چه کله په تراویحو کښې ویل کیږي نو د دوو سورتونو تر منځ د بسم الله الرحمن الرحیم څه حکم دی؟ آیا جهراً به ویل کیږي او که سراً. او که با لکل ویل کیږي نه لکه څرنګه چه ځینې خلک ئې نه وائي او همدارنګه په فرائضو کښې د دوو سورتونو تر منځ د تسمیه حکم څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په فرائضو و تراویحو دواړو کښې د دوه سورتونو تر منځ بسم الله ویل افضل دي لیکن که قرائت جهریه وي یا سرّیه په هر صورت کښې به بسم الله په پټه وائي په دې کښې جهر د سنتو خلاف دی. البته په تراویحو کښې یو ځل په جهر سره ویل ئې ضروري دي تر څو چه د مقتدیانو قرآنکریم هم مکمل شي

قال فی الشامیة (قوله ولا تکره اتفاقاً) ولهذا صرح فی الذخیرة والمجتبی بانه ان سمی بین الفاتحة والسورة المقروءة سراً او جهراً کان حسناً عند ابی حنیفة رحمه الله و رجحه المحقق ابن الهمام و تلمیذه الحلبی لشبهة الاختلاف فی کونها اٰیة من کل سورة بحر. (ردالمحتار ج ۱، ص ۴۸۸)

ځینو ته اشکال ور لویدلی دی چه بسم الله لکه څرنګه چه څو څو ځله دی نو دا ګڼ شمیر آیتونه شول لکه څرنګه چه (فَبِاَیِّ اٰلَاۤءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ. وَیْلٌ یَّوْمَئِذٍ لِّلْمُکَذِّبِیْنَ. اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَاٰیَةً وَمَا کَانَ اَکْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِیْنَ. وَاِنَّ رَبَّکَ لَهُوَ الْعَزِیْزُ الرَّحِیْمُ. وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّکِرٍ) وغیرها. لهذا تر هر سورت مخکښې تسمیه په جهر سره باید وویل شي او که نه نو بیا د مقتدیانو قرآن نه مکمل کیږي

د دې ځواب دا دی چه د نزول تکرار د تعدد مستلزم نه دی لکه څرنګه چه د سورة نور مضمو

سورۀ فاتحه دوه خلې نازله شوې ده. سره له دې د دې آیتونه اوه دي او څوارلس نه دي **قال في العلائية وهي آية واحدة من القرآن كله.(ردالمحتار ج۱،ص۴۵۸)**

که څیرته وویل شي چه د امام شافعي رحمه الله په نزد بسم الله د هر سورت یو جزء دی له دې امله په تراویحو کښې تر هر سورت مخکښې په جهر سره ویل ئې باید افضل وي تر څو چه د مقتدیانو د قرآن په تکمیل کښې د اختلاف شبهه پاتې نه شي نو د دې خواب دا دی چه دلته په سنتو کښې د مذهب رعایت غیر مستلزم دی پخپل مذهب کښې د سنتو ترک لره. څکه چه په حنفي مذهب کښې اخفاء سنت ده. **فقط والله تعالیٰ اعلم** ۹ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

له جومات څخه د باندې د تراویحو حکم

سوال: آیا د تراویحو لمونځ له جومات څخه د باندې په کور یا کوم بل ځای کښې د حافظ په تاکلو سره ادا کول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: چه فرض لمونځ په جومات له جماعت سره ادا شي نو بیا ئې د تراویحو جماعت په کوم بل ځای کښې جائز دی خو په دې شرط چه د کلي په یوه نه یو جومات کښې د تراویحو جماعت وشي. که چیرته د کلي په یوه جومات کښې هم د تراویحو جماعت ونه کیده نو د کلي ټول خلک به ګنهګار وي. **فقط والله تعالیٰ اعلم** ۲۱ رمضان ۱۳۹۱ هجری

د قضائي لمونځونو لپاره د تراویحو پریښودل جائز نه دي

سوال: یو سړی شکمن غوندې مزاج لري او ډیر قضائي لمونځونه ئې په غاړې پاتې دي. د نوموړي مرض له وجې قضائي لمونځونه لږ لږ را ګرځوي. که چیرته نوموړی د ماسخوتن جماعت هم پریږدي او تراویح هم پریږدي او قضائي لمونځونه را وګرځوي نو آیا دا به ورته جائز وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د قضائي لمونځونو په خاطر د ماسخوتن جماعت او د تراویحو لمانځه پریښودل جائز نه دي. **فقط والله تعالیٰ اعلم** ۱۹ رمضان المبارک ۱۳۹۱ هجری

بې له سامع یا فاتح څخه د قران د اورولو حکم

سوال: آیا په تراویحو کښې په حافظ پسې د سامع یا فاتح دریدل ضروري دي؟ بغیر له سامع څخه هم د ټول قرآنکریم ثواب حاصلیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د قاري حفظ پوخ وي نو سامع یا فاتح ضروري نه دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ شوال ۱۳۹۱ هجری

د شبینې حکم

سوال له تیرو څو کلونو څخه دا طریقه رائجه ده چه د تراویحو ورکوونکی حافظ تر دولسو رکعتونو وروسته مصلی پریږدي او پاتې اته رکعته امام صاحب ورکوي مقتدیان هم له حافظ سره یو ځای تراویح پریږدي او د وترو تر جماعت وروسته حافظ صاحب خپل پاتې اته رکعته تراویح شروع کوي نو ډیر مقتدیان هم له هغه سره د نوافلو په نیت سره په لمانځه کښې شریکیږي شبینه تقریباً د شپې تر دوه یا دوه نیمو بجو پورې وي د دې لپاره د لاسپیکر خاص انتظام وي ځینو حضراتو ته وویل شول چه د صرف د څو کسانو لپاره د لاسپیکر استعمال بې له نمائش او خان ښوونې څخه نور څه نه دي نو هغو په ځواب کښې وویل چه ساز او سروز عام دی په هر هر ځای کښې ئې غږ تر غوږو کیږي نو مونږ به ولې لاسپیکر نه استعمالوو د دې شرعاً څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې ډول مشهورې شوې شبینې کښې څو قبائح (بدی) دي لکه.

۱ - د نوافلو جماعت وان مال ابن عابدین رحمه الله الی جواز القداء المتنفلین عمن یصلی التراویح ولکن لی فیه نظر

۲ - د لاسپیکر له وجې د کلي د خلکو په کار. آرام او عباداتو کښې خلل.

۳ - نوم او نشان

۴ - د ځینو خلکو په جماعت کښې شریکیدل او ځینې هداسې کښیناستل کوم چه د جماعت او د قرآنکریم د احترام خلاف دی.

۵ - له ضرورت څخه د زیاتو رڼاګانو. متایانو او داسې نورو التزام

۶ - د داسې خرافاتو لپاره د چندې کول

دا ډول نورې خرابی هم دي چه د هغو پر بناء مروجې شبینې جائزې نه دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ شوال ۱۳۹۶ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال حافظ چه پخپلو پاتې شویو تراویحو کښې شبینه ووائي او مقتدي څه تراویح او څه نوافل ورپسې وکړي نو آیا داسې کول جائز دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه شل پنځه ویشت مقتدیان شا ته ولاړ وي که چیرته ټول مقتدیان په نوافلو کښې شبینه واوري او حافظ پخپلو پاتې شویو تراویحو کښې شبینه ووائي نو بیا هم جائز دي او که څنګه؟ بینوا توجروا

---

۱ - د نظر وجه به ئې په راتلونکی سوال ا ځواب کښې ملاحظه کړئ ۱۲

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته په جماعت کښې اکثره خلک تراویح کوي او لږ غوندې خلک نفل کوي نو دا صورت جائز دی لیکن په متعارفې شبینې کښې په هر حال نور قبائح وي لهذا له دې څخه هم احتراز لازم دی.

قال ابن عابدین رحمه الله (قوله ثم التعدی معقلا) ای ان هام و هو الفضل امدادو اوردان التنفل بجماعة مکروه خارج رمضان و اجیب بنعم اذا کان الامام و القوم متطوعین اما اذا ادی الامام الفرض و القوم النفل فلا لقوله علیه الصلوٰة و السلام للرجلین اذا صلیتما فی رحالکما ثم اتیتما صلوٰة قوم فصلیا معهم و اجعلا صلوتکما معهم سبحة ای نافلة کذا فی الکافی بحر. (رد المحتار ج۱، ص۶۶۸)

له دې جزئیې څخه څرګندیږي چه په د تراویحو په دا کوونکي امام پسې د نفل کوونکو اقتداء مکروه نه ده لیکن په حدیث سره استدلال د تأمل ځای دی څکه چه په دې کښې یواځې د دوه مقتدیانو د تنفل حکم دی له دې څخه د ټولو مقتدیانو د تنفل په عدم کراهت باندې استدلال تام نه دی. د قاعدې مقتضٰی دا ده چه د مقتدیانو اکثریت ته باید اعتبار ورکړل شي.

د مسافر، مریض او ښځې لپاره د تراویحو حکم

سوال: په کومو خلکو باندې چه د تراویحو لمونځ واجب نه دی لکه مسافر. مریض. ښځه او غلام. که چیرته دوی تراویح ادا کړي نو مکروه خو به نه وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تراویح د نارینه وو او ښځو دواړو لپاره سنت مؤکد دي. مسافر او مریض ته که چیرته د تراویحو په ادا کولو کښې کوم تکلیف او پریشاني نه وي نو ادا کول ئې ورته بهتر دي

قال فی العلائیة التراویح سنة مؤکدة لمواظبة الخلفاء الراشدین للرجال و النساء اجماعاً (رد المحتار ج۱، ص۶۵۹) و ایضاً فیها و یأتی المسافر بالسنن ان کان فی حال امن و قرار الا بان کان فی خوف و فرار لا یأتی بها هو المختار لانه ترک للعذر تجنیس. (رد المحتار ج۱، ص۶۳۲) فقط والله تعالی اعلم ۳ جمادی الاولی ۱۳۹۲ هجری

د یوه امام لپاره دوه ځایه د تراویح ورکولو حکم

سوال: زید په یو جومات کښې د قرآنکریم یوه سیپاره واوروله. بیا ئې په بل جومات کښې هم همدغه سیپاره واوروله نو آیا یو حافظ په دوه جوماتونو کښې په دې ډول سره قرآنکریم ور اورولی شي او په دې ډول سره سُنت ادا کیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته امام په دواړو جوماتونو کښې تراویح وکړي مثلا په یوه جومات کښې به لسو رکعتونو تراویحو کښې یوه سیپاره ووائي بیا په بل جومات کښې په لسو

رکعتونو کښې همدغه سیپاره ووائي. یا یوه ورځ په یوه جومات کښې او بله ورځ په بل جومات کښې تراویح ورکړي نو په دې کښې کوم قباحت نشته او د قرآن د ختم سنت هم ادا کیږي او که چیرته په یو جومات کښې شل رکعته تراویح پوره کړي په همدې شپه کښې په بل جومات کښې هم د تراویحو امامت وکړي نو د امام لپاره داسې کول ناجائز دي لیکن د مقتدیانو تراویح صحیح دي ځکه چه په تراویحو کښې په نفل کوونکي پسې اقتداء جائزه ده

نقل ابن نجيم رحمه الله تعالى عن الخلاصة امام يصلي التراويح في مسجدين كل مسجد على وجه الكمال لا يجوز لانه لا يتكرر. (بحر ج٢، ص٦٨) وفي امامة الشامية تحت (قوله في الصحيح خانية) يصح الاقتداء في التراويح وغيرها عفترض وغيره ومثلها سائر السنن الرواتب كما تفيده عبارة الخانية، تؤمل. (رد المحتار ج١، ص٥٥٢) وفي التراويح منها. (قوله وفي التاتارخانية الخ) عبارتها نقلا عن المحيط وذكر القاضي الامام ابو علي النسفي فيمن صلى العشاء والتراويح والوتر في منزله ثم ام قوماً آخرين في التراويح ونوى الامامة كره له ذلك ولا يكره للمأمومين ولو لم ينو الامامة وشرع في الصلوة فاقتدى الناس به لم يكره لواحد منهما اهـ (رد المحتار ج١، ص٦٦٢) فقط والله تعالى اعلم ٧ رمضان ١٣٩٢ هجری

د سامع یا فاتح لپاره د ځای د تعین حکم

سوال په تراویحو کښې د سامع لپاره د جای نماز په غوړولو سره په ځای باندې قبضه جائزه ده او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د لمانځه د اصلاح لپاره د دې ضرورت دی نو ځکه داسې کول ورته جائز دي. فقط والله تعالى اعلم ١٦ شوال ١٣٩٢ هجری

قرآنکریم ته په کتو سره فتحه ورکول د لمانځه لپاره مفسد دي

سوال قرآنکریم ته په کتو سره حافظ ته فتحه ورکول په تراویحو کښې جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قرآنکریم ته په کتو سره د فتحه ورکوونکي لمونځ فاسدیږي او که چیرته امام دا فتحه واخلي نو د ټولو لمونځ ورسره له منځه ځي لانه عمل كثير وتلقن من الخارج فقط والله تعالى اعلم ٢٤ شوال ٩٣ هجری

د تراویحو جماعت په جومات کښې سنت مؤکد دی

سوال یو جومات ډیر تنګ دی. صحن ئې هم ډیر کوچنی دی لیکن له جومات سره لګېدلې

خاي خالي دی که چیرته د گرمی له وجې د جومات په ځای په دې خالي ځای کښې د تراویحو جماعت سر ته ورسیږي نو څه پروا لري او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له هر کلي څخه په یوه جومات کښې د تراویحو جماعت سنت مؤکد دی لهذا که چیرته د همدې کلي په بل کوم جومات کښې د تراویحو جماعت کیده نو له جومات څخه د باندې د تراویحو د جماعت گنجائش شته لیکن د فرائضو جماعت په هر صورت کښې په جومات کښې ضروري دی.

قال ابن عابدين رحمه الله تحت قوله صاحب التنوير (والجماعة فيها سنة على الكفاية) وهل المراد انها سنة كفاية لاهل كل مسجد من البلدة او مسجد واحد منها او من المحلة. ظاهر كلام الشارح الاول واستظهر ط الثاني ويظهر لي الثالث لقول المنية حتى لو ترك اهل محلة كلهم الجماعة فقد تركوا السنة واساؤا اه وظاهر كلامهم هنا ان المسنون كفاية اقامتها بالجماعة في المسجد حتى لو اقاموها جماعة في بيوتهم و لم تقم في المسجد اثم الكل.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۰) فقط والله تعالى اعلم ۲۵ محرم ۱۴۰۰هجری

چا چه فرض یواځې ادا کړی وي هغه دې د تراویحو امامت نه کوي

سوال: د حافظ صاحب د ناوخته راتلو له وجې د فرضو جماعت وشو او تر دې وروسته حافظ صاحب هم راغی. هغه له ځان سره یواځې فرض ادا کړ او تراویح ئې خلکو ته ورکړل. آیا په داسې کولو کښې څه حرج شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د لاندینی جزئیې له مخې په دې صورت کښې کراهت څرگندیږي

لو صليت بجماعة الفرض و كان رجل قد صلى الفرض وحده له ان يصليها مع ذلك الامام لان جماعتهم مشروعة فله الدخول فيها معهم لعدم المحذور.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳) له دې څخه ثابته شوه چه مقتدي فرض یواځې ادا کړی وي نو هغه د تراویحو په جماعت کښې ځکه شریکیدلی شي چه هغه تابع دی امام چونکه په جماعت کښې اصل دی نو ځکه د ده لپاره مکروه دی. د دې تائید له دې څخه هم کیږي چه پ فرضو کوونکو پسې د نفل کوونکو جماعت لره علامه ابن عابدین رحمه الله جائز گڼلی دی اگر که مقتدیان له څلورو څخه زیات وي. د ابن عابدین په دې تحقیق کښې اگر که بنده څه اشکال[۱] لري لیکن له دې څخه خو دومره خامخا ثابته شوه چه د امام حالت ډیر د لحاظ وړ دی البته دا کراهت به یواځې په امام باندې وي په مقتدیانو باندې نه دی

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله وفي التاتارخانية الخ) عبارتها نقلاً عن المحيط وذكر القاضي الامام ابو علي

---

[۱] د اشکال وجه د سبیبي د حکم لاندې ملاحظه کړئ ۱۲

النسلی فیمن صلی العشاء و التراویح و الوتر فی منزله ثم ام قوماً آخرین فی التراویح و نوی الامامة کره له ذلک ولا یکره للمأمومین ولو لم ینو الامامة و شرع فی الصلوٰة فاقتدی به الناس به لم یکره لواحد منهما اھ (رد المحتار ج ۱، ص ۶۶۲)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۵ ذیقعدہ ۱۳۹۸ هجری

د ښځو لپاره هم شل رکعته تراويح سنت مؤكد دي

سوال . د ښځو لپاره په رمضان المبارک کښې کم تر کمه څو رکعته تراويح جائزې دي؟ ځينې علماء کرام فرمائي چه ښځې به هم پوره شل رکعته ادا کوي او که نه وي نو با لکل دې نه کوي آيا دا خبره صحيح ده؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په ښځو باندې هم شل رکعته تراويح سنت مؤكد دي. كه چيرته وس و نه لري نو په ناستې دې وكړي. كه چيرته د دې هم قدرت و نه لري نو بيا چه څومره رکعته کولی شي هغومره دې ادا کړي

قال فی العلائیة التراویح سنة مؤکدة لمواظبة الخلفاء الراشدین للرجال و النساء اجماعاً. (رد المحتار ج ۱، ص ۶۵۹)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۰ شعبان ۱۳۹۷ هجری

په تراويحو کښې د نابالغ هلک د اقتداء حکم

سوال نابالغ حافظ لره په تراويحو کښې د امام جوړول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د نابالغ په اقتداء کښې تراويح صحيح نه دي

قال فی العلائیة ولا یصح اقتداء رجل بامرأة و خنثی و صبی مطلقا ولو فی جنازة و نفل علی الاصح و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله و نفل علی الاصح) قال فی الهدایة و فی التراویح و السنن المطلقة جوزه مشائخ بلخ ولم یجوزه مشائخنا و منهم من حقق الخلاف فی النفل المطلق بین ابی یوسف و محمد رحمهما الله و المختار انه لا یجوز فی الصلوات کلها. (رد المحتار ج ۱، ص ۵۴۰)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۰ رمضان ۱۳۹۹ هجری

په ناستې سره د تراويحو د ادا کولو حکم

سوال زيد په تراويحو کښې د اوږد قرائت له وجې په ولاړې لمونځ نه شي ادا کولی آيا هغه له جماعت سره په ناستې سره تراويح ادا کولی شي او که له خان سره [illegible] ادا کوي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په ناستې سره دې له جماعت سره [illegible] ادا کړي. ځکه چه په تراويحو کښې قيام فرض نه دی هو! بې له عذره په ناستې سره [illegible] ستحباب خلاف

دی.

قال فی البزازیة و اداءها قاعداً یجوز فی المختار ولو بلا عذر لکن لا یستحب بخلاف سنة الفجر فانه لا یجوز قاعداً (بزازیة علی هامش العالمگیریة ج۴، ص۳۰) و فی الخانیة (فصل فی اداء التراویح قاعداً) اختلفوا فی الجواز قال بعضهم لا یجوز بغیر عذر واستدلوا بما روی الحسن عن ابی حنیفة رحمه الله انه لو صلی سنة الفجر قاعداً بغیر عذر لا یجوز فکذا التراویح اذ کل واحد منهما سنة مؤکدة و قال بعضهم یجوز اداء التراویح قاعداً بغیر عذر و فرقوا بین التراویح و بین سنة الفجر وهو الصحیح الا ان ثوابه یکون علی النصف من صلوٰة القائم ووجه الفرق ان سنة الفجر سنة مؤکدة لا خلاف فیها و التراویح فی التاکید دونها فلا یجوز التسویة دونها. (خانیة علی هامش الهندیة ج۱، ص۲۳۳) و اقرّه ابن امیر الحاج فی شرح المنیة و مثله فی الظهیریة و غیرها و فی فتاوٰی قاسم بن قطلوبغا ناقلاً عن الامام حسام الدین الشهید اجمعوا علی ان رکعتی الفجر قاعداً من غیر عذر لا تجوز لانها سنة شابهت الفرض واما التراویح فالصحیح انها تجوز قاعداً بغیر عذر ولکن لا تستحب

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۰ رمضان ۱۴۰۰ هجری

په یو جومات کښې د تراویحو ګڼ شمیر جماعتونه

سوال : په دوه پوړي (دوه منزله) جومات کښې په هر یوه پوړ کښې جلا جلا جماعت کول جائز دي او که نه؟ او په همدې یوه منزل کښې په څه فاصله کښې د دویم جماعت څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په یوه جومات کښې د جماعت تعدد مکروه دی. او د دې عموم د تراویحو جماعت ته هم شامل دی له دې امله دا هم مکروه دی. که په یوه وخت کښې د تراویحو ګڼ شمیر جماعتونه وي او که په مختلفو وختونو کښې. د دواړو حکم یو دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ محرم ۱۴۰۱ هجری

بسم الله الرحمن الرحيم

انّ رسول الله صلی الله علیه وسلم

کان یصلی فی رمضان عشرین رکعة والوتر

لمعات المصابیح

في رکعات التراویح

«له حضور صلی الله علیه وسلم نه د شلو رکعتونو تراویحو ثبوت او په هغې باندې د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم اجمعین او ائمه کرامو رحمهم الله اجماع»

د تراویحو په تعداد باندې مفصل بحث

سوال یو عالِم وائي چه تراویح صرف اته رکعته سنت دي. او وائي چه له نبي کریم ﷺ څخه شل رکعته ثابت نه دي بلکه نبي کریم ﷺ یو اځې اته رکعته ادا کړي دي. په دلیل کښې د بخاري، مسلم او ابن خزیمه روایتونه وړاندې کوي. **صلی النبی ﷺ فی رمضان ثمان رکعات ثم اوتر.** او وائي چه پخپله د فقهې په کتابونو کښې لیکلي دي چه شل رکعتونه له نبي کریم ﷺ څخه ثابت نه دي. د کنز په شرح فتح المبین کښې دي چه تراویح سره له وترو یوولس رکعته دي. **ما روی کان یصلی فی رمضان عشرین سوی الوتر ضعیف.** او په موطاء امام مالک او ابن شیبه کښې دي چه حضرت عمر ﷺ د خپل خلافت په دوره کښې د یوولسو رکعتونو حکم ورکړی دی.

بل عالِم د اتو رکعتونو قائل ته ملعون او کافر وائي ځکه چه شل رکعته په اجماع سره سنت مؤکد دي اوس پوښتنه داده چه آیا په ربښتیا هم لومړنی عالِم کافر دی؟ آیا شل رکعته له اجماع څخه ثابت دي داجماع تعریف څه دی؟ بینوا بیاناً شافیاً. توجروا اجراً وافیاً

الجواب و منه الصدق و الصواب اهلِ حدیث له لاندینیو روایتونو څخه استدلال کوي.

۱.. عن ابی سلمة بن عبد الرحمن انه سأل عائشة رضی الله تعالی عنها کیف کان صلوة رسول الله ﷺ فی رمضان فقالت ما کان رسول الله ﷺ یزید فی رمضان ولا فی غیره علی احدی عشرة رکعة یصلی اربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم یصلی اربعا فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم یصلی ثلاثا قالت عائشة فقلت یا رسول الله اتنام قبل ان توتر فقال یا عائشة ان عینی تنامان ولا ینام قلبی. (بخاری ج۱، ص۱۵۴)

۲.. حدثنا محمد بن حمید الرازی ثنا یعقوب بن عبد الله ثنا عیسی بن جاریة عن جابر رضی الله عنه قال صلی رسول الله ﷺ فی رمضان لیلة ثمان رکعات والوتر فلما کان من القابلة اجتمعنا فی المسجد ورجونا ان یخرج الینا فلم نزل فیه حتی اصبحنا قال انی کرهت وخشیت ان یکتب علیکم الوتر. (قیام اللیل للامام ابن نصر المروزی ص۹۰)

۳.. وبه عن جابر رضی الله عنه جاء ابی بن کعب فی رمضان فقال یا رسول الله کان منی لیلة شیء قال وما ذلك یا ابی قال نسوة داری قلن انا لا نقرأ القران فنصلی خلفك بصلوتك فصلیت بهن ثمان رکعات والوتر فسکت عنه وکان شبه الرضاء. (قیام اللیل ص۹۰)

۴.. مالك عن محمد بن یوسف عن السائب بن یزید انه قال امر عمر بن الخطاب رضی الله عنه ابی بن کعب و تمیما الداری رضی الله تعالی عنهما ان یقوما للناس باحدی عشر رکعة. (موطاء مالك ص۹۸)

د لومړي حدیث ځوابونه :

۱ - په دې حدیث کښې داضطراب له وجې له دې څخه استدلال تام نه دی. قال القرطبی شکلت روایات عائشة رضی الله عنها علی کثیر من اهل العلم حتی نسب بعضهم حدیثها الی الاضطراب. (فتح الباری ج۳، ص۱۷)

۲ - پخپله له حضرت عائشې رضی الله عنها څخه د دیارلسو رکعتونو روایت هم په صحیح سند سره موجود دی. چنانچه حافظ رحمه الله د اضطراب د رفع کولو دا صورت بیانوي. والصواب ان کل شیء ذکرته من ذلك محمول علی اوقات متعددة واحوال مختلفة. (فتح الباری ج۳، ص۱۷) له دې څخه د غیر مقلدینو په اتو رکعتونو کښې انحصار او له دې څخه د زیاتو رکعتونو د عدم ثبوت دعوٰی باطله شوه. پخپله یو اهلِ حدیث عالم مولانا عبد الرحمٰن مبارک پوري صاحب فرمائي: انه قد ثبت ان رسول الله ﷺ کان قد یصلی ثلاث عشرة رکعةً سوی رکعتی الفجر. (تحفة الاحوذی ج۲، ص۳)

لنډه دا چه په دې حدیث کښې له اضطراب یا په اتو رکعتونو باندې له عدم انحصار څخه یو خوبه خامخا منل کیږي.

۳ - له دې حدیث څخه ثابته شوه نبي کریم ﷺ په یوه سلام سره څلور څلور رکعته او په آخر کښې په یوه سلام سره درې رکعته وتر ادا کړي دي حالانکه دغیر مقلدینو عمل د دې په خلاف دی. هغوی تراویح دوه دوه رکعته اداکوي او وتر یو رکعت یا درې رکعتونه په دوه سلامونو سره ادا کوي. لهذا کوم حدیث چه پخپله د مستدل په نزد متروک العمل دی له هغه څخه استدلال صحیح نه دی.

۴ - حقیقت دا دی چه دا حدیث د تهجدو په اړه دی په دې کښې د تراویحو بیان نشته. لاندې په

دې باندې خو قرينې ذکر کيږي:

په حديث کښې د تهجدو په بيان باندې شواهد

۱ - د حديث دا الفاظ (ما كان رسول الله ﷺ يزيد في رمضان ولا في غيره) دا بيانوي چه پوښتنه هم د داسې لمانځه په اړه وه چه ټول کال ادا کيده. په سوال کښې خاص د رمضان د يادونې دا وجه ده چه له نورو روايتونو څخه ثابتيږي چه نبي كريم ﷺ په رمضان شريف کښې زيات لمونځونه کول كما سيأتي ان شاء الله تعالى. د دې لپاره د سائل خيال داشو چه ښائي په رمضان شريف کښې به د تهجدو رکعتونه هم زيات ادا کول.

۲ - پخپله له حضرت عائشه ﷺ څخه د ګنو صحيحو روايتونو څخه ثابته ده چه نبي كريم ﷺ به د غير رمضان په نسبت په رمضان شريف کښې زيات لمونځونه کول كما سنذكرها ان شاء الله تعالى. له دې څخه ثابته شوه چه د بحث لاندې حديث کښې يوازې د تهجد د رکعتونو بيان دی.

۳ - د دې حديث په آخر کښې دا الفاظ دي فقالت عائشة ﷺ فقلت يارسول الله اتنام قبل ان توتر - الخ. په تراويحو کښې دا لرې خبره ده چه نبي كريم ﷺ له وترو څخه مخکښې ويده کيده او صحابهٔ کرام ﷺ به په انتظار باندې ناست وو. که چيرته دا تسليم هم شي نو دا علم نارينه وو ته بايد زيات وای لتقدم صفوفهم. د دې برعکس د تهجد لمونځ په کور کښې ادا کيږي. په دې کښې به کله نبي كريم ﷺ له وترو څخه مخکښې ويده کيده.

۴ - محدثينو رحمهم الله دا حديث د تراويحو په باب کښې نه دی ذکر کړی. چنانچه امام محمد بن نصر المروزي پخپل کتاب قيام الليل کښې د (عدد الركعات التي يقوم بها الامام للناس في رمضان) تر باب لاندې ډير روايتونه راوړي دي ليکن د حضرت عائشه ﷺ دا حديث ئې د اصح ما في الباب کيدو له وجې ذکر کړی نه دی بلکه د دې خوا ته يوه اشاره هم نه ده کړې

۵ - محدثين رحمهم الله دې حديث لره د تراويحو د رکعتونو د تعداد په ځای د تهجدو په اړونده بابونو کښې ذکر کوي مثلاً په صحيح البخاري کښې په لاندينيو بابونو کښې دی

باب ما جاء في الوتر (ج۱.ص۱۳۵)

باب قيام النبي ﷺ بالليل في رمضان وغيره (ج۱.ص۱۵۴)

باب فضل من قام رمضان (ج۱.ص۲۶۹)

باب كان النبي ﷺ تنام عينه ولا ينام قلبه. (ج۱.ص۵۰۴)

په لومړي ځای کښې دا الفاظ هم شته چه كان يصلي احدى عشرة ركعةً كانت تلك صلوته تعني بالليل

فیسجد السجدة من ذلك قدر ما یقرأ احدکم خمسین آیة. دا الفاظ خومره د تهجد د لمانځه وضاحت کوي.همدارنګه له دې باب څخه د وترو د دریو رکعتونو ثبوت مقصود دی نه د تراویحو د رکعتونو تعداد.

په دویم باب کښې د قیام اللیل في رمضان الفاظ دي او قیام اللیل تهجدو نه هم ویل کیږي بیا له رمضانسره د (وغیره) زیاتوالی نور وضاحت وکړ چه له دې څخه خاص تهجد مراد دي

په دریم باب کښې هم د رکعتونو د تعداد بیان مقصود نه دی بلکه د فضل بیان مقصود دی.

په څلورم باب کښې تر وترو مخکښې د خوب بیان مقصود دی نه د رکعتونو تعداد. همدارنګه تر وترو مخکښې خوب مستقل دلیل دی چه دلته د تهجدو لمونځ ترې مراد دی. کمامرّ.

۲ - قال الحافظ رحمه الله تحت الحدیث المذکور و ظهر لی ان الحکمة فی عدم الزیادة علی احدی عشرة ان التهجد و الوتر مختص بصلوة اللیل و فرائض النهار الظهر و هی اربع و العصر و هی اربع و المغرب و هی ثلاث وتر النهار فناسب ان تکون صلوة اللیل کصلوة النهار فی العدد جملةً و تفصیلاً و اما مناسبة ثلاث عشرة فبضم صلوة الصبح لکونها نهاریة الی ما بعدها. (فتح الباری ج۳، ص۱۷)

د مذکوره حکمت مقتضی دا ده چه له دې لمانځه څخه تهجد مراد دی. پرته له دې څخه په مذکوره عبارت کښې د تهجد د لفظ تصریح هم شته

په تهجد او تراویحو کښې فرق

اهلِ حدیث وائي چه تهجد او تراویح یو شی دي د دوی دا خیال د لاندینیو وجوهاتو له وجې باطل دی.

۱ - په تهجد کښې تداعي جائز نه دی او په تراویحو کښې تداعي وي

۲ - د تراویحو وخت له خوب څخه مخکښې دی او د تهجدو وخت معیّن نه دی بهتر وخت ئې تر خوب وروسته دی.

۳ - محدثینو رحمهم الله د تهجدو او تراویحو د هر یوه باب جلا ایښی دی. کصحیح الامام مسلم وغیره. د صحیح مسلم بابونه اګر که پخپله امام مسلم نه دي قائم کړي لیکن د احادیثو ترتیب او مناسب روایتونه په یوه ځای جمع کول خو پخپله د امام مسلم کار دی همدارنګه د تراجمو لیکونکي هم د امام مسلم رحمه الله د لوړې مرتبې له شاګردانو او مشهورو محدثینو څخه دي

۴ - د تهجد لمونځ مخکښې فرض وو او بیا وروسته الهي وحی ئې فرضیت منسوخ کړ اوس د دوباره فرضیت ویره پاتې نه شوه حالانکه د نبي کریم ﷺ په قیام لیل باندې د همېشه والي نه

کولو حکمت د فرضیت ویره بیانوي. له دې څخه ثابته شوه چه دا قیام لیل له تهجدو څخه بدل دی
څکه مخکښې ئې لا د تهجدو د فرضیت په منسوخولو سره نبي کریم ﷺ مطمئن کړی وو.

۵ - د تهجدو حکم په قرآنکریم کښې دی (وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ○ يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا نِّصْفَهُ أَوِ انقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ○ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ○) او د تراویحو په باره کښې نبي کریم ﷺ فرمائي چه سننت لکم قیامه.(نسائي ج۱،ص۳۰۸)
یعنې د تراویحو حکم وحی غیر متلو دی. له دې څخه ثابته شوه چه دا له تهجدو څخه بیل شی دی. په دې کښې دا تاویل نه شي چلیدلی چه د الله تعالی د نازل شوي حکم عملي طریقه نبي کریم ﷺ بیان کړې ده څکه چه په دې حدیث کښې د تقابل په صورت کښې ارشاد دی. ان الله تبارك وتعالیٰ فرض صیام رمضان علیکم وسننت لکم قیامه. حالانکه د رمضان د روژې عملي طریقه هم نبي کریم ﷺ بیان کړې ده. سره له دې د تقابل له صورت څخه ثابته شوه چه د صوم (روژې) حکم وحی متلو (چه تلاوت ئې کیږي) دی او د تراویحو حکم وحی غیر متلو دی.

۶ - په حدیث کښې د تراویح نوم "قیام رمضان" مستقل دلیل دی چه دا له تهجدو څخه بیل شی دی. څکه چه تهجد له رمضان سره مخصوص نه دی.

۷ - د تهجدو حکم په مکې مکرمې کښې وشو او د تراویحو حکم مدینې منورې ته تر رسیدو وروسته.

۸ د حنبلي فقهې په مشهور کتاب مقنع کښې دي چه ثم التراویح وهی عشرون رکعة یقوم بها فی رمضان فی جماعة ویوتر بعدها فی الجماعة فان کان له تهجد یوتر بعده.(مقنع ص۱۸۴)
له دې څخه ثابته شوه چه امام احمد هم تهجد او تراویح یو له بله جلا جلا شیان گڼل.

۹ - له امام بخاري رحمه الله څخه هم په دې ډول منقول دی چه د شپې په پیل کښې به ئې له خپلو شاگردانو سره تراویح کول او یو ځل به ئې قرآنکریم پکښې ختم کاوه او سهار ته په نږدې وخت کښې به ئې تهجد یواځې ادا کاوه.

۱۰ - د تهجدو متعین رکعتونه له نبي کریم ﷺ څخه ثابت دي. سره له وترو له زیات څخه زیات دیارلس او له کم څخه کم اوه رکعته. او د تراویحو په اړه پخپله د اهل حدیثو حضراتو گواهي ورکوي چه کوم معین تعداد ئې له نبي کریم ﷺ څخه ثابت نه دی.

د اهلِ حدیثو حضراتو گواهي

۱- قال شیخ الاسلام العلامة ابن تیمیة: ومن ظن ان قیام رمضان فیه عدد موقت عن النبي ﷺ لایزاد

ولا ینقص منه فقط اخطأ. (فتاوی ابن تیمیة ج۲، ص۴۰۱)

۲.. قال العلامة السبکی اعلم انه لم ینقل کم صلی رسول الله ﷺ فی تلك اللیالی هل هو عشرون او اقل. (شرح المنهاج)

۳.. قال العلامة جلال الدین السیوطی ان العلماء اختلفوا فی عددها ولو ثبت ذلك من فعل النبی ﷺ لم یختلف فیه. (المصابیح ص۷۴)

۴.. قال العلامة الشوکانی والحاصل الذی دلّت علیه احادیث الباب وما یشابهها هو مشروعیة القیام فی رمضان والصلوٰة فیه جماعة وفراذی فقصر الصلوٰة المسماة بالتراویح علی عدد معین وتخصیصها بقراءة مخصوصة لم ترد به سنة. (نیل الاوطار ج۱، ص۳۶)

۵ - مولوي وحید الزمان صاحب فرمائي: ولا یتعین لصلوٰة لیالی رمضان یعنی التراویح عدد معین. (نزل الابرار ج۱، ص۱۲۶)

۶ - ابو الخیر میر نور الحسن خان صاحب لیکي: وبالجمله عددی معین در مرفوع نیامده. (العرف الجادی ص۸۴).

۷ - نواب صدیق حسن خان صاحب لیکي: ان صلوٰة التراویح سنة بأصلها لما ثبت انه ﷺ صلاها فی لیالی ثم ترکها شفقةً علی الامة ان لا تجب علی العامة او یحسبوها واجبة ولم یأت تعین العدد فی الروایات الصحیحة لکن یعلم من حدیث کان رسول الله ﷺ یجتهد فی رمضان ما لا یجتهد فی غیره رواه مسلم ان عددها کثیر. (الانتقاد الرجیع ص۶۱)

د دویم حدیث ځواب

له دي حدیث څخه د دې لپاره استدلال صحیح نه دی چه په دې کښې دوه راویان ضعیف دي

۱ - محمد بن حمید الرازي ضعفه الحافظ رحمه الله فی التقریب.

۲ - عیسی بن جاریة حافظ رحمه الله په تهذیب التهذیب کښې او حافظ ذهبي په میزان الاعتدال کښې د فن جرح او تعدیل منل شوی امام یحیی بن معین څخه د ده تضعیف او منکر الحدیث والی نقل کړی دی همدارنګه ابن عدي او ساجي عقیلي هم ده لره په ضعفاوو کښې شمار کړی دی امام نسائي ورته متروک او منکر الحدیث ویلي دي امام ابو داؤد هم ده لره منکر الحدیث ګڼلی دی او اهلحدیث عالم مولانا عبد الرحمن صاحب مبارکپوری له سخاوی څخه نقل کوی منکر الحدیث

وصف فی الرجل یستحق به الترک لحدیثه. (ابکار المنن ص۱۹۱)
دومره امامانو په عیسی بن جاریة باندې دومره کلکه جرح کړې ده د دومره لوی جماعت مقابل یواځې ابو زرعه "لاباس" ویلي دي او ابن حبان په ثقاتو کښې ذکر کړی دی. د لاندیني وجوهاتو له وجې جرحه راجحه ده
۱ - د اصولِ حدیث د قاعدې مطابق په تعدیل باندې د مفسر جرحې ته ترجیح وي
۲ - جارحین پوره یوه ډله ده او منل شوي امامان دي
۳ - جرحه ډیره سخته ده. چنانچه د منکر الحدیث په اړه پخپله د اهلِ حدیثو فیصله پوره نقل شوې ده
لهذا دا روایت د قبول وړ نه دی بالخصوص کله چه له حضرت جابر ؓ څخه په نقل کولو کښې عیسی متفرد (یواځې) دی. قال الامام الطبرانی لا یروی عن جابر بن عبدالله الا بهذا الاسناد. له کوم بل صحابي څخه هم د دې حدیث هیڅوک گواه نشته.

د دریم حدیث ځواب د دې حدیث سند هم بعینه هم هغسې دی کوم چه د دویم حدیث دی د دې لپاره دا حدیث هم د قبول وړ نه دی.

د څلورم حدیث ځواب

۱ - دا روایت مضطرب المتن دی اختلف فیه علی محمد بن یوسف فروی عنه مالک فی الموطا و یحی القطان عند ابن ابی شیبة و عبدالعزیز بن محمد عند سعید ابن منصور هکذا احدی عشرة رکعة ورواه محمد بن نصر فی قیام اللیل من طریق محمد ابن اسحق عن محمد بن یوسف فقال ثلاث عشرة ورواه عبدالرزاق من وجه اخر عن محمد بن یوسف فقال احدی وعشرین قاله الحافظ فی الفتح ج۴،ص۲۱۹. (اعلاء السنن ج۷،ص۴۸)
د محمد بن یوسف پنځه شاگردان دي. له هغو څخه درې کسان یوولس رکعته. یو کس دیارلس رکعته او یو کس ئې یوویشت رکعته نقل کوي بیا د یوولسو رکعتونو د نقل کوونکو متن هم پخپل منځ کښې سره مختلف دي. د دریواړو متونو لاندې ملاحظه کړئ
امام مالک حضرت عمر ؓ ابی بن کعب او تمیم داري ته حکم وکړ چه هغوی خلکو ته یوولس رکعته تراویح ورکړي
یحیی القطان حضرت عمر ؓ په ابی بن کعب او تمیم داري باندې خلک را جمع کړل پس هغو دواړو یوولس یوولس رکعتونه ادا کول
عبد العزیز بن محمد مونږ د حضرت عمر ؓ په زمانه کښې یوولس رکعتونه ادا کول
۲ - قال ابن عبدالبر روی غیر مالک فی الحدیث احدی وعشرین وهو الصحیح ولا اعلم احداً قال فیه

احدیٰ عشرة الا مالکاً (الی ان قال) الاغلب عندی ان قوله احدیٰ عشرة وهم کذا فی التعلیق الحسن نقلاً عن الزرقانی فی شرح الموطا ج۲، ص۵۲. قلت لم یهم فیه مالک لمتابعة الثنین له فی ذلک عن محمد بن یوسف بل الوهم عندی فیه من محمد بن یوسف فانه قال مرة احدیٰ وعشرین ومرة احدیٰ عشرة وتارة ثلاث عشرة والجمع بینها بالحمل علی اختلاف الاحوال ونحوه کما قال الحافظ وغیره بعید مستغنی عنه فان المخرج واحد فکیف یصح حمله علی اختلاف الاحوال والمحفوظ ما رواه یزید بن خصیفة عن السائب بن یزید قال کانوا یقومون علی عهد عمر بن الخطاب رضی الله تعالیٰ عنه فی شهر رمضان بعشرین رکعة کما ذکرناه فی المتن اخرجه البیهقی و سنده صحیح وعزاه الحافظ فی الفتح الی مالک ایضاً. (اعلاء السنن ج۷، ص۴۸)

د سائب بن یزید دوه شاګردان دي محمد بن یوسف او یزید بن خصیفه. د محمد بن یوسف سخت اختلاط پورته بیان شو چه د هغه پنځه واړه شاګردانو له هغه څخه مختلف روایتونه کړي دي. حافظ ابن عبد البر د یو ویشتو رکعتونو روایت ته ترجیح ورکړې ده. اوس د یزید بن خصیفه د شلو رکعتونو د روایت د قوت وجوهات ملاحظه کړئ.

بیهقي په سنن کبریٰ ج۲. ص۴۹۲ کښې دا روایت له ابي الذئب له یزید بن خصیفه څخه نقل کړی دی او همدا روایت بیهقي په معرفة السنن و الآثار کښې عن محمد بن جعفر عن یزید بن خصیفه ذکر کړی دی. غرض دا چه د یزید دواړه شاګردان متفق دي. په هغوی کښې د محمد بن یوسف د شاګردانو غوندې اختلاف نشته. د لومړي سند امام نووي. امام سیوطي او امام عراقي او داسې نورو هم تصحیح کړی دی. (ارشاد الساري تحفة الاخیار ص۱۹۲، تحفة الاحوذي ج۲، ص۷۵)

دویم سند لره امام سُبکي په شرح المنهاج کښې او ملا علي قري په شرح موطا کښې صحیح ګڼلی دی (تحفة الاحوذي ج۲. ص۷۵)

د کوم متعسف قول را نقل شوی دی چه په دې روایت کښې ابو عبد الله ابن فنجویه دینوري دی کوم چه عدالت ئې معلوم نه دی اول خو د حدیثو د دومره جلیل القدرو امامانو له خوا څخه د دې روایت توثیق تر ثابتیدلو وروسته دا اشکال تعسف دی دویم د کوم راوي د تعدیل لپاره په هغه باندې د کوم شهادت موجودوالی ضروري نه دی بلکه په هغه باندې د جرح نه پیدا کیدل او په اهل فن کښې د هغه شهرت د تعدیل لپاره کافي دی

قال ابن الصلاح فی المقدمة علاة الراوی تارة تثبت بتنصیص العدلین علی عدالته و تارة تثبت بالاستفاضة فمن اشتهرت عدالته بین اهل النقل او نحوهم من اهل العلم وشاع الثناء علیه بالثقة و الامانة استغنی فیه بذلک عن بینة شاهدة بعدالته تنصیصاً هذا هو الصحیح فی مذهب الشافعی و علیه الاعتماد فی فن

اصول الفقه (مقدمة ص-۶)

وقال الحافظ ابو عمرو ابن عبد البر كل حامل علم معروف العناية به فهو عدل محمول في امره ابدأ على العدالة حتى يتبين جرحه. (حوالۀ بالا)

ابو عبد الله ابن فنجویه باندې هیڅ جرحه نه ده راغلې او په د فن په خاوندانو کښې شهرت لري چنانچه ذهبي په ۱۴ ۱۴ هجری کښې په وفات شویو مشهورو محدثینو کښې د ده ذکر کړی دی تذکرة الحفاظ ج۳. ص۲۴۴، او ابن اثیر جزري فرمائي

عرف بها ابو عبد الله الحسين بن محمد بن الحسين فنجويه الفنجوي الدينوري الحافظ روى عن ابى الفتح محمد بن الحسين الاودي الموصلي وابي بكر ابن مالك القطعي وغيرهما روى عنه ابو اسحق الثعلبي فاكثر في تفسيره ويذكر كثيرا فيقول اخبرنا الفنجوي. علاوه پر دې سمعاني د برهان دینوري په شاګردانو کښې د ده یادونه کړې ده او امام بیهقي په سنن کښې له ده څخه ډیر روایتونه کړي دي

۳ - دا روایت له حضرت عمرؓ څخه د نورو صحیحو او قوي روایتونو په خلاف دی له حضرت عمرؓ څخه د شلو رکعتونو نور د قوي اسنادونو روایتونه هم مخکښې ذکر کوو انشاء الله تعالی

۴ - پخپله امام مالک رحمه الله دا روایت د عمل قابل نه دی ګڼلی د دې لپاره هغه د اتو رکعتونو قائل و نه ګرځید

۵ - پخپله په موطا کښې امام مالک رحمه الله له حضرت عمرؓ څخه شل رکعتونه نقل کړي دي موطا ص۴۰. فتح الباري ج۴. ص۲۱۹،

۶ - که چیرته حضرت عمرؓ د یوولس رکعتونو حکم ورکړی وای نو له حضرت عثمان او حضرت علي رضی الله عنهما او من بعدهم څخه به هم دا دول روایتونه یا په دې باندې د دوی عمل را نقل شوی وای لیکن داسې هیڅ یو روایت هم نشته

۷ - ممکنه ده چه حضرت عمرؓ ته نومړی له نبي کریم ﷺ څخه یوازې د اتو رکعتونو روایت رسیدلی وي د دې لپاره یې دا حکم ورکړی وي وروسته چه د شلو رکعتونو روایت ورته معلوم شو نو دې حکم نی نافذ کړ

د موطا د یو بل روایت وضاحت

په موطا کښې یو بل روایت دی عن الاعرج قال ما ادركت الناس الا وهم يلعنون الكفرة في رمضان قال وكان القارى يقرأ سورة البقرة في ثمان ركعات فاذا قام بها في ثنتي عشر ركعة رأى الناس انه قد خفف

(موطامالك)

په دې کښې په دې باندې دليل نشته چه کله به نې اته رکعته ادا کول او کله دولس بلکه مطلب دا دی چه د قرائت اندازه دومره وه چه د بقره غوندې سورت به ئې په اتو رکعتونو کښې ختم کاوه د مجموعه رکعتونو بیان په دې روایت کښې نشته لماجاء الاحتمال بطل الاستدلال.

د شلو تراويحو ثبوت

۱.. قال عائشة ﷺ كان رسول الله ﷺ يجتهد في رمضان مالا يجتهد في غيره (رواه مسلم)

۲.. وعنها رضي الله تعالى عنها قالت كان النبي ﷺ اذا دخل العشر شد مئزره واحيى ليله وايقظ اهله اخرجه البخاري (فتح الباري ج۴،ص۲۲۴)

۳.. روى البيهقي في شعب الايمان عن عائشة ﷺ مرفوعاً كان اذا دخل شهر رمضان شد مئزره ثم لم يأت فراشه حتى ينسلخ واسناده حسن.

۴.. وعنها رضي الله تعالى عنها قالت كان اذا دخل رمضان تغير لونه و كثرت صلاته و ابتهل في الدعاء و اشفق لونه كذا في العزيزي ج۳، ص۱۲۷ له مذكوره حديثونو څخه ثابته شوه چه نبي كريم ﷺ به په رمضان شریف کښې زیات رکعتونه ادا کول. دا احتمال چه په اتو رکعتونو به ئې شپه تیروله ډیر لرې دی. ځکه چه په دې صوت کښې د قيام اوږدوالی سخت مشقت دی او په آخري حديث کښې د (طالت صلاته) په ځای د (كثرت صلاته) لفظ په دې باندې ښکاره دليل دی چه په رکعتونو کښې زیاتوالی مراد دی. نواب صدیق حسن خان اهلِ حدیث فرمائي: يعلم من حديث كان رسول الله ﷺ يجتهد في رمضان مالا يجتهد في غيره رواه مسلم ان عددها كثير. (الانتقاد الرجيح ص۶۱)

په پورتنیو مذکوره روایتونو کښې له اتو رکعتونو څخه زیاتوالی ثابت شو اګر که د شلو رکعتونو تعین پکښې نشته او په لاندیني روایت کښې د شلو رکعتونو تعین شته.

۵.. عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ان رسول الله ﷺ كان يصلي في رمضان عشرين ركعة والوتر اخرجه ابن ابي شيبة في مصنفه والبغوي في معجمه والطبراني في الكبير له والبيهقي في سننه. (التعليق الحسن ج۲،ص۵۶)

صاحبِ فتح القدير او د ځينو نورو مصنفينو د دې حديث راوي ابراهيم بن عثمان له وجې څخه دې حديث ته ضعيف ويل د لانديني وجوهاتو له وجې صحيح نه دي

(۱) - مختلفو محدثينو د ده توثيق کړی دی قال ابن عدي له احاديث صالحة وهو خير من ابراهيم بن ابي حنيفة وقال يزيد بن هارون و كان على كتابته ايام كان قاضياً ما قضى على الناس رجل يعني في زمانه اعدل

في اطاعته منه. (تهذيب ج۱، ص۱۴۵) له دې څخه ثابته شوه چه ابراهيم بن عثمان له ابراهيم بن ابي حيه څخه زيات ثقه دی. حالانکه ابراهيم بن ابي حيه هم ثقه او حسن الحديث دی. نقل عثمان الدارمي عن يحيى بن معين انه قال شيخ ثقة كبير كذا في اللسان. (ج۱، ص۵۳) چه کله ابراهيم بن ابي حيه ثقه دی نو ابراهيم بن عثمان په طريقهٔ اولے سره ثقه ثابت شو د يزيد بن هارون تعديل ډير وزن لري څکه چه دی د امام بخاري رحمه الله داستاذ استاذ ډير ثقه او ښکلی حافظ دی. همدارنګه دی دابراهيم له حالاتو څخه د خارجينو په نسبت زيات خبر وو څکه چه يزيد د هغه په محکمه کښې محرر (ليکونکی) وو.

(۲). د ضعيف حديث په صحت باندې چه کله قرائن موجود وي نو داسې حديث صحيح وي په دې باندې لاندينې شواهد شته:

(۱) پخپله ابن الهمام رحمه الله ليکلي دي او په مثال کښې ئې بيان کړی دی چه د ابو هريره رضی الله عنه مذهب غسل ثلاثا من ولوغ الكلب په دې باندې قرينه ده چه په دې باره کښې د حضرت ابو هريره رضی الله عنه مرفوع روايت صحيح دی. (فتح القدير ج۱، ص۴۴)

(۲)..وفيه ايضاً والحاصل ان غير المرفوع او المرفوع المرجوح في الثبوت عن مرفوع آخر قد يقدم على عديله اذا اقترن بقرائن تفيد انه صحيح عنه عليه الصلوة والسلام مستمر عليه. (فتح القدير ج۱، ص۱۱۵)

(۳) د شافعي رحمه الله په نزد مرسل حديث ضعيف دی. ليکن که له هغه سره د صحابي قول موافق راشي نو په اتفاق سره حجت دی. د دې تصريح هم ابن همام رحمه الله کړې ده. وقول الترمذي العمل عليه عند اهل العلم يقتضي قوة اصله وان ضعف خصوص هذا الطريق. (فتح القدير ج۱، ص۱۸۸)

(۴)..روى اسد بن عمرو بن ابي يوسف قال سألت اباحنيفة رحمه الله عن التراويح وما فعله عمر رضی الله تعالى عنه فقال التراويح سنة مؤكدة ولم يتخرصه عمر رضی الله تعالى عنه من تلقاء نفسه ولم يكن فيه مبتدعاً ولم يأمر به الا عن اصل لديه وعهد من رسول الله صلى الله عليه وسلم كذا في مراقي الفلاح نقلاً عن الاختيار. (ص۲۲۹)

لنډه دا چه که چيرته پنځم حديث با لفرض ضعيف هم ومنل شي بيا هم څلور روايتونه او د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم او تر دوی وروسته د ټول امت اجماع د دې حديث په صحت باندې ښکاره حجت دی. مولانا ثناء الله امرتسري صاحب اعتراف کوي چه څينې ضعيف داسې دي چه کوم چه د اُمت په تلقي با لقبول سره رفع شوي دي (اخبار اهل حديث ۱۹ اپريل ۱۹۰۷ء) او د اتو رکعتونو حديث د دې په خلاف نه دی. د دې لپاره چه دا اته رکعتونه د تهجدو وو برسيره پر دې د اتو رکعتونو په حديث کښې اضطراب دی. (فتح الباري ج۳، ص۱۷) يعنې ابو سلمه له حضرت عائشه رضی الله عنها څخه روايت کوي انه ما كان يزيد في رمضان ولا في غيره على احدى عشر ركعة او حضرت عروه

له حضرت عائشه ﷺ څخه روایت کوي انه ﷺ کان یصلی باللیل ثلث عشرة رکعة ثم یصلی اذا سمع النداء بالصبح رکعتین خفیفتین رواه البخاری. (فتح الباری ج۳، ص۲۷) وقد مر تفصیله.

۶.. علیکم بسنتی و سنة الخلفاء الراشدین المهدیین تمسکوا بها و عضوا علیها بالنواجذ. (رواه احمد و ابو داؤد و الترمذی و ابن ماجة) په دې حدیث کښې د خلفاء راشدینو ﷺ د سنتو اتباع واجب ګڼل شوی دی. پس کوم کار چه د خلفاء راشدینو په عمل سره ثابت شي هغه حکماً د نبي کریم ﷺ له قول څخه ثابت او د ده له خوا څخه مامور به ګڼل کیږي. پس که چیرته د شلو رکعتونو تراویحو ثبوت له نبي کریم ﷺ څخه هم نه وای نو بیا به هم له دې حدیث څخه شل رکعتونه د نبي کریم ﷺ له خوا څخه ثابت شول.

په شلو رکعتونو باندې د صحابه وُ ﷺ اجماع

۱.. عن السائب بن یزید قال کنا نقوم من زمن عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه بعشرین رکعة و الوتر رواه البیهقی فی المعرفة و صححه السبکی فی شرح المنهاج. (التعلیق الحسن ج۲، ص۵۴)

۲.. و فی لفظ له من طریق اٰخر قال کانوا یقومون علی عهد عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه فی شهر رمضان بعشرین رکعة و قال کانوا یقرءون بالمئین و کانو یتوکؤون علی عصیهم فی عهد عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه من شدة القیام صححه النووی فی الخلاصة و ابن العراقی فی شرح التقریب و السیوطی فی المصابیح. (حوالهٔ بالا)

۳.. عن یحیٰی بن سعید ان عمر بن الخطاب ﷺ امر رجلاً یصلی بهم عشرین رکعة رواه ابو بکر ابن ابی شیبة فی مصنفه و اسناده مرسل قوی. (اٰثار السنن ج۲، ص۵۵)

۴.. عن عبد العزیز بن رفیع قال کان ابی بن کعب رضی الله تعالی عنه یصلی بالناس فی رمضان بالمدینة عشرین رکعة یوتر بثلاث اخرجه ابو بکر ابن ابی شیبة فی مصنفه و اسناده مرسل قوی. (حوالهٔ بالا)

۵.. عن ابی الحسناء ان علی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنه امر رجلاً یصلی بالناس خمس ترویحات عشرین رکعة رواه البیهقی فی سننه و ضعفه. (کنز العمال ج۴، ص۲۸۴)

۶.. اخرج البیهقی روایة ابی عبد الرحمٰن السلمی عن علی رضی الله تعالی عنه و سیجیء مفصلاً عن قریب انشاء الله تعالی

۷.. عن شتیر بن شکل و کان من اصحاب علی ﷺ انه کان یؤمهم فی رمضان بعشرین رکعة و الوتر بثلاث و فی ذلک قوة. (بیهقی ج۲، ص۴۹۶)

۸۔۔عن یزید بن رومان انہ قال کان الناس یقومون فی زمان عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ فی رمضان بثلاث و عشرین رکعۃ رواہ مالک و اسنادہ قوی مرسل. (بیہقی ج۲،ص۴۹۶)

۹۔۔عن عطاء قال ادرکت الناس وھم یصلون ثلاثا و عشرین رکعۃ بالوتر. (ابوبکر ابن ابی شیبۃ و اسنادہ حسن)

۱۰۔۔عن ابی الخصیب قال کان یؤمنا سوید بن غفلۃ فی رمضان فیصلی خمس ترویحات عشرین رکعۃ. (بیہقی ص۴۹۶ و اسنادہ حسن)

۱۱۔۔عن نافع بن عمر قال کان ابن ابی ملیکۃ یصلی بنا فی رمضان عشرین رکعۃ. (ابن ابی شیبۃ و اسنادہ حسن)

۱۲۔۔عن سعید بن عبید ان علی بن ربیعۃ کان یصلی بھم فی رمضان خمس ترویحات و یوتر بثلاث. (ابن ابی شیبۃ و اسنادہ حسن)

۱۳۔۔قال محمد بن کعب القرظی کان الناس یصلون فی زمان عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ فی رمضان عشرین رکعۃ یطیلون فیھا القراءۃ و یوترون بثلاث. (قیام اللیل ص۹۱)

۱۴۔۔قال الاعمش کان (عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ) یصلی عشرین رکعۃ و یوتر بثلاث. (حوالۂ بالا)

۱۵۔۔سیأتی عن المغنی روایۃ صالح مولی التوأمۃ.

۱۶۔۔قال الحافظ ابن قدامۃ فی المغنی و المختار عند ابی عبداللہ رحمہ اللہ فیھا عشرون رکعۃ و بھذا قال الثوری و ابو حنیفۃ و الشافعی و قال مالک ستۃ و ثلاثون و زعم انہ الامر القدیم و تعلق بفعل اھل المدینۃ فان صالحا مولی التوأمۃ قال ادرکت الناس یقومون باحدی و اربعین رکعۃ یوترون منھا بخمس و لنا ان عمر رضی اللہ عنہ لما جمع الناس علی ابی ب کعب رضی اللہ عنہ کان یصلی بھم عشرین رکعۃ رواہ ابو داؤد و رواہ السائب بن یزید و روی عنھمن طرق و روی مالک عن یزید بن رومان قال کان الناس یقومون فی زمن عمر رضی اللہ تعالی عنہ فی رمضان بثلاث و عشرین رکعۃ و عن علی رضی اللہ تعالی عنہ انہ امر رجلا یصلی بھم فی رمضان عشرین رکعۃ و ھذا کالاجماع و اما ما رواہ صالح فان صالحاً ضعیف ثم لا ندری من الناس الذین اخبر عنھم فلعلہ قد ادرک جماعۃ من الناس یفعلون ذلک و لیس ذلک بحجۃ ثم لو ثبت ان اھل المدینۃ کلھم فعلوہ لکان ما فعلہ عمر و اجمع علیہ الصحابۃ رضی اللہ عنہم فی عصرہ اولی بالاتباع قال بعض اھل العلم انما فعل ھذا اھل المدینۃ لانھم ارادوا مساواۃ اھل مکۃ فان اھل مکۃ یطوفون سبعاً بین کل ترویحتین فجعل اھل المدینۃ مکان کل سبع اربع رکعات و ما کان علیہ اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اولی و احق ان یتبع. (المغنی ج۱،ص۸۰۳)

۱۷.. قال ابن حجر المکی الشافعی اجتمعت الصحابة ﷺ علی ان التراویح عشرون رکعة. (مرقاة)

۱۸.. التراویح سنة مؤکدة عشرون رکعة برمضان و الاصل فی مسنونیتها الاجماع. (نیل المآرب فی الفقه الحنبلی)

۱۹.. قال العلامة القسطلانی فی شرح الصحیح للبخاری وقد عدوا ما وقع فی زمان عمر ﷺ کالاجماع.

۲۰.. روی محمد بن نصر من طریق داؤد بن قیس قال ادرکت الناس فی امارة ابان ابن عثمان و عمر بن عبد العزیز بالمدینة یقومون بست و ثلاثین و یوترون بثلاث. (فتح الباری ج۴، ص۲۲۰)

۲۱.. عن الزعفرانی عن الشافعی رحمه الله رأیت الناس یقومون بالمدینة بتسع و ثلاثین و بمکة بثلاث و عشرین. (حوالہ بالا)

قال الشیخ یرد علی هؤلاء احداث البدعة فی الدین فان قیام رمضان بستة و ثلاثین لم یثبت عن احد من الخلفاء و لم یرو ذلک فی اثر من الصحابة ثم اجاب و قال و الله اعلم لعلهم لم یروا التحدید فیه و ظنوا ان النبی ﷺ رغب الناس و حثهم علی قیام رمضان من غیر تحدید فیه و لا تعیین رکعات و اختیار الخلفاء عشرین رکعة کان لدخوله تحت هذا الترغیب العام لا لمعنی فی عشرین حتی یکره الزیادة علیها فاختار و الحکمة اقاستة و ثلاثین بناء علی زعمهم ان فی الامر سعة و اما نحن فلا نجیز الزیادة علی العشرین رکعة فی الجماعة العامة و نجیز فی غیر الجماعة لان الجماعة من الشعائر فلا تشرع الا ما ورد به النص او المواظبة من الصحابة و لم یرد النص و لا مواظبة الصحابة بازید من عشرین رکعة فی رمضان و اما قولهم ان النبی ﷺ حث علی قیام رمضان من غیر تحدید فالجواب عنه انه ﷺ حث علیه بالاطلاق و نحن نقول به و لم یحث علیه بالجماعة لا الی حد فلا یجوز قیامه بالجماعة الا بالقدر الذی ورد فیه الجماعة و الله اعلم. (حاشیة اعلاء السنن ج۷، ص۴۹)

له دغو روایتونو څخه ثابته شوه چه په شلو رکعتونو باندې د صحابه ؓ او تر دوی د وروستنیو خلکو اجماع ده. مغني، قسطلاني، مرقات او نیل المآرب لیکل شوي عبارتونه د دې پالکل تصریح کوي له شلو څخه د زیاتو خو څینو قول کړی دی لیکن له شلو څخه د کمو رکعتونو خو هیڅوک قائل نه دي

په مذکوره روایتونو کښې څینې مراسیل دي او د ابو الحسناء روایت ضعیف دی د دومره ډیرو رو ... سرنو په موجودوالي کښې د هغو په اړه د څه ویلو ضرورت نشته سره له دې د فائدې د اتمام او نورتنید په غرض سره څه نا څه نور وضاحت هم کیږي

د مرسل حجيّت

د مرسل د حجيّت په انکار کښې له ائمه اربعه وو څخه امام شافعي رحمه الله متفرد دی له امام احمد رحمه الله څخه هم اګر که د انکار قول راغلی دی ليکن د هغه راجح قول د حجيت دی. ابو داؤد او ابن جرير له امام شافعي رحمه الله څخه مخکښې د مرسل په حجيّت باندې د ټولو اسلافو اجماع را نقل کړې ده. تر ټولو مخکښې امام د دې انکار کړی دی. حافظ ابن عبد البر د اجماع په نقل کولو سره د دې د ساقطولو ډير کوشش کړی دی ليکن په ډير مشکل سره ئې پنځه نمونه وړاندې کولی شوای (مقدمة فتح الملهم ص۷۹)

پرته له دې څخه چه کله د کوم مرسل په تائيد کښې په کوم بل مستقل مسند يا مرسل روايت څخه وشي نو داسې مرسل د امام شافعي رحمه الله په نزد هم مقبول دی. قال الحافظ وقال الشافعي يقبل اذا اعتضد بمجيئه من وجه آخر يباين الطريق الاولى مسندا كان او مرسلا (شرح نخبة الفكر ص۵۲) بلکه شيخ الاسلام زکريا انصاري فرمائي چه د مرسل مؤيد اګر که ضعيف هم وي نو بيا هم قبليږي (حاشية نخبة الفكر) پرته له دې څخه د يزيد بن رومان روايت د مالک مرسل دی او د امام مالک رحمه الله مراسيل د امام شافعي رحمه الله په نزد هم بې له شبهې څخه حجت دي. حضرت شاه ولي الله صاحب فرمائي: قال الشافعي اصح الكتب بعد كتاب الله موطا الامام مالك واتفق اهل الحديث على ان جميع ما فيه صحيح على رأى مالك ومن وافقه واما على رأى غيره فليس فيه مرسل ولا منقطع الا قد اتصل السند به من طرق اخرى وقد صنف في زمان مالك موطآت كثيرة في تخريج احاديثه ووصل منقطعه مثل كتاب ابن ابي ذئب وابن عيينة والثوري ومعمر. (حجة الله البالغة ج۱ ص۱۰۶)

د ابو الحسناء روايت

د دې روايت د ضعيف والي دوه وجې بيانيږي

۱- په تقريب التهذيب کښې ابو الحسناء مجهول ليکل شوی دی.

د دې خواب دا دی چه له ابو الحسناء څخه د هغه دوه شاګردانو ابو سعد او عمرو بن قيس روايت کوي او د اصول حديثو قاعده ده چه له چا څخه چه روايت کوونکي دوه وي هغه مجهول الذات نه وي لهذا ابو الحسناء مجهول نه بلکه مستور دی. او د مستور روايت لره يو جماعت قبلوي او د جمهورو په نزد د مؤيد په شرط سره مقبول دی دلته د ده مؤيد عبد الرحمن سلمي او شتير بن شکل روايت موجود دی کوم لره شه بيهقي قوي ګڼلی دی. ولذا هم نصحل الحديث وان كان ضعيفا لكن يجبر بتعدد طرقه. (ابکار المنن ص۱۰۸) بلکه د کوم چه ګڼ شمير طريقې وي او هغه ټولې

ضعیفې وي نو بیا هم د طرق د تعدّد له وجې د حسن درجې ته رسیږي ولوسلم ان کلها ضعیفة فمجموعها تبلغ درجة الحسن. (ابکار المنن ص۱۳۱)

۲ - له حضرت علي ﷺ سره د ابو الحسناء لقاء (لیدل) ثابته نه ده له دې امله دا حدیث منقطع دی د دې ځواب دا دی چه ابو الحسناء دوه دي. یو د حضرت علي ﷺ د شاګرد شاګرد دی او دی د حکم بن عتبه شاګرد او د شریک نخعي أستاد دی. (تهذیب التهذیب) بل ابو الحسناء کوم چه د مذکور حدیث راوي دی د حضرت علي ﷺ شاګرد او د ابو سعد بقال او عمرو بن قیس استاد دی.

په شلو رکعتونو باندې د خلفاء راشدینو مواظبت (همیشه والې)

د صاحب هدایې په قول چه (په شلو رکعتونو باندې د خلفاء راشدینو مواظبت دی) باندې اعتراض شوی دی چه حضرت ابو بکر صدیق ﷺ شل رکعته نه دي ادا کړي او له حضرت عمر او حضرت عثمان غني رضی الله عنهما څخه هم شل رکعته له جماعت سره د شاملیدو په صورت کښې ادا کول ثابت نه دي. دا اعتراض غلط دی ځکه چه د خلفاء راشدینو تغلیباً اطلاق شوی دی. مقصود ترې درې ګوني خلفاء دي. (فتح القدیر ج۱، ص۴۰۷)

باقي د خلفاء راشدینو له جماعت سره له نه ادا کولو څخه عدم مواظبت ثابتول لنډ نظري دی ځکه چه مواظبت په دوه ډوله دی:

۱ - عملاً: کمواظبة النبي ﷺ علی الجماعة والسنن الرواتب وغیرها.

۲ - تشریعاً: یعنې په کوم فعل باندې د تل لپاره مشغول اوسیدل او ترغیب ورکول لکه چه د آذان او اقامت په سنیت باندې اجماع ده. حالانکه نبي کریم ﷺ په دې باندې عملاً مواظبت نه دی کړی بلکه هیڅکله ئې آذان او اقامت پخپله نه دی کړی. (الاان یکون نادراً)

غرض دا چه د آذان او اقامت سنیت یواځې تشریعي یعنې د ترغیب ورکولو له وجې دی اوس که چیرته با لفرض و منل شي چه درې ګوني خلفاؤ له جماعت سره تراویح نه ادا کولې نو بیا هم تشریعي مواظبت ثابت دی پرته له دې څخه دا دعوی غلطه ده چه خلفاء ثلاثه له جماعت سره تراویح نه ادا کولې.

۱ - امام احمد ﷫ جزماً فرمایلي دي چه حضرت عمر ﷺ په جماعت سره تراویح ادا کولې او حضرت علي، حضرت جابر او حضرت عبد الله ﷺ هم له جماعت سره تراویح ادا کولې (المغني لابن قدامة)

۲ - قال الشوکاني واختلفوا في ان الافضل صلاته في بیته منفرداً ام في جماعة في المسجد فقال الشافعي و جمهور اصحابه وابو حنیفة واحمد وبعض المالکیة وغیرهم رحمهم الله تعالی الافضل صلاتها جماعة کما فعله

لانه من شعائر الظاهرة (نيل
عمر بن الخطاب و الصحابة رضی الله تعالی عنهم و استمر امر المسلمین علیه

الاوطار ج۲، ص۲۹۸)
۲.. قد اخرج البیهقی فی سننه عن ابی عبد الرحمن السلمی عن علی رضی الله تعالی عنه قال و دعا القراء فی
رمضان فامر منهم رجلا ان یصلی بالناس عشرین رکعة قال و کان علی رضی الله تعالی عنه یوتر بهم و روی ذلک
بوجه اخر عن علی انتهی کذا فی التعلیق الحسن قال النیموی فیه حماد بن شعیب و هو ضعیف (ج۲، ص۵۶) ثم
نقل اقوال مضعفیه عن المیزان فلمع و فی اللسان و قال ابن عدی یکتب حدیثه مع ضعفه و اخرج له مع هذا
الحاکم فی مستدرکه اه (ج۲، ص۳۴۸) فالاثر حسن مع کونه مرویا من وجه اخر ایضاً و فیه تصریح بامر علی ﷺ
بعشرین رکعة و اشعار بقیامه معهم لانه کان یوتر بهم فافهم. (اعلاء السنن ج۷، ص۵۰)
په مدونه کښې روایت دی چه: عن یحیی بن سعید انه سئل عن صلوة الامیر خلف القاری قال ما بلغنا
ان عمر و عثمان رضی الله تعالی عنهما کانا یقومان فی رمضان مع الناس فی المسجد (مدونه ج۱، ص۱۹۳)

له دې څخه د خلفاء ثلاثه وو له جماعت سره د لمانځه نه ادا کول نه ثابتیږي ځکه چه په دې کښې د اقتداء په صورت کښې د لمانځه د نه ادا کول نفی دی. ممکنه ده چه دوی پخپله امامان شوي وي او نورو صحابه وو ته به ئې د تراویحو جماعت ورکړی وي چه له دې څخه روایت ساکت (چُپ) دی. پرته له دې څخه د یحیی بن سعید نه پیژندګلوي د نورو د نه پیژندګلوي مستلزم نه دی. مونږ پورته ذکر کړی دی چه امام احمد رحمه الله پوره یقین درلود چه حضرت عمر رضی الله عنه په جماعت سره تراویح ادا کولې او حضرت علي، حضرت جابر، حضرت عبد الله رضی الله عنه په اره هم د امام احمد تصریح تیره شوه چه دغو حضراتو په جماعت سره تراویح ادا کولې.

د ابن همام رحمه الله قول

ابن همام رحمه الله فرمائي چه اته رکعته سنت او پاتې مستحب دي ځکه چه اته رکعته پخپله له نبي کریم ﷺ څخه ثابت دي او شل رکعته د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم عمل دی (فتح القدیر ج۱. ص۴۰۷)

دا قول د اجماع په خلاف د کیدو تر څنګ روایةً او درایةً په هر ډول باطل دی. روایةً د دې لپاره چه پورته ثابت شول چه شل رکعته پخپله له نبي کریم ﷺ څخه ثابت دي او درایةً د دې لپاره چه ابن همام رحمه الله د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم مواظبت سنت نه دی ګڼلی حالانکه محققین او اصولیین فقهاء د خلفاء راشدینو له مواظبت څخه سنیت ثابتوي. لکه څرنګه چه د تراویحو جماعت سنت مؤکد دی خو عبارتونه ملاحظه کړئ

۱.. قال الحافظ العینی رحمه الله فی البنایة شرح الهدایة سیرة العمرین رضی الله تعالی عنهما لا شک فی ان

فعلها ثواب وفی ترکها عقاب لانا امرنا بالاقتداء بهما لقوله علیه الصلوة والسلام اقتدوا بالذین بعدی ابی بکر وعمر فاذا کان الاقتداء مأموراً به یکون واجباً وتارك الواجب یستحق العقاب والعتاب. (مجموعة الفتاوی ج۱،ص۲۱۵)

۲.. وقال کمال الدین بن الهمام فی تحریر الاصول قسم الحنفیة العزیمة الی فرض ما قطع بلزومه وواجب ما ظن وسنة الطریقة الدینیة منه علیه الصلوة والسلام او الخلفاء الراشدین او بعضهم. (حوالهٔ بالا)

۳.. وقال بحر العلوم فی شرح التحریر ینبغی ان یراد اعم من ان یکون طریقة دینیة مستمرة فی الدین عنه ﷺ بان یأمره اولا بان استمر الناس علیها باذنه اوباذن الخلفاء رضی الله عنهم. (حوالهٔ بالا)

۴.. وفی التعیین شرح الحسامی وفی عرف الشرع یراد بها طریقة الدین اما للرسول ﷺ او للصحابة رضی الله عنهم حتی یقال سنة الرسول اوسنة الخلفاء الراشدین. (مجموعة الفتاوی ج۱،ص۲۱۶)

د دوی تائید له دې حدیث څخه کیږي: علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین عضوا علیها بالنواجذ قال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح. (ترمذی ج۲،ص۹۲)

د (علیکم) لفظ وضعاً په لزوم باندې دلالت کوي او معطوف د معطوف علیه په حکم کښې وي. څرګنده شوه چه د خلفاؤ رضی الله عنهم سنت هم د رسول الله ﷺ د سنتو غوندې لازم دی. لهذا په دواړو کښې د سنیت او استحباب فرق کول صحیح نه دي. څکه چه مندوب لازم نه دي. بیا (عضوا علیها بالنواجذ) هم له دواړو سره لګیږي. پرته له دې څخه که چیرته د خلفاؤ په سنت باندې د استحباب قول وشي نو د خلفاؤ په یادونه کښې د تخصیص هیڅ وجه نه پاتې کیږي. څکه چه د ټولو صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم په سنت باندې عمل کول مستحب دي.

لما روی عن عمر رضی الله عنه مرفوعاً سألت ربی عن اختلاف اصحابی من بعدی فاوحی الی یا محمد ان اصحابك عندی بمنزلة النجوم فی السماء بعضها اقوی من بعض ولکل نور فمن اخذ بشیء مما هم علیه من اختلافهم فهو عندی علی هدی رواه رزین. (مشکوٰة ص۵۵۴) د همدې لپاره نبي کریم ﷺ د نورو صحابهٔ کرامو په نسبت د خلفاء راشدینو د سنت او خصوصاً د شیخینو د سنت د اتباع زیات تاکید کړی دی.

غرض دا چه که چیرته له نبي کریم ﷺ څخه شل رکعته ثابت هم نه وای نو بیا هم د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم په دې باندې مواظبت د سنیت موجب دی. د صحابي فعل ګوا که پخپله د نبي کریم ﷺ قول دی څکه چه پخپله رسول الله ﷺ د صحابه وو د اقتداء او اتباع حکم فرمایلی دی

له شلو رکعتونو څخه په نه کموالي باندې د ائمۀ اربعه ؤ و غیرهم اجماع

د صحابۀ کرامو ﷺ د اجماعت له وجې د ائمۀ اربعه وو رحمه الله هم په دې باندې اجماع ده چه تراویح له شلو رکعتونو څخه کم نه دي.

۱ - د مغني مکمل عبارت پوته تیر شو چه په هغه کښې د ائمه اربعه ؤ مذهب منقول دی.

۲.. المسنون عند ابی حنیفة و الشافعی و احمد عشرون رکعة و حکی عن مالك ان التراویح ستة و ثلاثون رکعة. (رحمة الامة ص۲۲)

۳.. و اختلفوا فی المختار من عدد الرکعات التی یقوم بها الناس فی رمضان فاختار مالك فی احد قولیه و ابو حنیفة و الشافعی و احمد و داؤد القیام بعشرین رکعة سوی الوتر و ذکر ابن قاسم عن مالك انه کان یستحسن ستا و ثلاثین رکعة و الوتر ثلاث (الی قوله) و ذکر ابن القاسم عن مالك انه الامر القدیم. (بدایة المجتهد ج۱، ص۲۰۲)

۴.. و قد قالت المالکیة انها کانت ثلاثا و عشرین ثم جعلت تسعا و ثلاثین (قسطلانی)

۵.. قال الامام الترمذی رحمه الله و اختلف اهل العلم فی قیام رمضان فرای بعضهم ان یصلی احدی و اربعین رکعة مع الوتر و هو قول اهل المدینة و العمل علی هذا عندهم بالمدینة و اکثر اهل العلم علی ما روی عن علی و عمر و غیرهما من اصحاب النبی ﷺ عشرین رکعة و هو قول سفیان الثوری و ابن المبارك و الشافعی و قال الشافعی و هکذا ادرکت ببلدنا بمکة یصلون عشرین رکعة و قال احمد روی فی هذا الوان لم یقض فیه بشیء و قال اسحق بل نختار احدی و اربعین رکعة علی ما روی عن ابی بن کعب. (ترمذی ج۱، ص۱۱۲)

لنډه دا چه د شلو رکعتونو سنت والی پخپله له نبي کریم ﷺ څخه ثابت دی او د صحابۀ کرامو ﷺ او تر دوي وروسته او د ائمۀ اربعه ؤ رحمهم الله او داسې نورو امامانو اجماع ده چه تراویح له شلو رکعتونو څخه کم نه دي. لهذا د دوی په خلاف خبره یا قول کول ضلالت او ګمراهي ده.

و الائمة اذا اختلفوا فی مسألة فی ای عصر کان علی اقوال کان اجماعا منهم علی ان ما عداها باطل و لا یجوز لمن بعدهم احداث قول آخر. (نور الانوار ص۲۲۳)

د اجماع تعریف

د اجماع په تعریف کښې د حسامي تعبیر تر ټولو غوره دی. و نصه و الصحیح عندنا ان اجماع کل عصر من اهل العدالة و الاجتهاد حجة و لا عبرة لقلة العلماء و کثرتهم و لا بالثبات علی ذلك حتی یموتوا او لا لمخالفة اهل الهواء فیما نسبوا به الی الهواء و لا لمخالفة من لا رأی له فی الباب الا فیما یستغنی عن الرأی ثم الاجماع علی مراتب فالاقوی اجماع الصحابة ﷺ نصا لانه لا خلاف فیه فیهم اهل المدینة و عترة الرسول علیه السلام ثم الذی ثبت بنص بعضهم و سکوت الباقین لان السکوت فی الدلالة علی التقریر دون النص

ثم اجماع من بعد الصحابة علی حکم لم یظهر فیه قول من سبقهم مخالفاً ثم اجماعهم علی قول سبقهم فیه مخالف فقد اختلف العلماء فی هذا الفصل فقال بعضهم هذا لا یکون اجماعاً لان موت المخالف لا یبطل قوله و عندنا ان اجماع علماء کل عصر حجة فیما سبق فیه الخلاف و فیما لم یسبق لکنه فیما لم یسبق فیه الخلاف بمنزلة المشهور من الحدیث و فیما سبق فیه الخلاف بمنزلة الصحیح من الآحاد و اذا انتقل الینا اجماع السلف باجماع کل عصر علی نقله کان فی معنی نقل الحدیث المتواتر و اذا انتقل الینا بالافراد کان کنقل السنة بالآحاد و هو یقین باصله و لکنه لما انتقل الینا بالآحاد اوجب العمل دون العلم و کان مقدماً علی القیاس. (حسامی)

آیا د اجماع منکر کافر دی او که نه؟

په دې اړوند په شامیه کښې دا تفصیل دی چه: ثم نقل فی نور العین عن رسالة الفاضل الشهیر حسام چلپی من عظماء علماء السلطان سلیم بن بایزید خان ما نصه اذا لم تکن الآیة او الخبر المتوتر قطعی الدلالة او لم یکن الخبر متواترا او کان قطعیا لکن فیه شبهة او لم یکن اجماع الجمیع او کان و لم یکن اجماع الصحابة رضی الله عنهم او کان و لم یکن اجماع جمیع الصحابة او کان اجماع جمیع الصحابة و لم یکن قطعیاً بان لم یثبت بطریق التواتر او کان قطعیاً لکن کان اجماعاً سکوتیاً ففی کل من هذه الصور لا یکون الجحود کفرا یظهر ذلک لمن نظر فی کتب الاصول فاحفظ هذا الاصل فانه ینفعک فی استخراج فروعه حتی تعرف منه ما قیل انه یلزم الکفر فی موضع کذا و لا یلزم فی موضع اخر اه (ردالمحتار ج۳، ص۲۹۳، کتاب المرتد)

له دې تفصیل څخه ثابته شوه چه د تراویحو په اړه د منعقدې اجماع د منکر تکفیر (کافر کول) جائز نه دی. البته تضلیل ئې کیږي. یعنې له شلو رکعتونو څخه د کمو رکعتونو د سنیّت قائل په ښکاره ضلالت او ګمراهي کښې دی. فقیام رمضان بعشرین رکعة و الوتر هو السنة المؤکدة یضلل تارکها و یلام من نقص عنها. (اعلاء السنن ج۷، ص۷۶) فقط والله تعالی اعلم و علمه اتم.

رشید احمد ۲۳ ذی الحجة ۷۳ هجری

تتمه

د خیر المصابیح مؤلفه حضرت مولانا خیرمحمد صاحب رحمه الله له رسالې څخه اقتباسات

۱ - د پاکستان اهلِ حدیث په ډیر زور او شور سره وائي چه رسول الله ﷺ اته رکعته تراویح ادا کړي دي او حضرت عمر رضی الله عنه هم د اتو رکعتونو حکم ورکړی وو جمهور مسلمانان کوم چه شل رکعته تراویح کوي یا له شلو زیات کوي د دې هیڅ ثبوت نشته حالانکه نه پوهیږي چه له عمل څخه د هر شي معلومات کیږي که چیرته نبي کریم ﷺ اته رکعته تراویح کړې وای او د حضرت

عمر ﷺ حکم هم د اتو رکعتونو وای نو د حضراتو صحابهٔ کرامو ﷺ، تابعینو، تبع تابعینو، ائمهٔ مجتهدینو، سلف صالحینو او علماءِ راسخینو عمل د شلو رکعتونو یا زیاتو نه وو. حالانکه په ګډ هندوستان کښې دوه پیرۍ مخکښې پوره تر دولس سوه کلونو پورې دشرق، غرب، جنوب او شمال په ټولو جوماتونو شل رکعته یا له شلو څخه زیات رکعتونه ادا کیدل. په حرمین شریفینو کښې تر اوسه پورې شل رکعته یا له شلو رکعتونو څخه زیات ادا کیږي. آیا له اهلِ حدیثو څخه پرته جمهور اُمت ټول په ګمراهۍ کښې پاتې شوی دی یا پرته له ثبوت څخه شل رکعته یا له شلو څخه زیات ادا کوي. د نبي کریم ﷺ له زمانې څخه تر دولسمې پیرۍ پورې په هیڅ یوه جوماتکښې که چیرته اته رکعته تراویح ادا شوي وي نو د دې ثبوت وړاندې کړئ.

ځرګنده شوه چه آنحضرت ﷺ په حتمي توګه اته رکعته نه دي ادا کړي بلکه شل رکعته ئې ادا کړي. او د حضرت عمر ﷺ په مبارکې زمانې کښې هم شل رکعته تراویح ادا شوي دي. او که نه نو د امام ترمذي غوندې محقق به د عادت په مطابق د یوه چا مذهب اته رکعته خو به ئې نقل کړي وای لیکن په ټولو صحاح سته وو کښې د هیچا مذهب د اتو رکعتونو نه دی او نه د اتو رکعتونو په ادا کولو کښې د چا عمل را نقل شوی دی.

له اهلِ حدیثو علماؤ څخه د شلو رکعتونو ثبوت

پس منع از بست و زیاده چیزی نیست الخ. (العرف الجادی ص۸۴) پس له شلو یا زیاتو رکعتونو څخه منع کول کوم شی نه دی.

نواب صدیق حسن خان صاحب لیکي: پس آنکه بزیادت عامل بسنت هم باشد الخ (هدایة السائل ص۱۳۸) له یوولسو څخه زیات تراویح کوونکي هم په سُنت باندې عمل کوونکي دي.

همدارنګه فرمائي چه اما آنکه جمع از اهلِ علم این نماز بستر رکعت قرار داده اند و در هر رکعتی قرائتی معین را مستحسن داشته این عدد بخصوصه ثابت نشده ولیکن مجمله چیزے است که بر آن این معنی صادق است که انه صلوٰة انه جماعة وانه فی رمضان پس حکم بتبدیع آن چه معنی. (بدور الاهله ص۸۳)

لیکن د علم کومو خاوندانو چه دا لمونځ شل رکعته ټاکلی دی او په هر رکعت کښې ئې ټاکلې قرائت نېه ګڼلی دی. دا عدد په ځانګړې توګه ثابت نه دی لیکن یو مجمل شی دی په کوم باندې چه دا صادقیږي چه دا لمونځ دی. دا جماعت دی. دا په رمضان کښې دی پس په دې باندې د بدعت د حکم لګولو څه معنی؟

همدارنګه فرمائي ان صلوٰة التراویح سنة باصلها لما ثبت انه ﷺ صلاها فی لیالی ثم ترکها شفقة علی الامة ان تجب علی العامة او یحسبوها واجبة ولم یأت تعیین العدد فی الروایات الصحیحة المرفوعة ولکن یعلم من حدیث کان

رسول الله ﷺ یجتهد فی رمضان مالا یجتهد فی غیره رواه مسلم ان عددها کان کثیراً. (الانتقاد الرجیح ص۶۱)

د تراویح لمونځ د خپل اصل په لحاظ سره سنت دی ځکه چه ثابت شول چه نبي کریم ﷺ په خو شپو کښې تراویح کړي دي. بیا د دې اندېښنې له وجې چه په خلکو باندې واجب نه شي یا ئې عوام واجب و نه بولي، څه وخت پرېښودل. او په صحیح او مرفوع روایتونو کښې د کوم (حتمي) عدد تعیّن نه دی راغلی لیکن له دې حدیث څخه چه (کان رسول الله ﷺ یجتهد فی رمضان مالا یجتهد فی غیره رواه مسلم) معلومېږي چه د تراویحو تعداد زیات دی.

۳ - اهلِ حدیث یوولس رکعته تراویح د نبي کریم ﷺ خوا ته په منسوبولو کښې د خپل سلف مخالف دي. آیا نواب صدیق حسن خان صاحب مرحوم او میر ابو الحسن صاحب، مولوي وحید الزمان صاحب، علامه شوکاني، علامه سبکي، علامه ابن تیمیه بخاري شریف نه وو ویلي. د دې لپاره د نن صبا اهلِ حدیث له اصح الکتب څخه د یوولسو رکعتونو ثبوت ورکوي. گوا که ولافی غیره په ویلو سره د دولسو میاشتو د تهجد لمونځ دې ولې نه وي. په هر حال دا ووایئ چه تاسو د ډېر علم خاوندان یئ او که نوموړي حضرات؟

۴ - له فاروقي زمانې څخه د دولسمې پیړۍ تر آخره پورې د شلو رکعتونو یا تر دې د زیاتو رکعتونو تول خلک قائل وو. بل ځای په یوه جومات کښې هم اته رکعته نه ادا کیدل. که چیرته چیرته یا په کوم جومات کښې اته رکعته ادا کیدل نو دا په ښکاره توگه واضح کړئ.

۵ - د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کښې که کله کله په جومات کښې د ننه اته رکعته تراویح ادا شوي وي نو د دې ثبوت وړاندې کړئ.

۶ - د حضرت علي رضي الله عنه په زمانه کښې که چیرته کله په جومات کښې د ننه د اتو رکعتونو جماعت شوی وي یا چا له شلو رکعتونو څخه انکار کړی وي نو د دې ثبوت وړاندې کړئ.

۷ - له سلفو څخه کوم یوه په جومات کښې اته رکعته تراویح په جماعت سره ادا کړ او په دې باندې ئې انکار نه دی کړی؟ په کوم کال کښې؟ په کوم ښار کښې؟

انتهی الالحاق من غیر المصابیح بقلم محب المؤلف رحمه الله تعالی رحمةً واسعةً العبد رشید احمد رزقه الله تعالی حبه وحب اولیائه. والحمدلله اولاً وآخراً والصلوة والسلام علی رسوله واله وصحبه کما یحب ویرضی بعدد ما یحب ویرضی.

۱۱ جمادی الاولی ۹۷ هجری

باب قضاء الفوائت

د قضاء په نیت کښې د ورځې تعین ضروري دی

سوال: زما په ذمې باندې د څو کلونو لمونځونه پاتې وو. الله تعالی هدایت را ته وکړ نو ما د هغو لمونځونو قضائي شروع کړه لیکن اوس یوه مسئله را ته معلومه شوه چه په قضائي لمونځونو کښې د ورځې تعین ضروري دی چه د فلانۍ ورځې قضائي لمونځ را ګرځوم د دې لپاره د لاندینیو سوالونو ځوابونه را ته ولیکئ.

۱ - چه کله د چا په زړه نه وي چه د کومې ورځې کوم لمونځ زما په ذمې باندې پاتې دی نو هغه به څه ډول لمونځ کوي؟

۲- کوم لمونځونه ئې چه تر اوسه پورې بې له تعین څخه را ګرځولي دي آیا هغه به بیا له سره دوباره را ګرځوي؟

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱ - که چیرته ورځ، تاریخ هیڅ ور یاد نه وي نو داسې نیت دې وکړي چه زما په ذمې باندې چه د سهار څومره لمونځونه پاتې وي له هغو څخه اولنی لمونځ را ګرځوم. همدارنګه د نورو لمونځونو نیت دې هم همداسې وتړي. **قال فی شرح التنویر فی اخر باب قضاء الفوائت کثرت الفوائت نوی اول ظهر علیه او اخره (رد المحتار ج۱، ص۱۰۰)**

۲ - د یوه قول مطابق د ورځې تعین ضروري نه دی. دا قول هم مصحح دی. اګر که د تعین اشتراط ارجح او احوط دی. که چیرته د لمونځونو په را ګرځولو کښې حرج یا تکلیف وي نو په دې قول باندې د عمل کولو ګنجائش شته.

قال ابن عابدین رحمه الله تعالی تحت (قوله کثرت الفوائت الخ) وقیل لا یلزمه التعیین ایضاً کما فی صوم ایام من رمضان واحد ومشی علیه المصنف فی مسائل شتی اخر الکتاب تبعا للکنز وصححه القهستانی عن المنیة لکن استشکله فی الاشباه وقال انه مخالف لما ذکره اصحابنا کقاضیخان وغیره والاصح الاشتراط اه فلیحصل وکذا صححه فی الملتقی هناک وهو الاحوط وبه جزم فی الفتح کما قدمناه فی بحث النیة وجزم به هناک صاحب الدرر ایضاً. (رد المحتار ج۱، ص۱۰۰) وقال فی بحث النیة فقد اختلف التصحیح والاشتراط احوط وبه جزم فی الفتح هنا. (رد المحتار ج۱، ص۲۸۹) فقط والله تعالی اعلم

غره محرم ۱۳۸٦ هجری

قضائي لمونځ بايد په پټه توګه ادا شي

سوال : قضائي لمونځونه په ښكاره توګه په جومات كښې ادا كول بهتر دي او كه په پټه توګه په كور كښې؟ كه چيرته يو څوک د وترو قضائي په جومات كښې ادا كوي او په دې خيال سره چه خلكو ته معلومات و نه شي نو په دريم ركعت كښې د دعاء قنوت لپاره لاسونه نه پورته كوي. نو آيا د نوموړي سړي د وترو قضائي صحيح كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : قضائي لمونځونه بايد په پټه توګه ادا شي ليكن په جومات كښې ادا كولو ته ښكاره ادا كول نه ويل كيږي. خلكو ته څه معلومات كيږي چه نوافل ادا كوي او كه قضائي. البته د مازديګر او سهار تر لمانځه وروسته دې قضائي نه را ګرځوي ځكه چه په دغو وختونو كښې نفل مكروه دى. لهذا كتونكي ئې بيا قضائي ګڼي. او د ګناه ښكارول يوه مستقله ګناه ده. د خلكو په مخ كښې د وترو په قضائي كښې دې په دعاء قنوت كښې لاسونه نه پورته كوي.

قال في الشامية عن الامداد اما في القضاء عند الناس فلا يرفع حتى لا يطلع احد على تقصيره اهـ (رد المحتار ج۱، ص۶۲۲) فقط والله تعالى اعلم ۴ ربيع الثاني ۱۳۸۷ هجرى

كه چيرته د وترو قضائي د خلكو په مخ كښې را ګرځوي نو په دعاء قنوت كښې دې لاسونه نه پورته كوي

سوال : قضائي لمونځونه دې په پټه توګه بايد ادا شي ليكن كه چيرته يو څوک د وترو په قضائي كښې تر دعاء قنوت مخكښې لاسونه پورته كړي نو خلكو ته څرګنديږي. په دې صورت كښې دې نوموړى څه وكړي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په داسې صورت كښې دې تكبير ووائي ليكن لاسونه دې نه پورته كوي.

قال ابن عابدين رحمه الله تحت (قوله رافعاً يديه) وهذا كما في الامداد عن مجمع الروايات لو في الوقت، اما في القضاء عند الناس فلا يرفع حتى لا يطلع احد على تقصيره اهـ (رد المحتار ج۱، ص۶۲۲) فقط والله تعالى اعلم

۲ ربيع الثاني ۱۳۸۶ هجرى

د مازديګر قضائي دې تر ماښام مخكښې را وګرځوي

سوال كه چيرته له چا څخه د مازديګر لمونځ قضا شي نو آيا د ماښام تر آذان وروسته به د مازديګر قضائي را اړوى او كه د ماښام لمونځ به ادا كوي په داسې حال كښې چه جماعت هم په

دریدو وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته دا سړی د ترتیب خاوند وي نو لومړی دې د مازدیگر قضائي را وګرځوي او بیا دې د ماښام لمونځ وکړي. د جماعت فوت کیدل د ترتیب د سقوط لپاره سبب نه دی ګڼل شوی. او که چیرته د ترتیب خاوند نه وي نو لومړی دې د ماښام لمونځ له جماعت سره ادا کړي او بیا دې د مازدیگر قضائي را وګرځوي. د ترتیب خاوند هغه دی د چا په ذمې باندې چه شپږ قضائي لمونځونه نه وي.

قال فی التنویر الترتیب بین الفروض الخمسة والوتر اداءً وقضاءً لازم (وبعد اسطر) الا اذا ضاق الوقت او نسیت الفائتة او فاتت ست اعتقادیة بخروج وقت السادسة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۷۹) فقط والله تعالی اعلم

۲۲ جمادی الاولی ۱۳۸۶ھجری

چه قضائي لمونځونه تر شپږو کم وي نو ترتیب پکښې واجب دی

سوال : له زید څخه تقریباً د دوه میاشتو لمونځونه قضاء شوي دي. د ټولو د قضائي تر ګرځولو وروسته که چیرته اوس ئي په ذمې باندې دوه لمونځونه پاتې وي نو آیا دی د ترتیب خاوند ګڼل کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په نوموړي صورت کښې چه تر څو پورې بیا شپږ لمونځونه ترې قضاء نه شي نو د ترتیب خاوند به وي.

قال فی التنویر والترتیب بین الفروض الخمسة والوتر اداء وقضاء لازم (الی قوله) الا اذا ضاق الوقت او نسیت الفائتة او فاتت ست اعتقادیة وفی الشامیة خرج الفرض العملی وهو الوتر وان الترتیب بینه وبین غیره وان کان فرضاً لکنه لا یحسب مع الفوائت اه (ردالمحتار ج۱، ص۶۷۹) ۲۲ ذی الحجة ۱۳۹۴ھجری

د لمونځونو د قضائي لپاره دې سنتونه او اهم نفلونه نه پریږدي

سوال آیا دا جائزه ده چه یو څوک د سنتو، نفلو او تراویحو په ځای په دې وختونو کښې د قضائي لمونځونو د پوره کولو کوشش وکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د قضائي لمونځونو د ادا کولو لپاره دې سنت مؤکده او تراویح نه پریږدي بلکه فقهاء کرام رحمهم الله تعالی ماثوره نوافل لکه څانښت، اوابین او صلوة التسبیح او داسې نور هم تر قضائي مقدم بولي لیکن دا په دې صورت کښې څرګندیږي چه د ظاهري اسبابو له مخې له مرګ نه مخکښې مخکښې له قضائي لمونځونو څخه د غاړې د خلاصولو هیله وي که چیرته قضائي لمونځونه ډیر زیات وي او عمر کم په نظر ورځي نو د اصولو له مخې قضائي ته تر

نفلو ترجيح وركول لازم دي

قال في شرح التنوير ويجوز تأخير الفوائت وان وجبت على الفور لعذر السعي على العيال وفي الحوائج على الاصح وفي الشامية (قوله وفي الحوائج) اعم مما قبله اي ما يحتاجه لنفسه من جلب نفع ودفع ضرر واما النفل فقال في المضمرات الاشتغال بقضاء الفوائت اولى واهم من النوافل الا سنن المفروضة وصلوة الضحى وصلوة التسبيح والصلوة التي رويت فيها الاخبار اه‍ ط اي كتحية المسجد والاربع قبل العصر والست بعد المغرب (ردالمحتار ج۱،ص۱۸۸)

تحية المسجد ته په قضائي باندې ترجيح وركول صحيح نه دي د دې لپاره چه جومات ته تر داخليدو وروسته چه کومه قضائي ادا کوي د هغه په ضمن کښې تحية المسجد هم ادا کيږي. **فقط والله تعالى اعلم** **غرۀ محرم ۱۳۹۵ هجری**

چه د لمانځه په منځ کښې وخت ختم شي نو لمونځ وشو او که قضاء شو؟

سوال: يوه سړي په آخر د وخت کښې لمونځ شروع کړ ليکن د لمانځه تر پوره کيدو مخکښې وخت ختم شو نو آيا دا لمونځ وشو او که نه؟ که چيرته شوی وي نو اداء به وي او که به قضاء وي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرته د سهار په لمانځه کښې لمر وخيژي نو دا لمونځ فاسد شو. د لمر تر پورته کيدو وروسته دې قضائي را وګرځوي. له سهار څخه پرته په نورو وختونو کښې چه د لمانځه په سر وخت پای ته ورسيږي نو لمونځ نه فاسديږي.

داسې لمونځ اداء شو او که قضاء؟ په دې باره کښې څلور قولونه دي:

۱ - که چيرته تکبير تحريمه په وخت کښې د ننه وويل شي نو دا لمونځ اداء دی او که نه نو بيا قضاء دی.

۲ - که چيرته يو رکعت په وخت کښې د ننه راشي نو اداء دی او که نه نو بيا قضاء دی.

۳ - کومه برخه چه په وخت کښې د ننه ادا شي هغه اداء دی او پاتې برخه ئې قضاء ده.

۴ - د کوم لمانځه چه کومه برخه هم تر وخت وروسته شي هغه پوره لمونځ قضاء ده.

قال العلاء رحمه الله في اول باب قضاء الفوائت وبالتحريمة فقط بالوقت يكون اداء عندنا وبركعة عند الشافعي رحمه الله وقال ابن عابدين رحمه الله وما ذكره من انه بالتحريمة يكون اداء عندنا هو ما جزم به في التحرير وذكر شارحه انه المشهور عند الحنفية ثم نقل عن المحيط ان ما في الوقت اداء والباقي قضاء وذكر ط عن الشارح في شرحه على الملتقى ثلاثة اقوال فراجعه. (ردالمحتار ج۱،ص۶۷۷)

وقال العلامة الطحطاوی رحمه الله معزیا لشرح العلاء للملتقی لو ادرك ركعة من فرض غیر الفجر فی الوقت ثم خرج الوقت هل تكون جملة الصلوٰة اداء او قضاء او ما فی الوقت اداء وما بعده قضاء اقوال اصحها اولها وتظهر الثمرة فی نية المسافر الاقامة. قیدنا بغیر الفجر لان فيه تبطل بطلوع الشمس وقیدنا بركعة لان ما دونها یكون قضاء قاله الزهلسی وتلمیذه الباقانی لكن نقل محشی شرح المنار من بحث الاداء عن ابن نجیم معزیا للتحریر انه صرح بما فی الوقت یكون اداء عندنا وبركعة عند الشافعی رضی الله تعالیٰ عنه. (طحطاوی علی العلائیة ج۱، ص۳۰۲)

لومړنی قول ډیر زیات مشهور دی او په باب قضاء الفوائت کښې تر ټولو زیات همدغه قول راغلی دی. لیکن علامه شامي د ماسخوتن د وخت د نه میندونکي لپاره یواځې دریم قول ذکر کړی دی کوم چه د ارجحیت دلیل دی. همدارنګه په ټولو کتابونو کښې په باب صلوٰة المسافر کښې د لمانځه په منځ کښې د وخت تر خروج وروسته د اقامت نیت لره غیر معتبر ګڼلی دی کوم چه په همدې دریم قول باندې مبني دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ محرم ۱۴۰۰ هجری

د سفر د لمانځه په حضر کښې او د حضر په سفر کښې د قضائي حکم

سوال: که چیرته د سفر دلمانځه قضائي د سفر تر ختم کیدلو وروسته اړوي نو آیا د ماسپښین، مازدیګر او ماسخوتن د لمونځونو لپاره به د دوه رکعته قصر نیت کوي او که پوره څلور رکعته به ادا کوي. چونکه اوس خو د سفر حالت نه دی. او د دې برعکس صورت کښې که چیرته یو څوک په سفر کښې د کور د څلور رکعتیزو لمونځونو قضائي اړوي نو پوره څلور څلور رکعته به را اړوي او که دوه دوه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د سفر د لمانځه په قضائي کښې به قصر کوي اګر که د سفر تر ختمیدلو وروسته هم وي. او د کور د لمانځه قضائي به پوره څلور رکعته اړوي اګر که په سفر کښې هم وي فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۸ هجری

د وترو په قضائي کښې هم ترتیب واجب دی

سوال: آیا په قضائي لمونځونو کښې د وترو د لمانځه د ماسخوتن تر فرضو مخکښې د ادا کولو اجازه شته او که په دې کښې هم د فرضو د تابع والي شرط شته؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په قضائي کښې هم د فرضو او وترو تر منځ ترتیب لازم دی چه د ترتیب خاوند نه وي د هغه لپاره د نورو لمونځونو غوندې د فرض او وترو تر منځ هم ترتیب ساقط دی د چا په ذمې باندې چه تر پنځو لمونځونو زیاته قضائي وي هغه صاحب ترتیب نه دی په دې تعداد کښې وتر داخل نه دي له وترو پرته شپږ یا تر شپږو زیات قضائي لمونځونه چه په چا

باندې وي نو ترتیب به ساقط وي. فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی قعده ۱۳۹۹ هجری

د ترتیب د خاوند تعریف

سوال: په قضائي لمونځونو کښې ترتیب په کوم سړي باندې ضروري دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د چا په ذمې باندې چه شپږ قضائي لمونځونه نه وي هغه د ترتیب خاوند دی. شپږ یا تر شپږو زیات فرض لمونځونه چه د چا په ذمې باندې وي نو په هغه باندې ترتیب لازم نه دی. وتر په دې کښې نه ګڼل کیږي. مثلاً له یوه سهار څخه تر بل سهاره پورې لمونځونه له چا قضا شوي وي نو د هغو په قضائي کښې ترتیب لازم نه دی. چه تر دې کم قضاء شوي وي نو ترتیب پرې لازم دی. فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی قعده ۱۳۹۹ هجری

د جُمعې د فوت کیدو ویره د ترتیب ساقطوونکی نه دی

سوال: د چا د سهار لمونځ قضاء شوی دی او د جُمعې د لمانځه په وخت کښې ور یاد شو. اوس که چیرته قضائي را اړوي نو د جُمعې لمونځ ترې فوت کیږي. د داسې سړي لپاره څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د ترتیب خاوند وي نو لومړی دې د سهار قضائي ادا کړي. که چیرته تر دې وروسته د جُمعې لمونځ ونیسي نو بهتره ده او که نه نو بیا دې د ماسپښین لمونځ وکړي.

نقل فی الشامیة عن التاتارخانیة انه یصلیها عندهما وان خاف فوت الجمعة مع الامام ثم یصلی الظهر وقال محمد یصلی الجمعة ثم یقضی الفجر الخ (ردالمحتار ج۱،ص۶۸۱) فقط والله تعالی اعلم

۲۹ شعبان ۱۴۰۰ هجری

د لمانځه د فدیې مقدار ۲/۲۵ کیلو ګرام د غنمو قیمت دی

د مړي له خوا څخه د هغه زوی د لمانځه فدیه ادا کولی شي

دا دواړه مسئلې په غلطۍ سره په دریم جلد باب صفة الصلوة کښې راغلي دي، هلته ئې وګورئ. د اوزانو په اړه د مکمل تحقیق لپاره د همدې جلد د باب صدقة الفطر په آخر کښې په رساله دې "بسط الباع لتحقیق الصاع" کښې ئې وګورئ. (مرتب)

باب سجود السهو

که چیرته سورت یا دعاء قنوت سهواً له چا پاتې شي نو څه باید وکړي؟

سوال: له یوه سړي څخه سورت یا دعاء قنوت سهواً پاتې شو او په رکوع کښې ور یاد شو نو که چیرته رکوع پرېږدي او بیرته ودرېږي سورت یا دعاء قنوت ووائي آیا لمونځ ئې صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته سورت پاتې شي نو رکوع دې پرېږدي بیرته دې ودرېږي او سورت دې ووائي اگر که ئې رکوع پوره کړی وي او د قومې خوا ته تللی هم وي. بیا دې دوباره رکوع وکړي په آخر کښې دې سجدهٔ سهو وکړي. که چیرته دوباره رکوع و نه کړي نو لمونځ ئې نه کیږي. اوکه چیرته د ور په یادیدلو تر څنګ قیام ته بیرته و نه ګرځي نو د دې حکم مې صراحةً تر نظره نه دی تیر شوی البته د فقهاوو له تعبیر څخه د قیام خوا ته د رجوع وجوب معلومیږي. لهذا په قصد سره چه واجب پرېښودل شي نو د لمانځه بیرته را ګرځول واجبیږي. او که چیرته دعاء قنوت پاتې شي نو له رکوع څخه دې قیام خوا ته نه ګرځي یواځې په آخر کښې دې سجدهٔ سهو وکړي. لیکن د بیرته را ګرځیدو په صورت کښې هم لمونځ نه فاسدیږي. په دې صورت کښې به دوباره رکوع نه کوي سجدهٔ سهو دې وکړي. که چیرته ئې رکوع دوباره وکړه نو بیا هم د سجدهٔ سهو په کولو سره لمونځ کیږي. که چیرته یو سورت ووائي او د دویم سورت لپاره له رکوع څخه د قیام خوا ته رجوع وکړي نو د دې حکم بعینه د قنوت غوندې دی. (والتفصیل فی شرح التنویر وحاشیته لابن عابدین باب سجود السهو).

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ ذی قعده ۱۳۷۲ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال: رکوع ته تر تلو وروسته دا ور په زړه شي چه سورت ئې نه دی ویلی نو آیا د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. که په رکوع یا قومه کښې د سورت پاتې کیدل ور په زړه شي نو سورت دې ووائي او بیا دې رکوع وکړي او سجدهٔ سهو دې وکړي. که چیرته پرته د سورت له ویلو څخه سجدهٔ سهو وکړي نو بیا هم لمونځ واجب الاعاده دی

که چیرته امام ته په سرّي لمانځه کښې دسې صورت پیښ شي او د جماعت د ډیروالي له وجې تر رکوع وروسته د سورت په ویلو او دوباره رکوع په کولو سره د خلکو د لمونځونو د فاسدیدلو ویره وي نو د دې حکم مې په صراحت سره تر نظره نه دی تیر شوی. د خلکو د ډیر والي له وجې د سجدهٔ سهو د پرېښودو په جواز باندې د قیاس مقتضی دا ده چه په دې صورت کښې د سورت د

پریښودلو گنجائش شته. په دې صورت کښې هم سجدهٔ سهو واجبه ده، د سجدهٔ سهو وجوب په ضم سورت کښې د تاخیر له وجې دی نه د سورت د پریښودو له وجې ځکه چه سورت خو ئې په قصد سره پریښې دی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ذی الحجة ۱۳۹۸ھجری

مسبوق چه له امام سره عمداً د سهو سلام واړوي نو لمونځ ئې فاسديږي

سوال: امام سهو شو نو آیا مسبوق مقتدي به له امام سره د سجدهٔ سهو د کولو په وخت کښې سلام اړوي او که به بې سلام څخه سجده کوي. په دې کښې اکثره اختلاف وي د دې لپاره مدلل څواب ئې وليکئ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: مسبوق به له امام سره د سجدهٔ سهو په وخت کښې سلام نه اړوي بې له سلام څخه به سجده کوي. که چیرته مسبوق سلام واړوي په داسې حال کښې چه خپل مسبوق والی ور په یاد وو یعنې دا ئې په زړه وو چه په ما باندې څه لمونځ پاتې دی نو لمونځ ئې فاسديږي. البته که چیرته سهواً سلام واړوي یعنې ده ته خپل مسبوق والی ور په یاد نه وو نو لمونځ ئې نه فاسديږي. که چیرته مسبوق والی ور په زړه وو لیکن د ناپوهی له وجې ئې سلام واړاوه نو بیا ئې هم لمونځ له منځه ځي ځکه چې جهالت عذر نه دی.

قال فی الشامیة عن البحر (والمسبوق یسجد مع امامه) قید بالسجود لانه لایتابعه فی السلام بل یسجد معه ویتشهد فاذا سلم الامام قام الی القضاء فان سلم فان کان عامداً فسدت والا لا. وبعد سطرین عن شرح المنیة ولو سلم علی ظن ان علیه ان یسلم فهو سلام عمد یمنع البناء. (ردالمحتار ج۱،ص۶۹۶) وفیها (قوله ولو سلم ساهیا) قید به لانه لو سلم مع الامام علی ظن ان علیه السلام معه فهو سلام عمد فتفسد کما فی البحر عن الظهیریة. (ردالمحتار ج۱،ص۵۹۰) وفی العلائیة اوسلم ذاکراً ان علیه رکنا حیث تبطل لانه سلام عمد (ردالمحتار ج۱،ص۶۰۳)

همدارنګه د علائیه جزئیه سلام من علیه سجود سهو یخرجه من الصلوٰة خروجا موقوفا ان سجد عاد الیها والا لا. (ردالمحتار ج۱،ص۶۰۲) څخه څرګنده شوه چه د سجدهٔ سهو سلام تحلیل دی او د تحلیل د سلام په اړه د علائیه قول دا دی چه دا د لمانځه له مفسداتو څخه دی فسلام التحیة مفسد مطلقا وسلام التحلیل ان عمداً. (ردالمحتار ج۱،ص۵۶۶) فقط والله تعالیٰ اعلم منتصف ربیع الاخر ۱۳۷۹ھجری

د آخري قعدې په پریښودو سره چه لمونځ نفل وګرځي نو سجدهٔ سهو نشته

سوال: د ماسپښین په لمانځه کښې که چیرته له چا څخه آخره قعده هیره شي او پنځم رکعت به

سجده پورې مقید کړي نو سجدهٔ سهو پرې شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې سجدهٔ سهو نشته. قال فی شرح التنویر ولا یسجد للسهو علی الاصح لان النقصان بالفساد لا ینجبر وفی الشامیة. (قوله لان النقصان) ای الحاصل بترک القعدة لا ینجبر بسجود السهو فان قلت انه وان فسد فرضاً فقد صح نفلاً ومن ترک القعدة فی النفل ساهیاً وجب علیه سجود السهو فلماذا لم یجب علیه السجود نظراً لهذا الوجه قلت انه فی حال ترک القعدة لم یکن نفلا انما تحقق النفلیة بتقیید الرکعة بسجدة والضم فالنفلیة عارضة ط. (ردالمحتار ج۱،ص۵۰۰) فقط والله تعالی اعلم

۲۲رجب ۱۳۷۵ هجری

که چیرته په څلور رکعته نفلو کښې په اولې قعدې باندې سلام واړوي نو سجدهٔ سهو نشته

سوال : یوه سړي د څلور رکعته نفلو نیت وتاړه او په اولې قعدې باندې ئې سلام واړاوه. وروسته ور یاد شو نو د دریم رکعت خوا ته د دریدو په صورت کښې ئې دویم شفع مکمله کړه نو آیا سجدهٔ سهو پرې لازمیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق والصواب : په دې صورت کښې سجدهٔ سهو نشته ځکه چه په نوافلو کښې د څلورو رکعتونو په نیت سره یواځې یوه شفع (دوه رکعته) واجبیږي چه کله دویمه شفع واجبه نه ده نو د سلام په اړولو سره په فرضو کښې تاخیر را نه غی کوم چه د سجدهٔ سهو سبب وو. پاتې شوه دا پوښتنه چه دویمه شفع صحیح شوه او که نه؟ پس د دریم رکعت خوا ته د دریدو په وخت کښې ئې چه کوم تکبیر ویلی دی دا د تکبیر[1] تحریمه قائم مقام ګرځي. په فقه کښې ددې مثالونه موجود دي چه یواځې تکبیر اګر که بې له تحریمې ځخه په بل نیت سره وویل شي نو د تحریمه قائم مقام ګرځول شوی دی او نیت ته اعتبار نه دی ورکړل شوی. له دې امله دویمه شفع صحیح کیږي البته که چیرته دریم رکعت ته د پورته کیدو په وخت کښې ئې تکبیر نه وي ویلی نو د دویمه شفعه له ابتداء ځخه صحیح شوې نه ده. فقط والله تعالی اعلم ۲۲رجب ۱۳۷۵ هجری

۱- وفیه ان القیام من شرائط التحریمة ولعل الصحیح جواز المضامو ان لم یکبر للقیام لانه انما سلم سهواً وفی شرح التنویر ان السلام ساهیاً لا یبطل لانه دعاء من وجه. (ردالمحتار ج۱،ص۵۰۰) منه

د دوه رکعته نفلو د نیت په کولو سره تر قعدې وروسته سهواً د دوه نورو رکعتونو ادا کولو حکم

سوال: یوه چا د دوه رکعته نفلو په نیت سره لمونځ شروع کړ. تر قعدې وروسته سهواً دریم رکعت ته ولاړ شو او دویمه شفع (دوه رکعته نور) ئې هم پوره کړل نو آیا سجدهٔ سهو پرې لازمه ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق والصواب: چه کله بناء النفل علی النفل جائز دی نو د سجدهٔ سهو هیڅ سبب وجود نه لري. بلکه چه کله د څلور رکعته نفلو نیت هم وتړل شي نو بیا هم د فقهاوو د تصریحله مخې یوه شفعه (دوه رکعته) واجبیږي، د څلورو نیت هیڅ اعتبار نه لري. بې له سلام اړولو او بې له تکبیر تحریمه څخه یواځې دریم رکعت ته په ولاړیدو سره دویمه شفع لازمیږي سره له دې په دې صورت کښې سجدهٔ سهو نشته. نو په دې باندې دقیاس په کولو سره په نوموړي صورت کښې به هم سجدهٔ سهو نه وي ځکه چه په دې کښې هم د دویمې شفعې وجوب دریم رکعت ته په درېدو سره منځ ته راغی.

قال فی شرح التنویر کل شفع منه صلوٰة وفی الشامیة کانه والله اعلم لتمکنه من الخروج علی رأس الرکعتین فاذا قام الی شفع اٰخر کان بانیا صلوٰة علی تحریمة صلوٰة ومن ثم صرحوا بانه لو نوی اربعا لا یجب علیه بتحریمتها سوی الرکعتین فی المشهور عن اصحابنا وان القیام الی الثالثة بمنزلة تحریمة مبتدأة حتی ان فساد الشفع الثانی لا یوجب فساد الشفع الاول. (ردالمحتار ج۱، ص۶۲۸، باب صفة الصلوٰة) فقط والله تعالٰی اعلم

۲۲ رجب ۱۳۷۵ هجری

له امام سره ترسجدهٔ سهو وروسته د شریکیدونکي سړي حکم

سوال: که چیرته یو څوک له امام سره په داسې حالت کښې شریک شي چه امام د سجدهٔ یوه یا دواړه سجدې کړې وي نو د داسې سړي حکم څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق والصواب: که چیرته په دویمه سجده کښې شریک شي نو په ده باندې لومړۍ سجده نشته. که چیرته تردواړو سجدو وروسته ورسره شریک شي نو دواړه سجدې د ده له غاړې څخه ساقطې دي.

قال فی الهندیة فی فصل سهو الامام من الباب الثانی عشر ولو دخل معه بعد ما سجد سجدة السهو یتابعه فی الثانیة ولا یقضی الاولی وان دخل معه بعد ما سجد سجدة السهو یتابعه فی الثانیة ولا یقضی الاولی وان دخل معه بعد ما سجدهما لا یقضیهما کذا فی التبیین. (عالمگیریة ج۱، ص۱۲۶) و کذا فی الشامیة ایضاً فی باب سجود السهو

ج۱،ص۶۹۶) فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۳ صفر ۱۳۷۶ ہجری

د مسبوق لپاره د امام له سجدهٔ سهو څخه مخکښې د دریدلو حکم

سوال مسبوق ته دا معلومه نه وه چه په امام باندې سجدهٔ سهو لازمه شوې ده نوله دې امله د امام له سجدهٔ سهو څخه مخکښې ودرید. وروسته په قیام کښې ور معلومه شوه نو څه به کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: تر څو پورې چه ئې خپل رکعت په سجدې پورې مقید کړی نه وي بیرته دې را وګرځي او د امام متابعت دې وکړي او که چیرته ئې سجده کړې وي نو بیا دې بیرته نه راګرځي بلکه په آخر کښې دې سجدهٔ سهو وکړي. که چیرته له سجدې څخه وروسته را وګرځي نو لمونځ ئې فاسدیږي.

لما فی فصل سهو الامام من الباب الثانی عشر من الھندیۃ ولو لم یتابع الامام فی سجود السھو و قام الی القضاء لا یسقط عنه و یسجد فی اٰخر صلاته ولو سلم الامام فقام المسبوق ثم تذکر الامام ان علیه سھواً فسجد له قبل ان یقید المسبوق الرکعۃ بسجدۃ فعلیه ان یرفض ذٰلك و یعود الی متابعته ثم اذا سلم الامام قام الی القضاء ولا یعتد بما فعل من القیام و القراءۃ و الرکوع ولو لم یعد الی متابعۃ الامام و مضی علی قضائه فانه تجوز صلاته و یسجد للسھو بعد فراغه استحساناً ولو سجد الامام بعد ما قید ھذا المسبوق الرکعۃ بسجدۃ فانه لا یعود فان عاد الی متابعته فسدت صلاته کذا فی السراج الوھاج. (عالمگیریۃ ج۱،ص۶۶) وایضاً قال فی الفصل السابع من الباب الخامس لو قام الی قضاء ما سبق به و علی الامام سجدتا سھو قبل ان یدخل معه کان علیه ان یسجد فی اٰخر صلاته. (عالمگیریۃ ج۱،ص۴۸) و العبارتان المذکورتان مزبورتان فی الشامیۃ ایضاً بتغییر یسیر احداھما فی بیان المسبوق ج۱،ص۵۵۸/۵۵۹ و الاخری فی باب سجود السھو ج۱،ص۶۹۶.

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۲ صفر ۱۳۷۶ ہجری

د مسبوق له امام سره دسلام اړولو حکم

سوال مسبوق په هیره سره له امام سره سلام واړاوه او تر سلام اړولو وروسته ئې په زړه کښې دو په صورت کښې ئې خپل پاتې رکعتونه پوره کړل نو آیا سجدهٔ سهو پرې لازمه ده او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب و منه الصدق والصواب که چیرته له امام سره داسې سلام واړوي چه د امام د سلام د لفظ له میم سره یو ځای مسبوق هم د سلام د میم لفظ ادا کړ نو سجدهٔ سهو پرې نشته که چیرته

مسبوق د امام د سلام د لفظ له ميم څخه وروسته د سلام د لفظ ميم اداکړي نو سجدهٔ سهو واجبيږي ځکه چه د سلام په لفظ سره اقتداء ختميږي په عمومي توګه د مقتدي سلام د امام له سلام څخه وروسته وي له دي امله سجدهٔ سهو لازميږي.

قال في الشامية تحت (قوله والمسبوق يسجد مع امامه) فاذا سلم الامام قام الى القضاء فان سلم فان كان عامداً فسدت و الا لا و لا سجود عليه ان سلم سهواً قبل الامام اومعه و ان سلم بعده لزمه لكونه منفرداً حينئذٍ بحر و اراد بالمعية المقارنة وهو نادر الوقوع كما في شرح المنية. (رد المحتار ج۱،ص۶۹۹) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۵ذي الحجة ۱۳۸۶ هجرى

كه چيرته امام پرته له كومې وجې سجدهٔ سهو وكړي نو د مسبوق د لمانځه حكم به څه وي

سوال: كه چيرته امام په دې ګومان سره سجدهٔ سهو وكړي چه په ما باندې سجدهٔ سهو واجبه شوې ده او وروسته ور معلومه شي چه سجدهٔ سهو واجبه نه وه نو آيا د مسبوق لمونځ فاسديږي او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د اصل قاعدې مطابق خو د مسبوق لمونځ فاسديږي ليكن د جوماتونو په امامانو كښې د جهل او ناپوهۍ د غلبې له وجې د نه فساد فتوىٰ وركړه شوې ده د دې لپاره كه چيرته مسبوق ته د دې معلومات وشي نو لمونځ دې را وګرځوي

قال في الخانية اذا ظن الامام ان عليه سهواً فسجد للسهو و تابعه المسبوق في ذلك ثم علم ان الامام لم يكن عليه سهو فيه روايتان واختلف المشائخ لاختلاف الروايتين و اشهرهما ان صلوة المسبوق تفسد و قال الشيخ الامام ابو حفص الكبير رحمه الله لا تفسد و ان لم يعلم انه لم يكن سهو على الامام لم تفسد صلوة المسبوق في قولهم. (قاضيخان ج۱،ص۴۸) ، وفي العلائية ولو ظن الامام السهو فسجد له فتابعه فبان ان لا سهو فالاشبه الفساد لاقتدائه في موضع الانفراد.

وفي الشامية (قوله فالاشبه الفساد) وفي الفيض و قيل لا تفسد و به يفتى و في البحر عن الظهيرية قال الفقيه ابو الليث في زماننا لا تفسد لان الجهل في القراء غالب اه. والله اعلم (رد المحتار ج۱،ص۵۰۰) فقط والله تعالیٰ اعلم

۳ شوال ۱۳۸۶ هجرى

په آخري قعده كښې د تشهد يا درود په تكرار سره سجدهٔ سهو نشته

سوال: كه چيرته يو څوك په آخري قعده كښې تشهد يا درود شريف تول تا نسماني به قصد سره د

په سهو سره دوه خله ووائي نو آيا سجدهٔ سهو پرې واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب سجدهٔ سهو پرې نه واجبيږي ځکه چه دا د ثناء او دُعاء موقع ده. که په دې کښې څومره اوږدوالی وشي نو پروا نه لري.

قال ابن نجيم رحمه الله تعالیٰ ولو كرر التشهد في القعدة الاخيرة فلا سهو عليه.(البحر الرائق ج۲،ص۹۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ محرم ۱۳۸۶ هجری

په اوله قعده کښې د تشهد په تکرار سره سجدهٔ سهو واجبيږي

سوال که چيرته يو څوک په اوله قعده کښې تول التحيات يا څه برخه ئې دوه خله ووائي نو څه حکم لري. آيا سجدهٔ سهو پرې واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په اوله قعده کښې د تشهد په تکرار سره د دريم رکعت په فرض قيام کښې تاخير لازميږي له دې امله د قصد په صورت کښې لمونځ واجب الاعاده دی او د سهو په صورت کښې سجدهٔ سهو لازميږي خو که چيرته دا څنډ د يوه رکن په اندازه وي يعنې د درې خله سبحان[1] ربي الاعلیٰ ويلو - ۴۲ مقروء حروفو په اندازه وي له دې اندازې څخه په کم تکرار باندې سجدهٔ سهو نه لازميږي

قال ابن نجيم رحمه الله تعالیٰ لو كرر التشهد في القعدة الاولیٰ فعليه السهو لتأخير القيام.(البحر الرائق ج۲، ص۹۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ محرم ۱۳۸۶ هجری

په اوله قعده کښې څومره زياتوالی د سجدهٔ سهو موجب ګرځي؟

سوال تاسو ليکلي دي چه په کوم رکن کښې چه د درې خله تسبيح په اندازه سره چه د سجدهٔ سهو کوم حکم دی له هغه څخه درې خله سبحان الله مراد نه دی بلکه درې خله **سبحان ربي العظيم** يا **سبحان ربي الاعلیٰ** مراد دی په دې باندې دا اشکال دی چه په عامو کتابونو کښې ليکلي دي چه په لومړي قعده کښې که چيرته تر **اللهم صل علیٰ محمد** پورې ووېل شي نو سجدهٔ سهو واجبيږي حالانکه دا اندازه له درې خله سبحان ربي العظيم څخه ډيره کمه ده هيله ده چه تسلي بخښونکی ځواب راکړئ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا اشکال خو په سبحان الله باندې هم وي د درې خله سبحان الله

[1] - له تسبيح څخه مراد سبحان ربي الاعلیٰ مراد دی تفصيل ئې په باب مفسدات الصلوٰة کښې د ستر د شکاريدو په بيان کښې دی ۱۲ منه

قول مقروء حروف اوه ویشت دي او د اللهم صل علی محمد اتلس دي حقیقت دا دی چه د رکن په اندازه سره ځنډ یا تاخیر سجدهٔ سهو واجبوي او د رکن په اندازه کښې دوه قولونه دي. یو قدر ما تجوز به الصلوٰة کما فسر العلامة الطحطاوی رحمه الله تعالیٰ فی مراقی الفلاح قدر الرکن بآیة او دویم قول په اندازه د دریو تسبیحاتو. بیا قدر ما تجوز به الصلوٰة کښې دوه قولونه دي. یو په شمول د محذوفه حروفو اتلس حروفه او بل دیرش حروفه. په دغو قولونو کښې راجح قول دا دی چه له دې ځخه تر ټولو لنډ او اقصر رکن په طریقهٔ مسنونه سره مراد دی او هغه هغه د درې خله سبحان ربی العظیم یا سبحان ربّی الاعلیٰ اندازه ده کوم چه مقروء حروف نې دوه خلویښت دي

قال ابن عابدین رحمه الله فی حاشیته علی البحر (و قدر الکثیر ما یؤدی فیه رکن) ای بسنته کما قیده فی المنیة قال شارحها ابن امیر حاج ای عا المعن السنة ای عا هو مشروع فیه من الکمال السنی کالتسبیحات فی الرکوع و السجود مثلاً و هو تقیید غریب و وجهه قریب و لم اقف علی التقیید بکونه قصیراً او طویلاً آه ای تقیید الرکن ای هل المراد منه قدر رکن طویل بسنته کالقعود الاخیر او القیام المشتمل علی قراءة المسنون او قدر رکن قصیر کالرکوع او السجود بسنته ای قدر ثلاث تسبیحات و بالثانی جزم البرهان الحلبی فی شرح المنیة حیث قال و ذلك مقدار ثلاث تسبیحات اه فافاد ان المراد اقصر رکن و کأنه لانه الاحوط و الله اعلم.

(منحة الخالق علی البحر الرائق ج۲، ص۱۰۸)

په اوله قعده کښې په تشهد باندې زیاتوالی د سجدې په موجب کیدو باندې مختلف اقوال راغلي دي یو په اندازه د رکن. دویم په اندازه د اللهم صل علی محمد دریم تر علی آل محمد پوري. څلورم د صاحبینو رحمهما الله په نزد تر انك حمید مجید پورې په دغو کښې اولنی قول اصل دی او دویم قول رکن په اندازه د اتلسو حروفو په مطابق دی او د دریم قول رکن په اندازه د دیرشو حروفو په مطابق دی. دا هم ممکنه ده چه د وظیفې د ادا کولو حکم نې د رکن ادا کول ګنلی وي. بیا په دویم قول کښې نې نفس درود او اصل مقصود نې په لحاظ کښې ساتلی دی او په دریم قول کښې نې تابع لره هم او په څلورم قول کښې نې تشبیه او د برکت دُعاء لره هم. یعنې د کاملې وظیفې لحاظ په کښې شوی دی

علامه شامي رحمه الله دریم قول ته ترجیح ورکړی دی لیکن په اندازه د رکن کښې راجح قول د دوه خلویښتو حروفو پر بناء په صلیت علی کښې د (علی) تر لام پورې په تاخیر سره سجدهٔ سهو باید واجبه شي دا قول اوسع هم دی او د صاحبینو رحمهما الله په نزد خو له دې څخه هم زیات وسعت دی البته دریم قول اوسط او محوط دی د سیّدنا د لفظ د زیاتوالي په صورت کښې په آل سیّدنا

ګیدل کښې د محمد د تر دویم مشدد میم پورې دوه څلوېښت حروفه پوره کیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ محرم ۱۳۸۶ هجری

د سورۀ فاتحه تکرار د سجدۀ سهو موجب دی

سوال: امام د سورۀ فاتحه څینې برخه یا ټوله دوه ځلې وویله نو آیا سجدۀ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: علامه ابن عابدین د ظهیریه په حوالې سره د سورۀ فاتحه د اکثرې برخې تکرار د سجدۀ سهو موجب ګڼلی دی. (قوله وکذا ترک تکریرها الخ) فلو قرأها في رکعة من الاولیین مرتین وجب سجود السهو لتأخیر الواجب وهو السورة کما في الذخیرة وغیرها وکذا لو قرأ اکثرها ثم اعادها کما في الظهیریة. (رد المحتار ج ۱، ص ۴۲۹) لیکن علامه طحطاوي رحمه الله په شرح د مراقي کښې په مطلقه توګه د سورۀ فاتحه د څینې برخې تکرار د سجدۀ سهو موجب لیکلی دی. لو کرر الفاتحة او بعضها في احدی الاولیین قبل السورة سجد للسهو. (طحطاوی ص ۲۲۶)

په حقیقت کښې د فاتحې په تکرار سره د سجدۀ سهو د وجوب علت د سورت تاخیر دی لکه څرنګه چه د شامي په مذکوره عبارت کښې ئې تصریح شوې ده. همدا وجه ده چه د فرائضو په آخري دوه رکعتونو کښې د سورۀ فاتحه تکرار د سجدۀ سهو موجب نه دی. پس که چیرته په لومړنیو دوه رکعتونو کښې د سورۀ فاتحه دومره تکرار وشي چه مکرره (دوه ځله ویل شوي حروف) د درې ځله سبحان ربی الاعلی ویلو په برابر شي نو سجدۀ سهو واجبیږي. د دې حساب لګول شوی دی نو ثابته شوه چه د سبحان ربی الاعلی مقروءه حروف څوارلس دي او دوه څلوېښت مقروءه حروف د الدین د "ي" پورې راځي. له دې امله تر دې اندازې پورې تکرار د سجدۀ سهو موجب دی

فقط والله اعلم ۲ محرم ۱۳۸۶ هجری

په جهري قرائت کښې اخفاء او په بالعکس سره د سجدۀ سهو حکم

سوال: د امام په جهري لمانځه کښې سراً یا په سرّي لمانځه کښې جهراً په څومره قرائت کولو سره سجدۀ سهو لازمیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په شمول د محذوفه حروفو دیرش حروفه یا تر دې د زیاتو حروفو په ویلو سره سجدۀ سهو واجبیږي تر (الرّحمٰن) پورې نهه ویشت حروفه دي له دې امله له دې څخه مخکښې چه یو بل حرف ووائي نو سجدۀ سهو واجبیږي قال في التنویر والجهر فیما یخافت فیه وعکسه

بقدر ما تجوز به الصلٰوة في الفصلين. (ردالمحتار ج۱، ص۲۹۳) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ محرم ۱۳۸۶ هجری

له سورهٔ فاتحه څخه چې يو حرف هم پاتې شي نو سجدهٔ سهو واجبه ده

سوال: که چيرته په لمانځه کښې له چا څخه سهواً د سورهٔ فاتحه يو آيت يا دوه آيتونه پاتې شي نو آيا سجدهٔ سهو پرې واجبيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: له سورهٔ فاتحه څخه که چيرته يو حرف هم په سهو سره پاتې شي نو سجدهٔ سهو واجبه ده.

قال في شرح التنوير فيسجد للسهو بترك اكثرها لا اقلها لكن في المجتبىٰ يسجد بترك اٰية منها وهو اولىٰ قلت وعليه فكل اٰية واجبة وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله وعليه) اى وبناء على ما في المجتبىٰ فكل اٰية واجبة وفيه نظر لان الظاهر ان ما في المجتبىٰ مبنى قول الامام بانها بتمامها واجبة وذكر الاٰية تمثيلاً لا تقييداً اذ بترك شيء منها اٰية او اقل ولو حرفا لا يكون اٰتيا بكلها الذى هو الواجب كما ان الواجب ضم ثلاث اٰيات فلو قرأ دونها كان تاركاً للواجب افادة الرحمتي. (ردالمحتار ج۱، ص۴۲۶) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ ذی الحجة ۱۳۹۰ هجری

تر آخرې قعدې وروسته د دريدلو حکم

سوال: يو سړی له امام سره د لمانځه له پيل څخه شريک وو په آخره قعده کښې چه کله امام سلام واړاوه نو نوموړي په غلطۍ سره دا فکر وکړ چه يو رکعت ئې پاتې دی. چه کله ودريده نو ور ياد شو چه لمونځ خو مې پوره دی. اوس آيا په نوموړي سړي باندې سجدهٔ سهو واجبه ده او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرته د پنځم رکعت له سجدې څخه مخکښې ور ياد شي نو بيرته دې را وګرځي. او که چيرته تر سجدې وروسته ور ياد شي نو يو بل رکعت دې هم ورسره يو ځای کړي تر څو چه دوه رکعته ئې نفل شي. په دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو پرې واجبه ده.

قال في التنوير وان قعد في الرابعة مثلاً قدر التشهد ثم قام عاد وسلم وان سجد للخامسة سلموا وضم اليها سادسة لتصير الركعتان له نفلا وسجد للسهو، وقال الشارح في الصورتين لنقصان فرضه بتاخير السلام في الاولىٰ وتركه في الثانية. (ردالمحتار ج۱، ص۶۰۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۱ صفر ۱۳۸۷ هجری

چه تر آخرې قعدې وروسته پورته شي نو د بيرته راګرځيدو په صورت کښې دې فوراً سجدهٔ سهو وکړي

سوال: د آخرې قعدې له التحيات ويلو وروسته که چيرته يو څوک په هيره سره ودريږي او بيا

په ور یادیدو سره بیرته کښیني نو آیا په کښیناستو سره دې التحیات بیا ووائي او سجدهٔ سهو دې وکړي او که پرته د التحیات له ولو دې فوراً سجدهٔ سهو وکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تشهد خو ئې مخکښې ویلی دی د دې لپاره دې دوباره التحیات نه وائي بلکه په کښیناستو سره دې فوراً سجدهٔ سهو وکړي. فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۱۰ ربیع الاوّل ۱۳۹۸ ہجری

د آخرې قعدې د پریښودلو حکم

سوال : د سهار په لمانځه کښې یوه چا آخري قعده و نه کړه او د دریم رکعت تر ادا کولو وروسته ور په زړه شو ځلور رکعته ئې پوره کړل او سجدهٔ سهو ئې هم وکړه نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ یعنې دوه رکعته نفل او دوه فرض او که څنګه؟

که چیرته همداسې واقعه د ماسپښین په لمانځه کښې چا ته ور پیښ شي او د پنځم رکعت تر سجدې وروسته ور په زړه شي نو چه شپږم رکعت پوره کړي او سجدهٔ سهو وکړي نو آیا لمونځ ئې کیږي او که نه؟ یعنې ځلور فرض او دوه رکعته نفل.

او که چیرته همداسې واقعه په نفلو کښې چا ته ور پیښ شي او د دریم رکعت تر سجدې وروسته ور یاد شي نو چه ځلور رکعته پوره کړي او سجدهٔ سهو هم وکړي نو ځلور رکعته نفل ئې کیږي او که نه؟ او که په همدغو ټولو صورتونو کښې د لمانځه بیرته را ګرځول به پرې واجب وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته په نفلو یا سنتو کښې د دوه رکعته لمانځه نیت وتړي او آخره قعده ئې هیره شي او دوه رکعته نور هم ورسره یو ځای کړي نو په داسې صورت کښې سجدهٔ سهو واجبه ده او لمونځ ئې ځلور رکعته شول لیکن په تراویحو کښې به دوه رکعته ګڼل کیږي یعنې له ځلورو رکعتونو څخه به دوه تراویح وي او دوه رکعته نفل

د ماسپښین په سنتو کښې که چیرته آخره قعده ترې پاتې شي او شپږ رکعته پوره کړي او سجدهٔ سهو وکړي نو لمونځ ئې وشو. ځلور رکعته سنت مؤکده او دوه رکعته نفل

که چیرته په ځلور رکعته فرضو کښې دا واقعه ور پیښ شي نو ټول لمونځ ئې نفل ګرځي او سجدهٔ سهو پرې واجبه نه ده.

قال فی العلائیة و لا یسجد للسهو علی الاصح لان النقصان بالفساد لا ینجبر. و فی الشامیة (قوله لان النقصان) ای الحاصل بترك القعدة لا ینجبر بسجود السهو فان قلت انه وان فسد فرضا فقد صح نفلاً و من ترك القعدة فی النفل ساهیاً وجب علیه سجود السهو قلنا لما لم یجب علیه نظراً الیٰ هذا الوجه قلت انه فی حال ترك

القعدة لم يكن نفلاً انما تحقق النفلية بتقييد الركعة بسجدة والضم فالنفلية عارضة ط. (رد المحتار ج، ص۰۰۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

د سجدهٔ سهو له تشهد څخه مخکښې د کولو حکم

سوال: په زید باندې سجدهٔ سهو واجبه وه لیکن زید مخکښې د التحیات له ویلو سجدهٔ سهو وکړه نو آیا لمونځ ئې صحیح شو او که بیرته به ئې را ګرځوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته قصداً داسې وکړي نو د لمانځه بیرته را ګرځول پرې واجب دي او که سهواً ئې داسې وکړل نو په دې کښې تفصیل دا دی چه که چیرته د التحیاتو په اندازه ناست نه وي نو سجدهٔ سهو له خپل محل څخه پرته په بل محل کښې د ادا کیدو له وجې اعتبار نه لري. لهذا له التحیاتو وروسته دې بیا سجدهٔ سهو وکړي. که چیرته سجدهٔ سهو و نه کړي نو لمونځ به ئې واجب الاعاده وي. او که چیرته د التحیاتو په اندازه تر کښیناستو وروسته سجدهٔ سهو وکړي لیکن التحیات هم و نه وائي او سلام هم وا نه روي او همداسې سجده وکړي نو لمونځ ئې صحیح کیږي او هم هغه سجده ئې کافي ده. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ربیع الاول ۱۳۸۷ هجری

په لومړي رکعت کښې د سجدهٔ سهو د واجبوونکي ناستې اندازه

سوال: که چیرته یو سړی په لومړي یا دریم رکعت کښې په هیره سره کښیني نو په څومره اندازه کښیناستو سره سجدهٔ سهو پرې واجبیږي. یو عالم فرمائي چه په لږ غوندې ځنډ په کښیناستو سره هم سجدهٔ سهو واجبیږي او په دې خبره باندې د منیة المصلي حواله وړاندې کوي. آیا دا صحیح ده او که څنګه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په منیه کښې په مطلق کښیناستو سره د سجدهٔ سهو واجبیدل راغلي دي لیکن راجحه دا ده چه د درې ځله سبحان ربی الاعلی د ویلو په اندازه سره څوک کښیني نو سجدهٔ سهو پرې واجبیږي او له دې څخه په کم وخت باندې نه واجبیږي. څکه چه د سجدهٔ سهو د وجوب وجه په قیام کښې ځنډ او تاخیر دی او تاخیر هغه معتبر دی چه د تر ټولو لنډ رکن په اندازه سره له سنتونو وي او دا لنډ رکن رکوع یا سجده دی او د هغوی مسنون تسبیح سبحان ربی العظیم او سبحان ربی الاعلی دی. په دغو دواړو کښې د هر یوه مقروءه حروف څوارلس دي او د دریو تسبیحاتو دوه څلویښت جوړیږي او په التحیاتو کښې د "ابّها" په "ه" کښې دوه څلویښت حروفه پوره کیږي لهذا له دې څخه په کم باندې سجده سهو نه واجبیږي

فی واجبات الصلوٰة من الشامية وكذا القعدة فی آخر الركعة الاولى او الثالثة فيجب تركها ويلزم من فعلها

ایضاً تأخیر القیام الی الثانیة او الرابعة عن محله وهذا اذا کانت القعدة طویلة اما الجلسة الخفیفة التی استحبها الشافعی رحمه الله فترکه غیر واجب عندنا بل هو الافضل کما سیأتی. (رد المحتار ج۱، ص۴۲۸) وفی العلائیة ویکره للنهوض علی صدور قدمیه بلا اعتماد و قعود استراحة ولو فعل لا بأس. وفی الشامیة قال شمس الائمة الحلوانی الخلاف فی الافضل حتی لو فعل کما هو مذهبنا لا بأس به عند الشافعی رحمه الله ولو فعل کما هو مذهبه لا بأس به عندنا کذا فی المحیط اه. قال فی الحلیة و الاشبه انه سنة او مستحب عند عدم العذر فیکره فعله تنزیها لمن لیس به عذر اه وتبعه فی البحر و الیه یشیر قولهم لا بأس فانه یغلب فیما ترکه اولی. اقول ولا ینافی هذا ما قدمه الشارح فی الواجبات حیث ذکر منها ترک قعود قبل ثانیة و رابعة لان ذاک محمول علی القعود الطویل و لذا قیدت الجلسة هنا بالخفیفة تأمل. (رد المحتار ج۱، ص۴۷۳) و قال ابن عابدین رحمه الله فی حاشیته علی البحر (و قدر الکثیر ما یؤدی فیه رکن) ای بسنته کما قیده فی المنیة قال شارحها ابن امیر حاج ای مع ماله من السنة ای عما هو مشروع فیه من الکمال السنی کالتسبیحات فی الرکوع و السجود مثلاً و هو تقیید غریب و وجهه قریب و لم اقف علی التقیید بکونه قصیراً او طویلاً اه ای تقیید الرکن ای هل المراد منه قدر رکن طویل بسنته کا القعود الأخیر او القیام المشتمل علی قراءة المسنون او قدر رکن قصیر کالرکوع او السجود بسنته ای قدر ثلاث تسبیحات و بالثانی جزم البرهانی الحلبی فی شرح المنیة حیث قال و ذلک مقدار ثلاث تسبیحات اه فافاد ان المراد اقصر رکن و کأنه لانه الاحوط والله اعلم. (منحة الخالق علی البحر الرائق ج۱، ص۲۸۷)

فقط والله تعالی اعلم ٤ محرم ١٣٨٦ هجری

د وترو په دریم رکعت کښې چه د سورت یو ځای کول پاتې شي نو سجدهٔ سهو واجبه ده

سوال د وترو په دریم رکعت کښې که چیرته څوک تر الحمد لله وروسته کوم سورت و نه وائي نو آیا سجدهٔ سهو پرې واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د وترو په هر رکعت کښې تر سورهٔ فاتحه وروسته د سورت ویل واجب دي له دې امله سهواً د پاتې کیدو په صورت کښې سجدهٔ سهو واجبه ده او په قصد سره د پرېښودلو په صورت کښې د لمانځه بیرته را ګرځول واجب دي

فی واجبات الصلوة من التنویر و ضم سورة فی الاولیین من الفرض و جمیع النفل والوتر. (رد المحتار ج۱، ص۴۲۴)

فقط والله تعالی اعلم ۲۷ شعبان ۱۳۸۸ هجری

د سورۀ فاتحه په ځای د التحیات د ویلو حکم

سوال : که چیرته یو څوک د الحمد لله په ځای تشهد تر الصلوات والطیبات پوري ووائي نو آیا سجدۀ سهو پرې واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : له سورۀ فاتحه څخه مخکښې د التحیاتو په ویلو سره په فرض قرائت کښې تاخیر راغی او په فرضو کښې د درې ځله سبحان ربی الاعلی په اندازه تاخیر د سجدۀ سهو موجب دی. د دې ټول مقروءه حروف دوه څلوېښت حروفه دي او د تشهد د ایّها تکي تر "هٔ" پورې دوه څلویښت مقروءه حروف پوره کیږي. لهذا سهواً تر دې ځایه پورې چه څوک التحیات ووائي نو سجدۀ سهو پرې واجبیږي او که تر دې کم وي نو نه واجبیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

د التحیاتو په ځای د سورۀ فاتحه د لوستلو حکم

سوال : په قعده کښې په هیره سره د التحیاتو په ځای که چیرته نور څه یا الحمد لله وویل شي نو آیا سجدۀ سهو نه واجبیږي لکه څرنګه چه په معلم الدین کښې لیکلي دي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته له التحیاتو څخه مخکښې د درې ځله سبحان ربی الاعلی (چه ټول حروف ئې دوه څلویښت راځي) په اندازه سورۀ فاتحه ولولي نو سجدۀ سهو واجبیږي. په سورۀ فاتحه کښې د الدین تر "يَ" پورې دوه څلویښت حروفه پوره کیږي. البته تر آخري تشهد وروسته د سورۀ فاتحه په ویلو سره سجدۀ سهو نشته.

قال فی الهندیة واذا فرغ من التشهد قرأ الفاتحة فلا سهو علیه واذا قرأ الفاتحة مکان التشهد فعلیه السهو و کذلك اذا قرأ الفاتحة ثم التشهد کان علیه السهو کذا روی عن ابی حنیفة رحمه الله فی الواقعات العاطفیة وذکر هناك اذا بدأ فی موضع التشهد بالقراءة ثم تشهد فعلیه السهو و لو بدأ بالتشهد ثم بالقراءة فلا سهو علیه (عالمگیریة ج۱،ص۱۲۷)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

د ماښام په لمانځه کښې د آخری قعدې د هیریدلو حکم

سوال د ماښام په لمانځه کښې که چیرته له چا څخه آخره قعده پاتې شي او د څلورم رکعت تر ادا کولو وروسته ورپه یاده شي نو آیا بیرته د قعدې خواته د ګرځیدو په صورت کښې د سجدۀ سهو په کولو سره لمونځ کیږي او له سره به ئې را ګرځوي او آیا په نوموړي صورت کښې سجدۀ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې سجدۀ سهو نه واجبیږي. د ماښام فرض ئې نه

وشول بلکه دا څلور رکعته ټول نفل وګرځیدل له دې امله دې پنځم رکعت نه ورسره یو خاې کوي البته که چیرته د څلورم رکعت تر سجدې مخکښې ور په زړه شي نو بیرته را ګرځیدل او د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ صحیح کیږي فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ذی الحجه ۱۳۸۸ هجری

د ماښام په لمانځه کښې تر اخرې قعدې وروسته د دریدلو حکم

سوال د ماښام په لمانځه کښې که چیرته یو څوک له آخرې قعدې څخه په دې ګومان چه دا مې دویم رکعت دی را پورته شي بیا ور په زړه شي چه دا خو څلورم رکعت دی او کښیني آیا د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته ئې د څلورم رکعت سجده نه وي کړې نو کښیناستل او د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ پوره کیږي. او که چیرته ئې د څلورم رکعت سجده کړې وي نو د پنځم رکعت یو خاې کول ورته مستحب دي. آخرې دوه رکعته ئې نفل ګرځي لیکن سجدهٔ سهو په دې صورت کښې هم واجب دی.

قال فی التنویر وان قعد فی الرابعة ثم قام عاد وسلم وان سجد للخامسة سلموا و ضم الیها سادسة. وقال ابن عابدین رحمه الله ای ندبا علی الاظهر وقیل وجوبا ح عن البحر. (ردالمحتار ج۱ ص۶۰۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ محرم ۱۳۹۲ هجری

د سلام په پرینښودو سره سجدهٔ سهو واجبیږي

سوال زید په لمانځه کښې یوې خوا یا دواړو خواوو ته سلام و نه ګرځاوه او تشهد، درود شریف او دعاء ئې وویله همداسې پورته شو نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ که چیرته شوی وي نو له کراهت سره او که بې له کراهته که له کراهت سره وي نو تحریمي دی او که تنزیهي؟

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته یوې خوا ته تر سلام ګرځولو وروسته ودریږي نو لمونځ ئې بې له کراهته کیږي ځکه چه د لومړي سلام سره لمونځ ختمیږي لیکن چونکه دویم سلام هم واجب دی د دې لپاره له قبلې څخه د مخ سر اړولو او د خبرو له کولو څخه مخکښې چه ور په زړه شي نو دویم سلام دې هم واړوي بهتره دا ده چه کښیني او سلام وګرځوي. که چیرته ئې په ولاړې سلام واړاوه نو بیا ئې هم واجب ادا کړی لیکن د سنتو خلاف دی او که چیرته ئې یوې خوا ته هم سلام و نه ګرځاوه او له جومات څخه د وتلو او خبرې کولو څخه مخکښې ور په زړه شي نو کښیني دې ئې سجدهٔ سهو دې وکړي او سلام دې وګرځوي او که نه نو لمونځ به ئې مکروه تحریمي او واجب الاعاده وي که څه هم دی ...... خو ...... نه په قصد سره سلام وا نه ړوي نو بیا سجدهٔ سهو کافي نه ده بلکه د لمانځه را ګرځول پرې واجب دي

د لومړي سلام د پاتې کیدو په صورت کښې له جومات څخه د نه وتلو قید دی او د دویم سلام د پاتې کیدو په صورت کښې له قبلې څخه د سینې د نه ګرځیدلو قید دی **کما قرلوا بین لتسلیم من علیه سهو دالسهو ناسیا وعامداً.** (د جومات د خارج حکم د "سجدهٔ سهو چه هیره شي" تر عنوان لاندې ملاحظه کړئ)

قال فی العلائیة ولفظ السلام مرتین فالثانی واجب علی الاصح برهان دون علیکم وتنقضی القدوة بالاول قبل علیکم علی المشهور عندنا وعلیه الشافعیة.(ردالمحتار ج۱،ص۴۳۶) وفیها ولو نسی الیسار اتی به مالم یستدبر القبلة فی الاصح وتنقطع التحریمة بتسلیمة واحدة برهان وقدمر.(ردالمحتار ج۱،ص۴۹۰)

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی قعده ۱۳۸۹ هجری

د سلام تاخیر د سجدهٔ سهو موجب دی

سوال که چیرته یو څوا په آخره قعده کښې تشهد، درود شریف او دعاء وویله لیکن په سلام اړولو او خروج بصنع المصلي کښې ئې تاخیر وکړ آیا په داسې سړي باندې سجدهٔ سهو لازمه ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته نورې زیاتی دعاګانې ئې ویلې یا حمد، ثنا او داسې نورو اذکارو کښې مشغول پاتې وو نو سجدهٔ سهو نشته اګر که هر څومره تاخیر وشي البته که چیرته په قصد سره د درې ځله سبحان ربی الاعلی په اندازه چُپ پاتې شو نو لمونځ واجب الاعاده دی او که سهواً همدومره څنډ چُپ پاتې شو نو سجدهٔ سهو پرې واجبه ده.

قال فی الدر وسجد للسهو فی الصورتین لنقصان فرضه بتاخیر السلام فی الاولی وترکه فی الثانیة. (رد المحتار ج۱،ص۵۰۱) **فقط والله تعالی اعلم ۲۹ ذی الحجة ۱۳۹۵ هجری**

د فرض لمانځه په دریم رکعت کښې چه د امام د یوه آیت په جهر سره د ویلو حکم

سوال په دریم رکعت کښې امام په جهر سره تر (الحمد لله رب العلمين) پورې وو وایه نو آیا سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د فرض لمانځه په آخري دوه رکعتونو کښې اخفاء واجبه ده له دې امله په دې کښې سره د محذوفه حروفو د دیرشو یا زیاتو حروفو په ویلو سره سجدهٔ سهو لازمیږي دیرش حروفه د الرحیم د مشدد ي ... په لومړي راء کښې پوره کیږي د دې لپاره په نوموړي صورت

کښې سجدهٔ سهو نه واجبيږي.

فی واجبات الصلوٰة من التنویر و الجهر و الاسرار فیما یجهر و یسر. و فی الشامیة عن البحر و الاسرار یجب علی الامام و المنفرد فیما یسر فیه و هو صلوٰة الظهر و العصر و الثالثة من المغرب و الاخریان من العشاء الخ (رد المحتار ج۱، ص۴۲۴) و فی سجود السهو من التنویر و الجهر فیما یخافت فیه و عکسه بقدر ما تجوز به الصلوٰة فی الفصلین و فی الشامیة و الصحیح ظاهر الروایة و هو التقدیر بما تجوز به الصلوٰة من غیر تفرقة. (رد المحتار ج۱، ص۶۹۵) فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ محرم ۱۳۹۰ هجری

د جُمعې او اخترونو په لمونځونو کښې د سجدهٔ سهو حکم

سوال : د اختر د لمانځه د دویم رکعت دریم تکبیر له امام څخه سهوا پاتې شو. نو آیا په دې سره سجدهٔ سهو واجبيږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د اختر په لمانځه کښې له شپږو تکبیرونو څخه هر یو ئې بلکه د دویم رکعت د رکوع تکبیر هم واجب دی. له دې امله له دغو تکبیرونو څخه چه کوم یو پاتې شي نو د سجدهٔ سهو موجب ګرځي لیکن په جُمعې او اخترونو کښې که چیرته جماعت دومره ګڼ وي چه د سجدهٔ سهو په کولو سره په لمانځه کښې د خلل یا ګډوډي اندیښنه وه نو سجدهٔ سهو معاف ده. پرته له جُمعې او اخترونو هم د ګڼ جماعت هم همدا حکم دی.

فی واجبات الصلوٰة من العلائیة و تکبیرات العیدین و کذا احدها و تکبیر رکوع رکعة الثانیة (رد المحتار ج۱، ص۴۲۴) و فیها و السهو فی صلوٰة العید و الجمعة و المکتوبة التطوع سواء و المختار عند المتأخرین عدمه فی الاولیین کما فی جمعة البحر و اقره المصنف و به جزم فی الدرر و فی الشامیة الظاهر ان الجمع الکثیر فیما سواهما کذلك کما بحثه بعضهم ط و کذا بحثه الرحمتی و قال خصوصاً فی زماننا و فی جمعة ابی السعود عن العزمیة انه لیس المراد عدم جوازه بل الاولیٰ ترکه لئلا یقع الناس فی الفتنة اه (قوله و به جزم فی الدرر) لکنه قیده محشیها الوانی بما اذا حضر جمع کثیر و الا فلا داعی الی الترك ط (رد المحتار ج۱، ص۵۰۰) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۷ رجب ۱۳۹۰ هجری

په رکوع کښې د قنوت په ویلو سره سجدهٔ سهو نه ساقطیږي

سوال : څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه که چیرته له چا څخه دعاء قنوت د قیام په حالت کښې هیر شي او په رکوع کښې ور یاد شي او په رکوع کښې دعاء قنوت ووائي نو آیا سجدهٔ سهو پرې واجبيږي او که نه؟ که چیرته له رکوع څخه وروسته دعاء قنوت ور په زړه شي

نو نه سجدې څخه مخکښې چه دعاء قنوت ووائي نو بیا وروسته به سجدهٔ سهو کوي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو واجبیږي. که چیرته رکوع ته تللی وي او دعاء قنوت وریاد شي نو به رکوع او قومه کښې دې دعاء قنوت نه وائي بلکه بواخې دې په سجدهٔ سهو اکتفاء وکړي.

قال في التنوير ولو نسيه ثم تذكره في الركوع لا يقنت فيه ولا يعود الى القيام فان عاد اليه وقنت ولم يعد الركوع لم تفسد صلوته وسجد للسهو. وفي الشرح قنت او لا لزواله عن محله. (ردالمحتار ج۱ ص۶۲۴)

فقط والله تعالى اعلم ۱۰ ربیع الاول ۱۳۹۱ هجری

د توخې او داسې نورو له وجې چه تاخیر وشي نو سجدهٔ سهو نشته

سوال : که چیرته په لمانځه کښې چا ته د توخې، سلګۍ یا پرنجې د ورتلو له وجې د درې ځله سبحان ربي الاعلى ویلو په اندازه سره له قرائت څخه منع شي نو سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ او د سجدهٔ سهو د نه کولو په صورت کښې به لمونځ واجب الاعاده وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې سجدهٔ سهو نشته او نه د لمانځه بیرته را ګرځول واجب دي. **فقط والله تعالى اعلم غرهٔ جمادی الاولى ۱۳۹۱ هجری**

د دریو سجدو په کولو سره سجده سهو واجبیږي

سوال په یوه رکعت کښې په هیره سره چه څوک درې سجدې وکړي نو سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د قعدې یا قیام په فرض کښې د تاخیر له وجې په دې صورت کښې سجدهٔ سهو واجبه ده.

قال الحلبي رحمه الله ويجب بتكرار الركن نحو ان يركع مرتين او يسجد ثلاث مرات. (غنية ج۱ ص۴۴۰)

فقط والله تعالى اعلم ۲۲ جمادی الاولى ۱۳۹۱ هجری

له سجدهٔ سهو څخه مخکښې او وروسته درود ویل احوط دي

سوال چه د کوم لمونځ کوونکي په غاړه سجدهٔ سهو واجبه شي نو بواخې د التحیات په ویلو سره به سجدهٔ سهو کوي او که څه نا څه درود شریف به هم وائي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته درود شریف ووائي یا بواخې د التحیاتو په ویلو سره سجدهٔ سهو وکړي دواړه صحیح دي بهتره دا ده چه د سجدهٔ سهو څخه مخکښې هم درود ووائي او

وروسته هم
قال فی الخانیة ومن علیه السهو یصلی علی النبی علیه الصلوة والسلام فی القعدة الاولی فی قول ابی حنیفة وابی یوسف رحمهما الله تعالی وفی قول محمد رحمه الله فی القعدة الثانیة والاحوط ان یصلی فی القعدتین (خانیة علی هامش العالمگیریة ج۱،ص۱۲۱) وفی الهدایة ویأتی بالصلوة علی النبی ﷺ والدعاء فی قعدة السهو هو الصحیح وقیل یأتی بهما فی القعدة الاولی کذا فی التبیین والاحوط ان صلی فی القعدتین کذا فی فتاوی قاضیخان (عالمگیریة ج۱،ص۱۲۵) فقط والله تعالی اعلم

۱۲ شعبان ۱۳۹۴ ھجری

پرته له سلام اړولو څخه سجدهٔ سهو مکروه تنزیهي دي

سوال: زید په هیره سره پرته له سلام څخه سجدهٔ سهو وکړه نو آیا لمونځ ئې وشو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو؛ لمونځ ئې وشو لیکن قصداً داسې کول مکروه تنزیهي دي. قال فی شرح التنویر ولو سجد قبل السلام جاز وکره تنزیهاً. قال ابن عابدین رحمه الله هو ظاهر الروایة وفی المحیط وروی عن اصحابنا انه لا یجزیه ویعیده بحر. (رد المحتار ج۱،ص۶۹۱) فقط والله تعالی اعلم

۱۳ جمادی الآخر ۱۳۹۵ ھجری

د اولې قعدې د پاتې کیدلو حکم

سوال: که چیرته له امام څخه د ماسپښین په لمانځه کښې اوله قعده سهوا پاتې شي بیا د فتح په لاس ته راوړلو سره بیرته کښیني. نو آیا د سجدهٔ سهو په کولو سره لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د زنګنونو د سیده کیدلو څخه مخکښې بیرته را وګرځي نو سجدهٔ سهو واجبه نه ده. او که زنګنونه ئې سیده شي نو بیا د قعدې خوا ته بیرته را ګرځیدل جائز نه دي. صرف سجدهٔ سهو پرې واجبه ده. که چیرته د ناپوهۍ له وجې د زنګنونو تر سیده والي وروسته را وګرځید نو مقتدیان دې نه کښیني بلکه ولاړ دې وي او په امام باندې واجب دي چه قعده پریږدي او ودریږي. که چیرته و نه دریږي او التحیات وویل او بیا ودرید نو بیا هم لمونځ کیږي لیکن په دې صورت کښې به هم سجدهٔ سهو واجبه وي

قال فی التنویر سها عن القعود الاول من الفرض ثم تذکره عاد الیه ما لم یستقم قائماً والا لا ویسجد للسهو فلو عاد الی القعود تفسد صلوته وقیل لا وهو الاشبه وفی العلائیة لا تفسد لکنه یکون مسیئاً ویسجد لتأخیر

الواجب وهو الاشبه کما حققه الکمال وهو الحق بحر، وفی الشامیة یعنی اذا عاد قبل ان یستتم قائماً وکان الی القعود اقرب فانه لاسجود علیه فی الاصح وعلیه الاکثر واختار فی الولوالجیة وجوب السجود واما اذا عاد وهو الی القیام اقرب فعلیه سجود السهو کما فی نور الایضاح وشرحه بلا حکایة خلاف فیه وصحح اعتبار ذلک فی الفتح عما فی الکافی ان استوی النصف الاسفل وظهره بعد منحن فهو اقرب الی القیام وان لم یستو فهو اقرب الی القعود (قوله لکنه یکون مسیئا) ای ویأثم کما فی الفتح فلو کان اماماً لا یعود معه القوم تحقیقاً للمخالفة و یلزمه القیام للحال شرح المنیة عن القنیة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۹۷)

تر دریدلو وروسته د بیرته را کرخیدلو په صورت کښې د لمانځه د اعادې کوم صریح حکم لاس ته را نه غی لیکن دکلیې مقتضا دا ده چه لمونځ واجب الاعاده دی. لان عدم العود واجب وترکه عمدا.

فقط والله تعالی اعلم ۱٦ شعبان ۱۳۹٤ هجری

په ناستې سره د لمونځ کولو په صورت کښې د تشهد په ځای د قرائت ویلو حکم

سوال : یو سړی په ناستې سره لمونځ کاوه او په هیره سره ئې په قعده کښې د تشهد په ځای الحمد لله شروع کړه. وروسته ور یاد شو نو څه به کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په ناستې سره د لمانځه د ادا کولو په صورت کښې قرائت د قیام په حکم کښې دی د دې لپاره که چیرته په نفلو کښې دا صورت مخته راشي نو اګر که تر دویم رکعت یا څلورم رکعت وروسته هم وي په هر حال دې قرائت پریږدي او تشهد دې ووائي او بیا دې سجدهٔ سهو وکړي او که چیرته د مرض له وجې ئې فرض لمونځ په ناستې کاوه نو په اوله قعده کښې دې د تشهد خوا ته نه را ګرځي او په آخره قعده کښې دې را وګرځي. په دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو واجبه ده. که چیرته ئې لاسونه تر نامه لاندې تړلي وو لیکن قرائت ئې لا نه وو شروع کړی نو دا د قیام په حکم کښې نه دی له دې امله دې لاسونه خلاص کړي، التحیات دې ووائي نو په دې صورت کښې سجدهٔ سهو پرې واجبه نه ده.

قال ابن عابدین رحمه الله اعلم ان حالة القراءة تنوب عن القیام فی مریض یصلی بالایماء حتی لو ظن فی حالة التشهد الاول انها حالة القیام فقرأ ثم تذکر لا یعود الی التشهد کما فی البحر عن الولوالجیة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۹۷) وفی الخانیة رجل صلی اربع رکعات جالسا فلما قعد فی الرکعة الرابعة منها قرأ ورکع قبل ان یتشهد قال هو بمنزلة القیام ویمضی ولو ان حین رفع رأسه من السجدة الثانیة فی الرکعة الثانیة نوی القیام ولم یقرأ ثم

علم قال يعود ويتشهد لان مجرد الدية لا يصير قائماً. (عالمگیرية على هامش الهندية ج ۱ ص ۱۳۰) فقط والله تعالى اعلم

۲۴ ربيع الاول ۱۴۰۰ هجري

نابالغ هلک د سجدهٔ سهو د پرېښودلو حکم

سوال په نابالغ باندې په لمانځه کښې چه سجدهٔ سهو واجبه او و نې نه کړي نو ايا لمونځ ئې صحيح کيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د بالغ غوندې د نابالغ لمونځ هم ناقص شو البته په بالغ باندې د داسې لمانځه بيرته را گرځول واجب دي او په نابالغ باندې واجب نه دی ليکن که چيرته اوه کلن وو نو د هغه په ولي باندې واجب دی چه هغه ته د لمانځه د بيرته را گرځولو حکم وکړي او چه لس کلن وي نو په وهلو سره دې نېږې را وگرځوي. فقط والله تعالى اعلم ۹ شوال ۱۳۹۵ هجري

د قعدې نه پاتې کيدو وروسته په فوراً بيرته را گرځيدو کښې د سجدهٔ سهو د وجوب وجه

سوال که چيرته سهواً له چا څخه په دويم رکعت کښې قعده هيره شي او دريم رکعت ته ودريږي يا ئې يواځې زنگنونه سيده شي او بيا د قعدې خوا ته بيرته را وگرځي نو په هغه باندې سجدهٔ سهو واجبه ده حالانکه په دې کښې خو د درې ځله سبحان ربی الاعلی د ويلو په اندازه تاخير نه دی شوی. د دې څه وجه ده؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په مسنونه طريق سره د رکن په اندازه تاخير د سجدهٔ سهو د موجب کيدلو قاعده په هغه وخت کښې دی چه کله پخپله کوم رکن ئې نه وي ادا کړی په دې صورت کښې قيام پخپله يو رکن دی له دې امله د قيام خوا ته تلل د سجدې موجب دی گر که د درې ځله تسبيح په اندازه تاخير و نه شي غالباً په همدې بناء باندې صاحب منيه په اول و دريم رکعت باندې مجرد کښيناستلو لره د سجدې موجب گڼلی دی ليکن علامه شامي رحمه الله د دې په خلاف د سجدې د وجوب لپاره د اوږد کښيناستلو شرط لگولی دی د دې وجه: کيدلی شي چه له سجدې څخه د قيام خوا ته په تللو کښې په غير اختياري توگه لازماً څه نا څه ... ... تاخي او د عذر په وخت کښې خو د استراحت د جلسې په صورت کښې ... ... په اول او دريم رکعت کښې سهواً په کښيناستو سره د کوم نوي رکن خوا ته ... ... شوي د دې لپاره ... مجرد جلوس د سجدې موجب نه دی بلکه په اندازه د ... ... باندې سجده واجبيږي

تنبيه که چيرته ... څوک سهواً دريم رکعت ته ولاړ شي ... ... شي نو بيرته دې

قعدې خوا ته نه را ګرځي، که چیرته را وګرځید نو بیرته دې فوراً ودریږي. که چیرته فوراً بیرته و نه دریږي بلکه د التحیات تر ویلو وروسته ودریده نو بیا هم لمونځ کیږي. او سجدۀ سهو په دواړو صورتونو کښې واجبیږي. که چیرته د ناپوهی له مخې امام کښیني نو مقتدیان دې نه کښیني بلکه ولاړ دې وي

قال فی العلائیة فلو عاد الی القعود بعد ذلك تفسد صلوته لرفض الفرض لما لیس بفرض وصححه الزیلعی و قیل لا تفسد لکنه یکون مسیئا و یسجد لتأخیر الواجب و هو الاشبه کما حققه الکمال و هو الحق بحر. و فی الشامیة (قوله لکنه یکون مسیئاً) ای و یأثم کما فی الفتح فلو کان اماماً لا یعود معه القوم تحقیقاً للمخالفة و یلزمه القیام للحال شرح المنیة عن القنیة. (ردالمحتار ج۱، ص۶۹۷) فقط والله تعالی اعلم

۱۶ ذی القعده ۱۳۹۸ هجری

د یوې سجدې د هیریدلو حکم

سوال : که چیرته په لمانځه کښې له چا څخه یوه سجده هیره شي او په دویم کعت کښې درې سجدې وکړي نو د سجدۀ سهو په کولو سره ئې لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې هم لمونځ کیږي لیکن بهتره دا ده چه کله ور یاد شي نو فوراً دې سجده وکړي. په کوم رکن کښې چه د سجدې د ور په زړه کیدو په صورت کښې سجده وکړي نو د همدې رکن بیرته را ګرځول مستحب دي. البته که چیرته د آخرې قعدې په منځ یا تر تشهد ویلو وروسته ئې سجده وکړه نو د تشهد بیرته را ګرځول واجب دي. سجدۀ سهو په هر صورت کښې واجبه ده.

که چیرته د سلام تر اړولو وروسته او له جوماټ څخه تر وتلو مخکښې ور یاد شو نو فوراً دې سجده وکړي. التحیات دې له سره ووائي. سجدۀ سهو دې وکړي او تر دې وروسته د قاعدې مطابق التحیات، درود او دُعاء ووائي سلام دې واړوي

قال فی التنویر فی اخر باب الاستخلاف و لو تذکر فی رکوعه او سجوده سجدة فسجدها اعادهما ندبا. و فی الشامیة (قوله فسجدها) افاد ان سجودها عقب التذکر غیر واجب لما فی البحر عن الفتح له ان یقضی السجدة المتروکة عقب التذکر وله ان یؤخرها الی اٰخر الصلوٰة فیقضیها هناك اھ (ردالمحتار ج۱، ص۵۶۲)

وفی واجبات الصلوة منها تحت (قوله کالسجدة) قال فی شرح المنیة حتی لو ترك سجدة من رکعة ثم تذکرها فیما بعدها من القیام او رکوع او سجود فانه یقضیها ولا یقضی ما فعله قبل قضاءها مما هو بعد رکعها من قیام او رکوع او سجود بل یلزمه سُجود السهو فقط لکن اختلف فی لزوم قضاء ما تذکرها فالقضاء فیه کما لو تذکر وهو

راكع او ساجد انه لم يسجد في الركعة التي قبلها فانه يسجدها وهل يعيد الركوع او السجود المعلى كرفيه ففي الهداية انه لا تجب اعادته بل تستحب معللا بأن الترتيب ليس بفرض بين ما يتكرر من الافعال وفي الخانية انه يعيده و الا فسدت صلاته (الى قوله) و المعتمد ما في الهداية فقد جزم به في الكنز و غيره في اخر باب الاستخلاف وصرح في البحر بضعف ما في الخانية هذا و التقييد بالترتيب بينها و بين ما بعدها للاحتراز عما قبلها من ركعتها فان الترتيب بين الركوع و السجود من ركعة واحدة شرط كما مر نبه عليه في الفتح. وفي شرح التنوير لو نسي سجدة من الاولى قضاها ولو بعد السلام قبل الكلام لكنه يتشهد ثم يسجد للسهو ثم يتشهد لانه يبطل بالعود الى الصلبية والتلاوية. اما السهوية فترفع التشهد لا القعدة (رد المحتار ج۱ ص۳۲۲ ـ ۳۳۰)

وفي سجود السهو منه ولو نسي السهو او سجدة صلبية او تلاوية يلزمه ذلك ما دام في المسجد (رد المحتار ج۱ ص۵۰۰) فقط والله تعالى اعلم ۱۶ صفر ۱۳۹۷ هجری

د سجدۀ سهو د هیرېدلو حکم

سوال له یواځې لمونځ کوونکي څخه که چیرته سجدۀ سهو هیره شي او تر اللّهم ربنا پورې ورسیږي لیکن سلام ئې لا نه وي اړولی نو په کوم ترکیب سره به سجدۀ سهو ادا کوي؟ او آیا له سجدۀ سهو وروسته درود او دعاء به بیا وائي سلام به اړوي؟ او که چیرته ئې سلام هم اړولی وي نو بیا به څه کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : تر سجدۀ سهو وروسته دې تشهد. درود او دعاء ووائي او بیا دې سلام واړوي که چیرته د سلام تر ګرځولو وروسته سجدۀ سهو ور په زړه شي لیکن له جوماته لا نه وي وتلی او خبرې ئې هم نه وي کړې نو بیا هم همدا حکم دی. او که چیرته له جوماته وتلی وي یا ئې کومه خبره کړې وي نو لمونځ دې بیرته را وګرځوي که چیرته جماعت له جومات څخه د باندې په میدان کښې کیده نو بیا دا شرط دی چه له صفونو څخه لا تیر شوی نه وي نو سجدۀ سهو دې وکړي او که یواځې وي نو څلورو خواوو ته د سجدې د ځای په اندزه چه لا نه وي وتلی نو سجدۀ سهو دې وکړي. که چیرته له ۳۳۴/۸۹ مربع متر څخه وړې کمرې یا له دې څخه په کم صحن کښې وي نو له دې څخه چه د باندې لا نه وي وتلی سجدۀ سهو دې وکړي له ۳۳۴/۸۹ مربع متر څخه لوبه کمره او صحن د صحراء (بیابان) په حکم کښې دی

قال في العلائية ولو نسي السهو او سجدة صلبية او تلاوية يلزمه ذلك ما دام في المسجد وفي الشامية اي وان تحول عن القبلة استحسانا لان المسجد كله في حكم مكان واحد ولذا صح الاقتداء فيه وان كان بينهما فرجة و

اما اذا كان في الصحراء فان تذكر قبل ان يجاوز الصفوف من خلفه او يمينه او يساره عاد الى قضاء ما عليه لان ذلك الموضع ملحق بالمسجد وان مشى امامه فالاصح موضع سجوده او سترته ان كانت له سترة بين يديه كما في البدائع والفتح.(ردالمحتار ج۱،ص۷۰۰) فقط والله تعالى اعلم ۱۲شعبان ۱۳۹۷ھجری

د امام له سلام څخه وروسته د پنځم رکعت د ادا کولو حکم

سوال: په جومات کښې د مازديګر جماعت کيده، امام په آخره قعده کښې ناست وو چه له شا څخه يوه مقتدي فتحه ورکړه چه الله اکبر. په داسې حال کښې چه دا څلورم رکعت وو. امام يوې خوا ته سلام واړاوه نو همدې مقتدي دوباره الله اکبر وويل. اوس امام ته شک ور ولويد او پنځم رکعته ور پورته شو. په پنځم رکعت باندې امام سجدهٔ سهو وکړه او سلام ئې وګرځاوه. آيا په داسې صورت کښې د امام او مقتديانو لمونځونه وشول او که به سره ئې را ګرځوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د امام او مقتديانو د ټولو لمونځونه صحيح شول. البته د مسبوق لمونځ و نه شو **للاقتداء في موضع الانفراد** که چيرته مسبوق په پنځم رکعت کښې د امام اقتداء نه وای کړې بلکه له امام څخه د جلا والي په صورت کښې خپل پاتې شوی لمونځ پوره کړي وای نو د ده لمونځ به هم صحيح وای فقط والله تعالى اعلم ۲۵رجب ۱۳۹۸ھجری

د قنوت په ځای د سورهٔ فاتحه يا تشهد د لوستلوس حکم

سوال: په وترو کښې د دعاء قنوت په ځای که څوک الحمد لله شريف يا التحيات په سهو سره ووائي نو آيا سجدهٔ سهو واجبيږي او که نه؟ يا که چيرته د دعاء قنوت په ځای الحمد لله يا التحيات ووائي او د ور په زړه کيدو په صورت کښې بيا دعاء قنوت ووائي نو بيابه هم سجدهٔ سهو واجبه وي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دغو دواړو صورتونو کښې سجدهٔ سهو واجبه نه ده د دې لپاره چه د وترو په آخري رکعت کښې چه هره دعاء وويله شي نو واجب ادا کيږي. البته معهوده دُعاء مسنونه ده او له مسنونې دعاء سره بله کومه دُعاء يوځای کول بهتر دي. **قال ابن نجيم رحمه الله** ولو قرأ غيره جاز ولو قرأ معه غيره كان حسناً.(البحر الرائق ج۲،ص۴۲)

حمد، ثناء، تسبيح، تهليل او داسې نور هم دُعاء ده فان الثناء على الكريم دعاء:

اأذكر حاجتي ام قد كفاني	ثناؤك ان شيمتك الحياء
اذا اثنى عليك المرء يوما	كفاه من تعرضك الثناء

فقط والله تعالى اعلم ۱۳شعبان ۱۳۹۸ھجری

د سجدۂ سهو په پریښودو سره لمونځ واجب الاعاده دی

سوال: یو حافظ صاحب د تراویحو په آخري رکعت باندې کښې نه ناست او سیده ودریده د فتحې په ورکولو سره فوراً بیرته کښیناست او سجدۂ سهو ئې و نه کړه. آیا لمونځ وشو او که بیرته را ګرځول ئې واجب دي؟ که چیرته ئې را ګرځول واجب وي نو د دغو دوه رکعتونو د بیا ادا کولو په وخت کښې به تلاوت شوی قرآنکریم به هم دوباره تلاوت کوي او که په ورو سورتونو سره دا دوه رکعته ادا کړي شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا دوه رکعتونه واجب الاعاده دي. په هغو کښې دې تلاوت شوی قرآنکریم هم بیرته له سره وویل شي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ شعبان ۱۳۹۸ هجری

د دریو تسبیحاتو په اندازه سکوت د سجدۂ سهو موجب دی

سوال: په تراویحو کښې یو حافظ تر الحمد لله وروسته یا د الحمد لله په منځ کښې خاموش یا غلی شو او تقریباً د دریو تسبیحاتو په اندازه غلی پاتې شو نو آیا سجدۂ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د درې خله سبحان ربی الاعلی ویلو په اندازه چُپ پاتې شوی وي نو سجدۂ سهو واجبیږي او که نه وي نو نه واجبیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ شوال ۱۳۹۸ هجری

تر لمانځه وروسته شک هیڅ اعتبار نه لري

سوال که چیرته د لمانځه تر پوره کیدو وروسته چاته شبهه ور ولویږي چه درې رکعته ئې کړي دي او که څلور؟ آیا داسې سړی دې لمونځ بیرته را وګرځوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نه. لمونځ دې نه را ګرځوي. لمونځ ئې شوی دی. **قال شارح التنویر** لا یصلی بعد صلوٰۃ مفروضۃ مثلها فی القراءۃ او الجماعۃ او لا تعاد عند توهم الفساد للنهی. (رد المحتار ج، ص۱۵۳) وفی الشامیۃ عن الفتح لو شك بعد الفراغ منها او بعد ما قعد قدر التشهد لا یعتبر. (رد المحتار ج، ص۵۰۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ جمادی الاخر ۱۳۹۹ هجری

له تشهد څخه چه یو لفظ هم پاتې شي نو سجدۂ سهو واجبیږي

سوال که چیرته د تشهد څه برخه پاتې شي نو سجدۂ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تشهد ټول واجب دی په دې کښې که چیرته یو لفظ هم پاتې شي نو سجدۂ سهو واجبیږي

قال فی الدر فی واجبات الصلوة و التشهدان و یسجد للسهو بترك بعضه ككله الخ و فی الشامیة (قوله و التشهدان) ای تشهد القعدة الاولی وتشهد الاخیرة و التشهد المروی عن ابن مسعود رضی الله تعالی عنه لا یجب بل هو الفضل من المروی عن ابن عباس و غیره رضی الله تعالی عنهم (قوله بترك بعضه ككله) قال فی البحر من باب سجود السهو فانه یجب سجود السهو بترکه و لو قلیلاً فی ظاهر الروایة لانه ذکر واحد منظوم فترك بعضه کترك کله اه (رد المحتار ج۱، ص۴۴۳) فقط والله تعالی اعلم ۹ ربیع الآخر ۱۴۰۰ هجری

د سورهٔ فاتحه د هیریدلو حکم

سوال: په لمانځه کښې که چیرته له چا څخه د سورهٔ فاتحه ویل پاتې شي نو آیا په ور یادیدو سره د سورهٔ فاتحه او یو بل سورت دوباره لوستل ضروري دي او که نه؟ هـ. دارنګه په دې صورت کښې سجدهٔ سهو ضروري ده او که نه؟ په تفصیل سره ئې بیان کړئ.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته له سجدې څخه مخکښې د سورهٔ فاتحه پاتې کیدل ور په زړه شي نو فوراً دې سورهٔ فاتحه ووائي او بل سورت دې دوباره ورسره ووائي. ځکه چه په سورهٔ فاتحه او سورت کښې ترتیب واجب دی. له دې وروسته دې رکوع دوباره وکړي او بیا دې په آخر کښې سجدهٔ سهو وکړي.

قال فی الدر ثم انما یتحقق الترك بالسجود فلو تذکر ولو بعد الرفع من الرکوع عاد ثم اعاد الرکوع الا انه فی تذکر الفاتحة یعید السورة ایضاً و قال السید احمد الطحطاوی رحمه الله فی حاشیته علی الدر (قوله یعید السورة) ای لاجل الترتیب بینهما و فی البحر عن المحیط لو ترك السورة فذکرها قبل السجود عاد و قرأها و کذا لو ترك الفاتحة فذکرها قبل السجود و یعید السورة لانها تقع فرضا بالقراءة بخلاف ما لو تذکر القنوت فی الرکوع فانه لا یعود و متی عاد فی الکل فانه یعید رکوعه لارتفاضه و فی الخلاصة و یسجد للسهو فیما اذا عاد او لم یعد الی القراءة (قوله ایضاً) ای کما یعید الرکوع (طحطاوی ج۱، ص۳۱۱) فقط والله تعالی اعلم ۱۰ رجب ۱۴۰۰ هجری

تر سورت وروسته د سورهٔ فاتحه تکرار د سجده سهو موجب نه دی

سوال: یوه حافظ د تراویحو په لمانځه کښې د سجدهٔ تلاوت تر کولو وروسته دوباره سورهٔ فاتحه وویله نو آیا سجدهٔ سهو پرې واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نه. سجدهٔ سهو نه واجبیږي ځکه چه سورهٔ فاتحه له ضم سورت څخه وروسته تکرار شوی دی

قال العلائی رحمه الله فی واجبات الصلوة و کذا ترك تکریرها قبل سورة الاولیین و فی الشامیة فلو قرأها فی رکعة من الاولیین مرتین وجب سجود السهو لتأخیر الواجب و هو السورة (الی قوله) اما لو قرأها قبل السورة مرة و بعدها مرة فلا یجب کما فی الخانیة و اختاره فی المحیط و الظهیریة و الخلاصة و صححه الزاهدی لعدم لزوم

التأخیر لان الرکوع لیس واجباً باثر السورة فانه لو جمع بین سور بعد الفاتحة لا یجب علیه شئ کذا فی البحر.(رد المحتار ج۱،ص۴۲۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۱ شوال ۱۴۰۰ هجری

د فرضو په دریم رکعت کښې د سورهٔ فاتحه په تکرار سره سجدهٔ سهو نشته

سوال: که چیرته د فرضو په دریم یا څلورم رکعت کښې یو څوک سورهٔ فاتحه دوه ځلې ووائي نو آیا سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې صورت کښې سجدهٔ سهو نه واجبیږي فی واجبات الصلوٰة من العلائیة و کذا ترک تکریرها قبل سورة الاولیین و فی الشامیة قال فی شرح المنیة قید با لاولیین لان الاقتصار علی مرة فی الاخریین لیس بواجب حتی لا یلزمه سجود السهو بتکرار الفاتحة فیهما سهواً ولو تعمده لا یکره الخ.(ردالمحتار ج۱،ص۴۲۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ شوال ۱۴۰۰ هجری

د فرضو په دریم رکعت کښې تر الحمد وروسته د سورت په ویلو سره سجدهٔ سهو نه لازمیږي

سوال: د ماښام د فرض لمانځه په دریم رکعت کښې د وترو غوندې له الحمد لله سوره باید کو سورت یو ځای شي او که نه؟ او که چیرته ئې څوک په غلطئ سره یو ځای کړي نو سجدهٔ سهو واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په ټولو فرائضو کښې یو شان حکم دی. یعنې یواځې په لومړیو دوه رکعتونو کښې له الحمد لله سره د سورت یو ځای کول واجب دي. په وروستنیو دوه رکعتونو کښې واجب نه دي لیکن جائز دي. نه یو ځای کول ئې بهتر دي. که چیرته ئې څوک یو ځای کړي نو سجدهٔ سهو نه واجبیږي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان ۱۴۰۰ هجری

د رکوع د هیریدلو حکم

سوال له چا څخه رکوع هیره شوه، په سجده کښې ور یاده شوه نو فوراً ئې رکوع وکړه او دویمه سجده ئې وکړه آیا د سجدهٔ سهو په کولو سره ئې لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په رکوع او سجدې کښې ترتیب فرض دی. د دې لپاره لومړی سجدهٔ و نه شوه. تر رکوع وروسته دوه سجدې فرض وې لیکن ده یوه سجده کړې ده څکه ئې لمونځ و نه شو

قال فی العلائیة وبقی من الفروض تمییز المفروض و ترتیب القیام علی الرکوع والرکوع علی السجود و فی الشامیة (قوله و ترتیب القیام علی الرکوع الخ) ای تقدیمه علیه.(الی قوله) حتی لو سجد ثم رکع فان سجد ثانیاً صح عملاً قلنا.(ردالمحتار ج۱،ص۴۱۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ شعبان ۱۴۰۱ هجری

باب صلوة المريض

په کرسۍ یا چوکۍ باندې د لمانځه د ادا کولو حکم

سوال: زید یو مشر سړی دی، له یوې پښې څخه معذور دی په ناستې له جماعت سره لمونځ نه ادا کوي. ما یوه ورځ د جُمعې په جماعت کښې ولیده چه داسې لمونځ ئې کاوه چه یوه کرسۍ ئې د سجدې په ځای کښې ایښې وه او په بلې کرسۍ باندې د جماعت په منځ کښې ناست وو. نو آیا په نوموړې طریقې سره لمونځ کیږي او که نه؟ او آیا شرعاً داسې کول صحیح دي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته په یوې کرسۍ باندې کښیني او په بلې باندې سجده ولګوي نو لمونځ صحیح کیږي په دې شرط چه د سجدې په وخت کښې ئې ګونډې هم په کرسۍ باندې ایښې وي. سره له دې داسې کول ګناه ده. په زمکې باندې کښیني او لمونځ باید ادا کړي. او که چیرته د سجدې په وخت کښې ئې ګونډې په کرسۍ باندې ایښې نه وي نو د لمانځه بیرته را ګرځول پرې واجب دي. معلومه شوه چه څینې خلک په کرسۍ باندې کښیني او د سجدې په ځای په اشارې سره لمونځ کوي. که چیرته په زمکې باندې د کښیناستو په صورت کښې په سجده باندې قدرت ولري نو په کرسۍ باندې په اشارې سره لمونځ نه کیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم　　　　غرهٔ شعبان ۱۳۸۸ هجری

په بیهوښۍ کښې د فوت شوي لمونځونو حکم

سوال: د آپریشن لپاره اکثره مریضانو ته بیهوښي ورکوي. نو آیا د بیهوښۍ په حالت کښې چه د مریض څومره لمونځونه قضاء کیږي د هغو قضائي را اړول ضروري دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته یوه شپه او ورځ یا له دې څخه کم وخت بیهوښه وي نو د همدې مودې د لمونځونو قضائي ضروري ده. او که چیرته د شپږم لمانځه وخت هم په بیهوښۍ کښې پرې تیر شي نو په دې صورت کښې اختلاف دی. د دې لپاره د قضائي را ګرځول بهتر دي. دا حکم پخپل اختیار سره د بیهوښه کولو دی. په قدرتي بیهوښي کښې که چیرته له پنځو لمونځونو څخه زیات قضاء شي نو په اتفاق سره د هغو قضائي معاف ده.

قال فی التنویر ومن جن او اغمی علیه یوماً و لیلةً قضی الخمس وان زادوقت صلوة لا. زال عقلا ببنج او خمر لزمه القضاء وان طالت وفی الشرح لانه بصنع العباد کالنوم. وفی الشامیة ای وسقوط القضاء عرف بالاثر اذا حصل بآفة سماویة فلا یقاس علیه ما حصل بفعله وعند محمد یسقط القضاء بالبنج والدواء لانه مباح فصار کالمریض کما فی البحر وغیره والظاهر ان عطف الدواء علی البنج عطف تفسیر وان المراد شرب البنج لاجل الدواء

اقالو هربه للسكر فيكون معصية بصنعه كالخمر. (ردالمحتار ج۱، ص۵۶۳) فقط والله تعالی اعلم

۲۴ محرم ۱۳۹۵ هجری

د مریض لپاره د استقبال قبله (قبلې ته د مخامخ کیدلو) حکم

سوال له آپریشن څخه وروسته څه وخت په مطلقه توګه او وروسته بیا تر څو ورځو پورې له خوځیدلو څخه مریض منع کوي. په داسې صورت کښې که چیرته لمونځ په ملاسته یا په ناسته په اشارو سره لمونځ ادا شي او د کټ مخ د قبلې خوا ته نه وي نو آیا چه کومې خوا ته د مریض مخه وي لمونځ دې وکړي او که څنګه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د قبلې خوا ته مخ اړول ضروري دي. که چیرته د شفا خاني کار کوونکي په دې کار کښې امداد او تعاون و نه کړي نو په داسې وخت کښې چه څرنګه کولی شي لمونځ دې ادا کړي لیکن وروسته ئې قضائي را ګرځول ضروري دي.

فقط والله اعلم ۲۴ محرم ۱۳۹۸ هجری

په جماعت کښې چه د دریدو قدرت و نه لري نو یواځې دې لمونځ وکړي

سوال زید د کمزورۍ یا مرض له وجې که چیرته جومات ته په تلو سره له جماعت سره لمونځ کوي نو له امام سره دومره ډیر قیام نه شي کولی. په دې صورت کښې آیا په ناسته له جماعت سره لمونځ ادا کړي او که جماعت دې پریږدي او په کور کښې دې په ولاړې لمونځ وکړي؟

الجواب باسم ملهم الصواب : جماعت سنتِ مؤکده یا واجب دی او قیام فرض دی. د دې لپاره په جماعت کښې د شاملیدو په غرض سره د قیام پریښودل جائز نه دي. په ناستې سره ئې لمونځ نه کیږي. په کور کښې دې په ولاړې لمونځ وکړي. که چیرته ممکنه وي نو په کور کښې دې جماعت وکړي

قال فی العلائیة ولو اضعفه عن القیام الخروج لجماعة صلی فی بیته قائما، به یفتی خلافا للاشباه وقال ابن عابدین رحمه الله تعالی (قوله الخروج لجماعة) ای فی المسجد وهو محمول علی ما اذا تیسر له الجماعة فی بیته افاده ابو السعود ط (قوله به یفتی) وجهه ان القیام فرض بخلاف الجماعة وبه قال مالك والشافعی خلافا لاحمد بناء علی ان الجماعة فرض عنده (ردالمحتار ج۱، ص۵۱۴) فقط والله تعالی اعلم ۲۷ رمضان ۱۳۹۸ هجری

د پورتني سوال په اړوند یو بل سوال

سوال تاسو لیکلي دي چه که چیرته مریض یواځې په ولاړې لمونځ کولی شي لیکن له جماعت سره په قیام باندې قادر نه وي نو په کور کښې دې په ولاړې لمونځ وکړي. له امام سره په ناسته د

لمانځه ادا کول جائز نه دي. لیکن د فیض الباري ج۲، ص۲۳۲ کښې دي چه له جماعت سره په ناستې لمونځ افضل دی. په دې باندې نظر ثاني وکړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې باره کښې درې قولونه دي. یو دا چه له امام سره دې په ناستې لمونځ وکړي. دویم دا چه له امام سره دې په ولاړې لمونځ شروع کړي بیا دې کښیني بیا دې د رکوع په وخت کښې که چیرته د قیام قدرت ولري نو و دې دریږي او رکوع دې وکړي. دریم دا چه په کور کښې دې په ولاړې لمونځ وکړي، له امام سره چه په ناستې لمونځ وکړي نو لمونځ ئې نه کیږي. دا قول له مفتی به والي پرته احوط هم دی.

قال العلامة الحصكفي رحمه الله و لو اضعفه عن القيام الخروج لجماعة صلى في بيته قائما به يفتى خلافاً للاشباه وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله و به يفتى) وجهه ان القيام فرض بخلاف الجماعة و به قال مالك و الشافعي رحمهما الله تعالى خلافا لاحمد رحمه الله بناءً على ان الجماعة فرض عنده و قيل يصلي مع الامام قاعداً عنده لانه عاجز اذاك ذكره في المحيط وصححه الزاهدي شرح المنية و ثم قول ثالث مشى عليه في المنية وهو انه يشرع مع الامام قائماً ثم يقعد فاذا جاء وقت الركوع يقوم و يركع. اى ان الدرو ما مشى عليه الشارح تبعاً للنهر جعله في الخلاصة اصح و به يفتى قال في الحلية ولعله اشبه لان القيام فرض فلا يجوز تركه للجماعة التي هي سنة بل يعد هذا عذراً في تركها اه و تبعه في البحر. (ردالمحتار ج۱، ص۵۱۲) وقال ابن نجيم رحمه الله و الاشبه ما صححه في الخلاصة لان القيام فرض فلا يجوز تركه لاجل الجماعة التي هي سنة بل يعد هذا عذرا في تركها. (البحر الرائق ج۱، ص۲۹۲)

د شامي او بحر له مذکوره عبارتونو څخه ثابته شوه چه صاحب بحر په دې مسئله کښې تردد نه لري بلکه هغه د عدم جواز قائل دی. فیض الباري د حضرت شاه صاحب رحمه الله تصنیف نه دی بلکه د امالي مجموعه ده. د دې په ډیرو ځایونو کښې له لیکونکو څخه ډیره ګډوډي شوې ده. د دې لپاره د اصل ماخذ خوا ته تر رجوع کولو پرته په فیض الباري باندې اعتماد صحیح نه دی. د نظر لاندې مسئله کښې د صاحبِ بحر خوا ته د تردد نسبت له غلط والي پرته په افضلیت کښې د اختلاف نسبت هم غلط دی. صحیح دا ده چه په افضلیت کښې نه بلکه د لمانځه په صحت کښې اختلاف دی له حدیث څخه استدلال ځکه صحیح نه دی چه په دې کښې دا احتمال شته چه دغو مریضانو ته به په کور کښې هم په قیام باندې قدرت نه وي فقط والله تعالی اعلم ۱۹ ربیع الاول ۱۴۰۲ هجری

،نور تحقیق به تتمه کښې دی،

که چیرته معذور په اوداسه سره تنها یا یواځې لمونځ کولی شي نو جماعت دې پریږدي

سوال: یو سړی د بادو مریض دی چه یواځې لمونځ کوي نو په اوداسه سره ئې کولی شي لیکن په جماعت کښې په اوداسه سره لمونځ نه شي پوره کولی. د دې لپاره شرعاً څه حکم دی؟ آیا له جماعت سره دې لمونځ وکړي او د معذور والي له وجې ئې لمونځ کیږي او که په اوداسه سره دې یواځې لمونځ وکړي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا سړی شرعاً معذور نه دی. چه له جماعت سره بې ادوسه لمونځ وکړي نو لمونځ ئې نه کیږي. په ده باندې لازمه ده چه په کور کښې یواځې لمونځ وکړي. بلکه د مجبورۍ په وخت کښې دې د لمانځه سنتونه، واجبات او داسې نور هم پریږدي او یواځې دې په فرائضو اکتفاء وکړي.

قال فی العلائية يجب رد عذره او تقليله بقدر قدرته ولو بصلاته موميا وبرده لا يبقى ذا عذر. وقال ابن عابدين رحمه الله قال فی البحر ومعنى قدر المعذور على رد السيلان برباط او حشو او كان لو جلس لا يسيل ولو قام سال وجب رده وخرج برده عن ان يكون صاحب عذر ويجب ان يصلي جالسا بايماء ان سال بالميلان لان ترك السجود اهون من الصلوة مع الحدث اه (رد المحتار ج ۱، ص ۲۸۳) وقال ايضاً تحت (قوله ولو حكما) قال الرحمتی ثم هل يشترط ان لا يمكنا (الوضوء والصلوة) مع سننهما او الاقتصار على فرضهما؟ يراجع اه اقول الظاهر الثانی تأمل (رد المحتار ج ۱، ص ۲۸۱)

فلمعويؤيد الثانی ما مر عن البحر ان ترك السجود اهون من الصلوة مع الحدث. فقط والله تعالى اعلم

۲۷ رمضان ۱۳۹۸ هجری

له سجدې څخه د عاجز سړي حکم

سوال زما والد صاحب مریض دی. په هډونو. ملا او ګونډو کښې ئې تل درد وي. د سینې تکلیف هم لري چه له وجې ئې په صحیح توګه سره رکوع او سجده نه شي کولی. له تیرو څو میاشتو راهیسې په ناستې لمونځ کوي. په رکوع او سجدې کښې چه څومره خان ټیټولی شي هغومره ټیټیږي په زیات ټیټدلو کښې ورته تکلیف وي. څینو ملګرو دا اعتراض کړی دی چه سجدهرته له دې څخه چه تندی په یوه کلک شي و نه لګیږي نه ادا کیږي. د دې لپاره ده ته باید یو کوچنی میز جوړ شي. که چیرته په فرش باندې تندی نه شي لګولی نو په دې میز باندې دې ولګوي او که داسې و نه کړي نو لمونځ ئې نه کیږي د مهربانۍ له مخې شرعي حکم را ولیکئ؟

جزاكم الله تعالى

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته سر دومره تیتولی شي چه تر زمکې پورې یوه لویشت یا تر دې کمه فاصله پاتې کیږي نو په کومې خښتې یا میز باندې سجده لګول لازم دي، په اشارې سره ئې لمونځ نه کیږي په دې شرط چه داسې یو شی میسّر وي. که چیرته داسې کوم شی موجود نه وي یا ئې سر دومره نه شواى تیتولی نو لمونځ ئې صحیح دی.

فقط والله تعالى اعلم ٤ شعبان ۱۳۹۹ هجری

له سجدې څخه په عاجز سړي باندې قیام فرض نه دی

سوال: یوه سړي د سترګو آپریشن کړی دی. ډاکټر په لمانځه کښې له رکوع او سجدې څخه منع کړی دی. دا سړی کښیني او په اشارې سره لمونځ کوي په داسې حال کښې چه دریدلی هم شي او د ډاکټر له خوا څخه په دریدلو هیڅ ممانعت نشته. آیا د نوموړي سړي په ناستې سره لمونځ کیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: کوم سړی چه په سجدې باندې قادر نه وي له هغه څخه د قیام فرض ساقط دی. دی اختیار لري که د قیام په حالت کښې د سجدې لپاره اشاره کوي او که تر رکوع وروسته کښیني او اشاره کوي او که له پیل څخه په ناستې لمونځ کوي. آخري صورت ئې افضل دی. بیا منځنی صورت بیا لومړنی صورت.

قال فى شرح التنوير (وان تعذرا) ليس تعذرهما شرطا بل تعذر السجود كاف لا القيام (اوماً قاعداً) وهو افضل من الايماء قائماً لقربه من الارض، وفى الشامية (قوله بل تعذر السجود كاف) نقله فى البحر عن البدائع و غيرها وفى الذخيرة رجل بحلقه خراج ان سجد سال وهو قادر على الركوع والقيام والقراءة يصلى قاعداً يومى ولو صلى قائماً بركوع وقعد واوماً بالسجود اجزأه والاول افضل لان القيام والركوع لم يشرعا قربة بنفسهما بل ليكونا وسيلتين الى السجود اه. (ردالمحتار ج۱، ص۵۱۰) فقط والله تعالى اعلم ٤ شعبان ۱۳۹۹ هجری

باب سجود التلاوة

په لمانځه کښې د تلاوت د سجدې حکم

سوال : څه فرمائي د شرع مفتيانِ کرام په دې مسئله کښې چه په لمانځه کښې سجدهٔ تلاوت فی الفور يعنې سمدستي ضروري وي او که د څو آيتونو تر ويلو وروسته هم سجدهٔ تلاوت ادا کولی شي. او يو څوک د سجدې تر آيت وروسته څومره آيتونو تلاوت کولی شي.

الجواب باسم ملهم الصواب : د سجدې تر آيت وروسته تر دريو آيتونو پورې تاخير جائز دی، د يوه قول مطابق تر دريو آيتونو پورې هم جواز لري او تر دې زيات تاخير جائز نه دی. اولنی قول ارجح او احوط دی. البته د سورت په آخر کښې په اتفاق سره تر دريو څلورو آيتونو پورې د تاخير گنجائش شته. په دې صورت کښې که د سجدې په آيت باندې سجده وکړي او پاتې سورت پوره کړي او رکوع وکړي هم صحيح دی او که د سجدې په آيت سجده و نه کړي او د سورت تر پوره کېدو وروسته رکوع وکړي هم صحيح دی. که چيرته د سورت په منځ کښې په قصد سره د سجدې تر آيت وروسته درې آيتونه ووائي نو د لمانځه بيرته را گرځول پرې واجب دي. په صلوٰة معاده (يعنې هغه لمونځ چه بيرته ئې را گرځوي) کښې دې همدغه آيت ووائي او د تلاوت سجده دې وکړي او که چيرته سهواً دومره تاخير ترې وشي نو په لمانځه کښې د ننه دې د سجدهٔ تلاوت قضائي را وگرځوي او په آخر کښې دې سجدهٔ سهو هم وکړي.

قال فی العلائية فعلى الفور لصيرورتها جزءاً منها ويأثم بتأخيرها ويقضيها ما دام فی حرمة الصلوٰة ولو بعد السلام فتح. وفی الشامية لانها وجبت بما هو من افعال الصلوٰة وهی القراءة وصارت من اجزاءها فوجب اداؤها مضيقا كما فی البدائع ولذا كان المختار وجوب سجود السهو لو تذكرها بعد محلها الخ (ردالمحتار ج ۱، ص ۲۲۶) و قال فی شرح التنوير و تؤدی بركوع صلوٰة اذا كان الركوع على الفور من قراءة اية او ايتين و كذا الثلاث على الظاهر كما فی البحر. ان نواه ای كون الركوع لسجود التلاوة على الراجح و تؤدی بسجودها كذلك ای على الفور. وفی الشامية تحت (قوله على الظاهر كما فی البحر) وفی الامداد الاحتياط قول شيخ الاسلام خواهر زاده بانقطاع الفور بالثلاث و قال شمس الائمة الحلوانی لا ينقطع ما لم يقرأ اكثر من ثلاث و قال كمال ابن الهمام قول الحلوانی هو الرواية اه قلت وصرح فی المنية بانه الاصح رواية فان محمداً نص على انه اذا بقی بعد السجدة ايات من اخر السورة ای كسورة الانشقاق وسورة بنی اسرائيل ان شاء ختم السورة وركع لها وان شاء سجد لها ثم قام فاكمل السورة ثم ركع اه و مثله فی الفتح لكن فی البحر عن المجتبى ان الركوع ينوب عنها بشرط النية وان لا

بفصل بخلاف الا اذا كانت الثلاث من اٰخر السورة اه ومقتضاه ان الخلاف فيما في وسط السورة وان طلحة وفائدة وبه صرح في الحلية عن الاصل وغيره نعم قال بعده ان الفرق غير ظاهر الوجه قلت قد يوجه بان قراءة الثلاث من اٰخر السورة لا تفصل لانها اتمام للسورة وعدم رفض بانها فكان في قراءتها زيادة طلب فلم تفصل بخلاف الثلاث من وسط السورة فانه ليس فيها زيادة طلب لعدم ما ذكرنا فعديت فاصلة تأمل. (رد المحتار ج۱، ص۶۲۳) فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ محرم ۱۳۸۶ هجری

لمونځ كوونكی چه له هغه سړي خخه چه په لمانځه كښې نه وي سجده واوري د هغه حكم

سوال: يوه سړي بغير له لمانځه څخه د سجدې د آيت تلاوت كاوه او بل سړي كوم چه په لمانځه كښې وو د سجدې آيت واوريده. آيا په نوموړي لمونځ كوونكي اوريدونكي باندې د تلاوت سجده واجبه شوه او كه نه؟ كه چيرته واجبه وي نو كله به ئې ادا كوي؟ كه چيرته ئې په لمانځه كښې ادا كړي نو سجدهٔ تلاوت ئې كيږي او كه نه، همدارنګه په دې صورت كښې ئې لمونځ كيږي او كه نه؟

دويم صورت دا چه يوه سړي د لمانځه په منځ كښې د سجدهٔ تلاوت آيت وايه او بل سړي كوم چه په لمانځه كښې وو يا نه وو ليكن د ويونكي مقتدي نه وو، تلاوت واوريد نو داسې سړی به سجده كله كوي؟ كه چيرته پخپل لمانځه كښې سجدهٔ تلاوت وكړي نو آيا ادا كيږي او كه نه او همدارنګه لمونځ ئې كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په لمونځ كوونكي اوريدونكي باندې سجدهٔ تلاوت واجب دی. له لمانځه څخه تر فارغيدو وروسته دې سجدهٔ تلاوت وكړي. كه چيرته په لمانځه كښې سجدهٔ تلاوت وكړي نو نه ادا كيږي تر لمانځه وروسته به ئې بيا ادا كوي او د لمانځه بيرته را ګرځول هم پرې واجب دي البته كه چيرته اوريدونكي پخپله هم د همدې آيت تلاوت وكړي او په لمانځه كښې سجده هم وكړي نو دا سجده ئې ادا شوه او د لمانځه بيرته را ګرځول هم پرې واجب نه دي.

كه چيرته چا په لمانځه كښې د سجدهٔ تلاوت آيت په زوره ووايه نو بيا هم په اوريدونكي باندې سجدهٔ تلاوت واجب دی اګر كه اوريدونكی په لمانځه كښې نه وي يا له تلاوت كوونكي څخه جلا په بل لمانځه كښې وي اګر كه منفرد وي يا د كوم بل امام مقتدي وي. كه چيرته اوريدونكی هم په لمانځه كښې وي ليكن د تلاوت كوونكي مقتدي نه وي نو د دې هغه حكم دی كوم چه د سوال د نومړي شق په خواب كښې تير شو يعنې له لمانځه څخه تر فارغيدو وروسته دې سجده وكړي كه چيرته په لمانځه كښې سجده وكړي نو سجده ئې نه ادا كيږي او لمونځ ئې هم واجب الاعاده ګرځي

په دې شرط چه د سجدۀ تلاوت د کولو په وخت کښې ئې د قاري د اقتداء نیت نه وي کړی، که چیرته لې د اقتداء نیت وکړ نو لمونځ ئې فاسد شو او سجدۀ تلاوت ئې هم ادا نه شو او که چیرته له خپل لمانځه څخه تر فارغیدو وروسته د تلاوت کوونکي اقتداء وکړي نو له هغه سره د سجدۀ تلاوت ادا کول پرې واجب دي. اګر که له خپل لمانځه څخه تر فارغیدو وروسته او له اقتداء څخه مخکښې ئې سجدۀ کړې هم وي

که چیرته اوریدونکي د تلاوت کوونکي د سجدۀ تلاوت تر ادا کولو وروسته په همدې رکعت کښې اقتداء پسې وکړي د تلاوت سجده ئې له غاړې څخه ساقطیږي او که په بل رکعت کښې اقتداء پسې وکړي نو سجده ئې له غاړې څخه نه ساقطیږي.

قال فی الدر ولو سمع المصلی السجدة من غیره لم یسجد فیها لانها غیر صلوتیة بل یسجد بعدها لسماعها من غیر محجور ولو سجد فیها لم تجزه لانها ناقصة للنهی فلا یتأدی بها الکامل و اعادها ای السجود لما مر. الا اذا تلاها المصلی غیر المؤتم ولو بعد سماعها سراج دونها ای الصلوة لان زیادة ما دون الرکعة لا یفسد الا اذا تابع المصلی التالی فتفسد لمتابعته غیر امامه ولا تجزئه عما سمع تجنیس وغیره وفی الشامیة تحت (قوله دونها الخ) والظاهر ان الاعادة واجبة لکراهة التحریم کما هو مقتضی النهی المذکور تأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۷۲۵) وفی العلائیة ولو من سمعها من امام ولو باقتدائه به فائتم به قبل ان یسجد الامام لها سجد معه ولو ائتم بعده لا یسجد اصلاً کذا اطلق فیالکنز تبعاً للاصل وان لم یقتد به اصلا سجدها و کذا لو اقتدی به فی رکعة اُخری علی ما اختاره البزدوی وغیره وهو ظاهر الهدایة. وفی الشامیة وبه جزم فی النقایة و اصلاحها والفتح وشرح المنیة و کذا فی المواهب وقال انه الاظهر وتبعه فی نور الایضاح وقد علمت ان اطلاق الکنز و الاصل محمول علیه وقد صرح صاحب الکنز بحمل اطلاقه علیه فی کتابه الکافی وصاحب الدرر ادری. (ردالمحتار ج۱، ص۷۲۲) فقط والله تعالی اعلم.

۱۸ ذی الحجة ۱۳۸۵ هجری

له لمونځ کوونکي څخه د داسې سړي چه په لمانځه کښې نه وي د سجدۀ تلاوت د اوریدلو حکم

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیانِ عظام په دې مسئله کښې چه چیرته په تراویح او داسې نورو لمونځونو کښې قرآن کریم تلاوت کیده لیکن یو سړی په دې لمانځه کښې شریک نه وو بلکه ناست وو. ذکر او داسې نور څه ئې کول یا کوم بل کار کاوه. په دې دوران کښې د سجدې آیت تلاوت شو لیکن نوموړي ته دا معلومات و نه شو چه ما د سجدې آیت

واوريده ليکن کله چه تولو لمونځ کوونکو سجده وکړه نو ده ته دا معلومات وشو اوس به دا سړی څه کوي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته په ذکر او داسې نورو کښې د مشغول والي له وجې نې د سجدې آيت نه وي اوريدلی نو سجدهٔ تلاوت پرې واجب نه دی. او که چیرته نې آيت اوريدلی وي نو سجده پرې واجبه ده او له خان سره دې سجده وکړي. په دې کښې به په امام پسې اقتداء نه کوي البته که چیرته په همدې رکعت کښې له امام سره په لمانځه کښې شریک شي نو سجدهٔ سهو نې له غاړې ساقطيږي. او که په بل رکعت کښې اقتداء پسې وکړي نو سجده نې له غاړې څخه نه ساقطيږي بلکه له خان سره به نې ادا کوي فقط والله تعالی اعلم ۳۰ شوال ۱۳۹۸ هجری

د امام لپاره په رکوع کښې د سجدهٔ تلاوت د نیت کولو حکم

سوال امام د سجدې د آيت تر تلاوت وروسته فوراً رکوع وکړه او په رکوع کښې نې د سجدې نیت وکړ لیکن مقتديانو نیت و نه کړ. نو آیا د لمانځه په سجده کښې د مقتديانو د تلاوت سجده ادا کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې اختلاف دی. د يوه قول مطابق د مقتدي سجده نه ادا کيږي. نه په رکوع کښې او نه په سجده کښې. له دې امله مقتدي دې تر سلام وروسته سجدهٔ تلاوت وکړي بیا دې قعده وکړي او سلام دې واړوي. لیکن راجح قول دا دی چه په رکوع کښې د امام نیت د مقتدي له خوا څخه هم کافي دی. د دې لپاره په رکوع کښې د امام او مقتدي دواړو سجده ادا کيږي بهتره دا ده چه امام په رکوع کښې نیت و نه کړي تر څو چه د لمانځه په سجده کښې د امام او مقتدي دواړو له خلاف څخه پرته سجده ادا شي. او د مقتدي لپاره دا بهتره ده چه که چیرته د سجدې علم ورته وشي نو په رکوع کښې دې نیت وکړي د دې احتمال له وجې چه ښائي امام نیت کړی وي

قال فی العلائیة ولو نواها فی رکوعه ولم ینوها المؤتم لم تجزه ویسجد اذا سلم الامام ویعید القعدة ولو ترکها فسدت صلوته کذا فی القنیة وینبغی حمله علی الجهریة نعم لو رکع وسجد لها فوراً ناب بلا نیة. وفی الشامیة وفی القهستانی واختلفوا فی ان نیة الامام کافیة کما فی الکافی فلو لم ینو المقتدی لا ینوب علی رأی فیسجد بعد سلام الامام ویعید القعدة الاخیرة کما فی المنیة اه وایضاً فیها تحت (قوله وینبغی حمله علی الجهریة) والاولی ان یحمل علی القول بأن نیة الامام لا تنوب عن نیة المؤتم والمتبادر من کلام القهستانی السابق انه خلاف الاصح حیث قال علی رأی فتأمل. (ردالمحتار ج۱ ص۷۲۳) فقط والله تعالی اعلم

۳۰ شوال ۱۳۸۲ هجری

د سجدې د ایت له ویلو څخه مخکښې چه سجده وکړي نو لمونځ واجب الاعاده دی

سوال امام دوه رکعته تراویح لمونځ ورکړ او داسې سورت ئې پکښې تلاوت کړ چه د سجدې آیت پکښې وو او په غلطۍ سره د سجدې د آیت له ویلو څخه مخکښې ئې سجده وکړه. لمونځ ئې پوره کړ. سلام ئې واړاوه او سجدهٔ سهو ئې و نه کړه. نو آیا لمونځ وشو او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې د لمانځه بیرته را ګرځول واجب دي د داسې سجدې چه واجبه نه وي د زیاتوالي له وجې ئې که سجدهٔ سهو هم کړې وای نو بیا به هم لمونځ واجب الاعاده وای ځکه چه دا سهو نه بلکه ناپوهي ده کوم چه عذر نه دی بلکه عمد دی

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۱ رمضان ۱۳۸۶ھجری

له جُنب، حائضې، لیوني یا نابالغ څخه د سجدې د ایت د اوریدلو حکم

سوال له جنب. حائضې یا نفاسې ښځې. لیوني یا کوچني څخه چه د سجدې د آیت په اوریدو سره د تلاوت سجده واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب جنب سړی چه د سجدې آیت ووائي یا واوري نو سجدهٔ تلاوت پرې واجب دی

په حائضه. لیوني او نابالغ باندې سجده واجبه نه ده که ئې خپله ووائي یا ئې له چا څخه واوري

له جنب. حائضې او ممیز کوچني (هغه کوچنی چه څه ناڅه د ښو او بدو فرق کولی شي) څخه د سجدې د آیت په اوریدونکي باندې سجده واجبه ده. له لیوني او غیر ممیز کوچني د آیت په اوریدو سره سجده نه واجبیږي

قال فی التنویر یجب علی من کان اهلا لوجوب الصلوٰة اداء او قضاء فلا تجب علی کافر وصبی ومجنون وحائض ونفساء قرءوا او سمعوا وتجب بتلاوتهم خلا المجنون المطبق وفی العلائیة فی شرح قوله اداء او قضاء کالاصم اذا تلا والجنب والسکران والنائم وفی الشامیة عن الفتح تحت (قوله خلا المجنون) لان السبب سماع تلاوة صحیحة وصحتها بالتمییز ولم یوجد وهذا التعلیل یفید التفصیل فی الصبی فلیکن هو المعتبر ان کان ممیزا وجب بالسماع منه والا فلا اقول واستحسنه فی الحلیة. (رد المحتار ج۱ ص۵۲۰) فقط واللہ تعالیٰ اعلم

۱۷ رجب ۱۳۸۷ھجری

د استفهام په غرض سره د سجدې د آيت د ويلو حكم

سوال يوه سړي له بل سړي څخه پوښتنه وكړه چه فلانى آيت د سجدې دى او كه نه؟ يا ئې د آيت كوم لفظ ووايه او پوښتنه ئې وكړه چه آيا په دې لفظ باندې به سجده او كه په كوم لفظ باندې؟ آيا په دې سره د تلاوت سجده واجبيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرته ئې د سجدې آيت پوره و نه وايه نو سجده تلاوت نه واجبيږي ځكه چه سجده د ټول آيت په ويلو سره واجبيږي

فقط والله تعالى اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ هجرى

د سجدې آيت په تهجي يعني په ټكو سره په ويلو سجده نه واجبيږي

سوال كه چيرته د سجدې آيت كوچنيانو په ټكي ټوک ووائي نو آيا سجده پرې واجبيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب پوره آيت په پرله پسې ويلو سره سجده واجبيږي. په تهجي سره نه واجبيږي

قال فى شرح التنوير يجب بسبب تلاوة اية وقال ابن عابدين رحمه الله احترز عما لو كتبها او تهجاها فلا سجود عليه كما سيأتى (ردالمحتار ج۱،ص۵۱۰) فقط والله تعالى اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ هجرى

د سجدې د آيت د ترجمې يا معنى دپوښتلو حكم

سوال يوه سړي له كوم عالم څخه د سجدې د آيت معنى يا ژباړه و پوښتله آيا په دې سره هم سجده واجبيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرته پوره آيت ووايه او د ترجمې پوښتنه ئې وكړه نو سجده واجبه ده او كه نه وي نو د نيم آيت په ويلو سره سجده نه واجبيږي البته كه چيرته د آيت ټكي په ټكي ترجمه وكړي نو په ترجمه كوونكي او د ترجمې په اوريدونكي واړو باندې به سجده واجبه وي او د سجدې د آيت په تفسير سره سجده نه واجبيږي

فقط والله تعالى اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ هجرى

د حفظ په مدرسه كښې د كوچنيانو په تلاوت سره د سجدې حكم

سوال د حفظ په كمره كښې چه كوم كوچنيان حفظ كوي آيا په دې سره هم سجدهٔ سهو واجبيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په نابالغ كوچني باندې سجده واجبه نه ده. له كوچني څخه د

سجدې د آیت په اوریدو کښې دا تفصیل دی چه که چیرته کوچنی ممیز یعنې د پوهې خاوند وي نو په اوریدونکي واجبه ده او له ډیر کوچني څخه په اوریدلو واجبه نه ده.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ هجری

د سجدې د آیت په ترجمې سره هم سجده واجبیږي

سوال: که چیرته یو څوک د سجدې آیت تلاوت نه کړي بلکه یواځې ئې ترجمه وکړي نو د ترجمې په کوونکي او اوریدونکي باندې سجده واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د لفظي (تکي په تکي) ترجمې په کوونکي باندې سجده واجبه ده او اوریدونکي ته که چیرته دا معلومه وي چه د قرآنکریم ترجمه ده او په مطلب ئې هم پوه شي نو په هغه باندې هم سجده واجبه ده او که نه وي نو نه ده واجبه. دا حکم هلته دی چه کله ئې ترجمه تکي په تکي کړې وي. که چیرته د لفظي ترجمې په ځای آیت تفسیر وکړي نو په تفسیر کوونکي او اوریدونکي په یوه باندې هم سجده نشته.

قال فی العلائیة والسماع شرط فی غیر التالی ولو بالفارسیة اذا اخبر. وفی الشامیة (قوله اذا اخبر) ای بانها اٰیة سجدة سواء فهمها او لا. وهذا عند الامام وعندهما ان علم السامع انه یقرأ القراٰن لزمته والا فلا بحر. وفی الفیض وبه یفتی وفی النهر عن السراج ان الامام رجع الی قولهما وعلیه الاعتماد اه والمراد من قوله ان علم السامع ان یفهم معنی الاٰیة کما فی شرح المجمع حیث قال وجبت علیه سواء فهم معنی الاٰیة اولا عنده وقالا ان فهمها وجبت والا فلا لانه اذا فهم کان سامعا للقراٰن من وجه دون وجه اه ملخصاً (رد المحتار ج۱، ص۷۱۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ هجری

د سجدې آیت چه پوره ووائي نو سجده واجبیږي

سوال: آیا د سجدې د پوره آیت په ویلو سره سجده واجبیږي او که د څه برخې په ویلو سره ئې هم سجده واجبیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د پوره آیت په تلاوت سره سجده واجبیږي. که چیرته له آیت څخه یو لفظ هم پاتې شي نو سجده نه واجبیږي. بلکه که چیرته وروستنی آیت هم د سجدې له آیت سره تعلق ولري نو د دواړو آیتونو تر پوره تلاوت وروسته سجده واجبیږي.

قال فی شرح التنویر یجب بسبب تلاوة اٰیة ای اکثرها مع حرف السجدة وقال ابن عابدین رحمه الله هذا خلاف الصحیح الذی جزم به فی نور الایضاح ففی السراج وهل تجب السجدة بشرط قراءة جمیع الاٰیة ام بعضها

فيه اختلاف والصحيح انه اذا قرأ حرف السجدة وقبله كلمة او بعده كلمة وجب السجود والا فلا وقيل لا يجب الا ان يقرأ اكثر آية السجدة مع حرف السجدة ولو قرأ آية السجدة كلها الا الحرف الذي في آخرها لا يجب عليه السجود اه لكن قوله ولو قرأ آية السجدة الخ يقتضي انه لا بد من قراءة الآية بتمامها كما يفهم من اطلاق المتون وياتي قريباً ما يؤيده الا ان يقال سياق الآية قرينة على ان المراد بقوله الا الحرف الخ الكلمة التي فيها مادة السجود واطلاق الحرف على الكلمة شائع في عرف القراءة (وبعد اسطر) ان السبب تلاوة آية تامة كما هو ظاهر اطلاق المتون وان المراد بالآية ما يشمل الآية والآيتين اذا كانت الثانية متعلقة بالآية التي ذكر فيها حرف السجدة (وبعد اسطر) وبه ظهر ان ما في السراج خلاف المذهب الذي مشى عليه الشراح والمتون تأمل. (ردالمحتار ج١، ص٥١٦) فقط والله تعالى اعلم ١٩ رمضان ١٣٨٨ هجری

چه چیرته د سجدې له آیت څخه تر یوه آیت وروسته سجده لیکلې وي د هغه حکم

سوال کله کله له حرف دال على السجدة (هغه حرف چه په سجدې باندې دلالت کوي) څخه تر یوه آیت وروسته سجده لیکلې وي. په داسې صورت کښې به په کوم ځای باندې سجده باید وشي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دویم آیت دې پوره ووائي بیا دې سجده وکړي. که چیرته یې په لومړي آیت باندې سجده وکړه نو سجده یې نه ادا کیږي

قال في الشامية ان المراد بالآية ما يشمل الآية والآيتين اذا كانت متعلقة بالآية التي ذكر فيها حرف السجدة (الى ان قال) انه لا يجب السجود في سورة حم السجدة الا عند انتهاء الآية الثانية احتياطاً كما صرح به في الهداية وغيرها لان الوجوب لا يكون الا بعد وجود سببه فلو سجدها بعد الآية الاولى لا يكفي لانه يكون قبل سببه. (ردالمحتار ج١، ص٥١٦) فقط والله تعالى اعلم ١٩ رمضان ١٣٨٨ هجری

د سجدې د آیت په لیکلو سره سجده نه واجبیږي

سوال که څوک د سجدې آیت ولیکي لیکن په ژبې سره یې تلاوت نه کړي نو سجده پرې واجبیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب صرف د سجدې د آیت په لیکلو سره سجده نه واجبیږي

قال في التنوير ويجب بتلاوة آية وقال ابن عابدين رحمه الله احترز عما لو كتبها او تهجاها فلا سجود عليه كما

سپاٹی (ردالمحتار ج۱ ص۵۱۵) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۸۸ ھجری

د اُستاذ او شاګرد د یوه آیت بار بار د اوریدلو حکم

سوال یو اُستاذ خپل شاګرد ته قرآنکریم ور زده کوي که چیرته د سجدې آیت راشي او د دې ضرورت پیښ شي چه بار بار ئې ورته ووائي نو آیا یوه سجده واجبیږي او که دوه؟

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته یو آیت په یوه مجلس کښې څو څو ځله تلاوت کړي او یا ئې واوري نو یوه سجده واجبیږي.

قال فی الشامیة تحت (قوله بشرط اتحاد الأیة و المجلس) و ان اجتمع التلاوة و السماع و لو من جماعة ففی البدائع لا یتکرر و لو اجتمع سببا الوجوب و هما التلاوة و السماع بأن تلاها ثم سمعها او بالعکس او تکرر احدهما او فی البزازیة سمعها من اخر و من اخر ایضاً و قرأها کفت سجدة واحدة فی الاصح لاتحاد الأیة و المکان اھو نحوه فی الخانیة فعلی هذا لو قرأها و سمعها بعضهم من بعض کفتهم واحدة. (ردالمحتار ج۱ ص۷۰۲) فقط و الله تعالیٰ اعلم ۲۶ جمادی الاولی ۱۳۹۰ ھجری

له لاسپیکر څخه د سجدې د آیت د اوریدلو حکم

سوال په تراویحو کښې له حافظ څخه هغو خلکو چه په لمانځه کښې نه وو هم د سجدې آیت واوریدل نو آیا په هغو باندې سجده واجبیږي او که نه؟ اګر که هغوی ته د سجدې آیت معلوم وي یا نه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب راجحه دا ده چه له لاسپیکر څخه اوریدل شوی آواز پخپله د تلاوت کوونکي آواز دی. د صدې د آواز غوندې د متکلم خبرې کوونکي د آواز نقل نه دی د دې دپاره له لاسپیکر څخه په اوریدونکي باندې هم سجدهٔ تلاوت واجبیږي البته که چیرته اوریدونکو ته د سجدې د آیت علم نه وي نو په هغو باندې سجده نشته

قال فی الشامیة لا یجب علی الاعجمی ما لم یعلم کما فی الفتح ای و ان لم یفهم. (ردالمحتار ج۱ ص۷۱۴)

فقط و الله تعالیٰ اعلم ۱۸ رجب ۱۳۹۰ ھجری

له تلویزون څخه د سجدې د آیت د اوریدلو حکم

سوال په تلویزون یا راډیو باندې چه کوم تلاوت کیږي یا په تراویحو کښې چه د قرآنکریم کوم حصه نشریږي او ټیکاروڼ کیږي د دې په اوریدونکو باندې سجدهٔ تلاوت واجبیږي او که نه؟ ... په دې کښې چه حکم دی ... بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : له تيپ ريكارډ څخه په اوريدو سره سجدهٔ تلاوت نه واجبيږي د دې لپاره په تلويزون او راډيو باندې که چيرته له ټيپ څخه اوريدل کيده نو بيا هم نه واجبيږي او که چيرته مخامخ د قاري آواز وي نو بيا واجبيږي. فقط والله تعالىٰ اعلم ۲ ذيقعده ۱۳۹۸ هجرى

د سجدې يو آيت چه په يوه مجلس کښې له ګڼ شمير خلکو څخه واوريدل شي

سوال : څه فرمائي د دين علماء کرام په دې مسئله کښې شاګرد يو آيت تلاوت کړ. استاذ واوريده. بيا همدارنګه استاذ تلاوت کړ شاګرد واوريده. يا استاذ له څو شاګردانو څخه همدغه يو آيت واوريده نو آيا په دې صورت کښې به په هغوی باندې ګڼ شمير سجدې وي او که يوه سجده به کافي وي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د ګڼو سجدو لپاره ضروري دا ده چه سببونه ګڼ وي يا د مکان اختلاف وي. دلته څو نه تعدد سبب شته او نه د مکان اختلاف. د دې لپاره يوه سجده به کافي وي.

قال فى الشامية تحت (قوله بشرط اتحاد الأية والمجلس) وفى البزازية سمعها من أخر ومن أخر ايضاً وقرأها كفت سجدة واحدة فى الاصح لاتحاد الأية والمكان اهـ ونحوه فى الخانية فعلى هذا لو قرأها جماعة وسمعها بعضهم من بعض كفتهم واحدة. (ردالمحتار ج۱،ص۷۲۰) فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۲ ربيع الاول ۱۳۹۹ هجرى

د سجدهٔ تلاوت په نيت کښې تعين ضروري نه دی

سوال : د زيد په ذمې باندې د تلاوت څو سجدې پاتې دي. آيا د هغو د ادا کولو په وخت کښې دا نيت ورته ضروري دی چه دا سجده د فلاني آيت سجده ده او که يواځې د سجدهٔ تلاوت نيت کافي دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: يواځې د سجدهٔ تلاوت نيت کافي دی د آيت تعيين ضروري نه دی

قال فى العلائية بشروط الصلوة المتقدمة خلا التحريمة ونية التعيين وفى الشامية اى تعيين انها سجدة أية كذا نهر عن القنية واما تعيين كونها عن التلاوة فشرط كما تقدم فى بحث النية من شروط الصلوة الا اذا كانت فى الصلوة وسجدها فوراً كما علمته. (ردالمحتار ج۱،ص۷۱۸) فقط والله تعالىٰ اعلم

۲۱ ربيع الاول ۱۳۹۹ هجرى

د امام په سجدهٔ تلاوت باندې مقتدي رکوع ته د تللو حکم

سوال امام صاحب د ماز ديګر په لمانځه کښې د انشقاق سورت ولوست او د سجدې په آيت باندې ئې سجده وکړه ليکن مقتديان د غلط فهمۍ له مخې رکوع ته ولاړل خيني چه پوه شول هغو

سجده وکړه او ځینو د امام په را پورته کیدو سره له رکوع څخه بیرته ودریدل. د دوی د لمانځه او سجدهٔ تلاوت حکم څه دی؟ آیا لمونځونه او سجدهٔ تلاوت ئې وشو او که نه؟

الجواب: امام ته داسې کول جائز نه وو. په مقتدیانو کښې انتشار. د هغوی په لمانځه کښې خلل بلکه فساد او د هغوی لپاره د سجدې د هیڅ یوه صورت نه پاتې کیدلو د خطر د پیدا کولو ګناه به په امام باندې وي. صحیح طریقه دا وه چه امام سورت پوره کولی او رکوع ئې کولی او په رکوع کښې ئې د سجدې نیت نه وای کړی. تر دې وروسته د لمانځه په سجده کښې د امام او مقتدیانو د ټولو سجدهٔ تلاوت ادا کیدلی. په سورهٔ انشقاق کښې د سجدې تر آیت وروسته اګر که څلور آیتونه دي لیکن د سورت د پوره کولو لپاره د دې ګنجائش شته چه سورت پوره کړي او بیا رکوع وکړي. کذا فی الشامیة.

د سوال په صورت کښې په مقتدیانو لازمه وه چه په خبریدو باندې ئې رکوع پرېښې او سجده ئې کړې وای بلکه له رکوع وروسته هم په خبریدو سره ئې سجدهٔ تلاوت ادا کړی او د امام اتباع ئې کړی وای کومو خلکو چه سجده نه ده کړې د هغو لپاره د سجدې د ادا کولو هیڅ صورت نشته د واجبو د پرېښودو ګناه به په امام باندې وي. که چیرته کوم مقتدي د اشتباه په حالت کښې تر رکوع وروسته د لمانځه سجده هم کړې وي نو د دې په ضمن کښې د هغه سجدهٔ تلاوت ادا شو او که چیرته ئې د لمانځه دویمه سجده هم کړې وي نو لمونځ ئې فاسدیږي.

قال فی شرح التنویر ولو سجد لها فظن القوم انه رکع فمن رکع رفضه وسجد لها ومن رکع وسجد سجدة اجزأته عنها ومن رکع وسجد سجدتین فسدت صلوته لانه انفرد برکعة تامة. (ردالمحتار ج۱، ص۴۴۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱٦ شعبان ۱۳۹۹ هجری

د تلاوت سجده بې له اوداسه جائزه نه ده

سوال آیا د تلاوت سجده بې له اوداسه څخه به جائزه وي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب نه، جائزه نه ده. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ ذی قعده ۱۳۹۹ هجری

په سورلۍ باندې د سجدې د ایت تکرار

سوال په روانې سورلۍ کښې یوه چا د سجدې آیت تکرار کړ نو آیا یوه سجده پرې واجبیږي او که چه څه خله ئې تکرار کړې وي هغومره سجدې پرې واجبیږي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په اس، اوښ او هر ډول ګاډی او داسې نور چه د وجې سورلۍ وي په هغې باندې چه د لمانځه په منځ کښې د سجدې تکرار وشي نو یوه سجده واجبیږي او بې له لمانځه په تکرار سره هم هغومره سجدې واجبیږي چه څومره ئې تکرار وشي په کشتۍ سا سرې.

کښې په هر صورت کښې د آیت په تکرار سره یوه سجده واجبيږي که په لمانځه کښې وي یا خارج نه لمانځه څخه وي په کشتی کښې د سجدې د تکرار له تعلیل څخه څرګندیږي چه په بحري بیړۍ او هوائي جهاز کښې د آیت په تکرار سره د سجدې تکرار واجب دی.

لان سیرهما مضاف الیه کالسیارة قال فی التنویر و انتقاله من غصن الی اٰخر و سبحه فی نهر او حوض تبدیل فتجب اخری و فی العلائیة بخلاف زوایا مسجد و بیت و سفینة سائرة و فعل قلیل کاکل لقمتین و قیام و رد سلام و کذا دابة یصلی علیها لان الصلوٰة تجمع الاماکن و لو لم یصل تتکرر. و فی الشامیة لان سیرها مضاف الیه حتی یجب علیه ضمان ما اتلفت بخلاف سیر السفینة ح عن الدرر. (ردالمحتار ج۱،ص۷۲۸) فقط والله تعالیٰ اعلم

۳۰ربیع الاول ۱۳۸۶ هجری

په سورت صٓ کښې د تلاوت د سجدې مقام

سوال په قرآنکریم کښې په سورۀ سجده باندې د "اناب" په لفظ باندې سجده لیکل شوې ده لیکن د حضرت مفتي کفایت الله صاحب فتوی دا ده چه سجده په "ماٰب" باندې ده. د دې تحقیق وکړئ د حضرت مفتي صاحب د فتوی فوټو کاپي مې هم درلیږلې ده بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د حضرت مفتي کفایت الله صاحب رحمه الله ځواب صحیح دی. په دې کښې دواړه قوله دي لیکن په دویم آیت باندې په سجده کولو کښې احتیاط دی ځکه دا قول راجح دی

قال ابن عابدین رحمه الله و فی صٓ عند وَحُسْنَ مَاٰب و هو اولیٰ من قول الزیلعی عند و اناب لما نذکره و فی حٰم السجدة عند وَهُمْ لَا یَسْئَمُوْنَ (الی قوله) لانها وجبت عند تعبدون فالتأخیر الی یسأمون لا یضرّ بخلاف العکس لانها تکون قبل وجود سبب الوجوب فتوجب نقصانا فی الصلوٰة لو کانت صلوتیة و لا نقص فیما قلناه اصلاً کذا فی البحر عن البدائع. امداد ملخصاً (ردالمحتار ج۱،ص۷۱۶) فقط والله تعالیٰ اعلم

۲۵رجب ۱۳۹۸ هجری

په لمانځه د تلاوت د سجدې د هیریدلو حکم

سوال په لمانځه کښې یوه چا د سجدې آیت ووایه لیکن سجده نې هیره شوه او سلام نې واړاوه اوس په باید وکړي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته نې سلام اړولو وروسته ور په زړه شي نو سجدۀ تلاوت دې وکړي. التحیات دې دوباره ووائي بیا دې سجدۀ سهو وکړی او د قعدې مطابق دې خپل لمونځ پوره کړي. که چیرته د سجدې د آیت له دوه یا درې آیتونو وروسته په لمانځه کښې د ده

زیاده شي نو بهتره دا ده چه فوراً سجده وکړي. په کوم رکن کښې چه د سجدې ور په زړه کیدلو باندې ني سجدهٔ کړې وي د هم هغه رکن بیرته را ګرځول مستحب دي د لمانځه تر آخره پورې د سجدې تاخیر هم جائز دی البته د آخرې قعدې په منځ یا تر قعدې وروسته چه سجده وکړي نو د قعدې بیرته را ګرځول فرض او د تشهد له سره ویل واجب دي او په هر صورت کښې سجدهٔ سهو پرې واجبه ده کذا فی خر باب الاستخلاف من الشامية.

که چیرته ني په سجدهٔ تلاوت کښې په قصد سره له دوه آیتونو څخه زیات تاخیر وکړ نو د لمانځه بیرته را ګرځول پرې واجب دي. سجدهٔ سهو ورته کافي نه ده

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ رمضان ۱۳۹۸ هجری

باب صلوة المسافر

د اقامت وطن ته نژدې د شپې تیرولو حکم

سوال یوه مسافر په تهیري نومي ځای کښې اقامت وکړ. دی پیرې لګوي او رخت یا کپړه خرڅوي. یوه شپه ئې په خیر پور کښې تیره کړه. هلته ئې د ماسخوتن لمونځ پوره څلور رکعته ادا کړ. دی وائي چه زه په تهیري نومي ځای کښې مقیم یم او له تهیري څخه تر خیر پور پورې مسافه د سفر نه ده. په دې باره کښې ستاسو څه فتوی ده آیا د مقتدیانو لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته ئې یواځې په تهیري کښې کم تر کمه د پنځلسو شپو تیرولو نیت کړی وي نو تهیري د ده د اقامت وطن شو. تر دې وروستې چه کله له تهیري څخه د شرعي سفر په ارادې سره و نه ووځي نو په تهیري او په شاو خوا کښې به ئې پوره لمونځ کوي. له دې امله په خیر پور کښې د ده پوره لمونځ ادا کول صحیح دي. قصر ورته جائز نه دی.

قال فی شرح التنویر و یبطل وطن القامة بمثله و بالوطن الاصلی و بانشاء السفر و فی الشامیة عن الکافی و التتارخانیة خراسانی قدم بغداد لیقیم بها نصف شهر و مکی قدم الکوفة کذلك ثم خرج کل منهما الی قصر ابن هبیرة فانهما یتمان فی طریق القصر لان من بغداد الی الکوفة اربعة ایام و القصر متوسط بینهما الخ (رد المحتار ج۱، ص۴۳۳) فقط والله تعالی اعلم غرۂ رجب ۱۳۷۳ هجری

د ماښام د لمانځه په کولو سره هوائي جهاز ته ور سپریدل او د لمر دوباره په نظر راتللو حکم

سوال یوه سړي د ماښام لمونځ ادا کړ او طیارې ته ور وخوت. طیاره د مغرب خوا ته دومره تیزه لاړه چه لمر دوباره په نظر راغی نو آیا په ده باندې به دوباره د ماښام لمونځ واجب وي او که نه؟ همدارنګه که چیرته روژتي روژه ماته کړې وي نو روژه ئې صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ماښام لمونځ دوباره ادا کول واجب نه دي. روژه هم صحیح شوه. لیکن له قواعدو څخه څرګندیږي چه تر دوباره غروب پورې امساک څه شي نه خوړل واجب دي

قال فی شرح التنویر فلو غربت ثم عادت هل یعود الوقت الظاهر نعم. و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله الظاهر نعم) بحثه صاحب النهر حیث قال ذکر الشافعیة ان الوقت یعود (الی قوله) قلت علی ان الشیخ اسمعیل

ردما بحثه فی النهر تبعاً للشافعیة بان صلوٰة العصر بغیبوبة الشفق تصیر قضاءً و رجوعها لا یعیدها اداءً و ما فی الحدیث خصوصیة علی رضی الله تعالیٰ عنه کما یعطیه قوله علیه الصلوٰة و السلام انه کان فی طاعتك و طاعة رسولك اه قلت و یلزم علی الاول بطلان صوم من افطر قبل ردها و بطل صلوٰة المغرب لو سلمنا عود الوقت بعودها للکل والله اعلم. (ردالمحتار ج۱، ص۳۴۴) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ربیع الاول ۱۳۸٦ھ هجری

په هوائي سفر کښې چه ورځ ډیره لویه یا ډیره کوچنۍ شي نو په دې صورت کښې د لمانځه او روژې حکم

سوال: زید د هوائي جهاز په ذریعې سر د مغرب په سمت روان دی او لمر با لکل غروب نه کوي نو لمونځ به څه ډول ادا کوي او روژه به کله ماتوي؟ یا د دې برعکس که چیرته د مشرق په طرف روان وي کوم چه ورځ ئې ډیره کوچنۍ پاتې کیږي. په دې صورت کښې به ئې د لمانځه او روژې په اړه څه حکم وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله حدیث الدجال) قال الرملی فی شرح المنهاج و یجری ذٰلك فیما لو مکثت الشمس عند قوم مدة اه قال فی امداد الفتاح قلت و کذٰلك یقدر لجمیع الآجال کالصوم و الزکوٰة و الحج و العدة و آجال البیع و السلم و الاجارة و ینظر ابتداء الیوم فیقدر کل فصل من الفصول الاربعة بحسب ما یکون کل یوم من الزیادة و النقص کذا فی کتب الائمة الشافعیة و نحن نقول بمثله اذ اصل التقدیر مقول به اجماعا فی الصلوات اه (و بعد اسطر) و فی هٰذا الحدیث ان لیلة طلوعها من مغربها تطول بقدر ثلاث لیال لکن ذٰلك لا یعرف الا بعد مضیها لابهامها علی الناس فح قیاس ما مرّ انه یلزم قضاء الخمس لان الزائد لیلتان فیقدر ان عن یوم و لیلة و واجبهما الخمس.

و قال ایضاً تحت قوله فقد الامران (تتمه) لم ار من تعرض عنه عندنا لحکم صومهم فیما اذا کان یطلع الفجر عندهم کما تغیب الشمس او بعده بزمان لا یقدر فیه الصائم علی اکل ما یقیم بنیته و لا یمکن ان یقال بوجوب موالاة الصوم علیهم لانه یؤدی الی الهلاك فان قلنا بوجوب الصوم یلزم القول بالتقدیر و هل یقدر لیلهم باقرب البلاد الیهم کما قاله الشافعیة هنا ایضاً ام یقدر لهم بما یسع الاکل و الشرب ام یجب علیهم القضاء فقط دون الاداء کل محتمل فلیتأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۳۳۹)

له دغو عبارتونو څخه ثابته شوه چه د مغرب په طرف تلونکی سړی که چیرته په څلور ویشتو ساعتونو کښې پنځه لمونځونه پخپلو وختونو کښې ادا کولی شوای نو هر لمونځ دی د خپل وخت

په داخلدو سره ادا کړي او که چیرته ورځ دومره اوږده شي چه په څلور ویشتو ساعتونو کښې د سحو لمونځونو وخت نه راتلو نو په عامو ورځو کښې د لمانځه د وختونو تر منځ دې د جلاوالي اندازه ولګوي او د هغه مطابق دې لمونځونه وکړي همدا حکم د روژې هم دی چ که چیرته د سهار له ختو څخه را واخله په څلور ویشتو ساعتونو کښې لمر ډوبیدو نو له ډوبیدو وروسته دې افطار وکړي به کومو ملکونو کښې چه په مستقله توګه ورځې دومره اوږدې شي چه په څلورویشتو ساعتونو کښې د کفایت په اندازه د خوراک او څښاک وخت پیدا کیږي نو په هغو کښې له ډوبیدو مخکښې د افطار اجازه نشته نو په عارضي توګه شاذ او نادر د یوې ورځې په اوږدوالي خو په طریقهٔ اولی سره به د دې اجازه نه وي البتي که چیرته په څلور ویشتو ساعتونو کښې د نه لمر ډوب نه شي د څلور ویشتو ساعتونو څخه په دومره وخت کښې چه د ضرورت په اندازه خوراک او څښاک وکولی شي نو افطار دې وکړي که چیرته د صبح صادق د ابتداء په وخت کښې هم په سفر کښې وو نو په هغه باندې روژه فرض نه ده وروسته دې بیا قضائي راوړي او که چیرته په دې وخت کښې مسافر نه وو نو روژه نیول ورته فرض دي او چه د دومره اوږدې روژې برداشت و نه لري نو سفر ورنه ناجائز دی

کوم سړی چه د مشرق خوا ته روان وي او د لمانځه وختونه پرې تیریږي نو په دغو وختونو کښې به لمونځونه ادا کوي او روژه به تر لمر ډوبیدو وروسته ماتوي ځکه چه روژه د سهار له را ختو څخه تر لمر ډوبیدو پورې امساک ته ویل کیږي.

قال فی التنویر هو امساك عن المفطرات حقیقةً او حکماً فی وقت مخصوص، و فی الشرح و هو الیوم، و فی الحاشیة ای الیوم الشرعی من طلوع الفجر الی الغروب.(ردالمحتار ج۲،ص۸۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ربیع الاول ۱۳۸۶ هجری

په سفر کښې د سنتو د ادا کولو حکم

سوال آیا د مسافر لپاره د رواتبو (مؤکدو) سنتو پریښودل جائز دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د بیړې په صورت کښې د سهار له سنتو پرته د نورو سنتونو پرېښودل جائز دي د اطمینان او آرام په حالت کښې د مؤکدو سنتونو ادا کول ضروري دي له نبي کریمﷺ څخه په سفر کښې د سنتونو ادا کول ثابت دي (اعلاء السنن ج۷،ص۱۰۴)

و قال فی العلائیة و یأتی المسافر ان کان فی حال امن و قرار و الاان کان فی خوف و فرار لا یأتی بها هو المختار لانه ترك العذر تجنیس، قیل الاسنة الفجر.(ردالمحتار ج۱،ص۷۴۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۳۸۶ هجری

د ښار له حدودو څخه په وتلو باندې د قصر حکم شروع کيږي

سوال: د سفر حکم له کومه ځايه شروع کيږي؟ آيا له خپل کلي څخه په وتو باندې او که د ښار له ټولې آبادی څخه تر وتلو وروسته شروع کيږي؟

يو سړی له دويم نمبر کورنګي څخه په سفر روانيږي آيا په ستي ستيشن باندې به د قصر لمونځ کوي او که نه؟ او همدارنګه چه بيرته راځي نو په لانډي ستيشن باندې به قصر کوي او که نه په داسې حال کښې چه دويم نمبر کورنګي ته تر رسيدو پورې د لمانځه وخت ختميږي؟ په وضاحت سره ئې بيان کړئ. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د ښار له کومې خوا څخه چه د سفر په نيت ووځي د هغې خوا له له مکانونو څخه په وتلو باندې د قصر حکم شروع کيږي. له مکانونو څخه مراد آباد مکانونه دي. غير آباد او کنډوالي اوعتبار نه لري. همدارنګه د بيرته راتلو په وخت کښې د مکانونو په حدودو کښې په داخليدو باندې د قصر حکم ختميږي مکانونه که پاخه وي يا کچه يا له ښار سره لګيدلي دلوخو او داسې نورو څيزې وي. بلکه له څېړيو څخه وروسته له هغو سره لګيدلي کلي هم د همدې ښار په حکم کښې راځي.

که چيرته د ښار د فناء (دښار ضروريات لکه قبرستان. د منډې ترړې او د ګنډګيو او داسې نورو لپاره د ټاکل شوی ميدان تر منځ که چيرته زرعي (د کرنې) زمکه حائله نه وي او له عمارتونو څخه د غلوه په اندازه (۱۲۴/۱۱متر) څخه په کمې فاصلې باندې وي نو د ښار له فناء څخه به هم تر تيريدو وروسته به د قصر حکم وي البته تر داسې فناء وروسته له هغې سره لګيدلي کلي اعتبار نه لري د ښار په فناء کښې د جمعې د صحت لپاره عدم المزارع او د غلوه اندازه شرط نه ده. يواځې د قصر د حکم لپاره دا شرط په شامي باب المسافر کښې د غلوه د اندازه له عدمِ اعتبار څخه مقصد دا دی چه پخپله فناء د غلوه په قدر سره مقيد نه وي له ښار څخه جلا والی په اندازه د غلوه معتبر دی.

که چيرته د ښار د سفر د طرف مکانونه پای ته ورسيدل ليکن د لارې له کومې يوې خوا څخه لرې کوم کلی دې خوا ته را رسيدلی وي نو هغه اعتبار نه لري. البته که د لارې دواړو خواوو ته دا دول آبادي وي نو د هغو له محاذات څخه تر وتلو وروسته به د قصر حکم وي.

د کراچي آبادي (عمارتونه) غالباً تر پيپري استيشن پورې رسيدلي دي. په ستي استيشن او لانډهي ستيشن باندې په هر صورت کښې قصر جائز نه دی بلکه پوره لمونځ به کيږي وهذا علمی ما هو مشروح فی العلائية والشامية.

فقط والله تعالیٰ اعلم

۶ رجب ۱۳۸۷ هجری

کومه آبادي چه له ښار سره لګیدلي نه وي هغه مستقله ده

سوال یو سړی له لاهور څخه لرې په پنځلس میله مضافاتو کښې اوسیږي د دوه د کور په څلور میله مسافه کښې د بسونو د دریدو ځای دی اوس دی به له کوم ځای څخه مسافر ګڼل کیږي له لومړي استیشن څخه او که له دویم څخه؟ آبادي پرله پسې تر دویم استیشن پورې لګیدلي دي او که چیرته آبادي بنده هم شي نو د دې ځای په عرف او عادت کښې دا ځای په لاهو کښې شمیرل کیږي نو بیا به څه حکم وي؟ یعنې د سفر او اقامت حکم به د ضلع په اعتبار سره وي او که د کلي او کورونو په اعتبار سره. یعنې په کوم کلي کښې چه دی اوسیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته له دې کلي څخه تر ښار پورې پرله پسې آبادي نه وي بلکه د غلوه په اندازه (۱۳۷/۱۶ متره) یا له دې څخه زیاته خلا (خالي ځای) وي. یا په منځ کښې زرعي زمکې وي نو دا ځانته مستقله آبادي ګڼل کیږي د دې آبادۍ له کورونو څخه په وتلو باندې د قصر حکم شروع کیږي. او که چیرته له ښار سره لګیدلې وي اګر که د ښار له کچه کورونو یا د څپرو. لوخو او داسې نورو سره متصل وي نو دا په ښار کښې داخل دی. د دې لپاره د ښار له حدودو څخه د باندې په وتلو سره به مسافر ګڼل کیږي.

ستیشن (د بسونو د دریدلو ځای) که چیرته له ښار سره لګیدلی وي یعنې په منځ کښې زرعي زمکه یا (۱۳۷/۱۶ متره) خالي ځای نه وي نو په دې باندې د قصر حکم نشته.

قال ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله من خرج من عمارة موضع اقامته) واشار الی انه یشترط مفارقة ما کان من توابع موضع الاقامة کربض المصر و هو ما حول المدینة من بیوت و مساکن فانه فی حکم المصر و کذا القری المتصلة بالربض فی صحیح. (وبعد سطر) و اما الفناء وهو المکان المعد لمصالح البلد کرکض الدواب و دفن الموتی و القاء التراب فان اتصل بالمصر اعتبر مجاوزته وان انفصل بغلوة او مزرعة فلا. (الی قوله) و القریة المتصلة بالفناء دون الربض لا تعتبر مجاوزتها علی الصحیح کما فی شرح المنیة. (ردالمحتار ج۱، ص۷۲۲)

د فقهي په عبارتونو کښې د آبادۍ د اتصال هیڅ معیار مې تر نظر تیر نه شو. په ظاهره د دې مدار په ظاهري رؤیت باندې دی یعنې چه په کتلو سره اتصال (پیوست والی) په نظر راشي لیکن د زرعي زمکو او د غلوه ب اندازه خلا په هر صورت کښې د انقطاع (بیلوالي) موجب دی ځکه چه د مصر فناء د جمعې د صحت لپاره اګر که مطلقاً د مصر (ښار) په حکم کښې دی لیکن د قصر په حکم کښې د زرعي زمکې او په قدر د غلوه موجودوالی له ښار سره د لګیدلو مانع دی حالانکه فناء د ښار له متعلقاتو څخه دی نو په مستقل کلي کښې خو به دا جلا والی په طریقه اولی سره د الحاق د ښار سره د لګیدلو مانع وي البته د مذکور جلا والي تر څنګ که چیرته په عام عرف او

عادت کېږي دوه خايونه د يوه ښار دوه کلي بلل کيدل نو حکم به ئې بيا د يوه وي د ريل گاډي
سټېشن د ښار په فناء کېږي داخل دی فقط والله تعالیٰ اعلم. ۱۸ ذی الحجة ۱۳۸۸ ھجری

په بندرگاه باندې د قصر د حکم تفصيل

سوال زمونږ ښار د دريا په څنډې باندې پروت دی. فاصله ئې تقريباً له پنځوسو گزونو څخه زياته نه ده او په درياب کښې کښتۍ تقريباً له سلو څخه تر درې سوه گزونو په فاصلې باندې د اوبو د لږ ژوروالي له وجې درېږي دا له مخکښينۍ زمانې څخه مشهوره بندرگاه ده. آيا له دې بندرگاه څخه د قصر حکم شروع کيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : بندرگاه د ښار فناء ده. حکم ئې دا ده چه له ښار څخه يو سل پنځوس گزه - ۱۳۶/۱۹ مترو څخه په کمې فاصلې باندې وي او په منځ کښې د کرنې زمکه نه وي نو د قصر حکم به شروع کيږي. پس د دې بندرگاه مخې ته د درياب په کناره يا څنډې باندې که چيرته کومه آبادي وي او هغه له ښار څخه پنځوس گزه او له دې بندرگاه څخه په سل گزه کښې وي. په منځ کښې ۱۳۶/۱۹ متره خلا نه وي د دې لپاره دا د ښار په حکم کښې دی او که چيرته د درياب په کنارې باندې کوم کور يا آبادي په همدې طرف نه وي نو له ښار څخه د ۱۳۶/۱۹ متره د خلا د موجودوالي له وجې دلته د قصر حکم دی. قال في الشامية واما الفناء وهو الموضع المعد لمصالح البلد كركض الدواب ودفن الموتى والقاء التراب فان اتصل بالمصر اعتبر مجاوزته وان انفصل بغلوة او مزرعة فلا.

(ردالمحتار ج۱،ص۲۴) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ رمضان ۱۳۹۱ ھجری

د آبادۍ د اتصال (سره لگيدلو) معيار

سوال پنجگور يو تحصيل يعنې ولسوالي ده چه دولس علاقې لري دا خايونه له يوه او بل څخه يو ميل. يو نيم ميل. دوه ميله په فاصلې باندې واقع دي هر يو خاې پوره پوره آبادي لري په کومې رقبې کښې چه دا خايونه پراته دي هغو ټولو ته د پنجگور علاقه وائي د پورتني بيان لاندې په لاندينې سوالونو خوابونه څه وي؟

۱. کوم سړی چه سفر کول وغواړي نو آيا هغه د خپل کله له آبادي څخه چه ووځي نو مسافر بلل کيږي او که له ټولو کليو څخه تر تېرېدو وروسته؟

۲. چه کله له سفر څخه بيرته را شي نو آ خپل کلي ته په ورداخلېدو سره مقيم گرځي او که مطلق پنجگور ته په داخلېدو سره؟

۳. نه پوهږم يو سړی د شلو ورځو په نيت سره پنجگور ته راغی لکن کله به په يوه کلي او کله به

بل کلي کښې اوسیږي آیا داسې سړی به قصر کوي او که پوره لمونځ به کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دوه کلیو تر منځ د زرعي زمکې موجودوالی یا په اندازه د غلوه (۳۶/۱۹۰ متره) د جلاوالي علامه ده. سره له دې که چیرته دواړه کلي یا خایونه په عام عرف او عادت کښې د یوه ښار دوه کلي ګڼل کېدل نو د مذکوره جلا والي تر څنګ دواړه خایونه په حکم کښې یو ګڼل کیږي

په سوال کښې د مذکوره تفصیل څخه ثابتیږي چه هر یو خای مستقل خای دی. او پنجګور په دغو ټولو خایونو باندې مشتمل د دې علاقې نوم دی. لهذا د سفر په پیل او پای او اقامت کښې به هر یو خای جلا شمیرل کیږي. که چیرته کم تر کمه په یوه خای کښې د پنځلسو شپو د پاتې کیدو نیت وي او یواځې د ورځې نورو خایونو ته ځي نو مقیم به وي او که نه نو مقیم به نه وي

فقط والله تعالی اعلم ۲۸ جمادی الاخر ۱۳۹۶ هجری

صرف د زمکې په موجود والي سره کوم خای وطن نه جوړیږي

سوال یو سړی د درسانوچهنو (د کوم کلي نوم) اوسیدونکی دی او پرته له اهل او عیال څخه یواځې زمکه ئې په لسبیله کښې ده. له درسانوچهنو څخه تر لسبیله پورې د دوه اویا میلونو فاصله ده. اوس نوموړی سړی له درسانو چهنو څخه کراچۍ ته کوم چه دوه ویشت میله مسافه ده راځي او د څه وخت په پاتې کیدو سره بیا لسبیلې ته ځي کوم چه له کراچۍ څخه پنځوس میله مسافې باندې پرته ده نو آیا دا سړی به تر کراچۍ پورې مقیم ګڼل کیږي په داسې حال کښې چه له پیل څخه ئې اراده لسبیلې ته د تللو وه او بیا لسبیلې ته تر تللو وروسته هلته د زمکې د درلودلو له وجې مقیم ګڼل کیږي او که مسافر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب دا سړی لسبیلې ته د تلو په نیت سره له درسانوچهنو څخه په راوتلو مسافر شو په کراچۍ کښې به قصر کښې او په لسبیله کښې به هم مسافر وي او د زمکې له وجې به مقیم نه ګڼل کیږي

قال فی شرح التنویر الوطن الاصلی هو موطن ولادته او تأهله او توطنه. (ردالمحتار ج۱، ص۷۴۰)

فقط والله تعالی اعلم ۸ رمضان ۱۳۸۸ هجری

په وطن اصلي کښې یواځې د زمکې په پاتې کیدو سره وطن نه پاتې کیږي

سوال زما پلار په یوه خای کښې زمکه واخیسته او هلته مستقل اوسیده غوره کړه زه په دې وخت کښې بالغ وم لیکن د خپل پلار په کفالت کښې وم د دې لپاره ما هم هغه خای خپل اصلي وطن ګڼه وروسته د ملازمت نوکرۍ په سلسله کښې په مختلفو خایونو کښې نه حل هم و

عيال سره پاتې شوم ليكن له دغو څخه په يوه خاى كښې هم ما د وطن اصلي د جوړولو نيت و نه كړ. بالاخره كراچۍ ته په رسيدو باندې مې دا خپل اصلي وطن وګرځوله. اوس په مخكښيني وطن اصلي كښې مې يواځې زمكه ده كومه چه والد صاحب مې پخپل ژوند كښې ما ته هبه كړې وه پرته له دې څخه والد صاحب او نور ورونه او خويندې مې هم هلته مقيم دي. په دې صورت كښې آيا هغه خاى زما لپاره وطن اصلي پاتې شوى دى او كه نه؟ چه هلته لاړ شم نو قصر به كوم او كه پوره لمونځ به كوم؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د كراچۍ په اصلي وطن جوړولو سره مخكښيني وطنِ اصلي باطل شو. يواځې د زمكې په پاتې كيدو سره هغه وطن نه پاتې كيږي.

قال شارح التنوير الوطن الاصلی هو موطن ولادته او تأهله او توطنه يبطل بمثله اذا لم يبق له بالاول اهل وفی الشامية عن شرح المنية ولو كان له اهل ببلدتين فايتهما دخلها صار مقيما فان ماتت زوجته فی احداهما و بقی له فيها دور وعقار قيل لا يبقی وطنا له اذ المعتبر الاهل دون الدار كما لو تأهل ببلدة واستقرت سكنا له و ليس فيها دار وقيل تبقی اه وفيها (قوله اذا لم يبق له بالاول اهل) ای وان بقی له فيه عقار قال فی النهر ولو نقل اهله ومتاعه وله دور فی البلد لا تبقی وطنا له وقيل تبقی كذا فی المحيط وغيره. (رد المحتار ج۱، ص۷۳۲) فقط و الله تعالی اعلم

۸ رمضان ۱۳۸۸ هجری

كه چيرته تابع ته د متبوع د اقامت نيت معلوم نه وي نو څه حكم لري

سوال يوه سړي مسافرانه لمونځ ادا كړ. د لمانځه په حالت كښې ئې اراده وكړه چه اوس به زه تر پنځلسو ورځو پورې دلته اوسيږم. د دې لپاره ئې خپل شروع كړى لمونځ په پوره كولو سره فارغ شو. د ده موټر چلونكي (موټروان) ته دا معلومات نه وو چه مالک مې د اقامت نيت كړى دى او تر لمانځه وروسته ئې ورته وويل. نو آيا موټروان به دا دوه ركعته دوباره څلور ادا كوي او كه په راتلونكي كښې به څلور ركعته كوي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ملازم يا نوكر ته چه تر څو پورې د مالک د نيت معلومات نه وي تر هغه وخته پورې به قصر كوي. لهذا د موټروان دا دوه ركعته صحيح شول. راتلونكي لمونځونه به پوره كوي سره له دې كه چيرته دا لمونځ هم بيرته را وګرځوي نو بهتره ده.

قال فی شرح التنوير ولا بد من علم التابع بنية المتبوع فلو نوى المتبوع الاقامة ولم يعلم التابع فهو مسافر حتی يعلم علی الاصح وفی الفيض وبه يفتی كما فی المحيط وغيره دفعا للضرر عنه وفی الشامية وقيل يلزمه الاتمام كالعزل الحكمی ای بموت الموكل وهو الاحوط كما فی الفتح وهو ظاهر الرواية كما فی الخلاصة بحر.

(ردالمحتار ج۱،ص۵۲۶)

که چیرته دوی دواړه په جماعت سره لمونځ کړی وای او مالک امام جوړ شوی وای نو د جماعت ثواب به هم ورکړ شوی وای او د موټروان په لمانځه کښې به هم کوم اشکال نه وای پیدا شوی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان ۱۳۸۸ هجری

د مسافر لپاره سهواً د پوره لمانځه نیت کولو حکم

سوال: په سفر کښې د قصر په ځای یوه مسافر د پوره لمانځه نیت وکړ یا ئې په کور کښې د پوره لمانځه په ځای سهواً ئې د مسافرانه لمانځه نیت وکړ نو داسې سړی څه باید وکړي؟ آیا په لمانځه کښې د ننه به خپل نیت صحیح کوي او که څنګه؟ بینوا توجروا

الجواب: په لمانځه کښې د ننه دې د خپل نیت تصحیح وکړي لیکن په ژبې سره به د نیت الفاظ نه ادا کوي. په زړه زړه کښې دې نیت وکړي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ ذی قعده ۱۳۸۸ هجری

د مسافر لپاره سهواً د پوره لمونځ کولو حکم

سوال: مسافر په هیره سره د دوه رکعته په ځای څلور رکعته ادا کړل اوس که چیرته په منځ کښې قعده وکړي یا و نه کړي نو په دواړو صورتونو کښې ئې لمونځ کیږي او که نه؟ که چیرته ئې قعده کړې وي نو په سجدهٔ سهو سره ئې لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته ئې اوله قعده کړې وي نو په سجدهٔ سهو سره ئې لمونځ کیږي او که نه نو نه کیږي **قال فی التنویر فلو اتم مسافر ان قعد فی الاولیٰ تم فرضه واساء وما زاد نفل وان لم یقعد بطل فرضه.** (ردالمحتار ج۱،ص۶۰۴)

که چیرته د دریم رکعت تر سجدې مخکښې ور په زړه شي نو را و دې ګرځي او که نه وي لمونځ به ئې واجب الاعاده وي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ جمادی الاخره ۱۳۹۳ هجری

چه په سفر کښې په قصد سره قصر و نه کړي نو توبه او د لمانځه بیرته راګرځول پرې واجب دي

سوال که چیرته یو څوک په سفر کښې په قصد سره قصر و نه کړي بلکه پوره لمونځ ادا کړي نو د داسې سړي حکم څه دی؟ آیا لمونځ ئې کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب په مسافر باندې قصر واجب دی. نو موړی به قصداً د واجبو په پریښودو سره ګنهګار وي له دې امله په ده باندې توبه او د لمانځه بیرته راګرځول پرې واجب دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۹۳ هجری

د جنګي قیدیانو لپاره د قصر حکم

سوال: مودودي صاحب لیکلي دي چه: چه د دې حضراتو په قید کښې قیام بې له ارادې او غیر اختیاري دی. د دې لپاره دوی به قصر لمونځونه کوي. سنت به پوره ادا کوي، په کوم ځای کښې چه قیام پخپل نیت او ارادې سره نه وي هلته همدا حکم دی. په دې باندې د اکثره فقهاوو او محدثینو اتفاق دی چه په کوم ځای باندې یو سړی د مجبورولو له مخې پاتې شي او هر وخت ئې دا نیت وي چه دا ځنې له منځه لاړ شي نو انشاء الله بیرته به ځم. نو هلته چه نوموړی څومره موده پاتې شي لمونځ به قصر کوي. حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په یوه ځای کښې د واورې له امله تر شپږو میاشتو پورې پاتې شو او لمونځونه به ئې مسافرانه کول. په جنګي حالاتو کښې ځینې صحابهٔ کرام به په ځینو ځایونو کښې په پاتې کیدلو باندې مجبوره کیدل. حضرت انس تر دوه کلونو پورې په شام کښې بند پاتې وو او قصر به ئې کاوه. جُمعه په داسې چا باندې واجبه نه ده که ئې ادا کړي نو ثواب به ورکول کیږي.

په تفهیم القرآن کښې ئې هم همداسې لیکلي دي. د دې برعکس تاسو د پوره لمونځ کولو فتوی ورکړې ده. له دې څخه دا نه څرګندیږي چه آیا دا حکم قیدیانو ته هم متوجه کیږي؟ حالات داسې دي چه مونږ په عملي توګه د یوه محبس په حویلۍ یا چاردیوالي کښې بند یو چیرته چه شا او خوا پیرې ده. له دې امله د مهربانۍ له مخې د حنفي فقهې مطابق په دې مسئلې باندې لږ په تفصیل سره رڼا واچوئ چه فتوی څه ده؟ تر اوسه پورې چونکه زه لمونځونه ورکوم. ټول په ما پسې پوره لمونځونه کوي. دا مې د زیات اطمینان د حاصلولو لپاره ولیکل.

الجواب باسم ملهم الصواب: د لمانځه د قصر او اتمام دارومدار په اختیاري او اضطراري اقامت باندې نه دی بلکه تر پنځلسو ورځو پورې د اقامت په تیقّن او نه تیقّن باندې دی. لکه څرنګه چه د ښځې، غلام او قیدي اقامت اختیاري نه وي بلکه د خاوند او مالک د اقامت تابع او غیر اختیاري وي سره له دې چه کله هغوی ته تر پنځلسو ورځو پورې د خاوند او مالک یا مولی د اقامت معلومات وشي نو په هغوی باندې پوره لمونځ ضروري دی. د مودودي صاحب په لیکنه کښې چه کومې حوالې نقل شوي دي په هغو ټولو کښې قصر په دې بناء باندې نه دی چه اقامت غیراختیاري وو بلکه په دې بناء باندې دی چه تر پنځلسو ورځو پورې د اقامت یا پاتې کیدو یقین نه وو. هغه دناپوهۍ له وجې غلط پوه شوی دی او خپل فاسد ګومان ئې داکثروفقهاوواو محدثینو خوا ته منسوب کړی دی. الله تعالی دې هغه ته د علماوو خوا ته د رجوع او پرته له علم څخه د اجتهاد د شوق په ځای په (فَسْئَلُوْا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ) باندې د عمل کولو هدایت وکړي لنده دا چه جنګي قیدیانو ته که چیرته له قرائنو څخه غالب ګومان وشي چه تر پنځلسو ورځو

پورې په همدې ځای باندې ساتل کیږو نو په هغو باندې اتمام ضروري دی او قصر ورته جائز نه دی او د جُمعې لمونځونه هم کولی شي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۴ شوال ۱۳۹۲ هجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال له ډیر اوږده انتظاره وروسته دوه ورځې مخکښې ستاسو په شوال کښې لیکل شوی لیک د قصر د لمانځه په اړوند عین په هغه ورځ را ورسید په داسې حال کښې چه مولانا مفتئ اعظم محمد شفیع صاحب او د جامعهٔ اشرفیه لاهور څخه د راغلې فتوی مطابق دلته د قصر لمونځ شروع شوی وو. په ذاتي توګه ستاسو استدلال مې خوښ شو او د احتیاط له مخې مې د قصر لمانځه په کولو سره جلا پوره لمونځ کاوه لیکن د مقتدیانو په اصرار باندې مې یواځې په قصر لمانځه باندې اکتفاء وکړه.

الجواب باسم ملهم الصواب : ۵ جنوري لیکنه دوه ورځې کیږي چه را ورسیده. د ټیلیفون په ذریعې سره د قصر د اړوندې فتوی په متعلق پوښتنه وکړه نو هغه ځواب ئې راکړ کوم چه ما لیکلی وو یعنې که چیرته پنځلس ورځې په یوه ځای باندې د پاتې کیدلو یقین نه وي نو قصر لمونځ دې وشي. ما ته په دې باندې تعجب راغی چه له دې څخه تاسو څه ډول د اتمام حکم ګڼلی دی؟ د دې لپاره ما له هغو څخه د فتوی نقل را وغوښت او و مې لیدل چه په هغې کښې دا عبارت دی.

'کوم پاکستاني مسلمانان چه د هندوستان په بندیخانو کښې دي که چیرته هغوی ته دا معلومات نه وي چه کله به له دې ځای څخه خلاصیږو یا کله له یوه کیمپ څخه بل کیمپ ته نقل کیږو نو د هغو د اقامت نیت معتبر نه دی. هغوی به پرله پسې کورونو ته تر رسیدو پورې ی له قید څخه په خلاصیدو سره په کوم ښار یا کلي کښې تر پنځلسو ورځو پورې پخپل اختیار سره تر کار کولو پورې به د تل لپاره مسافر پاتې وي.'

وفي نسخة القاضي الامام العبد اذا خرج مع مولاه ولا يعلم سير المولى فانه يسأله ان اخبره ان مسيرته مدة السفر صلى صلوة المسافرين وان كان دون ذلك صلى صلوة الاقامة وان لم يخبره بذلك ان كان مقيما قبل ذلك صلى صلوة القامة وان كان مسافرا قبل صلى صلوة الحاضرين كذا في الخلاصة الخ وفي المحيط مسلم اسرة العدو ان كان مسيرة العدو ثلاثة ايام يقصر وان كان دون ذلك يتم وان لم يعلم يسأل كما مر في العبد (البحر الرائق ج۲،ص۱۵۰)

د مذکوره فتوی عبارت له اداء مراد څخه قاصر دی. د دې متبادر مطلب هغه دی کوم چه تاسو پرې پوه شوي يئ یعنې چه کله د خلاصیدو د تاریخ هیڅ علم نه وي نو قصر به کیږي. لیکن دا مطلب نه صحیح دی او نه د دار العلوم د خاوندانو مراد دی. هغو د دې اعتراف هم کړی دی او د

هغوی د فتوی عربي عبارات هم د دې ثابتوونکي دي. د هغوی مراد له دې څخه هغه دی چه پنځلس ورځې د پاتې کیدلو یقین نه وي نو قصر دې وشي. ما هغو ته هم دا ولیکل چه د عبارت ترمیم دې وکړي او مستفتي دې هم خبر کړي ترڅو چه د مراد په پوهیدلو کښې غلط فهمي را نه شي او لمونځونه ضائع نه شي.

حاصل دا دی چه په دې باندې د فتوی ټول خاوندان متفق دي چه په یوه ځای باندې د پنځلسو ورځو د پاتې کیدلو یقین وي نو پوره لمونځ دې وکړي او که نه وي نو قصر دې وکړي. په دې کښې اختیار او نه اختیار هیڅ دخل نه لري. البته په دې کښې د رایې اختلاف کیدلی شي چه د حالاتو له مخې په یوه ځای باندې د پنځلسو ورځو اقامت متیقن دی او که نه؟ په دې کښې به په سیاسي حالاتو باندې د بصیرت درلودونکو رایې ته به اعتبار ورکول کیږي. که چیرته د هغوی غالب ګومان دا وي چه تر پنځلسو ورځو مخکښې د خلاصیدو یا له یوه ځای څخه بل ځای ته د نقل کیدلو توقع نه وي نو اتمام به فرض وي او که نه نو قصر دې کوي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ ذی الحجة ۱۳۹۲ ھجری

په مقیم پسې چه د مسافر مقتدي لمونځ فاسد شي نو دوه رکعته به ګرځوي

سوال یوه مسافر په مقیم امام پسې لمونځ شروع کړ او په دریم رکعت کښې ورسره یو ځای شو او له امام سره ئې یو ځای سلام واړاوه. تر دې وروسته دا پته ورته ولګیده چه د امام د متابعت له وجې په ده باندې څلور رکعته فرض وو. اوس دې نوموړی د لمانځه د بیرته را ګرځولو په وخت کښې دوه رکعته را وګرځوي او که څلور؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دوه رکعته دې را وګرځوي.

قال فی العلائیة واما اقتداء المسافر بالمقیم فیصح فی الوقت ویتم لا بعده فیما یتغیر وفی الشامیة تحت (قوله فیصح فی الوقت ویتم) ای سواء بقی الوقت او خرج قبل اتمامها لتغیر فرضه بالتبعیة لاتصال المغیر بالسبب وهو الوقت ولو افسده صلی رکعتین لزوال المغیر بخلاف مالو اقتدی به متنفلاً حیث یصلی اربعاً اذا افسده لانه التزم صلوة الامام. (رد المحتار ج۱، ص۵۸۱) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۶ جمادی الاول ۱۳۹۶ ھجری

د لمانځه په دوران کښې د وخت تر وتلو وروسته د اقامت د نیت حکم

سوال زید په سفر کښې وو او د لمر له ډوبیدو لږ مخکښې ئې د مازدیګر لمونځ شروع کړ

لیکن دوه رکعتہ ئې لا پوره کړې نه وو چه لمر ډوب شو او په لمانځه کښې د ننه دننه ئې په همدې ښار کښې د اقامت نیت وکړ نو آیا دا لمونځ به همدا دوه رکعته پوره کوي او که څلور به پوره کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د لمر تر ډوبیدو مخکښې د اقامت نیت وکړي نو پوره لمونځ دې وکړي او که چیرته د لمر تر ډوبیدو وروسته د اقامت نیت وکړي نو قصر دې وکړي

قال فی شرح التنویر اوینوی ولو فی الصلوٰۃ اذا لم یخرج وقتها وفی الحاشیۃ ای قبل ان ینوی الاقامۃ لانه اذا نواها بعد صلوٰۃ رکعة ثم خرج الوقت تحول فرضه الی الاربع اما لو خرج الوقت وهو فیها ثم نوی الاقامۃ فلا یتحول فی تلك الصلوٰۃ کما فی البحر عن الخلاصۃ.(رد المحتار ج۱،ص۷۲۶)

وروسته د (صلوٰۃ رکعة) احترازي قید نه دی بلکه د شافعي رحمه الله له قول څخه احتراز ترې مقصود دی. د هغه په نزد یو رکعت په وخت کښې د ننه په ادا کولو سره پوره لمونځ اداء دی د دې لپاره د وخت تر وتلو وروسته هم د اقامت نیت باید معتبر وي. لیکن د احنافو په نزد د راجح قول له مخې د وخت په منځ کښې اداء شوې برخه اداء ده او پاتې برخه قضاء ده لهذا تر وخت وروسته د اقامت نیت معتبر نه دی.

ولو بعد صلوٰۃ رکعة قال فی العلائیۃ وبالتحریمة فقط بالوقت یکون اداء عندنا وبرکعة عند الشافعی وفی الشامیۃ وما ذکره من انه بالتحریمة یکون اداء عندنا هو ما جزم به فی التحریر وذکر شارحه انه المشهور عند الحنفیۃ ثم نقل عن المحیط ان ما فی الوقت اداء والباقی قضاء (رد المحتار ج۱،ص۷۴۶) وفیها فی بیان فاقد وقت العشاء المنقول عن المحیط وغیره ان الصلوٰۃ الواقع بعضها فی الوقت وبعضها خارجه یسمی ما وقع منها فی الوقت اداء وما وقع خارجه یسمی قضاء اعتبار الکل جزء بزمانه فافهم. (رد المحتار ج۱، ص۳۳۶) وقال العلامۃ الطحطاوی معزیاً لشرح العلاء للملتقی لو ادرك رکعة من غیر الفجر فی الوقت ثم خرج الوقت هل تکون هذه الصلوٰۃ اداء او قضاء او ما فی الوقت اداء وما بعده قضاء اقوال اصحها اولها وتظهر الثمرة فی نیة المسافر الاقامۃ وقیدنا بغیر الفجر لان فیه تبطل بطلو الشمس وقیدنا برکعة لان ما دونها یکون قضاء قاله الحلبی وتلمیذه الباقانی لکن نقلت فی شرح المنار من بحث الاداء عن ابن نجیم معزیاً للتحریر انه بالتحریمة فی الوقت یکون اداء عندنا وبرکعة عند الشافعی رضی الله تعالیٰ عنه.(طحطاوی علی الدر ج۱،ص۳۰۲)

د مسافر په باب کښې په ټولو کتابونو کښې دریم قول یعنې (ما فی الوقت اداء وما بعده قضاء) غوره شوی دی

فقط والله تعالیٰ اعلم — ۱۳ صفر ۱۴۰۰ هجری

په هوائي جهاز (طیارې) کښې د قصر مسافت

سوال: یوه ملک ته چه د سفر کولو درې لارې وي. لومړې د وچې لار. دویم د دریاب لاره او درېیم د وچې لیکن غرنۍ لاره ده. د وچې په لارې باندې. د وچې په لار باندې درې ورځې لګېږي او د غرنۍ لارې هم همدا حال دی لیکن د دریاب په لارې دوه ورځې لګیږي. چه کله زید سفر کول غواړي نو د دریاب په لارې باندې د هغه لپاره قصر کول صحیح دي او که نه؟ او که صحیح نه وي نو بیا چه کله په هوائي جهاز یا طیارې باندې سفر کوي نو په دې کښې خو به په طریقهٔ اولی سره قصر کول صحیح نه وي. په دې باره کښې د (مستخلص الحقائق شرح کنز الدقائق) عبارت ملاحظه کړئ (حتی لو کان لموضع طریقان احدهما فی البحر و الآخر فی البر او فی الجبل بحیث لو سار فی البر قطع فی ثلاثة ایام و لو سار فی البحر قطع فی اقل من ذلك باعتدال الریح او کان بحیث لو سار فی البر قطع فی اقل من ثلاثة ایام و لو سار فی الجبل قطع فی ثلاثة ایام لمکان الصعود و النزول فان سار فی البر قصر و ان سار فی البحر لا. و کذلك الجبل کذا فی الینابیع و غیرہ). (ص۵۲) بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د دریاب د لارې په غوره کولو سره د دوه ورځو مسافت جوړیږي نو په دې لاره کښې به قصر کول صحیح نه وي. هوائي جهاز په دې باندې قیاس کول صحیح نه دي ځکه چه د قصر اصل مدار په وچه یا لمده کښې په معتدل سیر (منځنی تګ) سره د دریو ورځو مسافه وي. که چیرته همدومره مسافه د تیزې سورلۍ په ذریعې سره زر طی شي نو بیا به هم قصر واجب وي. قال فی العلائیة حتی لو اسرع فوصل فی یومین قصر. و فی الشامیة ای الی مکان مسافته ثلاثة ایام بالسیر المعتاد بحر. (رد المحتار ج۱، ص۵۲۰)

له دې امله هوائي جهاز د وچې لارې په محاذاتو باندې پرواز کوي نو په معتدل سیر سره د دریو ورځو د مسافت له وجې به قصر واجب وي او که چیرته ئې پرواز د دریاب د لارې په محاذاتو وي نو بیا قصر جائز نه دی. فقط والله تعالی اعلم ۸ رمضان المبارک ۱۳۹۶ هجری

مسافر مسبوق دې په مقیم امام پسې پوره لمونځ کوي

سوال: د مقیم امام مسبوق مسافر مقتدي به خپل پاتې لمونځ د قصر په حساب سره ادا کوي او که د امام د اقتداء له وجې به پوره څلور رکعته ادا کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د لمانځه په ابتداء کښې د امام د متابعت له وجې به څلور رکعته پوره ادا کوي. فقط والله تعالی اعلم ۱۲ شعبان ۱۳۹۷ هجری

مسافر مقتدي به په مقيم امام پسې د څلورو رکعتونو نيت کوي

سوال په څلور رکعتيزه لمانځه کښې به مسافر مقتدي په مقيم امام پسې د څو رکعتونو نيت تړي؟ يعنې د نيت د کولو په وخت کښې به څلور يادوي او که دوه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د امام د متابعت له وجې د مقتدي هم څلور رکعته فرض دي. د دې لپاره به د څلورو رکعتونو نيت تړي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ جمادی الثانی ۱۳۹۸ هجری

په بحري جنګي مشقونو (تمرينونو) کښې د قصر حکم

سوال د پاکستان بحري بيړۍ چه کله د جنګي مشقونو لپاره په سمندر کښې ګشت کوي نو کار کوونکي به ئې پوره لمونځونه کوي او که قصر؟ يوه ديني عالم پخپله دې بيړۍ ته وراغی، موقع ئې چه وليد او حالات ئې چه واوريدل نو د قصر لمانځه د ادا کولو فتویٰ ئې ورکړه ليکن د مدرسۀ عربيه نيو ټاؤن له دار الافتاء څخه چه کله استفتاء وشوه نو هغو د پوره لمونځ کولو فتویٰ وليکله. دا فتویٰ ستاسو حضور ته وړاندې کوم، تاسو ئې وګورئ او دا وليکئ چه کومه يوه فتویٰ صحيح ده؟ بينوا توجروا.

سوال : د پاک بحريه (پاکستان نيوي) بحري بيړئ چه کله په سمندر کښې د مختلفو جنګي مشقونو لپاره څي نو آيا په هغو کښې به پوره لمونځونه کيږي او که قصر په داسې حال کښې چه د دغو بيړيو تفصيلي حالات په لاندې ډول دي:

۱ - د خوراک څښاک، اوسيدنې او د ژوندانه داسې نورو ټولو ضرورتونو کوم چه په عام کور کښې د يوه مقيم سړي لپاره مهيا وي په دې کښې هم ټول مهيا دي، بيړۍ اکثره له دوه ورځو څخه واخله تر اوه ورځو يا لسو ورځو پورې په پرله پسې توګه په سمندر کښې رواني وي. کله کله له کراچۍ څخه يواځې په ديرش يا څلويښت ميله باندې وي ليکن د ټول سفر له حسابه په سلګونو ميلونه په يوه ورځ وهي او روانه وي. مثلاً کله کله د دغو مشقونو په دوران کښې مشرق ته کله مغرب، شمال، او جنوب ته د ۲۵،۲۰ يا ۳۰ ميله قطر په دائره کښې د ننه ګرځي را ګرځي. نو آيا دلته به د ټول سفر حساب کيږي او که له کراچۍ څخه د فاصلې حساب کيږي؟ بينوا توجروا.

۲ - يو ځل مثلاً دوی درې ميله شرعي (۴۸ ميله) له کراچۍ څخه لرې فاصله ووهله او بيا دوه درې ورځې له دې څخه په کمې فاصلې باندې وو او مختلفو خواوو ته روان وو نو آيا دلته به قصر وي او که نه؟

۳ - بيړۍ يواځې د څو ساعتونو لپاره سمندر ته لاړه د کراچۍ له بندرګاه څخه پوره اته څلويښت يا پنځوس ميله په يوه طرف لاړه او بيا سيده بيرته بندرګاه ته راغله نو د دې حالت څه حکم دی؟

۴ ـ بيړۍ د څو ساعتونو لپاره له کراچۍ څخه روانه شوه بيا سيده بيرې خوا ته نه بلکه مختلفو خواوو ته په تاويدو سره ئې له پنځوس ميلونو څخه زياته مسافه ووهله او همدارنګه په بيرته راتګ سره ئې هم له پنځوسو ميلونو څخه زياته مسافه ووهله ليکن په دې دوران کښې هيڅکله هم او په يوه ځای کښې هم له کراچۍ څخه په ۴۸ ميله باندې واقع نه وه نو د دې به څه حکم وي؟

۵ ـ له بندرګاه څخه بيړۍ د شلو يا پنځه وشتو ميلونو په فاصلې باندې دوه درې ورځې مشقونه کول بيا په دريمه يا څلورمه ورځ له ۴۸ ميلونو څخه په زياتې فاصلې باندې لاړه بيا بيرته راغله نو آيا وروسته ټول لمونځونه په بيرته راتګ سره تر بندرګاه پورې به پوره ادا کيږي او که قصر؟

۶ ـ له کراچۍ څخه بيړۍ لاړه او له پنځوسو يا زياتو ميلونو پورې د تللو اراده ئې وه بيا په لاره کښې خرابه شوه يا د کوم مصلحت پر بناء بيرته راغله نو آيا لمونځونه به پوره وي او که قصر؟

۷ ـ ځينې وختونه د جنګي تمرينونو د مصلحتونو پر بناء پرته له څو کسانو کوم چه په دې کار يعنې د سمتونو او فاصلو په معلومولو، باندې مامور وي هيچا ته هم نه ويل کيږي چه بيړۍ له بندرګاه څخه په دومره فاصلې بانده ده. نو آيا دا معلومول فرض دي په داسې حال کښې چه کومو کسانو ته معلومه وي هغوی په سختۍ سره منع کيږي چه چا ته مه وايئ. نو آيا په داسې حالت کښې به پخپلې اندازې سره قصر او پورهٔ لمونځونه کوي او که څنګه؟ برسيره پر دې د بحري سفر په باره کښې له شرعي احکامو څخه مو خبر کړئ چه د څومره ميلونو په مسافه باندې د قصر حکم دی؟ بينوا توجروا.

ځواب له مدرسهٔ دار العلوم نيو ټاؤن څخه

۱ـ د تمرين په دوران کښې که چيرته بيړۍ د ۴۸ ميلونو څخه د کمې فاصلې په قطر کښې مشرق. مغرب. جنوب او شمال ته ګرځي را ګرځي نو لمونځ به پوره ادا کيږي اګر که د ټول سفر په حساب سره ئې په سلګونو ميلونه وهلې وي. چه تر څو پورې د کراچۍ له ساحل څخه ۴۸ ميله فاصله نه شي تر هغو پورې قصر نه کيږي

۲ ـ چه کله يو ځل د کراچۍ له ساحل څخه ئې ۴۸ ميله سفر کړی وي او د سفر د شروع کولو په وخت کښې د اته څلويښت ميلو يا له دې څخه د زياتو اراده هم وه نو په دې صورت کښې له روانيدو څخه وروسته تر بيرته راتلو پورې قصر کيږي

۳ ـ قصر کيږي

۴ ـ پوره لمونځ ادا کيږي

۵ ـ که چيرته د سفر د شروع کولو په وخت کښې اته څلويښت ميله له دې څخه د زياتې مسافې اراده وی نو له شروع څخه دی قصر کوي. که چيرته له شروع څخه د اته څلويښت ميلو اراده نه وه

نو د اته څلويښت ميلو تر پوره کيدو وروسته بيرته بندرګاه ته تر راتلو پورې قصر کيږي

۶ - له کومه وخته چه اراده بدله شي له هغه وخت څخه پوره لمونځ کيږي او له دې څخه مخکښې قصر کيږي

۷ - ښکاره خبره ده چه د بيړۍ عام نوکران د قومندان تابع دي او په دې سلسله کښې مسئله دا ده چه د متبوع يعنې قومندان نيت اعتبار لري او چه کله نيت معلوم نه شي لکه څرنګه چه په سوال کښې ويل شوي دي چه د نيت او ارادې معلومول مشکل دي نو که چيرته قومندانان يا افسران لمونځ کوونکي وي نو هغو ته دې چه څه ډول لمونځ کوي. قصر او که پوره؟ او که هغوی لمونځ ګذاره نه وي نو د بيړۍ پاتې کسان دې خپل حالت ته اعتبار ورکړي. يعنې له اته ميله وروسته دې قصر کوي او له دې څخه مخکښې دې پوره لمونځ وکړي

فقط والله تعالی اعلم يکم محرم الحرام ۱۳۹۷ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب کوم عالم چه د قصر د وجوب فتوی ورکړې ده هغه غالباً په دې مسئله کښې اشتباه ور لويدلې ده چه کله کوم ځای ته د رسيدو دوه لارې وي. په نژدې لارې باندې د قصر مسافه نه وي او په لرې لارې سره د قصر مسافه وي نو په لرې لارې باندې په سفر کوونکي باندې قصر واجب دی ليکن د سوال صورت په دې باندې قياس کول صحيح نه دي ځکه چه په نومورې مسئله په دې صورت کښې دی چه منزلِ مقصود ته د رسيدو لارې تاکلې وي لکه څرنګه چې په عمومي توګه په برّي (د وچې) په سفر کښې وي. د مسافر اصل مقصد يو مخصوص مقام وي او د هغه ښې او کيڼې خوا ته تاويدل د لارې د کوږوالي له وجې وي. پس د لارې د کوږوالي له وجې که چيرته د سفر مسافه متحققه شي نو قصر واجب دی اګر که مستقيمه ليکه يا نژدې لاره د سفر له مسافې څخه کمه وي که چيرته د لارې له قيد څخه قطع نظر په مطلقه توګه ښې او کيڼې خوا ته د انحراف مسافت ته اعتبار ورکړل شي نو په دې خبره باندې دا لازميږي چه کوم سړی له خپل ښار څخه د باندې ووځي او له ښار سره متصل شا و خوا را وګرځي يا خپله زمکې يوې کړې يا څه خلک له ښار څخه د باندې د کبډې لوبه وکړي او د ګرځيدو او منډو را منډو ټوله مسافه د سفر له مسافې سره برابره شي نو په هغو دې قصر واجب شي او دا (بديهي البطلان دی والقوم المستلزم للباطل باطل). لنډه دا چه په مسئوله صورت کښې د قصر د وجوب قول صحيح نه دی د نيو ټاؤن د مدرسې ځواب صحيح دی ليکن په هغه کښې هم د لومړي سوال په ځواب کښې څو اشتباهات واقع شوي دي کوم چه په لاندې ډول دي

۱- په دې کښې د وچې او لمدې د ميل فرق په لحاظ کښې نه دی ساتل شوی. د وچې ميل ۱۷۶۰ ګزه او بحري ميل ۲۰۲۶/۶۴ ګزه وي

۲- د سفر مسافه د قطر د قید په صورت کښې صحیح نه دی بلکه له ساحل (کنارې) څخه لرې والی معتبر دی که د قطر په صورت کښې وي او که نه.

۳- په بحري سفر کښې هم په برّي باندې د قیاس په کولو سره د اته څلویښت میلونو مسافه بالکل صحیح نه دي. په مذهب کښې اصل اعتبار د میلونو په ځای د دریو ورځو مسافې لره دی په برّي سفر کښې ئې ۴۸ شرعي میله اندازه شوې ده لیکن دا فیصله په بحري سفر باندې نه شي جاري کیدلی د بحري بیړۍ له بیړۍ چلوونکي څخه دا تحقیق وشو چه د یوې عامي معمولي کښتۍ په معتدله هوا کښې پنځه شپږ بحري میله په یوه ساعت کښې وهي د فن ماهرینو د کښتۍ چلوونکو او د پاک بحریه له افسرانو څخه هم د دې تصدیق کړی دی له مجموعي پنځه ګواهیو څخه ثابته شوه چه په معتدله هوا کښې د معمولي کښتۍ اوسط رفتار ۵/۵ بحري میله په یوه ساعت کښې دی لهذا په بحري سفر کښې د قصر د مسافې حساب به داسې وي دري ورځې = ۷۲ ساعته × ۵/۵ = ۳۹۶ بحري میل.

کښتۍ چونکه شپه ورځ په پرله پسې توګه چلیږي نو څکه د بحري سفر په صورت کښې دري ورځې او دري شپې په پرله پسې توګه د تللو مسافه د قصر مسافه ګڼل کیږي له دې څخه د کمې مسافې په قصد باندې قصر کول جائز نه دي

فائده انګریزي میل = ۱۷۶۰ ګزه . میل شرعي ۲۰۰۰ ګزه. بحري میل ۲۰۲۶/۸۶ ګزه. په برّي سفر کښې ۴۸ انګریزي میله د سفر مسافه نه ده بلکه ۴۸ شرعي میله ده. بلکه د مفتی به قول مطابق ۵۴ شرعي میله = ۶۱ میله انګریزي د سفر مسافه ده. تفصیل ئې د بنده په **(القول الاظهر فی مسئلة السفر)** نومي په رساله کښې دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ شوال ۱۳۹۷ هجری

د ریل ګاډي له قبلې څخه د اووښتلو حکم

سوال په ریل ګاډي کښې د سفر په دوران کښې د ریل ګاډي مخه قبلې ته شوه او د لمانځه په دوران کښې ئې بیرته مخه له قبلې څخه وګرځیده نو آیا د لمونځ کوونکي لمونځ باقي پاتې کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ریل ګاډي د مخې د اووښتلو په پوهیدو سره فوراً باید د قبلې خوا ته خان واړوي که چیرته وا نه وړی یا د اووښتلو خای نه وي نو لمونځ دې له سره وکړي. البته که چیرته تر لمانځه وروسته د ریل ګاډي د مخې د اووښتو علم ورته وشي نو دا لمونځ ئې صحیح شوی دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ صفر ۱۳۹۸ هجری

موټروان به په سفر کښې د ټل لپاره قصر کوي

سوال: دلارۍ او ریل ګاډي چلوونکي موټروانان په داسې حال کښې چه له ۵۰ میلونو څخه زیات سفرونه کوي بلکه دا خلک د ټل لپاره په سفر سفر کښې وي. ځکه چه له کراچۍ څخه ترلاهوره پورې او له لاهور څخه تر کراچۍ پورې، له کراچۍ څخه تر پېښوره او داسې نورو ځایونو پورې تګ او راتګ کوي. نو آیا داسې خلک به پوره لمونځونه کوي او که قصر؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تر څو پورې چه په سفر کښې پاتې وي نو قصر به کوي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹رجب ۱۳۹۸ هجری

ښځه چه په سفر کښې خپل وطن ته نږدې ځای ته په تلو سره پاکه شي نو پوره لمونځ به کوي

سوال: یوه ښځه له حیض سره په سفر کښې وه او داسې ځای ته په رسیدو سره پاکه شوه له کوم ځای څخه چه تر وطن پورې د سفر مسافه کمه وي او په دې حالت کښې په دې باندې د لمانځه وخت هم راغی نو آیا قصر به کوي او که به پوره لمونځ کوي؟ او که چیرته ئې دا لمونځ قضا شوي نو پوره قضائي به ئې راوړي او که دوه رکعته؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نوموړې ښځه که اداء لمونځ وکړي او که ترې قضا شي په هر صورت کښې په دې باندې پوره لمونځ کول فرض دي. **قال فی العلائیة طهرت الحائض وبقی لقصدها یومان تتم فی الصحیح کصبی بلغ بخلاف کافر اسلم.** (ردالمحتار ج۱،ص۴۳٦) دا حکم هلته دی چه د سفر له ابتداء څخه حائضه وي. که چیرته ئې د پاکوالي په حالت کښې سفر شروع کړي وي نو د حیض له ختمیدو وروسته به هم قصر کوي. **کما یفهم من قول ابن عابدین رحمه الله معها من الصلوة ما لیس بصنعها لیعهامن الاول.**

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹شعبان ۱۴۰۰ هجری

د غوائي په ګاډي (ریړه) کښې د لمانځه حکم

سوال: په داسې حال کښې چه د غوائي له ګاډي سره غویي لګیدلي وي آیا په داسې ګاډي یا ریړه کښې په ولاړې لمونځ ادا کول که فرض وي او که نفل یا سنتونه صحیح دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: فرائض او مؤکده سنتونه بې له عذره جائز نه دي. نفلونه پرې جائز دي که چیرته قبلې ته مخامخ والی مشکل وي نو هغه هم معاف دی. همدارنګه په اس باندې هم نفلونه ادا کیدلی شي. د سجدې په ځای اشاره کافي ده. په دې کښې نه قبلې ته مخامخ والی

ضروري دی او نه د اس د رکاب. زین او داسې نورو پاکوالی لیکن پخپله په لمونځ کوونکي باندې چه نجاست نه وي. که چیرته ګاډی داسې وي چه وزن ئې په ځناور باندې نه وي لکه د اوښ ربړی نو په هغې باندې فرض لمونځ هم جائز دی. لیکن قبلې ته مخامخ والی او قیام (دریدل) پکښې شرط دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۰ جمادی الاولی ۱۳۹۰ هجری

په ریل ګاډي او بس (سرویس موټر) کښې د لمانځه حکم

سوال د ریل ګاډي بس یا ډبې په سفر کښې د لمانځه د ادا کولو څه حکم دی؟ که چیرته موټروان موټر و نه دروي او د دریدو تر ځای یا سټاپ پورې په رسیدو کښې د وخت د وتلو ویره وي که چیرته څوک و نه دریدلی شي نو آیا په ناستې سره لمونځ پکښې جائز دی او که نه؟ او که چیرته د قبلې خوا ته مخ اړول هم ممکن نه وي نو څه به کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په ریل ګاډي او بس کښې سړی باید په ولاړې لمونځ وکړي. که چیرته د لویدو ویره وي نو یوه شي ته د تکیې په لګولو سره دې په لاس سره یو شی ونیسي او و دې دریږي. د قیام په حالت کښې د لاسونو تړل فرض نه بلکه سنت دي او قیام فرض دی. د دې لپاره د ضرورت په وخت کښې دې لاسونه خلاص کړي او یو شی دې ونیسي و دې دریږي. که چیرته قبلې ته د مخامخ دریدلو ګنجائش نه وي نو د دوو چوکیو تر منځ دې قبلې ته مخامخ ودریږي. د رکوع او قیام فرض دې ادا کړي. او د سجدې لپاره دې په لومړي چوکۍ کښې د کرسی په شان کښیني. یعنې پښې دې کښته زوړندې ساتي او په مخته چوکۍ باندې دې سجده ولګوي. په دې صورت کښې د سجدې په حالت ګونډې په کوم شي باندې نه تکیه کیږي لیکن په سجده کښې د ګونډو لګول فرض نه بلکه واجب یا سنت دي. د عذر په وخت کښې د ګونډو په نه لګولو سره لمونځ کیږي. که چیرته له کومې وجې څخه د قیام او قبلې ته د مخامخ والي فرض په هیڅ دول نه شوای ادا کیدلی نو په داسې وخت کښې چه څرنګه ممکنه وي لمونځ دې ادا کړي لیکن وروسته دې بیا قضائي را وګرځوي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ رجب ۱۳۹۰ هجری

په کښتۍ او بحري بیړۍ کښې د لمانځه حکم

سوال: کومه کښتۍ چه د وچې له کنارې یا څنډې سره لګیدلې ولاړه وي او له هغې څخه کښته کیدل او د لمانځه ادا کول ممکن وي نو آیا په کښتۍ کښې دننه لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ د بحري بیړۍ حکم هم د کښتۍ غوندې دی او که له هغې څخه مختلف دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د کښتۍ او بحري بیړۍ تل له زمکې سره لګیدلی وي نو لمونځ پکښې صحیح دی او که چیرته په زمکې باندې نه وي لګیدلی نو ځینو علماوو له هغې څخه

د وتلو د امکان تر څنګ د لمانځه د صحت قول کړی دی لیکن راجحه دا ده چه په دې صورت کښې په کښتۍ او بحري بیړۍ کښې د تنه لمونځ صحیح نه دی بلکه د باندې دې را ووځي او لمونځ دې وکړي بلکه په روانه کښتۍ کښې هم که چیرته له کنارې سره ولګیږي او را وتل ترې ممکن وي نو د راجح قول په بناء سره په دې کښې هم لمونځ صحیح نه دی که چیرته کښتۍ چلوونکی کښتۍ لره له کنارې سره په لګولو باندې راضي نه شي یا په بندرګاه باندې د بیړۍ کارکوونکي یا عمله د باهر د وتلو اجازه ور نه کړي نو د کښتۍ په منځ کښې دې لمونځ وکړي لیکن وروسته ئې بیرته را ګرځول واجب دي

قال ابن عابدين رحمه الله وظاهر ما في الهداية وغيرها الجواز قائماً مطلقاً سواء استقرت على الارض اولا و صرح في الايضاح بمنعه في الحالين حيث امكنه الخروج الحاقا لها بالدابة نهر واختاره في المحيط والبدائع بحر و عزاه في الامداد ايضاً الى مجمع الروايات عن المصفى وجزم به في نور الايضاح وعلى هذا ينبغي ان لا تجوز الصلوة فيها سائرة مع امكان الخروج الى البر وهذه المسألة الناس عنها غافلون. شرح المنية (ردالمحتار ج۱،ص۶۱۲)

فقط والله تعالى اعلم ۱۱ جمادی الاولی ۱۳۹۳ هجری

په هوائي جهاز او بحري بیړۍ کښې د لمانځه حکم

سوال په هوائي جهاز کښې لمونځ کیږي او که نه؟ که چیرته نه کیږي او له جهاز څخه تر کښته کیدو پورې د لمانځه د قضاء کیدو ویره وي نو څه به کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د پرواز په وخت په هوائي جهاز کښې د لمانځه حکم د روانې بحري بیړۍ په شان دی یعني په دې کښې د عذر له وجې د لمانځه ادا کول جائز دي (كالصلوة على الدابة) البته د دریدو په حالت کښې د دواړو حکمونه مختلف دي، هوائي جهاز چه په زمکې باندې ولاړ وي نو په هغه کښې په اتفاق سره لمونځ صحیح دی او بحري بیړۍ [illegible] کنارې سره لګیدلې وي نو په هغې کښې د لمانځه جواز مختلف فیه دی. عدم جواز (نه جائز والی) ئې راجح دی که چیرته د بحري بیړۍ عمله د لمانځه لپاره د را کښته کیدلو اجازه ور نه کړي نو په بیړۍ کښې دې لمونځونه وکړي لیکن وروسته ئې بیرته را ګرځول واجب دي

فقط والله تعالى اعلم ۶ شوال ۱۳۹۸ هجری

د کراچۍ په بندرګاه کښې قصر نشته یعنی پوره لمونځ به کوی

سوال د کراچۍ اوسیدونکي خلک یا د بیړۍ نوکران چه په بحري بیړۍ کښې سفر کوي نو معلوم به د قصر د لمانځه حکم کله شروع او کله به ئې نه رسیږي؟ آیا به بیړۍ کښې تر کښناستو

روسته چه تر څو پورې بيړۍ د سمندر په ساحل (کنارې) کښې ولاړه وي قصر به کوي او که د هغې تر روانيدو وروسته به قصر لمونځونه شروع کوي؟ کومې بيړۍ چه د تجارت سامانونه خارج ته وړي يعنې کارګو شپ نومې بيړۍ. په هغو باندې د غلې يا داسې نورو سامانو په باړولو کښې کله کله ډير وخت لګيږي. همدارنګه کراچۍ ته راتلونکې بيړۍ هم تر رسيدو وروسته په کنارې باندې ئې چه کوم منزل خالي نه وي نو له کنارې څخه په څه فاصلې باندې په سمندر کښې دريږي او د سامان په کښته کولو کښې ډير وخت مصرفيږي. نو دا خلک به قصر لمونځونه کله پای ته رسوي؟ د بيړۍ کراچۍ ته په رسيدو باندې او که له بيړۍ څخه په را کښته کيدو باندې؟بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: بندرګاه او انتظار ګاه يعنې په بندرګاه کښې د ځای د نشت والي په صورت کښې چيرته چه بيړۍ په انتظار کښې درول کيږي د مصر يعنې ښار په فناء کښې داخل دی. د فناء او پخپله د ښار تر منځ چه زرعي زمکه او ۱۲/۱۲۶ متره فاصله نه وي نو د سفر په احکامو کښې د فناء حکم د ښار حکم دی. لهذا د روانيدو او د بيرته راتلو په وخت په دواړو صورتونو کښې په دواړو ځايونو کښې لمونځونه پوره ادا کيږي. البته کوم سړی چه په کراچۍ کښې مقيم نه وي او دلته ئې د پنځلسو ورځو د پاتې کيدو نيت هم نه وي نو هغه به قصر کوي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ رجب ۱۴۰۱ هجری

القول الاظهر

فی تحقیق مسافة السفر

د سفر د مسافې تحقیق (څېړنه)

د صاع (پیمانې) او د سفر د مسافې تحقیق په متعلق د اوزان شرعیه په رساله کښې چه مصنف ئې حضرت مفتي محمد شفیع صاحب دی. د یوه سوال په خواب کښې د دواړو تحقیق لیکل شوی دی. چونه داوړه مسئلې له جلا جلا بابونو سره تړلي دي د دې لپاره د هرې یوې لپاره د جلا نوم په غوره کولو سره پخپل پخپل باب کښې شامل کړی شوی دی. د صاع په اړوند تحقیق د "بسط الباع لتحقیق الصاع" په نامه په باب د صدقة الفطر کښې دی. د سفر د مسافې تحقیق دلته درج کیږي. د صاع په اړه سوال د بسط الباع د رسالې په پیل کښې دی. (مرتب)

حضرت مولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله د اوزان شرعیه په رسالې کښې فرمائي:

"د امام اعظم رحمه الله راجح او صحیح مذهب دا دی چه د کومې خاصې اندازې تحدید په میلونو اوداسې نورو ونه شي بلکه په دریو شپو او ورځو کښې چه څومره مسافه انسان د پښو په تګ سره په آسانۍ طی کولې شي یا د اوښ په سورلۍ کښې ئې په آسانۍ سره وهلې شي همدا د شرعي مسافې اندازه ده. او د ابن همام د تصریح مطابق د غویو د سورلۍ هم همدا حکم دی. او د بحر الرائق د تصریح مطابق له اوښ څخه هم د قافلې اوښ مراد دی. تیز تلونکی اوښ ترې مراد نه دی او د دریو شپو او ورځو مطلب دا نه دی چه شپه او ورځ روان وي بلکه مراد یواځې په ورځ کښې تګ دی او هغه هم ټوله ورځ نه بلکه څومره اندازه چه په عادي توګه یو د منځنۍ اندازې قوي سړی تګ کولی شي. کوم چه فقهاء ئې له سهار څخه د لمر تر زواله پورې اندازه کړې ده. (کما ذکره الشامی ومثله فی البحر ج۱،ص۱۴۰)

مخکښې فرمائي

"په عامو متونو او شروحو کښې د جمهورو حنفي مشائخو تر منځ مختاره دا ده چه د میلونو تعین و نه شي. فتح القدیر. عمدة القاري. البحر الرائق. شامي. در مختار او داسې نورو ټولو په دې باندې اتفاق دی د دوی په خلاف ځینو فقهاوو د فرسخونو او میلونو تعین هم کړی دی. د حضرت امام مالک رحمه الله مذهب دا دی چه له ۴۸ میلونو څخه په کمې مسافې کښې دې قصر نه کوي او همدا د امام احمد رحمه الله هم مذهب دی او له امام شافعي رحمه الله څخه هم یو روایت همداسې راغلی دی (عمدة القاري ج۳،ص۵۲۱)

او له حنفي مشائخو څخه ځینو یو ویشت فرسخه چه درې شپیته میله کیږي او ځینو اتلس

فرسخه چه خلور پنځوس میله کیږي او ځینو پنځلس فرسخه چه پنځه خلویښت میله کیږي د قصر مسافه ګڼلي ده په عمدة القاري کښې د اتلسو فرسخو په قول باندې فتوی را نقل شوې ده او په بحر الرائق کښې هم د نهایه په حوالې سره په همدې قول باندې فتوی راغلې ده او شامي او بحر د مجتبی په حوالې سره د خوارزم د اکثرو امامانو فتوی د پنځلسو فرسخو په روایت باندې ذکر کړې ده (بحر ج۲، ص۱۴۰) انتهی مافی الاوزان الشرعیة

قال العبد الضعیف : د احنافو اګر که راجح قول دا دی چه د سفر د مسافې لپاره په میلونو او داسې نورو سره کومه خاصه اندازه ټاکل شوې نه ده بلکه په دریو شپو او ورځو کښې چه د منځنۍ اندازې قوت لرونکی سړی په پښو ځومره مسافه په آسانۍ سره طی کولې شي هغه د شرعي سفر مسافه ده لیکن په کومې زمانې کښې چه قافلې به پښو یا په اوښانو او داسې نورو باندې تللې په هغې زمانې کښې د دې اندازه لګول آسانه وو. د موټر، ریل ګاډي او هوائي جهاز په دې زمانه کښې د دریو ورځو د پښو د مسافې اندازه لګول د چا د وس خبره نه ده. بنائي چه په راتلونکي کښې تر دې هم د زیاتو تیز تلونکو شیانو زمانه راشي لهذا د شرعې په احکامو کښې د سهولت له مخې اوس د میلونو تعین ضروري ښکاریږي. د میلونو په تعین کښې مختلف قولونه دي:

۲۱ فرسخ، ۱۸ فرسخ، ۱۶ فرسخ، ۱۵ فرسخ. یو فرسخ - ۳ شرعي میله ده بیا د شرعي میل په اندازه کښې اختلاف دی ۴ زره قدمه - ۲ زره ذراع. درې نیم زره ذراع او خلور زره ذراع یعني دوه زره انګریزي ګزه. همدا قول معتمد علیه دی

فرسخ، شرعي میل، انګریزي میل او کلو متر

فرسخ - ۳ شرعي میله	۳/۴۰۹۰۹۰۹ انګریزي میل	۵/۴۸۲۴ کیلو متره	
شرعي میل -			۲۰۰۰ ګزه
انګریزي میل -			۱۷۶۰ ګزه
شرعي میل -	۱/۱۳۶۳۶۳۶ انګریزي میل	۱/۸۲۸۸۰۰۰ کیلو متره	
انګریزي میل -	۰/۸۸۰۰۰۰۰ شرعي میل	۱/۲۰۹۳۴۴۰ کیلو متره	
کیلو متر -	۰/۵۴۶۸۰۶۶ شرعي میل	۰/۶۲۱۳۷۱۱ انګریزي میله	

په کتاب الفقه علی مذاهب الاربعه کښې د درې ګوني امامانو په نزد د سفر مسافه مساوي ده له ۱۶ فرسخو سره. او فرسخ مساوي دی له درې میله سره. او میل مساوي دی له ۶ زره ذراع سره همدارنګه دې مسافت لره ئې ۸۰/۶۴ کیلومتره ګڼلی دی او د حنفیه وړ خوا ته ئې د ۲۴ فرسخو قول منسوب کړی دی

په دې لیکنې کښې میل - د ۲ زره ذراع نسبت د ائمۀ ثلاثه وو خوا ته او د سفر مسافه مساوي له ۲۴ فرسخو نسبت د حنفیه وو خوا ته صحیح نه دی. ممکنه ده چه د شپږو زرو ذراعو کوم قول د کوم امام وي لیکن دا د ائمۀ ثلاثه وو مذهب تاکل صحیح نه دي. چنانچه علامه احمد بن دردیر په الشرح الصغیر علي اقرب المسالک الی مذهب الامام مالک کښې د درې نیمو ذراعو د قول تصحیح کړی دی بیا میل - ۲ زره ذراعو په اخیستو سره ۱۲ فرسخه - ۸۰/۲۴ کلو متره ګڼل صحیح نه دي. د صحیح حساب له مخې ۱۳۱/۲۷۳۲ کیلو متره جوړیږي

د احنافو اکثره مشائخو اتلس فرسخه مساوي له څلور پنځوس شرعي میل سره مساوي له ۶۱/۱۱ ــ ۶۱ انګریزي میل لره ئې د متوسط قول په ګڼلو سره فتوی پرې ورکړې ده . علامه شامي رحمه الله هم دې قول لره مفتی به لیکلی دی او احتیاط هم په دې کښې دی.

په دویمې درجې کښې ۱۷ فرسخه - شرعي میله - ۶/۱۱ ــ ۵۴ انګریزي میله د سفر د مسافې ګڼلو قول دی اګر که دا قول په احنافو کښې له هیڅ ځخه هم منقول نه دی سره له دې دا قول له دوو وجهو څخه په دریم قول باندې د ترجیح مستحق دی یو دا چه دا قول د نورو دریو امامانو هم دی او دویمه وجه دا چه د اوزان شرعیه په رسالې کښې ئې له عمدة القاري څخه د دې په تائید کښې دا حدیث نقل کړی دی چه **یا اهل مکة لا تقصروا الصلوة فی ادنی من اربعة برد من مکة الی عسفان.(عمدة القاري ج۳، ص۵۴۱)**

د اوزان شرعیه په رسالې کښې ئې برید لره ۱۲ انګریزي میله بللی او له دې حدیث څخه د ۴۸ انګریزي میلو په مسافه باندې استدلال کړی دی کوم چه صحیح نه دی څکه چه برید مساوي دی له ۱۲ شرعي میلونو سره چنانچه پخپل د اوزان شرعیه په ۲۴ مخ باندې دی.

برید څلور فرسخه یا دولس میله مسافې ته ویل کیږي او په ۲۷ مخ باندې ئې فرسخ له دریو شرعي میلونو سره مساوي لیکلی دی د دغو دواړو عبارتونو له یو ځای کولو څخه ثابته شوه چه برید له ۱۲ شرعي میلونو سره مساوي دی

په دریمې درجې باندې د ۱۵ فرسخه - ۴۵ شرعي میله - ۳/۲۲ ــ ۵۱ میله انګریزي قول دی. له دې څخه د کمې مسافې هیڅ قول نشته

د مذکوره ټولو قولونو نقشه

	فرسخ	شرعي میل	انګریزي میل	کیلو متر
له زیات څخه زیات	۲۱ =	۶۳ =	۷۱/۵۹۰۹ =	۱۱۵/۲۱۴۴
مفتی به قول	۱۸ =	۵۴ =	۶۱/۳۶۳۶ =	۹۸/۷۵۵۲
دویم قول	۱۶ =	۴۸ =	۵۴/۵۴۵۵ =	۸۷/۷۸۲۴

۸۲/۲۹۶۰ = ۵۱/۱۳۶۴ = ۴۵ = ۱۵

لہ کم څخه کم د هند د اکابرو علماوو خوا ته د ۴۸ انګریزي میلونو قول منسوب کیږي لیکن د اکابرو د لیکنو له پلټنې څخه ثابته شوه چه په هغو کښې د مطلق میل ذکر دی او د انګریزي د تکي قید ورسره نشته او متبادره ئې دا ده چه د هغو مراد شرعي میل دی. څکه چه د ۴۸ انګریزي میلونو هیڅ ماخذ په نظر کښې نه راځي. یواځې په بهشتي زیور کښې د انګریزي میل ذکر شته کوم چه د جامع د کتاب د یو ځای کوونکي، یا وروسته د خپروونکو تسامح (غلطي) معلومیږي
چه کله په غرنیو علاقو کښې د ۵۱ میلونو څخه د کمو میلونو قول نشته نو زمونږ په میداني یعني هوارو علاقو کښې ۴۸ انګریزي میلونو لره د قصر د مسافې د ټاکلو هیڅ ګنجائش نشته. د عمل لپاره مفتی به قول باید را واخیستل شي. سره له دې د هند د اکابرو علماوو قول ۴۸ شرعي میله- ۱/۲ ـــ ۵۴ انګریزي میلونو په مطابق عمل هم جائز دی.

د حضرت ګنګوهي قدّس سرّه فتوٰی

د شرعي سفر مقدار

سوال د سفر په څومره اندازه مسافې سره د صحیحو احادیثو په مطابق په لمانځه کښې قصر باید وشي؟ (از عزیز الدین صاحب مراد آبادي)

جواب څلور بریده چه د شپاړسو شپاړسو میلونو درې منزلونه کیږي. د موطاء امام مالک له حدیث څخه ثابتیږي. لیکن د میل مقدار مختلف دی لهذا درې منزله د ټولو قولونو جامع قول راځي فقط والله تعالیٰ اعلم رشید احمد عفی عنه.

د فرسخ او میل تحدید (اندازه کول)

سوال د فرسخ او میل معتبر تحدید کوم دی؟ (از عزیز الدین مراد آبادي)

جواب فرسخ درې میله او میل څلور زره قدمه لیکي لیکن دا ټول تقریبي امور دي اصل میل مخفي مسافې ته ویل کیږي چه نظر میل ورته وکړي او دا هم د وخت. ځای او رایې په اعتبار سره مختلف دی والله اعلم رشید احمد عفی عنه (فتاوٰی رشیدیه ص ۳۲۸)

د حضرت ګنګوهي له دې فتوٰی څخه ثابته شوه چه اته څلویښت شرعي میله مراد دي پاتې شو د دریو منزلونو فیصلې ته ترجیح ورکول. البته په دې اړوند مونږ پورته لیکلي دي چه د سرعت سیر (تیز تللو) په دې زمانه کښې درې منزلونه په میلونو سره د اندازه کولو ضرورت دی.
حضرت مفتي عزیز الرحمن صاحب قدّس سرّه له فتوٰی څخه هم د شرعي میلونو حساب مستری خپنو حضراتو د (اربعة برد) د حدیث له وجې دریم قول او خپنو د سهولت له مخې څلورم قول

غوره کړی دی. لیکن دا حدیث ضعیف دی او څلورم قول اګر که اوسع دی لیکن دويم قول د اوسط او مفتی به والي برسیره احوط هم دی. د سفر د انتهائي آسانتیاوو او د تیز تلونکو سورلیو په دې دور کښې د سفر په مسافه کښې د سهولت په ځای د احتیاط اړخ ته ترجیح ورکول انسب دی.

بحري سفر

په بحري سفر کښې د دريو ورځو د مسافې تعيين د کښتي په رفتار او د کار په وختونو باندې موقوف دی. د دې د تحقيق لپاره د فن ماهرين دار الافتاء ته وبلل شول چه تفصيل ئې په لاندې ډول دی:

د بحري بيړی کپتان ۲. د پاک بحريه افسر ۲. د باداني کښتيو په سمندر کښې د اوږد ترينو سفرونو پخوانی تجربه کار ملاح ۹ (کښتی چلوونکی) چه مجموعه ئې ديارلس تنه ماهرين شول. دغو ټولو په اتفاق سره بې له شک او شبهې څخه په يقيني او قطعي توګه دا ځوابونه ورکړل:

۱ - باداني کښتی پرته له کومې پيښې څخه په سمندر کښې هيڅرته نه دريږي او شپه او ورځ پرله پسې روانه وي.

۲ - په معتدله هوا کښې د باداني کښتی اوسط رفتار په يوه ساعت کښې ۱/۲ ـ ۵ بحري ميله دی.

لهذا د قصر مسافه: درې ورځې - ۷۲ ساعته × ۱/۲ ـ ۵ - ۳۹۲ بحري ميل. بحري ميل - ۲۰۲۲/۲۷ ګزه. د بحري لارې په محاذاتو کښې د برّي مسافې د اعتبار تحقيق به په تتمه کښې راشي انشاء الله تعالى. فقط والله تعالى اعلم ۲۳ ذی لعقده ۱۳۹۵ هجری

(دا تحقيق ورک شوی دی که چيرته پيدا شو نو خامخا به خپريږي انشاء الله تعالى.) (مرتب)

ضميمه

مولانا مهربان علي بړوتوي صاحب رساله "شرعي مسافه" را ورسيده. چه په هغې کښې د بنده په رساله "القول الاظهر في تحقيق مسافة السفر" باندې نيوکې شوي دي. په دې اړوند څو خبرې ليکل کيږي:

۱ - له دې څخه دا حقيقت روښانه شو چه د اکابرو په اقوالو کښې له "ميل" څخه خاص انګريزي ميل مراد دی. الله تعالى دې مؤلف ته د خير بدله ورکړي

۲ - د رسالې په دريم مخ باندې دي

((اکابرو او په هغوی پسې د تلونکو ټول اُمّت لمونځونه خراب په نظر راځي))

زما د اکابرو له رايې سره اختلاف نه وو بلکه د اکابرو په محمل کښې اختلاف وو. له دې څخه

د لمونځونو د فساد وهم څنګه درته پیدا شو؟ بلکه که چیرته د رایې اختلاف هم وای نو بیا هم د لمانځه د فساد کومه وجه نشته. په مجتهد فیها مسائلو کښې د رایې د اختلاف له وې د مخالف لورې په عباداتو باندې د فساد د حکم لګولو هیڅ جواز نشته.

د مجتهد فیها مسائلو د لا تعدادو مثالونو له جملې څخه یواځې یو څو مثالونه وړاندې کیږي. د مؤلف د فساد ګومان مخته کښیږدئ او غور پرې وکړئ:

۱. په حضراتو صحابهٔ کرامو رضی الله تعالی عنهم او د مذهبونو په امامانو رحمهم الله تعالی کښې د قرائت خلف الامام په باره کښې اختلاف دی. عند البعض حرام او عند البعض فرض.

د مؤلف په ګومان دغو حضراتو د اختلاف ډیره لویه فتنه برپا کړې له حضراتو صحابه وو رضی الله تعالی عنهم څخه را واخله تر قیامته پورې د راتلونکې ټول اُمت لمونځونه برباد کړي.

۲. د وینې په وتو او د ښځې په مس کولو سره د اوداسه د ماتیدلو اختلاف هم د صحابه وو رضی الله عنهم له زمانې څخه را روان دی. بیا د مذاهبو امامانو رحمهم الله د مؤلف په ګومان دا فتنه نوره هم داسې تیزه کړه چه تر قیامته پورې د ټول امت لمونځونه برباد.

۳. پخپله د بحث لاندې مسئله کښې له نورو مذاهبو څخه قطع نظر یواځې په حنفي مذهب کښې پنځه اقوال دي. یو قول د عدم تحدید او څلور قولونه د تحدید په مقدار کښې.

د مؤلف په ګومان دغو حضراتو د یوه او بل په مقابله کښې د محاذونو په جوړولو سره د ټل امت لمونځونه تباه کړي دي

۴. په دې مسئله کښې د علماء هند هم پنځه قولونه دي چه تفصیل په لاندې ډول دی:

(۱) حضرت ګنګوهي قدّس سرّه د عدم تحدید قائل دی. کماسیجیٔ.

(۲) څلور ویشت انګریزي میله. حضرت نانوتوي رحمه الله. (د "شرعي مسافت" رساله ص۲۲)

(۳) شپږ دیرش انګریزي میله. حضرت مولانا خلیل احمد صاحب سهارنپوري. حضرت مولانا محمد یحیی صاحب. حضرت مفتي کفایت الله صاحب. حضرت مولانا عبد الحی لکهنوي صاحب. حضرت مولانا عبد الشکور لکهنوي صاحب رحمهم الله تعالی. (ص۱۸، ص۱۹)

(۴) پنځه څلویښت انګریزي میله بلکه له دې څخه د کمو میلونو خوا ته رجحان، حضرت مدني رحمه الله (ص۲۵)

(۵) اته څلویښت انګریزي میله. حضرت مولانا محمد یعقوب نانوتوي. حضرت حکیم الأمّه او داسې نور اکابرین رحمهم الله تعالی (ص۱۸ تر ص۲۵)

د مؤلف په ګومان سره په دغو اکابرو کښې د هیڅا هم په اُمت باندې رحم را نه غی د همعصري، هموطنې، هم عقیده او هم مشرب والي بر سیره له یوه او بل سره د نژدې اړیکو د درلودلو تر څنګ

هم ئې ډېر منع کړې د اختلاف د محاذ په خلاصولو سره د ټول اُمت لمونځونه برباد کړي.

همدارنګه د مؤلف په ګومان سره د حضرت مدني قدّس سرّه له اکا[...] سره د رايې د اختلاف تر ځنګ محض د اکابرو په مروّت سره ئې خپل لمونځونه هم بربادول او د [...] اُمت لمونځونه هم.

تنبيه: لکه څرنګه چه د قصر له مسافې څخه په کم سفر کښې قصر جائز نه دی همدارنګه د قصر په مسافت کښې اتمام يعني پوره لمونځ کول هم جائز نه دي. که چا اتمام وکړ نو لمونځ ئې واجب الاعاده دی.

د دې لپاره د مؤلف په ګومان يواځې د زياتې مسافې قائل ظالم نه دی بلکه د کمې مسافې قائل هم د اُمت د لمونځونو د بربادولو په ظلم کښې ککړ دی.

احتياط: د اختلاف او اشتباه په صورت کښې د لاندينيو وجوهاتو له مخې اتمام ارجح او احوط دی:

۱ - اتمام اصل دی او قصر د عارض له وجې دی. له دې امله پرته د عارض له پوخ يقين څخه قصر جائز نه دی.

۲ - د قصر په مقام کښې په اتمام سره لمونځ سره له کراهته کيږي ليکن د اتمام په مقام کښې په قصر سره قطعاً لمونځ نه کيږي. له دې امله د لرې مسافې قول واجب العمل دی. **ونص عليه الامام محمد رحمة الله عليه.** (کتاب الحجة ج۱، ص۱۶۶)

۳ - په مذاهب ثلاثه کښې د قصر په مقام کښې هم اتمام جائز دی. د هغو په مطابق لمونځ بې له کراهته کيږي. ليکن د اتمام په مقام کښې قصر په هيڅ يوه مذهب کښې هم لمونځ نه کيږي.

دا تفصيل د رايې د اختلاف په باره کښې دی. د بنده په ليکنو کښې له اکابرو سره د رايې اختلاف نشته. په ظاهره دومره اختلاف خامخا په نظر راځي چه بنده د اته څلويښت ميلونو په ځای څلور پنځوس شرعي ميلونو ته ترجيح ورکړې دی. ليکن دا هم په غلط فهمۍ باندې مبني دی. د "اوزان شرعيه" د رسالې د تحرير له اسلوب (انداز) څخه بنده دا ګڼلې وه چه اکابرو د زمانې د حالاتو له مخې نه بلکه د حضراتو فقهاوو رحمهم الله له مختلفو اقوالو څخه د اته څلويښت شرعي ميلونو قول ته ترجيح ورکړې دی. په دې باندې بنده وليکل چه د فقهې په کتابونو کښې څلور پنځوس شرعي ميلونو ته ترجيح ورکړې شوې دی.

د "اوزان شرعيه" د ليکنې له اسلوب (انداز) څخه د دوه غلط فهميو تفصيل مخکښې راځي.

۳ - په شپږم مخ د مؤلف په حاشيه کښې او په درې څلويښتم مخ باندې په يوه تصديق کښې "په تيز رفتارۍ" باندې بحث راغلی دی.

د بنده د عبارت مطلب دومره واضح او څرګند دی چه دا دواړه حضرات ئې چه په لرې غوندې

توجه سره وګوري نو ان شاء الله د خپل بحث په عبث والي به پوه شي

زما مقصد دا دی چه د مال او زر په افراط او د تيز رفتارو سورليو د ډيروالي له وجي خلکو تر دومره اوږدي مسافي پوري په پښو يا د غوائي په ګاډي او د قافلي په اوښانو باندي د تللو مشقتونه پريښودي نو د دريو ورځو د تحديد فيصله کول به څرنګه ممکن وګرځي؟

۴ - په اولسم مخ باندي مؤلف او په څلويښتم مخ باندي مصدق د اکابرو د ليکنو په تتبع باندي اشکال ليکلی دی.

بنده په تتبع کښي د زيات کوشش ضرورت د دي لپاره و نه ګڼه چه د اکابرو د کلام د محمل به تعيين باندي خارجي. قوي. د غلبهٔ ظن موجب قريني ئې په مخکښي پروت وو لکه:

۱ - د "اوزان شرعيه" د ليکني اسلوب. په ځانګړي توګه په دي ليکني کښي د حضرت ګنګوهي قدس سره فتوی. د دي تحرير تفصيل مخکښي راغي.

۲ - د اته څلويښت انګريزي ميلونو د فقهي په کتابونو کښي هيڅ يو مأخذ نه پيدا کيدل.

۳ - د اکابرو په باره کښي دا نيک ګومان چه هغو پرته له سخت ضرورت څخه د مذهب د کتابونو په خلاف فتواوي نه ورکولي.

۵ - په اته څلويښت انګريزي ميل او د فقهاوو قول ۴۵ شرعي ميل - ۵۱ انګريزي ميلونو کښي کوم معتد به فرق نشته. يواځي د ورځي يو ميل فرق دی. په دي صورت کښي د فقهاوو د تحديد په پريښودو سره د نوي تحديد څه ضرورت دی؟

۵ - په شلم مخ باندي مؤلف د حضرت ګنګوهي قدس سرهٔ په فتوی سره د اته څلويښت انګريزي ميلونو ثبوت پخپل خيال کښي په ډيره مدلله توګه وړاندي کړي ده

دا دعوي او دلائل په ښکاره توګه باطل دي. ځکه چه د څلور زرو قدمون شرعي ميل والی متفق عليه دی

په دلائلو کښي د "اوزان شرعيه" او په هغي باندي د اکابرو له تصديقاتو څخه استدلال د دي لپاره باطل دی چه د بنده په مخکښيني ليکني کښي بحث هم په همدي باندي دی چه له دي فتوی څخه په انګريزي ميل باندي استدلال صحيح نه دی. ځکه چه له دي څخه خو شرعي ميل ثابتيږي تعجب دی چه مؤلف مبحث لره د مستدل جوړولو جرئت څنګه کړی دی؟

مؤلف په دريم دليل کښي د عرف يادونه کړي ده

د عرف اعتبار به هلته صحيح کيدلی چه په فتوی کښي د څلور زره قدمونو ذکر نه وای. د شرعي ميل مقدار د مصرح والي تر څنګ په عرف باندي محمول کول او انګريزي ميل تري مراد خستل ښکاره نکته چيني ده

۷ - په شپږ ويشتم مخ باندي مؤلف او په څلويښتم مخ باندي مصدق د بنده له خوا څخه د هند

د ټولو علماوو او ټولو اکابرو تخطئه او تغليط نسبت ليکلی دی
پورته د دويم نمبر شماري لاندي ليکل شويد ي چه د بنده د اکابرو له رايې سره اختلاف نه وو د چا د خبرې د محمل نه پوهيدلو ته د تخطيه او تغليط ويلو څه جواز دی؟
پرته له دي څخه که چيرته په واقعيت کښې د رايې اختلاف وای نو د هغې اظهار ته د علم هيڅ يو خاوند هم تنقيص (کم ګڼل) نه شي ويلی د دليل د واضح والي تر څنګ د چا له مروّت يا عقيدت څخه کتمان ما في الضمير په دين کښې د مداهنت (چاپلوسی) له وجې حرام دی
دحضرت امام رحمه الله بلکه د ټولو امامانو رحمهم الله فتواوې دڅو صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم په خلاف دي
د حضرت امام رحمه الله د اصحابو رحمهم الله اقوال د ده د څو اقوالو په خلاف دي. بلکه حضرت امام صاحب پخپله خپلو اصحابو ته حکم کاوه چه زما په خلاف د د دليل تر واضح والي وروسته پخپل تحقيق باندې عمل وکړئ.
حضرات فقهاء کرام رحمهم الله تعالی د نورو مذاهبو په امامانو باندې په څومره زور او شور سره ردونه کوي.
بلکه د مذهب په مشائخو کښې خپل منځي هم د ډيرو ردونو او قدحونو تعامل دی چه د حديثو شروح او د فقهې د کتابونو ذخيرې ترې ډکې دي.
پخپله زمونږ اکابرو د بحث لاندې مسئله کښې د خپلو اکابرو يعني حضراتو فقهاء کرامو رحمهم الله په خلاف فتوی ورکړې ده.
آيا دا ټول حضرات معاذ الله، ټول عمر د خپلو بزرګانو د تنقيص غوندې د عظيم جرم او ګناه مرتکب پاتې شوي دي؟ هيڅکله نه. دغو حضراتو پخپلو زړونو کښې د اکابرو لوني او محبت د کمال په درجه کښې د ساتلو تر څنګ د رائې د اختلاف اظهار (ښکارول) ئې فرض او اخفاء او کتمان (پټول) ئې مداهنت (چاپلوسي) او حرام ګڼل
بنده خپلو شاګردانو ته څو څو ځله په تاکيد سره دا خبرداری ورکړی دی چه که چيرته په کومې مسئلې کښې ستاسو رايه له ما څخه مختلفه وي نو خامخا ئې ښکاره کړئ. بيا که چيرته تر اجتماعي غور وروسته هم اتفاق پرې را نه شي نو د تاسو لپاره له ما سره موافقت کول جائز نه دي. بلکه پخپلې رايې باندې قائم اوسيدل او د ضرورت په وخت کښې د هغې ښکارول هم په تاسو فرض دی
لنډه دا چه پخپل منځ کښې د بحث او تمحيص په ذريعې سره د شرعي مسائلو تنقير او تنقيح سلسله (لړی)، له حضراتو صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم څخه را واخله تر اوسه پورې په ټول اُمت کښې را روانه ده او تر قيامته به جاري وي د حضراتو صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم او تر دوی وروسته د ټول اُمت تعامل ته غلط ويل او د اکابرو تنقيص ګڼل د هغوی په شان کښې ډيره لويه سخته ګستاخي ده د اسلام به

دې منل شوي اصول او د هغه مطابق د ټول اُمت په دې تعامل باندې اعتراض کول سخته ناپوهي او خطرناک ضلالت (گمراهي) دی.

د مؤلف او مصدق په باره کښې زما نیک گومان دی چه هغوی به له دومره واضح حقیقت څخه کیداشي بې خبره نه وي. سره له دې هغوی ته چه کوم اشکال ور لویدلی دی د هغه دا توجیه کیدلی شي چه ښائي د هغوی په ذهن کښې د اُمت په تعامل او زما په طرز عمل کښې کوم ژور فرق وي. که چیرته هغوی د دې ځرگندونه کړې وای نو په بنده باندې به ئې احسان کړی وای چه په هغه باندې ئې د غور په کولو سره د ځان د اصلاح کوشش کړی وای.

۷ - د ۳۸ مخ په آخر کښې مصدق صاحب د بنده په لیکنه باندې دا اعتراض کړی دی چه هغې کښې د یوه قول په ثابتولو سره د هغه په خلاف نور قولونو لره ممنوع ټاکلی دی.

دا اعتراض د دې لپاره صحیح نه دی چه په راتلونکي عنوان "د کار صحیح طریقه" لاندې د مذکوره تفصیل مطابق د بنده د پوره لیکنې محور همدغه دی چه د تحدید د مقدار په اړه د حضراتو فقهاء کرامو له مختلفو اقوالو څخه یوه قول ته ترجیح ورکول کیږي. د اکابرو فتوی لره هم ما په همدې اړوند گڼلی وو. د دې لپاره زما په تحریر یا لیکنه کښې "له دې څخه د کمې مسافې هیڅ قول نه پیدا کیږي" ـــــ "له دې څخه د کمې مسافې گنجائش نشته" ـــــ "د اته څلویښت انگریزي میلونو هیڅ ماخذ نشته" غوندې جملو باندې کوم اعتراض کول د بنده له اصلي مقصد او د ټولې لیکنې له محور څخه د سترگې پټونې نتیجه ده. چنانچه د همدې رسالې په نهه څلویښتم مخ کښې په لیکل شوي تصدیق کښې د بنده د مقصد صحیح تشریح موجود دی. غنیمت دی چه په دومره حضراتو کښې یو څوک خو دومره په خبرو باندې پوهیدونکی پیدا شو.

۸ - د پنځه څلویښتم مخ په آخر کښې همدغه مصدق صاحب د بنده خوا ته د (اربعة برد) د حدیث تضعیف منسوب کړی او د هغه تردید ئې کړی دی.

حالانکه تضعیف ئې حضرت مفتي محمد شفیع صاحب رحمه الله کړی دی. کوم چه ما اعتماداً را نقل کړی دی. لیکن مصدق دې لره په داسې انداز وړاندې کړی دی چه گوا که دا غلطي له بنده څخه شوې دی.

د مصدق صاحب له دغو څلورو با لکل ښکاره او بدیهي لغزشونو څخه کوم چه پورته په دریم نمبر، شپږم نمبر، اووم نمبر او اتم نمبر شمارو کښې لیکل شوي دي په ځرگنده توگه ثابته شوه چه د د بنده په تحریر باندې د تردید د لیکلو په وخت کښې د تحریر په ویلو کښې په لږ غوندې توجه څخه د کار اخیستلو ضرورت نه دی محسوس کړی (این کار از تو آید و مردان چنین کنند)

په ځانگړې توگه مصدق صاحب په اتمې شمارې کښې مذکوره څلورمه غلطي خو ډیره سخته کړې ده د مفتئ اعظم حضرت مفتي محمد شفیع صاحب رحمه الله د یو داسې رسالې په یوې برخې

باندې ئې تردید کړی دی په کومې باندې چه د حضرت حکیم الامة قدس سرهٔ او نورو لویو لویو اکابرو تصدیقات موجود دي. دا غلطي د مؤلف په گومان سره بلکه په څلوېښتم مخ باندې پخپله د مصدق صاحب د لیکنې مطابق هم د اکابرو د تغلیط. تخطیه او تنقیص کید له وجې ناقابل معافي جرم دی

د مصدق صاحب دا څلور غلطۍ کومې چه ډیرې واضحې او ښکاره دي یواځې د هغو په گوت نیونې (ښکاره کولو) باندې اکتفاء کوم او که نه په لسو مخونو کښې خوره شوې په دې لیکنه کښې خاى خاى بالخصوص په څلور څلوېښتم مخ کښې په درج شوي ترمیماتو باندې بې اختیاره له زړه څخه د "ما شاء الله" شاباسی را ووځي

ز فرق تا بقدم هر کجا که می نگرم کرشمه دامن دل می کشد که جا اینجا ست

۹ - په څلور پنځوسم مخ باندې یوه مصدق صاحب د بنده خوا ته د "فساد نیت" په منسوبولو سره عظیمه ښیگړه کړې ده جزاه الله تعالى احسن الجزاء

د هغه دا احسان یواځې په ما نه دی بلکه پخپله په هغه باندې هم دی ځکه چه د هغه د دې لیکنې تر ویلو وروسته ما هره ورځ د هغه لپاره د ایصال ثواب او د خیر د دُعا گانو معمول جوړ کړی دی

۱۰ - په دې رسالې کښې د علماء هند د پنځو اقوالو د نقل کولو ترڅنگ اته څلوېښت انگریزي میلونو قول ئې په داسې انداز وړاندې کړی دی چه گوا که دا قطعي نص دی چه په هغه کښې تر قیامته پورې د ذرې په برابر هر ډول کمی زیاتی کول حرام دي

د بنده په لیکنې باندې دا اعتراض نه شي کیدلی چه مفصله وجه ئې پورته په اووم نمبر شمارې کښې تیر شو

۱۱ - که چیرته په عوامو کښې د انتشار د ویرې او داسې نور مصالحو له مخې کوم یوه تحدید لره برقراره ساتل ضروري دی او پرته د سخت ضرورت څخه د هغه بدلول صحیح نه دی نو د حضراتو فقهاء کرامو تحدید مو ولې پرېښود؟ با لخصوص په داسې حال کښې چه زیات تفاوت هم پکښې نشته یواځې یو میل دورځې د کمولو کومه سخته مجبوري او سخت ضرورت مخې ته راغی؟

او که چیرته د زمانې د تغیّر مطابق د تحدید تغییر لازم دی او د دې لپاره کوم معمولي مصلحت هم کافي دی نو په دې باندې دا اشتباه ده چه د اکابرو په دې تحدید باندې د یوې پیړی اوږده موده تېره شوې ده نو آیا په دوی کښې د غیر معمولي انحطاط او سقوط هره ورځ زیاتیدنه سره دی تحدید کښې د زیات تخفیف اقتضاء نه کوی؟

بالخصوص په داسې حال کښې چه کله د مؤلف د تحریر مطابق حضرت مدني قدس سرهٔ پخپلې زمانې کښې مرته د یوه میل هره ورځ د تخفیف ضرورت محسوس کوه. تر دې وروسته هم مرته

نیمه پیړی نوره هم تیره شوې ده نو اوس خو په طریقهٔ اولی سره په تخفیف باندې غور باید وشي

دکار صحیح طریقه

د تفقه په نظر سره صحیح طریق کار دا دی چه د وخت د تفقه خاوندانو د علماؤ داسې ډله چه په هغې باندې د عوامو اعتماد وي پخپلې زمانې باندې په ژور نظر سره د غور تر کولو وروسته که چیرته د تحدید د تبدیل والي معتد به عام ضرورت محسوس کړي نو د هغه په مطابق دې متفقه فیصله اعلان کړي

د اکابرو تحدید په همدې خبرې باندې مبني وو. په راتلونکي کښې د زمانې د تغیر په نظر کښې ساتلو سره د دې تحدید په تغییر باندې د غور او حالاتو مطابق په مذکوره شرائطو باید د تغیـیر او تبدیل سلسله جاري پاتې شي.

د بنده مخکښېنې لیکنه د دې خیال لاندې شوې وه چه د اکابرو فتوی د زمانې د حالاتو د تنقیر او تفتیش په ځای د فقهاؤ رحمهم الله په اقوالو باندې منبي دی. او هغو په مختلفو اقوالو کښې د اته څلویښت شرعي میلونو قول غوره کړی دی

دا دوه غلط فهمی د "اوزان شرعیه" د رسالې د تحریر له اسلوب څخه پیدا شول. په نوموړې رساله کښې لومړی ئې د هندوستان د علماؤ قول اته څلویښت انګریزي میله لیکلی دی

بیا ئې په دې باندې د (اربعةبرد) له حدیث څخه استدلال وړاندې کړی دی.

بیا ئې په دې باندې د حضرت ګنګوهي قدّس سرّه د فتوی تفریع کړې ده، چه په هغې کښې څلور برید - اته څلویښت میلونو ذکر دی.

دې تفصیل ته په کتو سره هر سړی په دې پوهیږي چه په دعوی او دلائلو کښې مطابقت نشته. دعوی دہ د اته څلویښت انګریزي میلونو او په دلائلو کښې څلور بریده وړاندې کوي کوم چه له هغه څخه اته څلویښت میله شرعي جوړیږي

چنانچه پخپله د "اوزان شرعیه" د رسالې په ۲۴ مخ کښې برید - څلور فرسخه او په ۲۷ مخ کښې ئې فرسخ له درې شرعي میلونو سره مساوي ګڼلی دی.

او د حضرت ګنګوهي قدّس سرّه په فتوی کښې هم د میل مساوي له څلور زره قدمونو سره تصریح شته او دا مسلم دی چه د څلور زرو قدمونو میل شرعي وي

د "اوزان شرعیه" په آخر کښې چه کومه نقشه ورکړل شوې ده په دې کښې هم فرسخ - له درېو شرعي میلونو تر لیکلو وروسته ئې برید له دولس میله انګریزي سره برابر کړی دی چه کله برید - له څلور فرسخ سره او فرسخ - له درې شرعي میلونو سره دی نو برید - له دولسو انګریزي میلونو سره څنګه شو؟

مؤلف چه د "اوزان شرعیه" د رسالې د تحریر کوم وضاحت کړی دی د هغه حاصل دا دی چه د پوره عبارت له کتلو څخه دا واضح کیږي چه د اکابرو په اقوال کښې انګریزي میل مراد دی چنانچه مخکښې په تلو سره په ۲۰ مغ باندې د حضرت ګنګوهي قدس سرّه فتوی د "اوزان شرعیه" په رسالې کښې ئې د تائید په توګه په راوړلو سره هم ثابته کړې ده چه له دې عبارت او د ده له دلیل څخه د انګریزي میل ثابتول مقصود دي.

په دې باره کښې هیله ده چه بنده له دې څخه کله انکار کړی دی؟ بلکه بنده خو پخپل مخکښیني تحریر کښې هم دا اشکال وړاندې کړی دی چه د انګریزي میل دعوی او د اکابرو خوا ته ئې د نسبت د ثابتولو لپاره چه کوم دلائل لیکلي دي له هغو څخه نه د انګریزي میل دعوی ثابتیږي او نه د اکابرو خوا ته د انګریزي میل نسبت ثابتیږي بلکه د دې برعکس د دعوی او د نسبت دواړو لپاره له وړاندې شوي دلیلونو څخه شرعي میل ثابتیږي.

د حضرت ګنګوهي قدس سرّه په دې فتوی کښې اګر که د عدمِ تحدید خوا ته اشاره ده لیکن چونکه دی د اکابرو رئیس او مشر دی د دې لپاره بنده له دې څخه دا اخیستی دی چه تر ده وروسته چه اکابرو کوم تحدید فرمایلی دی هغه د همدې مطابق په شرعي میل سره کیږي. د همدې لپاره بنده د اکابرو په مراد باندې د پوهیدو لپاره د زیاتې پلټنې ضرورت محسوس نه کړ. تر دې وروسته د اکابرو د عباراتو له مخته راتلو څخه معلومه شوه چه هغو د خپلې زمانې د خلکو د قوی او لارو د حالاتو مخته په کینولو سره د تحدید د مقدار په اړه د فقهاؤ د اقوالو په پرېښودو سره د اته څلویښت انګریزي میلونو تحدید کړی دی.

په هر حال بنده د خپلې اشتباه بناء لیکلې ده. د دې وجه که د کتاب د عبارت قصور وي او که د بنده د پوهې قصور. له دې امله چا ته د اشتباه د مذکوره تقریر په کوم جزء کښې کومه خبره وي نو د وړاندې کولو حاجت ئې نشته.

بنده د خپلې لیکنې له خپرولو څخه مخکښې دوه د فن ماهرین او مشهور مفتیانِ کرام مولانا محمد عاشق الهي صاحب بلند شهري ثم المدني او مفتي عبد الستار صاحب د جامعهٔ خیرا المدارس ملتان د دار الافتاء رئیس سره په دې باره کښې استشاره کړې وه. د دغو دواړو حضراتو هم د مذکوره دوو بنیادي خبرو خوا ته توجه نه ولاړه. بلکه د اکابرو په کلام کښې له "میل" څخه د شرعي میل په مراد کیدو باندې د حضرت ګنګوهي قدس سرّه له فتوی څخه استدلال پخپله مفتي عبد الستار صاحب وړاندې کړې وه

په هر صورت اوس د اکابرو مراد او د هغوی د فتوی بناء واضحه شوه نو زه د خپل مخکښیني تحریر څخه رجوع کوم تر څو پورې چه اهل تفقه علماء د زمانې په حالاتو باندې په اجتماعي توګه له سره د غور او فکر په کولو سره کومه نوې فیصله و نه کړي تر هغه وخته پورې به د سفر

مسافه په لاندې ډول پاتې وي
د سفر مسافه - ۴۸ انګریزي میله - ۷۷/۲۴۸۵ کیلو متره.
دا هم په یاد ولرئ چه دا فیصله د پاکستان او هندوستان د هوارو علاقو لپاره ده. د نورو علاقو فیصله به د هغو خایونو د اوسیدونکو په قوی او د لارې په حالاتو باندې موقوفه وي

آخري تکی

دا طریق کار اګر که د اصل مذهب په مطابق دی لیکن د ائمه وو رحمهم الله په زمانه کښې چونکه د قافلو د سفر عام رواج وو د دې لپاره د دریو ورځو مسافه عامه مشهوره وه. تول خلک پرې پوهیدل. د هیچا لپاره هم د دې معلومول کوم مشکل کار نه وو. لیکن په دې زمانه کښې د دې په تعیین کښې لاندیني مشکلات دي.
۱ - د یوه ملک په مختلفو علاقو کښې د مقادیرو د تعیین لپاره د هغو خایونو د اوسیدونکو او لارو په حالاتو باندې د اجتماعي غور کولو غیر معمولي جد و جهد (کوشش)
۲ - بیا د زمانې په تیریدو سره دوباره هغه مشقت او تکلیف.
۳ - د رایو د اختلاف ظن غالب کوم چه په عوامو کښې د انتشار او له دین څخه د نفرت باعث دی
۴ - په پښو او د غوائي په ګاډي او داسې نور باندې د سفر د معدوم یا کالمعدوم کیدو په صورت کښې د تحدید د فیصلې تعسّر بلکه تعذر.
۵ - له اکابرو سره په عقیدت کښې دومره غلو (زیاتي) چه د هغو له خوا څخه د هغوی د زمانې او خایونو په حالاتو باندې د مبني تحدید په خلاف د امکنه ووتر اختلاف. د زمانې تر تیریدو او د احوالو تر تغیر وروسته هم تر قیامته پورې د څه فکر کول یا څه ویل حرام بلل شوي دي. په دغو حالاتو کښې نو د زمانو تر تیریدو او احوالو تر تغیر وروسته هم څوک د تحدید د نوي کیدو د تجویز د وړاندې کولو جرئت څنګه کولی شي؟
د دغو مذکوره مشکلاتو له مخې سهولت او مصلحت په دې کښې دی چه د حضرات فقهاء کرامو له اقوالو څخه یو قول معیار وګرځول شي. البته که چیرته په کومې زمانې یا خای کښې په دې باندې عمل کول ډیر سخت هم شي او دا سختوالی د اهلِ تفقّه په نظر کښې بنه واضح او محقق وګرځي نو د داسې مجبورۍ په حالت کښې باید د تجدیدِ تحدید کوشش وشي اګر که د پیاده سفر د متروک کیدو له وجې په راتلونکي کښې د داسې مجبورۍ د مخته راتللو په ظاهره هیڅ احتمال نشته

حضراتو فقهاء کرامو رحمهم الله تعالی د همدې مصلحت له مخې د "ماء کثیر" په مقدار کښې د تحدید قول لره غوره کړی دی. د دې لپاره چه د مبتلی به په رایې باندې حواله ورکول د طبعیتونو

د اختلاف له وجې د رايو د اختلاف او انتشار سبب گرځي
د سفر له رخصت څخه خو خاص مقصد دمشقت دفع کول او د سهولت ور بخښل دي بيا په دې کښې داسې قول غوره کول چه په هغه باندې د عمل کولو په صورت کښې پورتني ياد شوي مشکلاتو په تحمل سره کوم خلاصون نشته. په سفر کښې د رخصت د مقصد خلاف دی. د يوه يا دوه ميلونو د مسافې د قطع کولو يا طی کولو مشقت د يادو شويو مشکلاتو د مشقت په مقابله کښې اهون يعنې ډير آسانه دی. په ځانګړې توګه په داسې حال کښې چه د سفر د سهولتونو او له بهتر څخه بهترو سورليو په ډيروالي کښې ورځ په ورځ غير معمولي زياتوالی راځي چه له مخې ئې لرې نه ده چه د پياده سفرونو سلسله يا لږې له دُنيا څخه بالکل له منځ لاړ شي بلکه په پاکستان کښې خو اوس به هم بنائي دا سلسله چيرته پاتې وي.
چه له ما سره څه وو هغه مې وړاندې کړل. کيدلی شي چه کوم "مهربان" دا هم د اکابرو تنقيص (کم ګڼل) د اکابرو او په هغوی پسې د تلونکي ټول اُمت د لمونځونو د فساد حکم او د هوس او جاه خوښت وګڼي. وفقنا الله الجميع لما يحب ويرضی.

رشيد احمد. ۲۳ رمضان ۱۰ ۱۴ هجری

وطن الارتحال یبقی ببقاء الاثقال

د اثقالو په پرېښودو سره سفر د اقامت وطن نه باطلوي

مخدوم او مکرم جناب حضرت مفتي صاحب مد ظلهم العالي. السلام علیکم ور حمة الله و برکاته.

یوه مسئله د تحقیق او تصدیق لپاره ستاسو حضور ته وړاندې کوم هیله ده چه په مدلل خواب سره ئې ښائسته کړئ په مدرسه کښې الحمد لله خیرت دی. حضرت مهتمم صاحب مد ظلهم العالي هم روغ او جوړ دی. فقط و السلام

بنده عبد الستار عف الله عنه. نائب مفتي خیر المدارس ملتان ۸۶/۹/۱هجری

سوال زه په منډي بهاؤ الدین کښې خطیب یم او په مستقله توګه ملازمت کوم. ما ته د اوقافو د محکمې له خوا د اوسېدنې یو کور راکړل شوی دی. زما اوهل او عیال سره د کور د سامانونو هم له ما سره د اوسېدو په دې کور کښې دي. البته زما اصلي وطن سلانوالي ضلع سرګودها دی. د هغه ځای اوسېدونکی یم او د اقامت وطن مې دا منډي بهاؤ الدین دی. یو فاضل عالم فرمائي چه د شرعي سفر لپاره چه زه کله هم له منډي بهاؤ الدین ځخه د باندې ووځم او بیا بیرته منډي بهاؤ الدین ته راځم نو تر هغو به قصر کوم تر څو پورې مې چه تر بیرته را تلو وروسته د پنځلسو ورځو د پاتې کېدو اراده نه وي کړې. مثلاً که چیرته له شرعي سفر ځخه تر بیرته راتلو وروسته په منډي تر اوه یا لسو ورځو پورې بیرته چیرې په سفر ځم نو قصر به په ما لازم وي او مقتدیانو ته پوره لمونځ نه شم ورکولی. د پوښتنې وړ خبره دا ده چه په منډي بهاؤ الدین کښې په باقاعده توګه د اوسېدو او د مال او اولاد د موجودوالي تر څنګ بیا هم له شرعي سفر ځخه تر بیرته راتلو وروسته د شرعي اقامت لپاره د پنځلسو ورځو نیت کول شرط دي او که نه؟ او له منډي ځخه اکثره زه په سفر ځم. او کله کله دا سفرونه د لنډو وقفو ځخه وروسته په مسلسله توګه وي نو زه به څرنګه امامت وکولی شم؟ په مدلله توګه ئې ولیکئ

الجواب د نوموړي فاضل پورتنی یاده شوې فتوی کېدلی شي د متونو د سفر په اطلاق باندې مبني وي د متونو عبارت دا دی **ویبطل الوطن الاصلي بمثله لا السفر ووطن الاقامة بمثله و السفر و الاصلي. (کنز وغیره)** له دې عبارت ځخه په ظاهره دا څرګندیږي چه د اقامت له وطن ځخه محض د سفر په نیت سره وتل د هغه لپاره مبطل دی لیکن د دې عبارت ظاهر لره د کافي کتلو په ځای دا مناسبه معلومیږي چه د هغه تر صحیح مراد پورې د رسېدو لپاره په نورو فقهي عباراتو باندې نظر واچول شي په عباراتو باندې د غور له کولو ځخه څرګندیږي چه د اقامت له وطن ځخه محض سفر

کول د هغه مبطل نه دی بلکه په اصل کښې سفر د ارتحال په صورت کښې مبطل دی يعنې دا باطلوالی به په هغه وخت کښې وي چه د اقامت له وطن څخه سفر ته د تلو په وخت کښې خپل سامان او داسې نور هم له ځانه سره يوړل شي چه له دې څخه دا پوهه منځ ته راځي چه د نوموړي سړي في الحال دلته د بيرته راتلو اراده نشته. همدا وجه ده چه اصلي وطن په سفر سره نه باطليږي ځکه چه له اصلي وطن څخه سفر کول ترکِ توطن با لوطن الاصلي يا له توطن څخه په مخ گرځولو دلالت نه کوي بلکه د اهل او عيال موجودوالی په دې امر باندې دلالت کوي چه له دې ځايه تلونکی دې ځای ته د بيرته راتللو په قصد او ارادې سره ځي تر دې پورې که چيرته له اصلي وطن څخه تلونکی له اهل او عيال سره لاړ شي او بل ځای اصلي وطن جوړ کړي نو د لومړي اصلي وطن وطن والی له منځه ځي لکه څرنگه چه د فقهې په ټولو کتابونو کښې ئې تصريح شوی دی. له دې څخه څرگنده شوه چه په اصل کښې د وطن د بطلان مدار په سفر مع ترکِ توطن يا اعراض عن التوطن باندې دی. په محض خروج باندې د سفر په نيت سره نه دی. پس له کوم وطن څخه هم چه د ترکِ توطن عزم وکړي او له هغه ځای څخه ووځي يا بل ځای خپل وطن جوړ کړي هغه وطن باطليږي. که هغه وطنِ اصلي وي او که وطنِ اقامت، البته له دغو دواړو وطنونو څخه د سفر په کولو کښې په عامه توگه يو فرق وي چه د هغه له وجې څخه د دغو دواړو وطنونو په اړل د سفر حکم مختلف بلل شوی دی چه سفر د اصلي وطن لپاره مبطل (باطلوونکی) نه دی او د اقامت د وطن لپاره مبطل دی. هغه فرق دا دی چه له اصلي وطن څخه په عامول حالاتو کښې سفر پرته د ترکِ وطن له ارادې څخه وي. د کوم حالت لپاره سفر واقع شي نو بيا بيرته ئې هلته راتگ وي او دا سفر په صورت د ارتحال نه وي او د اقامت له وطن څخه سفر په عمومي توگه د ترکِ توطن په ارادې سره وي. ځکه چه اصل اوسيدنه خو ئې په کوم بل ځای کښې دی دلته ئې پاتې کيدل د کوم حاجت لپاره وو. د ضرورت په پوره کيدو باندې به له دې ځايه څخه ځي. لکه د تجارت. ملاقات. حج او داسې نورو سفرونه. پس دا سفر په عمومي توگه خاصل د ارتحال په صورت سره وي.

د دې فرق له مخې دا ويل شوي دي چه سفر د اقامت د وطن لپاره مبطل دی ځکه چه د اقامت د وطن په باره کښې د سفر عام معروف او معتاد فرد همداسې سفر وي **والمطلق اذا اطلق يراد به الفرد الكامل** پس د متونو تعبير د سفر د همدې فرد مطلق په باره کښې به وي. د سفر د ټولو قسمونو په باره کښې نه دی چنانچه د بدائع الصنائع له تعليل څخه دا حقيقت د رڼا ورځې غوندې ښکاريږي چه کوم سفر د اقامت د وطن لپاره مبطل دی هغه کوم سفر دی؟ او په متونو کښې چه د سفر کوم لفظ راغلی دی له هغه څخه څه مراد دی؟ ملک العلماء، امام ابو بکر الکاساني رحمه الله ليکي

ويبطل بالسفر ايضاً لان توطنه في هذا المقام ليس للقرار ولكن لحاجته فاذا سافر منه يستدل به على انقضاء حاجته فصار معرضاً عن التوطن به فصار ناقضاً له دلالة.(ج۱،ص۱۰۳)

له تعليل څخه ښکاريږي چه دا هغه سفر دی چه له هغه څخه د دې خبرې دليل جوړ شي چه اوس دلته د پاتې کيدنې حاجت نه دی پاتې شوی او تلونکی د دې ځای وطنيت ختم کړی وي او دا په هغه سفر کښې وي کوم چه د ارتحال په صورت کښې وي او په کوم ښار کښې چه د زيد اهل او عيال وي او په کامله توګه ئې اوسيدنه وي. د يوې يا دوو ورځو لپاره که چيرته زيد چيرته لاړ شي نو د زيد دا سفر د حاجت په پوره کيدلو . اعراض عن التوطن او نقض للتوطن په يوه باندې هم هيڅکله دلالت نه کوي بلکه د ثقل يعني د کور د سامانونو او اهل و عيال بقاء د توطن د بقاء قطعي دليل دی او که چيرته د سفر له لفظ څخه مراد د شرعي سفر هر فرد وي که د ارتحال په صورت کښې وي يا نه وي نو په دليل او دعوی کښې به انطباق څنګه وي؟ په داسې حال کښې چه دعوی عامه او دليل خاص دی.

له دې څخه پرته صاحب بحر او داسې نور د دې خبرې تصريح نقل کړی دی چه د ثقل په بقاء سره د اقامت وطن باقي پاتې کيږي که په بل ځای کښې هم مقيم شي له دې تصريح څخه د بدائع د تعليل مفهوم بالکل واضح کيږي وهذا نصه وفي المحيط ولو كان له اهل بالكوفة واهل بالبصرة فمات اهله بالبصرة وبقي له دور وعقار بالبصرة لا تبقى وطناً له وقيل تبقى وطناً لانها كانت وطناً له بالاهل والدار جميعاً فبزوال احدهما لا يرتفع الوطن كوطن الاقامة يبقى ببقاء الثقل وان اقام بموضع آخر اه(ج۲،ص۱۳۸)

او د محيط په حوالې سره بعينه همدغه جزئيه د مجمع الانهر په ج۱،ص۱۶۳ کښې هم موجوده ده صاحب بحر او صاحب نهر همدارنګه په منحة الخالق کښې علامه شامي په دې باندې کوم کلام نه دی کړی

فائده له پورتني تفصيل او نورو عبارتونو څخه دا څرګنديږي چه که وطنِ اصلي وي يا وطنِ اقامت په حقيقت کښې هغه وخت باطليږي چه دهغه په شمارشويو باطلوونکو کښې **دلالة على نقض الوطن السابق** د مخکښيني وطن د ماتولو دلالت، پيدا شي وګورئ د اصلي وطن لپاره بل اصلي وطن مبطل ګڼل شوی دی او په متونو کښې دا بطلان مطلق دی. له کوم قيد سره مقيد نه دی حالانکه دويم اصلي وطن په مطلقه توګه د لومړي وطن لپاره مبطل نه دی بلکه په هغه صورت کښې مبطل دی چه کله د لومړي وطن د نقض وطنيت په کولو سره دويم وطن هم اصلي وطن جوړ کړي او که نه نو که چيرته لومړنی وطن پخپل پخوانی حالت باندې په پريښودو سره په بل ځای کښې واده وکړي او دا ځای د خپلې مستقلې اوسدنې لپاره غوره کوي نو لومړی اصلي وطن به

دې سره نه باطلیږي کما فی البحر و غیره فهذا یکونه انتقل عن الاول باهله لانه لو لم ینتقل بهم و لکنه استحدث اهلاً فی بلدة اخری فان الاول لم یبطل و یتم فیهما. (ج۲،ص۱۳۸) بلکه علامه طحطاوي لیکلي دي چه له دوو څخه زیات اصلي وطنونه هم کیدلی شي چه څوک ئې جوړ کړي او په متونو کښي ئې دویم مبطل د اقامت وطن شمار کړی دی چه دویم وطنِ اقامت د لومړي وطنِ اقامت لپاره مبطل دی او دلته هم په الفاظو کښي اطلاق دی او په ظاهره کوم قید پکښي موجود نه دی حالانکه لکه څرنګه په اول صورت کښي بطلان مقید دی همدارنګه دلته هم مقید دی یعني دویم وطنِ اقامت د لومړي لپاره هلته مبطل ګرځي چه د لومړي وطنِ اقامت وطنیت ختم کړي او که چیرته د لومړي وطن والی ختم نه کړي بلکه هلته اوسیدنه په دستور سره پاتي وي. ښځه بچیان او سامان هلته وي او په دویم ځای کښي له شرعي اقامت سره مقیم وګرځي نو په دې سره د اقامت لومړی وطن نه باطلیږي لکه څرنګه چه د محیط په جزئیه کښي مصرح دی کوطن الاقامة یبقی ببقاء الثقل و ان اقام موضع اخر الخ پس لکه څرنګه چه په دغو دواړو باطلوونکو کښي الفاظ مطلق دي لیکن مراد ئې خاص دی همدارنګه دریم مبطل (سفر) په باره کښي وي کیږي چه ګوا که په لفظونو کښي عموم دی لیکن مراد ئې خاص سفر دی کوم چه د ارتحال په صورت کښي وي لکه څرنګه چه د بدائع له تعلیل څخه ئې مفهوم را ووځي.

د اهل و عیال او ثقل په بقاء سره اقامت او توطن باقي پاتي کیږي. عرف هم د دې تائید کوي چنانچه یو څوک له اهل او عیال سره په یو ښار کښي وي ګوا که دا ئې اصلي وطن نه وي محض د هغه د یوې یا دوو ورځو لپاره په سفر باندي په تلو سره دا نه ویل کیږي چه هغه دلته اوسیدل پریښي دي او نه دې سفر ته څوک ترک سکونت وائي او نه هم له سفر څخه بیرته راتلل څوک تجدید وطن یا له سره سکونت بولي البته که چیرته له ښځه بچیان او داسي نور هم له ځان سره بوځي او بیرته د راتلو اراده هم دلته و نه لري نو اوس یقیناً دا ویل کیږي چه هغه له دې ځایه څخه اوسیدل ترک کړي دي

له پورتني تفصیل څخه څرګندیږي چه کوم سړی په کوم ښار کښي له ښځي او بچیانو سره اوسیږي او د معاش او روزي ګټني ذریعه ئې هم له همدې ښار سره تړلي وي نو د هغه دا توطن هلته باطلیږي چه کله په دې ښار کښي اوسیدل پای ورسوي او لاړ شي. محض په عارضي او وختي سفرونو باندي د ده د اقامت دا وطن نه باطلیږي او د متونو د جزئي همدا مطلب دی چه د اقامت له وطن څخه چه کله سفر د ارتحال په صورت کښي وي نو دا به د هغه لپاره مبطل وي پس په صورت مسئوله کښي سائل له سفر څخه وروسته چه کله هم منډي بهاؤالدین ته رسیږي مقیم ګڼل کیږي او لمونځ نه پوره کوي بلکه له څلورو عبارتونو څخه خو داسي معلوم د وطن اصلي ...

کېدو شبهه څرګندېږي په کتاب الفقه للعلامة عبد الرحمن الجزيري مطبوعة مصر کښې د وطن اصلي تعريف داسې شوی دی وهو الذی ولد فيه اوله فيه زوج فی عصمته او قصد ان يرتزق فيه وان لم يولد به ولم يکن له به زوج اه (باب المسافر) فقط والله تعالیٰ اعلم

عبد الستار نائب مفتی خير المدارس ملتان ۱۳۸۶/۹/۱ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب مسئله صحيح ده چه د ثقل په بقاء سره د اقامت وطن نه باطلېږي البته په تحرير کښې لاندينې امور د اصلاح قابل دي

۱. د کتاب الفقه عبارت (او قصد ان يرتزق فيه)

څخه په دې باندې استدلال يا د دې تائيد صحيح نه دی ځکه د ارتزاق له قصد څخه مقصد دا دی چه د ارتزاق قصد علی سبيل الدوام (په دوامداره توګه) وي لکه څرنګه چه په مطلق تولد يا تزوج سره يو وطن اصلي وطن نه جوړېږي چه تر څو پورې په هغه کښې علی سبيل الدوام د اقامت قصد نه وي

قال فی الخانية المسافر اذا جاوز عمران مصره (الی قوله) ان کان ذلك وطناً اصلياً بان کان مولده وسکن فيه اولم يکن مولده ولکنه تأهل به وجعله داراً الخ (خانية علی هامش الهندية ج۱ ص۱۶۵)

له دې څخه ثابته شوه چه د تولد او تأهل ځای هلته وطن اصلي ګرځي چه په هغه کښې د اوسېدلو او د کور د جوړولو قصد هم وي د مسئلې د اثبات لپاره چه کوم نور دلائل ليکل شوي دي هغه کافي او وافي دي

۲ د دې خبرې څرګندونه ضروري ده چه د وطن اقامت د بقاء حکم په هغه صورت کښې دی چه هلته نې خپل اهل او عيال پرېښې وي او تللی وي يا سامان پخپل مقبوض مکان کښې پرېښې او تللی وي که چېرته سامان له چا سره د وديعت (امانت) په توګه پرېښې او تللی وي نو د اقامت وطن باطلېږي د دې لپاره چه دې ته په عرف کښې سکونت نه ويل کېږي

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله (قوله حلف لا يساکن فلاناً) فان کان ساکناً معه فان اخذ فی النقلة وهي ممکنة والا حنث قال محمد رحمه الله فان کان وهب له المتاع وقبضه منه وخرج من ساعته وليس من رأيه العود فليس بساکن وکذلك ان اودعه المتاع او اعاره ثم خرج لا يريد العود بحر (ردالمحتار ج۳ ص۸۰)

۳ په تحرير کښې د دې عبارت چه په اصل کښې د وطن د بطلان مدار (تر) که دا وطن وطن اصلي وي نو وطن اقامت ترميم ضروري دی ځکه چه وطن اصلي بواځې په اعراض له تو وطن څخه نه باطلېږي بلکه له اعراض سره به بل وطن کښې وطن نيول هم شرط دی فقط والله تعالیٰ اعلم.

رشیداحمد ۱۳ رمضان المبارک ۱۳۸۶ھـ هجری

د پورتني يادې شوې مسئلې په اړه په متضادو ځوابونو کښې فيصله

مخدوم العلماء جناب حضرت مفتي صاحب دامت برکاتهم!

السلام عليکم و رحمة الله و برکاته مزاج گرامي مو په خير

ستاسو له مهرباني نه ډک ليک د مولانا خير محمد صاحب په واسطې سره را ورسيد د اقامت د وطن په باره کښې د قاسم العلوم بعينه فتوی د خير المدارس له تحرير سره ستاسو په خدمت کښې دی. هيله ده چه له خپلې عالي رايې څخه مو زر تر زره خبردار کړئ.

(بنده عبد الستار عفا الله عنه) از دار الافتاء خير المدارس ملتان.

د قاسم العلوم فتوی

هو المصوب

. ☐ : **په فقهي عباراتو. متونو. شروحو او حواشيو باندې د غور له کولو څخه په ظاهره چه څه معلوميږي هغه په واقعيت کښې تر تدبر او تأمل وروسته هم د هغه صحيح مراد دی. هغه دا چه د** اقامت وطن په مطلق وتو سره په نيت د سفر باطليږي. که د ياد شوي خروج په وخت ئې دلته د بيرته راتلو کومه اراده نه وي يا د خروج په وخت کښې له څو ورځو وروسته کوم وخت دې وطنِ اقامت ته د بيرته راتلو په اراده سره ئې سفر کړی وي. همدارنگه که ئې ساز و سامان. متاع او ثقل له ځان سره وړی وي يا ئې په همدې وطن کښې پريښې وي پر هر صورت په شرعي سفر سره د اقامت وطن باطليږي د متونو او شروحو په عبارتونو باندې چه څو څو ځله غور وشي نو همدا مطلب په ښکاره توگه په ذهن کښې راځي. او همدا شی د وطنِ اصلي او وطنِ اقامت تر منځ هغه شی دی چه امتياز ئې پرې کيږي. د اقامت د وطن لپاره د شرعي سفر هر فرد مبطل دی او د اصلي وطن لپاره د شرعي سفر هر فرد مبطل نه دی. چنانچه له اصلي وطن څخه وتونکی سړی له خپل وطن څخه په قصد د اعراض (بيرته نه راتگ) اگر که خپل ټول ساز او سامان. اهل او عيال او داسې نور له ځان سره يوسي. کوم کور. آبادي او داسې نور ئې هم دلته پاتې نه شي. لرې لرې ځايونو ته په سفر لاړ شي څو ځايونه يو په بل پسې د اوسيدو يا محض د اقامت وطنونه جوړ کړي نو بيا هم د ده اصلي وطن نه دی باطل شوی او د دې سفرونو افراد کامله همدارنگه د اقامت دا وطنونه د اصلي وطن لپاره هيڅکله مبطل نه دی تر دې پورې چه کوم ځای لره خپل اصلي وطن (تل تر تله د اوسيدو ځای) جوړ نه کړي

كما قال الشامي تحت قول التنوير الوطن الاصلي يبطل بمثله. (ج ۱ ص ۵۵۶) (قوله يبطل بمثله) سواء كان

بینهما مسیرة سفر اولا. ولا خلاف فی ذلک کما فی المحیط قهستانی و قید بقوله بمثله لانه لو انتقل منه قاصداً غیره ثم بدا له ان یتوطن فی مکان آخر فمر بالاول اتم لانه لم یتوطن غیره نهر. وفی الدر المختار ایضاً. (ج۲ ص۵۰۶) ویبطل (وطن الاقامة بمثله و) ب الوطن (الاصلی) و بانشاء (السفر) و قال الشامی تحته مطلقاً (قوله و بانشاء السفر) ای منه و کذا من غیره اذا لم یمر فیه علیه قبل سیر مدة السفر الخ

باقي د بحر له عبارت په حواله د محیط (کوطن الاقامة یبطل بنقاء الثقل وان اقام بموضع آخر) څخه د بمثله تقیید معلومیږي نه چه د (والسفر) تقیید. او د دې عبارت مطلب به دا وي چه پرته د سفر له انشاء څخه که چیرته یو څوک د اقامت له وطن څخه ووځي او یو بل نژدې ځای کښې د اقامت وطن جوړ کړي نو د متونو د دې عبارت د اطلاق پر بناء چه (و وطن الاقامة بمثله) په هر صورت هغه مخکښيني وطنِ اقامت باطلیږي لیکن محیط دا قید لګولی دی چه دا باطلوالی به هلته وي چه ساز و سامان، ثقل او داسې نور له ځان سره یوسي او نژدې کوم بل ځای کښې ئې د اقامت نیت کړی وي او که چیرته ئې ثقل منتقل کړی نه وي نو د اقامت لومړنی وطن پخپل حال پاتې دی او هغه دویم وطن هم د ده لپاره د اقامت وطن جوړ شوی دی. (هذا هو الظاهر. هکذا الفهمة) باقي د بدائع په مذکوره عبارت کښې دعوی عامه ده او تعلیل ئې خاص دی او داسې استدلال د فقهاوو په کلام کښې په ګڼو ځایونو کښې موجود دی. همدارنګه د رسم المفتي اصول دی چه د فقهاوو له تعلیلاتو څخه فقهي احکام نه ثابتیږي. د دې لپاره نقل یا اصل په کار دی. فقط والله تعالی اعلم

کتبه عبداللطیف معین مفتی مدرسه قاسم العلوم ملتان. ۲۳ رمضان ۱۳۸۶ هجری

جواب له خیر المدارس څخه

د قاسم العلوم د مدرسې نائب مفتي صاحب خپل خواب لیکلی وو او د خیر المدارس مدرسې ته ئې تشریف راوړی وو ژبنې خبرې روانې وې د خواب په توګه مونږ د هغه په خدمت کښې دا وړاندیز کړی وو چه

۱ - ستاسو دعوی دا ده چه هرشرعي سفر د اقامت د وطن لپاره مبطل دی او د دې په دلیل کښې چه تاسو کوم عبارتونه وړاندې کړي دي دا هغه عام عبارتونه دی چه د هغو له جملې څخه یو عبارت مونږ د خپل تحریر په پیل کښې لیکلی وو او دا عبارتونه د استغراق د اثبات لپاره کافي نه دي ځکه چه هیڅ یو داسې لفظ چه دال علی الاستغراق وي موجود نه دی او که نه نو هر اصلي وطن به د لومړي اصلي وطن لپاره مبطل ګرځي او هر وطن اقامت د لومړي وطن اقامت لپاره مبطل جوړیږي حالانکه تاسو به هغو کښې د تعدد د جواز قائل یی ځکه چه په متونو کښې د دریو

باطلونکو تعبير تقريباً يو شان دی

۲ - د محيط عبارت لره صاحب بحر د کوم مبطل د تقييد لپاره نقل کړی نه دی بلکه د دويم وطنِ اصلي په بحث کښې د دې يادونه راغلې ده او همدارنګهٔ دا چه په دې عبارت کښې چه کوم "ان اقام بموضع اخر" موجود دی دا "موضع آخر" لره د "مادون السفر" له قيد سره مقيد کول بې له دليله دی او لکه څرنګه چه د دې په مشبه وطنِ اصلي کښې داسې کوم قيد موجود نه دی په ظاهره په دې مشبه‌به کښې داسې کوم قيد وجود نه لري

۳ - د بدائع د تعليل په اړه عرض شوی دی وو چه له دې تعليل څخه دا خبره با لکل څرګنده ده چه کم تر کمه د بدائع ملا صاحب په يقيني توګه د سفر دا لفظ د هر سفر لپاره په عامه توګه نه اخلي بلکه د سفر هغه مخصوص فرد ترې اخلي چه په هغه کښې د وطن په ماتولو باندې دلالت پيدا شي پس د سفر له دې لفظ څخه بايد همدا مراد واخيستل شي او که چيرته د کوم فقيه له کلام څخه د دې لفظ عموم او د سفر ټولو افرادو ته شامل والی محقق شي نو و به منل شي

پاتې شوه دا وينا چه د "فقهاوو په کلام کښې داسې استدلال په بې شميره ځايونو کښې موجود دی" د دې معنی خو دا ده شوه چه فقهاء د داسې دعوی او دليل عدمِ انطباق باندې نه پوهيدل او صاحبِ بدائع هم له دې غټې غوندې خبرې څخه بې خبره دی د دې خبرې له منلو څخه خو مونږ کم تر کمه قاصر يو

د مسئلې له تعليل څخه د مسئلې د صورت وضاحت کيږي دا حقيقت د علم له هيڅ يو د خاوند څخه پټ نه دی. د پلټنې په کولو سره د دې بې شميره مثالو نه پيدا کيدلی شي فقط

خادم بنده عبد الستار عفا الله عنه ۱۳۸۶/۱۰/۲۸هجری

الجواب باسم ملهم الصواب د قاسم العلوم په فتوی کښې چه د محيط د جزئيي کوم مطلب بيان شوی دی هغه صحيح نه دی په دې کښې "پرته د سفر له انشاء څخه کوم دويم نژدې ځای لره د اقامت وطن جوړ کړي" قيد پرته له دليل څخه دی که چيرته د بحث لاندې صورت کښې دويم ځای د اقامت وطن جوړول د مخکښيني وطنِ اقامت لپاره مبطل نه دی نو د سفر انشاء ولې مبطل دی؟ په دواړو کښې د فرق ټکی کوم يو دی؟

چه کله د اقامت وطن مبطل نه دی نو سفر خو به په طريقهٔ اولی مبطل نه وي ځکه چه د سفر په نسبت سره وطن قوي دی دا خبره تر معقول والي برسيره د فقهاؤ رحمهم الله له عباراتو څخه هم ثابته ده چنانچه په ټولو کتابونو کښې دا په تصريح راغلي دي چه د اصلي وطن لپاره سفر مبطل نه دی او دويم اصلي وطن سره له اعراض له لومړي وطن څخه د اولني وطن مبطل دی له دې څخه څرګنده شوه چه د سفر په نسبت سره په وطن کښې د ابطال قوت زيات دی **(و هو ظاهر جداً)** :

اقامت مبطل نه کیدل او د سفر مبطل کیدل با لکل غیر معقول دی د بدائع د تعلیل په اړه چه څه
نیکل شوي دي هغه هم قیاس ته نژدې نه دی اگر که په حکم عقلیه باندې د شرعي احکامو د
وجود او عدم مدار نه وي لیکن په علت باندې د معلول مدار لازم دی هغه علت به څه وي چه په
هغه باندې د معلول مدار نه وي؟

هو، داسې ځایونه چه چیرته د علت وجود داسې پټ او مخفي وي چه پرې پوهیدل معسر
سخت، وي هلته مقدس شریعت سبب لره د علت د قائم مقام په ګڼلو سره حکم نافذ کړی دی لکه
څرنګه چه خوب ئې د باد د وتلو، سفر ئې د مشقت قائم مقام ګڼلی او د آوداسه د ماتیدلو او قصر
او افطار احکام ئې جاري کړي دي. د بحث لاندې مسئله له دې ډول څخه نه ده چه په دې کښې سبب
یعني سفر لره علت یعني د اعراض عن التوطن قائم مقام ګرځول او خاص په نفس سفر باندې د
وطن د ابطال حکم ولګول شي بلکه د علت ایجاد پخپله د مسافر په اختیار کښې دی او د هغه په
نیت باندې موقوف دی

خلاصه دا چه د بنده په نظر کښې د خیر المدارس ځواب صحیح دی. فقط و الله تعالٰی اعلم

رشید احمد ۱۳ ذی القعده ۱۳۸٦ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

بخدمت اقدس حضرت مفتي صاحب. السلام علیکم و رحمة الله و برکاته

له تاسو جناب څخه د لاندینۍ مسئلې تحقیق مطلوب دی. د ملتان یوه عالم او مفتي صاحب
تحقیق ستاسو په خدمت کښې وړاندې کوم په غور سره ئې تر مطالعه کولو وروسته د هغې تائید
یا تردید له دلائلو سره ولیکئ تر څو چه تسلي مو وشي هیله ده چه تاسو جناب مونږ له خپل
تحقیق څخه خامخا خبردار کړئ

سوال زید په ملتان کښې ملازمت کوي او دلته اوسیږي یعني ملتان ئې د اقامت وطن دی د
ده د کور سامن. ښځه او بچیان له ده سره په ملتان کښې اوسیږي په داسې حال کښې چه اصلي
وطن ئې لانل پور دی اوس هغه د شرعي سفر لپاره له ملتان څخه د باندې ځي او چه بیرته راځي نو
په ملتان کښې د پنځلسو ورځو د پاتې کیدو اراده نه کوي ځکه چه په یوې هفتې یا لسو ورځو
کښې بیا کوم ځای ته په سفر باندې روان دی نو په دې حالت کښې به هغه قصر کوي او که اتمام؟
په شرعي سفر سره د اقامت په وطن کښې تر بیرته راتلو وروسته د لمانځه د اتمام لپاره د پنځلسو
ورځو د اقامت نیت شرط دی او که نه؟

جواب دا جواب هم د مفتي عبد الستار لخوا څخه لیکل شوی دی په دې کښې هم د
مضمون او دلائلو اکثره برخه هغه ده کومه چه مخکښې ذکر شوه د دې لپاره له دې ځواب څخه

يو اخې هغه خبرې را نقل کيږي کومې چه په مخکښيني خواب کښې نه وې مرتب
کوم سرى چه په کوم ښار کښې په باقاعده توګه له کډې او بچيانو سره اوسيدل غوره کړى وي نو د هغه دا توطن هلته باطليږي چه کله له دې ښار څخه اوسيدل پاى ته ورسوي او لاړ شي. محض په عارضي او وختي سفرونو سره د ده د اقامت دا وطن نه باطليږي او د متونو د جزئيې هم همدا مطلب دى چه د اقامت له وطن څخه چه کله ارتحال وشي نو دا به د هغه لپاره مبطل وي. محض سفر مبطل نه ګرځي .

له کوم وطن څخه چه ترک وطن وکړي هغه وطن باطليږي که هغه وطن اصلي وي او که وطن اقامت البته د اقامت له وطن څخه په عامه توګه سفر چونکه مخکښې همداسې وو يعنې له کډې سره به وو ځکه چه دلته به ئې پاتې کيدل د حاجت لپاره وو. د ضرورت په پوره کيدو باندې به ئې ارتحال کاوه خصوصاً په هغې زمانې کښې چه د تګ او راتګ موجوده ذرائع او اسباب موجود نه وو لهذا نفس سفر ئې د دې سفر په خاطر مبطل ګڼلى دى او د کوم قيد حاجت ئې پکښې نه دى ليدلى لکه څرنګه چه دويم وطن اصلي لره ئې د لومړي وطن لپاره بې له کوم قيد څخه مبطل شمار کړى دى حالانکه دا بطلان د لومړني وطن له ترک سره مقيد دى. د دې څه ناځه تفصيل مخکښې را روان دى، ليکن چونکه په عامه توګه چه کله دويم وطن په مستقله توګه وطن نيول کيږي نو لومړى يو ځل پريښودل کيږي او بيا دويم نيول کيږي. لهذا د دې قيد د تصريح ضرورت په متونو کښې نه دى ليدل شوى نو ګوا که د متونو تعبير د اقامت له وطن څخه د يوه خاص سفر په باره کښې دى نه د ټولو سفرونو په باره کښې.

د اقامت وطن په سفر سره باطليږي په کتاب الفقه لعبد الرحمن الجزيري کښې د دې تعبير په دې الفاظو سره شوى دى **فانها يبطل بمثلها فلو سافر مسافة قصر الى مكان صالح للاقامة وقام به خمسة عشر يوماً اواياً ثم ارتحل عنه الى مكان اخر وقام به كذلك الخ.**

دا شبهه مه کوئ چه دا حکم په هغه صورت کښې دى چه په کوم صورت کښې شرعي سفر نه وي بلکه د اقامت په وطن کښې د خپل سامان او داسې نورو په پريښودو سره کوم نژدې ځاى ته لاړ شي ځکه چه دا تقييد بې له دليله دى او موضع اخر مطلق دى کوم چه دواړو مسافو ته يعنې پوره شرعي سفر او کم تر شرعي سفر دواړو ته شامل دى او که چيرته د متونو د سفر اطلاق د تقييد دليل وګڼل شي او داسې وويل شي چه چونکه په متونو کښې شرعي سفر د اقامت د وطن لپاره په مطلقه توګه مبطل بلل شوى دى که هغه له کډې سره وي يا محض شرعي سفر وي. لهذا د نظر مخى نه دا جزئيه له کم تر شرعي سفر سره مقيد کيږي. نو د دې خواب دا دى چه د دې برعکس بې ولې نه کيږي يعنې د محيط جزئيه دې مطلقه ونيول شي او د متونو اطلاق دې مقيد کړى شي د

ترجيح وجه پکښې څه شي دی؟ خصوصاً په داسې حال کښې چه د متونو په اطلاق کښې د تقييد دليل د صاحب بدائع له تعليل څخه څرګنديږي. پس چه کله دواړه خبرې محتملې شوې نو د تقييد ثبوت نه شي کيدلی او که چيرته بالفرض دا و هم منل شي چه د محيط جزئيه تر شرعي سفر په کمې مسافې باندې محمول دی نو د نفس مسئلې په ثبوت باندې کوم اثر نه لويږي ځکه چه په دې جزئيه کښې دا هم ښکاره ده چه په بل ځای کښې له مقيم کيدو څخه مخکښې د اقامت وطن نه باطليږي بلکه د سامان د موجودوالي له وجې به باقي پاتې وي (لکه څرنګه چه د دويم اصلي وطن تر غوره کولو مخکښې لومړنی اصلي وطن نه باطليږي تر څو چه لومړنی په قصد سره باطل نه کړي او په هغه ځای کښې خپل اوسيدل او داسې نور پای ته و نه رسوي) حالانکه په متونو کښې دويم وطن اقامت ئې د لومړي لپاره مبطل ليکلی دی پس په نوموړې جزئيې سره "بقاء ثقل" د وطن اقامت د بطلان لپاره مانع کيدل ثابت شو او همدغه مطلوب وو پس لکه څرنګه چه په وطن اقامت سره په دې صورت کښې لومړنی وطن اقامت نه باطليږي همدارنګه په سفر سره هم نه باطليږي ځکه چه په وجود مقتضی او وجود مانع کښې دواړه برابر دي (د متونو د اطلاق له اعتباره په اول ملکښې) دويم وطن اقامت جوړول د بطلان مقتضي دی (او د محيط د جزئيې په اعتبار سره) بقاء ثقل د بطلان مانع شو همدارنګه په ملا کښې شرعي سفر کول مقتضي او بقاء ثقل مانع بطلان شو

د قسم په باره کښې هم فقهاؤ دا خبره مبنی ګرځولې ده چه که چيرته يو څوک په کوم ښار کښې د نه اوسيدو قسم وخوري نو له ښار څخه يواځې تلل به د قسم د ماتيدو لپاره کافي نه وي بلکه له دې سره سره د بيرته نه راګرځيدلو عزم هم ضروري دی او که چيرته د بيرته راتللو په ارادې سره لاړ شي نو د دې سفر تر خنګ په نوموړي ښار کښې د ده اوسيدنه باقي تصوّر کيږي اګر که دی هلته موجود نه وي بلکه صاحب نهر په دې باندې دا اضافه هم کړې ده له اهل او عيال سره لاړ شي نو له حنث څخه بچ کيږي او که نه نو بچ کيږي. ګوا که رملي او داسې نورو د دې ترديد کړی دی او ويلي ئې دي چه دا ضروري نه دی البته د بيرته نه راګرځيدلو عزم لازمي دی

ففی الکنز والبحر: لا یسکن ھذہ الدار او البیت او المحلۃ فخرج وبقی متاعہ واھلہ حنث لانہ یعد ساکناً ببقاء اھلہ ومتاعہ فیہا عرفاً (الی ان قال) قید بالثلاثۃ والسکۃ کالمحلۃ لانہ لو کان الیمین علی المصر او البلدۃ لا یتوقف البر علی نقل المتاع و الاھل کما روی عن ابی یوسف لانہ لا یعد ساکناً فی الذی انتقل عنہ عرفاً بخلاف الاول وقال ابن عابدین فی منحۃ الخالق وفی النھر وفی مصرنا یعد ساکناً بترک اھلہ ومتاعہ فیہا ولو خرج وحدہ فینبغی ان یحنث قال الرملی کونہ یعد ساکناً مطلقاً غیر مسلم بل انما یعد ساکناً اذا کان قصد العود اما اذا خرج منہا لا بقصد العود لا یعد ساکناً ولعلہ مقید بذلک کما یفھم مما یأتی من قولہ و کذا لو ابت المرأۃ الخ

(بحر ج۲،ص۲۰۶) و كذا في الشامية (ج۲،ص۸۰) و مسألة لو ابت المرأة ان ا......... و غلبته و خرج هو و لم يرد العود اليه. (الى قوله) لم يحنث (بحر ج۲،ص۲۰۶) و كذا في الشامية (ج۲،ص۷۹)

(ولم يرد العود اليه) له قيد څخه معلومه شوه چه ښځه په همدې ښار کې په پرېښودو سره د بيرته راتلو په نيت سره كه چيرته لاړ شي نو حانث ګرځي او **(لا يسكن في هذا المصر)** كښې دى صادق نه تصوّر كيږي بلكه د ده سابقه سكونت او اقامت باقي ګڼل كيږي د سكونت او شرعي اقامت دواړو مصداق تقريباً يو شى دى لكه څرنګه له لاندينى جزئيې څخه ځرګنديږي **وفي الواقعات لا يساكن فلاناً فنزل منزله فمكث فيه يوماً او يومين لا يحنث لانه لا يكون ساكناً معه حتى يقيم معه في منزله خمسة عشر يوماً وهذا بمنزلة ما لو حلف لا يسكن الكوفة فمر بها مسافراً فنوى اربعة عشر يوماً لا يحنث فان نوى خمسة عشر يوماً يحنث. (بحر ج۲،ص۳۲۲)**

او د صاحب نهر او رملي له كلام څخه مخكښې ځرګنده شوې ده چه يو اوسيدونكى چه كله له يوه ښار څخه په سفر لاړ شي او اهل و عيال هم هلته پريږدي او د بيرته راتلو اراده ئي هم وي نو په ښار كښې د ده سكونت باقي ګڼل كيږي. نو لكه څرنګه چه په دې صورت كښې سكونت باقي ګڼل كيږي همدارنګه په داسې صورت كښې اقامت هم باقي ګڼل كيږي تر څو چه په اقامت او سكونت كښې لكه څرنګه چه حدوثاً مساوات (يو شان والى) دى همدارنګه زوالاً هم مساوات پكښې باقي پاتې شي

ځرګنده دې وي چه له بقاء ثقل څخه دا مراد دي چه په سامان باندې د ده قبضه هم باقي پاتې وي او كه چيرته له چا سره خپل سامان د وديعت په توګه كښيږدي يا ئې چا ته په عاريت وركړي نو د داسې سامان بقاء د اوسيدنې او اقامت د بقاء موجب نه ګرځي كما يدل عليه قول محمد **الأتي حلف لا يساكن فلانا فان كان ساكناً معه فان اخذ في النقلة و هي ممكنة و الا حنث قال محمد فان كان وهب له متاعه و قبضه منه و خرج من ساعته و ليس من رأيه العود فليس بساكن و كذلك ان اودعه المتاع او اعاره ثم خرج لا يريد العود الخ. (شامي ج۲،ص۸۰)**

پس په صورت مسئوله كښې زيد چه كله له سفر څخه د ملتان وطن ته ورسيږي نو پخپله مقيم ګڼل كيږي او لمونځ به پوره كوي همدارنګه يو وجه دا هم ده چه د اشتباه په ځاى كښې اتمام لازم دى. بله دا چه د اقامت وطن په كوم ځاى كښې چه ښځه او بچيان د چا موجود وي محض په عارضي سفر سره نه باطلوالى له دې خبرې څخه هم ښكاره ده چه له عارضي سفر څخه په سړيه كښې باندې د نيت له مخه نوى كولو څخه د ده مسافر والى نړى خبره ده و د همدغه كښې

ئي چه د ده مخکښيني اقامت باقي وګڼل شي که چيرته په سفر سره د اقامت وطن باطل کيدلو نو دا سړی به د تل لپاره مسافر پاتې کيدلی تر څو ئي چه د پنځلسو ورځو د پاتې کيدلو نيت نه کوئي نو څرګنده شوه چه په محض سفر سره د اقامت وطن نه باطليږي فقط والله تعالی اعلم

عبدالستار نائب مفتي خير المدارس ملتان ۱۳۸۶/۹/۱ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب د بنده په نزد دا ځواب صحيح دی څه وخت مخکښې د همدې مسئلې په اړه د خير المدارس او قاسم العلوم ملتان متضاد ځوابونه د خير المدارس له خوا څخه د بنده خوا ته ليږل شوي وو په هغه وخت کښې هم د دواړو ځواوو په دلائلو باندې د غور تر کولو وروسته بنده د خير المدارس ځواب صحيح ګڼلی وو او د هغه مطابق ئې فيصله ليکلې وه فقط سبحانه وتعالی اعلم. رشيد احمد ۱۵ جمادی الاولی ۱۳۹۶ هجری

د دې تحقيق په خلاف د يوه تحرير ځواب په تتمه کښې دی.

وروسته حضرت صاحب د دې ځواب له خپرونې څخه منع کړې وه د حضرت د تحرير عکس دا دی

د فاضل دار العلوم د تحرير هغه ځواب کوم چه دلته ليکلی وو هغه مه خپروئ

باب الجمعة و العیدین

آیا له خطیب څخه پرته بل څوک خطبه ویلی شي؟

سوال که چیرته یو سړی د جُمعې لمونځ ورکړي او بل سړی خطبه ووائي نو داسې کول څه حکم لري؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب جائز دی په دې شرط چه د لمانځه ورکوونکی د خطبې په وخت کښې حاضر وي. که په ټولې خطبې کښې او که په څه برخه کښې ئې شریک وي

و اذا علمت جواز الاستخلاف للخطبة و الصلوٰة مطلقاً بعذر و بغیر عذر حال الحضرة و الغیبة وجواز الاستخلاف للصلوٰة دون الخطبة وعکسه فاعلم (الی ان قال) فیشترط کون الخلیفة قد شهد الخطبة او بعضها مع اهلیته للاقتداء به. (شامیة ج۱) فقط والله تعالیٰ اعلم. ۲۶ ذی القعده ۱۳۷۱ هجری

د معذور سړي لپاره په کور کښې د ماسپښین د لمانځه وروسته په جُمعې کښې د شریکیدلو حکم

سوال په کوم سړي باندې چه جُمعه فرض نه وي لکه مسافر. مریض او داسې نور چه په کور کښې د ماسپښین د لمانځه تر ادا کولو وروسته جومات ته ورشي او د جُمعې لمونځ هم ادا کړي نو آیا څه پروا لري او که نه؟ که چیرته د دې دا کار صحیح وي نو آیا د ماسپښین لمونځ ئې د فرضو په ځای دریږي او د جُمعې دوه رکعته ئې د نفلو په ځای او که د جُمعې فرض ئې ادا شو او د ماسپښین لمونځ ئې نفل وګرځیدل؟

الجواب باسم ملهم الصواب د جُمعې لپاره له کور څخه په وتلو باندې جُمعه فرض شوه او د ماسپښین لمونځ ئې نفل شو بیا که په جومات کښې د جُمعې لمونځ ونیسي نو ښه تر ښه او که نه نو بیا دې د ماسپښین څلور رکعته فرض او وروستني دوه رکعته سُنت دې دوباره ادا کړي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ محرم ۱۴۰۳ هجری

د جُمعې لمونځ چه فاسد شي نو دوباره ادا کول ئې فرض دي

سوال که چیرته د جُمعې لمونځ فاسد شي نو دوباره ادا کول ئې جائز دي او که نه؟

الجواب و منه الصدق و الصواب دوباره ادا کول ئې فرض دي قال فی شرح التنویر لو خطب جنبا ثم اغتسل و صلی جاز و فی الشامیة تحت (قوله جاز) ای و لا یعد الغسل فاصلا لانه من اعمال الصلوٰة ولکن الاولیٰ اعادتها کمالو تطوع بعدها او افسد الجمعة او فسدت بتذکر فائتة فیها کما فی البحر. (شامیة ج۱) فقط و

الله تعالیٰ اعلم۔ ۱۳ ذی قعدہ ۱۳۷۲ ہجری

په خطبې او د جُمعې په لمانځه کښې د زيات جلاوالي حکم

سوال که چيرته د جُمعې د لمانځه او د خطبې تر منځ زيات جلا والی وشي نو د خطبې بيرته را گرځول ضروري دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب و منه الصدق والصواب په خطبې او جُمعې کښې که چيرته معتد به جلاوالی راشي نو د خطبې بيرته را گرځول ضروري دي.

لما فی الشامية (قوله والخامس کونها قبلها) ای بلا فاصل کثير (رد المحتار. بيان شروط صحة الجمعة ج۱) و ايضاً قال فی شرح التنوير و لو خطب جنبا ثم اغتسل و صلی جاز و لو فصل باجنبی فان طال بأن رجع لبيته فتغدی او جامع و اغتسل استقبل خلاصة ای لزوما لبطلان الخطبة. سراج و فی الشامية (قوله جاز) ای ولا يعد الفصل فاصلا لانه من اعمال الصلوة ولکن الاولی اعادتها کما لو تطوع بعدها او افسد الجمعة او فسدت بتذکر فائتة فيها کما فی البحر (شامية ج۱) و ايضاً فی شرح التنوير و يکره الفصل بأمر الدنيا. و فی الشامية انما ينهی عن منکر او امر بمعروف فلا و کذا بوضوء او غسل لو ظهر انه محدث او جنب کما مر بخلاف اکل او شرب حتی لو طال الفصل استأنف الخطبة کما مرّ فافهم. (ردالمحتار ج۱، ص۷۷۴) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۵ ذی قعدہ ۱۳۷۲ ہجری

په جيل (بنديخانه) کښې د جُمعې د لمانځه حکم

سوال د بنديانو لپاره په بنديخانه کښې د جُمعې د لمانځه ادا کول جائز دي او که نه؟

الجواب و منه الصدق و الصواب که چيرته د حکومت له خوا څخه په جيل کښې د جُمعې د ادا کولو اجازه وي نو د لانديني عباراتو له مخې ئې جواز څرګنديږي

فی شرح التنوير فی شروط صحة الجمعة والسابع الاذن العام (الی قوله) فلا يضر غلق باب القلعة لعدو او لعادة قديمة لان الاذن العام مقرر لاهله و غلقه لمنع العدو لا المصلی. و فی الشامية تحت (قوله او قصره) قلت و ينبغی ان يکون محل النزاع ما اذا کانت لا تقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فلا لانه لا يتحقق التفويت کما افادہ التعليل تأمل. (ردالمحتار ج۱) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ جمادی الاولی ۱۳۷۳ ہجری

د يوه ښار په ګن شمير ځايونو کښې د جُمعې د لمانځه حکم

سوال د محقق مذهب له مخې د يوه ښار په ګن شمير ځايونو کښې د جُمعې د لمانځه ادا کول

جائز دي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب هو جائز دي البته تر خپله وسه پورې به يو ځاى كي لوى اجتماع كوشش بايد وشي

قال في شرح التنوير و تؤدى في مصر واحد بمواضع كثيرة مطلقاً على المذهب و عليه الفتوى و قال في الشامية و بما ذكرنا اندفع ما في البدائع من ان ظاهر الرواية جوازها في موضعين لا في اكثر و عليه الاعتماد فان المذهب الجواز مطلقاً (ردالمحتار ج۱) فقط والله تعالى اعلم ۱۵ ذي القعده ۱۳۷۳ هجرى

په خطبه كښې د حاضرو خلكو لپاره د درود شريف د ويلو حكم

سوال څه فرمائي د دين علماء كرام په دې باره كښې چه خطيب كله د (اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ - الخ) وائي نو خلك په لوړ آواز سره درود شريف وائي همدارنګه په دعا سره كلمو پسې آمين هم وائي آيا داسې كول د شريعت له مخې صحيح دي؟ او كه چيرته سوك په سره وويل سي نو جائز به وي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په ژبې سره درود شريف ويل جائز نه دي لیكن په زړه كښې ئې ويلى شي

قال في التنوير اذا خرج الامام فلا صلوٰة ولا كلام الى تمامها و كل ما حرم في الصلوٰة حرم فيها بلا فرق بين قريب وبعيد و في الشرح فيحرم اكل و شرب و كلام ولو تسبيحاً او رد سلام او امر بمعروف بل يجب عليه ان يستمع ويسكت و كان ابو يوسف رحمه الله ينظر في كتابه ويصححه والاصح انه لا بأس ... رؤيته منكرا و الصواب انه يصلي على النبي ﷺ عند سماع اسمه في نفسه و في الشامية ... يسمع نفسه او يصحح الحروف فانهم فسروه به وعن ابي يوسف رحمه الله قلبا ايثاراً للامرين الانصات والصلوٰة عليه ﷺ كما في الكرماني قهستاني قبيل باب الامامة و اقتصر في الجوهرة على الاخير حيث قال ولم ينطق به لانه تدرك في غير هذا الحال والسماع يفوت (ردالمحتار ج۱ ص۷۶۸) فقط والله تعالى اعلم ۱۳ ربيع الاول ۱۳۷۹ هجرى

د جمعې تر اول آذان وروسته اخيستل او خرڅول ناجائز دي

سوال د جمعې تر لومړي آذان وروسته بيع او شراء اخيستل او خرڅول څنګه دي؟

الجواب باسم ملهم الصواب د جمعې تر اول آذان وروسته بيع او شراء مكروه تحريمي ده له داسې بيع څخه توبه او بيرته فسخ كول ئې ديانة واجب دي لیكن قضاءً نه فسخه بيع قضاء ... د فسخ وي ... د جمعې تر ... محكمې د ... رواج ... سوي دي ...

لومړي آذان او خطبې تر منځ ډېره لويه وقفه راځي له دې وجې ښځه خلک د لومړي آذان په او ريدو سره د جمعې د لمانځه لپاره تياري نه کوي د دوی د دې ګناه سبب د جومات منتظمين دي د دې لپاره د جومات منتظمين هم سخت ګنهګاريږي په منتظمينو لازم دي د لومړي آذان او خطبې تر منځ زيات جلاوالی را نه ولي

قال فی التنویر و کرہ البیع عند الأذان الاول وفی الشامیة معزیا الی النهر عن النهایة ان فسخه واجب علی کل منهما ایضا صونا لهما عن المحظور وعلیه مشی الشارح فی اخر الباب ویأتی تمامه.(ردالمحتار ج۴،ص۱۴۰)وقال ابن عابدین رحمه الله تعالی فی اخر الباب بعد نقل القولین قلت و یمکن التوفیق بوجوبه علیهما دیانة بخلاف البیع الفاسد فانهما اذا اصرا علیه یفسخه القاضی جبرا علیهما.(ردالمحتار ج۴،ص۱۵۰)فقط والله تعالی اعلم

۲۵ صفر ۱۳۸۶ھ ہجری

د اختر د لمانځه د دویم رکعت د رکوع تکبیر واجب دی

سوال اوریدل شوي دي چه د اختر په لمانځه کښې د دويم رکعت د رکوع تکبير واجب دی آيا دا صحيح ده او که څنګه؟ له حوالې سره ئې وليکئ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب دا قول صحيح دی قال فی واجبات الصلوٰة من شرح التنویر و تکبیرات العیدین و کذا احدها و تکبیر رکوع رکعة الثانیة.(ردالمحتار ج۱،ص۴۲۶)

فقط والله تعالی اعلم ۲۰ صفر ۱۳۷۶ھ ہجری

د اختر تر لمانځه یا خطبې وروسته د دُعاء غوښتلو حکم

سوال د اختر د لمانځه يا خطبې ښځه وروسته د دُعاء غوښتنه ثابته ده او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب تر خطبې وروسته دُعاء ثابته نه ده. تر لمانځه وروسته ئې د دُعاء د اثبات لپاره دوه حديثونه وړاندې کيږي

۱ - روی البخاری رحمه الله عن ام عطیة رضی الله تعالی عنها قالت کنا نؤمر ان نخرج یوم العید حتی نخرج البکر من خدرها حتی نخرج الحیض فیکن خلف الناس فیکبرن بتکبیرهم و یدعون بدعائهم یرجون برکة ذلك الیوم وطهرته.(ج۱،ص۱۳۲)وفی روایة فیشهدن جماعة المسلمین ودعوتهم (ج۱،ص۱۳۴)وعند الترمذی رحمه الله تعالی ویشهدن دعوة المسلمین(ص۱۰۳)

۲ - عن انس رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا کان لیلة القدر نزل جبرئیل علیه السلام فی کبکبة من الملائکة یصلّون علی کل عبد قائم او قاعد یذکر الله عز و جل فاذا کان یوم عیدهم یعنی یوم

فطرهم باهى بهم ملائكته فقال يا ملائكتي ما جزاء اجير وفي عمله قالوا ربنا جزاؤه ان يوفي اجره قال ملائكتي عبيدي وامائي قضوا فريضتي عليهم ثم خرجوا يعجون الى الدعاء وعزتي وجلالي وكرمي وعلوي وارتفاع مكاني لاجيبنهم فيقول ارجعوا فقد غفرت لكم وبدلت سيئاتكم حسنات قال فيرجعون مغفوراً لهم. رواه البيهقي في شعب الايمان. (مشكوة ص۱۸۳)

له دغو حديثونو څخه په استدلال كښې څه خبرد شته او د استحباب الدعاء بعد الصلوات په كلـه كښې ئې داخلول هم له دې وجې مخدوش دي چه د اختر تر لمانځه پسې متصل خطبه ده. پرته له دې خطبه پخپله هم دعاء ده. برسيره پر دې د اختر تر لمانځه وروسته په دُعاء كښې لاندېني بدعتونه هم شامل كړى شوي دي

۱ - د دُعاء التزام. او په پرېښودونكي باندې سخته نيوكه. چه په دې صورت كښې يو مستحب كار هم واجب الترک ګرځي

۲ - د لاسونو د پورته كولو التزام. تر نوافلو وروسته په دُعاء كښې د لاسونو د پورته كولو مستحب والى متفق عليه دى او تر فرائضو وروسته په دعاء كښې مختلف فيه دى. عدم ثبوت ئې راجح دى. د دې تفصيل د احسن الفتاوى په تتمه كښې دى. د اختر لمونځ د فرائضو په حكم كښې دى

۳ په زورد دعاء كول او په دې باندې دومره التزام چه په يوه حالت كښې هم نه ئې پرېښودل كيدلى

۴ اجتماعيت او د هغه التزام له حد څخه زيات

۵ - په دُعاء كښې د امام اتمام او په دې باندې التزام. په دې باندې سخت والى له پورتني نمبر شمارو څخه كم نه دى. دنو موړي وجوهاتو پر بناء له داسې رسمي دعاء څخه ځان ساتنه لازمه ده

فقط والله تعالى اعلم ۱۹ رمضان ۱۳۷٤ هجرى

د اختر په لمانځه كښې د تكبير د پاتې كيدلو حكم

سوال له امام څخه سهواً د اختر د لمانځه يو تكبير پاتې شو. آيا لمونځ كيږي او كه نه؟ او كه چيرته له مقتدي څخه د تكبير ويل هير شي نو لمونځ ئې كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرته د مقتدي تكبير پاتې شي نو په ركوع كښې دې نه وائي البته كه چيرته تر اقتداء وروسته له ركوع څخه مخكښې مقتدي ته دې تكبيراتو موقع په لاس ور نه شي نو له ركوع څخه دې مخكښې وائي كه چيرته د قيام په حالت كښې د تكبير په ويلو سره د ويره وي چه امام به ركوع څخه پورته كيږي نو ركوع ته دې لاړ شي او د تسبيحو په ځاى دې

تکبیرونه وائي لیکن د تکبیر لپاره به لاسونه نه پورته کوي که چیرته د تکبیراتو نه پوره کولو مخکښې امام له رکوع څخه پورته شي نو پاتي تکبیرونه ساقط شول.

که چیرته له امام څخه د لومړي رکعت تکبیر پاتې شي او له فاتحه او سورت څخه وروسته ور یاد شي یو د دویم رکعت د رکوع په تکبیر کښې ور یاد شي نو اوس دې تکبیر نه وائي بلکه په سجدهٔ سهو سره دې دا نقصان پوره کړي که چیرته د ډیرې ګڼې ګوڼي له وجې د سجدهٔ سهو په کولو سره په لمانځه کښې د ګډوډۍ ویره وي نو سجدهٔ سهو معاف ده که چیرته امام د تکبیر لپاره رکوع پریښې وي او د قیام خوا ته بیرته را وګرځي نو د یوه قول له مخې لمونځ فاسدیږي لیکن عدم فساد ني راجح دی البته په دې صورت کښې به رکوع دوباره نه کوي او که نه نو د لمانځه بیرته را ګرځول به واجب وي که چیرته د سورت له پوره کولو څخه مخکښې تکبیر ور په یاد شي نو تکبیر دې ووائي. سورهٔ فاتحه او بل سورت دې دوباره ووائي او سجدهٔ سهو دې وکړي **وذكر ابن عابدين رحمه الله في وجوب اعادة القراءة اشكالا ثم نقل جوابا غير شاف فليحرر.**

د اعاده د وجوب په اړه په شامي کښې دا عبارت دی **في البحر عن المحيط ان بدأ الامام بالقراءة سهوا فتذكر بعد الفاتحة والسورة يمضي في صلوته وان لم يقرأ الا الفاتحة كبر واعاد القراءة لزوما لان القراءة اذا لم تتم كان امتناعا عن الاتمام لا رفضا للفرض اه.** (رد المحتار ج۱، ص۸۱) د دې عبارت له مخې د اعاده د وجوب په موقع کښې درې احتماله دي تر سورهٔ فاتحه وروسته په شمول د محذوفه حروفو د دیرشو حروفو تر ویلو مخکښې یا د څومره قرائت ویلو چه قصد وي د هغه تر پوره کولو مخکښې. یا له رکوع څخه مخکښې له سرسري پلټنې څخه په دې باره کښې کومه صریحه جزئیه لاس ته را نه غله په ظاهره لومړنی احتمال مراد دی ځکه چه تر فاتحه وروسته د دومره حروفو په ویلو سره قرائت پوره کیږي **فتذكر بعد الفاتحة والسورة** کښې همدغه اندازه مراد ده **وهو معروف في كلام الفقهاء رحمهم الله تعالى.**

فقط والله تعالى اعلم ۲۵ ذی الحجة ۱۳۸۶ هجری

تر اول آذان وروسته د خوراک حکم

سوال د جمعې تر اول آذان وروسته مړی یا داسې نور شیان خوړل په داسې حال کښې د خطبې له آذان څخه مخکښې جومات ته رسیدلی شي شرعاً جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته د خوراک شوق زیات وي او له لمانځه څخه تر فارغیدو وروسته د خوراکي شیانو د خوند د بدلیدو ویره وي نو خوراک کولی شي په دې شرط چه د جمعې د فوت کیدلو اندیښنه نه وي

قال فی العلائية سمع النداء وهو ياكل تركه ان خاف فوت جمعة او مكتوبة لا جماعة وفی الشامية والاكل ای الذی تميل اليه نفسه و يخاف ذهاب لذته عذر فی ترك الجماعة كما مرّ فی بابها لكن يشكل ما مرّ من وجوب السعی الی الجمعة بالاذان الاول وترك البيع ولو ماشياً والمراد به كل عمل ينافی السعی فتأمل. (رد المحتار ج۱ ص۶۶۲)

وقال الرافعی رحمه الله (قوله لكن يشكل ما مرّ من وجوب السعی الخ) بتقييد ما مرّ بما هنا يندفع الاشكال و ذلك لانّ حضور الاكل المذكور حيث كان عذرا فی سقوط واجب الجماعة لشغل بال المصلّی يكون عذرا فی سقوط واجب السعی اذ لا فرق بين واجب و واجب بخلاف ما اذا خاف فوت الجمعة او الوقت لفوات الفرض لا الواجب. (التحرير المختار ج۱ ص۱۱۳) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۷ ہجری

د جُمعې تر اذان وروسته د مسافر لپاره د اخيستلو او خرڅولو حکم

سوال د جُمعې تر آذان وروسته د مسافر لپاره د شيان اخيستل يا خرڅول يا په هوټل کښې څه خوړل يا چښل جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هو في نفسه جائز دی ليکن له مظنّة تهمت څخه د ځان ساتنې لپاره احتراز ترې واجب دی چا ته څه معلوميږي چه دی مسافر دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ شعبان ۱۳۹۱ ہجری

د جُمعې لمانځه ته د تلو په وخت په لاره کښې د اخيستلو او خرڅولو حکم

سوال آيا يو څوک د جُمعې تر اول آذان د جُمعې لمانځه ته د تلو په وخت په لاره کښې پرته له دريدلو څخه په تګ تګ کښې څه سودا کولی شي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې اختلاف دی. عدم جواز ئې ارجح او احوط دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ شوال ۱۴۰۰ ہجری

د خطبې په حالت کښې په اشارې سره نهی عن المنکر جائز دی

سوال د خطبې تر شروع کيدو وروسته که چېرته يو څوک د سُنتو نيت کول وغواړي نو آيا د هغه منع کول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د خطبې په حالت کښې نهی عن المنکر جائز نه دی البته په اشارې سره جائز بلکه فرض دی دا حکم له خطيب څخه پرته د بل چا لپاره دی. خطيب ته په ژبې سره نهی عن المنکر فرض دی لهذا که چېرته خطيب يو څوک د سُنتو د ادا کولو لپاره تيار ووينې نو منع

بي سره دې ورته ووايي او که و نه شو نو مقتدي په اشاري سره منع کړي
قال في العلائية والاصح لا بأس بأن يشير برأس او بيده عند رؤية منكر. (ردالمحتار ج۱، ص۶۸)

فقط والله تعالی اعلم ۲۹ ذی الحجة ۱۴۰۰ هجری

د بيع د کراهت لپاره د کلي آذان معتبر دی

سوال د جمعي تر اول آذان وروسته اخيستل. خرڅول او نور کارونه ناجائز ګرځي که چيرته له ښو جوماتونو څخه په مختلفو وختونو کښي ډير آذانونه واوريدل شي نو اخيستل. خرڅول او داسي نور کارونه کوم وخت ناجائز ګرځي؟ تر ټولو په مخکښي آذان باندي او که تر ټولو په آخري آذان باندي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې اړوند کومه صريح جزئيه مي نه ده تر سترګو شوي څکه چه په مخکښنيو زمانو کښي به په ټول ښار کښي يو ځای د جمعي لمونځ کيده لهذا دا به په عامو لمونځونو باندي قياس کيږي په عامو آذانونو کښي په ژبي سره د ځواب په ورکولو کښي اول آذان ته اعتبار ورکول کيږي او اجابت بالقدم (جومات په تلو کښي) د کلي آذان ته اعتبار ورکول کيږي له دي څخه ثابته شوه چه جمعي ته د تللو په وجوب کښي او د بيع او شراء په کراهت کښي د کلي آذان معتبر دی.

فقط والله تعالی اعلم ۲۹ ذی الحجة ۱۴۰۰ هجری

له خطبي څخه مخکښي په پټه سره تعوذ (اعوذ بالله الخ) ويل مسنون دي

سوال د آذان له ورکولو يا د خطبي تر ويلو مخکښي يا د وعظ تر کولو وروسته د خدای ﷻ حمد يعني د وعظ تر کولو مخکښي چه کومه خطبه لوستل کيږي. تر دي مخکښي په پټه يا په زوره (اعوذبالله ـ الخ) او (بسم الله الرحمن الرحيم) ويل جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د جمعي تر اولي خطبي مخکښي دې بواځي اعوذ بالله په پټه سره ووايي په نورو ځايونو کښي اعوذ بالله يا بسم الله ويل سنت نه دي قال في العلائية ويبدأ بالتعوذ سرًا. وقال ابن عابدين رحمه الله اي قبل الخطبة الاولى. (ردالمحتار ج۱، ص۵۵)

فقط والله تعالی اعلم ۱۱ شوال ۱۳۸۶ هجری

د اختر د لمانځه لپاره له ښار څخه د باندي وتل سنت دي

سوال څه فرمايي د دين علماء کرام په دي مسئله کښي چه د اخترونو لمونځونه د کلي په ... جوماتونو کښي چه په هغه کښي ... کال يا نور ... کال ... خبري ... نه کراهت ... صحيح دي او که د اختر د دي اجتماع په باره کښي شرعًا عظيمه اجتماع مطلوب ده؟ او د دي اجتماع ... ره ...

ده؟ همدارنګه آیا شرعاً دا مطلوب دی چه د عیدګاه حدود دې له ښار څخه د باندې وي؟ که چیرته مطلوب وي نو بیا په موجوده صورت کښې د ملتان د ښار د یوې عیدګاه حدود هم له ښار څخه وتلي نه دي څکه نن صبا په آبادۍ کښې د زیاتوالي له وجې ښار له هرې خوا څخه خلور خلور پنځه پنځه میله لوی شوی دی د مهربانۍ له مخې دا مسئله په تفصیل او د دلائلو او براهینو له مخې ولیکئ او د عامو مسلمانانو صحیح لارښوونه وکړئ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب عیدګاه چه له ښار څخه باهر وي دا سنت مؤکد دی څکه چه نبي کریمﷺ به د تل لپاره د اخترونو لمونځونه له ښار څخه د باندې ادا کول بلکه د معذورو خلکو نې هم له ځان سره د بوولو اهتمام کاوه یواځې یو ځل د باران له وجې د باندې نې تشریف نه شوای وړولی (رواه ابو داؤد فی سلعه) د دې لپاره اصل حکم همدغه دی چه د اختر د لمانځه لپاره له ښار څخه د باندې په یوه ځای باندې عظیمه اجتماع وي په دې کښې د اسلام د شوکت ښکارول هم دي لیکن له لویو ښارونو څخه د باندې وتل مشکل دي د دې لپاره په ښار د ننې په لوی میدان یا د ضرور په وخت کښې په جومات کښې ادا کول بې له کراهت صحیح دي لیکن تر حتی الامکانه پورې لازم دي چه په هر کلي کښې نه وړو وړو اجتماع ګانو په ځای په یوه ځای باندې د لویې اجتماع کوشش باید وشي

قال فی الدر و الخروج الیها ای الجبانة لصلوٰة العید سنّة و ان وسعهم المسجد الجامع هو الصحیح و فی الشامیة قال فی الظهیریة و قال بعضهم لیس بسنّة و تعارف الناس ذٰلك لضیق المسجد و كثرة الزحام و الصحیح هو الاول اه و فی الخلاصة و الخانیة السنّة ان یخرج الامام الی الجبانة و یستخلف غیره لیصلی فی المصر بالضعفاء بناء علی ان صلوٰة العیدین فی موضعین جائزة بالاتفاق و ان لم یستخلف فله ذٰلك اه (رد المحتار ج۱ ص۷۷۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ٦ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

د منبر درجې (زینې یا پوړۍ)

سوال که چیرته د منبر درجې (زینې) له دریو څخه کمې یا زیاتې وي نو آیا د داسې منبر استعمالول جائز دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د نبي کریمﷺ منبر درې درجې درلودې د نبي کریمﷺ له منبر سره موافقت اولی دی او کموالی او زیاتوالی هم پکښې جائز دی قال ابن عابدین رحمه الله و منبره ﷺ كان ثلاث درج غیر المسماة بالمستراح (رد المحتار ج۱ ص۷۷۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ ذی الحجة ۱۳۸٦ هجری

د اختر تر لمانځه مخکښې د سهار د لمانځه قضائي راګرځول جائز دي

سوال د اختر تر لمانځه مخکښې د نفلو ادا کول مکروه دي لیکن که چیرته له چا څخه د سهار لمونځ قضاء شوی وي نو د اختر لمانځه مخکښې ئې له سنتو سره قضائي را ګرځولی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هو، جائز دي لیکن په کور کښې دې په پټه ادا کړي تر څو چه څوک پرې بدګمانه نه شي فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ ذی الحجة ۱۳۸۶ هجری

د اختر لمونځ چه په جومات کښې ادا شي نو په هغه کښې تر زوال وروسته نفل جائز دی

سوال په بهشتي زیور کښې دي چه چیرته د اختر لمونځ کیږي هلته د اختر تر لمانځه مخکښې او وروسته نفل لمونځ مکروه دی نو که چیرته د اختر لمونځ په کوم جومات کښې ادا شي نو د هغې ورځې نفل لمونځونه لکه د ماسپښین نفل او د مازدیګر څلور رکعته غیر مؤکد سنتونه او داسې نور هم په دې جومات کښې مکروه دي او که بې له کراهته پکښې جائز دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په عیدګاه کښې د نوافلو د کراهت وجه دا ده چه د اختر په لمانځه باندې د زیاتوالي وهم پیدا نه شي او د اختر د لمانځه وخت تر زوال پورې دی د دې لپاره تر زوال وروسته په داسې جومات کښې نفلونه مکروه نه دي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ ذی الحجة ۱۳۸۶ هجری

په کارخانه کښې د جُمعې د لمانځه حکم

سوال په کارخانه کښې یو جومات دی چه د جُمعې لمونځ پکښې کیږي او په نورو پنځو لمونځونو کښې د ماسپښین او مازدیګر لمونځونه په باقاعده توګه پکښې ادا کیږي خکه چه له دغو دوه وختونو پرته خلک ځیلو ځیلو کورونو ته ځي په نورو وختونو کښې چوکیدار او داسې نور کله کله لمونځونه پکښې کوي له کارخانې څخه کله کله د لمانځه په پلمه خلک غلاوې هم کړې او س د کارخانې مالک د جُمعې د لمانځه لپاره عامه اجازه نه ورکوي بلکه یواځې په همدې کارخانې کښې چه کوم خلک دننه دي د هغو لپاره اجازه ده آیا په داسې جومات کښې د جُمعې لمونځ جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دلته له غلو څخه حفاظت مقصود دی د لمونځ کوونکو منع کول مقصود نه دی همدارنګه د باندې خلک په نورو جوماتونو کښې د جُمعې لمونځ ادا کولی شي له دې امله د عامې اجازې نشتوالی د جُمعې د صحت لپاره خلل نه دی نه دی جومات کښې د جُمعې

لمونځ کیږي

قال فی الدر تحت شروط الجمعة و السابع الاذن العام من الامام وهو يحصل فتح ابواب الجامع للواردين كافى. فلا يضرّ غلق باب القلعة لعدّو اولعادة قديمة لان الاذن العام قرر لاهله وغلقه لمنع العدو لا المصلّي نعم لو لم يغلق لكان احسن كما فى مجمع الانهر. وفى الشامية تحت (قوله او قصرة) قلت وينبغى ان يكون محل النزاع ما اذا كانت لا تقام الا فى محل واحد اما لو تعددت فلا لانه لا يتحقق التفويت كما افاد التعليل تأمّل. (رد المحتار ج۱،ص۶۲) فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ جمادی الاولی ۱۳۸۷ هجری

د خطبې په وخت کښې د سنتونو ادا کول جائز نه دي

سوال د جُمعې لمونځ کیدونکی دی او بکر د سنتو نیت وتاړه که له دې ځخه یو رکعت تیر شي یا تیر نه شي په دواړو صورتونو کښې به بکر ګنهګار وي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په داسې حالت کښې د سنتونو شروع کول جائز نه دي بلکه چه کله هم خطیب منبر ته د تلو لپاره له ځایه جګیږي له همدې وخت ځخه لمونځ او هر ډول خبرې ناجائزې دي البته که چیرته ئې له دې ځخه مخکښې سنتونه شروع کړي وي نو په دوه رکعتونو باندې دې سلام واړوي او که چیرته ئې په دریم رکعت باندې شروع کړی وي نو ځلور دې بیا پوره کړي د خطبې په حالت کښې د سنتونو شروع کول ګناه ده توبه دې وکړي او بیا دې وروسته بیا را وګرځوي فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ جمادی الاولی ۱۳۸۷ هجری

تر دویم آذان وروسته په کور کښې هم د سنتونو ادا کول جائز نه دي

سوال که چیرته یو ځوک د جُمعې د دویم آذان په وخت پخپل کور کښې ځلور رکعته سنت ادا کړي او بیا په خطبه کښې شریک شي نو آیا دا به ورته جائز وي او که نه؟ او آیا دا سنتونه ئې ادا کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تر دویم آذان وروسته په کور کښې د سنتونو ادا کول مکروه تحریمي دي دا سنتونه په غیر مشروع طریقې سره ادا شوي دي د دې لپاره د قعدې مقتضی دا ده چه د جمعې تر فرض وروسته د ځلور رکعته سنتو تر ادا کونو وروسته مخکښیني ځلور سنتونه بیا ادا کړي لا يجب قضاء النفل المؤدى فى الوقت المكروه لادائه كما التزم بخلاف السنّة المؤكدة فانه مأمور بادائها فى وقت مشروع فتستحسن اعادتها. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ ذی الحجة ۱۳۸۸ هجری

د خطبې په وخت کښې ګړۍ ته چابي ورکول جائز نه دي

سوال د جُمعې خطبه روانه وي. په دې دوران کښې ګړۍ ته چابي ورکول په داسې حال کښې چه فکر ئې د خطبې په اوریدلو کښې وي جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب جائز نه دي قال فی التنویر وکل ما حرم فی الصلوٰة حرم فیها.(ردالمحتار ج۱ص۷۶۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۳۸۷ھجری

داسې ځاي کښې دجمعې د لمانځه حکم چه دَ هغه په ښار والي کښې شک وي

سوال په کوم ځای باندې چه شک وي چه د جُمعې لمونځ پکښې کیږي او که نه کیږي آیا په داسې ځای کښې د جُمعې تر لمانځه څلور رکعته د ماسپښین احتیاطي لمونځ باید وشي او که د جمعې لمونځ پرېښودل شي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د جُمعې د صحت لپاره ښار یا فناء د ښار شرط دی تر څو پورې چه د شرط وجود متیقن نه شي تر هغو پورې جُمعه نه صحیح کیږي لهذا په داسې ځایونو کښې د جُمعې لمونځ باید ادا نه شي البته که چیرته له مخکښې څخه په دې ځای کښې د جُمعې لمونځ جاري شوی وی نو پکښې شریک شئ او بیا وروسته د ماسپښین څلور رکعته احتیاطي لمونځ ادا کړئ لیکن عوامو ته مه وایئ یواځې خواص په دې احتیاط باندې عمل وکړئ

فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ ذی القعده ۱۳۸۷ھجری

د خطبې او اقامت تر منځ د مسئلې د بیانولو حکم

سوال تر دویمې خطبې وروسته او تر اقامت ویلو مخکښې د امام لپاره د کومې مسئلې بیانول یا وعظ او نصیحت کول جائز دي او که نه؟ که چیرته جائز وي نو له کراهت سره او که بې له کراهته؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په لنډه توګه د کومې مسئلې بیانول او امر بالمعروف او نهی عن المنکر کول جائز دي اوږد وعظ یا نصیحت کول جائز نه دي

قال فی شرح التنویر فاذا اتم الیمین ویکره الفصل بامر الدنیا ذکره العینی وفی الشامیة اما بنهي عن منکر اوامر بمعروف فلا.(ردالمحتار ج۱ص۷۷۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ محرم ۱۳۸۸ھجری

د مصر د فناء حد (اندازه)

سوال له ښار څخه یو دوه میله لرې یو کلي دی چه آبادي ئې سل یا دوه سوه نفرنه وي او یو ستري دا کلي جلا پخپل نامه سره مشهور دی آیا په داسې کلي کښې د اخترونو لمونځونه جائز

دي او که نه؟ او دا کلی د ښار په فناء کښې شمارل کېږي او که نه؟ او همدارنګه د ښار د فناء حدود تر څومره لرې پورې وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب داسې کلي د ښار په فناء کښې داخل نه دی. له دې امله د جمعې او اخترونو لمونځ پکښې جائز نه دی. د ښار فناء هغه ځای ته ویل کېږي چه کوم چه د ښار د ضروریاتو لپاره ټاکل شوی وی لکه قبرستان هدیره، د ګند د اچولو یا د آس زغلولو یا جنګي مشقونو یا فوځي اجتماع او داسې نورو شیانو لپاره میدان. هوائي میدان. د ریل ګاډي سټیشن او داسې نور د فناء. له ښار سره لګیدنه ضروري نه ده او نه د هغې د مسافې او پراخوالي څه تحدید شته بلکه د ښار د حیثیت په مطابق سره د هر ښار فناء مختلفه وي

قال فی العلائیة اوفناؤه وهو ماحوله اتصل به اولا کما حرره ابن الکمال وغیره لاجل مصالحه کدفن الموتی ورکض الخیل والمختار للفتوی تقدیره بفرسخ ذکره الولوالجی. وفی الشامیة والتعریف احسن من التحدید لانه لایوجد ذلک فی کل مصر وانما هو بحسب کبر المصر وصغره الخ. (ردالمحتار ج۱ ص۵۳۹)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ ذی الحجة ۱۳۸۷ هجری

په لومړۍ خطبه کښې د لاسونو تړل او په دویمې کښې ئې خلاصول بدعت دي

سوال د خطبې په دوران کښې مقتدیان باید په کوم حالت کښې کښیني. زمونږ په علاقې کښې د کښیناستلو دا رواج دی چه کله خطیب خطبه وائي نو مقتدي د تشهد په حالت کښې کښیني او لاسونه تر نامه لاندې تړي او د دویمې خطبې په دوران کښې د تشهد په حالت کښې کښیني او لاسونه په ورنونو باندې ایږدي آیا داسې کښیناستل د شریعت مطابق دی او که مخالف؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې په شریعت کښې هیڅ ثبوت نشته لهذا دا کار بدعت دی د دواړو خطبو په دوران کښې د تشهد په حالت کښې کښیناستل مستحب دي. دواړه لاسونه دې په ورنونو کښیږدي داسې کښیناستل مستحب دي. نور چه څرنګه غواړي هغسې دې کښیني

قال فی الهندیة اذا شهد الرجل عند الخطبة ان شاء جلس محتبیاً او متربعاً او کما تیسر لانه لیس بصلوة عملاً و حقیقة کما فی المضمرات، و یستحب ان یقعد فیها کما یقعد فی الصلوة کذا فی معراج الدرایة. (عالمگیریة ج۱ ص۱۴۸) فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رجب ۱۳۸۹ هجری

په عربو کښې د اختر د لمانځه په ورکولو سره په پاکستان کښې هم د اختر لمونځ ورکولی شي

سوال یو صاحب د کراچۍ په جامع جومات کښې خطیب دی هغه په رمضان المبارک کښې

بحرین ته خي او د اختر لمونځ هم په بحرین کښې ورکوي بیا کراچۍ ته راځي نو دلته د رمضان شریف دوه ورځي لا پاتې وي او بیا په کراچۍ کښې هم د اختر لمونځ ورکوي آیا نوموړی به کراچۍ کښې دوباره د اختر په لمانځه کښې امامت کولی شي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب د فقهې په کتابونو کښې د دې دوه مثالونه پیدا کېږي یو له غروب څخه وروسته د لمر بېرته راګرځېدل دویم د رمضان شریف د میاشتې د لیدونکي شهادت یا ګواهي چه رد شي په اولې مسئلې کښې د وخت بېرته راګرځېدل مختلف فیه دی او عدم عود راجح دی او په دویمه مسئله کښې په اتفاق سره د نوموړي سړي د دیرشو ورځو تر پوره کېدو وروسته هم له نورو خلکو سره د ده روژه او اختر لازم دی د لومړني مثال مقتضی له عربو څخه پاکستان ته د راتلونکي سړي په حق کښې عدم عود رمضان او عید دی او د دویم مثال له مخې په نوموړي باندې روژه او اختر لازم دی په ظاهره د بحث لاندې مسئلې زیات مشابهت له دویم مثال سره خرګندېږي د دې لپاره چه غروب شمس یقیني دی او رؤیت هلال ظنّي دی برسېره پر دې د هر سړي لپاره د احکامو ثبوت. د اقامت د ځای کلیه او د نبي کریمﷺ دا ارشاد چه (**صومکم یوم تصومون وفطرکم یوم تفطرون**).(**رواه الترمذی**) هم د اختر او روژې د وجوب مقتضی دي نه دې امله نوموړی سړی پاکستان ته په راتلو سره د اختر په لمانځه کښې امامت کولی شي سره له دې احتیاط په دې کښې دی چه د اختر امامت و نه کړي بلکه په بل پسې د اقتداء په صورت کښې لمونځ ادا کړي **فقط والله تعالیٰ اعلم** **۲۲ رمضان ۱۳۸۹ هجری**

د تشریق د تکبیراتو د هېرېدلو حکم

سوال یواځې لمونځ کوونکی که چېرته د ذو الحجې په یوولسم تاریخ د ماسپښین تر لمانځه وروسته د تشریق تکبیر هېر کړي نو د ور یادېدو په وخت کښې به ئې ویل پرې واجب وي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب هو، واجب دي البته له بناء سره مانع کوم فعل چه وکړي لکه له جومات څخه ووځي یا کومه خبره وکړي یا په قصد سره اودس مات کړي نو تکبیر ترې ساقطېږي او که ئې سهواً اودس مات شي نو بیا دې تکبیر ووائي چه له قبلې څخه مخ واړوي نو په دې کښې دواړه روایتونه دي هم د ویلو او هم د نه ویلو د دې لپاره احتیاطاً دې تکبیر ووائي

قال فی العلائیة عقب کل فرض عینی بلا فصل یمنع البناء فلو خرج من المسجد او تکلم عامداً او ساهیاً او احدث عامداً سقط عنه التکبیر وفی استدبار القبلة روایتان ولو احدث ناسیاً بعد السلام الاصح انه یکبر ولا یخرج للطهارة فتح.(رد المحتار ج۱،ص۷۸۶) فقط والله تعالیٰ اعلم **۲۲ محرم ۱۳۹۰ هجری**

د خطبې د آذان جواب ورکول جائز نه دي

سوال د خطبې د آذان خواب به خنګه ورکول کيږي په ژبې او که په زړه سره؟ بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب د خطبې د آذان خواب په ژبې سره جائز نه دی البته په زړه کښې خواب ورکولی سي لقوله ﷺ اذاخرج الامام فلا صلوة ولا كلام، وقال العلائی رحمه الله ويلنبغی ان لا يجيب بلسانه اتفاقاً فی الآذان بين يدی الخطيب.(ردالمحتار ج۱،ص۷۲۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۲ هجری

په عيدګاه کښې د اختر د لمانځه د دويم جماعت حکم

سوال په يوې عيدګاه کښې د اختر دود خلې لمونځونه کيږي او که نه له لسو پنځلسو کسانو څخه د اختر لمونځ بير شوی دی. څکه چه دوی عيدګاه ته ناوخته را ورسيدل آيا دا کسان دوباره په همدې عيدګاه کښې د اختر لمونځونه ادا کولی شي او که نه؟ بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب په يوې عيدګاه کښې دوباره د لمانځه په ادا کولو سره خو لمونځ صحيح کيږي ليکن د کومو عوارضو له وجې چه په جومات کښې دويم جماعت مکروه دی هغه دلته هم شته بلکه يو قباحت لا بل هم شته چه په انتظام کښې ګډوډي او په عوامو کښې د انتشار ويره ده له دې امله دې دا خلک د عيدګاه په ځای په کوم بل ځای کښې د اختر د لمانځه جماعت وکړي فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ صفر ۱۳۹۶ هجری

خطبه په منبر باندې په ولاړه ويل سنت دي

سوال د منبر په موجودوالي کښې آيا خطيب د منبر څنګ ته د خطبې لپاره دريدلی شي او که نه؟ او که ودريږي نو څه قباحت پکښې شته او که نه؟ آيا د رسول الله ﷺ په مبارک وخت بې تر هغه وروسته د اخترونو او جمعې خطبې په لازمي توګه په منبر باندې ويل کيدلې او که څنګه؟
الجواب باسم ملهم الصواب په منبر باندې په ولاړې خطبه ويل سنت دي د نبي کريم ﷺ او حضراتو خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم همدغه معمول وو قال ابن عابدين رحمه الله ومن السنة ان يخطب عليه اقتداءً به ﷺ بحر وان يكون علی يسار المحراب قهستانی.(ردالمحتار ج۱،ص۷۷۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ ذی القعده ۱۳۹۶ هجری

د خطيب مخې ته د جمعې د دويم آذان حکم

سوال د جمعې په ورځ له خطبې څخه مخکښې چه کوم آذان ويل کيږي آيا دا ضروري ده چه د

د خطبې د آذان جواب ورکول جائز نه دي

سوال د خطبې د آذان جواب په خفګه ورکول کیږي په ژبې او که په زړه سره؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب د خطبې د آذان جواب په ژبې سره جائز نه دی البته په زړه کښې جواب ورکولی شي لقوله ﷺ اذا خرج الامام فلا صلوة ولا کلام. وقال العلائی رحمه الله وینبغی ان لا یجیب بلسانه اتفاقاً فی الاذان بین یدی الخطیب. (ردالمحتار ج۱ ص۷۴۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم — ۱۴ جمادی الاولی ۱۳۹۲ هجری

په عیدګاه کښې د اختر د لمانځه د دویم جماعت حکم

سوال په یوې عیدګاه کښې د اختر دوه ځلې لمونځونه کیږي او که نه له سو پنځلسو کسانو څخه د اختر لمونځ تیر شوی دی. ځکه چه دوی عیدګاه ته ناوخته را ورسیدل آیا دا کسان دوباره په همدې عیدګاه کښې د اختر لمونځونه ادا کولی شي او که نه؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب په یوې عیدګاه کښې دوباره د لمانځه په ادا کولو سره خو لمونځ صحیح کیږي لیکن د کومو عوارضو له وجې چه په جومات کښې دویم جماعت مکروه دی هغه دلته هم شته بلکه یو قباحت لا بل هم شته چه په انتظام کښې ګډوډي او په عوامو کښې د انتشار ویره ده له دې امله دې دا خلک د عیدګاه په ځای په کوم بل ځای کښې د اختر د لمانځه جماعت وکړي.

فقط والله تعالیٰ اعلم — ۲۴ صفر ۱۳۹۶ هجری

خطبه په منبر باندې په ولاړه ویل سنت دي

سوال د منبر په موجودوالي کښې آیا خطیب د منبر څنګ ته د خطبې لپاره دریدلی شي او که نه؟ او که ودریږي نو څه قباحت پکښې شته او که نه؟ آیا د رسول الله ﷺ په مبارک وخت کښې تر هغه وروسته د اخترونو او جمعې خطبې په لازمي توګه په منبر باندې ویل کیدلې او که څنګه؟
الجواب باسم ملهم الصواب په منبر باندې په ولاړې خطبه ویل سنت دي د نبي کریم ﷺ او حضراتو خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم همدغه معمول وو قال ابن عابدین رحمه الله ومن السنة ان یخطب علیه اقتداءً به ﷺ بحر وان یکون علی یسار المحراب قهستانی. (ردالمحتار ج۱ ص۷۰۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم — ۲۴ ذی القعده ۱۳۹۶ هجری

د خطیب مخې ته د جُمعې د دویم آذان حکم

سوال د جمعې په ورځ له خطبې مخکښې چه کوم آذان ویل کیږي آیا دا ضروري ده چه

آذان په د خطبې مخې ته ویل کیږي او که نه او کنې خوا ته هم ویل کیدای شي همدارنګه د لومړي صف په ځای که له صف څخه مخکښې یا وروسته آذان وشي نو اېا داسې کول به صحیح وي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د لومړي صف کوم قید خو چیرته نه دی لیدل شوی البته د فقهې په کتابونو کښې د (**أمام المنبر، عند المنبر او بین یدی المنبر**) له الفاظو څخه ثابتیږي چه دا آذان به د منبر مخې ته او نژدې باید وشي **وصرح به القهستانی حیث قال واذا جلس الامام علی المنبر اذّن اذاناً ثانیاً بین یدیه ای بین الجهتین المسامتتین لیمین المنبر او الامام و یساره قریباً منه و وسطهما بالسکون فیشتمل ما اذا اذّن فی زاویة قائمة او حادة او منفرجة.** (جامع الرموز ج۱، ص۱۸) منبر ته نژدې والی دا نه لازموي چه خامخا دي له لومړي صف څخه مخکښې وي

فقط والله تعالی اعلم ۲۳ رمضان ۱۳۹۸ ہجری

د جُمعې دویم اذان په جومات کښې دننه د کیدو حکم

سوال په ابو داؤد کښې یو حدیث دی چه **کان یؤذن بین یدی رسول الله ﷺ اذا جلس علی المنبر یوم الجمعة علی باب المسجد** له دې څخه ثابتیږي چه د جُمعې دویم آذان هم باید له جومات څخه د باندې وي پرته له دې څخه په جومات کښې د ننه د آذان د کراهت اطلاق هم د دې تقاضا کوي د دې تر څنګ د دې آذان له منبر سره نژدې عام رواج ولې دی؟ له دې تحقیق څخه مو خبر کړئ

الجواب باسم ملهم الصواب (**بین یدی**) د نژدې په معنی سره استعمالیږي دا معنی دومره مشهوره او متبادره ده چه د دلیل حاجت نه لري سره له دې د لغت د امام حضرت راغب رحمه الله تحقیق ملاحظه کړئ. دی فرمائي **یقال هذا الشیٔ بین یدیك ای قریباً منك.** (مفردات ج۱، ص۱۲۲)

لهذا په نوموړي حدیث کښې د (**بین یدی رسول الله ﷺ**) الفاظ نص دي چه د خطبې مخې ته د آذان توارث او تعامل پخپله نبي کریم ﷺ څخه ثابت دی که چیرته دا الفاظ له حدیث څخه ثابت شوي هم نه وای نو بیا هم د امت متوارث عمل د دې د ثبوت لپاره حجت دی

په هغې زماني کښې نبوي جومات دومره پراخه نه وو د عمدة القاري په ج۲، ص۳۸۵ کښې دي چه د جومات درې دروازې وې د صحیح البخاري له یوه روایت څخه ثابتیږي چه یوه دروازه منبر ته مخامخ وه **عن ابی نمر انه سمع انس ابن مالك رضی الله عنه یذکر ان رجلاً دخل یوم الجمعة من باب و کان وجاه المنبر و رسول الله ﷺ قائم یخطب فاستقبل رسول الله ﷺ الحدیث** (بخاری ج۱، ص۱۳۷) او هرب ته نژدې په علی الباب سره تعبیرول معروف دی حاصل دا چه دا آذان د نبي کریم ﷺ نه مخکښې ده نه

نژدې کيده او د مخې خوا ته د جومات دروازه هم نژدې وه خکه چه لومړی خو دا جومات دومره وسيع او پراخ نه وو بيا دا دروازه د صحن دروازه هم نه بلکه د مسقف د برخې دروازه وه له دې امله چه د جومات په صحن باندې احاطه نه وه چه په هغې کښې دروازه وای **کماهوظاهرمن رواية ابي داؤدعن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما كنت ابيت في المسجد في عهد رسول الله ﷺ و كنت فتى شابا عزبا و كانت الكلاب تبول وتقبل وتدبر في المسجد فلم يكونوا يرشون شيئاً من ذلك.** د دې لپاره مؤذن به نه دې دروازې څخه هم نژدې وو. يعنې د منبر او هغه ته د مخامخ دروازې په جومات کښې د ننه به آذان کيده **وفي اعلاء السنن وفي العناية وكان الطحاوي يقول المعتبر هو الأذان عند المنبر بعد خروج الامام فانه هو الاصل الذي كان للجمعة على عهد رسول الله ﷺ و كذلك في عهد ابي بكر و عمر رضي الله تعالى عنهما. (ج۲، ص۳۸) ونحوه في الكفاية (ج۲،ص۳۸) فدل على ان الأذان الثاني محله عند المنبر وهو المراد بين يديه وقال الشيخ و اما ان المعتبر لحرمة البيع هو هذا الأذان فهو اجتهاد من الطحاوي و كونه عند المنبر هو نقل منه مقصودا بايراده اما اجتهاده فليس بحجة. (اعلاء السنن ج۸،ص۳۹)**

بالفرض که دا و هم منل شي چه دا آذان له جومات څخه د باندې کيده نو د دې وجه دا ده چه په هغه وخت کښې د جمعې لپاره يواځې همدغه آذان کيده د دې لپاره د آواز د رسيدنې په خاطر له جومات څخه د باندې کيده د حضرت عثمانؓ په زمانه کښې چه کله د اول آذان رسول ئي وسو نو په دويم آذان کښې تر غائبينو پورې د آواز د رسيدلو حاجت پاتې نه شو بلکه له دې څخه مقصد يواځې د حاضرينو خبرداري پاتې شو لکه څرنګه چه حاضرين په جومات کښې د ننه وي له دې امله د هغو په خاطر آذان هم په جومات کښې د ننه وتاکل شو

فقط والله تعالى اعلم **۲۴ رمضان ۱۳۹۸ هجری**

د اختر د خطبې په پيل او په پای کښې په پرله پسې تکبيرونو ويل مستحب دي

سوال په بهشتي ګوهر کښې ليکلي دي چه د دواړو اخترونو په خطبو کښې لومړی له تکبير څخه پيل وکړي او په اولي خطبې کښې نهه خله الله اکبر وائي او په دويمې کښې اوه خلې. ليکن نن صب په هيڅ ځای کښې هم په دې باندې عمل نه کيږي په دې باره کښې صحيح مسئله څنګه ده؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د بهشتي ګوهر مسئله صحيح ده د لومړی خطبې په پيل کښې نهه خله او د دويمې خطبې په پيل کښې اوه خله او بالکل په آخر کښې څوارلس خله برله سې ته کبير ويل مستحب دی عام خطيبان له دې څخه ناخبره دي **قال في التنوير ويبدأ بالتكبير في خطبة**

العیدین ویستحب ان یستفتح الاولی بتسع تکبیرات تتری والثانیة بسبع ویکبر قبل نزوله من المنبر اربع عشرة (ردالمحتار ج۱، ص۸۳۴)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱ شوال ۱۳۹۸ ہجری

د جُمعې تر ادا کولو وروسته په بل ځای کښې د خطبې د ویلو حکم

سوال یو داسې سړی چه پخپله ده د جُمعې لمونځ ادا کړی وي آیا په بل ځای کښې د جمعې خطبې ویلی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې باره کښې کومه صریحه جزئیه لاس ته نه ده راغلې البته څونکه د خطبې د صحت لپاره دا شرط نه دی چه په خطیب باندې دې جُمعه فرض وي له دې څخه څرګندېږي چه داسې سړی خطبه ویلی شي

قال فی التنویر فان نقل بان خطب صبی باذن السلطان وصلی بالغ جاز هو المختار.(ردالمحتار ج۱، ص۵۴۴)

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۳ شعبان ۱۳۹۷ ھ

له خطبې څخه مخکښې د وعظ او تقریر رواج

سوال د جُمعې تر لمانځه او خطبې څخه مخکښې وعظ او نصیحت کول جائز دي لکه څرنګه چه په عامو جوماتونو کښې تر سره کیږي او که نه؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب هو جائز دي لیکن په دې کښې یو قباحت خو دا دی چه له خطبې څخه مخکښې د وعظ له وجې د لومړي آذان او خطبې تر منځ ډیر زیات جلاوالی راځي د دې لپاره اکثره خلک تر آذان وروسته هم په کاروبار کښې مشغول وي کوم چه حرام دي د جُمعې تر لومړي آذان فوراً وروسته جومات ته د تلو تیاري کول فرض دي نور ټول کارونه حرامیږي پس عوام په حرامو کښې د مبتلا کولو سبب همدغه د وعظ رسم ګرځیدلی دی چه وبال او ګناه به ئې د جومات په منتظمینو وي بل قباحت ئې دا دی چه کله چېرته یو څوک د تحیة المسجد یا د سنتو مطابق ډیر ژر جومات ته په رسیدو سره کوم عبادات کول وغواړي نو په هغه کښې خلل واقع کیږي د دې لپاره بهتره دا ده چه د جُمعې تر لمانځه وروسته وعظ وشي. چه څوک ئې د اوریدو شوقین وي هغه به کښېني

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۳ صفر ۱۳۹۸ ہجری

بنځې د ماسپښین لمونځ د جُمعې تر لمانځه مخکښې ادا کولی شي

سوال په عوامو کښې مشهوره ده چه تر څو پورې په جومات کښې د جُمعې لمونځ پای ته نه وي رسیدلی تر هغو پورې به ښځې به کورونو کښې د ماسپښین لمونځ نه کوي آیا شرعاً د دې خبرې کوم اصل شته؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې خبرې هيڅ اصل نشته او دا خبره غلطه ده فقط والله تعالیٰ اعلم
۲۶ شوال ۱۳۹۸ هجری

د معذور سړي لپاره د جُمعې د لمانځه تر ادا کيدو پورې تاخير مستحب دی

سوال که چيرته بنديانو ته د جُمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه نه وي نو هغوی به د ماسپښين لمونځ په ښار کښې د جُمعې د جماعت تر کيدو وروسته کوي او که مخکښې ئې هم ادا کولی شي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د معذورو خلکو لپاره د ماسپښين لمونځ د جُمعې د جماعت تر پای ته رسيدو وروسته ادا کول مستحب دي او مخکښې ادا کول ئې مکروه تنزيهي دی

قال فی العلائية و يستحب للمريض تأخيرها الی فراغ الامام و کره ان لم يؤخر هو الصحيح و فی الشامية (قوله و يستحب للمريض) عبارة القهستانی المعذور و هو اعم (قوله و کره) ظاهر قوله و يستحب ان الکراهة تنزيهية نهر. و عليه فما فی شرح الدرر للشيخ اسمٰعيل عن المحيط من عدم الکراهة اتفاقاً محمول علی نفی التحريمية. (ردالمحتار ج۱ص۶۰۷) فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ محرم ۱۳۹۹ ه

تر قضائي لمانځه وروسته د تشريق د تکبيرونو حکم

سوال د تشريق د ورځو قضائي شوي لمونځونه که چيرته يو څوک په غير د ايام تشريق کښې ادا کوي او همدارنګه که چيرته يو څوک د نورو ورځو قضاء شوي لمونځونه د تشريق په ورځو کښې ادا کوي نو آيا په هغه باندې د تشريق تکبيرونه واجب دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې مسئلې کښې څلور صورتونه دي يواځې په يو صورت کښې د تشريق تکبيرونه واجب دي. په پاتې دريو صورتونو کښې نه دي واجب د اختر د ورځو قضائي لمونځونه چه د همدې کال د اختر په ورځو کښې ادا کوي نو د تکبيرونو ويل واجب دي

قال فی العلائية او قضی فيها منها من عامه لقيام وقته کالاضحية وقال ابن عابدين رحمه الله المسألة رباعية فائتة غير العيد قضاها فی ايام العيد فائتة ايام العيد قضاها فی غير ايام العيد فائتة ايام العيد قضاها فی ايام العيد من عام آخر. فائتة ايام العيد قضاها فی ايام العيد من عامه ذلک ولا يکبر الا فی الاخير فقط کذا فی البحر الخ. (ردالمحتار ج۱ص۶۹۰) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ محرم ۱۳۹۹ هجری

په اختر کښې د شافعي امام په اقتداء کښې د دولسو تکبيرونو د ويلو حکم

سوال د حج په ورځو کښې د اخترونو د لمانځه په موقع باندې که چيرته امام شافعي او حنفي

ري او دولس تكبيرونه وائي. نو كوم مقتديان چه حنفيان وي هغوى ته د امام په خلاف د شپږو تكبيرونو ويل جائز دي؟ او آيا لمونځ ئې كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په حج كښې د لوى اختر لمونځ خو هسې هم نشته مسئله يواځې د كوچني اختر د لمانځه په اړه ده. په دې كښې احناف بايد چه د امام په متابعت كښې دولس تكبيرونه ووائي بلكه كه چيرته امام ديارلس تكبيرونه ووائي نو بيا به ئې هم متابعت كوي البته كه چيرته امام له ديارلسو څخه زيات تكبيرونه ووائي نو بيا دي د امام متابعت نه كوي

قال في العلائية ولو زاد تابعه الى ستة عشر لانه مأثور. وفي الشامية (وله الى ستة عشر) كذا في البحر عن المحيط وفي الفتح قيل يتابعه الى ثلاث عشرة وقيل الى ست عشرة اه. (الى قوله) فهذا يويد القول الاول ولذا قدمه في الفتح ونسبه في البدائع الى عامة المشائخ على ان ضم الثلاث الاصلية الى الزوائد بعيد جدًا لان القراءة فاصلة بينهما فتأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۷۸۰) فقط والله تعالى اعلم ۲۷ صفر ۱۳۹۹ هجری

د معذورو خلكو لپاره د جُمعې په ورځ د ماسپښين جماعت مكروه دى

سوال آيا د جُمعې په ورځ معذورد خلک د ماسپښين لمونځ په جماعت سره ادا كوى شي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په ښار كښې د معذورو خلكو لپاره د ماسپښين لمونځ په جماعت سره كول مكروه تحريمي دي له دې امله دوى به يواځې يواځې لمونځونه ادا كوي او د انفراد (يواځې والي) په حالت كښې به هم نه آذان كوي او نه به اقامت وائي قال العلائى رحمه الله وكره تحريماً لمعذور ومسجون ومسافر اداء ظهر بجماعة في مصر قبل الجمعة وبعدها لتقليل الجماعة وصورة المعارضة. (رد المحتار ج۱، ص۷۶۱) فقط والله تعالى اعلم ۲۲ ربيع الاول ۱۳۹۹ هجری

د جُمعې په ورځ د معذورو خلكو لپاره د ماسپښين آذان او اقامت مكروه دى

سوال له جُمعې څخه معذور سړى په ښار كښې د ماسپښين د لمانځه لپاره آذان او اقامت كولى شي او كه نه؟ بينوا بالبرهان توجروا عند الرحمن

الجواب باسم ملهم الصواب ښه مستحب ورته ويلي دي ليكن راجح قول دا دى چه مكروه دى

قال ابن نجيم رحمه الله وقيد بالجماعة لما في الظهيرية ان المعذور يصلي الظهر باذان واقامة وان كان لا تستحب الجماعة. (البحر الرائق ج۲، ص۱۵۴) و قال ابن عابدين رحمه الله (قوله بغير اذان واقامة) قال في الولوالجية ولا يصلي يوم الجمعة جماعة بمصر ولا يوذن ولا يقيم في سجن وغيره لصلوة الظهر اه قال في النهر و

هذا اولی ما فی السراج معزیا الی جمع التفاریق من ان الاذان والاقامة غیر مکروهین. (رد المحتار ج۱، ص ۲۶۰)

فقط والله تعالی اعلم

۲۲ ربیع الاول ۱۳۹۹ هجری

په جواثي نومي کلي کښې د جُمعې د لمانځه تحقيق

سوال د فتوی خواب را ورسيده کومه چه د زړه تسلي مو پرې و نه شوه بلکه د نور تفصيل ضرورت هم شته لومړی جُمعه مې د بحرين په يوه خای جواثی کښې ادا کړ د دې علاقې په باره کښې چه آيا دا ښار دی او که چاونی. او په کوم کال کښې دلته د جُمعې لمونځ ادا شوی دی د کتابونو له حوالې سره وليکئ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا د خصم فريضه ده چه دا ثابته کړي چه جواثی يو کوچنی کلی دی په مطلقه توګه د قريې په لفظ سره استدلال صحيح نه دی ځکه چه د قرآن. حديث او لغت له مخې د دې اطلاق په مدينې منورې باندې ثابت دی سره له دې په کليو کښې د جُمعې مانعينو تبرعاً د جواثی په ښار والي باندې دا دلائل وړاندې کړي دي

۱ - دلته قلعه وه

۲ - له څلورو زرو څخه زياته آبادي وه

۳ - د امرؤ القيس له شعر څخه ثابتيږي چه يو تجارتي مرکز وو چه په لويې پيمانې سره تجارتي سامانونه پکښې اخيستل او خرڅول کيدل.

په جواثی کښې په اتم هجري کال باندې د جُمعې لمونځ قائم شوی دی تحقيق ئې دا دی چه د عبد القيس ﷺ وفد دوه ځلې راغلی دی لومړی په اتم هجري کال د مکې له فتحې څخه مخکښې او دويم ځل په سنة الوفود يعني په نهم هجري کال کښې (بذل المجهود اعلاء السنن جامع الترمذی و غيرها) بالفرض که چيرته جواثي يوه وړه علاقه هم ومنل شي نو پوښتنه دا ده چه په دومره اوږدې مودې کښې په کوم بل کلي کښې د جُمعې لمونځ ولې نه دی ادا شوی؟ حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري ج۸، ص۸۱ کښې له جواثي څخ د عبد القيس د وفد اول وفادة په پنځم هجري کال کښې له دې څخه هم مخکښې بللی دی حالانکه پخپله په اصابه کښې دوه قولونه يعني اتم هجري کال او لسم هجري کال نقل شوي دي په فيض الباري کښې لومړی وفادة په شپږم هجري کال او دويم وفدة په اتم هجري کال کښې ليکلی دی د فتح او فيض د دغو قولونو په هيڅ خای کښې ثبوت نه پيدا کيږي. بالفرض که چيرته د حافظ ابن حجر دا قول کوم چه د سير تاريخ د ټولو خونداتو په خلاف دی ومنل شي نو بيا هم له دې اشکال څخه خلاص نه دی چه تر څلورو پنځو کلونو پورې په يوه علاقې کښې هم د جُمعې لمونځ ولې نه دی ادا شوی؟

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ ربیع الآخر ۱۳۹۹ھ ہجری

د هجرت په وخت په قبا کښې د پاتې کيدلو موده

سوال د آنحضرتﷺ په قبا کښې د پاتې کيدلو په باره کښې د تاريخ په کتابونو کښې مختلف روايتونه راغلي دي په بخاري شريف کښې تر لسو ورځو څخه زيات او په زړې احسن الفتاوی ص۴۲ کښې څلور ويشت ورځې ليکلي دي الغرض په دې باره کښې د تاريخ علماء مختلف دي تر ټولو صحيح روايت کوم يو دی؟ بينوا توجروا ۔

الجواب باسم ملهم الصواب حافظ ابن حجر رحمه الله د څوارلسو ورځو روايت ته ترجيح ورکړې دی

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ ربیع الآخر ۱۳۹۹ھ ہجری

په بني سالم کښې د جُمعې د ادا کولو تحقيق

سوال د سيرت او تاريخ په کتابونو کښې له حضرت نبي کريمﷺ څخه په بني سالم کښې د جمعې د لمانځه ادا کول منقول دي حضرت گنگوهي رحمه الله په اوثق العرى کښې ليکي چه دا روايت صحيح نه دی بلکه دا د راوي غلطي ده په دې اړوند خپله رايه وليکئ

الجواب باسم ملهم الصواب دا روايت د دې لپاره صحيح نه دی چه نبي کريمﷺ د دوشنبې په ورځ قبا ته تشريف يووړ او د صحيح روايت په مطابق هلته څوارلس ورځې پاتې شو نو له قبا څخه د جمعې په ورځ وتل او په لاره کښې د بني سالم په علاقه کښې د جُمعې د لمانځه ادا کول څنګه صحيح کيدلی شي په قبا کښې د پاتې کيدو په اړه د دوه ويشتو او څلور ويشتو ورځو روايتونه هم شته د هغو په مطابق د جمعې په ورځ د وتلو حساب صحيح نه راځي په دوه ويشتو او څلور ويشتو کښې د تطبيق صورت دا دی چه د راتللو او بيرته وتلو ورځې ترې لرې شي نو دوه ويشت ورځې او چه دا دواړه ورځې ورسره حساب شي نو څلور ويشت ورځې راځي لهذا د جُمعې په ورځ د وتلو د تصحيح لپاره دا تاويل صحيح نه دی چه د څلور ويشتو ورځو په روايت کښې د راتللو او وتلو ورځې نه دي شمېل شوي

برسيره پر دې په بنو سالم کښې د جُمعې د ادا کولو د روايت په خلاف د سير له بل روايت څخه ښکاري چه نبي کريمﷺ په بنو سالم باندې تير شو او دهغوی له اصرار سره سره هلته کښېنه نه ستو بلکه د خپلې اوښې په باره کښې ئې وفرمايل چه (خلّوا سبيلها فانها مأمورة) ـ الغرض که چېرته په بني سالم کښې د جمعې د ادا کولو روايت و هم منل شي نو دا زمونږ په خلاف نه دی حکه چه سني په ... د مدينې منورې يوه علاقه ده فقط والله تعالی اعلم ۲۵ ربیع الآخر ۱۳۹۹ھ ہجری

په خطبه کښې د داسې دریو نارینه وو حضور شرط دی په کومو سره چه جُمعه قائمیدلی شي

سوال ۱ که چیرته امام یواځې خطبه ووائي یا یواځې دښځو او ماشومانو په مخکښې خطبه ووائي نو آیا دا ورته جائز دي او که نه؟

۲ - که چیرته د یوه یا دوه نارینه وو په مخکښې خطبه ووائي او له دریو یا تر دریو زیاتو کسانو سره لمونځ وکړي نو صحیح ده او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱ - نه؛ جائز نه دی ځکه چه د جُمعې د خطبې لپاره له امام څخه پرته د دریو داسې نارینه وو چه د جُمعې لمونځ ورسره قائمیدلی شي موجودوالی ضروري دی

قال العلائی رحمه الله والخامس کونها قبلها لان شرط الشئ سابق علیه بحضرة جماعة تنعقد الجمعة بهم ولو کانوا صما او نیاماً فلو خطب وحده لم یجز علی الاصح کما فی البحر عن الظهیریة وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله تنعقد الجمعة بهم) بان یکونوا ذکوراً بالغین عاقلین و لو کانوا معذورین بسفر او مرض و قال شارح التنویر رحمه الله بعدورقتین والسادس الجماعة واقلها ثلاثة رجال ولو غیر الثلاثة الذی حضروا الخطبة سوی الامام بالنص لانه لابد من الذاکروالخطیب وثلاثة سواهما بنص فاسعوا الی ذکر الله.(ردالمحتار ج۱،ص۷۵۶)

۲ - نه؛ صحیح نه دی. لما مرّ. فقط والله تعالی اعلم ۲ جمادی الاخر ۱۳۹۹ هجری

د پورتني سوال په اړوند یو بل سوال

سوال: دیره مننه چه فتوی را ورسیده لیکن شبهه پکښې لرم لږ غوندي د نور وضاحت ضرورت پکښې دی. که چیرته د یوه یا دوو نارینه وو په مخکښې خطبه ووائي او د دریو یا له دریو څخه د زیاتو کسانو سره لمونځ وکړي نو لمونځ صحیح دی او که نه؟ په عالمګیري کښې د خلاصه په حوالې سره لیکلي دي چه صحیح دی. د دې ځواب به څه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال فی شرح التنویر وجزم فی الخلاصة بانه یکفی حضور واحد وقال ابن العابدین رحمه الله تعالی مشی علیه فی نور الایضاح وقال فی شرحه انما اعتمدناه لانه منطوق فیقدم علی المفهوم اه ای یفهم من قولهم یشترط حضور جماعة انه لا یصح بحضور واحد وقول صاحب الخلاصة لو حضر واحدا و اثنان وخطب وصلی بالثلاثة جاز منطوق وفیه نظر فان جعل حضور الجماعة شرطاً منطوق ایضاً لان الجماعة من الاجماع فتنافی الوحدة وقد جعلت شرطاً والشرط ما یلزم من عدمه العدم تأمل.(ردالمحتار ج۱،ص۷۵۸)

فقط والله تعالی اعلم ۲۲ جمادی الاخر ۱۳۹۹ هجری

په خطبه کښې جهر (په زوره ويل) شرط دی

سوال خطبه په زوره ويل فرض دي او که سنت؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په خطبه کښې دومره اندازه جهر شرط دی چه ورسره ناست خلک ني واوريدلی شي

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله ولو كانوا صماً او نياما) اشار الى انه لا يشترط لصحتها كونها مسموعة لهم بل يكفي حضورهم حتى لو بعدوا عنه او ناموا اجزأت والظاهر انه يشترط كونها جهراً بحيث يسمعها من كان عنده اذا لم يكن به مانع شرح المنية. (رد المحتار ج ۱، ص ۵۸۸) فقط والله تعالى اعلم ۲ جمادی الثانی ۱۳۹۹ هجری

په داسې بازار کښې چه کورونه پکښې نه وي د جُمعې لمونځ صحيح نه دی

سوال په څينو علاقو کښې بازار وي ليکن څوک پکښې نه اوسيږي. د څو کليو په منځ کښې يو بازار دی کوم چه د ورځې خلاص وي او د شپې خلک خپلو خپلو کليو ته ځي په داسې بازار کښې د جُمعې لمونځ صحيح دی او که نه؟ که چېرته د جُمعې د صحت لپاره په بازار کښې د خلکو مستقل سکونت (اوسيدنه) ضروري وي نو د څومره کسانو؟ دلته په دې کښې اختلاف دی لهٰ دې امله په مدلله توګه ني وليکئ.

الجواب باسم ملهم الصواب په داسې ځای کښې د جُمعې لمونځ صحيح نه دی د جُمعې د صحت لپاره دلته د دومره خلکو مستقل سکونت شرط دی چه په عرف کښې ورته قريه يا کلی وويل شي د اوسيدني کورونه له يوه او بل سره لګيدلي وي او تر منځ ئې کم تر کمه درې کوڅې يا ګلی مسافه وي لکه څرنګه چه د مصر له تعريف (ما فيه سكك و اسواق) څخه ښکاره دی (لان السكك تكون بين المنازل المسكونة واقل الجمع ثلاث. قال الشرنبلالي رحمه الله في حد المصر انه بلد له مفتو امير وقاض مقيمون بها (الى قوله) بلغت ابنيته قدر ابنية منى وهذا في ظاهر الرواية. قاله قاضيخان وعليه الاعتماد وقال الطحطاوي (قوله مقيمون بها) قيد بها لانه اذا لم تعتبر الاقامة لا توجد قرية اصلاً اذ كل قرية مشمولة بحكم كذا في الشرح (طحطاوي على المراقي ص ۲۷۹) وقال ايضاً ان موضع اقامة المرء حيث ينسب اليه الا ترى انك اذا قلت لشخص اين تسكن يقول في محلة كذا. وهو بالنهار يكون بالسوق نقله السيد عن العلامة مسكين (طحطاوي على المراقي ص ۲۲۲)

وقال قاضيخان لا يكون الموضع مصراً في ظاهر الرواية الا ان يكون (الى قوله) و بلغت ابنيته ابنية منى (خانية على هامش العالمگيرية ج ۱، ص ۱۷۰) وقال ابن همام رحمه الله قيل فيها ثلاث سكك. (فتح القدير ج

ص۴۱۱)

علامه طحطاوي رحمه الله فيصله کړي ده چه پرته له اقامت ښځه د کلي وجود نه شي ثابتي کيدلي او اقامت پرته له بيتوتت نشي تيرولی، معتبر نه دی ابن همام رحمه الله له عبارت ښځه څرګنده شوه چه د منی ابنيه کومه چه معيار تاکل شوې ده په هغې کښې دري کوڅې وي بلکه په داسې ځای کښې کو د ځلورو مذاهب په اجماع سره جمعه صحيح نه ده د اقامت په شرط باندې اجماع ده بلکه د ائمهٔ ثلاثه و رحمهم الله په نزد خو تر اقامت هم پورته شرط استيطان دی **قال العلامة الدردير رحمه الله و شروط صحتها خمسة اولها الاستيطان و هو اخص من الاقامة لانه الاقامة بقصد التابيد والاقامة اعم.** (الشرح الصغير ج۱،ص۲۹۵) **فقط والله تعالی اعلم ۳جمادی الاخ ۱۳۹۶هجری**

د اختر تر لمانځه وروسته د تشريق د تکبيرونو حکم

سوال آيا د اختر تر لمانځه وروسته د تشريق د تکبيرونو ويل جائز دي او که نه؟ يوه مولوي صاحب د اختر د لمانځه تر ورکولو وروسته په لاسپيکر باندې دري ځله اعلان وکړ چه د اختر تر لمانځه وروسته د تشريق تکبيرونه نشته آيا دا خبره صحيح ده؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب تر لمانځه وروسته د تشريق تکبيرونه په اتفاق سره ثابت او جائز دي البته په وجوب او استحباب کښې ئې اختلاف دی د وجوب قول ئې ارجح دی مولوي صاحب چه له اعلان ښځه مخکښې يواځې بهشتي زيور کتلی وای نو داسې غلطه خبره به ئې نه وه کړې

قال فی شرح التنوير و لا بأس به عقب العيد لان المسلمين توارثوه فوجب اتباعهم و عليه البلخيون و قال ابن عابدين رحمه الله (قوله و لا بأس الخ) کلمة لا بأس قد تستعمل فی المندوب کما فی البحر من الجنائز و الجهاد و منه هذا الموضع لقوله فوجب اتباعهم (قوله فوجب) الظاهر ان المراد بالوجوب الثبوت لا الوجوب المصطلح عليه و فی البحر عن المجتبی و البلخيون يکبرون عقب صلوة العيد لانها تؤدی بجماعة فاشبهت الجمعة اه و هو يفيد الوجوب المصطلح عليه. (رد المحتار ج۱،ص۷۸۶) **و قال العلامة الرافعی رحمه الله (قوله الظاهر ان المراد بالوجوب الثبوت الخ) قال السندی رحمه الله قوله لان المسلمين توارثوه ظاهره ان ذلك صنيع الصحابة رضی الله تعالی عنهم و من بعدهم الی اعصارنا فقول السيد احمد و لم يکن فی عهد الصحابة رضی الله تعالی عنهم و الا کانت سنة لانهم لا يبتدعون من انفسهم خلاف ظاهر عبارة الشرح و قال عقب قوله فوجب اتباعهم ظاهره انه يريد الوجوب المصطلح عليه لا بمعنی الثبوت الحاصل بالاباحة المستفاد من قوله اولاً لا بأس اه**

(التحرير المختار ج۱،ص۱۱۶) **فقط والله تعالی اعلم ۱۵ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری**

د دې حدیث چه (لاجمعة ولاتشریق الّا فی مصرٍ جامع) تحقیق

سوال (لاجمعة ولاتشریق ولا صلوٰة الفطر ولا اضحٰی الا فی مصر جامع اومدینة عظیمة). آیا دا حدیث دی او که د حضرت علي ﷺ خپل قول دی. دا په کوم حدیث کښې دی او آیا صحیح دی او که نه؟ دا اثر د مرفوع حدیث په حکم کښې دی او که د موقوف په حکم کښې. او آیا د دې سند تر نبي کریم ﷺ پورې رسیږي او که نه؟ د دې اثر په اړه د صاحبِ هدایه څه موقف دی؟ غیر مقلدین حضرات د دې حدیث په صحت کښې کلام لري. د دې حدیث د تصحیح او د کتابونو د حوالي سخت ضرورت دی بینوابیاناًشافیاًتوجرواجراًوافیاً.

الجواب باسم ملهم الصواب دا حدیث مرفوع دی که چیرته ئې چا ته په حقیقةً رفع کښې څه اشکال وي نو حکماً مرفوع دی (لانه مما لا یدرك بالقیاس). د دې حدیث په سند باندې اعتراض کول تعصّب او بدخواهي ده

قال فی اعلاء السنن عن علی ﷺ انه قال لا جمعة ولا تشریق الّا فی مصر جامع اخرجه ابو عبید باسناد صحیح الیه موقوفاً ومعناه لا صلوٰة جمعة ولا صلوٰة عید کذا فی فتح الباری ورواه عبد الرزاق فی مصنفه انبأ الثوری عن زبید الایامی عن سعد بن عبیدة عن ابی عبد الرحمٰن السلمی عن علی ﷺ قال لا تشریق و لا جمعة الّا فی مصر جامع کذا فی نصب الرایة وفی الدرایة اسناده صحیح وروی ابن ابی شیبة فی مصنفه حدثنا جریر عن منصور عن طلحة عن سعد بن عبیدة عن ابی عبد الرحمٰن انه قال قال علی رضی الله تعالیٰ عنه فذکر اللفظ الاول واسناده صحیح کذا فی عمدة القاری وذکر الامام خواهر زاده فی مبسوطه ان ابا یوسف رحمه الله تعالیٰ ذکره فی الاملاء مسنداً مرفوعاً الی النبی ﷺ وابو یوسف امام الحدیث حجة اه کذا فی البدایة ای فیکون رفعه حجة لانه زیادة من ثقة فتقبل.

قوله عن علی الخ قلت هذا الاثر له طریقان آخران ذکرهما الزیلعی فی نصب الرایة ج۱،ص۲۱۳ رواه عبد الرزاق فی مصنفه اخبرنا معمر عن ابی اسحٰق عن حارث عن علی رضی الله تعالیٰ عنه قال لا جمعة ولا تشریق الا فی مصر جامع انتهی ورواه ابن ابی شیبة فی مصنفه حدثنا عباد بن العوام عن حجاج عن ابی اسحٰق عن الحارث عن علی رضی الله تعالیٰ عنه قال لا جمعة ولا تشریق ولا صلوٰة فطر ولا اضحٰی الا فی مصر جامع او مدینة عظیمة انتهی. قال بعض الناس والاسنادان لا تقوم بهما حجة فان ابا اسحٰق وهو عمرو بن عبد الله الهمدانی السبیعی مکثر عابد ثقة اختلط بأخرة کما فی التقریب (ص۱۵۹) قلت یا للعجب و لضیعة الادب هل یضعف الحدیث لاجل ان اسحٰق

السبیعی وھو من ائمۃ التابعین بالکوفۃ واثباتھم ووصفہ الذھبی فی تذکرۃ الحفاظ لہ بالحافظ احد الاعلام. (ج۱، ص۱۰۸) وقال فی المیزان الا انہ شاخ ونسی ولم یختلط وقد سمع منہ سفیان بن عیینۃ وقد تغیّر قلیلاً الی ان قال قال الفسوی وانما ترکوہ مع ابن عیینۃ لاختلاطہ اھ (ج۲، ص۲۹۲) وفیہ تصریح بانہ لم یختلط وانما تغیر قلیلاً والتغیّر القلیل والاختلاط الیسیر لیس بحرج مالم یکثر منہ صرح بذلک الذھبی فی المیزان فی ترجمۃ ھشام بن عروۃ عا نصہ ولا عبرۃ عا قالہ ابو الحسن بن القطان من انہ وسھیل بن ابی صالح اختلطا وتغیرا نعم الرجل تغیر قلیلاً ولم یبق حفظہ کھو فی حال شبابہ فنسی بعض محفوظہ او وھم فکان ماذا اھو معصوم من النسیان ولما قدم العراق فی اٰخر عمرہ حدث بجملۃ کثیرۃ من العلم فی غضون ذلک یسیر احادیث لم یجوّدھا و مثل ھذا یقع لمالک ولشعبۃ ولوکیع ولکبار الثقات فدع عنک الخبط و ذر خلط الائمۃ الاثبات بالضعفاء و المخلطین فھو شیخ الاسلام اھ (ج۳، ص۲۵۵) وفیہ تصریح ایضاً بان الذی سمع منہ بعد تغیّرہ قلیلاً ھو ابن عیینۃ وحدہٗ وانما ترکہ من ترکہ مع ابن عیینۃ فقط دون غیرہ فصار کلام بعض الناس ھباءً منثوراً قال بعض الناس والحارث الاعور مختلف فیہ کما تقدم فی الکتاب اھ قلت نعم وقد حسنت حدیثہ فی غیر ما موضع و زعمت غیر مرۃ ان الاختلاف فی التوثیق لا یضرّ والعجب ممن یوثق شھر بن حوشب ومحمد بن ابی لیلی و حجاج بن ارطاۃ ورشدین ابن سعد وجبارۃ بن المغلس فی کتابہ ان یتکلم فی الحارث الذی اخرج لہ النسائی فی مجتباہ مع تعنتہ فی الرجال ثم قال ومعمر اخرج لہ الجماعۃ الا ان یحیی بن معین یقول اذ حدثک معمر عن العراقیین فخالفہ الاعن الزھری وابن طاؤس فان حدیثہ عنھما مستقیم فاما اھل الکوفۃ والبصرۃ فلا اھ کذا فی التھذیب (ج۱۰، ص۲۴۵) قلت قد وصفہ الذھبی فی التذکرۃ بالامام الحجۃ احد الاعلام عالم الیمن (ج۱، ص۱۶۸) والتی علیہ الائمۃ قاطبۃ وقال ابن حبان فی الثقات لہ کان فقیھا حافظاً متقناً ورعا وعدہ علی بن المدینی وابو حاتم فیمن دار الاسناد علیھم کما فی التھذیب (ج۱۰، ص۲۴۴) فانّی یؤثر فی مثلہ ما ذکرہ ابن ابی خیثمۃ عن ابن معین و قد روی معاویۃ بن صالح عن ابن معین توثیقہ مطلقاً علی ان الذھبی کتب علی اسمہ علامۃ صح وھی عندہ اشارۃ الی ان العمل علی توثیق ھذا الرجل صرح بہ فی اللسان (ج۱، ص۹) ثم قال الذھبی فی المیزان معمر بن راشد ابو عروۃ احد الثقات الاعلام لہ اوھام معروفۃ احتملت لہ فی سعۃ ما اتقن اھ (ج۳، ص۱۸۸) وھذا تصریح منہ بان العمل علی توثیقہ والاحتجاج بروایتہ مطلقاً ثم قال بعض الناس وحجاج بن ارطاۃ تقدم وھو مدلس اھ قلت قد وثقتہ وحسنت حدیثہ فی غیر ما موضع من کتابک واما التدلیس فانما یجعل الحدیث الصحیح مختلفا فیہ لا

ضعیفا بالاتفاق فقد قال الحاکم الحدیث الصحیح ینقسم عشرة اقسام خمسة متفق علیها و خمسة مختلف فیها فذکر المتفق علیها اولا ثم ذکر المختلف فیها و قال فهی المرسل و احادیث المدلسین اذا لم یذکروا سماعهم الخ کذا فی تدریب الراوی (ص۳۵) و قد ذکرنا فی المقدمة ان المختلف فیه حسن لا ضعیف و التزم بعض الناس هذا الاصل فی کتابه و قد شحنه و ملأه بقوله ان الاختلاف لا یضره فکیف یضعف الحدیث بسببه فهما فالحق ان الاسنادین حسنان ولیسا بضعیفین کما زعم والحجة بهما قائمة والاستدلال بروایة ابن ارطاة علی اختصاص تکبیر التشریق باهل المصر صحیح کما هو اصل المذهب فافهم. وفی عمدة القاری فان قلت قال النووی حدیث علی متفق علی ضعفه و هو موقوف علیه بسند ضعیف منقطع قلت کأنه لم یطلع الا علی الاثر الذی فیه الحجاج ابن ارطاة ولم یطلع علی طریق جریر عن منصور فانه سند صحیح ولو اطلع لم یقل بما قاله و اما قوله متفق علی ضعفه فزیادة من عنده ولا یدری من سلفه فی ذلک علی ان ابازید زعم فی الاسرار ان محمد بن الاحسن قال رواه مرفوعاً معاذ و سراقة بن مالك رضی الله عنهما اه. (ج۳،ص۲۶۲) قلت و کذا قال الامام ابوبکر الجصاص فی احکامه روی عن النبی ﷺ انه قال لا جمعة ولا تشریق الا فی مصر جامع و روی عن علی مثله اه (ج۳، ص۴۴۵) ولکن المرفوع لا یثبته المحدثون فان صح من محمد بن الحسن رحمہ اللہ ما زعمه ابو زید فی الاسرار کان حجة لنا کافیة فان محمداً امام مجتهد و قوله حجة و کذا ان صح ما ذکره خواهرزاده ان ابا یوسف رحمه الله تعالی رواه فی الاملاء مرفوعاً مسنداً کما هو الظاهر، علی ان الموقوف فی مثله مرفوع حکما لکونه خلاف القیاس المستمر فی الصلوات فانها لا تختص بمکان دون مکان قال النبی ﷺ جعلت لی الارض مسجداً و طهورا و هو حدیث صحیح اخرجه البخاری (ج۱، ص۲۲) فاقدام علی رضی الله عنه علی نفی الجمعة فی بعض الاماکن و تخصیصها بالمصر الجامع لا یکون الا عن سماع الخ. (اعلاء السنن ج۸، ص۲) فقط والله تعالی اعلم

۱۸ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری

د ماسپښین د خلور رکعته احتیاطي لمانځه حقیقت

سوال احتیاط الظهر څه حقیقت لري؟ د دې لمانځه ایجاد له څه وخت راهیسې شوی دی او د نمونځ چا ایجاد کړی دی؟ د احتیاط معنی څه ده؟ آیا د صحابهٔ کرامو ﷺ او مجتهدینو امامانو په دور کښې هم د دې ثبوت پیدا کیږي؟ که چیرته ئې ثبوت نه پیدا کیږي نو احتیاط الظهر به بدعت شنیعه باید وویل شي او که نه؟ د حنفیانو په کتابونو کښې ځینې د عدم جواز قائل دي او ځینې د جواز قائل دي د علامه شامي رحمہ اللہ رجحان هم د جواز خوا ته ښکاره دی هغه د څه قسمه

کوونکی قول ولیکن بینوا بالدلیل اجرکم الجلیل.

الجواب باسم ملهم الصواب د احتیاط مطلب دا دی چه د عباداتو په ادا کولو کښې د فساد له شک او شبهې څخه خان ساتنه وشي د دې اصل له حدیثو څخه ثابت دی قال رسول الله ﷺ فمن اتقی الشبهات استبرأ لدینه وعرضه وقال لسودة بنت زمعة ﷺ احتجبي من ابن زمعة لما رأی من شبهة بعتبة بن ابی وقاص، د فساد د شبهې په وخت کښې د عبادت تکرار د فقهې په نظائرو کښې موجود دی کا لجمع بین الوضوء والتیمم عند وجود الماء المشکوك والبناء علی الاقل عند الشك فی تعداد الرکعات مع ان فیه احتمال تکرار الرکعة والجهر فی الثالثة ومنه ما صرحوا به من ندب اعادة الصلوة عند توهم الفساد.

پس د ماسپښین د څلور رکعته احتیاطي لمانځه مطلب دا شو چه چیرته چا ته د جُمعې په صحت کښې شک او شبهه وي نو هلته دې د جُمعې تر لمانځه وروسته د احتیاط له مخې د ماسپښین لمونځ هم ادا شي تر څو چه د فرض ادا کول یقیني وګرځي اود فساد شبهه پاتې نه شي د جُمعې په صحت کښې د شبهې لاندیني وجوهات بیان شوي دي

۱ - د خینو غیر معروفو خلکو وینا ده چه د حنفیانو په نزد د جُمعې د صحت لپاره د سلطان وجود شرط دی د دې لپاره چیرته چه سلطان نه وي نو هغوی د احتیاط الظهر حکم ورکوي د دوی دا خیال صحیح نه دی ځکه چه د سلطان د وجود شرط یواځې د نزاع اختلاف او جنګ د رفع کولو لپاره دی اود مسلمانانو له خوا څخه د جُمعې د امام ټاکنه د دې مقصد د لاس ته راوړلو لپاره کافي دی همدارنګه که چیرته د سلطان وجود د جُمعې د صحت لپاره شرط وټاکل شي نو د بادشاه په نه موجودوالي کښې به د جُمعې نه صحت یقیني وي په دې صورت کښې د جُمعې د ادا کولو او بیا د ماسپښین د احتیاطي لمانځه څه مطلب؟ باید یواځې د ماسپښین د ادا کولو فتوی ورکول شي

۲ - په حنفي مذهب کښې یو مرجوح روایت دا دی چه په یوه ښار کښې په ګڼ شمیر ځایونو باندې د جُمعې لمونځ صحیح نه دی کوم لمونځ چه په یقیني توګه تر ټولو مخکښې ادا شوی وي یواځې هغه به صحیح وي وروسته کیدونکي لمونځونه او په یوه وخت کښې دوه ځایه ادا شوي لمونځونه او په تقدم او تاخر کښې د اشتباه په حالت کښې ادا شوي لمونځونه صحیح نه دی په بحر. شامیه او داسې نورو کښې له قنیه څخه منقول دي چه د دې مرجوح روایت په بنسټ د مرو نومي علاقې خلکو د ماسپښین د احتیاطي لمانځه ابتداء وکړه

د احنافو فقهاؤ په دې کښې اختلاف دی خینو د مرو د خلکو په تقلید کښې د ماسپښین د احتیاطي لمانځه قول وکړ او خینې د ماسپښین په پرینښودو کښې د احتیاط قائل دي لیکن د اختلاف له مفسدة عارضه څخه په قطع نظر باندې مبني دی. د عندې د فساد په صورت کښې د

احتياطي لمانځه په پريښودو باني تول متفق دي قال ابن نجيم رحمه الله تعالى العجب مرارأ بعدم صلوتها خوفا على اعتقاد الجهلة بانها الفرض وان الجمعة ليست بفرض (البحر الرائق ج۲،ص۱۴۹) د بنده په خيال کښي د عقيدې له فساد څخه قطع نظر هم په دې صورت کښې د ماسپښين د احتياطي لمانځ دول غير معقول دی ځکه چه د جُمعې د تعدد له وجې د فساد له شبهې څخه معقول صورت دا دی چه په يوه ښار کښې خاص په يوه ځای باندې د جُمعې د ادا کولو اهتمام وشي دا عجيب اهتمام دی چه د جُمعې د لمانځه غونډې د اسلام اهم شعار د شبهاتو په لرې کولو باندې د قدرت درلودلو نر ځنګ همداسې مشتبه پريښودل شي او بيا ني په ماسپښني سره تدارک ږېتی. وشي که چيرته د احنافو علماؤ په نظر کښې د شبهې دا وجه د نظر قابله وي نو د هغه علاج د احتياطي لمانځه په ځای د جُمعې په يو والي باندې وکړی

۳ د کوم ځای چه مصريت ښار کيدل مشتبه وي په هغه کښې د احتياط الظهر حکم له محيط او کافي څخه منقول دی ونقل المقدسی عن المحيط کل موضع وقع الشك فی کونه مصراً ينبغی لهم ان يصلوا بعد الجمعة اربعاً بنية الظهر احتياطاً حتی لو لم تقع الجمعة موقعها يخرجون عن عهدة فرض الوقت باداء الظهر و تبعه فی الکافی (رد المحتار ج۱،ص۵۶۰) ليکن په دې کښې هم د عدم مفسده هم هغه شرط دی قال ابن عابدين رحمه الله بعد بحث طويل نعم ان ادی الی مفسدة لا تفعل جهاراً و الکلام عند عدمها ولذا قال المقدسی نحن لا نأمر بذلك امثال هٰذه العوام بل ندل عليه الخواص و لو بالنسبة اليهم اه (رد المحتار ج۱، ص۵۶۰)

د کلام خلاصه

يواځې په داسې ځای کښې چه د هغه په مصر توب کښې تردد او شبهه وي يواځې خواصو ته په پټه توګه د احتياط الظهر د ادا کولو اجازه ده. عوامو لره په هر حال له دې څخه منع کول لازم دي دا حکم په هغه صورت کښې دی چه په داسې ځای کښې له مخکښې څخه د جُمعې لمونځ قائم شوی وي که چيرته قائم نه وي نو له سره قائمول ني جائز نه دي لعدم تيقن شرط الصحة

په فتاوی رشيديه کښې د عبد الوهاب نومي عالم ليکل درج شوی دی چه د احتياط الظهر بدعت يو معتزلي عباسي بادشاه جاري کړی وو. نوموړي ظالم دا حکم کړی وو چه څوک احتياط الظهر ادا نه کړی هغه ته به تعزير ورکول کيږي فقط والله تعالی اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۴۰۰ هجری

تر لومړي آذان وروسته د دين ⁰ر کول هم جائز نه دي

سوال د جُمعې تر اول آذان وروسته د ديني کتابونو مطالعه کول يا مسائل او حديث ليکل به

داسي حال کښې چه د خطبې له آذان څخه مخکښې جومات ته ورسيږي جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تر اول آذان وروسته د جُمعې له تياري پرته هيڅ کار هم جائز نه دی اګر که هغه ديني کار هم وي قال في التنوير وجب السعي اليها وترك البيع بالأذان الاول وفي الشامية اراد به كل عمل ينافي السعي وخصه اتباعاً للاية.نهر.(ردالمحتار ج۱،ص۷۶۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۷ھجری

د قضائي لمونځونو او د اختر د لمانځه تر منځ ترتيب واجب نه دی

سوال چا چه د سهار لمونځ نه وي کړی او د اختر لمونځ ادا کړي نو آيا لمونځ ئې کيږي او که نه؟ او که چيرته د سهار قضائي د اختر تر لمانځه مخکښې را ګرځوي نو يواځې فرض به را ګرځوي او که سنت هم؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د قضائي لمونځونو او د اختر لمانځه تر منځ ترتيب واجب نه دی له دې امله د اختر لمونځ کيږي له غرمې څخه مخکښې د سهار قضائي چه څوک را ګرځوي نو فرض او سنت دې دواړه را وګرځوي که د اختر تر لمانځه مخکښې وي او که وروسته

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۶ ذی الحجة ۱۳۹۱ھجری

د جنابت په غسل سره د جُمعې د ورځې سنت غسل هم ادا کيږي

سوال د جُمعې په سهار کښې چه څوک د جنابت غسل وکړي نو آيا د جُمعې مسنون غسل به دوباره کوي او که په همدې غسل سره د مسنون غسل ثواب هم ورکول کيږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب همدا غسل ورته کافي دی. د دوباره غسل ضرورت نشته بلکه که چيرته د صفائي مقصد د پنجشنبې په ورځ په غسل کولو سره حاصل شي نو بيا هم کافي دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۳ھجری

خطيب ته فتح ورکول جائز نه دي

سوال که چيرته خطيب په خطبه کښې غلط شي نو آيا فتح ورکول ورته جائز دي او که نه؟ په لومړي صورت کښې فتح ورکول لازم دي او که صرف سنت يا مستحب دی؟ همدا رنګه فتح به داسې وخت کښې ورکول چه خطيب بالکل په خطبه کښې بند پاتې شي يا به هغه وخت کښې هم فتح ورکول شي چه دېره غلطه خطبه ووائي او دا هم څرګنده کړئ چه که چيرته خطيب فرض خطبه پوره کړي او وروسته بند شي نو بيا فتح ورکول شته او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب لکه څرنګه چه په خطبه کښې د کوم ناکلي مضمون ویل ضروري نه دي. که چیرته په یوه مضمون کښې خطیب بند شي نو بل کوم مضمون دې ووائي له دې امله د فتح د ورکول ضرورت نشته او د خطبې په حالت کښې هر دول خبرې ناجائزې دي د دې لپاره فتح ورکول هم ناجائز دي

فقط والله تعالیٰ اعلم **۱۹ ذی الحجة ۱۳۹٤ هجری**

د خطبې په وخت کښې په لاس کښې د عصا (تیندي یا همسا) نیولو حکم

سوال د خطبې په وخت کښې د خطیب لپاره په لاس کښې د عصا نیول څنګه دي؟ آیا سنت دی او که بدعت؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې اړوند د فقهي عبارتونه مختلف دي. د تطبیق صورت ئې دا دی چه في نفسه سنت غیر مؤکده دی لیکن التزام او استمرار ئې مکروه او بدعت دی

فقط والله تعالیٰ اعلم **۳ شعبان ۱۳۹٤ هجری**

د تشریق تکبیرونه له یو ځل څخه د زیات ویلو حکم

سوال تر فرض لمانځه وروسته د تشریق تکبیرونه له یو ځل څخه زیات ویل جائز دی او که د سنتو خلاف دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب خینې خلاف سنت ورته ویلي دي او خینو جائز له اختلاف څخه د خان ساتنې په خاطر له یو ځل څخه زیات باید و نه ویل شي

فقط والله تعالیٰ اعلم **۱۳ ذی الحجة ۱۳۹٤ هجری**

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال تکبیر تشریق څو ځله ویل واجب دي. یو ځل او که درې ځله؟ په کنز الدقائق کښې دي چه یو ځل ویل ئې واجب دي لیکن که چیرته له یو ځل څخه زیات وویل شي نو فصل دی د فصل مطلب څه دی؟ آیا په دې سره د درې ځلو سنت یا استحباب یا وجوب ثابتیږي او که نه؟ که چیرته یو څوک درې ځله د تشریق د تکبیرونو ویل ضروري وبولي نو د شریعت له مخې به د سړی ګنهګار وي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په کنز الدقائق کښې د فصل لفظ سهو دی ځکه د د عینی قول دی راجع قول دا دی چه له یو ځل څخه زیات ځله ویل ئې د سنتو خلاف دی چه څوک ئې درې ځله ویل ضروري بولي هغه سړی ګنهګار او مبتدع دی به هغه سړی له دې بدعت څخه توبه کول لازمي دي

قال في التنویر ویجب تکبیر التشریق مرة وفي الشرح وان زاد علیها یکون فضلا قاله العیني وفي المنفية

افاد ان قوله مرة بيان للواجب لكن ذكر ابو السعود ان الحموي نقل عن القراحصاري ان الاتيان به مرتين خلاف السنة اه قلت وفى الاحكام عن البرجندي ثم المشهور من قول علمائنا انه يكبر مرة وقيل ثلاث مرات.

(ردالمحتار ج۱،ص۷۸۸) فقط والله تعالى اعلم ۶ رجب ۱۴۰۰ هجري

د اختر په لمانځه کښې به مسبوق تکبیرونه څه وخت وائي؟

سوال که چیرته یو څوک د اختر په لمانځه کښې له تکبیرات زوائد څخه وروسته له امام سره په رکوع کښې شریک شي نو دا تکبیرات به څه وخت وائي؟ او که چیرته د دویم رکعت په تشهد کښې شریک شي نو داسې مسبوق به تکبیرات زوائد څه وخت وائي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب تر تکبیر تحریمه وروسته دې تکبیرات ووائي. اګر که امام قرائت شروع کړی وي. او که چیرته امام په رکوع کښې پیدا کړي نو تکبیرات دې ووائي او رکوع ته دې لاړ ي البته که چیرته له امام سره د رکوع د نه نیولو ویره وه نو په رکوع کښې دې پرته له لاس پورته کولو تکبیرونه ووائي. که چیرته د تکبیرونو تر پوره کولو مخکښې امام له رکوع څخه پورته شي نو پاتې تکبیرونه ساقطیږي او که چیرته په دویم رکعت کښې له امام سره شامل شي نو د امام له سلام اړولو څخه وروسته چه کوم رکعت ادا کوي په هغه کښې د بله قرائت څخه وروسته له رکوع څخه مخکښې تکبیرونه ووائي او که چیرته په تشهد کښې له امام سره شریک شي نو بعینه په هغه ډول دې دواړه رکعته له تکبیرونو سره ادا کړي لکه څرنګه ئې چه له امام سره ادا کوي

قال فى العلائية ولو ادرك المؤتم الامام فى القيام بعد ما كبر كبر فى الحال برأى نفسه لانه مسبوق ولو سبق بركعة يقرأ ثم يكبر لئلا يتوالى التكبيرات. وفى الشامية (قوله فى القيام) اى الذى قبل الركوع اما لو ادركه راكعاً فان غلب على ظنه ادراكه فى الركوع كبر قائماً برأى نفسه ثم ركع والا ركع و كبر فى ركوعه خلافاً لابي يوسف رحمه الله تعالى ولا يرفع يديه لان الوضع على الركبتين سنة فى محله والرفع لا فى محله وان رفع الامام رأسه سقط عنه ما بقي من التكبير لئلا تفوته المتابعة ولو ادركه فى قيام الركوع لا يقضيها فيه لانه يقضي الركعة مع تكبيراتها. فتح وبدائع. (ردالمحتار ج۱،ص۷۸۱)

ښځې به یواځې صورت کښې د جمعې او اخترونو لمونځونه نه شي کولی

سوال آیا ښځې په یواځې صورت کښې د جمعې او اخترونو لمونځونه په جماعت سره ادا کولی شي او که نه؟ همدارنګه دوی نه د تراویحو ادا کول څه حکم لري؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ښځې په یواځې صورت کښې د جمعې او اختر لمونځ په جماعت

سره نه شي ادا کولی او په تراویحو کښې د ښځو خانته جماعت مکروه تحریمي دی
قال فی الدر المختار فی مبحث الجمعة والسادس الجماعة واقلها ثلاثة رجال وفی الشامیة قوله واقلها ثلاثة رجال (الی قوله) واحترز بالرجال عن النساء والصبیان فان الجمعة لا تصح بهم وحدهم لعدم صلاحیتهم للامامة فیها بحال بحر عن المحیط (رد المحتار ج۱، ص۷۶۱) وفی عید العلائیة تجب صلوتهما فی الاصح علی من تجب علیه الجمعة بشرائطها المتقدمة سوی الخطبة فانها سنة بعدها (رد المحتار ج۱، ص۷۷۴) وفی امامة العلائیة ویکره تحریما جماعة النساء ولو فی التراویح (ردالمحتار ج۱، ص۵۲۸) فقط والله تعالیٰ اعلم
۱۶ ذی قعده ۱۳۸۳ هجری

د خطبې په حالت کښې د تحیّة المسجد د ادا کولو حکم

سوال دخطبې په دوران کښې د سلیک ﷺ له حدیث څخه د لمانځه د اداکولو جواز څرګندیږي او له نورو حدیثونو سره په تعارض کښې دی. د تطبیق یا ترجیح صورت ئې څه دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تطبیق صورت ئې دا دی چه نبي کریم ﷺ په منبر باندې ناست وو لیکن تر اوسه ئې لا خطبه نه وه شروع کړې له خطبې څخه مخکښې ئې حضرت سلیک ﷺ ته د دوه رکعتونو د ادا کولو ارشاد وکړ برته له دې څخه ممکنه ده چه دا واقعه په خطبه کښې د چپ والي له حکم څخه مخکښې وي

د ترجیح صورت ئې دا دی چه د سلیک ﷺ حدیث خبر واحد دی او د حضرت ابو هریرة ﷺ حدیث چه (اذا قلت لصاحبك انصت والامام یخطب فقد لغوت). مشهور بلکه تقریباً متواتر حدیث دی. خبر واحد له حدیث مشهور سره د معارضه (ټکر) صلاحیت نه لري چه کله د خطبې په حالت کښې د نهی عن المنکر د فریضې د ادا کولو هم اجازه نشته نو د نفلو اجازه به څرنګه کیدلی شي؟

د دې مفصل تحقیق زما په "نیل المرام بالتزام السکوت عند قراءة الامام" نومي رسالې کښې د احسن الفتاوی د دریم جلد له ۱۴۵ مخ څخه تر ۱۵۰ مخ پورې دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ ربیع الآخر ۱۴۰۲ هجری

رائې ونډ ته نژدې په تبلیغي اجتماع کښې د جُمعې د لمانځه حکم

سوال د رائے ونډ علاقې ته نژدې چیرته چه تبلیغي اجتماع کیږي هغه د اندازې له مخې تقریباً یو نیم یا دوه میله فاصلې باندې واقع دی. او په منځ کښې فصلونه یا کروندې او داسې نور هم حائل دي او هلته د جُمعې لمونځ قائمیږي پوښتنه دا ده چه دا ځای د مصر له فناء څخه شمارل کیږي او که یخیله دا ځای مصر ګڼل کیږي؟ د احقر په زړه کښې له ډیرو ورځو راهیسې دا وسوا. دی هیله ده چه ستاسو په ځواب سره ئې تسلي وشي بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تبليغي اجتماع لپاره داسې ميدان د مصر په حوانجو كښې داخل دی د دې لپاره دا ځای د مصر په فناء كښې داخل دی او په فناء كښې د جُمعې د صحت لپاره له مصر سره اتصال ضروري نه دی. او د كروندې فصلونه مانع نه دي. لهذا دلته د جُمعې لمونځ صحيح دی فقطوالله تعالی اعلم يوم العرفة ۱۴۰۱ هجری

(د سوال د تفصيل پر بناء د خواب تبديلي په تتمه كښې دی)

د خطبې د اوږدوالي د كراهت اندازه

سوال الرابع عشر تخفيف الخطبتين بقدر سورة من طوال المفصل (هندية) د دې عبارت مطلب څه دی؟ آيا هره خطبه به همدومره اوږده وي؟ يعنې اوله خطبه به هم د طوالو سورتونو په اندازه وي او دويمه خطبه هم او كه دواړه خطبې به د طوال مفصل د يوه سورت په اندازه وي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په سوال كښې مذكوره د هنديې له عبارت څخه او د علائيې له جزئيې و تكره زيادتهما على قدر سورة من طوال المفصل څخه ثابتيږي چه د دواړو خطبو مجموعي اندازه ترې مراد ده. د علائيه له عبارت څخه په ظاهره معلوميږي چه د طوال مفصل له سورتونو څخه د تر ټولو كوچني سورت له اندازې څخه زياتوالی مكروه دی. ليكن د هنديې له عبارت څخه ثابته شوه چه تر ټولو لوی سورت مراد دی. ويؤيده ما نقله ابن عابدين رحمه الله عن القهستاني وزيادة التطويل مكروهة. (ردالمحتار ج۱ص۵۸۸) فقطوالله تعالی اعلم ۱۴ ربيع الاول ۱۴۰۲ هجری

په خطبه كښې د حضرت معاويه رضي الله عنه د يادونې حكم

سوال حضرت مولانا دوست محمد قريشي رحمه الله او حضرت مولانا عبد الستار تونسوي مد ظله چه كومې خطبې خپرې كړې دي چه په هغو كښې له حضرت سيده فاطمه رضي الله عنها څخه پرته د نبي كريم ﷺ د نورو دريو لوڼو نومونه هم راغلي دي. او په صحابهٔ كرامو رضي الله عنهم كښې له نورو صحابه وو سره د حضرت معاويه رضي الله عنه نوم هم راغلی دی. دا خطبې په جمعه كښې ويل جائز دي او كه نه؟ او كه جائز وي نو يواځې د مباح تر اندازې پورې او كه د موجوده حالاتو له مخې افضلې او مؤكدې هم دي؟ كه چيرته دا خطبې افضلې او جائزې وي نو زمونږ په عمائدينو متقدمينو او متاخرينو كښې چه كومې خطبې مروجې وي په هغو كښې د يادو شويو صحابهٔ كرامو نومونه ولې نه وو. همدارنګه دا چه په دغو خطبو سره د اكابرو. سلفِ صالحينو مثلاً حضرت تهانوي رحمه الله له مسلك څخه خو انحراف نه لازميږي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په هرې زمانې كښې د خطبو د مضمون په ترتيب كښې په اسلام كښې له پيدا كيدونكو فتنو څخه د اهلِ سنتو د مسلك د حفاظت اهتمام شوی دی. چنانچه د

حضراتو صحابهٔ کرامو ﷺ مبارک نومونه او د هغو لپاره دُعاء او د هغوی مناقب په خطبو کښې په راوړلو سره د روافضو او خوارجو تردید او د اهلِ سنتو د مسلک اعلان مقصود دی په مخکښینی زمانې کښې چه کومې فتنې وې د هغو د تردید لپاره د صحابهٔ کرامو ﷺ دنومونو يادول کافي وو کوم چه په چاپ شويو خطبو کښې راغلي دي. د نوي دور يوه نوې فتنه د يوې داسې ډلې ظهور دی کومه چه د اهلِ سنت والي دعوه هم کوي او له حضراتو صحابهٔ کرامو ﷺ سره د عقيدت دعوی هم کوي ليکن زړونه ئې له صحابهٔ ﷺ سره له بغض او عداوت څخه ډک دي په خانګړې توګه د حضرت عثمان او حضرت معاويه رضی الله عنهما په اړه د دوی د زړونو نجاست د دوی له ژبې او قلم څخه په پرله پسې توګه توييږي. د اهلِ سنتو په مسلک کښې له هيڅ يوه صحابي سره له ادنی څخه ادنی بدګمانی هيڅ ګنجائش او اجازه نشته. د هر يوه صحابي په باره کښې لږ غوندې بدګماني هم د الله تعالی د غضب او د جهنم موجب دی. د دې لپاره دا خلک له اهلِ سنتو څخه خارج دي او په الحاد کښې د روافضو په لارې باندې روان دي. همدارنګه روافض له حضرت فاطمه رضی الله عنها څخه پرته د نبي کريم ﷺ له نورو مکرّمو لونړو سره هم بُغض لري. د دې لپاره په دغو فتنو باندې د ترديد له مخې په خطبه کښې د حضرت معاويه رضی الله عنه او د نبي کريم ﷺ د بناتو مکرماتو د مناقبو او فضائلو ذکر او د هغوی لپاره د ترضّي د دُعاء معمول بايد جوړ شي. په دې سره د حضرت تهانوي قدّس سرّه او نورو اکابرو رحمهم الله له مسلک څخه انحراف لازم نه راځي. بلکه د دوی د مسلک تائيد پرې کيږي. له دې امله د هغوی خطبات چه په کومې نظريې باندې مبني دي په هغوی کښې دا زياتوالی هم د همدې نظريې لاندې شوی دی کوم چه تفصيل ئې پورته بيان شوی دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ ربيع الآخر ۱۴۰۲ هجری

النخبة
فی مسئلة الجمعة و الخطبة
خطبه په غیر عربي کښې او جُمعه په غیر مصر کښې جائزه نه ده

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وکفی وسلام علی عباده الذين اصطفی اما بعد!

دا رساله د دوو سوالونو د ځواب مجموعه ده او له دې وجې چه ضروري او مفیده ده خپریږي. د لومړي سوال ځواب د وړور حضرت مولانا محمد خلیل صاحب لخوا شخه او د دویم سوال ځواب د بنده رشید احمد له خوا شخه دی. والله الموفق للصواب ويهدی اليه من اناب.

لومړی سوال: آیا د جُمعې د اداء لپاره ښار خاص دی. په کلیو کښې جُمعه ولې نه ادا کیږي؟

دویم سوال: د مطهره شریعت په دې باره کښې څه حکم دی چه د جُمعې خطبه له عربي ژبې پرته په نورو منطقوي ژبو باندې جائزه ده او که نه؟ که چیرته نه وي نو چه کله د خطبې مقصود وعظ وي نو په عربي ژبې باندې د نه پوهیدونکو خلکو په مخ کښې د خطبې په عربي ژبې سره د ویلو څه فائده؟ بینوا بالبرهان اجرکم الرحمن.

د لومړي سوال ځواب: حامداً ومصلياً ومسلماً!

د سائل دا وینا چه په کلیو کښې د جُمعې لمونځ ولې نه کیږي داسې مثال لري لکه چه یو څوک ووائي چه حج په کراچۍ کښې ولې نه کیږي. لکه څرنګه چه شریعت مطهره د حج لپاره مکه معظمه او د اعتکاف لپاره جومات ټاکلي دي همدارنګه د جُمعې د لمانځه لپاره ښار خاص کړی دی. له قرآن. حدیث او حنفي فقه په کلیو کښې د جُمعې له ثبوت څخه ساکت بلکه نافي دي (يٰأيها الذين آمنوا إذا نودي للصلوٰة — الخ) آیت خو لومړی د ځایونو له عموم څخه ساکت دی. دویم دا مهمله قضیه ده کومه چه په حکم کښې د جزئیې معنٰی کوي، دریم په دې کښې موصول د عهد یا د جنس لپاره دی. د استغراق لپاره نه دی. (وذلك ان تعريف الذی من بين الموصولات كتعريف ذی اللام فی كونه للعهد تارة والجنس اخرى)، (میر علی الكشاف ج۱،ص۱۱۹) په مکه کښې د جُمعې فرض کیدل او د دې آیت مدني توب. همدارنګه د نبي کریم ﷺ په وخت د هجرت کښې (د مجتبائي بخاري ج۲،ص۶۱ د روایت په مطابق: په قبا کښې څلورویشت ورځې یا څه کمې پاتې کیدل او په اتفاق سره هلته نه پخپله د جُمعې لمونځ کول او نه بل چا ته ئې امر کول د موصول په عهدي کیدو باندې قوي قرینه ده چه مراد تری یواځې ښاري مسلمانان دي همدارنګه په وخت د نزول کښې که چیرته آذان وو نو د (اذا نودی)

مدلول لومړی آذان (بین یدی الخطیب) دی. لومړی آذان د حضرت عثمان رضی الله عنه په وخت کښې ور زیات شو ګوا که فقهاء کرامو رحمهم الله حکماً دا هم د (نُودِیَ) مدلول ګڼلی دی. نو لومړنی مطلب ئې دا شو چه ای مؤمنانو چه کله (بین یدی الامام) (د امام مخې ته) آذان وشي نو د الله د ذکر خوا ته لاړ شئ. نو ښکاره خبره ده چه د خطبې د آذان په اوریدو سره هغه خلک رسیدلی شي کوم چه په مسکن کښې حاضر وي او دا د ښاریانو عادت دی چه د تجارت او داسې نورو مصروفیتونو له وجې اکثره په ښار کښې اوسیږي او خپل کارونه پر مخ بیائي. په خلاف د کلیو د خلکو چه د کرنې او مالدارۍ او داسې نورو د کسب له وجې اکثره له خپل مسکن څخه د باندې کار کوي. د دې قرینې تائید له (فروا الیبع) څخه هم کیږي. د پورتنیو یادو شویو قرائنو له وجې د مسلمه اُمّت هیڅ یو فرد هم د ماسپښین غونډې په هر هر ځای، ښځې او سړي، مقیم او مسافر، مریض او روغ، غلام او آزاد باندې د جُمعې د فرضیت قائل نه دی. په کوم ځای کښې چه شل کسان مقیم نه وي هلته په اتفاق د څلورو واړو ائمهؤ د جُمعې لمونځ فرض نه دی. (فیض الباری ج۲،ص۳۲۲) لهذا د موصول عهدي کیدل نور هم مؤکد وګرځید. د حنفي دلائلو له جملې څخه په بخاري ص۱۲۲ او مسلم کښې دي چه: (عن عائشة رضی الله عنها زوج النبی ﷺ قالت کان الناس ینتابون الجمعة من منازلهم من العوالی الحدیث). همدارنګه د بخاري شریف په ج۱ص۱۲۲ کښې دي چه: (عن ابن عباس رضی الله عنه ان اول جمعة جمعت بعد جمعة فی مسجد رسول الله ﷺ فی مسجد عبد القیس بجواثی من البحرین الحدیث). په لومړي حدیث کښې د نبوي زماني تعامل دا څرګندیږي چه د کلي خلک به پخپل خپل نمبر د مدینې ښار ته راتلل او د جُمعې لمونځونه ئې کول او په کلیو کښې به موجودو اوسیدونکو یواځې د ماسپښین لمونځ کاوه ځکه چه تر مسجد نبوي وروسته لومړنی جمعه په جواثي [1] کښې شوې وه. (کما فی الحدیث الثانی). علامه ابن حجر عسقلاني د حضرت عائشې رضی الله عنها تر حدیث لاندې د قرطبي قول کوم چه د حنفیهؤ مخالف دی رَدوي او فرمائي (وفیه نظر لانه لو کان واجباً علی اهل العوالی ما تناوبوا ولکانوا یحضرونها جمیعاً). (فتح الباری ج۲ ص۳۸۹)

همدارنګه په قبا کښې نه پخپل د جُمعې د لمانځه ادا کول او نه بل چا ته ئې امر کول، همدارنګه د حجة الوداع په موقع په عرفات کښې د جُمعې په ځای د ماسپښین د لمانځه ادا کول او په منی کښې د اختر د لمانځه نه ادا کول هم د حنفیهؤ له دلائلو څخه دی. همدارنګه د صحابهٔ

[1] - د عبد القیس وفد په لومړي ځل په اتم کال هجري کښې راغلی دی له دې څخه ثابته شوه چه تر دې مخکښې بر ته له نبوي جومات څخه په بل هیڅ ځای کښې هم د جُمعې لمونځ نه کیده ۱۲ رشید احمد

کرامو په ښارونو کښې د منبرونو جوړول او په کلیو کښې د جُمعې نه ادا کول هم د دې خبرې ښکاره دلیل دی. د آثار السنن په دویم جلد کښې د صحابهٔ کرامو مفصل آثار ملاحظه کړئ. د مذهب د اصولو د کتابونو په ظاهر الروایة کښې مصرح دي چه زمونږ د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله په نزد د جُمعې د ادا کول محل مصرِ جامع (لوی ښار) دی او د جامع په تعریف کښې د فقهاء کرامو اقوال مختلف دي. لیکن راجح هغه کوم چه له امام صاحب رحمه الله نه منقول دی او عرف ته له نژدې والي پرته د قدر مشترک کیدو په حیثیت سره هم دا د مصر حدٌ کَنل کیدلی شي. د دې لپاره چه حد واحد وي او په رسومو او علاماتو کښې تعدد (ګنوالی) هم جائز دی. لهذا هغه تعریف کوم چه په بنایه کښې له حضرت امام صاحب رحمه الله نه منقول دی د حد د صلاحیت او اقربیت الی العرف او له امام رحمه الله نه د منقول والي له وجې راجح دی. هغه دا دی: (عن ابی حنیفة رحمه الله کل بلدة فیها سکك واسواق ووال ینصف المظلوم من ظالمه ای یقدر علی انصافه وعالم یرجع الیه فی الحوادث کذا فی النهایة.(تعلیق آثار السنن ج۲،ص۸۸) د ښار مدار که چیرته په عرف باندې و نه ګڼل شي نو په دې سره د صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم اجمعین او پخپله د نبي کریم ﷺ تجهیل لازمیږي نعوذ با لله من ذلک مراراً. د دې لپاره ده ﷺ او صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم هغه ځایونه ښار وبلل چه په عرف کښې ښار ورته ویل کیدل حالانکه هلته جوماتونه موجود نه وو بلکه پخپله ئې پکښې جوړ کړل. د مقابل لوري له دلائلو څخه د جواثی حدیث دی. د جواثی نه قریه کیدل ثابت دی او نه د هغه ځای د جُمعې اطلاع آنحضرت ﷺ ته کول ثابت دي. د قریې[1] د لفظ اطلاق په بلد باندې هم کیږي (کما فی قصة خضر وموسیٰ علیهما السلام.-جمعوا حیثما کنتم) دا د حضرت عمر رضی الله عنه فرمان دی چه خپلو نائبانو ته ئې کوي. حاکمان اکثره په ښارونو کښې اوسیږي نو مطلب دا شو چه (جمعوا حیثما کنتم من الامصار) لکه څرنګه چه مونږ په مرفوع حدیث سره استدلال کړی دی، مخالف لوری هم باید په همدې ډول دلیل وړاندې کړي. د مرفوع په مقابله کښې موقوف حدیث کار نه ورکوي. د دې ډول آثارو تفصیلي ځواب په ۱ عیني شرح بخاري طبع استنبول ج۳،ص۲۶۵، ۲ آثار السنن طبع پټنه ج۲، ص۸۳ ۳ بذل المجهود طبع نامي میرټهـ ج۲،ص۱۷۰.فقط (حررهٔ احقر محمد خلیل غفر له) ابن مولانا محمد سلیم صاحب لدهیانوی ثم السندی.

---

۱ - مکې مکرمې ته ام القرئ ویل شوي دي او په مکه او طائف باندې علی رجل من القریتین عظیم. کښې د قریې اطلاق شوی دی. د قریې لغوي معنیٰ هم د مطلق اجتماع د. یقال قریت الماء فی الحوض اذا جمعته ۱۲ رشید احمد

د دويم سوال ځواب: بسم الله الرحمن الرحيم
د جُمعې، اخترونو او داسې نورو خطبې په عربې ژبې کښې ويل سنت او د دې په خلاف په نورو ژبو باندې ويل بدعت دې. **(مصفٰی شرح موطا للشاه ولی الله و کتاب الاذکار للنووی و در مختار باب شروط الصلوٰة و شرح الاحياء للزبيدی)** په غير عربي ژبه کښې د جائز بلونکو لويه عقلي بناء دا ده چه خطبه تذکير (نصيحت) دی او نصيحت بايد د مخاطبينو په ژبې باندې وي او که نه نو عبث به وي. د دې يو تحقيق ځواب دی او يو الزامي.

تحقيقي جواب: د خطبې تذکير والی مسلم نه دی. پخپله په قرآن او حديث کښې دې ته ذکر ويل شوي دي. **(فاسعوا الی ذکر الله وذروا البيع)** په حديث کښې دي چه: **(فاذا خرج الامام حضرت الملائكة يستمعون الذكر. (بخاري ج۱، ص۱۲۱) فاذا خرج الامام طووا صحفهم و يستمعون الذكر. (بخاري ج۱، ص۱۲۷)** او شمس الائمه سرخسي فرمائي: **(ولنا ان الخطبة ذكر الله) (كتاب المبسوط للسرخسي ج۲، ص۲۶) ولا ينبغي للامام ان يتكلم في خطبته بشيء من حديث الناس لانه ذكر منظوم الخ. (مبسوط للسرخسي مصري ج۲، ص۲۷)** له پورتني ذکر شوي آيت، روايتونو او عبارتونو څخه څرګنده شوه چه خطبه ذکر دی، تذکير نه دی الا تبعاً. پرته له دې څخه ګڼ شمير قرائن د خطبې په يواځې ذکر کيدو باندې په صراحت سره دال دي.

۱ - د امام صاحب رحمه الله په نزد په خطبه کښې يواځې يو ځل تحميد يا يو ځل تسبيح ويل کافي دي. (مبسوط مصري ج۲، ص۳۱) حالانکه په يو ځل تحميد يا يو ځل تسبيح سره تذکير نه حاصليږي.

۲ - د فقهاؤ په اتفاق سره خطبه د جُمعې له شرائطو څخه ګڼل شوی دی. **نقل العلامة ابن الهمام في فتح القدير الاجماع على اشتراط نفس الخطبة. (بحر ج۲، ص۱۵۸)** که چيرته د خطبې مقصد يواځې وعظ او تبليغ وای نو خطبې لره د جُمعې په شرائطو کښې د داخلولو به هيڅ معنٰی نه وه چه د جُمعې اداء په دې باندې موقوفه وګرځي.

۳ - د جُمعې د خطبې لپاره د ماسپښين وخت شرط دی. **كما في عامة الكتب والفاظ البحر (لانه) اي وقت الظهر) شرط حتى لو خطب قبله و صلى فيه (اي في وقت الظهر) لم تصح. (بحر ج۲، ص۱۵۸)** که چيرته د خطبې مقصد خالص ذکر نه وي بلکه وعظ او تبليغ ترې مقصود وي نو د ماسپښين د وخت څه تخصيص؟ که چيرته يو څوک له زوال څخه مخکښې خطبه ووائي او لمونځ تر زوال وروسته وکړي نو آيا د وعظ مقصد ترې نه حاصليږي؟ حالانکه فقهاء کرام رحمهم الله تعالی په دې صورت کښې بغېله جُمعه صحيح نه ګڼي.

۴ - د خطبې د صحت لپاره بواځې ویل کافي دي د چا اوریدل ورته ضروري نه دي که چیرته د خو داسې کسانو چه ټول کاڼه وي یا د ویده خلکو په مخکښې خطبه وویله شي او بیا د جُمعې لمونځ وشي نو خطبه ادا کیږي او د جُمعې لمونځ هم صحیح کیږي کما في البحر وان کانوا صُمًّا او نیامًا.
که چیرته د خطبې مقصود وعظ او تذکیر (نصیحت) وي نو په نوموړي صورت کښې به د خطبې د جواز هیڅ صورت نه شوای کیدلی.

۵ - که چیرته د خطبې تر ویلو وروسته امام په کوم بل کار کښې مشغول شي او د خطبې او لمانځه تر منځ معتد به جلا والی راشي نو د خطبې بیرته را ګرځول ضروري دي اګر دوباره اوریدونکي خلک هم هغه خلک وي کومو چه مخکښې اوریدلې وي. کذا ذکره في البحر عن الخلاصة ثم قال وقد صرح في السراج الوهاج بلزوم الاستیناف وبطلان الخطبة هذا هو الظاهر. (بحر ج۲، ص۱۵۹)
که چیرته یواځې پند او نصیحت د خطبې مقصود وای نو په دې صورت کښې د خطبې د بیرته را ګرځولو څه فائده مقصود ده؟

۶ - فقهاء کرامو د جُمعې خطبه د دوه رکعتونو قائم مقام ګرځولې دی. (بحر ج۲، ص۱۰۸)

۷ - د خطبې اوریدل او د خطبې په وخت کښې چُپ او غلی اوسیدل واجب دي او په ژبې سره درود شریف ویل یا تسبیح او تکبیر ویل او د سلام ځواب ورکول ناجائز دي. که چیرته مقصود ترې وعظ او نصیحت وای نو د سلام له ځواب او داسې نورو اذکارو څخه به ولې خلک منع کیدل کوم چه د اوریدو منافي نه دي همدارنګه که چیرته د خطبې مضمون له مخکښې څخه معلومه وي نو بیا نې هم اوریدل ولې واجب ګرځول شوی دی؟

له پورتنیو امورو څخه دا خبره په ښه توګه روښانه شوه چه د جُمعې د خطبې اصلي مقصد د شریعت په نظر کښې یواځې د الله تعالی ذکر دی. وعظ او تذکیر د دې د حقیقت او مقصد کوم جزء نه دی. ځینې خلک دا شبهه وړاندې کوي چه د خطبې معنی یواځې او یواځې وعظ او بس. لهذا څرګنده شوه چه د خطبې لفظ پرته له وعظ څخه یواځې د تکلم لپاره هم استعمالیږي. وګورئ په مجمع البحار کښې دي: خطبه خطبة بالکسر والاسم ایضا بالکسر واما بالضم فمن القول والکلام. په بل ځای کښې لیکي: وانا خطیبهم اذا انصتوا ای انا المتکلم من الناس حین سکتوا من الاعتذار فاعتذر بهم و لم یؤذن لغیری في التکلم انتهی.

الزامي جواب: قرآنکریم پخپله د قرآنکریم د نصّ له مخې تذکیر (نصیحت) دی قال الله تعالی ان هو الا ذکر للعلمین نو باید چه دا هم په لمانځه کښې د حاضرینو په ژبې سره ویل کیدلی پس نګه څرنګه چه د قرآنکریم په عربي ژبې باندې ویل یو تعبدي امر دی همدارنګه خطبه هم په عربي ژبې

باندې تعبدي امر دی

له عربي ژبې پرته د خطبې د جائز بلونکو تر ټولو لویه نقلي بناء دا ده چه امام صاحب په لمانځه کښې په فارسي ژبې سره قرائت جائز بللی دی. د دې خبرې یو ځواب نقلي دی او بل عقلي.

نقلي ځواب: حضرت امام صاحب رحمه الله له دې څخه رجوع کړې ده. اعلم ان الامام رحمه الله کان اولا یقول ان قراءة القرآن بالفارسیة یجوز ثم رجع عنه الی عدم الجواز و هو قولهما قال فی العنایة روی ابو بکر الرازی ان اباحنیفة رحمه الله رجع الی قولهما و علیه الاعتماد لعلاله ملازلة الاجماع اه وهو الصحیح کفایة وعلیه الاعتماد هدایة. (اللآلی المصنوعة فی الروایات المرجوعة ص۱۸)

عقلي جواب: د امام صاحب د دې مرجوع عنه قول بناء دا نه وه چه قرآنکریم تذکیر دی له دې امله په غیر عربي کښې ویل ئې جائز دي. که چیرته دا بناء وای نو پورتني یاد شوي دلائل به له دې سره متعارض وای. (وهو باطل) پس له دې څخه استدلال کول د (تأویل القول بما لا یرضی قائله) له جملې څخه دی. د امام صاحب مرجوع عنه قول د هغه سړي په باره کښې وو چه کوم چه په عربي قرائت باندې قادر نه وو. کوم سړی چه په عربي قرائت باندې قادر وي د هغه په اړه امام صاحب رحمه الله په غیر عربي کښې د قرائت د جواز قول نه دی کړی. نو معلومه شوه چه د خطبې په اړه هم د امام صاحب رحمه الله مرجوع عنه قول په هغه صورت کښې دی چه کله خطیب د عربي خطبې له ویلو څخه عاجز وي. څکه چه د امام صاحب رحمه الله په نزد د جُمعې خطبه او قرائت یو حکم لري. د در مختار د شروط الصلوة په بیان کښې دي چه (وعلی هذا الاختلاف الخطبة وجمیع الاذکار) له دې څخه په ښه توګه څرګنده شوه چه مرجوع عنه قول هم له هغه سړي خاص وو کوم چه له عربیت څخه عاجز وي اوس تر رجوع وروسته په غیر عربي ژبې کښې خطبه له عربي ژبې څخه د عاجز سړي لپاره هم جائزه نه ده لکه څرنګه چه قرائت او آذان په غیر عربي ژبې کښې جائز نه دي. پاتې شو دا اعتراض چه کله خلک په خطبه باندې نه پوهیږي نو د ویلو فائده ئې څه ده؟ نو دا اعتراض په قرائت او آذان کښې هم واردیږي. آذان هم باید پخپلو منطقوي ژبو باندې وشي او د "حی علی الصلوة" په ځای "د لمانځه خوا ته راشئ" باید ویل شوي وای که چیرته دا وویل شي چه آذان خو د اعلان لپاره دی او هر سړی په دې پوهیږي چه له دې څخه مقصود د لمانځه اعلان دی. نو ځواب ئې دا دی چه اعلان خو یواځې له دوه دریو کلماتو څخه حاصلیږي د دومره اوږده آذان ضرورت څه وو؟ خصوصاً د سهار په لمانځه کښې (الصلوٰةُ خَیرٌ مِّن النوم) ولې ویل کیږي؟ حالانکه د دې په ترجمې باندې هیڅوک نه پوهیږي

په کومې ملې ژبې باندې د خطبې ترجمه کول هم جائز نه دي څکه چه په دې سره د خطبې او د

جُمعې د لمانځه تر منځ جلا والی راځي او د جلا والي په راتلو سره د خطبې اعاده ضروري ده. (كما مرّ) همدارنګه د فقهې په كتابونو كښې دي چه د خطبې په لسو شيانو (لكه تحميد، صلوة، دُعاء او داسې نورو) باندې شامل والی سنت دی. او له دې سره سره د خطبې لنډ والی هم سنت دی. اوس كه چيرته پوره لس واړه شيان كوم چه په خطبې كښې سنت دي تول ذكر شي او ترجمه ئې هم وشي نو اختصار ئې له منځه ځي بلكه خطبه له دوه چنده څخه هم زياتيږي. او كه چيرته پوره لس شيان ذكر نه شي نو بيا هم د سنتو خلاف شوه. لنډه دا چه په دوه سنتونو كښې د يوه پريښودل خامخا لازم راځي.

د اختصار په نظر كښې ساتلو سره په همدې باندې اكتفاء كوم. وهذا نبذة من المتمسكات الجلية و المستدلات العلية و الدرر البهية في ترويج السنة السنية و اتباع ما مضت عليه الامة المرضية (عليها الرضوان) فعليكم بالعربية واياكم والبدعات العجمية. واسمعوا وعوا ومن الله فاتقوا. فقط والله المستعان.

مملقه بيانه العبد رشيد احمد بن مولانا محمد سليم مدظلهم العالى

لودهيانوى ثم عزيز پورى غفر الله له ولوالديه ۱۸ ربيع الاول ۱۳۶۳ھ ہجری

په كليو كښې د حاكم په اذن يا اجازې سره د جُمعې د ادا كولو تحقيق

سوال: ۱ - د احنافو په نزد په لويو كليو كښې د جُمعې صحت مطلق دی او كه د حاكم په اذن يا اجازې پورې موقوف دی؟

۲ - د حاكم په اذن سره په هر كلي كښې جُمعه جائزه ده او كه څه تحديد پكښې شته؟

۳ - د حاكم اجازه د امام صاحب د مذهب په خلاف صحيح ده او كه نه؟

۴ - په كليو كښې د جُمعې د جواز لپاره د حاكم اذن كافي دی او كه حكم او قضاء په ضمن د حادثې كښې ضروري دي؟

۵ - لكه څرنګه چه په مصر كښې جماعة المسلمين اتحاد د امير قائم مقام ګرځي همدارنګه په قريويا كليو كښې د جماعة المسلمين په اتفاق سره د جُمعې ادا كول صحيح دي او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱ - قال في التنوير ويشترط لصحتها المصر وقال العلاء وفي القهستاني اذن الحاكم ببناء الجامع في الرستاق اذن بالجمعة اتفاقاً على ما قاله السرخسي و اذا اتصل به الحكم صار مجمعاً عليه فليحفظ وفي الشامية (قوله وفي القهستاني الخ) تائيد للمتن وعبارة القهستاني وتقع فرضاً في القصبات و القرى الكبيرة التي فيها اسواق قال ابو القاسم هذا بلا خلاف اذا اذن الوالي او القاضي ببناء المسجد الجامع و

اداء الجمعة لان هذا مجتهد فيه فاذا اتصل به الحكم صار مجمعاً عليه وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز فى الصغيرة التى ليس فيها قاض ومدبر وخطيب كما فى المضمرات (الى ان قال) فى الجواهر لو صلوا فى القرى لزمهم اداء الظهر هذا اذا لم يتصل به حكم فان فى فتاوى الديباري اذا بنى مسجد فى الرستاق بامر الامام فهو امر بالجمعة اتفاقاً على ما قال السرخسي. (ردالمحتار ج۱، ص۴۲۹)

د قهستاني د مذكوره عبارت خلاصه دا ده چه قرى (كلي) په دري ډوله دي

۱ - دومره لوى او د داسې وضع او صفت كلي چه هغه په عرف كښې ښار ويل كيدلى شي يعني اگر كه خلك هغه ته كلي وائي ليكن كه يو څوک ښار ورته ووائي نو د هغه تكذيب او په هغه باندې انكار و نه شي، داسې كلى په حقيقت كښې مصر يا ښار دى. له دې امله په داسې كلي كښې د جُمعې جواز دحاكم په اذن يا اجازې پورې موقوف نه دى. د قهستاني په عبارت كښې په قصباتو باندې د لويو كليو عطف تفسيري دى يا اختلاف اسم مع اتحاد المسمّى په بناء باندې دى

۲ - داسې كلى چه په هغه باندې د مصر اطلاق د عرف له مخې صحيح نه وي. داسې كلي ته چه څوک ښار ووائي نو انكار پرې وشي. په داسې كلي كښې د حاكم په اجازې سره به جُمعه جائزه وي په دې شرط چه دا ځاى د جمعې د اقامت لپاره د ائمه ؤ په منځ كښې مجتهد فيه وي.

۳ - دومره كوچنى كلى چه په څلورو مذهبونو كښې د يوه مذهب له مخې هم هلته جُمعهٔ جائزه نه وي. په داسې كلي كښې د حاكم په اذن سره به هم جُمعه صحيح نه وي (وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز فى الصغيرة التى ليس فيها قاض ومدبر وخطيب). څخه همداسې كلى مراد دى.

۲ - د حاكم په اذن سره په قريو كښې د جُمعې د جواز بناء دا ده چه په مجتهد فيه ځاى كښې د حاكم حكم د اختلاف د رفع كولو لپاره وي. له دې څخه څرگنديږي چه په كوم كلي كښې چه د هيڅ يوه امام په نزد هم جمعه جائزه نه وي نو هلته به د حاكم په اذن سره هم جُمعه صحيح نه وي كما ذكرنا فى الجواب عن السؤال الاول. قال العلامة ابن عابدين رحمه الله ان الحكم بصحة الجمعة مبنى على كون ذلك الموضع محلا لاقامتها فيه. (ردالمحتار ج۱، ص۴۲۹)

د جُمعې د لمانځه د صحت په اړه د ائمه ؤ رحمهم الله اقوال ملاحظه كړئ قال الحافظ رحمه الله تعالى وجملة ما للعلماء فيه (عدد من تقوم بهم الجمعة) خمسة عشر قول (الى قوله) التاسع، عشرون فى رواية ابن حبيب عن مالك. العاشر، ثلاثون كذلك الحادى عشر، اربعون بالامام عند الشافعى، الثانى عشر، غير الامام عنه الثالث عشر خمسون عن احمد فى رواية (فتح البارى ج۲، ص۳۵۲) و كذا نقل الشوكانى عن الحافظ رحمه الله تعالى (نيل الاوطار ج۳، ص۲۶۳) و قال ابن رشد القرطبى رحمه الله تعالى و منهم من اشترط اربعين و هو قول

الشافعي واحمد وقال قوم ثلاثين ومنهم من لم يشترط عددا ولكن رای انه يجوز بما دون الاربعين ولا يجوز بالثلاثة والاربعة وهو مذهب مالك وحدهم بانهم الذين يمكن ان تتقرى بهم قرية (بداية المجتهد ج١، ص١٦١)

قال العلامة ابو البركات احمد بن محمد بن احمد الدرديري في الشرح الصغير على اقرب المسالك الى مذهب الامام مالك وشروط صحتها خمسة اولها الاستيطان وهو اخص من الاقامة لانه الاقامة بقصد التأبيد الاقامة اعم واليه اشار بقوله (باستيطان بلد) مبنية بطوب او حجر او غيرهما او استيطان (اخصاص) من قصب او اعواد ترم بحشيش (لا خيم) من شعر او قماش لا الغالب على اهلها الارتحال فاشبهوا المسافرين نعم ان اقاموا على كفرسخ من بلدها وجبت عليهم تبعاً لاهله كما تقدم ومعنى كون الاستيطان شرط صحة انه لولاه ما صحت جمعة لاحد وكما انه شرط صحة هو شرط وجوب ايضاً اذ لولاه لما وجبت على احد جمعة ويشترط لهذا الشرط شرطان الاول كونه ببلد او خصاص كما قدمنا الثاني كونه (بجماعة تتقرى) اي تقام وتستغنى (بهم القرية) عادة بالامن على انفسهم والاستغناء في معاشهم العرفي عن غيرهم ولا يحدون بحد كمأة او اقل او اكثر فلو كانوا لا تتقرى بهم قرية بان كانوا مستندين في معاشهم لغيرهم فان كانوا على كفرسخ من قرية الجمعة وجبت عليهم تبعاً لهم وان كانوا خارجين عن كفرسخ لم تجب عليهم كاهل الخيم.

ولو احدث جماعة تتقرى بهم قرية بلداً على كفرسخ من بلد الجمعة لوجبت عليهم الجمعة استقلالاً.

الشرط الثاني حضور اثني عشر رجلاً لصلاتها وسماع الخطبتين واليه اشار بقوله (وحضور اثني عشر) رجلاً للصلوة والخطبة ويشترط لهذا الشرط شرطان ايضاً الاول ان يكونوا (منهم) اي من اهل البلد فلا تصح من المقيمين لنحو تجارة اذا لم يحضرها العدد المذكور من المستوطنين بالبلد الثاني ان يكونوا (باقين) مع الامام من اول الخطبة (لسلامها) اي الى السلام من صلاتها اي سلام جميعهم فلو فسدت صلوة واحد منهم ولو بعد سلام الامام بطلت الجمعة.

وفي الحاشية (قوله وحضور اثني عشر رجلاً) اي غير الامام وان يكونوا مالكيين او حنفيين او شافعيين قلدوا واحداً منهما لا ان لم يقلدوا فلا تصح جمعة المالكي مع اثني عشر شافعيين لم يقلدوا لانه يشترط في صحتها عندهم اربعون يحفظون الفاتحة بشداتها.

ثم قال المؤلف رحمه الله تعالى الشرط الثالث الامام واليه اشار بقوله (وامام مقيم) فلا تصح افذاذاً ويشترط فيه الاقامة ولو لم يكن متوطنا كما اشرنا له بالوصف وان يكون هو المخاطب فلو صلى بهم غير

الخاطب لم تصح الالعذر يبيح كرعاف و نقض وضوء، وجهت انتظاره ان قرب زوال العذر (ثم قال) الشرط الخامس الجامع واليه اشار بقوله (بجامع) فلا تصح في البيوت ولا في براح من الارض ولا في خان ولا في رحبة دار. وله شروط اربعة ان يكون مبنيا، و ان يكون بناؤه على عادتهم و ان يكون متحداً و متصلا بالبلد و اليه اشار بقوله (مبنى) فلا تصح فيما حوّط عليه بزرب او احجار او طوب من غير بناء (على عادتهم) اى اهل البلد فيشمل بناءه من بوص لاهل الاخصاص لا لغيرهم (متحد) بالبلد (فان تعدّد فالعتيق) هو الذى تصح فيه الجمعة دون غيره و المراد بالعتيق ما اقيمت فيه الجمعة ابتداءً ولو تأخر بناؤه عن غيره فالجمعة له (و ان تأخر اداءً) اى وان تأخر داء الجمعة فيه عن الجديد فالصلوة في الجديد وان سبقت فاسدة مالم يهجر العتيق فالجمعة لا تكون الا متحدة في البلد متى اقيمت لا تصلى بجماعة لا في العتيق ولا في غيره و ان صليت في غيره قبله فباطلة (متصل ببلدها) حقيقةً او حكماً بان انفصل عنها انفصالاً يسيراً عرفياً (لا ان انفصل كثيراً) فلا تصح به الجمعة (اوخف بناؤه) عن عادة اهل البلد فلا تصح فيه وهذا مفهوم قوله على عاداتهم.

وفي الحاشية (قوله اوخف بناؤه) اى بان كان اهل البلد يبنون بالاحجار او بالطوب المحروق و بناؤه بالطين، او كان اهل البلد يبنون بالطين و بناؤه بالبوص (الشرح الصغير ج۱ ص۴۹۵ الى ۵۰۱) و قريب من ذلك في الفقه على المذاهب الاربعة (ج۱، ص۳۸۱)

د جُمعې د صحت لپاره د امام احمد رحمه الله په نزد پنځوس يا څلويښت كسان، د امام شافعي په نزد څلويښت كسان، د امام مالک رحمه الله په نزد ديرش يا شل كسان او كم تر كمه دولس كسان شرط دي چونكه له ائمۀ ثلاثه ؤ رحمهم الله له جملې څخه د امام مالک رحمه الله په نزد تر ټولو زياته آسانتيا ده د دې لپاره مونږ د مالكيه وو له شروطو څخه يواځې يو څو شرطونه ذكر كړي دي چه خلاصه ئې په لاندې ډول ده.

د مالكيه وو د شرائطو خلاصه

۱ - دومره لوی كلی وي چه پخپلو ضرورياتو كښې بلې آبادۍ يا كلي ته محتاج نه وي

۲ - كه چيرته دا ډول كلی نه وي نوله داسې ډول كلي څخه ددرې ميله شرعي فاصلې ترمنځ وي

۳ - كلی به د خيمو كلی نه وي بلكه كورونه وي يا د لرګيو او داسې نورو څپرې وي

۴ - له امام څخه پرته د دې كلي له مستقلو اوسيدونكو څخه كم تر كمه دولس كسه د خطبې له پيل څخه را واخله د جُمعې تر سلام اړولو پورې شريک وي تر دې پورې چه كه چيرته په هغوی كښې د يوه سړي لمونځ د امام تر سلام اړولو وروسته هم فاسد شي نو د جُمعې لمونځ باطلېږي په

دوی کښې د توطن له شرط څخه ثابتيږي چه حرّيت (آزادي)، ذکورة (نارينتوب)، بلوغ، عقل او د جُمعې د فرضيت لائق صحت او داسې نور امور هم ضروري دي.

۵ - دا دولس کسان يا مالکيان وي او يا حنفيان.

۶ - امام به مسافر نه وي.

۷ - چه څوک خطّبه ووائي هغه به امامت هم کوي.

۸ - په يوې آبادۍ کښې جُمعه په يوه ځای باندې وشي.

۹ - د جُمعې لمونځ په جومات کښې وشي.

۱۰ - د جومات عمارت د کلي د عامو عمارتونو په نسبت ادنٰی او کم قيمته نه وي.

د بل چا په مذهب باندې د عمل پر بناء باندې په کليو کښې د جُمعې د جواز بلونکي دې اندازه ولګوي چه د جُمعې د صحت لپاره تر ټولو په آسانترين مذهب کښې څومره قيدونه او شرطونه دي. حالانکه مونږ ټول شروط نه دي نقل کړي، د نمونې په توګه مو يواځې يو څو شرطونه را نقل کړل. د شافعي او حنبلي په مذهب کښې خو د پنځوس يا څلويښتو کسانو له شرط سره سره د قراءة خلف الامام غوندې يو څو نور شرطونه هم شته. که چيرته د يوه مذهب هم د ټولو شرائطو لحاظ و نه شي نو جُمعه به په اتفاق سره صحيح نه وي ځکه چه تلفيق (له مختلفو مذهبونو څخه د آسانه شروط را ټولول) په اتفاق سره حرام دی.

۳ - د مقلد حاکم حکم په خلاف د مذهب سره په اتفاق سره نافذ نه وي. په بحر الرائق کښې له امام محمد رحمه الله څخه يو روايت راغلی دی چه که چيرته مقلد قاضي په غلطۍ سره د مذهب په خلاف فيصله وکړي نو نافذيږي ليکن دا روايت مرجوح دی.

د مجتهد حاکم حکم چه د خپل مذهب په خلاف ئې وکړي، په عدم جواز باندې خو ئې اتفاق دی ليکن نفاذ ئې مختلف فيه دی، د امام صاحب رحمه الله په نزد نافذيږي او د صاحبينو په نزد نه. فتوٰی د صاحبينو په قول باندې دی. **قال فى شرح التنوير و ان الخلاف خاص بالقاضى المجتهد و اما المقلد فلا ينفذ قضائه بخلاف مذهبه اصلا كما فى القنية قلت ولا سيما فى زماننا فان السلطان ينص فى منشوره على نهيه عن القضاء بالاقوال الضعيفة فكيف بخلاف مذهبه. وفى الشامية ان الفتوى على قولهما بعدم النفاذ فى العمد والنسيان.**

و ايضا فيها عن التحرير ان قول الامام بالنفاذ لا يوجب حل الاقدام على هذا الاقضاء نعم وقع فى بعض المواضع ذكر الخلاف فى الحل و يجب ترجيح رواية عدمه اه. (رد المحتار ج۱،ص۰)

پس د مفتٰی به قول له مخې د مجتهد حاکم په امر سره هم چه د مذهب په خلاف وي د جُمعې

لمونځ صحيح نه دی. دا خو پريږده چه نن صبا مجتهد با لکل وجود نه لري. له دې امله په کليو کښې د جُمعې د جواز هيڅ صورت نشته بلکه که چيرته دا ثابته شي چه په دې علاقې کښې يو وخت کوم مجتهد حاکم د جُمعه فی القرٰی حکم ورکړی وو نو بيا هم په دې وخت کښې هلته جمعه جائزه نه ده ځکه چه دا قول سره له دې چه مفتٰی بهٔ نه دی د عدمِ جواز وجه ئې دا هم ده چه د حاکم آمر امر د هغه په وفات سره پای ته رسيږي

قال فی الشامیة لا یبقی الی الیوم الاذن بعد موت السلطان الأن بملك الّا اذا اذن به ایضًا سلطان زماننا نصر الله (ج۱،ص۵۴۲) و ایضا فیها فی باب العیدین ان امر الخلیفة لا یبقی بعد موته او عزله کما صرح فی الفتاوی الخیریة و بنی علیه انه لو نهی عن سماع الدعوٰی بعد خمس عشر سنة لا یبقی نهیه بعد موته و الله اعلم. (رد المحتار ج۱،ص۵۸۰)

البته که چيرته شافعي حاکم د خپل مذهب په مطابق په کليو کښې د جُمعې د اقامت امر وکړي نو هلته د احنافو جُمعه هم صحيح کيږي په دې شرط چه بادشاه له دې ځخه منع نه وي کړې. بيا د دې حاکم تر مرگ يا معزولوالي يا تبديلي وروسته د عدم صحت حکم بيرته را گرځي.

۴ - له اذن ځخه مراد امر دی، يواځې اجازه کافي نه ده. البته قضاء په ضمن د کومې حادثې کښې ضروري نه ده.

قال فی الشامیة و ظاهر ما مرّ عن القهستانی ان مجرد امر السلطان او القاضی ببناء المسجد و اداءها فیه حکم رافع للخلاف بلا دعوی و حادثة و فی قضاء الاشباه امر القاضی حکم کقوله سلم المحدود الی المدعی و الامر بدفع الدین و الامر بحبسه الخ و افتی ابن نجیم بأن تزویج القاضی الصغیرة حکم رافع للخلاف لیس لغیره نقضه (قوله و اذا اتصل به الحکم الخ) قد علمت ان عبارة القهستانی صریحة فی ان مجرد الامر رافع للخلاف بناء علی ان مجرد امره حکم. (رد المحتار ج۱،ص۷۴۳)

۵ - جماعت مسلمين (د مسلمانانو جماعت يا ډله) يوځاې په انتظامي امورو کښې د حاکم قائم مقام وي چونکه د جُمعې د صحت لپاره امير مقصوداً شرط نه دی بلکه يواځې په تقديم او تقدم کښې د نزاع (اختلاف جنگ او جگړې) د رفع لپاره دی کوم چه يو انتظامي امر دی. له دې امله په دې کښې د مسلمانانو جماعت د امير قائم مقام گرځي. په خلاف د صحتِ جمعه فی القرٰی ځکه چه په دې کښې د حاکم په امر سره په يوې مجتهد فيها مسئلې کښې په مقلد باندې د خپل امام له تقليد ځخه وتل ضروري گرځي او د جماعت المسلمين په امر سره د تقليد پريښودل جائز نه دي لهذا په دې کښې جماعت المسلمين د امير قائم مقام نه گرځي. فقط والله تعالیٰ اعلم

رشید احمد ۲۸ ذی القعده ۱۳۸۵ هجری

د مخدوم محمد هاشم تهتوي رحمه الله ليکنه

چون درین زمان توانی در تنفیذ احکام شرع و اقامة حدود بمرتبة غایت رسیده بلکه قدرت آن از قضاة غالباً مفقود گشته ازین سبب اگر بموجب روایات اصل مذهب فتوی داده شود جواز صلوة جمعه که از اعظم شعائر دین است در تمامی بلاد سنده در زیاده از دو سه جا متحقق نشود بلکه در آن هم مشکل پس لابد است که درین باب عمل بروایات دیگر نموده شود تا ظهور شعار دین از دست نرود و چون قاضی اجازت داد بموجب روایة امام محمد و یا بر قول امام شافعی و یا مالك آن نماز باتفاق جائز گردد و اختلاف است دران که نفاذ قضا در مجتهدات و صیرورة آنها مجمع علیه مخصوص است بحکم قاضی مجتهد کما فی فتح القدیر یا عام است که شامل باشد هر قاضی مقلد را کما اختاره صاحب البحر و لفظه فلذا ان القاضی المقلد اذا قضی بمذهب غیره فانه ینفذ و کذا اذا قضی بروایة ضعیفة او بقول ضعیف انتهی و در مثل ما نحن فیه که محل تهمت در قاضی نیست باید که فتوی داده شود بروایة بحر اظهاراً لشعائر الاسلام و لازم نیاید این شبهه که در تقلید شافعی لازم است که جمیع شرائط مذهب شافی را رعایت کرده شود زیرا که این باب از تقلید نیست اصلاً بلکه صحیح می شود این نماز بر جمیع مذاهب از حنفیه و غیرهم و لازم نیاید این شبهه که نفاذ قضا در مجتهدات مشروط است بوجود تقدم دعوی صحیحه و مقضی له و مقضی علیه و الا فتوی باشد نه قضا. زیرا انچه این شرط در معاملات و دعوی است نه در عبادات و لهذا در مضمرات و فتاوی حجة و تاتار خانیة و ابی المکارم این را قضا نام نهاده اند و حکم بصیرورة آن مجمع علیه کرده اند و لازم نیست که اهل آن قریات که در بیوت و ابنیه سکونت دارند قصد دوام اقامة داشته باشند بدلیل آنکه محقق است که کلمه حنفیه بر این که در منی جمعه جائز اس در ایام موسم فقط زیرا انچه منی مصر می شود در ایام بسبب بودن ابنیه و اجتماع مردم و وجود خلیفه و قاضی اگر چه بعد از ایام موسم باقی نمی ماند مصریة او کما فی الهدایة و شروحها و التبیین و البحر و غیرها و قید لا یظعنون صیفا و لا شتاءً در مذهب شافعی است نه نزد حنفیه و ملوك سنده و هند فرامین خود بتقلید عمل بر مذهب حنفیه نمی نگارند بلکه اطلاق می کنند و المطلق یجری علی اطلاقه و هو تعالی اعلم پس اقامة کنندگان جمعه در آن قریها ماجور و مثاب عند الله می باشند و مانعان نماز جمعه در قریها آثم و بزه گار شوند و هو سبحانه تعالی اعلم بحقیقة الحال

وتعقبه المخدوم عبد الواحد السيوستانى رحمه الله وقال

ولا يخفى ان المذهب عدم جواز الجمعة فى القرى فى الهداية ولا يجوز فى القرى لقوله عليه وآله الصلوٰة والسلام لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحى الا فى مصر جامع فى البحر المذهب عدم صحتها فى القرى فضلاً عن لزومها وفى التجنيس ولا يجب الجمعة على اهل القرى وان كانوا قريبة من المصر لان الجمعة انما يجب على اهل الامصار وفى خزانة المفتين فلا يجوز اقامتها فى الرساتين وفى الخلاصة لم تجب على اهل القرى انتهى والجمعة وان كانت من اعظم شعائر الدين تتحقق اقامتها فى كثير من امصار السندة وغيره على ما هو المفتى به من حد المصر المذكور فى متن التنوير وهو ما لا يسع اكبر مساجده اهله المكلفين بها وفى الدر المختار وعليه فتوى اكثر الفقهاء لظهور التوانى فى الاحكام انتهى لظهور التوانى فى تنفيذ احكام الشرع افتوا بذلك فلا حاجة لاجل التوانى الى القول بالعمل على خلاف المذهب وقد قال فى البحر العجب من المشائخ كيف يختارون خلاف ظاهر المذهب مع انه واجب الاتباع على مقلدى ابى حنيفة انتهى فترك الواجب مع وجود حد المصر المفتى به ليس بسديد والمفتى به هو عدم جواز قضاء المقلد فى مجتهد فيه لما فى الدر المختار والمقلد متى خالف معتمد مذهبه لا ينفذ حكمه وينقض هو المختار للفتوى وفيه ايضاً القاضى المقلد اذا خالف مشهور مذهبه لا ينفذ حكمه فى الاصح وفيه ايضاً قضى من ليس مجتهدا كحنفية زماننا بخلاف مذهبه عامداً لا ينفذ اتفاقاً فى القنية القاضى المقلد اذا قضى على خلاف مذهبه لا ينفذ وفى جامع الفصولين الحنفى لا ينبغى له ان يحكم بخلاف مذهبه الا اذا كان مجتهدا انتهى والعدول عن المفتى به الى القول الضعيف والمرجوح بعيد عن قضية الفقيه وقد قال فى حسب المفتين القاضى والمفتى يأثمان بالرواية المرجوحة انتهى وعلى هذا انما يأثم من قضى بالمرجوح لا من عمل بما هو واجب الاتباع من مذهب الامام. والله اعلم. (بياض واحدى قلمى)

په سندھ کښې په عمومي توګه په قريو کښې د جُمعې د جواز لپاره د مخدوم ټهټوي رحمه الله ليکنه د سند په توګه وړاندې کيږي ليکن غالباً د خواهش نفس د خلاف کيدو له وجې د سيوستاني رحمه الله له خواب څخه سترګې پټيږي. حالانکه دا خواب د مذهب د نصوصو عين مطابق دی البته په دې کښې د مصر تعريف (مالا يسع اكبر مساجده ـ الخ) د مصر حد نه دی بلکه رسم دی. د مصر حد دا دی چه په هغه کښې سکک (کوڅې)، اسواق او د ژوندانه د ضروریاتو د پيدا کيدو له وجې هغه په عرف کښې ښار وګڼل شي

د مخدوم سيوستاني له خواب څخه هم زيات مفصل خواب د بنده په تحرير په عنوان دې (جمعة فى القرى باذن الحاكم) کښې دی په دې کښې د مخدوم ټهټوي د يوې يوې برخې خواب موجود دی برسيره پر دې په دې تحرير کښې دا نه دي ويل شوي چه د سندھ کوم حاکم په کوم کلي کښې د جمعې د اقامت امر کړی وو دويم دا چه که حربه په کوم کلي کښې د کوم حاکم نه خوا څخه :

جُمعې د اقامت امر ثابت شي نو د هغه تعديه د نورو قريو خوا ته به څرنګه صحيح شي؟ دريم دا چه که چيرته په ټولو قريو کښې د جُمعې د اقامت امر مراد وي نو د دې ثبوت بايد وړاندې شي همدارنګه د داسې امر د صحت او نفاذ لپاره کوم صريح دليل په کار دی. د فقهي عبارتونه خو له خاصې قريې سره متعلق دی. څلورم دا چه د امر کوونکي حاکم په مرګ سره د هغه امر پای ته رسيږي. (کما حررناه فى موضعه).

بيا د دې ليکنې په دې مضمون باندې چه "د اصل مذهب په مطابق په سنده کښې به هيچرته هم جمعه جائزه نه وي" ځومره تعجب وشي کم دی. حقيقت دا دی چه څينو حضراتو په اصل حنفي مذهب کښې د مصر په تعريف کښې د تنفيذ الاحکام او اقامة الحدود شرط لګولی دی ليکن محققينو په هغو باندې رد کړی دی چه په اصل مذهب کښې قدرة على تنفيذ الاحکام شرط دی نه پخپله تنفيذ الاحکام. بيا قدرت هم د اکثره احکامو په تنفيذ باندې نه چه د ټولو احکامو په تنفيذ باندې. په آخر کښې دې ته ترجيح ورکول شوی دی چه د يوه حکم په تنفيذ باندې هم قدرت شرط نه دی يواځې داسې مصر والی شرط دی کوم چه په عرف کښې مصر ګڼل کيږي.

قال فى شرح التنوير ويشترط لصحتها سبعة اشياء الاول المصر وهو ما لا يسع اكبر مساجده اهله المكلفين بها، وعليه فتوى اكثر الفقهاء مجتبى لظهور التوانى فى الاحكام وظاهر المذهب انه كل موضع له امير و قاض يقدر على اقامة الحدود كما حررناه فيما علقناه على الملتقى وفى الشامية (قوله وعليه فتوى اكثر الفقهاء الخ) و قال ابو شجاع هذا احسن ما قيل فيه وفى الولوالجية وهو صحيح بحر، وعليه مشى فى الوقاية ومتن المختار وشرحه و قدمه فى متن الدرر على القول الأخر و ظاهره ترجيحه و ايده صدر الشريعة بقوله لظهور التوانى فى احكام الشرع سيما فى اقامة الحدود فى الامصار (قوله و ظاهر المذهب الخ) قال فى شرح المنية و الحد الصحيح ما اختاره صاحب الهداية انه الذى له امير و قاض ينفذ الاحكام و يقيم الحدود و تزييف صدر الشريعة له عند اعتذاره عن صاحب الوقاية حيث اختار الحد المتقدم لظهور التوانى فى الاحكام مزيف بأن المراد القدرة على اقامتها على ما صرح به فى التحفة عن ابى حنيفة انه بلدة كبيرة فيها سكك و اسواق و لها رساتيق و فيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحشمته و علمه او علم غيره يرجع الناس اليه فيما يقع من الحوادث وهذا هو الاصح اه الا ان صاحب الهداية ترك ذكر السكك و الرساتيق لان الغالب ان الامير و القاضى الذى شأنه القدرة على تنفيذ الاحكام و اقامة الحدود لا يكون الا فى بلد كذلك اه (قوله يقدر الخ) افرد الضمير تبعاً للهداية لعوده على القاضى لان ذلك وظيفته بخلاف الامير لما مر وفى التعبير بيقدر رد على صدر الشريعة كما علمته وفى

شرح الشیخ اسمٰعیل عن الدهلوی لیس المراد تنفیذ جمیع الاحکام بل المراد والله اعلم القدرة علی ذلک اهو نقل مثله فی حاشیة ابی السعود عن رسالة العلامة نوح افندی القول و یؤیده انه لو کان الاخلال بتنفیذ بعض الاحکام مخلاً بکون البلد مصراً علی هذا القول الذی هو ظاهر الروایة لزم ان لا تصح جمعة فی بلدة من بلاد الاسلام فی هذا الزمان بل فیما قبله من ازمان فتعین کون المراد الاقتدار علی تنفیذ الاحکام و لکن یلمحی ارادة اکثرها والا فقد یتعذر علی الحاکم الاقتدار علی تنفیذ بعضها لمنع ممن ولاه و کما یقع فی ایام الفتنة من تغلب سفهاء البلد بعضهم علی بعض او علی الحاکم بحیث لا یقدر علی تنفیذ الاحکام فیهم لانه قادر علی تنفیذها فی غیرهم و فی عسکره علی ان هذا عارض فلا یعتبر ولذا لو مات الوالی او لم یحضر لفتنة ولم یوجد احد من له حق اقامة الجمعة نصب العامة لهم خطیباً للضرورة کما سیأتی مع انه لا امیر ولا قاضی ثمة اصلا و بهذا ظهر جهل من یقول لا تصح الجمعة فی ایام الفتنة مع انها تصح فی البلاد التی استولی علیها الکفار کما سنذکره فتأمل.(ردالمحتار ج۱،ص۷۳۷)

صحیح خبره خو دا ده چه د داسې ساقطې لیکنې په کتو سره دا اعتماد کول مشکل ګرځي چه دا په رښتیا سره هم د مخدوم ټهټوي رحمه الله لیکنه ده. د ده د لوړې مرتبې تحقیقات د رښتیا ګواهان دي چه دا تحریر د ده د تفقه له مقام سره لرې نسبت هم نه لري. پرته له دې څخه د تفحص او تتبع تر څنګ د حضرت ټهټوي په هیڅ یوه تصنیف کښې د دې تحریر هیڅ نخښنه لاس ته را نه غله.

فقط والله تعالیٰ اعلم رشید احمد ۱۵ شوال ۱۳۵۷ھجری،یوم الجمعة

په سندهـ کښې په کلیو کښې د جُمعې د اصلاح یو کوشش

په سندهـ کښې ځان ته حنفي ویونکي عوام بلکه علماء هم په کلیو کښې لمونځونه کوي. بیا ظلم برسیره په ظلم باندې دا چه په داسې خایونو کښې هم د جُمعې لمونځ ادا کیږي چیرته چه له څلورو مذهبونو څخه په یوه مذهب کښې هم هلته د جُمعې د ادا کولو هیڅ ګنجائش نشته. د دې د اصلاح لپاره زما په خیال کښې دا تجویز راغی چه د سندهـ د مشهورو علماؤ او مشائخو په حضور کښې حاضر شم او هغوی د دې مسئلې په اړه تر اجتماعي غور وروسته د متفقې فیصلې په کولو باندې تیار کړم. چنانچه ما د شعبان ۱۳۹۸ھ په لومړیو ورځو کښې د سندهـ په مختلفو علاقو کښې د مشهورو علماؤ او مشائخو په خدمت کښې د حاضریدو لپاره هغوی ته خطونه ولیکل. لیکن له هغوی څخه هیچا هم زما د خط خواب هم را نه کړ بلکه ځینې له ډاره ورپیدل او ځینې زما د خط په ویلو سره واویلاوې وکړې او زما محترم ورور مولانا محمد خلیل ته ئې د "مونږ وساته. مونږ وساته" فریادونه شروع کړل. با لآخره له هغوی څخه مایوس او ناهیلې شوم او د هغوی په

دربار کښې مې د حاضرېدو اراده منسوخه کړه. د دې کیسې پوره رونیداد په لاندې ډول دی

د سندھ د علماؤ په نامه مکتوب

دار الافتاء و الارشاد ناظم آباد کراچي

۷شعبان ۱۳۹۸ھ

بسم الله الرحمن الرحیم

مکرمي. السلام علیکم و رحمة الله و برکاته!

دا یو منل شوی امر او د مذهب په کتابونو کښې په صراحت سره راغلي دی چه په کلیو کښې د جُمعې لمونځ جائز نه دی لیکن د سندھ اکابر علماء کرام په کلیو کښې د جُمعې لمونځونه کوي. او په دوی کښې دا تعامل له پلار او نیکه څخه را روان دی. د دې برعکس د هند علماء کرام په دې مسئله کښې د حنفي مذهب دومره پابند دي چه چا ته د بیعت د ورکولو او په دې سلسله کښې د داخلولو لپاره په کلیو کښې د جُمعې له ادا کولو څخه د توبې شرط پرې لګوي. د شرعې د حدودو د حفاظت مقتضی هم همدغه دی.

دمسئلې د اهمیت له مخې د بنده خیال دا دی چه د سندھ له علماء اومفتیانو کرامو سره مخامخ خبرې وکړم او د دوی په دې باره کښې موقف معلوم کړم. که چیرته دوی د جواز قائل وي نو د دوی په دلائلو باندې د اجتماعي غور په کولو سره فیصله وکړو. که چیرته د حنفي مذهب په مطابق عدم جواز ثابت شو نو له سندھ څخه د دې منکر (بد کار) د لرې کولو په تدبیرونو باندې غور وکړو.

له دې امله بنده په دې سلسله کښې د ذی القعدې په میاشت ۱۳۹۸ھ کښې د سندھ د دیني مدارسو د دورې فکر لرې. ستاسو جناب په خدمت کښې به هم انشاء الله حاضرې وي. له جناب څخه هیله ده چه په کلیو کښې د جُمعې د جواز په باره کښې کهٔ ستاسو په علم کښې کوم دلیل وي یا له تاسو سره د اکابرو کومه لیکنه وي نو را و نې لیږئ تر څو چه د ملاقات په وخت کښې په هغه باندې د اجتماعي غور په کولو کښې آسانتیا وي. د نوموړي خط په رسیدو سره مو په هر صورت خبر کړئ. وفقنا الله الجمیع لما یحب ویرضی آمین والسلام علیکم. رشید احمد

د محترم ورور مولانا محمد خلیل صاحب مکتوب

۱۷شوال المکرم ۱۳۹۸ھجری

محترمه وروره مولوي رشید احمد صاحبه! سلمه الله تعالی!

السلام علیکم و رحمة الله و برکاته! ستاسو مزاج او طبیعت دې په خیر وي.

د سندھ له څینو مدارسو څخه دا فریادونه را ورسیدل چه تاسو په کلیو کښې د جُمعې په موضو باندې د مناظرې لپاره سفر کوئ.

دغو حضراتو له دې کار سره د سختې کرکې اظهار کړی دی او لیکلي ئې دي چه تاسو باید د زنا، شراب، سود او داسې نورو فواحشو د پوره بندولو لپاره باید کوشش وکړئ ستاسو په نظر کښې تر ټولو لویه ګناه بس په کلیو کښې همدغه د جُمعې لمونځ دی.

جواب :

رشید احمد ۲۱ شوال المکرم ۱۳۹۸ھ

بسم الله الرحمن الرحیم

اخی المکرم زیدت معالیکم

و علیکم السلام و رحمة الله و برکاته؛ ستاسو مبارک لیک را ورسید. ما چه د سنده د مشهورو مدارسو خوا ته کوم خطونه لیږلي وو د هغو فوټو کاپي در لیږم تاسو ئې ملاحظه کړئ. ما په دې لیکونو کښې په کلیو کښې د جُمعې د لمانځه په مسئلې باندې د اجتماعي فکر او غور په باره کښې لیکلي دي. زما دا ګومان وو چه هیڅ یو حنفي عالم به د دې د جواز قائل نه وي. یو رسم جوړ شوی دی بس د هغه پالنه کیږي. د دې لپاره زما د دورې اصل مقصد دا وو چه د مذهب په خلاف د دې جوړ شوي رسم او رواج د له منځه وړلو په لارو چارو باندې ټولنیز غور وشي بنائي چه یو داسې لاره را ووځي چه په عوامو کښې د فتنې او د مسلمانانو تر منځ له انتشار څخه په بچ کیدو سره د دې رسم علاج وشي. زما په ګومان د دې دا طریقه وه چه د سنده د مشهورو علماؤ له خوا څخه په متفقه توګه باندې دا مضمون خور شي "په حنفي مذهب کښې جُمعه فی القرٰی جائزه نه ده او د اهلِ حدیثو په مذهب کښې جائزه ده. دواړه خواوې باید له لوړ ظرفیت او له پراخ نظرې څخه کار واخلي او پخپل منځ کښې باید له فتنې او فساد څخه ځانونه وساتي. له دې امله چه اهلِ حدیث حضرات په کلي کښې د جُمعې لمونځ وکړي نو حنفي حضرات دې په هغوی اعتراض نه کوي او چه احناف ئې نه کوي نو اهلِ حدیث دې په هغوی اعتراض نه کوي، که چیرته کوم حنفي د جُمعې ادا کول وغواړي نو هغه ته دې په نرمۍ او خوږو خبرو باندې د حنفي مذهب ور وښوول شي، سره له دې که چیرته هغه په ادا کولو باندې ټینګار وکړي نو بیا دې تعرض پرې و نه شي"

د دې ډول مضمون په خپرولو کښې دوه ګټې په لحاظ کښې ساتل شوې وې. یوه دا چه عوامو ته حنفي مذهب معلوم شي او بله دا چه که چیرته کوم حنفي په کلي کښې د جُمعې لمونځ نه کوي نو په هغه باندې دې لعن طعن (بد رد) و نه ویل شي.

لیکن مولانا عبد الهادي صاحب له خط څخه څرګنده شوه چه هغه په دې سلسله کښې د سنده له علماؤ څخه مایوس (ناهیلی) دی د دې لپاره چه دا علماء د جُمعې د جواز قائل دي او له اجتماعي غور څخه هم ډډه کوي. له دې امله ما ستاسو د مبارک لیک تر را رسیدو مخکښې د خیر له دې کار څخه د طریقت د یارانو په ګومان د شر د دې کار اراده پریښې وه

ستاسو په لیک باندې زیات حیران په دې باندې شوم دا حضرات په کومې دیني مسئلې باندې اجتماعي غور او فکر مناظره بولي غالباً دوی ته دا مغالطه د دې لپاره لويدلې ده چه د هغوی په خوا کښې په شرعي مسائلو باندې د اجتماعي فکر نه کوم دستور شته او نه د هغوی په زړونو کښې د دې کوم اهميت شته. ددې برعکس زمونږ په ماحول کښې ددې ډېر اهميت او سخت ضرورت محسوسيږي او د دې حضراتو احساسات ورځ په ورځ زياتيږي. دار الافتاء و الارشاد. دار العلوم کراچي او نيوټاون د مدرسې مشترک مجلسِ تحقيق په اجتماعي توګه باندې د څو اهمو مسائلو په اړه فيصلې کړي دي او په کتابي شکل کښې خپور شوی دی. په کومو مسائلو کښې چه د رايې اختلاف پای ته نه دی رسيدلی په هغو کښې هم تر آخره پورې په ډيرې مينې او اخلاص سره خبرې وشوې او ليکنه ئې هم په داسې اندازې سره وشوه چه لوستونکو ته د دې مجلس د غړيو اخلاص او پخپل منځ کښې د مينې او تعاون يقين جوړ شي. د دې مثالونه په ماهنامه البلاغ او د حضرت مفتي محمد شفيع صاحب رحمه الله په کتاب جواهر الفقه کښې موجود دي. زمونږ د اجتماعي غور سلسله يواځې د يادو شويو دريو ادارو پورې محدود نه دی بلکه په دې سلسله کښې د ملک او له ملک څخه د باندې نورې ډيرې ادارې شاملې دي او اوس دې سلسلې ته د نورې پراختيا په ورکولو باندې غور روان دی.

په ديني مسئلې باندې اجتماعي غور ته مناظره ويونکي حضرات د خپلو مدارسو د شورٰی مجلس او د سياسي ډلو اجتماع ګانو ته د مناظرې د نامه په ورکولو سره له هغو څخه د کرکې او بيزارۍ اظهار ولې نه کوي؟

د دغو حضراتو دا وينا چه په کليو کښې د جُمعې د لمانځه د مسئلې په ځای د زنا، شراب، سود او داسې نورو بدکاريو د پوره مخنيوي لپاره بايد کار وشي. په دې اړوند عرض دا دی چه د "الاهم فا لاهم" اصول په واقعي توګه مسلَّم (منل شوی دی) دی ليکن د دې مطلب هيڅکله دا نه دی چه تر څو پورې لوی منکر يا لويه ګناه له منځه تللی نه وي تر هغه وخته پورې د واړه منکر يا ګناه د اصلاح فکر کول ګناه دی. که چيرته د دې دا مفهوم وي نو تر ټولو لوی منکر کفر دی له دې امله چه تر څو پورې له ټولې دنيا څخه کفر په کلي توګه له منځه تللی او ورک شوی نه وي نو تر هغه وخته پورې د زنا. شرابو او داسې نورو منکراتو اصلاح به جائز نه وي

په هر صورت تاسو دا فرياد کوونکي مطمئن کړئ چه ما د هغوی په خدمت کښې د حاضريدلو اراده پرېښې ده له دې امله دې هغوی نه پريشانه کيږي. په اصل کښې ما هغوی پخپل ماحول باندې قياس کړل. که چيرته ما ته له مخکښې څخه دا معلومه وای چه په هغوی کښې د اجتماعي غور او فکر صلاحيت نشته او هغوی دا اجتماعي فکر مناظره ګڼي نو ما د هغوی خوا ته د خطونو په ليږلو سره د هغوی د ويرې او وحشت سبب نه جوړيدم. وفقنا الله الجميع لما يحب ويرضى، آمين فقط و

السلام علیکم.

الحاق

په کلیو کښې د جُمعې په اړه په یوه کتاب باندې تقریظ

په دې تقریظ کښې څینې اهمې خبرې راغلي دي له دې امله دا تقریظ د النخبة په رساله کښې الحاق مناسب دی.

بسم الله الرحمن الرحیم

دا خبره منل شوې او متفقه علیه ده چه په حنفي مذهب کښې په کوچنیو کلیو کښې د جُمعې لمونځ جائز نه دی. لیکن د تعجب او سخت افسوس ځای دی چه په سندهـ کښې ځان ته حنفي ویونکي عوام بلکه علماء هم په کلیو کښې د جُمعې لمونځونه کوي. بیا ظلم د پاسه په ظلم دا چه په داسې ځایونو کښې هم د جُمعې لمونځونه ادا کیږي چیرته چه په څلورو مذهبونو کښې د یوه مذهب له مخې هم د جُمعې د ادا کولو هیڅ گنجائش نشته. برسیره پر دې په مصداق د دې چه "د گناه عذر بد تر له گناه څخه" دا ویل کیږي چه دا مسئله مجتهد فیها ده د دې لپاره د دې گنجائش شته. حالانکه په دې کښې لاندیني قبائح شته.

۱ - په بل مذهب باندې د سخت ضرورت په وخت کښې عمل جائز دی او هغه هم د مشهورو او معروفو شرائطو له مخې، په جُمعه فی القرٰی کښې د کوم ضرورت داعیه ده چه د خپل مذهب په پرېښودو سره په بل مذهب باندې عمل کیږي. که چیرته دا ضرورت بیان شي چه د جُمعې په نه ادا کولو کښې فتنه ده نو د دې ځواب دا دی چه د دې فتنې وبال او گناه د هغو علماؤ په ذمې باندې دی چه کومو چه تر عوامو پورې د صحیح مذهب په رسولو کښې غفلت کړی دی بلکه له مداهنت (چاپلوسي او سُستي) څخه ئې کار اخیستی دی. که چیرته علماء په حنفي مذهب باندې قائم اوسیدلی او عوامو ته ئې هم صحیح مذهب ور ښوولی نو د فتنې به هیڅ امکان هم نه وو.

اوس هم که چیرته د احنافو علماء پرته د لومة لائم (د ملامت کوونکي د ملامت) له ویرې په متفقه توگه باندې د عدمِ جواز فتوٰی ورکړي او پخپله هم په حنفي مذه باندې د عمل کولو پابند جوړ شي نو فتنه نه شي پاتې کیدلی. الحمد لله تر اوسه پورې هم عوام د علماؤ تابع دي، هو! که چیرته یو څو کسان غیر مقلدین د جُمعې لمونځ وکړي نو هغوی دې نه منع کیږي. احناف دې نه ادا کوي او غیر مقلدین دې ادا کوي نو په دې کښې څه فتنه ده؟ آخر د لاسونو په پورته کولو، د آمین په زوره ویلو او په امام پسې د قرائت په ویلو کښې خو هم احناف او غیر مقلدینو کښې اختلاف دی. دا اختلاف د فتنې باعث ولې نه دی؟ او د دې له ویرې څخه احناف د خپل مذهب په پرېښودو سره د غیر مقلدینو مذهب ولې نه غوره کوي؟

۲ - په کليو کښې د جُمعې په موجوده رواج سره د حنفي مذهب تحريف. په صاحب مذهب رحمه الله باندې افتراء او په عوامو کښې د مذهب تلبيس منځ ته راځي. له دې امله د علماء کرامو په دې طرز عمل سره عوام دا فکر کوي چه د دوی عمل د حنفي مذهب مطابق دی او د امام اعظم رحمه الله همدغه مذهب دی.

۳ - د علماؤ له دې مداهنت څخه عوامو ته داسې رقعه يا خط په لاس وراغی چه له ټولو قيدونو او شرطونو څخه د آزادی په صورت کښې په داسې ځايونو کښې هم د جُمعې لمونځ ادا کوي په کومو ځايونو کښې چه د يوه مذهب له مخې هم جُمعه جائزه نه وي، بلکه ډېر علماء هم په دې کښې مبتلا دي.

۴ - په کليو کښې د جُمعې له ګناه پرته بل لوی عذاب دا دی چه د ماسپښين لمونځونه پرېښودل کېږي او هغه هم د جُمعې د مقدسې ورځې غوندې ورځ.

د دې لپاره په علماؤ فرض دي چه عوام له صحيح حنفي مذهب څخه خبر کړي او د مذهب په خلاف له عمل څخه ئې د منع کولو هر ممکن کوشش وکړي. الله تعالى دې مولانا عمر دراز صاحب ته د خير بدله ورکړي چه هغه دا اهمه فريضه محسوسه کړه په دې اړوند ئې د نظر لاندې مفصل کتاب وليکه. الله تعالى دې د هغه محنت قبول کړي او د اُمّت لپاره دې د هدايت سبب وګرځوي او د نورو حنفي علماؤ لپاره دې د عبرت نمونه وګرځوي چه هغوی هم د خپلې فريضې د ادا کولو په لاره کښې پوره کوشش وکړي.

بالخصوص له هغو علماؤ څخه د زړه له کومې څخه هيله ده کوم چه د مداهنت او په کليو کښې د جُمعې د ادا کولو په عمل سره حنفيانو ته دوکه ورکړې ده او په مذهب کښې د تلبيس او تحريف مرتکبين دي چه د خدای لپاره احنافو ته حنفي مذهب ور وښايئ او له تلبيس او دوکې ورکولو له عظيم جرم څخه د توبې اعلان وکړئ که چيرته خدای مکړه دا علماء له دې جرم څخه توبه نه کوي نو په حنفي عوامو باندې فرض دي چه له داسې علماؤ سره په سختئ سره محاسبه وکړي. او له هغوی څخه په کليو کښې د جُمعې په اړه د حنفي مذهب د اظهار غوښتنه وکړي او هغوی دې ته مجبوره کړي چه هغوی يا خو په حنفي مذهب باندې عمل وکړي او که نه نو حنفيت دې پرېږدي او د غير مقلد توب اعلان دې وکړي ځکه چه نيم تيتر او نيم بيټر ښه نه وي.

الله تعالى دې له يوم الحساب څخه مخکښې د رجوع او توبې توفق ورکړي او د آخرت د فکر او د حساب د ويرې هغه درجه دې ور وبخښي کوم چه دنيوي تعلقات او له خانه جوړ شوي مصالحو لره د مسالې غوندې ميده ميده کړي.

والله الموفق وهو المستعان ولا حول ولا قوة الا به . رشيد احمد

دار الافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی ۳ صفر ۱۴۰۰ هجری

په کليو کښې د جُمعې لپاره له مذهب څخه خروج (وتل)

په خدمت دې اقدس محترم المقام حضرت مفتي صاحب مد ظله العالي. السلام عليکم ورحمة الله و برکاته!

په کليو کښې د جُمعې په اړه فتوی ستاسو خدمت ته وړاندې کوم فاضل محترم د احنافو د مذهب زړور مخالفت کړی دی. د خپل خيال په تائيد کښې ئې ځو حوالې هم وړاندې کړې دي. د احنافو د مسلمو او متفقهو اصولو په خلاف ئې فتوی ورکړې ده. هيله ده چه د فتوی ځواب لږ په تفصيل سره وليکئ تر ځو چه په کتاب کښې درج کړی شي

سوال څه فرمائي د دين علماء کرام د دې خبرې په باره کښې چه د احنافو په نزد په قرية صغيره (کوچني کلي) کښې د جُمعې لمونځ صحيح دی او که نه؟ په کوچني کلي کښې د جُمعې د لمانځه په ادا کولو سره د ماسپښين لمونځ له ذمې څخه ساقطيږي او که نه؟ د عدم جواز په صورت کښې چه ځوک د جُمعې لمونځ ورکوي او چه ځوک ئې کوي ټول به گنهگار وي او که نه؟

۲ ـ د لوي کلي او واړه کلي تعريف څه دی؟

۳ د (اذا نودي للصلوٰة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع) آيت حکم خاص دی او که عام؟

د کتابونو حواله ورسره وليکئ. فقط و السلام

الجواب و هو الموفق للصدق و الصواب: ۱ ـ اولاً د احنافو په نزد په کليو کښې د جُمعې لمونځ جائز نه دی. د دې لپاره چه د جُمعې د وجوب لپاره مصر يا ښار شرط دی. د متونو په ټولو کتابونو کښې دا مسئله له صراحت سره مذکوره ده.

قال في الهداية لا تصح الجمعة الا في مصر جامع او في مصلى المصر ولا تجوز في القرى الخ.(هداية ج۱،ص۱۴۸) و كذا لا يصح اداء الجمعة الا في المصر و توابعه فلا تجب على اهل القرى التي ليست بتوابع المصر ولا يصح اداءها فيها الخ (بدائع الصنائع ج۱،ص۲۵۹)

له مذکوره عبارتونو څخه څرګنده شوه چه کوم مقام چه پخپله ښار يا د ښار له توابعو څخه نه وي په هغه کښې د جُمعې لمونځ جائز نه دی. ليکن له متاخرينو علماؤ څخه په هندوستان کښې حضرت امام شاه ولي الله رحمه الله او په سنده کښې حضرت مولانا مخدوم محمد هاشم ټهټوي رحمه الله په کليو کښې د جُمعې له جواز سره سره نه قائموونکو ته آثم او گنهگار هم ويلي دي. چنانچه حضرت شاه ولي الله په حجة الله البالغه کښې د بحث په دوران کښې ليکي **اقول وذلك لانه لما كان حقيقة الجمعة اشاعة الدين في البلد وجب ان ينظر الى تمدن و جماعة و الاصح عندي انه يكفي اقل ما يقال فيه قرية لما روي من طرق شتى يقوي بعضها بعضاً خمسة لا جمعة عليهم وعد منهم اهل البادية قال ﷺ الجمعة**

على الخمسين رجلا. اقول الخمسون يحتوى بهم قرية وقال ﷺ الجمعة واجبة على كل قرية. واقل ما يقال فيه جماعة لحديث الانفضاض والظاهر انهم لم يرجعوا والله اعلم فاذا حصل ذلك وجبت الجمعة ومن تخلف عنها فهو الأثم ولا يشترط اربعون الخ (حجة الله البالغة ج۲، ص۱۰۳) همدارنګه مخدوم محمد هاشم تهتوي رحمه الله پخپلې فتوی کښې په کليو کښې د جُمعې په اره د بحث په کولو سره ليکي: پس اقامت کنندګان دران قريها مأجور و مثاب عند الله باشند و مانعان نماز جمعه در قريها اثم وبزه ګار شوند وهو سبحانه وتعالى اعلم بحقيقة الحال. او په دې فتوی باندې د هغه وخت له علماؤ څخه د مفتي ضياء الدين، مفتي عزت الله، مفتي محمد مقيم، قاضي ابو الحسن، قاضي عبد الرحمٰن. عبد الله عفى عنه لاسليکونه شته. د تفصيل لپاره فتاوى واحدي ص۲۲۸ ملاحظه کړئ.

ثانياً په فتاوى رشيديه کښې دي: البته د شوافعو د مذهب او څينو محدثينو مطابق جمعه ادا شوه او د ماسپښين لمونځ ساقط شو. او قانون دا دی چه په مجتهد فيها مسئله کښې چه کله قاضي يوې خوا ته فيصله ورکړي نو په دې مسئله کښې په نورو مذاهبو باندې هم عمل کول جائز دي. لکه څرنګه چه فتاوى واحدي کښې دي:

نعم لو اذن الوالى او القاضى ان يعقد الجمعة وبيناء الجامع فى القرية الكبيرة فيها سوق جاز لما فى المعانة لو اذن الوالى او القاضى ان يعقد الجمعة و ببناء الجامع فى قرية كبيرة فيها سوق جاز با لاتفاق لان عند الشافعى رحمه الله يصلى الجمعة با لقرية التى فيها اربعون حرا بالغا عاقلا مقيما فكان هذا فصلا مجتهداً فيه فاذا اتصل به الحكم والقضاء صار مجمعا عليه ونحوه فى شرح المكارم الخ (فتاوى واحدى ص۲۲۴)

له مذکوره عبارت څخه څرګنده شوه چه په مجتهد فيه مسئله کښې د قاضي تر قضاء وروسته په اتفاق سره عمل کول جائز دي نو چه کله جمعه فى القرى د احنافو او شوافعو تر منځ مختلف فيه ده نو مخدوم صاحب او شاه ولى الله صاحب رحمهما الله تعالى تر فتوی وروسته په دې باندې په اتفاق سره عمل کول صحيح دي. خصوصاً په داسې حال کښې چه په ټول ملک کښې جُمعه فى القرى عملاً نافذ دی. اوس ئې بيرته پرېښودل د عظيمو مفاسدو حامل کيدلی شی له دې امله چه چيرته له مخکښې څخه د جُمعې لمونځ جاري وي هغه بايد بند نه شي او چيرته چه په کوم کلي کښې د جُمعې لمونځ جاري نه وي هلته بايد جاري نه شي چنانچه په کفايت المفتی کښې پوښتنه شوې ده چه په کوچني کلي کښې د جُمعې لمونځ نه کېږي ليکن که چيرته د نه بندولو په صورت کښې کوم خلک چه د جُمعې لمونځونه وکړي نو د هغوی فريضه [illegible] او که نه؟ که چيرته ادا نه شي نو څه به کېږي؟ په کوم ځای کښې چه جمعه فرض نه ده هلته جُمعې په ادا کولو سره د خپل

مذهب له لحاظه د څو مکروهاتو ارتکاب لازميږي. لومړی: د نفلو جماعت. دويم: د ورځې په نفلو کښې جهر، دريم: د غير لازم شي التزام، څلورم: د ماسپښين د فرضو د جماعت پريښودل. پنځم که چيرته يو څوک د ماسپښين لمونځ و نه کړي نو د فرضو پريښودل چه دا حرام او فسق دی

الجواب: په کليو کښې د جُمعې د لمانځه نه کيدل په مجتهدينو کښې مختلف فيه ده د حنفيه ؤ په نزد د جُمعې د جواز لپاره مصر شرط دی ليکن د مصر په تعريف کښې لوی اختلاف دی. البته په کوم ځای کښې چه له پخوا څخه د جُمعې لمونځ قائم دی هلته د جُمعې په پريښوولو کښې چه کوم مفاسد دي هغه له هغو مفاسدو څخه څو ځله زيات سخت دي کوم چه سوال کوونکي د جُمعې د ادا کولو په صورت کښې ذکر کړي دي. کوم خلک چه جُمعه جائزه بولي د هغوی فرض ادا کيږي د نفلو جماعت يا د ورځې په نفلو کښې قرائت با لجهر يا د ماسپښين د فرضو ترک نه لازميږي (کفاية المفتي ج۳،ص۱۸۸) له دې فتوی څخه ښکاره شوه چه د جمعه فی القری په مسئله کښې د فتنې د دفع کولو د ضرورت له مخې په نورو مذاهبو باندې عمل کول جائز دي خصوصاً په داسې حال کښې چه دا مسئله مختلف فيه ده او د مجتهدينو په اختلاف سره په مسئله کښې تخفيف پيدا کيږي. چنانچه د هدايې په ج۱،ص۲۲ کښې دي چه: لمکان الاختلاف. قال فی العناية فان اختلاف العلماء يورث تخفيفاً کما سيجیء. پس د فتنې او فساد په دې دور کښې چه په کوم ځای کښې له پخوا څخه د جُمعې لمونځ جاري دی هغه بايد بند نه شي. همدارنګه د ديوبند له علماؤ څخه هم حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي، مولانا محمد يعقوب نانوتوي اوحضرت شيخ الهند او علامه عبد العلي بحر العلوم رحمهم الله تعالی په کليو کښې د جمُعې لمونځونه ادا کول (کفاية المفتي ج۳،ص۱۹۰) مخکښې مفتي کفايت الله صاحب ليکي: قلت وهذا وان کان غير موافق لما عليه الحنفية ولکنه اشد موافقة للمصالح الاسلامية الاجتماعية خصوصا فی هذا القطر و فی هذا الزمان فان اعداء الاسلام يظفرون بمقاصدهم المشؤمة فی قری لا تقام فيها الجمعة و يخيبون فی مواضع اقامة الجمعة و التوفيق من الله عز و جل و حفاظة الاسلام خير من الاصرار علی ترکها والمسألة مجتهد فيها. (کفاية المفتي ج۳،ص۲۰۵)

له پورتنيو حوالو څخه ثابته شوه چه هغه کلي چه له پخوا څخه جُمعه پکښې قائمه وي هلته د جمعې په ادا کولو د ماسپښين فرض ئې له غاړو څخه ساقطيږي او جمعه فی القری ادا کوونکي ګنهګار نه دي.

۲ - د مصر يا قصبه کوم ته چه قصبهٔ کبيره ويل کيږي مختلف تعريفونه شوي دي يو تعريف ئې له امام اعظم رحمه الله څخه منقول دی هغه دا دی. وروی عن ابی حنيفة انه بلدة کبيرة فيها سکك و اسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر علی انصاف المظلوم من الظالم بحشمه وعلمه او علم غيره و الناس يرجعون اليه

في الحوادث وهو الاصح. (بدائع ج۱، ص۲۶۰)

دويم تعریف ئې دا دی: وفي العالمگيرية ولادائها (الجمعة) شرائط في غير المصلي منها المصر كذا في الكافي والمصر في ظاهر الرواية الموضع الذي يكون فيه مفت او قاض يقيم الحدود وينفذ الاحكام وبلغت ابنيته ابنية منى هكذا في الظهيرية وفتاوى قاضي خان وفي الخلاصة وعليه الاعتماد كذا في التتارخانية ومعنى اقامة الحدود القدرة عليها هكذا في العناية ج۱، ص۱۵۲)

دريم تعريف ئې دا دی: قال سفيان الثوري المصر الجامع ما يعده الناس مصرا عند ذكر الامصار المطلقة وعن عبدالله البلخي انه قال احسن ما سمعت انه اذا اجتمعوا في اكبر مساجدهم لم يسعوا فيه فهو مصر جامع، وعن ابي حنيفة رحمه الله هو ما يجتمع فيه مرافق اهله. (هداية ج۱، ص۱۴۸)

دا ټول پنځه تعریفونه دي نو د مصر په شرط کښې فقهاوو ډیر تنزل کړی دی تر دې پورې چه تر آخري تعريف پورې را ورسيدل او په دې تعريف باندې د خالص كافر حكومت په ښار لكه لندن او داسې نورو ځايونه هم په مصر كښې داخليږي. همدارنګه ډیر کلي هم د مصر په ذې تعريف كښې داخليږي او په دې تعريف باندې د حنفيه ؤ ډيرو مشائخو هم فتواوې وركړي دي. او د تنفيذ احكام او اقامت حدود والا تعريف نن صبا په هيڅ يوه ښار باندې هم نه صادقيږي او د حدودو په اقامت كښې د قدرت على التنفيذ تاويل هم صحيح نه دی ځکه چه شرعي حدود د مروّج قانون لاندې ممتنع الاقامة وي تر دې پورې چې د هند وائسرائ هم په رجم باندې قدرت نه لري. له دې امله ده لره د جُمعې د جواز لپاره د حكم مدار ګرځول په هیڅ توګه هم صحیح نه دی. كذا في كفاية المفتي لمولانا كفاية الله رحمه الله والتفصيل فلينظر ثمة.

۳ - د احنافو په نزد آیت کریمه په خاصو ځايونو پورې اړه لري په كومو ځايونو كښې چه جُمعه واجبه ده. فقط والله اعلم بالصواب

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې ليکنه کښې دا منل شوې ده چه په حنفي مذهب كښې د جُمعه في القرى هيڅ جواز نشته. او تر دې وروسته ئې د مذهب د نصوصو په خلاف ئې د څو قولونو اسره اخيستې او د جواز قول ئې کړی دی کوم چه د علم د هيڅ يوه خاوند لپاره نه ښائي. په تتبع او تفتيش سره په هرې مسئلې كښې هر ډول قولونه مخته راځي ليكن د هغو په بناء باندې له مذهب څخه وتل هيڅكله جائز نه دي او كه نه نو مذهب به يواځې د هلكانو د لوبو شی پاتې شي. هر هوسناکه سړی به د خپل هوس مطابق يو نه يو قول را وباسي او د مذهب د ګلو په باغ كښې به ئې د پيوند لګولو كوشش وكړي كوم چه مذهب پرستي نه بلكه هوی پرستي ده او د الله تعالى د

دي قول چه (أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا. (الفرقان) وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ. (القصص) أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ - الآية (الجاثية) مصداق دی

انسان د مذهب د غارکي له غاړي څخه تر ایستلو وروسته داسې مهاره کيږي چه د هغه په مخکښې له لوی څخه په لویې فتنې کښې ابتلاء هم کومه لویه خبره نه وي د دې لپاره د امن او سلامتی همدا لاره ده چه پرته له سخت ضرورت څخه د امام له قول څخه هیڅکله هیڅکله انحراف و نه شي د سخت ضرورت تفصیل او د فتوی د جواز شرطونه د بل چا په مذهب باندې په حیلهٔ ناجزه او د بنده د السبک الفرید نومي رسالې کښې چه د احسن الفتاوی له لومړي جلد سره لګیدلې ده ملاحظه کړئ د مذکوره لیکنې په خواب کښې پورتنۍ څو لیکې کافي دي سره له دې د دې لړ غوندې تجزیه هم کیږي

قوله: په هندوستان کښې حضرت شاه ولی الله رحمه الله الخ

اقول: حضرت شاه ولی الله رحمه الله تعالی د جُمعې د جواز لپاره کم تر کمه د پنځوسو کسانو قریه والی شرط ګڼلی دی او تاسو له دې څخه مطلقاً جواز ثابتوئ بلکه د سنده په داسې کلیو کښې هم جُمعه ادا کیږي چه د څلورو مذاهبو په اجماع سره هلته جمعه صحیح نه ده په دې باندې هم د سنده هیڅ یو عالِم نکیر او ممانعت نه کوي

قوله: او په سنده کښې حضرت مولانا مخدوم محمد هاشم تهتوي رحمه الله الخ

اقول: د دې مفصل خواب ما مخکښې لیکلی دی کوم چه زما د النخبة د رسالې یوه برخه ګرځیدلې او د احسن الفتاوی جدید په څلورم جلد کښې نژدې چاپیدونکې ده انشاء الله تعالی د دې په آخر کښې دا خبره هم شته چه د حضرت مخدوم رحمه الله په مطبوعه یا مخطوطه (قلمي) تصنیفونو کښې د دې لیکنې هیڅ ثبوت نه پیدا کیږي او د استدلال په لحاظ سره له داسې ساقط تحریر څخه د مخدوم مقام ډیر لوړ دی

قوله: په فتاوی رشیدي کښې دي چه الخ

اقول: په فتاوی رشیدیه کښې له مذهب څخه د خروج هیڅ جواز هیچرته هم نه دی راغلی

قوله: او دا قانون دی چه په مجتهد فیه مسئله کښې چه کله قاضي په یوه خوا فیصله وکړي نو الخ

اقول: په کومې قریې کښې کوم قاضي د جُمعې د اقامت فیصله کړې ده؟ همدارنګه تاسو خو به هر کلي کښې د جواز قائلین یئ د حاکم په اذن سره د جُمعې د جواز مفصل بحث هم په رسالهٔ النخبة کښې اضافه شوی دی

قوله: نو چه کله د احنافو او شوافعو تر منځ په کلیو کښې د جُمعې لمونځ مختلف فیه دی نو د

مخدوم صاحب او شاه ولی الله صاحب رحمهما الله تر فتوی وروسته په دې باندې په اتفاق سره عمل کول صحیح دي.

اقول من لا یعرف الفرق بین الافتاء والقضاء لا یجوز له الاقتحام في هذا المقام. پرته له دې څخه په سندھ کښې خو په داسې کلیو کښې هم د جُمعې لمونځونه کیږي چیرته چه د څلورګوني مذهبونو په اجماع سره هیڅ ګنجائش نه لري. تاسو د دې څه تدارک کړی دی؟

قوله: په داسې حال کښې چه په ټول ملک کښې جمعه فی القری نافذه ده اوس د دې پرېښودل د عظیمو مفاسدو حامل کیدلی شي الخ.

اقول: دا د علماؤ د مداهنت او له عوامو څخه د حق د پټولو او د مذهب د تلبیس نتیجه ده. که چیرته اوس هم د دعوت په حکمت او موعظهٔ حسنه باندې عمل وشي او د وَالْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ لاندې د امر با لمعروف او نهی عن المنکر او د حدودو د حفظ اهتمام وشي نو د فساد هیڅ ویره او خطر نشته. د دې طریقه دا ده چه حنفي علماء کرام او مشائخ عظام په متفقه توګه دا فیصله ولیکي چه د حنفي مذهب له مخې په کلیو کښې د جُمعې لمونځ صحیح نه دی. او په ځینو قریو کښې په اجماع سره باطل دی. په کلي کښې د جُمعې په ادا کولو سره د ماسپښین فرض نه ساقطیږي، برسیره پر دې له مذهب څخه وتل، په مذهب کښې تلبیس، د نوافلو جماعت، د ورځې په نوافلو کښې به په جهر سره د قرائت او د ماسپښین د جماعت په قصد سره د پرېښودلو به ځانته ګناه وي. همدارنګه د قرائت د پټ ویلو وجوب په قصد سره د پرېښودلو له وجې دا دوه رکعته نفل به بیا واجب الاعاده وي. له دې امله احناف دې په کلیو کښې جُمعه نه ادا کوي. که چیرته ئې کوم اهلِ حدیث یا حنفي په خلاف د مذهب باندې په ادا کولو باندې ئې مصر وي نو له هغه سره په ټکر کښې مه واقع کیږئ. همدارنګه د جُمعې ادا کوونکي خلک دې د حنفي مذهب مطابق د جُمعې په نه ادا کوونکو باندې کوم اعتراض او طعن او پیغور نه کوي.

بیا دې علماء او مشائخ د دې فیصلې اعلان وکړي او پخپله دې د دې پابند و اوسي. کم تر کمه له دې څخه خو دا ګټه خامخا را ووځي چه د حق د پټونې او په مذهب کښې د تلبیس او تحریف جرم تدارک کیږي او د حق د اظهار فریضه ادا کیږي عوام دې د حنفي مذهب په باره کښې په غلط فهمۍ کښې نه پاتې کیږي له دې څخه هم پورته ظن غالب بلکه یقین دی چه د مسلمانانو اکثریت د علماؤ له متفقه فیصلې څخه مخ نه اړوي.

په کلیو کښې د جُمعې د بندولو له موهومه مفاسدو څخه ډارول او د جُمعې د اجازې له موجودو مفاسدو څخه اعراض کیږي. آیا دا صریح تعنّت نه دی؟ په کلیو کښې د جُمعې د اجازې

يوه لويه فتنه دا ده چه په دې بناء باندې په داسې ځايونو کښې هم د جُمعې لمونځونه ادا کيږي چيرته چه په عدم صحت باندې ئې د ائمهٔ اربعه ؤ اجماع ده. او په سندهـ کښې ډير داسې ځايونه شته. آيا د هغو وبال او عذاب به د مداهنو علماؤ په غاړې باندې نه وي؟

قوله: د ديو بند له علماؤ څخه هم حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي. مولانا محمد يعقوب نانوتوي او حضرت شيخ الهند او علامه عبد العلي بحر العلوم رحمهم الله تعالى په کليو کښې د جُمعې لمونځونه کول. (کفایۃ المفتی ج۳ص۱۹۰)

اقول: له ما سره كفاية المفتي نشته. له دې امله ما دار العلوم ته تيليفون وکړ. مفتي عبد الرؤف صاحب د كفاية المفتي څه عبارت په تيليفون باندې ما ته بيان کړ چه حاصل ئې دا وو چه يوه چا د پهلت د ځای يو داسې څرنګوالی بيان کړی دی چه له هغه څخه د پهلت کوچنی ښارګوټی توب ثابتيږي او ليکلي ئې دي چه په پهلت کښې مذکوره علماؤ د جُمعې لمونځونه ادا کول. د دې په ځواب کښې حضرت مفتي کفايت الله صاحب رحمه الله فرمائي چه پخپله په سوال کښې د مذکوره څرنګوالي له مخې په دې ځای کښې جمعه صحيح ده.

ما دا باور و نه شوای کولی چه يو عالِم په نقل کښې د داسې صريح خيانت جرئت وکړی شي د دې لپاره ما مفتي عبد الرؤف صاحب ته وويل چه د كفايت المفتي عبارت نقل کړئ او ما ته ئې را ولیږئ تر څو چه زه پرې غور وکړم. چنانچه را ليږل شوی عبارت په لاندې ډول دی:

د مظفر نګر په ضلع (ولايت) کښې يو ځای د پهلت په نامه دی چه د خلکو ټول تعداد ئې يو ويشت سوه دی، ضروري شيان پکښې پيدا کيږي. شپږ د پرچون دوکانونه. دوه د بزازی دوکانونه، دوه د عطاري دوکانونه. دري د خياطی. پنځه يا شپږ نور مختلف دوکانونه پکښې دي. لس يوولس د قصابي دوکانونه. پنځه شپږ حکيمان دي. له پنځلسو تر شلو پورې حافظان پکښې دي. پنځلس شلو پورې مولوي صاحبان دي. په هفته کښې يوه ورځ بازار وي. څلور جوماتونه دي چه يو پکښې د جامع جومات په نامه مشهور دی. يوه اسلامي مدرسه کومه چه د فيض الاسلام په نامه باندې نومول شوې ده. د موچي او بوټونو د خرڅولو هيڅ يو دوکان پکښې نشته. تهانه. ډاکخانه. شفاخانه. سرکاري مکتب هم پکښې وجود نه لري الخ.

جواب که چیرته د پهلت همدا حیثیت وي کوم چه په سوال کښې ئې یادونه شوې ده نو دا حیثیت د پهلت د لوي کلي د جوړيدو لپاره کافي دی له دې امله د جُمعې اقامت پکښې جائز دی الخ.

ما ډير فکر وکړ چه د كفايت المفتي له مذکوره عبارت څخه مخې ته د اينودل شوي تحرير د استخراج کوم صورت او د محرر (ليکونکي) خوا ته د خيانت له نسبت څخه د حفاظت لپاره نه نو څه لږ د کوم تاويل ګنجائش را ووځي ليکن تر اوسه پورې زما په ذهن کښې هيڅ صورت هم

پیدا نه شو والله العالم.

پرته له دې ځخه دا منل شوی امر دی چه هر څومره یو لوی محقق د جمهورو په خلاف قول وکړي نو د هغه اتباع جائز نه دی او د جمهورو د مسلک اتباع واجب دی چه کله د مذهب په دائرې کښې دننه د جمهورو په خلاف د قول اتباع ممنوع دی نو د مذهب په خلاف د قول اتباع به په طریقهٔ اولی سره ناجائز وي. چنانچه محقق ابن الهمام رحمه الله مجتهد فی المذهب دی. د ده د تفقه مقام یوازې د احناف د مشائخو تر منځ نه بلکه په ټول عالم کښې منل شوی دی. سره له دې دا هم له مسلماتو ځخه دی چه د ده کوم تحقیقات د مذهب په خلاف دي د هغو اتباع جائز نه دی (شرح عقود رسم المفتي ص۲۵)

قوله: مصر یا قصبه (لوی کلي یا کوچنی ښار) کوم چه قریهٔ کبیره ویل کیږي. مختلف تعریفونه ئې شوي دي

اقول د مصر اصل تعریف یعنې حد تام ئې دا دی چه هغه په عام عرف کښې مصر یا ښار وشمارل شي. کما نقله المحرر عن الامام الثوري رحمه الله او په عرفِ عام کښې د مصریت لپاره دا لازم دي چه کوڅې او ګلۍ ولري، په بازار کښې دوه طرفه یو بل ته مخامخ سره لګیدلي دوکانونه وي. پاخه مکانونه وي او د ضرورت اکثره شیان پکښې پیدا شي. له حضرت امام اعظم رحمه الله ځخه را نقل شوی تعریف "انه بلدة کبیرة فیها سکك واسواق ولها رساتیق" ځخه هم اصل مقصود همدغه دی په دې تعریف کښې ذکر شوي نور امور او نور تعریفونه د مصر حد تام نه دی بلکه رسوم دي کوم چه په هر زمان او مکان کښې بدلیږي را بدلیږي. د درایت له مخې هم ښکاره او منل شوی دی چه د کومو الفاظو پخپله شریعت کومه مخصوصه معنی نه ده ټاکلې هغه په اصل لغت او عام عرف باندې محمولیږي. نبي کریم ﷺ له عام عرف ځخه جلا د مصر لپاره کومه خاصه معنی نه ده متعینه کړې د دې لپاره دا لفظ به په عرفِ عام باندې پاتې کیږي. حضراتو فقهاء کرامو رحمهم الله پخپلو پخپلو زمانو کښې د مصر د علاماتو مطابق مختلف تعریفونه بیان کړي دي له دې امله نه په دغو تعریفونو کښې کوم تضاد شته او نه د دوی په وجود او عدم باندې د مصریت (ښاروالي) مدار دی

قوله د دې تعریف له مخې په خالص کافر حکومت لکه لندن او داسې نور هم په مصر کښې داخلیږي

اقول د حیرانتیا خبره ده چه نن په دنیا کښې داسې خلک هم شته چه د لندن په مصریت (ښاروالي) کښې شک او شبهه لري

قوله همدارنګه ډیر کلي هم په دې تعریف کښې داخلیږي

اقول مونږ یو ځل بیا لیکلي دي چه والی. مفتی. قاضي. قدرت علی اقامة الحدود. عدم الوسعة

في اكبر المساجد، اجتماع مرافق الاهل او داسې نور د مصر حدِ تام نه دی بلکه رسوم دي د دې لپاره د مصریت وجود او عدم د دغو امورو په وجود او عدم پورې موقوف نه دی رسوم او علامات په مختلفو زمانو، ځایونو او حالاتو کښې بدلیږي را بدلیږي.

قوله: آیت کریمه د احنافو په نزد خاص له هغو ځایونو سره تعلق لري په کومو ځایونو کښې چه جُمعه واجبه ده.

اقول: د آیت د تخصیص یواځې احناف قائل نه دي بلکه په عدم عموم والي باندې ئې اجماع ده.

فقط واللہ العاصم من فتن اتباع الھوٰی، رشید احمد ۲۸ جمادی الآخر

د هوٰی د اتباع لپاره د حاکم د اجازې حیله

سوال: په کلیو کښې د جُمعې په مسئله باندې زمونږ په ښار سنګان چه په ایراني بلوچستان کښې واقع دی، پوره اختلاف پیدا شوی دی. په دې وخت کښې د دې ځای د لرمړې صف یعني د مخکښو علماء کرامو تر منځ اختلاف دی. د یوې ډلې په نزد په هر یوه واړه کلي کښې چه فرماندار وي یعني د صوبې (ولایت) د والي یا د علاقې د علاقه دار یا نائب علاقه دار په تحریري اجازې سره په هر ډول کلي کښې د جُمعې او اخترونو لمونځونه جائز دي ځکه چه په مجتهد فیه مسائلو کښې د حاکم حکم د اختلاف رفع کوونکی دی. او دویمه ډله د دې برعکس د عدم جواز قائل دي. د دواړو خواوو لیکنې ستاسو خدمت ته وړاندې کوم. د کرم او مهربانۍ له مخې په دغو باندې د نظر په اچولو سره فیصله ولیکئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې حیلې سره له مذهب څخه وتل هیڅکله جائز نه دي. د دې ډلې په وینا کښې لاندیني غلطۍ دي:

۱ - په کلیو کښې د جُمعې د صحت لپاره له حاکم څخه د اجازې تر لاسه کول کافي نه دي بلکه د حاکم له خوا څخه د جُمعې د اقامت امر لازم دی.

۲ - د حاکِم په امر سره هم په هر هر کلي کښې جُمعه جائزه نه ده بلکه یواځې په داسې کلیو کښې جائزه ده چیرته چه په څلورو مذهبونو کښې د یوه مذهب له مخې هلته جمعه صحیح وي چیرته چه د مذاهبو په اتفاق سره جمعه باطله وي هلته د حاکم په امر سره هم جُمعه جائزه نه ده.

۳ - د حاکم حکم د مذهب په خلاف نافذ نه وي. له دې امله د اقامتِ جمعه فی القری حکم د داسې حاکم له خوا څخه ضروري دی چه د هغه په مذهب کښې ئې جواز موجود وي. د حنفي حاکِم امر صحیح نه دی.

۴ - د حاکم امر یواځې د هغه د ولایت تر حدودو پورې محدود وي د هغه د ولایت له حدودو څخه د باندې په کلیو کښې جُمعه جائزه نه ده.

۵ ـ د حاکم آمر په عزل یا مړ کیدو سره د هغه امر هم پای ته رسیږي. تر هغه وروسته د نوي حاکم له امر پرته په کلیو کښې به جُمعه جائزه نه وي.

په دغو امورو باندې د دلائلو تفصیل زما په "النخبة فی مسئلة الجمعة و الخطبة" نومې رسالې کښې دی

په دې زمانه کښې داسې حُکام نشته کوم چه د دیني جذبې لاندې د جُمعې د اقامت حکم ورکړي همدغه د بلوچستان واقعه ده چه کوم حاکم ته د مولوي صاحبانو یوه ډله وراغله او په کلیو کښې د جُمعې د لمانځه د اجازې لپاره حاضر شول. هغه ورته وویل چه تر څو ورځو وروسته د جُمعې لمونځ کوئ؟ هغوی په ځواب کښې وویل چه په هفته کښې یو ځل. حاکم وویل چه ورځې د ورځې پنځه ځله ئې ادا کړئ. آیا د دین له شعائرو سره د دې لوبې او ټوکو مسخرو عذاب به په دغو مولوي صاحبانو باندې نه وي؟ داسې حاکم پیدا کول ډیر مشکل دی کوم چه مسلمان وي او شیعه نه وي، په دین باندې مسخره کوونکی نه وي. غیر حنفي وي، بیا هغه ته په کلیو کښې د جُمعې د اقامت په حکم صادرولو کښې کوم تردّد (شک) نه وي یعنې یواځې اجازه نه بلکه واجب التعمیل حکومتي حکم جاري کړي.

پرته له دې څخه که چیرته د حاکم په حکم سره په کلیو کښې د جُمعې لمونځ رواج شو نو عوام دا د ځان لپاره سند جوړوي او د مذکوره شرائطو له رعایتولو پرته په هر ځای کښې د جُمعې لمونځونه کوي د عوامو د دې ګمراهۍ او د هغوی د لمونځونو د بربادۍ وبال او عذاب به په هغو مولوي صاحبانو وي کوم چه د هوی (نفساني خواهشاتو) لپاره د حاکم د اجازې پلمې لټوي.

په سوال کښې لیکل شوي دي چه په دې مسئله کښې د مخکښنو علماؤ تر منځ اختلاف دی. په دې باندې ډیر حیران شوم. داسې ښکاره غلطي او له مذهب سره لوبې له کوم معمولي غوندې صاحبِ علم څخه هم ډیره لرې خبره ده پاتې شوه دا چه د لومړي صف له کوم عالِم څخه د داسې جهالت (ناپوهۍ) ظهور وشي. که چیرته خدای مکړه په رښتیا هم د هغه ځای د لومړي صف د علماؤ دا حالت وي نو د داسې قوم دې خدای حافظ او نګهبان شي. فقط والله العاصم من فتن الجهالة فی زیّ العلم.

رشید احمد، ۲ ذی الحجة ۱۳۹۹ هجری

په کلیو کښې د جُمعې د لمانځه په اړه د زهري د اثر جواب

سوال آیا په کلي کښې د جُمعې د جائزوونکو دا استدلال صحیح دی کوم چه د بخاري شریف په باب الجمعة کښې له یونس څخه روایت دی چه رزیق بن حکم ابن شهاب زهري رحمه الله ته خط ولیکه چه آیا زه پخپلې زمکې "ایله" کښې د جُمعې لمونځ وکړم په کوم ځای کښې چه یو څو کسه سوډاني مسلمانان او داسې نور اوسیږي؟ هغه په ځواب ورکړ چه خامخا ئې وکړئ د جُمعې د

لمانځه مجوزین له دې حدیث څخه جواز را اخیستی دی محمد بن شهاب زهري رحمه الله رزیق ته په یوه کوچني کلي ایله کښې د جُمعې د ادا کولو حکم ورکړ په دې اړوند څو پوښتنې د ځواب غوښتونکي دي

۱ - په کوم ځای کښې چه امام زهري رحمه الله د جُمعې د لمانځه اجازه ورکړې وه دا ځای کلی وو او که د کوم ښار فناء وو؟

۲ - که چیرته کلی وو نو امام زهري رحمه الله دا فتوی له خپل اجتهاد څخه ورکړې وه؟ آیا دا فتوی د احنافو لپاره د قبول وړ ده په داسې حال کښې چه په کلیو کښې د جُمعې د نه جواز په سلسله کښې په صراحت سره حدیث شریف موجود دی؟

۳ - او که داسې وو چه په ایله کښې امام زهري رحمه الله له دې امله چه دی پخپله د دې ځای حاکم وو د جُمعې د لمانځه حکم ورکړی وو؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې مختلف احتمالات دي:

۱ - د دې ځای قریه والی ثابت نه دی. د والي له وجود او د خلکو له اجتماع څخه د دې ځای لوی کلی والی راجح دی.

۲ - ممکنه ده چه دا ځای د ایله د ښار فناء وو. او ایله به یو لوی ښار وو.

۳ - د رزیق استیذان (اجازه غوښتنه) په خپلې قیامګاه باندې د جُمعې د اقامت په اړه نه وو بلکه په ایله کښې د جُمعې د حضور په اړه دی

۴ - د رزیق استفتاء په کلیو کښې د جُمعې د لمانځه په اړه نه ده بلکه د امیر د اذن په باره کښې دی یعنې امیر عمر بن عبد العزیز رحمه الله له خوا څخه په ایله کښې د اقامت جمعه اذن دی. په دې صورت کښې د ایله په حوالي (شاو خوا علاقې) کښې اذن ثابتیږي او که نه؟ د زهري رحمه الله د ځواب حاصل دا دی چه لکه څرنګه چه ستاسو په ایله باندې ولایت د هغه په شاوخوا علاقو باندې شامل دی همدارنګه د جُمعې د اقامت اذن هم د ایله په حوالي باندې شامل دی

۵ - دا د زهري رحمه الله اثر دی کوم چه حجت نه دی

پورتني ځوابونه مې تبرعاً ولیکل. که نه نو په قریو کښې د جُمعې په نه جواز باندې د قرآن او حدیثو په مقابله کښې دا ډول اقوال کوم حیثیت نه لري د دغو قولونو خوا ته توجه او د ځواب ورکولو کوشش د وخت ضائع کول دي فقط والله تعالی اعلم رشید احمد ۱۶ رجب ۱۴۰۱ هجری

(ضمیمه به تتمه کښې دی)

باب الجنائز

حیاة الانبیاء علیهم السلام

السؤال: ماقولکم رحمکم الله فی حیاة الانبیاء علیهم السلام اهی برزخیة اودنیویة ابینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: حیاة الانبیاء علیهم السلام برزخیة ولکن بلغت حد الکمال فلذا یترتب علیها بعض الاحکام الحیاة الدنیویة من تحریم نکاح الازواج المطهرات وعدم اکل الارض اجسادهم وعدم جریان الارث فی اموالهم. فقط والله تعالی اعلم. ۱۵ جمادی الاولی ۱۳۷۳ هجری

د پورتني سوال په شان يو بل سوال:

سوال: په قبر کښې د نبي کريم ﷺ په حياة باندې رڼا واچوئ ډيره مهرباني به مو وي.

الجواب و منه الصدق و الصواب: د روح بقاء خو ظاهره خبره ده په دې کښې هيڅ شک نشته. د ټولو مسلمانانو بلکه د ټولو انسانانو ارواح په اتفاق سره باقي پاتې کيږي او فناء کيږي نه. پس په انبياؤ عليهم السلام يا شهيدانو باندې د احياء د اطلاق خصوصيت د دې لپاره وي چه له حيات څخه مراد عدم تعطل او مرګ په معنی د تعطل سره دی. په عامو محاوراتو کښې هم په تعطل باندې د مرګ د لفظ اطلاق کيږي. دا نبياؤ عليهم السلام ارواح چونکه په قبر کښې معطل نه وي بلکه په عباداتو لکه آذان. لمونځ. روژه حج. زکوة او داسې نورو باندې مشغول دي له دې امله په هغوی باندې د حيات د لفظ اطلاق شوی دی. او کوم خلک چه په دنيا کښې د خير له کارونو څخه معطل وو په برزخ (قبر) کښې هم د هغوی ارواح له خير څخه معطل پاتې کيږي. په دې تعطل باندې د مرګ د لفظ اطلاق کيږي. د سعيده نفوسو (بختورو ارواحونو) لپاره تر ټولو لوی خوند په عباداتو کښې دی. که چيرته همدا نعمت له هغوی څخه په قبر کښې سلب کړی شي نو دا کار د هغوی لپاره عذاب ثابتيږي ځکه چه د لذّت او عبادت سلبيدل هم يو لوی عذاب دی پس د نبوي ﷺ د ارشاد په موجب "قرة عيني في الصلوة" دغو سعيده ارواحو ته په قبرونو کښې هم د عبادت نعمت ورکوي او د هغوی سترګې سړول کيږي. لکه څرنګه په ژوندي ژوند کښې د خير د اعمالو په زرګونو مراتب دي. همدارنګه په دنيا کښې د اعمالو د تفاوت له وجې په برزخي ژوندانه کښې هم د تعطل او د خير په اعمالو کښې د مشغول والي مختلفي مرتبې دي. له دې تقرير څخه د نبي کريم ﷺ د ارشاد مطلب هم واضح کيږي چه "کله يو څوک په ما باندې درود او سلام وائي په دې وخت کښې الله تعالی په ما باندې زما روح را ګرځوي او زه د سلام خواب ورکوم" د دې مقصد دا دی چه حضور ﷺ هر وخت په الهي معارفو کښې مستغرق وي چه کله څوک سلام پرې وائي نو د

هغه خوا ته توجه کوي د الهي معارفو څخه د توجه اړول او د دنیا د عالم خوا ته توجه کول ئې د روح په را گرځولو (ردولو) تعبیر کړی دی لکه څرنگه چه د حضرت بلال رضی الله عنه په وخت باندې د نه جگیدو په عذر کښې حضور نبي کریم ﷺ وفرمایل ان الله قبض ارواحکم حین شاء وردها علیکم حین شاء د ارواحو له قبض څخه مراد دا دی چه د خوب له وجې څخه سړی له دنیوي کارونو څخه معطل وي او له رد څخه مراد په دنیوي افعالو یا کارونو کښې اشتغال او عدم تعطل دی لنډه دا چه انبیاء. شهداء او اولیاء چونکه په قبرونو کښې د خیر له افعالو څخه معطل نهدي د دې لپاره په هغو باندې د احیاء اطلاق شوی دی. باقي دا اعتراض بې ځایه دی چه له قبرونو څخه د آذان او داسې نورو آوازونه ولې نه اوریدل کیږي یا اولیاء له قبرونو څخه په را وتو سره په حج کولو او داسې نورو کارونو په کولو کښې ولې نه تر سترگو کیږي. د دې لپاره چه عالم برزخ له عالم رؤیا سره مشابهت لري. د عیني وجود او ذهني وجود غوندې منامي او برزخي وجود هم یو مستقل وجود دی. لکه څرنگه چه د خوبوړي سړي څنگ ته کښیناستونکي ته هیڅ نه معلومیږي چه په دې وخت کښې ویده سړی په خوب کښې څه ویني حالانکه هغه په خوب کښې کله کله په عذاب کښې وي. مار یا لړم تک ورکوي یا ئې څوک قتل کوي یا په خوب کښې جماع کوي یا میوې او داسې نور ښه ښه خوراکونه کوي یا په خوب کښې حج. زکوٰة. آذان. لمونځ. روژه او داسې نور کارونه سر ته رسوي لیک څنگ ته ورسره ناست سړي ته د یوې ذرې غوندې احساس هم نه کیږي. همدارنگه د عالم برزخ افعال. اعمال او عذاب قبر او داسې نور تفصیلات د دې عالم له اوسیدونکو څخه پټ او مخفي دي. هکذا افاد مولانا الشاه محمد انور الکشمیري قدس الله سره العزیز.

فقط والله تعالی اعلم ۷ صفر ۱۳۷۲ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال: نن صبا په پنجاب کښې د حیاة النبي مسئلې ډیر زور اخیستی دی. په هر هر ځای کښې په دې اړه بحثونه په نظر راځي. هیله ده چه په دې اړوند محقق او فیصله کوونکی قول ولیکئ او د خلکو لاربښوونه وکړئ. والاجر عند الله الکریم.

الجواب و منه الصدق و الصواب: د بنده په خیال کښې دې مسئلې ته دواړو خواوو دومره د اهمیت په ورکولو سره دومره غلو او زیاتی کړی دی چه له حدودو څخه ئې تجاوز کړی دی د مسئلې دومره اهمیت نه وو چه په دې باندې تر اختلاف او افتراق پورې خلک ورسیږي او که څه اختلاف پکښې وای نو یوازې به تر علماؤ پورې ئې محدود ساتل ضروري وو په زرگونو مسائلو کښې د علماؤ د اختلاف مثالونه شته لیکن داسې مسائلو لره د عوامو مخې ته په راوړلو د عامو مؤمنانو ذهنونه مشوش کول. مناظره کوونکو ته اخطار ورکول. د یوه او بل په خلاف اشتهارونه

لګول او خپرول او په همدې موضوع باندې د جلسې په جوړولو سره د اُمت د اتفاق ديوال په دې ړول نړول هيڅ جواز نه لري د علماؤ افتراق (يو له بله جلاوالى) په لازمي توګه دا نتيجه لري چه عوام له ديني علماؤ څخه په متنفر کيدو سره د دين له رسۍ، رغبت او محبت څخه هم لاس مينځي د دغو حالاتو له مخې په دې مسئلې باندې د قلم په پورته کولو باندې نه عقل تيار دى او نه طبيعت. مطلق حيات د قرآن په نص سره ثابت دى. بس په دې اجمال باندې ايمان لرل فرض دي د دې تفصيل نه منصوص دى او نه ئې په تفصيل باندې ايمان درلودل ضروري دي او نه مونږ ئې په تحقيق او تدقيق باندې مکلف يو. ما ته دا ويره ده چه د دې په تحقيق پسې کيدل چه ګستاخي نه وي او که نه نو کم تر کمه په غير ضروري کار کښې د وخت او قوت د ضائع کولو له ګناه څخه خالي نه دى. **قال رسول الله ﷺ من حسن اسلام المرء ترکه مالا يعنيه وقال ﷺ علامة اعراض الله تعالى من العبد اشتغاله بما لا يعنيه و قال ﷺ اللّٰهم انى اعوذ بك من علم لا ينفع و قلب لا تخشع و من دعوة لا يستجاب لها.** د تعوّذ (پناه غوښتلو) له دغو دريو جملو له ترتيب څخه ثابتيږي چه په علم غير نافع (بې فايدې علم) کښې مشغوليدل د زړه د خشوع د له منځه تللو سبب دى. او د خشوع له منځه تلل د دُعاء د نه قبليدلو سبب دى.

فقط والله تعالى اعلم **۳۰ ذى قعده ۱۳۷۷ هجرى**

په جومات کښې د جنازې لمونځ مکروه دى

سوال: په جومات کښې د جنازې د لمانځه ادا کول څنګه دي؟ که چيرته جائز نه وي نو په حرمين شريفينو کښې ولې ادا کيږي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: بې له عذره په جومات کښې د جنازې لمونځ مکروه تحريمي[1] دى که جنازه له جومات څخه د باندې وي او که دننه وي. البته که چيرته د لمانځه لپاره کوم بل ځاى نه وي نو د عذر له وجې په جومات کښې مکروه نه دى. **قال فى العلائية و کرهت تحريماً وقيل تنزيهاً فى مسجد جماعة هو اى الميت فيه (الى ان قال) والمختار الکراهة مطلقاً وفى الشامية انما تکره فى المسجد بلا عذر فان کان فلا الخ (ردالمحتار ج۱)** په حرمين شريفينو کښې د جنازې له لمانځه څخه استدلال صحيح نه دى ځکه چه دا د هغوى مسلک دى

فقط والله تعالى اعلم **۲۶ ذى قعده ۱۳۷۱ هجرى**

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال: امام او څيني مقتديان چه له جومات څخه د باندې وي او پاتي مقتديان چه په جومات

[1] - د تنزيهي کراهت قول راجح دى تفصيل ئې په تتمه کښې دى

کښې وي نو آيا د جنازې لمونځ ادا کيږي او که نه؟ د هدايې په حاشيه کښې دا صورت په اتفاق سره جائز دی اذا کانت الجنازة قبل المسجد فالصلوة عليها مکروهة باتفاق اصحابنا وان کانت الجنازة والامام وبعض القوم خارج المسجد والباقي فيه لم تکره باتفاق اصحابنا وان کانت الجنازة وحدها خارج المسجد ففيه اختلاف المشائخ رحمهم الله تعالى بعضهم قالوا يکره منهم السيد ابو شجاع لما ان المسجد بنى لاداء المکتوبات وقال بعضهم لا يکره لان المعنى الموجب للکراهة وهو احتمال تلويث المسجد مفقود (هدايه اولين باب الجنائز ص۱۸۱) دې صورت لره د دار العلوم ديوبند مطبوعه دار العلوم کراچي په اصلاحاتو کښې هم بې له کراهته جائز بللی دی د کرم او مهربانی له مخې د پورتني ساده شوي عبارت په رڼا کښې مو له خواب څخه خبر کړئ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د هدايې دا حاشيه له عنايه څخه را اخيستل شوې ده نورو تولو فقهاء کرامو دا خبره غلطه گڼلې ده او په دې صورت کښې ئې د جواز با لاتفاق په قول باندې ترديد کړی دی

قال العلامة ابن نجيم رحمه الله (قوله ولا فى مسجد جماعة) لحديث ابى داؤد مرفوعاً من صلى على ميت فى المسجد فلا اجر له وفى رواية فلا شئ له اطلقه فشمل ما اذا کان الميت والقوم فى المسجد او کان الميت خارج المسجد والقوم فى المسجد او کان الامام مع بعض القوم خارج المسجد والقوم والباقون فى المسجد او الميت فى المسجد والامام والقوم خارج المسجد وهو المختار خلافا لما اورده النسفى کذا فى الخلاصة وهذا الاطلاق فى الکراهة بناء على ان المسجد انما بنى للصلوة المکتوبة وتوابعها من النوافل والذکر وتدريس العلم وقيل لا يکره وهو مبنى على ان الکراهة لاحتمال تلويث المسجد والاول هو الاوفق لاطلاق الحديث کذا فى فتح القدير فما فى غاية البيان والعناية من ان الميت وبعض القوم اذا کانا خارج المسجد والباقون فيه لا کراهة اتفاقاً ممنوع (البحر الرائق ج۲،ص۱۸۶)

په لانديني کتابونو کښې هم همدغه فيصله ليکلې ده

فتح القدير ج۱،ص۴۶۲، تبيين الحقائق مع حاشية الشبلى ج۱،ص۲۴۳، نور الايضاح ص۱۲۰، مراقى الفلاح ص۳۲۴، عالمگيرية ج۱،ص۱۶۵، الدر المختار مع رد المحتار ج۱،ص۸۲۶، بذل المجهود ج۴،ص۲۰۳، عمدة القارى ج۴،ص۱۱۴، الکوکب الدرى ص۲۱۵، العرف الشذى ص۵۰۱، کتاب الفقه على المذاهب الاربعة ج۱،ص۵۰۷، فتاوى رشيديه ص۳۵۲، امداد الفتاوى ج۱،ص۳۰۶، فتاوى دار العلوم ديوبند ج۱،ص۵۰۴، بهشتي گوهر ص۳۰، وغيرها من کتب المذهب فى الفقه والحديث

غرض دا چه د مړي. امام او خینو مقتدیانو له جومات څخه د باندې دریدو په صورت کښې د عنایه بې له کراهته د جواز په اتفاق سره قول په اتفاق سره صحیح نه دی. تولو په اتفاق سره دا رد کړی دی. او علامة شامي رحمه الله په رد المحتار او منحة الخالق کښې له نهر څخه د تطبیق صورت را نقل کړی دی چه په اتفاق سره د عدم کراهت قول یواځې د هغو خلکو په حق کښې دی چه کوم چه له جومات څخه د باندې دي. د جنازې کوم لمونځ کوونکي چه په جومات کښې د ننه دي د هغو د لمانځه په باره کښې اختلاف دی او د کراهت خوا ئې راجحه ده.

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی القعده ۱۴۰۲ هجری

د جنازې د لمانځه سلام په ټیټ اواز سره د ویلو حکم

سوال: یو مولوي صاحب وائي چه د جنازې د لمانځه سلام په ټیټ آواز سره ویل افضل دي. آیا دا خبره صحیح ده؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې درې قولونه دي

۱ - دواړه سلامونه به په ټیټ آواز سره وائي

۲ - یو سلام به په لوړ آواز سره وائي او بل به په ټیټ آواز سره

۳ - دواړه سلامونه به په لوړ آواز سره وائي

في نفسه لومړنی صورت افضل دی لیکن په دریم صورت باندې د عام تعامل له وجې دې ته هم فضیلت حاصل دی. د لومړي صورت غوره کول په عوامو کښې د فتنې او انتشار موجب ګرځي له دې امله له دې څخه احتراز باید وشي

قال فی العلائیة و یسر الکل الا التکبیر لکن فی البدائع العمل فی زماننا علی الجهر بالتسلیم و فی جواهر الفتاوی یجهر بواحدة و قال ابن عابدین رحمه الله و الذی فی البدائع و لا یجهر بما یقرأ عقب کل تکبیرة لانه ذکر و السنة فیه المخافتة و هل یرفع صوته بالتسلیم لم یتعرض له فی ظاهر الروایة و ذکر الحسن بن زیاد رحمه الله انه لا یرفع لانه للاعلام و لا حاجة له لان التسلیم مشروع عقب التکبیر بلا فصل و لکن العمل فی زماننا علی خلافه اه (رد المحتار ج ۱، ص ۸۱۶)

فقط والله تعالی اعلم ۲۶ ذیقعده ۱۴۰۲ هجری

ښځو ته هدیرې یا قبرستان ته تګ منع دی

سوال: د ښځو لپاره هدیرې یا قبرستان ته تلل جائز دي او که ناجائز؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: ناجائز دي. په حدیث کښې په داسې ښځو باندې لعنت راغلی دی خصوصاً په دې زمانې کښې په خرافاتو باندې د نظر په اچولو سره په هیڅ حالت کښې د

اجازې ګنجائش نشته. د سدًا للذرائع وحسماً للمادة له مخې په کلي توګه منع کول نې ضروري دي

قال الخير الرملي ان كان ذلك لتجديد الحزن و البكاء و الندب على ما جرت به عادتهن فلا تجوز و عليه حمل حديث لعن الله زائرات القبور و ان كان للاعتبار و الترحم من غير بكاء و التبرك بزيارة قبور الصالحين فلا بأس اذا كن عجائز و يكره اذا كن شواب كحضور الجماعة في المساجد اهـ و هو توفيق حسن (رد المحتار ج۱، ص۸۴۳) و يعضده المعنى الحادث باختلاف الزمان الذي اشارت اليه عائشة رضي الله تعالى عنها بقولها لو ان رسول الله ﷺ رأى ما احدث النساء بعده لمنعهن كما منعت نساء بني اسرائيل و هذا في نساء زمانها فما ظنك بنساء زماننا. فقط والله تعالى اعلم ۱۳ محرم ۱۳۷۲ هجری

په قبر باندې د قرآنکريم د لوستلو حکم

سوال: په قبر باندې د قرآنکريم په تلاوت کولو سره مړي ته ثواب بخښل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: هو جائز دي. البته په اجرت باندې د قرآنکريم پخپله تلاوت کول او په بل چا باندې نې تلاوت کول ناجائز دي.

(قوله ويقرأ يٰس) لما ورد من دخل المقابر فقرأ خفف الله عنهم يومئذ و كان له بعدد من فيها حسنات بحر. و في شرح اللباب و يقرأ من القران ما تيسر له من الفاتحة و اول البقرة الى المفلحون و اٰية الكرسي و اٰمن الرسول و سورة يٰس و تبارك الملك و سورة التكاثر و الاخلاص اثنى عشر مرة او احدى عشر او سبعاً او ثلاثاً ثم يقول اللّٰهم اوصل ثواب ما قرأناه الى فلان او اليهم. (رد المحتار ج۱) فقط والله تعالى اعلم

۱۳ محرم ۱۳۷۲ هجری

د پاخه قبر د جوړولو حکم

سوال: د علماؤ یا سیدانو قبرونه په پخو خښتو باندې جوړول جائز دي او که نه؟ په شامیه کښې دي چه وفي الاحكام عن جامع الفتاوى و قيل لا يكره اذا كان الميت من المشائخ و العلماء و السادات.

الجواب و منه الصدق و الصواب په قبر باندې پخه خښته او د چونې لګول جائز نه دی البته په ختو باندې نې ګلول جائز دي

قال في شرح التنوير و لا يجصص للنهي عنه و لا يطين و لا يرفع عليه بناء و قيل لا بأس به و هو المختار. و في الشامية (قوله و قيل لا بأس به الخ) المناسب ذكره عقب قوله و لا يطين لان عبارة السراجية كما نقله الرحمتي

ذکر فی تجرید ابی الفضل ان تطیین القبور مکروہ و المختار انه لا یکرہ اھ. و عزا الیه المصنف فی المنح ایضاً و اما البناء علیه فلم ار من اختار جوازہ. (شامیة ج۱)

د تعمیر په اړه چه کومه جزئیه له قیل سره ذکر شوې ده هغه ضعیفه ده او د صحیح حدیث او له امام څخه د روایت په خلاف ده. عن ابی حنیفة رحمه الله یکرہ ان یبنی علیه بناء من بیت او قبة او نحو ذٰلک لما روی جابر رضی الله عنه نهی رسول الله ﷺ عن تجصیص القبور و ان یکتب علیها و ان یبنی علیها رواہ مسلم. (شامیه ج۱)

په ځانګړې توګه د بدعت او خرافاتو له فتنو څخه په دې ډکه زمانه کښې د ضلالت له دې ډول اسبابو څخه احتراز (پرهیز) ډیر ضروري دی فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ جمادی الاولیٰ ۱۳۷۲ هجری

په قبر کښې د خښتې، ډبرې یا تیږې، اوسپنې او داسې نورو د لګولو حکم

سوال: په قبر کښې د ضرورت په وخت د سیمټو یا له سیمټو او شګو څخه د جوړې شوې خښتې استعمالول جائز دي او که نه؟ د سیمټو یا له خاورو څخه په پخې شوې خښتې کښې څه فرق شته او که د دواړو حکم یو دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: قال شارح التنویر رحمه الله و لا بأس باتخاذ تابوت و لو من حجر او حدید له عند الحاجة کرخاوة الارض و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله و لا بأس باتخاذ تابوت الخ) ای یرخص ذٰلک عند الحاجة و الا کرہ کما قدمناہ آنفاً قال فی الحلیة. نقل غیر واحد عن الامام ابن الفضل انه جوزہ فی اراضیهم لرخاوتها و قال لکن ینبغی ان یفرش التراب و تطین الطبقة العلیا مما یلی المیت و یجعل اللبن الخفیف علی یمین المیت و یسارہ لیصیر بمنزلة اللحد و المراد بقوله ینبغی یسن کما افصح به فخر الاسلام و غیرہ بل فی الینابیع و السنة ان یفرش فی القبر التراب. ثم لم یتعقبوا الرخصة فی اتخاذہ من حدید بشیء و لا شک فی کراهته کما هو ظاهر الوجه اھ ای لانه لا یعمل الا بالنار فیکون کالآجر المطبوخ بها. کما یأتی. (رد المحتار ج۱، ص۸۳۶) و فی شرح التنویر و یسوی اللبن علیه و القصب لا الآجر المطبوخ و الخشب لو حوله اما فوقه فلا یکرہ ابن ملک و جاز ذٰلک حوله بارض رخوة کالتابوت. و فی الشامیة (قوله لو حوله الخ) قال فی الحلیة و کرهوا الآجر و الواح الخشب و قال الامام التمرتاشی هذا اذا کان حول المیت. فلو فوقه لا یکرہ لانه یکون عصمة للتسبع و قال مشائخ بخاری لا یکرہ الآجر فی بلدتنا للحاجة الیه لضعف الاراضی (قوله و جاز ذٰلک) ای الآجر و الخشب (رد المحتار

ج۱،ص۸۲۸) وفي العلائية ولا يجصص للنهي عنه ولا يطين ولا يرفع عليه بناء وقيل لا بأس به وهو المختار. وفي الشامية (قوله وقيل لا بأس به الخ) المناسب ذكره عقب قوله ولا يطين لان عبارة السراجية كما نقله الرحمتي ذكر في تجريد ابي الفضل ان تطيين القبور مكروه والمختار انه لا يكره اه وعزاه اليها المصنف في المنح ايضاً. واما البناء عليه فلم ار من اختار جوازه. وفي شرح المنية عن منية المفتي المختار انه لا يكره التطيين وعن ابي حنيفة رحمه الله تعالى يكره ان يبنى عليه بناء من بيت او قبة او نحو ذلك. لما روى جابر رضي الله تعالى عنه نهى رسول الله ﷺ عن تجصيص القبور وان يكتب عليها وان يبنى عليها. رواه مسلم وغيره اه نعم في الامداد عن الكبرى و اليوم اعتادو التسليم باللبن صيانة للقبر عن النبش و رأوا ذلك حسناً و قال ﷺ ما راه المسلمون حسناً فهو عند الله حسن اه. (رد المحتار ج۱،ص۸۲۹)

له پورتني عبارتونو څخه لاندیني امور ثابت شول:

۱ - د قبر په منځ کښې د مړي په شا و خوا کښې پرته له ضرورت څخه د لرګي تختې یا د پړې. ډبرې یا تیرې. د سیمټو خښتې. اوسپنه او په بټیو کښې د پخو شویو خښتو لګول مکروه تحریمي دي

۲ - که چیرته زمکه ډیره نرمه یا نمجنه وه او د قبر د لویدلو ویره وي نو د ضرورت په اندازه د نوموړي شیانو د لګولو اجازه شته که چیرته په لرګیو. ډبرو یا د سیمټو په خښتو باندې ضرورت پوره کیده نو په بټیو کښې دې له پخو شویو خښتو او اوسپنې څخه احتراز وکړي د دې لپاره چه په هغو کښې د اور اثر دی. په ډبره یا د سیمټو په خښته کښې دا قباحت نشته د داسې ضرورت په وخت کښې لرګیو. ډبرو او اوسپنې په تابوت کښې د کینولو په صورت کښې د دفن کولو ګنجائش هم شته البته د اوسپنې له تابوت څخه تر خپله وسه پورې احتراز لازم دی. په هر ډول تابوت کښې بهتر دا ده چه لاندې خاوره ور واچوي او د مړي په دواړو خواوو کښې خامې یا اومې خښتې ولګوي او د سرپوښ د ننه طرف ته خټه ورکړي

۳ - د مړي په برسیره طرف یعنې د سوریو په پټولو کښې بې له ضرورته هم د لرګي. ډبرې. د سیمټو ټکړه. اوسپنه او داسې نور لګول جائز دي

۴ د قبر برسیره طرف په خټو باندې د ګلولو ګنجائش شته لیکن احتراز ترې بهتر دی

۵ - د قبر پر سر باندې د سمیټو پلستر او هر ډول خښتې لګول ناجائز دي د پلستر او نه. ممانعت په صراحت سره په حدیثو کښې راغلی دی د خښتو لګول هم په بناء کښې داخل دی کوم چه د زینت په غرض سره حرام دی او د استحکام د قبر د ښکلوالي په غرض سره مکروه تحریمي دی چه په ګناه کښې له حرامو سره برابر دی البته د درندګانو له ویرې د خامو خښتو د لګولو

گنجائش شته فقط والله تعالی اعلم ۲۰رجب ۱۴۰۰ھ هجری

په قبر باندې چارديوالي يا د چوترې جوړول منع دي

سوال په قبر باندې پرته له چت څخه څلور پنځه فټه لوړه چارديوالي د حفاظت په غرض سره جائزه ده او که نه؟ همدارنګه چوتره جوړول او بيا په هغې باندې برسيره قبر جوړول تر څو چه د باران له سيلاب څخه وساتل شي او د زائرينو د کښيناستو لپاره صفا ځای وګرځي جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په قبر باندې هر ډول آبادي يا بناء د زينت (ښائست) په غرض سره حرامه ده او د استحکام په غرض سره مکروه تحريمي ده. په ګناه کښې مکروه تحريمي هم له حرامې سره برابره ده. د چارديوالي اګر که د يوې خښتې وي بناء کيدل ظاهره خبره ده. او چوتره بلکه له اصل خاورې څخه زياته خاوره اچول هم په بناء کښې داخل دي.

قال فی العلائیة ویهال التراب علیه وتکره الزیادة علیه من التراب لانه بمنزلة البناء. وفی الشامیة (قوله وتکره الزیادة علیه) لما فی صحیح مسلم عن جابر رضی الله تعالی عنه قال نهی رسول الله ﷺ ان یجصص القبر وان یبنی علیه زاد ابو داؤد ویزاد علیه حلیة (قوله لانه بمنزلة البناء) کذا فی البدائع وظاهره ان الکراهة تحریمیة وهو مقتضی النهی المذکور لکن نظر صاحب الحلیة فی هذا التعلیل وقال وروی عن محمد رحمه الله تعالی انه لا بأس بذلك ویؤیده ماروی الشافعی وغیره عن جعفر بن محمد عن ابیه رضی الله تعالی عنه ان رسول الله ﷺ رش علی قبر ابنه ابراهیم ووضع علیه حصباء وهو مرسل صحیح فتحمل الکراهة علی الزیادة الفاحشة وعدمها علی القلیلة المبلغة له مقدار شبر او ما فوقه قلیلاً. (رد المحتار ج۱، ص۸۳۸) وقال ابن عابدین رحمه الله فی احیاء الموات وان حوطها وسنمها بحیث یعصم الماء یکون احیاء لانه من جملة البناء. (رد المحتار ج۵ ص۳۰۸)

په امداد الاحکام کښې چارديوالي لره په قبر باندې له بناء څخه خارج بلل غير ظاهر دي. او که چيرته فرض کړی دا صحيح هم وي چه چارديوالي له بناء څخه خارج دی نو د عدم جواز وجه ئې دا ده چه په دې کښې د ښائست او د مړي د عظمت له اظهار څخه پرته بل مقصود نه وي. البته په ټول قبرستان باندې د چارديوالي په تيرولو سره د قبرستان د حدودو تعيين او حفاظت مقصود وي د دې لپاره جائزه ده. پرته له دې څخه په قبر باندې د چارديوالي رسم او رواج د قبه جوړولو ذريعه جوړيږي. چنانچه د يو مشهور عالم په قبر باندې د خښتو حيله جوړوونکو تجويز د کښې غونډې ښکاريدونکې داسې چارديوالي ده کومه چه له څلورو خواوو څخه بنده وي او پواخې د قبر برسيره طرف ښکاره وي برسيره پر دې په چارديوالي کښې د نورو خلکو د حق د لاندې کولو ګناه هم ده.

چاردیوالي احاطه اګر که هر څومره هم کوچنۍ وي نو د دیوالونو لاندې راتلونکې ځمکه بې له ضرورته په مشغولولو کښې د نورو حق تلفي ښکاره خبره ده.

د زائرینو لپاره د صفائي په غرض سره د چوترې جوړول کوم شرعي مقصد نه دی او که چیرته د سیلاب ویره وي نو د قبر په منځ کښې د خښتو لګول او د سیمټو په پلستر سره د قبر د سوریو په بندولو سره د حفاظت انتظام کیدلی شي. په دې تدبیر سره قبر له کښیناستلو څخه محفوظ پاتې کیږي او د نخښې د باقي ساتلو لپاره د قبر د سر په طرف باندې کومه ډبره لګول یا لیکلې شوې لوحه او داسې نور لګول کافي دي. که چیرته سیلاب د قبر خاوره یوسي نو په همدې نخښې باندې دوباره د خاورو په اچولو سره قبر صحیح کیدلی شي. سره له دې که چیرته په قبر باندې په رښتیا هم د ډیرو خاورو اچولو ضرورت وي نو د چوترې په ځای د قبر په څلورو خواوو کښې په ځمکې باندې خاوره واچوي. او د ضرورت په اندازه ئې جګه کړئ. همدارنګه د قبر د ضرورت حفاظت یواځې تر هغه وخته پورې دی تر څو پورې چه مړی خاورې شوی نه وي. تر دې وروسته د حفاظت ضرورت نې نشته. د دې لپاره د قبر د زیات مضبوط والي اهتمام صحیح نه دی.

- قال ابن نجیم رحمه الله لانهما (الآجر و الخشب) لاحکام البناء و القبر موضع البلاء. (البحر الرائق ج۲، ص۱۹۳) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ رجب ۱۴۰۰ هجری

د جنازې په لمانځه کښې د مسبوق حکم

سوال: که چیرته یو څوک د جنازې لمانځه ته لږ ناوخته را ورسیږي نو فوت شوي تکبیرونه به څنګه ادا کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: مقتدي باید چه کله ورسیږي نو تکبیر دې ووائي او له امام سره دې شریک شي اګر که امام څلورم تکبیر ویلی وي لیکن سلام ئې نه وي اړولی. نور تکبیرونه دې د امام تر فارغیدو وروسته ووائي. که چیرته د شریکیدو په وخت کښې په دې پوه شي چه دا څووم تکبیر دی نو هغه دعاء دې ووائي کومه چه امام وائي او په فوت شوي تکبیرونو کښې دې باقي دعاګانې په ترتیب سره ووائي. که چیرته دا ورته معلومه نه وي چه امام په کوم تکبیر کښې دی نو د لومړي تکبیر دعاء یعنې ثناء دې ووائي له دې وروسته دې په همدې ترتیب سره دعاګانې وائي په فوت شوي تکبیرونو کښې که چیرته د دعاګانو په ویلو سره د جنازې د پورته کولو ویره وي نو دعاګانې دې نه وائي یواځې تکبیرونه دې ووائي او بس. که چیرته جنازه پوره کړی شوه لیکن تر اوسه پورې ځمکې ته لا نږدې ده نو تکبیر دې ووائي او که چیرته د پورته کوونکو اوږو ته نږدې شوې وه نو تکبیر دې نه وائي. لمونځ ئې نه صحیح کیږي.

قال فی شرح التنویر و المسبوق ببعض التکبیرات لا یکبر فی الحال بل ینتظر تکبیر الامام لیکبر معه

الافتتاح لما مرّ ان کل تکبیرة کرکعة المسبوق لایبدأ بما فاته وقال ابو یوسف رحمه الله تعالی یکبر حین یحضر کما لا ینتظر الحاضر فی حال التحریمة بل یکبر اتفاقاً للتحریمة لانه کالمدرک ثم یکبران ما فاتهما بعد الفراغ نسقاً بلا دعاء ان خشیا رفع المیت علی الاعناق وما فی المجتبی یکبر الکل للحال شاذ نهر فلو جاء المسبوق بعد تکبیرة الامام الرابعة فاتته الصلوة لتعذر الدخول فی تکبیرة الامام وعند ابی یوسف رحمه الله یدخل لبقاء التحریمة فاذا سلم الامام کبّر ثلاثاً کما فی الحاضر وعلیه الفتوی ذکره الحلبی اھ والتفصیل فی الشامیة. فقط والله تعالی اعلم

۲ ذی الحجة ۱۳۷۲ھجری

د پورتني سوال په اړه یو بل سوال

سوال تاسو د جنازې په لمانځه کښې د مسبوق ټول احکام د امام ابو یوسف رحمه الله په قول باندې فتوی ورکړې ده حالانکه په در مختار کښې ئې د ابو یوسف صاحب قول یواځې په دې صورت کښې مفتی به لیکلی دی چه کله یو سړی له امام سره تر څلورم تکبیر وروسته شریک شي. په بهشتي زیور کښې هم همدا ډول دي. لهذا په دې باندې نظر ثاني وکړئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د جنازې په لمانځه کښې د مسبوق په ټول تفصیل کښې د ابو یوسف رحمه الله قول مفتی به دی چه په دې باندې لاندیني شواهد دي.

۱ - د در مختار د عبارت سیاق با لخصوص فلو جاء بعد تکبیرة الامام الرابعة کښې له تفریعیه فاء څخه ثابتیږي چه تر څلورم تکبیر وروسته شرکت کومه مستقله مسئله نه ده بلکه د مسبوق په وړاندیني حکم باندې تفریع دی.

۲ - قال فی الشامیة (قوله فلو جاء الخ) هذا ثمرة الخلاف بینهما وبین ابی یوسف رحمهم الله تعالی کما فی النهر. په دې کښې تصریح ده چه تر څلورم تکبیر وروسته شرکت مستقله خلافیه مسئله نه ده بلکه د وړاندیني خلاف فرع او ثمره ده.

۳ - وفیها (قوله لتعذر الدخول الخ) لما مرّ ان المسبوق ینتظر الامام لیکبر معه وبعد الرابعة لم یبق علی الامام تکبیر حتی ینتظره لیتابعه فیه. قال فی الدرر والاصل فی الباب عندهما ان المقتدی یدخل فی تکبیرة الامام فاذا فرغ الامام من الرابعة تعذر علیه الدخول وعند ابی یوسف یدخل اذا بقیت التحریمة کذا فی البدائع اھ.

په دې کښې هم تصریح ده چه تر څلورم تکبیر وروسته د شرکت حکم په مخکښیني قاعدې باندې متفرع ده

۴۔ ولہما (قولہ وعلیہ الفتوی) ای علی قول ابی یوسف فی مسألۃ المسبوق خلافا لما مشی علیہ فی المتن۔ (ردالمحتار ج۱، ص۸۲)

په دې کښې مسبوق عام دی کوم چه ټولو صورتونو لره شامل دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰ ذی الحجة ۱۴۰۰ هجری

په څپلیو باندې له پاسه د دریدلو په صورت کښې د جنازې د لمانځه حکم

سوال: که چیرته د څپلیو تلې مردارې او دننه او برسیره طرف ئې پاک وي نو چه څوک ئې له پښو څخه وباسي او له پاسه پرې ودریږي او د جنازې لمونځ وکړي. آیا په داسې کولو سره د جنازې لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو: صحیح کیږي. هر داسې شی چه د هغه په یوه طرف باندې د نجاست په لګیدو سره ئې بل طرف په نجاست باندې ککړ نه وي د هغه په پاک طرف باندې لمونځ جائز دی. البته د داسې څپلیو په پښو کولو سره لمونځ صحیح نه دی ځکه چه د لمونځ کوونکي په حرکت سره نجس طرف هم حرکت کوي کوم چه د لمانځه مانع دی. البته که چیرته له لاندې څخه تلې ئې هم پاکې وي نو د اغوستو په صورت کښې ئې هم لمونځ صحیح کیږي

قال فی شرح التنویر فی مفسدات الصلوٰۃ وصلوٰتہ علی مصلی مضرب نجس البطانۃ، وفی الشامیۃ ثم ھذا قول ابی یوسف وعن محمد یجوز (الی قولہ) وعلی ھذا لو صلی علی حجر الرحی او باب او بساط غلیظ او مکعب اعلاہ طاہر وباطنہ نجس عند ابی یوسف لا یجوز نظرا الی اتحاد المحل فاستوی ظاہرہ وباطنہ کالثوب الصفیق وعند محمد یجوز لانہ صلی فی موضع طاہر کثوب طاہر تحتہ ثوب نجس بخلاف الثوب الصفیق لان الظاہر نفاذ الرطوبۃ الی الوجہ الآخر اہ وظاہرہ ترجیح قول محمد وھو الاشبہ ورجح فی الخانیۃ فی مسألۃ الثوب قول ابی یوسف بأنہ اقرب الی الاحتیاط وتمامہ فی الحلیۃ وذکر فی المنیۃ وشرحہا اذا کانت النجاسۃ علی باطن اللبنۃ او الآجرۃ وصلی علی ظاہرہا جاز وکذا الخشبۃ ان کانت غلیظۃ بحیث یمکن ان تنشر نصفین فیما بین الوجہ الذی فیہ النجاسۃ و الوجہ الآخر والا فلا اہ وذکر فی الحلیۃ ان مسألۃ اللبنۃ والآجرۃ علی الاختلاف المار بینہما وانہ فی الخانیۃ جزم بالجواز وھو اشارۃ الی اختیارہ وھو حسن متجہ وکذا مسألۃ الخشبۃ علی الاختلاف وان الاشبہ الجواز علیہا مطلقا۔ ثم اتیتہ باوجہ فراجعہ (ردالمحتار ج۱) وفی الھندیۃ ولو خلع نعلیہ وقام علیہما جاز سواء کان ما یلی الارض منہ نجسا او طاہرا اذا کان ما یلی القدم طاہرا (عالمگیریۃ ج۱، ص۶۲) فقط والله تعالیٰ اعلم

۲۵ ربیع الاول ۱۳۷۴ هجری

جومات ته په وقف شوې زمکې باندې د قبر د جوړولو حکم

سوال يوه حجره کومه چه د جومات لپاره وقف ده د جومات متولي په هغې کښې خپل پلار دفن کړی دی آيا د ده دا کار شرعاً جائز دی؟ او د داسې متولي لپاره شرعاً څه حکم دی؟

الجواب باسم ملهم الصواب : دا خيانت دی او د داسې متولي عزل کول واجب دي او په حاکم او عامو مسلمانانو باندې لازم دي چه دا قبر لوخ کړي او مړی ترې وباسي يا قبر له زمکې سره برابر کړي ځکه چه د قبر په پرېښودو سره د جومات د وقف د زمکې تعطل او اشغال با لغير لازميږي

قال في التنوير ولا يخرج منه الا ان تكون الارض مغصوبة او اخذت بشفعة وفي الشرح يخير المالك اخراجه و مساواته بالارض. وفي الحاشيه لان حقه في باطنها وظاهرها فان شاء ترك حقه في باطنها وان شاء استوفاه (رد المحتار ج۱،ص۸۴۰) د شامي له عبارت واحترز بالمغصوبة عما اذا كانت وقفاً ـ الخ څخه شبهه مه کوئ ځکه چه دلته له وقف څخه وقف د قبرونو لپاره دی. چنانچه پخپله په شامي کښې بل ځای د دې تصريح شوې دی قال في شرح التنوير حفر فدفن فيه آخر ميتاً فهو على ثلاثة اوجه ان الارض للحافر فله نبشه وله تسويته وان مباحة فله قيمة حفره وان وقفاً فكذلك وفي الشامية هذا لو وقفت للدفن فلو على مسجد للزرع والغلة فكالمملوكة تأمل. (رد المحتار ج۱،ص۸۴۳، كتاب الغصب)

فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۳ ربيع الآخر ۱۳۷۵ هجری

د بل چا په زمکه کښې د مړي د ښخولو حکم

سوال که چيرته يو څوک خپل مړی پرته د مالک له اجازې څخه د بل چا په زمکه کښې ښخ کړي نو د زمکې مالک هغوی د مړي په ايستلو باندې مجبورولی شي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د مړي متولي ته دې وويل شي چه خپل مړی وباسه که چيرته نې و نه باسي نو د زمکې مالک دا اختيار لري چه قبر را لوخ کړي او مړی ترې را وباسي يا قبر له زمکې سره برابر او يو شان کړي.

قال في شرح التنوير يخير المالك بين اخراجه ومساواته بالارض وفي الشامية لان حقه في باطنها وظاهرها فان شاء ترك حقه في باطنها وان شاء استوفاه. (رد المحتار ج۱،ص۸۴۰)

فقط والله تعالىٰ اعلم ۱۳ ربيع الآخر ۱۳۷۵ هجری

په قبر باندې د سلام اچولو څه فائده؟

سوال : د انسان تر فوت کېدلو وروسته روح جنت يا دوزخ ته داخليږي. نو په قبرستان کښې د سلام اچولو ځواب د چا له خوا څخه ورکول کيږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د مړي د روح تعلق له قبر سره پاتې کيږي د دې لپاره السلام عليکم ويل کيږي د تفصيل لپاره کتاب الروح لابن قيم الجوزي او شرح الصدور للسيوطي رحمهما الله تعالى مطالعه کړئ. پرته له دې څخه د مړي له خوا څخه د څواب ورکول د صحاحو له کتابونو څخه ثابت نه دي اګر که له صحاح پرته د نورو کتابونو په روايتونو کښې شته چه په سندونو کښې ئې کلام دی. د صحاح په روايتونو کښې يواځې د السلام عليکم د ويلو حکم دی چه د دې وجه دا ده چه مړی اګر که نه اوري او نه ځواب ورکولی شي ليکن په قبر باندې دا الفاظ محض د زيارت کوونکي لپاره د عبرت د کيدو له وجې روا دي. چنانچه د (انتم لنا سلف ونحن لکم تبع وفي بعض الروايات قد يتم اولادکم وأم ازواجکم وتملك اموالکم وقول النبي ﷺ کنت نهيتکم عن زيارة القبور الا فزوروها فانها تذکر الأخرة) دا جملې د دې مشعر دي چه د اعتبار مقصد ئې د زيارت کوونکي لپاره دی. فقط والله تعالى اعلم ۷ صفر ۱۳۷۵ هجری

بې له روحه جسم ته عذاب څرنګه ورکول کيږی؟

سوال : په قبر کښې د انسان يواځې فضله باقي پاتې کيږي نو د قبر عذاب په څه شي باندې وي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د ځينو علماؤ خيال دی چه د قبر عذاب يواځې روح ته وي او د روح تعلق له قبر سره پاتې وي ليکن صحيح دا ده چه عذاب په روح او جسد دواړو باندې وي ځکه چه د مړي په قبر کښې بيرته ژوندی کيدل له قرآن څخه ثابت دي. قال الله تعالى حکايةً عن قولهم ﴿رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ﴾ فان الله تعالى ذکر الموته مرتين وهما لا تتحققان الا ان يکونا في القبر حياة وموت حتى تکون احدى الموتتين ما يحصل عقيب الحياة في الدنيا والاخرى ما يحصل عقيب الحياة التي في القبر (عمدة القاري ج۸ ص۱۹۱) په روايت کښې د نکيرين په باره کښې د (يقعدانه) لفظ او له داسې نورو روايتونه هم د روح په را ګرځيدو باندې دال دي.

پاتې شوه دا پوښتنه چه په جسم باندې د عذاب واقع کيدل موږ ته نه معلوميږي يا د جسم اجزاوې سره بيلې شي او بيا خاورې شي. البته د دې د حل لپاره صوفيهٔ کرامو دا قول کړی دی چه د روح را ګرځيدنه په مادي جسم کښې نه وي بلکه په مثالي جسم کښې وي ليکن صحيح دا ده چه په همدې جسم مادي کښې روح بيرته اعاده کوي ليکن دا موږ معلومولی نه شو لکه څرنګه چه په خوب کښې چا ته تکليف وي بلکه په بيداري کښې چه چا ته د تخيل او تفکر له وجې چا ته غم يا خوشحالي وي موږ ته د هغه علم نه وي

جسم اگر که خاوري شي نو بیا هم له احادیثو څخه ثابته ده چه د ملا د تیر هډوکی نه خاوري کیږي نو د دې احیاء کیدلی شي با لفرض چه ټول جسم خاوري شي بیا هم د جسم صورت او هیئت بدل شي د هغه اصل ماده خو باقي ده پس تر خاوري کیدو وروسته هم په دغو اجزاوو کښې په داسې طریقي سره د روح اعاده چه مونږ ئې نه شو معلومولی د خدای له قدرت څخه د باندې نه ده

قال السیوطی رحمه الله فی شرح الصدور عذاب القبر هو عذاب البرزخ (الی قوله) ومحله الروح والبدن باتفاق اهل السنة وفی فیض الباری قیل العذاب علی الروح فقط وقیل علی الروح والجسد معاً ومال الی الاول الحافظ ابن قیم رحمه الله والاقرب عندی هو الثانی وذهب الصوفیة الی انه علی الجسد المثالی الخ (فیض الباری ج۲، ص۴۶۲) وایضاً فیه بعد بحث بدیع ثم لا حاجة الی اثبات عذاب القبر الی ما قاله الصوفیة ان العذاب علی البدن المثالی دون المادی وحینئذ لا بعد ان لم نشاهد احداً یعذب فی قبره الخ (فیض الباری ج۲، ص۴۶۲) وفی عمدة القاری ان المصلوب لا بعد فی الاحیاء والمسألة منه مع عدم المشاهدة کما فی صاحب السکر فانه حی مع انالا نشاهد حیاته کما فی رؤیة النبی ﷺ جبریل علیه الصلوة والسلام وهو بین اظهر اصحابه مع سترة عنهم ولا بعد فی رد الحیاة الی بعض اجزاء البدن فیختص بالاحیاء والمسألة والعذاب وان لم یکن ذلك مشاهداً لنا. (عمدة القاری ج۳، ص۱۶۳) وکذا حقق جبل الحدیث الحافظ ابن الحجر رحمه الله تعالی ایضاً فی الفتح فراجعه. (فتح الباری ج۳، ص۱۵۲) فقط والله تعالی اعلم ۷ صفر ۱۳۷۵ هجری

د حشر په میدان کښې له ښځې او اولاد سره ملاقات

سوال په حشر کښې له ښځې او اولاد سره ملاقات کیږي او که نه؟ او که چیرته کیږي نو تر څومره وخت پورې به باقي پاتې وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال الله تعالی: اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا ـ الخ وقال النبی ﷺ المرءُ مع من احب له دې دو آیاتونو او احادیثو څخه ثابتیږي چه پخپل منځ کښې به ملاقات وي بلکه خبرې اترې به ئې تر منځه کیږي وروسته که چیرته دواړه خواوې د جنت اهل وي نو ملاقات به ئې د تل لپاره وي او که نه وي نو نه به وي فقط والله تعالی اعلم ۷ صفر ۱۳۷۵ هجری

د تلاوت په ایصال ثواب سره مړی ته په عذاب کښې تخفیف راځي

سوال چه قرآنکریم تلاوت شي او ثواب ئې مړي ته ور وبخښل شي نو په عذاب کښې ئې کمی راځي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د قرآنکریم تلاوت او بیا ئې مړي ته د ثواب په ور بخښلو سره به

عذاب کښې کمی راځي.

قال الخطابي فيه دليل على استحباب تلاوة الكتاب العزيز على القبور لانه اذا كان يرجى عن الميت التخفيف بتسبيح الشجر فتلاوة القرآن العظيم اعظم رجاء و بركة. (عمدة القاري ج۱، ص۸۷۸) و ايضاً عن انس ﷺ يرفعه من دخل المقابر فقرأ يٰس خفف الله عنهم يومئذ ومن زار قبر والديه او احدهما فقرأ عندهما او عندهما يٰس غفر له. (عمدة القاري ج۱، ص۸۷۸) فقط والله تعالى اعلم ۲۷ صفر ۱۳۷۵ هجری

مړي ته د صدقاتو ثوابونه رسیږي

سوال: مړي ته چه د خیراتونو او صدقاتو ثوابونه ور وبخښل شي نو هغوی ته رسیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! رسیږي. كما في شرح الصدور بتخريج الطبراني عن ابي عمرو قال قال رسول الله ﷺ اذا تصدق احدكم صدقة تطوعاً فليجعلها عن ابويه فيكون لهما اجرها و لا ينقص من اجره شيئاً وان شئت الاطلاع على مزيد الروايات الواردة في هذا الباب فعليك بعمدة القاري ج۱، ص۸۷۸ و ص۸۷۹.

فقط والله تعالى اعلم ۸ صفر ۱۳۷۵ هجری

په خود کشي کوونکي (ځان وژونکي) باندې د جنازې د لمانځه حکم

سوال: آیا خود کشي کوونکی به مسلمان ګڼل کیږي او که کافر؟ د هغه د جنازې لمونځ جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: اګر که خود کُشي ډیره لویه ګناه ده لیکن چه څوک ئې وکړي نو کافر نه دی. د دې لپاره په داسې چا باندې د جنازې ادا کول فرض دي. قال في شرح التنوير من قتل نفسه ولو عمداً يغسل ويصلى عليه به يفتى وان كان اعظم وزراً من قاتل غيره. (رد المحتار ج۱، ص۸۱۵)

فقط والله تعالى اعلم ۳ ذي قعده ۱۳۸۳ هجری

ځان وژونکي ته د ایصال ثواب حکم

سوال: ځان وژونکي ته ایصال ثواب. دُعاء او مغفرت جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ځان وژونکی فاسق دی، کافر نه دی. له دې امله دُعاء، مغفرت او ایصالِ ثواب ورته جائز دی.

فقط والله تعالى اعلم ۳ ذي قعده ۱۳۸۳ هجری

له کفن ورکولو وروسته د نجاست وتل مضر یا تاوانی نه دی

سوال: څه فرمائي د دين بزرګان په دې مسئله کښې که چيرته مړي ته تر غسل او کفن وروسته کوم نجاست تري ووځي نو آيا دوباره به غسل ورکول کيږي او که نه؟ او که همدغه غسل ئې کافي دی يو اځې دې نجاست تري پريمينځل شي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د غسل بيرته را ګرځول نشته. البته تر کفن ورکولو مخکښې چه نجاست ووځي نو د هغه مينځل ضروري دي او تر کفن ورکولو وروسته چه ووځي نو د هغه مينځل ضروري نه دي که د مړي په بدن باندې وي او که په کفن باندې پرته له مينځلو ئې د جنازې لمونځ صحيح دی. دا حکم له مړي څخه د وتونکي نجاست دی. که چيرته له بهره نجاست پرې ولګيږي نو د هغه پريمينځل ضروري دي او پرته له مينځلو لمونځ نه صحيح کيږي.

قال فی الشامیة و فی ط عن الخزانة اذا تنجس الکفن بنجاسة المیت لا یضر دفعاً للحرج بخلاف الکفن المتنجس ابتداءً و کذا لو تنجس بدنه بما خرج منه ان قبل ان یکفن غسل و بعدهٗ لا کما قدمناه فی الغسل فیقید ما فی القنیة بغیر النجاسة الخارجة من المیت. (ردالمحتار ج۱،ص۸۱۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ربیع الآخر ۱۳۸۶ ھجری

په رمضان شریف کښې د مړ کیدو په صورت کښې د قبر له عذاب څخه د امن مسئله

سوال: که چيرته د رمضان شريف په مياشت کښې يو ګنهکار مسلمان مړ شي نو د قبر عذاب تر قيامته پورې له ده څخه معاف دی او يو اځې د رمضان تر مياشتې پورې؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: له کافر څخه يو اځې تر رمضان شريف پورې د قبر عذاب پورته وي او له ګنهکار مسلمان څخه د قيامت تر ورځې پورې پورته وي. پرته له رمضان څخه په بل وخت کښې د مړه کيدونکو هم همدا حکم دی چه په کافر باندې د جُمعې په ورځ او رمضان شريف کښې عذاب نه وي او په ګنهکار مؤمن باندې چه کله جُمعه يا رمضان شريف راځي نو له هغه څخه تر قيامته پورې عذاب پورته کيږي.

قال ابن عابدین رحمه الله فی اٰخر باب الجمعة قال اهل السنة و الجماعة عذاب القبر حق و سؤال منکر و نکیر و ضغطة القبر حق لکن ان کان کافراً فعذابه یدوم الی یوم القیٰمة و یرفع عنه یوم الجمعة و شهر رمضان فیعذب اللحم متصلاً بالروح و الروح متصلاً بالجسم فیتألم الروح مع الجسد و ان کان خارجاً عنه و المؤمن المطیع لا یعذب بل له ضغطة یجد هول ذٰلك و خوفه و العاصی یعذب و یضغط لکن ینقطع عنه العذاب یوم الجمعة و لیلتها

ثم لا یعود وان مات یومها او لیلتها یکون العذاب ساعة واحدة وضغطة القبر ثم ینقطع کذا فی المعتقداد للشیخ ابی المعین النسفی الحنفی من حاشیة الحموی ملخصاً.(ردالمحتار ج۱،ص۶۶۳) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۹ شول ۱۳۸۶ هجری

په جُمعه کښې د مړ کیدو په صورت کښې تر قیامته پورې د قبر عذاب معاف

سوال: د جُمعې په ورځ یا شپه په مړه کیدونکو باندې یواځې په همدې ورځې باندې عذاب نه وي او که تر قیامته پورې معاف وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: مؤمن ته تر قیامته پورې معافي کیږي. البته له کافر څخه یواځې په جُمعه او رمضان شریف کښې د قبر عذاب پورته کیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ شوال ۱۳۸۶ هجری

په جُمعه او رمضان شریف کښې کافر ته هم د قبر عذاب نه ورکول کیږي

سوال: مشهوره ده چه په رمضان المبارک او جُمعه مبارکه کښې له کافر څخه هم د نکیرینو سوالونه او د قبر عذاب سپکیږي. آیا دا صحیح ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په جُمعه او رمضان کښې له کافر څخه هم د قبر عذاب پورته کیږي. تر جُمعې او رمضان شریف وروسته بیا شروع کیږي. کذا فی الشامیة فی اخر باب الجمعة.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان ۱۳۸۷ هجری

په رمضان شریف کښې د مرګ د فضیلت حواله

سوال: په شامي باب الجنائز کښې د (من لا یسئل فی قبورهم) تفصیل دی. په دې کښې په رمضان شریف کښې د مرګ ذکر نشته. له دې امله د دې حواله ولیکئ.

الجواب باسم ملهم الصواب: د شامیه د باب الجمعة په آخر کښې په رمضان شریف کښې له مؤمن څخه تر قیامته پورې او له کافر څخه د رمضان شریف تر آخره پورې د عذاب پورته کیدل راغلي دي کوم چه په رمضان شریف کښې مرګ ته هم شامل دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ رمضان ۱۳۸۷ هجری

د جُمعې په ورځ په مرګ سره د قبر د عذاب په نشت والي باندې د یوه اشکال جواب

سوال: کوم مسلمان چه د جُمعې په ورځ مړ شي هغه د قبر عذاب معاف دی او په حدیث شریف

کښې دي چه قبر د آخرت لومړی منزل دی ځوک چه په دې کښې نجات پیدا کړي نو د هغه لپاره راتلونکي منزلونه آسانه کیږي. پوښتنه دا ده چه په جُمعه کښې خو سود خور، شرابي، بدکاره سړی هم مړه کیږي. آیا د هغوی هم مغفرت کیږي او که څنګه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د دې لاندیني خوابونه کیدلی شي:

۱ - د نورو نصوصو له مخې په دې حدیث کښې له کبائرو (غټو ګناهونو) څخه د اجتناب قید دی.

۲ - ځینې ګنهکاران بې له حسابه هم جنت ته ځي. د هغوی لپاره دا سعادت (نیکبختي) مقدر دی. د جُمعې په ورځ یو اځې د همدغو ګنهکارانو مرګ واقع کیږي.

۳ - د جُمعې په ورځ په مرګ سره یواځې د قبر عذاب معاف دی نه د آخرت عذاب. او د حدیث مطلب دا دی چه پرته له جُمعې څخه د عمل په برکت سره د قبر له عذاب څخه بچ شي نو راتلونکي منزلونه به زیات آسانه وي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ جمادی الاولیٰ ۱۳۸۹ هجری

د جُمعې په شپه کښې د دفن کولو فضیلت

سوال: که چیرته یو څوک د پنجشنبې (جمعرات) په ورځ کښې وفات شي لیکن د جُمعې په شپه ښخ کړی شي نو آیا د قبر عذاب ترې معاف دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا وعده د جُمعې په ورځ او د جُمعې په شپه په مرګ باندې دی، په دفن باندې نه دی. البته د قبر عذاب چونکه تر دفن کولو وروسته شروع کیږي او په مسلمان مړي باندې د جُمعې له شپې څخه تر قیامته پورې عذاب پورته کیږي. د دې لپاره دا سې سړی به د قبر له عذاب څخه محفوظ پاتې کیږي.

قال ابن البزاز رحمه الله السؤال فیما یستقر فیه المیت حتی لو اکله سبع فالسؤال فی بطنه فان جعل فی تابوت ایاما لنقله الی مکان اخر لا یسأل مالم یدفن. (بزازیة علی هامش العالمگیریة ج۴ ص۸۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۸ شعبان ۱۳۸۹ هجری

په قبر باندې د لوحې د لګولو حکم

سوال: په قبر باندې د لوحې لګول او په هغې باندې د مړي نوم او د وفات تاریخ لیکل تر څو چه د مړي قبر په نخښه شي او له وارثانو څخه ورک نه شي جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د علامې (نخښې) په توګه د مړي نوم او د وفات تاریخ لیکل جائز دي. په حدیث شریف کښې په قبر باندې له لیکلو څخه ممانعت راغلی دی او د علامې لپاره په د تیږې یا دبرې کېښودل ثابت دي. د دې لپاره فقهاء کرامو رحمهم الله د نهي حدیث په غیر ضرورت باندې محمول کړی دی. او د علامې د ضرورت له مخې ئې د لیکلو اجازه پرې ورکړې ده. سره له

دي احتياط په دې كښې دی چه لوحه د قبر با لكل د قبر په سر و نه لګوي بلكه لږ غونډې لرې ئې ترې ولګوي تر څو چه د حديث له ظاهر سره مخالفت را نه شي. په لوحې باندې د قرآنكريم آيت. شعر او د مړي مدح او صفت ليكل په هر صورت ناجائز دي. وتفصيل الكلام فی الشامية.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ ذی الحجة ۱۳۸۶ھجری

د جنازې د غائبانه لمانځه حكم

سوال: د جنازې غائبانه لمونځ جائز دی او كه نه؟ زيد وائي چه جائز دی. نبي كريم ﷺ د نجاشي بادشاه د جنازې غائبانه لمونځ ادا كړی وو. آيا د زيد دا خبره صحيح ده او كه نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب: عن عمران بن حصين رضی الله تعالیٰ عنه ان النبی ﷺ قال ان اخاکم النجاشی توفی فقوموا صلوا علیه فقام رسول الله ﷺ وصفوا خلفه فکبر اربعاً وهم لا یظنون الا ان جنازته بین یدیه رواه ابن حبان فی صحیحه کذا فی نصب الرایة و فی فتح الباری بعد نقله ما نصه اخرجه من طریق الاوزاعی عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی قلابة عن ابی المهلب عنه و لابی عوانه (فی صحیحه) من طریق ابان و غیره عن یحیی فصلینا خلفه ونحن لا نری الا ان الجنازة قدامنا اھ

قال العلامة العثمانی و یعارضه ما اخرجه الطبرانی و اصله فی ابن ماجة من حدیث مجمع بن جاریة فی قصة الصلوة علی النجاشی قال فصففنا خلفه صفین و ما نری شیئا ذکره فی فتح الباری ج۲، ص۱۵۲ و التوفیق کما افاده الشیخ بانها کشفت لبعض دون بعض (الی ان قال) فقد اخرج الطبرانی و ابن الضریس فی فضائل القرآن و سمویه فی فوائده و ابن مندة و البیهقی فی الدلائل کلهم من طریق محبوب بن علال عن عطاء بن ابی میمونة عن انس بن مالك رضی الله عنه قال نزل جبرئیل علی النبی ﷺ فقال یا محمد مات معاویة بن معاویة المزنی اتحب ان تصلی علیه قال نعم فضرب بجناحیه فلم یبق اکمة ولا شجرة الا تضعضعت فرفعت سریره حتی نظر الیه فصلی علیه و خلفه صفان من الملائکة کل صف سبعون الف ملك فقال یا جبرئیل بم نال معاویة هذه المنزلة قال بحب قل هو الله احد و قرائته ایاها جائیا و ذاهبا و قائما و قاعدا و علی کل حال، و محبوب قال ابو حاتم لیس بالمشهور و ذکره ابن حبان فی الثقات و فی روایة قال جبرئیل فهل لك ان تصلی علیه فاقبض لك الارض قال نعم فصلی علیه و فی روایة فوضع جبرئیل جناحه الایمن علی الجبال فتواضعت حتی نظرنا الی المدینة. ذکر الروایات کلها الحافظ فی الاصابة ثم قال قد یحتج به من یجیز الصلوة علی الغائب و یدفعه ما ورد انه رفعت الحجب حتی شهد جنازته اھ (ج۳، ص۱۱۶) قلت و لو کانت الصلوة علی المیت الغائب مشروعة لم یکن لسؤال جبرئیل اتحب ان

تصل علیه و هو به بحیاحیه بعن قوله نعم معنیٰ لامکان الصلوٰة علیه بغیر ذلك ایضاً و کذا لم یکن لقوله فهل لك ان تصلی علیه فاقبض لك الارض یعنی لعدم الاحتیاج الی ذلك للصلوٰة علیه فالحدیث ان ثبت کمازعمه الحافظ فهو حجة لنا لا علینا فافهم. (اعلاء السنن ج۸ ص۱۶۲)

له دغو حدیثونو څخه ثابته شوه چه حضرت نجاشي او معاویة بن معاویة مزني رضی الله عنهما باندې نبي کریمﷺ په دې ډول سره د جنازې لمونځ ادا کړی وو چه له لرې څخه د معجزې په توګه د هغوی جنازې د نبي کریمﷺ مخې ته وړاندې شوې وې. له دې امله له دغو دواړو واقعو څخه د جنازې د غائبانه لمانځه په صحت باندې استدلال باطل دی.

یا لفرض که چیرته دا معجزه په حدیثو سره ثابته نه وای نو بیا هم دا واقعات د نبي کریمﷺ په خصوصیت باندې محمول کول ضروري دي. د دې لپاره چه (وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ) په مطابق دی د هر صحابي د جنازې په لمانځه باندې ډیر حریص وو. تر دې پورې که چیرته یو څوک به د نبي کریمﷺ له جنازې پرته ښخ کړی شو نو دی مبارک به پرې خبر شو او د هغه قبر ته به وراغی او جنازې لمونځ به ئې پرې کاوه. سره له دې له ده څخه لرې د مقربو صحابه ؤ رضی الله عنهم او قراء رضی الله عنهم غوندې په مخصوصو حضراتو باندې ده مبارک د جنازې لمونځ نه دی کړی. دا څرګند دلیل دی چه د جنازې غائبانه لمونځ صحیح نه دی او د حضرت نجاشي او حضرت معاویه بن معاویه مزني رضی الله تعالی عنهما د جنازې لمونځ ئې د معجزې په توګه د خصوصیت پر بناء ادا کړې وه.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ ربیع الآخر ۱۳۸۷ هجری

د لویدلي عمارت تر خاورو او خښتو د لاندې د مړ شوي سړي د جنازې د لمانځه حکم

سوال: که چیرته یو څوک د لویدلي کور یا عمارت تر خاورو او خټو لاندې شي او مړ شي او تر ډیر کوشش وروسته هم له هغه ځایه و نه ایستل شي نو د هغه د جنازې لمونځ به څرنګه ادا کیږي. یو ښاغلی وائي چه خاورو او خښتو ته په نژدې دریدلو سره د جنازې لمونځ کیږي. آیا د دوی دا خبره صحیح ده؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په داسې سړي باندې د جنازې د لمانځه په صحت کښې اختلاف دی. د عدم غسل له وجې قیاس د عدم صحت مقتضی دی. لیکن استحساناً ئې د جواز قول راغلی دی په دې شرط چه د مړي د نه پړسیدو غالب ګومان وي. د شک په حالت کښې په اتفاق سره د جنازې لمونځ پرې صحیح نه دی.

قال فی الدر و ان دفن و اهیل علیه التراب بغیر صلوٰة او بها بلا غسل او ممن لا ولایه له صلی علی قبره

استحساناً مالم يغلب على الظن تفسخه من غير تقدير هو الاصح وظاهره انه لو شك في تفسخه صلى عليه لكن في النهر عن محمد رحمه الله لا كأنه تقديما للمانع. وفي الشامية (قوله اوبها بلا غسل) هذا رواية ابن سماعة والصحيح انه لا يصلى على قبره في هذه الحالة لانها بلا غسل غير مشروعة كذا في غاية البيان لكن في السراج وغيره قيل لا يصلى على قبره وقال الكرخي يصلى وهو الاستحسان لان الاولى لم يعتد بها لترك الشرط مع الامكان والأن زال الامكان فسقطت فرضية الغسل وهذا يقتضي ترجيح الاطلاق وهو الاولى نهر.

تنبيه : ينبغي ان يكون في حكم من دفن بلا صلوة من تردى في نحو بير اووقع عليه بنيان ولم يمكن اخراجه بخلاف مالو غرق في بحر لعدم تحقق وجوده امام المصلى. تأمل (قوله كانه تقديماً للمانع) الخبر محذوفٌ اى كأنه قال ذلك تقديماً اى انه دار الامر بين التفسخ المقتضي عدم الصلوة وبين عدمه الموجب لها. فاعتبرنا المانع و هو التفسخ ط الول وفي الحلية نص الاصحاب على انه لا يصلى عليه مع الشك في ذلك ذكره في المفيد والمزيد و جوامع الفقه وعامة الكتب وعلله في المحيط بوقوع الشك في الجواز اهـ وتمامه فيها. (ردالمحتار ج۱،ص۸۲۷) فقط والله تعالى اعلم. ۲۳ شوال ۱۳۸۸ هجری

په نا بالغ خنثى (نرښځى) باندې د جناې د لمانځه دُعاء

سوال : يو كوچنى پيدا شو او دا پېژندګلوي ئې و نه شوه چه هلک دى او كه نجلى. كه چيرته په همدې حالت كښې مړ شي نو د جنازې په لمانځه كښې به ئې د هلک دُعاء ويل كيږي او كه د نجلى؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : اختيار لري، كه د هلک دُعاء وائي او كه د نجلى. دواړه صحيح دي. التذكير بتأويل الميت والتأنيث بتأويل النفس، فقط والله تعالى اعلم. ۱۰ محرم ۱۳۸۷ هجری

د مسلمانانو او كافرانو په ګډو مړو باندې د جنازې د لمانځه حكم

سوال : كه چيرته دوه كسان چه يو ئې مسلمان وي اوبل كافر وي په يو ځاى وسوځي او مړه شي او پېژندل ئې مشكل شي چه مسلمان كوم دى او كافر كوم دى. نو د مسلمان د جنازې د لمانځه په اړه څه حكم دى؟

الجواب باسم ملهم الصواب : دواړه مړي دې مخې ته كښېږدي او د جنازې لمونځ دې پرې ادا كړي او نيت دې داسې وكړي چه په دې دواړو كښې كوم يو مسلمان وي د جنازې لمونځ په هغه باندې كوو. كذا في الشامية. فقط والله تعالى اعلم ۱۰ محرم ۱۳۸۷ هجری

چه قبر کښېني نو بیا ئې کېندل او جوړول جائز نه دي

سوال: که چیرته یو زوړ قبر کښېني او د خاورو تر اچولو مخکښې چه په کومو خښتو یا ډبرو باندې قبر پټ شوی وي هغه کښته کښېني نو آیا د دغو خښتو په را ایستلو سره قبر دوباره جوړولی شي؟ او آیا په دې صورت کښې مړی را ایستلی او په بل قبر کښې ئې ښخولی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د قبر په سر دې خاورې واچوي او جوړ دې کړي. د قبر لوڅول او د ننې له خوا څخه ډبره او داسې نور صحیح کول یا مړی را ایستل او په بل قبر کښې ئې ښخول جائز نه دي.

قال فی العلائیة ولا یخرج منه بعد اهالة التراب الالحق آدمی وفی الشامیة احترازعن حق الله تعالی کما اذا دفن بلا غسل اوصلوٰة اووضع علی غیر یمینه او الی غیر القبلة فانه لا ینبش علیه بعد اهالة التراب کما مرّ.(رد المحتار ج۱،ص۸۳۹) فقط والله تعالی اعلم ۴ ربیع الآخر ۱۳۸۷ھجری

د دفن په وخت کښې د قبر د لویدلو حکم

سوال: مړی په قبر کښې کېښودل شو او د پاسه ئې ډبرې پرې ولګولې خاوره ئې پرې اچوله چه قبر د لاندې له خوا څخه کښېناست. اوس ددغو خاورو بیرته ایستل او بیا ئې جوړول یا مړی بل قبر ته وړل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته ډبرې په خاورو کښې پټې شوې وي نو بیرته ئې را ایستل جائز نه دي بلکه همداسې دې خاورې پرې واچوي. البته که چیرته د ډبرو په خاورو کښې تر پټیدو یا لاندې کیدو مخکښې د ډبرې را ایستل او صحیح کول جائز دي او که چیرته په همدې صورت کښې دا قبر د بیا جوړولو قابل پاتې نه شي نو د ضرورت له مخې د بل قبر جوړول جائز دي.

لان کون الحجر منفصلاً عن جسد المیّت سنّة و النبش حرامٌ فلا یرتکب لاجلها قال فی العلائیة ولا ینبش لیوجه الیها. وفی الشامیة ای لو دفن مستدبرًا لها واهالوا التراب لا ینبش لان التوجه الی القبلة سنّةٌ و النبش حرامٌ بخلاف ما اذا کان بعد اقامة اللبن قبل اهالة التراب فانه یزال ویوجه الی القبلة عن یمینه. حلیة عن التحفة (رد المحتار ج۱،ص۸۳۶). فقط والله تعالی اعلم ۴ ربیع الثانی ۱۳۸۷ھجری

د مړي خپلوانو ته د خوراک او دوډۍ د ورکولو حکم

سوال: د مړي وارثانو یا خپلوانو ته تر دریو ورځو پورې د خوراکونو ورول مستحب دي که چیرته یوه یا دوه ورځې ئې څوک وروړي او درې ورځې پوره نه کړي نو آیا څه پروا لري او که نه؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د مړي د ګاونډیانو او نورو خپلوانو لپاره د مړي د کور خلکو ته یواځې یوه ورځ د خوراک وروړل کوم چه د هغوی یوه شپه او یوه ورځ بس چې مستحب دي.

قال ابن عابدين رحمه الله قال فی الفتح و یستحب لجیران اهل المیت و الاقرباء الاباعد تهیئة طعام لهم یشبعهم یومهم و لیلتهم لقوله ﷺ اصنعوا لآل جعفر طعاماً فقد جاءهم ما یشغلهم حسّنه الترمذی و صححه الحاکم و لانه برّ و معروف و یلح علیهم فی الاکل لان الحزن یمنعهم من ذلك فیضعفون اه. (رد المحتار ج۱، ص۸۴۱) فقط والله تعالی اعلم

۱۶ ذی الحجة ۱۳۸۷ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال : زمونږ په ملک کښې یو رواج له ډیرې اوږدې زمانې څخه را روان دی. هغه دا چه کله یو څوک مړ شي نو تر څو ورځو پورې کله کله د مړي خپلوان لکه خسر ګنی او داسې نور تر څلورو پنځو میاشتو پورې د مړي د کور خلکو ته ډوډۍ ګاني یا میلمستیاوې کوي. آیا د داسې میلمستیاوو ثبوت د حدیثو او د فقهې په کتابونو کښې شته او که نه؟ د فقهې د کتابونو له مخې د دې کراهت معلومیږي. په قاضي خان کښې دي چه **ولا بأس بأن یکون حمل الطعام الی اهل المصیبة و هو فی الیوم الاول غیر مکروه لشغلهم بجهاز المیت و فی الیوم الثانی مکروه اذا اجتمعت النیاحة لانه اعانة لهم علی الاثم و العدوان.** (قاضی خان کتاب الحظر و الاباحة ج۳، ص۴۰۵) او په عزیز الفتاوی ص۲۲۴ باندې ئې لیکلي دي چه نور خپلوان دې د مړي د کور خلکو ته د یوه وخت یا دوه وختونو خوراکونه ولیږي. او په عالمګیري کښې دي چه **حمل الطعام الی صاحب المصیبة و الاکل معهم فی الیوم الاول جائز لشغلهم بالجهاز و بعده یکره کذا فی التاتارخانیة.** (عالمګیریة ج۵، ص۳۴۴، کتاب الکراهیة) په ترمذي کښې هم چه کوم حدیث را نقل شوی دی په دې کښې هم یوه ورځ د مصیبت وهلي خلکو لپاره د خوراک د تیارولو جواز څرګندیږي. په فتح القدیر کښې هم تقریباً په همدې ډول الفاظ راغلي دي **و یستحب لجیران اهل المیت و الاقرباء الاباعد تهیئة طعام لهم یشبعهم یومهم و لیلتهم.** (فتح القدیر ج۱، ص۴۷۳) د دغو خلکو د دې ډول خوراکونو د تیارولو مقصد یواځې د مړي د خلکو ډاډګیرنه ده. په دې خوراک کښې شرعي ممنوعات نه وي بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له یوې ورځې څخه زیات د خوراکونو لیږل مکروه دي په دې رواج کښې په غیر معمولي حرج او تکلیف کښې له غلو پرته دا قباحت (بدي) هم شته چه عوام دا رواج یو شرعي حکم ګڼلی وي او یا ئې ګڼي کوم چه په شریعت باندې زیاتوالی او بدعت دی

فقط والله تعالی اعلم ۳ رمضان ۱۳۹۹ هجری

مړ پیدا شوی بچی هم شفاعت کوي

سوال : کوم کوچني چه د مور له نسه مړ پیدا شي آیا د قیامت په ورځ د خپل مور اوپلار شفاعت کوي او که نه؟ او که سفارش یا شفاعت یواځې د هغه کوچني په حق کښې خانګړی شوی دی چه ژوندی پیدا شي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : مړ پیدا شوی بچی هم د مور او پلار سفارش کوي قال رسول الله ﷺ ان السقط لیراغم ربه اذا ادخل ابویه النار فیقال ایها السقط المراغم ربه ادخل ابویک الجنة فیجرهما بسرره حتی یدخلهما الجنة وفی حدیث آخر والذی نفسی بیده ان السقط لیجر امه بسرره الی الجنة اذا احتسبته. (ابن ماجة ص۱۱۵) فقط والله تعالی اعلم ۱۲ رجب ۱۳۸۸ هجری

نابالغ کوچنی ته د ایصال ثواب حکم

سوال : نابالغ ته د ثواب په ورلیږلو کښې د نابالغ مړي درجې لوړیږي او که نه؟ په داسې حال کښې چه نابالغ غیر مکلف وي. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : نابالغ ته د خپلو نیکیو ثواب ورکول کیږي. له دې څخه ثابته شوه چه هغه ته بل څوک هم د خپلو نیکیو ثوابونه لیږلی شي. همدارنګه په هغه باندې د جنازې د لمانځه دُعاء هم د هغه لپاره مفیده ده. له دې څخه هم د ایصال ثواب ګټه ثابته شوه

قال العلائی فی دعاء جنازة الصبی وهو دعاء له ایضاً بتقدمه فی الخیر لا سیما وقد قالوا حسنات الصبی له لا لابویه بل لهما ثواب التعلیم. (ردالمحتار ج۱، ص۸۱۹) فقط والله تعالی اعلم ۱۶ رجب ۱۳۸۸ هجری

له قبرستان څخه جلا د مړي ښخول مکروه دي

سوال : د عامو مسلمانانو له هدیرې یا قبرستان څخه یو څوک جلا ښخول جائز دي او که نه؟ یو ښاغلی د نه جواز قائل دی. آیا دا صحیح ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د مسلمانانو په عام قبرستان کښې د مړي ښخول مسنون دي د دې په خلاف په کوم خاص ځای کښې ئې ښخول مکروه دي. د عالم او بزرګ په کومې مدرسې یا جومات یا په کوم بل خاص ځای کښې د ښخولو وبا عامه شوې ده. حضراتو فقهاء کرامو په دې باندې په خصوصي توګه نکیر (منع) کړی دی. په داسې مقتدا حضراتو باندې دا وصیت کول واجب دي چه هغوی تر مړه کیدو وروسته په عام قبرستان کښې ښخ کړی شي

قال فی شرح التنویر ولا ینبغی ان یدفن المیت فی الدار ولو کان صغیراً لاختصاص هذه السنة بالانبیاء وفی الشامیة (قوله فی الدار) کذا فی الحلیة عن منیة المفتی وغیرها وهو اعم من قول الفتح ولا یدفن صغیر ولا کبیر فی البیت الذی مات فیه فان ذلک خاص بالانبیاء بل ینقل الی مقابر المسلمین اه ومقتضاه انه لا یدفن فی مدفن خاص کما یفعله من یبنی مدرسة ونحوها ویبنی له بقربها مدفنا. تأمل (رد المحتار ج۱، ص۸۳۴) فقط والله تعالی اعلم

۲۳ شوال ۱۳۸۸ هجری

د مړه پیدا شوي کوچني د غسل او جنازې حکم

سوال که چیرته کوچنی له پیدا کیدو څخه مخکښې مړ شوی وي یا اسقاط شوی وي نو په عامه توګه هغه ته کډې کیندل کیږي او ښخول کیږي. آیا دا طریقه صحیح ده او که د غسل او کفن په ورکولو سره په هدیره کښې باید ښخ شي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د اسقاط په صورت کښې که چیرته د کوچني کوم اندام جوړ شوی وي لیکن ټول جسم ئې پوره نه وي جوړ شوی نو اوبو دې پرې وبهوي او په یوه ټوکر کښې دې ونغاړي او چه چیرته ئې هم ښخوي نو زمکه دې هواره کړي. په غسل، کفن او ښخولو کښې د مسنوني طریقې رعایتول پکښې نشته. اوکه چیرته ئې ټول جسم پوره جوړ شوی وي نو د غسل، کفن او ښخولو کښې ئې په مسنوني طریقې سره اختلاف دی. د مسنوني طریقې قول احوط او دا بل قول ایسر (آسانه) دی. د نوم کیښودل په دواړو طریقو کښې مختلف فیه دی. لیکن ایښودل ئې احوط دی. د جنازې لمونځ پرې نشته. البته که چیرته تر پیدا کیدو وروسته مړ شي نو د جنازې لمونځ به هم پرې کوي او د سنتو په مطابق سره په قبرستان کښې دفن کیږي.

فقط والله تعالی اعلم ۱۰ محرم ۱۳۸۸ هجری

دعالم مړي په سر باندې د پګړۍ تړل مکروه دي

سوال: د مړي په سر باندې د پګړۍ تړل جائز دي او که نه؟ یو مولوي صاحب وائي چه متاخرینو فقهاؤ د هغه مړي په سر باندې چه عالِم وي د پګړۍ تړل بهتر بللي دي. آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب. مړی که عالِم وي او که عامي په هر صورت کښې ئې په سر باندې د پګړۍ تړل مکروه او بدعت دي

نقل ابن عابدین رحمه الله عن القهستانی والاصح انه تکره العمامة بکل حال کما فی الزاهدی اه (رد المحتار ج۱، ص۸۰۴) فقط والله تعالی اعلم.

۱۰ محرم ۱۳۸۸ هجری

د جنازې په لمانځه کښې د مړي د ځاى پاکوالى شرط نه دى

سوال د جنازې لپاره د ځاى پاکوالى شرط دى او که نه؟ او همدارنګه د مړي په ناپاکه ځاى باندې په کېښودو سره د جنازې لمونځ جائز دى او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب راجحه دا ده چه د مړي د ځاى پاکوالى شرط نه دى. مړى چه په ناپاکه ځاى کښې ايښى هم وي نو بيا هم د جنازې لمونځ پرې صحيح دى.

قال فى الدر وفى القنية الطهارة من النجاسة فى ثوب وبدن ومكان وستر العورة شرط فى حق الميت والامام جميعاً و فى الشامية (قوله و فى القنية الخ) مثله فى المفتاح و المجتبى معزياً الى التجريد اسماعيل لكن فى التتارخانية سُئل قاضى خان عن طهارة مكان الميت هل تشترط لجواز الصلوة عليه قال ان كانت الميت على الجنازة لا شك انه يجوز و الا فلا رواية لهذا و ينبغى الجواز وهكذا اجاب القاضى بدر الدين اه (رد المحتار ج، ص ۸۱۲) فقط والله تعالىٰ اعلم

۱۶ صفر ۱۳۸۹ هجرى

د جنازې په لمانځه کښې د ولي تفصيل

سوال : د جنازې د لمانځه په ادا کولو کښې تر ټولو زيات حقدار څوک دى؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : تر ټولو مخکښې بادشاه بيا ئې نائب بيا قاضي بيا د جامع جومات امام بيا د کلي د جومات امام په دې شرط چه امام تر ولي افضل وي. د ولاتو تقديم واجب دى او د امام مندوب دى. بيا ولي په ترتيب د ولايت د نکاح سره دى ليکن په دې کښې پلار له زوى څخه مخکښې دى. بيا خاوند بيا ګاونډي. كذا فى العلائية. فقط والله تعالىٰ اعلم.

۱۶ صفر ۱۳۸۹ هجرى

د کلي امام چه د جنازې لمونځ ورکړي نو ولي ئې د بيرته را ګرځولو حق نه لري

سوال : که چيرته د کلي امام د ولي له اجازې پرته د جنازې لمونځ ورکړي نو آيا ولي ئې بيرته را ګرځولى شي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چيرته امام له ولي څخه افضل وي نو هغه د وړاندې توب حق لري په دې صورت کښې ولي د جنازې لمونځ بيرته نه شي را ګرځولى.

قال شارح التنوير رحمه الله وان صلى من له حق التقدم كقاض او نائبه او امام الحى او من ليس له حق التقدم وتابعه الولى لا يعيد لانهم اولى بالصلوة منه. (رد المحتار ج ۱، ص ۸۲۶) فقط والله تعالىٰ اعلم

۱۷ صفر ۱۳۸۹ هجرى

په ګڼ شمیر مړو باندې د یو ځل د جنازې د لمانځه حکم

سوال: په داسې حال کښې چه ډیرې جنازې په یوه وخت کښې سره یو ځای شي نو د جنازې لمونځ به په څه ډول په دوی باندې ادا کیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: بهتره دا ده چه په هر یوه باندې ځان ځانته د جنازې لمونځ وکړي. په ټولو باندې یو ځل هم د جنازې لمونځ جائز دی چه درې صورتونه لري. یو صورت دا چه یو مړی د امام مخې ته کینبودل شي د هغه د پښو خوا ته د بل مړي سر او د هغه پښو ته د دریم مړي سر کینبودل شي، دویم صورت دا چه کوم مړی د امام مخې ته وي له هغه څخه د قبلې خوا ته دویم مړی او له هغه څخه د قبلې خوا ته دریم مړی او همداسې نور. د ټولو سینې به د امام مخې ته وي دریم صورت دا چه د لومړي مړي د قبلې خوا ته دویم مړی داسې کینبودل شي چه د لومړي مړي د اوږو په برابر د دویم مړي سر راشي. همدارنګه د دویم مړي د اوږو په برابر د دریم مړي سر راشي او داسې نور. په دریواړو صورتونو کښې به نارینه مړی امام ته نژدې وي بیا هلک او بیا ښځه.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ صفر ۱۳۸۹ هجری

مړی د مړ کیدو له ځای څخه بل ځای ته د وړلو حکم

سوال: مړی د مړ کیدو له ځایه بل ښار یا ملک ته په وړلو کښې څه تحقیق دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: مړی بل ښار ته وړل مکروه تحریمي دی.

قال فی الشامیة (قوله و لا بأس بنقله قبل دفنه) قیل مطلقاً و قیل الی مادون مدة السفر و قیده محمد رحمه الله بقدر میل او میلین لان مقابر البلد ربما بلغت هذه المسافة فیکره فیما زاد قال فی النهر عن عقد الفرائد وهو الظاهر اهـ (ردالمحتار ج۱،ص۸۴۰) وقال فی المراقی و کره نقله لا کثر منه ای اکثر من المیلین کذا فی الظهیریة و قال شمس الائمة السرخسی و قول محمد رحمه الله فی الکتاب لا بأس ان ینقل المیت قدر میل او میلین بیان ان النقل من بلد الی بلد مکروه قاله قاضی خان و قال العلامة الطحطاوی رحمه الله مکروه ای تحریماً (طحطاوی ص۳۴۰) وفی منحة الخالق وقد صرح فی التاجیة بالکراهة وفی التجنیس وذکر انه اذا مات فی بلدة یکره نقله الی اخری لانه اشتغال بما لا یفید وفیه تأخیر دفنه و کفی بذلك کراهة. (البحر الرائق ج۲،ص۱۹۵)

د مړي په نقلولو کښې د ښخولو ځنډ یا تاخیر او د مړي د خرابیدو له ویرې برسیره نن صبا نور لاندیني مفاسد هم پیدا شوي دي.

۱ - په دې باندې التزام شروع شوی دی.

۲ - د ډیرو مصارفو او سختو مشکلاتو برداشتول.

۳ - په پلرني قبرستان کښې د ښخولو التزام او په دې باندې د اصرار له کولو څخه دا عقیده ثابته شوې ده چه په یوه ځای کښې ښخیدونکي مړي پخپل منځ کښې ملاقات سره کوي. حالانکه دا عقیده غلطه ده

۴ - د جنازې په نقلولو کښې عموماً د جنازې د لمانځه د تکرار یعنې دوباره ادا کولو سبب جوړیږي کوم چهناجائز دی فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ ربیع الأخر ۱۳۸۹ هجری

د پورتني سوال په شان یو بل سوال

سوال . په بهشتي زیور کښې مړی له یوه ښار څخه بل ښار ته نقلول ناجائز لیکلی دی. علمه مشهوره هم په همدې ډول ده. لیکن یو عالم فرمائي چه زما د تحقیق مطابق د مړ کیدو په ځای کښې د مړي ښخول یو اځي مستحب دی او بل ښار ته ئې په نقل کولو کښې هیڅ ډول کراهت نشته هیله ده چه په دې باره کښې مدلل ځواب راکړئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب . قال ابن نجیم رحمه الله ولم یتکلم المصنف علی نقل المیت من مکان الی آخر قبل دفنه قال فی الواقعات و التجنیس القتیل او المیت یستحب لهما ان یدفنا فی المکان الذی قتل او مات فیه فی مقابر اولئك القوم لما روی من عائشة رضی الله تعالی عنها انها زارت قبر اخیها عبد الرحمن بن ابی بکر رضی الله تعالی عنهما وکان مات بالشام و حمل من هناك فقالت لو کان الامر فیك بیدی ما نقلتك و لدفنتك حیث مت لکن مع هذا اذا نقل میلاً او میلین او نحو ذلك فلا بأس و ان نقل من بلد الی بلد فلا اثم فیه لانه روی ان یعقوب صلوات الله علیه مات بمصر فحمل الی ارض الشام من مصر لیکون عظامه مع عظام اٰبائه و سعد بن ابی وقاص رضی الله تعالی عنه مات فی ضیعة علی اربعة فراسخ من المدینة فحمل علی اعناق الرجال الی المدینة اه و قال ابن عابدین رحمه الله فی حاشیته علی البحر (قوله لانه روی ان یعقوب صلوات الله تعالی علیه الخ) لا یخفی ان هذا شرع من قبلنا و لم تتوفر فیه شروط کونه شرعاً لنا کذا فی شرح العلامة المقدسی و مثله فی شرح الشیخ اسمٰعیل عن الفتح و اوضحه بان من شرط کونه شریعة لنا ان یقصه الله تعالیٰ او رسوله ﷺ و لم یوجد ذلك مع ان ما نقل سعد رضی الله تعالی عنه و ان لم یرد من انکره لکن ورد ما عن عائشة رضی الله تعالی عنها حین نقل اخوها الا ان یقال ذلك من بلد الی بلد و نقل سعد دونه لکن ما استدل له به هو من بلد الی بلد فلیتأمل قال و قد جزم فی التاجیة بالکراهة و فی التجنیس و ذکر انه اذا مات فی بلدة یکره نقله الی اخری لانه

---

۱ - وفی روایة الترمذی بالحُبْشِی وهو موضع قریب من مکة

اشتغال بما لا یفید وفیہ تأخیر دفنہ وکفی بذلک کراھۃ.(البحر الرائق ج۲،ص۱۹۵) وقال فی حاشیۃ الدر (قولہ و لا بأس بنقلہ قبل دفنہ) قیل مطلقاً وقیل الی ما دون مدۃ السفر وقیدہ محمد رحمہ اللہ بقدر میل او میلین لان مقابر البلد ربما بلغت ھذہ المسافۃ فیکرہ فیما زاد قال فی النھر عن عقد الفرائد وھو الظاھر اھ واما نقلہ قبل دفنہ فلا مطلقاً قال فی الفتح واتفقت کلمۃ المشائخ فی امرأۃ دفن ابنھا وھی غائبۃ فی غیر بلدھا فلم تصبر و ارادت نقلہ علی انہ لا یسعھا ذلک فتجویز شواذ بعض المتأخرین لا یلتفت الیہ واما نقل یعقوب و یوسف علیھما السلام من مصر الی الشام لیکونا مع آبائھما الکرام فھو شرع من قبلنا ولم یتوفر فیہ شروط کونہ شرعاً لنا اھ ملخصاً وتمامہ فیہ (ردالمحتار ج۱،ص۸۴۰) وقال العلامۃ الشرنبلالی رحمہ اللہ وکرہ نقلہ لاکثر منہ ای اکثر من المیلین کذا فی الظھیریۃ وقال شمس الائمۃ السرخسی رحمہ اللہ وقول محمد رحمہ اللہ فی الکتاب لا بأس ان ینقل المیت قدر میل او میلین بیان ان النقل من بلد الی بلد مکروہ قالہ قاضی خان وقد قال قبلہ لو مات فی غیر بلدہ یستحب ترکہ فان نقل الی مصر اٰخر لا بأس بہ لما روی ان یعقوب علیہ صلوات اللہ علیہ مات بمصر ونقل الی الشام وسعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالی عنہ مات فی ضیعۃ علی اربعۃ فراسخ من المدینۃ ونقل علی اعناق الرجال الی المدینۃ قلت یمکن الجمع بان الزیادۃ مکروھۃ فی تغیر الرائحۃ او خشیتھا وتنتفی بانتفائھا لمن ھو مثل یعقوب علیہ السلام او سعد رضی اللہ تعالی عنہ لانھما من احیاء الدارین وقال الطحطاوی رحمہ اللہ تعالی (قلت الخ) اصلہ للکمال فانہ قال فی ردہ کلام صاحب الھدایۃ فی التجنیس انہ لا اثم فی النقل من بلد الی بلد لما نقل ان یعقوب ما نصہ ان ذلک شرع من قبلنا ولم تتوفر فیہ شروط کونہ من شرعنا ولان اجساد الانبیاء علیھم السلام اطیب ما یکون حال الموت کالحیاۃ والشھداء کسعد رضی اللہ تعالی عنہ لیسوا کغیرھم ممن جیفتھم اشد نتناً من جیفۃ البھائم فلا یلحق بھم اھ (طحطاوی علی مراقی الفلاح ص۳۴۴)

له پورتني تحقیق څخه ثابته شوه چه د مړي د نقلولو عدم جواز له امام محمد رحمه الله څخه ثابت دی او همدا ظاهر المذهب دی: حنفي فقهاء کرام امام ابن همام، شرنبلالي، طحطاوي، حلبي، شامي وغیرهم رحمهم الله د همدې قائل دي. تر دې وروسته د هیڅ یوه حنفي لپاره د جواز قول او په دې باندې له مختلفو واقعاتو څخه د استدلال د نیولو هیڅ ګنجائش نشته. بالخصوص د امام محمد رحمه الله د عدم جواز تر قول وروسته د مقلد لپاره د هیڅ یوه دلیل خوا ته نظر کول جائز نه دي ځکه چه دا د مجتهد وظیفه ده. د دې لپاره د دغو واقعاتو د خواب ضرورت نشته له کومو څخه چه د جواز شبهه پیدا کیږي سره له دې په پورتني تحقیق کښې د واقعاتو ځوابونه هم مذکور دي. د مړي د نقلولو په باب کښې ټول د څلورو حضراتو واقعات منقول دي. حضرت یعقوب علیه السلام.

حضرت یوسف علیه السلام، حضرت سعد بن ابي وقاص ﷺ، حضرت عبد الرحمٰن بن ابي بکر رضی الله تعالی عنهما. د دغو څلورو واقعاتو خوابونه په ترتیب سره په لاندې ډول دي

حضرت یعقوب او حضرت یوسف علیهما السلام

۱ - د دوی د واقعاتو په صحت کښې خبره ده. له هیڅ یوه حدیث څخه ثابت نه دي.

۲ - له مونږ څخه مخکښې شریعت چه تر څو پورې په قرآن یا حدیثو کښې منقول نه وي حجت نه دی. په قرآن یا حدیثو کښې د منقول والي تر څنګ د هغه د حجیّت لپاره دا شرط دی چه زمونږ شریعت د هغه په خلاف نه وي او د بحث لاندې مسئله کښې د مړي په ښخولو کښې د تعجیل (بیړې) حکم دومره مؤکد دی چه په مکروه وختونو کښې هم د جنازې د ادا کولو حکم ورکړ شوی دی او د لویې جمعې د انتظار لپاره په لمانځه کښې ئې د تاخیر اجازه نه ده ورکړې. په بیړې سره د جنازې د ادا کولو حکم په صحیحو احادیثو کښې راغلی دی.

۳ - د نقلولو دا واقعات تر دفن وروسته پورې اړه لري کوم چه د مشائخو رحمهم الله په اتفاق سره ناجائز دي.

حضرت سعد بن ابي وقاص رضی الله تعالی عنه

په دې کښې له یوه ښار څخه بل ښار ته نقلول نشته، د ده انتقال له مدینې منورې څخه د باندې یو میل لرې په زرعي زمکې باندې وشو. قوي احتمال بلکه غالب ګومان دی چه هلته به کوم قبرستان نه وو له دې امله دی مدینې منورې ته راوړل شو.

حضرت عبد الرحمٰن بن ابي بکر رضی الله تعالی عنهما

حضرت عائشة رضی الله تعالی عنها د صحابه ؤ رضوان الله تعالی علیهم اجمعین له فقهاؤ څخه ده. په دې نقل مکاني باندې د حضرت عائشې ﷺ انکار د دې په عدم جواز باندې قوي دلیل دی.

خینو بیا د څلور واړو واقعاتو مشترک ځواب داسې ورکړی دی چه د حضراتو انبیاؤ علیهم السلام او د صحابه ؤ رضی الله عنهم په جنازو کښې د مړي د خرابیدو اندیښنه نه وه. د دې لپاره چه کله د مړي د خرابیدو ویره نه وي نو له یوه ځای نه بل ځای ته وړل ئې جائز دي. دا ئې د تطبیق صورت بللی دی لیکن دا د دې لپاره صحیح نه ده چه دا د اسراع د حدیث، د امام محمد رحمه الله د قول او د مشائخو رحمهم الله د اطلاق په خلاف ده. او د حضرت عائشې رضی الله عنها انکار خو په صراحت سره دا تطبیق باطلوي په مکروه وخت کښې هم د جنازې د ادا کولو حکم دی حالانکه څلور پنځه دقیقې په ناوخته کیدو سره د مړي د خرابیدو هیڅ احتمال نشته. پرته له دې څخه که

چیرته د مړي د نقلولو في نفسه کوم جواز هم وای نو بیا هم په دې زمانې کښې د دې دومره اهتمام
سروع شوی دی او په دې کښې چه کوم مفاسد پیدا شوي دي د هغو له مخې د دې هیڅ جواز نشته.
د دغو مفاسدو تفصیل د رویتي خواب په آخر کښې دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳۰رجب ۱۴۰۰ ھجری

نابالغ ته د مرگ په غسل کښې باید اودس ورکړل شي

سوال: آیا نابالغ کوچني ته تر مړ کیدو وروسته په غسل کښې اودس ورکول کیږي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب: نابالغ ته هم باید اودس ورکړل شي.

قال فی الشامیة (قوله ویوضأ من یومر بالصلوٰة) خرج الصبی الذی لم یعقل لانه لم یکن بحیث یصلی قاله الحلوانی وهذا التوجیه لیس بقوی اذ یقال ان هذا الوضوء سنة الغسل المفروض للمیت لا تعلق لکون المیت بحیث یصلی اولا کما فی المجنون شرح المنیة و مقتضاه انه لا کلام فی ان المجنون یوضأ و ان الصبی الذی لا یعقل الصلوٰة یوضأ ایضاً علی خلاف ما یقتضیه توجیه الحلوانی من انهما لا یوضئان. (رد المحتار ج۱، ص۸۰۱)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ ربیع الآخر ۱۳۸۹ ھجری

د قبرونو د زیارت مسنونه طریقه

سوال: قبرستان ته په کومه ورځ تلل بهتر دي او قبرستان ته په تلو سره د مړیو لپاره د دُعاء. مغفرت او ایصال ثواب مسنونه طریقه څه ده؟ بینوا توجروا.

الجواب: په هفته کښې یوه ورځ باید قبرستان ته سړی لاړ شي. د پنجشنبې. جُمعې او دوشنبې ورځې بهترې دي. قبرستان یا هدیرې ته په داخلیدو سره داسې سلام ووایئ: (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُوْنَ وَنَسْئَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ) بیا د مړي د پښو له خوا څخه د مخ څیرې ته مخامخ ودریږي او تر ډیره څنډه دې دعاء وکړي. که چیرته ئي غوښتل چه کښیني نو په ژوند کښې له مړي سره د تعلق مطابق نژدې یالرې کښیني چه څومره ئې په وس کښې هغومره تلاوت دې وکړي خصوصاً سورۂ بقره تر مُفْلِحُوْنَ پورې. آیة الکرسي. امن الرسول. سورۂ یس. سورۂ ملک. تکاثر او سورۂ اخلاص دولس یا یوولس یا اوه یا درې خله تلاوت کړي او ثوابونه دې په مړي پسې وبخښي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ ربیع الثانی ۱۳۸۹ ھجری

نابالغ ته د نزع (ځنکدن) په وخت کښې د سورۂ یٰسین د تلاوت حکم

سوال: د نابالغ بچي د ځنکدن په وخت کښې هغه ته د سورۂ یٰسین وراورول څنګه دي؟ آیا د

ثواب باعث گرځي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: مړی که بالغ وي او که نابالغ په هر صورت کښې د نزع په وخت کښې د سورهٔ يٰسين تلاوت ورته کول مستحب دي.

قال في الشامية (قوله و يندب قراءة يٰس الخ) لقوله ﷺ اقرءوا على موتاكم يٰس، صححه ابن حبان قال المراد به من حضرة الموت (رد المحتار ج۱،ص۸۰۰) فقط والله تعالىٰ اعلم ۲ ربيع الآخر ۱۳۸۹ هجری

د جنازې د لمانځه تکرار جائز نه دی

سوال: په يوه مړي باندې د جنازې ګڼ شمير لمونځونه جائز دي او که نه؟ ځينې خلک د حضرت حمزه ﷺ د جنازې له لمانځه څخه په جواز باندې استدلال کوي. آيا د دوی دا استدلال صحيح دی؟ بينوا توجروا.

الجواب: د جنازې په لمانځه کښې تکرار جائز نه دی. البته که چيرته د ولي له اجازې پرته ادا شوی وي نو ولي ئې د بيرته را ګرځولو حق لري. په دې صورت کښې هم چه کومو خلکو اول له جنازه کړې وي هغوی ته له ولي سره دوباره ادا کول جائز نه دي.

قال في العلائية ليس لمن صلى عليها ان يعيد مع الولي لان تكرارها غير مشروع (رد المحتار ج۱،ص۸۲۶) و قال العلامة العثماني رحمه الله تعالىٰ كان ابن عمر رضي الله تعالىٰ عنهما اذا انتهى الى جنازة قد صلى عليه دعا و انصرف ولم يعد الصلوة قال ابو عمر في التمهيد هذا هو الصحيح المعروف من مذهب ابن عمر من غير ما وجه عن نافع و قد يحتمل ان يكون معنى رواية من روى انه صلى عليه انه دعا له لان الصلوة دعاء و قال مالك و ابو حنيفة و اصحابهما لا تعاد الصلوة على الجنازة و لا يصلى على القبر و هو قول الثوري و الاوزاعي و الحسن بن حي و الليث (اعلاء السنن ج۸،ص۲۱۸)

په حضرت حمزه ﷺ باندې د جنازې د لمانځه تکرار د حضرت حمزه ﷺ خصوصيت وو يا هر ځل د نورو شهيدانو رضی الله عنهم سره ئې په ايښودلو په ده باندې د لمانځه مقصود نه وو بلکه د لمانځه د ځای او د نيکانو د ښکلې لوړې توب د برکت لپاره ئې هر ځل له بل شهيد سره ايښودل کيده. فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۳ ربيع الثاني ۱۳۸۹ هجری

مړی چه په کور کښې ايښی وي بيا هم خوراک او څښاک جائز دی

سوال: اوريدلي مو دي چه د ګاونډي په کور کښې تر څو پورې مړی ايښی وي تر هغه وخته پورې خوراک کول صحيح نه دي اګر که هر څومره لوږه يې لګيدلي وي. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بينوا توجروا

الجواب: د دې هیڅ ثبوت نشته. بلکه پخپله د مړي د کور د خلکو لپاره هم له خوراک څخه د پرهیز شرعاً هیڅ حکم نشته د تکلیف او غم له وجې چه خوراک و نه شي کړی نو دا بله خبره ده نن صبا دا یو رسم جوړ شوی دی او د دې دومره اهتمام شروع شوی دی چه مړی په کور کښې اینبی وي نو خوراک کول گناه بولي. د دې لپاره د دې رواج پرینبودل واجب دي. په تکلف سره دې څه نا څه خوراک وکړي. په عزیزانو. خپلوانو او گاونډیانو باندې لازمه ده چه د مړي د کور په خلکو باندې د ترغیب او اصرار له مخې خوراک وکړي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ صفر ۱۳۸۷ھجری

په قبر کښې چه څه سامان پاتې شي نو بیرته لوخول ئې جائز دي

سوال: که چیرته د کوم مړي د ښخولو په وخت کښې څه پیسې یا سامان په قبر کښې پاتې شي نو د قبر دوباره لوخول او د خپل سامان را اخیستل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو؛ جائز دي. قال ابن عابدین رحمه الله ولو بقي فیه متاع لانسان فلا بأس بالنبش. ظهیریة (ردالمحتار ج ۱، ص ۸۴۲) . فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ صفر ۱۳۸۶ھجری

د نیک مړي له جنازې سره تلل له نفلو څخه بهتر دي

سوال: آیا یواځې د نیک او پرهیزگار سړي له جنازې سره تلل له نوافلو څخه بهتر دي او که د هر مسلمان د جنازې همدا حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب: مړی چه گاونډی وي یا د چا خپل وي یا نیک او صالح وي نو د هغه له جنازې سره تر قبرستانه پورې تلل تر نوافلو بهتر دي. قال في العلائیة الاتباع افضل من النوافل لو لقرابة او جوار او فیه صلاح معروف. (ردالمحتار ج ۱، ص ۸۴۰) والله تعالیٰ اعلم ۲۳ شوال ۱۳۸۸ھجری

له ښخولو مخکښې د بیرته تللو لپاره له ولي څخه د اجازې د اخیستلو حکم

سوال: آیا د جنازې تر لمانځه وروسته که څوک وغواړي چه لاړ شي نو د مړي له خپلوانو څخه د اجازې ضرورت شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب: هو؛ مستحب دي. قال قاضی خان رحمه الله ولا یرجع عن الجنازة قبل الدفن بغیر اذن اهلها. (خانیة ج ۱، ص ۹۱) فقط والله تعالیٰ اعلم. ۲۳ شوال ۱۳۸۸ھجری

په ښځه او خاوند کښې یو د بل مړي ته د کتلو او غسل ورکولو حکم

سوال: که چیرته په ښځه او خاوند کښې یو مړ شي نو بل هغه ته کتلی یا لاس لگولی یا جنازه ئې پورته کولی یا په قبر کښې کښته کولی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب ښځه دا هر څو کولی شي ليکن خاوند ښځې نه کتلی شي ليکن غسل نه شي ورکولی. او بې له حائله لاس هم نه شي ور لګولی جنازه ئې پورته کولی شي او په قبر کښې ئې هم کښته کولی شي. قال في التنوير ويمنع زوجها من غسلها ومسها لا من النظر اليها على الاصح وهي لا تمنع من ذلك.(رد المحتار ج۱،ص۸۰۳) فقط والله تعالى اعلم ۲۸ جمادي الثاني ۱۳۹۳ هجری

د کفارو د نابالغو کوچنيانو حکم

سوال: د کفارو نابالغه کوچنيان به جنت ته ځي او که نه؟ او له هغوی څخه په قبر کښې سوال او ځواب وي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب: په دغو دواړو امورو کښې اختلاف دی. حضرت امام اعظم رحمه الله په دواړو مسئلو کښې توقف کړی دی او همدا منل شوې هم ده. كذا في الشامية. فقط والله تعالى اعلم

۹ ربيع الاول ۱۳۸۹ هجری

په قبر باندې د دُعاء لپاره د لاسونو د پورته کولو حکم

سوال: مړي ته د ثواب رسولو په خاطر په قبر باندې د لاسونو په پورته کولو سره دُعاء کول صحيح دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب: هو جائز دي. کما ورد في حديث مسلم.

البته د بزرګانو په مزار باندې به لاسونه نه پورته کوي تر څو چه د قبر له خاوند څخه د غوښتلو ايهام نه وي. فقط والله تعالى اعلم ۱۸ ذی الحجة ۱۳۹۰ هجری

د جنازې په لمانځه کښې د قبر مخته راتلل مکروه نه دي

سوال: د جنازې لمونځ د کوم مزار يا قبر مخې يا شا ته ادا کول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب: هو! جائز دي. نبي کريم ﷺ پخپله په قبر باندې د جنازې لمونځ ادا کړی دی. په فقهه کښې هم همدا حکم راغلی دی چه که يو څوک پرته د جنازې د لمانځه نه ښخ شي نو د مړي له پرسيدو يا شريدو مخکښې د هغه په قبر باندې دې د جنازې لمونځ وکړي. په نورو لمونځونو کښې قبر ته مخامخ يا ښی او کيڼې خوا ته دريدل ځکه مکروه دي چه په هغه کښې د غير الله يعني د مړي د عبادت احتمال دی (المکره التوجه والتيامن والتياسر كالصورة). د جنازې په لمانځه کښې چه پخپله مړی مخې ته کيښودل کيږي نو د قبر مخته راتلل به په طريقهٔ اولی سره جائز وي فقط والله تعالى اعلم.

۲۳ ربيع الاول ۱۳۹۰ هجری

د جنازې په لمانځه کښې د دُعاء د رکنیت تفصیل

سوال کوم سړی چه د جنازې د لمانځه دُعاء ئې زده نه وي او یو اخې نیت وکړي او په امام پسې همداسې ودریږي آیا د داسې سړي د جنازې لمونځ کیږي او په مړي پسې ئې ثواب رسیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب هو لمونځ ئې کیږي او مړي ته ئې ثواب هم رسیږي. د جنازې په لمانځه کښې د دُعاء رکنیت مختلف فیها دی. علامه شامي رحمه الله رکنیت ته ترجیح ورکړې دی لیکن د عذر په وخت کښې دا رکن په اتفاق سره ساقطیږي. فقط والله تعالیٰ اعلم هر ۵ ربیع الثانی ۱۳۹۱ هجری

په عیدګاه کښې د جنازې د لمانځه حکم

سوال: په کوم ځای که چه پنځه وخته لمونځ نه ادا کیږي او نه د جُمعې لمونځ پکښې ادا کیږي بلکه یو اخې د اخترونو لمونځونه ادا کیږي یعنې په عیدګاه کښې د جنازې لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو، کیږي. فقط والله تعالیٰ اعلم هر ۵ ربیع الآخر ۱۳۹۱ هجری

د جنازې په لمانځه کښې د ښځې محاذاة د جنازې د لمانځه فاسدوونکی نه دی

سوال: که چېرته د جنازې په لمانځه کښې کومه ښځه د سړی په خوا کښې ودریږي نو آیا په دې صورت کښې د سړي د جنازې لمونځ صحیح کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د جنازې په لمونځ کښې د ښځې محاذاة مفسد نه دی، فقط والله تعالیٰ اعلم. ۲۶ شعبان ۱۳۹۲ هجری

په نبي کریم ﷺ باندې د جنازې لمونځ څنګه ادا شوی دی؟

سوال آیا د نبي کریم ﷺ د جنازې لمونځ د جماعت په توګه ادا شوی دی او که یو اخې یو اخې؟ که چیرته له جماعت سره ادا شوی وي نو امامت ئې چا کړی دی؟ او که چیرته یو اخې یو اخې ادا شوی وي نو په دې کښې څه نکته یا حکمت دی؟ بینوا توجروا.

الجواب په حضور نبي کریم ﷺ باندې صحابهٔ کرامو رضی الله عنهم په انفرادي توګه د جنازې لمونځ ادا کړی دی یوه ډله به حجرې شریفې ته داخله شوه او هر یوه به ځان ځانته لمونځ ادا کړ چه کله به دا ډله فارغه شوه او و به وتله نو بله ډله به داخله شوه

روی الترمذی رحمه الله تعالیٰ عن سالم بن عبید رضی الله تعالیٰ عنه فی حدیث طویل قالوا لابی بکر رضی الله تعالیٰ عنه یا صاحب رسول الله انصلی علی رسول الله ﷺ قال نعم. قالوا و کیف قال یدخل قوم فیکبرون و

يدعون و يصلون ثم يخرجون ثم يدخل قوم فيكبرون و يصلون و يدعون ثم يخرجون حتى يدخل الناس الحديث (شمائل مع السلن ص۰۰-۶) قال القاضي عياض الصحيح الذي عليه الجمهور ان الصلوٰة على النبي ﷺ كانت صلوٰة حقيقية لا مجرد الدعاء فقط و اجيب عمّا اعتل به الاوّلون بأن المقصود من الصلوٰة عليه عود التشريف على المسلمين مع ان الكامل يقبل زيادة التكميل نعم لا خلاف انه لم يؤمهم احد عليه كما مرّ لقول علي رضي الله تعالىٰ عنه هو امامكم حيا و ميتا فلا يقوم عليه احد الحديث رواه ابن سعد (زرقاني ج۸، ص۲۹۲)

علماؤ په نبي كريم ﷺ باندې بې له جماعته د جنازې د ادا كولو څو وجوهات بيان كړي دي:

۱- زرقاني د حضرت علي رضى الله عنه قول را نقل كړى دى چه نبي كريم ﷺ د ژوندانه د حالت غوندې تر فوت كيدو وروسته هم پخپله امام دى.

۲- امامت د وخت د خليفه حق وي و تر دې وخته پورې هيڅوک خليفه مقرر نه وو.

۳- نبي كريم ﷺ دا وصيت كړى وو چه تر تجهيز او تكفين وروسته د مختلفو گروپونو په شكل كښې حجرې شريفې ته په داخليدو سره په ما باندې بې له جماعته د جنازې لمونځ ادا كړى. و قد ورد في بعض الروايات انه ﷺ كان اوصى على الوجه المذكور و لذا وقع التأخير في دفنه. (حاشية الشمائل لابي الطيب السندي) فقط والله تعالىٰ اعلم. ۴ ربيع الاخر ۱۳۹۳ هجرى

د جنازې لمونځ بايد تر سنتو وروسته ادا شي

سوال: كه چيرته جنازه په داسې وخت كښې تياره شي چه د وخت فرض لمونځ شوى وي ليكن خلكو لا سُنت نه وي ادا كړي. آيا د جنازې لمونځ به له سنتونو څخه مخكښې ادا كوي او كه له سنتونو څخه تر فارغيدو وروسته؟ بينوا توجروا

الجواب: په دې كښې اختلاف دى چه د جنازې لمونځ دې تر سُنتو مخكښې ادا شي او كه وروسته؟ په دې زمانه كښې تر سُنتو وروسته ادا كول مناسب دي ځكه چه له دين څخه د غفلت د زياتوالي له وجې چه خلک د جنازې لپاره تر فرضو وروسته ووځي نو د مؤكدو سُنتونو د پريښودلو ويره ده. فقط والله تعالىٰ اعلم ۲۹ ربيع الاخر ۱۳۹۳ هجرى

د جنازې په لمانځه كښې په يوه سلام باندې اكتفاء (بسوالی) جائز نه دى

سوال: آيا د جنازې په لمانځه كښې كيڼې خوا ته سلام نه اړول جائز دي؟ بينوا توجروا

الجواب: د جنازې په لمانځه كښې واړو خواوو ته سلام اړول واجب دي له دې امله په يوې

خوا باندې اکتفاء کول جائز نه دي. قال الحر نبلالی رحمه الله و یسلم وجوباً بعد التکبیرة الرابعة. (مراقی الفلاح مع حاشیة الطحطاوی ص۳۲۱) و قال الطحطاوی رحمه الله (قوله و سننها اربع الخ) الاولی ان یذکر الواجب قبل السنن وهو التسلیم مرتین بعد الرابعة کما ذکره بعد (طحطاوی علی المراقی ص۳۲۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲۲ جمادی الأخر ۱۳۹۳ هجری

مړي ته به خپل خپلوان غسل ورکوي

سوال: مړي ته د غسل ورکولو اجرت (مزدوري) اخیستل جائز دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه بې له اجرته چا غسل نه ورکاوه. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته پرته له یوه سړي څخه بل هیڅوک غسل ورکوونکی نه وي نو هغه ته اجرت اخیستل جائز نه دي ځکه چه په ده باندې غسل ورکول فرض عین دی. او که چیرته نور غسل ورکوونکي هم وي نو بیا اجرت جائز دی. کذا فی العلائیة لیکن دا فرضیت باید د مړي خپل خپلوان سر ته ورسوي. خپل عزیز او دوست ته پخپله غسل نه ورکول او نورو ته ئې ور سپارل د ډیر نه سړیتوب. بې غیرتي. او کبر دلیل دی. فقط والله تعالی اعلم ۱۷ شعبان ۱۳۹۳ هجری

د مړي د لمبولو او ښخولو اجرت

سوال: د مړي غسل ورکوونکو او ښخوونکو ته اجرت ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب: هو؛ جائز دي. البته که چیرته پرته له یوه سړي څخه نور څوک موجود نه وي نو لکه څرنګه چه په همدې یوه سړي باندې د مړي غسل ورکول او ښخول فرض عین دی له دې امله د اجرت اخیستل ورته جائز نه دی. قال فی شرح التنویر و الافضل ان یغسل المیت مجاناً فان ابتغی الغاسل الاجرة جاز ان کان ثمة غیره و الا لا لتعینه علیه. و ینبغی ان یکون حکم الحمال و الحفار کذلک. سراج. (رد المحتار ج۱، ص۸۰۳) فقط والله تعالی اعلم ۳۰ ربیع الأخر ۱۴۰۰ هجری

د مړي د مخ ښکارولو رواج

سوال: مړي ته د کفن تر ورکولو وروسته د هغه د مخ د ښکارولو رسم او رواج شرعاً څه حکم لري؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې رسم او رواج کښې لاندې فسادونه دي له دې امله پرېښودل ئې واجب دي

۱. په خینو علاقو کښې د مړي مخ ته کتل د اجر او ثواب باعث ګڼل کیږي حالانکه په شریعت کښې د دې هیڅ اصل نشته لهذا دې کار لره ثواب ګڼل بدعت دی او که چیرته ئې ثواب هم و نه

بولي نو په دې سره د دې بدعت ترویج او تائید کیږي

۲ - شرعي حکم دا دی چه مړی ته د غسل د ورکولو او کفن ورکولو په وخت کښې له کم څخه کم خلک هلته موجود وي او هغه به هم د مړي له خپلوانو او دوستانو څخه وي تر څو چه خدای مکړه که چیرته په مړي کښې کوم عیب یا تغیر پیدا شي نو هغه افشاء یا خپور نه شي. د مخ د ښکارولو رسم د شریعت د دې حکم او حکمت په خلاف دی

۳ - که چیرته مړی کوم مشهور شخصیت وي نو د هغه د مخ په ښکارولو کښې څو ساعته وخت لګیږي. حالانکه د مړي په ښخولو کښې تاخیر جائز نه دی.

۴ - د مخ د ښکارولو د رواج دا نتیجه ده چه د مړي تصویرونه اخیستل کیږي او په اخبارونو کښې شائع کیږي چه په دې کښې د تصویر د لعنت او عذاب څخه پرته د مړي په څیره کښې د تغیر اشاعت دی کوم چه حرام دی.

نن صبا دا قبیح او بد رواج په خواصو او علماؤ کښې هم عام رواج شوی دی. د دې لپاره له دې څخه د احتراز (ځان ساتنې) وصیت کول واجب دي. د وصیت د نه کولو په صورت کښې به د دې وبال او ګناه په مړي باندې هم وي. والله الحفیظ فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ ربیع الآخر ۱۳۹۴ هجری

د شیعه په جنازه کښې شرکت جائز نه دي

سوال: د شیعه د جنازې په لمانځه کښې د سُنّي سړي شرکت د شریعت له مخې څنګه دی؟ په داسې حال کښې چه د "جنګ" په نامه اخبار کښې زمونږ د ځینو علماء کرامو د شریکیدو خبر خپور شوی دی که چیرته د شیعه په جنازه کښې شرکت جائز وي نو خیر او که نه وي د دغو علماؤ د شرکت مطلب څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب. وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ الاٰية (۸۴.۹)

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ الاٰية (۱۱۳.۹)

د شیعه ګانو کفر ښکاره دی او په مذکوره آیتونو کښې په صراحت سره د کفارو د جنازې له ادا کولو. د هغوی قبرونو ته له تللو او د هغوی لپاره د مغفرت له غوښتلو څخه منع شوې ده. که چیرته د شیعه د جنازې په لمانځه کښې د کوم عالم د شرکت خبر خپور شوی وي نو له هم هغه عالم څخه ئې باید د وضاحت غوښتنه وشي. د اخبار خبر اعتبار نه لري

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ محرم ۱۳۹۴ هجری

د جنازې لپاره دریدل جائز نه دي

سوال: د مړي د تعظیم لپاره دریدل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب نه جائز نه دي. قال في شرح التنوير ولا يقوم من في المصلى لها اذا رأها قبل وضعها ولا من مرت عليه هو المختار وما ورد فيه منسوخ زيلعي. (ردالمحتار ج۱، ص۸۴۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ ذیقعده ۱۳۹٤هجری

د جنازې په څادر باندې د قرآني آیتونو لیکل جائز نه دي

سوال: نن صبا په جنازې باندې داسې څادرونه اچول کیږي چه په هغو باندې قرآني آیتونه او کلمې لیکل شوې وي. آیا په جنازې باندې د داسې څادرونو اچول صحیح دي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب: د دې هیڅ ثبوت نشته. او د بې ادبۍ ویره پکښې ده. د دې لپاره د داسې څادرونو اچول په مړي باندې جائز نه دي.

قال ابن عابدين رحمه الله عن الفتح انه تكره كتابة القرآن واسماء الله تعالى على الدراهم والمحاريب والجدران وما يفرش وما ذاك الا احترامه وخشية وطئه ونحوه مما فيه اهانة فالمنع هنا بالاولى مالم يثبت عن المجتهد او ينقل فيه حديث ثابت فتأمل. (ردالمحتار ج۱، ص۸۴۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ٦محرم ۱۳۹٥هجری

د خنثی مشکل (نربنځي) د غسل تفصیل

سوال که چیرته خنثی مشکل (نربنځي) مړ شي نو آیا هغه ته به نارینه غسل ورکوي او که ښځه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تر څو پورې چه کیدلی شي نربنځي په ټولو احکامو کښې د نارینه یا د ښځې په حکم کښې شماریږي که چیرته په هغه کښې د نارینتوب علامې زیاتې وي لکه ږیره ئې وي. یا د نارینه غوندې ئې متیازې کولې. یا له ده څخه کومې ښځې حمل واخیست نو دی به نارینه ګڼل کیږي او که چیرته د ښځې علامې پکښې زیاتې وي لکه یا حامله شوه. یا ئې تیونه ښکاره شول یا حیض ورته راغی یا ئې د ښځې غوندې متیازې کولې نو بیا ښځه ګڼل کیږي که چیرته ئې د متیازو دواړه ډوله خایونه درلوده نو بیا له کوم خایه څخه چه اول متیازې را ووځي هغه ته به اعتبار ورکول کیږي که چیرته ئې حالت همداسې شکمن پاتې وي چه له هیڅ یوې وجې څخه چیرته خنثی مشکل له د څلورو کالو یا له دې څخه د کم عمر وي نو هغه ته ښځه هم غسل ورکولی شي او نارینه هم او که له څلورو کلونو څخه ئې عمر زیات وي نو بیا به تیمم ورکول کیږي ته ترجیح نه شوای ورکولی نو دې ته خنثی مشکل ویل کیږي که

قال في شرح التنوير ويتيمم الخنثى المشكل لو مراهقا والا فكغيره فيغسله الرجال والنساء وفي الشامية

(قوله والافکغیرۃ) ای من الصغار و الصغائر قال فی الفتح الصغیر و الصغیرۃ اذا لم یبلغا حد الشهوۃ یغسلهما الرجال و النساء و قدرہ فی الاصل بان یکون قبل ان یتکلم اھ (رد المحتار ج ۱ ص ۸۰۶) و فی شروط الصلوٰۃ من العلائیة عن السراج لا عورۃ للصغیر جدا ثم ما دام لم یشتہ فقُبل و دُبر ثم تغلظ الی عشر سنین ثم کبالغ و فی الشامیة (قوله لا عورۃ للصغیر جداً) و کذا الصغیرۃ کما فی السراج فیباح النظر و المس کما فی المعراج قال ح و فسرہ شیخنا بابن اربع فما دونها و لم ادر لمن عزاہ اھ اقول قد یؤخذ مما فی جنائز الشرنبلالیة و نصه و اذا لم یبلغ الصغیر و الصغیرۃ حد الشهوۃ یغسلهما الرجال و النساء و قدرہ فی الاصل بان یکون قبل ان یتکلم اھ (رد المحتار ج ۱ ص ۳۷۸) والله تعالیٰ اعلم ٦ جمادی الثانی ۱۳۹۵ هجری

په شپه کښې د مړي د ښخولو حکم

سوال: په شپه کښې د مړي ښخول جائز دي او که نه؟ یو مولوي صاحب وائي چه جائز نه دي او په دلیل کښې دا حدیث وړاندې کوي لا تدفنوا موتاکم باللیل الّا ان تضطروا (ابن ماجة ص ۱۱۰ باب ماجاء فی الاوقات التی لا یصلّی فیها علی المیت ولا یدفن) نو آیا د نوموړي مولوي صاحب دا خبره صحیح ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په شپه کښې د مړي ښخول پرته له شک او شبهې څخه جائز دي.

قال فی العلائیة لا یکرہ الدفن لیلاً (رد المحتار ج ۱ ص ۸۴۰) و قال النووی رحمه الله قال جماهیر العلماء من السلف و الخلف لا یکرہ (الدفن لیلاً) و استدلوا بان ابا بکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه و جماعة من السلف دفنوا لیلا من غیر انکار و بحدیث المرأۃ السوداء او الرجل الذی کان یقم المسجد فتوفی باللیل فدفنوہ لیلاً اھ (نووی علی صحیح مسلم ج ۱ ص ۳۰۶) و روی الترمذی رحمه الله عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما ان النبی ﷺ دخل قبراً لیلاً فاسرج له السراج فاخذہ من قبل القبلة و قال رحمک الله ان کنت لاوّاها تلّاءً للقران (ترمذی ج ۱ ص ۱۴۱) و روی ابن ماجة رحمه الله تعالیٰ ان رسول الله ﷺ ادخل رجلاً قبرہ لیلاً و اسرج فی قبرہ (ابن ماجة ص ۱۰۹) و فی جمع الفوائد عن القزوینی انه دفن صلی الله علیه وسلم وسط اللیل من لیلة الاربعاء.

له پورتنیو روایتونو څخه پرته د جنازې د تاخیر د کراهت روایتونه هم په شپه کښې د ښخولو په جواز باندې دلیل دي د دې لپاره محدثینو د نهی د روایت مختلف ځوابونه ورکوي

۱ - په دې روایت کښې ابراهیم بن یزید ضعیف دی لیکن دا ځواب د دې لپاره کافي نه دی چه د نهی په اړه په صحیح مسلم کښې هم یو حدیث شته عن جابر بن عبد الله رضی الله عنه ان النبی ﷺ خطب

یوماً فذکر رجلاً من اصحابه قبض فکفن فی کفن غیر طائل وقبر لیلاً فزجر النبی ﷺ ان یقبر الرجل باللیل حتی یصلّی علیه الا ان یضطر انسان الی ذٰلك. وقال النبی ﷺ اذا کفن احدکم اخاه فلیحسن کفنه. (صحیح مسلم ج،ص۳۰٦) د صحیح مسلم په دې روایت کښې چونکه تفصیل زیات دی د دې لپاره د ابن ماجه روایت که چیرته صحیح هم ومنل شي نو هغه به په دې تفصیل باندې محمولیږي او د هغه به هم همغه خوابونه وي کوم چه د مسلم د روایت دی.

۲ - ځینو خلکو به مړي ته سم کفن نه ورکاوه او د دې حرکت د پټولو لپاره به ئې مړی په شپه کښې ښخاوه. له دې څخه ئې منع وفرمایله. د حدیث الفاظ فکفن فی کفن غیر طائل او اذا کفن احدکم اخاه فلیحسن کفنهٔ په دې توجیه باندې پوره دلیل دی.

۳ - د شپې په وخت کښې د جنازې په لمانځه کښې کم خلک شریکیږي. دا خواب هم له (حتّی یصلّی) څخه را اخیستل شوی دی. (ای یصلّی علیه جمع کثیر) د دې دا مطلب نه دی چه د جمع کثیر (د ګڼو خلکو د یو ځای کیدو) په خاطر د ورځې انتظار وکړئ بلکه دا مطلب دی چه تر خپله وسه پورې د شپې له راتلو څخه مخکښې باید ځانونه فارغ کړئ. که چیرته سره له کوششه شپه شوه نو بیا د سهار انتظار مه کوئ. د (الا ان تضطروا) همدا مطلب دی.

۴ - (حتّی یصلّی علیه) معروفه صیغه ده او د فاعل ضمیر د نبي کریم ﷺ خوا ته راجع دی. کله کله داسې وشول چه ځینې مړي په شپه کښې ښخ کړی شول او د تکلیف په خیال سره ئې نبي کریم ﷺ ته خبر ورنه کړی شو په دې باره کښې ده ﷺ دا وفرمایل چه په ورځ کښې د ښخولو کوشش وکړئ ترڅو چه دی ﷺ هم په هغه باندې د جنازې لمونځ ادا کړی شي ځکه چه د ده ﷺ لمونځ د خاص رحمت سبب دی.

۵ - د بنده په ګومان دا نهی د شفقت په بناء سره هم کیدلی شي چه د شپې په ښخولو کښې له تکلیف څخه پرته له قبر څخه د کوم موذي (ضررناک) ځناور د را وتلو احتمال دی. چه له هغه څخه د تک ورکولو ویره هم شته او د مړي لپاره ئې د بد فالۍ په نیولو سره د خلکو په ګناه کښې د مبتلا کیدو اندیښنه هم شته

په هر صورت حاصل دا دی چه له د شپې له راتلو څخه مخکښې باید د مړي د ښخولو کوشش وشي سره له دې که چیرته شپه شي نو بیا د سهار انتظار جائز نه دی

فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۹ جمادی الاولیٰ ۱۳۹٦ ہجری

تر دفن وروسته په دُعاء کښې د لاسونو پورته کول مستحب دي

سوال: مړي تر ښخولو وروسته په قبر باندې څه وخت پاتې کيدل او دُعاء کول خو ثابت د ليکن په دې دُعاء کښې د لاسونو د پورته کولو تصريح چيرته په نظر نه دی راغلی. لهذا په دې باره کښې مونږ له خپلو لوړو تحقيقاتو څخه خبر کړئ چه د دې وخت په دعاء کښې د لاسونو پورته کول ثابت دي او که نه؟ که چيرته ثابت نه وي نو د لاسونو پورته کول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د قاعدې د مقتضاء له مخې د لاسونو پورته کول مستحب دي. او د قبرونو د زيارت په وخت کښې د رفع يدينو ه ثبوت څخه هم د دې تائيد کيږي. ليکن د اکابرو د عدمِ رفع د تعامل له مخې د رفع يدينو د قول او عمل همت مې نه شوای کړی. په همدې بناء سره په "احسن الفتاوی جديد جلد اول" کښې د ردّ البدعات په باب کښې د لاسونو د نه پورته کولو فتوی ليکل شوې ده. تر دې وروسته په حديث کښې د رفع اليدينو تصريح لاس ته راغله. قال الحافظ رحمه الله: وفی حديث ابن مسعود رضی الله عنه رأيت رسول الله ﷺ فی قبر عبد الله ذی البجادين الحديث وفيه فلما فرغ من دفنه استقبل القبلة رافعاً يديه اخرجه ابو عوانة فی صحيحه. (فتح الباری ج۱۱، ص۱۲۲) اوس د لاسونو د پورته کولو په استحباب کښې هيڅ تامل (شک) پاتې نه شو. د دې لپاره د نه پورته کولو له فتوی څخه رجوع کوم. البته په دې سره د اجتماعي دُعاء د بدعت ثبوت نه را ووځي. فقط والله تعالی اعلم ۱۶ ربيع الاول ۱۴۰۰ هجری

په قبر باندې د اوبو د شيندلو حکم

سوال: په قبر کښې چه کله خلک مړی ښخ کړي نو له ټولو کارونو څخه تر فارغيدو وروسته په آخر کښې د ټلو په وخت په قبر باندې اوبو پاشي او ټولو خواوو ته بيا خاوره اچوي يا کله هم چه په کوم قبر باندې فاتحه لوستل کيږي نو اوبو خامخا پرې اچوي. آيا داسې کول صحيح دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د قبر د خاورې د ټينګولو په غرض سره د اوبو پاشل مندوب دي ليکن ضروري ګڼل ئې يا په مستقله توګه د ثواب کار ګڼل ئې بدعت او ګناه دی

فقط والله تعالی اعلم ۱۶ شوال ۱۳۹۶ هجری

مړی په قبر کښې په ښي اړخ باندې څملول سُنت دي

سوال تاسو په وصيت نامه کښې ليکلي دي چه مړی په قبر کښې د سنتو مطابق په ښي اړخ باندې څملوئ ستوني ستاق څملول او يواځې مخ ئې د قبلې خوا ته د ګرځولو رواج او دستور غلط دی يو مولوي صاحب فرمائي چه د عام دستور مطابق ستوني ستاق څملول او يواځې مخ ئې د قبلې خوا ته په ګرځولو سره هم سنت ادا کيږي. په ښي اړخ باندې څملول ئې مستحب دي ـه

سنت او په دې باندې د دُر مختار حواله ورکوي چه په دې کښې (یلیغی کونه علیٰ شقه الایمن) دی په دې باره کښې څه ولیکئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د درمختار جمله (ویلیغی کونه علیٰ شقه الایمن) د تنویر د عبارت (و یوجه الیها) شرح او تفسیر دی. مقصد ترې دا دی چه د قبلې د استقبال درې صورتونه دې. په ښې اړخ باندې. په کیڼ اړخ باندې. ستوني ستاق څملول او قبلې خوا ته د پښو اوږدول او د سر لږ غوندې جګول لکه څرنګه د مریض په لمانځه او د مړي په غسل کښې بیانیږي. د دغو دریوارو صورتونو څخه پرته د قبلې د استقبال بل هیڅ صورت نشته. پس په مروج دستور کښې د قبلې استقبال نه میندل کیږي دې لپاره په حدیث او فقه کښې له دې څخه ممانعت راغلی دی. (کما سیأتي). د دفن په وخت کښې په دغو دریوارو صورتونو کښې یواځې لومړی صورت مسنون دی. د تنویر عبارت لکه څرنګه چه دریوارو صورتونو ته شامل دی د دې شارح ته د دې د وضاحت ضرورت ور پیښ شو. د (یلیغی) لفظ یواځې د استحباب لپاره مخصوص نه دی بلکه د فقهاؤ په عباراتو کښې د وجوب لپاره هم استعمالیږي. (کما صرحوا به). د متن. شرح او د ابن عابدین رحمه الله حاشیه د دریوارو د مجموعي عبارت حاصل دا دی چه په قبر کښې په ښې اړخ باندې په څملولو کښې د وجوب قول هم شته. لیکن د راجح قول مطابق مسنون دی چنانچه دا مفهوم د نورو کتابونو په عباراتو کښې ډیر څرګند دی.

قال فی الهندیة ویوضع فی القبر علی جنبه الایمن مستقبل القبلة کذا فی الخلاصة (عالمگیریة ج۱، ص۱۶۶) و قال العلامة الحلبی رحمه الله ویوجه المیت فی القبر الی القبلة علی جنبه الایمن ولا یلقی علی ظهره (غنیة المستملی ص۵۹۴) وقال الشرنبلالی رحمه الله ویوجه الی القبلة علی جنبه الایمن بذلک امر النبی ﷺ وفی حدیث ابی داؤد البیت الحرام قبلتکم احیاءً وامواتاً وقال الطحطاوی رحمه الله بذلک امر النبی ﷺ علیاً رضی الله تعالیٰ عنه لما مات رجل من بنی عبد المطلب فقال یا علی استقبل به القبلة استقبالاً وقولوا جمیعاً باسم الله وعلیٰ ملة رسول الله وضعوه لجنبه ولا تکبوه علی وجهه ولا تلقوه علی ظهره کذا فی الجوهرة وفی الحلبی ویسند المیت من ورائه بنحو تراب لئلا ینقلب اه (طحطاوی علی مراقی الفلاح ص۳۳۴) وقال الامام ابن الهمام رحمه الله تعالیٰ لحدیث علی رضی الله تعالیٰ عنه هذا غریب واستؤنس له بحدیث ابی داؤد والنسائی ان رجلاً قال یا رسول الله ما الکبائر؟ قال هن تسع فذکر منها استحلال البیت الحرام قبلتکم احیاءً وامواتاً والله اعلم (فتح القدیر ج۱، ص۴۷۱) و قال ابن نجیم رحمه الله ویوجه الی القبلة بذلک امر النبی ﷺ ویکون علیٰ شقه الایمن کما فی المعراج (بحر ج۲، ص۱۹۳) و

قال الامام الکاسانی رحمہ اللہ ویوضع علی شقه الایمن متوجها ای القبلة لما روی عن علی رضی الله تعالیٰ عنه انه قال شهد رسول الله ﷺ جنازة رجل فقال یا علی استقبل به استقبالاً (الی قوله) ولا تلقوه لظهره (بدائع الصنائع ج۱،ص۳۱۹) فقط والله تعالیٰ اعلم

غرة شعبان ۱۴۰۰ھ هجری

د داسې مړي حکم چه اسلام او کفر ئې معلوم نه وي

سوال په دې اوس باران او سيلاب کښې چه کوم لاشونه پيدا شول له هغو څخه په څينو لاشونو کښې دا شبهه ده چه د کافرانو دي او که د مسلمانانو؟ څکه چه د برساتي ويالې او کندې په کناره کښې هندوان هم اوسيدل آيا د دغو مشکوکو خلکو د جنازې لمونځ کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته په مړي کښې د مسلمان والي کومه نخښه پيدا شوه نو هغه به مسلمان شمارل کيږي او که چيرته کومه علامه پکښې پيدا نه شي نو په دار الاسلام کښې د اوسيدو له وجې هغه مسلمان گڼل کيږي. له دې امله د غسل په ورکولو سره ئې جنازه ادا کيږي احتياط په دې کښې دی چه يقيني مسلمانان او مشکوک مړي يو ځای کيږودل او په هغو باندې په دې ډول د جنازې لمونځ بايد وشي چه په هغو کښې يواځې په مسلمانانو باندې د جنازې نيت وشي

قال فی شرح التنویر لو لم یدر امسلم ام کافر ولا علامة فان فی دارنا غسل وصلی علیه والا لا. اختلط موتانا بکفار ولا علامة اعتبر الاکثر فان استووا غسلوا واختلف فی الصلوٰة علیهم ومحل دفنهم. وفی الشامیة وقیل یصلی ویقصد المسلمین لانه ان عجز عن التعیین لا یعجز عن القصد کما فی البدائع. قال فی الحلیة فعلی هذا ینبغی ان یصلی علیهم فی الحالة الثانیة ایضاً ای حالة ما اذا کانت الکفار اکثر (الی قوله) کما قالت به الائمة الثلاثة وهو اوجه قضاء لحق المسلمین بلا ارتکاب منهی عنه اھ ملخصاً (ردالمحتار ج۱،ص۸۰۵) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۷ رجب ۱۳۹۷ھ هجری

په سيلاب کښې مړه کيدونکو ته د غسل ورکول فرض دي

سوال په سيلاب کښې چه د کومو مسلمانانو لاشونه پيدا شي نو هغوی ته دوباره غسل ورکول کيږي او که د سيلاب غسل ورته کافي دی؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب داسې مړيو ته غسل ورکول فرض دي. پرته له غسل ورکولو سره ئې هم جنازه صحيح کيږي ليکن غسل نه ورکوونکي به گنهگار وي د لمانځه د صحت لپاره د سيلاب غسل کافي دی کذا فی العلائیة. فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ رجب ۱۳۹۷ھ هجری

د ښځې له نوکانو څخه د رنګ یا پالش له لرې کولو پرته ئې غسل او د جنازې لمونځ صحیح نه دی

سوال فرض کړئ کومه خور د خپلو نوکانو د رنګولو یا پالش لګولو عادت لري او په په همدې حال کښې مړه شي چه کله ښځو هغې ته غسل ورکاوه نو ور پام ئې نه وو چه د نوکانو رنګ ئې لرې کړي او د غسل له ورکولو وروسته معلومه چه د نوکانو رنګ هم هغسې پکښې پاتې شو نو آیا اوس به دوباره غسل ورکوي او که نه؟ یو ځای همداسې څوک مړه شوه او د غسل ورکولو په وخت کښې چا دې خوا ته توجه ور نه کړه وروسته چه ولیدل شو نو ورته وویل شول چه اوس به همداې پاتې وي. اوس هیڅ هم نه شي کیدلی له دې وجې همداسې به ښخیږي. نو په داسې صورت کښې به د شریعت له مخې څه باید وشي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د رنګ لرې کول او یواځې د نوکانو مینځل کافي دي د ټول غسل د اعادې ضرورت نشته. د پالش لرې کول او د نوکانو پریمینځل فرض وو. پرته له لرې کولو ئې غسل نه صحیح کیږي له دې امله د جنازې لمونځ ئې نه دی شوی. کوم جاهل چه دا مسئله ورکړې ده چه اوس ئې د مینځلو ضرورت نشته هغه سخت ګنهګار دی. په هغه توبه کول فرض دي **فقط و الله تعالی اعلم**

۲۰ شعبان ۱۳۹۷ هجری

د جنازې په لمانځه کښې تر سلام مخکښې د لاسونو د پریښودلو حکم

سوال: د جنازې په لمانځه کښې تر آخري تکبیر وروسته او تر سلام مخکښې لاسونه باید پریښودل شي او که تر سلام اړولو وروسته؟ عام دستور خو د سلام تر اړولو وروسته د لاسونو د پریښودلو دی. لیکن یو عالم فرمائي چه تر څلورم تکبیر وروسته د لاسونو په پریښودو سره سلام باید واړول شي. آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د تکبیرونو تر ختمیدو وروسته او له سلام اړولو څخه مخته باید لاسونه پریښودل شي **فی صفة الصلوٰة من التنویر وهو سنة قیام له قرار فیه ذکر مسنون وفی الشرح فیضع حالة الثناء وفی القنوت وتکبیرات الجنازة** (ردالمحتار ج۱،ص۴۵۵) له دې کلیې څخه ثابتیږي چه تر سلام مخکښې باید لاسونه پریښودل شي پرته له دې څخه **(و تکبیرات الجنازة)** له تخصیص څخه هم همدغه مفهوم را ووځي او په لاندیني جزئیاتو کښې د دې تصریح دی **فی خلاصة الفتاوی ولا یعقد بعد التکبیر الرابع لانه لا یبقی ذکر مسنون حتی یعقد فالصحیح انه یحل الیدین ثم یسلم تسلیمتین.** (عزیز الفتاوی ج۱،ص۳٦۳) **وقال العلامة اللکنوی رحمه الله ومن ههنا یخرج الجواب عما سئلت فی سنة ست وثمانین ایضاً من انه هل یضع مصلی الجنازة بعد التکبیر الاخیر من تکبیر اته ثم یسلم ام یرسل ثم یسلم وهو انه**

لیس بعد التکبیر الاخیر ذکر مسنون لیس فیه الارسال. (سعایة ج۲ ص۱۵۹)

د سنده د یوه مشهور مفتي مولانا احمد هالاني په "فتاوی محمدیه" قلمي نسخې کښې دا جزئیات دي ولا عقد بعد التکبیر الرابعة فالصحیح ان یحلل الیدین ثم یسلم کذا فی الظهیریة والخانیة و الظهیرة اه جواهر القلوب، ویرسل بعد الرابعة یدیه لانه لیس بعدها ذکر کما فی الجلالی اه روح البیان ولا عقد بعد التکبیر الرابعة لانه لا یبقی ذکر مسنون فالصحیح ان یحلل الیدین ثم یسلم تسلیمتین کذا فی حموی الحسامی والوجیز اه رسالة مستقلة. د فتاوی محمدیه له دغو حواله جاتو څخه د خانیه له سري پلټنې څخه دا صریحه جزئیه لاس ته را نغله او نور کتابونه خو پیدا کیږي نه. واما ما وجهه ش عزیز الفتاوی بقوله لکن قد یقال ان التسلیمتین بعد التکبیر الرابع ذکر مسنون لجوابه ان الوضع سنة قیام له قرار ولذا الاوضع فی القومة مع اشتمالها علی ذکر مسنون.

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ رمضان ۱۳۹۸ هجری

د مړي په غسل کښې د لوټو د استعمالولو حکم

سوال په "بهشتي زیور" یعني جنتي کالي کښې دي چه مړي ته د غسل ورکولو په وخت کښې ستنجاء په لوټو سره ورکړی شي او بیا په اوبو سره پریمینځل شي. لیکن په "امداد الفتاوی" کښې دي چه د مړي لپاره د لوټي استعمال ثابت نه دی. په دواړو کښې کومه یوه فتوی صحیح ده؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د فقهي په کتابونو کښې د مړي لپاره د استنجاء حکم په صراحت سره راغلی دی د دې لپاره د که چیرته د لوټو د استعمال په صراحت سره حکم که پیدا هم نه شي نو بیا هم چونکه د استنجاء مسنونه طریقه همدا ده چه تر لوټو وروسته اوبو استعمال شي او په دې اطلاق کښې مړی هم داخل دی. لهذا د ده لپاره به هم د لوټي استعمال مسنون وي.

فقط والله تعالی اعلم ۲۵ رمضان ۱۳۹۸ هجری

د مړي سر چه کیڼې خوا ته وي نو د جنازې لمونځ ئې صحیح دی

سوال د جنازې د لمانځه لپاره که چیرته په غلطۍ سره مړی سر چپه کینودلی شي یعني سر ئې کیڼې خوا ته او پښې ئې ښي خوا ته له لمانځه څخه تر فارغیدو وروسته د دې غلطۍ معلومات وشي نو بیا د جنازې لمونځ به دوباره کوي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب د جنازې لمونځ ئې صحیح شوی دی. د دوباره را گرځولو ضرورت ئې نشته البته په قصد سره د سړي د ډول کینودل د سنتو د خلاف ورزي له وجې مکروه دي که چیرته په غلطۍ سره وي نو هیڅ کراهت پکښې نشته قال فی شرح التنویر وصحت لو وضعوا الرأس موضع الرجلين واساؤا

ان تعمدوا (ردالمحتار ج۱، ص۸۱۳) فقط والله تعالی اعلم ۲۹ رمضان ۱۳۹۸ھ ہجری

د جنازې د لمونځ کوونکو مخې ته د تیریدلو حکم

سوال : د جنازې لمونځ کیدونکی دی او مخې ته کومه سُتره هم نه وي. نو آیا له مخې څخه تیریدل ئې جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب : مخې ته د تیریدو ممانعت د عامو لمونځونو لپاره دی. د جنازې په لمانځه کښې له مخې څخه تیریدل جائز دي. همدارنګه د امام مخې ته د جنازې سُتره شته او د امام سُتره د مقتدیانو لپاره کافي ده. فقط والله تعالی اعلم ۲۹ رمضان ۱۳۹۸ھ ہجری

د جنازې په لمانځه کښې چه سلام هیر شي نو لمونځ کیږي

سوال : د جنازې په لمانځه کښې چه امام تر څلورم تکبیر وروسته د سلام اړول هیر کړي نو آیا لمونځ کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د جنازې په لمانځه کښې سلام فرض نه بلکه واجب دی. په عامو لمونځونو کښې د واجبو ترک د سجدهٔ سهو موجب وي لیکن د جنازې په لمانځه کښې سجدهٔ سهو نشته. له دې امله لمونځ صحیح کیږي او بیرته را ګرځول ئې واجب نه دي.

قال الشرنبلالی رحمه الله ویسلم وجوباً بعد التکبیرة الرابعة (مراقی الفلاح مع حاشیة الطحطاوی ص۳۲۱) و قال الطحطاوی رحمه الله علی (قوله وسلمها اربع الخ) الاولی ان یذکر الواجب قبل السنن وهو التسلیم مرتین بعد الرابعة کما ذکره بعد (طحطاوی علی المراقی ص۳۲۰) وفی المراقی ولو سلّم الامام بعد الثلاثة ناسیاً کبر الرابعة ویسلم، وفی الحاشیة ولم یعیدوا اهل یجب علیه سجود السهو؟ (طحطاوی ص۳۲۲) فقط والله تعالی اعلم ۶ شوال ۱۳۹۸ھ ہجری

د جنازې په لمانځه کښې د څلورم تکبیر د هیریدلو حکم

سوال : امام د جنازې په لمانځه کښې تر دریو تکبیرونو وروسته په هیره سره سلام واړاوه، د نتحي په ورکولو سره ئې څلورم تکبیر ووایه او بیا ئې سلام واړاوه. نو آیا دا لمونځ صحیح شو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په نوموړي صورت کښې لمونځ صحیح شو قال الشرنبلالی رحمه الله ولوسلم الامام بعد الثلاثة ناسیاً کبر الرابعة ویسلم وقال الطحطاوی رحمه الله ولم یعیدوا هل یجب علیه سجود السهو. (حاشیة الطحطاوی علی المراقی ص۳۲۲) فقط والله تعالی اعلم ۳ ربیع الاول ۱۳۹۹ھ ہجری

د جنازې په لمانځه کښې به کوم ځای ته سرې کوري؟

سوال: دجنازې په لمانځه کښې به سړی کوم ځای ته کوري؟ د سجدې ځای ته او که لاسونو ته؟

الجواب: په دې اړوند کومه صریحه جزئیه مې له نظره نه ده تیره شوې. د قاعدې مقتضی دا ده چه لکه د نورو لمونځونو غوندې په جنازه کښې هم باید د سجدې ځای ته وکتل شي. د لمانځه په مختلفو ارکانو کښې د نظر لپاره د مختلفو ځایونو له تعیین څخه اصل مقصد د خشوع او خضوع پیدا کول دي. په یوه ځای باندې د نظر په ساتلو سره یکسوئي پیدا کیږي کوم چه په خشوع کښې معین (امدادګری) دی. له قیام، رکوع، سجدې او قعدې څخه په هر رکن کښې چه په کوم ځای باندې د نظر ساتل طبعاً آسانه وو بلکه د طبعي حالت موافق وو د هغه تعیین شوی دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ذی الحجۃ ۱۳۹۸ ہجری

شیعه ته د غسل او کفن ورکولو حکم

سوال: که چیرته شیعه مړ شي او بل کوم شیعه موجود نه وي نو آیا مسلمان هغه ته غسل او کفن ورکولی شي؟ بینوا توجروا.

الجواب: هو! ده ته به مسلمان غسل او کفن ورکوي. لیکن د سنتو په مطابق به ئې نه ورکوي بلکه اوبو دې پرې وبهوي او په تو کر کښې دې ونغاړي خاورې دې پرې را واړوي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ربیع الاول ۱۳۹۸ ہجری

د قبر په سر باندې د قرآني آیت لیکل جائز نه دي

سوال: دقبرپه سرپه لوحې باندې دمړي نوم اوقرآني آیت لیکل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نوم لیکل ئې جائز دي لیکن د قرآني آیت په لیکلو کښې بې ادبي ده. له دې امله جائز نه دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ربیع الاول ۱۳۹۸ ہجری

په مړي باندې له رواج شوي منکراتو څخه د احتراز وصیّت واجب دی

سوال: نن صبا د چا په مړ کیدو باندې چه وارثان ئې کوم خرافات کوي لکه د مړي د مخ د ښکارولو رسم او داسې نور آیا په مړي باندې هم د دې ګناه وي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په مړي باندې د ډیرو منکراتو عام رواج جوړ شوی دی لکه:

۱ - د مړي د مخ د ښکارولو رسم.

۲ - د مخ د ښکارولو لپاره څو ساعته د جنازې د کیښودل.

۳ - د عزیزانو او خپلوانو لپاره د جنازې په لمانځه کښې ځنډ او تاخیر.

۴ - د ډیرو خلکو د یو ځای کیدو په خاطر په جوماتګانو کښې د فرض لمانځه د جماعت انتظار

۵ - د مړي عکسونه اخيستل
۶ - دعکسونو په اخبارونو کښې خپرول
۷ - جنازه له يوه ځاى څخه بل ځاى ته وړل
۸ - د جنازې لمونځ څو څو ځله ادا کول
۹ - د جنازې د لمانځه غائبانه ادا کول
۱۰ - له عام قبرستان څخه جلا په مخصوص ځاى کښې د مړي ښخول
۱۱ - د قبر په شاوخوا کښې چارديوالي يا چوتره جوړول
۱۲ - د ايصال ثواب لپاره د سنتو خلاف اجتماع ګاني
۱۳ - تعزيتي جلسې جوړول
۱۴ - د مړي په مناقبو کښې د غير واقعي (دروغجنو) حالاتو خپرول او داسې نور.

نن صبا د دغو منکراتو وباء تر دې اندازې پورې خپره شوې ده چه علماء او صلحاء هم پکښې مبتلا دي بلکه د مشهورو مذهبي رهبرانو په جنازو کښې د دغو منکراتو ارتکاب څو چنده زيات وي په دغو حالاتو کښې چه کوم سړي ته دا ويره وي چه د هغه په انتقال باندې د هغه ناعاقبت انديش، د آخرت له فکر څخه بې خبره، د دنيوي نوم او نشان وړي وارثان. نالائق معتقدين. ناخلف خلفاء او د دين په شکل کښې بې دينه عناصر په هغه باندې داسې ظلمونه کوي او تر مرګ وروسته هغه په دې ډول رسوا کوي نو په داسې سړي باندې وصيت واجب دى چه د هغه په انتقال باندې داسې محظورات او شرعي ممنوعات هيڅکله هيڅکله تر سره نه شي. بلکه په تجهيز او تکفين. د جنازې لمونځ. دفن. ايصال ثواب او داسې نور کارونه ټول د سنتو په مطابق ادا شي. که چيرته داسې وصيت و نه کړي نو سخت ګنهګار او د عذاب مستحق به وي. د صحيح بخاري شريف حديث تعذيب الميت ببكاء اهله عليه په متعلق مشهوره توجيه دا ده چه د ده په ژوند کښې د چا په مرينې باندې د نوحې (ژړا او فرياد) د ګناه د علم باوجود هغه له دې څخه ممانعت نه دى کړى او داسې وصيت و نه کړي نو هغه ته به عذاب ورکول کيږي. په وصيت کښې د دغو منکراتو د تفصيل په ليکلو سره دې خلک منع کړي. په ځانګړې توګه په ديني رهبرانو او مقتداء حضراتو باندې د دې وصيت وجوب نور هم زيات مؤکد دى. فقط والله المستعان وهو الموفق ولا حول ولا قوة الا به.

۱۵ صفر ۱۳۹۹ھ ھجری

د شافعي امام په اقتداء کښې د جنازې په لمانځه کښې د پنځم تکبير د ويلو حکم

سوال: زيد حنفي دى. ده د جنازې په لمانځه کښې په شافعي مسلکه امام پسې اقتداء وکړه. د

شوافعو په نزد په جنازه کښې پنځه تکبیرونه دي. نو آیا حنفي به په پنځم تکبیر کښې هم د هغه اقتداء کوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. د حنفي په شافعي پسې اقتداء خو صحیح ده لیکن په پنځم تکبیر کښې به د هغه متابعت نه کوي بلکه خاموش یعنې غلی به درېږي او بیا دې له امام سره یو ځای سلام واړوي.

قال في الشامية او عن يرى تكبيرات الجنازة خمساً لا يتابعه لظهور خطئه بيقين لان ذلك كله منسوخ بدائع. (رد المحتار ج۱، ص۴۸۰) وفي العلائية ولو كبر امامه خمساً لم يتبع لانه منسوخ فيمكث المؤتم حتى يسلم معه اذا سلم به يفتى. (رد المحتار ج۱، ص۸۱۸) فقط والله تعالى اعلم ۲۸ صفر ۱۳۹۹ هجری

د شافعي امام په اقتداء کښې د جنازې په تکبیرونو کښې د لاسونو پورته کول مستحب دي

سوال: زید حنفي دی. ده د جنازې په لمانځه کښې په شافعي مسلکه امام پسې اقتداء وکړه. د شافعیانو په نزد د جنازې په لمانځه کښې د لاسونو پورته کول شته. نو آیا حنفي به په رفع یدینو کښې د امام متابعت کوي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: حنفي ته د جنازې د لمانځه په تکبیرونو کښې د شافعي امام متابعت کول مستحب دي.

قال ابن عابدين رحمه الله القول يؤخذ منه ان الحنفي اذا اقتدى بشافعي في صلوة الجنازة يرفع يديه لانه مجتهد فيه فهو غير منسوخ لانه قد قال به ائمة بلخ من الحنفية (رد المحتار ج۱، ص۴۸۰) وفي شرح التنوير يرفع يديه في الاولى فقط وقال ائمة بلخ في كلها. قال ابن عابدين رحمه الله (قوله وقال ائمة بلخ في كلها) وهو قول الائمة الثلاثة ورواية عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى كما في شرح درر البحار والاول ظاهر الرواية كما في البحر وفي حاشيته للرملي ربما يستفاد منه ان الحنفي اذا اقتدى بالشافعي فالاولى متابعته في الرفع ولم اره اه القول ولم يقل يجب لان المتابعة انما تجب في الواجب او الفرض وهذا الرفع غير واجب عند الشافعي رحمه الله تعالى (رد المحتار ج۱، ص۸۱۶) فقط والله تعالى اعلم

۶ ربیع الاول ۱۳۹۹ هجری

د مسلمان په جنازه کښې د کافر د شرکت حکم

سوال: په کلي کښې یو غیر مسلم یعنې کافر اوسیږي. نو آیا دی د مسلمانو له مړي سره د مسلمانانو قبرستان ته تللی شي او که نه او آیا خاورې پرې اچولی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. نه، جائز نه دي. فقط والله تعالى اعلم ۱۴ ربیع الاول ۱۳۹۹ هجری

د کافر په جنازه کښې د مسلمان د شریکیدلو حکم

سوال . د غیر مسلم له مړي سره مسلمان ته د هغه د مړي د سوځولو یا نورو مراسمو د په ځای کولو ځای ته تلل جائز دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه دا مسلمان د غیر مسلمو په کلي کښې اوسیږي یا په بل ځای کښې اوسیږي او له کافر سره ئې کاروبار وي. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا.

الجواب : نه تلل ورته جائز نه دي. بلکه تعزیت ورته کولی شي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ ربیع الاول ۱۳۹۹ھ ہجری

جنازه په بل ځای کښې په کیښودلو سره د لمانځه د ادا کولو حکم

سوال : نن صبا رواج دی چه په جوماتونو کښې د قبلې په طرف له محراب څخه د باندې د جنازې د کیښودلو لپاره چوتره جوړوي او په محراب کښې په همدې طرف باندې کړکۍ یا دروازه پریږدي. امام په محراب کښې د ننه دریږي او د جنازې لمونځ ورکوي. آیا په دې ډول لمانځه کښې کوم کراهت شته او که نه؟ چه جنازه د باندې وي او امام په جومات کښې دننه وي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په جومات کښې د جنازې لمونځ په هر حال کښې مکروه دی که جنازه په جومات کښې د ننه وي او که د باندې. البته باران او داسې نورو عذر وي یا د باندې ځای نه وي نو په جومات کښې د جنازې لمونځ جائز دی.

په داسې صورت کښې که چیرته جنازه د باندې وي نو بهتره دا ده چه امام او څو کسه مقتدیان له جومات څخه د باندې په چوتره کښې ودریږي ځکه چه جنازه له یوې وجې د امام په حکم سره دی او بیا ځې د امام په جلا ځای کښې دریدل مکروه تنزیهي دي. قال ابن عابدین رحمه الله (قوله لانه کالامام من وجه) لاشتراط طهارة الشروط وعدم صحتها بفقدها او فقد بعضها. (ردالمحتار ج۱، ص۸۱۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ صفر ۱۴۰۰ھ ہجری

د تعزیت (فاتحه خوانۍ) مسنونه طریقه

سوال . د تعزیت صحیح طریقه کومه یوه ده؟ په دې کښې د ورځو تعیین او زیاتوالی به د سنتو په خلاف وي او که نه؟ څو ملګري یا د کلي خلک او داسې نور چه د ډلې په شکل کښې راشي نو یو دُعاء د ټولو لپاره قائم مقام جوړیدلی شي او که نه؟ یا د مجلس د ټولو خلکو له خوا څخه کافي ده او که نه؟ د تعزیت په دُعاء کښې د لاسونو پورته کول څنګه دي؟ د تعزیت عملي یا قولي طریقه کومه چه د سیدنا او سید الانبیاء علیه اعطر التحیة و السلام څخه ثابته ده که چیرته ئې بیان کړئ نو د ډیرو کسانو لپاره به د لارې مشال وګرځي انشاء الله تعالی ځکه چه بنده د تبلیغي جماعت د

دلې غونډې د دین ضروري او اهمه خبره په هر مجلس کښې بیانوي. یواځې د منبر او اسټیج منتظر نه وي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: تعزیت تر دریو ورځو وروسته جائز نه دی. البته غائب سړی چه تر دریو وروسته راشي نو بیا ئې هم کولی شي. د دلې په شکل کښې د راتللو اهتمام صحیح نه دی که په ناڅاپي توګه څه کسان سره یو ځای شي نو پروا نه کوي. د هر یوه لپاره په مستقله توګه تعزیت سُنت دی. البته که چیرته د یوې کورنی. کوم مشر سړی وي او له هغه سره د هغه ماتحته خلک هم وي نو یواځې د مشر تعزیت کافي دی. د تعزیت دُعاء دا ده. اعظم الله اجرك واحسن عزاءك وغفر لميتك. له دې څخه زیات مضمون هم بیانولی شي کوم چه غم ورسره سپک شي. تسلي او د آخرت فکر ورسره پیدا شي. د تعزیت په دُعاء کښې د لاسونو پورته کول بدعت دي.

فقط والله تعالی اعلم ۲۸ ربیع الآخر ۱۴۰۰ هجری

(په دې باندې اشکال او ځواب ئې په تتمه کښې دی)

د جنازې په لمانځه کښې د سورۀ فاتحه د لوستلو حکم

سوال: څه فرمائي الله تعالیٰ ﷻ او د هغه رسول حضرت محمد ﷺ د یوه مسلمان په جنازه کښې د سورۀ فاتحه د لوستلو په باره کښې چه که چیرته و نه لوستل شي نو مکمل دلائل ئې څه دي؟ همدارنګه په دې مسئله کښې د بخاري شریف دا دواړه روایتونه هم په لحاظ کښې وساتئ.

۱..عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال لا صلوة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب.

۲..عن ابن عباس رضي الله عنهما انه صلى على جنازة فقرأ بفاتحة الكتاب قال ليعلموا انها سنة. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د جنازې په لمانځه کښې اصل مقصود د الله تعالی حمد او ثناء، په نبي کریم ﷺ باندې درود او د مړي لپاره دُعاء ده. د دې لپاره که چیرته سورۀ فاتحه د حمد او ثناء په نیت سره ولوستل شي نو صحیح دي. د تلاوت په نیت سره ئې مه لولئ.

په سوال کښې له یادو شویو روایتونو څخه لومړنی روایت د مطلق لمانځه په اړه دی. د جنازې له لمانځه سره هیڅ تعلق نه لري. د جنازې لمونځ په ډیرو حکمونو لکه رکوع، سجده، تشهد او داسې نورو کښې له عامو لمونځونو څخه مختلف دی. د دې لپاره په عامو لمونځونو باندې د دې قیاس کول صحیح نه دي. په دې حدیث باندې مفصل بحث زما د (نيل المرام بالتزام السكوت عند قراءة الامام) نومي رساله کښې دی. پ دویم روایت کښې له حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما څخه دسورۀ فاتحه لوستل منقول دي. ده سورۀ فاتحه د ثناء اودُعاء په قصد سره لوستلي ده همدارنګه دده داویل چه دسورۀ فاتحه ویل سنت دي داهم په همدې معنی باندې ده چه په دې کښې

حمد او ثناء ده او د جنازې په لمانځه کښې حمد او ثناء سنت ده. په دې باندې لاندینې شواهد دي.

۱.. عن سعيد بن ابي سعيد المقبري عن ابيه انه سأل ابا هريرة رضي الله عنه كيف نصلي الجنازة فقال ابو هريرة رضي الله عنه انا لعمر الله اخبرك اتبعها من اهلها فاذا وضعت كبرت وحمدت الله وصليت على نبيه ثم اقول اللهم انه عبدك وابن عبدك وابن امتك الحديث. (موطا امام مالك ص۲۰۹) د دې حديث رجال د صحاح سته ؤ رجال دي. البته د سعيد په حافظه کښې د هغه له وفات کيدو څخه څلور کاله مخکښې څه فرق راغلی وو. (تقريب ص۷۰) ليکن امام مالک رحمه الله غوندې شخصيت څخه دا ډيره لرې خبره ده چه تر فرق وروسته دې له هغه څخه روايت کړی وي.

په دې روايت کښې تر تکبير وروسته د حمد او ثناء ذکر دی. د سورهٔ فاتحه هيڅ ذکر نشته. له دې څخه ثابته شوه چه د ابن عباس رضی الله عنهما په اثر کښې د سورهٔ فاتحه لوستل د دُعاء په قصد سره مقصود دی او که نه نو په روايتونو کښې به تعارض لازميږي.

۲ - که چيرته د ابن عباس رضی الله عنهما نيت د قرائت وای نو تر هر تکبير وروسته به ئې سورهٔ فاتحه ويلی ځکه چه د جنازې د لمانځه هر تکبير د رکعت مرتبه لري. او سورهٔ فاتحه د لمانځه په هر رکعت کښې ويل کيږي.

۳ - له حضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه په صحيح سند سره دا هم مروي دي چه ده تر سورهٔ فاتحه وروسته بل سورت هم لوستلی دی. (اعلاء السنن ج۱،ص۱۵۷) له دې څخه ثابته شوه چه ده سورهٔ فاتحه او يو بل سورت دواړه د ثناء او دُعاء په نيت لوستلي دي. له دې امله چه د جنازې په لمانځه کښې د قرائت په غرض سره له فاتحې سره د سورت د يو ځای کولو هيڅوک قائل نه دي.

۴ - حضرت عمر، حضرت علي، عبد الله بن عمر، فضالة بن عبيد، ابو هريره، جابر بن عبد الله، واثلة بن الاسقع و غيرهم رضی الله تعالی عنهم به د جنازې په لمانځه کښې د سورهٔ فاتحه قرائت نه کاوه. (المدونة الكبرى ج۱،ص۱۵۸) چه کله دا جليل القدر صحابهٔ کرام رضی الله تعالی عنهم به قرائت نه کاوه حالانکه ابن عباس رضی الله عنهما له دغو حضراتو څخه علم حاصل کړی وو. نو د ده په فعل او قول کښې په لازمي توګه سورهٔ فاتحه د دُعاء په نيت سره مراد ده.

۵.. قال ابن وهب و قال مالك ليس ذلك بمعمول به في بلدنا انما هو الدعاء ادركت اهل بلدنا على ذلك. (المدونة الكبرى ج۱،ص۱۵۹) په مدونهٔ کبرٰی کښې دا هم منقول دي چه قاسم بن محمد، سالم بن عبد الله، ابن المسيب، ربيعه، عطاء بن ابي رباح او يحيٰی بن سعيد رحمهم الله غوندې د علم غرونه هم د جنازې په لمانځه کښې قرائت نه کاوه. پس که چيرته د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په قول کښې له سنت څخه بعينه د فاتحه سنت والی مراد واخيستل شي نو په امام مالک او نورو اجلهٔ

صحابهؤ او تابعينو باندې د دې مخفي پاتې کيدل له قياس څخه ډير لرې دی.

يو بل روايت په ابن ماجه کښې له أمّ شريک انصاريه رضی الله عنها څخه په دې الفاظو راغلی دی: امرنارسول الله ﷺ ان نقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب. د دې روايت مختلف خوابونه دي

۱ - د دې سند مختلف فيه دی. (اعلاء السنن ج۸ ص۱۵۵)

۲ - أمّ شريک انصاريه په تعيين کښې ډير اختلاف دی. (اصابه ج۸ ص۲۲۷)

اګر که د صحابهؤ جهالت تاواني نه دی ليکن د اجله صحابه وو په مقابله کښې د مجهول قول د قبول ور نه دی. بالخصوص په داسې حال کښې چه د جنازې امور د ښځو په نسبت په سړو باندې زيات واضح کيږي.

۳ - د امر د صيغې دلالت په وجوب باندې مسلّم يعني منل شوی دی. ليکن د امر د لفظ دلالت په وجوب باندې مسلّم نه دی. د حضرت ابن عباس رضی الله تعالى عنهما اثر له دې څخه قوي دی. او په دې کښې د سنتو لفظ دی. لهذا په دې روايت کښې د امر لفظ په ندب باندې محموليږي او که نه وي نو دا حديث به د ابن عباس رضی الله تعالى عنهما له اثر سره د ټکر له وجې غير معتبر وي. فان الضعيف لا يصلح لمعارضة القوي. بيا د ندب امر هم د دُعاء په قصد سره دی. كما حررنا. فقط والله تعالى اعلم.

۲۵ جمادى الآخر ۱۴۰۰ هجری

د مړې ښځې په لمبولو کښې د ستر حد او اندازه

سوال: د مړې ښځې د لمبولو په وخت کښې د هغې په ټول بدن باندې د ټيکري يا جامې اچول ضروري دي او که د نارينه غوندې يو اخې له نامه څخه تر زنګنونو پورې پټول ئې کافي دي؟

الجواب: ښځه به له ښځې څخه دومره پرده کوي لکه څرنګه چه يو نارينه ئې له بل نارينه څخه کوي. له دې امله په ښځې باندې به د لمبولو په وخت کښې يو اخې له نامه څخه تر زنګنونو پورې د ټيکري يا بل شي اچول کافي دي.

قال في الدر وتستر عورته الغليظة فقط على الظاهر من الرواية وقيل مطلقاً الغليظة والخفيفة وصححه الزيلعي وغيره وقال ابن عابدين رحمه الله تحت (قوله صححه الزيلعي وغيره) وفي الشرنبلالية وهذا شامل للمرأة والرجل لان عورة المرأة للمرأة كالرجل للرجل. (ردالمحتار ج۱ ص۸۰۰) فقط والله تعالى اعلم

۴ رجب ۱۴۰۰ هجری

د مرګ په غسل کښې د حائضه ښځې په خوله کښې د اوبو د اچولو حکم

سوال: د حيض يا نفاس په حالت کښې مړې شوي ښځې ته د غسل ورکولو په وخت کښې به

خوله او پزې کښې ئې د اوبو اچول ضروري دي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب د جنابت، حیض یا نفاس په حالت کښې چه مرګ واقع شي نو بیا به هم د غسل ورکولو په وخت کښې به ئې خولې او پزې ته اوبو اچول صحیح نه دي. البته په غابنو او پزې باندې ئې چه لوند ټوکر تیر شي نو بهتره ده لیکن ضروري نه ده.

قال فی شرح التنویر ویوضأ من یؤمر بالصلوة بلا مضمضة واستنشاق للحرج وقیل یفعلان بخرقة، وعلیه العمل الیوم، ولو کان جنباً او حائضاً او نفساء فعلا اتفاقا تتمیما للطهارة کما فی امداد الفتاح مستمداً من شرح المقدسی وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله ولو کان جنباً الخ) نقل ابو المسعود عن شرح الکنز للشلبی ان ما ذکره الخلخالی ای فی شرح القدوری من ان الجنب یمضمض ویستنشق غریب مخالف لعامة الکتب اه. قلت و قال الرملی ایضاً فی حاشیة البحر اطلاق المتون والشروح والفتاوی یشمل من مات جنباً ولم ار من صرح به لکن الاطلاق یدخله والعلة تقتضیه اه وما نقله ابو السعود عن الزیلعی من قوله بلا مضمضة واستنشاق ولو جنباً صریح فی ذلک ولکنی لم اره فی الزیلعی (قوله اتفاقاً) لم اجده فی الامداد ولا فی شرح المقدسی (رد المحتار ج۱ص۸۰۱) فقط والله تعالی اعلم ۵ رجب ۱۴۰۰ هجری

چه سړي نه وي نو یواځې ښځو ته د جنازې د لمانځه حکم

سوال که چیرته هیڅ یو نارینه موجود نه وي نو آیا ښځې د جنازې لمونځ ادا کولی شي او که نه؟ که چیرته ئې کولی شي نو ښځه به څنګه امامت کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب ښځې دې یواځې یواځې د جنازې لمونځونه وکړي د جنازې په لمانځه کښې جماعت واجب نه دی. د دې لپاره بهتره دا ده چه ښځې دې جماعت نه کوي بلکه جلا جلا دې لمونځونه وکړي. لیکن ټولې دې په یو ځل د جنازې لمونځ وکړي. د یوې تر فارغیدو وروسته به بله شروع نه کوي. او جماعت ئې بې له کراهته ورته جائز دی. په دې صورت کښې به امام د ښځو د صف په منځ کښې دریږي. د نارینه امام غوندې به له صف څخه مخکښې نه دریږي

قال فی العلائیة ویکره تحریماً جماعة النساء ولو فی التراویح فی غیر صلوة الجنازة لانها لم تشرع مکررة فلو انفردن تفوتهن بفراغ احداهن وفی الشامیة (قوله لانها لم تشرع مکررة الخ) قال فی الفتح واعلم ان جماعتهن لا تکره فی صلوة الجنازة لانها فریضة وترک التقدم مکروه فدار الامر بین فعل المکروه لفعل الفرض او ترک الفرض لترکه فوجب الاول بخلاف جماعتهن فی غیرها. ولو صلین فرادی فقد تسبق احداهن فتکون صلوة

الباقیات نفلا و التنفل بها مکروہ فیکون فراغ تلك موجباً لفساد الفریضة لصلوٰۃ الباقیات کتقییدہ الخامسة السجدۃ لمن ترك القعدۃ الاخیرۃ اھ ومثله فی البحر و غیرہ و مفادہ ان جماعتهن فی صلوٰۃ الجنازۃ واجبة حیث لم یکن غیرهن، و لعل وجهه الاحتراز عن فساد فرضیة صلوٰۃ الباقیات اذا سبقت احداهن و فیه ان الرجال لو صلوا منفردین یلزم فیها مثل ذلك فیلزم علیه وجوب جماعتهم فیها مع ان المصرح به ان الجماعة فیها غیر واجبة فتأمل (رد المحتار ج۱، ص۵۲۸) وقال الرافعی رحمه الله (قوله و مفادہ ان جماعتهن فی صلوٰۃ الجنازۃ واجبة الخ) انما یتم بارجاع ضمیر لانها فریضة للجماعة کما فعل فی حاشیة البحر و هو خلاف الظاهر بل هو راجع لصلوٰۃ الجنازۃ فانها فرض کفایة علی کل منهن قال السندی نقلاً عن شرح المنیة و یستحب ان یصلین منفردات و تجوز جماعتهن اھ فمراد الفتح و غیرہ من الوجوب معناہ اللغوی ای ثبت الاول و یکون مقدما علی الترك لا علی الانفراد المستحب (التحریر المختار ج۱، ص۱۲۷) قلت و یمکن الجواب عن اشکال ابن عابدین رحمه الله بان یشرعن فی الصلوٰۃ معاً و لا اعتبار للفراغ متعاقباً لان الابقاء لیس له حکم الابتداء بل یظهر بعد التأمل انه لو شرعت الاخری قبل فراغ الاولی فلا اشکال فیه ایضاً. فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۱ رجب ۱۴۰۰ھجری

په بحري جهاز (بېړۍ) کښې د وفات شوي سړي حکم

سوال : که چیرته یو څوک په بیړۍ کښې فوت شي نو آیا فوراً به ئې سمندر ته اچوي او که تر کناري یعني د وچې تر خندې پورې به ئې د راوړلو کوشش کوي او بیا به ئې په وچه کښې ښخوي او که څنګه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته د کناري تر رسیدو پورې په مړي کښې د کوم ډول تغیر د راتلو اندیښنه نه وي نو په وچه کښې دې ښخ کړی شي او که نه نو سمندر ته دې واچول شي سمندر ته ئې د اچولو په وخت کښې کوم دروند یا وزني ډبره یا بل شی ورسره تړل بهتر دي تر څو چه مړی ښکته کښیني او د اوبو سر ته را نه شي

قال فی العلائیة مات فی سفینة غسل و کفن و صلی علیه و القی فی البحر ان لم یکن قریباً من البر. و فی الشامیة (قوله و القی فی البحر) قال فی الفتح و عن احمد رحمه الله یثقلك لیرسب و عن الشافعیة کذلك ان کان قریباً من دار الحرب و الاشدیتین لو حتین لیلقطه البحر فیدفن اھ (قوله ان لم یکن قریباً من البر) الظاهر تقدیرہ بان یکون بینهم و بین البر مدۃ یتغیر المیت فیها ثم رأیت فی نور الایضاح التعبیر بخوف الضرر به. (رد المحتار ج۱، ص۸۳۶) فقط والله تعالیٰ اعلم

۲۵ رجب ۱۴۰۰ھجری

الماقیات نفلا و التنفل بها مکروه فیکون فراغ تلك موجباً لفساد الفریضة لصلوٰة الباقیات کعقیب الخامسة السجدة لمن ترك القعدة الاخیرة اھ و مثله فی البحر و غیره و مفاده ان جماعتهن فی صلوٰة الجنازة واجبة حیث لم یکن غیرهن، و لعل وجهه الاحتراز عن فساد فرضیة صلوٰة الباقیات اذا سبقت احداهن و فیه ان الرجال لو صلّوا منفردین یلزم فیها مثل ذلك فیلزم علیه وجوب جماعتهم فیها مع ان المصرّح به ان الجماعة فیها غیر واجبة فتأمل (رد المحتار ج۱، ص۵۲۸) و قال الرافعی رحمه الله (قوله و مفاده ان جماعتهن فی صلوٰة الجنازة واجبة الخ) انما یتم بارجاع ضمیر لانها فریضة للجماعة کما فعل فی حاشیة البحر و هو خلاف الظاهر بل هو راجع لصلوٰة الجنازة فانها فرض کفایة علی کل منهن قال السندی نقلاً عن شرح المنیة و یستحب ان یصلّین منفردات و تجوز جماعتهن اھ فمراد الفتح و غیره من الوجوب معناه اللغوی ای ثبت الاول و یکون مقدما علی الترك لا علی الانفراد المستحب (التحریر المختار ج۱، ص۱۲۷) قلت و یمکن الجواب عن اشکال ابن عابدین رحمه الله بان یشرعن فی الصلوٰة معاً و لا اعتبار للفراغ متعاقباً لان الابقاء لیس له حکم الابتداء بل یظهر بعد التأمل انه لو شرعت الاخری قبل فراغ الاولی فلا اشکال فیه ایضاً. فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۱ رجب ۱۴۰۰ هجری

په بحري جهاز (بېړۍ) کښې د وفات شوي سړي حکم

سوال: که چېرته یو څوک په بېړۍ کښې فوت شي نو آیا فوراً به ئې سمندر ته اچوي او که تر کنارې یعنې د وچې تر څنډې پورې به ئې د راوړلو کوشش کوي او بیا به ئې په وچه کښې ښخوي او که څنګه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چېرته د کنارې تر رسیدو پورې په مړي کښې د کوم ډول تغیر د راتلو اندیښنه نه وي نو په وچه کښې دې ښخ کړی شي او که نه نو سمندر ته دې واچول شي سمندر ته ئې د اچولو په وخت کښې کوم دروند یا وزني ډبره یا بل شی ورسره تړل بهتر دي تر څو چه مړی ښکته کښیني او د اوبو سر ته را نه شي.

قال فی العلائیة مات فی سفینة غسل و کفن و صلّی علیه و القی فی البحر ان لم یکن قریباً من البر، و فی الشامیة (قوله و القی فی البحر) قال فی الفتح و عن احمد رحمه الله یثقلك لیرسب و عن الشافعیة کذلك ان کان قریباً من دار الحرب و الاشدین لو حین لیلقفه البحر فیدفن اھ (قوله ان لم یکن قریباً من البر) الظاهر تقدیره بان یکون بینهم و بین البر مدة یتغیر المیت فیها ثم رأیت فی نور الایضاح التعبیر بخوف الضرر به. (رد المحتار ج۱، ص۸۳۶) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ رجب ۱۴۰۰ هجری

مړي چه خاورې شي نو په همدې قبر کښې د بل مړي د ښخولو حکم

سوال په حرمین شریفینو کښې دا دستور دی چه په زړو قبرونو کښې نوي مړي ښخوي آیا دا طریقه جائزه ده او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب چه کله اولنی مړی خاورې شي نو په همدې قبر کښې د بل مړي ښخول جائز دي

قال فی الشامیة قال الزیلعی ولو بلی المیت وصار ترابا جاز دفن غیره فی قبره وزرعه والبناء علیه اه قال فی الامداد ویخالفه ما فی التتارخانیة اذا صار المیت ترابا فی القبر یکره دفن غیره فی قبره لان الحرمة باقیة وان جمعوا عظامه فی ناحیة ثم دفن غیره فیه تبرکا بالجیران الصالحین ویوجد موضع فارغ یکره ذلک اه قلت لکن فی هذا مشقة عظیمة فالاولی اناطة الجواز بالبلا اذ لا یمکن ان یعد لکل میت قبر لا یدفن فیه غیره وان صار الاول ترابا لاسیما فی الامصار الکبیرة الجامعة والا لزم ان تعم القبور السهل والوعر علی ان المنع من الحفر الی ان لا یبقی عظم عسیر جدا وان امکن ذلک لبعض الناس لکن الکلام فی جعله حکما عاما لکل احد فتأمل (رد المحتار ج۱ ص۸۳۵)

فقط والله تعالی اعلم ۲۶ رجب ۱۴۰۰ هجری

د مړي په خوله کښې د مصنوعي غاښ د پاتې کېدلو حکم

سوال: یو سړی مړ شو او په خوله کښې ئې مصنوعي غاښ وو چونکه د غسل ورکولو په وخت کښې پرته له تکلیف څخه نه ایستل کېده. که چیرته همدا غاښ ئې په خوله کښې پاتې شي نو شرعاً څه قباحت پکښې شته او که نه؟ او که چیرته غاښ ډېر قیمتي وي او د مړي له خولې څخه ایستل ئې هم ډېر په تکلیف سره کېده نو آیا د داسې غاښ ایستل جائز دي او که نه؟ په لومړي صورت کښې که چیرته په خوله کښې د غاښ د پرېښودلو ګنجائش وي نو آیا د مړي په غسل او ښخولو کښې څو کوم فرق نه راځي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د غاښ له خولې څخه ایستل مشکل وي او د زیات محنت په کولو سره د مړي بې حرمتي کېده نو همداسې دې پرېږدي. په غسل او ښخولو کښې ئې کوم فرق نه راځي د مال له حرمت (قدر او مرتبه) څخه د مړي حرمت زیات دی. قال فی العلائیة ولو بلع مال غیره ومات هل یشق قولان والاولی نعم فتح. وفی الشامیة وان کان حرمة الآدمی اعلی من صیانة المال لکنه زال احترامه بتعدیه کما فی الفتح ومفاده انه لو سقط فی جوفه بلا تعد لا یشق اتفاقا. (رد المحتار ج۱ ص۸۴۰)

فقط والله تعالی اعلم ۲۷ رجب ۱۴۰۰ هجری

د حضرت عائشېؓ د حضرت عمر قبر ته د بې پردې نه تللو روايت

سوال : حضرت عائشهؓ د نبي کريمﷺ تر رحلت وروسته روضې مبارکې ته بې پردې ورتله او د حضرت ابو بکر صديقؓ تر انتقال وروسته هم د هغه قبر ته بې پردې ورتله. چه کله حضرت عمر فاروقؓ تر انتقال وروسته هلته ښخ شو نو په باقاعده توګه چه کله هم ورتلله نو پرده به ئې کوله. يو ښاغلى وائي چه دا پرده ئې د حضرت عمرؓ له وجې شروع کړه. د دې لپاره چه حضرت عمرؓ نامحرم وو او تر مرګ وروسته ئې هم د ژونديو غوندې ليدل کاوه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : له دې څخه يواځې احترام مقصود وو، تر مرګ وروسته ليدل ثابت نه دي. قال الطيبی فيه ان احترام الميت کاحترامه حيا. (مرقاة ج۲ص۱۱۶)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۷ ذی الحجة ۱۴۰۰ ھجری

د لحد ژوروالې

سوال : مشهوره ده چه فرښتې مړي لره په قبر کښې د حساب او کتاب لپاره کښينوي له دې امله لحد بايد دومره ژور وي چه په هغه کښې مړی په آسانۍ سره کښيناستلی شي. آيا دا خبره صحيح ده؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دا خالص جهالت دی. فرښتې مړی په ظاهري قبر کښې نه بلکه په عالم برزخ کښې کښينوي. د لحد يا شق ژوروالی بايد دومره وي چه په هغه کښې مړی د سنتو مطابق په خنګ باندې څملول شي. پورتنۍ سطحه به ئې هم له مړي څخه جلا ليکن د مړي له جسم سره به يا لکل نژدې وي تر څو چه قبر له لويدو څخه او مړی له درندګانو څخه په حفاظت کښې پاتې شي. ولا يمس السقف الميت (طحطاوی علی المراقی ص۳۳۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ محرم ۱۴۰۱ ھجری

د جنازې د لمانځه لپاره د جومات د جماعت د انتظار رواج

سوال : نن صبا په عمومي توګه دا رواج دی چه د جنازې د لمانځه لپاره د کلي په جومات کښې د وختي لمانځه د جماعت لپاره انتظار کيږي. د لمانځه په ټاکلي وخت باندې جنازه د جومات خوا ته راوړل کيږي او د فرض لمانځه له جماعت څخه تر فارغيدو وروسته د جنازې لمونځ ادا کوي شرعاً د دې څه حکم دی؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دا رواج د شرعې خلاف دی. د جنازې په لمانځه کښې د دې لپاره تاخير کول چه خلک زيات شريک شي مکروه دی. په جنازه کښې تعجيل (بيړه) دومره مؤکد دی چه په مکروه وختونو کښې هم د جنازې د ادا کولو اجازه ورکړې شوې ده. يعنې چه په مکروه وخت

کښې جنازه تیاره شي نو په همدې وخت کښې دې ادا کړي او د مکروه وخت د تیریدو انتظار دې نه کوي. د دې رسم یوه خرابي دا ده چه خلک په جوماتونو کښې د ننه د جنازې د لمانځه ادا کول شروع کړي دي کوم چه مکروه دی. تحریماً او تنزیهاً قولان مصححان.

والله تعالیٰ اعلم ۷ محرم ۱۴۰۱ ھجری

د مړي خوا ته د قران کریم دتلاوت حکم

سوال: د مړی خوا ته تر لمبولو مخکښې د قرآنکریم تلاوت جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: مړی چه په جامو کښې پټ کړی شي نو څنګ ته ئې په تلاوت کولو کښې هېڅ حرج نشته. او که نه نو مکروه دی. او تر لمبولو وروسته په هر صورت هیڅ کراهت پکښې نشته. فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ محرم ۱۴۰۱ ھجری

مړي ته د غسل ورکوونکي سړي لپاره لامبل مستحب دي

سوال: مړي ته تر غسل ورکولو وروسته په لمبوونکي باندې غسل واجب دی، که سنت او که مستحب؟ بینوا توجروا.

الجواب: مستحب دی. کذا فی الشامیة. فقط والله تعالیٰ اعلم. ۸ محرم ۱۴۰۱ ھجری

د فرض عمل ایصال ثواب

سوال: د فرضو ایصالِ ثواب جائز دی او که نه؟ یعنې فرض دا چه فرض هم د سړي ادا کیږي او مړي ته ئې هم ثواب رسیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې کښې اختلاف دی. والراجح الجواز. نقل فی الشامیة عن البحر انه لا فرق بین الفرض والنفل وعن جامع الفتاوٰی قیل لا یجوز فی الفرائض. (ردالمحتار ج۱، ص۸۴۴)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ ربیع الآخر ۱۴۰۱ ھجری

تر مړ کیدو وروسته د تلقین حکم

سوال: د مړي تر ښخولو وروسته د قبر خوا ته تلقین کول څه حکم لري؟ بینوا توجروا.

الجواب: د دې جواز مختلف فیه دی. لهذا احتراز (ځان ساتنه) بهتر او منل شوی دی. بالخصوص د عقیدې د فساد په دې دور کښې د دې اجازه نشته.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۸ ربیع الآخر ۱۴۰۱ ھجری

فصل فی الشهید

په حادثه (پيښه) کښې د مړه کيدونکو خلکو حکم

سوال له ريل ګاډي يا موټر څخه چه ولويږي يا ئې ووهي يا ګاډی له څه شي سره ټکر شي او ځوک پکښې مړ شي نو آيا داسې سړی به شهيد اصغر شمېرل کيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : هو؛ دا شهادت شهادتِ صغرٰی دی. د شهيدانو دنيوي احکام په ده باندې جاري کيږي نه ليکن په آخرت کښې به د شهيدانو له جملې څخه حسابيږي انشاء الله تعالٰی.

فقط والله تعالٰی اعلم ۲۵ ذی الحجة ۱۳۸٦ هجری

شيعه شهيد نه شي بلل کيدلی

سوال : د محرم د مياشتې په دې لسمه کښې چه کوم مسلمانان د هندوانو په لاس مړه شول آيا دا خلک شهيدان دي او که نه؟ ځينې وائي چه که شهادتِ کبرٰی نه وي نو شهادتِ صغرٰی خو به وي؟ بينوا توجروا

الجواب : د شهادت لومړنی شرط اسلام دی. شيعه مسلمان نه دی له دې امله د دوی مرګ نه شهادتِ صغرٰی دی او نه کبرٰی بلکه د جهنّم اور دی. د شيعه مذهب تفصيل زما د "حقيقتِ شيعه" نومي رسالې کښې دی (دا رساله د احسن الفتاوی په اول جلد کښې شائع شوی دی. مرتب)

فقط والله تعالٰی اعلم ۱۹ محرم ۱۳۸۷ هجری

په بمباري کښې د شهيد شويو خلکو حکم

سوال په جنګ کښې د هوائي حملو په دوران کښې چه کوم مسلمانان شهيدان شي آيا هغوی د غسل ورکول ضروري دي او که نه؟ حقيقي شهيد چا ته ويل کيږي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په ښاري آباديو باندې په هوائي حملو کښې په شهيد شويو خلکو باندې د شهادت دنيوي احکام جاري کيږي. هغوی ته غسل نه ورکول کيږي. د شهادت دنيوي احکام چه په کومو خلکو باندې جاري کيږي د هغوی تفصيل په بهشتي ګوهر کښې دی.

فقط والله تعالٰی اعلم ۲۰ ذی قعده ۱۳۹۱ هجری

د مسلمانانو په خپل منځي جنګ او جګړې کښې د مړه کيدونکو خلکو حکم

سوال د دوه مسلمانو ډلو تر منځ جګړه راغله او په دوی کښې نه هيڅ يوه ډله باغيان وو او نه قطاع الطريق (غله) او نه حربيان وو بلکه ټول مسلمانان وو او د مسلمانانو په يوه کلي کښې سره

اوسیدل. لیکن یوه ډله با لکل ظالمه وه او بله مظلومه. له مظلومې ډلې څخه دوه کسان په غیر جارحه آلې باندې قتل کړی شول او دواړه هم هلته د جنګ په ځای کښې مړه شول. نه ئې کومه خبره وکړه او نه ئې نور څه وکړل. البته د یوه سړي قاتل هم معلوم شو او د دویم سړي قاتل معلوم نه شو بلکه د ډلې په هر غړي باندې د قتل شبهه کیدلی شي. اوس پوښتنه دا ده چه په دغو مړه شویو کښې به کوم یوه ته غسل ورکول کیږي او کوم یوه ته نه ورکول کیږي؟ تر ټولو زیات وضاحت په شامي کښې دی لیکن په ځینو عبارتونو کښې ما تطبیق نه شوای کولی. د شامي د عبارت وضاحت هم وکړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دواړو ته به غسل نه ورکول کیږي. د غسل په اړه د شامي عبارت په هغه صورت کښې دی چه ظلم متیقن نه وي. **قال ابن عابدین رحمه الله تعالی: و مفاده انه لو کانت احدی الفرقتین ظالمة للاخری بأن علموا حالهم لا یغسل من قتل من الاخری و ان جهل قاتله عیناً لکونه مدافعاً عن نفسه وجماعته تأمل.** (ردالمحتار ج۱، ص۲۰۳) **فقط والله تعالی اعلم** ۲۰ شعبان ۱۳۹۹ هجری

د پورتني سوال په اړوند یو بل سوال

سوال: د شهید په باره کښې د شامي په دغو دواړو عبارتونو کښې په ظاهره ټکر ښکاریږي. په دغو کښې تطبیق څرنګه ورکول کیږي. مثلاً د درمختار عبارت **(بل القصاص)** لاندې علامه شامي لیکي: **(اما اذا لم یعلم قاتله فسیأتی انه یغسل).** دلته شامي په دې صورت کښې لیکلي دي چه غسل دې ورکړ شي. بیا د ماتن او شارح عبارت **(و کذا یکون شهیداً)** د تشریح په کولو سره په آخر کښې لیکي: **و مفاده انه لو کنت احدی الفرقتین ظالمة بأن علموا حالهم لا یغسل من قتل من الاخری و ان جهل قاتله عیناً.** (شامیة ج۱، ص۶۷۵) یو ځای خو ئې داسې مقتول ته چه قاتل ئې معلوم نه وي د غسل ورکولو لیکلی دی. او بل ځای ئې همدې د نه غسل ورکولو لیکلی دی. آیا د تطبیق دا صورت کیدلی شي چه له لومړي عبارت څخه هغه مقتول مراد دی چه قاتل ئې با لکل معلوم نه وي او له دویم عبارت څخه هغه مقتول مراد دی چه عیني او ځانګړی قاتل خو ئې معلوم نه وي لیکن د ډلې په حیثیت سره معلوم دی. یا دا چه لومړی مقتول مظلوم نه دی او دویم مظلوم دی

د مسئلې صورت دا دی چه د دوه مسلمانو ډلو تر منځ جګړه راغله په هغوی کښې د یوې ډلې خلک د بلې ډلې دوه کسان په ظلم سره قتل کړل په داسې حال کښې چه په قتل کښې غیر جارحه آله وه او د قاتل ډله ظالمه وه. د مقتول ډله مظلومه وه. همدارنګه دا هم څرګنده ده چه په مړه شویو کښې د یوه قاتل معلوم دی او د بل نامعلوم دی. اوس په داسې صورت کښې دغو مړه شویو ته

غسل وركول كيږي او كه نه؟ بالكل په همدې صورت كښې ستاسو خواب په تيرې فتوى چه په ۲۰ شعبان ۱۳۹۹ هجرى كښې مو ليكلې وه چه دواړو ته به غسل نه وركول كيږي اوس پوښتنه دا ده چه په داسې حال كښې چه د جګړې دواړه اړخونه مسلمانان وي او په يوې خوا كښې يو كس په ظلم سره قتل شي نو هغه ته به په هغه وخت كښې غسل نه وركول كيږي چه په جارحه آلې سره وي او كه چيرته له هغوى څخه كوم يو په ظلم په جارحه آلې سره قتل كړى شي نو داسې مقتول ته د غسل نه وركولو خبره چيرته ليكلې ده؟ تاسو د شامي عبارت چه **ومفادة انه لو كان مع احدى الفرقتين طائفة للاخرى بان علموا حالهم الخ** ليكلى دى ليكن د شرح وقايې عبارت **واما مقتول غير هؤلاء وهو مسلم قتله مسلم غير باغ وغير قطاع الطريق فانه يكون شهيدا عند ابي حنيفة رحمه الله اذا قتل بحديد ظلماً** به څه خواب وي؟ څكه چه په دې كښې خو د شهيد لپاره له ظلم پرته د قتل با لحديد شرط دى همدارنګه د فتح القدير ج۱،ص۴۷۱ په حاشيه كښې ليكلي دي چه **والقيد بالحديد انما هو اذا كان القتل من المسلمين** كه چيرته د قتل با لحديد قيد په دې صورت كښې نه وي نو د دې د يادونې څه فائده. او د دې محمل څه دى. كه چيرته دا قيد لغو وي نو د لغويت ئې څه دليل دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اصل مدار په دې باندې دى چه قتل د ديت موجب وي نو غسل واجب دى او كه نه وي نو نه دى له دې امله د شاميه عبارت **اما اذا لم يعلم قاتله فسيأتي انه يغسل** كښې هغه قتل چه د ديت موجب وي مراد دى. **(بان وجد في محلة)**. چنانچه د ماتن قول **ويغسل من وجد قتيلا في مصر فيما يجب فيه الدية ولم يعلم قاتله** كښې د همدې بيان دى. او د اب عابدين په قول **(فسيأتي)** كښې د همدې خوا ته اشاره ده.

د شرح وقايه په عبارت كښې د هغه مقتول حكم دى چه غير مدافع وي. كوم چه په شامي او داسې نورو كښې هم دى. او د شامي په مذكوره عبارت كښې د مدافع مقتول حكم دى.

فلا منافاة. قال ابن نجيم رحمه الله بقي من قتل مدافعاً عن نفسه او عن ماله او عن اهل الذمة من غير ان يكون القاتل واحداً من الثلاثة في الكتاب فان المقتول شهيد كما صرح به في المحيط وعطفه على الثلاثة و جعله سبباً رابعاً ولا يمكن دخوله تحت قوله او قتله مسلم ظلماً لان المدافع المذكور شهيد باي آلة قتل بحديدة او حجر او خشب كما صرح به في المحيط و مقتول المسلم ظلماً لا يكون شهيدا الا اذا قتل بحديدة كما قدمناه (البحر الرائق ج۱،ص۱۹۷) وقال ابن عابدين رحمه الله وقال في النهر كونه شهيداً وان قتل بغير محدد مشكل جداً لوجوب الدية بقتله فتدبره معنا النظر فيه اه قلت يمكن حمله على ما اذا لم يعلم قاتله عيناً. كما

لو خرج علیه قطاع طریق او لصوص او نحوهم و فی البحر عن المجتبی اذا التقت سریتان من المسلمین و کل واحدة تری انهم مشرکون فاجلوا عن قتلی من الفریقین قال محمد رحمه الله لا دیة علی احد و لا کفارة لانهم دافعون عن انفسهم ولم یذکر حکم الغسل و یجب ان یغسلوا الان قاتلهم لم یظلمهم اه. و مفادہ انه لو کانت احدی الفرقتین ظالماً للأخری بان علموا حالهم لا یغسل من قتل من الاخری و ان جهل قاتله عیناً لکونه مدافعاً عن نفسه و جماعته تأمل. (رد المحتار ج۱، ص۸۵۰) و قال فی منحة الخالق و الجواب عما شکاله ان هذا القاتل ان کان مکابراً فی المصر لیلاً فسیأتی انه بمنزلة قاطع الطریق و ان کان لصاً نزل علیه لیلاً لیقتله او یأخذ ماله فهو بمنزلته ایضاً کما فی النهر و علی کلٍ فلا دیة فی قاطع الطریق فقوله لوجوب الدیة ممنوع و علی کلٍ فهو شهید و لا اشکال تدبر (البحر الرائق ج۲، ص۱۹۶)

د علامه ابن عابدین رحمه الله په (لو کانت احدی الفرقتین ظالمة للاخری) کښې د عدم وجوب دیت توجیه په (لکونه مدافعاً) سره کول او د ده د (بحر عن المجتبی) جزئیه له (اذا التقت سریتان ـ الخ) څخه استنباط د بنده په خیال کښې د تأمل محل (ځای) دی. د دې لپاره چه په مقیس علیه کښې قاتل هم مدافع دی له دې امله په دې باندې د دیت عدم وجوب ظاهر دی. لیکن په مقیس کښې قاتل مدافع نه دی. یواځې مقتول مدافع دی. غالباً ابن عابدین رحمه الله په آخر کښې په (تأمل) سره د همدې خوا ته اشاره کړې ده

پس د بحث لاندې صورت کښې د دیت د عدم وجوب او د شهادت د ثبوت صحیح توجیه هم هغه ده کومه چه ابن عابدین رحمه الله په منحة الخالق کښې بیان کړې ده. یعنې داسې قاتلین په حکم دې قطاع الطریق کښې دي او د دوی مدافعت د جهاد په حکم کښې دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۲ شوال ۱۳۹۹ هجری

كتاب الزكوة

بل ښار ته د زکوة د لیږلو حکم

سوال زيد خپل زكوة او سرمايه د خپل ښار مسكينانو ته نه وركوي بلكه لرې لرې ښارونو ته ئې ليږي آيا د ده داسې كول جائز دي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د بل ښار خوا ته د زكات ليږل مكروه تنزيهي دى. ليكن هلته كه چيرته كوم خپلوان مسكين وي يا د خپل ښار له مسكينانو څخه يو څوک زيات حاجتمند يا زيات نيک وي. يا د دين طالب العلم وي يا بل ځاى ته په ليږلو باندې عامو مسلمانانو ته زياته گټه وي نو هيڅ كراهت پكښې نشته بلكه د خپلوانو حق د خپل ښار له مسكينانو څخه زيات دى.

كره نقلها الا الى القرابة بل فى الظهيرية لا تقبل صدقة الرجل و قرابته محاويج حتى يبدأ بهم فيسد حاجتهم او احوج او اصلح او اورع او انفع للمسلمين او من دار الحرب الى دار الاسلام او الى طالب العلم وفى المعراج التصدق على العالم الفقير افضل او الى الزهاد او كانت معجلة قبل تمام الحول فلا يكره خلاصة.(الدر المختار ج٢)

وعن ابى هريرة ﷺ مرفوعا الى النبى ﷺ انه قال يا امة محمد والذى بعثنى بالحق لا يقبل الله صدقة من رجل وله قرابة محتاجون الى صلته و يصرفها الى غيرهم و الذى نفسى بيده لا ينظر الله اليه يوم القيامة ااه رحمتى و المراد بعدم القبول عدم الاثابة عليها وان سقط بها الفرض لان المقصود منها سد خلة المحتاج وفى القريب جمع بين الصلة والصدقة.(رد المحتار ج٢. كتاب الزكوة)فقط والله تعالى اعلم. ٣ ذيقعده ١٣٧١ هجرى

مسكين ته د قرض په معافو كولو سره زكات نه ادا كيږي

سوال د يوه سړي په كوم مسكين باندې قرض دى. هغه خپل پوروړي ته وويل چه ما خپل قرض تا ته په زكات كښې در معاف كړنو آيا زكات ئې ادا شو او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب د قرض په معاف كولو سره زكات نه ادا كيږي. صحيح صورت ئې دا دى چه نوموړي سړي ته زكات وركړي او په قرض كښې دې بيرته ترې را واخلي. كه چيرته ئې بيرته ور نه كړي نو په زوره ئې هم ترې اخيستلى شي كه چيرته د بيرته نه وركولو ويره وي نو هغه ته دې وويل شي چه يو څوک د ځان له طرفه د زكات د وصولولو او بيا له هغه څخه د قرض د ادا كولو وكيل جوړ كړي.

لما فى شرح التنوير واعلم ان اداء الدين عن الدين والعين عن العين وعن الدين يجوز واداء الدين عن العين

وعن دين سيقبض لا يجوز وحيلة الجواز ان يعطى مديونه الفقير زكوٰة ثم يأخذها عن دينه ولو امتنع المديون مد يده واخذها لكونه ظفر بجنس حقه فان مانعه رفعه للقاضي. وفي الشامية تحت (قوله واعلم) وفي صورتين لا يجوز الاولى اداء الدين عن العين كجعله ما في ذمة مديونه زكوٰة لماله الحاضر. (رد المحتار ج۲) فقط والله تعالى اعلم

۱۵ ذیقعده ۱۳۷۲ هجری

د زكات له حسابه د چا د قرض د ادا كولو حكم

سوال: يو غريب سړي پوروړی دی. كه چيرته په زكوٰة سره د هغه امداد وشي نو دا ويره ده چه پخپله ئې له ځان سره كښيږدي او خپل قرض به ادا نه كړي. آيا له هغه څخه د قرض د لرې كولو په خاطر د زكوٰة روپۍ پخپله د پور غوښتونكي ته وركول جائز دي؟ آيا مسكين ته دا ويل ضروري دي چه ستا قرض زه د زكوٰة له روپو څخه ادا كوم او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د مسكين په اجازې سره كه چيرته د هغه قرض د زكوٰة له روپو څخه ادا شي نو جائز دي. مسكين ته دا ويل ضروري نه دي چه د زكاته له حسابه ئې ادا كوم.

فقط والله تعالى اعلم ۲۰ رجب ۱۴۰۱ هجری

له قرض څخه چه فارغ يا خلاصل نصاب له چا سره نه نو زكوٰة پرې فرض نه دي

سوال: كه چيرته له يو چا سره د زكات نصاب وي ليكن همدومره يا له دې څخه زيات قرض په هغه باندې وي نو آيا په داسې سړي باندې زكات واجب دی او كه نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: كه چيرته له قرض يا پور څخه فارغ او خلاص مال د نصاب اندازې ته ور نه رسيږي نو زكات پرې واجب نه دی. البته كه چيرته د زكات تر واجبيدو وروسته پوروړی شو نو د زكات فريضه ترې نه ساقطيږي. قال في التنوير وسببه ملك نصاب حولي تام فارغ عن دين له مطالب من جهة العباد وقال في الشرح سواء كان لله كزكوٰة وخراج او للعبد ولو كفالة او مؤجلا الخ وفي الشامية. (قوله فارغ عن دين) وهذا اذا كان الدين في ذمته قبل وجوب الزكوٰة فلو لحقه بعد لم تسقط الزكوٰة لانها ثبتت في ذمته فلا يسقطها ما لحق من الدين بعد ثبوتها جوهرة. (شامية ج۲)

فقط والله تعالى اعلم غرهٔ ذی الحجة ۱۳۷۲ هجری

مهر مؤجل د زكات د وجوب مانع دی

سوال: د زيد په ذمې باندې د هندې مهر پور دی. تحقيق غوښتونكې خبره دا ده چه معجل يا

مؤجل دین د زکات د وجوب مانع دی او که نه؟ که چیرته د ادا کولو نیت وي یا نه وي په دواړو صورتونو کښې څه فرق شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب په فتح القدیر. طحطاوي. بدائع او داسې نورو کښې څلور قولونه راغلي دي.

۱ - دین (پور یا قرض، که مؤجل وي یا معجل. مهر وي یا بل شی. په هرصورت کښې د زکات د وجوب مانع دی.

۲ - مؤجل دین د زکات مانع نه دی که مهر وي یا بل شی.

۳ - یواځې مهر مؤجل مانع نه دی.

۴ - خاوند چه د مهر د ادا کولو عزم ولري نو مانع دی او که و نه لري نه مانع نه دی.

اولنی قول راجح معلومیږي. او علامه حصکفي رحمه الله تعالی همدې قول لره غوره کړی دی.

وان نقل عن الجواهر القهستانی تصحیح الثانی ورجح بعض الاکابر الثانی اولاً والرابع ثانیاً.

فقط والله تعالی اعلم ۲ صفر ۱۳۹۹ هجری

د زکات په روپو باندې د مدرسې تعمیر (ابادول) جائز نه دي

سوال : د زکات په روپو باندې د اسلامي مدرسې تعمیر جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب : نه جائز نه دی. قال فی شرح التنویر لایصرف مال الزکوة الی بناء نحو مسجد وفی الشامیة کبناء القناطیر والسقایات واصلاح الطرقات و کری الانهار والحج والجهاد وکل مالا تملیک فیه. زیلعی (ردالمحتار ج۲، ص۸۵)

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذی قعده ۱۳۷۴ هجری

د زکات له روپو څخه د تنخواه د ورکولو حکم

سوال . د زکات له مال څخه د اسلامي علومو معلم (ښوونکي) ته تنخواه ورکول جائز دي او که نه؟ په داسې حال کښې چه ښوونکی د نصاب خاوند نه وي. بینوا توجروا

الجواب و منه الصدق و الصواب : معلم اګر که مسکین وي بیا هم هغه ته د زکات له مال څخه تنخواه ورکول جائز نه دي

قال فی الهندیة ولو نوی الزکوة بما یدفع المعلم الی الخلیفة ولم یستأجره ان کان الخلیفة بحال لو لم یدفعه یعلم الصبیان ایضا اجزأه والا فلا و کذا ما یدفعه الی الخدم من الرجال و النساء فی الاعیاد و غیرها بنیة الزکوة کذا فی معراج الدرایة. (عالمګیریة ج۱، ص۱۹۰)

فقط والله تعالی اعلم ۹ ذیقعده ۱۳۷۴ هجری

غني طالب عالم ته زکات ورکول جائز نه دي

سوال: غني (مالدار) طالب عالم کوم چه د علم د طلب له وجې له کسب څخه عاجز يعنې پاتې وي د زکات مستحق دی او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: داسې طالب علم ته د زکات ورکول صحيح نه دي.

واما ماذكر في شرح التنوير من ان طالب العلم يجوز له اخذ الزكوة ولو غنياً الخ فهو غير معتمد عليه كما قال في الشامية معزياً الى الطحطاوي ونصها وهذا الفرع مخالف لاطلاقهم الحرمة في الغني ولم يعتمده احد قلت وهو كذلك والاوجه تقييده بالفقير ويكون طلب العلم مرخصاً لجواز سؤاله من الزكوة وغيرها وان كان قادراً على الكسب اذ بدونه لا يحل له السؤال كما سيأتي ومذهب الشافعية والحنابلة ان القدرة على الاكتساب تمنع الفقر فلا يحل له الاخذ فضلاً عن السؤال الا اذا اشتغل عنه بالعلم الشرعي. (رد المحتار ج۲، ص۸۱) فقط والله تعالى اعلم

۲۰ جمادی الأخر ۱۳۷۵ هجری

په بدائع کښې "في سبيل الله" ته عام نه دي ويل شوي

سوال: مولانا آزاد د "في سبيل الله" لفظ عام بللی دی. ټولو قرباتو ته ئې شامل بولي. يعنې تمليک ضروري نه دی. پس د جومات په جوړولو، مدرسې او داسې نورو کښې ئې لګول جائز دي حواله د بدائع الصنائع ورکوي. امين احسن اصلاحي او د جماعت اسلامي نور غړي هم د بدائع عبارت وړاندې کوي. آيا واقعي هم دا جزئيه په بدائع کښې شته؟ بينوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: قال في البدائع واما قوله تعالى وفي سبيل الله عبارة عن جميع القرب فيدخل فيه كل من سعى في طاعة الله وسبيل الخيرات اذا كان محتاجاً وقال ابو يوسف رحمه الله المراد منه فقراء الغزاة الخ په دې عبارت کښې ښکاره ده چه دومره عموم مقصود نه دی چه د تمليک شرط پکښې ورک شي بلکه له دې څخه مقصود د هرداسې فقير تمليک دی چه کوم چه په يو ډول دخير په کار کښې لګيدلی وي. او په دې تعميم (عاموالي) سره په هغو قولونو باندې رَد مقصود دی په کومو کښې چه ځينې خاص ډولونه ترې مراد اخيستل شوي دي. صاحب بدائع که چيرته د تمليک د قول په مقابله کښې دا قول راوړلی نو له دې څخه استدلال کيدلی شوای ليکن په بدائع کښې داسې نه دی بلکه د تمليک د څو خاصو صورتونو په مقابله کښې ئې دا هم د تمليک يو عام صورت بيان کړی دی په در مختار او رد المحتار کښې ئې هم د بدائع جزئيه د خاصو تمليکاتو په مقابله کښې بيان کړی دی که چيرته د نفس تمليک انکار پکښې وای نو خامخا به بوه فقيه د دی تصريح کولی وما في كتاب الخراج لابي يوسف رحمه الله من تفسير وفي سبيل الله باصلاح طرق المسلمين فهو مخالف

لما نقل عنه ائمة الفقه رحمهم الله تعالى كما قدمنا عن البدائع ولم ينقله صاحبه محمد رحمه الله و هو اعلم علمه و هذا دليل على وقوع الخطأ في نسخة كتاب الخراج وهو كتاب غير معدوم فلا يجوز الاعتماد على ما فيه من خلاف الكتب المعدومة. فقط والله تعالى اعلم ۱۲ ذی الحجة ۱۳۷۵ هجری

د زکات نصاب

سوال: که چیرته له چا سره سره زر له اوه نیمو تولو څخه کم وي نو په هغه باندې زکات فرض دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب: د سرو زرو نصاب اوه نیمې تولې چه مساوي دی له ۸۷/۴۷۹ گرامه سره، د هغه سړي لپاره دی چه له چا سره یواځې او یواځې سره زر وي. سپین زر، د تجارت مال او نقدې روپۍ هیڅ ورسره نه وي. همدارنگه د سپینو زرو نصاب دوه پنځوس نیمې تولې چه مساوي دی له ۶۱۲/۳۵ گرامه سره، په هغه صورت کښې دی چه یواځې سپین زر وي. سره زر، د تجارت مال او نقدې روپۍ بالکل ورسره نه وي. که چیرته له سپینو یا سرو زرو سره نور د زکات مالونه هم وي نو د تولو قیمت لګول کیږي. که چیرته د تولو قیمت د ۸۷/۴۷۹ گرامه سرو زرو یا ۶۱۲/۳۵ گرامه سپینو زرو له قیمت سره برابر وي نو زکات فرض دی.

د زکات د نصاب خلاصه دا ده چه سره زر اوه نیمې تولې = ۸۷/۴۷۹ گرامه یا سپین زر دوه پنځوس نیمې تولې =۶۱۲/۳۵ گرامه، یا د تجارت مال یا نقدې روپۍ یا د همدغو څلور شیانو یا په دوی کښې د څینو شیانو مجموعه د سرو یا سپینو زرو د مذکور وزن له قیمت سره برابر وي. د تجارت له مال څخه هغه شیان مراد دي چه د تجارت په نیت سره اخیستل شوي وي او همدا نیت تر آخره پکښې پاتې وي. که چیرته د کوم شي د اخیستلو په وخت کښې د تجارت نیت نه وي یا وروسته ئې د تجارت نیت بدل شي یا د اخیستلو په ځای په کومې بلې ذریعې سره کوم شی په لاس ورشي اگر که ئې د اخیستلو په وخت کښې د تجارت نیت وي. په دې تولو صورتونو کښې زکات نشته.

تنبیه : د بنده تحقیق د مندرجې رسالې "بسط الباع لتحقیق الصّاع" په مطابق د سپینو زرو نصاب ۶۸۰/۴ گرامه او د سرو زرو ۹۷/۲ گرامه جوړیږي. د صدقة الفطر لپاره هم هغه تحقیق د ارجح والي تر څنګ احوط هم دی. لیکن د زکات په نصاب کښې د کم وزن په اخیستلو کښې احتیاط دی. د دې لپاره دلته عام او مشهور وزن لیکل شوی دی.

فقط والله تعالى اعلم ۶ ذیقعده ۱۳۸۳ هجری

د زکات مصرف

سوال : سړی چه څومره مال ولري نو د زکات اخيستل ورته جائز نه دي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : سپين زر، سره زر، د تجارت مال او په کور کښې د ورځنۍ استعمال له شيانو څخه د زيات سامان قيمت لګول او له هغه سره د نقدو روپو جمع کول. د دغو پنځو شيانو مجموعه يا له هغو څخه د ځينو قيمت چه له ۸۷/۴۷۹ ګرامه سرو زرو يا ۶۱۲/۳۵ ګرامه سپينو زرو له قيمت سره برابر شي چه له چا سره وي نو داسې سړی زکات نه شي اخيستلی. له دريو جوړو څخه زياتې جامې، راديو، ټيپ او تلويزون غوندې خرافات په انساني حاجاتو کښې داخل نه دي، له دې امله ددغو شيانو قيمت هم په حساب کښې ورسره لګول کيږي. في الهندية الشامية وصاحب الثياب الاربعة لو ساوى الرابع نصاباً غني و ثلاثة فلا. لان احدها للبذلة و الأخر للمهنة و الثالث للجمع و الوفد و الاعياد (رد المحتار ج ۵ ص ۲۱۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ذيقعده ۱۳۸۳ هجری

د زکات په نصاب باندې د کال د تيريدو مطلب

سوال : زه د روژې د مياشتې په لومړۍ ورځ باندې زکات ادا کوم. که چيرته د شعبان په آخر کښې څه پيسې لاس ته راشي نو آيا په هغو باندې هم زکات شته او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : تاسو چه د قمري مياشتې په کوم تاريخ باندې د نصاب خاوند ګرځيدلي يئ، د تل لپاره به همدا تاريخ ستاسو د زکات د حساب لپاره ټاکلی پاتې وي. په همدې تاريخ کښې چه له تاسو سره سره زر، سپين زر، د تجارت مال او نقدې روپۍ چه څومره هم وي اګر که يوه ورځ مخکښې هم تاسو ته په لاس دراغلي وي په ټولو باندې به زکات فرض وي. د زکات حساب به د تل لپاره په همدې تاريخ وي. نور چه کله غواړئ ادا کوه ئې. که چيرته د کال په منځ کښې د نصاب په اندازې سره مال پاتې نه شو ليکن په ټاکلي تاريخ کښې بيرته نصاب پوره شو نو بيا هم زکات فرض دی. البته که چيرته په منځ کښې مال با لکل پاتې نه شي نو اوس بيا چه له کوم تاريخ څخه د نصاب خاوند جوړ شئ هغه به ټاکل کيږي. که چيرته د نصاب خاوند د جوړيدو قمري تاريخ در ياد نه وي نو تر غور او فکر وروسته چه په کوم تاريخ باندې غالب ګومان راشي نو هغه به ټاکل کيږي. که چيرته د يوه تاريخ هم غالب ګومان را نه شي نو پخپله کوم قمري تاريخ وټاکئ.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۶ ذيقعده ۱۳۸۳ هجری

د تنګ لاسي سړي د ښځې زمکه له اصلي حوائجو څخه ده

سوال زمونږ په ملک ښځې ته په مهر کښې د کور له سامانونو او جامو پرته زمکه او د خرماؤ

ونې هم ورکوي او دا زمکه او ونې د خاوند په تصرف کښې وي هغه د دې زمکې حاصل ښځې بنځې او اولاد باندې لګوي آیا په دې صورت کښې ښځه غنیه شمیرل کیږي او که نه؟ که چیرته خاوند تنګ لاسی وي یا په وس کښې نه وي په دواړو صورتونو کښې به فرق وي او که نه؟ په شامي کښې دي چه: سئلت عن المرأة هل تصیر غنیة بالجهاز الذی تزف به الی بیت زوجها والذی یظهر مما مر ان ما کان من اثاث المنزل وثیاب البدن واوانی الاستعمال مما لا بد لامثالها منه فهو من الحاجة الاصلیة وما زاد علی ذلک من الحلی والاوانی والامتعة التی یقصد بها الزینة اذا بلغ نصابا تصیر به غنیة. (ج۲،ص۸۸) په دې کښې دا اشکال دی چه د بدن جامې په خاوند باندې خو د واجبو نفقاتو له جملې څخه دی نو د ښځې په اصلي حوائجو کښې ولې ګڼل شوي دي؟ که چیرته جامې په اصلي حوائجو کښې داخلې دي نو د ښځې خوراک هم په خاوند باندې د واجبې نفقې د کیدو تر څنګ د ښځې په اصلي حوائجو کښې به داخل وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د ښځې نفقه اګر که په خاوند باندې واجبه ده لیکن په دې کښې د سقوط احتمال شته. چنانچه د خاوند د تنګ لاسي کیدلو یا د ښځې د نه غوښتلو یا د غوښتلو تر څنګ د مودې په تیریدو سره نفقه ساقطیږي. له دې امله د خاوند د تنګ لاسي په حالت کښې د ښځې زمکه که چیرته د دې له مصارفو څخه زیات حاصل نه ورکوي نو هغه د ښځې په اصلي حوائجو کښې داخلیږي. همدارنګه د ښځې کور هم د خاوند د تنګ لاسي په حالت کښې د هغې په اصلي حوائجو کښې داخله ده حالانکه دا هم د واجبو نفقاتو له جملې څخه ده. کما فی اضحیة الشامیة والمرأة موسرة بالمعجل لو الزوج ملیا وبالمؤجل لا وبدار تسکنها مع الزوج ان قدر علی الاسکان (رد المحتار ج۵ ص۲۱۹) په سوال کښې د کور د اسبابو او د بدن د جامو او داسې نورو په اره د شامي په جزئیه کښې د خاوند د تنګ لاسي قید د دې لپاره نشته چه له ښځې سره د دغو شیانو په موجودوالي کښې له خاوند څخه ئې غوښتنه عرفاً نه کیږي بلکه دا بنه خبره نه ګڼي د دې لپاره دا شیان په هر صورت کښې د ښځې په اصلي حوائجو کښې شماریږي که خاوند ئې تنګ لاسی وي او که په وس کښې نه وي فقط والله تعالی اعلم یوم العاشوراء ۱۳۸۵ هجری

د مهر د دَین له وجې د ښځې د غناء تفصیل

سوال: د ښځې د خپل خاوند په ذمې باندې مهر واجب دی له دې ښځې سره نه څه شی نشته آیا زکات ورکول کیدلی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته مهر معجل وي او خاوند په وس کښې نه وي نو ښځه غنیه ګڼل کیږي داسې ښځې ته زکات ورکول جائز نه دي او که چیرته خاوند بې وسه وي یا مهر

مؤجل وي نو زكات وركول كيدلى شي في الشامية والمرأة موسرة بالمعجل لو الزوج مليا وبا لمؤجل لا. (ردالمحتار ج۲ص۱۹) فقط والله تعالیٰ اعلم يوم العاشوراء ۱۳۸۵ هجری

د نوټ په ذريعې سره د زكات د اداء كيدو حكم

سوال: كه چيرته په زكات كښې مسكين يا فقير ته كاغذي نوټ وركړل شي نو زكات ادا كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د يوې روپۍ نوټ پخپله مال دی په دې سره د زكات په صحت كښې هيڅ ته هم څه اشكال نشته. البته له يوې روپۍ څخه غټ نوټ د مال رسيد دی. ليكن رسيدي نوټ چه كله فقير ته وركول شي نو دا په حكومت باندې حواله شوه. كه چيرته فقير له حكومت څخه د دې نوټ روپۍ وصول كړي نو په دې وخت كښې زكات ادا كيږي. **قال في الشامية في صورتين لا يجوز الاولى اداء الدين عن العين كجعله ما في ذمة مديونه زكوة لماله الحاضر بخلاف ما اذا امر فقيراً بقبض دين له على اخر عن زكوة عين فانه يجوز لانه عند قبض الفقير يصير عيناً فكان عيناً عن عين. (رد المحتار ج۲، ص۱۳)** او كه چيرته ئې له حكومت څخه د وصول كولو په ځاى له بل چا څخه د نوټ روپۍ يا مال واخيست نو اګر كه د فقير په دَين باندې قبضه را نه غله ليكن د دَين په عوض باندې ئې قبضه راغله **(وللعوض حكم المعوض)** لهذا زكات ادا كيږي. په دې باندې اشكال كيدلى شي چه فقير په حكومت باندې د دَين په عوض كښې كه څه واخيستل نو دا تصرّف ئې د **(تمليك الدين من غيرمن عليه الدين بالعوض)** كيدو له وجې نه صحيح كيږي. د دې ځواب دا دی چه اخيستل او خرڅول په بدل د دَين على الحكومة باندې نه وي بلكه عقد خو په مطلقه توګه تر سره كيږي. ليكن وروسته نوټ وركوي او د ثمنو حواله په حكومت باندې كيږي. پس په نوټ باندې اخيستل شوى مال اګر كه په ابتداء كښې د دَين عوض نه دی ليكن په انتهاء كښې د دَين د عوض يا بدل كيدو له وجې دا د **(للعوض حكم المعوض)** په كليه كښې داخليدلى شي. كه چيرته فقير دا نوټ چا ته د هبې يا اجرت يا د دَين د ادا كولو په توګه وركړي نو ده د زكات دَين له حكومت څخه پخپله د وصولولو په ځاى بل چا ته په حواله كولو سره هغه لره په قبض باندې مسلط كړ. پس كه چيرته دا بل سړى له حكومت څخه دَين وصول كړي نو ګوا كه لومړى ئې د فقير له خوا څخه وكالةً په دې باندې قبض كړى دی. تر هغه وروسته ې د ځان لپاره قبض كړ **(قال في الشامية والحيلة اذا خاف ذلك اى منع الفقير عن اخذ الدين ما في الاشباه و هو ان يوكل المديون خادم الدائن بقبض الزكوة ثم بقضاء دينه فيقبض**

الوکیل صار ملکاً للموکل ولا یسلم المال للموکل الا فی غیبة المدیون لاحتمال ان یعزله عن وکالة القضاء دیه حال القبض قبل الدفع. (رد المحتار ج۲، ص۱۳) وایضاً فی بیوع الشامیة (قوله لا یجوز من غیرہ) ای لا یجوز تملیك الدین من غیر من علیه الدین الا اذا سلطه علیه واستثنی فی الاشباہ من ذلك ثلاث صور اذا سلطه علی قبضه فیکون وکیلاً قابضاً للموکل ثم لنفسه الثانیة الحواله الثالثة الوصیة. (ردالمحتار ج۴ص۱۸۵)

او که چیرته ئې د حکومت په ځای په بل چا باندې دا نوټ وچلاوه یا څه واخیستل نو د (للعوض حکم المعوض) د قاعدې له مخې په دې صورت کښې هم زکات ادا کیږي. البته که چیرته نوټ ورک شي یا وسوځي نو زکات نه ادا کیږي. لهذا احتیاط په دې کښې دی چه په زکات کښې رسیدي نوټ ورنه کړل شي. سره له دې که چیرته ورکړل شي نو د زکات د صحت اداء حکم پرې لګول کیږي ځکه چه د ورکیدو یا سوځیدو احتمال ډیر لږ دی. پرته له خالص ثبوت څخه لږ احتمال معتبر نه دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ ربیع الاول ۱۳۸۶ هجری

د زکات غوښتل او پخپله غوښتونکي ته د زکات ورکول حرام دي

سوال: زید یو دینداره سړی دی او د واجبو صدقاتو مستحق دی. آیا ده ته د عُشر، سرسایه او داسې نورو واجبو صدقاتو سوال کول او بیا ئې اخیستل ورته جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د کوم سړي سره چه د یوې ورځې خوراک موجود وي، یا په ګټې باندې قدرت ولري نو د خوراک لپاره د ده سوال کول حرام دي او داسې سړي ته څه ورکول هم حرام دي. نور ضروریات لکه جامه، مکان او داسې نور هم په دې باندې قیاس کړی چه د ضرورت په اندازه د درلودو په صورت سوال کول ورته حرام دي. نن صبا د نجونو د جهیز د جوړولو لپاره د زکات د غوښتلو عام رواج جوړ شوی دی. شرعاً دا په ضرورت کښې داخل نه دی له دې امله سوال ناجائز دی. البته پرته له سوال څخه پخپله که څوک څه ورکړي نو پروا نه لري. حضراتو فقهاء کرامو د دین مسکین طالب العلم ته د سوال کولو اجازه لیکلې ده لیکن دا د هغې زمانې خبره ده چه په عوامو کښې د دین له علم څخه نفرت او کرکه نه وه. د دیني علم او د هغه له زده کوونکو او ښوونکو څخه د نفرت او کرکې په دې دور کښې طالب علم ته هم د سوال کولو اجازه نشته ځکه چه په دې کښې د دین تذلیل او تحقیر (سپکاوی) دی. له مالدارو خلکو څخه استغناء او د توکّل علی الله د برکتونو د تفصیل لپاره زما "صیانة العلماء عن الذل عند الاغنیاء" نومي رساله چه د احسن الفتاوی په اول جلد کښې درج ده ملاحظه کړئ.

قال فی العلائیة ولا یحل ان یسأل شیئا من القوت من له قوت یومه بالفعل اوبالقوة کالصحیح المکتسب

یأثم معطیه ان علم بحاله لاعانته علی المحرم. (رد المحتار ج۲، ص۷۶) و فی الشامیة و یکون طلب العلم مرخصا لجواز سؤاله من الزکوٰة و غیرها و ان کان قادرا علی الکسب اذ بدونه لا یحل له السوال کما سیأتی و مذهب الشافعیة و الحنابلة ان القدرة علی الاکتساب تمنع الفقر فلا یحل له الاخذ فضلاً عن السؤال الا اذا اشتغل عنه بالعلم الشرعی. (رد المحتار ج۲، ص۷۵) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ جمادی الآخر ۱۳۸۶ هجری

فقیر ته په زکات کښې د لاس ته ورغلي شي استعمال د غني لپاره جائز نه دی

سوال: که چیرته کوم فقیر ته د زکات له حسابه کوم کتاب ورکړل شي نوآیا د غني لپاره د هغه استعمال جائز دی او که نه؟ په فتاوی رشیدیه کښې د لاندینی مسئلې له مخې د دې ناجائز والی ثابتیږي:

مسئله: د طلباؤ خوراک کوم چه له یوه ځایه مقرر وي او له هغه ځایه ئې راوړي. آیا د نصاب خاوند ته دا خوراک د طلباؤ د رغبت په مطابق جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا.

جواب: د طلباؤ کوم خوراک چه تاکل شوی وي که چیرته له واجبو صدقاتو لکه کفاره، عشر، نذر او زکات څخه نه وي نو له طلباؤ سره ئې د هغوی په اجازې سره غني سړی هم خوړلی شي. او که چیرته په هغوی کښې د یوه طالب خوراک مقرر وي نو چه کله هغه طالب یو څوک مالک جوړ کړي نو غني ئې په دې وخت کښې خوړلی شي او له طالب سره یو ځای د غني لپاره خوراک صحیح نه دی. فقط. (فتاوی رشیدیه ص۴۸۸، مطبوعه قرآن محل) د دې په خلاف په دیوبند، سهارنپور، مدرسهٔ امینیه دهلي، فتحپوري دهلي، دار العلوم نانک واړه کراچي، او مولانا ظفر احمد صاحب تهذو الله یار د صورت مذکوره په خلاف د جواز فتوی ورکړې ده. دا فتاوی هم ستاسو په خدمت کښې ده. تاسو مونږ پخپل تحقیق سره ونازوئ. و الاجر عند الله الکریم.

الجواب باسم ملهم الصواب: د فتاوی رشیدیه مسئله صحیح ده. فقیر چه د زکات مال غني ته اباحةً یا عاریةً ورکړي نو د هغه لپاره حلال نه دی. البته تر تملیک (مالک ګرځولو) وروسته ورته حلالیږي.

قال فی العلائیة فی باب موت المکاتب و عجزه و طاب لسیده و ان لم یکن مصرفا للصدقة ما ادی الیه من الصدقات لعجزه لتبدل الملک و اصله حدیث بریرة رضی الله تعالیٰ عنها هو لک صدقة ولنا هدیة کما فی وارث فقیر مات عن صدقة اخذها وارثه الغنی و کما فی ابن سبیل اخذها ثم وصل الی ماله و هی فی یده ای الزکوٰة و کفقیر استغنی و هی فی یده فانها تطیب له بخلاف فقیر اباح لغنی او هاشمی عین زکوٰة اخذها لا یحل لان الملک

لم یتبدل وفی الشامیۃ (قولہ لان الملک لم یتبدل) لان المباح لہ یتناولہ علی ملک المبیح ونظیرہ المشتری شراءً فاسداً اذا اباح لغیرہ لایطیب لہ ولو ملکہ یطیب ہدایۃ (ردالمحتار ج۵ ص۸۰)

وفی التبیین وتبدل الملک کتبدل العین فصار کعین اخر والیہ اشار النبی ﷺ فی حدیث بریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ھی لہا صدقۃ ولنا ھدیۃ. (طحطاوی علی الدر ج۲ ص۳۴) حدیث څخه ثابته شوه چه حلت د تبدلِ ملک له وجې د هدیې په سبب سره وشو نه په صورت د اباحت. له مذکوره عبارت څخه پرته په هدایه. عنایه. فتح القدیر. بحر. هندیه. طحطاوي علي المراقي. زیلعي او داسې نورو د فقهې په تولو کتابونو کښې دامسئله له وضاحت سره راغلې ده. جواز ورکوونکي حضرات د فتوی د لیکلو په وخت د دغو کتابونو خوا ته رجوع نه ده کړې. فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۱۸ شعبان ۱۳۸۷ ہجری

په پراویډنټ فنډ باندې د زکات حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د پراویډنټ فنډ (تقاعد، هغه روپۍ چه حکومت ئې د نوکر له تنخواه څخه ګرځوي او د نوکرۍ په پای ته رسیدو سره ئې په یو ځاي توګه ورکوي) په باره کښې چه په هغه باندې زکات کله واجبیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. د حکومتي پراویډنټ فنډ او د شخصي کمپنیو په پراویډنټ فنډ کښې څه فرق وي چه له وجې به ئې په احکامو کښې هم فرق وي. په حکومتي پراویډنټ فنډ کښې حکومت مستأجر دی او ملازم یا نوکر اجیر دی. د فنډ روپۍ د مستاجر (حکومت) په قبضه کښې وي او د اجیر قبضه پرې نه وي. د قبض د نشتوالي له وجې په باقاعده توګه په حکومت باندې دَین دی. له دې امله په هغه باندې زکات فرض نه دی. تر وصولیدو وروسته هم په هغه باندې د تیرې شوې مودې زکات فرض نه دی بلکه په راتلونکي کښې به زکات پرې فرض وي. **لانه دین ضعیف کدین المهر ولا یقاس علی دین اجرۃ الارض والدار والعبد فانہ دین متوسط لان منفعۃ المال مال من وجہ و الحر لیس بمال فدین اجرتہ لیس بمقابل للمال الحقیقی ولا الحکمی علی ان الدین المتوسط ایضاً کالدین الضعیف فی عدم وجوب الزکوٰۃ علی الراجح.** البته که چیرته په دې فنډ کښې ملازم په کوم بیمه یا انشورنس (هغه شرکتونه چه له خلکو څخه د یوې ټاکلې مودې یا د ژوند تر آخره پورې روپۍ د وکالت په توګه اخلي) کمپنۍ کښې حصه واخلي نو اوس به د بیمه کمپنۍ قبضه به د اجیر خوا ته منسوبیږي او کمپنۍ به د وکیل په مرتبه کښې وي. او د وکیل قبض د موکل قبض شماریږي له دې امله د اجیر په قبضه کښې د راتلو له وجې هر کال د هغه د زکات ادا کول فرض دي.

د شخصي شرکتونو پراویډنټ فنډ د یوه مستقل شرکت په حواله کښې ورکول کیږي چه په هغه

کښې د ملازمینو یو نمائنده وي. دا شرکتونه چونکه د ملازمینو وکیلان وي له دې امله د کمپنۍ قبضه به د ملازم قبضه ګڼل کیږي. والله تعالی اعلم ۵ شوال ۱۳۸۸ هجری

په قرض (پور) باندې د زکات د وجوب تفصيل

سوال: د یوه سړي په چا باندې له څو کلونو راهیسې پور دی. آیا په قرض غوښتونکي باندې د دې روپو زکات فرض دی او که نه؟ د وصولیدو په صورت کښې به تیرو شویو کلونو زکات به هم پرې فرض وي او که یواځې د راتلونکو کلونو؟ د مهربانۍ له مخې په قرض باندې د زکات احکام په تفصیل سره ولیکئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د شریعت په اصطلاح کښې قرض یواځې هغه مال ته ویل کیږي چه کوم چه پخپل جنس کښې د بیرته ورکولو په صورت کښې چا ته ورکړ شوی وي لیکن په عام عرف کښې هر واجب الذمه روپو ته قرض ویل کیږي کوم چه د شریعت په اصطلاح کښې دَین ورته وائي. د صاحبینو رحمهما الله په نزد په هر ډول دَین باندې زکات فرض دی لیکن حضرت امام اعظم رحمه الله د دَین درې ډولونه بیانوي:

۱ - قوي دَین: له دې څخه هغه روپۍ مراد دي کومې چه چا ته نغدې ورکړ شوې وي یا د تجارت د مال په بدل کښې پرې واجب شوې وي. یا د داسې څارویو عوض یا بدل وي په کومو چه زکات فرض دی. په داسې دَین باندې زکات فرض دی لیکن د زکات ادا کول هلته پرې فرض کیږي چه د څلویښتو درهمو (یو درهم - ۳/٤۰۲ ګرامه سپین زر) په برابر وصول شي. د دَین د وجوب له وخت څخه د کال په پوره کیدو باندې په څلویښتو درهمو کښې به یو درهم زکات واجب وي.

۲ - دَین متوسط: هغه دَین کوم چه د مال په بدل یا عوض کښې په چا باندې واجب شوی وي لیکن دا مال د تجارت نه وي. په دې باندې د زکات د وجوب په اړه له امام اعظم رحمه الله څخه دوه روایتونه دي. یو دا چه د قوي دَین غوندې په دې باندې هم زکات فرض دی لیکن د اداء د وجوب لپاره د څلویښتو درهمو په ځای د دوه سوه درهمو قید دی د دوه سوه درهمو په اندازه په وصولیدو باندې په هغو باندې د تیرو شویو کلونو د زکات ادا کول هم فرض دي. دویم روایت دا دی چه په متوسط دَین باندې زکات فرض نه دی. بلکه د دوه درهمو تر وصولیدو وروسته د کال په پوره کیدو باندې زکات به پرې فرض وي د تیرو شویو کلونو زکات نشته. دا روایت راجح دی.

۳ - ضعیف دَین: هغه دَین دی چه د مال په بدل یا عوض کښې نه وي لکه د مهر دین په دې باندې تر وصولیدو مخکښې زکات فرض نه دی. بعینه هغه حکم ئې دی کوم چه د متوسط دین به دویم روایت کښې تیر شو.

د زمکې، کور او داسې نور د اجرت دَین

چونکه د مال ګټه هم له یوې وجې مال دی. د دې لپاره د کور. زمکې او د نورو مالونو د اجرت د دَین په اړه له حضرت امام اعظم رحمه الله څخه درې روایتونه راغلي دي. یو دا چه د اجرت دَین ضعیف دَین دی. دویم دا چه د اجرت دَین متوسط دَین دی. دریم دا چه د تجارت د مال اجرت قوي دَین دی. پس د غیر تجارت د مال د اجرت په اړه یواځې دوه روایتونه شول. یو ضعیف او بل متوسط. له دغو دواړو څخه د یوه ترجیح نه دی راغلی. لیکن د نتیجې له مخې کوم فرق پکښې نشته. د دې لپاره د راجح قول مطابق متوسط دَین هم د ضعیف دَین په حکم کښې دی. کمامر. د تجارت د مال د اجرت په اړه د دریواړو روایتونو له جملې څخه د دوو روایتونو په تصحیح کښې اختلاف دی. له دې امله دې لره قوي دَین ګڼل احوط دي او متوسط ګڼل ئې اوسع دي.

د ملازم د تنخواه دَین

د اُجرت د دَین په اړه مذکوره روایتونه د مال د اجرت په باره کښې دي. ملازم مال نه دی. د دې لپاره د تنخواه دَین د مَهر غوندې دَین ضعیف دی.

ورثه ؤ ته په میراث کښې پاتې شوی دَین

که چیرته قرض غوښتونکی وفات شي او د ده دَین د هغه د وارثانو خوا ته وګرځي نو د وارث په حق کښې دا دَین متوسط دَین دی اګر که د اصل میّت (مړي) دَین قوي ولې نه وي.

تنبیه:

۱ - د اداء د وجوب لپاره له قوي دَین څخه خلوېښت درهمه او له متوسط او ضعیف دَین څخه دوه سوه درهمه د وصولیدو شرط. همدارنګه په قوي دَین کښې د دَین د وجوب له وخت څخه او په متوسط او ضعیف دَین کښې تر قبض وروسته د کال د تیریدلو شرط په هغه صورت کښې دی چه له هغه سره له دَین څخه پرته نور د زکات مالونه نه وي. که چیرته د زکات له مالونو څخه نور کوم شی هم موجود وي لکه څرنګه چه په عمومي توګه داسې وي نو په هغه کښې دا تفصیل دی چه که چیرته له ده سره پرته له دَین څخه د زکات مال د نصاب په اندازه موجود دی نو له هر ډول دَین څخه کم یا زیات چه څومره هم وصولیږي هغه له مخکښیني نصاب سره شاملیږي. او له هغه سره یو ځای د همدې وصول شوي دَین زکات به هم واجب الاداء وي او که چیرته د زکات مال په اندازه د نصاب نه وي لیکن له دَین قوي سره په یو ځای کولو سره نصاب پوره کیږي نو له قوي دَین څخه چه کله دومره اندازه وصول شي چه له مخکښیني موجود مال سره په یو ځای کولو باندې د خلوېښتو درهمو په برابر شي نو په زکات کښې به د یوه درهم ادا کول واجب وي او چه کله نصاب پوره شي

له همدې وخت څخه د کال پیل شمیرل کیږي. او له متوسط او ضعیف دَین څخه چه کله دومره اندازه وصول شي چه له مخکښې څخه له موجود مال سره په یو ځای کولو د دوه سوه درهمو سره برابر شي له همدې وخت څخه د نصاب خاوند ګڼل کیږي. تر دې وروسته د کال په پوره کیدو باندې د زکات ادا کول واجب دي.

۲ - په قوي دَین کښې د څلویښتو درهمو قید په دې باندې مبني دی چه د یوه نصاب تر کامل کیدو وروسته زیاتی مال چه تر څو پورې د څلویښتو درهمو له قیمت سره برابر نه وي په هغه باندې د امام رحمه الله په نزد زکات فرض نه دی. ځکه چه له څلویښتو درهمو څخه د کموالي په صورت کښې د درهم له کسر څخه د زکات په ادا کولو کښې حرج دی. د صاحبینو رحمهما الله په نزد تر نصاب وروسته په کم او زیات ټولو کښې زکات شته. (ردالمحتار ج۲،ص۳۹/بدائع ج۲،ص۱۰/البحرالرائق مع الحاشیۃ منحۃ الخالق ج۲،۲۰۸/مبسوط ج۲،ص۱۹۶) نن صبا له څلویښتو درهمو څخه په کم مالیت باندې د زکات په ادا کولو کښې هیڅ مشکل نشته بلکه د دې برعکس د څلویښتو درهمو د مالیّت اندازه کول او د هرو دوه سوه درهمو د مالیّت د نصاب په جلا حساب لګولو کښې حرج او مشکل ښکاره دی. له دې امله نن صبا به د صاحبینو رحمهما الله تعالی د قول مطابق به عمل کیږي. احتیاط هم په همدې کښې دی. د دې لپاره له قوي دَین څخه کم او زیات چه څومره وصول شي د هغه زکات باید اداء شي. فقط والله تعالی اعلم ۲٤ محرم ۱۳۹۹ هجری

د جماعت اسلامي ډلې ته په زکات ورکولو سره زکات نه ادا کیږي

سوال. جماعت اسلامي د ګرځنده شفاخانې په ذریعې سره چه کومو مریضانو ته دوائي ورکوي او دا دوائي له زکات او دقرباني له څرمنې څخه دوی یو ځای کوي. اوس پوښتنه دا ده چه د امیر سړي لپاره د داسې دوائي اخیستل او استعمالول جائز دي او که نه؟ او که چیرته ئې کوم غني سړی په هیره سره واخلي نو د زکات ورکوونکو زکات ادا کیږي او که نه؟ او له هر سړي څخه دوی لس نوي روپۍ وصولوي او دوائې د زیات قیمت ورکوي. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: جماعت اسلامي ته په زکات ورکولو سره شرعاً زکات نه ادا کیږي. د دې لپاره چه هغوی دا زکات په شرعي صرف کښې نه لګوي. د سرسائې او د قربانۍ د څرمنې هم همدا حکم دی. فقط والله تعالی اعلم ۱۸ ربیع الاول ۱۳۸۹ هجری

د قرض په نامه سره چه زکات ورکړي نو ادا کیږي

سوال: زید بکر ته سل روپۍ د زکات په نیت سره ورکړې او د زکات نوم ئې وا نه خیست او د! ئې ورته ویل چه په دغو روپو باندې خپل کار وکړئ. چه کله تا پیدا کړې بیا ئې را کړه د زکات نوم ئې

څکه وا نه خیست چه بکر د زکات اخیستل ښه نه ګڼل. اوس یو کال دوه کاله وروسته بکر زید ته سل روپۍ بیرته ورکړې نو زید به دا روپۍ بل مسکین ورکوي او که څه به کوي؟ او په دې دول سره زکات ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا زکات ادا شوی وو نو د دې لپاره بیرته اخیستل ئې جائز نه دي او بکر ته ئې بیرته ورکول لازم دي. که چیرته د زکات ښکارول مناسب نه وي نو بکر ته دې داسې ووائي چه ما خپل پور درته معاف کړ یا مې د هدیې په توګه درکړې وې. **قال ابن عابدين رحمه الله فلو سماها هبة او قرضاً تجزيه في الاصح.** (شامية ج۲، ص۱۱۶) **فقط والله تعالى اعلم** ۳رجب ۱۳۸۹ هجری

د حج لپاره په جمع شویو روپو کښې د زکات حکم

سوال یو سړی هر کال د رمضان د میاشتې په لومړی تاریخ زکات باسي. سږ کال حج ته د تلو نیت لري له دې امله ئې حج ته د تلو لپاره ئې پیشګي روپۍ درې زره شپږ سوه دوه څلویښت روپۍ جمع کړې. اوس توقع ده چه د شعبان په میاشت کښې به لاړ شي. لهذا چه کومې روپۍ ئې د حج لپاره جمع کړې دي د هغو زکات به باسي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ټګ او راتګ کرایه او د ښوونکي او داسې نورو د فیس لپاره چه کومې روپۍ جمع شوي دي په هغو کښې زکات نشته. له دې څخه په زیاتو کښې کومې چه د نوټ په صورت کښې ده ته بیرته ورکول کیږي له هغو څخه د رمضان تر اول تاریخ پورې چه څومره روپۍ بچت شي په هغو کښې زکات فرض دی. چه کومې ئې لګولي دي په هغو کښې نشته.

قال في الشامية اذا امسكه لينفق منه كل ما يحتاجه فحال الحول وقد بقي معه منه نصاب فانه يزكي ذلك الباقي وان كان قصده الانفاق منه ايضاً في المستقبل لعدم استحقاق صرفه الى حوائجه الاصلية وقت حولان الحول.

(ردالمحتار ج۲،ص۷) **فقط والله تعالى اعلم** غرهٔ شعبان ۱۳۹۲ هجری

د تیرو شویو کلونو د زکات د ادا کولو طریقه

سوال یو سړي د دوه دریو کلونو زکاتونه نه دي ادا کړي اوس به دی د دویم او دریم کال د زکات د ادا کولو په وخت کښې د ټولې سرمایې زکات ادا کوي او که د لومړي کال د زکات تر ایستلو وروسته به پاتې زکات ادا کوي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د لومړي زکات تر منفي کولو وروسته چه څومره روپۍ پاتې شي د دویم کال زکات دې سرې ورکړي. بیا چه تر دې وروسته څومره روپۍ پاتې شي د دریم کال زکات دې تري ورکړي

قال فی التنویر وسببه ملك نصاب حولی تام فارغ عن دین له مطالب من جهة العباد وقال فی الشرح سواء کان لله کزکوٰة وخراج وفی الشامية (قوله کزکوٰة) فلو کان له نصاب حال علیه حولان فلم یزکه فیهما لازکوٰة علیه فی الحول الثانی (رد المحتار ج۲،ص۵) وفی البدائع اذا کان لرجل مائتا درهم او عشرون مثقال ذهب فلم یؤد زکوته سنتین یزکی السنة الاولیٰ ولیس علی للسنة الثانية شئ عند اصحابنا الثلاثة رحمهم الله تعالیٰ و عند زفر یؤدی زکوة سنتین (بدائع الصنائع ج۲،ص۷) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ جمادی الاولیٰ ۱۳۹۶ھ ہجری

د زکات د روپو په بیلولو سره د سړي د فوت کیدلو حکم

سوال: یوه سړي د زکات په نیت سره د زکات روپۍ جلا یا بیلې کړې او یا ئې وکیل ته ورکړې. په دې حالت کښې دی له ادا کولو څخه مخکښې وفات شو نو اوس د دغو روپو حکم څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته مړي د دې وصیت هم کړی وي نو دا روپۍ به په زکات کښې ورکول کیږي په دې شرط چه د ټولې ترکې له یو پر دریمې څخه زیاتې نه وي. او که چیرته ئې وصیت نه وي کړي په ترکه کښې به شمیرل کیږي او د وارثانو تر منځ به تقسیمیږي. **قال فی العلائية ولا یخرج عن العهدة بالعزل بل بالاداء للفقراء وفی الشامية فلو ضاعت لا تسقط عنه الزکوٰة ولو مات کانت میراثا عنه بخلاف ما اذا ضاعت فی ید الساعی لان یده کید الفقراء بحر عن المحیط. (رد المحتار ج۲،ص۱۳)**

مزکي وکیل د فقیر قائم مقام نه دی او د مزکي (زکات ورکوونکي) په مرګ سره دی معزول شوی دی. د دې لپاره ده ته د دې روپو په زکات کښې د مصرفولو اختیار نشته.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ ذی الحجة ۱۳۹۵ھ ہجری

د قرض یا پور د وصولیدو هیله چه نه وي نو زکات پرې نشته

سوال: د زید په خلکو باندې پورونه دي. تقریباً له دریو کلونو څخه خلک یواځې د ورکولو وعده ورسره کوي لیکن تر اوسه پورې هیڅ هم هیڅ نه دي ادا کړي. په دې قرض یا پور باندې څوک ګواه هم نشته. او د پوروړي له ظاهري حالت څخه څرګندیږي چه پور نه ادا کوي. په داسې صورت کښې د همدغو روپو زکات په زید باندې واجب دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د کوم قرض چه د وصولیدو هیله نه وي په هغه باندې زکات فرض نه دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ ذی الحجة ۱۳۹۶ھ ہجری

په نذر شویو روپو باندې زکات فرض دی

سوال : یوه سړي د خپلې کتې دریمه برخه د الله په نامه نذر کړه، چه کله د رحم وړ کوم سړی ئې په نظر ورته نو د هغه امداد ئې کاوه آیا په دغو روپو باندې به زکات وي کومې چه ده د غریبانو ته د الله په نامه ایښې دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته ئې په ژبې باندې د نذر لفظ ویلی وي نو دا نذر پرې واجب شوی دی. د دې حکم دا دی چه په دې باندې زکات فرض دی لیکن خانته ادا کول ئې ضروري نه دي بلکه د همدې روپو خلویښتمه برخه د زکات په نیت ورکولی شي او پاتې برخه دې د نذر په حساب صدقه کړي. د زکات په اندازه نذر ترې ساقطیږي که چیرته دا ټولې روپۍ پرته د زکات له نیت څخه مسکینانو ته ورکړي نو بیا هم په هغو کښې خلویښتمه پخپله په زکات کښې حسابیږي او پاتې په نذر کښې. دا حکم په هغه صورت کښې دی چه د نذر روپۍ خانته ټاکلې شوې نه وي او که نه نو د مطلق روپو په نذر کښې دا ټولې روپۍ د نذر په نامه باندې صدق کول واجبیږي او زکات به ئې جلا پرې فرض وي که چیرته پرته د زکات له نیت څخه ټولې روپۍ صدقه کړي نو بیا هم زکات ادا کیږي لیکن د زکات د اندازې په برابر به نوره صدقه د نذر په حساب سره پرې واجبه وي. کذا فی الشامیة.فقط والله تعالیٰ اعلم. ۲۲ربیع الاول ۱۳۹۸ھجری

د ووزو په سیرلیو یعني کوچني بچیانو باندې د زکات حکم

سوال : د ووزو د زکات په نصاب کښې د ووزو سیرلي هم شمیرل کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته یواځې سیرلي یعنې د ووزو کوچني بچیان وي نو په هغو کښې زکات نشته. او که چیرته له هغو سره کوم د یوه کال یا تر دې لویه ووزه هم وي نو له هغې سره یو ځای کیږي او په نصاب کښې سیرلي هم معتبر وي او په مجموعه څلویښتو باندې به یوه لویه ووزه فرض وي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۶جمادی الاولیٰ ۱۳۹۸ھجری

کوم شی د تجارت په نیت سره اخیستل او بیرته د نیت بدلیدل او بیا د تجارت نیت کولو حکم

سوال : زید د تجارت په غرض سره یو شی واخیست. په منځ کښې ئې دا اراده پرېښوده او تر دې وروسته ئې بیا د تجارت نیت وکړ نو آیا په دې باندې زکات شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې شي باندې زکات نشته قال فی شرح التنویر لا یبقی للتجارة ای عبد مثلاً اشتراه لها فنوی بعد ذلك خدمته ثم ما نواه للخدمة لا یصیر للتجارة و ان نواه لها ما لم یبعه

بحلس مالیه الزکوٰة والفرق ان التجارة عمل فلا تتم بمجرد النیة. (ردالمحتار ج۲، ص۱۴)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ محرم ۱۳۹۹ھ

د نابالغ په مال کښې زکات نشته

سوال: د نابالغ په مال کښې زکات فرض دی او که نه؟ که چیرته فرض نه وي نو د دې حدیث به څه خواب وي؟ ان النبی ﷺ خطب الناس فقال الا من ولی یتیماً له مال فلیتجر فیه ولا یترکه حتی لا تأکله الصدقة. (ترمذی ص۱۱۶) له صدقې څخه څه مراد دي؟ بینوا توجروا.

الجواب: د نابالغ په مال کښې زکات فرض نه دی ځکه چه دی مکلف نه دی. عن عائشة رضی الله عنها عن النبی ﷺ قال رفع القلم عن ثلاثة عن النائم حتی یستیقظ وعن الصبی حتی یحتلم وعن المجنون حتی یعقل اخرجه ابوداؤد والنسائی وابن ماجة ورواه الحاکم فی المستدرک وقال علی شرط مسلم. پرته له دې څخه د ابن عباس او ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم په اثر کښې د دې تصریح دی چه د نابالغ په مال کښې زکات نشته.

د حتی یأکله الصدقة دوه خوابونه دي:

۱ - د دې حدیث په سند کښې مثنی ابن صباح راوي ضعیف دی.

۲ - په حدیث کښې له صدقې څخه پخپل ځان باندې نفقه کول مراد دي لکه څرنګه چه له نورو روایتونو څخه مرفوعاً ثابت دي: کما روی احمد بسند جید عن المقدام بن معدیکرب رضی الله تعالی عنه مرفوعاً اطعمت نفسك فهو لك صدقة وروی مثله عن ابی امامة وجابر رضی الله عنهما مرفوعاً په همدې مراد باندې یو واضح دلیل دا هم دی چه د مال استیصال (له منځه تلل او ختمیدل) یواځې په نفقې سره کیدلی شي، په زکات سره استیصال نه شي کیدلی. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲ جمادی الآخر ۱۳۹۹ھ

د زکات په مال کښې د هم هغه ځای قیمت معتبر وي چیرته چه مال پروت وي

سوال: د زکات په ادا کولو کښې د زکات د مال قیمت به د هغه ځای معتبر وي چیرته چه مزکي (زکات ورکوونکی) اوسیږي او که د هغه ځای چیرته چه مال پروت وي؟ همدارنګه د کال د تیریدو په اړه هم څه نا څه وضاحت وکړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب: چیرته چه مال موجود وي د هم هغه ځای قیمت به معتبر وي.

قال فی شرح التنویر ویقوم فی البلد الذی المال فیه ولو فی مفازة ففی اقرب الامصار الیه فتح وفی الشامیة

فلو بعث عبد اللتجارة فی بلد اخر یقوم فی البلد الذی فیه العبد بحر (قوله فی اقرب الامصار الیه) ای الی المفازة وذکر الضمیر باعتبار الموضع وعبارة الفتح الی ذلک الموضع قال فی البحر فی الباب الأتی وھذا اولی مما فی التبیین من انه اذا کان فی المفازة یقوم فی المصر الذی یصیر الیه.(ردالمحتار ج۲،ص۲۲،باب زکوة الغنم)

د حولانِ حول (د کال د تیریدو) په اړه کومه خاصه جزئیه مې نه ده ترلاسه شوې. د رد المحتار له لاندیني عبارت څخه یوه کلیّه معلومه شوه. چه له هغې څخه معلومیږي چه د کال تیریدل به هم د هم هغه ځای معتبر وي چیرته چه مال موجود وي. (قوله وکره نقلها) ای من بلد الی بلد اخر (الی قوله) ویعتبر فی الزکوٰة مکان المال فی الروایات کلها واختلف فی صدقة الفطر کما یأتی.(ردالمحتار ج۲،ص۸۰،باب المصرف)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۲ صفر ۱۴۰۰ھ

د سرو زرو په زکات کښې د وجوب د وخت قیمت معتبر دی

سوال: د سرو زرو په زکات کښې به د کوم وخت قیمت معتبر وي؟ آیا د وجوب د وخت قیمت او که د اداء کولو د وخت قیمت؟ بینوا توجروا.

الجواب: د سرو او سپینو زرو په زکات او عشر کښې د وجوب د وخت قیمت معتبر دی. البته د څارویو په زکات کښې د اداء کولو د وخت قیمت اعتبار لري. قال فی التنویر وجاز دفع القیمة فی زکوٰة وعشر وخراج وفطرة ونذر وکفارة غیر الاعتاق وفی الشرح وتعتبر القیمة یوم الوجوب وقالا یوم الاداء وفی السوائم یوم الاداء اجماعاً وھو الاصح.(ردالمحتار ج۲،ص۲۲) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ صفر ۱۴۰۰ھ

د عشر د ادا کولو تر څنګ د زمکې له حاصل څخه په لاس ته راغلیو نقدو روپو کښې زکات فرض دی

سوال: یو زمیندار له څلو سل (۱۰۰) منه غنمو عشر ادا کوي او بیا دا غنم خرڅوي او روپۍ ترې جوړوي. نو آیا د کال په تیریدو سره به له غنمو څخه په لاس ته راغلي روپو کښې چه له سرمایې سره یو ځای شي زکات واجب وي او که نه؟ که چیرته واجب وي نو دا دوچنده مالي حق نه جوړیږي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! زکات پرې فرض دی. د جنس د بدلیدو له وجې حکم بدلیږي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ ذیقعده ۱۴۰۰ھ

کومو خپلوانو ته چه زکات ورکول جائز نه دي د هغو تفصیل

سوال: زید خپلې لور فاطمې ته له خپل جائداد څخه کومه برخه ور نه کړه او په همدې حال

کښې ئې واده هم کړه. اوس د فاطمې اولاد هم شوی دی. آیا زید د فاطمې اولاد ته زکات ورکولی شي او که نه؟ یا داسې فرض کړئ چه زید وفات شوی دی او زمن ئې عمرو او بکر موجود دي او د خور د میراث حق دوی هم ادا نه کړ. نو آیا دوی هم خپلې خور فاطمې یا د هغې اولاد ته زکات ورکولی شي او که نه؟ کومو خپلوانو ته زکات ورکول کیدی شي؟ په تفصیل سره ئې ولیکئ؟ بینوا توجروا.

الجواب: پلار خپلې لور او د هغې اولاد ته زکات نه شي ورکولی. ورور خپلې خور او د هغې اولاد ته زکات ورکولی شي. زکات د وراثت له حق سره هیڅ تعلق نه لري. که د وراثت حق ئې ورکړی وي او که نه په هر صورت کښې به د زکات حکم هغه وي کوم چه بیان شو.

لاندیني خپلوانو ته د زکات ورکول جائز نه دي:

۱ - اصول: یعنې له چا څخه چه پیدا شوی وي لکه مور، پلار، نیکه، انا، د مور پلار، د مور مور او داسې نور.

۲ - فروع: یعنې اولاد، زوی، لور، لمسی، لمسۍ، د لور له خوا لمسی، د لور له خوا لمسۍ او داسې نور.

۳ - خاوند او ښځه یوه او بل ته زکات نه شي ورکولی. تر طلاق وروسته چه تر څو پورې د ښځې عدت تیر شوی نه وي زکات ورکول جائز نه دي. قال فی التنویر ولا من بینهما ولاد او زوجیة وفی الشرح ولو مبانة وفی الحاشیة ای فی العدة ولو بثلاث نهر عن معراج الدرایة.(ردالمحتار ج۲ص۶۹)

فقط والله تعالی اعلم ۴ ربیع الثانی ۱۳۸۷ھ

د زیور (ګینړې) د زکات په اړه یو څو پوښتنې

سوال: د ګینړو د زکات په باره کښې څو پوښتنې ستاسو په خدمت کښې دي. له مفصلاً ځواب څخه مو و نازوئ.

۱ - چه په مختلفو وختونو کښې مختلف ډوله زیورات (ګینړې) واخیستل شي نو په هغو باندې به زکات کله فرض کیږي؟

۲ - د زیوراتو د خرید په قیمت باندې به زکات وي او که موجوده قیمت باندې؟

۳ - د زیوراتو په قیمت کښې د ملغلرو او غمیو قیمت او د جوړولو اُجرت هم لګول کیږي او که یواځې د سرو زرو قیمت لګول کیږي؟

۴ - په ګینړو کښې له سرو زرو پرته نور شیان هم ورسره ګډیږي آیا د هغو زکات هم فرض دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب ۱ - له تاسو سره چه په کومه ورځ دومره مال پیدا شي چه سره زر، سپین زر، د

تجارت مال او نقدي روپۍ. د دغو څلورو شیانو یا د ځینو مجموعه یا په دغو کښې چه د کوم شي قیمت د ۶۱۲/۳۵ گرامه سپینو زرو په برابر شي له هغې ورځې څخه تاسو د نصاب خاوند وګرځیدلی. د هغې ورځې قمري (خدايي میاشتې) تاریخ په زړه لرئ. تر یوه کال وروسته چه کله همدغه قمري تاریخ را ورسیږي نو په هغه کښې چه له تاسو سره د یادو شویو څلورو شیانو څومره اندازه موجوده وي په هغې باندې به زکات فرض وي. اګر که کوم شی له نوموړي تاریخ څخه یوه ورځ مخکښې ستاسو په ملک یا تصرف کښې راغلی وي. په دې شرط په همدې تاریخ کښې نصاب پوره وي. یعنې د څلورواړه شیانو مجموعي قیمت له ۶۱۲/۳۵ گرامه سپینو زرو څخه کم نه وي.

۲ - په کوم قمري تاریخ کښې چه کال پوره شي په هغه ورځ چه کوم نرخ وي هغه لګول کیږي.

۳ - یواځې د سرو زرو په قیمت باندې زکات شته. د ملغلرو او غمیو او د ګینړو د جوړولو قیمت نه لګول کیږي.

۴ - د ګینړې په جوړولو کښې چه په کوم حساب سره بل شی ګډ شوی وي د همدې ډول ګډ قیراطي سرو زرو قیمت لګل کیږي. فقط والله تعالی اعلم ۲ رمضان المبارک ۱۳۸۷ هـ

د غواوو او مینبو د زکات نصاب

سوال: له زید سره پنځه دیرش مینبې دي چه شیدې نه کوي او بلاربې دي لیکن له زمیندارانو سره دي. له چا سره څلور مینبې، له چا سره دوه، له چا سره اته. په دې ډول چه ټولې سره یو ځای شي نو پنځه دیرشو ته رسیږي. او دا مینبې پخپله په ځنګل کښې په څریدلو اکتفاء کوي، په ځینو کال پوره شوی دی او په ځینو نه دی پوره شوی. چه کله دا مینبې لنګیدو ته نژدې کیږي نو بیا ئې کور ته راولي، یا هغوی ته څه مزدوري ورکوي یعنې د میاشتې چه څومره سره وټاکي. نو آیا شرعاً په دغو مینبو باندې زکات شته او که نه؟ که چیرته واجب وي نو څومره؟ او که چیرته له دې څخه زیاتې شي نو د زکات به ئې څه حساب وي؟ او همدارنګه د غواوو د زکات څه حساب دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د هغو له جُملې څخه په دیرشو مینبو باندې کال تیر شوی وي نو زکات پکښې واجب دی. په دیرشو مینبو کښې یو کلنی مینبه نر یا ښځه، بیا په څلویښتو باندې دوه کلنی، بیا په شپیتو باندې دوه دانې یو کلنی. بیا په اویاؤ باندې یوه دانه یو کلنی او دوه دانې دوه کلنی، همدارنګه په هرو دیرشو دانو باندې یوه یو کلنی او په هرو څلویښتو باندې یوه دوه کلنی مینبه واجبه ده. او کوم تعداد چه په دیرشو او څلویښتو دواړو باندې تقسیم شي نو په هغه کښې دی اختیار لري چه د دیرشو له حسابه زکات ورکوي او که د څلویښتو له حسابه مثلاً

په یو سل او شلو میښو کښې که نې خوښه وي څلور داني یو کلنې دې ورکړي او که نې خوښه وي نو دري داني دوه کلنې دې ورکړي د غواؤ د زکات هم همدا حکم دی

قال فی التنویر و شرحه نصاب البقر و الجاموس ثلاثون سائمة غیر مشترکة و فیها تبیع ذو سنة کاملة او تبیعة و فی اربعین مسن ذو سنتین او مسنة و فیما زاد علی الاربعین بحسابه فی ظاهر الروایة عن الامام رحمه الله تعالی و عنه لا شیء فیما زاد الی ستین ففیها ضعف ما فی ثلاثین و هو قولهما و الثلاثة رحمهم الله تعالی و علیه الفتوی بحر عن الینابیع و تصحیح القدوری ثم فی کل ثلاثین تبیع و فی کل اربعین مسنة الا اذا تداخلا کمأة و عشرین فیخیر بین اربع اتبعة و ثلاث مسنات و هکذا. (رد المحتار ج۲،ص۲۰) فقط والله تعالی اعلم

۲۵ شوال ۱۳۸۷ هجری

د ووزو د زکات نصاب

سوال: کومې ووزې چه د باندې څرېږي او د تجارت لپاره نه وي د هغو د زکات حساب څه دی؟. په څومره ووزو باندې یوه ووزه واجبه ده؟ د ووزې او میږې یو حکم دی او که څه فرق پکښې شته؟ په تفصیل سره ئې ولیکئ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په څلویښتو ووزو باندې یو کلنه یوه ووزه یا ووز واجب دی له څلویښتو څخه تر یو سل او شلو پورې همدغه یوه ووزه واجبه ده بیا له یو سل او یو ویشت څخه تر دوه سوو پورې دوه ووزې. بیا له دوه سوه یو (۲۰۱) څخه تر درې سوه نهه نوي پورې درې ووزې. بیا په څلور سوه ووزو باندې څلور ووزې. تر دې وروسته په هرو سلو باندې یوه ووزه واجبه ده. د میږو هم همدغه حکم دی که چیرته میږې او ووزې سره ګډې وي نو بیا هم همدغه نصاب دی البته د زکات په ادا کولو کښې دا فرق شته چه په میږو او ووزو کښې چه د کومو تعداد زیات وي زکات به له هم هغه څناور ورکوي او که چیرته په تعداد کښې دواړه سره برابر وي نو بیا اختیار لري چه له اعلی قسم څخه د ادنی قیمت لرونکی ورکوي او که د ادنی قسم څخه د اعلی یعنې ښه قیمت لرونکی څناور ورکوي

قال فی التنویر نصاب الغنم ضأنا او معزا اربعون و فیها شاة و فی مائة و احدی و عشرین شاتان و فی مائتین و واحدة ثلاث شیاه و فی اربعمائة اربع شیاه ثم فی کل مائة شاة و یؤخذ فی زکوتها الثنی و هو ما تمت له سنة و قال ابن عابدین رحمه الله تعالی (قوله لا فی اداء الواجب) لان النصاب اذا کان ضأنا یؤخذ الواجب من الضأن و لو معزا فمن المعز و لو منهما فمن الغالب و لو سواء فمن ایهما شاء جوهرة ای فیعطی ادنی الاعلی او اعلی الادنی کما فی معاطف الباب السابق (رد المحتار ج۲،ص۲۰) فقط والله تعالی اعلم ۲۵ شوال ۱۳۸۷ هجری

د اوښانو د زکات نصاب

سوال: په زکات کښې د اوښانو نصاب او په هغو باندې د زکات حساب ډیر مشکل دی. تاسو ئې په داسې واضحې طریقې سره ولیکئ چه په آسانۍ سره سړی پرې پوه شي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: له یوه اوښ څخه تر څلورو اوښانو پورې معاف دي. په څلورو اوښانو کښې زکات نشته. تر دې وروسته د لاندیني حساب له مخې زکات فرض دی.

له ۵ څخه تر ۹ پورې یو کلنه ووزه نر یا ښځه

له ۱۰ څخه تر ۱۴ پورې دوه ووزې نر یا ښځې.

له ۱۵ څخه تر ۱۹ پورې درې ووزې نر یا ښځې.

له ۲۰ څخه تر ۲۴ پورې څلور ووزې نر یا ښځې.

له ۲۵ څخه تر ۳۵ پورې یو کلنه اوښه (بنت مخاض)

له ۳۶ څخه تر ۴۵ پورې دوه کلنه اوښه (بنت لبون)

له ۴۶ څخه تر ۶۰ پورې درې کلنه اوښه (حقه)

له ۶۱ څخه تر ۷۵ پورې څلور کلنه اوښه (جذعه)

له ۷۶ څخه تر ۹۰ پورې دوه کلنې دوه اوښې.

له ۹۱ څخه تر ۱۲۴ پورې درې کلنې دوه اوښې.

له ۱۲۵ څخه تر ۱۲۹ پورې درې کلنې دوه اوښې او یوه ووزه.

له ۱۳۰ څخه تر ۱۳۴ پورې درې کلنې دوه اوښې او دوه ووزې.

له ۱۳۵ څخه تر ۱۳۹ پورې درې کلنې دوه اوښې او درې ووزې.

له ۱۴۰ څخه تر ۱۴۴ پورې درې کلنې دوه اوښې او څلور ووزې.

له ۱۴۵ څخه تر ۱۴۹ پورې درې کلنې دوه اوښې او یوه یو کلنه اوښه.

له ۱۵۰ څخه تر ۱۵۴ پورې درې کلنې درې اوښې.

له ۱۵۵ څخه تر ۱۵۹ پورې درې کلنې درې اوښې او یوه ووزه

له ۱۶۰ څخه تر ۱۶۴ پورې درې کلنې درې اوښې و دوه ووزې.

له ۱۶۵ څخه تر ۱۶۹ پورې درې کلنې درې اوښې او درې ووزې.

له ۱۷۰ څخه تر ۱۷۴ پورې درې کلنې درې اوښې او څلور ووزې

له ۱۷۵ څخه تر ۱۸۵ پورې درې کلنې درې اوښې او یوه یو کلنه جونګۍ.

له ۱۸۶ څخه تر ۱۹۵ پورې درې کلنې درې اوښې او یوه دوه کلنه جونګۍ.

له ۱۹۶ څخه تر ۲۰۴ پورې درې کلنې څلور اوښې یا دوه کلنې پنځه اوښې

له ۲۰۵ څخه تر ۲۰۹ پورې درې کلنې څلور اوښې او یوه ووزه.
له ۲۱۰ څخه تر ۲۱۴ پورې درې کلنې څلور اوښې او دوه ووزې
له ۲۱۵ څخه تر ۲۱۹ پورې درې کلنې څلور اوښې او درې ووزې.
له ۲۲۰ څخه تر ۲۲۴ پورې درې کلنې څلور اوښې او څلور ووزې.
له ۲۲۵ څخه تر ۲۳۵ پورې درې کلنې څلور اوښې او یوه یو کلنه جونګې.
له ۲۳۲ څخه تر ۲۴۵ پورې درې کلنې څلور اوښې او یوه دوه کلنه جونګې.
له ۲۴۲ څخه تر ۲۵۴ پورې درې کلنې پنځه اوښې.
له ۲۵۵ څخه تر ۲۵۹ پورې درې کلنې پنځه اوښې او یوه ووزه
له ۲۶۰ څخه تر ۲۶۴ پورې درې کلنې پنځه اوښې او دوه ووزې.
له ۲۶۵ څخه تر ۲۶۹ پورې درې کلنې پنځه اوښې او درې ووزې
له ۲۷۰ څخه تر ۲۷۴ پورې درې کلنې پنځه اوښې او څلور ووزې.
له ۲۷۵ څخه تر ۲۸۵ پورې درې کلنې پنځه اوښې او یوه یو کلنه جونګې.
له ۲۸۲ څخه تر ۲۹۵ پورې درې کلنې پنځه اوښې او یوه دوه کلنه جونګې.
له ۲۹۲ څخه تر ۳۰۴ پورې درې کلنې شپږ اوښې.

په دې نقشه کښې له ۱۵۰ څخه تر آخره پورې له ورکړ شوي تعداد څخه یوه کلیّه حاصله شوه. د دې مطابق تر کومه ځایه چه غواړئ د زرګونو او لکونو اوښانو د زکات حساب لګولی شئ. د دې کلیّې حاصل دا دی چه تر ۱۵۰ وروسته په هرو پنځو اوښانو باندې یوه ووزه، بیا له پنځه ویشتو څخه تر پنځه دیرشو پورې یو کلنه جونګې، بیا له ۳۲ څخه تر ۴۵ پورې دوه کلنه اوښه، بیا له ۴۲ څخه تر ۵۰ پورې درې کلنه اوښه، تر دې وروسته بیا له نوي سره په هرو پنځو اوښانو باندې یوه ووزه، په ۲۵ باندې یو کلنه اوښه، په ۳۲ باندې دوه کلنه، له ۴۲ څخه تر ۵۰ پورې درې کلنه.

لارښوونې:

۱ - چه چیرته ووزه واجبه وي په هغې کښې د یوه کال عمر لازم دی. او په ښځه او نر کښې اختیار لري که ښځه ووزه ورکوي او که نر ووز ورکوي. لیکن په اوښانو کښې د اوښې ورکول لازم دي، د نر اوښ ورکول جائز نه دي. البته د اوښې د قیمت په لګولو سره د هغه په برابر اوښ یا له دې څخه د زیات قیمت اوښ ورکول جائز دي.

۲ - چیرته چه درې کلنې څلور اوښې واجبې وي هلته اختیار لري چه د هغو په ځای دوه کلنې پنځه اوښې ورکوي او که درې کلنې څلور اوښې.

۳ - د زکات مذکوره حساب په هغه صورت کښې دی چه اوښان د تجارت لپاره نه وي او اکثره د باندې څرېږي او په کور کښې نه ساتل کیږي، یا د باندې د څریدنې په نسبت په کور کښې کم

ساتل کیږي. که چیرته د کور ساتنه پرې زیاته وي یا سره برابر وي نو بیا زکات نشته

۴ - که چیرته اوښان د تجارت لپاره وي نو په هغو باندې د مذکوره حساب مطابق ووزې یا اوښې واجبې نه دي بلکه د تجارت د نورو مالونو غوندې به د هغوی په قیمت باندې زکات فرض وي که د باندې خرېږې او که په کور کښې ساتل کیږي. د تجارت لپاره ئې د کیدو مطلب دا دی چه د اخیستلو په وخت کښې ئې بیرته د خرڅولو نیت ولري. که چیرته تر اخیستلو وروسته د خرڅولو نیت وکړي یا اصل ئې ساتي اودهغوی د نسل دخرڅولو نیت ولري اگرکه داصل داخیستلوپه وخت کښې دا نیت ولري او یا وروسته په دغو ټولو صورتونو کښې دا د تجارت مال نه گڼل کیږي.

۵ - کوم اوښان چه د سورلۍ یا بار وړلو لپاره وي په هغو باندې هیڅ ډول زکات نشته.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ ذی الحجة ۱۴۰۲ھ

د غواؤ او میښو مجموعي تعداد چه د نصاب اندازې ته ورسیږي نو زکات پرې فرض دی

سوال که چیرته له چا سره څه غواوې وي او څه میښې. په دواړو کښې د یوې هم نصاب پوره نه وي. البته د دواړو مجموعي تعداد د نصاب په اندازه دی. یعني غواوې او میښې چه سره یو ځای کړې شي نو دیرش یا تر دې زیاتې دي. نو آیا په دغو باندې زکات فرض دی او که نه؟ که چیرته فرض وي نو په زکات کښې د غوا ورکول فرض دي او که د میښې؟ او که اختیار لري چه غوا ورکوي او که میښه؟ همدارنگه د ووزې او میږې هم یو حکم دی او که جلا جلا حکم لري؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب غوا او میښه د زکات او قربانۍ په احکامو کښې یو جنس دی. له دې امله د دغو دواړو مجموعي تعداد چه دیرشو ته ورسیږي نو زکات پرې فرض دی. په دواړو کښې چه د کوم جنس تعداد زیات وي په زکات کښې دې له هم هغه جنس څخه ورکړي او که د دواړو تعداد سره برابر وي نو له دواړو څخه دې د اعلیٰ قسم ادنیٰ قیمت لرونکی څناور او له ادنیٰ قسم څخه د اعلیٰ قیمت لرونکی څناور دې ورکړي. د ووزو او میږو هم همدغه حکم دی.

قال فی التنویر نصاب البقر و الجاموس ثلاثون وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله و الجاموس) هو نوع من البقر کما فی المغرب فہو مثل البقر فی الزکوة والاضحیة والربا ویکمل به نصاب البقر وتوخذ الزکوة من اغلبها او عند الاستواء یوخذ اعلی الادنی وادنی الاعلی نهر وعلی هذا الحکم البخت والعراب والضأن والمعز ابن ملک. (رد المحتار ج۲ ص۱۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ ذی الحجة ۱۴۰۲ھجری

کوم څاروي چه په ځنګل او کور دواړو ځایونو کښې خوراک کوي په هغو کښې د زکات حکم

سوال غواوې په ځنګل کښې هم څرېږي او په کور کښې هم خوراک ورکول کیږي نو آیا په داسې غواوو کښې زکات شته او که نه؟ په داسې حال کښې چه نصاب نې پوره وي

الجواب باسم ملهم الصواب : غالب (ډیر) خوراک معتبر دی که چیرته په ځنګل کښې ډیرې څرېږي نو زکات فرض دی او که چیرته په کور کښې ډیر خوراک ورکول کیږي یا دواړه سره برابر وي نو زکات فرض نه دی. البته که چیرته د تجارت لپاره وي نو د تجارت د مال زکات به فرض وي

قال فی التنویر هی المکتفیة بالرعی المباح فی اکثر العام لقصد الدر و النسل و الزیادة و السمن فلو علفها نصفه لا تکون سائمة وفی الشرح فلا زکوٰة فیها للشك فی الموجب وفی الحاشیة بکسر الجیم وهو کونها سائمة فانه شرط لکونها سببا للوجوب قال فی فتح القدیر العلف الیسیر لا یزول به اسم السوم المستلزم للحکم واذا کان مقابله کثیرا بالنسبة کان هو یسیرا والنصف لیس بالنسبة الی النصف کثیرا ولانه یقع الشك فی ثبوت سبب الایجاب فافهم. (رد المحتار ج۲،ص۱۷) وقال ابن عابدین رحمه الله فلو علوفة فلا زکوٰة فیها الا اذا کانت للتجارة فلا یعتبر فیها العدد بل القیمة. (رد المحتار ج۲،ص۲۰) فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۴ ذی الحجة ۱۴۰۲ هجری

په کور کښې د خوراک په خوړونکي څناورو باندې زکات نشته

سوال له ما سره خلوېښت غواوې دي کومې چه په کور کښې نې ساتم البته کله کله نې په ځنګل او بیابان کښې څرومه هم. په دغو غواوو باندې څومره زکات فرض دی؟ بینوا توجروا

الجواب د کومو څناورو چه زیاته خوراکه په کور کښې وي او د باندې که څرېږي په هغو باندې زکات نشته البته که د تجارت په نیت سره اخیستل شوي وي نو د هغو په قیمت باندې زکات فرض دی قال فی التنویر هی المکتفیة بالرعی المباح فی اکثر العام. (رد المحتار ج۲،ص۱۹) وفی باب زکوٰة البقر معه نصاب البقر والجاموس ثلاثون سائمة وقال ابن عابدین رحمه الله فلو علوفة فلا زکوٰة فیها الا اذا کانت للتجارة فلا یعتبر فیها العدد بل القیمة. (رد المحتار ج۲،ص۲۰)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۴ ذی الحجة ۱۴۰۲ ه

د تجارتي څناورو د زکات حکم

سوال موږ د ورزو تجارت کوو خلوېښت پنځوس ورزې اکثره را سره موجودې وي [illegible]

اخیستلو او خرڅولو له وجې بدلیږي را بدلیږي هیڅ یوه ووزه هم کال نه را سره تیروي دا ووزې به ځنګل کښې څریږي آیا په دغو ووزو باندې زکات شته او که نه؟ که چیرته وي نو څو ووزې به واجبې وي؟ بینوا توجروا

الجواب د دغو ووزو په زکات کښې ووزه واجبه نه ده بلکه د تجارت د نورو مالونو غوندې د دغو ووزو قیمت ولګوئ او څلویښتمه برخه ئې په زکات کښې ورکړئ

قال فی التنویر فی باب السائمة هی الراعیة المکتفیة بالرعی فی اکثر العام بقصد الدر و النسل و الزیادة و السمن، وفی الشرح عن البدائع لو اسامها للحم فلا زکوة فیها کما لو اسامها للحمل و الرکوب ولو للتجارة ففیها زکوة التجارة (ردالمحتار ج۲، ص۱۷) **فقط والله تعالی اعلم ۱۵ ذی الحجة ۱۴۰۲ هجری**

د شیدو د خرڅولو په نیت سره په پالل شویو مینو کښې زکات نشته

سوال زید د شیدو د خرڅولو په نیت سره مینې ساتلي دي چه تعداد ئې په مختلفو وختونو کښې په زیاتیدو روان وي، لیکن کله کله له څلویښتو پنځوسو څخه کم نه وي. زید د هغوی خرځ او خوراک له خانه کوي. ټول اخراجات ئې پخپله برداشتوي. چیرته مفت ځنګل ته ئې د څریدو لپاره نه لیږي. د زید لپاره په دې صورت کښې د زکات د ادا کولو څه طریقه ده؟ د مینو ساتونکي اکثره په لیک او لوست نه پوهیږي د دې لپاره د هغوی پوهول آسان نه وي. په آسانه ژبه سره ځواب راکړئ تر څو چه مونږ هغې بنه وپوهولی شو. هر کال په مینو کښې یو ډول مخصوصه بیماري خپریږي او په ټولې علاقې باندې چارپیره شي. په زرګونو مینې مړې کیږي، د هغو هیڅ علاج نه کامیابیږي. داسې خو به نه وي چه دا وباء د زکات د نه ادا کولو له وجې خپریږي؟ د دوی څه طریقهٔ کار دا دی چه شیدې خرڅوي لیکن له هغوی سره څه روپۍ نه جمع کیږي. چه څومره روپۍ په لاس ورځي دوی په هغو باندې نورې مینې اخلي یو یو د مینو خاوندان د میلنونو روپو مالکان دي لیکن پخپل ځان باندې زکات فرض نه بولي.

الجواب باسم ملهم الصواب دا مینې په ځنګل کښې نه څریږي بلکه دوی ته پخپل کور کښې خوراک ورکوي د دې لپاره په هغو باندې زکات فرض نه دی. البته که چیرته د مینو تجارت ئې هم مقصود وي یعنې د مینې د اخیستلو په وخت کښې د هغې د شیدو د خرڅولو تر څنګ پخپله د مینې د خرڅولو نیت ئې هم وي نو په د داسې مینو په قیمت باندې به زکات فرض وي

فقط والله تعالی اعلم ۱۲ ربیع الآخر ۱۳۹۹ هجری

د ووزو د زکات په اړه یو څو پوښتنې

سوال د ووزو د زکات په اړه یو څو پوښتنې ستاسو په خدمت کښې دي په تفصیل سره

خوابونه راکړئ:

۱ - دلته د يوه سړي په ميراث کښې تقريباً اتيا ووزې پاتې شوي دي او دا ووزې هم په ټولې ترکې کښې حسابول او د ټول جائداد سره له ووزو قيمت لګول او دا قيمت په اوه کسه وارثانو باندې تقسيم شو. آيا اوس به په دغو ووزو کښې زکات وي او که نه؟ په داسې حال کښې چه د هغو قيمت په اوه کسه وارثانو باندې تقسيم شوی دی. او آيا دا ووزې به د يوه وارث په حصه کښې شميرل کيږي او که د ټولو وارثانو په حصّه کښې به شميرل کيږي؟

۲ - او که چيرته زکات وي نو د دې کال به نه وي؟ ځکه چه تر اوسه پورې کال پرې تير شوی نه دی. اګر که د مړي د مِلک له وخت پکه يو کال پرې تير شوی دی.

۳ - که چيرته دا ووزې تقسيم نه شي بلکه ټول وارثان ئې پخپل منځ کښې مشترکې پريږدي نو آيا زکات به پرې فرض وي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱ - چا چه دا ووزې واخيستې په هغه باندې د هغو زکات واجيږي

۲ - د اخيستلو له وخت ځخه د کال تر تيريدو وروسته زکات فرض دی. البته که چيرته له اخيستونکي سره له مخکښې ځخه د ووزو نصاب موجود دی نو دا ووزې له مخکښيني نصاب سره شميرل کيږي او له هغه نصاب سره د دغو ووزو زکات به هم واجب وي.

۳ - په دې صورت کښې د هر وارث حصه له نصاب ځخه کمه پاتې کيږي له دې امله په يوه باندې هم زکات نه فرضيږي. د ووزو نصاب څلويښت ووزې دي.

نقل ابن عابدين رحمه الله عن البحر تحت (قوله وما بينهما عفو) ولو كان بين رجلين اربعون شاة لا تجب على واحد منهما الزكوة وليس للساعي ان يجمعها و يجعلها نصابا و يأخذ الزكوة منها لان ملك كل واحد منهما قاصر عن النصاب اه (رد المحتار ج۲، ص۲۱) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۲ رجب ۱۳۹۹ هجری

سيد او هاشمي ته زکات ورکول جائز نه دي

سوال: که چيرته سيد يا هاشمي د انتهائي غربت په حالت کښې وي نو آيا هغه ته په زکات ورکولو سره زکات کيږي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: سيّد او هاشمي ته د زکات په ورکولو سره زکات نه ادا کيږي آيا د کلي په خلکو کښې دومره ميرانه نشته چه پرته له زکات ځخه د هغوی حاجت پوره کړي که چيرته د يوه چا پلار د انتهائي غربت په حالت کښې وي نو آيا هغه ته به د زکات له حساب ځخه ورکوي؟

قال في شرح التنوير ولا الى بني هاشم الا من ابطل النص قرابته وهم بنو لهب فتحل لمن اسلم منهم كما تحل لبني المطلب ثم ظاهر المذهب اطلاق المنع وقول العيني والهاشمي يجوز له دفع زكوته لمثله صوابه لا يجوز مهر

الخ.(ردالمحتار ج۲,ص۶۳) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ صفر ۱۳۹۰ھ

د چا چه پواخې مور سیده وي هغه ته زکات ورکول جائز دي

سوال که چیرته د کوم سړي یواخې مور سیده وي او پلار ئې سید نه وي نو داسې سړي ته زکات ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هو! جائز دي. ځکه چه نسب د پلار له خوا څخه وي. د چا چه پلار سید نه وي یواځې د والدې له وجې سید نه شي جوړیدلی.

قال ابن عابدين رحمه الله ان من كانت امها علوية مثلاً و ابوها عجمي يكون العجمي كفوا لها و ان كان لها شرف ما لان النسب للآباء و لهذا جاز دفع الزكوٰة اليها فلا يعتبر التفاوت بينهما من جهة شرف الام. (رد المحتار ج۲,ص۳۲۶,باب الكفاءة) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ صفر ۱۳۹۰ھجری

کوم هاشمي چه شجره و نه لري په هغه باندې هم زکات حرام دی

سوال: زید له خپل پلار اونیکه څخه دا اوریدلي دي چه زمونږ د نسب سلسله له حضرت عباس بن عبد المطلب رضی الله تعالی سره یو ځای کیږي. لیکن له زید سره کومه مکمله د نسب شجره نشته چه له مخې ئې په صحیح توګه څرګنده شي چه مونږ په ربښتیا هم قریشي عباسیان یو. نو په دې صورت کښې زید ته د زکات مال اخیستل په داسې حال کښې چه له زید سره هیڅ شی د زکات د مال نشته. صیح دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د نسب د ثبوت لپاره عام شهرت کافي دی. د شجرې درلودل ضروري نه دي. له دې امله د زید لپاره دزکات اخیستل حرام دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۵ ذی الحجة ۱۳۹۸ھ

چا ته د زکات ورکولو وروسته څرګنده شي چه هغه د مصرف ځای نه وو

سوال زید هاشمي دی او چا زکات ورته ورکړ. نو اوس د زید لپاره څه حکم دی؟ آیا چه چا زکات ورکړی دی هغه ته به ئې بیرته ورکوي او که زکات ئې ادا شوی دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته د زکات ورکوونکی د غور او فکر تر کولو وروسته د مصرف د ځای په ګڼلو سره زکات ورکړی وو نو د هغه زکات ادا شوی دی. لیکن زید ته که چیرته دا معلومه شي چه دا د زکات شی دی نو په ده باندې لازمه ده چه ورکوونکي ته ئې بیرته ورکړي

قال في شرح التنوير دفع بتحر لمن يظنه مصرفا فبان انه عبده او مكاتبه او حربي ولو مستأمنا اعادها لما مر

وان بان غناه او کونه ذمیا او انه ابوه او ابنه او امرأته او هاشمي لا يعيد لانه اتى بما فى وسعه حتى لو دفع بلا تحر لم يجز ان اخطأ. وقال ابن عابدين رحمه الله (قوله لمن يظنه مصرفا) اما لو تحرى فدفع لمن ظنه غير مصرف او شك و لم يتحر لم يجز حتى يظهر انه مصرف فيجزيه فى الصحيح خلافا لمن ظن عدمه و تمامه فى النهر (قوله ولو دفع بلا تحر) اى ولا شك كما فى الفتح و فى القهستانى بان لم يخطر بباله انه مصرف اولا و قوله لم يجز ان اخطأ اى تبين له انه غير مصرف فلو لم يظهر له شئ فهو على الجواز و قدمنا لو شك فلم يتحر او تحرى و غلب على ظنه انه غير مصرف.

تنبيه: فى القهستانى عن الزاهدى ولا يسترد منه لو ظهر انه عبد او حربى و فى الهاشمى روايتان ولا يسترد فى الولد و الغنى و هل يطيب له فيه خلاف و اذا لم يطب قيل يتصدق و قيل يرد على المعطى أه. (رد المحتار ج۲، ص۶۷) فقط والله تعالى اعلم ۱۵ ذی الحجة ۱۳۹۸ هجری

شيعه او قادياني ته د زكات په وركولو سره زكات نه ادا كيږي

سوال: آيا شيعه او قادياني ته زكات وركول جائز دي او كه نه؟ او كه څوك ئې وركړي نو آيا زكات ئې ادا كيږي او كه نه؟بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: شيعه ګان او قاديانيان كافران دي بلكه له نورو كفارو څخه هم بد تر دي او كافر ته زكات وركول جائز نه دي. او همدارنګه قادياني ته زكات وركول سخته ګناه ده. زكات پرې نه ادا كيږي بلكه هغوی ته هر ډول صدقه وركول جائز نه دي.

قال فى شرح التنوير ولا تدفع الى ذمى لحديث معاذ رضى الله تعالى عنه و جاز دفع غيرها و غير العشر و الخراج اليه اى الذمى ولو واجبا كنذر و كفارة و فطرة خلافا للثانى و بقوله يفتى حاوى القدسى و اما الحربى ولو مستأمنا فجميع الصدقات لا تجوز له اتفاقا بحر عن الغاية و غيرها. (رد المحتار ج۲، ص۶۳) و قال ابن عابدين رحمه الله فى كفارة الظهارات تحت (قوله و مصرفا) قال الرملى و فى الحاوى و ان اطعم فقراء اهل الذمة جاز و قال ابو يوسف رحمه الله لا يجوز و به نأخذ اه قلت بل صرح فى كافى الحاكم بانه لا يجوز و لم يذكر فيه خلافا و به علم انه ظاهر الرواية عن الكل. (رد المحتار ج۲، ص۶۳۲) فقط والله تعالى اعلم. ۲۳ صفر ۱۳۹۰ هجری

د زكات له حسابه د خيراتي دواخانې د خلاصولو حكم

سوال: مونږ پخپل كلي شيرشاه كښې د يوې دواخانې خلاصول غواړو چه مصرف ئې د زكات له روپو او د قربانۍ له څرمنې څخه پوره كوو او له دې دواخانې څخه هر سړى ګټه پورته كولى

شي. په دې کښې له مريضانو څخه هم څه روپۍ اخيستل کيږي او دا روپۍ هم په همدې دواخانې باندې بيرته لګول کيږي. هيله دا ده چه د محمدي شريعت له مخې هر سړی له دې دوا خانې څخه ګټه پورته کولی شي او که نه؟ تاسو پخپل لومړي فرصت کښې د محمدي شريعت له مخې ځواب راکړئ. عين مهرباني به مو وي. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دواخانه کښې د زکات او قربانۍ د څرمنې مصرف يواځې دا دی چه په دې روپو باندې دوائي واخيستل شي او مسکينانو ته مفت ورکول شي. له دې حسابه د دواخانې ډاکټرانو او نورو کار کوونکو ته تنخواوې، د ځای او مکان کرايه، په تعمير، ميز او چوکۍ او داسې نورو مصارفو باندې لګول جائز نه دي. په دې سره زکات نه ادا کيږي. له مسکينانو څخه د دوا روپۍ اخيستل او غنيانو ته دوا ورکول جائز نه دي. په ځينو دوا خانو کښې د زکات له حسابه مريضانو ته وينه ورکول کيږي چه په دې سره هم زکات نه ادا کيږي.

فی اول زکوة التنوير هی تمليك جزء مال عينه الشارع من مسلم فقير الخ. (رد المحتار ج۲، ۲) و فی باب المصرف هو فقير و هو من له ادنی شیء و مسكين من لا شیء له. (الی قوله) يصرف الی كلهم او بعضهم تمليكا لا اباحة كما مر. (ردالمحتار ج۲، ص۶۸) فقط والله تعالی اعلم ۵ جمادی الثانی ۱۳۸۸ هجری

د زکات مال په جومات باندې د لګولو حکم

سوال: د زکات او قربانۍ د څرمنې روپۍ د جومات په تعمير او نورو مصارفو باندې لګول. او د امام او مؤذن تنخواه ورکول، د جومات لپاره د پوزيو اخيستل پرې جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په نومورو مصارفو کښې دزکات او د قربانۍ د څرمنې روپۍ لګول جائز نه دي. که چيرته ئې ولګوي نو د جومات **منتظمين به سخت ګنهکار وي**، د زکات ورکوونکو زکاتونه نه ادا کيږي او د دې دنيوي وبال او اخروي **عذاب به د جومات په منتظمينو** باندې وي.

قال فی التنوير هی تمليك جزء مال عينه الشارع من مسلم فقير الخ (ردالمحتار ج۲، ص۲) و فی الشرح لا يصرف الی بناء نحو مسجد و فی الشامية كبناء القناطر و السقايات و اصلاح الطرقات و كری الانهار و الحج و الجهاد و كل ما لا تمليك فيه زيلعی. (ردالمحتار ج۲، ص۶۸) فقط والله تعالی اعلم ۵ جمادی الاخر ۱۳۸۸ هجری

د زکات په روپو باندې د ديني کتابونو د چاپولو حکم

سوال مقدس او مطهر شريعت په دې کښې څه وائي چه يو ديني کتاب د زکات په روپو سره چاپ شي او په هغه باندې تاجرانه قيمت ولګول شي او د زکات مستحقينو ته مفت ورکړل شي. د

زکات د روپو له اندازې څخه زياتې شوې نسخې اهلِ علم حضراتو (کوم چه د زکات مستحقين نه دي) د هديې په توګه ورکړل شي. نو آيا په دې صورت کښې شرعاً د زکات په ادا کولو کښې څه قباحت (بدي) شته او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په صورتِ مسئوله کښې بې له شک او شبهې څخه پرته له کوم قباحت او بدي څخه زکات ادا کيږي. بلکه دا د ديني کتابونو د خپرونې بهترينه ذريعه ده.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ رجب ۱۳۹۲ھجری

په نصاب باندې د کال تر پوره کيدو مخکښې په لاس ته راتلونکو روپو باندې هم د همدې کال کښې زکات فرض دی

سوال : يو سړی هر کال د رجب په مياشت کښې حساب کوي او دخپل مال د زکات ادا کول شروع کوي. د کال په دوران کښې هغه ته نورې نقدې روپۍ هم په لاس ورځي. آيا دا نقدې روپۍ به د روان کال له نصاب سره يو ځای کوي او زکات به ئې ادا کوي او که د راتلونکي کال د رجب په مياشت کښې چه کوم مال او نقدې روپۍ موجودې وي د هغو زکات به ادا کوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د کال په دوران کښې وصوليدونکي روپۍ هم له تير نصاب سره شمارل کيږي او د دې زکات هم د همدې کال په رجب کښې ادا کوي. اګر که په مستقله توګه په دې روپو باندې تر اوسه کال نه دی تير شوی.

قال العلائی رحمه الله: و المستفاد و لو بهبة او ارث وسط الحول يضم الی نصاب من جنسه فيزكيه بحول الاصل.(ردالمحتار ج۲،ص۲۹) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۹ شعبان ۱۳۸۹ھجری

په حرام مال باندې زکات واجب نه دی

سوال : څوک چه په کوم پاکستاني يا بهرني دفتر، بانک، کارخانه يا دوکان کښې نوکري کوي يا ګډوډ سامان خرڅوي يا قاچاق مالونه وړي راوړي او په دې ذريعې سره ئې د نصاب په اندازې سره مال جمع کړی وي. يا د همدومره ملکيت مالک وي. د داسې مال په باره کښې څو پوښتنې دي چه په لاندې ډول دي

۱ - آيا په دې باندې زکات فرض دی؟

۲ - که چيرته د حرام يا مخلوط (حرام او حلال ګډ) مال زکات ادا کړی شي يا له دې څخه نورې واجبي يا نفلي صدقې ادا شي نو آيا مسکين ته ئې استعمالول جائز دي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرته جمع شوی مال خالص حرامې وي نو په هغه باندې زکات واجب نه دی. د دې مال که چيرته مالک معلوم وي نو بيرته ئې مالک ته ورکول واجب دي. که

چیرته معلوم نه وي نو دا مال په مسکینانو باندې صدقه کول واجب دي او که چیرته حلال او حرام سره ګډ وي نو حرام مال دې ترې وباسي چه کوم پاتې شي که چیرته د نصاب اندازې ته ورسیږي نو زکات پرې واجب دی او که نه وي نو واجب نه دی.

قال في العلائية ولو خلط السلطان المال المغصوب بملكه ملكه فتجب الزكوة فيه ويورث عنه لان الخلط استهلاك اذا لم يمكن تمييزه عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى وقوله ارفق اذ قلما يخلو مال عن غصب وهذا اذا كان له مال غير ما استهلكه بالخلط منفصل عنه يوفي به دينه والا فلا زكوة كما لو كان الكل خبيثا كما في النهر عن الحواشي السعدية وفي الشامية (قوله كما في النهر) اي اول كتاب الزكوة عند قول الكنز وملك نصاب حولي ومثله في الشرنبلالية وذكره في شرح الوهبانية بحثاً وفي الفصل العاشر من التاتارخانية عن فتاوى الحجة من ملك اموالاً غير طيبة او غصب اموالا وخلطها ملكها بالخلط ويصير ضامناً وان لم يكن له سواها نصاب فلا زكوة عليه فيها وان بلغت نصاباً لانه مديون ومال المديون لا ينعقد سبباً لوجوب الزكوة عندنا اه فافاد بقوله ان لم يكن له سواها نصاب الخ ان وجوب الزكوة مقيد بما اذا كان له نصاب سواها وبه يندفع ما استشكله في البحر من انه وان ملكه بالخلط فهو مشغول بالدين فينبغي لا تجب الزكوة اه لكن لا يخفى ان الزكوة حينئذ انما تجب فيما زاد عليها لا فيها. (ردالمحتار ج۲،ص۲۸) ۲۴ شعبان ۱۳۸۹ هجری

په زکات کښې د حرام مال د ورکولو حکم

سوال : د باطلې او فاسدې بیعې ثمن یا روپۍ د بائع (خرڅوونکي) په حق کښې څه حکم لري؟ یعنې ثمن د ده په نزد امانت دی او که څه بل شی؟ او که چیرته یو څوک باطله بیع وکړي مثلاً باغ د میوې تر ښکارولو مخکښې خرڅ کړي او اخیستونکی څه پیسې هم ورکړي. بیا بائع له دې روپو څخه د حلال مال څه زکات ادا کړي. نو آیا له دې روپو څخه زکات ادا کیږي او که نه؟ په داسې حال کښې چه تر اوسه پورې بائع له خپل مال سره ګډ کړی نه وي. او که چیرته نوموړې روپۍ له خپل مال سره ګډ کړي او بیا ئې زکات ادا کړی وي نو بیا ئې څه حکم دی؟

الجواب باسم ملهم الصواب : په باطلې بیعې کښې ثمن یا روپۍ د بائع په ملک کښې نه داخلیږي له دې امله زکات ترې نه ادا کیږي. البته تر ګډولو وروسته د استهلاک په سبب سره دا روپۍ د ده ملک ګرځي لیکن په خبیث ملکیت سره. او د فاسدې بیعې روپۍ بې له ګډولو هم په ملک کښې داخلیږي او ملک خبیث دی. له ملک خبیث څخه د زکات د ورکولو په صحت کښې اختلاف دی. چه څوک صحیح ورته وائي هغوی هم دا عمل حرام او سخته ګناه بولي

قال ابن عابدين رحمه الله تحت (قوله وفي شرح الوهبانية الخ) ولو اخرج زكوة المال الحلال من مال حرام

ذکر فی الوهبانیة انه یجوز عند البعض ونقل القولین فی القنیة وقال فی البزازیة ولو نوی فی المال الخبیث الذی وجبت صدقته ان یقع عن الزکوٰة وقع عنها الخ ای نوی فی الذی وجب التصدق به لجهل اربابه الخ (رد المحتار ج۲، ص۲۸)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۳ جمادی الثانی ۱۳۹۸ھ ہجری

عامل ته د مقبوض مال تر نیمائي څخه زیات ورکول جائز نه دي

سوال: په دې زمانه کښې د زکات عاملینو ته د زکات له حسابه معاوضه ورکول جائز دي او که نه؟ او د دوی د معاوضي کومه شرعي اندازه ټاکلې ده او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د زکات له عاملینو څخه مراد هغه خلک دي چه د مسلمان بادشاه له خوا له خلکو څخه د زکات د راټولو لپاره ټاکل کیږي. په دې زمانه کښې هم چه د مسلمان حاکم یا بادشاه له لوري کوم عامل وټاکل شي نو هغه د زکات له روپو څخه د کفایت په اندازه څه ورکول جائز دي. د عاملینو کوم خاص اجرت متعین نه دی بلکه د هغه د اهل او عیال د نفقې په مطابق به څه ورکول کیږي لیکن هغه چه کوم مال را جمع کړی دی د هغه له نیمائي څخه زیات څه ورکول جائز نه دي.

قال فی التنویر وعامل فیعطی بقدر عمله وفی الشرح ما یکفیه واعوانه بالوسط ولکن لا یزاد علی نصف ما یقبضه. (رد المحتار ج۲، ص۶۳)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۷ جمادی الاخره ۱۳۹۱ھ ہجری

د اسلامي مشاورتي کمیټي (حکومت پاکستان) له خوا څخه د زکات په اړه یو څو پوښتنې

۱- آیا دا د حکومت ذمه واري ده چه زکات به را ټولوي؟

۲- آیا حکومت له چا څخه د زکات په وصولولو کښې له زوره کار اخیستلی شي؟ او د دې لپاره کوم قانون نافذولی شي؟

۳- په کوم ډول مال باندې به زکات واجب وي؟ په لاندیني شیانو بانې د زکات د شرح تفصیل بیان کړئ:

۱- د کارخانه لرونکي په ټول اسباب او سامان باندې؟

۲- د تجارت په مال باندې؟

۳- په کرائې باندې په ورکړ شویو کورونو. دوکانونو او نور منقوله او غیر منقوله جائدادونو لکه ټیکسي. رکشې او داسې نورو باندې؟

۴- بانک فکسډ ډپازټ، سیونګ سرټیفکټ، پرائز بونډ، بیمه؟

۵ - په ګینړو، نقدو او داسې نورو باطني مالونو باندې؟
۶ - آیا کمپنۍ او حصه لرونکي به خان خانته زکاتونه ادا کوي؟
۵ - کومې کمپنۍ او ادارې چه په کلي یا جزوي ټوګه حکومتي دي په هغو باندې ب د زکات څه صورت وي؟
۲ - په کانونو او معدنونو باندې زکات واجب دی؟
۷ - د زکات د ورکولو په صورت کښې په لاندیني ټکــونو (مالیو) کښې د شرعي نقطهٔ نظر له مخې د ترمیم (کموالي) ضرورت شته او که نه؟ لکه انکم ټیکس، ویلتهـ ټیکس، ګفټ ټیکس، پراپرټي ټیکس، سیلز ټیکس، لینډر یونیو، ډیتهـ ډیوټي، پراویډنټ فنډ او داسې نور.
۸ - د زکات لپاره به د نصاب ټاکنه څه ډول کیږي؟
۹ - د زکات مصارف کوم چه په قرآنکریم کښې (رؤس ثمانیة) دي نن صبا په دې کښې څوک څوک داخل دي او څوک پوک ترې وتلي دي؟ آیا د فوځ مصارف په في سبیل الله کښې داخل دي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱ - د زکات وصولول دشریعت له مخې د حکومت په ذمې باندې ضروري نه دی. قال في الخازن في هذه الأية احکام الاول قوله سبحانه تعالى خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً (الی ان قال) فیجوز للامام او نائبه ان یأخذ الزکوة من الاغنیاء ویدفعها الی الفقراء. (خازن ج۲، ص۲۸۷) له دې عبارت څخه ثابته شوه چه د زکات وصولول د حکومت حق دی لیکن د هغه په ذمې باندې لازم نه دی. همدارنګه د فقهاؤ د تصریح مطابق حکومت ته د ظاهري اموالو د زکات اخیستلو حق د حمایت په عوض کښې دی او دا خبره ښکاره او منل شوې ده چه د حق په خاوند باندې خپل حق وصولول شرعاً فرض نه وي بلکه ده ته د خپل حق د پرېښودلو هم اختیار وي. عُشر هم د زکات په حکم کښې دی. او د فقهې په کتابونو کښې د دې تصریح شته چه حکومت عشر او خراج معاف کولی شي، بیا که چیرته د زمکې مالک فقیر وي نو ورته حلال دی او که نه وي نو پخپله دې صدقه کړي. همدارنګه که چیرته حکومت له خلکو څخه د زکات اخیستلو او بیا ئې په فقیرانو باندې د لګولو په ځای هغوی ته پخپله په فقیرانو باندې د لګولو اجازه ورکړي نو په دې کار کښې به دا خلک د حکومت وکیلان وي. له دې امله د دوی دا کار به د حکومت کار ګڼل کیږي.

۲ - که چیرته حکومت د لاندیني شرائطو د پابندۍ یقین ورکړي او د دې اعلان وکړي او د اقتدار خاوندان پخپلو شخصي او اجتماعي امورو کښې د شرعي متابعت عملي ثبوت وړاندې کړي نو حکومت د اموالِ ظاهره ؤ زکات جبراً هم اخیستلی شي. شرائط دا دي:
۱ - د زکات روپۍ به پخپل صحیح مصرف کښې لګوي.

۲ - د اموالِ ظاهرهٔ او د صحيح مصارفو تعيين به د داسې مستندو علماؤ په ذريعې سره کوي چه د هغو په ديانت او فتوٰی باندې د عوامو اعتماد وي.

۳ - د زکات د وصولولو او په صحيح مصارفو باندې د لګولو لپاره ديانت لرونکي عمله (کارکوونکي) بايد وټاکل شي.

۳ - د زکات مالونه دا دي: څاروي (بشرائطها المعهودة)، د تجارت مالونه، سره زر، سپين زر، نقدي روپۍ. قال فی التنویر وشرطه حولان الحول وثمنیة المال کالدراهم والدنانیر او السوم او نیة التجارة (ردالمحتار ج۲،ص۱۱)

۱ - د کارخانې په مشين، عمارت او داسې نورو باندې زکات نشته. لانه لا یوجد فیه الشرط المزبور ولذا قال شارح التنویر وکذلك الات المحترفین الا ما یبقی اثر عینه کالعصفر. (ردالمحتار ج۲،ص۹)

۲ - د تجارت په مالونو باندې زکات فرض دی. لما مر من التنویر

۳ - په کرايه باندې په ورکړ شوي کورونو، دوکانونو، ټيکسي موټر او داسې نورو باندې زکات نشته. لفقد الشرط المذکور، وقال فی العلائیة ولا فی ثیاب البدن واثاث المنزل ودور السکنی ونحوها قال الطحاوی رحمه الله کحوانیت وخانات یستغلها. (طحطاوی علی الدر ج۱،ص۳۹۲)

۴ - حصې که ئې د تجارت په نيت اخيستې وي يعنې پخپله د حصو اخيستل او خرڅول ئې مقصود وي نو ټولو حصو په قيمت باندې زکات واجب دی. او که نه وي نو د حصو يواځې په هغه مقدار باندې به زکات وي کوم چه په تجارت کښې لګيدلي وي، د کارخانې په ماشين او عمارت باندې په لګيدل شوي روپو باندې زکات نشته. لما مر من التفصيل.

۵ - بانک فکسډ ډپازټ (هغه روپۍ چه په بانک کښې تر يوې ټاکلې مودې پورې ايښودل کيږي او د مودې تر پوره کيدو ئې مخکښې ئې نه شي ايستلی، په دې ډول سره د دې روپو سود هم زيات وي)، سيونګ سرټيفکټ (په سود باندې د عوامو د روپو ساتونکی بانک)، پرائز بونډ (انعامي باند)، او انشورنس (بيمه) دا ټول شرعاً سودي قرضې دي. په انعامي بانډ کښې له سود پرته قمار هم شته. د دې لپاره په اصلي روپو باندې زکات فرض دی او ټوله ګټه د حراموالي له وجې واجب التصدق ده.

۶ - په ګېنړو او نقدي روپو باندې زکات فرض دی. لما مر من التنویر.

دا حکم پخپل ذات کښې د زکات د وجوب حکم دی. د حکومت لپاره د وصولولو د حق په لحاظ سره د زکات مالونه په دوه ډوله دي يو اموالِ ظاهره چه د دغو مالونو زکات حکومت جبراً وصولوي. دويم اموالِ باطنه دي لکه سره، سپين زر، نقدي روپۍ. دا شيان چه تر څو پورې پخپل

اصل مقام باندې پاتې وي اموال باطنه دي. حكومت ته ئې د زكات د وصولولو اختيار نشته. البته له يوه ښار څخه د بل ښار خوا ته د وړلو په صورت كښې د حكومت كار كوونكي (عاشر) به د دغو مالونو زكات وصولوي. قال ابن عابدين رحمه الله تحت قول الشارح الظاهرة و الباطنة فان مال الزكوة نوعان الظاهر و هو المواشي و ما يمر به التاجر على العاشر و باطن و هو الذهب و الفضة و اموال التجارة في مواضعها. (رد المحتار ج۲، ص۲۲) و الاموال الباطنة بعد اخراجها من البلد كانها بالاخراج التحقت بالاموال الظاهرة فكان الاخذ فيها للامام. (رد المحتار ج۲، ص۲۳) و قال العلامة الكاساني رحمه الله و كذا الجواب فيمن مر على العاشر بالسوائم او بالدراهم او بالدنانير او باموال التجارة في جميع ما وصفنا الا في قوله اديت زكوتها بنفسي الى الفقراء. (الى قوله) فيما سوى السوائم انه يقبل قوله و لا يؤخذ ثانياً لان اداء زكوة الاموال الباطنة مفوض الى اربابها اذا كانوا يتجرون بها في المصر فلم يتضمن الدفع بنفسه ابطال حق احد (بدائع ج۲، ص۳۷)

۴ - د كمپنيو په زكات كښې اختيار دی. اجتماعاً او انفرداً دواړه صورتونه جائز دي.

۵ - كومې كمپنۍ او ادارې چه په كلي توګه حكومتي دي د هغو په هيڅ يوې برخې باندې زكات نشته. او د كومې كمپنۍ چه څه برخه حكومتي ده نو د هغې په سركاري يا حكومتي برخې باندې زكات نشته يوازې په غير حكومتي حصو باندې زكات شته. په حكومتي مالونو باندې ځكه زكات نشته چه هغه د چا شخصي ملكيت نه وي. كالاموال الموقوفة و غلة الوقف و الاراضي السلطانية.

۶ - د غير منطبع شي په كان لكه جواهر او د مائع په معدن لكه پټرولو كښې خمس (پنځمه) نشته. او په منطبع چه غير مائع وي په هغه باندې خمس واجب دی. البته د زيبق په معدن باندې سره له دې چه مائع دی خمس شته. ځكه چه زيبق د نورو شيانو سره د يو ځای كيدو په صورت كښې د انطباع صلاحيت لري. د صاحبينو رحمهما الله په نزد داسې معدن كه په مباحه زمكو كښې پيدا شي يا په مملوكه زمكو كښې يا په كوم كور يا حانوت (دوكان) كښې په هر حال په هغه باندې خُمس واجب دی. د حضرت امام رحمه الله په نزد په كوم كور يا حانوت كښې په پيدا شوي معدن باندې خُمس نشته. د مملوكه زمكې په اړه له حضرت امام رحمه الله څخه دوه روايتونه دي. د وجوب روايت ته ترجيح وركړ شوی دی.

كوم معدن چه په مباحه زمكو كښې پيدا شي نو هغه د پيدا كوونكي ملک دی او كه په مملوكه زمكو كښې پيدا شي نو هغه د زمكې د مالک ملک دی. هذا خلص ما هو مشروح في الكتب المشهورة.

۷ - دا ټول ټیکسونه په هر حال ناجائز دي. البته د سخت ضرورت په وخت د لاندیني شرائطو له مخې په عارضي توګه د ټیکس د وصولولو ګنجائش شته.

۱ - د حکومت مصارف له تبذیر او اسراف څخه تر پاکولو وروسته دا فیصله وشي چه د ټیکس د اخیستلو ضرورت شته او که نه؟

۲ - د هر سړي آمدني او د هغه د جائزو او ضروري مصارفو تر موازنه یا اندازه کولو وروسته په هغه باندې د ټیکس تجویز وشي.

۳ - د ټیکس په ذریعې سره وصول شوي روپۍ په صحیحو مصارفو باندې ولګول شوي.

۸ - د ۶۱۲/۳۵ ګرامه سپینو زرو قیمت معیار جوړ کړئ، دا عام او مشهور قول دی. د بنده د تحقیق مطابق د سپینو زرو نصاب ۶۸۰/٤ ګرامه دی. د دې تفصیل زما په "بسط الباع لتحقیق الصاع" نومي رسالې کښې دی. لومړنی قول د مشهور والي برسیره د زکات په باب کښې احوط هم دی. د دې لپاره همدا باید معیار جوړ شي. البته د صدقة الفطر په اندازه کښې د بنده تحقیق احوط دی.

۹ - په حقیقت کښې په قرآنکریم کښې یواځې د دریو مصارفو بیان دی. (۱) فقراء (۲) عاملین (۳) مؤلفة القلوب. د مؤلفة القلوب د حکم په منسوخ والي باندې د حضراتو صحابهٔ کرامو رضی الله تعالی عنهم اجماع ده. (مدارک التنزیل، الدر المنثور، فتح القدیر) پاتې یواځې فقراء او عاملین شول. له دغو پرته چه کوم قسمونه په قرآنکریم کښې مذکور دي هغه ټول خاص د فقراؤ مختلف ډولونه دي.

فقیر فوجي ته د تملیک په صورت کښې د امداد په طریقې سره زکات ورکول کیدلی شي. غني فوځي ته ورکول یا د زکات له حسابه تنخواه ورکول او له تملیکه پرته د فوځ په نورو مصارفو باندې د زکات لګول جائز نه دي.

د زکات د صحت لپاره د فقیر د تملیک په شرط باندې اجماع ده.

فقط والله تعالی اعلم ۱٤ ربیع الآخر ۱۳۹۵ هجری

له وکیل څخه چه د زکات روپۍ ضائع شي نو زکات ادا نه شو

سوال: زید خالد ته د زکات روپۍ ورکړې تر څو کوم مسکین ته ئې ورکړي. وروسته دا روپۍ له خالد څخه ضائع یا هلاکې شوې. په داسې صورت کښې د زید په ذمې باندې چه کوم زکات واجب الاداء وو آیا هغه ادا شوی دی او که نه؟ که چیرته ادا شوی نه وي نو آیا په خالد باندې د دې زید ته د دې روپو ورکول واجب دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د زید زکات نه دی ادا شوی که چیرته خالد له غفلت څخه کار نه

وي اخیستی نو خالد به د دې روپو ضامن نه وي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۴ محرم ۱۳۹۶ هجری

د وکیل لپاره د زکات په روپو کښې د ردّ او بدل کولو حکم

سوال: یوه سړي بل چا ته د زکات یا نورو واجبو صدقاتو له حسابه څه روپۍ مسکینانو ته د ورکولو لپاره ورکړې. وکیل هغه روپۍ بدلې کړې د مثال په توګه له هغه څخه لس ګونان واخیستل او سل ګون نوټ ئې پکښې کیښود. آیا وکیل ته داسې کول جائز دي او که چه کومې روپۍ ئې ورکړې دي خاص هغه روپۍ مسکینانو ته ورکول ضروري دي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: زکات خو ئې ادا کیږي. البته د بدلولو جواز ئې په دې باندې موقوف دی چه د موکل له خوا څخه د بدلولو صراحةً یا دلالةً اجازه موجوده وي. په موجوده عرف کښې اکثره د دې اجازه وي د دې لپاره د صراحةً اجازې ضرورت نشته. سره له دې د صراحةً اجازې اخیستل بهتر دي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ شعبان ۱۳۹۶ هجری

د وکیل لپاره د زکات په روپو د څه شي د اخیستلو او ورکولو حکم

سوال: آیا وکیل د زکات په روپو سره کوم چې لکه جامه، بوټ، غنم، میوه او داسې نور اخیستلی او مسکینانو ته ورکولی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا هم د موکل په اجازې پورې موقوفه ده. که چیرته د هغه لخوا څخه صراحةً یا دلالةً د دې اجازه وي نو جائز دي او که نه وي نو نه دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ شعبان ۱۳۹۶ هجری

مسکین ته د زکات په روپو باندې دکور د جوړولو حکم

سوال: یو سړی ډیر غریب دی او زید غواړي چه د زکات په روپو باندې کور ورته جوړ او ورئې کړي. آیا په دې ډول سره د زکات په روپو باندې کور جوړول او بیا ئې مسکین ته ورکول جائز دي؟ په داسې حال کښې چه فقهاء دا هم فرمائي چه یوه سړي ته دومره زکات ورکول چه فوراً د نصاب خاوند جوړ شي مکروه دي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته ئې روپۍ ئې مسکین ته نه وي ورکړې او پخپله ئې کور جوړ او بیا ئې مسکین ته ورکړ نو په دې کښې کوم کراهت نشته خکه چه په دې سره دا مسکین د نصاب خاوند جوړ نه شو. دویم صورت ئې دا کیدلی شي چه د کور د جوړولو ټولې روپۍ دې په یو ځای مسکین ته نه ورکوي بلکه څه دې ورکړي. چه کله هغه د کور په جوړولو ولګوي نو بیا دې نورې ورکړي.په دې ډول دې د مسکین د کور جوړول دې پوره کړي

فقط واللہ تعالیٰ اعلم ۲۹ ربیع الاول ۱۳۹۸ھ ہجری

د اصلي حوائجو لپاره په ایښودل شویو روپو کښې زکات فرض دی

سوال: له یوه سړي سره څو زره روپۍ جمع دي، په هغو باندې کال هم تیر شوی دی لیکن نه کور لري او نه د کور ضروري سامان. تر اوسه ئې واده هم نه دی کړی. او روپۍ هم د دغو ضروریاتو لپاره یو ځای کوي. آیا په ده باندې زکات فرض دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په ده باندې زکات فرض دی. البته که چیرته د کال تر پوره کیدو مخکښې د کور د جوړولو سامان یا د کور د ورځني استعمال شیان او داسې نور څه واخلي نو زکات به پرې فرض نه وي.

قال ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله وفسره ابن ملک) فاذا کان معه دراهم امسکها بنیة صرفها الی حاجته الاصلية لا تجب الزکوة فيها اذا حال الحول وهي عنده لکن اعترضه في البحر بقوله ويخالفه ما في المعراج في فصل زکوة العروض ان الزکوة تجب في النقد کیفما امسکه للنماء او للنفقة و کذا في البدائع في بحث النماء التقدیري اھ فلمعه والقره في النهر والشرنبلالية وشرح المقدسي وسيصرح به الشارح ایضاً و نحوه قوله في السراج سواء امسکه للتجارة او غيرها و کذا قوله في التاتارخانية نوی التجارة او لا (الی قوله) و کذا ما سیأتي في الحج من انه لو کان له مال و یخاف العزوبة یلزمه الحج به اذا خرج اهل بلدته قبل ان یتزوج و کذا لو کان یحتاجه لشراء دار او عبد فليتأمل والله اعلم. (رد المحتار ج۲، ص۷) فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۶ ذی الحجة ۱۳۹۶ھ ہجری

په زکات کښې د نقدو روپو په ځای د نورو شیانو ورکول جائز دي

سوال: د جدي یو د خیر خاوند زما د کمزورۍ او مالي حالت له مخې ما ته په خط کښې لیکلي دي چې که د زکات په ... پو باندې ستاسو څه خدمت کیدلی شي نو خامخا ئې را ته ولیکئ. ما د هغه په خواب کښې ولیکل چې له ما سره څو نقدې روپۍ نشته البته مال یعنې د دیرشو څلویښتو زرو روپو دیني کتابونه راسره شته. که چیرته ئې تاسو مناسب گڼئ نو له زیات څخه زیات چې څومره روپۍ را لیږلی شئ نو ما ته ئې ... ولیږئ. زه د دې ټولو روپو دا کتابونه ستاسو له خوا څخه د زکات په نامه د مدرسې په مستحقو طلباؤ باندې د مدرسې په معرفت سره ویشم. د دې په خواب کښې چې له جدي څخه کوم خواب راغلی دی هغه دا دی: د زکات لپاره چې کومه طریقه د کتابونو د تقسیمولو تاسو لیکلې ده هغه زما په فکر کښې نه راځي. آیا په دې سره زکات ادا کیږي؟ ځکه چې په زکات کښې خو نقدې روپۍ مستحق ته ورکول کیږي په کتابونو سره نبائي چې ادا نه شي. که چیرته تاسو د دې لپاره د کوم معتبر عالم فتوی را ولیږئ نو زما به ذهن پرې خلاص

شي نو اوس عرض دا دی چه کومه خبره چه ما پورته لیکلي ده چه تاسو روپی ما ته ولیږئ زه د دي بولو روپو په بدل کښي د مدرسي د مهتمم په ذریعې سره د عربي درسونو په طالبانو باندي کتابونه ویشم آیا په دي ډول سره د جدي د ملګري زکات ادا کیږي او که نه؟بینوا توجروا

الجواب د زکات له حسابه هر شی په جائز او رائج قیمت باندي ورکول کیدلی شي په دي شرط چه د تملیک په صورت کښي ورکری شي یعني فقیر د هغه مالک جوړ کړی شي پس کتابونه که چیرته د مستحقینو طالبانو په ملک کښي ورکړی شي نو زکات ادا کیږي البته که چیرته ئې د مدرسي لپاره وقف کړئ یا ئې طالبانو ته د مطالعې لپاره عاریةً ورکړئ نو زکات نه ادا کیږي غالباً سائل ته به له دي خبري اشتباه ور لویدلې وي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۳۹۸ هجری

د طلباؤ د خوراک د پخولو اجرت د زکات له حسابه ورکول جائز دي

سوال د زکات یا عشر له روپو څخه آشپز ته تنخواه ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب کوم آشپز چه یواځي د طلباؤ لپاره خوراک پخوي هغه ته د زکات او عشر له روپو څخه تنخواه ورکول کیدلی شي. فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ ربیع الاول ۱۳۹۸ هجری

خپلوان مسکین ته زکات ورکول زیات ثواب لري

سوال زما یو ورور ډیر غریب او مفلس دی او د تې بي په مرض کښي هم مبتلا دی هغه هیڅ ګټه او آمدني نه لري. که چیرته زه هغه ته خپل ټول زکات ورکړم نو غاړې مې پرې خلاصیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ده ته د زکات ورکول زیات ثواب لري. لیکن په یوه خای دومره روپی مه ورکوه چه هغه د نصاب خاوند وګرځي. څه روپی ورکړه چه کله هغه مصرف کړي نو بیا نوري ورکړه. البته که چیرته هغه عیال داره هم وي نو په یو ځل دومره روپی هم ورکولی شې چه په ټول عیال ئې تقسیم شي نو یوه ته هم د نصاب په اندازه ور و نه رسیږي.

قال فی التنویر و کره اعطاء فقیر نصاباً الا اذا کان مدیونا او صاحب عیال لو فرقه علیهم لا یخص کلا نصاب و نقلها الا الی قرابة. و قال العلائی رحمه الله بل فی الظهیریة لا تقبل صدقة الرجل و قرابته محاویج حتی یبدأ بهم فیسد حاجتهم. (رد المحتار ج۲ ص۸۵) فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۹ جمادی الاولی ۱۳۹۸ هجری

د زکات له حسابه د مړي تجهیز او تکفین جائز نه دی

سوال د کوم غریب ... به کور کښي چه کوم مړی وشي نو د هغه په تجهیز او تکفین کښي

یا د موټر کرایه که چیرته له اداري سره د زکات روپۍ وي نو له دې روپو څخه پورتنی خرڅه پرته کولی شي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: د زکات له روپو څخه د مړي تجهیز او تکفین جائز نه دی د ضرورت په وخت کښې داسې صورت کیدلی شي چه د مړي ولي ته کوم چه د زکات مستحق وي د زکات له روپو څخه پیسې ورکړی شي بیا دې هغه په دې روپو باندې د خپل مړي تجهیز او تکفین وکړي.

قال فی التنویر لا الی بناء مسجد و کفن میت و قضاء دینه.(ردالمحتار ج۲،ص۶۸) فقط والله تعالی اعلم

۲ جمادی الاخر ۱۳۹۸ هجری

یوه چا ته د دومره زکات ورکول مکروه دی چه هغه د نصاب مالک وګرځي

سوال: کوم فقیر ته د زکات دومره روپۍ ورکول چه هغه د نصاب خاوند وګرځي مکروه دي پوښتنه دا ده چه له دې نصاب څخه څه مراد دي؟ آیا د زکات موجب نصاب ترې مراد دی یا هغه نصاب کوم چ د زکات د اخیستلو مانع دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د زکات له اخیستلو څخه مانع نصاب ترې مراد دی دا کراهت هلته دی چه فقیر د عیال خاوند نه وي. که چیرته دعیال خاوند وي نو هغه ته په یو ځل دومره روپۍ د زکات له حسابه ورکول کیدلی شي چه د هغه په عیال باندې وویشل شي نو هر یوه ته د نصاب په اندازه روپۍ ور و نه رسیږي.

قال فی التنویر و کره اعطاء فقیر نصابا الا اذا کان مدیونا و صاحب عیال لو فرقه علیهم لا یخص کلا نصاب و فی الشامیة ان دفع ما یکمل النصاب کدفع النصاب قال فی النهر و الظاهر انه لا فرق بین کون النصاب نامیا او لا حتی لو اعطاه عروضا تبلغ نصابا فکذلک و لا بین کونه من النقود او من الحیوانات حتی لو اعطاه خمسا من الابل لم تبلغ قیمتها نصابا کره لما مر اه و فی بعض النسخ تبلغ بدون لم و الانسب الاول (رد المحتار ج۲، ص۷۱) فقط والله تعالی اعلم.   ۲۵ ذی الحجة ۱۴۰۲ هجری

مسکین ته دومره زکات ورکول چه په هغه باندې حج فرض شي مکروه دي

سوال: آیا که چیرته یوه عالم ته خلک دومره زکاتونه ورکړي چه په هغه سره په عالم باندې زکات فرض شي نو آیا د عالم لپاره به دا بهتره وي چه دومره زکات وا نه خلي چه په هغه سره حج پرې فرض شي او که دا به بهتره وي چه زکات واخلي او حج پرې وکړي د لاندینې عبارت څخه خو ئې جواز څرګندیږي البته افضلیت ئې تاسو محترم ولکن فی شرح التنویر و فی سبیل الله و هو منقطع

الغير الوقيل الحاج وقيل الفقير والوقيل الحاج وهو منقطع الحاج (الفتاوى الهندية ج ص)

الجواب باسم ملهم الصواب دومره روپۍ د زکات له حسابه چا ته ورکول چه فقیر پرې د حساب خاوند وګرځي زموږ په علاقو کښې د حج له وجوب څخه مخکښې د نصاب خاوند ګرځېدل سکړه خبره ده له دې امله دومره روپۍ ورکول چه حج پرې فرض شي په طریقه اولی سره مکروه دی له منقطع الحاج څخه هغه سړی مراد دی کوم چه د حج لپاره له کوره وتلی وي لیکن په سفر کښې ئې مال ختم شوی وي نو داسې چا ته زکات ورکول بې له کراهته جائز دي عالم بلکه عامي هم بايد دومره زکات وا نه خلي

نقل ابن عابدين رحمه الله عن الظهيرية وغيرها عن هشام قال سألت ابا يوسف رحمه الله عن رجل له مائتو درهم ... قال يا علم واحدا ... (رد المحتار ج ص)

فقط والله تعالى اعلم ٢٦ جمادى الآخر ١٣٩٨ هجري

کوم خلک چه د سیلاب اوبو وهلي وي هغو ته د زکات ورکولو حکم

سوال کوم خلک چه سیلاب وهلي وي هغو ته د زکات په روپو باندې د خوراک پخول او ورلېږل یا نقدې روپۍ په نور سامان لېږل جائز دي او که نه؟ او که خوک ئې ور ولېږي نو آیا زکات ئې ادا کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرته غالب ګومان وي چه هغه خلک د زکات مستحق دي یعنی له هغو سره د مانع زکات په اندازه نصاب نه وي نو هغوی ته زکات ورکول جائز دي په دې شرط چه هغوی د دغو شیانو یا روپو مالکان وګرځول شي که چیرته د هغو په ملک کښې ورنه کړی شي بلکه همداسې ئې په هغوی ولګوي نو زکات نه ادا کیږي همدارنګه که چیرته هغوی کښېنول شي او خوراک پرې وشي نو بیا هم زکات نه ادا کیږي د مسکین په ملک کښې ئې ورکول ضروري دي

فقط والله تعالى اعلم ٩ رمضان ١٣٩٨ هجري

په تجارتي پلاټ باندې زکات فرض دی

سوال ما قولكم رحمكم الله په دې مسئله کښې چه په کراچۍ کښې یو سړی داسې معامله کوي چه پلاټونه اخلي او د تجارت په نیت ئې اخلي او چه کوم وخت بخیلي قبض کښې راشي او چه په ګران ... ورته خرڅه شي نو خرڅوي ئې ... پوښتنه دا ده چه که چیرته پلاټ د تجارت په نیت سره ... او ... خرڅ ... که حصه کړی ... که چیرته د کوم سړي په قبضه کښې ... پلاټونه وي چه قیمت ئې د نصاب ... په ... سړي ... د پلاټ په قیمت ... زکات

واجب وي او که نه؟ چونکه ده د تجارت په نیت سره اخیستی وي له دې امله دا به د تجارت په سامان بلندې قیاسولی شي او که څنګه. او که چیرته د تجارت په عروض یا سامان باندې محمول او مقیس نه شي نو ما به الفرق (د فرق ځای به نې) به نې څه وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: دا د تجارت مال ډی. له دې امله په دې باندې زکات فرض دی. کوم شی هم چه د خرڅولو په نیت سره واخیستل شي هغه د تجارت په مال کښې داخل دی

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ شوال ۱۳۹۸ھ

په مهر کښې چه سامان د تجارت په نیت سره واخلي نو په هغه باندې زکات فرض نه دی

سوال: د یوې ښځې مهر مثلاً لس منه غنم وو. هغې د وصولولو په وخت کښې په هغو کښې د تجارت نیت وکړ چه په دې کښې تجارت کوم او خورم ئې نه. نو آیا دا به د تجارت مال ګڼل کیږي او زکات به پکښې وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: یواځې د تجارت په نیت سره زکات نه واجبیږي چه تر څو پورې د تجارت عمل نه وي کړی. **قال فی التنویر وما ملکه بصنعه کهبة او وصیة او نکاح او خلع او صلح عن قود و نواه لها کان له عند الثانی والاصح لا.** (ردالمحتار ج۲،ص۱۵)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۰ شعبان ۱۳۹۹ هجری

د مهر په عوض کښې چه د تجارت په نیت سره سامان واخلي نو په هغه باندې زکات فرض دی

سوال: یوه تکړه زمکه کومه چه ما د تجارت په نیت سره اخیستې وه یا د هغې یوه برخه زه خپلې کوروالې ته د مهر د روپو په بدل کښې ورکول غواړم. آیا زما په کوروالې باندې د دې برخې زمکې د زکات ادا کول شته؟ که چیرته ئې هغه د کور د جوړولو یا په کوم بل نیت سره ئې خان ته وساتي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ستاسو په کوروالې باندې د دې زمکې زکات فرض نه دی که هغه د تجارت نیت پکښې وکړي او که د کور د جوړولو. البته د مهر د روپو په عوض کښې که چیرته له تاسو څخه دا خیستلو په وخت کښې هغې د تجارت نیت پکښې کړی وي نو زکات به فرض وي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ صفر ۱۴۰۰ هجری

د تملیک حیله

سوال په یوه نوي جوړ شوي جومات کښې د پکي (بیوزي) ضرورت وو. د جومات متولي پخپله هم د زکات مصرف وو. ما د زکات په نیت سره متولي ته بیوزی ورکړ او هغه په جومات کښې د ځان له خوا ولګاوه. آیا زما له خوا څخه به زکات صحیح شوی وي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته تاسو د جومات متولي د بیوزي مالک جوړ کړی وي که په جومات کښې د ورکولو په شرط سره یا بې له شرط څخه هغه پخپلې میرانې پرته د زړه له کومې جومات ته ورکړ نو زکات خو په هر صورت ادا کیږي لیکن د شرط لګولو یا بې له شرطه د میرانې له مخې جومات ته د ورکولو ګناه به ستاسو وي. او په جومات کښې به د دې بیوزي لګول جائز نه وي البته که چیرته د زړه له کومې وي نو جائز دي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۵ رمضان ۱۳۹۹ هجری

د غیر آبادي زمکې د زکات لپاره د مانع ګرځیدو تفصیل

سوال : یو عیال لرونکی دیني عالِم کوم چه دیني ښوونه او روزونه خاص د خدای لپاره کوي. دی زمکه لري لیکن کومه برخه ئې چه د کرنې قابله ده هغه د ده د عیال د نفقې لپاره کافي نه ده. البته د ټولې زمکې یعنې د کرنې وړ او خرابه برخې دواړو قیمت پنځلس شل زره روپې کیږي. آیا دا سې دیني عالِم ته زکات اخیستل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرته خرابه زمکه تر آبادیدو وروسته یواځې د ده د نفقې د کفایت په اندازه پاتې شي نو زکات اخیستلی شي او که چیرته د ده د کفایت له اندازې څخه زیاته شي او زیاته شوې برخه ئې د نصاب په اندازه وي نو دا د زکات د اخیستلو مانع ګرځي.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۵ شوال ۱۳۹۹ هجری

د زکات له روپو څخه قیدیانو ته د خوراک ورکولو حکم

سوال د زکات یا نفلي صدقاتو په روپو سره د خوراک پخول او بندیانو ته ئې لیږل جائز دي او که نه؟ ځکه چه په جیل کښې بندي د هر شي محتاج وي، او په مړه ګیډه خوراک په جیل کښې نه ور رسیږي لیکن په بندي خانې کښې قاتل، غل او بې ګناه خلک هم وي. شرعاً د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب له نفلي صدقاتو څخه بندیانو ته د خوراک ورکولو جائز دي. په زکات کښې تفصیل دا دی چه که چیرته بندي د نصاب خاوند نه وي او هغه د خوراک مالک وګرځول شي نو زکات ادا کیږي او که چیرته ئې اباحة پرې وخوري یا ئې مالک جوړ نه کړي نو

زکات نه ادا کیږي. ځکه چه په زکات کښې د فقیر تملیک شرط دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۱۳ ذیقعده ۱۳۹۹ هجری

وکیل د زکات روپۍ پخپل ځان باندې نه شي مصرفولی

سوال : زید له یوې عزتمنې او علمي کورنۍ سره تړاو لري. د یتیم کیدو په بناء سره ئې مالي حالت د ویلو نه وو او نه دی. سره له دې زید خپل دیني تعلیم پوره کړ او له یوې دیني ادارې سره ئې تعلق اختیار کړ او په یوه جومات کښې ئې د امامت د فرائضو سر ته رسول شروع کړ. د خور او ورور د کفالت په بناء سره څه پوروړی هم دی. زید ته کله کله خلک واجب یا نفلي صدقات ورکوي چه څوک دا ورته ووائي چه مدرسې ته ئې ورکړه نو زید ئې مدرسې ته ورکوي. چه څوک دا ورته ووائي چه کوم طالب علم ته ئې ورکړه نو زید ئې د خپل صوابدید طالب علم ته ورکوي. کله کله څوک ورته ووائي چه چا ته ئې ته مناسب وګڼې هغه ته ئې ورکړه یا څوک چه ستاسو په نظر مستحق وي هغه ته ئې ورکړه. له چا څخه د بې تکلفۍ په بناء سره زید داسې تصریح هم پرې کوي چه څوک ئې مستحق وي هغه ته ئې ورکړم؟ که طالب علم وي یا بل څوک. هغه ورته وائي چه هو! چه چا ته ئې ورکوې ور ئې کړه. یوه سړي ته پخپله زید وائي چه ته ما ته پیسې راکړه انشاء الله زه ئې په صحیح ځای کښې درته لګوم او هغه ئې ورکوي. له مذکوره روپو څخه زید څه په مصارفو کښې لګوي، څه د خپلې ناداری، او غریبي او قرضداری له وجې پخپله استعمالوي. زید دا مسئله اوریدلې وه چه که چیرته زکات ورکوونکی دا ووائي چه "چا ته دې خوښه وي هغه ته ئې ورکړه" نو د مستحق والي په بناء سره ئې وکیل پخپله هم خوړلی شي. اوس زید ته دا احساس وشو چه د شامي د دې جزئیه چه ضعها حیث شئت دا مفهوم نه دی. زید اوس ډیر په فکر او غم کښې ډوب دی چه دا ما څه وکړل. نه خو حساب مې په زړه دی چه د چا چا مې څومره څومره روپۍ پخپله استعمال کړي دي او څو څو روپۍ ئې راکړي دي. که چیرته په غالب ګومان سره اندازه ولګول شي نو پیسې به له کومه شي؟ او نه زکات ورکوونکي خبرولی شم. داځو له مرګ څخه هم مشکله خبره ده. د زید د ظاهري ښه چلن او نیک خوئي په بناء سره خلک ئې ښه سړی ګڼي:

یظن الناس بي خیراً واني لشر الناس ان لم یعف عني

وروسته له دې تفصیله پوښتنې دا دي :

۱ - که چیرته د زکات ورکوونکو زکات ادا شوی نه وي نو اوس به څه کیږي؟

۲ - د ضعها حیث شئت د مفهوم د اداء کولو لپاره په پښتو کښې کوم لفظ په کار راوړل کیږي؟

۳ - د سائل د خصوصیت په بناء سره که کومه ښه معنی ترې ووځي نو "په تیرو توبه او د

راتلونکي لپاره احتیاط باندې به عمل کیږي. که چیرته و نه ووځي نو حل به ئې څه وي؟ سائل دیر غریب دی، که چیرته د تیر عمل لپاره په یوه قول باندې توسّع کیدلی شي نو دریغ مه تره کوئ

اعطاك الله اجرك مرتين

یادونه : د "چا ته ئې چه غواړې ور ئې کړئ" په ویلو سره د معطي (زکات ورکوونکي) په ذهن کښې دا وي چه بل چا ته به ئې ورکړي او د اخیستونکي په ذهن کښې دا وي چه په دې سره ما ته هم اجازه پکښې را ووتله. که چیرته د ذهن د دې تکر اثر ولويږي نو دا هم په ذهن کښې ولرئ. په اختري بهشتي زیور ج۳، ص۳۱ کښې دي چه "البته که چیرته تاسو دا وویل چه څه غواړئ هغه وکړئ او چه چا ته مو خوښه وي هغه ته ئې ورکړئ نو تاسو ته ئې هم اخیستل روا دي" که چیرته عطف تفسیري وي نو ښکاره خبره ده او بل صورت وي نو دا د څه شي ترجمه ده؟ په داسې حال کښې چه په حاشیه کښې هغه جزئیه راغلې ده. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې زکات نه دی ادا شوی. د **ضعها حيث شئت** ترجمه دا ده چه "چیرته مو خوښه هلته ئې مصرف کړئ" دا د تملیک جمله ده او "چا ته مو چه خوښه وي ور ئې کړئ" دا د توکیل جمله ده. په عام عرف کښې د بهشتي زیور دویمه جمله په لومړنۍ جملې باندې تفریع ورکول کیږي. یعنې وروسته له تملک که غواړئ نو پخپل مصرف کښې ئې راوړئ یا ئې بل ته ورکړئ. د تیر عمل د حل هیڅ صورت په نظر نه راځي. یواځې دا تدبیر کیدلی شي چه مزکي (زکات ورکوونکي) ته وویل شي چه "د بې خبرۍ په صورت کښې له ما څخه د زکات روپۍ په غیر مصرف کښې لګیدلي دي کوم چه ضمان ئې په ما باندې واجب دی. او له ما سره دومره طاقت نشته چه ستاسو دا قرض اداء کړم، د دې لپاره ما ته د زکات له حسابه دومره روپۍ راکړه او د قرض په حساب کښې ئې بیرته رانه واخله"

فقط والله تعالیٰ اعلم ۸ ذیقعده ۱۳۹۹ هجری

وکیل د زکوة روپۍ خپلو خپلوانو ته ورکولی شي

سوال : که چیرته یو څوک د زکات د ورکولو لپاره وکیل جوړ کړی شي. نو آیا دا وکیل خپل ذي رحم (زوی، ښځه او داسې نورو) ته دا زکات ورکولی شي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب هو! ورکولی ئې شي. قال في الدر وللوكيل ان يدفع لولده الفقير و زوجته لا لنفسه الا اذا قال ربها ضعها حيث شئت وفي الشامية (قوله لولده الفقير) واذا كان ولدا صغيرا فلا بد من كونه هو فقيرا ايضا لان الصغير يعد غنيا بغنى ابيه افاده ط عن ابي السعود. (رد المحتار ج۲،ص۱۲)

فقط والله تعالیٰ اعلم ۴ محرم ۱۴۰۰ هجری

په زکات کښې د تجارت د مال د خرڅولو قیمت معتبر دې

سوال: د تجارت د سامان یعنې رختونه او داسې نورو د حساب لګولو په وخت کښې به د اخیستلو له حسابه او که په کوم نرخ ئې خرڅوي له هغه حسابه به زکات ادا کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د خرڅولو قیمت به لګول کیږي فقط والله تعالیٰ اعلم.

۹ شعبان ۱۴۰۰ هجری

د خرڅولو لپاره په جوړ شوي کورونو باندې زکات فرض دې

سوال: کومې زمکې یا کورونه چه د تجارت لپاره اخیستل شوي وي یا د خرڅولو لپاره جوړ شوي وي. آیا د هغو په اصلي سرمایې باندې زکات شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د تجارت په نیت سره د اخیستل شویو زمکو، کورونو او د خرڅولو لپاره د جوړ شویو کورونو په موجوده مالیت (قیمت) باندې زکات فرض دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۹ شعبان ۱۴۰۰ هجری

دچندې په روپو باندې د زکات حکم

سوال: د یوه قوم په فنډ یا چنده کښې شل زره روپۍ جمع دي او د دې لپاره جمع کړې دي چه په یتیمانو او کونډو باندې ولګول شي. آیا په دغو روپو باندې زکات شته او که نه؟ دا روپۍ د یوه سړي نه دي بلکه د ټولې وروروليۍ چنده ده. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته دا روپۍ د زکات له حسابه جمع شوي وي نو زکات پرې فرض نه دی. او که د عطیې له حسابه وي نو زکات پرې فرض دی. البته د جوماتونو، مدرسې او داسې نورو د عطیې په روپو باندې زکات نشته. د دې تفصیل زما په "الکلام البدیع في احکام التوزیع" نومې رسالې کښې چه د احسن الفتاوی په لومړي جلد کښې هم مندرج دی، کښې دی.

فقط والله تعالیٰ اعلم ۷ رمضان ۱۴۰۰ هجری

که چیرته د چا له خوا څخه بې د هغه له اجازې زکات ورکړل شي نو نه ادا کیږي

سوال: که چیرته یو چا بل چا ته هیڅ و نه ویل او د هغه له اجازې پرته ئې د هغه لخوا زکات ادا کړ نو آیا زکات ادا کیږي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نه، زکات نه ادا کیږي. که چیرته هغه وروسته اجازه هم ورکړي نو بیا هم زکات نه ادا کیږي او چه څومره روپۍ ئې د هغه له خوا ورکړي وي له هغه څخه د هغو روپو د اخیستلو حق هم نه لري. قال ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ عن البحر لو ادی زکوة غیره بغیر امره فبلغه فاجاز لم یجز

لانها وجدت لها اداًعلى المتصدق لانها ملكه ولم يصر نائبا عن غيره فنفذت عليه. (ردالمحتار ج٢، ص١٢)

فقط والله تعالى اعلم ٢٨ رجب ١٤٠١ هجرى

د چرګو په فارم او د ماهیانو په تالاؤ یا حوض باندې د زکات حکم

سوال: که چیرته د چرګو فارم یا د کبانو حوض د تجارت په غرض سره یو نو زکات پرې شته او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د چرګو د فارم او د کبانو د تالاؤ په زمکې، تعمیر او اړوندو سامانونو باندې زکات نشته. د چرګو او چرګوټو د اخیستلو په وخت کښې که چیرته پخپله د همدغو د خرڅولو نیت ئې وي نو د هغو په مالیت (ټول قیمت) باندې زکات فرض دی. او که چیرته پخپله د چرګو په ځای د هغو د هګیو او چرګوټیو د خرڅولو نیت ئې وي نو زکات پرې نشته.

په حوض یا تالاؤ کښې ئې که چیرته کبان یا د کبانو واړه بچي اخیستي وي او ور اچولي ئې وي نو د هغو په قیمت باندې زکات فرض دی. او که داسې نه وي نو نه دی. د چرګانو د فارم او د کبانو د تالاؤ په آمدني باندې په هر صورت کښې زکات فرض دی.

فقط والله تعالى اعلم ٢٥ ذى الحجة ١٤٠٢ هجرى

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

د بانک له اکاؤنټ (خاتې) څخه

د حکومت لپاره د زکات د وصولولو حکم

دکراچۍ د اوسنۍ مسائلو د څېړنې او تحقيق د مجلس له خوا

ليکنه مولانا محمد تقي عثماني

د زکات او عشر آرډيننس (قوانين) د عامو خلکو لپاره بالکل يوه نوې خبره وه. تر اوږدې مودې پورې د غير مسلمو د حکومت د واکمنۍ له وجې د مسلمانانو په ذهن کښې دا خبره کښيناستلې وه چه لمونځ. روژه. زکات او عشر شخصي عبادتونه دي او حکومت هيڅ تعلق نه ورسره لري پرته له دې څخه د حکومت د کارکوونکو نا اهلي. بې ديني او بد دیانتۍ له مخې د زکات او عشر روپۍ په صحيح او شرعي مصارفو باندې د لګولو په اړه په خای شکونه او شبهې پورته شوې د ټول ملک معروف او مستند د فتاوی له خاوندانو سره په دې باره کښې د پوښتنو يوه سلسله شروع شوه د اوسني مسائلو د څېړنې مجلس کراچۍ د مسئلې د اهميت او د عوامو د انتشار له مخې په چټکۍ سره د اجتماعي غور اقدام وکړ چه تفصيل ئې ستاسو په مخکښې دی

(مرتب)

الحمدلله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى، امابعد: د نوي مسائلو د څېړنې مجلس د ۲۱ رمضان ۱۳۹۹ هـ هجری پخپل اجلاس کښې د زکات او عشر په آرډيننس باندې د تبصرې په کولو سره چه کومه ليکنه ترتيب کړې وه په هغې باندې د رأيې د اظهارولو لپاره د ټول ملک د فتوی د مشهورو خاوندانو علماؤ په خدمت کښې ليږل شوې وه الحمد لله د هغو له جملې څخه پنځلسو حضراتو د دې ليکنې په اصل مسئلې باندې پرته له کوم ترميم څخه د مجلس له آرا ؤ سره اتفاق کړی دی او د تصديق دستخطونه ئې پرې کړي دي او څلورو حضراتو ئې له څه شکو سره اختلاف ښکاره کړی دی ب ئې د خپل تردد اظهار کړی دی په دې سلسله کښې د دغو حضراتو په ذهنونو کښې شبهو باندې له سره غور وکړ ليکن د غور او تحقيق څخه وروسته په دې مسئله کښې د مجلس رائې متفقه نه شوه. لهذا مناسبه وګڼله شوه چه په دې مسئله باندې په تفصيل سره خبرې وشي د بانک له کهاتو د ... د زکات په وصولولو باندې چه د کومو شبهو

اظهار شوی دی هغه په بنیادي توګه درې شبهې دي
۱ - حکومت يو اخې له ظاهره اموالو څخه د زکات د وصولولو حق لري. له باطنه اموالو څخه حکومت د زکات د وصولولو حق نه لري بلکه په مالکانو باندې ئې د زکات ادا کول پخپله فرض دي. او نقدې روپۍ چونکه له اموال باطنه ؤ څخه دي د دې لپاره د بانک اکاؤنټونه هم له اموال باطنه ؤ څخه شول او حکومت له هغو څخه د زکات د وصولولو حق نه لري.

۲ - د بانک اکاؤنټونه په اصل کښې د بانک په ذمې باندې د اکاؤنټ جوړوونکو قرضې دي چه کله دا روپۍ مالک بانک ته ورکړي نو هغه د مالک له ملکيت څخه ووتلې او د بانک په ملکيت کښې داخلې شوې. اوس په اصل مالک باندې هغه وخت زکات واجبيږي چه کله ئې هغه بيرته له بانک څخه واخلي. له دې څخه معلومېږي چه کوم زکات د بانک له اکاؤنټ څخه وضع کيږي هغه د اداء له وجوب څخه مخکښې له يوه داسې مال څخه وصوليږي چه په هغه باندې زکات واجب الاداء نه دی او کوم چه د اکانټ جوړوونکي ملکيت نه دی. له دې امله د دې هيڅ جواز نشته

۳ - د زکات د ادا کولو لپاره د ادا کوونکي نيت ضروري دی او د بانک په اکاؤنټونو کښې د زکات د وضع کولو په وخت کښې اکثره د مالکانو نيتونه نه وي.

په دغو درېواړو مسائلو باندې لاندې لږ غوندې په تفصيل سره بحث کيږي. والله سبحانه الموفق.

اموال ظاهره او اموال باطنه

لکه څرنګه چه ؤ مجلس په مخکښيني تحرير کښې د امام ابو بکر جصّاص رحمة الله عليه او د نورو فقهاء کرامو د تصريحاتو په حوالې سره عرض شوی وو. د نبي کريم ﷺ، حضرت ابو بکر صديق او حضرت عمر فاروق رضی الله عنهما په مبارکې زمانې کښې د اموال ظاهره ؤ او اموال باطنه ؤ هيڅ فرق نه وو بلکه له هر دول د زکات ور مالونو څخه په حکومتې سطحې سره زکات وصوليده ليکن د حضرت عثمان غني ﷺ په زمانې کښې چه کله مالونه او آبادي زياتې شوې او دا انديښنه پيدا شوه چه د خلکو په شخصي کورونو او داسې نورو کښې د زکات د عاملينو له مداخلې څخه به خلکو ته تکليف وي او له دې څخه به فتنې پيدا شي نو ده يواخې په حکومتي سطحې سره له اموال ظاهره ؤ څخه د زکات وصولول باقې پرېښوده او د اموال باطنه ؤ د زکات په ادا کولو کښې ئې خپل مالکان د حکومت نائبان وبلل

[illegible]راتو فقهاء کرامو د تصريحاتو په رڼا کښې دا عرض شوی وو چه د يوه چا مال په اموال [illegible]کښې د راتلو لپاره دوه خبرې ضروري دي. يوه دا چه د دغو مالونو د زکات د وصولولو [illegible]لکانو د شخصي خانونو پلټنه ونه شي بله دا چه هغه مالونه به د حکومت تر حمايت لاندې [illegible]عرض شوی وو چه په ...کونو او نورو مالـتي ادارو کښې به کـــودل شويو روپو کښې

دا دواړه خبرې موجودې دي. له دې امله هغوی د اموالِ ظاهره ؤ په حکم کښې شمېرل کېدلی شي

په دې باندې ځينو حضراتو دا اعتراض کړی دی چه د کوم مال د ظاهر والي اصل علت "خروج من المصر" (له ښاره د باندې ايستل) دي. چونکه په هغې زمانې کښې د ښار په لارو باندې د حکومت له خوا څخه عاشِر (عشر اخيستونکی) د دې لپاره کښيناوه چه د تيريدونکو د مال او ځان حفاظت وکړي. د دې لپاره له ښار څخه په را وتلو ټول مالونه د حکومت د حمايت لاندې راتلل. او په دې بناء باندې حکومت د هغو زکات وصولاوه. د شخصي ځايونو د تلاشۍ او پلټنې ضرورت نه کيدل د دې حکم حکمت دی نه علت. له دې امله د حکم مدار به په "خروج من المصر" باندې وي. او لکه څرنګه چه دا علت په بانکونو او مالياتي ادارو کښې نه ليدل کيږي له دې امله دا په اموالِ ظاهره ؤ کښې په داخلولو سره له هغو څخه په حکومتي سطحې باندې زکات وصولول صحيح نه دي.

مجلس په دې نقطهٔ نظر باندې ځو ځو ځلې غور وکړ او په دې مسئله کښې ئې د فقهې او حديثو اړونده مواد مخې ته کېښود ليکن د غور او څيړنې څخه وروسته دا نتيجه مخې ته راغله چه په حکومتي سطحې باندې د زکات د وصولولو لپاره "خروج من المصر" لره علت ګڼل او په دې باندې د حکم مدار کيښودل صحيح نه دي بلکه اصل علت هغه دی چه هغه مالونه داسې وي چه له هغو څخه د زکات د وصولولو لپاره د شخصي يا ذاتي ځايونو د پلټنې ضرورت نه وي. د دې دلائل په لاندې ډول دي:

د حديثو او د فقهې له کتابونو څخه دا خبره ثابته ده چه حضراتو خلفاء راشدينو رضی الله عنهم او تر دوی وروسته خلفاؤ او امراؤ د کلنې تنخواه ګانو او وظائفو د ويش په وخت له همدغو تنخواه ګانو او وظائفو څخه زکاتونه ګرځول. او په دې باندې صحابه ؤ ﷺ، تابعينو او نورو فقهاؤ يو اخې دا نه چه کوم ممانعت ئې و نه کړ بلکه د دې طريقې تصديق او تائيد ئې کړی دی. چنانچه په موطاء امام مالک کښې دا روايت راغلی دی:

قال القاسم بن محمد وكان ابو بكر الصديق رضي الله عنه اذا اعطى الناس اعطياتهم سأل الرجل هل عندك من مال وجبت عليك فيه الزكوٰة فان قال نعم اخذ من عطائه زكوٰة ذلك المال وان قال لا، سلم اليه عطاءه ولم يأخذ منه شيئا. (موطاء امام مالك ص۱۰۳/۱۰۴، الزكوٰة فى العين من الذهب و الورق و مصنف ابن ابى شيبة ج۳ ص۱۸۷، ما قالوا فى العطاء اذا اخذ، و مصنف عبد الرزاق ج۴ ص۶۰، و كتاب الاموال لابى عبيد ص۴۱۱).

او امام ابو عبيد رحمه الله د دې روايت دا الفاظ نقل کړي دي فان اخبره ان عنده مالا قد حلت فيه الزكوٰة قاصه مما يريد ان يعطيه و ان اخبره ان ليس عنده مال قد حلت فيه الزكوٰة سلم اليه عطاءه (كتاب

الاموال لابي عبيد ص ۴۱۱، فقره ۱۱۲۵، باب فروض زكوة الذهب والورق)

همدارنګه امام ابن ابي شيبه د حضرت عمر رضي الله عنه دا قول را نقل کړی دی چه عن عبد الرحمن ابن عبد القاری و کان علی بیت المال فی زمن عمر مع عبيد الله بن الارقم فاذا خرج العطاء جمع عمر اموال التجارة فحسب عاجلها و أجلها ثم يأخذ الزكوة من الشاهد والغائب. (مصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۱۸۳)

او امام ابو عبید دا روایت له دغو الفاظو سره را نقل کړی دی چه: فكان اذا خرج العطاء جمع اموال التجار ثم حسبها شاهدها وغائبها ثم اخذ الزكوة من شاهد المال على الشاهد والغائب. (كتاب الاموال ص۴۲۵، فقره ۱۱۸۵، باب الصدقة في التجارات والديون)

حضرت مولانا ظفر احمد صاحب عثماني رحمه الله د دي روایت د راویانو تر تحقیق وروسته لیکي چه: "وسنده حسن". (اعلاء السنن ج۱۲، ص۴۲۰، كتاب السير باب العطاء يموت صاحبه بعد ما يستوجبه)

بیا د حضت ابو بکر او حضرت عمر رضی الله عنهما په باره کښې دا هم ویل کیدلی شي چه د هغوی په دور کښې د اموالِ ظاهره ؤ او اموالِ باطنه ؤ هیڅ فرق موجود نه ؤ. د دي لپاره ئې له هر ډول مالونو څخه زکات وصولول لیکن له روایتونو څخه معلومیږي چه حضرت عثمان رضي الله عنه چا چه دا فرق قائم کړی وو د هغه په دور کښې له تنخواه ګانو څخه د زکات د وضع کولو دا سلسله جاري پاتې شوه. چنانچه په موطاء امام مالک کښې راغلي دي عن عائشة بنت قدامة عن ابيها انه قال كنت اذا جئت عثمان بن عفان اقبض عطائي سألني هل عندك من مال وجبت فيه الزكوة؟ قال فان قلت نعم اخذ من عطائي زكوة ذلك المال وان قلت لا دفع الي عطائي. (موطاء امام مالك ص۱۰۳، ومصنف عبد الرزاق ج۴، ص۷۷، حديث نمبر ۷۰۲۹، و كتاب الأم للشافعي ج۲، ص۱۴، طبع بولاق و كتاب الاموال لابي عبيد ص۴۱۲، فقره ۱۱۲۷)

همدارنګه له ځینو روایتونو څخه څرګندیږي چه د حضرت علي رضي الله عنه په زمانه کښې هم له تنخواه څخه د زکات د ګرخولو دا سلسله جاره وه. البته د هغه په باره کښې دا صراحت هم شته چه هغه به یواځې د هغو خلکو له اموال باطنه ؤ څخه زکات وصولاوه د کومو تنخواه ګاني او وظیفي له بیت المال څخه جاري وي. له نورو خلکو څخه ئې نه وصولاوه (مصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۱۸۴) د حضرت امیر معاویه رضي الله عنه هم همدا عمل وو (موطاء امام مالك ص۲۴۳) ابن عباس او ابن عامر رضی الله عنهما هم د دي قائلین وو (حاشية موطا امام مالك ص۲۴۳)

همدارنګه له حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چه هغه به د تنخواه د تقسیمولو

په وخت کښې به د خپلې تنخواه زکات هم له هغوی تنخواه څخه اخیستــه. چنانچه مصنف ابن ابي شیبه کښې دي چه عن هبیرة قال کان ابن مسعود یزکی عطیاتهم من کل الف خمسة وعشرین.(مصنف ابن ابی شیبة ج۳،ص۱۸۳)

حضرت مولانا ظفر احمد عثماني رحمه الله د دې روایت د راویانو تر څیړنې وروسته فرمائي چه فالاسناد حسن.(اعلاء السنن ج۱۲،ص۴۲۹/۴۳۰)

البته چونکه دلته زکات پخپله له تنخواو څخه اخیستل کیده کوم چه د تنخواه لرونکي په ملکیت کښې تر قبضې کولو وروسته راځي. د دې لپاره د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه طریقهٔ کار دا وو چه هغه به مخکښې تنخواه ورکوله او بیا ئې زکات ترې وصولاوه. چنانچه په مصنف عبد الرزاق کښې دي چه: عن هبیرة بن یریم عن عبد الله بن مسعود قال کان یعطی ثم یأخذ زکوته.(مصنف عب الرزاق ج۴،ص۸۰، حدیث نمبر ۷۰۳۹، باب لا صدقة فی مال حتی یحول علیه الحول) او په معجم طبراني کښې د دې روایت الفاظ دا دي: کان یعطی العطاء ثم یأخذ زکوته. او علامه نور الدین هیثمي په مجمع الزوائد کښې د دې روایت په نقل کولو سره لیکي: رجاله رجال الصحیح خلا هبیرة وهو ثقة.

همدارنګه امام ابو عبید رحمه الله دا روایت له زیات تفصیل او وضاحت سره نقل کړی دی: عن هبیرة بن یریم قال کان عبد الله بن مسعود یعطینا العطاء فی زبل صغار ثم یأخذ منه الزکوة.(کتاب الاموال ص۴۱۲، فقره ۱۱۲۸، باب فروض زکوة الذهب والورق) له تنخواو او وظیفو څخه د زکات د وصولولو دا سلسله تر خلفاء راشدینو وروسته هم جاري وه. چنانچه مصنف ابن ابي شیبه کښې روایت دی چه عن ابن عون عن محمد قال رأیت الامراء اذا اعطوا العطاء زکوه.(مصنف ابن ابی شیبة ج۳،ص۱۸۵)

د حضرت عمر بن عبد العزیز په زمانه کښې اګر که د اموالِ ظاهره او اموالِ باطنهٔ فرق قائم شوی وو لیکن د هغه په باره کښې هم راغلي دي چه عن عمر بن عبد العزیز انه کان یزکی العطاء و الجائزة(حوالهٔ بالا)

او په مصنف عبد الرزاق کښې د دې روایت الفاظ دا دي عن جعفر بن برقان ان عمر ابن عبد العزیز کان اذا اعطی الرجل عطاءه او عمالته اخذ منه الزکوة.(مصنف عبد الرزاق ج۴،ص۸۰، فقره ۷۰۴۰)

دا معامله یواځې تر تنخواه ګانو او وظائفو پورې محدوده نه وه بلکه له روایتونو څخه څرګندیږي چه بیت المال باندې به چه د کوم مسلمان کوم مالي حق وو نو د هغه د ادا کولو په وخت کښې د هغه د زکات د وصولولو معمول په قرون اولي کښې جاري وو. چنانچه مصنف ابن ابي

شيبه او سننِ بيهقي کښې راغلي دي: عن عمرو بن ميمون قال اخذ الوالي في زمن عبد الملک[1] مال رجل من اهل الرقة يقال له ابو عائشة عشرين الفاً فادخلت في بيت المال فلما ولي عمر بن عبد العزيز اتاه ولده فرفعوا مظلمتهم اليه فكتب الى ميمون ادفعوا اليهم اموالهم وخذوا زكوة عامه هذا فلولا انه كان مالا ضمارا اخذنا منه زكوة ما مضى. (مصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۲۰۲، ما قالوا في الرجل يذهب له المال السنين واخرجه ايضاً البيهقي في السنن الكبرى ج۴، ص۱۵۰)

حضرت مولانا ظفر احمد عثماني صاحب رحمه الله د دې حديث د سند تحقيق کوي او فرمائي چه د دې حديث رجال ثقات دي او سند ئې متصل دی. (اعلاء السنن ج۹، ص۹، باب لا زکوة في المال الضمار) همدارنګه دا واقعه په اجمالي توګه په بل سند سره په موطاء امام مالک کښې هم راغلې ده او په دې کښې هم د يوه کال د زکات د وصولولو ذکر موجود دی. د دې الفاظ دا دي: ان عمر بن عبد العزيز كتب في مال قبضه بعض الولاة ظلماً يأمر برده الى اهله وتؤخذ زكوته لما مضى من السنين ثم عقب بعد ذلك بكتاب الا تؤخذ منه الزكوة الا[2] زكوة واحدة فانه كان ضماراً. (موطاء امام مالک ص۱۰۶، الزکوة في الدين)

په دغو ټولو واقعاتو کښې د نقدې روپۍ زکات په حکومتي توګه وصول شوی دی او هغه هم په عاشر باندې د تيريدو په صورت کښې نه دی او نه د مال له ښار څخه د باندې وړلو په حالت کښې دی. بلکه د حضرت ابو بکر، حضرت عمر او حضرت عثمان رضی الله تعالی عنهم طرزِ عمل خو دا وو چه هغوی به د تنخواه ګانو د ورکولو په وخت کښې د هغو مالونو زکات له دغو تنخواه ګانو څخه وصولولې کوم چه د تنخواه لرونکو په کورونو، دوکانونو يا نورو ځايونو باندې د هغوی په ملکيت کښې به وو. دغو حضراتو واجب الاداء زکات له تنخواه ګانو څخه ګرځاوه او پاتې تنخواه ګانې به ئې خلکو ته ور حواله کولې. او حضرت علي، حضرت عبد الله بن مسعود او حضرت عمر بن عبد العزيز له همدغو تنخواه ګانو څخه زکاتونه وصولول ځکه چه که چيرته مالک به له مخکښې څخه د نصاب خاوند وو نو د تنخواه دا روپۍ د مالِ مستفاد د کيدو له وجې زکات به پرې واجب وو. البته دغو حضراتو له تنخواه ګانو څخه د زکات د ګرځولو په ځای لومړی تنخواه ګانې هغو ته ورکولې او بيا ئې بيرته له مالک څخه د زکات روپۍ وصولولې. په هر صورت له هغو

---

۱ - د مصنف ابن ابي شيبه په چاپ شوې نسخې کښې ئې عبد الملک ليکلي دي ليکن په نورو نسخو کښې او په نورو کتابونو کښې د وليد بن عبد الملک ذکر دی. او هم همغه صحيح دی. ۱۲

۲ - په ځينو هندوستاني نسخو کښې د "الا" د لفظ کتابت په غلطۍ سره حذف شوی دی. صحيح عبارت هغه دی کوم چه پورته ليکل شوی دی. (اوجز المسالک ج۳، ص۱۶۲)

نقدو روپو څخه په سرکاري يا حکومتي توګه زکات وصوليده. او دا سلسله په اموال ظاهره او باطنه کښې د فرق تر قائميدلو وروسته هم جاري پاتې وو. بلکه حضرت عمر ابن عبد العزيز له هغو روپو څخه هم زکات وصول کړی دی کوم چه په بيت المال کښې په ظلم سره داخلې شوې وې.

له دې طريقۀ کار څخه دا خبره بالکل څرګنديږي چه دکوم مال په اموال ظاهره کښې د شماريدلو او له هغه څخه په حکومتي سطحې باندې د زکات د وصولولو لپاره له بنا، څخه د باندې د هغه وړل ضروري نه دي بلکه اصل خبره دا ده له دې څخه د زکات د وصولولو لپاره د شخصي او ذاتي مقاماتو د تلاشۍ يا پلټنې ضرورت پيښ نه شي او هغه في الجمله د حکومت د حفاظت لاندې راغلی وي.

له تنخواه ګانو او داسې نورو څخه د زکات د وصولولو دا طريقه په هغې زمانې کښې هم پرته له کوم نکير (خنډ) څخه جاري وه او پخپله حنفي فقهاؤ هم د دغو واقعاتو په را نقلولو سره د دې تصديق او تائيد کړی دی. چنانچه د حضرت ابو بکر صديق او حضرت عثمان رضی الله عنهما له تنخواه ګانو او وظائفو څخه د زکات وصولول پخپله امام محمد رحمه الله هم نقل کړی دی او ليکلي ئې دي. قال القاسم وكان ابو بكر اذا اعطى الناس اعطياتهم يسأل الرجل هل عندك من مال قد وجبت فيه الزكوة فان قال نعم اخذ من عطائه زكوة ذلك المال وان قال لا اسلم اليه اعطاءه. قال محمد وبهذا نأخذ وهو قول ابي حنيفة رحمه الله. (موطا امام محمد ص۱۷۰، باب الرجل يكون عليه الدين هل عليه فيه الزكوة) او تر دې وروسته د حضرت عثمان رضی الله عنه په باره کښې ئې د عائشه بنت قدامة هغه روايت نقل کړی دی کوم چه مخکښې د موطاء امام مالک او داسې نورو په حوالې سره تير شوی دی.

همدارنګه علامه ابن همام او شمس الائمة سرخسي رحمهما الله د حضرت عمر بن عبد العزيز ياده شوې واقعه چه پکښې د غصب شوي مال د بيرته ورکولو او له هغه څخه د زکات د وصولولو يادونه ده، ذکر کړې ده او په دې سره ئې د ضمار په مال باندې د زکات د نه واجبيدو په مسئله کښې استدلال نيولی دی. (فتح القدير ج۱، ص۴۹۰ / مبسوط السرخسي ج۲، ص۱۷۱) چه له دې څخه څرګنديږي چه له دې مال څخه د يوه کال کوم زکات حضرت عمر بن عبد العزيز رحمه الله وصول کړ دا د حنفيه ؤ په نزد هم معمول به دی او که نه نو دوی به د دې ترديد يا توجيه کړې وای.

بلکه امام طحاوي رحمه الله له يوه عبارت څخه خو دا معلوميږي چه د اموال باطنه د زکات په باره کښې هم د حنفيه ؤ په نزد امام يا بادشاه پوره اختيار لري که چيرته وغواړي نو د زکات د وصولولو لپاره ئې د مُصدّق په ليږلو سره په سرکاري سطحې باندې له هغو څخه زکات وصول کړي او که وغواړي نو د خپلو مالکانو ته دې وسپاري چه هغوی پخپله د خپلو اموال باطنه ؤ زکاتونه ادا کړي. چنانچه هغوی په شرح معاني الاثار يو مستقل باب قائم کړی دی (باب الزكوة

یأخلها الامام ام لا؟) او په دې کښې ئې د خپل عادت مطابق د نظر د دواړه نقطو تر بیانولو وروسته په آخر کښې لیکلي واما وجهه من طریق النظر فانا قد رأینا هم اجمعوا لا یختلفون ان للامام ان یبعث الی ارباب المواشی السائمة حتی یأخذ منهم صدقة مواشیهم اذا وجبت فیها الصدقة و کذلك یفعل فی ثمارهم ثم یضع ذلك فی مواضع الزکوات علی ما امره به عزوجل لا یأبی ذلك احد من المسلمین فالنظر علی ذلك ان یکون بقیة الاموال من الذهب والفضة واموال التجارات کذلك......وهذا کله قول ابی حنیفة وابی یوسف ومحمد رحمهم الله تعالی(شرح معانی الأثار للطحاوی ج۱،ص۲۶۲/۲۶۳)

دلته امام طحاوي پرته له کوم قید او شرط څخه د امام دا حق بیان کړی دی چه هغه له سپینو سرو زرو او د تجارت له مالونو څخه د زکات د وصولولو لپاره مصدّق لیږلی شي دلته هغه د مصر یا غیر مصر هم کوم شرط نه دی لګولی او نه ئې په عاشر باندې د تیریدلو کوم ذکر کړی ی د امام طحاوي د عبارت دا اطلاق د حنفي فقهاؤ له نورو تصریحاتو سره په ظاهره په ټکر کښې معلومیږي او د یاد شوي پورتني عبارت په سیاق او سباق کښې دا احتمال هم موجود دی چه د هغو دا ټولې خبرې اترې دې (مامرّ علی العاشر) په متعلق وي لیکن تر کومه خایه پورې چه عبارت تعلق لري په هغه کښې هیڅ قید او شرط نشته او وجه النظر هم د اطلاق اقتضاء کوي له دې څخه دا په ذهن کښې راځي چه د امام طحاوي مقصد دا دی چه د دغو اموالِ باطنه ؤ څخه هم د زکات د وصولولو حق امام لري. البته د هغه مصلحت له مخې کوم چه د حضرت عثمان رضی الله عنه په ذهن کښې وو. چیرته چه د خلکو د شخصي خاینونو د تلاشئ یا پلټنې ضرورت پیدا کیږي هلته مالکانو ته پخپله د زکات د ادا کولو حق ورکړی شوی دی او چیرته چه دا مصلحت داعي نه وي هلته امام د خپل اصل حق په مطابق زکات وصولولی شي چونکه په عاشر باندې په تیریدونکو مالونو کښې دا ډول هیڅ کومه خرابي نشته د دې لپاره هغه د خپل اصل حق په مطابق له هغو څخه زکات وصولولی شي او که چیرته یو څه نور مالونه داسې وي چه له هغو څخه د زکات په وصولولو کښې دا خرابي نه وي هلته هم د امام اصل حق بیرته را ګرځي او له هغو مالونو څخه زکات وصولولی شي چه مثالونه ئې د تنخواه ګانو. وظیفو او مغصوب مال په سلسلې کښې مخکښې تیر شول بلکه که چیرته په کوم ځای کښې دا معلومه شي چه خلک د خپلو اموالِ باطنه ؤ زکاتونه نه ادا کوي هلته د دې مفسده (خرابي) تر څنګ امام د خپل اصل حق مطابق د دغو مالونو زکات وصولولی شي ځکه چه د زکات د نه ادا کولو مفسده (خرابي) له دې مفسده څخه ډیره بده ده همدا خبره تقریباً ټولو حنفي فقهاؤ لیکلې ده مثلا علامه ابن همام لیکي

(ظاهر قوله تعالی خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً الآیة توجب اخذ الزکوة مطلقاً للامام. وعلی هذا کان رسول

لله ﷺ والخليفتان بعده فلما ولي عثمن وظهر تغير الناس كره ان يفتش السعاة على الناس مستور اموالهم ففوض الدفع الى الاملاك نيابة عنه ولم يختلف الصحابة في ذلك عليه وهذا لا يسقط طلب الامام اصلا. ولهذا لو علم اهل بلدة لا يؤدون زكوتهم طالبهم بها. (فتح القدير ج۱، ص۴۸۷)

له دې عبارت څخه څرګنده ده چه په اصل کښې د ټولو مالونو د زکات د وصولولو حق امام ته شته او د اموالِ باطنه په سلسله کښې دا حق د يوه مصلحت له مخې پرېښودل شوی دی او په کلي توګه اوس هم ساقط نه دی شوی بلکه د دغو مالونو زکاتونه کوم چه مالکان ئې پخپله ادا کوي هغوی ئې هم د امام د نائب په حيثيت سره ادا کوي. په اصل کښې هغوی ته دا اختيار هم نه وو او د همدې لپاره د اموالِ باطنه ؤ د زکات دين لره فقهاؤ لهمطالبمن جهة العباد ګڼلی دی.

دلته ځينو حضراتو دا شبهه ور لويدلې ده چه امام ابو بکر جصاص رحمه الله د حضرت عثمان ﷺ د عمل په ذکر کولو سره ليکلي دي: فجعل لهم اداءها الى المساكين وسقط من اجل ذلك حق الامام في اخذها لانه عقد عقده امام من ائمة العدل فهو نافذ على الامة. (احکام القرآن للجصاص ج۳، ص۱۹۰) له دې څخه څرګنديږي چه د حضرت عثمان ﷺ تر دې فيصلې وروسته له اموالِ باطنه ؤ څخه د زکات د وصولولو حق هيڅ ته پاتې نه شو ليکن د امام جصاص د پوره عبارت په غور سره له مطالعه کولو څخه دا په ذهن کښې راځي چه د امام له حق څخه د هغه مراد داسې حق دی چه له هغه وروسته د مالونو مالکانو ته پخپله د زکات د ورکولو اختيار پاتې نه شي. او د دوی ادائيګي شرعاً تسليم نه شي. چنانچه له ياد شوي عبارت څخه مخکښې د هغه الفاظ دا دي: (وقوله تعالى خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً يدل على ان اخذ الصدقات الى الامام، وانه متى اداها من وجبت عليه الى المساكين لم يجزه لان حق الامام قائم في اخذها فلا سبيل له الى اسقاطه). له دې جملې څخه په ښکاره توګه څرګنديږي چه هغه د امام د داسې حق يادونه کوي چه د هغه په موجودوالي کښې مالک ته پخپله د زکات ادا کول جائز هم نه وي. بلکه په دې سره زکات هم ادا نه شي. بيا د همدې حق په بره کښې مخکښې ليکي چه چونکه حضرت عثمان ﷺ له عادلو امامانو څخه وو او هغه د اموالِ باطنه ؤ تر حد پورې دا حق ساقط کړ د دې لپاره دا حق اوس ساقط شوی دی[1] چه حاصل ئې دا دی چه تر حضرت عثمان ﷺ

---

[1] - چنانچه د خارويو په باره کښې اوس هم امام همدا ډول حق لري چه د امام په موجودوالي کښې مالک ته پخپله د زکات ورکول جائز نه دي بلکه د ځينو فقهاؤ په نزد په دې ډول سره زکات ادا کيږي هم نه په مبسوط کښې دي چه فان قال دفعتها الى المساكين لم يصدق ولم يؤخذ منه الزكوة عندنا...... ولنا ان هذا حق مالي يستوفيه

مخکښې د خلکو لپاره پخپله له اموالِ باطنه ؤ څخه مسکین ته د زکات ورکول جائز نه وو او زکات ئې نه پرې ادا کیده. حضرت عثمان رضی الله عنه دا اختیار هغو ته ورکړ. اوس دا خبره طی شوه چه د داسې مالونو مالکان که چیرته له ځانه زکاتونه ادا کړي نو زکات ئې ادا کیږي. لیکن د دې مطلب دا نه دی چه د امام د اخیستلو حق په کلي توګه ساقط شوی دی. او که اوس وغواړي چه زکات وصول کړي نو نه ئې شي وصولولی. چنانچه د فتح القدیر یاد شوی پورتنی عبارت په دې باندې صریح دی چه **وهذا لا یسقط طلب الامام اصلا.**

د امام جصاص رحمه الله د دې پوره بحث. د نورو فقهاؤ او محدثینو عبارتونو او روایتونو ته تر کتنې وروسته په دې سلسله کښې چه کوم صورتِ حال مخته راځي هغه دا دی چه:

۱ - د آنحضرت ﷺ په مبارکې زمانې او د حضراتو شیخینو رضی الله عنهما په زمانو کښې له اموالِ ظاهره او باطنه دواړو څخه په حکومتي سطحې باندې زکات وصولیده. البته دومره فرق خو خامخا موجود وو چه د څارویو او زرعي (کرنیز) پیداوار د زکات د وصولولو لپاره به ئې مصدّق لیږه او د نقدو او تجارتي مالونو د زکات د وصولولو لپاره ئې د مصدّق د لیږلو په ځای مالکانو ته دا حکم وو چه هغوی پخپله زکاتونه راوړي. لیکن په دواړوه قسمه مالونو کښې د زکات د اداء کولو طریقه همدغه وه چه حکومت ته به ورکول کیده.

۲ - حضرت عمر رضی الله عنه له ښار څخه د باندې تلونکو مالونو په باره کښې دا تبدیلي راوسته چه د هغو د وصولولو لپاره ئې مصدّق مقرر کړ او د نورو باطنه اموالو زکاتونه مخکښې غوندې پخله مالکانو راوړل او ورکول به ئې.

۳ - د حضرت عثمان رضی الله عنه په زمانه کښې اموالِ باطنه ډیر شول. آبادي زیاته او خوره شوه او هغه دا محسوسه کړه چه اوس د باطنه اموالو په حکومتي سطحې باندې د وصولولو دا سلسله چه له هغې پرته د زکات ادا کول جائز نه وي، که چیرته په همدې حال پریښودل شي نو د دې لپاره د اموالِ ظاهره ؤ غوندې د مصدّق د مقررولو ضرورت پیښیږي او د خلکو په شخصي ځایونو کښې د دوی له مداخلې څخه به خلکو ته تکلیف وي. له دې امله ده مالکانو ته اجازه ورکړه چه هغوی د دغو مالونو زکاتونه پخپله ادا کړي.

۴ - د حضرت عثمان رضی الله عنه تر دې عمل وروسته خلکو ته د باطنه اموالو د پخپله د زکات د ادا کولو اجازه ورکړل شوه لیکن د زکات د وصولولو حق اوس هم یواځې امام ته دی. چنانچه په دوه صورتونو کښې اوس هم امام د زکات د وصولولو اهتمام کولی شي. یو دا چه د کوم ځای د خلکو

الامام بولایة شرعیة. فلا یملك من علیه اسقاط حقه فی الاستیفاء .... ولا یبرأ بالاداء الی الفقیر فیما بینه وبین ربه وهو اختیار بعض مشائخنا. (مبسوط ج۲، ص۱۶۱، ۱۶۲)

په باره کښې چه دا څرګنده شي چه هغوی پخپله زکات نه ادا کوي او دویم دا چه څه مالونه په داسې ډول په اموالِ ظاهره کښې شامل شي چه له هغو څخه د زکات د وصولولو لپاره د شخصي ځایونو د تفتیش او پلټنې ضرورت پیدا نه شي.

۵ - لکه څرنګه چه په مخکښېنۍ زمانې کښې د شخصي ځایونو له پلټنې او تفتیش پرته د مالونو د ظاهر والي چه کوم صورت مخته راتلو هغه دا وو چه مالونه له یوه ښار څخه بل ښار ته د وړلو په وخت کښې به هغه په عاشر باندې تیریده. د دې لپاره فقهاء کرامو رحمهم الله تعالی د دې صورت حکمونه په تفصیل سره بیان کړي دي او داسې تعبیر ئې کړی دی چه "دا مالونه له ښار څخه په وتو سره په اموالِ ظاهره کښې شامل شوي دي" او کوم مالونه چه په ښار کښې دننه دي هغه اموالِ باطنه دي. له دې امله دا "له ښار څخه د باندې ایستل" د حکم اصل مدار یا د علّت د بیان په توګه نه دی بلکه د خپلې زمانې له لحاظه د یوې واقعې بیان دی. او که نه نو د حکم اصل مدار هغه دی چه د کوم په بناء باندې چه اموالِ باطنه لره ئې د حکومتي زکات د وصولولو څخه مستثنی کړې ده، یعني له پلټنې پرته د دغو مالونو ظاهر والی. چنانچه په قرونِ اولی کښې له هغو مالونو څخه هم زکات وصولیده کوم چه له ښار څخه به د باندې نه وو لیکن له تفتیش او پلټنې پرته به ظاهریده. مثلاً تنخواه ګانې، وظیفې او د حکومت مغصوبه مالونه کوم چه روایتونه ئې مخکښې تیر شوي دي.

دلته ځینو حضراتو دا شبهه ښکاره کړې ده چه ځیني مالونه په حکومت باندې له تفتیش پرته ظاهریده لیکن د دې تر څنګ حکومت له هغو څخه زکات نه وصولاوه. مثلاً په عاشر باندې تیریدونکی که چیرته پخپلو شخصي ځایونو باندې د ایښودل شویو مالونو په باره کښې اقرار کاوه نو د هغو زکات نه وصولیده چه فقهاؤ د دې تصریح کړې ده.

د دې په ځواب کښې عرض دا دی چه د اقرار په ذریعې سره خو له اموالِ باطنه ؤ څخه هر مال اموالِ ظاهره جوړیدلی شي لیکن چونکه جزوي واقعات د کلّي احکاماتو بنیاد نه شي جوړیدلی او "عاشر" ته دا اختیار نه شو ورکول کیدلی چه هغه کوم مال لره چې وغواړي ظاهر ئې وبولي او له هغه څخه زکات وصول کړي. د دې لپاره ئې هغه ته دا ټاکل شوي اصول بیان کړ چه کوم سړی په تاسو باندې له مال سره تیریږي یواځې له هم هغه مال څخه زکات وصولولی شئ کوم چه په دې وخت ستاسو مخې ته راشي او د خلکو په کورونو او دوکانونو کښې چه کوم مالونه دي په هغو باندې تعرّض مه کوئ. تر دې اصولو لاندې "عاشر" ته په کورونو کښې په ایښودل شوي مالونو باندې د تعرض اختیار نه دی ورکړ شوی. او چه کله دا اصولو مقرر شول نو که چیرته په کومې جزوي واقعې کښې که چیرته یوه چا خپل باطني مال په عاشر باندې د اقرار په ذریعې سره ظاهر هم کړي نو دا به یوه استثنائي واقعه وي چه په دې سره اصول بدلیدلی نه شي د دې لپاره به دې

صورت کښې هم د اصولو په توګه له ده څخه زکات نه وصوليږي
البته که چیرته څه داسې مالونه ومیندل شي چه نوعیت ئې په داسې ډول وي چه ټول تر ټوله پخپله په حکومت باندې پرته له پلټنې څخه ښکاره شي او حکومت د دغو مالونو په باره کښې فیصله وکړي چه له دغو ټولو مالونو څخه به زکات وصوليږي نو په دې کښې د شرعي ممانعت هیڅ دلیل نشته بلکه له تنخواه ګانو، وظیفو او مغصوبه مالونو څخه چه کوم زکاتونه وصولیدل د دې ښکاره مثال دی.
په نورو الفاظو سره "خروج من المصر" د عاشر لپاره د زکات د وصولولو د اجازې خو علت شته لیکن د امام لپاره د زکات وصولولو د اختیار علت خو نشته بلکه د ده لپاره علت د مالونو له پلټنې پرته ظاهریدل دي. چنانچه کوم مالونه چه په داسې ډول وي چه هغه پرته له پلټنې او تفتیش څخه ظاهر شي له هغو څخه د (ما مرّ علی العاشر) غوندې هغه هم د زکات د وصولولو حکم جاري کولی شي. لکه څرنګه چه د تنخواه ګانو او داسې نورو په معامله کښې شوي دي. همدا وجه ده چه فقهاء کرامو د (خروج من المصر) تذکره (باب فیمن یمرّ علی العاشر) کښې خو کوي چه موضوع ئې دا ده چه عاشر له کومو مالونو څخه زکات وصولولی شي. لیکن په کوم ځای کښې چه د امام د زکات د وصولولو د اختیار بیان دی هلته په عمومي توګه خروج من المصر لره ئې د علت په توګه نه ذکر کیږي بلکه هلته علت دا بیانیږي چه له اموال باطنه ؤ څخه د زکات په وصولولو کښې د خلکو په شخصي ځایونو کښې د مداخلې او د هغو پلټنه لازم ګرځي چه له مخې ئې عوامو ته د ضرر او تکلیف د رسیدو اندیښنه ده. لکه څرنګه چه د فتح القدیر عبارت مخکښې تیر شوی دی او د امام جصّاص عبارت د مجلس په سابق تحریر کښې نقل شوی دی.

د بانک د اکاونټ (خاتې) د قرض کیدو مسئله

د بانک له اکاونټ څخه د زکات په وصولولو باندې دویم اعتراض دا شوی دی چه کله یو څوک په بانک کښې پیسې ږدي نو شرعاً هغه روپۍ د بانک په ذمې باندې قرض وي. امانت نه وي د دې لپاره هغه په بانک باندې مضمون (ضمانت کړی شوی) هم وي. او په دې باندې د زیاتو روپو وصولول سود وي او چه کله یو څوک څه روپۍ کوم بل سړي یا اداري ته د قرض په توګه ورکړي نو هغه د دې سړي له ملکیت څخه ووځي او د مقروض (پوروړي) په ملکیت کښې داخلیږي اوس په دغو روپو باندې د زکات ادا کولو هغه وخت واجبیږي کله چه له پوروړي څخه هغه روپۍ وصولې شي. له دې څخه مخکښې زکات پرې واجب الاداء نه دی له دې امله د بانک له اکاونټ څخه د زکات په وضع کولو باندې لومړی اعتراض خو دا دی چه زکات تر واجب الاداء کیدو مخکښې وضع کیږي او دویم اعتراض دا دی چه هغه زکات له داسې قرض ورکونکي څخه :

وصولولو په ځای د مدیون (پوروړي) له مال څخه وصولیږي حالانکه د دې مثال **معهودلی الرع** نه دی چه د یوه سړي زکات د بل چا له مال څخه وصول شي.

لاندې د دغو دواړو اعتراضاتو تحقیق مقصود دی:

د دغو دواړو مسائلو د تحقیق لپاره لومړی د بانک د اکاؤنټونو د شرعي حیثیت معلومول ضروري دي.

په دې کښې شک نشته چه د فقهي اعتبار له مخې د بانک اکاؤنټ قرض دی[1] لیکن د دائن د تصرّف له لحاظه دا یو بالکل نوی ډول قرض دی کوم چه د فقهاء کرامو په زمانه کښې موجود نه وو او د دې مثالونه هم په هغې زمانې کښې کم میندل کیږي. له دې امله د زکات په حق کښې د بانک اکاؤنټونه په کلّي توګه په نورو دینونو او قرضو باندې قیاسول به صحیح نه وي. د زکات د وجوب په حق کښې د دین په منځ کښې د کتلو اصل شی دا دی چه هغه د دائن لپاره تر کومې اندازې پورې مرجوّ الوصول (دائن تر کومې اندازې پوې د دې د وصولوالي هیله لري) دی؟ او په دې باندې د دائن تر کومې اندازې پورې تصرّف برقرار دی؟ په همدې بناء سره فقهاء کرامو رحمهم الله تعالی د زکات د وجوب په معامله کښې د دین قوي، دینِ متوسط، دین ضعیف ویش کړی دی او په همدې بناء سره ئې دین مجحود په مالِ ضمار کښې شامل کړی او هغه ئې له زکات څخه مستثنی بللی دی. چه کله مونږ په دې نقطهٔ نظر سره د بانک اکاؤنټونو ته ګورو نو هغه د دین والي

---

۱ - البته په کومو اکاؤنټونو باندې چه سودي لین دین طی کیږي لکه سیونګ اکاؤنټ یا فکسډ ډپازټ. په دغو کښې یو بل احتمال هم د غور قابل دی او هغه دا چه هغه د شرکت فاسده یا مضاربت فاسده مال وي څکه چه فقهاء کرام دا لیکي چه کله چیرته له کوم سړي سره د شرکت یا مضاربت د عقد د کولو په وخت د ګټې د شائع حصې په ځای معیّنه برخه وټاکله شي نو شرکت او مضاربت فاسدیږي. (شامي) او په شرکت فاسده او مضاربت فاسده په دواړو کښې چه تر څو پورې دواړه خواوې خپل مالونه بیرته وا نه خلي د هغو تر منځ په ملک کښې (دتیرې صفحې د حاشیې پاتې برخه) شرکت فی الملک قائمیږي او دواړه د خپلو خپلو برخو مالک پاتې کیږي. دا روپۍ دین نه بلکه د تجارت د مال په حکم کښې پاتې کیږي ـــ او په غیر سودي اکاؤنټونو کښې یو احتمال دا هم شته چه هغه په اصل کښې ودیعت وو او لیکن د خلط با لاذن په بناء سره هغه مال شرکتِ ملک وګرځید. چنانچه د درمختار په کتاب الایداع کښې تصریح ده چه ودیعت د خلط بالاذن له وجې شرکتِ ملک ګرځي (شامي ج۴. ص۴۹۸) او حضرت تهانوي قدس سرّه سیونګ اکاؤنټ لره په همدې بناء باندې د شرکتِ ملک مال ټاکلی دی (امداد الفتاوی ج۳. ص۳۰۹) که چیرته د دغو اکاؤنټونو دا توجیه صحیح وي نو د دغو اکاؤنټونو د دین کیدو مسئله له منځه ځي لیکن په دې توجیه کښې تأمل دا دی چه د دې په مطابق په دغو اکاؤنټونو کښې اینودل شوي روپۍ به مضمون نه وي. حالانکه د دواړو خواوو له طرفه مضمون والی شرط وي فلیتأمل.

تر څنګ په دې معامله کښې له نورو دیونو څخه با لکل ممتاز یا جلا په نظر راځي. چه وجوهات ئې په لاندې دول دي.

۱ - د عامو قرضو دا حال وي چه د قرض ورکوونکي له قبضې څخه تر وتلو وروسته په هغه باندې د مُقرض هیڅ تصرف باقي پاتې نه وي بلکه هغه د مقروض (چا چه قرض اخیستی وي) په رحم او کرم پورې اړه لري چه کله ئې وغواړي قرض ورکوونکي ته به خپل قرض ورکوي. د دې برعکس د بانک په اکاؤنټونو کښې د مُقرض په غوښتنې باندې په فوري توګه د نه ادا کولو سوال هم نه پیدا کیږي او دا د بانک له خوا څخه یواځې ژبنی اقرار نه وي بلکه د بانکونو پرله پسې بې له خلاف ورزې څخه طرزِ عمل همدا دی چه پرته له دې څخه بانک چلیدلی نه شي. له دې امله دا د قرض هغه ډول دی چه په دې کښې قرض ورکوونکی خپلې روپۍ چه کله وغواړي نو فوراً پرته له تخلف څخه بیرته اخیستلی شي او عملاً هم هغه داسې د اعتماد قابل دی چه لکه څرنګه چه پخپلې همیانۍ کښې اینبودل شوې روپۍ بلکه له دې څخه هم زیات څکه چه په همیانۍ کښې د روپو د له منځه تللو ویره شته لیکن د بانک په اکاؤنټ کښې دا ویره هم نشته.

۲ - د بانک په اکاؤنټونو کښې اینبودل شوې روپو باندې هر اکاؤنټ جوړوونکی خاص داسې ډول تصرّف کوي لکه څرنګه چه پخپلې الماری کښې په اینبودل شویو روپو کښې تصرّف کوي. په دې وخت کښې د تجارت ټول کارونه د بانک په اکاؤنټونو باندې چلیږي او زیاتره راکړه ورکړه د بانک په ذریعې سره وي.

۳ - په عام عرف کښې هم په بانک کښې د روپو تر اینبودو وروسته هیڅوک دا نه ګڼي چه هغه دا روپۍ چا ته په قرض ورکړې بلکه هغه دا روپۍ خپلې ګڼي او له هغو سره د خپلو روپو غوندې معامله کوي. چه کله یو څوک د خپلو حاضرو او غائبو مالونو فهرست جوړوي د بانک اکاؤنټ په حاضر مال کښې شماري نه په غائب مال کښې.

۴ - د عامو قرضو حال دا دی چه د قرض د معاهدې محرک مستقرض (قرض غوښتونکی) وي لیکن دلته محرک مُقرض (قرض ورکوونکی) وي او د دې اصل منشاء د قرض د ورکولو په ځای د خپل مال حفاظت وي.

د عامو قرضونو په مقابله کښې د بانک د اکاؤنټونو د فرق دا وجوهات په ذهن کښې کښېنوئ او په قرضونو باندې د زکات په مسئلې باندې غور وکړئ:

د بانک له اکاؤنټ څخه د زکات په وصولولو باندې لومړی اعتراض دا کیږي چه په قرض باندې خو اګر که زکات خو فرض وي لیکن ادا کول ئې هلته واجبیږي چه کله بیرته د دائن په قبضه کښې راشي او د بحث لاندې صورت کښې د دائن په قبضه کښې تر راتلو مخکښې زکات ترې وضع کیږي

په دې سلسله کښې ګذارش دا دی چه په قرضونو باندې د زکات نفس وجوب خو متفق علیه دی البته امام ابو حنیفه رحمه الله مُقرض ته دا سهولت جوړ کړی دی چه په ده باندې به هلته د زکات ادا کول واجب وي چه کله د قرض روپۍ هغه ته بیرته په لاس ورشي چنانچه چه کله هم د خلوېښتو درهمو په اندازه ده ته بیرته په لاس ورشي نو د زکات په توګه د یوه درهم ورکول به پرې واجب وي د دې سهولت پس منظر او اصل وجه ئې له لاندیني روایتونو ښخه څرګندیږي

۱ ۔ امام بیهقي رحمه الله روایت کوي عن حميد بن عبد الرحمٰن ان عبد الرحمٰن ابن عبد القاري وكان على بيت مال عمر رضي الله عنه قال كان الناس يأخذون من الدين الزكوة وذلك ان الناس اذا خرجت الاعطية جمعوا لهم العرفاء ديونهم. وما بقي في ايديهم اخرجت زكوتهم قبل ان يقبضوا. ثم دائن الناس بعد ذلك ديوناً مالكة فلم يكونوا يقبضون من الدين الصدقة الا ما نقص منه ولكنهم كانوا اذا قبضوا الدين اخرجوا عنها لما مضى

(السنن الكبرى للبيهقي ج۴ ص۱۵۰ باب زكوة الدين اذا كان على معسر او جاحد) له دې روایت ښخه څرګندېږي چه اصلاً د دیونو حکم هم همدا وو چه کال په کال ئې زکات ادا شي که په قبضه کښې راشي او که را نه شي لیکن چونکه کله کله به خلکو زکات و ایستل او وروسته به قرضې وصول نه شوې د دې لپاره دا سهولت ورکړی شو چه د قرضو زکات تر وصولیدو وروسته باید ادا شي لیکن چه کله په قبضه کښې راشي نو د تیرو کلونو زکات هم باید ترې ادا شي د دې باوجود د صحابه ؤ او تابعینو د یوې لویې ډلې مسلک دا پاتې شو چه که چیرته پورورې د اعتماد وړ وي نو د زکات د ادا کولو لپاره باید د وصولي انتظار و نه شي بلکه کال په کال دې زکات ادا کوي چنانچه حضرت عمر، حضرت عثمان، حضرت ابن عمر، حضرت جابر بن عبد الله، حضرت جابر بن زید، حضرت مجاهد، حضرت ابراهیم نخعي، حضرت میمون بن مهران، حضرت قتاده او حضرت سعید بن المسیب او داسې نورو رضی الله عنهم مسلک همدا وو (كتاب الاموال لابي عبيد ص۴۳۳ باب الصدقة في التجارات والديون فقره ۱۲۳۶، ومصنف عبد الرزاق ج۴ ص۱۰۴ باب لا زكوة الا في الناض) همدې ته امام ابو عبید ترجیح ورکړې ده. او همدا د امام شافعي رحمه الله مسلک هم دی (نهاية المحتاج ج۳ ص۱۳۰)

لیکن د امام ابو حنیفه رحمه الله موقف دا دی چه دَین اګر که له هر څومره د اعتماد وړ سړي باندې وي په دې کښې لکه څرنګه چه د نه اد کولو احتمال هم وي نه دې امله تر څو پورې چه هغه د مالک په قبضه او تصرّف کښې را نه شي تر هغه وخته پورې د زکات د اداء وجوب نه وي د دې لپاره ده د حضرت علي رضي الله عنه له هغه ارشاد ښخه استدلال کړی دی کوم چه امام محمد رحمه الله روایت کړی دی امام محمد رحمه الله فرمائي عن علي بن ابي طالب قال اذا كان ذلك دَين على الناس فلم يقبضه مولم كلما

معطى.قال محمد وبه نأخذ وهو قول ابي حنيفة.(كتاب الآثار ص۱۰۸) له دې څخه څرګنده شوه چه امام ابو حنيفه رحمه الله په دې مسئله کښې د خپل مسلک بنياد د حضرت علي رضي الله عنه په دې ارشاد باندې ايښې دی

او د حضرت علي رضي الله عنه دا ارشاد امام بيهقي او امام ابو عبيد په دې الفاظو سره روايت کړی دی (عن علي في الدين الظنون قال ان كان صادقاً فليزكه اذا قبضه لما مضى). امام ابو عبيد د "دين ظنون" تعريف په دې الفاظو سره کړی دی. هو الذى لايدرى صاحبه ايقضيه الذى عليه الدين ام لا؟ (بيهقي ج۴ ص۱۵۰ و كتاب الاموال ص۴۳۰ فقره ۱۲۲۰ و مصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۱۶۳)

او د دې ارشاد تفصيل امام ابن ابي شيبه په دې الفاظو سره روايت کړی دی: عن الحسن قال سئل علي عن الرجل يكون له الدين على الرجل قال يزكيه صاحب المال فان ترى ما عليه وخشى ان لا يقضى، قال يمهل فاذا خرج ادى زكوة ماله.(مصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۱۶۲) له دې څخه څرګنده شوه چه په دې باب کښې د حضرت علي رضي الله عنه موقف هغه دی کوم چه د حضرت عبد الله بن عباس او حضرت عبد الله بن عمر او داسې نورو دی. يعني: ان عبدالله بن عباس وعبدالله بن عمر قالا من اسلف مالاً فعليه زكوته في كل عام اذا كان في ثقة.(السنن الكبرى للبيهقي ج۴، ص۱۴۹) او د حضرت ابن عمر رضی الله تعالى عنهما مکمل الفاظ دا دي: زكوا ما كان في ايديكم، وما كان من دين في ثقة فهو بمنزلة ما في ايديكم، وما كان من دين ظنون فلا زكوة فيه حتى يقبضه.(بيهقي ج۴، ص۱۵۰، ومصنف ابن ابي شيبة ج۳، ص۱۶۲) د حضرت ابن عمر رضی الله تعالى عنهما د دې ارشاد يوه برخه امام محمد رحمه الله هم را نقل کړې ده او په دې سره ئې د دين په مسئله کښې د مالکيه ؤ په خلاف استدلال کړی دی: عن نافع عن ابن عمر انه قال في الدين يُزكى قال زكه كل عام (كتاب الحجة على اهل المدينة ج۱، ص۴۷۲) له دې څخه دا خبره څرګنديږي چه حنفي فقهاء په دې باب کښې د خپل مسلک بنياد د حضرت علي او حضرت ابن عمر رضی الله تعالى عنهم په اقوالو باندې ايښې دی او د هغوی په نزد اګر که تر قبضې وروسته د زکات وجوب پو اخې په دې صورت کښې دی چه کله د دين وصوليدل مظنون (شکمن) وي چه چيرته وصوليدل موثق وي هلته د هغوی په نزد د زکات وجوب هم له قبضې څخه مخکښې وي ليکن حنفي فقهاؤ په دې اړخ باندې نظر اچولی دی چه له مشهورو قرضو څخه په هر قرض کښې که هر څومره د اعتماد وړ سړي سره وي. د نه ادا کولو څه نا څه ويره خامخا وي له دې امله هغوی هر قوي دين لره "دين ظنون" ګڼلی او دا عام حکم ئې لګولی دی چه په هغه باندې د زکات نفس وجوب خو وي ليکن د قبضې تر کولو وروسته به زکات وجوب الاداء وي

دا پس منظر په ذهن کښې په نیولو سره چه کله مونږ د بانک اکاؤنټ ته ګورو او د عامو قرضونو په مقابله کښې د هغه چه د فرق کوم وجوهات په شروع کښې بیان شول هغو ته په کتو سره دا واضح کیږي چه دا د قوي دَین هغه ډول دی کوم چه د فقهاء کرامو رحمهم الله په زمانې کښې خو یا موجود نه وو یا ئې شاذ او نادر مثالونه وو او دا ډول دَین هیڅکله "دین ظنون" نه شي ناکل کیدلی بلکه دا د وصولیدو د یقین. د دائن آزادانه تصرّفاتو او د عام عرف له مخې بالکل په دې ډول سره د دائن په ملکیت او تقدیري قبضه کښې وي لکه پخپل کور کښې کیښودلی شوی مال له دې امله د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنهما په الفاظو کښې د دې (**علاالة مال ایدیکم**) اطلاق تر دې زیات په هیڅ یوه دَین باندې نه شي کیدلی

له دې پرته که چیرته د بانک په اکاؤنټونو باندې د زکات د وجوب اداء لپاره د نورو قرضو غوندې د هغوی د نقدیدو شرط ولګول شي نو له دې څخه دومره عملي مشکلات پیدا کیږي چه د زکات په بنه توګه سره ادا کول به ډیر مشکل شي. امام ابو عبید خو د عامو دیونو په باره کښې دا هم فرمایلي دي چه **وانما اختاروا ومن اختار منهم تزکیة الدین مع عین المال لان من ترک ذلک حتی یصیر الی القبض لم یکن یقف من زکوة دینه علی حد ولم یقم باداءها. وذلک ان الدین ربما اقتضاه ربه مقطعا کالدراهم الخمسة والعشرة او اکثر من ذلک واقل فهو یحتاج فی کل درهم یقتضیه فما فوق ذلک الی معرفة ما غاب عنه من السنین والشهور والایام ثم یخرج من زکوته بحساب ما یصیبه وفی اقل من هذا ما تکون الملالة والتفریط فلهذا اخذوا له بالاحتیاط فقالوا یزکیه مع جملة ماله فی رأس الحول وهو عندی وجه الامر. (کتاب الاموال ص۳۳۳ فقره ۱۲۳۶)** د عامو دیونو په باره کښې دا مشکلا د لحاظ قابل وي او که نه وي لیکن د بانک د اکاؤنټونو په باره کښې خو دا ډول حساب او کتاب د عملي اعتبار له مخې تقریباً ناممکن دی څکه چه په عامه توګه له دغو اکاؤنټونو څخه کله کله په یوه ورځ کښې څو څو څله روپی را ایستل کیږي او بیا ور داخلیږي او تر قبضې وروسته د زکات د ادا کولو صورت بواخې دا کیدلی شي چه هر اکاؤنټ جوړوونکی د خپل اکاؤنټ د هري هري روپی په باره کښې دا ریکارډ په پوره ډول سره محفوظ وساتي چه هغه به څومره موده په بانک کښې وي تر څو چه په ده باندې د واجب شوي تیرو کلونو زکات اداء کړی شي او چه کله کومې روپی له بانک څخه باسي نو لومړی دې دا حساب وکړي چه دا روپی څو کاله په بانک کښې وې او په دې باندې څومره زکات واجب شوی دی. بیا دې زکات اداء کړي او په دې کښې چه کومه عملي سختي ده هغه مخفي نه ده او پخپله حنفي فقهاؤ د مال مستفاد د حلا کیدل په سخ ... باندې نو دلیل همدغه د عملي سختي دلیل وړاندې کړی دی خنیجه ... محمد ... خو ... مستفاد ... باندې د حلا کیدل په

شمارونکو باندې طنز کوي او تر دې پورې ئې لیکلي دي چه : ینبغی لصاحب هذا المال ان یقعد حسابا یحسبون زکوة ماله متی تجب؟ ارأیتم الرجل اذا کان یفید الیوم الفا و غداً الفین و بعد غد ثلاثة آلاف و بعد ذلک خمسة آلاف و بعد ذلک بعشرین یوم عشرة آلاف اینبغی له ان یزکی کل مال من هذه الاموال علی حدة؟ وهذا قول ضیق لا یوافق ما علیه العاس ینبغی له ان یجمع ماله کله ثم یزکیه اذا وجبت الزکوة علی ماله الاول. (کتاب الحجة علی اهل المدینة ج۱، ص۴۹۱ و ۴۹۲) او حضرت ابراهیم نخعي رحمه الله کوم چه د حنفي فقهې ډیر لوی ماخذ دی د هغه یو ارشاد امام ابن ابي شیبه په دې الفاظو سره روایت کړی دی چه : ومن کان له من دین ثقة فلیزکه وما کان لا یستقر یعطیه الیوم ویأخذ الی یومین فلیزکه. (مصنف ابن ابی شیبة ج۳، ص۱۶۲)

د دې منشاء هم غالباً همدغه دی چه د دُیونو چه کومې روپۍ څي او راځي د هغو خان ځانته حساب ساتل چونکه متعذّر یعنې سخت دی د دې لپاره د دغو ټولو زکات په یو ځای باید و ایستل شي. او د دې ډول دیونو چه څومره مکمل مثال د بانک اکاؤنټونه دي نبائي چه دومره مکمل مثال ئې بل کوم یو ممکن نه وي.

له دې امله د دغو ټولو دلائلو په رڼا کښې د بانک له اکاؤنټونو څخه د زکات په وصولولو باندې دا اعتراض صحیح نه پاتې کیږي چه د هغو زکات د اداء له وجوب څخه مخکښې وصول شوی دی بلکه د پورتني یادو شویو دلائلو له مخې دا څرګندیږي چه د دغو اکاؤنټونو د زکات د اداء وجوب هم په هغه وخت کښې کیږي کله چه د نورو روپو کال پوره شي.

د بانک د اکاؤنټونو د دَین د کیدو په بنیاد باندې له هغو څخه د زکات په وضع کولو باندې دویم اعتراض دا دی چه کله یو څوک څه روپۍ بانک ته په قرض ورکړي نو هغه د ده له ملکیت څخه ووځي او د بانک په ملکیت کښې داخلیږي. له دې امله له کومو روپو څخه چه حکومت زکات وصولوي هغه د بانک ملکیت دی او د دې هیڅ مثال په شریعت کښې نشته چه د یوه سړي زکات د بل چا له مال څخه وصول شي.

د دې اعتراض په ځواب کښې عرض دا دی چه د کوم دَین وصولیدل چه دومره یقیني وي لکه څومره چه د بانک اکاؤنټونه یقیني وي له هغه څخه د زکات د وصولولو ګڼ شمیر مثالونه موجود دي چه هغه لره ئې تقدیراً د دائن په قبضه کښې ګڼلی او له هغه څخه زکات وصول کړی دی څو مثالونه ئې په لاندې ډول دي

۱ - مخکښې تیر شول چه حضرت ابو بکر صدیق. حضرت عمر او حضرت عثمان رضی الله تعالی عنهم دزکات روپۍ له ورکول شویو تنخواه ګانو څخه ګرځولې. د امام ابو عبید رحمه الله د

روایت دا الفاظ مخکښې تیر شوي دي چه فان اخبرہ ان عندہ مالا قد حلت فیه الزکوۃ قاصه مما یرید ان یعطیه.(کتاب الاموال ص۴۱۱) ښکاره ده چه د تنخواه تر وصولیدلو مخکښې هغه به په بیت المال باندې دَین وو او لکه څرنګه چه د تنخواه لرونکي په هغه باندې قبضه نه وه د دې لپاره هغه تر اوسه په حقیقي توګه د هغه په ملکیت او قبضې کښې نه وو راغلی لیکن په قبضه کښې تر راتلو مخکښې به ئې له هغه څخه د زکات [1] وضع کول د دې لپاره وو چه هغه د دَین متیقّن د کیدو په بناء سره تقدیراً د تنخواه لرونکي په قبضې کښې راغلې وه چنانچه امام محمد رحمه الله دا واقعه په موطاء کښې نقل کړی او په دې باندې ئې ترجمة الباب دا قائم کړی دی چه (باب الرجل یکون له الدین هل علیه فیه الزکوۃ؟) او بیا ئې دا روایت نقل کړی دی چه:

(کان ابو بکر اذا اعطی الناس اعطیاتهم یسأل الرجل هل عندك من مال قد وجبت فیه الزکوۃ فان قال نعم اخذ من عطائه زکوۃ ذلك المال، وان قال لا سلّم الیه عطاءہ) او بیا ئې فرمائلي دي: قال محمد وبهذا نأخذ وهو قول ابی حنیفة رحمه الله.(موطاء امام محمد ص۱۷۰)

او حضرت مولانا ظفر احمد عثماني صاحب رحمه الله د حضرت صدیق اکبر او حضرت عمر رضی الله تعالی عنهما او داسې نورو د دې عمل تر نقل کولو وروسته لیکلي دي چه: فیه دلالة علی انهم کانوا یأخذون زکوۃ العطاء لکونه دَیناً مستحقًا علی بیت المال، والا لم یکن لاخذ الزکوۃ منه معنی. (اعلاء السنن ج۱۲، ص۳۳، کتاب السیر باب العطاء یموت صاحبه بعد ما یستوجبه) په دغو ټولو روایتونو او عبارتونو کښې د دې خبرې څرګند دلیل موجود دی چه له دَین متیقّن څخه په قبضه کښې تر راتلو مخکښې زکات وصولیدلی شي ځکه چه هغه د متیقّن والي په بناء سره تقدیراً د مالک په قبضې کښې دی.

۲ - د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنهما په باره کښې امام ابو عبید رحمه الله روایت کوي: عن نافع عن ابن عمر انه کان یکون عندہ الیتامی فیستسلف اموالهم لیحرزها من الهلاك ثم یخرج [2] صدقتها من اموالهم وهی دَین علیه. (کتاب الاموال ص۴۵۱، فقرہ ۱۳۰۹، السنن الکبری للبیهقی ج۴، ص۱۳۹، و مصنف عبد الرزاق ج۴، ص۷۰، ۹۸/۹۹)

دلته خو دا مسئله جلا ده چه د نابالغ په مال باندې زکات واجب دی او که نه دی؟ او په یادې

---

۱ - په داسې حال کښې چه د اجرت دَین د قرض له دَین څخه ضعیف دی ۱۲

۲ - لقائل ان یقول ان هذا مبنی علی الولایة، فلیتأمل ۱۲ رشید احمد

شوې واقعې کښې له "یتامی" ځخه مراد نابالغ یتیمان دي او که بالغ؟ لیکن دلته چه کومه خبره د غور وړ ده هغه دا ده چه حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په هغو یتیمانو باندې زکات فرض ګڼلو او د هغوی مالونه به ئې پخپله په قرض واخیستل. بیا ئې له هغو ځخه د قرض والي په حالت کښې زکات ایستلو. دا صورت د موجوده بانک اکاؤنټونو له صورت سره ډیر نژدې دی چه په دواړو خایونو کښې روپو لره د ودیعت په ځای د قرض د جوړولو مقصد د دغو مالونو مضمون کول دي او له دې سره سره چه د روپو تر قرض اخیستلو وروسته به هغه روپۍ د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په ملکیت کښې راتلې لیکن هغه له همدغو روپو ځخه د اصل مالکانو زکات ادا کاوه. له دې ځخه دا هم ځرګندیږي چه دَین متیقّن لره تقدیراً د دائن په قبضې کښې په ګڼلو سره له هغه ځخه زکات ادا کیدلی شي.

د زکات د نیّت مسئله

د بانک له اکاؤنټونو ځخه د زکات په وصولولو باندې دریمه شبهه دا شوې ده چه له بانکونو ځخه په زوره د زکات د وصولولو په صورت کښې د مالونو د خاوندانو له خوا ځخه نیّت متحقق نه وي، په دسې حال کښې چه د اداء نیّت د زکات لپاره شرط دی.

په دې سلسله کښې د مجلس په مخکښیني تحریر کښې عرض شوی وو چه د کومو مالونو د زکات د وصولولو حق حکومت ولري له هغو ځخهد حکومت له خوا زکات وصولول پخپله د نیت قائم مقام ګرځي او په دلیل کښې د علامه شامي رحمه الله دا عبارت وړاندې شوی وو **(فی مختصر الکرخی اذا اخذها الامام کرها فوضعها موضعها اجزأ. لان له ولایة اخذ الصدقات فقام اخذه مقام دفع المالك وفی القنیة وفیه اشکال لان النیة فیه شرط ولم توجد منه اه. قلت قول الکرخی رحمه الله فقام اخذه الخ یصلح للجواب تأمل.** (شامي ج۲، ص۲۵)

په دې باندې ځینو حضراتو دا شبهه ښکاره کړې ده چه علامه شامي رحمه الله تر یاد شوي عبارت وروسته په متصله توګه لیکلي دي **(ثم قال فی البحر، والمفتی به التفصیل ان کان فی الاموال الظاهرة یسقط الفرض لان للسلطان اونائبه ولایة اخذها، وان لم یضعها موضعها لا یبطل اخذه وان کان فی الباطنة فلا).** له دې ځخه معلومیږي چه که چیرته د اموال باطنه ؤ زکات په جبر او زور سره واخیستل شي نو نه ادا کیږي

په دې سلسله کښې عرض دا دی چه مجلس پخپل مخکښیني تحریر کښې کوم الفاظ ویلي وو چه "حکومت چه له کومو مالونو ځخه د زکات د وصولولو حق لري په هغو کښې د حکومت وصول والی پخپله د نیّت قائم ګرځي" هغه ئې د همدې عبارت له مخې لیکلی وو. ځکه چه په مذکوره

عبارت کښې مدار په دې باندې دی چه سلطان ته د "اخیستلو ولایت" حاصل وو او که نه وو؟ او د بانک له اکاؤنټونو څخه د اخذ (د زکات د اخیستلو) دلائل مخکښې په تفصیل سره بیان شو له دې امله د بحث لاندې مسئله کښې په مذکوره عبارت سره په حکم کښې هیڅ فرق نه واقع کیږي

او د کومو مالونو چه حکومت نې د زکات د وصولولو حق لري له هغو څخه د حکومت د زکات وصولول د نیت قائ مقام گرځیدل د څلور گوني امامانو په نزد مسلّم (منل شوی) دی اگر که ائمهٔ ثلاثه د نیت په معامله کښې دومره سخت دي چه په ځینو صورتونو کښې دلالةً نیت هم معتبر نه گني مثلاً که چیرته یو څوک خپل ټول مال بې له نیت څخه صدقه کړي نو د حنفیه ؤ په نزد د ده زکات ساقطیږي (عالمگیریه ج۱،ص۱۷۱) لیکن د ائمهٔ ثلاثه ؤ په نزد د نیت د نه موجود والي له وجې زکات نه ساقطیږي (المغنی لابن قدامة ج۲،ص۶۳۹،والحطاب ج۲،ص۳۵۴)

لیکن د حکومت د وصولولو په سلسله کښې دري گوني امامان هم په دې باندې متفق دي چه هغه د نیت قائم مقام گرځي چنانچه د مالکي فقهې مشهور کتاب "مواهب الجلیل" کښې دي. **اذا اخرج الزکوٰة بغیر علم من هي علیه وغیر اذنه فی ذٰلک فان کان مخرج الزکوٰة الامام فالزکوٰة مجزئة.(مواهب الجلیل للحطاب ج۲،ص۳۵۶)** او د شافعي فقهې په مشهور کتاب "نهایة المحتاج" کښې دي **الاصح عند الشافعیة ان نیة السلطان تکفی اذا اخذ زکوٰة الممتنع.(نهایة المحتاج ج۳،ص۱۳۸)** او علامه ابن قدامه لیکي **ولا یجوز اخراج الزکوٰة الابنیة الا ان یأخذها الامام منه قهراً.(المغنی لابن قدامة ج۲،ص۶۳۸)**

بیا دا ټول تفصیل خو د زکات د وصولیدو په وخت د زکات په اداء کولو کښې دی او که چیرته چا ته په دې کښې شبهه وي نو د هغه لپاره دا لاره موجوده ده چه هغه د زکات تر وضع کیدو وروسته نیت وکړي ځکه چه پورته ویل شوي دي چه د بانک اکاؤنټونه تقدیراً د اکاؤنټ جوړوونکو مِلک دي او که چیرته یو څوک فضولي د چا له مال څخه زکات اداء کړي نو تر څو پورې چه مال د فقیر (یا د هغه د وکیل) په قبضه کښې وي تر هغه وخته پورې اصل مالک د زکات د نیت په کولو سره د دې اجازه ورکولی شي د دې تصریح د حنفي فقهاؤ په کلام کښې موجوده ده چنانچه په فتاوی عالمگیري کښې دي چه **(رجل ادّی زکوٰة غیره عن مال ذٰلک الغیر فاجازه المالک فان کان المال قائماً فی ید الفقیر جاز والا فلا. کذا فی السراجیة.-(عالمگیریة ج۱،ص۱۷۱)**

او که چیرته د اصل مالک له تقدیري ملک څخه بالکل صرف نظر وشي نو بیا هم تر څو پورې چه د غالب گومان و نه شي چه وضع شوی زکات مسکین ته رسیدلی دی تر هغه وخته پورې مالک د زکات نیت کولی شي په شامیه کښې دي **قال فی التتارخانیة الا اذا وجد الاذن او اجاز**

المالکان اه ای اجاز قبل الدفع الی الفقیر لما فی البحر لوادی زکوة غیره بغیر امره فبلغه فاجاز لم یجز لانها وجدت نفاذا علی المتصدق لانها ملکه ولم یصر نائبا من غیره فنفذت علیه اه (ردالمحتار ج۲ ص۲۶۹)

فقط والله سبحانه وتعالی اعلم بالصواب.

رشید احمد	ولي حسن
غرهٔ شعبان ۱۴۰۱ هجری	جامعه اسلامیه بنوري ټاؤن کراچي
محمد رفیع عثماني عفا الله عنه	محمد تقي عثماني عف الله عنه
دار العلوم کراچي	دار العلوم کراچي

نظر ثالث

ځینو علماؤ په نوموړي تحریر باندې مفصل بحث را لیږلی دی په هغه باندې په ۲۴ محرم ۱۴۰۵ هجری کښې مجلس د غور په کولو سره د ځېلې لومړنی فیصلې بیا توثیق وکړ. البته مجلس پخپلې یادې شوې لیکنې کښې ځینې مسامحات (خامی یا غلطی) تسلیم کړ او د هغوئ اصلاح د ضرورت فیصله ئې وکړه. د نتیجې له لحاظه دا اصلاحات د مجلس په مخکښینی فیصلې باندې هیڅ اثر نه اچوي

د دغو اصلاحاتو مفصل تحریر د وخت د ختمیدو له وجې په دې مجلس کښې و نه شو د دې لپاره دویم مجلس ته پریښودل شول. و الله المستعان.

دا لیکنه تر پوره کیدو وروسته په "البلاغ" میاشتنی او د "احسن الفتاوی" په تتمه کښې شائع کیږي ان شاء الله تعالی. **رشید احمد**

باب العشر و الخراج

عشر بر حصهء مزارعان

سوال: عشر بر غلهء حصهء بزگران در شرع شریف واجب است یا نه؟ اگر واجب است پس کدام حصه بر اوشان صاحب شرع مقرر و معین فرمودند؟ بینوا توجروا.

الجواب و منه الصدق و الصواب: بر وجوب عشر در حصة مزارعان اختلاف میان امام و صاحبان رحمهم الله تعالی مشهور است و در کتب مبسوطه مسطور اما فتوی بر قول صاحبین است و در نقل مذهب صاحبین هم اختلاف میان کتب فقه واقع شده است بعض تفصیل کرده اند که اگر بذر من جانب مالک باشد عشر بروست و اگر منجانب مزارع باشد پس عشر بر مالک و مزارع هر دو مطابق حصة ایشان است، و اکثر مصنفین تفصیل مذکور نکرده اند. بلکه بهر صورت عشر را مشترک از حصة هر دو می فرماین یعنی از خارج ارض عشر ادا کرده بعده تقسیم خواهند کرد. علامه شامی رحمه الله همین را ترجیح داده اند لهذا در رأیِ این فقیر همین مذهب معمول به است.

والدلیل علی کل ما ادعینا ما فی شرح التنویر و فی المزارعة ان کان البذر من رب الارض فعلیه ولو من العامل فعلیهما بالحصة و فی الشامیة. (قوله فی المزارعة) قال فی النهر ولو دفع الارض العشریة مزارعة ان البذر من قبل العامل فعلی رب الارض فی قیاس قوله لفسادها و قال فی الزرع لصحتها و قد اشتهر ان الفتوی علی الصحة و ان من قبل رب الارض کان علیه اجماعا و مثله فی الخانیة و الفتح (الی ان قال) لکن ما ذکر من التفصیل یخالفه ما فی البحر و المجتبی و المعراج و السراج و الحقائق و الظهیریة و غیرها من ان العشر علی رب الارض عنده علیهما عندهما من غیر ذکر هذا التفصیل و هو الظاهر لما فی البدائع من ان المزارعة جائزة عندهما و العشر یجب فی الخارج و الخارج بینهما فیجب العشر علیهما الخ.

و قال ابن عابدین رحمه الله فی اٰخر هذا البحث فکان ینبغی للشارح متابعة ما فی اکثر الکتب. (رد المحتار ج۲)

فقط والله تعالی اعلم ۳ ذیقعده ۱۳۷۱ هجری

د کاریز په اوبو کښې نیم عشر دی

سوال څه فرمائي د دین علماء کرام او د شرع متین مفتیان کرام چه زمونږ په کلیو کښې

کاریزونه او قناتونه دي چه له فصل څخه د اوبو تر خایه پورې مثلاً دولس زره شرعي گزه فاصله لري او هر کال کار او زحمت غواړي که چیرته کار پکښې و نه شي نو اوبو ئې وچیږي او د کار خرڅ او مصرف ئې دومره ډیر دی چه نیماني بلکه د حاصلاتو دوه برخې ئې په کار کوونکو باندې لګیږي آیا په دې صورت کښې عشر واجبیږي او که نیم عشر؟ پورتنۍ یاده شوې مسئله په تحقیق او د کتابونو په حوالې سره ولیکئ تر څو زمونږ اشتباه رفع او پورته شي او تاسو ته الله تعالی د دواړو جهانونو اجر در په برخه کړي

الجواب باسم ملهم الصواب په دې صورت کښې نیم عشر واجب دی. **قیاساً علی الغرب والدالیة**

قال فی الشامیة تحت (قوله وقواعدنا لا تأباه) لان العلة فی العدول عن العشر الی نصفه فی مسقی غرب ودالیة هی زیادة الکلفة کما علمت وهی موجودة فی شراء الماء. (ردالمحتار ج۲، ص۵۵) فقط والله تعالی اعلم

۱۲ ربیع الاول ۱۳۹۱ هجری

د عُشر له رویو څخه د خراج لپاره د قرض اخیستلو حکم

سوال آیا د خراج د بیت المال لپاره د صدقې له بیت المال څخه قرض اخیستل جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : د صدقې له بیت المال څخه د خراج د بیت المال لپاره د قرض اخیستل جائز دي که چیرته اهلِ خراج فقیران وي نو په دوی باندې د مستقرض منه (هغه مال چه په قرض ورکړل شوي وي) بیرته ورکول ضروري نه دي.

قال شارح التنویر رحمه الله وعلی الامام ان یجعل لکل نوع بیتاً یخصه وله ان یستقرض من احدها لیصرفه للآخر ویعطی بقدر الحاجة. وقال ابن عابدین رحمه الله (قوله لیصرفه للآخر) ای لاهله قال الزیلعی ثم اذا حصل من ذلک النوع شیء رده فی المستقرض منه الا ان یکون المصروف من الصدقات او من خمس الغنیمة علی اهل الخراج وهم فقراء فانه لا یرد فیه شیئاً لانهم مستحقون للصدقات بالفقر و کذا فی غیره اذا صرفه الی المستحق. (ردالمحتار ج۳، ص۴) د دیني ادارو د مهتممینو لپاره له یوه حساب څخه د بل حساب لپاره د قرضې اخیستل جائز نه دي ځکه چه دوی د قرض د بیرته ورکولو قدرت نه لري کیدلی شي چه څه رویې بیرته وصول نه شي د دې قدرت د بل په قدرت پورې تړلی دی کوم چه غیر معتبر دی

فقط والله تعالی اعلم

۲۷ جمادی الاولی ۱۳۹۹ هجری

د میوې له پخیدو مخکښې کوم کافر ته د باغ د ورکولو حکم

سوال که چیرته یو چا خپل باغ د میوې تر پخیدو مخکښې یا فصل تر رسیدو مخکښې په کافر باندې خرڅ کړې نو په دې صورت کښې به عشر په چا باندې واجب وي؟ په داسې حال کښې چه کافر خپل حاصل د میوې تر پخیدو وروسته لاس ته راوړی وي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې عشر په هیچا باندې نشته خکه چه د بائع له ملک څخه مخکښې له تحقق الوجوب څخه وتلی دی او په کافر کښې د عشر اهلیّت نشته

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۴ رمضان المبارک ۱۳۹۹ هجری

د غلبهٔ ماء (د اوبو د زیاتوالي) د اعتبار مطلب

سوال یوه ټکړه زمکه درې میاشتې د سیلاب په اوبو خړوبیږي او شپږ میاشتې د ماشین په اوبو سره خړوبیږي د سیلاب اوبو اگر که د وخت او میاشتو په اعتبار سره کمې دي لیکن د مقدار یا اندازې په اعتبار سره درې چنده د مشین تر اوبو زیاتې دي او فصل لره دسیلاب په اوبو د خړوبولو په وخت کښې د اوبو ضرورت زیات وي د هغه وخت په نسبت په کوم وخت کښې چه په مشین سره فصل خړوبیږي په دې صورت کښې به پوره عشر ورکوي او که نیم عشر؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په دې صورت کښې عشر واجب دی. په شامیه کښې د زیلعي په حوالې سره **قیاساً علی السائمة والعلوفة اعتبار غلبة الماء بمعنی اکثر السنة** لیکلی دی لیکن دا قیاس په هغه صورت کښې صحیح دی چه ټول کال اوبو برابرې راشي. لکه څرنگه چه د سائمه او علوفه (څریدونکی او په کور کښې خوراک خوړونکي څاروي) د خوراک حاجت د ټل لپاره یو شان دی د سوال په صورت کښې چونکه د سیلاب اوبو په مقدار کښې زیاتې دي او د فصل زیاتره مدار هم په همدې اوبو باندې دی د دې لپاره دا په سائمه او علوفه باندې نه قیاس کیږي

فقط والله تعالیٰ اعلم ۲۳ ذی الحجة ۱۴۰۰ هجری

په بیع الثمر قبل الادراک کښې عشر په مشتري (اخیستونکي) باندې دی

سوال دلته په باغ کښې میوه ظاهریږي او خلک نې قبل الادراک خرڅوي نو آیا عشر به په بائع باندې وي او که په مشتري باندې؟ د امداد الفتاوی په ج ۲ او ص ۵۰ کښې دي چه زما په نزد د ابو یوسف رحمه الله قول اعدل دی. په دې باندې باندې د میوې د پخیدو په وخت کښې چه باغ د چا په لاس کښې وي عشر به هم په هغه باندې واجب وی ... د دې باندې دا اشکال دی چه د امام اعظم رحمه الله په نزد د عشر وجوب **عند ظهور الثمرة و الزرع** دی. چه د دې په بناء سره به مذکوره

صورت کښې عشر باید په بائع باندې وي. او د بدائع ملا صاحب د امام اعظم رحمه الله دلیل مؤخر بللی دی. له دې څخه د هغه د عادت مطابق د امام رحمه الله د قول ترجیح ثابتیږي. تاسو محترم محقق خواب ولیکئ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. د قبل الادراک بیع په صورت کښې عُشر په مشتري (اخیستونکي) باندې دی. د امداد الفتاوی ځواب صحیح دی لیکن دا خبره چه د عُشر د وجوب وخت د دې بناء ګرځول شوي ده په دې کښې تسامح (خامي یا غلطي) شته. ځکه چه د دې بناء د صحیح تسلیمولو مقتضا دا ده چه د وجوب په وخت کښې د اختلاف له وجې په مشتري باندې د عُشر په وجوب کښې هم اختلاف باید وي. حالانکه په دې کښې هیڅ اختلاف نشته. د بیع قبل الادراک په صورت کښې په اتفاق سره عُشر په مشتري باندې دی. د وجوب په وخت کښې د اختلاف ثمره یواځې دا ده چه د وجوب له وخت څخه مخکښې ئې چه څومره میوه خوړلې وي په هغو باندې عشر واجب نه دی یعنې دا اختلاف د **ما یجب فیه العشر** په بناء سره دی نه د **من یجب علیه العشر** په بناء سره. د **من یجب علیه العشر** بناء د نماء پوره کیدل یعنې ادراک دی. چه له چا سره د میوې نماء تامه شي په هم هغه باندې به عشر واجب وي.

قال فی العلائیة ویؤخذ العشر عند الامام رحمه الله تعالی عند ظهور الثمرة وبدو صلاحها برهان وشرط فی النهر امن فسادها. وفی الشامیة قال فی الجوهرة واختلفوا فی وقت العشر فی الثمار والزرع فقال ابو حنیفة وزفر رحمهما الله تعالی یجب عند ظهور الثمرة والامن علیها من الفساد وان لم یستحق الحصاد اذا بلغت حدا ینتفع بها. وقال ابو یوسف رحمه الله عند استحقاق الحصاد وقال محمد رحمه الله اذا حصدت وصارت فی الجرین وفائدته فیما اذا اکل منه بعد ما صار جهیشا او اطعم غیره منه بالمعروف فانه یضمن عشر ما اکل واطعم عند ابی حنیفة وزفر رحمهما الله تعالی وقال ابو یوسف ومحمد رحمهما الله تعالی لا یضمن ویحتسب به فی تکمیل الاوسق ولا یحتسب به فی الوجوب یعنی اذا بلغ المأکول مع الباقی خمسة اوسق وجب العشر فی الباقی لا غیر وان اکل منها بعد ما بلغت الحصاد قبل ان تحصد ضمن عند ابی حنیفة وابی یوسف رحمهما الله تعالی ولم یضمن عند محمد رحمه الله وان اکل بعد ما صارت فی الجرین ضمن اجماعاً وما تلف بغیر صنعه بعد حصاده او سرق وجب العشر فی الباقی لا غیر اه. (رد المحتار ج۲، ص۵۸، بدائع ج۲، ص۶۳) وفی العلائیة ولو باع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی المشتری ولو بعده فعلی البائع (رد المحتار ج۲، ص۶۰) وقال الامام الکاسانی رحمه الله ولو باع الارض العشریة وفیها زرع قد ادرک مع زرعها او باع الزرع خاصة فعشره علی البائع دون المشتری لانه باعه بعد وجوب العشر وتقرره بالادراک ولو باعها والزرع بقل فان فصله المشتری للحال فعشره علی البائع ایضاً لتقرر الوجوب فی البقل بالفصل وان ترکه حتی ادرک فعشره علی المشتری فی قول ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالی لتحول

الوجوب من الساق الی الحب وروی عن ابی یوسف رحمه الله انه قال عشر قدر البقل علی البائع وعشر الزیادة علی المشتری وکذلک حکم الثمار علی هذا التفصیل. (بدائع ج۲،ص۵۶)

په نورو ټولو کتابونو کښې هم په همدې ډول سره راغلي دي. یعنې د وخت وجوب په اختلاف باندې یواځې ما یجب فیه العشر متفرع بلل شوی دی نه من یجب علیه العشر. من یجب علیه العشر نې د نماء په تام کیدو او ادراک باندې مبني بللی دی. د شامي او بدائع عبارت پورته راوړل شوی دي. د نورو کتابونو یواځې په حوالې باندې اکتفاء کیږي. فتح القدیر ج۲،ص۲و۸، عالمگیری ج۲،۸۶او ۱۸۶، طحطاوی ج۱،ص۴۲۰، مجمع الانهر ج۱،ص۲۱۹، تبیین وحاشیته للشبلی ج۱،ص۲۹۳، اعلاء السنن ج۱۲،ص۲۱۹.

البته د مبسوط عبارت د التباس موجب دی. ونصه قال واذا باع الارض وفیها زرع قد ادرك فعشر الزرع علی البائع لان حق الفقراء قد ثبت فی الزرع وهو ملك البائع عند ابی حنیفة رحمه الله تعالی بنفس الخروج کما قال الله تعالی ومما اخرجنا لکم من الارض وعند ابی یوسف رحمه الله بالادراك قال الله تعالی واٰتوا حقه یوم حصاده وعند محمد رحمه الله تعالی بالاستحکام وذلك کله حصل فی ملك البائع وهو نماء ارضه فوجب علیه عشره واما المشتری فقد استحقه عوضاً عما اعطی من الثمن فلا شئ علیه فان باعها والزرع بقل فعشره علی المشتری اذا حصده بعد الادراك لان وجوب العشر فی الحب وانعقاده کان فی ملك المشتری وهو نماء ارضه وعند ابی یوسف رحمه الله عشر مقدار البقل علی البائع لان ذلك القدر من النماء حصل فی ملکه اما عشر الحب فعلی المشتری وکذلك ان باع الزرع وهو قصیل فان قصله المشتری فی الحال فالعشر علی البائع وان ترکه علی الارض باذن البائع حتی استحصد فالعشر علی المشتری وکذلك حکم کل شئ من الثمار وغیره مما فیه العشر الخ (مبسوط ج۲،ص۲۰۶)

په دې عبارت کښې د من یجب علیه العشر د فیصلې لپاره د بار بار نماء. ادراک او استحصاد الفاظ راوړل شوي دي لیکن ور سره ورسره لان حق الفقراء قد ثبت الخ څخه په ظاهره دا څرګندیږي چه د من یجب علیه العشر فیصله د عشر د وجوب په وخت باندې مبني ده. لیکن د مبسوط په ټول عبارت باندې د غور له کولو څخه دا حقیقت څرګندیږي چه په ابتدائي توګه د میوې په خومره اندازې باندې چه عشر واجبیږي هغه قرار نه لري بلکه د میوې له نماء سره د عُشر په اندازه کښې هم زیاتوالی راځي. د نماء د تمام (پوره کیدو) . ادراک او استحصاد په وخت کښې د نماء د قرار له وجې د عشر اندازې ته هم قرار حاصلیږي. د حضرت امام اعظم رحمه الله په نزد اګر که له ادراک څخه مخکښې عُشر واجبیږي لیکن دې ته قرار له ادراک څخه وروسته وي. د چا په مِلک کښې چه د میوې اندازې او عشر ته قرار حاصل شي عشر به هم په هغه واجب وي. له مبسوط پرته د بدائع

لتقرر الوجوب فی المقول بالفصل کښې د مذکوره عبارت **لانه باعه بعد وجوب العشر و تقرره بالادراك او** دي تصريح دی لکه څرنګه چه په بقل کښې عشر واجب وي ليکن د حب (دانې) تر انعقاد وروسته هغه د حبوبو (دانو) خوا ته منتقل کيږي. دا قرار نه لري البته د بقل د قطع (پرې) کولو په صورت کښې په دې کښې عشر ته قرار حاصل شو د دې لپاره د قطع کولو په صورت کښې عشر په بائع باندې دی. **لثبوت القرار فی ملکه.** او د نه قطع کولو په صورت کښې عشر په مشتري باندې دی. **لانتقال العشر الی الحب و قرارة فی ملك المشتری.** لنډه دا چه د **من يجب عليه العشر** فيصله د عشر د وجوب په وخت باندې مبني نه دی بلکه د عشر د قرار نيولو په وخت باندې مبني دی. **وهو الادراك او الاستحصاد** د عشر د قرار نيولو دوه صورتونه دي. يو د زياتوالي نه امکان **و هو الادراك و الاستحصاد** په **من يجب عليه العشر** کښې په اتفاق سره د حکم مدار همدغه دی. د درايت له مخې هم دا خبره معقوله ده چه د چا په ملک کښې نماء تر سره کيږي عشر به هم په هغه باندې واجب وي. **لان سبب فرضيته الارض النامية با لخارج حقيقة** د عشر د قرار نيولو دويم صورت عدم امکان النقص (د کموالي نه امکان) دی. د ميوې او فصل په وتو سره با لا تفاق عشر واجبيږي.

قال الامام الكاسانی رحمه الله و اما سبب فرضيته فالارض النامية بالخارج حقيقة (وبعد اسطر) وعلی هذا يخرج تعجيل العشر و انه علی ثلاثة اوجه فی وجه يجوز بلا خلاف و فی وجه لا يجوز بلا خلاف و فی وجه فيه خلاف اما الذی يجوز بلا خلاف فهو ان يعجل بعد الزراعة و بعد النبات لانه تعجيل بعد وجود سبب الوجوب و هو الارض النامية بالخارج حقيقة الا تری انه لو قصله هكذا يجب العشر و اما الذی لا يجوز بلا خلاف فهو ان يعجل قبل الزراعة لانه عجل قبل الوجوب و قبل وجود سبب الوجوب لانعدام الارض النامية با لخارج حقيقة لانعدام الخارج حقيقة و اما الذی فيه خلاف فهو ان يعجل بعد الزراعة قبل النبات قال ابو يوسف رحمه الله يجوز و قال محمد رحمه الله لا يجوز (و بعد سطرين) و اما تعجيل عشر الثمار فان عجل بعد طلوعها جاز بالاجماع الخ (بدائع الصنائع ج۲،ص۵۳)

ليکن د دې د قرار وخت په معنی د عدم امکان النقص يعني د خوړل شوي ميوې له اندازې څخه د عشر په سقوط کښې اختلاف دی د امام رحمه الله په نزد له آفت څخه امن. عند الثاني رحمه الله ادراک. عند الثالث رحمه الله احراز في الجرين د قرار وخت دی. دا قرار د مسکينانو په حق يا **ما يجب فيه العشر** پورې اړه لري له **من يجب عليه العشر** دا هيڅ تعلق نه لري. **لان مدارة هو النماء.**

له مذکوره تفصيل څخه ثابته شوه چه د مبسوط په تعليل کښې اصل مقصد **قرار العشر بالمعنی الاول ای الادراك** دی او د قرار الوجوب په وخت کښې د اختلاف له بيان څخه يو اخې نانبد مقصود

دی چه په دې مخصوص صورت کښې قرار بالمعنی الثانی هم حاصل شوی دی. دا د حکم مدار نه دی ځکه چه په بیع قبل الادراك بعد الامن کښې عند الامام رحمه الله قرار بالمعنی الثانی فی ملك البائع د حاصلیدو تر ځنګ عُشر په اتفاق سره په مشتري باندې دی. د حکم مدار ئې مخکښې بیان کړی دی. یعني د نماء او استحصاد تمام (پوره والی) د مذهب له نورو کتابونو سره تطبیق بلکه پخپله د مبسوط د عبارت هم د مختلفو اجزاؤ تر منځ د توفیق له مخې مذکوره توجیه لازمه ده. پرته له دې څخه چه یو محظور خو دا لازمیږي چه د مبسوط په عبارت کښې تضاد دی د نماء. ادراک او استحصاد غوندې الفاظو څخه ثابتیږي چه د حکم مدار د عشر قرار نیول دي. او د وجوب په وخت کښې د اختلاف له بیان څخه څرګندیږي چه دا د حکم مدار دی. دویم محظور دا چه په تعلیل باندې د احکامو په تفریع کښې لاندیني اشکالات پیدا کیږي.

۱ - د امام رحمه الله په نزد د میوې وتل د عشر د وجوب وخت دی نو د بیع بعد الخروج قبل الادراك په صورت کښې عشر باید په بائع باندې وي. په مشتري باندې ولې دی؟

۲ - عند الثاني رحمه الله د وجوب وخت د میوې او فصل ادراک دی نو د ده په نزد په بقل او قصیل کښې عشر ولې دی؟

۳ - عند الثالث رحمه الله په وخت د احراز فی الجرین کښې عشر واجبیږي نو په بیع بعد الادراک کښې عشر په بائع باندې ولې دی؟ باید چه په مشتري باندې وای.

د مبسوط په عبارت کښې له استحکام څخه خاص احراز فی الجرین مراد دی. ځکه چه تر ادراک او استحصاد وروسته پرته له احراز فی الجرین څخه بل هیڅ حالت نه وي. پرته له دې څخه د نورو تولو کتابونو په مطابق هم همدغه مفهوم دی. وقال الامام الکاسانی رحمه الله وعند محمد رحمه الله وقت التنقیة والجذاذ فانه قال اذا کان الثمر قد حصد فی الحظیرة وذری البر. (الی قوله) هو یقول تلك الحال هی حال تناهی عظم الحب والثمر واستحکامها فکانت هی حال الوجوب. (بدائع ج۲،ص۶۳) له دې څخه ثابته شوه چه له استحکام څخه احراز فی الجرین مراد دی.

فان قلت هذا یخالف عبارة المبسوط وذلك کله حصل فی ملك البائع. فالجواب انه محمول علی ایهاء حکم الحصول للقربة او علی التغلیب لحصول الاکثر والامر المدار ای تمام نماء الثمر قوالقرار فلیتأمل.

فقط والله تعالی اعلم

۴ ربیع الاول ۱۳۸۸ هجری

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾

السراج لاحکام العشر و الخراج

(۱) دعشر او خراج متعلق د اوه ویشت (۲۷) سوالونو جوابونه

(۲) د بادشاه له طرفه د عشر او خراج عفوه کیدل

(۳) آیا د پاکستان او هندوستان زمکې عشری دی او که خراجی ؟

د عشر او خراج په اړه اوه ویشت (۲۷) پوښتنې :

۱ - په مزارعت کښې خراج په چا باندې دی؟

۲ - د زمکې د اجارې په وخت کښې عشر او خراج د چا په غاړه دی؟

۳ - کومه حکومتي مالیه چه وصولیږي آیا په هغې سره عشر ساقطیږي او که نه؟

۴ - په حکومتي مالیې سره خراج ادا کیږي او که نه؟

۵ - د عشر او خراج صحیح مصارف کوم کوم دي؟

۶ - د زمکې په کرنې باندې چه کومه خرڅه راځي هغه به ترې ګرخول کیږي او په باقي پاتې شوي باندې به عشر واجب وي او که په ټول حاصل یاپیداوار باندې؟

۷ - د سرکاري مالیې په ګرخولو سره به له پاتې حاصل څخه عشر ورکول کیږي او که په لومړي سر کښې چه څومره حاصل وي په هغه کښې عشر واجب دی؟

۸ - پوروړی به له پور څخه د زیات حاصل عشر ورکوي او که د ټول حاصل یا پیداوار؟

۹ - د عشر لپاره کوم نصاب تاکل شوی دی او که نه؟

۱۰ - په پنبې. سبزي او داسې نورو باندې هم عشر شته او که یواځې په غنمو باندې دی؟

۱۱ - د کوچنې او لیوني په زمکې باندې عشر واجب دی او که نه؟

۱۲ - د جوماتونو. دیني مدرسو او داسې نورو لپاره په وقف شویو زمکو باندې عشر واجب دی او که نه؟

۱۳ - په عشري زمکو کښې په کومو حالاتو کښې لسمه حصه او په کومو حالاتو کښې شلمه حصه واجبه ده؟

۱۴ - د خراج مقدار یا اندازه څه ده؟

۱۵ - که چیرته په زمکې باندې هیڅ هم و نه کرې نو بیا هم خراج واجب دی؟
۱۶ - په مزارعت کښې که چیرته عشر په مشترک حاصل باندې وي نو آیا زمیندار دا حق لري چه د حاصل له ویش څخه مخکښې عشر وباسي اگر که مزارع (دهقان) په دې باندې خوښ نه وي؟
۱۷ - خراج په ټول کال کښې یواځې یوځل واجب دی اوکه د عشر غوندې په هر فصل یا کروندې باندې واجب دی؟
۱۸ - که چیرته په کوم آفت سره کرونده تباه شي یا غلا شي نو آیا عشر بیا هم پرې واجب دی او که نه؟
۱۹ - که چیرته د اوسیدنې د کور په حویلی یا سرای کښې څوک باغ ولګوي نو آیا په هغه باندې د عشر یا خراج حکم شته او که نه؟
۲۰ - یو څوک چه د بل چا په زمکې باندې په زوره قبضه وکړي نو د داسې زمکې عشر او خراج به د چا په ذمې باندې وي؟
۲۱ - که چیرته د کال په منځ کښې زمکه خرڅه کړي نو عشر او خراج به ئې د بائع (پلورونکي) په ذمه وي او که د مشتري (پیرونکي) په ذمه؟
۲۲ - د عشر تر ادا کولو وروسته چه د حاصل په قیمت باندې کال تیر شي نو په هغه باندې به زکات فرض وي او که نه؟
۲۳ - د څو کلونو عشر مخکښې له وجوب څخه ورکول جائز دي او که نه؟
۲۴ - یو سړی د زرعي زمکو تجارت کوي. نو آیا پرته له عُشر څخه دِ زمکې په مالیت باندې هم زکات فرض دی او که نه؟
۲۵ - کومه سبزي، میوه او داسې نور چه د زمکې مالک ئې پخپله استعمالوي آیا په هغو باندې هم عشر فرض دی او که نه؟
۲۶ - عُشر د حاصل له جنس څخه ورکول ضروري دي او که قیمت ئې هم ورکول کیدلی شي؟
۲۷ - کوم سړی چه پخپله هم مسکین وي او د هغه لپاره د زکات اخیستل روا وي آیا په داسې سړي باندې هم د زمکې له پیداوار څخه د عشر ایستل واجب دي؟ په داسې حال کښې چه دی له نورو څخه د زکات او عشر اخیستلو مستحق دی. نو آیا دی د خپلې زمکې عشر خپل خان ته نه شي کینودلی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب

۱ - په مزارعت کښې عشر او خراج په چا باندې دی؟

موظف خراج په هر حالت کښې په زمیندار یعنې د زمکې په مالک باندې دی د مقاسمه په خراج او عشر کښې دا تفصیل دی چه خراج مقاسمه په مصرف کښې د موظف خراج غوندې دی او

په ماخذ کښې د عشر غوندې دی. قال في الشامية تحت (قوله خراج مقاسمة الخ) خراج المقاسمة كالموظف مصرفاً و كالعشر مأخذاً (الى قوله) وقد تقرر ان خراج المقاسمة كالعشر لتعلقه بالخارج ولذا يتكرر بتكرر الخارج في السنة وانما يفارقه في المصرف فكل شيء يؤخذ منه العشر ونصفه يؤخذ منه خراج المقاسمة و تجرى الاحكام التي قررت في العشر وفاقاً وخلافاً. (ردالمحتار ج۲،ص۳۵۹)

په عشر او مقاسمه خراج کښې دا تفصيل دی چه په صحيح مزارعت کښې عشر په زميندار او مزارع باندې د خپلو خپلو حصو په اندازه دی. يعنې عشر يا مقاسمه خراج به په مشترکه توگه تر ادا کولو وروسته تقسيموي. قال في الشامية ولو دفع الارض العشرية مزارعة ان البذر من قبل العامل فعلى رب الارض في قياس قوله لفسادها وقالا في الزرع لصحتها وقد اشعر ان الفتوى على الصحة وان من قبل رب الارض كان عليه اجماعاً ومثله في الخانية والفتح (الى ان قال) لكن ما ذكر من التفصيل يخالفه ما في البحر والمجتبى والمعراج والسراج والحقائق والظهيرية ان العشر على رب الارض عنده عليهما عندهما من غير ذكر هذا التفصيل وهو الظاهر لما في البدائع من ان المزارعة جائزة عندهما و العشر في الخارج بينهما فيجب العشر عليهما الخ وقال ابن عابدين رحمه الله في اخر هذا البحث فكان ينبغي للشارح متابعة ما في اكثر الكتب ثم اعلم ان هذا كله في العشر اما الخراج [1] على رب الارض اجماعاً. (ردالمحتار ج۲،ص۶۷)

او په فاسد مزارعت کښې که چيرته بذر (تخم) د زميندار له خوا څخه وي نو عُشر او خراج مقاسمه به هم په زميندار باندې وي او که چيرته بذر د مزارع له خوا څخه وي نو په دې کښې به تفصيل هغه وي کوم چه د اجارې په اړه په راتلونکي ځواب کښې راځي ځکه چه دا صورت هم د اجارې په حکم کښې دی.

قال في الشامية عشر جميع الخارج على رب الارض عنده لان المزارعة فاسدة عنده فالخارج له اما تحقيقاً او تقديراً لان البذر ان كان من قبله فجميع الخارج له وللمزارع اجر مثل عمله وان كان من قبل المزارع فالخارج له ولرب الارض اجر مثل ارضه الذي هو بمنزلة الاخراج الا ان عشر حصته في عين الخارج وعشر حصة المزارع في ذمة رب الارض و فائدة ذلك السقوط بالهلاك اذا نيط بالعين و عدمه اذا نيط بالذمة. (رد المحتار ج۲، ص۶۷). وفي التحرير المختار للرافعي رحمه الله (قوله العشر عند الامام على رب الارض مطلقاً) لانه ان كان البذر لرب الارض فلا شبهة في وجوب العشر عليه واما اذا كان للأخر فلان رب الارض موجر ومذهبه ان العشر على

[1] اى الخراج الموظف لما مر من ان خراج المقاسمة كالعشر مأخذاً ۱۲منه

الموجر.(التحریر المختار ج۱،ص۲۹)

د مزارعت صورتونه

۱ - زمکه او تخم د یوه سړي وي او غوائي او عمل د بل سړي.
۲ - زمکه د یوه سړي وي او نور ټول شیان د بل.
۳ - عمل د یوه سړي وي او نور ټول شیان د بل وي.
۴ - زمکه او غوائي د یوه سړي وي او تخم او عمل د بل وي.
۵ - غوائي او تخم د یوه او زمکه او عمل د بل وي.
۶ - غويي د یوه سړي وي او نور ټول شیان د بل وي.
۷ - تخم د یوه سړي وي او نور ټول شیان د بل وي.

په دغو اوه قسمونو کښې لومړني درې ډولونه د صحیح مزارعت دي او څلور آخري ډولونه د فاسد مزارعت دي. قال فی شرح التنویر و کذا صحت لو کان الارض و البذر لزید و البقر و العمل للأخر او الارض له و الباقی للآخر او العمل له و الباقی للآخر فهذه الثلاثة جائزة و بطلت فی اربعة اوجه لو کان الارض و البقر لزید او البقر و البذر له و الآخران للآخر او البقر او البذر له و الباقی للآخر.(ردالمحتار ج۵،ص۱۸۰)

۲ - د زمکې د اجارې په صورت کښې به عشر او خراج په چا باندې وي؟

په صحیح او فاسدې اجارې کښې موظف خراج (هغه خراج چه د وخت حاکم د حاصلاتو یوه ټاکلې اندازه په خلکو باندې کښیږدي) په هر صورت په زمیندار باندې دی او په عشر او خراجِ مقاسمه (هغه خراج چه د رعیت او بادشاه تر منځ د حاصلاتو څه برخه سره تقسیم شي) کښې دا تفصیل دی چه که چیرته زمیندار مزدوه زیاته اخیستله او له مستأجر (چا ته ئې چه زمکه په اجرت ورکړې وي) سره ډیر کم شی پاتې کیده نو عشر او خراجِ مقاسمه به په زمیندار باندې وي او که چیرته ئې اجرت یا مزدوه کمه اخیستله او مستأجر ته زیات شی پاتې کیدو نو عشر او خراجِ مقاسمه په مستأجر باندې دی په دې زمانه کښې په عمومي توګه اجرت کم اخیستل کیږي او د مستأجر آمدني زیاته وي د دې لپاره عشر او خراجِ مقاسمه به په مستأجر باندې وي

قال فی شرح التنویر و العشر علی الموجر کخراج موظف و قالا علی المستأجر کمستعیر مسلم و فی الحاوی و بقولهما نأخذ و فی الشامیة قلت و لکن افتی بقول الامام جماعة من المتأخرین (الی ان قال) لکن فی زماننا عامة الاوقاف من القری و المزارع لرضا المستأجر بتحمل غراماتها و مؤنها یستأجرها بدون اجر المثل بحیث لا تفی الاجرة و لا اضعافها بالعشر او خراج المقاسمة فلا ینبغی العدول عن الافتاء بقولهما فی ذلک لانهم فی زماننا

يقدرون اجرة المثل بناءً على ان الاجرة سالمة لجهة الوقف و ان المستأجر ليس عليه سوى الاجرة فان اجرة المثل تزيد اضعافاً كثيرة كما لا يخفى فان امكن اخذ الاجرة كاملة يفتى بقول الامام و الا فبقولهما لما يلزم عليه من الضرر الواضح الذى لا يقول به احد والله تعالى اعلم (ردالمحتار ج۲ ص۴۵)

۳ ـ په حکومتي مالیې سره عُشر نه ساقطیږي

په حکومتي ټیکس یا مالیې سره عُشر نه ساقطیږي. د فقهې د کتابونو له دې عبارت چه (لا يجتمع العشر مع الخراج) ځینو ته اشتباه ور لویدلې ده چه د حکومتي مالیې په ادا کولو سره عشر ساقطیږي. حالانکه له دې جزئیې څخه مقصد دا دی چه له خراجي زمکې څخه سره له دې چه خراج تر اخیستل کیږي د عشر اخیستل یا له عُشري زمکې څخه سره له دې چه عُشر اخیستل کیږي د خراج اخیستل جائز نه دي. دا مطلب نه دی چه له عشري زمکې څخه د خراج په ادا کولو سره عشر ساقطیږي. قال فى شرح التنوير ولا يؤخذ العشر من الخارج من ارض الخراج لانهما لا يجتمعان خلافاً للشافعي وفى الشامية اى لو كان له ارض خراجها موظف لا يؤخذ منها عشر الخارج و كذا لو كان خراجها مقاسمة من النصف ونحوه و كذا لو كانت عشرية لا يؤخذ منها خراج لانهما لا يجتمعان ولذا لم يفعله احد من الخلفاء الراشدين والا لنقل وتمامه فى الفتح. (ردالمحتار ج۲، ص۳۶۵)

لنده دا چه عشر عبادت دی چه ادا کول ئې لازم دي لکه څرنګه چه د حکومت له خوا څخه انکم ټیکس او داسې نورو په وصولولو سره زکات نه ساقطیږي همدارنګه د زمکې د حکومتي ټیکس په ادا کولو سره عُشر نه معاف کیږي.

۴ ـ په حکومتي ټیکس سره د خراج د ادا کیدو تفصیل

حکومت چه په زمکې باندې کومې روپۍ وصولوي هغه په دوه ډوله دي. یو د اوبو قیمت چه "آبیان" ورته ویل کیږي. بل کومې روپۍ چه د "محصول" یا ټیکس په نامه سره وصولیږي. البته د لومړي ډول روپۍ په خراج کښې نه شمیرل کیږي. البته د دویم ډول روپۍ په خراج کښې شمیرل صحیح دي له دې امله که چیرته په کومې زمکې باندې خراجِ مقاسمه فرض وي نو د خراج له ټولې اندازې څخه حکومتي محصول (دویم ډول) کم کړی شي او پاتې خراج دې ادا کړی شي. دا حکم د پاکستان د زمکو دی چیرته چه حکومت د مسلمانو دی. په هندوستان یا بل کوم غیر مسلم حکومت کښې د پرتو زمکو د خراج په ادا کولو سره فرض نه ساقطیږي ځکه چه نه خو کافر حکومت د خراج د وصولولو حق لري او نه د هغه فوځ او داسې نور د خراج شرعي مصرف دي. د دې لپاره د هغه په مسلمانانو باندې فرض دي چه پخپله دې خراج وباسي او په دیني کارونو کښې دې ولګوي

قال العلامة عبد الغفور الهمايونی التشلدی فی رسالة سراج الهدى فی تحقیق خراج السند و اما آنچه حکام نصاری می گیرند پس در اداء خراج محسوب نه می گردد لان الكافرین لیس لهم و لایة اهل الخراج من المسلمین و المؤمنین و ایضاً لیسوا بمصارف الخراج حتى اذا ادی المسلمون الیهم مالأ بنیة الخراج لا یخرجون عن عهدته لانهم لیسوا بمقاتلین لاهل الحرب و لا دافعین اعداء الاسلام عنهم و عن دارهم بل هم اهل الحرب و اعداء المسلمین و الاسلام اعاذنا الله تعالی علیهم و المصرف للخراج المقاتلون لاهل الحرب و دافعوا الاعداء عن دار الاسلام اما عدم ولایة الكافرین لاخذ الخراج من المسلمین فلما مر من عبارة جامع الفصولین و اما عدم کون الكافرین مصرفاً للخراج فلما ذکر فی الدر المختار و الكنز و الهدایة فی فصل الجزیة من مصارف الخراج و سیجیء عباراتهم و الكافرون لیسوا منهم اصلاً کما ستعرف پس آنچه نصاری می گیرند محض بظلم و تعدی می گیرند که حساب آن بروز قیامت خواهد شد و مسلمانان را اعادۂ آن بروئے سوءِ خود باید کرد تا از عهدۂ آن عند الله تعالی بر آیند۔ (ثم قال بعد ذکر مصارف الخراج) و کفار اهل حرب چنانچه نصاری و غیرهم داخل درین مصارف نیستند که بدادنِ او شان خراج ادا شود و قد صرح بذلك صاحب الدر المختار ایضاً حیث قال فی باب المصرف و اما الحربی و لو مستأمناً لجمیع الصدقات لا یجوز له اتفاقاً اهـ فان قلت یفهم من عبارة رد المحتار ان اهل الحرب اذا اخذوا الخراج من المسلمین فلا اعادة علیهم و تفصیله ان صاحب الدر المختار قال فی باب زكوة الغنم اخذ البغاة و السلاطین الجائرة زكوة الاموال الظاهرة کالسوائم و العشر و الخراج لا اعادة علی اربابها ان صرف المأخوذ فی محله الآتی ذکره و الا یصرف فیه فعلیهم فیما بینهم و بین الله تعالی اعادة غیر الخراج لانهم مصارفه اهـ فقال المحشی تحت هذا القول و یظهر لی ان اهل الحرب اذا غلبوا علی بلد فهن بلادنا کذلك لتعلیلهم اصل المسألة بان الامام لم یحمهم و الجبایة بالحمایة فقوله کذلك یدل علی ان حکم اهل الحرب مثل اهل البغاة اذا اخذوا الخراج فلا اعادة علی المسلمین فکیف تقول ان المسلمین یعیدون اذا اخذ منهم اهل الحرب قلت لفظ کذلك لیس اشارة الی عدم الاعادة بل اشارة الی عدم اخذ الامام ثانیاً بدلیل قوله لتعلیلهم اصل المسألة بان الامام لم یحمهم و الجبایة بالحمایة فان عدم حمایته انما هو دلیل علی عدم اخذ الامام ثانیاً منهم لا دلیل علی عدم اعادتهم فیما بینه و بین الله تعالی و المشار الیه بکذلك اعنی عدم اخذ الامام ثانیاً مذکور فی اول عبارة صاحب الحاشیة حیث قال (قوله اخذ البغاة) الاخذ لیس قیداً احترازیاً حتی لو لم یأخذوا منه ذلك سنین و هو عندهم لم یؤخذ منه شیء ایضاً کما فی البحر و النهر بلائیة عن الزیلعی و البدائع

قوم مسلمون خرجوا عن طاعة الامام الحق بان ظهروا فاخذوا ذلك نهر و يظهر لی ان اهل الحرب لو غلبوا علی بلدة من بلادنا كذلك لتعليلهم اصل المسألة بان الامام لم يحمهم و الجباية بالحماية اه فبالجملة ههنا مسألتان احدٰهما ان البغاة اذا اخذوا الخراج و الصدقة فلا يأخذ الامام مرة اخرٰى و ثانيهما ان اعادة الخراج على المسلمين بوجوههم غير لازم اذا اخذ البغاة سواء صرفوها فی محله اولم يصرفوه لانهم مصارفوه لكونهم مقاتلة لاهل الحرب لانهم قوم مسلمون خرجوا عن طاعة الامام بخلاف الصدقة فانها ان صرفت فی محلها لم يعيدوها و الا يعيدونها و فصل هاتين مسألتين صاحب الهداية والعلامة العينی فی شرح الكنز و صاحب المستخلص شرح الكنز قال صاحب الهداية و العلامة العينی فی شرح الكنز و صاحب المستخلص شرح الكنز قال صاحب الهداية و اذا اخذ الخوارج الخراج وصدقة السوائم لا يثنی عليهم لانّ الامام لم يحمهم و الجباية بالحماية و افتوا بان يعيدوها دون الخراج لانهم مصارف الخراج لانهم مقاتلة و الزكٰوة مصرفها الفقراء و لا يصرفونها اليهم و قيل اذا نوى بالدفع التصدق عليهم سقط عنهم و كذا الدفع الی كل جائر لانهم بما عليهم من التبعات فقراء والاول احوط اه. وقال العينی ولو اخذ الخراج و العشر و الزكٰوة بغاة لم تؤخذ مرة اخرٰى لانّ الامام لم يحمهم و الاخذ بالحماية بخلاف ما اذا مر بهم هو فعشر وه حيث يؤخذ منه ثانياً لان التقصير من جهته و الذی كالمسلم فيه ثم اذا لم يؤخذ منهم ثانياً يفتون بان يعيدوها فيما بينهم و بين الله تعالٰی و قال فی المستخلص ولو اخذ الخراج او العشر و الزكٰوة بغاة لم يؤخذ اخرٰى اعلم ان ولاية الاخذ فی الخراج والعشر وزكٰوة السوائم و زكٰوة اموال التجارة انما هی للامام فان اخذت البغاة او سلاطين زماننا الخراج فلا اعادة على المالك ان يعطيها ثانيا وليس للامام ان يأخذ ثانياً لانه لم يحمهم ويفتی على ان للارباب ان يعيدوها بينهم و بين الله تعالٰی او يصرفونها الی مستحقيها و اما الخراج فلا اعادة عليهم لانهم مصارف الخراج لكونهم مقاتلة و الخراج مصرفها المقاتلة بخلاف الزكٰوة اه فصاحب رد المحتار اشار بلفظ كذلك الی المسألة الاولی اعنی عدم الاخذ لاتحاد العلة وهو عدم الحماية من الامام لا الی المسألة الثانية اعنی عدم الاعادة على اربابه لعدم اتحاد العلة لان علة عدم الاعادة اما صرفهم الی مصارفه اولانهم مصارفه لكونهم مقاتلة و الكفار ليسوا بمصارف الزكٰوة والخراج وليس لهم الاخذ و اداءها الی مصارفها فافهم نعم لو كان من طرفهم وال مسلم فيجوز له اخذ الخراج كما صرح به الكتب وفی هذه الديار الولاة كفار وليسوا بمسلمين فلم يكن لهم ولاية اخذ الخراج انتهٰی قول الهمايونی.

فائده: په دې خاى باندې د علامه شامي رحمه الله په تحرير كښې اشكال دى. كما قال الرافعي رحمه الله تعالى (قوله الاخذ ليس قيداً الخ) كون الاخذ ليس بقيد انما يظهر في عبارة الكنز وهي لو اخذ الخراج والعشر والزكوٰة بغاة لم يؤخذ اخرى لا في عبارة المصنف وهي قوله لا اعادة الخ فانه اذا لم يأخذوا منه سنين وهو عندهم يجب عليه الاخراج بنفسه وتكون ذمته مشغولة فيما بينه وبين الله تعالى وان كان العامل ليس له ولاية الاخذ لان الجباية بالحماية تأمل (التحرير المختار ج۱،ص۱۳۲) وقال الهمايولي رحمه الله تعالى اذا تأملت حق التأمل فقد زلت اقدام هذا الهمام في هذا المقام والتبس عليه مسألة اخرى ولم يفرق بينهما تقريره ان صاحب الدر المختار ذكر في كتابه مسألة عدم الاعادة لا مسألة عدم الاخذ حيث قال لا اعادة على اربابها ولم يقل لا يأخذ منهم ثانياً ثم ذكر المحشي تحت هذه المسألة عبارة تدل على ان صاحب الدر متعرض لمسألة عدم الاخذ حيث قال (قوله اخذ البغاة الخ) الاخذ ليس قيداً احترازياً حتى لو لم يأخذوا منه ستين سنة وهو عندهم لم يؤخذ منه شئ ايضاً كما في البحر والشرنبلالية عن الزيلعي اه فقوله ايضاً يدل على ان صاحب الدر المختار متعرض لمسألة عدم الاخذ لان المفهوم من قولهم انهم اذا لم يأخذوا الخراج منه ستين سنة وهو عندهم فآض الامر اى رجع الحكم الذي اثبت صاحب الدر وهو عدم الاخذ للامام ثانياً ايضاً (رجوعاً) فلم يكن الاخذ فيه قيداً احترازياً يحترز به عن عدم اخذ البغاة الخراج بل حكم اخذهم الخراج وعدم اخذهم اذا كان عندهم في دار البغي واحد مع ان صاحب الدر لم يتعرض مسألة عدم الاخذ اصلاً فالتبس على المحشي مسألة بمسألة اخرى فهو ظن ان هذا مسألة عدم اخذ الامام ثانياً مع انها مسألة عدم اعادة المسلمين فافهم. الا ان يقال ان صاحب الدر اورد آخر المسألة وترك اوّلها للاعتماد على شهرته ولكونه غير مختلف فيه وعدم كونه ذات تفصيل فان مسألة عدم الاعادة ليست بمسألة مستقلة برأسها بل كالتذييل والتتميم لمسألة عدم الاخذ ولهذا ترى عبارات الكتب المارة اوردت هذه المسألة بطريق التبع والتذييل والتتميم لا بطريق الاستقلال والاصلية كما لا يخفى على المتدرب في اساليب الكلام فاورد المحشي هذه العبارة تنبيهاً على اول المسألة واشعاراً على اصلها ويدل عليه قوله لتعليلهم اصل المسألة اى اصل مسألة عدم الاخذ ايضاً لان معنى قوله لا اعادة على اربابها ليس على المالك ان يعطيها ثانياً وليس للامام ان يأخذها مرةً اخرى كما يدل عليه عبارة المستخلص حيث قال فان اخذت البغاة او سلاطين زماننا الخراج فلا اعادة على المالك يعني ليس على المالك ان يعطيه ثانياً وليس للامام ان يأخذه ثانياً اه فانه فسر عدم الاعادة بكليهما فيكون معنى

قول الدر الى اعادة على اربابها لا يعطون بوجوههم مرة اخرى ولا يأخذ منهم الامام ثانياً ان صرف المأخوذ فى محله والا يصرف فيه فعليهما اعادة غير الخراج لوجوههم خروجاً عن العهدة فيهما بينهم وبين الله تعالى ولكن لا يأخذ منهم الامام ثانياً فى هذه الصورة ايضاً ولهذه النكتة لم يقيد صاحب الدر الاعادة الاولى بقوله فيما بينهم وبين الله تعالى وقيد الاعادة الثانية به لان المراد بالاعادة الاولى هو المطلق وبالثانية المقيد فالحاصل ان الامام لا يأخذ منهم مرة اخرى مطلقاً سواء صرفوه فى محله او لم يصرفوه ولكن بوجوههم يعيدون غير الخراج ان لم يصرف فى محله ولم يعيدوه ان صرف فى محله. والله اعلم بالصواب.

۵ ـ د عشر او خراج مصرف

د عشر مصرف هغه دى كوم چه د زكات دى. او د خراجِ مقاسمه او موظف مصرف عامه ګټې دي كوم چه د جوماتونو او مدرسو جوړول هم پكښې داخل دي

قال فى شرح التنوير فى فصل الجزية ومصرف الجزية والخراج (الى قوله) مصالحنا كثغور وبناء قنطرة وجسر وكفاية العلماء والمتعلمين وبه يدخل طلبة العلم والقضاة والعمال ككتبة قضاة وشهود قسمة ورقباء سواحل ورزق المقاتلة وذراريهم اى ذرارى من ذكر وقال فى الشامية (قوله ومصرف الجزية والخراج الخ) قيدهما بخراج لان العشر مصرفه مصرف الزكوة كما مرّ وايضاً فيها تحت (قوله وبناء قنطرة) ومثله بناء مسجد وحوض ورباط وكرى انهار عظام غير مملوكة كالنيل وجيحون وكذا النفقة على المساجد فيدخل فيه الصرف على اقامة شعائرها من وظائف الامامة والأذان ونحوهما (قوله وكفاية العلماء) هم اصحاب التفسير والحديث والظاهر ان المراد بهم من يعلم العلوم الشرعية فيشمل الصرف والنحو وغيرهما وفى التعبير بالكفاية اشعار بانه لا يزاد عليها وكذا يشعر باشتراط فقرهم الخ. (ردالمحتار ج۳ص۲۸۷)

۶ ـ عُشر په ټول پيداوار باندې پرته د مصارفو له ګرځولو څخه واجب دى

په ټولو حاصلاتو باندې بې د مصارفو له ګرځولو څخه عشر واجب دى قال فى شرح التنوير بلا رفع مؤن اى كلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم بالعشر فى كل الخارج. (ردالمحتار ج۲)

۷ ـ د حكومتي ټيكس له ګرځولو پرته په ټولو حاصلاتو باندې عشر واجب دى

په لومړي سر كښې چه څومره حاصلات لاس ته راوړي د هغو ټولو عشر واجب دى. داسې نه چه ټيكس ترى وباسي او بيا عشر ادا كړي لما مرّ فى جواب المسألة السابقة.

۸ ـ مقروض به پرته د قرض له ګرځولو څخه له ټولو حاصلاتو څخه عشر ادا كوي

قرض هم نه ترې کرخول کيږي بلکه په ټولو حاصلاتو باندې عشر واجب دی قال فی شرح التنویر ویجب مع الدین.(ردالمحتار ج۲)

۹ ـ د عشر هیڅ نصاب نشته

د عشر د وجوب لپاره هیڅ نصاب شرط نه دی البته له يوه صاع (۸۸لاه ليتر) څخه په کم باندې په عشر نه وي قال فی شرح التنویر ویجب العشر فی عسل وان قل (الی ان قال) بلا شرط نصاب وبقاء وحولان حول وفی الشامیة (قوله بلا شرط نصاب وبقاء) فیجب فیما دون النصاب بشرط ان یبلغ صاعاً وقیل نصفه.(رد المحتار ج۲،ص۴۹) د صاع د اندازې د معلومولو آسان صورت دا دی چه له ۳/۵۳۸ کیلو گرامه وربشو څخه چه کوم لوښی ډکیږي هغه صاع ده. د صاع پوره تحقیق د بنده په "بسط الباع لتحقیق الصاع" په رسالې کښې دی

۱۰ ـ په پنبې، سبزي او داسې نورو باندې هم عشر شته

په پنبې. غنمو. سبزې. ترکارې او داسې نورو هر ډول ترکاریو په حاصلاتو باندې عُشر شته لیکن په پرورې. د جوارو په وچو ټنټلونو او داسې نور چه دانه ترې اخيستل شوې وي عشر نشته البته که چېرته د دانې له نیولو څخه مخکښې قطع کړی شي نو په هغو باندې هم عشر شته

قال فی شرح التنویر و یجب العشر فی عسل و ان قل (الی ان قال) الا فیما لا یقصد به استغلال الارض نحو حطب وقصب فارسی وحشیش وتبن وسعف وصمغ وقطران وخطمی واشنان وشجر قطن وباذنجان وبذر بطیخ وقثاء وادویة کحلبة وشونیز حتی لو اشغل ارضه بها یجب العشر وفی الشامیة تحت (قوله بلا شرط نصاب و بقاء) وفی الخضراوات التی لا تبقی وهذا قول الامام وهو الصحیح کما فی التحفة (قوله الا فیما لا یقصد الخ) اشار الی ان ما اقتصر علیه المصنف کالکنز وغیره لیس المراد به ذاته بل لکونه من جنس ما لا یقصد به استغلال الارض غالباً وان المدار علی القصد حتی لو قصد به ذلک وجب العشر کما صرح به بعده (قوله وتبن) غیر انه لو فصل قبل انعقاد الحب وجب العشر فیه لانه صار هو المقصود وعن محمد فی التبن اذا یبس العشر (قوله وشجر قطن) اما القطن نفسه ففیه العشر کما مر (قوله وباذنجان) عطف علی قطن فلا یجب فی شجره و یجب فی الخارج منه (قوله وبذر بطیخ وقثاء) ای کل حب لا یصلح للزراعة کبذر البطیخ والقثاء لکونها غیر مقصودة فی نفسها بحر ای لانه لا یقصد زراعة الحب لذاته بل لما یخرج منه وهو الخضراوات وفیها العشر کما مر (الی ان قال) و یجب فی العصفر والکتان وبذره لان کل واحد منها مقصود فیه (قوله حتی لو اشغل ارضه بها یجب العشر) فلو استنمی ارضه بقوائم الخلاف وما اشبهه او بالقصب او الحشیش وکان یقطع ذلک ویبیعه کان فیه العشر (الی ان قال) و

جميع ما يقطعه ليس بقيد ولذا اطلقه قاضي خان. (ردالمحتار ج۲، ص۶۸)

۱۱ - د کوچني او ليوني په زمکې باندې عشر

د کوچني او ليوني په زمکې باندې عشر فرض دی قال في شرح التنوير ويجب مع الدين وفي ارض صغير ومجنون ومكاتب ومأذون وفي الشامية فلا يشترط في وجوبه العق والبلوغ والحرية. (ردالمحتار ج۲، ص۵۲)

۱۲ - په وقف شوې زمکې باندې عشر

په وقف شوې زمکې باندې هم عشر واجب دی. لما في العلائية ويجب (الى قوله) ووقف، وفي الشامية افادان ملك الارض ليس بشرط لوجوب العشر وانما الشرط ملك الخارج لانه يجب في الخارج لا في الارض فكان ملكه لها وعدمه سواء بدائع. (ردالمحتار ج۲، ص۵۲)

۱۳ - د عشر اندازه

عشري زمکه که چيرته د باران يا سيلاب يا قدرتي چينې له اوبو څخه خړوبيدله نو د داسې زمکې په حاصلاتو کښې په لسو کښې د يوې برخې (۱/۱۰) ورکول واجب دي. او که چيرته اوبو په محنت يا قيمت سره ورکول کيدلې لکه د کوهي اوبو. واټر پمپ او د نهر يا ويالې اوبو نو په هغه کښې په شلو کښې د يوې برخې ورکول واجب دي. د نهر د اوبو د آبياني په ادا کولو سره هغه له حکومت څخه اخيستل کيږي او که چيرته د عشر او نيم عشر دواړه ډوله اوبو استعماليدلې نو غالب (ډيرو) لره اعتبار دی که چيرته د عشر اوبو غالبې وې نو لسمه او که د نيم عشر اوبو غالبې وې نو شلمه برخه به واجبه وي او که چيرته دواړه ډوله اوبو ئې برابرې خوړلې نو د عشر به يعني د ټولو حاصلاتو به په څلوېښتو کښې درې برخې (۳/۴) واجبې وي.

في عشر التنوير يجب في مسقى سماء وسيح ونصفه في مسقى غرب ودالية، وفي الشرح لكثرة المؤنة وفي كتب الشافعية اوسقاه بماء اشتراه وقواعدنا لا تأباه ولو سقى سيحاً وبآلة اعتبر الغالب ولو استويا فنصفه وقيل ثلاثة ارباعه وفي الحاشية (قوله وقواعدنا لا تأباه) كذا نقله الباقاني في شرح الملتقى عن شيخه البهنسي لان العلّة في العدول عن العشر الى نصفه في مسقى غرب ودالية هي زيادة الكُلفة كما علمت وهي موجودة في شراء الماء الخ (قوله وقيل ثلاثة ارباعه) قال في الغاية قال به الائمة الثلاثة فيؤخذ نصف كل واحد من الوظيفتين ولا نعلم فيه خلافاً اه اي لان نصفه مسقى سيح ونصفه مسقى غرب فيجب نصف العشر ونصف نصفه ورجع الزيلعي الاوّل. (ردالمحتار ج۲، ص۵۵)

قلت لما اختلف الترجيح فالاحتياط في الاخذ بالقالي.

۱۴ . د خراج اندازه

د عراق د فتح په وخت کښې حضرت عمرؓ په فتح شویو زمکو باندې د جریب له حسابه خراج موظف تعین کړی وو. د هغه جریب ټوله مسافه ۶۰×۶۰ ذراعه وو او دلته له ذراع څخه مراد اوه قبضې دي په داسې حال کښې چه عام ذراع شپږ قبضې دي. یوه قبضه مساوي ده له څلورو ګوتو سره. په دې حساب سره نوموړې ذراع ۱/۷۵ فټه شو. ۶۰ ذراع = ۱۰۵ فټ = ۳۵ ګزه = ۳۲ متره. لهذا جریب مساوي شو له ۱۲۲۵ مربع ګز او ۱۰۲٤ مربع متر سره.

حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په لاندینی شرحې سره خراج وټاکه.

په عامو دانو او جنسونو باندې في جریب یو درهم (۳/۵ ماشه = ۳/٤۰۲ ګرامه سپین زر) او له یوه صاع (۵/۸۸ لیتره) حاصلاتو څخه. (که چیرته هیڅ شی به نې هم پکښې نه وو کرلی نو په ظاهره خو امام اختیار لري چه له کوم نس څخه ئې غواړي وصول دې کړي) او په داسې سبزیو باندې چه بوټې به ئې تر ډیرې مودې پورې میوه ورکوي لکه ککړي (تره). خربوزه. تور بانجان او داسې نور فی جریب پنځه درهمه او د انګورو داسې ګڼ باغ چه په هغه کښې زراعت و نه شي لس درهمه فی جریب.

له انګورو پرته د نورو میوو ګڼ باغونه هم د امام ابو یوسفؒ په نزد د انګورو د باغ په حکم کښې دی او د امام محمدؒ په نزد په حکم کښې د موظف کښې نه دی. د امام ابو یوسفؒ قول له ارفق والي پرته روایةً او درایةً هم ارجح معلومیږي. **اما درایةً فوجهه ظاهر واما روایةً فلانه هو المذکور في المتون وتقدیم الامام الثاني علی الثالث.**

د حضرت عمرؓ له خوا څخه د مذکور تفصیل له مخې د توظیف وجه دا ده چه د دانې او اجناسو لپاره په هر موسم کښې د تخم د اچولو له مصرفونو او محنت پرته د فصل د ریبلو. درمند. او په هوا کښې د بادولو په صورت کښې د پاکولو سختی برداشت کیږي او ګټه کمه ده او په سبزیو کښې منفعت او ګټه زیاته ده او مشقت (تکلیف) کم دی ځکه چه د هغو یو ځل تخم اچول د ډیرې مودې لپاره کار ورکوي او د ریبلو. درمند. په هوا کښې د بادولو تکلیف پکښې نشته. او د باغ حاصلات تر ټولو زیات دي او د بار بار تخم اچولو او داسې نورو تکلیف پکښې نشته.

په یادو شویو اجناسو کښې د حضرت عمرؓ په توظیف باندې زیاتوالی جائز نه دی او کمول ترې جائز دی او چه کله ټول حاصلات د حضرت عمرؓ له خراج څخه دوه چنده نه وي نو تر نیمو حاصلاتو پورې په خراج کښې کمی کول واجب دي

د کومو شیانو د خراج تعیین چه له حضرت عمرؓ څخه ثابت نه دي لکه داسې باغ چه په هغه

کښې نور څه هم کرل کيږي او په سبزيو کښې اوږه. پياز. ګاګره. مولي او داسې نور او نور فصلونه لکه زعفران. پنبه او داسې نورو کښې د حاصلاتو د تحمل مطابق خراج تاکل کيږي ليکن که خراجِ موظف وي او که خراجِ مقاسمه په دواړو کښې له تولو حاصلاتو څخه تر نيماني زيات خراج مقررول جائز نه دي او له خُمس (پنځمې برخې) څخه کم مقررول جائز دي ليکن بهتره دا ده چه له دې څخه کم نه کړای شي البته په کومې زمکې کښې چه محنت ډير زيات وي او حاصلات ئې ډير کم وي نو له خُمس څخه هم کم خراج اخيستل کيږي

که چيرته په زرعي يا د سبزي د کرنې په زمکې باندې باغ ولګوي نو چه کله د حضرت عمر ﷺ له توظيف څخه دوه چنده ميوه ونيسي په دې وخت کښې په دې باغ باندې خراج لګول کيږي. تر دې مخکښې نيمه ميوه په خراج کښې اخيستل کيږي په دې شرط چه نيمه ميوه د زرع له خراج او په رطبه زمکه کښې د رطبه تر او تازه خرما) له خراج څخه کم نه وي. او که نه نو بيا خراجِ زرع يا خراجِ رطبه اخيستل کيږي

که چيرته چا د باغ ونې قطع کړي او په هغه کښې ئې د فصل کرل شروع کړل نو له هغه څخه د باغ خراج اخيستل کيږي. همدارنګه په زمکې کښې د سبزيو د صلاحيت تر څنګ د سبزيو د کرنې په ځای چه فصل وکړي نو په هغه باندې به هم د سبزيو خراج وي.

خراجِ موظف په خراج مقاسمه باندې بدلول او د دې برعکس جائز نه دی. البته د دې له تعليل (لان فيه نقض العهد وهو حرام) څخه معلوميږي چه د زميندارانو په رضا سره تبديلول جائز دي

قال في شرح التنوير (وضع عمر رضي الله تعالى عنه على السواد لكل جريب) هو ستون ذراعاً في ستين بذراع كسرى سبع قبضات (صاعاً من بر او شعير ودرهما ولجريب الرطبة خمسة دراهم ولجريب الكرم او النخل متصلة) قيد فيهما (ضعفها ولما سواه) مما ليس فيه توظيف عمر (كزعفران وبستان) هو كل ارض يحوطها حائط وفيها اشجار متفرقة يمكن الزرع تحتها فلو ملتفة اى متصلة لا يمكن زراعة ارضها فهو كرم (طاقته) وغاية الطاقة (نصف الخارج) لان التنصيف عين الانصاف (فلا يزاد عليه) في خراج المقاسمة ولا في الموظف على مقدار ما وظفه عمر رضي الله تعالى عنه وان اطاقت على الصحيح. كافي (وينقص مما وظف) عليها (ان لم تطق) بان لم يبلغ الخارج ضعف الخراج الموظف فينقص الى نصف الخارج وجوباً وجوازاً عند الاطاقة وينبغي ان لا يزاد على النصف ولا ينقص عن الخمس حدادي. وفيه لو غرس بارض الخراج كرما او شجرا فعليه خراج الارض الى ان يطعم وكذا لو قلع الكرم وزرع الحب فعليه خراج الكرم واذا اطعم فعليه قدر ما يطيق ولا يزيد على عشرة دراهم ولا ينقص عما كان وفي الشامية (قوله من بر او شعير) اى فهو مخير في اعطاء الصاع من

الشعیر او البر کما فی النهایۃ معزیا الی فتاوی قاضی خان و الصحیح انه مما یزرع فی تلك الارض کما فی الفتح، شرنبلالیة و مثله فی البحر و بقی ما اذا اعطلها و الظاهر ان الامام مخیر تأمل. (قوله الرطبة) بالفتح و الجمع الرطاب و هی القثاء و الخیار و البطیخ و الباذنجان و ما جری مجراه و البقول غیر الرطاب مثل الكراث شرنبلالیة (قوله فلو ملتفة الخ) فی المصباح التف النبات بعضه ببعض اختلط ثم اعلم ان حاصل ما ذکره من الفرق بین البستان و الکرم هو ان ما کانت اشجاره ملتفة فهو کرم و ما کانت متفرقة فهو بستان و قد عزاه فی البحر الی الظهیریة و مثله فی کافی النسفی و مقتضاه ان الکرم لا یختص بشجر العنب مع ان ما فی المتون من عطف النخل علی الکرم یفید انه غیره و فی الاختیار و الجریب الذی فیه اشجار مثمرة ملتفة لا یمکن زراعتها قال محمد رحمه الله یوضع علیه بقدر ما یطیق لانه لم یرو عن عمر رضی الله تعالی عنه فی البستان تقدیر فکان مفوضاً الی امر الامام و قال ابو یوسف رحمه الله تعالی لا یزاد علی الکرم لان البستان بمعنی الکرم فما لو ارد فی الکرم وارد فیه دلالة و ان کان فیه اشجار متفرقة فهی تابعة للارض اھ و مفاد هذا ایضاً ان الکرم مختص بالعنب و البستان غیره بقرینة التعلیل اولاً و ثانیاً و هذا اوفق بما فی کتب اللغة و مفاده ایضاً ان الخلاف بین محمد و ابی یوسف رحمهما الله تعالی فی البستان اذا کانت اشجاره ملتفة و ان ما[1] فی المتن هو قول محمد رحمه الله و علیه جری فی الملتقی و ذکر فی البدائع مثل ما فی الاختیار حیث قال و فی جریب الکرم عشرة دراهم و اما جریب الارض التی فیها اشجار مثمرة بحیث لا یمکن زراعتها لم یذکر فی ظاهر الروایة و روی عن ابی یوسف رحمه الله انه قال اذا کان النخل ملتفا جعلت علیه الخراج بقدر ما یطیق و لا ازید علی جریب الکرم عشرة دراهم (قوله فلا یزاد علیه فی خراج المقاسمة) ترك ما لم یوظف مع ان الکلام فیه فکان علیه ان یقول فلا یزاد علیه فیه و لا خراج المقاسمة و فی الموظف الخ افاده ح قلت و قد یجاب بأن قوله و التنصیف الخ یفید انه یجوز وضع النصف او الربع او الخمس فیصیر خراج مقاسمة لانه جزء من الخارج و هو غیر الموظف فقوله فی خراج مقاسمة اراد به هذا النوع و قوله و لا فی الموظف الخ اراد به النوع الاول فافهم (قوله و لا فی الموظف علی مقدار ما وظفه عمر) و کذا اذا فتحت بلدة بعد عمر رضی الله تعالی عنه فاراد الامام ان یضع علی ما یزرع حنطة درهمین و قفیزاً و هی تطیقه لیس له ذلك عند ابی حنیفة رحمه الله تعالی و هو الصحیح لان عمر رضی الله تعالی عنه لم یزد

---

[1] - فیه اشکال یتجه علی هذا ذکر النخل مع الکرم و الظاهر ان المراد بذکر النخل التعمیم بجمیع الاشجار المثمر فوجاً لبستان الاشجار المتفرقة فالمذکور فی المتن هو قول ابی یوسف. ۱۲ رشید احمد

لما اعتبر زيادة الطاقة افاده فى البحر عن الكافى قال ط وهذا نص صريح فى حرمة ما احدثه الظلمة على الارض من الزيادة على الموظف ولو سلم ان الاراضى انتقلت لبيت المال وصارت مستاجرة اه (قوله وان اطاقت) تعميم لقوله ولا يزاد عليه الخ فيشمل ما لم يوظف كما صرح به فى قوله وغاية الطاقة نصف الخارج ويشمل خراج المقاسمة كما نص عليه فى النهر وكذا الموظف من عمر رضى الله تعالىٰ عنه كما فى البحر او من امام بعده كما مر فافهم (قوله وينبغى ان لا يزاد على النصف الخ) هذا فى خراج المقاسمة ولم يقيد به لانفهامه من التعبير بالنصف والخمس فان خراج الوظيفة ليس فيه جزء معين تأمل قال فى النهر وسكت عن خراج المقاسمة وهو اذا من الامام بارضيهم ورأى ان يضع عليهم جزءًا من الخارج كنصف او ثلث او ربع فانه يجوز ويكون حكمه حكم العشر ومن حكمه ان لا يزيد على النصف وينبغى ان لا ينقص عن الخمس قاله الحدادى اه وبه علم ان قول الشارح وينبغى مذكور فى غير محله لان الزيادة على النصف غير جائزة كما مر التصريح به فى قوله ولا يزاد عليه وكان عدم التنقيص عن الخمس غير منقول فذكره الحدادى بحثاً لكن قال الخير الرملى يجب ان يحمل على ما اذا كانت تطيق فلو كانت قليلة الريع كثيرة المؤن ينقص اذ يجب ان يتفاوت الواجب لتفاوت المؤنة كما فى ارض العشر ثم قال وفى الكافى وليس للامام ان يحول الخراج الموظف الى خراج المقاسمة اقول وكذلك عكسه فيما يظهر من تعليله لانه قال لان فيه نقض العهد وهو حرام اه قلت صرح بالعكس القهستانى (قوله فعليه خراج الارض) كذا فى البحر عن شرح الطحاوى قال ط والاولى خراج الزرع كما نقله الشارح عن مجمع الفتاوى فى باب زكوة الاموال اى فيدفع صاعاً ودرهماً (قوله فعليه خراج الكرم) لانه انتقل الى الادنى مع قدرته على الاعلى قال فى الفتاوى الهندية قالوا من انتقل الى اخس الامرين من غير علر فعليه خراج الاعلى كمن له ارض الزعفران فتركه وزرع الحبوب فعليه خراج الزعفران وكذا لو كان له كرم فقطع وزرع الحبوب فعليه خراج الكرم وهذا شئ يعلم ولا يفتى به كى لا يطمع الظلمة فى اموال الناس كذا فى الكافى ح قال فى الفتح اذ يدعى كل ظالم ان ارضه كانت تصلح لزراعة الزعفران ونحوه وعلاجه صعب اه (قوله واذا اطعم) معطوف على قوله الى ان يطعم قال فى البحر وفى شرح الطحاوى لو انبت ارضه كرما فعليه خراجها الى ان يطعم فاذا اطعم فان كان ضعف وظيفة الكرم ففيه وظيفة الكرم وان كان اقل فنصفه الى ان ينقص عن قفيز ودرهم فان نقص فعليه قفيز ودرهم اه والقفيز صاع كما مر وهذا بناء على انها كانت للزراعة فلو للرطبة فالظاهر لزوم خمسة دراهم فلذا قال الشارح ولا ينقص عما كان تأمل (رد المحتار ج۳ ص۲۹۹ تا ۳۰۰)

وقال الرافعی رحمه الله (قوله هذا فی خراج المقاسمة الخ) الظاهر ان الحکم کذلک فی الخراج الموظف والتعبیر بالنصف والخمس لا یدل علی انه فی المقاسمة خاصة وذلک انک اذا وجدت الخراج الموظف زائدا علی نصف الخارج تنقصه وجوباً الی النصف ولک تنقیصه الی الخمس (التحریر المختار ج۲، ص۵۹)

وفی الهندیة بعد ذکر الاشیاء الثلاثة التی وظف علیها عمر رضی الله تعالی عنه وما سوی ذلک من الاصناف کالزعفران والقطن والبستان وغیرها یوضع علیها بحسب الطاقة الخ (عالمگیریة ج۲، ص۲۳۸)

وفی الهدایة مع الفتح ولان المؤن متفاوتة فالکرم اخفها مؤنة لانه یبقی علی الابد بلا مؤنة واکثرها ریعاً والمزارع اکثرها ریعاً واکثرها مؤنة لاحتیاجها الی البذر ومؤن الزراعة من الحراثة والحصاد والدیاس والعلوفة فی کل عام والرطاب بینهما لانها لا تدوم دوام الکرم ویتکلف فی عملها کل عام فوجب تفاوت الواجب بتفاوت المؤنة اصله قوله علیه الصلوٰة والسلام ما سقت السماء ففیه العشر وما سقی بغرب او دالیة ففیه نصف العشر (فتح القدیر ج۴، ص۳۶۲)

وفی العنایة علی هامش الفتح والرطاب بینهما لانها تبقی اعواماً ولا تدوم دوام الکروم فکانت مؤنتها فوق مؤنة الکروم ودون مؤنة المزارع (فتح القدیر ج۴، ص۳۶۳)

وفی الفتح (قوله فان لم تطق ما وضع علیها) وفی هذا لا فرق بین الارضین التی وظف علیها عمر رضی الله تعالی عنه ثم نقص نزلها وضعفت الآن او غیرها واجمعوا انه لا تجوز الزیادة علی وظیفة عمر رضی الله تعالی عنه فی الاراضی التی وظف فیها عمر رضی الله تعالی عنه او امام آخر مثل وظیفة عمر ذکره فی الکافی واما فی بلد لو اراد الامام ان یبتدء فیها التوظیف فعند ابی حنیفة وابی یوسف رحمهما الله تعالی وروایة عن ابی یوسف رحمه الله وقول الشافعی رحمه الله تعالی له ذلک ومعنی هذا اذا کانت الارض التی فتحت بعد الامام عمر رضی الله تعالی عنه تزرع الحنطة فاراد ان یضع علیها درهمین وقفیزاً وهی تطیقه لیس له ذلک وعند محمد رحمه الله له ذلک اعتباراً بالنقصان وهذا یؤید ما ذکرته من حمل الارض فی قوله فان لم تطق ما وضع علیها علی ما یشمل ارض عمر رضی الله تعالی عنه ومنعه ابو یوسف بان عمر رضی الله تعالی عنه لم یزد حین اخبر بزیادة طاقة الارض (فتح القدیر ج۴، ص۳۶۳)

له مذکوره تفصیل څخه د ځمکو درې ډولونه څرګند شول

۱ د علاقې هغه ځمکې چې په هغو باندې حضرت عمر رضی الله عنه خراج موظف مشخص کړی وو. یعنې

بعينه د همدې تاكلې علاقې زمكې او په هغو كښې د عمرﷺ په توظيف باندې زياتوالى جائز نه دى

۲ - په كومو زمكو كښې چه د حضرت عمرﷺ له توظيف څخه پرته نور څه وكرل شي په هغو كښې حكومت لره اختيار دى چه خراج موظف پرې تاكي او كه مقاسمه. همدارنګه د خراج په اندازه كښې هم حكومت اختيار لري ليكن دا ضروري ده چه خراج د زمكې له برداشت څخه زيات نه وي همدا ډول د برداشت د درلودلو تر څنګ له نيم پيداوار څخه زيات نه وي برسيره پر دې په خراج موظف كښې دا شرط هم شته چه د حضرت عمرﷺ له توظيف څخه زيات نه وي

۳ - په وروسته فتحه شويو زمكو كښې د حضرت عمرﷺ د توظيف اجناس. په هغو باندې چه خراج موظف ولګول شي نو د شيخينو رحمهما الله تعالى په نزد د حضرت عمرﷺ په توظيف باندې زياتوالى جائز نه دى. امام محمد او ائمهٔ ثلاثه رحمهم الله تعالى ئې د جواز قائل دي له امام ابويوسفﷺ څخه هم يو قول د جواز شته.

دا خبره د غور وړ ده چه د شيخينو رحمهما الله تعالى په نزد په داسې زمكو باندې د خراج مقاسمه جواز شته او كه نه؟ او كه چيرته جائز وي نو په هغو كښې د حضرت عمرﷺ له توظيف څخه تجاوز هم جائز دى او كه نه؟

دلانديني دلائلو له مخې د دغو دواړو خبرو جواز څرګنديږي

۱ - كه چيرته دا صورت ناجائز واى نو حضراتو فقهاء كرامو رحمهم الله به د دې تصريح كړې واى والسكوت فى معرض البيان بيان.

۲ - **ما قدمنا عن الشامية معزيا الى النهر من انه اذا منّ الامام بأراضيهم ورأى ان يضع عليهم جزءًا من الخارج الخ** دا عبارت هر ډول زمكو ته شامل دى. **وان كانت من جنس ما وظف عليها سيدنا عمرﷺ** همدارنګه په دې كښې د حضرت عمرﷺ له توظيف څخه د تجاوز د نه كولو هم شرط نشته.

۳ - محمد بن قاسم د سنده په زمكو باندې (۵/۱) خراج مقاسمه مقرر كړى وو او ښكاره ده چه په دغو زمكو كښې د حضرت عمرﷺ د توظيف د جنس زمكې هم وې **قال العلامة الهمايونىﷺ فى رسالته سراج الهند فى خراج السند- ارض السند خراجية وخراجها الخمس كما حققه المحققون ثم سرد النقول عن علماء السند**

۱۵ - په غير آبادو زمكو باندې خراج

كه چيرته خراجي زمكه د اوبو لاندې راشي. يا د اوبو رسولو ذريعې بندې شي يا د كوم بل آفت له وجې د كرنې وړ پاتې نه شي. يا ئې څوك كرنې ته پرې نه ښودل شي يعنې په زور كرل كښې د

پر ه فصل د پورته کولو موقع هم په لاس ور نه شي نو خراج به معاف وي البته دا چه زمکه سره له دې چه د کرنې ور وي پراخې د غفلت او سستی له وجې همدا سې بې کرنې پرېښودله شي نو صرف به خراج مقاسمه معاف کېږي لیکن خراج موظف به ترې اخیستل کیږي **قال في التنوير ولا خراج ان غلب الماء على ارضه او انقطع او اصاب الزرع آفة سماوية كغرق وحرق وشدة برد (الى قوله) فان عطلها صاحبها وكان خراجها موظفا او اسلم او اشترى مسلم ارض خراج يجب ولو منعه انسان من الزراعة او كان الخراج مقاسمة لا. (ردالمحتار ج٣ ص٢٦٠)**

۱۲ . زمیندار به د مزارع له برخې څخه په زور عشر باسي

لکه څرنګه چه په مزارعینو (کرونکو) کښې دینداري نه وي که چیرته حاصلات وویشل او دوی ته خپله برخه ور وسپارله شي نو له هغوی څخه د عشر د اداء کولو هیله نشته د دې لپاره په زمیندار باندې لازمه ده چه له مشترکو حاصلاتو څخه د عشر تر ایستلو وروسته دې مزارع ته خپله برخه ورکړي

قال العلامة الهمايونى رحمه الله فى رسالته سراج الهدى والحق الحقيق بالقبول ان هذا الامر مسلم الى اصحاب الاراضى اللذين يقال لهم فى العرف "زميندار ان" فعليهم ان يخرجوا الخمس بنية الخراج اولاً لاجل التنصيف من البين ثم ينصفون لاجل حصة الارض فيجمعون ما حصل من الخمس فيصرفونه بالعدل و الانصاف فى بعض المصارف الموجودة الأن فى هذه الديار فان اقامة هذا الامر من المزارعين محال لان الديانة قد ارتفعت والاسلام قد ضعف حتى ان ظفر المزارعون بحصة الارض لم يعطوها لاصحاب الارض اصلاً بل يصرفونها فى معاشهم ويبدلونها فى ابوابهم لكونهم مفلسين جائعين غير متدينين فاين يتوهم منهم امثال هذه الامور الدينية فالواجب على صاحب الاراضى المتدين ان يخرج حصة الخراج اولاً من البين يصرفها فى بعض مصارفها لاسيما فى هذا الزمان ان اصحاب الاراضى كالحكام للمزارعين حتى انهم لا يخافون من الحكام مثل ما يخافون من اصحاب الاراضى لوصلة معاشهم و رزقهم بالزراعات الكائنة فى اراضيهم فاصحاب الاراضى حكام و المزارعون رعاياهم وكل مسئول يوم القيامة عن رعيته اخرج البخارى ومسلم فى صحيحهما عن عبدالله بن عمر رضى الله تعالى عنهما قال قال رسول الله ﷺ الا كلكم راع وكلكم مسئول عن رعيته الحديث

۱۷ . خراج موظف په کال کښې یو واځې یو ځل دی

خراج موظف په کال کښې صرف یو ځل وصولیږي اګر که حاصلات څومره زیات ترې واخیستل شي البته خراج مقاسمه د عشر غوندې په هر فصل باندې واجب دی **قال فى العلائية ولا**

یتکرر الخراج بتکرر الخارج فی سنة لو موظفا و الا بان کان خراج مقاسمة تکرر لتعلقه بالخارج حقیقة کالعشر فانه یتکرر.(ردالمحتار ج۲،ص۲۷۲)

۱۸ . چه فصل تباه یا غلا شي نو د عشر او خراج د ساقطیدلو تفصیل:

که چیرته د عشرې زمکې د فصل تر ریبلو مخکښې یا وروسته ضائع شي یا غلا شي نو عشر ساقطیږي. او که چیرته دا حاصلات د مزارعت په توګه وو نو د فصل تر ریبلو مخکښې د ضائع کیدو هم هغه حکم دی کوم چه مخکښې بیان شو. البته که چیرته د فصل تر ریبلو وروسته ضائع شي نو د قاضي د تحقیق مطابق د زمیندار د عشر برخه ساقطه ده او د مزارع د عشر برخه په زمیندار باندې لازمه ده. د خراج مقاسمه هم همدا حکم دی.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تحت (قوله و یؤخذ العشر) و ما تلف بغیر صنعه بعد حصاده او سرق وجب العشر فی الباقی لا غیر. (رد المحتار ج۲،ص۵۸) و قال فی الخانیة و فی ارض العشر اذا هلك الخارج قبل الحصاد یسقط و ان هلك بعد الحصاد فما کان من نصیب رب الارض یسقط و ما کان من نصیب الاکار یبقی فی ذمة رب الارض لان فی نصیب الاکار الارض بمنزلة المستأجر فکان العشر علی صاحب الارض و خراج المقاسمة بمنزلة العشر لان الواجب شیء من الخارج و انما یخالف العشر فی المصرف.(خانیة علی هامش العالمگیریة ج۱،ص۲۷۴) و کذا فی العامگیریة عن الخانیة و قال العلامة ابن عابدین رحمه الله فی منحة الخالق بعد نقل قول الخانیة المذکور فی الولوالجیة ما یخالفه و ما فی الخانیة اقوی مدرکا و اوضح وجها فلیکن المعول علیه.(البحر الرائق ج۲، ص۱۰۹)

لیکن د)**تعلیل کون الارض بمنزلة المستأجر**) څخه ثابته شوه چه د خانیه قول له هغه صورت سره خاص ده چه بذر یعنې تخم د مزارع له خوا څخه وي. همدارنګه په اجارة الارض کښې مطلقاً عشر په زمیندار باندې نه دی بلکه په دې کښې تفصیل دی. **کما قدمنا.** پرته له دې څخه د بحث لاندې صورت کښې خو زمیندار ته اجرت هم وصول نه شو له دې امله د بنده په خیال کښې د اولو الوالجیه د قول مطابق راجحه دا ده چه د مزارع د برخې عشر هم په زمیندار باندې واجب نه دی بلکه ساقط دی.

د خراجِ موظف حکم دا دی چه که چیرته ولاړ فصل په یوه داسې آسماني آفت سره تباه شي چه ځان ساتنه ترې د انسان په قدرت کښې نه وي لکه ږلۍ. سیلاب او داسې نور او په همدې کال کښې د کوم بل فصل د کرنې موقع هم نه وي چه کم تر کمه اندازه ئې درې میاشتې ده نو خراجِ موظف ساقطیږي که چیرته له تباهۍ څخه څه حاصلات وساتل شي نو د زراعت او داسې نورو

مصارفو تر ایستلو وروسته پاتې پیداوار که چیرته د خراج دوه چنده وي نو پوره خراج ترې اخیستل کیږي او که نه نو نیم خراج ترې اخیستل کیږي او که چیرته له آفت څخه حفاظت ممکن وو لکه د مږک او داسې نورو آفت یا په همدې کال کښې دومره وخت پاتې وي چه له دې زمکې څخه کوم بل فصل واخیستل شي یعنې کم تر کمه درې میاشتې باقي وي نو خراج موظف معاف نه دی. او که چیرته فصل تر ریبلو وروسته تباه شي که په آسماني آفت سره وي یا داسې آفت وي چه خان ساتل ترې ممکن وي په هر حال کښې به خراج موظف معاف نه وي.

قال فی شرح التنویر ولا خراج ان غلب الماء علی ارضه او انقطع الماء او اصاب الزرع آفة سماویة کغرق و حرق وشدة برد الا اذا بقی من السنة ما یمکن الزرع فیه ثانیاً اما اذا کانت الآفة غیر سماویة و یمکن الاحتراز عنها کاکل قردة وسباع و نحوهما کانعام وفار ودودة بحر او هلك الخارج بعد الحصاد لا یسقط و قبله یسقط و لو هلك بعضه ان فضل عما انفق شیئ اخذ منه مقدار ما بینا مصنف سراج و تمامه فی النهر نهلالیة معزیاً للبحر. و قال ابن عابدین رحمه الله (قوله ولا خراج الخ) ای خراج الوظیفة و کذا خراج المقاسمة و العشر بالاولی لتعلق الواجب بعین الخارج فیهما و مثل الزرع الرطبة والکرم و نحوهما خیریة (قوله ما یمکن الزرع فیه ثانیاً) قال فی الکبری و الفتوی انه مقدر بثلاثة اشهر نهر. (قوله و یمکن الاحتراز عنها) خرج ما لا یمکن کالجراد کما فی البزازیة (قوله وفار ودودة) عبارة البحر و منه یعلم ان الدودة و الفارة اذا اکلا الزرع لا یسقط الخراج اھ قلت لا شك انهما مثل الجرادة فی عدم امکان الدفع و فی النهر لا ینبغی التردد فی کون الدودة آفة سماویة و انه لا یمکن الاحتراز عنها قال الخیر الرملی و اقول ان کان کثیرا غالباً لا یمکن دفعه بحیلة یجب ان یسقط به و ان امکن دفعه لا یسقط هذا هو المتعین للصواب (قوله او هلك الخارج بعد الحصاد) مفهومه انه لو هلك قبله یسقط الخراج لکن یخالفه التفصیل المذکور فیما لو اصاب الزرع آفة فان الزرع اسم للقائم فی ارضه فحیث وجب الخراج بهلاکه بآفة یمکن الاحتراز عنها علم انه یجب قبل الحصاد الا ان یحمل الهلاك هنا علی ما اذا کان بما لا یمکن الاحتراز عنه فتندفع المخالفة (قوله و قبله یسقط) ای الا اذا بقی من السنة ما یتمکن فیه من الزراعة کما یعلم مما سلف ط قال الخیر الرملی و لو هلك الخارج فی خراج المقاسمة قبل الحصاد او بعده فلا شیئ علیه لتعلقه بالخارج حقیقة و حکمه حکم الشریك شرکة الملك فلا یضمن الا بالتعدی فاعلم ذلك فانه مهم و یکثر وقوعه فی بلادنا و فی الخانیة ما هو صریح فی سقوطه فی حصة رب الارض بعد الحصاد و وجوبه علیه فی حصة الاکار معللاً بان الارض لحصته بمنزلة المستأجرة اھ (قوله ان فضل عما انفق) ینبغی ان یلحق بالنفقة علی الزرع ما یأخذه الاعراب و

حكام السياسة ظلماً كما يعلم مما قدمناه (قوله اخذ منه مقدار ما بينا) اى ان بلغ ضعف الخراج كدرهمين و صاعين يجب الخراج و ان بلغ اقل من مقدار الخراج يجب نصفه و اشار الشارح الى هذا بقوله و تمامه فى الشرنبلالية فانه مذكور فيها افاده ح (قوله مصحف سراج) على حذف العاطف او على معنى مصحف عن السراج. (ردالمحتار ج٢،ص٢٧٠)

١٩ - د اوسيدنې د كور په باغ كېدو كښې عشر او خراج

كه چيرته د اوسيدنې پلاټ په مكمله توګه په باغ بدل كړي نو په دې كښې به عشر يا خراج واجب وي. كه چيرته كومه عشري زمكه ورته ډيره نژدې وي نو عشر پرې واجب دى او كه خراجي زمكه ډيره ور نژدې وي نو خراج به پرې واجب وي. كه چيرته عشري او خراجي دواړه ډوله زمكې په نژدې والي كښې برابرې وي نو په دې باغ باندې به عشر واجب وي.

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت (قوله و كلّ منهما الخ) ان الماء يعتبر فيما لو احيا مسلم ارضا او جعل داره بستاناً بخلاف المنصوص على انه عشرى او خراجى و قدمنا عن الدر المنتقى ان المفتى به قول ابى يوسف رحمه الله تعالى انه يعتبر القرب و هو ما مشى عليه المصنف اولاً كالكنز و غيره و قدمه فى متن الملتقى فافاد ترجيحه على قول محمد رحمه الله تعالى و قال ح و هو المختار كما فى الحموى على الكنز عن شرح قراحصارى و عليه المتون واعتبار الماء قول محمد رحمه الله تعالى. (ردالمحتار ج٢،ص٢٦٧)

او كه چيرته كور خاص د اوسيدنې لپاره وي ليكن په صحن كښې ئې باغ لګول شوى وي نو بيا عشر يا خراج پرې واجب نه دى. قال فى التنوير و اهل خراج من دار جعلت بُستاناً الخ و فى الشامية قيد بجعلها بُستاناً لانه لو لم يجعلها بُستاناً و فيها نخل تغل اكرار الاشئ فيها بحر. و كذلك ثمر بستان الدار لانه تابع لها كما فى قاضى خان قهستانى. (ردالمحتار ج٢،ص٥٧)

٢٠ - په مغصوبې زمكې باندې د عشر او خراج حكم

قال فى شرح التنوير والخراج على الغاصب ان زرعها و كان جاحداً و لا بينة بها. و قال ابن عابدين رحمه الله تعالى قال فى الخانية ارض خراجها وظيفة اغتصبها غاصب جاحداً و لا بينة للمالك ان لم يزرعها الغاصب فلا خراج على احد و ان زرعها الغاصب و لم تنقصها الزراعة فالخراج على الغاصب و ان كان الغاصب مقرأ بالغصب او كان للمالك بينة و لم تنقصها الزراعة فالخراج على رب الارض اه قلت و فى الذخيرة قال بعض المشائخ على المالك و قال بعضهم على الغاصب على كل حال اه ثم قال فى الخانية و ان نقصها الزراعة عند ابى حنيفة رحمه الله تعالى على رب الارض قل النقصان او كثر. كأنه اجرها من الغاصب بضمان النقصان و عند محمد رحمه الله تعالى على

الغاصب عن زاد النقصان على الخراج يدفع الفضل الى المالك وان غصب عشرية فزرعها ان لم تنقص الزراعة فلاعشر على المالك وان نقصها فالعشر على المالك كأنه اجرها بالنقصان اه قال ح و ظاهر ان حكم خراج المقاسمة كالعشرية (رد المحتار ج۲، ص۵۰) و قال الرافعي رحمه الله (قوله فلا عشر على المالك) و على الغاصب العشر اجماعاً (قوله كأنه اجرها بالنقصان) هذا قول الامام و على قولهما العشر على الغاصب مطلقاً و هذا اذا كان الغاصب مسلماً و اذا كان ذمياً فلا عشر على احد عنده اما المالك فلعدم حصول المنفعة و اما الغاصب فلانه لو وجب على لوجب الخراج و هو لا يحتمل وهو اضرار بالمالك ولا صنع له فى ذلك ولا يجوز ان يوجب العشر على الذى فلم يبق الا السقوط وهذا اذا لم تنقص الارض اما اذا نقصت فينبغى ان يكون العشر عليه اذا كان النقصان مثل العشر او اكثر و على قول محمد رحمه الله يجب العشر على الغاصب و على قول ابى يوسف عشران لانه لا ضرر فى ذلك لان العشرين يبدلان الى عشر واحد اه سندى عن المعراج (التحرير المختار ج۱، ص۱۳۸)

حاصل دا چه که چیرته غاصب منکر وي او له مالک سره شاهدان نه وي او په ټول کال کښې د یوه فصل د اخیستلو موقع هم په لاس ور نه شي یعني په کال کښې کم تر کمه درې میاشتې د مالک په قبضه کښې پاتې نه شي نو په مالک باندې خراج نشته، بیا نې که چیرته غاصب وکري نو په هغه باندې خراج شته او که نه وي نو په هغه باندې هم نشته. او که چیرته غاصب منکر نه وي یا له مالک سره شاهدان وي نو په مالک باندې د خراج په وجوب کښې اختلاف دی. د بنده په نزد د تطبیق صورت ئې دا دی چه که چیرته مالک خاص د غفلت له وجې د خپلې زمکې د بیرته لاس ته راوړلو کوشش نه وي کړی نو په ده باندې به خراج واجب وي. او که چیرته له پوره کوشش سره سره د عدالت د بې پرواهي له وجې ئې زمکې بیرته لاس ته نه شوای راوړلی یعنې په ټول کال کښې درې میاشتې هم د کرنې لپاره زمکه په لاس ور نه شي نو په مالک باندې خراج نشته چه کله د یوه انسان منع کول د خراج ساقطونکی دی کما تقدم نو د غصب له وجې له کرنې څخه عاجز والی په طریقهٔ اولی سره باید مسقط وي.

عشر او خراج مقاسمه چونکه په پیداوار باندې وي له دې امله دا دواړه په زمیندار باندې نه وي بلکه غاصب ئې چه وکري نو په هغه باندې به وي که چیرته یو کافر عشري زمکه غصب کړي او ونې کري نو له هغه څخه عشر ساقط دی.

دا احکام په وخت کښې دي چه د غاصب په کرنې سره زمکې ته څه نقصان نه وي رسیدلی که چیرته زمکې ته څه نقصان رسیدلی وي نو د حضرت امام اعظم رحمه الله په نزد د مالک لپاره له

غاصب څخه د زمکې د نقصان تاوان اخيستل د اجارې په مرتبه کښې ده له دې امله عشر او خراج به په مالک باندې وي ليکن د اجارې په صورت کښې د فتوی لپاره چه کوم تفصيل پورته تير شو د هغه له مخې په غصب کښې به په هر صورت عشر او خراج خاص په غاصب باندې وي اګر که مالک د زمکې تاوان وصول کړی وي

۲۱ - چه زمکه خرڅه شي نو عشر او خراج به په چا وی ؟

که چيرته خلاصه زمکه په داسې وخت کښې خرڅه کړي چه د کال ختميدو ته درې مياشتې يا تر دې زياته موده پاتې وي او پلورونکي په همدې کال کښې له دې زمکې څخه کوم فصل نه وو پورته کړی نو خراج ئې په پيرونکي يا مشتري باندې دی او که چيرته پلورونکي هم کوم فصل ترې اخيستی وي نو خراج ئې په پلورونکي او پيرونکي دواړو باندې تقسيمېږي او که چيرته د کال ختميدو ته له دريو مياشتو څخه کمه موده پاتې وي نو ټول خراج ئې په پلورونکي باندې دی او که چيرته د خرڅولو په وخت کښې په زمکې باندې فصل هم وو نو د فصل تر تياريدو مخکښې د خرڅيدو په صورت کښې خراج په مشتري باندې دی په دې شرط چه بائع يعنې پلورونکي په دې کال کښې کوم فصل نه وي ترې اخيستی او که نه نو خراج به په دواړو باندې وي او که چيرته د فصل تر تياريدو وروسته زمکه خرڅه شي نو په دې کښې هغه تفصيل دی کوم چه د فارغې زمکې د خرڅولو په اړه تير شو

او که چيرته زمکه په مسلسله توګه خرڅيدله را خرڅيدله او يوه مالک ته هم په ټول کال کښې د دريو مياشتو موده ميسّره نه شوه تر څو يو فصل ترې واخلي نو خراج په هيچا باندې هم نشته

عشر او خراج مقاسمه په حاصلاتو پورې اړه لري د دې لپاره که چيرته زمکه د فصل تر تياريدو مخکښې خرڅه شي نو عشر او خراج مقاسمه به په مشتري باندې وي او د فصل تر تياريدو وروسته چه خرڅه شي نو عشر او خراج مقاسمه به ئې په بائع يعنې پلورونکي باندې وي

او که چيرته يواځې د زمکې حاصلات و پلورل شي نو په دې کښې هم دا تفصيل دی چه که چيرته بيع قبل الادراک وي نو عشر او خراج مقاسمه په مشتري باندې دی او که بعد الادراک وي نو په بائع باندې دی که چيرته قبل الادراک فصل خرڅ کړي او مشتري ئې په همدې حال کښې وريبي نو عشر به ئې په بائع باندې وي

قال في شرح التنوير ولو باع الزرع ان قبل ادراكه فالعشر على المشتري ولو بعده فعلى البائع وفي الشامية ان حكم خراج المقاسمة كالعشر كما يعلم مما مر ثم هذا اذا باع الزرع وحده و شمل ما اذا باعه و تركه المشتري بإذن البائع حتى ادرك فعندهما عشره على المشتري وعند ابي يوسف رحمه الله عشر قيمة القصيل على البائع والباقي على المشتري كما في الفتح وبقي ما لو باع الارض مع الزرع او بدونه قال في البزازية باع الارض و

سلمها للمشتری ان بقی مدۃ یتمکن المشتری فیها من الزراعة فالخراج علیه و الا فعلی البائع و الفتوی علی تقدیر المدۃ بثلاثة اشهر. هذا لو باعها فارغة و لو فیها زرع لم یبلغ فعلی المشتری بکل حال و قال ابو اللیث ان باعها بزرع انعقد حبه و بلغ و لم تبق مدۃ یتمکن المشتری من الزرع فالخراج علی البائع. و لو باع من اخر و المشتری من اخر و اخر حتی مضی وقت التمکن لا یجب الخراج علی احد اه ملخصاً ای بان لم تبق فی ید احد من المشترین مدۃ یتمکن فیها من الزراعة قبل دخول السنة الثانیة (رد المحتار ج۲ ص۶۰) و فی جهاد التنویر باع ارضاً خراجیة ان بقی من السنة مقدار ما یتمکن المشتری من الزراعة فعلیه الخراج و الا فعلی البائع. و قال ابن عابدین رحمه الله هذا اذا کانت فارغة لکن اختلفوا فی اعتبار ما یتمکن المشتری من زراعته فقیل الحنطة و الشعیر و قیل ای زرع کان و فی انه هل یشترط ادراك الریع بکماله اولا و فی واقعات الناطفی ان الفتوی علی تقدیره بثلاثة اشهر و هذا منه اعتبار لزرع الدخن و ادراك الریع فان ریع الدخن یدرك فی مثل هذه المدۃ و اما اذا کانت الارض مزروعة فباعها مع الزرع فان کان قبل بلوغه فالخراج علی المشتری مطلقاً و ان بعد بلوغه و انعقاد حبه فهو کما لو باعها فارغة و لو کان لها ریعان خریفی و ربیعی و سلم احدهما للبائع و الاخر للمشتری فالخراج علیهما و لو تداولتها الایدی و لم تمکث فی ملك احدهم ثلاثة اشهر فلا خراج علی احد اه من التاتارخانیة ملخصاً (رد المحتار ج۳ ص۲۷۲) و قال العلامة الکاسانی رحمه الله و لو باع الارض العشریة و فیها زرع قد ادرك مع زرعها او باع الزرع خاصة فعشره علی البائع دون المشتری لانه باعه بعد وجوب العشر و تقرره بالادراك و لو باعها و الزرع بقل فان فصله المشتری للحال فعشره علی البائع ایضاً لتقرر الوجوب فی البقل بالفصل و ان ترکه حتی ادرك فعشره علی المشتری فی قول ابی حنیفة و محمد رحمهما الله تعالی لتحول الوجوب من الساق الی الحب و روی عن ابی یوسف رحمه الله تعالی انه قال عشر قدر البقل علی البائع و عشر الزیادۃ علی المشتری و کذلك حکم الثمار علی هذا التفصیل. (بدائع الصنائع ج۲ ص۵۶)

۲۲ - **د عشر تر ایستلو وروسته چه حاصلات وپلورل شي نو په روپو باندې ئې زکات فرض دی**

د حاصلاتو عشر بیل فرض دی او حاصلات چه خرڅ کړی شي نو له هغو څخه په حاصل شویو روپو باندې زکات بیل فرض دی لان الحقین لم یتعلقا بمحل واحد فان العشر حق الارض النامیة بالخارج حقیقة و زکوۃ النقود حق المال النامی تقدیراً بخلاف ما اذا کانت الارض للتجارۃ فانه لا تجب فیها زکوۃ التجارۃ لان الحقین یتعلقان بمحل واحد و هی الارض و قال ابن نجیم رحمه الله فی زکوۃ مال التجارۃ اذا دخل من ارضه حنطة تبلغ قیمتها قیمة نصاب و نوی ان یمسکها و یبیعها فامسکها حولاً لا تجب فیها الزکوۃ. (البحر

الرائق ج۲، ص۲۰۹) په مذکوره عبارت کښې د زکات د عدم وجوب علت بيان شوی دی چه حنطه (غنم) د تجارت مال نه دی. له دې څخه ثابته شوه چه د حنطه د خرڅولو په صورت کښې به په نقد و روپو باندې زکات فرض وي. لانها معينة للصار علقة.

۲۳ - له وخت څخه مخکښې د عشر او خراج ايستلو حکم

خراج موظف مخکښې له وخت څخه ادا کول صحيح دي او په عشر کښې تفصيل دا دی چه: که چيرته د فصل تر کرلو مخکښې عشر وباسي نو نه ادا کيږي او که چيرته د فصل تر شين کيدو وروسته عشر وباسي نو په اتفاق سره ئې عشر ادا شو. او که چيرته د فصل تر کرلو وروسته او تر شين کيدلو مخکښې عشر وباسي نو د امام ابو يوسف رحمه الله په نزد صحيح کيږي او د امام محمد رحمه الله په نزد عشر نه ادا کيږي. وهو الارجح والاحوط.

په باغ په ونو باندې د ګُل تر راتلو وروسته عشر ايستل صحيح دي او که تر دې ئې مخکښې وباسي نو نه ادا کيږي

قال العلامة الكاسانى رحمه الله وعلى هذا يخرج تعجيل العشر وانه على ثلاثة اوجه فى وجه يجوز بلا خلاف وفى وجه لا يجوز بلا خلاف وفى وجه فيه خلاف اما الذى يجوز بلا خلاف فهو ان يعجل بعد الزراعة وبعد النبات لانه تعجيل بعد وجود سبب الوجوب وهو الارض النامية بالخارج حقيقة الا ترى انه لو قصله هكذا يجب العشر و اما الذى لا يجوز بلا خلاف فهو ان يعجل قبل الزراعة لانه عجل قبل الوجوب و قبل وجود سبب الوجوب لانعدام الارض النامية بالخارج حقيقة لانعدام الخارج حقيقة واما الذى فيه خلاف فهو ان يعجل بعد الزراعة قبل النبات قال ابو يوسف رحمه الله تعالى يجوز و قال محمد رحمه الله تعالى لا يجوز. وجه قول محمد ان سبب الوجوب لم يوجد لانعدام الارض النامية بالخارج لا الخارج فكان تعجيلا قبل وجود السبب فلم يجز كما لو عجل قبل الزراعة. وجه قول ابى يوسف رحمه الله تعالى ان سبب الخروج موجود و هو الزراعة فكان تعجيلاً بعد وجود السبب فيجوز. و اما تعجيل عشر الثمار فان عجل بعد طلوعها جاز بالاجماع و ان عجل قبل الطلوع ذكر الكرخى انه على الاختلاف الذى ذكرنا فى الزرع و ذكر القاضى فى شرحه مختصر الطحاوى انه لا يجوز فى ظاهر الرواية و روى عن ابى يوسف رحمه الله انه يجوز و جعل الاشجار للثمار بمنزلة الساق للحبوب و هناك يجوز التعجيل كذا ههنا. ووجه الفرق لابى حنيفة و محمد رحمهما الله تعالى ان الشجر ليس بمحل لوجوب العشر لانه حطب الا ترى انه لو قطعه لا يجب العشر فاما ساق الزرع فمحل بدليل انه لو قطع الساق قبل ان ينعقد الحب يجب العشر و يجوز تعجيل الخراج و الجزية لان سبب وجوب الخراج الارض النامية بالخارج تقديراً بالتمكن

من الزراعة لا تحقيقاً وقد وجد التمكن وسبب وجوب الجزية كونه ناميًا وقد وجد والله اعلم. (بدائع الصنائع ج۲، ص۵۳)

۲۴ - د تجارت په زمکې باندې زکات نشته

که چیرته عشري یا خراجي زمکه د تجارت په غرض سره واخلي نو د هغې په مالیّت باندې زکات فرض نه دی.

قال الامام الكاساني رحمه الله قال اصحابنا فيمن اشترى ارض عشري للتجارة او اشترى ارض خراج للتجارة ان فيها العشر او الخراج ولا تجب زكوة التجارة مع احدهما هو الرواية المشهورة عنهم و روى عن محمد رحمه الله انه يجب العشر والزكوة او الخراج والزكوة وجه هذه الرواية ان زكوة التجارة تجب في الارض والعشر يجب في الزرع وانهما مالان مختلفان فلم يجتمع الحقان في مال واحد وجه ظاهر الرواية ان سبب الوجوب في الكل واحد وهو الارض الا ترى انه يضاف الكل اليها يقال عشر الارض وخراج الارض وزكوة الارض وكل واحد من ذلك حق لله تعالى وحقوق الله تعالى المتعلقة بالاموال النامية لا يجب فيها حقان منها بسبب مال واحد كزكوة السائمة مع التجارة واذا ثبت انه لا سبيل الى اجتماع العشر والزكوة واجتماع الخراج والزكوة فايجاب العشر او الخراج اولى لانهما اعم وجوباً الا ترى انهما لا يسقطان بعذر الصبا والجنون والزكوة تسقط به فكان ايجابهما اولى (بدائع الصنائع ج۲، ص۵۷)

د بدائع په مذکوره عبارت کښې له (**كزكوة السائمة مع التجارة**) څخه ځینو اکابرو ته دا مغالطه لویدلې ده چه په تجارتي څاریو کښې زکات نشته. حالانکه دلته تشبیه په عدم زکات کښې نه دی بلکه په عدم اجتماع الحقین کښې دی. په تجارتي څارویو کښې د سائمه (څریدونکو) زکات نشته، په تجارتي مالیت باندې ئې زکات شته. چنانچه پخپله امام کاساني رحمه الله فرمائي **ولو اسيمت للبيع والتجارة ففيها زكوة مال التجارة لا زكوة السائمة. (بدائع الصنائع ج۲، ص۳۰)**

۲۵ - په ذاتي استعمال کښې په راتلونکو سبزیو او میوو باندې هم عشر شته

د فصل د پیدا کیدو او د میوې د ظاهریدو په وخت کښې عشر واجبیږي له دې امله چه له هغه څخه کوم شی چه خپله خوري یا ئې چا ته په هبه ورکړي په تولو باندې عشر واجب دی. د خراج موظف هم همدغه حکم دی.

قال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى واما وقته فوقت خروج الزرع وظهور الثمر عند ابي حنيفة رحمه الله تعالى وعند ابي يوسف رحمه الله وقت الادراك وعند محمد رحمه الله عند التنقية والجذاذ (البحر الرائق

ج۲،ص۲۷۴) وفي شرح التنوير ويؤخذ العشر عند الامام عند ظهور الثمر قوبدو صلاحها. برهان. وهو طل النهر امن فسادها. وفي الشامية قال في الجوهرة واختلفوا في وقت العشر في الثمار والزرع فقال ابو حنيفة وزفر رحمهما الله تعالى يجب عند ظهور الثمرة والامن عليها من الفساد وان لم يستحق الحصاد اذا بلغت حداً ينتفع بها وقال ابو يوسف رحمه الله عند استحقاق الحصاد وقال محمد رحمه الله اذا حصدت وصارت في الجرين وفائدته فيما اذا اكل منه بعد ما صار جهيشا او اطعم غيره منه بالمعروف فانه يضمن عشر ما اكل واطعم عند ابي حنيفة وزفر رحمهما الله تعالى وقال ابو يوسف ومحمد رحمهما الله تعالى لا يضمن (الى قوله) وان اكل منها بعدما بلغت الحصاد قبل ان تحصد ضمن عند ابي حنيفة وابي يوسف رحمهما الله تعالى ولم يضمن عند محمد رحمه الله وان اكل بعدما صارت في الجرين ضمن اجماعاً وما تلف بغير صنعه بعد حصاده او سرق وجب العشر في الباقي لا غير اهو الكلام في العشر ومثله فيما يظهر خراج المقاسمة لانه جزء من الخارج اما خراج الوظيفة فهو في الذمة لا في الخارج فلا يختلف حكمه بالاكل وعدمه تأمل. (ردالمحتار ج۲،ص۵۸)

۲۶ - په عشر کښې د حاصل په ځای د هغه قیمت ورکول جائز دي

په عشر او خراجِ موظف کښې مالک اختیار لري چه د حاصلاتو له جنس څخه ئې ادا کوي او که ئې قیمت ورکوي

قال ابن عابدين رحمه الله في حاشيته على قول الشارح وللامام حبس الخارج للخراج قلت وفي البدائع ان الواجب في الخراج جزء من الخارج لانه عشر الخارج او نصف عشره وذلك جزؤه الا انه واجب من حيث انه مال لا من حيث انه جزء عندنا حتى يجوز اداء قيمته اه. والمتبادر منه ان المراد خراج المقاسمة فاذا كان له اداء القيمة لا يكون للامام الاخذ من عين الخارج جبراً. (ردالمحتار ج۱،ص۵۸)

۲۷ - د مسکین سړي په زمکې باندې د عشر تفصیل

د سلطان د نه موجودوالي په صورت کښې مسکین سړی عشر پخپله ځان ته کېښودلی شي او که سلطان موجود وي نو بیا هغه ته اختیار دی والله سبحانه وتعالی اعلم ۱۶ شعبان ۱۳۷۴ هجری

د سلطان یا بادشاه له خوا څخه د عشر او خراج د عفو کولو حکم

سوال چه می فرمایند علماء دین درین مسئله که واقع شده است بین ائمه بلوچستان جرا که بادشاه حکم مقرر نموده که از محصول پیدا شده از صد من یک من و نیم تحویل پاکار بدهند. آیا ازین مقدار عُشر از ذمه زمینداران ساقط خواهد شد یا نه؟ بعضی قائل جواز اند بدین تصرف

بادشاه که بخشد، یا ترک کند عُشرا را، آیا این تصرف خلاف آیات و حدیث و اجماع است یا نه؟ از کتب لا یجوز مثل بحر الرائق و غیره و از کتب یجوز کدام ترجیح دارد؟ از یجوز کدام مذهب و از لا یجوز کدام؟ بینوا بیاناً واضحاً و توجروا اجراً وافراً.

ترجمه : څه فرمائي د دین علماء کرام په دې مسئله کښې چه د بلوچستان د امامانو تر منځ واقعه شوې ده څکه چه بادشاه امر کړی دی چه د زمکې له پیدا شوي حاصلاتو څخه یو نیم من حکومت ته باید ورکړ شي آیا د عشر همدومره اندازه د زمیندارانو له غاړې ساقطیږي او که نه؟ ځینې علماء ئې د جواز قائل دي د بادشاه د تصرف په دلیل سره چه یا عشر وبخښي او یا ئې پریږدي. آیا دا تصرف د آیتونو، حدیثو او اجماع خلاف دی او که نه؟ د جواز نه ورکوونکو کتابونو لکه بحر الرائق او داسې نور او د جواز ورکوونکو کتابونو څخه کوم یو ئې ترجیح لري؟ د جواز ورکوونکو کوم مذهب او د نه جواز ورکوونکو کوم مذهب دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د عشر او خراج د معاف کولو په جواز کښې د ائمه ؤ او فقهاؤ رحمهم الله تر منځ اختلاف مشهور دی. او په متداولو کتابونو کښې لیکل شوی دی. او د قول تر تحقیق وروسته او افتاء د لاندیني تفصیل له مخې لازمه ده.

۱ - که چیرت سلطان یا بادشاه د غفلت یا د شریعت له حکم څخه د بې خبرۍ یا د بشریت د نه خیال ساتلو له وجې له ټول رعیت څخه عُشر یا خراج نه غواړي نو په دې صورت کښې عشر او خراج نه ساقطیږي بلکه صدقه کول ئې واجب دي.

لما فی الهندیة فی الباب السابع من کتاب السیر السلطان اذا لم یطلب الخراج ممن علیه کان علی صاحب الارض ان یتصدق به و ان کان تصدق بعد الطلب لا یخرج عن العهدة کذا فی فتاوی قاضی خان (عالمگیریة ج۲) و ایضاً فیها معزیاً للظهیرة و ذکر شیخ الاسلام ان السلطان اذا ترک العشر علی صاحب الارض فهو علی وجهین الاول ان یترک اغفالاً منه بان نسی ففی هذا الوجه کان علی من علیه العشر ان یصرف قدر العشر الی الفقیر. (عالمگیریة ج۲)

۲ - که چیرته ټاکل شوي غني سړي ته عشر معاف کړي پس دا به په مذکور غني باندې د بادشاه له خوا یوه تحفه وي او په سلطان باندې لازمه ده چه د همدې تحفې یا جائزې په اندازه له هغه بیت المال څخه چه د خراج لپاره دی هغه بیت المال ته چه د صدقې لپاره دی مال داخل کړي په دې شرط چه د زمکې مالک د خراج مصرف وي او که نه نو بادشاه به له خانه د صدقې بیت المال ته د همدومره مال ضامن وي پس که چیرته سلطان په مذکوره اندازې سره مال د صدقې بیت المال ته ور داخل کړي د زمکې د مالک له غاړې څخه عشر ساقطیږي او که نه نو د عُشر په اندازه صدقه

کول پرې واجب دي. همدارنګه که چیرته د غني له خوا څخه تبرعاً بادشاه د خراج بیت المال ته خراج داخل کړي د غني له غاړې څخه ساقطیږي او که نه نو تصدّق پرې واجب دی.

لما في الهندية معزياً للذخيرة ان كان من عليه العشر غنياً كان له ذلك جائزة من السلطان ويضمن السلطان مثل ذلك من مال بيت مال الخراج لبيت مال الصدقة. (عالمگيرية ج۲)

وفي الشامية تحت (قوله معزياً للبزازية) وان كان غنياً ضمن السلطان العشر للفقراء من بيت مال الخراج لبيت مال الصدقة اه قلت وينبغي حمله على ما اذا كان الغني من مستحقي الخراج والا فينبغي ان يضمن السلطان ذلك من ماله تأمل. (ردالمحتار ج۳، كتاب الجهاد)

وقال في شرح التنوير وترك السلطان او نائبه الخراج لرب الارض او وهبه له ولو بشفاعة جاز عند الثاني وحل له لو مصرفاً والا تصدّق به وبه يفتى وما في الحاوي من ترجيح حلّه لغير المصرف خلاف المشهور. (رد المحتار ج۳)

۳ - د بادشاه معاف کول د عشر یا د خراج مصرف لره جائز دي. لما في الهندية معزياً للذخيرة وان كان من عليه العشر فقيراً محتاجاً الى العشر فترك ذلك عليه جائز وكان صدقة عليه فيجوز كما لو اخذ منه ثم صرف اليه. (عالمگيرية ج۲) وفي الشامية (قوله معزياً للبزازية) وذلك حيث قال وفي البزازية السلطان اذا ترك العشر لمن هو عليه جاز غنياً كان او فقيراً لكن ان كان المتروك له فقيراً فلا ضمان على السلطان (الى قوله) وقدمنا في باب العشر عن الذخيرة مثل ما في البزازية. (ردالمحتار ج۳)

وفي التحرير المختار لردّ المحتار للرافعي في مسائل شتى من المجلد الخامس للشامية (قوله ولو ترك العشر لا يجوز الخ) اي وكان رب الارض غنياً فلو فقيراً يجوز اه ط عن المفتاح وعليه لم يكن فرق بين الخراج والعشر فانه يجوز ترك كل للمصرف لا لغيره. (التحرير المختار ج۲)

د دې فقير په نظر کښې د عشر او خراج تر منځ فرق دا دی چه د خراج پریښودل غني ته جائز دی په دې معنی چه سلطان به ئې ضامن نه وي. لیکن د دې خراج اندازه د غني لپاره روا نه ده بلکه صدق کول ئې پرې واجب دي. او د عشر پریښودل غني ته جائز نه دي په دې معنی چه سلطان به ئې ضامن وي. لنډه دا چه د حلّت او حرمت په باره کښې فرق نشته لیکن د سلطان د تضمین په باره کښې فرق شته. او دا فرق د د توفیق د وجوهاتو تر منځ چه په لاندیني توګه دي څرګند او ثابت به شي.

د توفيق وجوهات

هر څه د سراج نومي کتاب چه د تنوير شارح راوړی دی د جزئيې چه (ولو ترك العشر لا يجوز اجماعاً ويخرجه بنفسه للفقراء سراج) او د بزازيه د جزئيې (السلطان اذا ترك العشر لمن هو عليه جاز غنياً كان او فقيراً) تر منځ توفيق د دوو وجوهاتو له مخې ممکن دی.

۱ - د سراج جزئيه دې په هغه سړي باندې محموله شي چه اصلاً مصرف نه وي او د د بزازيه او ذخيره جزئيه په هغه سړي باندې چه د عُشر يا خراج مصرف وي. او د جواز معنی په سلطان باندې له خپل مال څخه د ضمان نه واقع کيدل دي او مراد له نه عدم جواز څخه د هغه ضد دی. قال الرافعي في التحرير المختار لرد المحتار في كتاب الجهاد من المجلد الثالث للشامية قد يقال يحمل ما في السراج على ما اذا لم يكن رب الارض مصرفاً اصلا وما في البزازية على ما اذا كان مصرفاً ولو للخراج. (التحرير المختار ج۲)

او د سراج د جزئيې په هغه چا باندې چه اصلاً مصرف نه وي د حمل کولو دليل دا دی چه د تنوير شارح د خراج په بيان کښې د (جاز عند الثاني) لفظ راوړی دی او د صاحبينو رحمهما الله تر منځ اختلاف په معاف کولو د خراج له غير مصرف څخه دی. ليکن له مصرف څخه په اتفاق سره جائز دی.

كما في الشامية ولم يظهر لي وجه قول محمد رحمه الله ان كان مراده انه لا يجوز ولو كان مصرفاً للخراج. (شامية ج۳) وفي التحرير المختار لرد المحتار في كتاب الجهاد (قوله ولم يظهر لي وجه قول محمد الخ) ما في الحاوي يفيد ان الخلاف في غير المصرف وعبارته على ما في الحموي واذا ترك الامام خراج ارض رجل او كرمه او بستانه ولم يكن اهلاً لصرف الخراج اليه عند ابي يوسف رحمه الله يحل وعليه الفتوى وعند محمد رحمه الله لا يحل الخ. (التحري المختار ج۲)

پس د "جاز عند الثاني" لفظ په دې باندې ښکاره دليل دی چه د خراج په بحث کښې د غير مصرف حکم مذکور دی نه د مصرف. او د تقابل له وجې دې خبرې لره هم مستلزم دی چه د عشر حکم هم د غير مصرف لپاره دی.

او هر څه په دې باندې دليل چه له جواز څخه مراد په سلطان باندې د ضمان نه واقع کيدل دي. هغه څه چه علامه ابن عابدين رحمه الله د خراج په باره کښې ليکلي دي (قوله وحل لو مصرفاً) افاده لان قوله جاز اي جاز ما فعله السلطان بمعنى انه لا يضمن ولا يلزم من ذلك حله لرب الارض. (شامية ج۳) پس د شريعت په حکم کښې د (لا يجوز) لفظ چه د "جاز" د لفظ په مقابل کښې واقع شي نو د هغه په ضد

باندې محمول لیږي

غرض دا چه د سراج د عبارت حاصل دا دی چه که چیرته بادشاه داسې سړي ته عشر معاف کړي چه اصلاً مصرف نه وي نه د عشر او نه د خراج پس بادشاه به له خپل مال څخه د صدقې بیت المال ته ضامن وي که چیرته ئې سلطان ادا نه کړي نو د زمکې په خاوند باندې لازمه ده چه په مسکینانو باندې صدقه وکړي. او د بزازیې او د ذخیره له عبارت څخه حاصل دا دی چه که چیرته بادشاه داسې سړي ته عشر ساقط کړي چه مصرف وي که د عشر وي او که د خراج پس په هغه باندې له خپل مال څخه ضمان نشته بلکه د عشر د مصرف په صورت کښې به په بادشاه باندې هیڅ حکم لازم و نه ګرځي. او په داسې صورت کښې چه د عشر مصرف نه وي بلکه د خراج مصرف وي نو بیا په بادشاه باندې لازمه ده چه د عشر په اندازه د خراج له بیت المال څخه د صدقې بیت المال ته مال ور داخل کړي **فلاتنافی بین العبارتین**

۲ - د توفیق دویمه وجه کومه چه د د ې فقیر په ذهن کښې راځي هغه دا چه د **(لایجوز)** له لفظ څخه مراد کوم چه د سراج په جزئیه کښې دی په سلطان باندې د ضمان راتلل دي یا له خپل مال څخه او یا د خراج له بیت المال څخه. او د مصنف رحمه الله مقصد د هغه چا د حکم بیانول دي چه د عُشر مصرف نه وي او د دغو دوارو دعوو اثبات د هغه دلائلو له مخې چه د توفیق په لومړی وجې کښې تیر شول ممکن دی **کمالایخفی**. او په بزازیه کښې د **(جاز)** لفظ په معنی د **(حل)** سره دی نه په معنی د ضمان د نه واقع کیدلو څکه چه پخپله په بزازیه کښې وروسته د **(جازغنیاًاوفقیرا)** له لفظ څخه راغلي دي چه له غني څخه د عشر د معاف کولو په صورت کښې به سلطان ضامن وي. پس د سراج له عبارت څخه مراد دا دی چه که چیرته سلطان هغه چا ته چه د عُشر مصرف نه وي عُشر معاف کړي نو سلطان به د خراج له بیت المال څخه ضامن وي که چیرته د خراج مصرف وي او که نه وي نو له خپل مال څخه به ئې ضامن وي. پس د عشر په اندازه د سلطان تر اداء کولو وروسته د زمکې د خاوند لپاره به حلال وي. د حرمت هیڅ وجه نشته. البته که چیرته ئې سلطان ادا نه کړي نو د زمکې په خاوند باندې ئې ادا کول واجب دي او د بزازیه له مقصد څخه هم همدا مقصد دی چه د عشر په اندازه معاف شوی شی د زمکې د خاوند لپار حلال دی که غني وي او که فقیر. البته د غنی په صورت کښې په سلطان باندې ضمان لازم دی **فوضح التوفیق والدفع التعارض فاغتنم هذا التحریرواشکر.** وروسته له مذکوره تفصیل څخه د اصل سوال خوا ته رجوع کوو. د سوال په صورت کښې راغلي دی چه سلطان له ټول رعیت څخه په سل منه غنمو کښې یو تنه من غنم اخلي او حکومت همدا قنون ورته ښکل شوی دی. پس دا حکم او قنون د هر غني او فقیر لپاره به شکره

سپیڅلي شریعت مخالف او د قطعي نصوصو په مقابله کښې دی له دې امله دا قانون مردود دی او جوړوونکی ئې په ښکاره ګمراهۍ کښې دی او له پاک او حنفي شریعت څخه منحرف دی پس د دې قانون په سبب سره هیڅکله عُشر نه ساقطیږي بلکه د وضع شوي عُشر له اندازې څخه سلطان چه څومره شی اخلي پاتې برخه ئې په مسکینانو باندې صدق کول واجب دي فقط والله تعالیٰ اعلم

۱۶ ربیع الاول ۱۳۷۳ هجری

د پاکستان او هندوستان زمکې عشري دي او که خراجي؟

سوال د سندھ او پنجاب زمکې عشري دي او که خراجي؟ په امداد الفتاوی کښې حضرت تهانوي رحمه الله فرمائي چه کومې زمکې چه په دې وخت کښې د مسلمانانو په ملک کښې دي او دوی ته له مسلمانانو څخه یا ارثاً یا شراءً یا هلمّ جرًا پاتې دي دا زمکې عشري دي او کوم چه په منځ کښې کافر مالک ګرځیدلی وي هغه عشري نه دي او د کومو زمکو چه هیڅ حال معلوم نه وي او په دې وخت کښې د مسلمانانو سره دي. بیا ئې څوک پوه کړي چه خاص له مسلمانانو څخه مو لاس ته راوړي دي په دلیل د استصحاب سره پس هغه به هم عشري وي" (امداد الفتاوی ج۲،ص۵۲ بحواله تتمه اُولیٰ ص۵۰) حالانکه مولانا عبد الغفور سندهي همایوني رحمه الله پخپله رسالي "سراج الهند في تحقیق خراج الهند" کښې ثابت کړي دي چه محمد بن قاسم رحمه الله د سندھ په زمکو باندې خراج مقاسمه مقرر کړی وو. د همایوني عبارت ستاسو په خدمت کښې وړاندې کیږي

(ارض السند خراجية خراج مقاسمة وخراجها الخمس كما حققه المحققون فقد قال المخدوم عبد الواحد السيوستاني في البياض الواحدي ارض السند خراجية او عشرية؛ الظاهر ان ارض السند خراجية فتحت عنوة اما فتح السند بالسيف وعدم كونه عشريا فذكر في رفع الفرية للشيخ ابي الحسن الدهري قد ثبت في كتب التاريخ ان فتح السند كان في سنة ثلاث وتسعين وكان عنوة الا مردم چنه استمعوا طوعاً على ما صرحوا به في التاريخ اه وعبارة المعصومية هكذا) د چنه نومي خای خلکو چه کله د اسلام د غلبې خبرونه واوریدل نو د محمد بن قاسم خدمت ته ئې لیکونه سره له پیشکشونو ولیکل او په طاعت او مال ورکولو سره ئې قبول کړل او بیرته را وګرځیدل له دې سببه د اسلام فقهاؤ د اوبو هغه مځ ته چه د چنه د خلکو په تصرف کښې وو عشري وائي آه

هذا مشعر بان الارض التي ليست في تصرف مردم چنه خراجية وقد صرح الشيخ ابو الحسن المذكور ان خراج اهل السند هو الخمس اى ضعف العشر وقال ايضاً في الرسالة المذكورة وما سمعت من احد وما وجدت في كتاب ان محمد بن القاسم وضع العشر على ارض السند فلو وضع لنقل انتهى ما في البياض الواحدي وقال

المخدوم محمد عارف فی بیاضه الظاهر ان ارض السند و الهند خراجية و خراجها الخمس كما حققه الشيخ المحقق البحری فی رسالته المسماة برفع الفرية و نقل فيها عن جامع الفتاوی العاصری ان ارضها عشرية لكن ضعف هذا النقل اه و قال العلامة المخدوم محمد هاشم التتوی فی اتحاف الاكابر قال الاثير فی الانساب السند بلاد من الهند اه و فيه ايضاً فی فتح القدير ان[1] بلاد السند فتحها محمد بن قاسم الثقفی سنة ثلاث و تسعين اه و ذكر الحافظ السيوطی فی تاريخ الخلفاء ان فی سنة ثلاث و تسعين ايام خلافة الوليد بن عبد الملك فتحت الديبل و لا شك ان الديبل هو اكبر قصبات السند و مدار ديارها اه ما فی الاتحاف. (سراج الهند فی تحقيق خراج السند)

تاسو حضرت د دغو عبارتونو په ملاحظه کولو سره خپل تحقیق ولیکئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: لکه څرنګه چه له محمد بن قاسم رحمه الله څخه د سنده په زمکو باندې د خراج مقررول ثابت دي همدارنګه دا خبره هم تحقیق ته رسیدلې ده چه د ځینو علاقو خلکو اسلام راوړی وو له دې امله په هغوی باندې عشر مقرر شوی وو. چنانچه د تاریخ له مستندو کتابونو پرته پخپله د مولانا همایوني په همدې رسالې کښې هم د دې تصریح موجوده ده. همدارنګه له تاریخ څخه ثابت دي چه ځینو مجاهدینو ته څه جائدادونه دملک په توګه ورکړ شوي وو. (فتوح البلدان للبلاذري ص۴۲۵) او د ولید بن عبد الملک په آخري دور کښې د راجه داهر زوی جیسیه بغاوت وکړ او د برهمن آباد مستقل بادشاه جوړ شوی وو. همدارنګه د سنده د نورو ډیرو ریاستونو راجه ګان هم باغیان شوي او خپلواک جوړ شوي وو. د حضرت عمر بن عبد العزیز رحمه الله زمانه راغله نو ده دغو راجه ګانو ته د خطونو په ذریعې سره لومړی د اسلام راوړلو او بیا د اطاعت کولو دعوت ورکړ چه په دې سره دوی ټول مسلمانان شول. حضرت عمر بن عبد العزیز رحمه الله همدغه راجه ګان د خپلو خپلو ریاستونو حاکمان وټاکل او د دوی په ټولو زمکو باندې د دوی ملکیت پخپل حال پاتې شو. (کامل لابن اثیر ج۴ ص۲۲۲) پرته له دې څخه د اسلام قلمرو په اوږدې مودې کښې په یقیني توګه ډیرې نوې زمکې آبادې شوې. پورتنۍ یاد شوي د زمکې ټول ډولونه عشري دي. برسیره پر دې په کومو زمکو باندې چه په لومړۍ مرحله کښې محمد بن قاسم رحمه الله خراج اینبی وو په هغو کښې دا احتمال هم شته چه ځینې زمکې له څه مودې وروسته غیر آباده یا لا وارثه پاتې شوې او د بیت المال په ملکیت کښې راغلې او بیا د بیت المال

---

۱ - راجعت الفتح لوجدت فيه واما الهند فافتتحها القاسم بن محمد الثقفی سنة ثلاث و تسعين. (فتح القدير ج۵ ص۲۵۹) ۱۲ رشید احمد

له خوا څخه دې مسلمانانو ته ورکړ شوي وي. لنده دا چه تقریباً د دریالس سوه کلونو له انقلاباتو څخه وروسته د کومې زمکې د صحیح حقیقت معلومول ممکن نه دي. له دې امله د حضرت تهانوي قدّس سره تحقیق په حقه دی. لیکن دا حکم د هغو زمکو دی چه له اوږدې مودې څخه نسل په نسل مملوکه (د چا په تر ملکیت لاندې) راغلې وي. له دې پرته د زمکې څه نور ډولونه هم شته:

۱ - د هندوستان له تقسیم څخه مخکښې د برطانیې د حکومت له خوا څخه یا تر تقسیم وروسته د هند د حکومت یا کوم بل کافر حکومت له خوا څخه چه کومې غیر آبادې زمکې مسلمانانو ته په قیمت یا پرته له قیمت څخه ورکړ شوي دي. دا د کافر له ملک څخه د راتلو له وجې خراجي دي. داسې غیر آبادو زمکو ته عموماً مباح الاصل یا غیر مملوک ویل کیږي. له دې څخه مقصد دا دی چه دا د چا شخصي ملک نه دی. له لاندیني عبارتونو څخه ثابتیږي چه دا زمکې د حکومت په ملک کښې دي.

قال الامام الطحاوی رحمه الله مما یفرق بین الارض الموات وبین ماء الانهار والصید انا رأینا الصید وماء الانهار لا یجوز للامام تملیک ذلک احداً ورأیناه لو ملک رجلاً ارضاً میتة ثم ملکها الرجل اخر جاز. وکذلک لو احتاج الامام الی بیعها فی نائبة للمسلمین جاز بیعه لها ولا یجوز ذلک فی ماء نهر ولا فی صید بر ولا بحر. فلما کان ذلک الی الامام فی الارضین دل ذلک ان حکمها الیه فی یده کسائر الاموال التی فی یده للمسلمین (طحاوی ۲، ص۱۲۹)

وقال العلامة الطوری رحمه الله لان هذه الاراضی کانت فی ایدی الکفار فصارت فی ایدی المسلمین فکانت فیئًا. (تکملة فتح القدیر ص۲۱۰)

وفی الهدایة لانها کانت فی ایدی الکفرة وحوتها ایدینا غلبة فکانت غنیمة (هدایة ج۱، ص۱۹۹) وفی اعلاء السنن والجواب عنه انه قیاس فاسد لان الارض المیتة ملک لبیت المال فیحتاج الی اذن الامام بخلاف الطیر وغیره فانه لا ملک فیه لاحد (اعلاء السنن، ص: ۲، ۱۸).

بعضې حضرات د شامی د (باب الرکزاة) عبارت (فان ارضها ای دار الحرب لیست ارض خراج وعشر) نه په مغالطه کښې پرې وتلی دی چه دا په دارالحرب کښې د اوسیدونکو مسلمانانو حکم دې. چه په هغوئ باندې نه عشر شته اونه خراج. حال داچه دهغې مقصد دادې چه د اهل حرب په ځمکو باندې عشر یا خراج نشته. ځکه چه هغه د شریعت په حکمونو باندې مکلف ندی. لکه څنګه چه د شمس الائمه امام سرخسی عبارت د دې خبرې وضاحت کوی (ونصه ان العشر والخراج انما یجب فی اراضی المسلمین وهذه اراضی اهل الحرب لیست بعشریة ولا خراجیة (شرح السیر الکبیر. ص:۲۰۳. ج:۴).

۲ - د هندوستان له تقسیمیدو څخه وروسته چه د پاکستان له حکومت څخه مسلمانانو کومې غیر آبادې ځمکې په قیمت یا بغیر له قیمت نه اخیستې دی او آبادې کړی ئی دی نو دا په عشری یا خراجی کیدو کښې د نزدې ځمکې تابع دی، اوکه هغې ته نزدې ځمکې برابرې وې نوبیا به آبادې ځمکې عشری وی . (قال فی التنویر ولو احیاه مسلم اعتبر قربه وفی الشامیة ای قرب ما احیاه ان کان الی ارض الخراج اقرب کانت خراجیة وان کان الی العشر اقرب فعشریة .نهر. وان کانت بینهما فعشریة مراعاة لجانب المسلم، وهذا عند ابویوسف رحمه الله تعالی واعتبر محمد رحمه الله تعالی الماء فان احیاها بماء الخراج فخراجیة والا فعشریة .بحر. وبالاول یفتی .در منتقی .ردالمحتار .ص:۲۶۰.ج:۳)

۳ - په پاکستان کښې د غیر مسلمو مملوکه ځمکې چه کومې مسلمانانو ته ورکړې شوی دی هغه عشری دی. د هندوستان د تقسیمیدو په وخت کښې اګرچه د هندوستانو او پاکستان د حکومتونو ترمینځ د تبادلهٔ املاک معاهده شوې وه لیکن د هندوستان حکومت ډیرزر هغه وعده ماته کړه. له همدې وجې نه د غیر مسلمو په ملکیتونو باندې د پاکستان د حکومت قبضه منتظمانه نه وه بلکه دا اموال فئ املاک دی

۴ - د غیرمسلمو متروکه ځمکې اویا شارې ځمکې چه کومې د پاکستان حکومت کوم مسلمان ته د عاریت یا اجارې اویا مزارعت په طور ورکړې وې او په ملکیت سره ئی نه وې ورکړې نو دغه ځمکې نه عشری دی او نه خراجی، ځکه چه دا ځمکې سلطانیه دی . (قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی فی عنوان. تتمه. فی الفتح رحمه السلطان اذا دفع اراضی لا مالك لها وهی التی تسمی اراضی المملكة الی قوم لیعطوا الخراج جاز وطریق الجواز احد شیئین : اما اقامتهم مقام الملاك فی الزارعة واعطاء الخراج اوالاجارة بقدر الخراج ویکون الماخوذ منهم خراجًا فی حق الامام اجرة فی حقهم - آه - ومن هذا القبیل الاراضی المصریة والشامیة کما قدمناه ویؤخذ من هذا انه لا عشر علی المزارعین فی بلادنا اذا کانت اراضیهم غیر مملوکة لهم لان ما یاخذ منهم نائب السلطان وهو المسمی بالزعیم اوالتیماری ان کان عشرًا فلا شئ علیهم غیره وان کان خراجًا فکذلك لانه لا یجتمع مع العشر وان کان اجرة فکذلك علی قول الامام من انه لاعشر علی المستاجر واما علی قولهما فالظاهر انه کذلك لما علمته من ان الماخوذ لیس اجرة من کل وجه لانه خراج فی حق الامام تأمل رد المحتار .ص:۶۱.ج:۲).

۵ - د هندوستان د حکومت له طرف نه د مسلمانانو متروکه ځمکې چه کومې مسلمانانو ته ورکړې شوی دی هغه د استیلاء الکافر له وجه نه خراجی دی .

محمد بن قاسم رحمه الله اګرچه د سند په ځمکو باندې مقاسمه (۱/۵) یعنې خمس مقرر کړې وو ، د بزرګرانو په رضایت سره د مقاسمې خراج په مؤظف سر بدلول جائز دی، (کما یدل علیه تعلیل حرمة التبدیل بان فیه نقض العهد وهو حرام رد المحتار .ص:۳۶۲.ج:۳)

نن سبا دځمکې مصرف د پیداوار له خمس نه ډیر کم دې په کومه چه د بزګرانو رضایت یقینی دې. لهذا د حکومت پاکستان له خوا نه د موظف خراج اخستل صحیح دی، البته د عشری ځمکو مصارف د حکومت لخوا نه په ادا کولو سره عشر نه ساقطیږی او دهندوستان په مسلمانانو لازم دی چه د خراجی ځمکې خراج هم په خپله طریقه د خراج په مصرافو باندې صرف کړی. د حکومت له خوا نه په مقرر شوی محصول ادا کولو باندې خراج نه اداء کیږی (لان الکافرین لیس لهم ولایة اخذ الخراج من المسلمین وایضا لیسوا بمصارف الخراج کما فی جامع الفصولین. سراج الهدی فی تحقیق خراج السند للعلامة الهمایونی). فقط والله تعالی اعلم.

۱۶ / شعبان، سنه ۱۳۷۴ هـ

باب صدقة الفطر

شیعه او مرزائي ته صدقة الفطر (سرسایه) ورکول جائز نه دي

سوال: کافر، آغاخاني، شیعه یا مرزائي ته صدقهٔ فطر ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: حربي کافر ته صدقهٔ فطر په اتفاق سره جائز نه دي، د ذمّي په باره کښې اختلاف دی. د شامي په باب المصرف او باب صدقة الفطر کښې په ظاهره جواز ته ترجیح معلومیږي لیکن د کفارهٔ ظهار په باب کښې له کافي څخه د خلاف له یادونې پرته ئې عدم جواز نقل کړی دی. کوم چه د فیصلې لپاره کافي دہ. **ونصه تحت (قوله ومصرفا) قال الرملي وفي الحاوي وان اطعم فقراء اهل الذمة جاز وقال ابي یوسف رحمه الله لا یجوز وبه نأخذ قال المعیل صرح في کافي الحاکم بانه لا یجوز ولم یذکر فیه خلافا وبه علم انه ظاهر الروایة عن الکل.(ردالمحتار ج۲،ص۱۳۲)**

د آغا خاني، شیعه او قادیاني کفر او د دوی حکم له نورو کفارو څخه زیات سخت دی، دوی زندیق دي، دوی ته د فطر د صدقې ورکول په اتفاق سره جائز نه دي. له دوی سره هر ډول تعاون او امداد بلکه بیع او شراء (اخیستل او خرڅول)، اجاره او استجاره او داسې نورې ټولې معاملې جائزې نه دي. **والله سبحانه وتعالی اعلم.** ۱۶محرم ۱۳۸۸ هجری

((ذمي ته صدقهٔ فطر ورکول جائز نه دي، تفصیل ئې په تتمه کښې دی))

د صدقة الفطر نصاب

سوال: صدقة الفطر په څومره مالیت باندې واجب دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: سره زر ۸۷/۴۷۹ ګرامه یا سپین زر ۶۱۲/۳۵ ګرامه یا په دغو دواړو کښې د یوه له قیمت سره برابر نقدې روپۍ یا د تجارت مال یا په کور کښې د ورځنې استعمال له شیانو څخه زیات سامان یا د دغو پنځو یا په دغو کښې د څینو شیانو مجموعه له چا سره وي نو صدقة الفطر پرې واجب دی. له دریو جوړو جامو څخه زیاته جامه، راډیو او تلویزون غوندې خرافات په انساني حاجاتو کښې داخل نه دي له دی امله دغو شیانو قیمت هم په حساب کښې لګول کیږي

في الهدیة الشبیة وصاحب الثیاب الاربعة لو ساوی الرابع نصابا غني وثلاثة فلا، لان احدها للمذلة والآخر للمهنة والثالث للجمع والوفد والاعیاد (ردالمحتار ج۲ص۲۱۹)

فقط والله تعالی اعلم ۲۱رمضان ۱۳۸۸ هجری

په صدقة الفطر (سرسایه) کښې د غنمو قیمت معتبر دی

سوال: صدقهٔ فطر د وړو په شکل کښې اداء کیږي او که په بازار کښې د غنمو د نرخ په معلومولو سره اداء کیږي په داسې حال کښې خلک تیار وړه خوري، او کوم خلک چه له بازار څخه نه وړه یا غوره غنم اخلي او بیا ئې خوري هغوی به د تیار وړه له حسابه صدقهٔ فطر ادا کوي او که د بازار په نرخ سره به ئې ادا کوي؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د غنمو قیمت به اداء کوي د وړو قیمت که چیرته له غنمو څخه کم وي نو د وړو یا د هغه د قیمت په ورکولو سره صدقة الفطر نه ادا کیږي. **کذا فی الشامیة**.

فقط والله تعالیٰ اعلم — **۲۵ رمضان ۱۳۹۵ هجری**

له رمضان شریف څخه مخکښې صدقة الفطر ورکول جائز دي

سوال: د رمضان المبارک له میاشت څخه مخکښې د صدقة الفطر ورکول جائز دي او که نه؟ په بهشتي زیور کښې ئې په رمضان کښې ورکول صحیح بللي دي لیکن له رمضان شریف څخه مخکښې د ورکولو ذکر نشته. د دې وضاحت وکړئ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په دې کښې اختلاف دی. د جواز اړخ ئې راجح دی. **قال فی التنویر وصح اداؤها اذا قدمه علی یوم الفطر او اخره بشرط دخول رمضان فی الاول هو الصحیح، و فی العلائیة وبه یفتی جوهرة و بحر عن الظهیریة. لکن عامة المتون و الشروح علی صحة التقدیم مطلقاً و صححه غیر واحد ورجحه فی النهر ونقل عن الولوالجیة انه ظاهر الروایة قلت فکان هو المذهب (رد المحتار ج۲، ص۸۸)**

فقط والله تعالیٰ اعلم — **۱۱ رمضان ۱۳۹۶ هجری**

سیّد ته صدقة الفطر (سرسایه) ورکول جائز نه دي

سوال: آیا سیّد ته صدقهٔ فطر ورکول جائز دي او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: نه جائز نه دي. د رکاز له پنځمې پرته ټول واجب صدقات لکه نذر، کفاره او داسې نور په بنو هاشم باندې حرام دي. **کذا فی الشامیة**.

فقط والله تعالیٰ اعلم — **۱۴ رمضان ۱۴۰۱ هجری**

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝ ﴾

بسط الباع لتحقيق الصاع

د صاع د وزن تحقيق

((د درهم، مثقال، صاع وغيره وزنونو شرعي تنقيح ، دمتقدمينو فقهاؤ قابل قدر تحقيقات اودعصري اوبرقي ماشين الاتو د تدقيقاتو په رڼا کښې تحقيق))

سوال : د شرعي درهم، مثقال او صاع وزن څومره دی؟ حضرت مفتي محمد شفیع رحمه الله چه په اوزان شرعیه نومي رساله کوم تحقیق کړی دی د هغه په اړه ستاسو رايه څه ده؟ همدارنګه د قصر د مسافې په اړه ستاسو تحقيق څه دی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دومره خبره خو مسلمه ده چه درهم ۱۴ قیراطه، مثقال ۲۰ قیراطه او صاع ۱۰۴۰ قیراطه دی. له دې سره سره د لاندينيو وجوهاتو پر بناء د دغو وزنونو صحیح حقیقت ته رسيدل ډير مشکل دي.

۱ - د دغو ټولو وزنونو بناء د قیراط د وزن په تعیین باندې دی. حضراتو فقهاء کرامو د یوه قیراط وزن ۵ متوسطې وربشې چه سره له پوستکي وي لیکلی دی چه له دواړو خواوو څخه ئې په سر کښې هغه نرۍ تار پرې شوی وي. بیا ئې د اوربشې وزن د وریژو په دانو سره او د وریژو وزن ئې د خردل په دانو سره کړی دی. لیکن د دغو شیانو دانې پخپل منځ کښې سره مختلف وي. خصوصاً په مختلفو ملکونو او مختلفو زمانو کښې په دغو دانو کښې نور هم د زیات اختلاف احتمال شته. د دې لپاره د دوی په وزن کښې هم لاندینی اختلاف پیدا شو.

یو قیراط - ۵ اوربشې، ۱۲ وریجې، ۴/۵ - ۱رتي، ۲ رتی.

یوه اوربشه - ۳ وریجې . ۴ وریجې، ۲ خردل.

یوه وریجه - ۲ خردله، ۲ تازه ځنګلي خردله. ۴ خردله.

۲ په ابتدائي وزنونو کښې داسې فرق راتلی چه احساس ئې نه کیږي لیکن غټو وزنونو ته په ټلوسره د ډیرزیات فرق باعث جوړیدلی شي. د مثال په ډول ۵ اوربشې - یو قیراط. او ۲۰ قیراطه - یو مثقال. نو په دې سره د یوه مثقال - ۲۰ × ۵ = ۱۰۰ اوربشو د حساب صحت متیقن نه دی.

۳ - کله کله په کوچنيو وزنونو کښې معمولي فرق په قصد سره له نظره اچول کیږي کوم چه بیا لویو وزنونو ته په تلو سره د ډیر لوی فرق سبب جوړیږي. چنانچه علامه شامي رحمه الله فرمائي و

الاستار بکسر الهمزة بالدراهم ستة و نصف و بالمثاقیل اربعة و نصف کذا فی درر البحار.

دلته تقریبا $\frac{۱}{۲}$ ۴ مثقاله لیکل شوی دی. تحقیقي وزن $\frac{۱۱}{۲۰}$ ۴ مثقاله دی له دې امله د فقهاؤ رحمهم الله د تصریح مطابق د درهـــم نسبت له مثقال سره (۷/۱۰) دی. په ټولو کتابونو کښې د سبعه (اوه ګوني) وزن له تصریح پرته د درهم-۱۴ قیراطه او مثقال- ۲۰ قیراطه تصریح هم له (۷/۱۰) نسبت سره مترادف دی. پاتې شو دا احتمال چه بنائي د مثقـــال په ځای د $\frac{۱}{۲}$ ۲ درهمو وزن تقریباً اخیستل شوی وي. البته دا د دې لپاره صحیح نه ده چه د شامي د تصریح مطابق صاع - ۱۰۴۰ درهمه او ۱۲۰ استاره دی. پس استار - $\frac{۱}{۲}$ ۲ درهمـــو حساب بالکل د دې مطابق راځي پرته له دې څخه رافعي ﷫ د دې تصریح کړې ده چه پـــه مذکوره عبارت کښې $\frac{۱}{۲}$ ۴ مثقاله تقریباً لیکل شوی دی. ونصه (قوله و بالمثاقیل اربعة و نصف) ای تقریباً و الا فستة دراهم و نصف تبلغ من القراریط واحداً و تسعین قیراطاً و الاربع و نصف من المثاقیل تبلغ تسعین قیراطاً و التحقیق ان یقال و بالمثاقیل اربعة و نصف و قیراط تأمل. (التحریر المختار ج۲ ص۱۲۳)

له دې تحقیق څخه ثابته شوه چه د اوزان شرعیه په رساله کښې ئې چه د صاع وزن د مثقال پـــه ذریعې سره د صاع وزن د درهم له ذریعې څخه درې تولې کم لیکلی دی هغه $\frac{۱}{۲}$ ۲ درهمه - $\frac{۱}{۲}$ ۴ مثقاله تقریباً ئې د تحقیقاً بللو په مغالطه باندې مبني دی او که نه نو د تحقیقي حساب په بناء سره د صاع وزن د مثقال په ذریعې سره د درهم په ذریعه د وزن با لکل برابر دی.

۴ - د صاع د وزن په تعیین کښې یو بل اشکال دا دی چه د دې په برابر د غنمو وزن په یوه داسې لوښي کښې واچول شي کوم چه له غنمو څخه ډک شي نو دا لوښی د هر ډول غنمو لپاره معیار نه شي جوړیدلی، ممکنه ده چه نور غنم له دې څخه سپک وخیژي له دې امله په دې لوښي کښې د اچول شویو غنمو وزن د صاع له ټاکلي وزن څخه کمیږي.

خلاصه دا چه د دغو اوزانو په اړه کومه یقیني فیصله نه شي کیدلی. البته له غالب ګومان څخه ترجیح یا په عباداتو کښې د احتیاط طریقه غوره کیدلی شي. په فتاوی حمادیه کښې ئې قیراط - $\frac{۴}{۵}$ ۴ رتي لیکلی دی لیکن له لاندیني دلائلو څخه څرګندیږي چه قیراط له ۲ رتي سره برابر یا له دې څخه ډیر معمولي کم دی د دې لپاره درهم تقریباً $\frac{۱}{۲}$ ۳ ماشې او مثقال تقریباً ۵ ماشې دی

۱ - په شامي، بحر، شرح وقایه، مجمع الانهر، جامع الرموز او داسې نورو کښې د قیراط وزن له ۵ متوسطو وریښو چه سپین شوي نه وي او له دواړو خواوو څخه ئې نري تارونه پرې شوي وي سره برابر لیکلی دی او په متانه کښې ئې یوه اوربشه له ۳ وریجو سره برابر لیکلی دی نو ۵ اوربشې - ۱۵ وریجې - $\frac{۷}{۸}$ ۱ رتی شوه

۲ - په هندي وزنونو کښې دوه اوربشې - له یوې رتۍ سره ده دا حساب مشهور پاتې شوی دی

قال السجاوندي فالدينار عندهم (اهل الحساب) مائة شعيرة وعند اهل سمرقند ستة وتسعون شعيرة (الى قوله) والحبة شعيرتان والشعيرة ستة خرادل. (فتح القدير ج۱، ص۵۲۲) وفي الحمادية و كل ماهجة ستة عشر شعيراً. (حمادية ج۱، ص۲۲)

حکيم محمد شريف خان دهلوي پخپل کتاب علاج الامراض کښې ليکي: "از چهار خردله يک برنج اعتبار کنند و از چهار برنج يک جو و از دو جو يک رتی (اوزان شرعيه ص۱۴)" دلته ځلور وريجې - د يوې اوربشې له وضاحت څخه ثابته شوه چه هغه د متوسطې اوربشې په ځای غته اوربشه را اخيستې ده. نو غټې دوه اوربشې له يوې رتی سره برابرې شوې. نو متوسطې ۵ اوربشې - ۲ رتی ياله دې څخه څه کم يا زيات کيدلی شي.

۳ - حضرت مفتي محمد شفيع صاحب د اوزان شرعيه په رساله کښې د دې تصريح کړې ده چه ما د حضراتو فقهاؤ رحمهم الله تعالی د وضاحت مطابق د درهم لپاره ۷۰ معتدلې نا سپين شوي لکی پرې شوي اوربشې او د مثقال لپاره همدا ډول د ۱۰۰ اوربشو وزن پخپله خو خله وزن کړ او له ګڼ شمير خواوو څخه مې وتلل. د رائج الوقت ماشې د اوّلې ذريعې وزن ۳ ماشې ۵ رتی او د دويمې ۵ ماشې ۲ رتی شوې. تر دې وروسته فرمائي:

«ليکن رائج الوقت ماشه توله، له اصل توله ماشې څخه څه اندازه کمه ده ځکه چه په دې وخت په بازار کښې د انګريزي سکې يوه روپۍ يوه توله ګڼل شوې ده کوم چه په حقيقت کښې د $11\frac{1}{2}$ ماشې دی او له اصل تولې څخه ۴ رتی کمه ده. په دې حساب سره ماشه $\frac{1}{3}$ رتی کمه شوه. په ۳ ماشو باندې يوه رتی او په ۵ ماشو باندې $1\frac{3}{4}$ رتی کمه شوه. نو ګوا کــه د دې وزن په حساب سره ۷۰ اوربشې (درهم) ۳ ماشې ۴ رتی، يعنې تول ۲۸ رتی تقريباً شولې او سل اوربشې (مثقال) تقريباً ۴۰ رتی يا ۵ ماشې شوې.»

په دې وزن کښې دوه کمی دي:

د ۳ ماشو ۵ رتی، د ۵ ماشو ۲ رتی $\frac{7}{10}$ نه دی، حالانکه په درهم او مثقال کښې دا نسبت ضروري دی. (۲) په وزن کښې د ۴ رتی في توله د کمی حساب تقريباً لګول شوی دی. صحيح حساب داسې دی.

$\frac{۲۹ \times ۹۲}{۹۲}$ - ۲۷/۷۹۱ رتی - درهمه. $\frac{۴۲ \times ۹۲}{۹۲}$ - ۴۰/۲۵ رتی - مثقاله. دا دويم کمی خو د صحيح حساب په ذريعې سره لرې کړی شو ليکن د اولني کمی د لرې کولو هيڅ صورت نشته. ځکه چه (درهم - ۲۷،۷۹۱۷) ÷ ۱۴ - ۱/۹۸۵۱ رتی - قيراطه شو.

او (مثقال - ۴۰،۲۵) ÷ ۲۰ - ۲،۱۲۵ رتی - قيراطه شو. پس د قيراط دوه مختلف وزنونه ووتل چه د يوه وزن غلط والی ښکاره دی. چونکه مثقال اصل دی همدا رنګه وزن ئې له درهم څخه

زیات دی او په زیات وزن کښې تر صحیح حقیقت پورې رسیدل آسانه دي د دې لپاره د همدې وزن ته به ترجیح وي. یعني قیراط - ۲/۰۱۲۵ رتی. له دې وروسته ئې له ګنګچیو سره د وزن کولو ذکر کړی دی. د ګنګچیو د اختلاف له وجې د ۷۰ اوربشو مقابل له ۲۵ تر ۲۸ پورې او د ۱۰۰ اوربشو مقابل له ۳۲ تر ۴۱ ګنګچې پورې راغلې. له دې وروسته فرمائي چه «لکه څرنګه چه اوربشه مو درمیانه را واخیسته همدارنګه ګنګچې هم د درمیانه را اخیستلو ضرورت وو «الی قوله» ۷۰ اوربشې د ۲۵ رتی په برابر او ۱۰۰ اوربشې له ۳۲ رتی سره برابرې ووتلې»

د ګنګچیو په ذریعه په دې وزن کښې دوه اشکاله دي:

۱ - پخپله د حضرت مفتي صاحب د وضاحت مطابق دا ګنګچې د درمیانه را اخیستلو ضرورت وو. چه کله د ۷۰ اوربشو مقابل له ۲۵ څخه تر ۲۸ پورې او د ۱۰۰ اوربشو مقابل له ۳۲ څخه تر ۴۱ پورې راغلې، نو په اول کښې ۲۵ او په دویم کښې ۳۲ له غټې څخه غټې ګنګچې شوې نه درمیانه ګنګچې.

۲ - د ګنګچیو پخپله د غوره کولو په ځای د دې صحیح طریقه دا ده چه د هغو هغه دانې واخیستل شي کوم چه د ټکسال د مصدقه ماشې مقابل ۸ راشي. د ټکسالي وزن په موجودوالي کښې له ګنګچیو څخه د ماشې تعین نه کیږي بلکه د ټکسالي ماشې په ذریعه دا معلومیږي چه څه ډول ګنګچې په وزن کښې معتبر دي. لنډه دا چه صحیح وزن هغه دی کوم چه حضرت مفتي صاحب د ماشې په ذریعې سره کړی دی یعني درهم تقریبا $3\frac{1}{2}$ او مثقال تقریباً ۵ ماشې.

۴ - په فتاوی حمادیه ج۱ ص۴۳ کښې له شیخ بهاء الدین ابراهیم بن عبد الله ملتاني څخه نقل کړی دی چه هغه په ۶۹۴ هجری کښې د مکې مکرمې درهم، مثقال، مد او صاع راوړله او وزن ئې کړل او هغه ئې د دهلي په ټکسال کښې محفوظ کړ. درهم - ۳ ماشې $\frac{1}{8}$ ۲ رتی او مثقال - ۴ ماشه ۲ رتی شوې. په حمادیه کښې چه په یادو شویو وزنونو کښې څه ذکر دي بنده ۲ اوربشې - یوه رتی له حسابه پورتنی وزن لیکلی دی. د ۲ اوربشې - یوه رتی تصریح پخپله له حمادیه څخه پورته تیر شوی دی. د مثقال دا وزن له ۵ ماشو څخه $1\frac{3}{10}$ رتی کمه ده البته د درهم په وزن کښې زیات تفاوت یا فرق شته. پورته بیان شول چه د درهم نسبت له مثقال سره $\frac{7}{10}$ مسلم دې یعني منل شوی دی. لکه څرنګه چه د درهم او مثقال په مذکوره وزنونو کښې دا نسبت نشته د دې لپاره دا دواړه وزنونه یا په دواړو کښې یو خو ئې یقیناً غلط دی. د صحابه وو ﷺ په زمانه کښې د مختلفو وزنونو دراهم رواج وو. حضرت عمر ﷺ د جزیې د ټاکلو په وخت د سبعه وزن درلودونکی درهم وټاکه. له دې څخه او د فقهاؤ رحمهم الله له عباراتو څخه هم د سبعه د وزن تعبیر ثابت شو چه د مثقال وزن اصل دی او درهم د دې $\frac{7}{10}$ دی. د مثقال د مذکوره وزن $\frac{7}{10}$ - ۳ ماشه ۰۹ ۳ رتی جوړیږي کوم چه له $3\frac{7}{10}$ سره لږ غوندې تفاوت یا فرق لري. ابراهیم بن عبد الله چه د کوم درهم وزن

کړي دي يا خو هغه شرعي درهم نه وو يا له هغه څخه د وزن په کولو کښې کومه غلطي شوې ده

۵ - په غياث اللغات او داسې نورو د لغاتو په کتابونو کښې او د طب په کتابونو کښې ئې درهم- $3\frac{1}{2}$ ماشې ليکلي دي. البته د اطباؤ په نزد مثقال - $4\frac{1}{2}$ ماشې دي کوم چه له شرعي مثقال څخه کم دي.

۶ - په ټيکسټ بک آف کوانټي ټيټيوان آرګينک اينا ليس انکليوډنګ ايليمينټري انسټرو مينټل اينالېسس مصنفه آرتهر آئي ووګل لندن صف ۱۱۲۴ باندې قيراط - ۴ ګرين- ۲۵۹۲ ۰ ګرامه ليکلي دي يعنې ۲/۱۳۲ رتې.

۷ - ما بنده ۱۰۰ درميانه اوربشې غير مقشر له دوارو خواوو څخه ئې نرې وينښته پرې کړل او وزن مې کړل او تر ټولو د نويو ماشينونو په ذريعې مې څو څو ځلې وزن کړل. په کوه نور بيټري مينو فکچر لميټډ کښې درې کسانو ځان ځانته وزن کړل. په پاکستان ريفائنري لميټډ کښې يوه سړي يو ځلې وزن کړل. فيول اينډ ليډر ريسرچ سينټر کښې يوه سړي درې ځلې وزن کړل د دريوارو برقي ماشينونو پخپل منځ کښې خواب ډير لږ غوندې متفاوت وو چه وجه ئې دا وښودل شوه چه د برقي ماشين په انتهائي باريک کارکردګي کښې د هوا د رطوبت لږ غوندې اثر هم ظاهريږي. لنډه دا چه اګر که د دغو مختلفو ماشينونو ځواب پخپل منځ کښې څه زيات مختلف نه وو سره له دې له يادو شويو دريوارو ادارو څخه چونکه د فيول اينډ ليډر ريسرچ کار زيات اهم دی د دې لپاره د دې ادارې د ماشين وزن ته ترجيح ورکړ شوی دی کوم چه په لاندې ډول دی.

۱۰۰ اوربشې- ۴.۷۸۷۴ ګرام - ۳۹/۴۰۲۵ رتې - مثقال

۴.۷۸۷۴ × $\frac{۷}{۱۰}$ - ۳.۳۵۱۲ ګرام- ۲۷/۵۸۱۷ رتې - درهم

۴.۷۸۷۴ ÷ ۲۰ - ۰/۲۳۹۴ ګرام - ۱.۹۷۰۴ رتې - قيراط

تر اوسه پورې چه د قيراط کوم وزنونه مخې ته راغلي دي هغه دا دي:

۱ - د فتاوى حماديه د تحقيق مطابق ۱/۸۰۰۰ رتې

۲ - د متانه د ليکنې مطابق ۱/۸۷۵۰ رتې

۳ - د ابراهيم بن عبد الله ملتاني د مثقال مطابق ۱/۹۳۵۰ رتې

۴ - د برقي ماشين د وزن مطابق ۱/۹۷۰۴ رتې

۵ - د حضرت مفتي محمد شفيع صاحب د وزن مطابق ۱/۰۱۲۵ رتې

۶ - د انګريزي کتاب مطابق ۱/۱۳۲۰ رتې

دا وزنونه پخپل منځ کښې څه زيات تفاوت نه لري بلکه په مختلفو زمانو کښې د مختلفو خلکو په وزن کولو کښې دومره لږ تفاوت خامخا وي په داسې حال کښې چه د ترقۍ د دې دور برقي ماشينونو د څو ګنو اوربشو د وزن په ښوولو کښې پخپل منځ کښې سره مختلف دي نو نه

مختلفو زمانو کښې د مختلفو ډولونو اوربشو د لاس په تلې سره په تللو کښې دومره لږ غوندې فرق لږ غوندې هم لږې خبره نه ده بلکه دا د حضراتو فقهاء کرامو په محنت. قربانۍ او حقیقت ته په رسیدنې باندې ښکاره دلیل دی.

که چیرته یواځې د قیراط د وزن خبره وای نو دومره لږ فرق به د پام لرنې وړ نه وای لیکن مشکل پکښې دا دی چه همدا لږ غوندې فرق تر پورتنیو وزنونو پورې لکه درهم. مثقال. صاع. د زکات نصاب او داسې نورو پورې په رسیدو رسیدو کښې د زیات فرق باعث او سبب گرځي. د دې لپاره د قیراط له پورتنیو وزنونو څخه هم یوه وزن لره د راجح گڼلو ضرورت شته. د وزن په اړه له پورتنیو شپږو ډولونو څخه لومړي دوه ډولونه او په شپږم ډول کښې د قیراط وزن په رتی. سره شوی دی. بیا په دې سره د مثقال د وزن حساب لګول شوی دی. په دې کښې هغه قباحت دی چه د قیراط په وزن کښې لږ غوندې تفاوت هم د مثقال په وزن کښې د زیات تفاوت سبب گرځي او په منځنیو دریو ډولونو کښې مخامخ د یوه مثقال وزن شوی دی کوم چه اصل مقصود دی. د دې طریقې زیات بهتر والی واضح دی او په څلورم ډول کښې د یوې ډیرې اهمې ادارې په تر ټولو نوی ماشین باندې دری څله وزن شوی دی د دې لپاره دا وزن تر ټولو باید زیات راجح وي. دا خبره د توجه وړ ده چه په پورتنیو یادو شویو وزنونو کښې د حضرت مفتي محمد شفیع صاحب وزن د برقي ماشین له وزن سره تر ټولو نژدې دی. په یادو شویو وزنونو کښې شپږم ډول وزن د دې لپاره هم مرجوح دی چه دا د فقهاء کرامو رحمهم الله له خوا لیکل شوی نه دی او نه په دې کښې دا وضاحت شوی دی چه دا قیراط د کومې علاقې قیراط دی په داسې حال کښې چه په مختلفو علاقو کښې د قیراط وزنونه مختلف دي. د دې حواله محض د دې خبرې د تائید لپاره ورکړ شوې ده چه د قیراط وزن تقریباً ۲ رتی. دی.

د پاکستان د حکومت د صنعت او تجارت وزارت د اعشاري وزنونو په اړه په اردو او انګریزي کښې پمفلټ (اشتهار) شائع کړي دي چه په هغه کښې اعشاري قیراط - ۲۰۰ ملي ګرامه- ۱.۳۱۷۲ رتی. لیکلی دی په دې سره هیڅوا ته هم د قیراط په وزن کښې غلط فهمي نه وي. د دې لپاره چه دا د اعشاري قیراط وزن دی کوم چه له اصل قیراط څخه کوچنی دی. سره له دې اعشاري قیراط لره له ۱.۳۱۷۲ رتی. سره مساوي ګڼل صحیح نه دي. څکه چه یوه توله له ۱۱.۲۲۴ ګرام سره مساوي دی نو په دې حساب سره ۲۰۰ ملي ګرامه کوم چه د اعشاري قیراط وزن دی. مساوي دی له ۱.۲۴۲ رتی. سره. ما د صنعت وزارت ته د دې غلطۍ په اړه څه ولیکل نو د پاکستان د وزارت صنعت د اوزان او پیمائش محکمې په لیک نمبر آئي این ډي ډبلیو ایم ډي ـ ۲ (۷)، ۷۴ تاریخ ۲۷ نومبر ۱۹۷۵ء کښې په لاندینیو الفاظو سره د خپلې غلطۍ اعتراف وکړ.

((لاندیني لاسلیک کوونکي ته لارښوونه وشوه چه هغه د خپل لیک په تاریخ

۱۹۷۵ء/۱۲/۱۱ په خواب کښې لاندیني ګذارشات وکړي. ستاسو لخوا څخه په نخښه شوې د (قیراط) غلطي با لکل صحیح ده. یو قیراط له ۱/۲۴۲۲ رتی سره مساوي دی. ستاسو له تعاون څخه تر اندازې زیاته مننه. ستاسو یو ادنی خادم خیر محمد ډپټي کنټرولر

احتیاط

په عباداتو کښې په احتیاط باندې عمل واجب دی. **قال فی الشامیة عن المبسوط السرخسی ان الاخذ بالاحتیاط فی باب العبادات واجب. (رد المحتار ج۲، ص۴۳)** له دې امله د زکات، صدقة الفطر او قربانۍ په نصاب کښې له کم څخه د کم وزن معتبرول لازم دي او هغه دا دی چه قیراط - ۴/۵ ۱ رتی، درهم- ۳ ماشې ۱/۵ ۱ رتی، مثقال ۱/۲ ۴ ماشه. په دې حساب سره به د سپینو زرو نصاب ۱/۲ ۵۲ تولې، او د سرو زرو نصاب ۱/۲ ۷ تولې وي. البته د صدقة الفطر (سرسایې) په ادا کولو کښې هم هغه وزن باید را واخیستل شي کوم یوه ته چه پورته ترجیح ورکول شوی دی. او په دې باره کښې احتیاط هم په همدې کښې دی. یعنې:

قیراط	-	۱/۹۷۰۴ رتی
درهم	-	۲۷/۵۸۱۷ رتی
مثقال	-	۳۹/۴۰۲۵ رتی

آخري فیصله د رسالې په آخر کښې د "شرح صدر" په عنوان سره لیکلې دی

او صاع له ۱۰۴۰ درهمه سره مساوي دی نو په دې حساب سره د صاع وزن ۳ سیره او ۵۸/۹ تولې دی او نصف صاع مساوي دی له یو سیر او ۲۹/۴۵ تولې سره. او د مثقال په ذریعې سره به حساب داسې وي

صاع- ۱۲۰ استاره او استار- ۱۱/۲۰ ۴ مثقاله، پس صاع - ۷۲۸ مثقاله، ۳۹/۴۰۲۵ رتی ×
۷۲۸ - ۳ سیره ۵۸/۹ توله

د درهم او او مثقال په ذریعې سره یواځې یو څواب لاس ته راځي.

علامه شامي رحمه الله فرمائي چه د درهم یا مثقال په ذریعې سره د تاکل شوي وزن په برابر اوربشې را واخلئ له هغو څخه چه کوم کوم لوښی ډک شي هغه صاع وګڼئ. د مکې مکرمې مشائخو د دې مطابق تعامل او فتوی را نقل کړې ده

حضرت تهانوي قدس سره په الطرائف کښې د یوه مُد (پیمانې) سند تر نبي کریم ﷺ پورې بیدل او هغه دوه خلې له غلو دانو څخه ډکول او وزن کول او د دې وزن پاؤ کمې دوه سیره او درې ماشې کیدل بیان کړي دي

په دې باندې څو اشکالات شته

۱ د دې سند د رجالو تحقیق نشته. په خاصه توګه په داسې حال کښې چه په حماد په کښې د

ابراهيم بن عبد الله ملتاني په صاع باندې داسې اعتراض شوی دی وهذا لا يصلح للاعتماد والتعويل عليه وان اعول بعض علماء عصرنا لانه اشتبه صاع عمر رضي الله عنه في زمن الحجاج وقد قرب ذلك الزمان من عهد النبي ﷺ فكيف يعتمد على صاع اتى به في هذا العصر وقد تطاول الزمان بينه وبين عهد رسول الله ﷺ (حاشيه والجمعات - رسائل ج ۱، ص ۴۳)

۲ - د پيمانې د ډکولو دوه طريقې دي: يوه دا چه د کنارو په برابر ډکه شي او دويمه طريقه کومه چه عامه مروجه ده دا چه له کنارو څخه پورته تر کومه ځايه پورې چه ډکيدلی شي دا څرگنده نه ده چه د صاع د ډکولو اصل طريقه څه وه او دا پيمانه په څه ډول ډکه شوې ده.

۳ - د غنمو وزنونه مختلف وي. د دې لپاره په يو ډول غنمو سره ډکول او وزن کولو سره دا فيصله نه شي کيدلی. ممکنه ده چه نور غنم تر دغو غنمو زيات وزني او درانه وي. د دې صحيح طريقه دا وه چه دا مُد (پيمانه) له ماش (می) يا مسور (يو ډول دال) څخه ډکه شوې وای بيا هغه وزن شوی وای او د دې وزن مطابق د غنمو د وزن فيصله شوې وای ځکه چه د غنمو هيڅ يو ډول هم د مې يا مسور (يو ډول دال) څخه وزني يا درانه نه وي. چونکه ماش (می) او مسور زيات وزني دي، غنم له دوی څخه سپک او اوربشې نور هم ترې سپکې دي د دې لپاره په عبادت کښې دا احتياط واجب دی چه د وزن په ذريعې سره د کَيل تاکنه وي نو اوربشې به استعماليږي او که د کَيل په ذريعې سره د وزن تاکنه وي نو مې يا مسور استعمال کړی.

قال ابن عابدين رحمه الله ذكر صدر الشريعة في شرح الوقاية ان الاحوط تقدير الصاع بثمانية ارطال من الحنطة الجيدة لانه ان قدر بالماش يكون اصغر ولا يسع ثمانية ارطال من الحنطة لانه اثقل منها وهي اثقل من الشعير فالمكيال الذي يملأ بثمانية ارطال من الماش يملأ باقل من ثمانية من الحنطة الجيدة المكتنزة آه فللصغر بهذا يخرج عن العهدة بيقين على روايتي تقدير الصاع كيلاً او وزناً فلذا كان احوط ولكن على هذا الاحوط تقديره بالشعير ولهذا نقل بعض المحشين عن حاشية الزيلعي للسيد محمد امين مير غني ان الذي عليه مشائخنا بالحرم الشريف المكي ومن قبلهم من مشائخهم وبه كانوا يفتون تقديره بثمانية ارطال من الشعير ولعل ذلك ليحتاطوا في الخروج عن الواجب بيقين لما في مبسوط السرخسي من ان الاخذ بالاحتياط في باب العبادات واجب اه فاذا قدر بذلك فهو يسع ثمانية ارطال من العدس ومن الحنطة ويزيد عليها البتة بخلاف العكس فلذا كان تقدير الصاع بالشعير احوط اه (رد المحتار ج ۲، ص ۸۴)

د پورتني قاعدې مطابق ما بنده د نيم صاع د تعين لپاره يو سير ۴۵ ۲۹ تولې اوربشې وتللې او په يوه لوښي کښې مې واچولې. بيا مې په همدې لوښي کښې غنم، مې او مسور واچول او حلا

جلا مې وتلل نو په ترتيب سره دا وزنونه راغلل ۲ سيره ۳۰ تولې. ۲ سيره ۳۲ تولې. ۲ سيره ۴۲ تولې. بيا مې د لوښي حجم معلوم کړ نو ۲/۸۹۷ ليتره شو.

له پورتني تفصيل څخه ثابته شوه چه که خوک وغواړي چه صدقة الفطر د غنمو په ذريعې سره ادا کړي نو په يقيني توګه د غاړې د خلاصون لپاره د ماش يا مې د وزن ۲ سيره ۳۲ تولې-۲۸۵۹ ۲ کيلو ګرامو په برابر غنم ورکول ضروري دي.

د ياد شوي تفصيل نقشه

قيراط	-	۰/۲۲۹۴ ګرامه	-	۱/۹۷۰۴	رتی	
درهم	=	۳/۳۵۱۲ ګرامه	-	۲۷/۵۸۱۷	رتی	
مثقال	-	۴/۷۸۷۴ ګرامه	-	۳۹/۴۰۲۵	رتی	
د اوربشو صاع	=	۳/۴۸۵۲ کيلو ګرامه	-	۳ /۷۳۲۱	سير	
د اوربشو نصف صاع	-	۱/۷۴۲۲ کيلو ګرامه	-	۱/۸۲۸۱ سيره	-	۲/۸۹۷ ليتره
د غنمو نصف صاع	-	۲/۲۱۵۹ کيلو ګرامه	-	۲/۳۷۵۰ سيره	-	// // // //
د ميو نصف صاع	-	۲/۲۸۵۹ کيلو ګرامه	-	۲/۴۵۰۰ سيره	-	// // // //
د مسور نصف صاع	-	۲/۳۵۵۹ کيلو ګرامه	-	۲/۵۲۵۰ سيره	-	// // // //

آخري فيصله د رسالې په آخر کښې د شرح صدر په عنوان سره ليکلې دی

خبرداری که چيرته د اوړو قيمت له غنمو څخه کم وي لکه څرنګه چه د نن صبا د راشن اوړه نو بيا د اوړو په ځای د مذکوره وزن په برابر په غنمو سره بايد صدقة الفطر ادا شي يا دومره اوړه ورکړل شي چه قيمت ئې له غنمو سره برابر وي.

قال ابن عابدين رحمه الله (قوله او دقيقه او سويقه) الاولى ان يراعى فيهما القدر و القيمة احتياطاً وان نص على الدقيق فى بعض الاخبار هداية لان فى اسناده سليمان بن ارقم و هو متروك الحديث فوجب الاحتياط بأن يعطى نصف صاع دقيق من بر او صاع دقيق شعير يساويان نصف صاع بر و صاع شعير لا اقل من نصف صاع يساوى نصف صاع بر او اقل من صاع يساوى صاع شعير ولا نصف لا يساوى نصف صاع بر او صاع لا يساوى صاع شعير فتح و قوله فوجب الاحتياط مخالف لتعبير الهداية و الكافى بالاولى الا ان يحمل احدهما على الآخر تأمل. (ردالمحتار ج۲، ص۸۲) فقط والله تعالى اعلم رشيد احمد

۲۳ ذى القعده ۱۳۹۵ هجرى يوم الجمعة

تتمه

د صاع د تحقيق په اړه له ځينو علماؤ سره تر ځيرو اترو وروسته په ځينو عباراتو باندې د نظر ثاني ضرورت را ته محسوس شو چه نتيجه ئې په لاندې ډول ده

قال فی شرح التنویر (وهو) ای الصاع المعتبر (ما یسع الفا و اربعین درهم من ماش او عدس) انما قدر بهما لتساویهما کیلا و وزنا و قال فی الشامیة (قوله انما قدر بهما) ای قدر الصاع بما یسع الوزن المذکور منهما ای من مجموعهما ای من أی نوع منهما لان کل واحد منهما یتساوی کیله ووزنه اذلا تختلف افراده ثقلا و کبرا فاذا ملأت اناء من ماش وزنه الف و اربعون درهما ثم ملأته من ماش اخر یکون وزنه مثل وزن الاول لعدم التفاوت بین ماش و ماش اخر و کذا لو فعلت بالعدس کذلک بخلاف غیرهما کالبر مثلا فان بعض البر قد یکون اثقل من البعض فیختلف کیله ووزنه فلذا قدر الصاع بالماش او العدس فیکون مکیالا محررا یکال به ما یراد اخراجه من الاشیاء المنصوصة بلا اعتبار وزن لانک لو کلت به شعیرا مثلا ثم وزنته لم یبلغ وزنه الفا و اربعین درهما و لو اعتبر الوزن لکان ما یسع الفا و اربعین درهما من الشعیر اکبر من الصاع الذی یسع هذا القدر من الماش او العدس و قد اعتبروا الصاع بهما فعلم انه لا اعتبار بالوزن اصلا فی غیرهما و یدل علی ذلک ایضاً قول الذخیرة قال الطحاوی الصاع ثمانیة ارطال مما یستوی کیله و وزنه و معناه ان العدس و الماش یستوی کیله و وزنه حتی لو وزن من ذلک ثمانیة ارطال و وضع فی الصاع لا یزید و لا ینقص و ما سوی ذلک تارة یکون الوزن اکثر من الکیل کالشعیر تارة بالعکس کالملح فاذا کان المکیال یسع ثمانیة ارطال من العدس و الماش فهو الصاع الذی یکال به الشعیر و التمر و الحنطة اه. و ذکر نحوه فی الفتح ثم قال و بهذا یرتفع الخلاف فی تقدیر الصاع کیلا او وزنا و مراده بالخلاف ما ذکره قبله حیث قال یعتبر نصف صاع من بر من حیث الوزن عند ابی حنیفة لانهم لما اختلفوا فی ان الصاع ثمانیة ارطال او خمسة و ثلث کان اجماعا منهم انه یعتبر بالوزن و روی ابن رستم عن محمد انه انما یعتبر بالکیل حتی لو دفع اربعة ارطال لا یجزیه لجواز کون الحنطة ثقیلة لا تبلغ نصف صاع اه و فی ارتفاع الخلا بما ذکر تأمل فان المتبادر من اعتبار نصف الصاع بالوزن عند ابی حنیفة اعتبار وزن البر و نحوه مما یرید اخراجه لا اعتباره بالماش و العدس و الظاهر ان اعتباره بهما مبنی علی روایة محمد و ان الخلاف متحقق و عن هذا ذکر صدر الشریعة فی شرح الوقایة ان الاحوط تقدیر الصاع بثمانیة ارطال من الحنطة الجیدة المکتنزة اه. قلت و بهذا یخرج عن العهدة بیقین علی روایتی تقدیر الصاع کیلا او وزنا فلذا کان احوط و لکن علی هذا الاحوط تقدیره بالشعیر و لهذا نقل بعض المحشین عن حاشیة الزیلعی للسید محمد امین میر غنی ان الذی علیه مشائخنا بالحرم الشریف و لعل ذلک لیحتاطوا فی الخروج عن الواجب بیقین لما فی مبسوط السرخسی من ان الاخذ بالاحتیاط فی باب العبادات واجب اه. فاذا قدر بذلک فهو یسع ثمانیة ارطال

من العدس ومن الحنطة ويزيد عليها البتة بخلاف العكس فلذا كان تقدير الصاع بالشعير احوط اهـ ولهذا قدمنا ان الاحوط في زماننا اخراج ربع مدشامي تام. (ردالمحتار ج۲، ص۸۳)

وقال الرافعي رحمه الله (قوله فان المتبادر الخ) هذا وان كان هو المتبادر الا انا نتركه بصريح عبارة الطحاوي من ان الصاع ثمانية ارطال مما يستوي كيله ووزنه فانه صريح باعتبار وزن ما يستوي كيله ووزنه في تعريف الصاع لا اعتبار وزن المخرج من البر ونحوه وهو اعلم بالمراد من نصوص المذهب وايضا كان صاع النبي ﷺ مكيالا معلوما لا زيادة ولا نقصان فيه وامر عليه السلام بان يخرج للفطرة المقادير المعلومة المقدرة به مع علمه باختلاف الاوزان حتى في كل نوع منها فهذا دليل على ان العبرة للكيل المخصوص بدون اعتبار الوزن و حينئذ يكون اعتباره بهما محل اتفاق وما نقله عن صدر الشريعة وحاشية الزيلعي مبني على بقاء الخلاف لا على ارتفاعه عما قاله في الفتح. (التحرير المختار ج۱، ص۱۴۳)

په پورتنيو ذکر شويو عبارتونو کښې لاندېني امور د بحث لاندې راغلل:

۱ - د تنوير او ذخيرې د ليکنې مطابق د ميو يا مسورو اته (۸) رطله د صاع لپاره معيار دي. يعني له اتو رطلو ميو يا مسورو څخه چه کوم لوښی ډکيږي هغه صاع ده ليکن دا دعوی د لاندينيو وجوهاتو له وجې مخدوشه ده.

۱ - صاحب د ذخيرې په دې دعوې باندې د طحاوي له قول الصاع ثمانية ارطال مما يستوى كيله و وزنه څخه استدلال کړی دی او د تنوير د قو شارح دا علت بيان کړی دی انما قدر بهما لتساويهما كيلا ووزنا د طحاوي او شارح التنوير له دغو عبارتونو څخه ثابته شوه چه د ميو يا مسورو ذکر په دې باندې مبني نه دی چه حضراتو فقهاء کرامو رحمهم الله تعالی کوم خاص د وثوق وړ صاع لره له ميو يا مسورو څخه ډک کړی او وزن کړی دی نو اته رطله شو بلکه مقصد دا دی چه د صاع د تقدير لپاره داسې اجناس بايد استعمال شي چه افراد ئې متفاوت نه وي لکه ماش (مې) يا مسور (يو ډول دال). لکه څرنګه چه د طحاوي په عبارت کښې له ميو او مسورو سره زبيب او په حاشيه باندې د زيت (د زيتون د ونې د تخم غوړ) نسخه هم ليکلې ده، د فقهاء کرامو رحمهم الله په دې مراد باندې دا خبره هم څرګند دليل دی چه پخپله د ميو وزن هم له مسور سره برابر نه دی بلکه له هغه څخه کم دی كما حررنا في اصل المسألة همدارنګه د زبيبو او زيت وزن هم له ميو او مسور سره فرق لري

۲ - که چيرته کومه مخصوصه صاع له ميو يا مسورو څخه ډکه شوې او وزن شوې وای نودا به ټولو فقهاء کرامو رحمهم الله پرته له کوم چون او چرا څخه تسليم کړې وای او د اختلاف ګنجائش

به پکښې نه واې پیدا شوی. صدر الشریعة به د تقدیر با لحنطة او د حرم شریف مشائخو به د تقدیر با لشعیر فتواوې نه ورکولی او علامه شامي رحمه الله به دا نه واې غوره کړی

۳ - که چیرته دا دعوه و هم منله شي چه کوم مستند صاع له میو یا مسورو څخه ډکه شوې او وزن شوې وه نو بیا هم په دې وخت کښې دا عمل د صاع د تعیین لپاره کافي نه دی ځکه چه مې او مسور پخپل منځ کښې په وزن کښې سره مختلف دي. بیا په دوی کښې هر یو ئې مختلف ډولونه لري. د ماش یعنې میو درې ډولونه دي. تور. سپین او شین. شنو میو ته هم په عربي کښې ماش وائي او د مسور دوه ډولونه دي غټ او واړه. بیا هر ډول ئې پخپل منځ کښې د حجم او وزن له مخې سره مختلف دي. من شاء فلیشاهد.

۲ - د هدایې د قول چه (لم یعتبر نصف صاع من بُر من حیث الوزن فیما یروی عن ابي حنیفة) مطلب شامي رحمه الله دا بیان کړی دی چه غنم د وزن له مخې خلور رطله ادا کول کافي دي اگر که غنم د کیل (پیمانې) له مخې له نصف صاع څخه کم وي لیکن ابن همام او رافعي رحمهما الله تعالی د هدایې له قول څخه دا مراد اخلي چه د اصل صاع په ذریعه د کیل (پیمانې) په ځای د کیل دا طریقه هم معتبر او صحیح ده چه د کوم متساوي الوزن و الکیل شي له څلورو رطلونو څخه کوم لوښی ډک شي هغه له غنمو څخه ډک شي او ورکړل شي. د حضرت امام رحمه الله د قول دا توجیه صحیح څرگندیږي ځکه چه د صاع په باره کښې د صریح نصّ په مقابله کښې پرته د کیل له لحاظه یواځې وزن لره معتبر گڼل ډیره لرې خبره ده. پرته له دې څخه په هدایه کښې د (فیما یروی) الفاظ تمریض (عیب لرونکي) دي او د دې په مقابله کښې د امام محمد رحمه الله قول روایةً له قوي والي پرته درایةً هم معقول دی.

۳ - اوس دا بحث پاتې کیږي چه د صاع د تقدیر لپاره اته رطله د څه شي را واخیستل شي؟ له لاندینې دلائلو څخه ثابتیږي چه دا وزن د اوربشو دی.

۱ - په هغې زمانه کښې د خوراک مدار اکثره په اوربشو باندې وو د دې لپاره لین دین (راکړه ورکړه) هم د اوربشو زیاته وه.

۲ - په نص کښې د شعیر (اوربشې) یا د تمر (خرماو) صاع راغلی دی له دې څخه څرگنده ده چه فقهاؤ رحمهم الله به له همدغو شیانو څخه د وزن اندازه مقرره کړې وي. له دې تجربې څخه هم د دې ثبوت کیږي چه بنده د یوه سیر $\frac{1}{2}$ ۲۹ تولې اوربشو په مطابق د نصف صاع کوم لوښی تاکلی دی هغه ئې له چوارو (وچو خرماو) څخه ډک کړی نو د اوربشو له وزن سره با لکل برابر راغی.

۳ - په هرې زمانې کښې فقهاء کرامو رحمهم الله تعالی د وزن او مساحت ابتداء خاص له اوربشو څخه کړې دی.

۴ - دا طریقه احوطه ده

فقط والله تعالی اعلم رشید احمد ۲۹ شعبان ۱۳۹۶ هجری لیلة الجمعة

دویمه تتمّه

بنده ته معلومه شوه چه پیر وهب الله شاه صاحب د جهندو ضلع حیدر آباد له پیر سره مُدّ (پیمانه) شته کومه چه د هغه نیکه مولانا رشد الله شاه صاحب له مدینهٔ طیّبه څخه راوړی وه. مولانا رشد الله ډیر ښه عالِم وو هغه به په همدې مُدّ (پیمانې) سره صدقة الفطر ادا کاوه او له هغه سره به ئې څه نقدې روپۍ هم ورکولې. ما دا مُدّ را وغوښت چه و مې لیده نو په هغه کښې دا عبارت لیکلی وو.

صع هذا المد المشرف ابراهيم الغزنوي المدني الحنفي على مدّ الشيخ احمد بن الشيخ عبد القادر الطاهر المدني الشافعي وهو صععه على مدّ مولانا احمد بن مولانا علي الادريسي المالكي وهو صععه على مدّ امير المؤمنين راجيا به البركة في بيعه و المتابعة للنبي ﷺ لانه كال طعامه به و كان يتوضأ بمقدار ه ماءً في بعض ازمانه و تطهر بصاع وهو اربعة امداد وبه تخرج صدقة الفطر عن كل رأس مدّان من بُرّ او دقيقه او سويقه او زبيب او اربعة امداد من تمر او شعير و كان ذلك ثلاث عشر و ثلاث مائة و الف.

ما دا مُد له غنمو، میو او مسور څخه ډک کړ او زن مې کړ نو لاندینۍ نتیجې ترې را ووتلې:

	بلا تکویم	با لتکویم
حنطه (غنم)	۵۰ تولې	۵۵ تولې
تور ماش	$\frac{1}{2}$ ۵۲ تولې	$\frac{1}{2}$۵۲ تولې
عدس (مسور)	$\frac{1}{2}$۵۳ تولې	$\frac{1}{2}$۵۷ تولې

د دې لوښي د تدویر په نسبت سره ئې ژوروالی کافي زیات دی همدارنګه له لاندې څخه پراخه او خوله ئې تنګه چه له مخروط سره مشابهت لري. له دې امله د دې په تکویم او غیر تکویم دواړو صورتونو کښې د وزن کوم څانګړی فرق نشته. په هر صورت مذکوره وزن د عامو محققینو علماء کرامو له ټاکل شوي وزن څخه ډیر کم دی. حقیقت دا دی چه د حضرت عمر ﷺ صاع خو د حجاج په زمانه کښې مشتبه شوې وه چنانچه مونږ د ابراهیم بن عبد الله په صاع باندې د حمادیه دا اعتراض پورته نقل کړی دی. که چیرته د حضرت عمر ﷺ په صاع کښې اشتباه واقع شوې نه وای نو په تعیین کښې به ئې د مجتهدینو امامانو اختلاف نه وای. صاع په اتفاق سره څلور مُده دی لیکن د مُد په وزن کښې اختلاف دی. د امام صاحب رحمه الله په نزد دوه رطله او د نورو مذاهبو په نزد $\frac{1}{3}$ ۱ رطله دی. د نوموړي مُـــــدّ لومړنی جوړوونکی یا صانع مالکي دی او تر هغـــه وروسته

شافعي له دې ځخه ښکارېږي چــــه هغو د خپل مذهب مطابق $\frac{1}{3}$۱ رطلو مُدّ جوړ کړی دی د مولانا رشد الله صاحب په صدقة الفطر کښې د څه نقدو ورکول هم د دې دلیل دی چه دا حضرات هم له دې حقیقت ځخه خبر وو چه دا مُد حنفي نه دی بنده په نصف صاع حنفي کښې د غنمو د وزن تقدیر دوه سیره دیرش تولې کړی دی کما مرّ. په دې حساب سره د شافعي مُدّ غنم باید $\frac{1}{3}$۲۳ تولې وي. لیکن د مذکوره مُدّ په تکویم سره وزن هم له دې ځخه $\frac{1}{3}$۸ تولې کم دی. اګر که دا احتمال هم شته چه بنده په نصف صاع کښې چه کوم غنم اچولي او وزن کړي دي هغه له هغو غنمو ځخه زیات وزني وو کوم چه مُدّ ترې ډک شوی وو لیکن د غنمو په مختلفو ډولونو کښې دومره تفاوت لږ معلومیږي پس د دې تفاوت صحیح وجه دا ځرګندیږي چه د دې مُد صانع د $\frac{1}{3}$ ۱ رطلــــه اوربشو د وزن په ځـــــای د غنمو وزن را اخیــــتی دی. بنده د حنفي نصف صاع اوربشو وزن یو سیر $\frac{1}{2}$۲۹ تولې لیکلی دی. په دې حساب سره چه د شافعي مُدّ د اوربشو وزن $\frac{5}{7}$۴۹ تولې شو کوم چه د مذکوره مُدّ د حنطه لـــه بلا تکویم وزن سره برابر دی. لهــــــذا له دې مُدّ ځخه د بنده د حساب تائید کیږي دا جـــلا خبره ده چه هغـــو د علامه شامي رحمه الله د لیکنې مطــــابق دا وزن د اوربشې د را اخیستلو احتیـــاط نه دی کړی.

د دولسمې هجري پېړۍ د مشهور فقیه حضرت مولانا مخدوم محمد هاشم صاحب تهتوي رحمه الله فضل او کمال د هیڅ یوه اهلِ علم ځخه پټ نه دی بنده تر ټولو مخکښې د مسبوق خلف المسافر په اړه د نوموړي فتوی ولیدله نو د دې قوي استدلال. ژور نظر او له اختصار سره فیصله کوونکی او داومن خواب زه ډیر متاثر کړم. تر دې وروسته زما د تل لپاره دا کوشش پاتې شوی دی چه په هرې پیچلې مسئلې کښې د نوموړي علامه تحقیق معلوم کړم چنانچه د بحث لاندې مسئله کښې هم ما د دې کوشش وکړ کوم چه بحمد الله ګټور تمام شو مولوي محمد صدیق صاحب (د منتهار فقیر) د محمدیه د مدرسې مهتمم نزد ټنډو آدم په ذریعې سره له سیّد ډاڼرانۍ او ډیرو لعل ضلع حیدر آباد ځخه مې د بیاض هاشمي قلمي نسخه تر لاسه کړه د دې کتاب په آخر کښې دا عبارت لیکلی دی

"این کتاب نوشته است حافظ اسحاق هالکنډي نو"

د کتابت تاریخ پکښې نه دی لیکلی

په دې کتاب کښې د حضرت مخدوم رحمه الله د بحث لاندې مسئلې په اړه یوه مستقله رساله "نتیجة الفکر في تحقیق صدقة الفطر" شته چونکه له دې رسالې ځخه مخکښې او وروسته په خو پاڼو کښې هم ګټور بحثونه شته د دې لپاره د بیاض هاشمي د دولسو ۱۲ مخونو عکس ب فوټو کاپي دلته ورکول کیږي او وروسته د خپل مقصد په اړوند د دغو مضامینو خلاصه شکل کړی انشاء الله تعالی

مسئلہ　　فی زکوۃ الذهب والفضة

در قدر فضہ و ذہب مقدار موجب زکوۃ بیان فرمایند جواب زکوۃ نقرہ پنجاہ و شش تولہ فضہ و ذہب لازم شود و زکوۃ ذہب بر ہشت تولہ ذہب وزن لازم میشود محمد قاسم عفی عنہ

[illegible]

(۱)

[illegible]

۴۰۲

فی درہم شرعی بحساب مولانا حمید الدین میانی چہار ماشہ و سہ حبہ ودر ہر ماشہ ہشت

[illegible]

(۲)

[illegible]

مکوک بالفتح وتشدید کاف پیمانہ است وآں کیلجہ و کیلجہ یک من و هشت ثمن مکوک ویک من و دو رطل است و
رطل و اوقیہ و اوقیہ دہ و نیم استار و استار چهار و نیم مثقال و مثقال و نیم درم و درم
شش دانگ و دانگ دو قیراط و قیراط دو طسوج و طسوج دو حبہ و حبہ سدس درم است
چهل هشت جزء درم است

[illegible]

۴۰۴

احسن الفتاوی جلد ۴

باب صدقۃ الفطر

نصاب زکوٰۃ در نقرہ دو صد درم است کہ مبلغ آن بحساب دیار ما پنجاه و دو و نیم تولچہ باشد و در زر بیست
مثقال کہ وزن آن ہفت و نیم تولچہ بود۔ آنچہ در شرح مراد مستقیم چنین در اینجا معلوم شد کہ مثقال کہ
شیخ عبدالحق اعتبار کرده مقدار است چہار و نیم ماشہ فلیتدبر

۴۰۵

باب صدقة الفطر

قوله الجوهرة اعتبار القيراط نصف دانق [illegible] صد سد الدرهم والقيراط نصف سدس [illegible]

بقراطی [illegible] ذلك الا ان [illegible]

ما انواع ماهو کان بذ معد [illegible]

الدانق [illegible] عشر قیراط [illegible] شرح [illegible]

بدانکه قیراط پنج عشر مثقال است پس مثقال بیست

قیراط باشد در صحاح قیراط نصف دانگ گفته است و دانگ

اسدس درهم در [illegible] الا [illegible] گفته است که مثقال چهار ماهه و سیزده

ماتر که [illegible] ریزگفته که قیراط یکجو وچهار خمس جو است پس مثقال بجو و شش جو

[illegible] چهار [illegible] ماسه باشد در [illegible] دوازده قیراط باشد که بیست و یکجو و سه خمس

بعرف حرمان [illegible] هشت [illegible] و درهم ماهه ویکجو وسه خمس جو باشد و ماهه هشت جو است وجو

[illegible] شرح [illegible]

ایا در حق [illegible] صحیح بنت بلکه [illegible]

درست از دراهم [illegible] چهار [illegible] قیراط

پس یکدرهم بحساب جهانست [illegible]

ویک خمس جو باشد و بحساب ماشه [illegible] جو

[illegible] ماهه ویک جو ویک خمس جو بود [illegible]

⑤

باب صدقۃ الفطر سمیت ہذہ الرسالۃ منتہی الفکر فی تعیین صدقۃ الفطر

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ۰ حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم الحمد للہ تعالیٰ وحدہ والصلوۃ والسلام علی نبیہ محمد وعلی آلہ وصحبہ ومن شاق بلمعہ آمین . تحقیق صدقہ فطر معروف است کہ صاع عراقی چہار مد است در ہر مدے دو رطل

[illegible]

عبد المولی صحبہ ومولانا نظام شارح تام حق وصاحب مفتاح الصلوٰۃ برہان پوری رحمہم اللہ تعالیٰ

حساب نمودہ اند بموجب آن نیم صاع عراقی از سہ نیم پاؤ (۳½) سیر قدری کم میشود چہل ۴۰ پیسہ

از بیان مقدار تفاوت ما بین
الحسابین و بیان سبب تخلف
در آن اما بیان مقدار تفاوت ما بین
الحسابین باید دانست کہ شیخ عبد الحق رح در
شرح صراط المستقیم در بحث صدقہ فطر آوردہ کہ نصف صاع
علاوہ دو صد و سی و سہ چہل استار و استار چہار و نیم مثقال پس صاع
و ہشتاد مثقال بود اینجا پس برین تقدیر دو صد و سی من شرعی سجدہ و شصت
مثقال صحیح می شود و در شرح صراط مستقیم در بحث آب وضو و غسل آوردہ کہ من شرعی
چہل استار و نیم در حل بیت استار و استار چہار و نیم مثقال کردہ اند یک بیست انتہی و ظاہر
کہ رطل وزن بیست پیسہ پختہ است زیرا کہ پیسہ ہای خام عالمگیری در زمان شیخ عبد الحق رح بود پس معلوم
کندم رطل بوزن بیست پیسہ پختہ و من چہل پیسہ پختہ و نصف صاع ہشتاد پیسہ پختہ و صاع یکصد و شصت
پیسہ پختہ می یقین شد کہ آنچہ مولانا نظام در شرح نامۂ کردہ کہ صاع بوزن دیار ما یکصد و شصت پیسہ است ازو با آن نیز پیشتر
پختہ و در مفتاح الصلوۃ آوردہ کہ مقدار فطر نصف صاع بہ اعتبار از چہار رطل می باشد و اللہ و بہ رشاد جہاد میشود
چون از گندم باشد و یکصاع بہ ہمین مقدار از جو یا خرما باشد و در موضع دیگر از مفتاح الصلوۃ مذکور کردہ کہ
رطل بوزن بیست پیسہ پختہ و آن با من شرعی انتہی و اعتبار مثقال مستفاد شد کہ بہ رشاد جہاد جہل
پیسہ پختہ است کہ بیان انتہی و از عبارت صاع بہ اعتبار از دو رطل بہ مساوات دارد دیگر
بابد کہ ثابت کچون علماء ہند رحمہم اللہ قاعدہ در رطل بیست استار
آوردہ اند در رسالہ چہار و نیم مثقال چنانکہ شرح [illegible]
و بزار کلام ایشان معلوم میشود کہ در
مقدار چہار و نیم مثقال را از قرار دادہ اند
بہ عبد الحق رح کردہ است
در

شرح صراط مستقیم در مقام ذکر کہ در بیست مثقال از حساب دیار ہند ہفت تولہ است انتہی پس معلوم

(۷)

علماء ہند بعد نہ کہ
مثقال را چہار و نیم ماسہ
نمودہ اند و برین تقدیر در رطل واحد
نوزدہ نیم پیسہ پختہ میشود و آن نزدیک بہ چہار
مثقال در رطل واحد بیست پیسہ پختہ گفتہ انما نصف
بلاد صعوبت حساب ہمہ ساعات احتیاط کردند و یا بیست پختہ کہ
اثبات جان وزن نمودہ اند از بیست پختہ کہ ما بدان وزن می نمایم بعد از نیم
قاسم کہ یک جو باشد پس ما را لازم آمد کہ بنا بر جمیع مقدار بوزن ہا نیم تا تفاوت و تغیر
نشود و بعد از ان پیسہ ہای نیز تحقیق کنیم تا در عام خلق آسان گردد و نیز باید دانست کہ ما در اینجا
حساب علماء ہند را بموجب بیست پختہ کہ در وزن خود اعتبار کردہ ایم مبتنی ساختیم و نیز در رطل نوزدہ و نیم پیسہ
بختہ را ہم نیکو کنیم تا مقدار تفاوت میان حساب ایشان و میان سائر حساب ہا ہویدا گردد پس چون در رطل واحد نوزدہ و نیم پیسہ
و نیز بہ یقین برین تقدیر درست و احدیے و بیست پختہ شد در نصف صاع ہفتاد و ہشت پیسہ پختہ شد در صاع واحد یکصد و پنجاہ
مقرر شد کہ یک پیسہ پختہ یا یک نیم پیسہ سالگیری رواج اہل بلدہ تر بر پیسہ ہا بخام عالمگیری واقع است و بدین اعتبار تقدیر یا بہاء
در رطل واحد بیست و یک پیسہ و ربع پیسہ مساوات دارد و در نصف پیسہ برین تقدیر بموجب بیست پختہ کہ ما بدان اعتبار نمودہ صاع
یکصد و ہفتاد پیسہ خام وزنا میشود و در صاع واحد یک صد و ہشتاد و ہشت نیم پیسہ خام وزنا میشود و در نصف صاع
چون از ین حساب فارغ شدیم بدانکہ تفاوت ما بین حساب علماء ہند و حساب دیگر چہار پیسہ خام وزنا میشود
در صاع واحد بیست و ہشت پیسہ خام میشود و در نصف صاع بہ چہار و دو پیسہ حساب دیگر
خام میشود زیرا کہ مادہ حساب سابق خود در نصف صاع ہشتاد و پیسہ
یکصد و بست و بلکہ نیم پیسہ خام عالمگیری گرفتہ زیادہ و کم تر
در نصف صاع ایشان یکصد و ہفتاد پیسہ
پیہا و تولہ ہای اینجا کہ نصف صاع ایشان
نقد لازم در حساب
محولاند

پیمانہ در ہر پاؤ قدری از آن تفاوت باید و ہفت پیسہ خام است چنانکہ بیشتر بتحقیق نمودہ خدم بود پیسہ

۳۰۸

احسن الفتاوی جلد ۳

باب صدقة الفطر

[illegible]

متوسط یکتوله و پنج ماسه و ربع ماسه و ربع الربع ماسه میشود و بنز جوین فقیر بدو پیسه پخته

بسط الباع

احسن الفتاوی جلد ۴

باب صدقة الفطر

متوسط یکتوله و هشت نیم ماشه و سدس ربع الربع ماشه و نصف ربع الربع ماشه میشود واگر چه در بعضی جا خام و پخته یکی در زنا دیده نیز هست لیکن احوط اعتبار کرده شده و مدار در هر منع بر خام نقره

[illegible]

(۹)

تحقیق الحق نصف صاع عراقی انکه در متوسط حساب باز تولها فی بلده شش نیم باز تولد دو نیم سیر عالمگیری مذکور میشود و آن بحساب سیرهای بلده شما که هر سیری از ان سی و دو پیسه ست چهار سیر و چهار پیسه میشود و اگر سیری به وزن بیست و پنج پیسه گیرد چهار سیر فقط میشود و آن نصف صاع مدتی مدینی که معتبر باخود از مدینه منوره آورده بود اما بحساب مدی که حضرت میان صاحب باخود از مدینه منوره آورده بودند مقدار فطره سه پاو تول گندم متوسط

و ست ربع پاؤ نیم پاؤ توتیهای بلده شد ماک بحساب سیرها مالکوپ هر سیری ۲ تولہ بیست و ... ۳ سیر و ۱ ... شد وانهم بعضی بزرگان مرزمان سابق لقه بر آن پنج پاؤ عزوه بود فقط سبب آن بود که ... وقت پاؤ فی بلده ... بود حاله ازان ... شده ماسه

اعلم ۳ آخر ... عفی عنه

[illegible]

۱۰

[illegible]

(11)

الصاع لو جعلنا مدادا بلا تفاوت وانما حکمنا فی المد اوہ فتدبّر حنیفۃ من رطلان ... ثلث رطل

[illegible]

بسط الباع ۳۸

د هاشمي تحريراتو لنډيز سره له نتائجو

۱ - په مدينهٔ طيبه کښې مې هلته سل متوسطې اوربشې وتللې نو $\frac{۴}{۵}$۴ ماشـــې شولې په دې حساب سره د سپينو زرو نصاب ۵۲ تولې او د سرو زرو نصاب ۸ تولې شو (ص۱)
په تهته کښې رائج مثقال - ۵ ماشې سره سل وربشې وتلل شوې نو با لکل برابرې راغلې (ص۲)

نتيجه :

د مثقال په مذکوره له دوارو وزنونو څخه دويم وزن يعنې ۵ ماشې راجع دی ځکه چه دا د سرکارې مثقال وزن دی. د سلو اوربشو پخپله په وزن کولو کښې د معمولي کسر د فرق د نه ښکاريدو او د اوربشو د کوچنيوالي او غټوالي احتمال شته. د دې لپاره پخپله حضرت مخدوم ﷺ هم په همدې باندې اعتماد کړی دی او پخپلو ليکنو کښې ئې ځو ځو ځلې د دې ذکر کړی دی او د نتيجة الفکر په رساله کښې ئې هم همدا غوره کړی دی. ملاحظه کړئ ۱. ۲. ۲ مخونه. په دې بناء باندې ئې يوه توله $\frac{۲}{۵}$۲ مثقاله ګڼلې دی. (ص۳)

۲ - د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې يو درهم - ۱۲ قيراطه هم رائج وو (ص۵). په تهته کښې چه د درهم په کومې سکې باندې شرعي درهم ليکلی دی او عام خلک ئې هم شرعي درهم بولي هغه د سبعه وزن خلاف دی ځکه چه کله مثقال - ۵ ماشې دی نو ضروري شوه چه د څلورو درهمو وزن څوارلس ماشې وي. حالانکه له دغو دراهمو څخه د څلورو وزن له ۱۳ ماشو څخه هم څه کم دی. (ص۲)

خواجه بهاؤ الـدين ملتاني له مکې مکرمې څخه شرعي درهم راوړی دی چه وزن ئې ۳ماشې ۴ اوربشې وو (ص۲)

په حرمين شريفينو کښې رائج درهم - ۲۴ اوربشې دی. (ص۱۱)

د صحابه ؤ ﷺ په زمانهٔ کښې دراهم د مختلفو وزنونو درلودونکي وو. حضرت عمر ﷺ د سبعه وزن درلودونکی درهم متعين کړی وو. (ص۴)

نتيجه :

کومو حضراتو چه د درهم وزن ۳ ماشې يا له دې سره نژدې نژدې بللی هغوی د لاندينې امورو له وجې په مغالطه کښې لويدلي دي

۱ - د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې يو درهم - ۱۲ قيراطه رائج وو - ۳ ماشه

۲ - په تهته کښې په رائج درهم باندې شرعي درهم ليکل شوی وو . خلکو هم شرعي درهم ورته وايه ددې درهم وزن له ۳ ماشو څخه څه زيات وو شيخ محمد قائم سندهي هم پخپل کتاب المصبح

المنیر کښې د دې ذکر کړی دی کوم چه حضرت مفتي محمد شفیع صاحب هم را نقل کړی دی

۳- په اوومې پیړی هجري کښې خواجه بهاؤ الدین ملتاني له مکې مکرمې څخه چه کوم شرعي درهم راوړی وو هغه درې ماشې او دوه رتی وو.

۴- په دولسمې پیړی هجري کښې چه په حرمین شریفینو کښې کوم درهم رائج وو د هغه وزن ۲۴ اوربشې وو - ۳ ماشې ۱ رتی $\frac{21}{25}$

له دې څخه ثابته شوه چه پخپله د حضرت عمر﷜ له زمانې څخه یو درهم داسې چلیدلی دی چه وزن ئې درې ماشې له لږ غونډې زیات وو کوم چه د اختلاط او اشتباه باعث جوړ شوی دی.

د حضرت مخدوم رحمه الله په نزد دا درهم د دې لپاره شرعي درهم نه دی چه د سبعه وزن په خلاف دی. د سبعه وزن د مسلّم قانون په مطابق د شرعي درهم صحیح وزن $3\frac{1}{2}$ ماشې دی. موصوف خای په خای د دې ذکر کړی دی. ملاحظه کړی ص۲.

په دریم مخ باندې ئې یوه توله - $3\frac{3}{4}$ درهم لیکلی دی. یعنې یو درهم - $3\frac{1}{2}$ ماشې.

۳ - مذکوره تحقیق د سپینو زرو د درهم په اړه دی. د سنګ درهم له دې څخه مختلف دی چه وزن ئې ۴ ماشې دی. (ص۲ او ص ۱۰) د دې نکتې په لحاظ ساتلو سره د درهم په تعریف کښې له اشتباه او اختلاط څخه سړی محفوظ پاتې کیږي.

۴ - په ۱ مخ باندې مثقال- $4\frac{4}{5}$ ماشې پر بناء د سپینو زرو نصاب ۵۲ تولې او د سرو زرو نصاب ۸ تولې لیکلی دی لیکن تر دې وروسته په همدې مخ او دویم مخ باندې هم مثقال - ۵ ماشې پر بناء د سپینو زرو نصاب $58\frac{1}{3}$ او د سرو زرو نصاب $8\frac{1}{3}$ تولې ګڼلی دی.

۵ - مثقال - ۵ ماشې او درهم - $3\frac{1}{2}$ ماشې پر بناء نصف صاع - $151\frac{2}{3}$ تولې ګڼلی دی. ملاحظه کړئ ۲، ۲، او ۹ مخونه. پرته له دې څخه په ۹ مخ باندې له مدینې منورې څخه ئې د یوه مُدّ (پیمانې) د راوړلو یادونه کړې ده او د هغه په ذریعه ئې د نیم صاع وزن ۱۵۳ تولې لیکلی دی او د یوه بل مُدّ یادونه ئې هم کړې ده چه د هغه په ذریعې سره د نیم صاع وزن له دې څخه هم تقریباً ۱۰ تولې زیات راځي.

۲ د نتیجة الفکر د رسالې له (ص۲ تر ص۹) پورې د هند له علماؤ سره د اختلاف څه په ډیر تفصیل سره بیان کړی دی په آخر کښې ئې په اُمت باندې د توسیع (پراخی) د جذبې لانه فرمانلي دي:

و شک نیست که حساب علماء هند اسهل و اوسع است و حساب مخدومٌ مذکور از علماء سند اوسط و حساب فقیر احوط است عامل بر هر چه توفیق یابد عمل نماید و الله تعالی هو الموفق (ص۹) رحمه الله تعالی رحمة واسعة آمین.

هاشمي اوزان په یوه نظر کښې

قیراط	۲ رتي	۰.۲۴۳	ګرامه
درهم	۳ ۱/۲ ماشې	۳.۴۰۲	ګرامه
مثقال	۵ ماشې	۴.۸۲۰	ګرامه
د سپینو زرو نصاب	۵۸ ۱/۳ تولې	۲۸۰.۳۸۸	ګرامه
د سرو زرو نصاب	۸ ۱/۲ تولې	۹۷.۱۹۸	ګرامه
نصف صاع	۱۵۱ ۲/۳ تولې	۱.۷۲۹	کیلو ګرامه

د درهم تر ټولو نژدې اعشاري وزن ۳.۴۰۱۴۴۲ ګرامه دی

د مثقال تر ټولو نژدې اعشاري وزن ۴.۸۵۹۹۱۷ ګرامه دی

شرح صدر:

بنده ته خو دومره خبره لا له مخکښې څخه محققه وه چه مثقال تقریباً ۵ ماشې او درهم تقریبا ۳ ۱/۲ ماشې دی او د زړه رجحان مې هم له ۵ ماشو او ۳ ۱/۲ ماشو سره برابر وو لیکن په دې باندې مې پوره اطمینان نه وو. د بیاض هاشمي تر ملاحظې وروسته پوره اطمینان را ته حاصل او سر مې پرې خلاص شو چه مثقال پوره ۵ ماشې او درهم پوره ۳ ۱/۲ ماشې دی.

ما اګر که سل اوربشې په برقي ماشینونو باندې تللې وې سره له دې د اوربشو د وړو او غټو دانو احتمال او عدم اعتدال اشتباه خامخا راسره وه. برسیره پر دې د ځینو برقي ماشینونو په مطابق هم مثقال له ۵ ماشو سره برابر شو. پورته مې د برقي ماشینونو په وزنونو کښې څه نا څه اختلاف لیکلی دی. د حضرت مفتي محمد شفیع صاحب د وزن مطابق هم مثقال له ۵.۰۲ ماشو سره مساوي دی چه تفصیل ئې پورته بیان شوی دی له صحیح وزن څخه یواځې $\frac{۲}{۱۰۰}$ زیات شو.

تیر سبق

حضرت مخدوم رحمه الله دې خوا ته نه دې کتلي چه دا د اوربشو وزن دی کما قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی. د غنمو د وزن معلومولو طریقه دا ده چه ۱۵۱ ۲/۳ تولې اوربشو څخه چه کوم لوښی ډک شي هغه له غنمو څخه ډک کړئ او وزن ئې کړئ. بیا لکه څرنګه چه غنم هم مختلف ډولونه لري او ځینې له ځینو څخه زیات وزني او درانه دي د دې لپاره د غنمو د یقیني وزن د لاس ته راوړلو لپاره همدا لوښی له میو څخه ډک او باید وزن ئې کړئ. د دې لپاره چه د میو هر ډول د غنمو له هر ډول څخه زیات وزني دي.

بنده په تیر مضمون کښې نصف صاع کوم چه د یو سیر ۲۹.۴۵ تولې مقابل غنم ۲ سیره ۳۰ تولې او ماش ۲ سیره ۳۲ تولې لیکلی دی اوس له دې تازه تحقیق وروسته له نوي سره د

یو سیر $\frac{۲}{۳}$ ۷۱ تولې څخه ډکیدونکي لوښي کښې غنم او مې ور واچولې او ډک مې کړ د وزن د کولو د تطویل په ځای مې د حساب له تناسب څخه کار واخیست نو غنم ۲ سیره ۳۲.۸۱۲ تولې او ماش یا مې ۲سیره ۳۸.۹۰۴ تولې شول

د اوربشو نیمه صاع - ۱.۸۹۵۸ سیره - ۱.۷۲۹ کیلو گرامه - ۲.۹۴ لیتره

د غنمو نیمه صاع - ۲.۴۱۰۲ سیره - ۲.۲۴۹ " - " "

د میو نیمه صاع - ۲.۴۸۲۳ سیره - ۲.۳۲۰ " -

پس په صدقة الفطر کښې د میو د وزن (۲.۳۲ کیلو گرامو) په برابر غنم باید ورکړی شي

بنده د مذکوره حساب مطابق د اوسپنې (ستیل) په لوښي باندې $\frac{۱}{۲}$ صاع اوربشې - ۱.۷۲۹ کیلو گرامه - ۲.۹۴ لیتره نقش جوړ او د محفوظ ساتنې وصیّت مې کړی دی. و الله الحفیظ.

تنبیه

۱ - پورته چه تر کومو کسرونو او اعشاریو پورې حساب لګول شوی او لیکل شوی دی له دې څخه دا مقصد نه دی چه په عملي توګه د هغو رعایت داسې لازم دی چه له هغو څخه د لږ غوندې کموالي او زیاتوالي ګنجائش نشته او ادا کول ئې صحیح نه دی بلکه د علم د تصحیح او د حدودو د حفاظت له مخې د کسرونو او اعشاریو پورې حساب لګول شوی دی. او که نه نو د کسرونو د حذف نتیجه دا وي چه د شي حقیقت مستور ګرځي او د داسې محذوف الکسورو افرادو مجموعه د جمع له حقیقي حاصل څخه ډیر متفاوت راځي

۲ - که چیرته په صدقة الفطر کښې غنم یا د غنمو اوړه ورکړل شي نو د میو د وزن مطابق ۲.۳۲ کیلو گرامه ورکول لازم دي. البته که چیرته د قیمت ورکولو وغواړي نو د ۲.۲۵ کیلو گرامو د قیمت د ورکولو ګنجائش هم شته. سره له دې د ۲.۳۲ کیلو گرامو قیمت ورکول افضل دي

فقط والله تعالیٰ اعلم وشید احمد ۱۲ ذی القعده ۱۳۹۶ ھجری یوم الجمعة

(د دویم سوال په اړه د سفر د مسافت خواب په نامه د "القول الاظهر في تحقق مسافة السفر" په باب د صلوة المسافر کښې درج کړی شوی دی. مرتب.

تمت بالخیر

داحسن الفتاوی دریم جلد ختم شو ولله الحمد اولا واخرا وظاهرا وباطنا

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی اله وصحبه وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

د موضوعاتو فهرست

صفحه

عنوان

تمت بالخیر

تم فهرس الکتاب بعون الملک الوهاب

د احسن الفتاوی د دریم جلد فهرست ختم شو ولله الحمد اولاً واخراً

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی اله وصحبه وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین